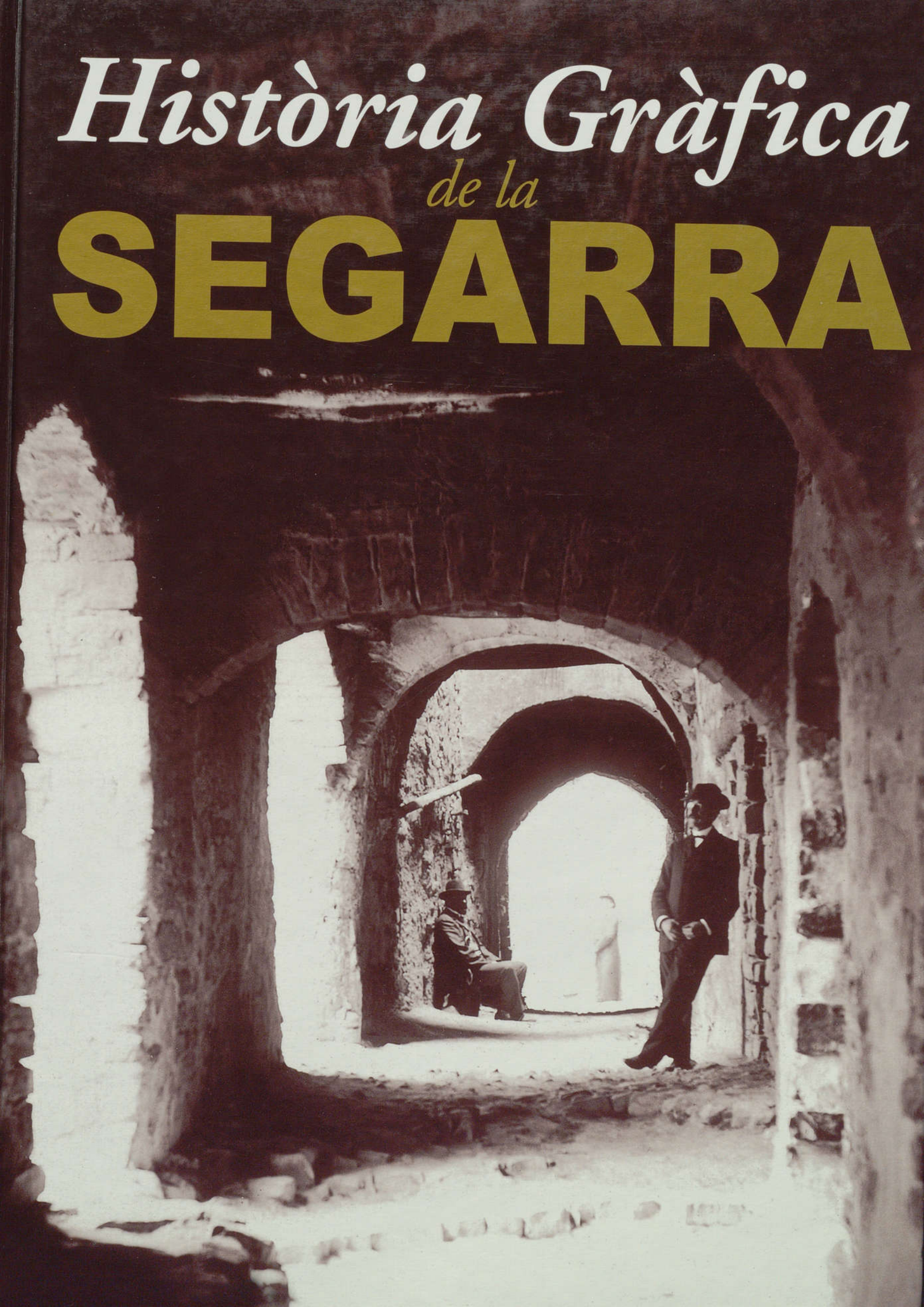
Història Gràfica de la SEGARRA

HISTÒRIA GRÀFICA
de la
SEGARRA

HISTÒRIA GRÀFICA de la SEGARRA

Direcció
Max Turull Rubinat

Coordinació
Elena Armengol Cera, Ana Lourdes Bellido Miralles, M. Teresa Pintó Cornellana,
Ramon M. Razquin Carulla, Anna Serés Gómez

Selecció i textos
M. Dolors Allué Albareda, Elena Armengol Cera, Rossi Canela Ribera, Montserrat Castellana Regué, M. del Carme Diví López, Joan Feliu Escudé, Maria Garganté Llanes, Pilar Gomà Roca, Josep M. Llobet Portella, Josep Mas Segura, Dolors Montagut Balcells, Josep Mora Castellà, Teresa Obiols Anglarill, Jordi Oliva Llorens, Anton Pedrós Puig, M. Teresa Pintó Cornellana, Pilar Porredon Capdevila, Josep M. Ramon Muñoz, Ramon M. Razquin Carulla, F. Xavier Rivera Sentís, Glòria Sala Segura, Joan-Plàcid Sala Montalà, M. Teresa Salat Noguera, Josep M. Santesmasses Palou, Anna Serés Gómez, Santiago Serrano Maya, Àngel Teixé Costafreda, Magdalena Torruella Vilalta, Max Turull Rubinat, Francina Verdés Oliva, M. del Carme Vilalta Farré

Pròleg
Josep Vallverdú Aixalà

Assessorament fotogràfic
Joan Porredon Bernaus

Revisió històrica
Maria Garganté Llanes, Josep M. Llobet Portella, Jordi Oliva Llorens, Ramon M. Razquin Carulla, Josep M. Ramon Muñoz, F. Xavier Rivera Sentís, M. Teresa Salat Noguera, Pere Verdés Pijuan

Revisió onomàstica
Albert Turull Rubinat

Textos introductoris
Elena Armengol Cera, Maria Garganté Llanes, Joan B. López Melción, Josep M. Llobet Portella, Jordi Oliva Llorens, M. Teresa Pintó Cornellana, Josep M. Ramon Muñoz, Ramon Ramon Muñoz, F. Xavier Rivera Sentís, M. Teresa Salat Noguera, Anna Serés Gómez, Albert Turull Rubinat, Pere Verdés Pijuan

Assessorament lingüístic
Eva Esteve Latorre, Ramon Gual Torrescassana, Albert Turull Rubinat

Índexs
Ramon M. Razquin Carulla, Josep Gual Torrescassana, Ana Lourdes Bellido Miralles

Digitalització de les fotografies
Joan Feliu Escudé (restauració de fotografies malmeses), Estudi Gómez Grau

Perfils dels grups
Xavier Burgos València

Administració
Ana Lourdes Bellido Miralles

HISTÒRIA GRÀFICA de la SEGARRA

Direcció

Max Turull Rubinat

Coordinació

Elena Armengol Cera, Ana Lourdes Bellido Miralles, M. Teresa Pintó Cornellana, Ramon M. Razquin Carulla, Anna Serés Gómez

Selecció i textos

M. Dolors Allué Albareda, Elena Armengol Cera, Rossi Canela Ribera, Montserrat Castellana Regué, M. del Carme Diví López, Joan Feliu Escudé, Maria Garganté Llanes, Pilar Gomà Roca, Josep M. Llobet Portella, Josep Mas Segura, Dolors Montagut Balcells, Josep Mora Castellà, Teresa Obiols Anglarill, Jordi Oliva Llorens, Anton Pedrós Puig, M. Teresa Pintó Cornellana, Pilar Porredon Capdevila, Josep M. Ramon Muñoz, Ramon M. Razquin Carulla, F. Xavier Rivera Sentís, Glòria Sala Segura, Joan-Plàcid Sala Montalà, M. Teresa Salat Noguera, Josep M. Santesmasses Palou, Anna Serés Gómez, Santiago Serrano Maya, Àngel Teixé Costafreda, Magdalena Torruella Vilalta, Max Turull Rubinat, Francina Verdés Oliva, M. del Carme Vilalta Farré

CENTRE MUNICIPAL DE CULTURA

Consell Comarcal de la Segarra

CENTRE MUNICIPAL DE CULTURA

Consell Comarcal de la Segarra

Amb la col·laboració de:

BIBLIOTECA COMARCAL *josep finestres* CERVERA

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
Arxiu Històric Comarcal de Cervera

Gómez Grau ESTUDI FOTOGRAFIC

Amb el suport de:

INSTITUT D'ESTUDIS ILERDENCS
Fundació Pública de la Diputació de Lleida

PAERIA DE CERVERA

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

DADES CATALOGRÀFIQUES
Història gràfica de la Segarra
Bibliografia. Índex
ISBN: 84-89086-14-1
I. Turull i Rubinat, Max
II. Centre Municipal de Cultura (Cervera)
III. Consell Comarcal de la Segarra
1. Segarra - Història local, 2. Segarra - Fotografies, 3. Segarra - Història - s. XIX/XX
908.467.1Se (084)

Fotografia de la coberta: Montfalcó Murallat, entre 1910 i 1913 (fotografia 233), ACC. Fons Duran i Sanpere.
Fotografia de la coberta posterior: Castellnou d'Oluges, 1903 (fotografia 5), Institut Amatller d'Art Hispànic, Arxiu Mas.
© dels textos, els autors respectius, 2001.
© de les fotografies, els autors respectius.
© de l'edició, Centre Municipal de Cultura de Cervera i Consell Comarcal de la Segarra, 2001.
Primera edició: desembre de 2001.
Segona edició: abril de 2002.
ISBN: 84-89086-14-1
Dipòsit legal: L-197-2002
Impressió: Arts Gràfiques Bobalà, S.L.
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
Enquadernació: Fontanet

Sumari

Presentació del President del Consell Comarcal de la Segarra 7
Presentació del President del Centre Municipal de Cultura de Cervera 8
Presentació del Director del Centre Municipal de Cultura de Cervera 9
Nota a la segona edició 11
Pròleg, de Josep Vallverdú 13
Introducció, de Max Turull Rubinat 17
El marc històric, de Joan B. López Melción, F. Xavier Rivera Sentís, Pere Verdés Pijuan i Josep M. Llobet Portella 21
La Segarra als segles XIX i XX, de Ramon Ramon Muñoz 29
La Segarra: precisions sobre uns límits altament imprecisos, d'Albert Turull Rubinat 55
Els orígens de la fotografia a la Segarra, de M. Teresa Salat Noguera 61
Mapa de la Segarra 69
Com manejar i utilitzar la *Història Gràfica de la Segarra* 71

FOTOGRAFIES

Paisatges i vistes generals: allí on som 74
Patrimoni: allò que teníem i que potser encara tenim 120
El món del treball: una col·lectivitat que es construeix a si mateixa 178
Serveis 179
Indústria 193
Construcció 199
Fires i mercats 205
Sindicats i associacions gremials i corporatives 213
Comerç i banca 217
Oficis 221
El treball de la terra 225
Altres feines del camp 241
La vida privada dels segarrencs 244
Bateig 245
Comunions 247
Confirmació 249
Casament 250
Gent de la Segarra 254
Fotos d'estudi 266
Vida quotidiana 270

Portes enfora: vida social i política 282
Ensenyament i grups escolars 283
Presència militar 309
Homenatges i altres celebracions 313
Entitats i grups diversos 317
A l'entorn de l'església 319
Actes polítics 322
El primer terç del segle XX 322
Els temps de la Segona República 323
La Guerra Civil i els seus efectes 328
El franquisme: un túnel de 40 anys 333
Diversos 343

Lleure i cultura: l'oci formatiu 348
Cacera 349
Música 350
Sardanes 358
Dansa 361
Teatre 363
Esports 369
Diversos 381

Festes i celebracions: els rituals comunitaris 388
Festes majors 389
Festes i celebracions religioses i seculars 395
Caramelles 409
Dies assenyalats del calendari 421
Diada de Sant Cristòfol 421
Diada de Sant Magí 426
Diada de Sant Antoni 429
Diada de Corpus 429
Altres diades 434
Processons 442
Carnestoltes 453

Bibliografia 457

Relació d'informants 461

Índex d'autors 463

Índex de dipositaris 464

Índex onomàstic 466

Índex toponímic 492

Índex de conceptes 495

Índex general 503

Índex de pobles 514

El volum que teniu a les mans representa i és, sens dubte, el testimoni gràfic més complet de la nostra història recent, reflex fidel d'un temps pretèrit, però no tan allunyant per a nosaltres, entranyable per tot un seguit de raons i, naturalment, emotiu en tots els ordres per a tots aquells que conformen part d'aquesta comunitat segarrenca.

Al llarg de les seves pàgines, que ens transporten en un viatge imaginari, es pot recórrer el que ha estat la història de la comarca, els esdeveniments més importants que varen succeir, les festes i tradicions, moltes encara avui, sortosament, arrelades i altres, malauradament, desaparegudes. També es pot reviure el desenvolupament de les activitats de tota mena, tant econòmiques com industrials, educatives, laborals, etc., que representaven els pilars fonamentals de la vida econòmica i social de la Segarra.

A tall d'exemple, queden exposades d'una forma palpable les feixugues i mai recompensades tasques agràries dels nostres avantpassats, estris que avui solament tenim en el nostre record; queda reflectida, tanmateix, l'empremta de l'associacionisme i la importància de les estructures que varen conformar la societat civil dels anys trenta, tan farcits d'esdeveniments, uns més bons i esperançadors per al nostre país, Catalunya, i altres, on la repressió i voluntat de destrucció de la cultura catalana varen ser la referència d'un sistema polític imposat durant anys, llargs i foscos.

La fotografia, en aquest cas, es converteix en el notari més rigorós i fidel d'un temps i d'un país, en el fedatari públic del que ha estat i ha representat la nostra ben estimada comarca de la Segarra des de la darreria del segle XIX fins als recents anys setanta.

Com si fos una exhalació o un sospir, podem gaudir d'aquesta visió retrospectiva, la qual, paradoxalment, ens ha de fer enfortir en el sentiment que formem part de la comunitat segarrenca. I avui, a l'inici del nou segle, som el que som i estem on estem mercès a l'esforç i al treball dels nostres avantpassats, que sempre han estat fidels a la terra i han donat testimoni d'estima i amor pel seu país, que és el nostre, Catalunya, conformant una història que és ben pròpia i ben nostra, i garantint, així mateix, unes tradicions que s'arrelen i neixen en la nit del temps.

Per això, entenc que aquest volum representa el millor testimoni per honrar i reconèixer tot l'esforç, tota l'empenta i tota la voluntat d'aquells que un dia ens precediren en el camí de la vida i que avui mercès a aquest llibre, en certa manera, se'ns tornen a fer presents en reviure un model de societat de la qual som hereus, i és el nostre deure recordar-los i honrar-los.

Com a president del Consell Comarcal de la Segarra agraeixo públicament l'esforç de les institucions, dels professionals del món de la fotografia i de tots aquells que han col·laborat d'alguna manera a fer possible que la *Història Gràfica de la Segarra* vegi la llum i sigui una realitat que permeti atansar-nos, recordar i fer-nos present la història segarrenca més immediata.

FRANCESC BUIREU I ROVIRA
President del Consell Comarcal de la Segarra

El Centre Municipal de Cultura de Cervera (CMC) compta amb una trajectòria i una tasca que l'avalen de més de deu anys. En aquest temps ha aconseguit l'objectiu general que estableixen els seus estatuts: promoure la cultura en un sentit ampli entre els ciutadans. D'una manera altruista i amb les visions pròpies dels diferents directors i directores i dels membres de les seccions, s'ha anat aconseguint que el CMC sigui un referent dins la vida cultural de Cervera. El fet de ser un ens autònom de la Paeria li ha permès marcar una línia d'actuació pròpia, i dur-la a terme amb independència i llibertat.

La seva activitat va des de ser un important dinamitzador cultural a un centre d'estudis on s'incentiva la investigació i l'estudi. I és aquí on s'emmarca la tasca editorial, la qual ha estat constant des dels inicis. El ventall de publicacions és molt vast. Trobem llibres especialitzats, com poden ser les miscel·lànies cerverines, col·leccions de tipus més divulgatiu, de temàtiques diferents, i fins i tot literatura infantil. Sempre, però, amb el rigor i el treball seriós que els caracteritza.

La *Història gràfica de la Segarra* és la gran obra del Centre. En aquests moments que el llibre ja és a l'abast de tothom, s'han acomplert les il·lusions de moltes persones que hi han treballat des de fa anys. Un esforç lent de recerca i revisió de fotografies, investigant en els fons fotogràfics dels professionals, però també en els àlbums familiars de molts particulars, per tal d'aconseguir un llibre on hi siguin representats els principals àmbits de la societat. Cal destacar-ne el fet que sigui comarcal. Hi figuren tots els pobles de la comarca, la qual cosa, possiblement, ha afavorit que tot el procés fos molt més complex, però tanmateix s'ha aconseguit un llibre més complet, interessant i de gran abast.

Aquesta obra ha de servir per preservar la memòria històrica, de Cervera i de la comarca. La mecanització i la industrialització van fer que les feines del camp, la vida a la ciutat i els costums anessin canviant lentament, però també inexorablement. El canvi dels costums, l'evolució urbanística dels diferents nuclis, les activitats que eren habituals i ara ens resulten curioses... tot hi és retratat. Per tant, les fotografies, acompanyades per una explicació acurada, juntament amb les introduccions històriques necessàries per situar-nos en els temes, ens evocaran aquests records i, alhora, ens explicaran una realitat no tan llunyana en el temps, però sí en el concepte diferent d'entendre la vida.

La *Història Gràfica de la Segarra*, dins la secció d'Història, amb el seu director, Max Turull, i totes les persones que han fet realitat aquest projecte, s'han de sentir molt satisfetes d'haver realitzat un llibre que omple un buit que existia en l'àmplia producció editorial amb què compten Cervera i la Segarra.

El meu agraïment a totes les persones que d'una manera directa o indirecta han col·laborat a fer-lo realitat. També he de manifestar el meu orgull perquè l'obra abraci un àmbit comarcal. Cervera treballa per aconseguir ser la capital que representi les inquietuds de la comarca. I això, d'una manera natural, ho ha aconseguit el Centre Municipal de Cultura amb la *Història Gràfica de la Segarra*.

Gaudiu d'aquestes pàgines i l'enhorabona a totes les persones que l'han feta possible.

SALVADOR BORDES

President del Centre Municipal de Cultura de Cervera

Per al Centre Municipal de Cultura, la *Història Gràfica de la Segarra* és motiu d'àmplia i plena satisfacció, perquè és la culminació del projecte més ambiciós que veu la llum de tots els que al llarg d'aquests gairebé dotze anys de vida ha engegat el Centre.

Fa uns quatre anys que la secció d'Història i Patrimoni va iniciar la tasca de tirar-la endavant. Les directores que em precediren, n'Àgata Alegre i na Blanca Cuñé, no regatejaren res al projecte, ni esforços ni diners, malgrat les minses disponibilitats pressupostàries que té el Centre Municipal de Cultura, i els molts fronts que sempre ha tingut oberts, i sempre respectant la total autonomia de treball que tenen les diferents seccions que el formen.

Però va ser especialment gràcies a la tasca desinteressada dels membres de la secció, i d'altres persones que sense ser de la secció se sentiren engrescades amb el projecte, un projecte que avui ja és una realitat, dirigit amb la tenacitat que el caracteritza i amb l'encert de sempre per en Max Turull. Tots ells són els que amb el seu treball durant els darrers quatre anys han fet possible el que ara teniu a les vostres mans. A tots ells moltes gràcies!

Tampoc pot faltar-hi l'agraïment a tots aquells que han deixat les fotografies que ens il·lustren gairebé una centúria de la història de la nostra Segarra.

Gràcies també a aquells que varen ajudar a identificar les fotografies (persones, llocs, situacions, esdeveniments...); agraïment que em permetran personalitzar en el record al meu pare, n'Antonio Xuclà Riu, entusiasta de les coses de Cervera i coneixedor de la Segarra moderna i històrica, que no ha vist fet realitat el que durant tant de temps ha estat un projecte, però que de ben segur ell va conèixer plenament en participar en la documentació de tantes i tantes fotografies.

Agraïment al Consell Comarcal de la Segarra, institució sempre atenta a les inquietuds i projectes que des del Centre li són presentats, i que no ha regatejat cap esforç perquè fos realitat el que ara teniu a les vostres mans, la *Història Gràfica de la Segarra*, que sense cap mena de dubte serà un d'aquells llibres que trobarem a totes i cadascuna de les llars de qualsevol poble de la nostra comarca.

Mercès a tots vosaltres, perquè entre tots l'hem feta possible.

ANTONIO XUCLÀ COMAS

Director del Centre Municipal de Cultura de Cervera

Nota a la segona edició

Poc ens imaginàvem, en dur a la impremta la *Història Gràfica de la Segarra* l'estiu del 2001, que aquella primera edició de dos mil exemplars que apareixia el mes de desembre, en plena nevada, a penes duraria un mes i que per la festa major de febrer de Cervera ja no n'hi hauria cap a la venda. No cal dir que als autors, als promotors i als editors de l'obra ens va omplir de satisfacció la gran acceptació popular que va tenir la primera edició del volum.

Alguns dels objectius que ens havíem plantejat en una edició així s'havien complert: el llibre s'havia convertit en motiu de satisfacció i de gaudi per a molta gent; i, el que és igualment important, per a gent de tota mena i condició: lectors habituals, lectors esporàdics, lectors inèdits, lectors joves, adults i grans, gent humil i gent no tant, dels pobles i de tots els racons de la comarca, jubilats i actius, homes i dones. Molts eren els qui hi reconeixien amics i familiars, i molts els qui, simplement, s'hi trobaven bocabadats. El llibre va esdevenir, aviat, una manera amable de transportar-nos, per unes hores, a una altra època; per rememorar records, per parlar dels uns i dels altres.

Al mateix temps que molta gent ens feia saber com s'ho havia passat de bé amb el llibre entre les mans i com la veu corria de boca en boca, de forma espontània i natural molts eren capaços de reconèixer persones que fins aleshores no havien pogut ser identificades, els uns ens permetien completar un nom, una història, una seqüència, una anècdota, precisar una data, i els altres, amb els seus comentaris, permetien corregir inexactituds. Sense preveure-ho, la *Història Gràfica* s'ha convertit en quelcom d'extraordinàriament popular, en un projecte de tothom: pel nombrós grup de gent que originàriament, d'una manera o una altra, hi ha participat i, ara, un cop al carrer, per la gent que se l'ha fet seva i s'hi ha identificat.

Aquesta segona edició no modifica els textos introductoris, ni els peus de les fotos, ni els índexs, entre d'altres motius perquè qualsevol modificació hauria estat incompleta si volíem, tal com ha estat fet, que aquesta edició fos al carrer com més aviat millor. En canvi, al final del volum el lector hi trobarà una *addenda* en la qual es recull la informació nova o complementària que l'aparició de la primera edició va generar i que ens ha estat possible recollir fins ara.

De tota manera, hem vist que, contràriament al que podia semblar, la *Història Gràfica* no és un llibre del passat en el sentit de ser quelcom petrificat i immòbil, sinó que és quelcom viu, capaç de germinar records, dades, comentaris i noms cada dia. I és per això que qualsevol afegit d'informació és temporal. Publiquem una *addenda* convençuts que, com la memòria humana, mai no la podrem tancar del tot. - M. T. R.

Pròleg

A Madrid, ja fa anys, a la sobretaula d'un dinar íntim, vaig demanar a Claudi Gómez-Grau: "I no t'enyores de Cervera?" Ell, després de rumiar tot just un instant, respongué: "Per aconsolar-me m'arribo als afores de Madrid i des de qualsevol *cuesta* miro el cel, que és força semblant."

Li vaig donar la raó només en part: la llum de l'altiplà d'aquella Castella pot ser prima, esclatant als matins, però li falta el lirisme que és perceptible a la Segarra. A Castella el cel sempre té una nota d'imminent dramatisme, és ascètic i no líric, i el moradenc quasi marengo d'alguns capvespres —vegeu Velázquez— és el mateix de la capa del cec del Lazarillo, taujà i desenganyat. En canvi, el benaurat blau infinit dels matins o el lila del cel a gran part de la Segarra, aquell vellut tènue de les tardes de marinada, és un embolcall amable, com una prolongació etèria de la casa, casa comunament sòlida, amb família i arrels.

Ens trobem davant un llibre sobre la Segarra, llibre de presentació gràfica: si com a prologuistes ens pensàvem inicialment conduir el lector vers una evocació escrita de les formes i els tocs de llum i ombres de la comarca, ara ens sentim desarmats, car el llibre és totes les formes i totes les presentacions que pot oferir aquest país en paisatge, naturalesa viva, conreu, habitatge, persones, ocupacions, col·lectivitat, història i sang. Amb el mèrit central d'estar fet amb aportacions d'un nombrós escamot de segarrencs compromesos amb l'afirmació de la seva terra.

La gran desconeguda dels catalans és la zona de Ponent, aquest és un axioma que ha perdut malauradament poca vigència; però jo afegiria que dins aquesta zona la part més oriental, o sigui la Segarra, és encara més mal coneguda, visitada només fragmentàriament.

La Segarra es presenta al visitant com un enigma, una extensió bon pic perdedora, no pas com un laberint, però sí un multiplicat envitricoll de viles, castells, poblets, masos, santuaris, pletes, barrancs, que confonen bon tros, que semblen inacabables i que podrien induir a girar cua. Advertiment immediat als viatgers indecisos: no ho féssiu pas.

Anem, però, a l'evidència: qui s'enfili de Guissona vers el nord tot endinsant-se per carreteres locals, pot fàcilment pensar que es va allunyant del món abastable: una mescla d'immediatesa i distància, de realitat i de llegenda el pren: Guarda-si-venes, Servanera, Palou, Rodamilans, Talteüll, noms que no havia ni somiat, li parlen un llenguatge entenedor i al mateix temps críptic: tenen el seu misteri, com el té l'escampadissa de masos i "Cals" que esquitxen el paisatge, de Claret al castell de les Sitges, de Lloberola a Viver. Qui s'ha perdut, un migdia d'estiu, des de Sant Ramon a Sant Guim per Alta-riba, Estaràs, Gàver, Santa Fe, sense trobar una ànima vivent malgrat la relativament escassa distància entre nuclis, sap un xic de què parlem. I tot això tenint esment que no som pas lluny de la vida, però sí dins un perfumat misteri.

Són exemples del mateix valor que un altre qualsevol de paregut tirat, que trobaríem en diverses zones d'aquest terreny de faula.

No demanéssiu, però que algú us delimités la comarca en un tres i no res. El lector amatent haurà observat que abans he parlat de país, i realment la Segarra és més que una comarca, és un país, en el sentit que consagrà la geografia d'arrel mediterrània (*pays, paese*) lloc comú, terra compartida, amb capacitat de fer-se enyorar.

Un gran altiplà amb aigües escasses que davallen grosserament dit, vers la mar i vers l'Ebre. Per la banda de llevant aquesta Segarra de límits convencionals a mercè de remodelacions territorials de motivació administrativa o d'ajustament polític del mapa, es presenta més abrupta, com si arribar-hi comportés dificultats, perquè sembla talment que qui per ventura creà els seus accessos s'hagués fet ell mateix un embolic en decidir-ne el traçat: innombrables barrancades, lloms margosos, tossals pelats, bosquets en pinya, una mar de turons irregulars i d'altitud mitjana: hi accedim des de l'Anoia, des del Solsonès, de del Bages i trobem, en aquestes confluències, característiques fisiogràfiques similars, com semblants són les altures. Frontera, aquesta oriental, ben discutible.

I, com qui no vol la cosa, tot pujant des del llevant ja som dins de la Segarra. Una altitud propensa a crear un clima sec i amb vents prou delimitats, presidits pel serè i la marinada, la darrera perdent gradualment una part de la seva humitat, el primer augmentant, si possible fos, la fiblada freda. No oblidem els específics pallarès o morella, i aquell altre, el segarró, temut a l'Urgell veí i derivat del nom de la comarca.

Si recorríem d'est a oest la Segarra, ens adonaríem que per ponent les ondulacions són menys alteroses i més lleu el descens vers la plana. Per aquest sector diuen que l'erosió no fou tan agressiva perquè el terreny permeté una escorreguda d'aigües ampla i mansa; i és així com, de vegades, entre el nucli segarrenc i la plana urgellenca es difumina aquesta terra plana encavalcant-se en calmes baixes, tossals aplanats o lleugerament bombats, en forma

de tapa de cassola. La carretera que mena de Tàrrega a Guissona, per exemple, palesa bé aquesta imbricació de plana amb tossal, de gran predi amb finca més retallada, d'argila i tapàs amb calcària i marga, de tonalitat rogenca, grogosa, esblanqueïda tants de cops.

Buscareu inútilment rius. Tan inútilment que la gent de la Segarra s'ha acostumat de fa segles a parlar de "reguer", "fondo", "rasa", "barranc", "riera", i reserva l'apel·latiu de rius a unes relativament quatre flaques presències de corrents d'aigua, els entranyables Sió, Ondara i Corb en primer terme, pel centre de la comarca. Cap d'ells és de llarg recorregut, són rius d'interior, no pas amb el gruix del que els nostres cronistes medievals en deien "aigua nival", mancats de capçalera alterosa i sense estuari al mar; el Corb i el Sió cauen al Segre —i prou feina que tenen— i l'Ondara, que en temps molt reculats degué desembocar també al Segre, es perd per dins l'Urgell en la xarxa de sèquies i braçals del Canal envejat. El quart riu es desplaça pel nord de la comarca, i la travessa en curt trajecte; és el Bregós o Llobregós.

Ara: cal tenir en compte que uns segles enrere, la molta més gran extensió de bosc, la menor pressió humana i altres factors avui reductius, dotaven els rius de més abundor hídrica, una abundor relativa, sobrera, però, per al consum i per al reg de la zona riberenca. El rector de Vallfogona, tot i exagerar, conta que pescava normalment al Corb —operació que tres-cents anys més ençà repetia amb penes i treballs el signant d'aquest pròleg. Els crancs del Sió qeuden en el record dels vells del país...

Observem les terres obertes en ondulacions solemnes que recullen tota la llum: són terres de cereal. Només de reveure-les qui ja les coneix evoca immediatament el gran magatzem, tal volta la llampegada històrica del gran Sindicat, les corrues de vehicles on el temps fa confondre el carro d'escaleta carregat de sacs i el remolc motoritzat amb el gra a doll, i tant les grans sitges com el modest molí a la vora del rierol. Terres de bona collita i de collita mitjana, a tenor de la batuta de l'única aigua de debò, que és la que cau del cel. I d'aigua, la justa, que els poders celestials en tenen prou per a tothom: *Encara que caiguin gotes mai no cauran totes.* Naturalment, el pagès sabia aplicar-se a ajudar la naturalesa:

Amb aigua i fems no hi ha terra dolenta.

Fos com fos, calia desconfiar dels mil inconvenients i traves possibles i no cantar victòria massa aviat. En d'altres mots, la nostra gent volia el blat al sac i ben lligat. I vigilant sempre que no els el prenguessin: Guarda-si-venes.

En parlar de "collita" a la Segarra se sol entendre de cereal, tot i l'existència, fins a la fil·loxera, de vinya per al vi de consum. Per al cereal la terra hi té la solada suficient, la compacitat adequada, i només cal afegir-hi les sals fertitlizants que demana en cada cas. El sac ben lligat és avui només una imatge, que tots anem de remolc i de gran sitja de superfície, si no exportem d'entrada el gra.

Som al segle XXI i fa quatre dies les referències a l'expressió "segle passat" se circumscrivien al vuit-cents. L'eco del traqueteig dels carros que molts de nosaltres hem tingut com vehicle comú, hi era perceptible de manera omnímoda, com quasi ho eren les trabucades dels lladres de camí ral. Aviat no quedaran persones que hagin enraonat amb gent nascuda al segle XIX, i és per aquesta raó, entre moltes d'altres per descomptat, que són valuosos els llibres com aquest, excel·lent ocasió de donar un breu eco de la història d'abans d'ahir, alhora que despleguen en tota la seva varietat, frontalitat i contundència l'activitat i el bullir del segle XX.

Les moltes ruïnes de la Segarra, la gran quantitat de topònims que el minuciós Albert Turull ens ha catalogat i que corresponen en tantes ocasions a pobles, llogarrets, masos i pletes avui desapareguts o oferint-se com ferides al paisatge, donen fe de l'escampadissa de poblament antic, i de la seva redistribució o minva en els cent anys darrers. No cal fer elegies, els pobles buits hi són, amb les escasses parets altes, refugi de rapinyaires de mirada llarga, i les baixes habitades pels savis llangardaixos. Les pedres que semblarien haver volat són actualment ben posades al marge de més avall, que per això han servit al nostre país els carreus dels casalots, castells, ermites i masos.

L'encís de l'ample horitzó de la Segarra, un encís visual prou engrescador i narcotitzant a estones, es combina amb els dels noms: més enllà d'haver-vos-en llegit la no sempre clara etimologia, us ofereixen un dring i un atractiu que se us fica a la sang: de vegades indesxifrables o insinuants: Guspí, Amorós, Puigdemàger, Suró, Gàver, Vicfred... altres vegades transparents, tothora primaverals: Claret, Vilagrasseta, Bellprat, Comabella, Florejacs, Montalegre; o més aspres, ombrívols: Castellraülf, Malacara, Montesquiu, el Pedregal, Selvanera, Vallferosa, Vallespinosa. I prou pintorescos i animosos —i alimentosos segons com es miri—, alguns: Ventafarines, Vilaperdius, Cuiner.

Tot aquest país ha estat habitat des que el món va hostatjar homes i dones: i particularment a l'edat mitjana, quan va configurar-se la Catalunya de les ciutats i els burgs, de les muralles, dels portals d'entrada, i dels primers ravals, aquesta Segarra no només va poblar-se, sinó que va fornir pobladors a les terres reconquerides: de la Segarra van baixar no poques famílies a aveïnar-se a la Lleida del segle XII: els Molnells, Fort, Marimon, Claver, Estaràs, Tudela, tots els que duien l'apel·latiu Cervera, o Torroja, o Sanaüja...

L'altre gran període s'obre el segle XVIII amb la Universitat i els importants personatges que hi ensenyaren i estudiaren, i l'aprest que afegí al teixit de la ciutat de Cervera.

La sang segarrenca corregué, doncs, pels segles fins als nostres dies, fidel al seu marc i a la seva tradició, i el llibre en reflecteix, gràcies a la fotografia, l'impacte en la gent i en allò que la gent féu, des de la modificació del paisatge amb edificacions fins a les més festives i entranyables activitats, tot centrat en el que en quedà i fou enregistrat els cent anys darrers mal comptats.

La fotografia fou una innovació extraordinària, i és a partir de la invenció d'aquest sistema icònic que es desvetllà arreu del món la consciència de la "immortalització dels humils"; un buscador d'or d'Alaska, un mariner anònim de Sicília, dos recent casats de Talteüll, tenien el dret de fer-se el retrat tant com el kàiser d'Alemanya. Aviat les fotografies s'aplegaren en col·leccions i exposicions, o en postals, i va créixer enormement el contingent, i les sèries, de documents gràfics. El periodisme va canviar, i les

institucions van crear arxius documentals gràfics —d'idèntic valor, en el fons, i no més, que l'àlbum familiar de qualsevol nissaga pagesa, menestral o burgesa.

Per això s'ha pogut, a finals del segle XX, confegir i editar llibres com aquest, que exposen la vida d'una comunitat comarcal i el perfil amb què s'ofereix, i alhora preserven del malmenament o l'oblit el document i el que representa.

Des dels murs d'un dels innombrables castells fins al celler d'un mas, des del personatge vilatà que es posa davant la càmera amb la gravetat estantissa exigida pel fotògraf de l'època, als jocs de les criatures i a l'esforç del pagès, des de les indústries artesanals als plantejaments transformadors que presagiaven l'entrada en l'era tecnològica, des del càntir d'aigua de Sant Magí fins a l'aventura enderiada i fabulosa del Poll del Cel o la rialla encomanadissa del grups de noies amb noms i cognoms, a través de les diverses seccions en què s'ha dividit el llibre discorre i alhora es desplega, estàtica, la imatge rotundament perfilada d'un viure col·lectiu. Que recull l'activitat individual, l'ofici perdut, el naixement i creixement de la indústria, l'esforç per les comunicacions, el dramatisme, l'enjòlit i la tendresa de la vida sentimental.

La distribució temàtica del llibre havia de ser metòdica però flexible; sembla encertada, i la subdivisió dels apartats útil per guiar els lectors en la cascada de fotografies que li surten al pas. Així hi trobem, de primer, el marc geogràfic i físic, i allò que la història hi ha incorporat; i de seguida entrem en les activitats, car és la gent que fa país i s'hi mou i s'hi perpetua. Després tafanegem —en el sentit informatiu—, llurs vides familiars, els costums, el dia a dia, i en les fotografies descobrim les diferències tan marcades que només unes dècades estamparen en els costums. I concloem amb la vida social i política, aquesta darrera comprenent el segle XX fins a la terminació de l'etapa franquista, segle XX que marcà una inflexió social i productiva amb el lliscament des d'un domini del sector primari al secundari.

A diferència d'altres llibres d'història gràfica, aquest conté, a quasi cada fotografia, una explicació no pas resumida, sinó generosa, que fixa època, tema, i no pocs camins intenció; amb la qual cosa, una vegada hagi llegit el peu d'una de les fotos poques seran les altres —i en són enllà de mil—, que el lector passarà sense encuriosir-se del què i el perquè escrit. Les notes de cada fotografia troben referent o complement en els textos més llargs que obren el volum o en singularitzen el tema a cada apartat. En aquest sentit, l'afany documentador d'una realitat desplegada en la història ha estat exemplar, i hom pensa en el profit que els segarrencs poden treure'n. La recepció —com es diu avui— del volum serà triple: els forasters, si són realment de molt lluny, manifestaran només un poc d'interès per un volum que no és una guia corrent ni un mapa de carreteres; els catalans en general podran sentir-s'hi més atrets, per afinitat amb d'altres comarques conegudes o per una relativa assiduïtat de pas per punts neuràlgics o publicitzats de la comarca: Cervera, Guissona, Sant Guim, Sant Ramon... I diguem ara com és d'agradable, i fins on comunica una sensació de globalitat comarcal, el fet que aquestes darreres poblacions i nuclis no hi tinguin un relleu especial, per tal com ja disposen de llibres propis i han estat divulgades repetidament, Cervera al capdavant —de passada podríem intuir que Cervera és de les poblacions catalanes que més bibliografia ha acumulat: sobre l'època medieval—, Paeria, fires, celebració de Corts, Cuirassa jueva, temple de Santa Maria, Sant Pere el Gros, el Sant Misteri, l'aigua de Sant Magí... Sobre la Universitat, la Taula de Canvi, el Sindicat, etc.; observem i destaquem que s'ha fet un esforç per fer-hi figurar documents gràfics d'arreu, perquè la Segarra és producte de tots els seus habitants actuals i passats. Per tant, i torno a l'argumentació encetada, a qui ha de fascinar és als segarrencs, que hi trobaran les arrels familiars, l'aroma del barri, les partides del terme i els termes del seu paisatge més acostat i més prop del cor; i no pocs i poques s'hi identificaran, immortalitzats, personalitzats, incorporats en efígie a les planes, formant part militant de la comunitat en acció, ara de cara al terròs, ara davant la màquina, com exposàvem abans.

Els responsables del volum expliquen l'anguniosa situació en què es trobaren en haver de descartar documents i seleccionar els que finalment constituirien el llibre. Això passa sempre. I prou bona cosa sembla, parquè és un reflex de les realment moltíssimes —milers— aportacions. Un impuls de pervivència fa en aquests casos que l'espontània col·laboració es desbordi. El prologuista recorda que amb el fotògraf Ton Sirera van coincidir a la Universitat amb Agustí Duran i Sanpere, quan aquest tot just començava la classificació del material del museu que llavors se'n volia dir del Blat i de la Pagesia; i l'historiador referia, emocionat, com havia respost la gent, a ramats, a la crida que havia fet per la ràdio local en sol·licitud d'arreus, atuells, eines petites, i tota mena d'objectes que ja desbordaven el primer espai als tres dies de feta la crida. Duran i Sanpere, entomant aquell gest col·lectiu de la gent de Cervera i de molt més enllà, es retrobava amb el sentit més pur de la vida social, història al cap i a la fi. És lícit d'imaginar que amb les fotografies ha passat semblantment. Així el llibre és encara més col·lectiu, més de tots, i certament captivador. La felicitació als promotors, al director i als redactors especialistes és de justícia fer-la extensiva a tota la gent de la Segarra.

JOSEP VALLVERDÚ
Escriptor
Premi d'Honor de les Lletres Catalanes

Introducció

MAX TURULL RUBINAT
Director de la *Història Gràfica de la Segarra*

La *Història Gràfica de la Segarra* té, com qualsevol llibre, la seva pròpia història. La seva va començar a finals de 1995, a la secció d'Història i Patrimoni del Centre Municipal de Cultura de Cervera.

En una de les reunions d'aquesta secció, i després de parlar-ne força, vam decidir de plantejar aquell ambiciós projecte al consell executiu del CMC, cosa que vam fer a la sessió del 14 de novembre de 1995. Certament, aviat vam veure que era una tasca que ultrapassava de llarg les possibilitats dels membres estrictes de la secció i que calia, si el projecte era aprovat, obrir-lo a la participació de més gent. L'executiu presidit aleshores per Àgata Alegre va aprovar el projecte d'*Història Gràfica de la Segarra* en la sessió del 29 de desembre d'aquell mateix any i es va habilitar una partida pressupostària per a fer front a les primeres despeses per a l'any 1996. Va ser així com es va disparar el tret de sortida d'una llarga i fructífera aventura. La *Història Gràfica de la Segarra* va ser oberta a la gent de totes les seccions i a gent que fins aleshores no havia participat mai amb el Centre Municipal de Cultura. El resultat va ser la formació d'una comissió estable d'unes vint-i-cinc persones de Cervera i de molts altres punts de la Segarra. Al final, però, en les diferents fases que han conduït a preparar l'original que l'estiu de 2001 va entrar a impremta, hi han intervingut una quarantena de persones.

Vam començar fixant els eixos bàsics que havien d'estructurar l'obra. Pel que fa a l'abast espacial, i per molt que ens pesés, ens havíem de cenyir a la Segarra estricta o administrativa. I en el temporal, vam acordar incloure fotografies des dels orígens de la fotografia fins a 1975. Per tenir una referència quantitativa del material que finalment hauríem de disposar per publicar, ens vam fixar la fita d'un total de mil fotografies, de manera que de cada població n'hi hauria una quantitat proporcional a la seva població actual. Finalment, tothom va coincidir que el llibre havia de ser variat, en el sentit que havíem d'incloure-hi els vestigis més importants del nostre patrimoni històric, però, sobretot, també havíem d'incloure-hi fotografies vives, que reflectissin com vivia la gent de la Segarra. A partir d'aquí podíem començar a buscar.

Implícitament s'havia renunciat a fer un llibre d'història, en el sentit més acadèmic de la paraula. No hi hauria un guió històric subjacent a l'obra, tot i que gairebé la meitat de la comissió de treball estava integrada per historiadors. Malgrat tot, el llibre era un llibre d'història, perquè històric era l'objecte de treball i històric n'era el mètode. S'ha de dir que en aquella fase inicial encara no teníem clar si el resultat final havia de ser un llibre que, com un diccionari, inclogués les fotografies classificades per municipis, un darrere de l'altre segons l'ordre alfabètic, o si ho hauríem de classificar per temes i matèries barrejant, per tant, tots els pobles de tots els municipis.

Una de les primeres coses que calia decidir en començar els treballs era determinar quin procediment seguiríem per trobar les fotografies que havien de formar el llibre. Vam optar per acudir, en primer lloc, als fons fotogràfics més importants que teníem més a l'abast, en especial el de l'Arxiu Comarcal de Cervera i el Gómez Grau, també de Cervera. Al mateix temps, però, s'estava treballant per accedir al fons de la família Santacana de Guissona, al fons d'Agustí Mestres i al fons del Patronat Duran i Sanpere. Però per als pobles més petits de la comarca calia parlar amb la gent del lloc fins ensopegar amb algú que tingués fotografies antigues de la seva localitat. Així vam començar a treballar, tot i que posteriorment vam anar tenint coneixement de petits o mitjans fons fotogràfics familiars interessants, que vam incorporar. En tot cas, i amb el material que començàvem a conèixer, vam renunciar, després de meditar-ho i debatir-ho en el grup de treball diverses vegades, a fer una crida pública demanant fotografies a tothom de la comarca que en tingués. Tot i ser conscients que amb una crida pública podien aparèixer noves i importants fotografies, hi vam renunciar perquè ja disposàvem de força material de qualitat, i per temor que això ens desbordés i alentís encara més els treballs, que ja eren lents, i, en fi, per no crear falses expectatives de publicació a tota la gent que hauria pogut aportar fotografies. Mai sabrem si la decisió va ser encertada, però malgrat tot, el grup que anàvem recollint fotografies vam ser extremadament permeables als oferiments de la gent que a poc a poc anava tenint notícies que el llibre tirava endavant.

En aquesta fase de recollida de material vam optar per fotocopiar el màxim possible de fotografies que serien les candidates a la selecció final, de manera que ens havíem de quedar amb els originals de les imatges molt pocs dies, cosa que complaïa els seus propietaris. Aquesta va ser la part del treball més lenta i en la qual ens vam encantar més temps fins gairebé encallar-nos-hi. Buscar i recollir fotografies de la Segarra podia ser una activitat infinita, i calia, imperiosament, dir prou. Finalment vam tenir una bossa d'unes vuit mil imatges d'entre les quals caldria seleccionar les que inclouríem al llibre. El següent pas va ser repartir, per pobles, la gran bossa de fotocòpies entre tots els membres de la comissió de treball. Cadascú havia de fer una primera selecció de tot el material que li havia arribat fins a quedar-se, més o

menys, amb el número de fotos que corresponia als pobles que tenia assignats a partir del criteri, ja fixat des de bon començament, de la demografia del lloc. Un cop fixada la selecció i confirmada en una reunió de tot el grup, va ser establert el disseny d'una fitxa, amb diferents apartats, que tothom havia d'omplir per documentar cada fotografia, o sigui, per redactar el text d'allò que serien els peus de foto.

Començava, d'aquesta manera, la important fase de documentació del material gràfic. Des de bon començament vam tenir clar que la *Història Gràfica de la Segarra* no havia de ser un àlbum de cromos amb comentaris buits i genèrics, sinó que els textos que acompanyaven les imatges havien de ser rics i, tot i el protagonisme de les fotografies, podien arribar a tenir vida per ells mateixos. O sigui, que podien contenir informació històrica suficient perquè s'autojustifiquessin per si sols. Calia aconseguir el màxim possible d'informació de cada fotografia, des d'esbrinar l'autor, la data i l'activitat fins als noms de tota la gent que hi apareixia. Es tractava, en la major part dels casos, de fer una veritable tasca d'història oral, ja que en poques ocasions podríem trobar informació en la bibliografia a l'abast i calia, en conseqüència, interrogar els més grans del lloc per saber què ens deia cada imatge. En més d'un cas la tasca de documentació d'una foto va mobilitzar molta gent, com a Montoliu, quan bona part de les dones del poble, en sortir de missa, es trobaven per intentar resoldre els noms de la gent d'algunes imatges. En d'altres casos la documentació d'una sola fotografia va allargar-se tota una tarda sencera d'hivern, perquè les imatges rescataven records llunyans i la conversa s'allargassava hores i hores. I tota la gent implicada en aquesta aventura hem mobilitzat pares, avis, amics i familiars cercant més i més dades, més i més matisos, desempolsant de la memòria vells records mig oblidats.

És possible que aquesta implicació indirecta, generosa i sovint entusiasta de tanta gent a l'hora de documentar les fotografies, tal com queda palès en el llarg llistat d'informants —que depassa els quatre-cents noms—, hagi estat una de les més agradables sorpreses que ens ha ofert el llibre en el decurs de la seva confecció.

A partir d'aquí es bifurcava la trajectòria del material gràfic i de l'escrit. D'una banda calia localitzar les fotografies originals que havíem decidit seleccionar per tal d'escanejar-les, cosa que només farien dues persones per raons de rapidesa i de coordinació, i d'una altra començava el llarg procés que hauria de conduir a la fixació definitiva dels textos. Les fitxes que cadascú havia redactat seguint un mateix model van anar a mans d'una filòloga que no sense esforç va compondre de nou els textos per donar-los un estil literari semblant i un format adequat per a la publicació. A mesura que detectava ambigüitats o possibles errors es van anar succeint les correccions i més correccions fins a obtenir el que podríem qualificar d'un primer esborrany.

En aquest estadi de la feina, i quan ja es disposava d'imatges i de textos encara provisionals, però revisats, es va constituir una comissió de coordinació que fou sobre la qual, des d'aquell moment, s'hi va desplaçar el centre de gravetat dels treballs que es farien fins al final. Separades les fotografies i els seus textos per pobles i reordenades en els set blocs o temes que prèviament havien estat establerts per tot el grup, es va procedir a detectar els buits que hi havia, tant pel que fa a alguns poblets com pel que fa a alguns temes. Aleshores es va fer un intent per buscar noves fotografies que omplissin els buits detectats i es va acudir a diferents arxius fotogràfics arreu del país i a aquelles persones o famílies que, presumiblement, poguessin tenir les imatges que ens interessaven.

Fou en aquest moment quan també es va decidir ponderar la distribució que havíem fet del nombre de fotografies que tocaven a cada poble per criteris estrictament demogràfics, de manera que incrementaríem el nombre de fotografies dels pobles més petits i mitjans en detriment, sobretot, de Cervera. Omplerts els buits i ponderada la distribució, la qual cosa significava noves fotografies i nous textos, es va disposar del que vam qualificar d'esborrany definitiu. D'aquest ja voluminós exemplar se'n van fer diverses còpies —dotze jocs de quatre volums cadascun per ser exactes— per ser sotmeses a diverses revisions: una revisió històrica a mans de diversos historiadors; una revisió toponímica a càrrec d'un especialista; una revisió a compte dels membres de la comissió de coordinació i, finalment, encara en van ser dipositats diversos exemplars a la biblioteca comarcal de Cervera perquè ho revisessin tots els membres del grup de treball i encara alguna gent que havia ajudat a documentar les fotografies. Aquest procés de revisió va ser exhaustiu i va donar bons resultats, amb nombroses esmenes, amb nova informació, amb puntualitzacions agudes, amb alguns textos totalment refets pels historiadors, etc. Van ser introduïts els nombrosos suggeriments anotats, es va procedir a una nova revisió de la classificació temàtica del material i encara es va fer una darrera revisió de correcció ortogràfica. Però fins al mateix dia que els textos i les fotografies escanejades van entrar a la impremta, el dimecres 4 de juliol de 2001, encara van ser introduïdes noves dades en els peus de les fotos. I el mateix ha estat fet mentre la impremta maquetava l'obra i, després, amb les proves d'impressió que anàvem rebent. Per fer-se'n una idea, només cal dir que les primeres proves van rebre més de cent noves esmenes, la majoria per harmonitzar els noms propis de persona i per completar-ne alguns cognoms.

Certament, hem vist que el procés de documentació, amb criteri històric, d'una fotografia històrica, pot ser gairebé infinit, perquè amb l'afany de donar informació rica i rigorosa, no ens vam deturar a explicar estrictament què mostrava gràficament la imatge, sinó que, quan ha estat possible, hem intentat explicar allò que no es veia i el context dels fets succeïts.

Com s'ha dit, doncs, la nostra *Història Gràfica de la Segarra* és una selecció de fotografies entre les moltes que teníem —prop de vuit mil—, però som ben conscients que, amb tota seguretat, no teníem pas totes les que existeixen, ni en els arxius ni en les famílies de la Segarra. A partir de les que ens va ser possible recollir en aquell moment i en aquelles circumstàncies i a partir del moment que vam decidir tancar la fase de recerca que s'estava eternitzant perillosament, vam fer la nostra selecció; però com sempre que se selecciona, els criteris i el resultat final poden ser discutits i discutibles. Al marge dels criteris de selecció, també hi ha hagut limitacions objectives, i és que no sempre es pot disposar

de tot el material històric que hom voldria: d'alguns pobles ens ha resultat impossible obtenir més i millor material, i d'alguns temes, com per exemple el transcendental període de la Guerra Civil, també ens ha estat impossible de reunir-ne més.

Com veureu, estem parlant sempre de "les fotografies", com una abstracció, però convé no oblidar que van ser fetes per algú. Els autors de les fotografies són, no ho oblidem, protagonistes callats i de vegades anònims del llibre. Sense ells i sense la seva actitud per testimoniar allò que tenien davant seu, aquest llibre no seria pas possible. La pluralitat de temes, d'èpoques i de llocs també l'hem volgut traslladar als autors. Des d'aquest punt de vista s'ha intentat que tothom que d'una manera més o menys significativa hagués fet fotografies de la Segarra, acabés entrant al llibre. Naturalment, ha estat respectada l'obra dels autors, però hem de dir que de forma molt excepcional ens hem permès de buscar un nou enquadrament en alguna imatge i, doncs, de canviar-li el format original perquè enteníem que d'aquesta manera la fotografia guanyava força, vigor i expressivitat. Aquesta gosadia es basava en el convenciment que, tret d'alguns casos comptats, l'autor de la fotografia no pretenia de forma explícita fer una obra d'art sinó que feia la fotografia per testimoniar i documentar el que veia davant seu. Des d'aquí volem agrair als autors vius de fotografies i als hereus de tants autors ja desapareguts la seva generositat per reproduir el seu material de forma lliure i gratuïta.

No és pas que no coneguem el valor artístic de no poques de les fotografies que reproduïm, però ateses les característiques del llibre i els seus objectius, hem fet prevaler el valor històric de les fotografies sobre el seu valor artístic. Per aquesta raó s'han reproduït fotografies que no estaven prou ben conservades o que tenien una qualitat tècnica i artística dubtosa, però que en canvi tenien un alt valor històric perquè podien ser l'únic testimoni gràfic de quelcom desaparegut. En aquest sentit, a més a més de primeres còpies a partir d'un negatiu original, ens hem vist obligats, en d'altres casos, a recórrer a exemplars que eren còpies de còpies o fins i tot reproduccions per altres mitjans de còpies perdudes; i és que el valor històric del contingut de la fotografia ho justificava.

Per acabar amb aquestes ratlles potser caldria explicar el perquè de la *Història Gràfica de la Segarra*, encara que ben mirat no hi ha una sola raó que justifiqui la seva existència, sinó, potser, tantes com lectors hi haurà. En tot cas, quan des del Centre Municipal de Cultura ens vam embarcar en aquesta aventura ho féiem seguint un cert nord, per bé que finalment caldria parlar de nords en plural.

D'una banda volíem endegar una tasca de preservació del patrimoni històric, ja que enteníem que rescatar i consolidar fotografies històriques era una manera activa de participar en aquesta tasca en la qual tots hi som cridats. Va ser d'aquesta manera que la *Història Gràfica de la Segarra* era el destí al qual volíem arribar, però que per fer-ho, com si d'Ítaca es tractés, visitaríem ports que ens enriquirien de moltes maneres. La *Història Gràfica de la Segarra* és, tan sols, un llibre, però per fer-lo, abans vam impulsar i vam aconseguir que el senyor Josep Mestres, amb la seva esposa, Roser Santaló, deixés en dipòsit a l'arxiu de Cervera el valuós fons fotogràfic del seu pare, Agustí Mestres; també, entre aquests fruits prematurs del nostre llibre, podem comptar amb el CD-Rom del fons fotogràfic Gómez Grau, editat pel CMC amb la col·laboració de la família, amb més de cinc mil fotografies històriques de la Segarra, moltes de les quals de Cervera; i encara la *Història Gràfica de la Segarra* ha fet possible que es difonguessin els fons fotogràfics dels germans Calixto i Josep M. Santacana, i de Salvador Serra Baliu, tots dos fons de Guissona. I tot això a banda de la consolidació d'interessants fotografies que es troben en mans privades i del dipòsit a l'Arxiu Comarcal de còpies de valuosos originals conservats a l'Arxiu Mas de l'Institut Amatller d'Art Hispànic i al Servei del Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona, per posar només dos exemples. Per tant, si la publicació d'un llibre amb fotografies històriques havia d'estendre de forma subtil i suau la consciència de la necessitat de conservar el nostre patrimoni històric, tot fent el llibre ja vam aconseguir de preservar-ne una part significativa dins l'àmbit fotogràfic.

D'una altra banda, i no és pas el menys important, la *Història Gràfica de la Segarra* hauria de servir com a objecte de divertiment. Així de fàcil i així d'important. Els qui d'una manera o altra hem participat en fer-la hem establert nous vincles d'amistat. Les llarguíssimes reunions sempre nodrides de tot el grup de ple en aquella gèlida sala del segon pis de la casa Duran i Sanpere, al carrer Major de Cervera; reunions i més reunions, en la llarga fase final de coordinació que semblava no acabar-se mai, diumenges a les vuit del matí, després de dinar, per Nadal, per vacances... tot plegat va fer que entréssim en contacte gent amb qui hi teníem poc tracte i que els ànims s'anessin engrescant a mesura que el llibre prenia forma i intuíem que potser força gent podria compartir allò que sentíem davant de tantes fotografies que tant parlaven de la nostra terra. Això, per tant, voldríem per al lector: passar bones estones distraient-nos mirant retrats, identificant amics i familiars; localitzant i recordant indrets desapareguts i transformats; admirant la bellesa d'alguns dels nostres indrets i embadalir-se amb mil i un detalls.

La *Història Gràfica de la Segarra*, en fi, també voldria aportar el seu impuls, minúscul, en la transcendent tasca de cohesionar i vertebrar la societat de la Segarra en uns moments que, per diverses raons, això és més necessari que mai. I això no pas amb un estèril afany identitari; no pas per fer país, així, de manera genèrica, sinó per ajudar-nos a tots plegats a vèncer l'individualisme que tant terreny està guanyant, per sentir que formem part d'un grup i per no perdre del tot els orígens que ens fan sentir, també, que som alguna cosa.

El marc històric

La Segarra abans de la Segarra. Imatges 'virtuals' d'una altra comarca

JOAN B. LÓPEZ I MELCIÓN
Universitat de Lleida

El paisatge actual segarrenc és el resultat d'una llarga evolució, en la qual els grups humans no hi van tenir una participació activa fins fa aproximadament 6.000 anys. El territori de la Segarra es puntejà llavors amb els primers camps de conreu, romputs en les terres més fèrtils a prop dels rius; aparegueren també els primers llogarrets encara amb molt pocs habitants i es marcaren en el sòl les empremtes dels camins més freqüentats per persones i ramats.

Quan es produí aquesta colonització, els trets principals del relleu avui observable s'havien configurat ja de forma natural i l'impacte de l'acció humana alterà molt poc l'equilibri ecològic existent. La seva incidència fou una mica més important alguns milers d'anys després (ara fa 2.500 anys), quan els pobles ibers de la zona, ja més nombrosos, començaren a practicar l'agricultura extensiva per tal d'obtenir excedents de cereals dedicats al comerç. S'intensificà encara més uns 400 anys després (vers l'any 100 abans de la nostra era), en el moment en què la comarca s'integrà dins l'òrbita del món romà amb la fundació de *Iesso* (Guissona), la qual obtindria poc després l'estatus de *municipium*, juntament amb el de *Sigarra* (Prats de Rei). Curiosament, la comarca ha conservat el nom d'aquest darrer municipi.

No obstant això, en el decurs de tot aquest període (entre 6.000 i 1.500 anys abans d'ara) no arribà a produir-se mai una situació d'excessiva pressió demogràfica o de desequilibri entre els recursos naturals de la zona i les necessitats de la població existent. El clima, d'altra banda, experimentà durant aquest temps oscil·lacions poc pronunciades que tampoc afectaren gaire la dinàmica de regeneració dels boscos i sòls inicialment conreats, fins que, ara fa uns 3.000 anys, s'estabilitzà en unes condicions bastant similars a les actuals. És el que es coneix com el període subatlàntic, del qual només s'ha observat una petita fase de refredament durant els segles XVII-XIX (la 'petita edat del gel'), que a les terres més baixes de la Segarra tingué igualment una incidència mínima.

De fet, la imatge actual de la Segarra és el resultat d'un llarg procés, però els canvis més dràstics després de la primera colonització humana han tingut lloc en el decurs dels darrers 300 anys. S'endeguen a inicis del segle XVIII amb la rompuda, tant a l'Urgell com a la nostra comarca, d'extenses superfícies destinades al conreu de cereals, en detriment de les pastures i boscos llavors existents. La pèrdua de la massa vegetal provocà nous processos erosius en els vessants dels turons i altiplans i la conseqüent acumulació de sediments en els fons de les valls, de tal manera que els drenatges naturals es veieren també alterats. No obstant això, el punt culminant d'aquesta dinàmica i l'impacte més brutal sobre el medi ha tingut lloc al llarg dels darrers cinquanta anys, quan la incorporació de la maquinària agrícola o els grans treballs d'obres públiques han possibilitat els desmunts i terraplenaments massius, transformant dràsticament les formes de relleu.

L'objectiu d'aquest text introductori no és, però, mostrar com es presenten avui en l'espai els resultats d'aquesta difícil relació entre els grups humans i el medi natural durant els temps històrics; precisament això és el que veurem a la part gràfica d'aquesta obra.

Volem introduir els lectors i lectores dins d'una altra Segarra que no pot recuperar-se a través d'imatges fotogràfiques. És la Segarra dels temps remots, quan els homínids ni tan sols havien fet la seva aparició sobre la Terra; la Segarra —o millor, allò que avui qualifiquem de Segarra— de les primeres comunitats prehistòriques; la Segarra d'ilergets i lacetans i la Segarra romanitzada. En definitiva i adaptant una expressió d'altres col·legues gironins: "La Segarra abans de la Segarra".

Mostrarem de forma literària unes imatges 'virtuals' d'aquests paisatges, que no per això són fictícies. Són el resultat i l'homenatge a una àrdua tasca de rigorosa recerca duta a terme des de camps molts diferents (paleontologia, geologia, arqueologia...), que sovint va iniciar-se de la mà d'investigadors locals i després s'ha continuat amb més o menys intensitat per la resta de la comunitat científica.

La Segarra durant el període terciari

La primera imatge es remunta al voltant d'uns trenta-vuit milions d'anys abans d'ara. Es correspon amb el període oligocè des del punt de vista geològic i en aquella època la major part del territori que avui constitueix la Segarra es trobava sota les aigües d'un gran llac, format com a conseqüència del plegament que feu emergir els Pirineus i les serralades litorals del massís català.

L'aparició d'aquestes muntanyes encerclà parcialment les aigües marines que fins llavors cobrien la zona i la gran llacuna resultant començà a nodrir-se amb les aportacions simultànies de rius pirinencs pel nord i altres del sistema mediterrani pel sud; tots ells ara inexistents. El llac es dessecà completament a finals del miocè (ara fa 6 milions d'anys), tant per raons climàtiques com per causa de noves basculacions del terreny que empenyeren les aigües més cap l'oest (al voltant de Saragossa). Llavors s'endegà un procés gradual de cimentació d'aquelles capes d'argiles, sorres, sals..., acumulades en posició completament horitzontal en el seu fons. Les plantes i animals que s'havien desenvolupat en el medi aquàtic anterior, o en les seves ribes, sucumbiren, però algunes restes han pogut recuperar-se fossilitzades en determinats jaciments de la vall de l'Ondara, com els del Talladell o de Sant Pere dels Arquells, per citar els més coneguts.

Aquestes constitueixen un ric patrimoni paleontològic que permet reconstruir un paisatge ancestral de caire palustre i propi d'un ambient climàtic càlid (20-26 graus) i amb poques variacions estacionals. Les espècies d'aquella època avui ja no existeixen, però pel que fa a les plantes s'assemblarien a les nimfes i bogues actuals; arbustos de la família dels llorers, arçots i faigs o arbres de l'ordre dels roures, que permeten suposar l'existència de zones no immergides. Aquesta dada es confirma amb les espècies animals, on apareixen rèptils propis d'un mitjà mixt com alguns ancestres de les tortugues i els cocodrils, però també determinats mamífers d'ungles llargues similars a les de l'ós, o amb ullals com els del porc senglar actual, acompanyats de petits rosegadors. No existeix a Catalunya cap altra col·lecció de fòssils de l'oligocè continental comparable en qualitat i quantitat des del punt de vista científic.

Les grans transformacions del relleu durant el quaternari

La segona imatge és més difícil de copsar en una sola instantània amb les dades actualment disponibles, però pot reconstruir-se la seqüència d'un seguit d'esdeveniments que, tots plegats, contribuïren a modelar els trets bàsics del paisatge actual segarrenc. S'iniciaren ara fa 1.800.000 anys i s'aturaren parcialment al voltant de 12.000 anys abans d'ara.

La característica principal d'aquesta etapa és l'alternança de llargs períodes de fred glacial, i altres més curts de relativa bonança. Pel que fa als primers, se sap que les glaceres pirinenques assoliren llargades superiors als 66 quilòmetres i gruixos de més de 900 metres. No obstant això el terrenys de la Segarra no van romandre mai sota aquesta capa de glaç permanent, tot i que els sòls van arribar a gelar-se durant llargs períodes fins a alçades al voltant dels 500-600 metres.

La pròpia erosió provocada pels cursos de les glaceres i els nous corrents d'aigua que s'obrien camí durant els períodes de desgel, ajudats a més a més per pluges torrencials, començaren a dibuixar sobre el terreny petites valls o xaragalls que en la major part dels casos han esdevingut els antecedents de la xarxa hidrogràfica actual, formada per les conques del Llobregós, el Sió i l'Ondara, tots subsidiaris del Segre.

La successió dels canvis climàtics provocà, d'altra banda, que els rius s'encaixessin gradualment més i més en el terreny original formant valls més o menys profundes i amples o modificant el seu traçat segons la duresa dels materials terciaris de l'antic llac fossilitzat que hi havia al dessota. Com a efecte directe d'aquesta dinàmica, més l'erosió provocada per les pròpies pluges, en les seves ribes es modelaren les costes i altiplans esglaonats o els petits turons, encara característics de la comarca.

Paral·lelament, cada nou encaixament restava marcat en el paisatge en forma de glacis i de terrasses laterals, constituïdes pels materials que arrossegaven els rius (en aquest cas graves calcàries) abans de produir-se cada nova incisió del seu llit. Aquestes restes són les que permeten restituir avui el seu traçat original i la dinàmica climàtica del període.

Per poder imaginar la magnitud d'aquest procés, només cal pensar que a l'alçada de l'ermita de Sant Eloi a Tàrrega o a Torre Magí i Montalban, a l'oest de Verdú, hi ha restes de graveres arrossegades pel curs primitiu de l'Ondara. Totes apareixen a uns 400-410 metres d'altura i es consideren contemporànies de la terrassa més antiga del Segre, la qual s'ha identificat a uns 90 metres per sobre del seu curs actual, i se li atribueix una cronologia molt anterior als 300.000 anys, tot i que no se'n pot precisar amb exactitud la data de la formació.

A partir d'aquesta data, en diferents punts de l'Ondara, del Sió i del Corb s'observa una seqüència més regular en la qual, fins ara fa aproximadament 12.000 anys, es distingeixen puntualment tres noves terrasses de graves, mostrant com globalment els cursos dels rius s'han encaixat en determinats punts més de quaranta metres respecte al seu traçat primitiu.

Un cop, però, la xarxa hidrogràfica principal estava constituïda es produïren encara alguns lleugers basculaments del terreny i fins i tot fosses més pronunciades, originades per enfonsaments bruscos del terreny que també influïren en el disseny definitiu del traçat dels rius. Eren les seqüeles i darrers reajustaments dels grans moviments tectònics que havien tingut lloc durant el terciari.

El primer d'aquests moviments afectà més indirectament la Segarra i consistí en una lleugera inclinació cap al nord-oest d'un sector del Pla d'Urgell, el qual sembla responsable del canvi d'orientació brusc que presenta avui el riu Corb a l'alçada de Belianes per dirigir-se cap a Bellpuig. L'enfonsament seria també la causa d'un procés gradual d'acumulació, a la gran cubeta resultant, dels materials més grollers arrossegats per l'Ondara (les graves) i d'una progressiva pèrdua de competència del mateix riu a partir de Tàrrega, fins al punt d'adquirir un curs divagador, dispersat en nombrosos canals, incapaços en molts casos d'assolir la conca principal del Segre. Aquests grans dipòsits de sorra i grava són encara explotats actualment.

Aparegueren també llavors alguns estanys i llacunes, formades a les zones més fondes de la depressió, de les quals l'estany d'Ivars en constitueix un dels testimonis més palpables que han perdurat

fins fa molt poc temps. L 'aigua d'aquests embassaments naturals era rica en clorurs i sulfats, coneguts popularment com a *salitre*, el qual podia recuperar-se durant les estacions més càlides i fou també explotat fins que la construcció del canal d'Urgell i la introducció de nous sistemes de regadiu dulcificà progressivament el contingut dels estanys i trencà amb la dinàmica natural establerta.

Quan, un cop finalitzats els grans cicles glacials, els cabals del Corb i de l'Ondara disminuïren progressivament, a partir d'ara fa 12.000 anys, i s'endegà durant l'holocè una nova fase climàtica amb canvis molt menys dràstics amb períodes que alternaven humitat i sequera, els cursos principals d'aquests rius no tingueren prou força per travessar les immenses capes de graves que anteriorment havien dipositat, exceptuant naturalment els períodes de pluges més intenses. Solament el Sió i el Llobregós, al nord de la serra d'Almenara, han conservat fins avui el seu traçat primitiu, amb molt lleugeres variacions.

Altres moviments tectònics tingueren una incidència més puntual, però han restat igualment marcats en el paisatge. És el cas de la fossa en forma de tisora existent entre Ferran i Portell, la qual presenta altres dues falles paral·leles observables en una llargada de 6 i 2,5 quilòmetres de recorregut, respectivament. Molt possiblement aquesta fractura es produí a causa de l'existència de capes toves de sals i guixos en el substrat i de la presència de l'anticlinal del Llobregós. En qualsevol cas, solament afectà la xarxa de drenatge de la zona.

Mentrestant, d'altra banda, les primeres traces de presència humana al ponent català es feien visibles. Es tracta de petits grups de caçadors i recol·lectors, dels quals s'han recuperat algunes eines fetes amb còdols de riu i sílex amb una antiguitat d'uns 350.000 anys, a la vall del Farfanya, la Femosa i el Set. Tot i que sembla que iniciaren una tímida exploració de la plana, endinsant-se per les valls laterals fins almenys Artesa de Lleida, no hi ha constància ara per ara de la seva presència a la Segarra. Tampoc no n'hi ha durant els mil·lennis posteriors, que cobreixen la resta del paleolític.

L'impacte dels primers pobladors entre 6.000 i 2.500 anys abans d'ara

Pels volts d'ara fa uns 8.000 anys o una mica abans, alguns dels petits grups humans que habitaven les coves del Pirineu i Prepirineu lleidatà, tant a la vall del Segre i les Nogueres com en la conca alta del riu Cardener, començaren a desenvolupar un nou mode de vida i subsistència basat en la pràctica de l'agricultura i ramaderia. Aquesta transformació fou induïda per contactes amb d'altres grups coneixedors del conreu de cereals (blat i ordi) i la domesticació d'animals (ovelles, cabres, bous, porcs), així com portadors d'altres avenços tècnics com el coneixement del procés de fabricació de la ceràmica i de la pedra polida. S'inaugurava d'aquesta manera l'etapa batejada des de l'arqueologia com el 'neolític', la qual s'havia iniciat alguns milers d'anys abans en el Pròxim Orient.

Paradoxalment, no es coneix cap assentament a la plana occidental catalana tan antic com el d'aquestes coves, però la seva existència tampoc pot descartar-se definitivament. De fet, en zones com Mequinensa o a la vall de la Femosa comencen a aparèixer alguns poblats a l'aire lliure, que podrien remuntar-se als 7.000 anys d'antiguitat.

La primera colonització de la Segarra fou, però, encara més tardana, pels volts d'ara fa uns 6.000 anys, quan tots els nous avenços havien estat perfectament assumits pel conjunt de comunitats del territori català i s'havien començat a desenvolupar trets culturals específics segons les diferents àrees geogràfiques. En la zona del Solsonès existien llavors un seguit de pobles d'agricultors i ramaders que havien adquirit el costum d'enterrar els seus morts d'una manera especial, que consistia a excavar una fossa a terra, revestir-la per l'interior amb grans lloses i inhumar-hi individualment o per partida doble els difunts. Al mateix temps, dipositaven dins de la tomba alguns aixovars com tenalles i bols amb provisions per a l'altra vida, o objectes personals fets amb os i petxina o, més excepcionalment, amb un mineral de color verdós, anomenat *calaïta*.

Els primers pobladors de la comarca pertanyien a aquest grup cultural, segurament com a resultat de la seva expansió cap al sud, a la recerca de les terres fèrtils existents vora dels rius segarrencs. A la conca de l'Ondara es coneixen almenys set enterraments d'aquest tipus, des del terme de Ribera d'Ondara (Plana de Torrent, Font de la Padruella, Sant Pere dels Arquells...), fins a Cervera mateix (Pou Nou). El sepulcre de Lloberola, al nord de la comarca, podria constituir la baula intermèdia per confirmar la via d'arribada d'aquests pobladors. Malauradament no s'han localitzat encara a la Segarra els llocs on vivien.

Bastant temps després, pels volts del 4.700 abans d'ara, noves troballes permeten assegurar que aquest ritus funerari ja no es practicava i que es desenvolupaven dues modalitats diferents d'enterrament, que podrien indicar la coexistència de comunitats amb modes de vida particulars i filiacions culturals distintes.

D'una banda, són més nombroses un seguit de balmes naturals, normalment arranjades amb grans lloses clavades al terra per tancar frontalment la cavitat, dins de la qual ara s'inhumaven de manera successiva els difunts de la comunitat. Persisteix fins i tot el dubte sobre la natura selectiva del ritual; és a dir la possibilitat que només s'apliqués a determinades persones. Igualment, se suposa que la cerimònia de l'enterrament era més complexa, ja que en molts casos els esquelets apareixen incomplets o sense connexió anatòmica, la qual cosa deixa entreveure que quan es dipositaven a la balma ja havien sofert un procés previ de descarnació.

Apareixen al terme de Torà (balmes de cal Porta, cal Prim, Fontanet), a prop de Guissona (balma de l'Auditori), aigües avall del Sió, ja al terme d'Oliola a la Noguera (balma de la Sargantana) i també més al sud al terme de Verdú (Emprius). Els seus poblats tampoc han estat mai excavats, però sembla que correspondrien a petites cabanes fetes amb fusta i fang, de les quals en serien un possible testimoni les troballes de Tarroja (Pla de la Mata) i Torà (l'Esterlí), malgrat que en el primer cas no es

poden relacionar amb cap dels enterraments citats. Atès el nombre de sebollits presents a les tombes (no superior a la trentena), devien correspondre a agrupacions de molt poques famílies.

D'altra banda, és important remarcar que alguns d'aquests grups posseïen ja alguns objectes de metall, encara de coure, com és el punxó recuperat a la balma de cal Porta (Torà), possiblement un dels més antics de tota la plana de Lleida.

Ara per ara, es desconeix també fins quan va perdurar aquest tipus de ritus, però és segur que va coexistir, almenys durant un temps, amb altres comunitats que enterraven també de forma col·lectiva els seus difunts, però en aquest cas en grans sepulcres megalítics. El més espectacular és el de la Torre dels Moros de Llanera, també al terme de Torà, però hi ha notícies d'altres tombes més petites a la vall del Corb. La solidesa d'aquestes construccions ha fet que perduressin fins als nostres dies, però aquesta particularitat també n'ha dificultat molt l'estudi, ja que al llarg del temps han estat reutilitzades de formes molt diverses per altres grups humans sense cap vinculació amb els seus constructors.

En qualsevol cas, com ja succeïa amb les tombes del neolític, cap de les dues modalitats d'enterrament constitueix una característica idiosincràtica de la Segarra, i es tracta de ritus que es vinculen amb les pràctiques funeràries del conjunt de la Catalunya Vella, especialment la part oriental. De fet, tota la prehistòria i protohistòria de la Segarra s'explica en funció de la seva situació geogràfica en tant que comarca 'pont', a cavall d'una banda entre la muntanya i el pla i, de l'altra, com a límit natural en la divisòria de dues vies naturals de comunicació amb el Mediterrani, com són les conques del Segre i del Llobregat.

Aquests factors han generat un flux i reflux continu de persones i idees i un procés històric singular on les característiques principals són el dinamisme i la variabilitat cultural. Malauradament, la recerca arqueològica actual no permet definir en termes més precisos el procés formatiu d'una identitat pròpia i una bona prova d'aquesta mancança es fa palesa en el desconeixement existent sobre l'etapa compresa entre 4.000 i 3.000 anys abans d'ara.

Durant aquest mil·lenni, ja en plena edat del bronze, s'observa com en diferents indrets de la plana s'assisteix a una gradual concentració del poblament, en forma de vilatges dispersos amb cabanes ja de planta rectangular, que molt aviat es construeixen en pedra. A Clot de Fenàs (Oliola, la Noguera), molt a prop dels límits de la Segarra, hi ha un bon testimoni d'aquest incipient urbanisme que serà característic de tota la vall del Segre, contrastant amb les formes de vida de la resta de Catalunya, amb cabanes fetes de fusta i de terra fins ara fa 2.600 anys.

D'altra banda, es desenvolupa també durant aquest període un tipus de sistema agrícola basat en els cereals d'hivern, amb predomini del blat nu o comú, l'ordi vestit i més puntualment la pisana; tots eren conreats amb el procediment de guaret bianual. Aquestes dades s'han obtingut en el jaciment de Minferri (Juneda, les Garrigues), però poden fer-se extensibles al conjunt de la plana. Més endavant, encara durant aquest mil·lenni, s'introduirà el conreu de cereals d'estiu, com el mill, la qual cosa permetrà una explotació més intensiva dels sòls.

Pels volts d'ara fa 3.000 anys, o potser una mica abans, s'observa també la influència sobre aquesta població local d'aportacions culturals dels pobles dels camps d'urnes; concretament l'aparició de determinades ceràmiques amb decoració acanalada i l'adopció gradual del ritus de la incineració per enterrar els difunts. Aquests contactes no afectaren, però, la dinàmica de desenvolupament socioeconòmic que ja existia, i semblen relativament posteriors a la seva presència a la vall estricta del Segre, on tampoc tingueren una incidència notable.

El poblat del Vell-pla a Guissona o la necròpolis de Pallerols (Ribera d'Ondara) són els testimonis més versemblants d'aquesta conjuntura, i pertanyen ja a la primera edat del ferro, la qual s'inaugura ara fa uns 2.750 anys.

La Segarra durant l'època ibèrica i romana

D'ençà de fa uns 2.500 anys, la Segarra s'integra amb seguretat dins l'òrbita mediterrània i, a l'igual de a la resta de Catalunya, es genera un procés d'aculturació que desembocarà en la formació de la cultura ibèrica. Els testimonis d'aquests primers contactes els trobem al Tossal de les Forques (Ivorra), on han aparegut les primeres ceràmiques fetes a torn de la comarca, de clara influència o procedència grega. Caldrà, però, esperar a la darreria de la cinquena centúria per parlar d'una assiduïtat en la presència del comerç colonial. El monopoli d'aquests intercanvis correspon ja a Empúries i la via de difusió molt probablement sigui terrestre.

Sense poder establir encara amb precisió els ritmes i pautes generals d'aquest procés de canvi, la comarca ofereix a partir del segle IV aC un panorama inèdit respecte al poblament de les etapes precedents. Els poblats es multipliquen ocupant el llocs més idonis quant als recursos (aigua i terres de conreu) que ofereix l'entorn. Els hàbitats de l'etapa anterior s'abandonen. Ignorem, però, si es produeix un reagrupament de la població sobre nuclis ja existents o bé es creen poblats de nova planta que absorbeixen un increment demogràfic mal explicat encara.

La manca d'estudis impedeix també precisar si existeix una jerarquització espacial del territori. Tot i així, les diferències de dimensions en el poblats coneguts són paleses. El fet més notori és que s'instal·len en indrets que posteriorment constituiran els nuclis de repoblació medieval, sia al lloc exacte, sia a les immediacions.

Malgrat la confusió creada pels escriptors clàssics, avui sembla acceptat que la Segarra actual s'inscriuria dins del territori dels lacetans i que la ciutat citada per Ptolemeu (II, 6, 71) *Iessus* s'identifica amb la llegenda *Iesso* que caracteritza el revers de les monedes encunyades a la ciutat iberoromana homònima, posteriorment *municipium iessonensis* amb dret llatí, ubicat al mateix indret que l'actual Guissona.

Desconeixem els límits precisos de la Lacetània, d'igual manera que ignorem el valor polític —si existia— del concepte 'frontera'

en el marc de les interrelacions d'aquests pobles. Sigui com sigui, almenys la part sud-oriental de la Segarra sembla situar-se dins l'àrea d'influència ilergeta com ho prova l'aparició d'una producció característica de la Ilergècia: la ceràmica de vernís roig, al mateix Pla de les Tenalles (Granyanella).

Els lacetans participen activament en els conflictes que s'originen en el marc de la segona guerra púnica (218-202 aC). Com altres tribus de l'interior (ilergets, ausetans) adopten una postura filocartaginesa i es revolten contra els romans que compten com a aliats amb els pobles del litoral. L'any 197 aC té lloc la darrera d'aquestes revoltes que és definitivament esclafada per Marc Porci Cató, l'any 195 aC.

Les repercussions d'aquesta derrota no tenen lloc de forma tan dràstica com, fins fa poc, es considerava. Els poblats ibèrics existents no s'abandonen de sobte i la cultura indígena encara es manifestarà activa al llarg de més de dos segles. De fet, els patrons romans d'assentament, estructurats entorn de la ciutat i el seu *territorium*, no semblen ésser efectius fins a l'Alt Imperi. Guissona ens forneix, un cop més, un excel·lent exemple d'aquesta evolució.

En el mateix indret on existí el nucli preibèric, es basteix (125-75 aC) una ciutat de nova planta, delimitada per una potent muralla de 3 metres d'ample. Segurament en època d'August la ciutat adquireix l'estatus de *municipium* i els seus habitants apareixen adscrits a la tribu Galèria. A diferència d'*Ilerda*, conserva l'antic nom indígena i passa a dependre administrativament de *Tarraco*.

Ignorem quins serien els límits del seu *territorium*, però s'han observat algunes traces del cadastre de l'època, almenys fins a Tarroja, Bellveí i Sedó. El desenvolupament d'aquestes *centuriacions* (divisió del territori en parcel·les d'extensions fixes a partir generalment dels mateixos eixos de la ciutat) implica el desenvolupament d'un nou tipus d'hàbitat rural: *villae*, *pagi* i *fundi*, que trasbalsa el model anterior, assentant-se en els fons de les valls, més a prop dels rius i dels camps de conreu.

Amb l'arribada del segle III dC, els esdeveniments que trasbalsen el conjunt de l'imperi també semblen afectar les nostres contrades. En una data incerta (150-250 dC) la muralla de *Iesso* és desmantellada i el conjunt de la població experimenta un retrocés vers la zona de l'actual Capdevila.

La magnitud de la crisi és difícil de valorar, però afecta de forma desigual el poblament rural: algunes viles també s'abandonen, però la resta continuarà en funcionament al llarg del Baix Imperi.

Tant de bo que recerques futures permetin mostrar amb major documentació les imatges d'aquesta Segarra remota, ara resumida aquí en quatre grans pinzellades, i recuperar el ric patrimoni arqueològic segarrenc.

Els segles medievals

F. XAVIER RIVERA SENTÍS
IES Ramon Faus. Guissona

PERE VERDÉS PIJUAN
CSIC. Barcelona

Els orígens dels nostres pobles, i de la nostra comarca, tal com avui els entenem, són encara perceptibles en les velles fotografies que ben segur molts contemplem ara amb una certa nostàlgia. Potser perquè ens sentim una mica orfes d'aquells volums invariablement harmoniosos de les construccions, de l'encant de les proporcions inspirades sempre en la mida humana, de l'estètica i l'ordre fondament evocadors de les cobertes de teula àrab, abans exclusives arreu i especialment suggeridores des d'algun mirador proper. Tanmateix, ens podem sentir orgullosos, malgrat tot, de com conserven encara, els nostres pobles, una fesomia que no traeix en absolut el seu origen medieval, que hem de datar bàsicament a partir del segle XI, tot i que abans cal suposar l'existència d'una població que habitava en aquesta zona.

Poca cosa sabem dels pobladors que visqueren al voltant d'antigues ciutats romanes, com Guissona, sota el domini visigot. Tampoc coneixem el destí d'aquesta gent després de la invasió musulmana, quan les terres de l'actual Segarra estaven escassament poblades i els cristians havien de conviure, de grat o per força, amb els nouvinguts. Durant el segle IX, aquest despoblament es va agreujar perquè la comarca va esdevenir una zona de transició entre el poder cristià i el poder islàmic. L'any 801, els carolingis havien ocupat Barcelona i la frontera es dibuixava resseguint els cursos dels rius Segre-Cardener-Llobregat. En aquells moments, la Segarra restava en territori musulmà, els límits del qual es van establir pel marge dret del curs del Llobregós, des de l'aiguabarreig amb el Segre. Aquesta situació es va perllongar fins al final de la novena centúria, quan les lluites internes a Còrdova van permetre l'acció repobladora del comte Guifré, que entre altres ocupà la zona que avui anomenem Alta Segarra. Fruit d'aquesta acció, la frontera es va desplaçar al marge esquerre del Llobregós, si bé la situació de la població al voltant del curs d'aquest riu sempre degué ser força inestable.

Aquesta inestabilitat va perdurar fins a final del segle X i començament del segle XI, en què sota domini cristià trobem, al marge dret del Llobregós, els castells de Sanaüja, Biosca, Lloberola, l'Aguda i Torà. Arran de la crisi i posterior fragmentació del califat de Còrdova en múltiples regnes de taifes, els cristians van prendre la iniciativa i ocuparen la resta del que avui coneixem com a Segarra. Al llarg del segle XI, aquest territori es va anar configurant sota l'influx de tres comtats per l'acció de diferents famílies repobladores. El comtat d'Urgell es va estendre amb decisió per la zona nord de l'actual comarca, la qual ja havia aconseguit repoblar abans de 1024. El mateix bisbe Ermengol d'Urgell conquerí, entorn del 1020, l'antiga ciutat romana de Guissona, on dugué a terme la tasca repobladora, tot reservant-se'n la meitat

del terme, sense oblidar la iniciativa particular, com la promoguda per Guillem de Lavansa. Mentrestant, el comtat de Manresa, vinculat al patrimoni del comte de Barcelona, es consolidava en el sector meridional de l'actual Segarra, encara que en principi va avançar molt poc i no per iniciativa comtal sinó particular. Així, l'enclavament de Cervera fou ocupat en un primer intent repoblador per tres famílies d'origen vescomtal, que hi construïren una torre i posaren en conreu unes terres, actuacions que després foren confirmades, cap al 1026, per l'autoritat del comte que hi va delimitar un gran terme. La repoblació definitiva en aquest sector no es va produir fins més enllà de 1050, quan el comtat es va estendre fins a Tàrrega i Anglesola i va permetre culminar el procés d'ocupació, cap a finals del segle XI. Enmig d'aquests dos comtats d'Urgell i de Manresa, es constituí l'espai d'expansió del comte de Cerdanya, una franja allargassada i estreta sota domini del comtat de Berga. Talment com una falca, aquest territori ocupava la zona central de la comarca, emmarcada des de l'est per Portell i Gàver i, per la banda contrària, estesa fins a l'Ofegat, a l'actual Urgell, vora Tàrrega. La marca de Berga solament va existir fins a començament del segle XII, quan el comtat de Barcelona incorporà el de Cerdanya i aquestes terres passaren a formar part dels comtats veïns.

Com hem dit, sota aquesta divisió política, es va consolidar la tasca de repoblació del territori que tenia com a principal objectiu evitar les incursions sarraïnes que sovintejaren fins a la caiguda dels baluards de Balaguer (1100-1105) i Lleida (1149). En tot aquest procés repoblador, les nostres terres es van anar organitzant a partir d'una xarxa de castells que comptaven amb un territori associat o terme que, en moltes ocasions, coincideix amb les actuals demarcacions municipals. El castell, en principi constituït estrictament per una torre rodona, va esdevenir el símbol genuí de defensa, a redós del qual foren bastits la major part dels pobles seguint el vessant de migdia d'algun turó, de manera que quedaven arrecerats dels vents freds que bufaven del nord. Aquests pobles formaven nuclis closos per un mur o per la part posterior de les pròpies cases, a l'interior dels quals solament s'hi podia accedir a través d'un o més portals que, en alguns casos, encara avui es conserven. El conjunt es completava amb l'església, símbol de l'organització religiosa del país, construïda amb portalades i absis d'estil romànic, més endavant modificats per l'empremta d'altres corrents artístics.

En aquest context polític i urbanístic es va desenvolupar el feudalisme com a sistema socioeconòmic. Amb la progressiva desaparició del perill musulmà, les tensions entre una noblesa cada cop més poderosa i les autoritats comtals afavoriren la divisió de l'espai sota les diferents jurisdiccions, segons el poder i les circumstàncies de cadascuna d'aquestes dues forces en oposició. Aquest sistema es basava en el clàssic model de piràmide, al capdamunt de la qual hi havia el comte o el baró, i se sustentava sobre els drets derivats dels censos i delmes arrabassats a la soferta producció pagesa. El castell, en altre temps símbol de protecció, va esdevenir una eina de control senyorial del treball pagès des d'on el senyor no deixava d'acaparar abusivament drets i rendes. Des del punt de vista arquitectònic, aquests edificis, quan el senyor hi residia, van evolucionar. Temps a venir, la Segarra havia de viure durant l'època moderna la remodelació de les antigues fortaleses, que es convertiren en castells-palau gràcies a les rendes que als senyors de la comarca van proporcionar el safrà i, sobretot, el blat, esdevenint així el nostre terrer un dels més significatius graners de Catalunya. En cas contrari, absents els barons, els castells van romandre en la seva forma primitiva com a veritable estigma del sistema feudal, signe i expressió efectiva de l'omnipresent i feixuc poder senyorial.

Aquesta implantació del sistema feudal va afavorir, des del mateix segle XI, la puixança d'una quarantena de famílies nobiliàries i baronials, entre les quals volem significar els Miró, els Cervera, els Oluja, els Granyena (castlans per als templers), els Timor, els Torroja, els Peramola, els Aguiló, els Alemany de Cervelló, els Ribelles, els Alta-riba, els Sanaüja i d'altres llinatges externs com el vescomte de Cardona, els Jorba (castlans de l'Ametlla per als hospitalers), els Òdena, els Queralt, els Anglesola, els Cabrera i els Pinós, sense oblidar la singularitat dels Concabella, els Montpaó, els Fluvià o els Gàver, per no fer la llista més llarga. Tampoc podem menystenir el pes que des del mateix segle XII i durant el XIII van aconseguir els ordes militars: les comandes hospitalera (la de Cervera dominant l'Ametlla i Montfred) i la templera (a Granyena o a Montornès), o les jurisdiccions menors exercides des del segle XIII pel monestir de Santes Creus (Montoliu, Gramuntell, Vilagrasseta i Alta-riba) o per la canònica de l'Estany (Sant Pere dels Arquells, Llindars), tot i que la repoblació no es va realitzar a partir dels ordes eclesiàstics. Efectivament, la dinàmica religiosa del moment, mitjançant deixes testamentàries i donacions i també amb una intencionada política de compres i permutes, va fer possible la implantació, ben consolidada ja al segle XIII, dels grans propietaris eclesiàstics que detenien drets feudals i drets de jurisdicció en determinats llocs. Cal destacar la posició del bisbat d'Urgell, amb nombroses propietats, drets i dominis, per sobre del bisbat de Vic, amb poca presència en iniciar-se el segle XII. Pel que fa als monestirs, ocupà un lloc destacat el ja esmentat de Santes Creus, especialment a Cervera on tenia l'església de Sant Bernat com a receptora dels delmes. Cal consignar també el monestir de Poblet, que rebia el favor reial sobre diversos indrets, el de Sant Cugat del Vallès des del segle XII, tot i que amb menor presència; el de Montserrat des del segle XIII, el també ressenyat de l'Estany, el de Sant Benet del Bages, la canònica de Solsona i la de Guissona, amb una clara influència sobre la seva plana.

Aquesta era la realitat a l'antic territori de la Segarra que, segons un fogatge de l'any 1365 comptava amb 3.228 llars, la major part sota domini baronial, ja fos laic o eclesiàstic. Solament en unes poques poblacions el rei hi tenia plena jurisdicció; aquest era el cas de Cervera que, amb més de mil focs, constituïa el centre demogràfic, econòmic, i des de 1304 també administratiu, d'un ampli territori que configurava la 'vegueria de Cervera'. L'actual capital comarcal, des del segle XII, havia anat assolint una veritable presència; la seva capitalitat es basava en un govern municipal que era controlat per una puixant burgesia, amb importants interessos sobre els nuclis rurals pròxims, on disposava de censos i lloguers de rendes reials o senyorials. La llavors vila de Cervera es comptava entre un dels set nuclis més importants

del Principat i va exercir una temptadora influència sobre els indrets circumdants, molt interessats a aconseguir l'estatus jurídic de ser veïnatge propi, no endebades hom desitjava participar també de les franqueses i avantatges legals que les viles de jurisdicció reial acostumaven a rebre del monarca en forma de privilegis. A una certa distància, la Segarra comptava aleshores amb d'altres centres menors: la capitalitat de Guissona sobre la seva plana, i la de Sanaüja com a domini episcopal que disposava de mercat amb mesura pròpia, sense menystenir l'influx exercit des d'Agramunt sobre la zona nord-occidental de la nostra comarca.

La Segarra dels segles XVI al XIX

JOSEP M. LLOBET I PORTELLA
UNED. Cervera

Sabem que la comarca de la Segarra, cap a la meitat del segle XVI, tenia uns 9.500 habitants i que durant la centúria següent possiblement hi hagué un augment de població. La guerra de Successió, però, ocasionà una davallada, ja que el nombre d'habitants, l'any 1718, s'havia reduït a uns 8.600. Entre aquesta data i 1787, la tendència s'invertí i, així, s'arribà, en aquest últim any, a més de 14.000 habitants. El segle XIX significà, novament, una pèrdua d'habitants: l'any 1830 n'hi havia uns 13.500 i, dotze anys després, no arribaven als 12.800.

Cervera, a les acaballes del segle XV, tenia unes 426 famílies. Mig segle després, concretament l'any 1553, el nombre de llars cerverines era de 476, repartides d'aquesta manera: 413 que corresponien a persones laiques, 57 a eclesiàstics i 6 a militars. Pot resultar d'interès observar que, en aquell temps, Cervera, pel nombre d'habitants, ocupava el desè lloc en la llista de les poblacions catalanes. Dintre del segle XVII, tenim dos càlculs de població: al primer, de l'any 1642, hi consten 600 famílies i a l'altre, de l'any 1687, la xifra ha augmentat a 640. Si són certes totes aquestes dades, el nombre d'habitants de Cervera, entre l'any 1497 i el 1687, hauria passat, aproximadament, de 1.917 a 2.880. Si bé la guerra de Successió reduí la població cerverina a poc més de 2.100 habitants, després la recuperació fou ràpida: l'any 1787 els cerverins eren ja més de 4.600. Encara que aquest augment es veié interromput durant els primers decennis del segle XIX, ja que l'any 1830 els habitants no eren més de 3.500, dotze anys després aquest col·lectiu s'atansava a les 4.100 persones.

Pel que fa a les institucions polítiques, les poblacions de la Segarra segueixen fins al Decret de Nova Planta de l'any 1716 amb aquells organismes polítics que havien heretat de l'edat mitjana: els consells municipals i les prohomenies. El poder executiu el tenien els paers o els jurats, que eren elegits anualment.

A Cervera, atès que la població era cap de la vegueria del mateix nom, hi residia el veguer, que era també el batlle de la localitat. Normalment, aquest ofici havia de recaure en una persona que no fos fill de Cervera, cosa que feia que, moltes vegades, el veguer fos un membre de la petita noblesa que habitava a les poblacions de la rodalia o en procedia. El veguer, en ser el representant del rei, formava part del tribunal de justícia cerverí, que tenia potestat per a dictar penes de mort.

El Decret de Nova Planta va significar l'abolició de l'antiga organització política catalana i la introducció del sistema castellà. La vegueria de Cervera es transformà en el corregiment del mateix nom, encara que amb diferents límits geogràfics, i el consell municipal de la ciutat es convertí en un ajuntament format pel corregidor i diversos regidors.

En l'estructura social de l'època, un dels dos estaments privilegiats era el de la noblesa. A la Segarra estava format, bàsicament, per membres de la baixa noblesa rural, alguns dels quals eren

cavallers, però la major part només arribaren a donzells. Un bon nombre, eren senyors o carlans de les petites poblacions de la comarca. Moltes d'aquestes famílies, durant els segles XVI i XVII, s'anaren establint a les localitats més grans, especialment a Cervera, tant per causa de la proliferació de lladres i bandolers, que en partides constituïen una veritable amenaça, com per la major comoditat que podien trobar a les poblacions més habitades.

L'altre estament privilegiat el formaven els eclesiàstics, tant seculars —la major part, preveres— com regulars. Molts dels primers gaudien dels nombrosos beneficis que hi havia establerts a les esglésies i els trobem, sovint, embarcats en negocis a vegades força productius. En canvi, els frares i les monges portaven una vida molt més sacrificada i en algunes ocasions arribaren a passar fortes penalitats.

Els grups no privilegiats eren diversos, però n'hi havia tres de rellevants: el dels burgesos, el dels artesans i el dels agricultors.

Una gran part de la població es dedicava a l'agricultura. No tots, però, eren propietaris de la terra que treballaven. Els que en posseïen poca o no en tenien gens n'arrendaven o en prenien a parceria, altres eren simples jornalers que no sempre trobaven feina. En els treballs agrícoles intervenien els bous i, cada vegada més, les mules. Tampoc no hi faltaven els rucs, molt usats per les dones. Cereals, vinya i oliveres eren cultius sovintejats, mentre que a la vora dels rius abundava el conreu de les hortalisses i s'hi podia veure, de tant en tant, un molí fariner que funcionava amb el corrent de l'aigua. L'agricultura comportava un treball dur, de sol a sol, que la sequera, les gelades o les pedregades moltes vegades feien fracassar. Sabem que una situació d'extrema misèria a causa de la sequera es visqué a la Segarra durant la primera meitat de l'any 1631. Només cal dir que els frares del monestir de Jesús, de Cervera, per tal de no morir de gana en no rebre cap caritat, van haver d'oferir els calzes, les patenes i altres objectes sagrats als paers cerverins com a penyora per a aconseguir un préstec de dos sacs de blat i dos d'ordi. No és estrany, doncs, que, tal com ens relata un testimoni dels fets, molts forasters pàl·lids i gairebé difunts que feia dies que no menjaven altra cosa que herbes del camp vinguessin a Cervera a fi de poder trobar algun tros de pa.

Nombrosos eren els artesans que vivien a les poblacions més grans. La documentació fa esment de corders, espardenyers, teixidors de lli, sabaters, mestres de cases, ferrers, fusters, sastres, blanquers, argenters i altra gent d'ofici que trafiquejava constantment. Tampoc no hi faltava gent més il·lustrada com notaris, metges i juristes. Aprendre un ofici requeria temps i un gran esforç, com donen a entendre els contractes d'aprenentatge de l'època.

Situada la comarca en una zona de gran comerç, en la qual es compraven els cereals de la Segarra i l'Urgell per a portar-los a Barcelona, i lloc de pas dels ramats que, procedents de la muntanya, es traslladaven a les comarques tarragonines, les activitats mercantils foren abundants. Tot això, juntament amb els beneficis produïts per l'arrendament d'alguns impostos locals, possibilità la formació d'una burgesia enriquida que, sovint, ocupà càrrecs municipals. L'any 1599, la vila de Cervera aconseguí autorització reial per a poder elegir burgesos. Ells i els seus hereus gaudirien de totes les prerrogatives que tenien els de Perpinyà i Vilafranca del Penedès, cosa que comportava ser equiparats als cavallers.

Dins l'àmbit de l'ensenyament i la cultura, durant els segles XVI i XVII, la principal institució docent, almenys a Cervera, fou l'escola municipal, en la qual un o dos mestres contractats per les autoritats locals ensenyaven gramàtica i altres disciplines. La durada del curs, les matèries i els horaris es trobaven generalment reglamentats, encara que, en la pràctica, els mestres hi podien fer algunes innovacions segons el seu bon criteri. L'edifici escolar estava situat al barri de Sant Joan, al carrer que després s'anomenà de l'Estudi Vell precisament per l'existència de l'escola. L'obertura del curs escolar era anunciada mitjançant pregons i amb la tramesa de cartes a les autoritats de les poblacions veïnes, per tal com una bona part de l'alumnat era foraster.

A les poblacions més petites, moltes vegades eren els eclesiàstics els que s'ocupaven del treball d'ensenyar a llegir i escriure als infants. Amb tot, la taxa d'analfabetisme, en aquell temps, era molt elevada.

La creació de la Universitat de Cervera, l'any 1717, significà especialment per als cerverins, però també per a la resta d'habitants de la Segarra, un augment considerable de les possibilitats d'accedir als estudis superiors. A més, l'estada a la ciutat tant dels professors de les diverses disciplines acadèmiques —principalment teologia, cànons, humanitats, medicina, filosofia i lleis— com dels estudiants, molts dels quals habitaven en cases particulars, propicià un ambient cultural que, a la llarga, donà esplèndids i abundants fruits.

D'altra banda, en alguns dies assenyalats, sobretot a les poblacions importants, eren pronunciats sermons solemnes o tenien lloc representacions teatrals i, fins i tot, certàmens literaris. Algunes d'aquestes celebracions deixaren constància escrita de la seva existència mitjançant interessants publicacions, especialment des que la Universitat de Cervera gaudí del privilegi de poder disposar d'una impremta.

La Segarra als segles XIX i XX

RAMON RAMON I MUÑOZ
Universitat de Barcelona

El punt de partida: la Segarra a finals del segle XVIII

A finals del segle XVIII, la Segarra era una terra dominada majoritàriament per senyors feudals, ja fossin laics o eclesiàstics. Torà, Ivorra, Tarroja, Vicfred i Montfalcó Murallat estaven sota el domini dels ducs de Cardona; Rubinat, Sant Antolí i Pallerols pertanyien als comtes d'Erill; Guissona, Sanaüja i Hostafrancs romanien sota la jurisdicció del bisbat de la Seu d'Urgell; Cabestany, Granyena, Guardiola i Montornès estaven sota el domini de l'orde militar dels hospitalers de Sant Joan de Jerusalem; etc. Només Cervera, Sedó i Riber, que tenien una jurisdicció reial plena, escapaven a la jurisdicció feudal. Com a conseqüència, la majoria dels pobles de la comarca, i dels homes i dones que hi vivien, es veien obligats a pagar al senyor feudal el delme —que a la Segarra tendia a ser una onzena part de la collita del pagès— o a utilitzar el seu molí o el seu forn.

L'agricultura continuava sent la principal ocupació dels seus habitants. Això no significa, és clar, l'absència absoluta d'altres activitats. A Cervera, per exemple, s'hi havia desenvolupat un sector comercial de relativa importància, vinculat, en part, al comerç d'articles de luxe per a la població benestant, així com un sector artesanal dedicat a satisfer la demanda urbana, afavorida per l'existència de la Universitat. A Torà, Sedó, Cervera i, sobretot, Guissona la fabricació d'aiguardent hi era ben present. I a la mateixa Guissona, així com a altres viles de la comarca, la filatura manual no era una activitat gens estranya. Ben al contrari. De la mà d'empresaris manresans i igualadins s'havia introduït a la comarca la filatura domèstica de cotó, una tasca que realitzaven les dones i els infants dels camperols i que havia tingut a la segona meitat del segle XVIII el període de màxima esplendor a la Segarra. A finals del segle XVIII, per exemple, la filatura de cotó i lli ocupava a Guissona un centenar de nenes i noies, una xifra gens menyspreable.

Tot i això, el sector agrari representava, sens dubte, la principal font d'ingressos dels segarrencs. Es tractava, això sí, d'una agricultura on predominava la petita propietat emfitèutica, és a dir, els pagesos no tenien la propietat plena de la terra, la qual pertanyia al senyor, però la posseïen a perpetuïtat a canvi del pagament d'un cens. El blat hi tenia una presència majoritària, però, intercalats en bancals, també s'hi trobaven vinyes, oliveres i una quantitat minsa d'ametllers i algun altre arbre fruiter de secà, mentre que la cria de bestiar era generalment escassa. Poc bestiar significava pocs adobs. I pocs adobs, juntament amb un clima poc favorable, acostumava a ésser sinònim de rendiments baixos. A la Segarra, els rendiments dels cereals, expressats en llavor-collita, se situaven entre 3 i 4, uns rendiments molt modestos quan es comparen amb les àrees catalanes d'agricultura més dinàmica.

La Segarra de finals de segle XVIII era, de fet, una comarca que podria qualificar-se, sense gaires embuts, de pobra. Hi havia, és clar, una classe social benestant. Però la riquesa d'aquesta minoria estava sovint molt vinculada a la pobresa de la majoria. Els pagesos segarrencs tenien grans dificultats per sobreviure amb els fruits que els donaven les seves minúscules parcel·les i, per tant, es veien abocats a la pobresa i a un endeutament que acabava sent crònic. I els grups benestants de la comarca, entre ells l'Església, no dubtaven a actuar, a partir dels censals, un mecanisme de crèdit molt estès durant l'època, com els prestadors dels pagesos empobrits. A la llarga, els beneficis derivats d'aquests crèdits van acabar convertint-se en una de les principals fonts d'ingressos de les classes benestants de la comarca. Però, paradoxalment, tot plegat no feia sinó accentuar l'empobriment general de la Segarra. Els camperols, endeutats i empobrits, eren incapaços d'invertir en la transformació i millora de les seves propietats. Les classes benestants, que veien com la seva activitat com a prestadors i usurers els aportava importants beneficis, no mostraven gaire interès per fer-se càrrec directament de la terra, ni per invertir-hi per millorar-la ni per realitzar inversions de caire més productiu i menys especulatiu.

La primera meitat del segle XIX: empobriment, tensions socials i conflictes armats

Quan canviarà la sort de la majoria de segarrencs? No pas durant la primera meitat del segle XIX. Més aviat tot el contrari. Durant el primer terç del segle XIX, s'ha produït a Europa una davallada dels preus dels productes de la terra. A la Segarra, una comarca agrària i cerealícola, aquesta circumstància ha empobrit, encara més, els camperols. Des de la dècada de 1830, la indústria tèxtil catalana ja ha iniciat la mecanització de la filatura i la concentració de tota l'activitat en fàbriques. A la Segarra, aquest fet ha comportat l'ensorrament d'aquella filatura manual i domèstica que durant la segona meitat del segle XVIII s'havia fet present a la comarca. Com a conseqüència, les famílies dels camperols s'han quedat sense la possibilitat de disposar d'un ingressos que ajudaven a

completar els obtinguts del sector agrari. I per acabar-ho d'arreglar, l'any 1842 se signava el trasllat de la Universitat de la capital de la Segarra a la de Catalunya. Per a Cervera, això ha significat una pèrdua destacable, també en l'àmbit econòmic. La primera meitat del segle XIX ha estat un període molt desfavorable per a l'economia de la Segarra. El 1787, la comarca tenia uns 14.200 habitants. El 1842 no arribava a 12.600. Entre ambdues dates, la comarca havia perdut un 8% de la seva població; Catalunya n'havia guanyat gairebé un 30%!

I al costat de la crisi econòmica, tensions socials i conflictes bèl·lics. Uns i altres s'han reforçat mútuament. El segle XIX comença amb l'esclat de la guerra del Francès, una vegada l'exèrcit de Napoleó ha iniciat la invasió de la península Ibèrica. Tanmateix, aquesta no és només una guerra en la qual la població es revela contra la invasió de les tropes de la França napoleònica. També es revolta contra les autoritats establertes. A Cervera, el 27 de març de 1808, s'ha cremat el retrat de Godoy, primer ministre del monarca Carles IV. Com en d'altres ocasions, la iniciativa en els aldarulls ha estat obra dels estudiants universitaris, però també hi ha col·laborat bona part de la població, oposada als abusos dels cobradors del delme i afectada per la manca de feina. En aquest context comença la guerra del Francès a Cervera. I en aquesta conjuntura, com en d'altres punts de la comarca i del país, es crea una Junta de Defensa, que a diferència d'altres indrets compta amb la representació no només de nobles, eclesiàstics o pagesos rics, sinó també de tots els gremis de la ciutat.

En qualsevol cas, moguts sia per transformar l'ordre existent sia per expulsar l'invasor francès, els segarrencs també han participat activament en aquesta guerra. El desembre de 1808 sortia cap al Bruc, i amb la intenció d'aturar l'avenç de l'exèrcit francès, un sometent format per cinquanta guissonencs. El 1809, un exèrcit sortit de Cervera atacava les tropes franceses a Igualada i, més tard, participava en l'auxili de Girona. El març del mateix any un altre sometent de setanta guissonencs es dirigia a Jorba amb els mateixos propòsits.

Malgrat tot, l'avanç de l'exèrcit invasor ha estat imparable. L'any 1810 les tropes franceses ja semblaven haver començat a consolidar la seva posició a la comarca. Des d'aleshores i fins a 1814, les poblacions de Cervera, Guissona o Torà, només per citar els principals nuclis habitats de la Segarra, hauran de sofrir incursions i saqueigs constants i, en alguns casos, l'ocupació relativament continuada de l'exèrcit invasor. Ni de les anades i vingudes de l'exèrcit francès ni de l'estada de les tropes napoleòniques a la comarca no n'han quedat gaires bons records. Tot al contrari.

La guerra ha tingut, sens dubte, un impacte molt notable sobre la comarca. El nivell d'endeutament de les viles ha augmentat, ja sigui per fer front a les demandes de les tropes napoleòniques ja sigui per atendre les necessitats de les tropes del país. Els regidors de Guissona, per exemple, manifestaven el 1815 que les arques municipals es trobaven sense un ral. Entre 1810 i 1814, la vila havia pagat, només per subministraments a les tropes del país, més de 88.000 rals i arrossegava un deute per contribucions ordinàries a l'Estat de gairebé 54.000 rals. Però per a alguns pobles, el cost de la guerra encara ha estat més alt. A l'Aguda, al costat de Torà, l'acció de l'exèrcit francès ha portat la pràctica desaparició del poble. En fi, la pèrdua de vides humanes, la destrucció física, la càrrega tributària i la confiscació de béns no han estat gens negligibles. I l'activitat econòmica de la comarca n'ha quedat profundament ressentida. Els mateixos francesos reconeixien que durant el conflicte bèl·lic s'havia produït al corregiment de Cervera l'aturada dels intercanvis comercials, la destrucció de vinyes i oliveres i la paralització de la fabricació d'aiguardent, una activitat força present en algunes viles de la comarca a començament del segle XIX.

El 1814 acabava la guerra del Francès. Però de cap manera havien acabat els conflictes armats a Catalunya i a la Segarra. La guerra iniciada el 1808 només n'havia estat el preludi. Entre 1820 i 1850 es produirà la revolta reialista de 1822, la guerra dels Malcontents (1827), la primera guerra Carlina (1833-1839) i la segona guerra Carlina, coneguda com la guerra dels Matiners (1846-1849). A la base d'aquests conflictes, sempre s'hi troba un mateix fet: l'enfrontament entre reialistes, absolutistes o carlins, més identificats amb una societat d'Antic Règim que s'estava esgotant, i els liberals, partidaris d'una societat liberal i burgesa com la que s'acabaria imposant durant el regnat d'Isabel II (1833-1868).

El pas de la 'vella' a la 'nova' societat no s'ha produït sense forts enfrontaments, tant ideològics com armats. El que aquí resulta interessant destacar és, però, que els enfrontaments entre uns i altres, generals al país, s'han manifestat amb intensitat i violència a la Segarra, agreujats pel propi clima de crisi econòmica que viu la comarca. De fet, la Segarra, especialment al nord, a la conca del riu Llobregós, ha estat un centre molt actiu de les accions de les guerrilles reialistes, primer, i carlistes, després, és a dir, d'aquells nuclis oposats al nou règim liberal. Això és força clar quan s'analitzen els diferents enfrontaments bèl·lics, començant per la revolta reialista de 1822, que es produeix al bell mig del període conegut com a Trienni Liberal o Constitucional (1820-1823).

El 9 de maig de 1822, l'hisendat i reialista cerverí Pau Miralles, amb el suport d'un gran nombre de ciutadans de la vila i del clergat de la Universitat, ocupava la ciutat de Cervera durant sis dies i formava el que hauria d'ésser la primera junta reialista del Principat. La rebel·lió d'en Miralles s'estendria a d'altres contrades de la Segarra, com, per exemple, Guissona. I durant l'estiu de 1822 es produïren a la comarca enfrontaments continuats entre partides reialistes i tropes constitucionalistes. Foragitat de la ciutat per l'exèrcit del govern constitucional, les seves accions continuaran a la mateixa Cervera, al monestir de Sant Ramon, on estaven refugiades tropes constitucionals, o a Torà, on saqueja la ciutat i mata dos homes. El 15 de maig de 1823 fou agafat presoner per l'exèrcit constitucional i executat immediatament.

A Torà també s'hi fa present, ara per demanar contribucions i tributs especials de guerra, el famós reialista Benet Tristany. A Concabella, les tropes constitucionalistes s'enfronten amb la població el juliol de 1823 com a conseqüència d'una elevada contribució de guerra. Atès que la població es nega a pagar, se segresten tres homes i són alliberats després de cobrar els rescats. Abans d'acabar l'any 1823, la revolta, que s'ha desenvolupat a tot Catalunya, ha pogut ésser aturada per les tropes

constitucionalistes. Quan s'observa, però, quina ha estat la participació de cada comarca a les campanyes reialistes, destaca, per sobre les altres, la Segarra, seguida del Berguedà i el Solsonès. La participació de la Segarra a les revoltes no acabarà, tanmateix, aquí.

A mitjan dècada de 1820, poc després de la restauració de la monarquia absoluta de Ferran VII (1823-1833), la situació torna a ésser molt inestable. El 1825 es detecten moviments de partides absolutistes prop de Sanaüja i Torà. El mateix any arriben informes que assenyalen que s'està preparant un aixecament a Cervera. I el 1827, s'inicia la guerra dels Malcontents, un conflicte amb clares connotacions carlines, però que és presentat pels caps insurrectes com un intent de salvar el rei Ferran VII dels perversos ministres del seu govern. Això, per exemple, és el que diuen els membres del claustre de la Universitat de Cervera en uns versos escrits en ocasió de l'estada a la ciutat del rei Ferran, durant l'abril de 1828.

El 3 setembre de 1827, els malcontents ocupen Cervera, destitueixen els membres de l'Ajuntament i estableixen una nova junta que regirà la ciutat fins a la seva rendició a començament del mes següent. Alguns reialistes no s'hi han afegit i bona part de les autoritats municipals de la comarca s'han mantingut lleials al rei. Tanmateix, el corregiment de Cervera, encara que a distància dels de Tarragona i Manresa, és un dels que acabarà tenint més participació en els efectius totals de la revolta a Catalunya.

Entre 1834 i 1839 torna la lluita armada. La mort de Ferran VII, l'any 1833, i la proclamació d'Isabel II com a reina d'Espanya, acaben provocant l'alçament dels partidaris del pretendent Carles, germà de Ferran VII, i l'inici de la primera guerra Carlina. En veritat, però, els carlistes ja s'havien fet presents molt abans, durant els anteriors conflictes, i els dirigents i la base social seran, com es detallarà més endavant, molt similars a la dels altres alçaments. En qualsevol cas, els carlins aconsegueixen èxits importants. Al nord de la comarca, les partides carlistes comandades per Tristany i d'altres cabdills carlins es mouen amb llibertat. Disposen, a més, de nombroses posicions: Ivorra, Sanaüja, tradicionalment addictes a la causa carlina, o Biosca, que, com Ivorra, ja havia estat ocupada l'any 1834. L'únic nucli del nord que ha pogut resistir els atacs carlins, i no sense dificultats, és Torà, una ciutat fortificada des de 1834 i amb presència d'una guarnició de l'exèrcit. Al sud de la comarca, les tropes isabelines semblen dominar la situació, però la presència carlina no és ni de bon tros inexistent i la presència de voluntaris dels pobles d'aquesta àrea, com el Mas de Bondia o Sant Pere dels Arquells, tampoc. El 1836, a més, Josep Prats, conegut com el *Gravat de Guissona*, ha ocupat la ciutat que li ha donat el renom. I l'any 1837, els Hostalets ha caigut a mans dels carlins. Cervera es manté sota control liberal, però sempre amenaçada per l'activitat de les partides carlines i pels conflictes interns entre la guarnició governamental aquarterada a la vila i una població civil ofegada pels impostos de guerra i on la presència de simpatitzants carlins no és escassa, especialment entre el clergat de la Universitat.

Entre 1846 i 1849 comença la guerra dels Matiners. L'activitat carlina potser no ha tingut a la comarca la importància i l'abast de revoltes precedents. Però a la Segarra tornen a produir-se episodis destacables. Les partides de carlins, encapçalades per Tristany, actuen de manera activa al nord de la comarca, a la conca del Llobregós. Alguna de les seves accions ha estat espectacular. El 16 de febrer de 1847, Tristany, acompanyat de tres cabdills carlins, entra a Cervera, saqueja l'Administració de Rendes, d'on s'enduu 90.000 rals, i allibera els 25 empresonats de la caserna de la Guàrdia Civil. A les 10 del matí ja són fora de la vila, camí de Guissona, on entren el mateix dia. El 1875, la Segarra, i sobretot Cervera, torna a sentir —en el marc de la tercera guerra Carlista— els efectes de les incursions carlines, a les quals es farà referència més endavant.

En fi, la Segarra sembla, almenys durant els primers conflictes, una zona d'intensa activitat dels revoltats i una terra que sembla mostrar-se força favorable a la causa antiliberal. La comarca no és, ni de bon tros, l'epicentre del carlisme català, però compta amb força partidaris. Al nord, algunes poblacions com Sanaüja disposen d'importants cabdills. A la resta els simpatitzants semblen nombrosos. Això no significa, és clar, que no s'hi trobin nuclis liberals i constitucionalistes. N'hi ha a les ciutats més grans de la comarca, com Cervera o Torà. Però en general la causa reialista, primer, i carlista, després, sembla tenir força suport a la comarca.

En gran manera, això és una conseqüència del procés d'empobriment que viu la comarca durant la primera meitat del segle i que afecta, sobretot, a petits camperols i, de retruc, a petits artesans urbans i rurals. Els preus agraris estan disminuint, les activitats que poden completar els ingressos agraris estan desapareixent i, en aquesta conjuntura, les noves tributacions en diner i el seu manteniment són molt més feixugues. Al capdavall, potser no és tan estrany que molts camperols vegin amb hostilitat el nou règim liberal que s'està imposant. Ni que, per tant, es vegin empesos cap a les causes reialistes, carlines i, també, cap a la revolta. Pagesos i artesans són, de fet, els que componen la base social del carlisme segarrenc.

Però entre els carlins també hi tenen un gran paper els clergues (frares, preveres i capellans), força nombrosos a la comarca i molt influents entre la població; la ideologia és clarament contrària a la causa liberal si és que no és reaccionària, com en el cas de bona part de la clerecia de la Universitat de Cervera. I al costat del clergat, famílies influents de la comarca i de la seva capital que, per motius econòmics o simplement ideològics, s'oposen al nou sistema de valors liberals i a la societat que s'estava obrint pas. Són els membres d'aquests grups que acabem d'esmentar els que actuen sovint com a dirigents carlins de la comarca.

La primera meitat del segle XIX ha estat, sens dubte, un període de forta conflictivitat social, d'enfrontaments armats continuats i de dificultats econòmiques a la comarca. També ha estat el moment en què s'ha produït la dissolució dels ordes religiosos —excepte els hospitalaris o d'ensenyament— i el segrest i posterior venda o arrendament dels seus béns. Són els anys en què Mendizábal inicia, amb les lleis de 1836 i 1837, la desamortització eclesiàstica més important del període. El 1838, per exemple, es posaven a subhasta pública 48 jornals de terra propietat dels

hospitalers de Granyena. El 1835, l'orde dels mercedaris de Sant Ramon havia d'abandonar el seu convent —no hi tornaria fins a 1897— i els seus béns eren subhastats en arrendament. A Guissona, a més de la supressió del Capítol i de la seva col·legiata, es produïa el segrest dels convents dels Paüls i de Santa Mònica i, en algun cas, el posterior arrendament dels seus béns. Mentre que a Cervera, les terres dels convents dels dominics, dels agustins calçats o dels caputxins també passaran a ésser arrendades. La desamortització i la dissolució dels ordes ha jugat el seu paper tant en els conflictes que acabem d'assenyalar anteriorment com en la posició que han pres els seus protagonistes.

La segona meitat del segle XIX: entre la prosperitat econòmica i la crisi de la fil·loxera

En qualsevol cas, cap a mitjan segle XIX la Segarra inicia un nova etapa, almenys en l'àmbit econòmic, coincidint amb la crisi definitiva de l'antic règim i, sobretot, mercès a l'expansió que podria experimentar el conreu de la vinya. En efecte, amb el triomf de la revolució liberal, el vell règim senyorial quedava abolit. La Segarra havia deixat d'ésser una terra sota jurisdicció dels senyors feudals. Progressivament, els pagesos de la comarca que fins aleshores havien mantingut el domini útil de la terra, s'aniran convertint, la majoria, en propietaris absoluts de les seves parcel·les. I les classes benestants, que obtenien els seus guanys del delme i els censals, aviat hauran de buscar noves fonts d'ingressos. No és estrany. El delme havia quedat totalment abolit i els censals cada vegada eren més difícils de cobrar. Des de la dècada de 1840, els propietaris benestants de la Segarra que havien preferit guanyar-se la vida a partir dels préstecs a pagesos començaran a canviar la seva estratègia inversora: esmerçaran sumes considerables de diner en les seves propietats. Les relacions socials i econòmiques estaven canviant. El comportament econòmic de molts dels seus actors també. La Segarra semblava haver entrat en una nova dinàmica econòmica. En aquest canvi, l'expansió vitivinícola que es produeix a la comarca, i a tot Catalunya, a partir de la dècada de 1860 hi tindrà un paper central.

A finals del segle XVIII, la vinya, intercalada en bancals, formava part del paisatge agrari segarrenc, però de cap manera sembla haver tingut un paper preeminent en l'estructura de conreus. A la dècada de 1860, però, la seva presència s'havia fet força notable a la comarca. I cap a 1890, la vinya ja havia superat els cereals i s'havia convertit, si bé per poc temps, en el principal conreu de la comarca. Dit d'una altra manera, la Segarra havia deixat de ser una comarca majoritàriament cerealícola i s'havia convertit en una comarca fortament productora de vi. Amb una superfície de més de 35.000 hectàrees i una producció que oscil·lava entre els 140.000 i 170.000 hectolitres anuals, el partit judicial de Cervera havia esdevingut a finals de la dècada de 1880 el principal centre vitivinícola del ponent català i una de les àrees importants de producció de vi del Principat. L'impuls inicial d'aquestes noves plantacions ha estat protagonitzat per les classes benestants. Per exemple, a Cervera, els Nuix o els Solsona, dues famílies acomodades, han invertit quantitats considerables en la plantació de ceps o la construcció de cups. A Sanaüja, els Torelló, una família igualadina d'advocats i propietaris, han dedicat, entre 1860 i 1890 i coincidint amb l'expansió vitícola, més diners en obres i millores que en qualsevol altre període del segle XIX i el primer terç del XX.

A la base d'aquesta expansió vitivinícola posterior a 1860, s'hi troben dos factors cabdals. El primer, i més important és, sens dubte, el fort increment que han experimentat els preus del vi, una conseqüència de les especials circumstàncies creades per l'entrada de la fil·loxera a França. El segon és l'acabament de la línia de ferrocarril Barcelona-Lleida, inaugurada el 1860. Entre 1880 i 1882, els anys de màxim moviment comercial, les sortides netes de vi per l'estació de Cervera van ésser d'unes 60.000 tones, una xifra molt respectable. En fi, l'augment de preus ha estimulat la plantació de vinyes i l'arribada del ferrocarril ha afavorit la sortida comercial dels excedents vitícoles, els quals tenen com a principals destins els mercats francesos de Marsella o Tolosa. A Cervera, el 1880, s'ha començat, paral·lela a la via del ferrocarril, la construcció de diversos magatzems dedicats a la producció, comercialització i exportació de vi. Quatre anys més tard, la ciutat compta amb una trentena d'establiments dedicats a aquests afers. En aquest context, la presència de comerciants francesos no es fa estranya a la capital de la comarca.

L'expansió vitícola va obrir, sens dubte, una nova dinàmica econòmica a la Segarra de la segona meitat del segle XIX. A redós de la vinya, la comarca va viure una època de prosperitat entre finals de les dècades de 1860 i 1880. La població de la comarca, que fins aleshores estava disminuint de forma important, se situa al voltant dels 24.000 habitants l'any 1887, uns 1.000 més dels que havia tingut durant la dècada de 1870. El sector agrari, tradicionalment més orientat a satisfer les necessitats de la comarca que no a vendre a l'exterior, s'estava convertint en una agricultura molt més comercialitzada, una via que, per cert, ja no abandonaria mai més. I les iniciatives empresarials d'envergadura, inexistents en altres moments, es van fer presents justament llavors.

És precisament en aquest període quan alguns prohoms de la Segarra projecten la construcció d'un ferrocarril de Cervera a Ponts. El 1885 es creava, amb un capital nominal de 4 milions de pessetes, la societat *Compañía de ferrocarril económico Cervera-Pons*. La societat estava presidida pel guissonenc Plàcid de Montoliu, marquès de Montoliu, i el vicepresident era el cerverí Faust de Dalmases. Segons el projecte final, el ferrocarril seria de via estreta i, sortint de Cervera, hauria de dirigir-se cap a Guissona, després d'haver passat per Tarroja i per prop de Sant Guim de la Plana i Massoteres. De Guissona s'adreçaria a Agramunt, passant per Concabella, les Pallargues i Ossó de Sió. I d'Agramunt s'endinsaria cap a Ponts. Les obres de construcció de la xarxa van aturar-se l'any 1891 i el projecte va acabar com el "rosari de l'Aurora": la societat va travessar contínues dificultats econòmiques; va acumular diverses causes judicials per impagats i va provocar la ruïna del seu president. Tanmateix, el fet que una iniciativa empresarial d'aquesta magnitud es produís durant la dècada de 1880 posa de manifest el clima de prosperitat i optimisme que es devia viure a la comarca durant el tercer quart del segle XIX.

Els anys posteriors a 1860 també van ser anys de millores urbanes i d'augment i millora de la infraestructura viària a la comarca. Però, sobretot, van suposar l'inici d'un aspecte molt rellevant: el creixement de l'oferta educativa a la Segarra. Pel que fa al primer dels aspectes assenyalats, el 1864, per exemple, finalitzaven les obres de conducció de l'aigua de Vergós Guerrejat a Cervera. D'aquesta manera, la ciutat s'assegurava el proveïment d'aigua potable. Per celebrar-ho, l'Ajuntament va organitzar un programa de festes durant els tres primers dies d'octubre.

El creixement de l'oferta educativa a la comarca és l'altre aspecte a destacar. En alguns casos es tracta d'escoles públiques creades a la comarca a partir de la dècada de 1860, coincidint amb la promulgació de la Llei d'instrucció pública decretada el 1857 pel ministre Claudio Moyano, la llei Moyano, que establia l'obligatorietat de l'ensenyament primari. Cap a 1900, la gran majoria de pobles de la comarca ja comptaven com a mínim amb dues escoles públiques d'estudis primaris, una per a nens i l'altra per a nenes. En d'altres ocasions són, en canvi, escoles vinculades a la iniciativa privada, religioses moltes vegades. Així, el 1860, arribaven a Torà les germanes dominiques, vuit anys després s'instal·laven a Sanaüja, on hi romandrien fins a 1972, i el 1865 ja havien iniciat les seves activitats a Guissona. L'any 1889 es creava també a Guissona l'escola laica, dirigida per David Martínez, així com les escoles catòliques, dirigides per sacerdots seculars, a les quals s'hi afegiria l'any 1907 el col·legi La Salle. A Cervera, el 1868, el mateix any que s'iniciava l'anomenat Sexenni Democràtic (1868-1874) i que el nou govern garantia la llibertat d'ensenyament, es fundava l'Ateneo Científico-Literari-Cervariense, una institució que tenia com a objectiu fomentar la instrucció entre les classes menys afavorides de la ciutat. Al seu costat, altres centres privats, religiosos moltes vegades, també iniciaran les seves activitats i s'afegiran a d'altres ja existents a la ciutat. Entre els nous centres d'ensenyament cal destacar els religiosos: el col·legi de la Sagrada Família, creat el 1887 i adreçat a la formació de mestresses de casa, i el col·legi dels Missioners del Cor de Maria, regentat per la comunitat de claretians, la qual havia arribat el 1888, s'havia instal·lat a l'edifici de l'antiga Universitat i comptava amb uns tres-cents membres, als quals s'afegirà bastant més endavant, l'any 1903, el col·legi Hispanofrancès, un col·legi regentat per religioses (les monges franceses) i que ofereix un ensenyament integral en francès a nenes i noies de la ciutat.

El clima de prosperitat que viu la Segarra entre finals de 1860 i la dècada de 1880 no ens hauria de confondre. D'una banda, la comarca continua perdent pes demogràfic i econòmic. Si l'any 1860, la població segarrenca era prop de l'1,3% de la catalana, el 1887 amb prou feines superava l'1,1%. Mancada d'indústria, la Segarra s'estava situant, irremissiblement i ja des de començament de segle, a la perifèria econòmica de Catalunya. D'altra banda, la favorable conjuntura comarcal no està mancada de sotracs. Algun d'ells és molt puntual. El 23 de setembre de 1874, el dia de Santa Tecla, una pluja torrencial ha provocat una rubinada en el riu Ondara, al peu de Cervera. Com a conseqüència, els molins del torrent han estat malmesos i l'horta i la collita de vi d'aquells anys han quedat greument afectades. D'altres són molt més importants.

L'estiu de 1872, els carlins, esperonats per un manifest del pretendent Carles favorable a tornar a instaurar els furs catalans, tornaven a agafar les armes. Al nord de la comarca, l'activitat de les partides de carlins, encapçalats per Rafael Tristany, torna a ser intensa. El maig de 1873, Sanaüja és atacada, les tropes governamentals empresonades i la ciutat conquerida. I durant el mateix any, les anades i vingudes de les partides d'en Rafael Tristany a Torà són força continuades. Al sud de la Segarra, les accions són molt més puntuals, però resulten contundents. El 1875, Cervera és atacada per tropes carlines formades per uns 4.000 homes. La lluita entre la guarnició aquarterada, els voluntaris i la milícia nacional, d'una banda, i els partidaris carlins, de l'altra, s'acabarà realitzant cos a cos pels carrers de Cervera. L'acció de l'exèrcit constitucionalista ha evitat que la ciutat acabés sent conquerida per les tropes carlines. Un any després, els cerverins celebraven la seva victòria i canviaven el nom d'alguns carrers més significats en la lluita: el carrer i el portal de Caputxins, per exemple, passarien a anomenar-se des d'aleshores carrer Combat i carrer Victòria, respectivament. A la llarga, però, l'acte de commemoració que més ressò i arrelament hauria de tenir era l'anomenada processó del *puro*, una manifestació cívica que transcorria des de l'Ajuntament fins al cementiri de la ciutat.

Res roman per sempre. I el clima de prosperitat econòmica que havia viscut la comarca entre finals dels anys 1860 i la dècada de 1880 aviat arribaria a la seva fi. A partir dels anys 1890, la fil·loxera començava a entrar a la comarca. No tindria aturador. El 1909, un informe agronòmic posava de manifest com el 97 per cent de l'àrea dedicada al conreu de la vinya havia quedat destruïda per la fil·loxera. I diverses informacions insisteixen en el clima de malestar social que existeix a la comarca. El 1905, un any que a més va coincidir amb una mala collita de cereals, una comissió de jornalers de Cervera s'adreçava a l'Ajuntament angoixada per la manca de treball. Per fer-hi front, les corporacions locals, com la de Cervera, estaven incrementat les obres d'arranjament de camins i carreteres de la comarca. I és possible que alguns homes de la comarca veiessin en la novament projectada línia de ferrocarril Cervera-Ponts una manera d'atendre les necessitats de la malmesa economia comarcal. Però la crisi era massa intensa. Les obres impulsades pels ajuntaments es mostraven del tot insuficients. I la línia de ferrocarril continuaria sense construir-se. Mancats de qualsevol alternativa, jornalers, petits propietaris o menestrals empobrits no van tenir altre remei que emigrar cap a zones més pròsperes del país o fins i tot cap a Amèrica. Entre 1887 i 1910 la comarca havia perdut uns 3.400 habitants, el 14% de la població que tenia a finals de la dècada de 1880. A Ponent, per no parlar del litoral català, no hi va haver cap altra comarca amb una evolució demogràfica tan negativa.

Però la crisi de l'agricultura també hauria d'acabar portant cap a un altre fenomen de gran rellevància: l'associacionisme agrari. Des dels primers anys del segle XX, les associacions agràries, orientades a transformar i modernitzar l'agricultura comarcal, prenen una forta embranzida. Entre 1903 i 1906, van crear-se a la comarca el Foment Agrícol i Industrial de Cervera i sa Comarca (1903), el Centro Agrícola Comercial de la Segarra (1903), la Cambra Agrícola Oficial de la Segarra i l'Urgell (1905) i, finalment,

el Sindicat Agrícola de Guissona i sa Comarca (1906). De totes aquestes, va ésser, sens dubte, el Sindicat de Guissona la que més importància i incidència tindria en l'agricultura comarcal.

Els anys daurats del primer terç del segle XX: creixement econòmic, modernització, impuls associatiu i activitat política

Cap a 1910, els efectes de la crisi agrària de finals de segle XIX ja semblen haver quedat enrere. Des d'aleshores, la Segarra inicia una nova fase de prosperitat. L'ingrés i la renda dels propietaris agraris està augmentant, la del conjunt dels habitants de la comarca també. La població, que no havia parat de minvar des de 1887, torna a entrar en una nova fase alcista. Entre 1910 i 1930, la Segarra ha passat de tenir uns 20.900 habitants a tenir-ne gairebé 22.000, això suposa un increment anual del 0,24%, superior o similar al d'altres comarques del Pla de Lleida, però inferior, una vegada més, al de la mitjana catalana.

Òbviament, la fase de prosperitat que viu la comarca no està mancada de conjuntures desfavorables, tant en l'àmbit econòmic, demogràfic o social. Entre 1916 i 1918, i en el context de la Primera Guerra Mundial, la fixació governamental de preus de taxa sobre els cereals no sembla massa favorable per als interessos de la pagesia comarcal, especialment en un moment en què els preus dels productes que consumeix estan augmentant. La tardor de 1918, la comarca, com molts indrets de Catalunya, es veu afectada per una important epidèmia de grip. Durant la dècada de 1920, no són gens infreqüents els conflictes entre el Sindicat de Cervera i els industrials fariners i flequers. Probablement com a conseqüència d'aquests enfrontaments, l'any 1923 la farinera del Sindicat de Cervera pateix un important incendi. El 1931 es produeix un brot d'infecció tifoïdal a Guissona, com a conseqüència de la contaminació d'un pou d'aigua. A partir de 1929, un any que a més es produeix una important sequera a la comarca, la Segarra comença a patir els efectes de la crisi econòmica internacional. De fet, entre 1930 i 1936, la comarca perd uns 300 habitants. Malgrat tot, es fa difícil no qualificar els vint-i-cinc anys posteriors a 1910 com a força favorables per a l'economia comarcal.

La prosperitat de la Segarra està vinculada, com pot suposar-se, a la bona marxa del sector agrari comarcal, del blat per ser més exactes. Des de la dècada de 1890, i coincidint amb la crisi de la fil·loxera, els pagesos de la Segarra han abandonat el conreu de la vinya i s'han orientat majoritàriament cap a la producció de blat, el conreu que millor s'adaptava a les característiques agroclimàtiques de la comarca. Amb una producció en creixement i una forta especialització cerealícola, la Segarra s'havia convertit a començament de la dècada de 1930 en una de les principals comarques catalanes pel que fa a la producció de blat.

Quines han estat les bases de la prosperitat del sector agrari comarcal? Hi ha quatre factors que possiblement ajudin a explicar-ho. El primer s'ha de relacionar amb l'evolució general del país i el creixement de la demanda de béns i serveis. Al llarg del primer terç del segle XX, la població catalana, cada vegada més concentrada a les grans ciutats, ha tingut un fort impuls; els salaris reals i la renda de les famílies catalanes també. Els pagesos de la Segarra s'han pogut beneficiar, per tant, de les creixents necessitats alimentàries d'una població —la catalana— cada cop més nombrosa, més urbanitzada i amb major capacitat de consum. El segon factor s'ha de vincular a la política aranzelària seguida durant els anys posteriors a la Primera Guerra Mundial i la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Entre 1918 i 1922 els nivells de protecció del sector blader han augmentat notablement. I a partir d'aquest darrer any la importació de blat i farina ha quedat prohibida. Això ha contribuït, en un context internacional caracteritzat per una sobreoferta de productes agraris, al sosteniment dels preus interiors del blat i, d'alguna manera, al manteniment de l'ingrés d'aquells pagesos més dependents del sector blader, com eren els de la Segarra.

Però al costat d'aquests aspectes "externs", n'hi ha dos més d'"interns", referits a l'actuació de la pagesia segarrenca, sense els quals no seria possible explicar la prosperitat de l'agricultura comarcal. Un és, sens dubte, la modernització del camp de la Segarra, en la qual els sindicats de la comarca hi han jugat un paper protagonista. D'aquesta manera, els pagesos d'aquest altiplà central participen també del procés modernitzador que està vivint l'agricultura catalana i espanyola durant el primer terç del segle XX. L'altre aspecte que cal assenyalar és l'estratègia 'empresarial' seguida pels sindicats agraris de la comarca, la qual ha acabat repercutint molt favorablement en la pagesia segarrenca. Per la seva importància, val la pena dedicar certa atenció als aspectes que acabem d'assenyalar.

La modernització de l'agricultura al llarg del primer terç del segle XX és un fenomen molt associat a la utilització d'adobs químics, els quals substitueixen els orgànics (fems, etc.), a la mecanització d'algunes tasques i a la millora de l'utillatge agrícola i, finalment, a l'ús de millors varietats. A la Segarra, durant els primers trenta anys del segle XX, el consum d'adobs químics per hectàrea va multiplicar-se per més de vint i en el trienni 1930-1932 ja era d'uns 170 kg per hectàrea, una xifra clarament superior a la mitjana lleidatana i lleugerament més alta que la catalana. Com a conseqüència, els rendiments han tingut una tendència clarament creixent, un fet molt important en tant que té uns efectes clarament favorables sobre l'ingrés i la renda de la pagesia comarcal. En algunes finques cerealícoles del nord de la comarca, per exemple, la relació llavor-collita ha passat de poc més de 4,5 a finals del segle XIX a més de 8 cap a 1930; un augment de gairebé el doble!

I al costat del l'ús d'adobs químics cal esmentar la utilització de nou utillatge. Al llarg dels primers trenta anys dels segle XX, el camp de la Segarra és testimoni de la progressiva substitució de les antigues arades romanes per d'altres més modernes i, sobretot, per la introducció de segadores-agarbadores. Arrossegades per animals, les agarbadores permetien augmentar la superfície de conreu, disminuir el temps de sega, augmentar la productivitat i, sobretot, estalviar mà d'obra, un aspecte molt important si el que es pretenia era disminuir els costos de producció. No és estrany, doncs, que aquells pagesos amb més possibilitats —mitjans i grans propietaris— introdueixin les noves segadores, sobretot si tenim

present que els preus dels jornals estan augmentant. Com a conseqüència, cap a 1930 la Segarra disposava, sempre en relació a la superfície conreada, d'un nivell de mecanització molt respectable quan es compara amb d'altres indrets del país. Hi ha degut ajudar, també, l'existència d'una empresa propera de maquinària agrícola —la Trepat de Tàrrega— amb capacitat per adaptar el nou utillatge a les necessitats específiques dels pagesos del país.

Els factors que han contribuït a la modernització de l'agricultura comarcal són molt diversos. Tanmateix, darrere l'impuls modernitzador de bona part de la pagesia comarcal s'hi troba l'acció dels sindicats agraris de la comarca. El 1918, la Segarra comptava amb tres sindicats agraris. El més antic era el Sindicat Agrícola de Guissona i sa Comarca, creat el 1906. El Sindicat Agrícola de Torà era el segon en antiguitat. Creat el 1914, va tenir una clara voluntat de modernització de l'economia toranesa. El tercer a constituir-se va ésser el Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca, fundat l'any 1918 com a resposta a la política governamental en el sector blader, la qual havia establert un preu de taxa per al blat i l'obligatorietat de vendre'l al sindicat de fariners. Aquestes mesures no afavorien gens els interessos de la pagesia comarcal. Per fer-hi front, el sindicat cerverí es va proposar exercir el paper d'únic venedor, un objectiu que, a la llarga, va acabar aconseguint.

No tots aquests sindicats van tenir la mateixa sort. El Sindicat de Torà hauria de tenir una existència molt breu; l'any 1925 ja havia deixat d'existir. Per contra, l'expansió dels sindicats agrícoles de Guissona i Cervera durant el període d'entreguerres va ésser espectacular. El primer comptava amb 200 socis l'any de la seva fundació, però amb més de 1.900 l'any 1934. El segon, que havia començat amb 300 socis, va arribar a tenir-ne més de 1.800 durant la dècada de 1920. Quan aquestes xifres es relacionen amb la població de la comarca l'expansió sindical encara es fa més impressionant. És molt possible que cap a 1930, al voltant del 80% de totes les famílies de la Segarra estiguessin vinculades a ambdós sindicats. Amb socis a la Noguera, l'Anoia o la Conca de Barberà, el nivell d'implantació d'aquests sindicats també va acabar essent fortíssim, superior a qualsevol de les comarques de les terres de Lleida.

Les bases d'aquest èxit són diverses, molt vinculades a la capacitat d'ambdues associacions per donar resposta a les necessitats de la pagesia comarcal. Tanmateix, seria injust ignorar el paper que en aquesta expansió hi van jugar alguns dels seus dirigents. A Guissona, a més dels seus fundadors, com Ramon Esteve Llobet (1852-1924), l'enginyer agrícola i director tècnic del sindicat Josep Pané i Marcé (1908-1981) va acabar convertint aquesta entitat en capdavantera pel que fa a qüestions tècniques i científiques. El 1934, una de les varietats que més s'acabarà utilitzant a les terres de Ponent portava el seu nom: blat Pané. A Cervera, Ramon Vidal Trull (1891-1970), Vidal de Montpalau, va ésser la veritable ànima de la institució. Fundador i gerent del sindicat, també va ocupar càrrecs molt destacats en associacions d'abast provincial i nacional, com la Unió de Sindicats Agraris de Catalunya, creada el 1931 i de la qual va ser-ne fundador, tresorer i president de la comissió cerealista.

L'èxit sindical va anar acompanyat d'una decidida acció a favor de la modernització de l'agricultura de la Segarra. El Sindicat de Cervera, per exemple, comprava a l'engròs els adobs químics i, per tant, els oferia als seus associats a uns preus més avantatjosos, que encara ho semblaven més quan es té en compte les facilitats de pagament que atorgava als seus socis. El de Guissona disposava d'una secció de maquinària, a partir de la qual adquiria nou utillatge agrícola que després llogava als seus associats. I més encara. De la mà de Josep Pané, no s'estava d'experimentar i buscar aquelles varietats més adaptades a les condicions de la comarca. Ambdós sindicats, a més, no paraven de divulgar nous coneixements tècnics i econòmics sobre l'agricultura, ja fos a partir de les seves publicacions, la realització de conferències o l'organització d'exposicions.

I al mateix temps que contribuïen a la modernització de l'agricultura comarcal, els sindicats s'anaven convertint, cada vegada més, en importants 'empreses' agroalimentàries. Cap a 1930, ja actuaven com a comerciants de blat, productors i venedors de farina a més de fabricants i comerciants de pa. Com a conseqüència d'aquesta estratègia, ara eren els mateixos pagesos els que es beneficiaven de tot el valor afegit que generava l'agricultura comarcal, una situació que, molt probablement, es traduïa en una millora dels ingressos de la pagesia comarcal.

La prosperitat de la Segarra del primer terç del segle XX està estretament vinculada a la bona marxa de l'agricultura comarcal. Amb molta més modèstia, però, la indústria també hi ha jugat el seu paper. De fet, durant les dues dècades que segueixen l'esclat de la Primera Guerra Mundial, la indústria comarcal sembla haver experimentat una certa diversificació i una notable ampliació, a més d'una evident modernització.

La diversificació i l'ampliació industrial de la comarca poden explicar-se, en part, pel mateix creixement de l'agricultura comarcal i pel dinamisme econòmic que viu la Segarra. La modernització del sector està molt vinculada, a més, a l'adopció d'una nova forma d'energia: l'electricitat. Des de la primera dècada del segle XX, l'electricitat ja s'està fent present a molts indrets de la comarca: el 1917 a Torà, i mercès a les gestions del sindicat de la vila; l'any 1922 a la Manresana, dins l'actual municipi de Sant Ramon; cap a 1926 a la Guàrdia Lada; l'any 1927 a Freixenet, etc. A Cervera, l'electricitat, que ja hi és present abans que acabi la primera dècada del nou segle, ha acabat substituint una forma relativament moderna d'enllumenat ja existent a la ciutat: el gas acetilè, produït a base de carbur de calci. El 1901, s'havia inaugurat una xarxa de conducció de gas acetilè, promoguda pel cerverí Faust de Dalmases i els senyors Costa i Ponces.

Quins són els sectors que a la comarca han aconseguit un major impuls durant el primer terç del segle XX? La distribució d'electricitat és precisament una activitat que, durant un curt període de temps, afavoreix l'embranzida econòmica de la comarca. Però és com a conseqüència de l'estada a la capital de la comarca de la Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited. Aquesta societat, propietària de nombroses concessions hidràuliques i creadora de la primera xarxa moderna de producció i distribució d'energia elèctrica a Catalunya, es va constituir a

Toronto l'any 1911 i era popularment coneguda amb el nom de *La Canadenca*. Aviat establiria, com en d'altres localitats, una central prop de Cervera i començaria a ocupar treballadors de la comarca en la construcció de la línia d'alta tensió que havia d'anar de Tremp a Barcelona.

Ara bé, si ens centrem en la indústria autòctona, el sector alimentari és, probablement, el que es mostra més dinàmic. Les farineres, que ja comptaven amb una bona implantació a començaments de segle, gaudeixen ara d'una forta expansió, vinculada al dinamisme del sector agrari. A Guissona, el 1911, es crea la farinera propietat dels germans Balcells i el 1930 la del sindicat de la vila; a Torà ja n'hi ha una el 1917, propietat, primer, del sindicat, i després de Jaume Balcells; a Cervera, el 1922, el sindicat inaugura la seva moderna i grandiosa fàbrica de farines, que s'afegeix a la ja existent, propietat de Francisco Camps.

Afavorides pel creixement demogràfic i l'augment de la renda, altres empreses alimentàries també s'han fet presents a la comarca, almenys a Cervera. Joan Lafargue ja ha establert, abans de 1917, una fàbrica d'embotits, i Josep Comorera, també abans d'aquesta mateixa data, una de gasoses. Arribada de Manresa, la família Güell inicia entre 1919 i 1920 la producció de galetes. La Palma, que és el nom d'aquesta nova fàbrica, ocupava entre trenta i quaranta treballadors, un nombre molt respectable a la Cervera del moment. Ramon Gomà ha acabat, l'any 1926, el seu nou molí d'oli, un edifici modernista, com el de La Palma i com el que Cèsar Martinell havia construït per al Sindicat de Cervera. Miquel Cura ha obert el 1929 una fàbrica d'alcohols i Joan Yago, un any més tard, comença la producció de xocolates.

Totes aquestes empreses, i algunes altres que podrien esmentar-se, s'afegeixen a les ja existents, com la fàbrica de pastes de sopa de Julià Balcells o els molins d'oli d'Hijos de J. Ferran. I completen, per tant, el panorama industrial de Cervera i la comarca, on hi destaquen, a més, la fàbrica de barrets dels cerverins Francesc Colom i Josep Arques, la qual havia iniciat l'activitat en el darrer quart de segle XIX i que compta cap a 1930 amb una vintena d'operaris; la de teixits de Josep Francàs, un empresari barceloní establert a Torà l'any 1920, en els mateixos locals en què vint anys enrere la família Jorba de Manresa havia començat la fabricació de teixits de seda i cotó; la fàbrica propietat de la família Serra Balius, present a Guissona des de començaments de segle i dedicada també a la producció de teixits, i la també guissonenca Tallers Gual, creada el 1928, i que, entre d'altres, es dedicava a la construcció d'arades i estris del camp.

El creixement de la població i la bona marxa dels negocis també incidia molt favorablement en altres sectors de l'economia comarcal. Comerciants i menestrals estan vivint una època de relativa prosperitat durant bona part del primer terç de segle. I tots aquells vinculats amb el sector de la construcció també, sobretot si es té present el dinamisme constructor de magatzems, fàbriques i botigues que viu la comarca —especialment la seva capital— després de 1910. Cap a 1920, Cervera, per exemple, comptava amb tres fàbriques de teules, les de Lluís Comorera, Francesc Comorera i Ramon Gassó, i tres de ciment, les de Conrado Rouviere, Jaume Colom i la societat Montobbio y Cía., aquesta darrera moguda per electricitat. El 1932, la família Vilamú començava la fabricació de mosaics a Torà. I al costat d'aquestes empreses n'hi havia d'altres. Per exemple, el 1918 existia a Sant Guim de Freixenet una fàbrica de filferro; el 1929 iniciava les seves activitats la cerverina serradora Martí, i el 1920, la família Argelagós de Guissona començava la instal·lació de les primeres calefaccions d'aigua calenta.

És aquest mateix dinamisme econòmic el que porta a la comarca noves entitats financeres. A començament de la dècada de 1930, el Banc Hispano Colonial obre una sucursal a Guissona i d'aquesta manera acompanya la Banca Mercadé, propietat de Magí Mercadé i establerta a la ciutat almenys des de finals de la dècada de 1920, en els afers bancaris. I cap a 1936, Cervera ja comptava amb sucursals del Banc Central, la Banca Arnús, el Banc Espanyol de Crèdit i la Caixa de Pensions. Enrere quedava el temps en què la Banca Jené, un banc local de Cervera, es declarava en 'suspensió de pagaments', com a conseqüència de la sequera de l'any 1905 i la crisi econòmica que havia acompanyat la comarca després de la fil·loxera.

Com acostuma a succeir, l'augment de l'activitat econòmica va acompanyat d'un major moviment de persones i, sobretot, de mercaderies. Com a conseqüència, la comarca necessita comptar amb millors comunicacions i uns serveis de transport més eficients. A partir de la primera dècada del segle XX, el telèfon s'uneix al telègraf, que a Cervera s'havia fet present el 1861, com a mitjà de comunicació. El 1914, per exemple, ja ha arribat a la capital comarcal i el 1921, a Torà. A la seva difusió pels principals nuclis de la comarca, hi ha contribuït la Mancomunitat de Catalunya, la institució creada el 1917 per la unió de les quatre diputacions provincials del Principat, presidida per Enric Prat de la Riba i que el 1925 seria suprimida per la dictadura de Primo de Rivera.

Al mateix temps, la xarxa de carreteres comarcals, que des de mitjan segle XIX ja s'estava construint, es millora i s'amplia, en algun cas sota l'impuls de la mateixa Mancomunitat i d'altres administracions. El 1913, per exemple, s'ha acabat de construir la carretera de Calaf a Tarroja; el 1919 Torà ja n'ha obert una cap a Cervera; l'any 1930 s'inicia la carretera de Tàrrega a Sanaüja, i l'any 1932 la Manresana pot disposar d'una carretera cap a Sant Guim. Les comunicacions de Cervera amb l'exterior de la comarca es veuen, a més, facilitades per la construcció, durant la dècada de 1920, de la N-II, la carretera que enllaça Madrid amb Barcelona.

Paral·lelament a l'ampliació i millora de les infraestructures viàries, les empreses comarcals de transport reben un nou impuls. El 1915, per exemple, s'ha constituït La Hispano Guisonesa SA; més tard, La Primitiva (denominada La Comarcal Guisonesa SA després de 1925), i el 1920 la Sociedad Anónima Locomóvil de la Segarra. Es tracta de línies que cobreixen el transport de passatgers i, sobretot, mercaderies entre Guissona, Agramunt i Rocafort de Queralt amb Cervera i la seva estació de ferrocarril.

Els nous automòbils, camions i autobusos que transiten per la comarca necessiten disposar de benzineres, que de mica en mica es van fent presents a la comarca. El 1927, per exemple, la societat

anònima El León demanava permís a les autoritats municipals de Sant Guim de Freixenet per instal·lar un sortidor i un dipòsit subterrani de benzina, amb capacitat per 7.500 litres, a la carretera que enllaçava l'estació de ferrocarril de Sant Guim amb Santa Coloma de Queralt.

A l'interior de la comarca, és evident que el trànsit rodat està guanyant la partida al ferrocarril. I no per falta de nous projectes. El 1919, la línia de ferrocarril Tarragona-Cervera-Guissona-Ponts, que ha estat novament projectada i que compta amb l'acceptació i la col·laboració de la Mancomunitat, continua sense tirar endavant. Tal com havia succeït abans, el mateix tornarà a passar l'any 1926, quan per darrera vegada, i ara sota la influència del pla d'obres públiques establert durant la dictadura de Primo de Rivera, s'intenti revifar el projecte.

El dinamisme econòmic que viu la Segarra també acaba incidint en les activitats lúdiques i d'esbarjo. Els cafès prosperen tant a Cervera com a d'altres indrets de la comarca. A la capital de la Segarra, per exemple, s'hi poden comptar a principis de la dècada de 1920 com a mínim 5 cafès, entre ells el cafè Espanya, potser el de major activitat, almenys pel que fa a les taules de joc, espectacles de varietats i alguna cosa més. I els centres recreatius aviat ampliaran la seva activitat. El 1924, per exemple, s'inaugurava a Guissona el nou local de la societat El Recreo, que compta amb sales per a cafè, teatre i ball.

Però no totes les activitats de lleure i esbarjo, sobretot quan aquestes van acompanyades d'un component cultural, s'han de relacionar estrictament amb el progrés material de la Segarra. El 1905, s'ha realitzat la primera projecció pública de cinema a Cervera, i potser a la comarca, al teatre Principal. I el 1907, Josep Prunés crea el cine Moderno, el primer cinema estable de la ciutat ubicat als locals del Centre Agrícola al carrer Major. Des d'aleshores, el cinema s'expandeix per altres sales de la ciutat i per altres nuclis, per petits que siguin, de la Segarra. El 1927, per exemple, es realitza la primera projecció de cinema mut a la Manresana. La difusió i la popularitat que acaba assolint el cinema sembla que s'hagi de relacionar més amb la novetat que representa aquest nou mitjà i potser menys amb el clima econòmic que viu la comarca. I el mateix podríem dir d'altres noves manifestacions esportives i d'esbarjo, com el futbol, que després de la Primera Guerra Mundial ja compta amb afeccionats i practicants a la comarca.

Un raonament similar també l'hauríem de seguir en parlar d'algunes manifestacions culturals. El 1914, per exemple, s'ha fundat l'Orfeó Cerverí, el qual estarà en activitat fins a 1923. Aquesta coral, que, en veritat, havia estat creada el 1864 amb el nom d'Orfeón Cervariense, és una entitat interclassista i sense vinculació partidista, però és fàcil de trobar-hi la influència dels nous corrents catalanistes i de recuperació cultural que s'estan consolidant a Catalunya, amb més força encara una vegada creada la Mancomunitat de Catalunya.

Efectivament, des de finals de segle XIX, l'emergència de noves opcions polítiques —que la dictadura del general Primo de Rivera intentarà frenar— està impulsant també la vida cultural, associativa i recreativa de la comarca. A les Pallargues, per exemple, i per no citar el cas de poblacions més grans, a finals de la dècada de 1920 existeixen dues opcions polítiques ben diferents. Com a conseqüència, s'organitzaven dos balls. A la inversa, algunes entitats culturals i recreatives o d'esbarjo esdevindran nuclis entorn dels quals s'estructuren partits o s'identifiquen ideologies, com es detallarà posteriorment.

En tot cas, centres de reunions socials i d'esbarjo i associacions culturals semblen anar en augment. A Guissona, a més de l'esmentada societat El Recreo, l'any 1914 s'havia inaugurat el nou local del Centre Catòlic, i el 1921 es fundava l'Ateneu, que des de 1932 hauria de comptar amb una biblioteca. A Cervera, el 1925 es creava el Casal Cerverí, que a principi de la dècada de 1930 passarà a denominar-se Casal Català, i s'afegeix així als existents Casino Principal, Centre Agrícola, creat el 1903, i el Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana, present des de finals de segle XIX. El 1935, la secció de teatre del Casal Català representava l'obra *Jesús de Nazareth*, i un any després *Estampes de la Passió*. La primera es representava al teatre Principal. La segona a la sala de teatre d'aquesta entitat, amb motiu de la seva inauguració.

Al voltant d'aquests centres, i d'altres que podrien citar-se, gira bona part de la vida recreativa i cultural de la comarca. I també la política. A Cervera, el Centre Obrer compta des de bon començament amb una coral i no s'està d'organitzar conferències. Almenys des de 1927, que és quan inaugura un nou local: disposa de cafè, biblioteca, sala de billar, pista de ball, teatre i sala de cinema, organitza trobades literàries i participa activament en les caramelles o els Carnestoltes de la vila. Però és també en els seus locals on republicans i homes d'esquerra es reuneixen i on, probablement, es configuren les llistes i la política republicana de la Cervera d'abans de la dictadura de Primo de Rivera. El mateix podríem dir, probablement, d'altres entitats i, fins i tot, d'alguns cafès. A la Manresana, per exemple, existeix el cafè Casino, inaugurat l'any 1885, però també la fonda Magdalena. Ni la procedència social ni les tendències ideològiques dels seus clients són, sens dubte, les mateixes.

Quines són les actituds electorals i les opcions polítiques a la Segarra del final de segle XIX i principi del XX? Quan s'analitzen els resultats de les eleccions legislatives celebrades entre 1875 i 1923, és a dir, entre l'any en què Alfons XII assumeix el regnat després del pronunciament de Martínez Campos i s'inicia el període conegut com la Restauració i el moment en què el general Miguel Primo de Rivera instaura un règim dictatorial, les conclusions són clares. Els partits polítics dinàstics —liberals i conservadors— són els que, excepte en dues ocasions, l'any 1907 i l'any 1923, sempre s'imposen en el districte electoral de Cervera. Cal recordar que aquest districte incloïa una part de les poblacions de l'Urgell, però en deixava fora les de la meitat nord de la Segarra, integrades en el districte de Solsona.

És cert que durant la Restauració les eleccions estaven manipulades. Mitjançant amenaces, compra de vots i fraus, els governadors civils i els cacics locals asseguraven la victòria dels candidats oficials, designats pel govern de torn i poc vinculats a

la comarca, els anomenats *cuneros*. Al partit judicial de Cervera, per exemple, la família Alonso Martínez, adscrita al partit liberal, va obtenir l'acta de diputat durant 25 anys, entre 1875 i 1900. Ara bé, no és menys cert que a partir de començament de segle, les forces d'oposició al sistema de la Restauració —carlins, catalanistes i republicans—, cada vegada van aconseguint millors resultats a bona part dels districtes de les terres de Ponent. Però no a tots per igual. Entre el primer any en què el sufragi universal masculí substitueix el censatari (1891) i la dictadura primoriverista (1923), més del 35% dels diputats escollits a Corts en el districte de Lleida formen part de les candidatures d'oposició; en el de Balaguer el percentatge és del 50%; en el de les Borges Blanques de prop del 60%; en el de Solsona ja és més baix, del 25%, mentre que en el de Cervera no arriba al 15%!

La feblesa electoral que en les eleccions legislatives mostren les opcions opositores al règim de la Restauració no és sinònim de la seva inexistència a la comarca. Al costat dels monàrquics, entre els quals es trobaven els cerverins i diputats provincials Antoni Xuclà Cases, del partit liberal, Bonaventura Foix Jover, del partit conservador, i Salvador Montiu Reñé, integrant del partit liberal primer i després del conservador, els partits carlins, catalanistes i republicans també són presents en el panorama polític de la Segarra de les dues primeres dècades del segle XX.

Els primers, encapçalats per Antoni de Nuix (1853-1910), baró de Perpinyà, mantenien un nucli de seguidors força important a Cervera i, probablement, a la Segarra. Nuix, advocat, hisendat i prohom cerverí, va ésser diputat provincial pel districte de Cervera entre 1896 i 1910, i la seva influència política va anar més enllà de la seva ciutat natal. Fins al 1910, per exemple, va ésser cap de la Comunió Tradicionalista a les terres de Lleida, moment en què va dimitir per desavinences amb l'actuació del partit durant les eleccions legislatives d'aquell mateix any.

Des de finals del segle XIX, és possible advertir també la presència d'algun nucli afí al catalanisme, probablement a la Unió Catalanista, l'entitat constituïda a Barcelona l'any 1891. De fet, entre els participants a l'assemblea que aquesta entitat va celebrar a Manresa l'any 1892 i en la qual van aprovar-se les *Bases per a la constitució regional catalana*, les anomenades Bases de Manresa, s'hi troben tres segarrencs: el notari de Cervera Pío Puigcorbé, l'hisendat cerverí Domingo Agulló i el propietari de Tarroja, Antoni Capell Boneu.

El 1903, ja existeix el Centre Regionalista de Cervera i sa Comarca, potser també vinculat a la mateixa Unió Catalanista, que aquell mateix any comença l'edició de la revista *La Veu de la Segarra*. Es tracta d'una publicació crítica amb el caciquisme, marcadament catalanista i molt orientada cap a la recuperació del català com a llengua escrita, al mateix temps que no amaga el seu caràcter confessional. Fe, pàtria i amor són les bases que guien l'acció de *La Veu* i, òbviament, del mateix Centre Regionalista. Un dels dirigents del Centre i primer director del seu quinzenari era Lluís Lladó, que l'any 1901 havia creat l'acadèmia Lladó, amb un ensenyament de clara orientació catalanista, preocupat per donar a conèixer l'obra de mossèn Cinto Verdaguer o per col·laborar en el diccionari de mossèn Antoni Alcover. Van ésser els membres del Centre, entre els quals a més de Lladó s'hi trobaven els cerverins Josep M. Jené, Josep Agulló, Josep M. Dalmases o Frederic Gómez i Gabernet, els primers que van començar a ballar sardanes a Cervera, a introduir la literatura sorgida amb la Renaixença i a vetllar per la difusió de la premsa redactada a Barcelona.

A la segona dècada del segle XX, les forces catalanistes també comencen a disposar de més presència als consistoris locals i a la Diputació provincial. El 1918 és escollit alcalde de Cervera Francesc Xuclà i Granell, màxim dirigent de les associacions catòliques locals, president de la primera Junta de l'Orfeó Cerverí i dirigent de la Lliga Regionalista, el partit catalanista i conservador hegemònic a Catalunya durant les dues primeres dècades del segle XX. L'any 1921, Xuclà serà escollit diputat provincial per la Lliga Regionalista.

Serà precisament la Lliga Regionalista la que aconseguirà obtenir millors resultats a les eleccions legislatives celebrades el 1923. Aquesta va ésser una de les poquíssimes ocasions en què no s'imposaven els representants de les opcions dinàstiques (conservadors i liberals) al partit judicial de Cervera. L'altra havia estat l'any 1907. En aquella ocasió, els electors d'aquest partit judicial havien votat majoritàriament per Llorenç M. Alier i Casi, candidat carlí dins les llistes de la candidatura Solidaritat Catalana, una candidatura que agrupava la pràctica totalitat de partits i grups oposats al règim i que aquell any havia guanyat gairebé tots els diputats possibles corresponents a Catalunya.

Finalment, els republicans, en les seves diverses tendències, també havien aconseguit una implantació gens menyspreable a la comarca. Des de finals del segle XIX, ja són ben presents a Cervera, de la mà del Centre Obrer Instructiu, una entitat vinculada a Unió Republicana, coalició electoral creada el 1893 i que havia integrat els distints sectors republicans. El 1903, els republicans cerverins ja editen el diari *República*, que es mantindrà fins a 1906. I el 1913, el nucli de republicans reformistes encapçalats per Joan Comorera i Soler (1894-1958) ja n'edita un altre. Es tracta d'*Escuela*, una revista quinzenal amb una vocació pedagògica de la política, profundament anticlerical i amb pretensió d'unir els diferents corrents republicans existents a Cervera. La forta hostilitat dels sectors conservadors i clericals contra *Escuela* i, contra Comorera, així com les dificultats per unir el republicanisme cerverí, portaran, el 1914, al tancament d'aquesta revista. Coincidint amb aquest fet, a finals de 1914, Comorera es traslladarà a Barcelona, on acabarà tenint un paper cabdal en la política catalana, com més endavant es detallarà. De totes maneres, durant les dues primeres dècades del segle XX i almenys a Cervera, els republicans van tenir certa presència municipal de la mà dels advocats Ramon Riu i Vendrell o Domingo Puigredon i Borruix. Al mateix temps, van aconseguir que el primer d'ells, cap dels republicans a Cervera, mantingués l'acta de diputat provincial entre 1905 i 1923.

Aquests avenços republicans no haurien de fer-nos perdre de vista que, a la Segarra, no és el republicanisme l'opció política dominant. Les forces conservadores, ja siguin aquelles més vinculades amb el sistema polític de la Restauració (conservadors

i liberals) ja siguin aquelles que semblin presentar-hi certa oposició (carlins i Lliga Regionalista), són les que més influència tenen a la Segarra d'abans de la dictadura de Primo de Rivera. Aquest és un fet força important quan s'observa la dinàmica política i electoral de la Segarra durant la Segona República. Per la seva excepcionalitat, aquest període històric mereix ésser tractat de forma monogràfica.

La Segona República a la conservadora Segarra (1931-1936): partits, eleccions i dinàmica social

El 23 de maig de 1930, Alfons XIII havia visitat la ciutat de Cervera. Afalagat per la rebuda i per les magnífiques campanes que li donaven la benvinguda, el monarca no va dubtar a treure's el barret. Seria la darrera vegada que tindria l'oportunitat de visitar Cervera. La Monarquia cada cop era una institució més impopular. A Catalunya, la política de repressió política, lingüística i cultural duta a terme per la dictadura del general Primo de Rivera havia creat entre l'opinió pública un clima de rebuig envers el règim primoriverista i la mateixa institució monàrquica, que inicialment havia donat suport al règim dictatorial sorgit el 1923. El gener de 1930, Primo de Rivera, que havia perdut el suport dels comandaments militars i el favor del monarca, va dimitir. Els governs que el van succeir —del general Berenguer i de l'almirall Aznar, respectivament—, van intentar un procés de liberalització i de normalització constitucional que, tanmateix, aviat va mostrar-se tímid, lent i parcial, insuficient per fer front a les demandes de la població. Per la seva part, l'oposició al règim, sobretot després de la caiguda de Primo de Rivera, cada vegada era més activa, forta i estava més estructurada i organitzada. D'una banda, s'estava produint una reestructuració de les forces polítiques catalanes. Per exemple, els republicans catalans, dividits en corrents i grups, van iniciar un procés de reagrupament. A començament de 1931 va crear-se el Partit Catalanista Republicà (PCR) i el març del mateix any naixia Esquerra Republicana de Catalunya (ERC). De l'altra, s'estaven realitzant intents per constituir, tant a Espanya com a Catalunya, plataformes unitàries d'oposició. Obligat per les exigències d'aquesta oposició, el govern de l'almirall Aznar va comprometre's a la celebració d'eleccions municipals, provincials i, finalment, legislatives.

El 12 d'abril de 1931 van celebrar-se les eleccions municipals. En veritat, però, no van ésser estrictament unes eleccions per a la constitució de nous ajuntaments, sinó que van convertir-se, i així ho van interpretar la majoria de forces polítiques, en un plebiscit sobre la monarquia. No en va sortir gens ben parada. A Catalunya, les candidatures republicanes i d'esquerra van imposar-se amb claredat. En aquest sentit, s'ha de destacar el triomf d'Esquerra Republicana de Catalunya. A Espanya, les candidatures rupturistes amb el règim monàrquic també van assolir resultats molt favorables, sobretot als nuclis urbans. Tot plegat va acabar significant la fi de la Monarquia i l'inici de la Segona República. El dia 14 d'abril, un dia després que Alfons XIII abandonés la península Ibèrica, es proclamava la República, un règim plenament democràtic i que aviat posarà de manifest la seva voluntat de modernitzar l'Estat a partir d'una via reformista.

A la Segarra, els resultats electorals van ésser, probablement, menys favorables a les forces republicanes i d'esquerra. A Cervera, per exemple, la coalició republicana, formada pel Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana, una de les entitats que havia donat naixement a Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) i l'Acció Catalana (després Partit Catalanista Republicà) va quedar empatada amb la resta de forces, majoritàriament dretanes. En concret, van ésser escollits 6 consellers republicans, 3 de la Lliga Catalana, 1 de catòlic, 1 de carlí i 1 d'independent. Però la proclamació de la República és possible que es visqués amb la mateixa intensitat i expectació que a la resta d'indrets del país.

El mateix dia 14 d'abril al vespre, Antoni Veciana, mestre de Torà, va anunciar des de la casa de la vila la proclamació de la República al gran nombre de toranesos que s'havien congregat a la plaça. Un dia després, va realitzar-se a Cervera una manifestació celebrant la proclamació de la República, així com diversos parlaments des del balcó de l'Ajuntament per part de dirigents locals d'Esquerra Republicana, com Jaume Magre i Ubach i Domingo Puigredon i Borruix. Ambdós havien participat com a consellers en els ajuntaments cerverins durant la dècada de 1920. Magre, administratiu del registre de la propietat, va ésser diputat al parlament català per Esquerra Republicana de Catalunya. A Puigredon, advocat i antic dirigent republicà local, li hauria de tocar la difícil tasca d'alcalde durant la Guerra Civil.

El 25 de maig de 1931, un mes després de la proclamació de la República, Francesc Macià, president en aquells moments de la Generalitat provisional, ja visitava la ciutat de Cervera, aclamat per una nombrosa multitud. No seria l'única vegada que visitaria la comarca. El 29 de setembre de 1931, gairebé dos mesos després que s'hagués aprovat per aclaparadora majoria l'Estatut català, tornava a la ciutat de Cervera. I el 12 de juny de 1932, en plena campanya de les eleccions al Parlament català, visitava la vila de Torà i aconseguia congregar un nombrós públic.

La implantació de la República anirà acompanyada d'un procés de reorganització política i sindical de grups i forces ja existents, així com de l'aparició d'altres. La celebració d'eleccions ho afavoria i la nova legislació laboral també. La Segarra no serà una excepció. Bona part dels grups polítics i sindicals més rellevants de la Catalunya republicana també hi seran presents.

Entre les associacions d'obrers i camperols, i deixant de banda els poderosos sindicats de Cervera i Guissona, és possible que la Confederació Nacional del Treball (CNT), l'important sindicat anarcosindicalista creat l'any 1911 a Barcelona, fos el que aconseguís un major grau d'afiliació. A Cervera, per exemple, tenia uns 300 afiliats l'any 1931 i 350 l'any 1936. La Unió General de Treballadors, de tendència socialista i fundada a Barcelona l'any 1888, també disposaria d'una certa implantació, almenys a Cervera i probablement a través dels diversos sindicats d'oficis que existien a la ciutat. En concret, Cervera tenia, l'any 1936, 8 seccions i 99 afiliats. En canvi, la Unió Provincial Agrària (UPA), l'associació sindical de les terres de Ponent creada el 1931 i vinculada al comunista Bloc Obrer i Camperol, tenia una feble presència a la comarca. Entre 1934 i 1936, per exemple, la UPA no va superar els 24 afiliats.

En l'àmbit dels partits polítics, a la Segarra també s'hi trobaven representades les principals tendències i forces polítiques catalanes del moment. Entre els partits de dreta, cal destacar la Lliga Regionalista, que el 1933 va adoptar el nom de Lliga Catalana. Amb un nucli relativament actiu a Cervera, on a més rebia el suport de l'organització catòlica Acció Social Popular, la Lliga comptava amb Josep Maria Ferran i Ferran Razquin entre els seus dirigents locals. El primer, enginyer i propietari, si bé no va sortir escollit, va formar part de la candidatura del Front Proporcionalista Republicà Catalanista de les comarques de Lleida a les eleccions al Parlament de Catalunya de 1932, la qual agrupava les forces de centredreta. El segon, advocat, era també dirigent de l'Acció Social Popular a la capital de la comarca. És possible, a més, que la Lliga rebés el suport de membres de la Cambra de Comerç i Indústria de Cervera, l'entitat creada el 1911, així com d'alguns dirigents del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca, almenys abans de 1934.

A la dreta de la Lliga s'hi trobaven els carlins, el Partit Agrari de Catalunya i l'Acció Popular Catalana. Els primers, històricament presents a la Segarra, comptaven amb un nucli força actiu a Cervera i l'any 1934 disposaven de juntes locals en tres municipis de la comarca. El segon, creat l'any 1931, era un partit format a l'entorn d'alguns grans propietaris terratinents i que havia aconseguit certa presència en alguns municipis del nord de la comarca, com Torà o Sanaüja. El 1934 el Partit Agrari de Catalunya va integrar-se a l'Acció Popular Catalana, una escissió de la Lliga Catalana, que també agrupava importants propietaris agraris i que va adherir-se a la dretana CEDA (Confederación Española de Derechas Autónomas). Acció Popular tenia a Jaume Carbonell, propietari d'Hostafrancs i actiu representant del IACSI (Institut Agrícola Català de Sant Isidre) a la zona Segarra-Urgell, com el principal dirigent comarcal. Carbonell, que també rebia el suport dels dirigents del Sindicat de Cervera, va ésser candidat independent a les eleccions de 1931 a la Diputació provincial de Catalunya, la institució que tindria com a principal tasca la redacció de l'Estatut d'autonomia i que havia estat escollida només per votació dels regidors dels ajuntaments. Carbonell, malgrat ésser el candidat més votat pel districte de Cervera, no va esdevenir diputat. La seva acta va ésser impugnada i posteriorment anul·lada: havien votat regidors que no tenien dret a fer-ho.

Els partits de centre també estaven representats a la comarca. A Cervera, sobretot, s'havia desenvolupat un nucli de seguidors del Partit Republicà Radical, fundat el 1908, liderat per Alejandro Lerroux i que hauria d'experimentar un clar procés de dretanització durant la Segona República. Probablement, el nucli cerverí del Partit Republicà Radical va articular-se a l'entorn de Ramon Riu i Vendrell, advocat cerverí i exdiputat provincial. Ramon Riu també va formar part de la candidatura del Front Proporcionalista Republicà Catalanista de les comarques de Lleida a les eleccions al Parlament de Catalunya de 1932 i, com el *lliguista* Josep M. Ferran, tampoc va sortir escollit.

Tanmateix, és possible, que la força de centre més ben implantada a la comarca fos Acció Catalana, que el 1931 va crear juntament amb Acció Republicana, el Partit Catalanista Republicà, el qual va anomenar-se més tard Acció Catalana Republicana. A l'assemblea que aquest partit va celebrar l'any 1931 a Lleida, s'hi troben delegats de Cervera, Guissona i Granyena de Segarra. A Cervera, a més, el partit va aconseguir una minoria municipal significada, sempre en coalició amb el Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana (ERC). El cerverí Josep Vilalta, a més, va ésser el delegat comarcal del Partit Catalanista Republicà. Però qui va jugar un paper més important en aquest partit va ésser l'advocat i polític Martí Esteve i Guau. Nascut a Torà l'any 1895, va ésser regidor de l'Ajuntament de Barcelona per la Lliga Regionalista durant la Restauració. El 1922, però, va participar en la fundació d'Acció Catalana. I durant el període republicà, va ésser un dels redactors del projecte d'Estatut d'autonomia, diputat a Corts i, a més, membre del govern de la Generalitat, on va ocupar la conselleria de Finances.

Les forces de centre i de dreta eren ben presents a la comarca. Ara bé, van ésser, probablement, els partits d'esquerra els que van aconseguir una major implantació organitzativa a la Segarra. Si bé no tots amb la mateixa intensitat. La presència de partits comunistes va ésser extraordinàriament feble a la comarca. Per exemple, el Partit Comunista de Catalunya —fundat l'any 1932 i adherit al Partido Comunista de España— tenia, un any després de la seva fundació, només 2 afiliats a Cervera. El Bloc Obrer i Camperol (BOC) tenia poquíssima presència a la comarca, si és que en tenia alguna. Només va ésser a partir de 1935, coincidint amb la creació del Partit Obrer Unificació Marxista (POUM), sortit de la unificació del BOC i l'Esquerra Comunista d'Espanya, quan va establir un comitè comarcal amb seu a Cervera.

La Unió Socialista de Catalunya, creada l'any 1923, és possible que tingués un major nombre d'afiliats a la Segarra. El màxim dirigent d'aquesta organització a Catalunya era, de fet, el cerverí Joan Comorera i Soler, que el 1914 s'havia traslladat a Barcelona i més tard s'havia hagut d'exiliar per motius polítics a París (1918) i Buenos Aires (1919-1931). Comorera, que, com ja hem assenyalat, havia iniciat la seva activitat política en el republicanisme reformista, va evolucionar posteriorment cap a posicions socialistes. Escollit diputat al Parlament de Catalunya l'any 1932 per la Unió Socialista de Catalunya, també va ser membre del govern de la Generalitat en diverses ocasions. L'any 1934, va ocupar el càrrec de conseller d'Agricultura i Economia en el primer govern d'en Lluís Companys i durant la Guerra Civil va ésser el responsable de diverses conselleries del govern de la Generalitat. Finalment, també va ésser impulsor i fundador, l'any 1936, del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), del qual va ésser escollit secretari general.

Comorera, que en la seva joventut veia Cervera com una ciutat atònita i avorrida, va visitar-la i va fer-hi estada en més d'una ocasió durant el període republicà. En alguns casos es tractava de visites oficials, com l'any 1935, en la qual va estar visitant l'arxiu de la ciutat, o l'abril de 1936, amb motiu de la celebració de l'assemblea de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USAC). En d'altres ocasions, la seva estada a la vila estava relacionada amb la celebració d'actes polítics de certa rellevància, com la visita de Francesc Macià el maig de 1931. Però en alguns casos el seu retorn a la ciutat natal tenia un caràcter més privat, com la seva estada per convalescència durant la primavera de

1933. I justament va ésser aleshores, i aprofitant aquesta estada a la ciutat, quan va constituir-se la USC a Cervera. En el congrés celebrat per aquest partit aquell mateix any, Cervera va enviar dos delegats, cosa que equivalia, a tot estirar, a uns quinze afiliats, una xifra molt discreta.

Tot el contrari és el que succeïa amb Esquerra Republicana de Catalunya. A la Segarra, i a molts altres indrets, aquesta força política va esdevenir hegemònica entre els grups d'esquerra. És probable, a més, que de tots els grups presents a la comarca ERC fos el que aconseguí una major implantació organitzativa. L'any 1934, per exemple, aquest partit comptava amb seccions o centres a onze dels vint-i-sis municipis de la comarca, i tenia 953 socis, 317 dels quals eren de Cervera. Les Oluges i Sanaüja superaven el centenar d'afiliats, una xifra molt respectable quan es relaciona amb la població d'ambdós nuclis. En canvi, a Guissona només en tenia seixanta-cinc i a Torà tretze, un nivell d'afiliació molt baix atesa la grandària d'ambdues poblacions.

La llarga descripció que hem realitzat fins ara, però, no ens hauria de confondre. Malgrat l'existència de grups polítics distints, els partits tendien a presentar-se coalitzats en candidatures que representaven, simplement, la dreta i l'esquerra. A nivell municipal, aquesta identificació entre dreta i esquerra, independentment del partit concret on es pogués militar o es pogués votar, encara era més clara. Les 'dretes' i les 'esquerres' tenien els seus propis locals de trobada, en els quals es realitzaven xerrades, es prenia cafè o s'organitzaven balls, un fet que, com ja s'ha comentat, no era nou a la Segarra dels anys de la República. Per exemple, a Cervera, el Casal Català —més identificat amb posicions conservadors— i el Centre Obrer Instructiu —vinculat a les opcions d'esquerra—, els dies de festa major rivalitzaven en l'organització de balls o en les audicions de sardanes. El mateix succeïa en altres pobles de la comarca.

Al mateix temps, la força organitzativa d'Esquerra Republicana de Catalunya a la Segarra no hauria d'exagerar-se. En termes comparatius, era, precisament, en aquesta comarca on la seva organització era més feble. La Segarra era l'única comarca del Pla de Lleida on els municipis sense cap centre d'ERC superaven els que ja en tenien. A més, només tres centres tenien més de cent afiliats (les Oluges, Sanaüja i Cervera). Electoralment, els resultats d'aquesta força i dels partits d'esquerra no presentaven tampoc un panorama molt millor a la comarca. Tot al contrari.

La Segarra era, juntament amb l'Urgell, la comarca del Pla de Lleida on les opcions de dreta van aconseguir més bons resultats. Més encara. De les 3 eleccions generals que van celebrar-se a Catalunya, després de les de juny de 1931, a Corts constituents, totes van ésser guanyades per les llistes que presentaven les coalicions integrades pels partits de dreta. El marge va ésser molt estret a les eleccions al Parlament de Catalunya de novembre de 1932 —un 1% dels vots—, però molt més ample després. A les legislatives de novembre de 1933 les candidatures de dreta van obtenir el 61% dels vots emesos i a les de febrer de 1936 més del 56%. Els únics pobles on ERC va guanyar totes i cadascuna de les eleccions generals celebrades durant la Segona República van ésser Florejacs, les Pallargues i Torrefeta. A Cervera i Torà només va poder imposar-se en dues de les quatre eleccions generals que s'hi van celebrar, les de 1931 i 1932. A Guissona només en una d'aquestes, les de 1931.

Per què els votants de la Segarra van tendir a mantenir-se més a prop de les opcions conservadores? La resposta és extremadament complexa. És possible que la tradició hi jugués el seu paper. El pes que el carlisme havia tingut a la comarca o el suport que s'havia donat a les opcions dinàstiques durant el període de la Restauració han pogut condicionar el vot de la gent de la Segarra.

Però potser hi ha altres aspectes tant o més rellevants. A la comarca, la immigració va ésser pràcticament inexistent, i, per tant, molt febles les transformacions socials i polítiques que aquest fenomen acostuma a comportar. D'altra banda, la petita i mitjana propietat estava fortament arrelada a la Segarra. En canvi, la presència de jornalers era minúscula i l'existència de parcers, si bé havia augmentat molt significativament durant la dècada de 1920, era clarament minoritària. D'altra banda, tot i els progressos, la indústria encara era molt feble a la Segarra de començament de la dècada de 1930 i, per tant, la presència d'obrers era molt reduïda. Jornalers, parcers i obrers industrials eren, al capdavall, potencials votants d'opcions polítiques d'esquerra. També eren els virtuals integrants d'opcions sindicals i polítiques més esquerranes i revolucionàries, tan febles a la comarca.

Més encara. Els dirigents dels poderosos sindicats agrícoles de la comarca no sempre van actuar de manera neutral en el camp polític. Mantenien plantejaments polítics força conservadors, impulsaven moviments socials amb similars tendències ideològiques, com l'Acció Rural Catalana, creada el 1932 i vinculada al Sindicat de Cervera, i, quan ho consideraven necessari, no dubtaven a recomanar el vot cap a algun dels candidats dretans.

Finalment, la presència del clergat era molt forta a la comarca. La Segarra tenia prop d'un clergue per cada 250 habitants, més que qualsevol altra comarca del Pla de Lleida. Disposava d'una xarxa gens menyspreable de centres d'ensenyament dirigits per religiosos, presents a Cervera, Guissona, Sanaüja i Torà, a més d'altres organitzacions catòliques com la ja anomenada Acció Social Popular, la Federació de Joves Cristians de Catalunya o l'associació Cultura i Esbart, creada cap a 1930 a Cervera per mossèn Gras. La possible influència de l'Església a favor de les opcions conservadores no s'hauria, per tant, de menysprear.

El comportament electoral de la Segarra va ésser lleugerament diferent al del conjunt de Catalunya i també al de la majoria de les comarques del Pla de Lleida. La mobilització i el grau de conflictivitat social probablement també, en part, per les mateixes circumstàncies que acaben d'assenyalar-se.

La Segarra, un "oasi" de pau i tranquil·litat? Ni de bon tros. Els enfrontaments ideològics i la conflictivitat social també van fer-se presents a la comarca, i pels mateixos motius que s'estava produint a la resta del país. El religiós n'era un, i no poc important. A Torà, per exemple, l'obertura l'any 1932 del col·legi Pàtria i Cultura, fundat pel reverend Miquel Comas, dirigent del Centre Català i de la dreta política toranesa, va generar una important polèmica. Els partits d'esquerra s'hi oposaren i aconseguiren retardadar-ne l'obertura.

La conflictivitat laboral n'era un altre. Al llarg de 1931 van produir-se a Cervera protestes i mobilitzacions protagonitzades per treballadors dels sectors de l'alimentació, la producció de ciment i l'elaboració de begudes alcohòliques. Es tractava, com en d'altres llocs, de reivindicacions laborals a favor d'augments salarials, jornades de vuit hores i millora de les condicions de treball.

Les protestes i la revolta contra l'entrada en el govern de Madrid de ministres dretans, els coneguts Fets d'Octubre de 1934, tampoc van passar inadvertits a la comarca. El dia 6 d'octubre, i seguint les consignes generals, els obrers de Cervera van a anar a la vaga i els de Guissona la van secundar a la tarda. Paral·lelament, alguns regidors republicans van decidir dissoldre els ajuntaments governats per la dreta, però escollits democràticament, i constituir nous consistoris.

Com a conseqüència d'aquests fets, va produir-se una forta repressió. És possible que a la Segarra aquesta fos relativament menys intensa, però de cap manera pot considerar-se inexistent. Com a mínim 13 persones van ésser detingudes, algunes de les quals eren regidors d'Esquerra Republicana de Catalunya que havien participat en la dissolució dels ajuntaments. Aquest va ésser, per exemple, el cas de Torà i probablement també el de Guissona. Els partits i sindicats van ésser clausurats. I alguns pagesos van ésser foragitats de les terres que conreaven. En efecte, entre finals de 1934 i 1935, i aprofitant la supressió per part del govern central del règim autonòmic i de les normatives promulgades per la Generalitat a favor de parcers i arrendataris, tres mitgers de Biosca i dos masovers de Guissona que havien aconseguit una revisió dels seus contractes de conreu, van ésser expulsats de les terres. Això és, sens dubte, una mostra de l'oposició dels propietaris de la comarca a la legislació agrària republicana i una prova que posa de manifest com els conflictes sorgits en el camp català a l'entorn dels contractes de conreu també s'havien fet presents a la comarca.

Ara bé, és possible que no fossin els esdeveniments que fins ara hem assenyalat els que mobilitzessin un major nombre de població comarcal. Molt probablement, eren totes aquelles qüestions vinculades amb la conjuntura dels preus del blat i amb la política bladera del govern republicà les que tenien un major poder de convocatòria. L'exemple més clar d'aquesta força va ser l'acte celebrat a Lleida el març de 1933. Convocat per protestar contra la política agrària del govern republicà, aquesta trobada celebrada als Camps Elisis de la capital del Segrià va aplegar un gran nombre de pagesos, molts d'ells de la Segarra. El mateix podríem dir de les assemblees que la Unió de Sindicats Agraris de Catalunya (USAC) va celebrar a Cervera, tant la d'octubre de 1931 com la d'abril de 1936, les quals van tenir una gran capacitat de convocatòria entre la població de la Segarra. Tot plegat no sembla estrany en una comarca tan dependent del sector agrari. I més si tenim present la capacitat de convocatòria dels poderosos sindicats agraris de la comarca i dels seus dirigents.

La dinàmica política, electoral i social no ha de fer-nos perdre de vista, finalment, un fet important: l'obra de govern de la Generalitat i la seva repercussió a la Segarra. La modernització agrària, la promoció de la cultura i de l'ensenyament van ésser algunes de les àrees preferents en l'acció del govern republicà. La Segarra i, en concret, Cervera se'n van beneficiar clarament. L'octubre de 1932, la Generalitat de Catalunya va aprovar l'establiment del Camp Experimental Cerealista de Cervera, una important eina de modernització de l'agricultura comarcal que s'afegia a la tasca desenvolupada pels sindicats comarcals, en general, i del guissonenc Josep Pané, en particular. El cerverí Josep Ferran Lamich (1903-1976) va ésser la veritable ànima i el màxim impulsor d'aquest camp. Enginyer agrícola, vinculat a l'experimentació agrícola des de començaments de la dècada de 1920, introductor de noves varietats d'ordi cerveser a la comarca i autor de nombrosos treballs en l'àmbit agrari, Ferran va desenvolupar el càrrec d'ajudant del Servei de Terra Campa de la Generalitat de Catalunya entre 1932 i 1934, any en què va ésser nomenat director de cultius d'ordis cervesers de l'empresa Moràvia SA.

El 1934 s'inaugurava la Biblioteca Popular de Cervera, dependent del Servei de Biblioteques de la Generalitat de Catalunya. Iniciada l'any 1914 per Agustí Duran i Sanpere (1887-1975), la nova biblioteca va tenir en aquest historiador, arxiver i autor d'un gran nombre de publicacions el seu màxim impulsor i artífex. Molt probablement, va ésser el prestigi d'Agustí Duran i Sanpere, que des de 1917 ocupava el càrrec d'arxiver municipal de Barcelona, el que va fer que la Generalitat acabés escollint Cervera per a instal·lar-hi una de les seves biblioteques populars. Agustí Duran també havia estat l'impulsor de l'Arxiu Municipal de Cervera i del museu de la ciutat, els quals van acabar essent integrats a la conselleria de Cultura de la Generalitat republicana. En la tasca d'ordenació i catalogació i, més tard, preservació de l'arxiu s'ha de destacar també la figura del cerverí Frederic Gómez i Gabernet que, de la mà d'Agustí Duran i des de mitjan la dècada de 1920, va esdevenir l'arxiver de la vila.

L'ensenyament també va veure's impulsat durant el període republicà. El 1931, el Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes creava una escola mixta a Sant Guim de Freixenet; el 1934, se n'obria una altra de mixta a la Tallada i una de nens a Sant Guim de Freixenet. Dos anys abans, el mateix ministeri havia concedit a Guissona una biblioteca escolar i l'any 1933 ja aprovava l'obertura de dos grups escolars en aquesta mateixa localitat. L 'any 1933 també s'havien iniciat amb normalitat les classes a l'institut nacional de segona ensenyança Ramón y Cajal, ubicat en una de les torres de l'antiga Universitat. Malauradament, aquesta normalitat hauria de durar ben poc temps.

La Guerra Civil (1936-1939): el període més dramàtic a la Segarra del segle XX

Entre els dies 17 i 19 de juliol de 1936 es produïa una insurrecció militar contra el govern de la República. Com a conseqüència, una part força considerable de la península Ibèrica quedava a mans dels militars insurrectes. En canvi, a Catalunya i a d'altres parts del territori peninsular, la rebel·lió era avortada. La Guerra Civil havia començat. I amb ella, un dels episodis més dramàtics de la història contemporània del nostre país. A Catalunya, a més,

l'esclat de la Guerra Civil coincidirà amb l'inici d'un procés revolucionari.

La Segarra va experimentar, com la resta del país, les transformacions originades pel conflicte i les seves conseqüències. La primera, i potser més evident, va ésser un profund canvi en les estructures municipals de poder. Fins aleshores, els partits de dretes havien estat governant la majoria dels ajuntaments de la comarca. Des dels darrers dies de juliol de 1936, els Comitès Antifeixistes Locals assumeixen totes les atribucions de les corporacions locals, destitueixen els equips municipals de govern existents i esdevenen, de fet, els veritables representants del poder local en aquesta fase inicial del conflicte. Per exemple, entre el 20 i el 21 de juliol ja s'han constituït a Torà i a Cervera els respectius Comitès Antifeixistes Locals. I el 24 de juliol, el comitè de Sant Guim de Freixenet destitueix els 7 membres de l'equip municipal escollit a les eleccions municipals del gener de 1934 i nomena una comissió de tres persones. Els Comitès Antifeixistes Locals integraven els diferents partits i sindicats d'esquerra existents en cada municipi. Ara bé, no tots hi tenien la mateixa influència. En general, els comitès estaven dominats pels sectors més radicals de l'esquerra política i sindical, vinculada majoritàriament al sindicat CNT-FAI (Confederació Nacional del Treball-Federació Anarquista Ibèrica).

La influència d'aquests sectors en els comitès locals no és sinó un reflex del que està succeint a Barcelona i, de retruc, a tot Catalunya. El 21 de juliol s'havia constituït el Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya, integrat per totes les forces polítiques catalanes però amb l'hegemonia de la CNT-FAI. Hi ha diversos aspectes que poden explicar aquesta hegemonia: la ferma actuació dels sectors obrers i populars —entre els quals la CNT era majoritària— contra els militars revoltats a Barcelona, la possessió d'armament i de material bèl·lic —aconseguit pels anarcosindicalistes després de l'assalt a la caserna de Sant Andreu de Barcelona—, l'afebliment de les institucions republicanes —sobretot de la Generalitat de Catalunya— o la pràctica desaparició de l'exèrcit a la zona fidel a la República. Tot plegat, havia convertit els cenetistes-faistes en hegemònics a Catalunya durant la fase inicial de la Guerra Civil.

Malauradament, el profund canvi a les estructures de poder va córrer paral·lel al desordre, la violència i la repressió. Lluny de seguir les ordres i els directius del comitè central i traspassant els límits de la nova legalitat, alguns comitès locals van actuar amb una duresa i una violència extremes. Aquest és el cas del de Cervera, comandat per en Casteràs, segarrenc, coneixedor de la comarca i dels seus habitants i germà d'un capellà.

A la Segarra, de fet, la repressió i la violència van ésser molt intenses. Propietaris agrícoles, industrials o dirigents que s'havien significat per una ideologia conservadora van ésser perseguits i empresonats, com per exemple Ramon Vidal i Trull, l'actiu dirigent del Sindicat de Cervera. Propietats i locals van ésser confiscats, com el Centre Catòlic de Torà, on s'hi va establir el Comitè Revolucionari Antifeixista Local. Moltes esglésies van sofrir saqueigs i destrosses: el 24 de juliol, de 1936 van destruir-se les imatges de l'església i l'ermita de Santa Matrona de la Manresana (Sant Ramon); el 28 de juliol les de l'església de Torà cremaven a la plaça; el 7 d'agost el retaule barroc de l'altar major del santuari de Sant Ramon patia la mateixa sort, etc. Coincidint amb aquests fets, el culte va quedar suspès i moltes esglésies van ésser convertides en magatzems o habilitades per a altres usos. I, el que és pitjor, un nombre molt elevat de persones van trobar la mort durant el segon semestre de 1936, el període de màxima violència tant a la Segarra com a tot el país.

A Catalunya, entre el juliol de 1936 i el febrer de 1939, van morir executades unes 8.150 persones, el 2,9 per mil de tota la població catalana. A la Segarra, ho van ésser 127, el 5,8 per mil de la població comarcal. A Cervera, encara va ésser pitjor: 96 persones, el 20,6 per mil de la població de la ciutat. Algunes de les víctimes van ésser homes vinculats als partits dretans (Lliga, carlistes o CEDA), però la gran majoria van ésser religiosos, claretians en una gran part. Així, durant l'estiu de 1936, capellans de Cervera, Florejacs, Sant Guim de Freixenet, la Tallada, Freixenet, Guissona, Montoliu, la Prenyanosa, Sant Pere dels Arquells, Viver, Portell, Talavera i Torà van ésser executats. L'octubre d'aquell mateix any, ja fos a la mateixa comarca o fora d'ella, quaranta-un religiosos claretians i una vintena d'estudiants d'aquest mateix orde també serien assassinats. Afortunadament, altres religiosos tindrien més sort, com els del convent de Sant Ramon, que van romandre amagats a Mont-ros fins a l'arribada de les tropes franquistes. Davant la gravetat dels esdeveniments, fugir o amagar-se va ésser el camí seguit per més d'un segarrenc.

Es tracta, en tot cas, d'una repressió i una violència injustificables. I només pot explicar-se dins el context bèl·lic sorgit l'any 1936, en un moment en què l'autoritat de la Generalitat s'havia ensorrat i en què alguns comitès locals, armats i dominats pels sectors més radicals, actuaven lliurement, moguts per odis de classe, per la revenja personal i, sobretot, per un secular anticlericalisme que, en aquells moments, identificava l'Església com a aliada de les dretes i dels militars insurrectes. Però es tracta també d'una violència que no només es produeix a la Segarra i en altres indrets de Catalunya. També és ben present a la zona dominada per 'l'exèrcit nacional'. Els militars franquistes van tenir molt interès a mostrar i, sobretot, magnificar la primera, de la mateixa manera que intentaven amagar la que ells estaven duent a terme en el territori que controlaven, tant o més intensa que l'esdevinguda a la reraguarda republicana.

En tot cas, la violència indiscriminada que s'estava portant a terme en molts indrets de Catalunya va ésser condemnada pels partits, sindicats i per la mateixa Generalitat que, des de bon començament, va actuar per evitar els actes de violència i destrucció i salvar el màxim nombre de catalans perseguits. A més, és possible que dins les forces d'esquerra i els mateixos comitès locals sorgissin discrepàncies. A Torà, per exemple, ben aviat va produir-se una clara separació entre els sectors més moderats de l'esquerra toranesa i els més radicals. Tanmateix, l'onada repressiva sorgida a la reraguarda només va començar a aturar-se a partir d'octubre de 1936 i principi de 1937, a mesura que es tornava a recompondre el poder de la Generalitat.

L'any 1937 va ésser un període de progressiu retorn a l'ordre. Coincidint probablement amb aquest fet, a la Segarra van iniciar-se tasques de protecció del patrimoni historicoartístic de la comarca que, com arreu de Catalunya, el govern català va estar portant a terme des de l'inici del conflicte. Així, l'abril de 1937, la Comissaria dels Museus Arqueològics de la Generalitat de Catalunya va fer-se càrrec de les peces de valor existents a l'església parroquial de Torà. El setembre del mateix any, agents del servei del patrimoni, històric i artístic i del servei de protecció dels arxius, ambdós organismes de la Generalitat, es van fer càrrec de la imatge de la verge del Claustre de Guissona i de les restes de l'arxiu parroquial de la ciutat. I el desembre de 1937, els serveis del patrimoni històric i artístic traslladaven les peces del Museu d'Història Natural de la ciutat de Cervera a les instal·lacions que la Generalitat tenia a Vallvidrera. En aquest sentit, s'ha de destacar l'acció d'Agustí Duran i Sanpere, que com a director del servei de protecció dels arxius de la Generalitat durant el període 1936-1939, va realitzar una tasca fonamental en el salvament del patrimoni cultural de la Segarra i de Catalunya. Però també la d'altres cerverins i segarrencs, com per exemple el ja citat Frederic Gómez i Gabernet.

El progressiu retorn a l'ordre no va significar, en canvi, l'absència de dificultats a la comarca. Ben al contrari. A mesura que avançava el conflicte, els problemes econòmics dels segarrencs cada vegada es tornaven més greus. Els ingressos de la població minvaven, la manca d'aliments s'agreujava, sobretot a mesura que arribaven els refugiats de guerra, i el racionament s'imposava entre la població civil. A finals de 1936, diverses poblacions de la Segarra ja acollien refugiats procedents de Madrid. Empesos per l'avenç de les tropes franquistes, la seva presència a la comarca no pararà d'augmentar. El 1937 arribaven a Guissona refugiats de Màlaga. Amb l'objectiu d'atendre'ls, l'Ajuntament va elaborar un pressupost extraordinari i alguns mestres de la vila van oferir-se per tasques d'ensenyament.

Durant bona part de l'any 1938 la vida dels segarrencs encara hauria de trasbalsar-se moltíssim més. No és estrany. El front de guerra cada vegada era més proper. I tot això es notava a la vida dels segarrencs. En efecte, el març de 1938 s'havia iniciat l'ofensiva franquista sobre Aragó. I l'abril d'aquell mateix any el front s'havia situat, per primera vegada, a l'interior de Catalunya, just al marge esquerre del riu Ebre i entre les ciutats conquerides de Tremp, Balaguer i Lleida. El mes juliol de 1938, i després d'infructuosos intents de recuperar la ciutat de Balaguer, l'exèrcit republicà iniciava una gran ofensiva contra les posicions franquistes. La batalla de l'Ebre, la més gran de la Guerra Civil, havia començat i amb ella una gran mobilització de recursos bèl·lics i humans. La comarca de mica en mica s'anava trobant més propera al front de guerra. I encara s'hi trobaria més una vegada les tropes republicanes iniciessin la seva retirada del front de l'Ebre, el novembre de 1938, i l'exèrcit feixista comencés, de manera definitiva, l'ofensiva final a Catalunya.

Amb l'objectiu d'atendre les necessitats del front, el maig de 1938, la Universitat de Cervera quedava convertida en hospital militar. La proximitat de l'activitat bèl·lica, a més, havia fet augmentar el nombre de refugiats a la comarca. L'abril de 1938, el convent de Sant Ramon ja comptava amb uns 250 refugiats. A finals d'aquell mateix any, ja representaven més del 12% dels residents presents a la vila de Torà. A Sant Guim de Freixenet, i com a conseqüència d'aquesta major presència de refugiats i de l'escassetat alimentària, les autoritats locals van haver de rebaixar, el juny d'aquell mateix any, el racionament de pa, que va passar de 500 a 400 grams diaris per a totes les persones que no realitzessin tasques de pagès. L'augment de l'activitat bèl·lica augmentava, a més, les necessitats de l'exèrcit republicà. El setembre de 1938, per exemple, la comandància militar de Cervera es posava en contacte amb les autoritats de Sant Guim de Freixenet amb l'objectiu de requisar 15 mules.

La presència de tropes republicanes també anava en augment a la comarca, tant a les ciutats més importants com als nuclis menys poblats. Les necessitats d'allotjament, també. A Portell, per exemple, s'hi va acabar instal·lant la seu de la plana major de l'exèrcit republicà que dirigia les operacions de la Plana de Lleida i la vall del riu Segre. La sala de ball de la vila, juntament amb una part del santuari de Sant Ramon, havien quedat convertides en taller de reparacions i parc mòbil. I la capella de Sant Ramon de Portell actuava com a magatzem de queviures per a la tropa establerta a la comarca.

El 1938 també va ésser l'any més tràgic per als soldats de la Segarra, integrats, la majoria (94%) en l'exèrcit republicà. Un total de 269 soldats segarrencs, el 12,2 per mil de la població comarcal, van perdre la vida durant els tres anys que va durar el conflicte. Però va ésser l'any 1938, amb 170 morts, el més devastador. També va ésser, certament, el de major activitat bèl·lica: l'ofensiva franquista a l'Aragó, la batalla de l'Ebre i l'inici d'operacions militars en territori català. Més encara, del total de soldats morts aquell any, van ésser els més joves, els de l'anomenada lleva del 'biberó', aquells que més haurien de patir les dramàtiques conseqüències del conflicte. Mobilitzats amb 18 anys o menys per atendre la necessitat d'efectius de l'exèrcit republicà i mancats d'entrenament, molts ja no podrien tornar mai més.

El novembre de 1938 les tropes republicanes es retiraven del front de l'Ebre. L'avanç de l'exèrcit franquista sobre Catalunya havia començat, i ni amb la forta resistència seria possible aturar-lo. Des d'aleshores i fins al gener de 1939, la Segarra viuria els darrers episodis d'aquesta guerra fratricida amb violència.

L'aviació franquista començaria a fer-se més present a la comarca. L'abril de 1938, cinc avions ja havien bombardejat la ciutat de Cervera, amb les conseqüents baixes mortals, ferits i destrosses materials. Però en ple avanç de l'exèrcit franquista cap a Barcelona, els bombardeigs s'intensificaran. Cervera tornarà a ésser bombardejada en dues ocasions més, entre final de desembre de 1938 i principi de gener de 1939; Guissona i Sant Guim de Freixenet sofriran també els atacs aeris de l'aviació feixista durant el desembre de 1938, mentre que la Manresana (Sant Ramon) patirà dos bombardeigs. El primer, esdevingut el 27 de desembre, destruïa la Casa de la Vila. El segon, que tenia com a objectiu el parc mòbil de l'exèrcit republicà, es produiria dos dies després i causaria quatre morts i diversos ferits. El balanç de víctimes

mortals és difícil d'establir, però no semblaria estrany que s'apropés a la cinquantena, una xifra molt respectable, si bé potser menor a la d'altres comarques de la plana de Lleida.

Després dels bombardeigs aeris, no tardarien a arribar a la Segarra les tropes franquistes. Això, òbviament, va originar els primers enfrontaments armats que durant el conflicte es produïen a l'interior de la comarca. Però durant poc temps. L'ofensiva de l'exèrcit feixista era imparable. El 16 de gener, les tropes del general Franco ja entraven a Cervera; el dia 17 del mateix mes, a Sant Guim de Freixenet; el dia 20, a la Manresana, Sant Ramon, Portell i Guissona; el 21, a Vicfred i Ivorra; el 22, a Sanaüja; el 23, a Torà, etc. En acabar el mes de gener, tota la comarca havia estat conquerida.

L'entrada de l'exèrcit revoltat va anar acompanyada de saqueigs i violències sobre la població civil. A Ivorra, per exemple, dones i noies eren violades. La retirada de l'exèrcit republicà, certament, tampoc va resultar totalment pacífica, però probablement va afectar més les propietats que les persones. A Guissona, per exemple, el pont de Biosca i de Santa Llúcia era enderrocat; la fàbrica de teixits propietat de la família Baliu, incendiada, a l'igual de les fàbriques de farina del Sindicat de Guissona i la de Jaume Balcells. A Torà, on el gener de 1939 un exèrcit republicà en retirada estava ocupant més de noranta locals entre magatzems, pallers, quadres, pisos o botigues, també es produïa l'incendi de la fàbrica de farines de Jaume Balcells i la destrucció del magatzem de cereals de Ramon Bagà.

El 26 de gener Barcelona era conquerida i el 10 de febrer les tropes franquistes ja havien arribat fins a la frontera francesa. La República estava a punt de caure. L'1 d'abril de 1939 Franco ja anunciava la fi de la guerra.

Els anys del franquisme (1939-1975): les dificultats de postguerra, la crisi de l'agricultura tradicional i l'èxode rural

El règim dictatorial i totalitari del general Franco havia quedat instaurat. Les conseqüències que aquest fet hauria de tenir per a Catalunya i per als seus habitants són prou conegudes. La supressió de l'estatut d'autonomia, la prohibició de l'ús públic de la llengua catalana, l'absència de llibertats col·lectives i individuals, la proscripció de partits i sindicats, la reacció social o la repressió són alguns dels aspectes que acompanyen la instauració del règim franquista.

La dècada de 1940, la de la immediata postguerra, va ésser especialment dramàtica per a la població catalana. Aquest període va caracteritzar-se per l'aplicació d'una política econòmica autàrquica, la qual no va fer més que retardar la recuperació de l'economia i empitjorar els ja malmesos nivells de vida de la població. Els anys de 1940 van ésser els anys de les cartilles de racionament, les restriccions d'energia, la corrupció i l'estraperlo. Aquesta etapa va estar dominada a més per l'organització del poder del 'nou estat' i l'existència, sobretot durant els primers anys de la dècada de 1940, d'una forta repressió contra els vençuts. A la Segarra també.

Els ajuntaments republicans van ésser destituïts. I les autoritats militars, primer, i el governador civil de Lleida, després, van nomenar alcaldes i comissions gestores municipals, les quals anirien renovant-se fins a 1948, any en què es produeix un canvi en l'elecció de les corporacions locals. La manca d'anàlisis detallades dificulta qualsevol afirmació taxativa. Però no sembla gens inversemblant suposar que les persones que van encapçalar i formar part de les primeres corporacions municipals de la comarca fossin persones de dretes i d'ordre, més o menys favorables grau a la causa franquista. Perquè es fa difícil pensar que a la Segarra no existís cap nucli més o menys identificat amb els militars revoltats, i més després dels excessos produïts a la comarca durant l'estiu de 1936

En tot cas, a final de gener de 1939 ja havien estat constituïdes les noves comissions gestores, les quals, però, sofririen canvis força continuats, almenys a les principals poblacions de la comarca. Durant la dècada de 1940, Guissona tindrà quatre alcaldes diferents, si bé en un cas el canvi és degut al traspàs d'uns ells: Joan de Masdevall Riberes (22/I/1939 a 21/IX/1939), Pere Serra i Puig (21/IX/1939 a 18/XII/1939, moment de la seva defunció), Xavier Mercadé Faus (4/I/1940 a 25/V/1945) i Ramon Condal Cisquella (25/V/1945 a 3/II/1952). Torà també en tindrà quatre: Ramon Nicolau Tarrés (25/I/1939 a 7/III/1939), Ramon Garriga Riu (7/III/1939 a 28/II/1947), Ramon Bagà Esteve (28/II/1947 a 6/II/1949) i Francesc Solé Viladrosa (6/II/1949 a 13/X/1952). A més, cap dels components del seu consistori, catorze al llarg del període considerat, repetirà en el càrrec. Tres va ésser el nombre d'alcaldes que, en molt poc temps, tindria Sant Guim de Freixenet: Tomàs Navarro Camps (de febrer a setembre de 1939), Antoni Canela Pujó (de setembre de 1930 a principi de 1940) i Josep Iglesias Gassó, des de començament de l'any 1940. A Cervera, l'alcalde Josep Trilla Bacardit va ésser substituït l'any 1945 per Josep Cisteró Cisteró, el qual va presidir el consistori de la capital de la comarca fins a les 'eleccions' de 1948, any en què va ésser nomenat un nou consistori encapçalat per Josep Balcells Sala.

Paral·lelament a la constitució dels ajuntaments franquistes, el nou règim va començar a implantar a la comarca les organitzacions del *Movimiento Nacional*. A Cervera, per exemple, la Confederación Nacional Sindicalista (CNS) havia instal·lat, l'any 1942, el seu local al passeig de l'Estació, al costat mateix de la bombardejada seu del Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana, en un solar confiscat a aquest vell centre republicà. L'any 1940, les agrupacions locals de la Falange (FET y de las JONS, Falange Española Tradicionalista y Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista) ja desfilaven pels carrers i places dels pobles de la comarca tot celebrant l'aniversari de l'alliberament. I l'any 1948, la centúria falangista Roger de Flor de Guissona representava la província de Lleida als actes organitzats a Alacant en commemoració de la mort de José Antonio Primo de Rivera. La Secció Femenina de la Falange —una altra de les organitzacions del *Movimiento* adreçada a les noies i dones— ja estava realitzant tasques de beneficència i d'auxili social a Cervera, Guissona i Torà el mateix any de l'arribada de les tropes franquistes. Entre juliol de 1939 i desembre de 1940, a Cervera, la Secció Femenina va distribuir més de 60.000 racions de menjar; a Guissona,

una mica més de 7.000, mentre que a Torà se'n van repartir poc més de 2.400 fins al febrer de 1940, unes dades que, en general, posen de manifest la situació de precarietat que està vivint la població.

I al costat de l'intent d'enquadrament de la població en les noves organitzacions del règim, hi ha els intents de control dels mitjans de comunicació. El juny de 1944 —en un moment en què les organitzacions del règim també estaven creant un important aparell de premsa a diverses ciutats del Principat— naixia la publicació cerverina *Segarra, "periódico quincenal del Movimiento"* segons consta a la capçalera del primer número del quinzenal. L'any 1947, i amb motiu de la celebració del vuitè aniversari de l'"alliberament' de Cervera, l'editorial del quinzenal local recordava als seus lectors que aquell dia se celebrava que "*Cervera quedó libre de la esclavitud atea, marxista, sanguinaria e inmoral, gracias al esfuerzo del Ejército guiado por el Caudillo insigne, capitán heroico, glorioso y bravo militar FRANCISCO FRANCO*". Sentida pels redactors del quinzenal o imposada per les circumstàncies del moment, el cert és que aquesta era la visió dels fets que impulsava el nou règim franquista. Una visió potser compartida per alguns cerverins i segarrencs, però, en qualsevol cas, difícil d'acceptar com a vàlida.

Perquè no s'ha d'oblidar que els primers anys de la dècada de 1940 va ésser un període en el qual el nou règim va portar a terme una important repressió planificada, sistemàtica i amb clara voluntat d'exemplificar i desmobilitzar la població. I no només pels esdeveniments ocorreguts des del juliol de 1936, sinó també pel simple fet d'haver participat en l'administració de la Generalitat republicana o d'haver militat en partits de l'esquerra democràtica, nacionalista o d'haver-hi estat proper. A la Segarra, com es veurà a continuació, aquest tipus de repressió no va ésser gens menyspreable.

L'avenç de les tropes franquistes va anar acompanyat, en primer lloc, de la detenció de soldats republicans i altre personal civil. El març de 1939, per exemple, ja havien estat detinguts més de vuitanta toranesos, els quals van ésser traslladats a camps de concentració, primer, i, en cas de condemna, a presons i batallons de treball. És possible que alguns dels segarrencs detinguts també estiguessin reclosos a Cervera —l'edifici de la Universitat havia esdevingut un dels camps de concentració més importants de Catalunya— o a la presó de Lleida. Però, probablement la majoria va romandre fora del Principat, en camps de concentració de Castella o d'altres indrets de la península.

No tots els detinguts van tenir la mateixa sort. Uns van ésser alliberats una vegada presentats els necessaris avals de religiosos, falangistes i gent d'ordre, els quals havien de certificar la 'innocència' del detingut. Altres van ésser empresonats i, en alguns casos, van acabar formant part dels batallons de treball, dedicats a tasques de desenrunament, reconstrucció de ponts, carreteres o edificis. La resta van ésser afusellats. Entre 1939 i 1940, i en compliment de les sentències de mort imposades després del consell de guerra, van ésser executats 25 segarrencs. Això representa l'1,1 per mil dels habitants de la comarca, una proporció propera a la mitjana catalana però superior a la pràctica totalitat de les comarques del pla i de la muntanya de Lleida. La majoria d'ells eren pagesos (65%), homes casats (70%) i militants d'Esquerra Republicana de Catalunya (68%). Entre els executats hi havia integrants dels Comitès Antifeixistes Locals i també persones que havien tingut càrrecs de representació institucional. Domingo Puigredon i Borruix, per exemple, era un d'aquests. Antic republicà, dirigent del Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana de Cervera (ERC) i alcalde d'aquesta població durant el conflicte bèl·lic, va ésser condemnat a mort en consell de guerra i afusellat a Lleida el 28 de juliol de 1939.

La presó, el treball forçat i les execucions només van ésser una part —la més cruenta, certament— de la repressió franquista a la comarca. N'hi va haver d'altres. La derivada dels acomiadaments o les depuracions. El cerverí Josep Ferran Lamich, per exemple, enginyer agrícola i ajudant del Servei de Terra Campa de la Generalitat de Catalunya a la Segarra, va ésser rebaixat a la categoria de perit, una situació que mai va acceptar i que el va acabar portant fora del sector públic. I el també cerverí Jaume Magre i Ubach, diputat al Parlament català per Esquerra Republicana de Catalunya, exiliat a França entre 1939 i 1948, mai més va poder tornar a la seva feina al Registre de la Propietat. Hi ha altres casos que es podrien assenyalar, molts d'ells derivats de l'aplicació d'una llei clarament repressora: la *llei de responsabilitats polítiques* de febrer de 1939.

Aquesta llei, que preveia la imposició de sancions econòmiques però no en descartava d'altres (inhabilitació professional, desterrament, presó, etc.), assenyalava un total de disset causes possibles de responsabilitat política. Entre aquestes, hi havia el fet d'haver estat jutjat per un consell de guerra, haver-se significat públicament a favor del Front Popular, la candidatura unitària dels partits d'esquerra, o, simplement, haver ocupat càrrecs en els organismes de poder de la República o en organitzacions polítiques; i no a partir de 1936 sinó de 1934.

A la Segarra, el nombre d'expedientats pel tribunal de responsabilitats polítiques va ésser força important. En total, van tramitar-se un total de 223 expedients. Això corresponia a més de l'1 per cent de la població de la comarca segons el cens de 1936. Es tracta d'un percentatge proper al de la mitjana de totes les comarques lleidatanes, però clarament superior, per exemple, al de la comarca veïna de l'Urgell. Certament, no totes les poblacions van presentar el mateix percentatge d'expedientats. Ivorra, Sant Ramon, Sanaüja, Tarroja i Sant Guim de Freixenet van ésser els que van tenir, per aquest ordre i sempre en relació amb la seva població total, uns nivells més elevats. Per contra, Montoliu, Sant Antolí, Guissona i Estaràs van ésser les poblacions on el nombre d'expedientats va ésser inferior. El cas de Cervera, malauradament, també s'ha de destacar. Amb 62 expedientats, va esdevenir una de les capitals de comarca de les terres de Ponent, si exceptuem la ciutat de Lleida, amb uns índex de repressió més elevats, sobretot en xifres absolutes. No hi ha dubte que entre 1939 i 1942, els anys de màxima actuació del tribunal, l'Ajuntament de la ciutat, l'impulsor de la denúncia dels expedientats, va actuar amb força diligència.

Certament, la majoria dels casos arribats al tribunal —una mica més del 60%— van ésser sobreseguts, fonamentalment per la

manca de béns sobre els quals el tribunal podia actuar. La resta va acabar amb el pagament d'una multa per part de l'expedientat, la pèrdua dels seus béns, el desterrament o la imposició de penes restrictives de l'activitat, com la inhabilitació professional. En veritat, però, tots els expedientats pel tribunal —absolts o condemnats— patien les conseqüències d'aquesta legislació repressora. L'inici d'un expedient anava acompanyat de la intervenció preventiva del patrimoni familiar. La recuperació, fins i tot en cas d'absolució, era llarga i penosa. El sol fet de saber-se expedientat ja representava un perill, i més encara en un context de forta penúria econòmica.

Les dificultats materials són, en efecte, una altra de les característiques de la Segarra de començament de la dècada de 1940. Els talls i les restriccions elèctriques es produeixen amb freqüència. L'any 1945, la ciutat de Cervera, per exemple, pateix restriccions els divendres i dissabtes de 8 del matí a 6 de la tarda, un important entrebanc, sens dubte, per a les indústries de la ciutat. Els salaris se situen a nivells de 1936, però els preus es mantenen molt alts, un fet que incideix molt negativament en la capacitat adquisitiva de la població. I els aliments, sobretot aquells més rics en proteïnes, són ben escassos. Naturalment, en una comarca agrícola com la Segarra la fam és molt menys acusada que a les grans ciutats del litoral, però el racionament d'aliments i articles de primera necessitat hi és com a tot arreu. En ocasions puntuals, les racions són més generoses, com per exemple el desembre de 1947, en què els habitants de la comarca poden beneficiar-se de l'arribada de lots extraordinaris de Nadal. En d'altres, no arriben al límit establert. I no sempre per escassetat general. A Torà, per exemple, els primers anys de la dècada de 1940 es produeixen denúncies i queixes contra les autoritats locals, les quals sembla que han preferit repartir-se o fer desaparèixer els productes assignats al racionament abans que distribuir-los entre la població de la vila.

La picaresca, el frau i l'estraperlo no són, certament, estranys a la Segarra dels primers anys de la dècada de 1940. El racionament, l'escassetat i l'existència d'uns preus oficials inadequats estimulen l'ocultació de productes i la seva venda en el mercat negre, a preus molt superiors als existents en el mercat oficial. És el que fan els estraperlistes de la comarca. En alguns casos, són petits pagesos que intenten vendre quantitats modestes d'oli o pa. En d'altres, en canvi, es tracta de grans xarxes de venda fraudulenta que, fins i tot, compten dins la mateixa comarca amb magatzems clandestins de blat i de farines. Certament, el règim franquista, a partir de la Fiscalía Provincial de Tasas, va perseguir aquests comportaments. Però ni tots per igual ni sempre amb el mateix èxit. Els petits estraperlistes i aquells que podien estar a les ordres de les grans xarxes tendien a endur-se la pitjor part. A Torà, per exemple, a començament de la dècada de 1940 havien estat empresonats dos homes que, en veritat, només representaven la punta de l'iceberg. Els grans traficants, en canvi, semblaven tenir més sort. És cert que en algunes ocasions podien ésser multats i sancionats, però acostumaven a comptar amb suficients complicitats dins les estructures del nou règim com per a poder actuar amb molta més impunitat.

Afortunadament, entre final de la dècada de 1940 i principi de la següent, alguns dels aspectes més foscos del primer franquisme, com els que s'han assenyalat, comencen a quedar enrere. I amb ells la forta repressió, l'empitjorament dels nivells de vida o l'estraperlo. Les activitats culturals i de lleure i les festes i celebracions van obrint-se pas en la vida quotidiana dels segarrencs.

El 1944, per exemple, s'obre a Cervera una delegació de l'Institut Francès de Barcelona. És una iniciativa de Jaume Magre i Servet, el fill de l'antic dirigent cerverí d'Esquerra Republicana de Catalunya. Les classes es realitzen als locals de la Mútua Escolar, l'acadèmia creada l'any 1940 davant la manca d'ensenyament secundari a Cervera. I la seva activitat ultrapassa l'estricte ensenyament de la llengua. Amb uns 150 inscrits l'any 1950, l'institut organitza conferències, exposicions, concerts. I no només això. És a l'institut on és possible trobar publicacions franceses arribades de manera més o menys clandestina a la capital de la Segarra.

Les representacions teatrals també assoleixen, almenys a Cervera, un important impuls des de la segona meitat de la dècada de 1940. Moltes estan protagonitzades per grups locals: el grup de teatre Miquel Martorell, el d'Acció Catòlica, el Quadre Líric d'Educación y Descanso o l'Agrupació Scena, els quals en més d'una ocasió representen obres d'autors locals com Josep M. Madern, Carles Cepero, Emili Rabell, Josep M. Sarrate i, sobretot, Ramon Turull.

La Segarra és una comarca que compta amb un nòmina dilatada d'escriptors. A més dels ja esmentats, i d'altres que caldria afegir-hi, com per exemple el poeta cerverí Josep Solsona, n'hi ha dos de molt destacats. El primer és el novel·lista Manuel de Pedrolo (1918-1990), nascut a l'Aranyó, on hi viu la infància, però des d'on ben aviat es traslladarà a Tàrrega per estudiar el batxillerat, i a Barcelona, on va començar a estudiar medicina i on, acabada la guerra, s'establí definitivament. Autor molt fecund, importantíssim en el panorama literari català i, més tard, Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (1979), Pedrolo va ésser particularment perseguit per la censura franquista. El segon és Jaume Ferran, autor d'una important obra poètica en castellà i integrant, des de l'inici, de l'anomentat *"grupo catalán de la generación de los cincuenta"*. Nascut a Cervera l'any 1928, on viu la seva infància i adolescència, Ferran es traslladarà a Barcelona, Madrid i finalment als Estats Units, on des de 1960 exercirà la docència universitària.

El teatre i la literatura tenen els seus seguidors. Però és probablement el cinema, juntament amb el futbol i els balls del diumenge a la tarda, la principal distracció dels segarrencs. A la dècada de 1950, és difícil trobar algun municipi de certa dimensió sense cap sala de cinema. N'hi ha a Guissona (el cine Centro) i a Torà. Però també a d'altres nuclis amb menys població: Sant Guim de Freixenet, Hostafrancs, les Pallargues (cine Alianza), Sant Ramon, etc. Cervera, el nucli més gran de la comarca, compta amb tres sales de projecció durant la dècada de 1950: la del Teatre Principal, la del Casal de Cervera i la del Teatre d'Acció Catòlica. L'any 1954, a més, el cinema es converteix en tot un esdeveniment a la capital de la comarca. I no tant per les pel·lícules que s'hi projecten

sinó perquè és l'any en què s'hi filmen seqüències de la pel·lícula *La pecadora*.

Les festes, celebracions i activitats d'esbargiment no sempre tenen un caràcter exclusivament lúdic. Des de finals de la dècada de 1940, les celebracions religioses assoleixen un important impuls, coincidint amb una clara voluntat de l'església catòlica de 'recristianitzar' el país. Entre 1949 i 1950 la verge de Fàtima es passejada, entre celebracions, guarniments de carrers i places, arcs de triomf, il·luminació, música i grans comitives de fidels, per diverses localitats de la comarca: el Canós, Cervera, la Curullada, Guissona, etc. El Congrés Eucarístic Internacional, celebrat a Barcelona l'any 1952, dóna lloc a la celebració de les jornades eucarístiques arxiprestals, com l'organitzada a Cervera el maig de 1953. La festa de la Sagrada Missió, amb sermons, viacrucis, missa i processó, se celebra periòdicament a diverses poblacions de la comarca. I els exercicis espirituals, les manifestacions de fe i els cursets de cristiandat proliferen i aconsegueixen un important nombre de seguidors, també entre molts joves de la comarca. De vegades, els procés de 'recristianització' assoleix límits extrems, com, per exemple, el dia de Sant Josep a Torà, on la guàrdia civil obliga els homes a abandonar els horts que estaven treballant amb l'advertiment que calia respectar la festivitat del sant.

En tot cas, no sembla gaire estrany que en aquest context les recents representacions teatrals del *Cristo Misterio de la Pasión* de Cervera assoleixin un èxit creixent. Represes l'any 1940 a partir d'un text escrit pels autors locals Emili Rabell i Josep M. Sarrate, el 21 de maig de 1960 tenen una espectadora d'excepció: Carmen Polo de Franco. El 1967, les representacions, que fins aleshores s'havien realitzat al teatre del Casal de Cervera, es traslladen al Gran Teatre de la Passió, inaugurat aquell mateix any i amb una capacitat per a 2.000 persones. Les obres del nou teatre coincideixen amb l'etapa de Manuel Fraga com a ministre d'Informació i Turisme. El 1966, Fraga és a la ciutat per supervisar les obres. L'any 1967 hi torna per inaugurar la nova construcció.

Una part de l'impuls de l'activitat eclesial que hem esmentat cal atribuir-lo a la tasca desenvolupada per Acció Catòlica i Joventut d'Acció Catòlica, la seva branca juvenil. Són associacions catòliques de seglars, les quals tenen una forta implantació a la comarca. No només desenvolupaven tasques d'apostolat, també organitzaven actes lúdics i recreatius. El 1945, per exemple, Acció Catòlica i la Joventut d'Acció Catòlica de Cervera, que aquell mateix any havien inaugurat un nou local a l'edifici de l'antiga Universitat amb teatre inclòs, recuperen per als cerverins la tradició de les caramelles i la representació dels Pastorets, dues manifestacions 'regionals' permeses pel règim. L'estiu de 1952, organitzen audicions de sardanes en dies festius, a càrrec de la cobla La Principal de Cervera, creada l'any 1948. I l'any 1955 és també Acció Catòlica la que instal·la una pantalla de cinemascope en el seu cinema.

Esbargiment, dinamisme cultural, producció literària comarcal. Representa la dècada de 1950 el punt de partida d'un nou període de prosperitat per a la Segarra? Quan s'analitzen els nuclis més grans de la comarca és possible que, en part, així sigui. Quan s'observa la marxa de la població i de l'economia de la comarca en el seu conjunt no pot parlar-se pas de prosperitat sinó de tot el contrari.

Entre 1950 i 1975, la població de la Segarra ha passat de tenir uns 21.100 habitants a tenir-ne uns 17.600. Aquesta evolució contrasta amb la dinàmica demogràfica de Catalunya, considerada en el seu conjunt. En els vint-i-cinc anys que transcorren des de 1950, la població de la Segarra ha disminuït un 17%, la catalana ha augmentat un 70%! És cert que el cas de la Segarra no és l'únic del Ponent català. Ara bé, quan es consideren totes les comarques del pla de Lleida, només una d'elles, la de les Garrigues, experimenta una evolució tan negativa com la que travessa la Segarra. Tampoc és menys cert que, des de final del segle XVIII, aquesta comarca ja ha estat patint contínues conjuntures de declivi demogràfic, però en cap d'elles la davallada havia estat tan intensa com la que s'hauria de produir a partir de 1950.

Naturalment, no tots els municipis de la comarca han experimentat una disminució dels seus efectius demogràfics. La població de Cervera, Guissona i Torà augmenta al llarg d'aquest període. La primera ho fa en un 19% i el 1975 ja té més de 6.200 habitants. La segona, en un 27%, que li permet apropar-se als 2.500 habitants aquell mateix any. I la tercera, passa dels 985 habitants l'any 1950 als 1.300 l'any 1975, un augment del 32%. Com es veurà a continuació, també han estat aquests municipis els que han concentrat la pràctica totalitat de la indústria sorgida a la comarca a partir de 1950.

Per què la Segarra està perdent tanta població? La resposta s'ha de relacionar, sens dubte, amb la difícil situació que està travessant el sector agrari, la principal font de riquesa de l'economia comarcal. Fins a final de la dècada de 1950, la viabilitat econòmica de les explotacions agràries de la Segarra —i de Catalunya— s'havia mantingut, en gran manera, gràcies a l'existència d'una política econòmica que protegia el sector de la competència exterior i que donava suport al sector blader mitjançant el manteniment de preus. La disponibilitat d'una mà d'obra relativament abundant i, sobretot, barata, a més, és clar, d'una demanda en augment, contribuïen a fer de l'agricultura segarrenca una activitat més o menys rendible.

Des del final dels anys 1950, i coincidint amb l'inici del creixement de l'economia catalana i espanyola, la situació del sector agrari ha començat a alterar-se. La protecció exterior i l'ajut al sector blader han anat disminuint a mesura que el règim franquista ha introduït una política econòmica més liberal. Al mateix temps, la mà d'obra ha començat a minvar i a encarir-se, una conseqüència del fort desenvolupament que el sector industrial català està començant a tenir a partir de la dècada de 1950.

Amb l'objectiu de superar els nous reptes que es presentaven, els pagesos de la Segarra han hagut d'iniciar un seguit de transformacions. La primera, i més important, ha estat la mecanització d'algunes tasques agrícoles, una conseqüència lògica de l'augment del preu de la mà d'obra. En efecte, durant la dècada de 1950, es generalitzen els tractors a la comarca i de mica en mica comencen a introduir-se màquines de batre, primer, i

recol·lectores, després. El 1978 la Segarra ja comptava amb més de 1.500 tractors i unes 320 recol·lectores. És una xifra important i, sobretot, 'excessiva' si es consideren les necessitats reals de la comarca, però explicable quan s'observa que el procés de mecanització s'ha fet de manera individual i no col·lectivament.

La segona transformació ha estat la introducció de la ramaderia en les explotacions agràries. Es tracta, sens dubte, d'una resposta d'una part de la pagesia comarcal a la caiguda d'ingressos del sector. La introducció de la ramaderia no és gens aliena als canvis que s'estan produint tant a dins com a fora de la comarca. D'una banda, el nivell de vida i la renda de catalans i espanyols està augmentant molt notablement des de la dècada de 1950 i amb ella la demanda de productes carnis. De l'altra, la creixent mecanització que viu el camp segarrenc permet alliberar el pagès de moltes hores de treball i, per tant, li ofereix la possibilitat de dedicar temps a la cura del bestiar. Finalment, l'existència a la comarca d'una indústria autòctona de transformats carnis i de producció de pinsos fomenta l'expansió ramadera, sobretot des del moment que s'introdueix el sistema d'integració, un sistema on el ramader aporta la força de treball i les instal·lacions i la fàbrica de pinsos subministra els mitjans de producció (animals, sobretot per a engreix, i pinsos). El 1975, la ramaderia, amb el porcí i l'aviram al capdavant, ja representava el 42 per cent de tota la producció agrària de la comarca, un percentatge similar al de la mitjana catalana. Cap al mateix any les granges de porcs, de pollastres i de gallines ponedores es trobaven repartides per tota la comarca, si bé els municipis que presentaven un major volum ramader eren Sant Guim de Freixenet, Torà, Cervera i els Plans de Sió.

La tercera transformació ha estat la conversió de l'agricultura de la Segarra en una agricultura encara més basada en la producció de cereals, amb l'ordi com a conreu capdavanter. L'any 1976, per exemple, els cereals ja ocupaven al voltant del 90% de la superfície de conreu. El conreu en expansió, però, era l'ordi. Entre 1965 i 1975 la seva producció s'havia més que duplicat a la comarca. I l'any 1976 ocupava gairebé el 50% de tota la superfície agrària. Hi ha diversos factors que expliquen el reforçament dels cereals dins l'agricultura comarcal. L'èxode rural i l'encariment de la mà d'obra incentivaven la progressiva supressió d'aquells conreus que necessitaven més mà d'obra i eren poc mecanitzables. I la mecanització de les explotacions agràries impulsava l'eliminació d'algunes plantacions força incompatibles amb la introducció del tractor i altres màquines. Tot plegat no feia sinó reforçar la presència de cereals en detriment de la vinya, l'olivera o l'ametller. L'ascens de l'ordi al capdamunt del rànquing cerealícola comarcal pot explicar-se a partir de diversos factors: la millor adaptació a les condicions climàtiques de la comarca, un major rendiment i, finalment, les favorables condicions de demanda. En efecte, el desenvolupament ramader que està vivint la comarca —i el Ponent català— estimula la producció de pinso. I al mateix temps, la indústria del pinso està necessitant cada vegada més ordi per a fabricar el producte acabat i, per tant, n'afavoreix el conreu.

Mecanització, ramaderia, expansió de l'ordi. L'agricultura comarcal s'estava transformant i s'endinsava cap a una nova etapa. Els pagesos també. Però no tots. Els que tenien menys recursos, privats ara de les polítiques de manteniment de preus i enfrontats a creixents despeses derivades de la mecanització del sector, es veuran obligats a abandonar la terra. El 1972, a la Segarra havien desaparegut gairebé una quarta part de totes les explotacions agràries existents a la comarca a començament de la dècada de 1960. Mancats d'alternatives, la majoria dels pagesos que estan abandonant la terra proven nova sort a les àrees més pròsperes del país. D'altres, en canvi, poden trobar feina més a prop, a les noves empreses industrials que s'estaven instal·lant a la comarca.

En efecte, entre la dècada de 1950 i començament de la de 1970 la Segarra viu una nova represa industrial. La magnitud d'aquest procés té un abast inferior i molt més modest del que s'està vivint a les comarques del litoral català, però les causes són, molt probablement, les mateixes: l'inici d'un tímid procés de liberalització a principi de la dècada de 1950; el canvi definitiu en la política econòmica del règim, evident a partir de 1959 amb el *Pla d'Estabilització*; i, finalment, l'estímul que representa el creixement de la població i del seu nivell de vida, un fet que a Catalunya s'ha iniciat durant la dècada de 1950 i que s'accelera durant la següent.

En qualsevol cas, i com a conseqüència de la represa industrial que viu la comarca, el nombre de treballadors ocupats en la indústria no ha parat de créixer. El 1964 ja ocupava uns 1.200 segarrencs. I cap a 1978, més de 2.400. En menys de 15 anys, la població industrial s'havia doblat. Amb un 33% de treballadors ocupats a la comarca, el 1975 el sector industrial ja ocupava gairebé tants actius com el sector agrari, i molts més que el sector de la construcció (7%) i els serveis (26%). Naturalment, ni totes les poblacions de la comarca ni tots els sectors de la indústria s'han vist afavorits per igual en aquest procés d'industrialització. Cervera, Guissona i Torà són, per aquest ordre, les poblacions on aquest fenomen és més evident. La indústria alimentària, amb forta tradició a la comarca, i la del moble, nova a la Segarra, són els sectors que gaudeixen d'una major expansió. En ambdós sectors han aparegut empreses de dimensions molt respectables.

La Cooperativa Agropecuària de Guissona és el cas més evident. Sorgida el 1959 de la Secció Avícola de la Cooperativa Agrícola Comarcal de Guissona, l'antic Sindicat de Guissona, el 1961 ja s'havia constituït com una empresa totalment independent amb el nom de Cooperativa Avícola y Ganadera de Guisona. Des del seus inicis, l'empresa no ha parat de diversificar les seves activitats i d'aprofitar els avantatges derivats de la integració productiva. Fins a 1967, l'explotació de granges avícoles i la fabricació de pinsos eren les úniques activitats de la cooperativa. Des d'aleshores ençà, l'empresa ha ajuntat a aquestes activitats la instal·lació d'escorxadors de pollastres i porcs (1967 i 1971), de cadenes de sacrifici per a bovins, ovins i altres espècies avícoles i, finalment, la fabricació d'embotits (1975). Cap a 1978, la cooperativa ja tenia uns 1.200 treballadors. Això representava més del 80% de tota l'ocupació del sector alimentari i gairebé la meitat de tot el treball industrial localitzat a la comarca aquell mateix any.

Vidal Hermanos SRG (Tres Uves) hauria d'esdevenir l'altre gran grup empresarial de la comarca. Fundat pels germans Edmon,

Amadeu i Antoni Vidal, el 1957 havia iniciat la fabricació de mobles d'oficina i per a la llar a Cervera. Les dimensions assolides per aquesta empresa van acabar essent molt respectables. A la dècada de 1960, per exemple, ja comptava amb uns 400 treballadors i les seves vendes ultrapassaven el territori català i, fins i tot, l'espanyol. D'altra banda, l'activitat d'esponsorització desenvolupada per l'empresa acabarà tenint importants beneficis tant pel que fa a la infraestructura esportiva com pel conjunt dels equips de futbol i bàsquet locals.

La Cooperativa Avícola y Ganadera de Guisona i Vidal Hermanos SRG no esgoten el panorama empresarial i industrial existent a la Segarra de després de 1950. Només cal donar un cop d'ull al sector alimentari per a comprovar-ho. Des de 1943, el guissonenc Ramon Pujol Oliva ja estava fabricant, amb el nom de Productos Raza, llet en pols per a nadons. El 1948, s'havia creat a Torà la Cooperativa del Camp de Sant Isidre, el mateix any en què la raó social Santacreu Hermanos obria a Guissona una fàbrica de pinsos compostos, una activitat que el 1955 es veuria ampliada amb la instal·lació d'un escorxador d'aus, probablement el primer de les terres de Lleida. A principi dels anys 1950, havia començat la seva producció a Sant Guim de Freixenet la fàbrica de pastes La Perla. I el 1969, la família Garriga creava a Torà la fàbrica de productes carnis L'Agudana, una empresa que es traslladaria a Cervera l'any 1975 i que hauria de gaudir d'un important dinamisme.

En la resta de sectors es percep un dinamisme empresarial similar. A Guissona, Montserrat Castells Xammar inaugurava el 1953 una fàbrica de teixits. El 1955 es constitueix la societat Manufacturas Badia y Sinfines Bonet, dedicada a la construcció d'equips d'elevació i transport i els seus components. El 1968 començava les seves activitats Textil Guissona SA, una empresa constituïda amb capital guissonenc i francès i que inicialment es dedica a la fabricació de feltres per a la indústria paperera. I el 1971 ho feia la planta d'embotellament d'aigua Font del Pi. A Cervera, l'any 1953 s'instal·lava una fàbrica de teixits propietat d'Antoni Giralt. L'any 1970 la indústria de confecció Punto Blanco iniciava les seves activitats. L'any 1972 arribava Ibèria Ràdio, dedicada a la fabricació d'aparells de ràdio i televisió, que ocupava inicialment un centenar de treballadors. Un any després, es creava la raó social Mobel Línea, una empresa fundada per antics treballadors de Tres Uves i especialitzada també en la producció de mobles d'oficina. Al mateix temps, a començament de la dècada de 1970, Amadeu Vidal se separava dels seus germans i obria una nova fàbrica de mobles i llums, la fàbrica Ferrocolor. Si consideréssim el cas de Torà i el d'alguna altra localitat de la comarca, la llista podria allargar-se encara més.

Coincidint amb la creació de noves empreses, d'altres d'existents ampliaven els seus negocis. Aquest és el cas, per exemple, de la guissonenca Tallers Gual SL, dedicada inicialment a la construcció de maquinària agrícola i més endavant a la construcció de sitges metàl·liques i fàbriques per a l'elaboració de pinsos; la també guissonenca TKM, SA, en actiu des de 1920, si bé amb una altra denominació, que des de 1965 incorporava a les seves activitats la producció de radiadors, o la cerverina Construcciones Agrícolas Font, existent a la ciutat des de 1939 i dedicada a la construcció de maquinària agrícola, que des de 1965 veu ampliada la seva activitat.

Com a conseqüència d'aquest impuls industrial, entre mitjan dècada de 1950 i principi de la de 1970, els nuclis més grans de la Segarra, Cervera i Guissona sobretot, gaudeixen d'una fase de relativa prosperitat, un fet que contrasta amb la situació que viu la comarca en el seu conjunt. No és casualitat, per exemple, que a final de la dècada de 1950, alguna de les fires que s'estan celebrant a la comarca prengui un nou impuls. Aquest és, sens dubte, el cas de la Fira de Sant Isidre de Cervera. Instaurada el 1943, l'any 1954 s'hi realitzava la primera exposició de maquinària agrícola i productes del camp. El 1956 ja s'hi celebrava la primera festa del tractor. Des d'aleshores i durant la primera meitat de la dècada de 1960, la fira no deixarà de créixer en nombre d'estands, activitats, maquinària, superfície i visitants.

Tanmateix, aquest dinamisme empresarial no ens hauria de confondre. Algunes de les empreses creades al llarg del període no sempre han tingut una llarga vida. Aquest és el cas de Productos Raza, que el 1956 ja tancava portes; la fàbrica de pastes La Perla, que patiria un incendi poc després de la seva instal·lació, i sobretot Ibèria Ràdio, que l'any 1975, després de tres anys de la seva arribada a Cervera ja aturava les seves activitats. Altres empreses existents a la comarca des d'abans de la guerra començaven també a tenir dificultats. A Cervera, per exemple, la fàbrica de xocolates Yago tancava cap a 1965; la de galetes La Palma ho feia el 1967 i el Sindicat de Cervera afrontava l'any 1972 la seva primera crisi seriosa. A Guissona, el sindicat d'aquesta vila encara tindria menys sort. El 1973 ja havia deixat d'existir.

Al capdavall, però, el que resulta més interessant destacar és com el sector industrial, que tot i les fallides esmentades ha tingut una trajectòria globalment favorable entre 1950 i 1970, s'ha revelat massa feble per a compensar la crisi que està patint el sector agrari comarcal. I el mateix podria dir-se del sector serveis. Amb el sector primari en recessió, els sectors secundari i terciari encara massa dèbils i una població en descens i cada vegada més envellida, la Segarra va acabar situant-se, sense remei, en el que s'ha anomenat la Catalunya pobra. El 1967, la Segarra tenia un nivell de renda per càpita un 15% per cent més baix que la mitjana catalana. El 1973 semblava haver millorat, però encara era un 7% inferior. Des d'aleshores i fins a mitjan dècada de 1980, encara hauria d'empitjorar més, coincidint amb la crisi econòmica que viu l'economia internacional i el tancament d'algunes empreses importants de la comarca.

En tot cas, entre 1950 i 1975 l'economia de la Segarra ha experimentat una forta transformació. No és l'únic àmbit que està canviant. Des de 1948, els regidors dels ajuntaments són escollits a partir d'eleccions i pel procediment dels terços: el terç familiar, el sindical i el d'entitats. Una formalitat. Tot i aquest canvi, a partir del qual s'introduïa l'anomenada *democràcia orgànica*, el governador civil continua tenint un paper central en la constitució dels diferents ajuntaments. Intervé en la designació dels candidats i continua nomenant l'alcalde. A Cervera, des de 1948 ocupen el càrrec d'alcalde Josep Balcells Sala (1949-1953),

Antonio de P. Xuclà Riu (1953-1960), Josep M. Razquin Jené (1960-1969), que el 1968 és nomenat president de la Diputació de Lleida i l'any següent procurador a Corts, i Joan Salat i Tarrats (1969-1995). A Guissona, Ramon Condal Cisquella (1949-1952), Ramon Pujol Oliva (1952-1957), Xavier Mercadé Faus (1957-1975) i Jaume Alsina Calvet (1975-1979). A Torà, Francesc Solé Viladrosa (1949-1952), Ramon Vilamú Bonet (1952-1961) i Josep Bagà i Ballús (1961-1979).

Coincidint amb el creixement de Cervera, Guissona i Torà, els consistoris municipals cada vegada han d'enfrontar-se a nous reptes. La manca d'aigua, un problema crònic a la comarca, és un dels més importants. Les solucions que fins aleshores s'havien dut a terme es mostren insuficients davant les creixents necessitats industrials i l'augment de la població d'aquests municipis. Per fer-hi front, els ajuntaments d'aquestes viles comencen a cercar noves fonts d'abastament dins la comarca.

Però l'aigua no és l'única necessitat. El pavimentat i l'enllumenat públic cada vegada són reclamats amb major insistència, sobretot a mesura que augmenta la població urbana i s'obren nous barris i carrers. I el mateix podríem dir dels serveis socials, sobretot els mèdics. El 1965, per exemple, les autoritats municipals de Cervera ja demanen la instal·lació d'un ambulatori de la Seguretat Social a la ciutat. D'altra banda, la xarxa de telèfons, un servei cada vegada més demanat, s'amplia entre els habitants de la comarca i durant la dècada de 1960 comença a arribar a nous indrets de la comarca. És també durant aquesta mateixa dècada quan la televisió comença a fer-se present a les llars de la Segarra.

Un problema important és, sens dubte, l'habitatge, que ha esdevingut escàs i car. A Cervera, per exemple, des de 1957, el consistori municipal ha començat les negociacions per a la construcció d'habitatges de protecció oficial. El 1964, set anys després, finalitzava la construcció dels habitatges del barri dels Ametllers, les popularment conegudes *cases barates*. Tanmateix, a mitjan dècada de 1960, un treballador industrial de la capital de la comarca encara havia de dedicar al voltant del 70% del seu sou base en el lloguer d'habitatge, una proporció elevadíssima. No és estrany que molts treballadors dediquessin els dies de cada dia i els caps de setmana a fer hores extraordinàries, sobretot si a més es té present que els salaris continuaven mantenint-se a uns nivells molt baixos.

La composició de la població comarcal també s'estava modificant. L'èxode rural que s'està produint a la comarca provoca un continuat envelliment de la població. El 1975, a la Segarra, prop del 17% de la població té 65 anys o més, mentre que només un 18,5% té 14 anys o menys. A Catalunya aquests percentatges se situen al voltant del 10% i del 26%, respectivament. Però al mateix temps que això succeeix nova població immigrada arriba a la comarca, atreta pel brot industrial que viuen sobretot Cervera i Guissona. El fenomen migratori, tan important a la Catalunya de les dècades de 1950 i 1960, també es produeix a la Segarra, encara que amb molta menys intensitat. Amb tot, el 1975, prop de l'11% de la població resident a la comarca és nascuda fora de la Segarra. A Cervera i Guissona la proporció encara és molt més elevada. Aquell mateix any, les persones arribades d'Andalusia i d'altres indrets de la geografia espanyola representen el 18% de la població de Cervera i el 14% de la de Guissona.

D'altra banda, l'ensenyament de Cervera i de la comarca inicia una nova embranzida a partir de 1963. El 17 d'octubre d'aquell any, comencen a Cervera les classes de l'Institut Laboral Antoni Torroja, dedicat a l'ensenyament secundari, a l'edifici de l'antiga Universitat. Al cap de tres anys, ja compta amb uns 240 alumnes i 22 professors. Amb l'arribada de l'institut, el malmès i abandonat edifici universitari comença a arreglar-se i recuperar-se per a l'ensenyament. A iniciativa de Ramon Vidal Trull i Agustí Duran i Sanpere, al costat de l'institut, en una de les ales de l'edifici, s'instal·la a més el Museu del Blat i de la Pagesia, fornit, principalment, a base de les donacions dels pagesos de la comarca. El 1973, deu anys després que l'institut comencés les seves activitats, s'inaugura el Centre Associat de Cervera de la UNED (Universitat Nacional d'Educació a Distància), instal·lat en una de les torres de la Universitat.

Des de mitjan dècada de 1960, i coincidint amb l'eclosió cultural que viu el país, l'ús públic, l'edició i l'aprenentatge del català es fan més presents a la comarca. A Cervera, per exemple, això és evident. El 1968, l'Aula de la Càtedra de Cultura Catalana *Samuel Gili i Gaya* comença a funcionar a Cervera. Amb ella, i de la mà del pare Manuel Vila i Ramon Turull, que en són els professors, s'inicien les classes de català a la capital de la Segarra, que en el seu primer curs compten amb 95 alumnes. El mateix any es projecta *La ferida lluminosa*, la primera pel·lícula en català al Teatre Principal de Cervera. El 1970, el quinzenal cerverí *Segarra* comença a publicar textos en català. Un any després, Ramon Turull inicia una important tasca cultural amb la fundació de la *Biblioteca de Cervera i la Segarra*, una col·lecció de publicacions d'autors i temes segarrencs.

Més encara. El 1966, i en el marc de la Sisena Setmana de la Joventut, cinc membres d'*Els Setze Jutges*, entre ells Guillermina Motta, canten al Casal de Cervera. La cançó —l'anomenada *Nova Cançó* per ésser més exactes— ha esdevingut un element de normalització lingüística i conscienciació catalanista. El compromís amb la catalanitat també ha estat ben present a l'escoltisme, el moviment juvenil d'educació en el lleure. El 1972, neix a Cervera l'agrupament escolta Coll de les Savines, sorgit de l'antic *Aspirantat* d'Acció Catòlica que desenvolupa les seves activitats en l'acabat de construir Casal Parroquial.

Una part dels canvis que acabem de descriure es pot produir com a conseqüència de la major tolerància i obertura que des de començament de la dècada de 1960 està mostrant el règim, conscient del distanciament que molts sectors de la societat catalana mostren vers el franquisme. En aquest sentit, cal destacar que el 1960 es promulga la *Compilació del dret civil especial de Catalunya* que, centrat en matèries successòries i familiars, figura a manera d'apèndix en el codi civil espanyol. La compilació ha estat preparada, entre d'altres, per Lluís Figa i Faura, Ramon Maria Roca Sastre (1899-1979) i Ramon Faus i Esteve (1902), els dos darrers fills de Guissona, la vila on van residir durant la seva infantesa i joventut. Destacats juristes, han ocupat, a més, importants càrrecs en les organitzacions professionals de notaris

i han obtingut també rellevants i nombrosos reconeixements i distincions, com per exemple la Creu d'Honor de l'Ordre Civil d'Alfons X el Savi, atorgada a Ramon Maria Roca Sastre, o la Creu de Sant Jordi imposada a Ramon Faus el 1982.

Però l'ús públic i la difusió de la llengua que hem assenyalat anteriorment no es produeixen només en un context de major tolerància. L'activisme cultural dels grups d'oposició hi juga un paper cabdal. Des de la segona meitat de la dècada de 1960, el règim s'ha d'enfrontar a una població cada vegada més contestatària, tant culturalment com socialment i políticament, desitjosa del reconeixement de la identitat catalana, de llibertat, de pluralisme i de participació política. A la segona meitat de la dècada del 1960, el règim s'està erosionant. A començament de la següent, i malgrat l'enduriment i la repressió que acostuma a mostrar, la dictadura del general Franco ha començat la seva crisi definitiva. L'oposició al règim és creixent i l'articulació de les forces polítiques d'oposició major, sobretot a partir de 1971 amb la constitució de l'Assemblea de Catalunya, la plataforma sociopolítica que integra el conjunt de les forces sociopolítiques catalanes d'oposició al règim. Tant en els moviments de recuperació cultural com en els d'oposició política al règim, hi ha jugat un paper molt important l'historiador, advocat i polític Josep Benet i Morell, nascut a Cervera l'any 1920 en el si d'una família obrera. Des de la dècada de 1940, Benet, resident a Barcelona, va estar articulant moviments d'oposició al règim i va participar i impulsar importants campanyes antifranquistes i en defensa de la cultura catalana, a més de defensar nombrosos processats en els tribunals franquistes. Integrat a l'Entesa dels Catalans, a les eleccions de 1977, Benet seria el senador més votat.

A la Segarra, l'oposició al règim era probablement menys pública —i més feble— que a les grans àrees urbanes del Principat. Però no per això s'ha de pensar que fos inexistent. Moltes vegades es trobava a les entitats culturals. No sembla casualitat, per exemple, que el 1972 l'agrupació sardanista de Cervera, una entitat sardanista però també teatral, organitzés a la capital de la comarca un concert de Lluís Llach. En aquell moment, Llach i la resta de cantants de la *Nova Cançó* s'havien convertit en l'estendard del moviment popular antifranquista. I és un fet conegut que l'any 1973, en la sessió dels Pastorets de Sant Guim de Freixenet, els seus actors van incloure al llarg de la representació textos de crítica contra el govern, un fet que va indignar les autoritats municipals locals.

El 1975, Franco mor. La transició democràtica està en marxa. A la Segarra, com a tot arreu, comença una nova etapa. Però això ja forma part d'una altra història, la més propera, que en una altra ocasió caldrà referir-s'hi amb detall.

Referències bibliogràfiques

A més de la bibliografia general referida a la història contemporània de Catalunya, aquesta síntesi històrica ha utilitzat i s'ha beneficiat a bastament de la informació continguda en els llibres i articles dels quals a continuació es dóna referència. En aquest sentit, han estat de gran utilitat les monografies locals de: BACH i RIU, Antoni (1977) *Ribera d'Ondara. Des de l'ahir a l'avui.* Ribera d'Ondara, Ajuntament de Ribera d'Ondara i Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis. BONCOMPTE, Teresa; MORA, Josep, i VILASECA, Assumpció, coordinadors (1990) *Els Plans de Sió. Aproximació a la geografia, la història, els costums i l'art.* Lleida, Diputació de Lleida. CAMPS CAVA, Eduard i SANTAEULÀRIA PUJOL, Joan (1982) *Guissona.* Barcelona, Joan Santaeulària Pujol. COBERÓ i COBERÓ, Jaume (1982) *Història civil i religiosa de la vila de Torà.* Torà, Jaume Coberó i Coberó. COBERÓ i COBERÓ, Jaume (1998) *Història contemporània de la vila de Torà.* Torà, Jaume Coberó i Coberó. DD.AA. (1989) *Tordera. Història i vida d'un poble de la Segarra.* Tordera, Antics Veïns de la Pedania de Tordera. DURAN I SANPERE, Agustí (1977) *Llibre de Cervera.* Barcelona, Curial. FARRÉ i VERDÉS, Ramon i VIDAL LLAVALL, Miquel (1992) *Sant Ramon. Recull Històric.* Lleida, Diputació de Lleida. LLOBET i PORTELLA, Josep Maria (1992) *Sant Guim de Freixenet. Aproximació a la història d'aquest municipi.* Lleida, Diputació de Lleida. LLOBET i PORTELLA, Josep Maria (1993) *Montoliu de Segarra. Aproximació a la història d'aquest municipi.* Lleida, Diputació de Lleida. LLOBET i PORTELLA, Josep Maria (1992) *Cent episodis de la història de Cervera.* Lleida, Diputació de Lleida, i SALAT, Teresa; CUÑÉ, Blanca (dirs.) (1993) *Guia Històrica de Cervera. Dels orígens als nostres dies.* Cervera, Centre Municipal de Cultura, especialment els treballs de Mateu Carbonell i Razquin, Miquel Pont i Farré, Ramon Ramon i Muñoz, M. Teresa Salat i Noguera i Goretti Vendrell i Bosch. Finalment, alguna informació concreta i puntual s'ha pogut obtenir gràcies a la tasca de documentació efectuada pels col·laboradors d'aquesta història gràfica.

Les dades sobre la població comarcal procedeixen, entre d'altres, de la recerca de Francesc Pomés, publicada a DD.AA. (1994) *La Segarra, Gran Geografia Comarcal de Catalunya.* Volum X. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, pàg. 278-281. Les referències biogràfiques han estat extretes, generalment, de RAZQUIN i JENÉ, Josep M. (1998) *Gent de la Segarra.* Barcelona, Proyectos Audiovisuales y editoriales C.B.S., i en algun cas també s'ha consultat MESTRES FREIXES, J. (1984) *Homenets i homenassos. 12 semblances d'homes de Cervera i la Segarra.* Cervera, Biblioteca de Cervera i la Segarra i Centre Comarcal de Cultura.

Per a l'evolució de l'estructura de la propietat agrària des del segle XVIII s'ha consultat GARRABOU i SEGURA, Ramon (1962) *La evolución de la estructura agraria de la Segarra desde el siglo XVIII hasta nuestros días.* Tesi de llicenciatura. Universitat de Barcelona. Una excel·lent anàlisi sobre l'evolució de l'agricultura comarcal des de mitjan segle XIX, centrada en l'estudi de diverses propietats de Sanaüja i Torà, es troba a PASCUAL i DOMÈNECH, Pere (2000) *Els Torelló. Una família igualadina d'advocats i propietaris. Volum 2. Un estudi sobre la crisi de l'agricultura tradicional (1841-1930).* Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana. Pel que fa a les diferents conjuntures que travessa el conreu de la vinya i la producció del vi durant l'època contemporània, vegeu CARBONELL RAZQUIN, Mateo (1975) *El vino de Cervera y la Alta Segarra.* DD.AA. *Noticia de Cervera y la Segarra.* Lleida, Publicaciones de la Cátedra de Cultura Catalana 'Samuel Gili y Gaya' de Cervera, pàg. 235-268. En relació amb l'ensenyament cerverí des de mitjan segle XIX fins a la dècada de 1940 s'ha consultat LLOBET I PONT, Jaume (1983) *Després de la Universitat (Cent anys d'ensenyança a Cervera). Miscel·lània Cerverina* (I, pàg. 105-157). Cervera. Pel cas concret de l'ensenyament francès cal consultar DD.AA. (1971). *L'ensenyament del francès a Cervera, 1903-1971...* DD.AA. *Noticia de Cervera y la Segarra.* Lleida: Publicaciones de la Cátedra de Cultura Catalana 'Samuel Gili y Gaya' de Cervera, pàg. 235-268.

Les tres primeres parts d'aquesta síntesi han seguit, en gran manera, TELLO i ARAGAY, Enric (1985) *Cervera i la Segarra al segle XVIII. En els orígens d'una Catalunya pobra, 1700-1860.* Lleida, Pagès Editors. La informació sobre els conflictes carlins a la Segarra és molt extensa. Així, s'han pogut consultar els treballs de COBERÓ COBERÓ, Jaume (1988) *Les guerres carlines a Torà i Conca del Llobregós.* Torà, Grup del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà; LLOBET I PORTELLA, Josep M. (1984) *Algunes notícies de les guerres carlines a Cervera (1837-1875). Miscel·lània Cerverina* (II, pàg. 117-162). Cervera; (1992) *Algunes dades socials sobre els carlins de la Segarra i comarques properes durant els primers anys de la Primera Guerra Carlina (1833-1837)* dins SOLÉ i SABATÉ, Josep M. (dir.) *El carlisme i la seva base social.* Barcelona, Llibres de l'Índex, pàg. 117-125; (1995) *Oratoria de la ideologia realista en Cervera (1823-1827)* dins *Homenaje a Antonio de Bethencourt Massieu.* Santa Cruz de Tenerife, Seminario de Humanidades Agustín Millares Carlo, pàg. 233-252. I, en especial, els articles de RUBIO i RUIZ, Daniel (1987) *Nuevos datos sobre el paso de la Expedición Real por Cataluña en la primera guerra carlista. Consecuencias en la ciudad de Cervera y su comarca. Palestra Universitaria* (2, pàg. 159-172) Cervera; (1988) *Apropament al Trienni Liberal a Cervera (1820-1823). Partides reialistes i milicians. Miscel·lània Cerverina* (VI, pàg. 157-174) Cervera; (1991) *Consideracions sobre la Guerra dels Matiners (1846-1849). L'exemple de Cervera* dins *El món rural català a l'època de la revolució liberal.* Cervera, Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, pàg. 237-251; (1992) *Apropament a la base social dels conflictes pre-carlins al Corregiment de Cervera* dins SOLÉ i SABATÉ, Josep M. (dir.) *El carlisme i la seva base social.* Barcelona, Llibres de l'Índex, pàg. 103-116; (1993) *Els cossos de Voluntaris Reialistes (Corregiment de Cervera): estructura social i conflicte* dins SOLÉ i SABATÉ, Josep M. (ed.) *El carlisme com a conflicte.* Barcelona, Columna, pàg. 57-70; (1997) *Combatents carlins de la Segarra (1833-1836). Anàlisi social i propostes d'investigació* dins SOLÉ i SABATÉ, Josep M. (coord.) *Lleves, circumscripció i reclutament. Aspectes socials del carlisme.* Barcelona, Columna, 1997, pàg. 33-43. Per a algunes notícies concretes també s'ha utilitzat: TORRAS i ELIAS, Jaime (1967) *La Guerra de los Agraviados.* Barcelona, Cátedra de Historia General de España; (1975) *Liberalismo y rebeldía campesina, 1820-23.* Barcelona, Ariel; ANGUERA, Pere, *Déu, Rei i Fam. El primer carlisme a Catalunya.* Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat; CAMPS GIRÓ, Joan (1978) *La Guerra dels Matiners i el catalanisme polític* (1846-1849). Barcelona, Curial.

Diverses referències sobre la Cervera de la primera meitat de segle XIX es troben a l'excel·lent obra de FONTANA i LÁZARO, Josep (1988) *La fi de l'Antic Règim i la industrialització, 1787-1868.* Barcelona, Edicions 62. Les notícies sobre la desamortització procedeixen, pel que fa al cas de Cervera, de LLOBET I PORTELLA, Josep M. (1991) *Els beneficiaris de la desamortització eclesiàstica dins l'àmbit de la subdelegació de Cervera, l'any 1836* dins *El*

món rural català a l'època de la revolució liberal. Volum II. Cervera, Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, pàg. 161-168. Per al canvi de la conjuntura agrària de mitjan segle XIX, vegeu GARRABOU i SEGURA, Ramon (1978) *Cultius, collites i rendiments a la Segarra i Alt Anoia: els comptes d'unes finques de Guissona, Sant Martí i Castellfollit de Riubregós, 1847-1869. Estudis d'Història Agrària (1)*. Dades sobre la situació de l'ensenyament públic en algunes localitats de la Segarra de principi de segle XIX han estat extretes d'ALINS RODAMILANS, Antonio J. (1986) *Repercusiones del legado de Pedro Vila Codina en el partido judicial de Cervera. Palestra Universitària* (1, pàg. 121-143) Cervera. I per als projectes sobre el ferrocarril a la Segarra, iniciats en el darrer quart del segle XIX, s'ha de consultar SALAT I NOGUERA, M. Teresa (1999) *El ferrocarril Cervera-Ponts (1882-1926). Miscel·lània Cerverina* (XIII, pàg. 111-137) Cervera.

Pel que fa a l'evolució de l'agricultura i l'associacionisme agrari entre final del segle XIX i primer terç del segle XX, han estat de gran utilitat els treballs de RAMON i MUÑOZ, Josep M. (1996) *El Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca: dels orígens a la reconstrucció de la fàbrica de farines (1918-1924)* dins *Miscel·lània Cerverina* (10), pàg. 127-161. Cervera; (1996). *Associacionisme agrari a les comarques de Ponent. El Sindicat Agrícola de Guissona i sa Comarca durant el primer terç del segle XX* dins BARRULL, J.; BUSQUETA, J. J.; VICEDO, E. (eds) *Solidaritats pageses, sindicalisme i cooperativisme*. Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, pàg. 491-520 i, en especial, (1999) *El sindicalisme agrari a la Segarra (1890-1936)*. Lleida, Pagès Editors. Els paràgrafs referits al sindicalisme agrari i la seva contribució de la modernització de l'agricultura comarcal estan molt basats en la informació continguda en aquest darrer llibre.

La part dedicada a la dinàmica política i electoral entre 1890 i 1923 utilitza, sobretot, la informació que conté el treball de MIR CURCÓ, Conxita (1985) *Lleida (1890-1936): caciquisme polític i lluita electoral*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. També s'ha nodrit de la informació que ofereixen CAMINAL, M. (1984) *Joan Comorera. Catalanisme i socialisme (1913-1936), volum I*. Barcelona, Empúries; LLOBET I PORTELLA, Josep M. (1987) *La recuperació lingüística, un objectiu del periòdic cerverí La Veu de la Segarra (1903-1904). Miscel·lània Cerverina* (V, pàg. 207-225) Cervera; LLOBET I PORTELLA, Josep M. (1993) *La conflictiva candidatura carlina pel districte de Cervera a les eleccions de diputats a Corts de l'any 1910. El carlisme com a conflicte*. Barcelona, Columna, pàg. 247-268; SALAT i NOGUERA, M. Teresa (1997) *Joan Comorera: la seva joventut cerverina. Miscel·lània Cerverina* (XI, pàg. 135-153) Cervera, i (1998) *Rosa Santacana. La dona del líder. Miscel·lània Cerverina* (XII, pàg. 113-127) Cervera.

Informació diversa referida a l'àmbit social, cultural, polític i econòmic de la Segarra del primer terç de segle XX s'ha extret de CARBONELL i RAZQUIN, Mateu (1975) *Històries de Cervera, III*. Lleida, Pagès Editors; FERNÀNDEZ i VALLÉS, Maria Josep (1984) *El modernisme a Cervera. Miscel·lània Cerverina* (II, pàg. 163-179) Cervera; XUCLÀ I RIU, Ramon M. (1985) *L'Orfeó Cerverí. Miscel·lània Cerverina* (III, pàg. 211-229) Cervera. PORREDON i BERNAUS, Joan (1986) *El cinema a Cervera, de 1905 al 1920. Miscel·lània Cerverina* (IV, pàg. 237-258) Cervera; GUAL i TORRESCASSANA, Josep (2000) *Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana. Una entitat Centenària. Segarra actualitat* (44, pàg. 19-34) Cervera; SARRATE CORVINOS, Josep Maria (1986) *Romiatge a Cervera*. Cervera. Biblioteca de Cervera i la Segarra. DD.AA. (1990) *Històries de Cervera, II*. Lleida, Virgili & Pagès; MESTRES FREIXES, Josep (1991) *Històries de Cervera, IV*. Lleida, Pagès Editors, i LLOBET I PONT, Jaume (1991) *Històries de Cervera, V*. Lleida, Pagès Editors. Aquestes darreres publicacions també aporten informació referida tant a la Cervera del segle XIX com a la dels anys de postguerra.

La part dedicada a la Segona República, bàsicament referida a la dinàmica política, electoral i social, és molt dependent de la recerca de BARRULL PELEGRÍ, Jaume (1986) *Les comarques de Lleida durant la Segona República (1930-1936)*. Barcelona, L'Avenç. Per a altres àmbits citats en aquest mateix període s'ha utilitzat també ALEGRE BATLLE, Àgata (1988) *Agustí Duran i Sanpere i els orígens de la Biblioteca Popular: aproximació històrico-social (1914-1934). Miscel·lània Cerverina* (VI, pàg. 175-184) Cervera; XUCLÀ I RIU, Antoni (1998) *L'Institut Ramón y Cajal. Palestra Universitària* (10, pàg. 269-271) Cervera, i RAMON i MUÑOZ, Josep M. (1998) *L'experimentació agrícola a la Segarra durant el primer terç del se-gle XX. Una contribució a la modernització de l'agricultura catalana. Miscel·lània Cerverina* (12, pàg. 87-111) Cervera.

Pel que fa a la Guerra Civil, i en relació amb la violència esdevinguda a la Segarra durant la segona meitat de 1936, s'ha seguit SOLÉ i SABATÉ, Josep Maria i VILLARROYA i FONT, Joan (1989/1990) *La repressió a la reraguarda de Catalunya (1936-1939), volums I i II*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Informació referida al cost humà dels conflictes s'ha extret de SOLÉ i SABATÉ, Josep Maria i VILLARROYA i FONT, Joan (1986) *Catalunya sota les bombes (1936-1939)*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, i OLIVA i LLORENS, Jordi (1992) *"Els soldats de la Segarra morts a la guerra civil (1936-1939) i els civils víctimes d'accidents derivats de la guerra. Miscel·lània Cerverina* (VIII, pàg. 121-151) Cervera.

Les dades sobre la repressió durant la primera etapa del franquisme han estat extretes de SOLÉ i SABATÉ, Josep Maria (1985) *La repressió franquista a Catalunya, 1938-1953*. Barcelona, Edicions 62; BARALLAT i BARÉS, Mercè (1991) *La repressió a la postguerra civil a Lleida (1938-1945)* Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, i, finalment, MIR, Conxita; CORRETGÉ, Fabià; FARRÉ, Judit i altres (1997) *Repressió econòmica i franquisme. L'actuació del Tribunal de Responsabilitats Polítiques a la província de Lleida*; Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Informació sobre algunes de les activitats de la Secció Femenina a la comarca procedeixen de JARNE i MÒDOL, Antonieta (1991) *La Secció Femenina a Lleida. Els anys 'triomfals'*. Lleida, Pagès Editors. I en relació amb l'ensenyament a la capital de la Segarra en la immediata postguerra, vegeu MONTIU i DE NUIX, Eduard (1998) *La Mútua Escolar. Palestra Universitària*. (10, pàg. 303-333) Cervera.

Per a la l'economia de la Segarra a principi de la dècada de 1960, vegeu REBAGLIATO, Joan; SOLÉ, Lluís; FERRAN, Jaume i RAZQUIN, Josep M. (1964) *La Segarra* dins SOLÉ SABARÍS, Lluís (dir.) *Geografia de Catalunya*; Barcelona, Aedos, pàg. 511-528. L'evolució de l'economia comarcal des d'aleshores i, sobretot, en la fase final del franquisme segueix PUJADES i RUBIES, Romà i SOLÉ I ROIG, Sebastià (1980) *L'economia de la Segarra. Especialització agrícola i desenvolupament ramader*; Barcelona, Caixa d'Estalvis de Catalunya, i els articles de RAMON i MUÑOZ, Ramon (1996) *Una aproximació a l'economia de la Segarra (1970-1992): importància i limitacions d'un procés de transformació econòmica. Miscel·lània Cerverina* (X, pàg. 171-197) Cervera; (1999) *De la terra i el taller a la fàbrica. Segarra actualitat*. (27, pàg. 21-32) Cervera, i (2000) *L'economia de la Segarra i l'Urgell en el darrer quart del segle XX: una comparació*. BURGUEÑO, J.; ESPINAGOSA, J.; RAMON, R. *La Segarra i l'Urgell: tan a prop i tan lluny (economia, cultura i territori)*; Hostafrancs, Fundació Jordi Cases i Llebot, pàg. 132-194.

En relació a l'activitat i trajectòria d'Agustí Duran i Sanpere, s'ha de consultar SALAT I NOGUERA, M. Teresa, (coordinadora) (2001), *Clarianes de la Memòria. Catàleg de l'exposició. Any Duran i Sanpere*. Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs.

Finalment, també han estat de gran utilitat CASTELLÀ, Agustí (1989) *Històries de Cervera, I. Bodes de plata d'Els Ametllers i altres històries*; Lleida, Virgili & Pagès, i sobretot, els llibres de memòries de COMA i LLORENS, Josep (1995) *Sabó de casa. Memòries d'un adolescent a la Segarra de postguerra*; Lleida, Pagès Editors, i FERRAN i CAMPS, Jaume. (2001) *Memòries de Ponent*; Barcelona, Edicions 62, així com el de PONT, Miquel (2000), *Les feines de la vella pagesia*. Barcelona, Proa.

La Segarra: precisions sobre uns límits altament imprecisos

ALBERT TURULL RUBINAT
Universitat de Lleida

Com poques altres comarques de Catalunya, la Segarra manté encara avui, en la seva essència, una paradoxa singular, que ja fou remarcada pels experts que en el període de la Generalitat republicana abordaren el problema de la divisió territorial del país: d'una banda és una de les zones on més viva s'ha conservat la consciència popular de pertànyer a una entitat geogràfica que des de fa segles duu un mateix nom, però d'altra banda la seva delimitació és extremadament vaga, ja que diverses contrades, sovint força llunyanes entre si, presenten històricament importants oscil·lacions a l'hora de considerar-se segarrenques o no. I en tot cas és un fet que, com veurem, i com gairebé tothom sap, poc tenen en comú la dimensió oficial i la dimensió natural o tradicional de la Segarra.

Estrafent la visió del fenomen, es podria afirmar que gairebé mig país, vers la Catalunya central, s'ha inclòs alguna o altra vegada a la Segarra, però que, en canvi, dins d'aquesta vastíssima àrea no hi ha pràcticament cap terme el caràcter segarrenc del qual no hagi estat posat en qüestió en algun període de la seva història, ja sigui per la col·lisió o mera transició natural amb comarques veïnes (per exemple, Torà respecte del Solsonès o Sanaüja en relació amb el Mig Segre), ja sigui per l'aparició de subcomarques amb una entitat pròpia prou forta per haver-se sentit diferents algun cop del marc segarrenc global (com la Plana de Guissona i la Ribera del Sió o, al sud, els Comalats). Fins i tot Cervera, la capital indiscutida, fou anomenada en algun moment, vers el segle XV, *Cervera d'Urgell*: valgui aquest exemple extrem, si més no, com a antídot previ contra la idea simplista d'un expansionisme a ultrança (una Segarra de cinquanta quilòmetres, incloent per llevant Igualada i per ponent Tàrrega, identificacions que certament s'han donat també, en algun moment o altre de la història, i fins entrat el segle XX) i, alhora, contra la no menys simple obsessió de voler restringir la realitat complexa d'uns fets geogràfics i humans entrellaçats d'història a una mera delimitació legal, de fronteretes d'anar per casa, segons la qual la Mora o Mont-roig són pura Segarra però el Talladell o Bellver de Sió, un o dos milers de metres més enllà, són ja d'Urgell a tots els efectes, a l'igual que per l'altra banda són 'Anoia', com si res, Pujalt o Montmaneu, tan a tocar respectivament de Ferran i la Tallada...

Això, aquesta mena de fenòmens, amb diversos vaivens circumstancials i multitud de precisions de detall al llarg dels segles, com veurem, ha estat una constant a l'hora de referir-se a la Segarra o de fer-se'n una imatge global. Així és que pràcticament totes les obres que aborden aquestes terres (des d'enciclopèdies a monografies locals, sense oblidar la literatura de viatges), triïn el criteri que triïn pel que fa a la divisió comarcal, es veuen obligades a incloure una introducció on es justifiqui aquest caràcter pràcticament indefinible dels límits segarrencs, tot posant èmfasi, sovint, en l'enorme discrepància que existeix entre la divisió territorial actualment vigent amb caràcter oficial (entitats administratives que tanmateix empren el nom de *comarques*) i la dimensió de les comarques veritablement tradicionals, que ha romàs ja només parcialment en el sentiment popular autòcton.

Aquest darrer és un fenomen, però, que es dóna no només pel que fa a la Segarra, sinó que molt o poc es retroba arreu de Catalunya. És el cas del Priorat històric i el Priorat oficial, que no coincideixen fins al punt que és fora del primer la capital oficial del segon, Falset. És el cas del terç occidental de les Garrigues (d'Aspa i Alfés a Almatret, del secà de Seròs a Llardecans) que fou inclòs al Segrià i s'hi manté, ocultant d'altra banda l'entitat històrica del veritable Segrià, que és al nord de Lleida, vers Torrefarrera i Alguaire. És la paradoxa que tant la capital de la Noguera, Balaguer, com la de les Garrigues, les Borges Blanques (abans anomenada també *les Borges d'Urgell*) siguin de fet, des d'un punt de vista geogràfic, el límit natural de la gran plana urgellenca (com ho és Tàrrega per llevant), i que la comarca oficial de creació recent (1988) coneguda com *Pla d'Urgell*, amb cap a Mollerussa, és tan sols el cor, el rovell d'aquesta plana molt més extensa. És també el cas, no menys paradoxal, de la simple inexistència, en un nivell oficial, de comarques que popularment mantenen ben diferenciat el seu caràcter, com el Lluçanès, el Moianès o, més a prop nostre, el Mig Segre o Urgell Mitjà (és a dir, l'àrea de Ponts i Artesa, que pel nord sovint hom estira fins a Oliana, amb la barrabassada del pantà de Rialb entremig); i és el cas, certament, de la Ribera del Sió, amb capital indiscutible a Agramunt, però malpartida entre tres de les comarques oficials de Ponent: la Segarra, l'Urgell i la Noguera.

El de la Segarra, malgrat tot, és un cas tan particular, o si voleu tan extrem, tan notori, que no solament, com hem dit abans, tothom ha de referir-s'hi, mai sigui de passada, per tal d'aclarir prèviament a què s'al·ludeix exactament quan es parla de *Segarra*, sinó que fins i tot disposem d'una obra que tracta monogràficament d'aquest problema, obra a la qual remetem qui vulgui ampliar la qüestió que aquí ens ocupa. Ens referim, és clar, com molts lectors hauran endevinat, a *Els imprecisos límits de la Segarra*, del verdunenc Guiu Sanfeliu i Rochet, quadern publicat l'any 1977 pel meritori Grup d'Intercanvis de Recerques de les Ter-

res de Ponent (o *Lleidatanes*, com es deia llavors que estava en període de formació), i inclòs després en el primer volum enquadernat de *Notícia de Cervera i la Segarra* (1978), de la sèrie gran de la Biblioteca de Cervera i la Segarra que l'any 1972 s'havia encetat no res menys que amb el *Llibre de Cervera* d'Agustí Duran i Sanpere. També hauran endevinat, els lectors, que el títol mateix del present capítol s'inspira en part en el del quadern de Guiu Sanfeliu: és una forma de retre-li homenatge, ja que l'hem de considerar avui, amb la perspectiva de gairebé un quart de segle, un clàssic, és a dir, en el millor sentit de la paraula, una referència obligatòria, un pou de dades encara utilíssimes.

La Segarra tradicional

Vist el que portem explicat fins aquí, s'entendrà que tampoc no és fàcil exposar quina era la dimensió de la Segarra tradicional, perquè de fet no hi ha pas una sola Segarra en la tradició d'aquestes terres (en variarien extraordinàriament els límits segons l'època i el criteri amb què hom volgués acostar-s'hi), ni tampoc no coincideix fil per randa amb el que es pot entendre com a Segarra *natural*. En tot cas, és cert que l'actual demarcació oficial en representa un escapçament dràstic, gairebé grotesc, i bé cal començar, doncs, intentant explicar què era la Segarra tradicional.

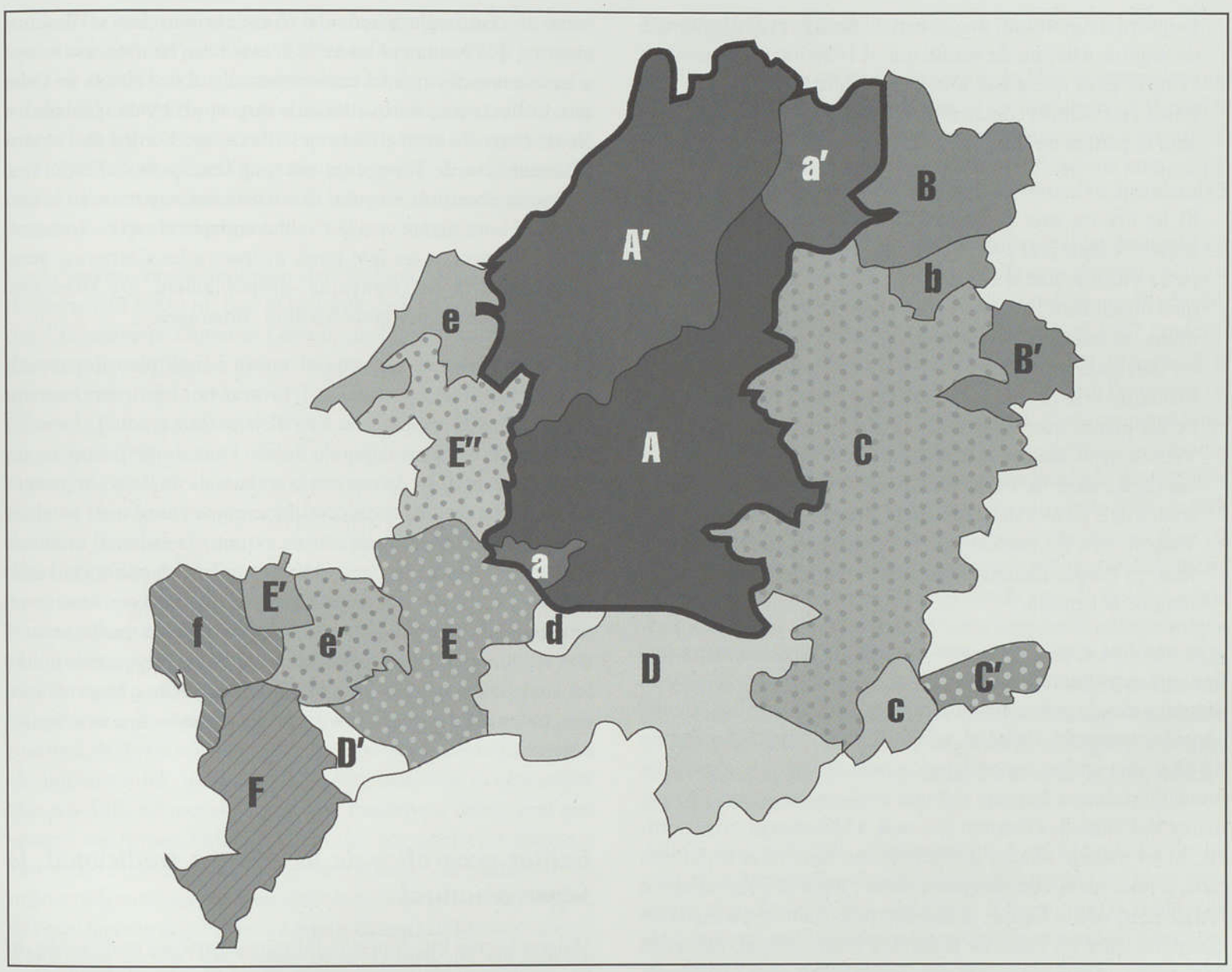
Una aproximació especialment vàlida ens l'ofereixen les respostes que els mateixos ajuntaments donaren a l'enquesta que l'any 1931 la recentment instaurada Generalitat republicana passà arreu de Catalunya per tal de conèixer precisament l'opinió de cada lloc en relació amb l'adscripció comarcal, de cara a la futura divisió administrativa del país (aprovada finalment l'agost de 1936). Les respostes a un tal qüestionari, que són la base de l'obra abans esmentada de Guiu Sanfeliu i singularment del seu mapa central, posen de manifest que es consideraven part de la Segarra diversos rodals o subcomarques, sovint amb caràcter propi, però el fet és que malgrat això la major part d'aquestes contrades oficialment n'han restat fora, fins al punt d'haver anat a engruixir no una o dues sinó fins a cinc (o sis) altres comarques oficials. Es tracta de les següents:

A) a l'extrem nord-oriental, els termes de Llanera i Pinós, que realment representen (junt amb l'antic de Lloberola, que és la meitat nord del municipi de Biosca) la transició natural i difícil de delimitar amb el *Solsonès*, foren inclosos en aquesta comarca, si bé el primer seria agregat el 1968 al terme municipal de Torà, motiu pel qual, en reinstaurar-se la divisió comarcal el 1987, es veié de retruc dins de la Segarra; enllà d'aquesta zona, vers la conca del Cardener (a ponent de Súria i Manresa), es troba a més el lloc i municipi anomenat *Aguilar de Segarra*, el qual, malgrat aquest apel·latiu (que els seus habitants han volgut mantenir enfront d'un artificiós *Aguilar de Boixadors*), manifestà sentir-se adscrit al *Bages* i efectivament pertany des de 1936 a aquesta comarca;

B) tanmateix, els casos anteriors no deixen de ser anecdòtics: el principal escapçament de la Segarra tradicional, sense negligir-ne els meridionals que veurem després, vingué per la banda de llevant, ja que foren inclosos en l'*Anoia*, engrandint-ne el nucli bàsic que era la conca d'Òdena estricta (amb Igualada al mig), tots els termes situats a l'oest d'aquesta ciutat, fins al capdamunt de la carena, és a dir, des dels altiplans de Pujalt i Calaf (i més al nord encara, la capçalera del Llobregós: termes de Castellfollit de Riubregós i Calonge de Segarra) fins al límit de la Brufaganya (terme de Bellprat, inclòs l'històric castell de Queralt), passant per les diverses i molt esbarriades capçaleres del mateix riu Anoia, que conflueixen vers Jorba (termes de Sant Pere Sallavinera, Prats de Rei, Sant Martí de Sesgueioles, Veciana, Copons, Rubió, Jorba, Montmaneu, Argençola i Sant Martí de Tous), així com, un poc més al sud-est, els termes regats per la riera de Carme (Santa Maria de Miralles, Orpí i Carme mateix); cal anotar que a l'altiplà de Calaf, vers els Prats de Rei, es troba el veritable origen de la Segarra i del seu mateix nom: el *municipium sigarrensis* de l'imperi romà, basat, segons sembla, en una prèvia *Sigarra* d'arrel ibèrica, per la qual cosa és especialment significativa *aquesta* discrepància entre la tradició històrica i la llei circumstancial;

C) una altra important porció de Segarra se n'anà a ampliar la *Conca de Barberà* (que abans d'això era una *conca* de límits ben clars: la de capçalera del riu Francolí i el seu afluent Anguera), i així és que, dit breument, tots els municipis tradicionalment segarrencs que pertanyen a la província de Tarragona (car resulta evident que la cosa ha acabat anant per províncies, mal ens pesi) han estat inclosos a la Conca de Barberà, malgrat ésser des d'un punt de vista geogràfic fora de l'esmentada conca, i això afecta bàsicament dos rodals: a llevant, la conca alta del Gaià, amb un centre subcomarcal molt clar a Santa Coloma de Queralt, i incloent també els termes de les Piles i Santa Perpètua de Gaià (ara Pontils), on hi ha per cert el santuari de Sant Magí, i a ponent, la conca de capçalera del riu Corb (o meitat sud dels Comalats), amb els termes de Llorac, Savallà, Conesa, Forès i Passanant (i l'únic que el 1936 i el 1987 se n'escapà, el de Vallfogona de Riucorb, finalment hagué de cedir a la seva adscripció provincial tarragonina l'any 1990, quan fou també traspassat de comarca); a aquests caldria encara sumar, força més a l'oest (al nord de l'Espluga de Francolí), el terme de Senan, entaforat entre les Garrigues (Fulleda) i l'Urgell (els Omells), que també pertany a la Conca des de 1936;

D) la tercera gran picossada, després de l'Anoia i la Conca, se l'endugué una altra comarca de límits oficials molt imprecisos i en tot cas diferents radicalment dels tradicionals: el veí *Urgell*, al qual s'adscrigueren d'una banda els municipis de la vall mitjana del Corb fins a la serra del Tallat (és a dir, Guimerà, Ciutadilla, Nalec, Sant Martí de Maldà, Belianes, Maldà, els Omells de na Gaia, Vallbona de les Monges i Rocallaura) i d'altra banda els d'entorn Tàrrega (on el 1931 encara s'havien declarat segarrencs Verdú, el Talladell i la Figuerosa, si bé cal precisar que els dos darrers foren agregats junt amb Claravalls al municipi de Tàrrega el 1969, abans de la reinstauració de la divisió comarcal); més al nord, ja en plena Ribera del Sió, foren adscrits a l'Urgell, seguint Agramunt, els dos termes municipals situats entre aquesta vila i el límit (per les Pallargues) amb la Segarra oficial, i que d'alguna manera es poden considerar també de tradició segarrenca: Ossó de Sió i

A: termes entorn de Cervera, pertanyents a la Segarra tradicional i a l'oficial

A': subcomarca de Guissona, adscrita també a la Segarra oficial des de 1936

a: terme de Montornès, adscrit a l'Urgell el 1936 i a la Segarra el 1990

a': antic terme de Llanera (al Solsonès el 1936), annexat al de Torà el 1968

B: terme de Pinós, adscrit al Solsonès des de 1936, i abans de transició

B': terme d'Aguilar de Segarra, adscrit al Bages des de 1936

b: terme de la Molsosa, adscrit a l'Anoia el 1936 i passat al Solsonès el 1990

C: Alta Segarra (subcomarca de Calaf), adscrita a l'Anoia des de 1936

C': termes d'Orpí i Carme, també anoiencs des de 1936, i abans de transició

c: Santa Maria de Miralles, d'adscripció tradicionalment dubtosa, ara anoienc

D: subcomarca de Santa Coloma de Queralt, annexada a la Conca de Barberà

D': terme de Senan, també inclòs a la Conca de Barberà des de 1936

d: Vallfogona de Riucorb, terme traspassat de la Segarra a la Conca el 1990

E: termes tradicionalment segarrencs adscrits des de 1936 a l'Urgell

E': terme de Belianes, urgellenc des de 1936, i abans de transició

E'': actual terme municipal de Tàrrega, part del qual (el Talladell i la Figuerosa) es considerava tradicionalment segarrenc

e: termes segarrencs de la Ribera de Sió adscrits a l'Urgell des de 1936

e': termes de la vall del Corb adscrits a l'Urgell des de 1936

F: termes tradicionalment segarrencs adscrits des de 1936 a les Garrigues

f: terme d'Arbeca, garriguenc des de 1936, i abans de transició

Puigverd d'Agramunt; un cas ben diferent és el de Montornès de Segarra, a llevant de Verdú, que el 1936 fou inclòs també a l'Urgell, però que passà a la Segarra oficial amb motiu dels retocs en els límits comarcals efectuats l'any 1990 (coincidint amb la pèrdua de Vallfogona de Riucorb);

E) finalment, a l'extrem sud-occidental del nostre marc geogràfic, hi ha encara una bona porció de terra tradicionalment segarrenca que ja el 1936 (sense que després se n'hagi mogut) passà a formar part d'una comarca, la de les *Garrigues*, amb la qual oficialment l'actual Segarra ni tan sols no té frontera comuna: es tracta del sector oriental de l'actual demarcació de les Garrigues (la qual per l'altre extrem, en canvi, veié com la meitat de la seva àrea tradicional era adscrita al Segrià), des de les planes quasi urgellenques d'Arbeca fins a Tarrés i el Vilosell, ja al límit amb la Conca de Barberà i les veritables Garrigues altes (la Pobla de Cérvoles, etc.), passant per les comes dels termes dels Omellons, l'Espluga Calba, Fulleda i Vinaixa, és a dir, bàsicament, les capçaleres de les valls que vers les Borges Blanques i Juneda, ja al pla, constituiran la riera de la Femosa.

Ja es veu fins a quin punt, tots sumats, els territoris esmentats fins aquí constitueixen no pas cap unitat, sinó una extraordinària diversitat des de pràcticament tots els punts de vista (físic, humà, agrícola, comercial, dialectal, administratiu...: mai la Segarra no ha estat una entitat concèntrica), i com l'espai que abasten és immens, realment impropi del que avui entenem com una comarca: del Vilosell, a l'extrem sud-oest, a Matamargó, en el nord-est, hi ha més de setanta quilòmetres en línia recta (aviat està dit!), o pocs menys de cinquanta entre Puigverd d'Agramunt, a l'angle nord-oest, i Carme, al sud-est, pràcticament els mateixos que hi ha entre les Cases de la Serra, a l'extrem nord, més enllà de Sanaüja, i Vallespinosa, al sud, vora el límit amb l'Alt Camp. Encara la distància menor, si es vol mirar així, és en l'eix est-oest (el de la N-II, per entendre'ns), ja que 'tan sols' hi ha una trentena de quilòmetres entre Jorba i el Talladell (tot i que, és clar, foren menys de la meitat si reduïm la mesuració a la comarca estricta o oficial: de Sant Antolí a la Mora).

No deixa de ser significatiu, d'altra banda, adonar-se que la consciència popular de pertànyer a la Segarra tradicional es manté, fora naturalment de la demarcació oficial que en serva el nom, en les contrades que tenen encara una entitat pròpia, de tipus diguem-ne subcomarcal: és el cas, sobretot, dels rodals de Calaf i de Santa Coloma de Queralt, on aquestes viles exerceixen una capitalitat ben reconeguda i sens dubte aglutinadora, i en part també de la vall del Corb, més policèntrica (Guimerà, Sant Martí, etc.). Parlant amb gent d'aquests llocs, aviat apareixeran denominacions (no sempre clares, des d'un punt de vista geogràfic, però significatives tanmateix) com *Alta Segarra*, *Baixa Segarra* o *Segarra Baixa* (a més d'altres merament descriptives, del tipus *Segarra calafina* o *Segarra colomina*), si no *Segarra* a seques, que així s'anomena la revista local de Santa Coloma de Queralt i, antigament, també una de Maldà. En canvi, es troba molt més diluïda aquesta consciència, o fins hi ha desaparegut ja, subsumida per la identificació moderna amb la comarca oficial corresponent, a les contrades amb personalitat més híbrida i sense un centre aglutinador clar (o en tot cas un centre comarcal exterior, que justament les atreu vers la nova entitat): així es veu a les zones esdevingudes anoienques al sud de l'altiplà de Calaf (eix Jorba-Argençola, que bascula directament vers Igualada), a les de transició amb el Solsonès (Pinós, etc.), a les de l'entorn més immediat de Tàrrega (potser amb l'excepció de Verdú, que precisament sembla recordar el seu caràcter segarrenc en la mesura que hom manté viva la rivalitat amb el veí cap de comarca) i, especialment, a les que foren incloses a les Garrigues, atesa entre altres raons (llunyania, despoblament, etc.) l'escassa distinció morfològica entre les dues comarques.

Anotem, finalment, que aquest insòlit i múltiple escapçament produeix situacions curioses. No només el fet, enormement paradoxal, que es trobi avui fora de la comarca, com ja hem dit, el seu nucli originari (zona de Calaf - Prats de Rei), sinó, en un altre ordre de coses, la conversió en laterals de llocs antigament centrals: així es dóna el cas que, per exemple, Suró o el Castell de Santa Maria, llogarets que són als extrems meridional i oriental de l'actual demarcació, vora el límit comarcal (i provincial) amb la Conca i amb l'Anoia respectivament, podrien ser descrits en altre temps com punts centrals de l'eix imaginari que travessa el cor mateix de la Segarra. De l'*antiga* Segarra: la que, més enllà i tot de la també mal definida *tradició*, tenia unes bases d'ordre geogràfic prou coherents; és a dir, allò que coneixem com a *Segarra natural*.

Entitat geogràfica de la Segarra tradicional: la Segarra natural

Malgrat la gran indefinició dels límits segarrencs tradicionals, hi ha un element clau que permet, si no fixar-ne el detall en un nivell local precís, sí almenys aproximar-se a la seva realitat geogràfica i, d'alguna manera, així, a la gènesi en la consciència popular d'una identificació de dimensions tan extraordinàries. És allò que podem denominar la *Segarra natural*.

Certament, si esborrem momentàniament del cap la idea restrictiva de l'actual Segarra oficial i observem amb una mirada descriptiva la pura geografia física (rius, valls, muntanyes, plans) de la vasta àrea que, malgrat tots els dubtes, es pot dir que correspon a la Segarra tradicional (per exemple, el conjunt de contrades abans descrites, d'acord amb les respostes locals a l'enquesta de 1931: el mapa de Guiu Sanfeliu), ens adonarem que aquest territori és en el fons bastant homogeni i que respon, en principi, a un tret distintiu bàsic: *l'alçada*. Una alçada relativa, és clar (res a veure amb el muntanyam pirinenc i ni tan sols amb el prepirinenc i el prelitoral), i que es distribueix segons les zones en forma de cresta (serres de Pinós, de Montfred, de Suró, del Tallat...) o bé d'altiplà (el més remarcable és sens dubte el de Calaf, però hom pot observar petits altiplans en pràcticament totes i cadascuna de les partions entre conques fluvials: per exemple, el de Vicfred, entre la vall del Llobregós i la del Sió). Però en tot cas, una alçada que es diferencia i destaca respecte de les zones més baixes de l'entorn: sobretot la conca d'Òdena (E), la Conca de Barberà (S) i la plana d'Urgell (O), mentre que la

transició és molt menys clara (o molt més gradual, si no inversa) vers el Solsonès (N), el Bages (NE) i les Garrigues (SO). Un cas a part, en aquest sentit, el constitueixen la plana de Guissona i la Ribera del Sió (NO), ja que es poden considerar també zones *baixes*, i de fet no és gens casual que en l'esmentada enquesta de 1931 (en la consciència popular tradicional, doncs) s'autodefinissin com a entitats comarcals pròpies, no necessàriament vinculades al tronc segarrenc.

Car la Segarra era essencialment això: l'espina dorsal, amb alçades d'entorn 700 i 800 m, que al bell mig de Catalunya parteix en dos l'anomenada *Depressió Central*, de la qual forma part, tot deixant a llevant Bages i Anoia, i a ponent l'immens Urgell (més sec és el tall al sud, on la serra dita justament *del Tallat* tanca la Conca de Barberà amb una claredat meridiana). És fàcil detectar i resseguir aquesta espina dorsal, perquè marca (com ho fan més al nord el Solsonès i més al sud el Priorat) la divisòria d'aigües entre les dues grans conques hidrològiques del país: a ponent la de l'Ebre (és a dir, els sempre petits rius que aflueixen de forma directa o indirecta al Segre: Llobregós o Bragós, Sió, Ondara i Corb són els quatre eixos bàsics), mentre que a llevant (Cardener i Anoia, afluents del Llobregat) i al sud (Gaià i Francolí) hi ha els rius que no són ja tributaris de l'Ebre sinó que fan cap a la Mediterrània per camins propis. Però arribats en aquest punt cal introduir una altra important precisió: si bé és cert que tots aquests rius (tret del Francolí i del Cardener, que ve de més enllà) neixen als altiplans o les carenes de la Segarra històrica, és cert també que cap d'ells no mor dins dels seus imprecisos límits, sinó que sempre continuen enllà en cerca del seu col·lector (Segre o Llobregat) o bé directament del mar (Gaià), i tanmateix arriba indefectiblement un punt en què els pobles de la ribera deixen de considerar-se segarrencs: a l'Anoia, després de Jorba (o, abans, d'Igualada); al Gaià, sota l'esbalç de Santa Perpètua; al Corb, entre Maldà i Bellpuig; a l'Ondara i el seu afluent Cercavins, vers Tàrrega; al Sió, entre les Pallargues i Agramunt; al Llobregós, segons l'època, entre Biosca i Ribelles.

La conclusió, per tant, ha de recollir els elements bàsics que fins aquí hem anat comentant, i ens permet definir la Segarra natural com l'ample territori que constitueix la part central de la divisòria d'aigües bàsica entre la conca mediterrània i la de l'Ebre, i que comprèn les serres i els altiplans que delimiten aquesta divisòria, de nord-est a sud-oest entre el Solsonès i les Garrigues, així com els trams de capçalera i, en part, les valls mitjanes dels diferents cursos d'aigua que hi tenen origen.

La Segarra oficial

Amb tot el que portem dit fins aquí, és fàcil comprendre que l'actual Segarra oficial, la demarcació administrativa a la qual la llei avui vigent reserva aquest nom, és fruit tan sols d'una determinada contingència històrica, amb ramificacions comercials, geogràfiques i polítiques.

Si l'any 1931, com hem dit abans, la Generalitat enquestà els municipis de l'època per consultar-los la seva voluntat pel que feia a la divisió territorial de Catalunya, el cert és que finalment, amb l'aprovació de la llei de 1936 (reestablerta el 1987 i modificada només en detalls en 1988 i 1990), no es féu gaire cas de la primera i central de les qüestions plantejades per l'enquesta (el sentiment tradicional d'adscripció comarcal, abans comentat) sinó que tot s'organitzà en funció d'unes altres qüestions, centrades en aspectes com el mercat o mercats a què acudia la gent del lloc i, per tant, en el fons, la facilitat de comunicacions amb els centres comarcals. Dit d'una altra manera, es pot afirmar que les comarques avui vigents reflecteixen principalment les distàncies respecte dels nuclis mercadals i les condicions de la xarxa viària d'aquella època. I així és fàcil de veure com cada unitat administrativa, cada nova *comarca*, es limitava a agrupar dos o tres rodals: de manera que a la Segarra corresponguereu només els de Cervera, Guissona i Torà, i a l'Urgell els de Tàrrega, Bellpuig i Agramunt, mentre que el de Calaf, nucli originari de la Segarra històrica, passà a l'Anoia, així com el de Santa Coloma de Queralt ho féu a la Conca de Barberà, etc.

Admès que a efectes administratius i en la pràctica de les comunicacions diàries o setmanals aquesta decisió té o tenia força sentit, una altra cosa fóra considerar si l'any 2000 la facilitat en els desplaçaments i els nous mitjans de comunicació no han deixat obsoletes les compartimentacions pensades els anys trenta per a les necessitats dels anys trenta... Sigui com sigui, constatem com a cloenda dos fets objectius (cosa que no vol dir irreversibles):

1) l'actual delimitació de la Segarra representa un molt important escapçament de la seva dimensió tradicional i també una sorprenent alteració, en un nivell qualitatiu, del seu caràcter natural al capdamunt i a banda i banda de la divisòria d'aigües central del país, ja que la Segarra oficial es troba íntegrament en el vessant occidental (i només en una part) d'aquest eix elevat, equívocament orientada en exclusiva vers les anomenades *terres de ponent* i d'esquena a la Catalunya central;

2) durant les darreres dècades s'estan imposant les noves entitats comarcals, ja sigui camuflant o bé esborrant, segons el cas, les tradicionals identificacions en aquesta matèria.

Els orígens de la fotografia a la Segarra

MARIA TERESA SALAT NOGUERA
IES Antoni Torroja. Cervera

La tècnica fotogràfica, que en aquests moments està a cavall entre el retrat, el periodisme, el reportatge gràfic i l'obra d'art, va ser en un principi un dels descobriments més interessants per als artistes que a mitjan segle XIX es dedicaven a la pintura.

L'impacte que va produir en els cercles pictòrics la invenció del *daguerreotip,* amb el qual el francès Jacques Daguerre, el 1838, va aconseguir fixar la imatge humana en positiu sobre un fons tan brillant i brunyit com la superfície d'un mirall, va ser extraordinari perquè per fi s'havia captat una realitat 'objectiva', perdurable, sense la intervenció modificadora de la mà del retratista. Tècnicament el problema era que s'oxidaven en contacte amb l'aire i, per tant, anava desdibuixant-se la figura, però protegits per un vidre es van convertir aviat en els retrats oficials de la burgesia. Quan el 1841, Fox Talbot va inventar el *calotip*, que permetia obtenir negatius i, per tant, reproduir múltiples vegades les imatges captades, només faltava un petit pas per poder utilitzar la fotografia. Aquest es va donar el 1851, amb la barreja de les dues tècniques, però especialment el 1888, quan la màquina *Kodak* va possibilitar l'accés de l'aficionat a tot allò que fins aquell moment només estava en les mans de tècnics especialistes. La fotografia va interessar per un igual a científics i a artistes. Uns i altres no van deixar d'experimentar amb aquell nou procediment que els oferia un ventall inesperat de possibilitats

Els fotògrafs retratistes, com que en un principi estaven al servei de la burgesia, s'esforçaven per satisfer els seus capricis, donant a la seva obra una composició d'efectes pictòrics, amb el resultat d'un aire artificiós i generalment pedant. Les imatges que mostraven s'havien d'ajustar a la grandesa, la bellesa, el poder o les afeccions que volia reflectir la clientela que es posava davant de l'aparell. Les postures eren diverses segons el missatge que es volia donar, sempre, però, tenim la sensació de trobar-nos amb models estàtics i ampul·losos, potser perquè els protagonistes eren conscients de la transcendència que tenia el fet de quedar fixats per sempre en un sol instant. Quan es tracta de matrimonis (normalment eren fotos fetes en ocasió de les noces de la parella), acostuma a ser el marit qui està assegut, mentre que la muller, dempeus, queda en un segon terme, com corresponia al concepte de valors que llavors es tenia dins la parella. A vegades els dos es col·locaven en un escenari diferent, com en una imaginària llotja on es recolzaven sobre la barana mentre llegien un hipotètic programa o els feien seure un darrere l'altre, de manera que el noi quedés al fons, lleugerament més alt que la noia, la qual portava, habitualment, un ram de flors blanques a les mans. Si es retrata tota la família, l'hereu té també un lloc destacat com a fill privilegiat. Totes les imatges tendeixen a mostrar la mateixa estampa, els que eren rics o poderosos perquè ja anava amb la seva manera de ser, els altres, perquè la seva intenció era justament que el retrat els donés l'estatus que ells per si mateixos no tenien. Aquestes composicions fotogràfiques estàndard van perpetuar-se en el temps, mentre que altres més lliures van anar canviant segons les modes socials.

En el segle XX, durant la dècada dels trenta, com un darrer batec del moviment estètic simbolista, que negava la realitat, i del modernista, que la idealitzava, es van ambientar els espais buscant escenificacions força artificioses per donar un resultat final que fins llavors només s'havia aconseguit amb la pintura i, d'aquesta manera, es captava amb un cert regust romàntic noies vestides com muses volàtils o paisatges enrunats i sorgits d'una insinuant boirina.

Curiosament, l'invent va ser utilitzat també amb finalitats polítiques, perquè els diferents nacionalismes buscaven en la representació dels seus signes d'identificació una lògica afirmació en reacció a la uniformitat que imposava el govern centralitzat de l'Estat. Ja a principis del segle XIX, va sorgir a Catalunya el moviment de la Renaixença, que tenia per objectiu la recerca de les pròpies arrels en la literatura, l'art, el dret, els fets històrics, els costums... Durant el primer quart del segle XX i fins a la dictadura de Primo de Rivera, la Mancomunitat catalana, per mitjà de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), va proposar-se captar fotogràficament els testimonis de la nostra història. Aquesta tasca la van dur a terme diversos fotògrafs, tant professionals com aficionats, al llarg d'una sèrie de campanyes que anaven abastant les diferents comarques. El treball realitzat des de l'IEC i dirigit fonamentalment per Adolf Mas (Solsona 1861 – Barcelona 1936), es va dividir en tres grans seccions: a) La Catalunya Arqueològica; b) La Catalunya Medieval, i c) La Catalunya Rural (per tal de preservar de l'oblit els vells oficis menestrals que s'havien perpetuat de pares a fills i els vestits que en una època havien estat quotidians i en aquell moment tenien ja la categoria de típics).

Les primeres fotografies a la Segarra

En aquestes campanyes institucionals, la Segarra va ser fotografiada per equips especialitzats que després donaven a conèixer en format postal els resultats de les seves troballes. A Guissona,

Sant Guim de Freixenet, Cervera, Torà, Sanaüja, etc., es van captar els monuments que eren considerats més importants, així com alguns dels oficis que quedaven com a testimoni de les seves activitats rurals. També el monjo Cayetano Barraquer, en la seva recerca dels convents de tot Espanya, va arribar a la Segarra com queda reflectit en la seva obra *Casas de Religiosos de Cataluña*, de 1894.

En l'article titulat *Les targetes postals cerverines*, publicat el 15 de març de 1915 a la revista *Nuevo Ambiente*, es fa una relació molt interessant de les diverses sèries de vistes de la capital de la Segarra, editades des de l'any 1903, en què, segons sembla, van publicar-se uns fotogravats d'una més que dubtosa qualitat, impresos per la impremta local Franquesa. Posteriorment, des de la Seu d'Urgell, el senyor Claverol va editar una sèrie de 10 targetes en col·laboració amb la casa Hauser y Menet, de Madrid; més tard, un cerverí, el senyor A. Toldrà Viazo, va publicar una col·lecció de 20 vistes de la ciutat, a les quals va afegir-ne una altra de panoràmica. Mossèn Jacinto Oliveres va divulgar una sèrie il·luminada (els colors eren pintats a mà) que donava una visió pintoresca de la població i dels entorns, a més d'una altra en colors, editada a Alemanya. D'aquesta última sobresurten, per la seva presentació, les fotografies de les façanes exterior i interior de la Universitat. Segons diu el cronista (que respon a les inicials R. A.), la nota característica de la col·lecció és la de mostrar els carrers i les places de la ciutat plenes de gent, ja que va captar els diferents espais aprofitant alguna festa o celebració.

Signada pel senyor Reyes, es va editar una altra sèrie de vint-i-tres postals de la mateixa ciutat, entre les quals n'hi havia unes quantes del torrent, amb una composició molt acurada. El senyor Buixaderes, de Terrassa, va buscar una certa originalitat en les seves reproduccions, mostrant nous punts de vista de Cervera, i finalment es dóna notícia que el senyor Toldrà va ampliar el seu bloc amb 17 targetes més, entre les quals destacava la vista de la façana posterior de la Universitat, la de la plaça Santa Anna, la del campanar i les de les carreteres de Tàrrega i Rocafort.

D'altra banda, a resultes del seguiment periodístic que es va fer del viatge d'Alfons XIII, el 1930, es guarden en els arxius alguns reportatges força interessants. Bastants anys abans, dos esdeveniments havien provocat ja una petita commoció en l'alta burgesia i la petita noblesa de la Segarra: d'una part, la primera fotografia presa a Lleida amb motiu de la visita realitzada per la reina Isabel II, el 1860, on es mostra una visió panoràmica de la ciutat, i de l'altra, l'obertura a Barcelona, l'any 1863, de l'estudi fotogràfic Taller de Rovira y Duran; aquests dos fets van potenciar que les classes benestants comencessin a considerar de molt 'bon to' el poder-se fotografiar.

Al contrari del comú de la gent, els socialment privilegiats tenien contactes directes amb una ciutat o altra, i la majoria no tan sols s'hi relacionaven per negocis o per lligams familiars, sinó que assistien amb una certa assiduïtat a diversos actes socials, com eren les lectures literàries, els balls en dies assenyalats, les festes destacades, els carnavals o els concerts i òperes al Liceu. Del Museu del Blat i del fons Duran i Sanpere, es conserven alguns daguerreotips gelosament protegits de la llum i l'aire, on es poden apreciar encara les faccions d'aquells rendistes locals.

En els seus àlbums familiars, sovint amb tapes de pell repujada i inicials de plata incrustades, podem trobar algunes fotografies dels membres que integraven la família, però també dels parents més llunyans i dels amics més preuats, perquè la possibilitat del retrat postal va abaratir molt el cost d'aquestes imatges i els diferents objectius dels nous aparells permetien prendre 8, 10, i fins i tot 12 preses en una sola sessió. El fet d'enviar una d'aquestes postals per correu, es va convertir en un costum social i en un mateix bloc podem trobar imatges d'estudi realitzades a Manresa, Lleida o Madrid, però la gran majoria són fetes a Barcelona. Eren obradors molt visitats *La Casa Esplugas* de la plaça del Teatre, o *Matorroca*, del carrer Ferran; però a la burgesia de la comarca li agradava, molt especialment, que el seu fotògraf tingués un prestigi afegit, per això al darrere d'alguns retrats podem llegir: *G. Laraura, ex-operador de los establecimientos Disderi, Ken y Nadar de París.* Ara bé, el més sol·licitat és, sens dubte, el de l'estudi que la família Napoleón tenia a la rambla de Santa Mònica i que van mantenir diferents generacions. En un principi, del 1840 al 1850, van començar produint daguerreotips; després s'anunciaven al dors amb la següent llegenda: *Fotografia y daguerrotipo de M. Fernando y Anaïs Napoleón*, i més endavant com: *Primeros fotógrafos de SM el Rey D. Alfonso XII. SS León XIII. D. Luís Rey de Portugal. Dña. Isabel II. Amadeo de Saboya. SAR La Princesa de Asturias. Infantas*, per més tard tornar a variar el redactat: *Comendador de la Real y distinguida Orden de Carlos III. Fotógrafo de la Real Casa y premiado en varias exposiciones".* Certament, si fotografiar-se ja era, per si mateix, un acte de prestigi social, fer-ho a l'estudi de qui ha posat davant les seves càmeres personatges de tan alt llinatge, ho havia de ser molt més.

Aquest és un dels motius pels quals va tardar temps a establir-se un professional a la Segarra, ja que la poca gent a qui li interessava perpetuar-se, ja tenia totalment determinat el lloc on volia fer-ho. Un altre fóra, també, que els petis comerciants i els pagesos no consideraven imprescindible tenir diferents fotografies, sinó només fer-ne en ocasió de les noces o les comunions; la tercera causa ve directament derivada d'aquestes dues: qui es pot aventurar a muntar un negoci tan difícil sense la possibilitat de tenir un públic nombrós i segur?

Els primers fotògrafs de Cervera

Quan finalment, el primer retratista es va atrevir a obrir el seu estudi en aquesta comarca, va fer-ho, encara que de manera més modesta, a imatge d'aquells espais que els professionals tenien a les capitals. El gabinet de Lluís Olalde, va establir-se a Cervera a finals de l'última dècada del segle XIX, de manera que el 1899 s'anuncia a la revista *La Opinión de Cervera* com a *Gran fotografia de Luis Olalde. Economia, perfección y actividad.* S'ha de destacar la importància que podia tenir la paraula *economia*, que portava implícit l'estalvi que suposaria anar al seu estudi en comptes de traslladar-se fora de la ciutat. Com a col·laborador que era d'aquest periòdic, un escrit en la primera columna de la segona pàgina

del primer número, especificava: *Rogamos a todas las personas de buen gusto visiten la fotografia de D. Luis Olalde tiene instalada en la c. Mayor n. 126 de esta ciudad, por si quieren aprovechar una de las pocas ocasiones que en este ramo se presentan, bajo el punto de vista económico y por la esmerada prontitud con que complace a sus numerosos favorecedores."* De les fotografies que en queden, la més impressionant és la de la primera vista panoràmica que tenim de Cervera, agafada des de sol ixent. Una còpia d'aquesta foto, realitzada pels estudis Calafell de Tàrrega el 1974, era propietat de La Caixa de Pensions fins que aquesta institució la va regalar a l'Arxiu Comarcal. Si analitzem les fotografies del seu estudi, veurem que fonamentalment retrata les primeres comunions i algunes persones en solitari. En el primer cas, acostumava a col·locar els nens drets al costat del reclinatori, mentre que les nenes les agenollava. El terra estava cobert per una catifa estampada i el fons el deixava totalment difuminat, potser amb l'objectiu que no es veiés la falta d'un decorat adient. El resultat és el d'unes cares pàl·lides, amb molt poc contrast.

Curiosament, no es troben parelles de nuvis perquè s'estilava que aquests aprofitessin el viatge de lluna de mel fins a Barcelona per retratar-se a la capital, i no devia poder lluitar contra aquest costum.

El segon d'aquests estudis instal·lat a la capital de la Segarra va ser el dels germans Galceran. Aquesta família havia vingut de Manresa per treballar a la fàbrica de galetes Güell, i van deixar aquest ofici per dedicar-se a la fotografia. En principi es van establir al carrer Major, número 49, i van proclamar, l'any 1933, que utilitzaven llum artificial amb uns resultats fotogràfics de cinema (*luz-cine*), que tenien el mobiliari idoni i que podien fer fotografies en tecnicolor, a més de les especials per a passaports, que es donaven a les vint-i-quatre hores. Després, probablement per la mort d'un dels germans, l'altre es va traslladar al final del carrer Major, a l'actual número 134. El treball que ens queda d'ells mostra moltes comunions, algun retrat i fotografies de carnet i grups treballant. Trobem un Galceran exercint fins als últims anys de la Guerra Civil espanyola, però amb la victòria de les tropes franquistes devia tenir por de ser acusat d'anticlericalisme pel seu tarannà agnòstic i desafiant, i desaparegué de Cervera. Encara algú el recorda amb el seu bigoti blanc, les seves permanents ulleres i una frase a la boca: *"Som fets del mono, tots nosaltres"*.

Als baixos de l'hotel Europa, al carrer Victòria número 11, l'any 1933 hi estaven instal·lats un fotògraf de Manresa, el senyor Villaplana, el mes de gener, i un tal P. Valls, el mes de juliol, oferint tant l'un com l'altre, l'especialitat en fotografies il·luminades.

A part dels retrats d'estudi, un altre tipus d'imatge molt corrent fins a la primera meitat del segle XX era la que resultava de fotografiar escenes de la vida quotidiana: la gent en el seu lloc de treball, com les perruqueres davant del seu establiment, els mecànics en fila al costat dels cotxes, els accidents automobilístics o els autocars que cobrien les línies regulars, alguns amb els seus corresponents passatgers, i també les festes populars. Fins i tot era bastant normal captar l'última imatge d'un difunt en el seu llit mortuori.

Els aficionats cerverins

Simultàniament, homes inquiets i amb possibilitats econòmiques suficients com per començar l'aventura, van comprar els primers aparells i van anar captant tant els esdeveniments familiars com els fets ciutadans o els monuments que els cridaven l'atenció. Aquest és el cas d'Agustí Mestres Mas (Cervera, 1879 – Barcelona, 1965), delegat a Cervera del Sindicat de Guissona, que havia estat alcalde de la ciutat l'any 1934. Les fotografies més antigues que tenim d'ell a l'arxiu, daten de 1915. Recull diversos assumptes, des d'esports a festes populars com el carnestoltes i les diferents manifestacions culturals, polítiques i religioses, fins a esglésies i altres monuments. La majoria són de Cervera, però n'hi ha algunes d'altres pobles de la Segarra i de fora de la comarca. Li agrada tot, i aquesta curiositat fa que tinguem actualment un espectre molt ampli de la realitat de la vida cerverina a la primera meitat del segle XX; però també va més enllà de ser un espectador més, per convertir-se en algunes ocasions en un autèntic reporter gràfic, com en el cas de l'incendi del Sindicat, l'any 1923, o d'aquella que podem considerar com la primera vista aèria d'aquesta ciutat, ja que des del campanar de Santa Maria va anar fotografiant una panoràmica continuada de tot l'espai que podia anar abraçant l'objectiu del seu aparell, desplaçant-lo en el sentit del sol, a mesura que aquest l'anava il·luminant. Gràcies a ell tenim també l'única imatge que es conserva del desaparegut convent de les Verges qui hi havia a l'actual plaça de l'estació.

El mateix passà amb l'historiador Agustí Duran i Sanpere (Cervera, 1887 – Barcelona, 1975), que va utilitzar la fotografia, no tan sols per emmarcar l'entorn familiar, sinó i molt especialment, com a testimoni fidel de les obres d'art que estudiava, visitava o trobava. Si bé tenim d'ell 3.702 plaques de vidre en negatiu i 1.455 en positiu, l'Arxiu Comarcal de Cervera guarda unes 10.000 còpies fotogràfiques, a més dels àlbums que ell mateix va realitzar. És en el període immediatament posterior a la Guerra Civil quan l'aparell fotogràfic es va convertir en una mena de perllongament anatòmic d'aquest home emprenedor, que en sortir al carrer creia que en qualsevol cantonada podria trobar alguna resta, per petita que fos, que l'ajudaria a comprendre millor el nostre passat. L'espai geogràfic que va abraçar amb el seu objectiu fou molt divers, ja que eren freqüents els seus viatges a l'estranger i els desplaçaments continuats per tot el territori peninsular, de manera que actualment són una magnífica font d'informació, tant com a testimoniatge d'espais desapareguts com per a conèixer els possibles canvis que han experimentat aquells que encara ens resten. A més, era padrí de bateig del gran fotògraf cerverí Claudi Gómez Grau, a qui sovint obsequiava. Entre aquests regals, en Claudi estava orgullós de la seva primera bicicleta, però molt especialment de la seva primera màquina de fotografiar. El senyor Duran l'esperonava perquè veia les capacitats del seu fillol, i tant ell com el seu entorn domèstic es van convertir en el punt de mira de l'objectiu d'aquell aparell tan especial.

En Nicolau Güell Casellas (Gironella, 1911- Cervera, 1993) tenia 9 anys quan la seva família es va establir a Cervera i pocs més quan la seva afecció a la fotografia va portar-lo a estalviar pel seu compte una petita quantitat dels pocs diners que rebia el diumenge per poder anar al cinema, a fi de poder comprar un

aparell fotogràfic. Quan va aconseguir 18 pessetes, el seu pare, que en principi li havia negat allò que considerava un caprici, va regalar-li les 2 pessetes que li faltaven per poder-se comprar aquella primera càmera. Gran amant de la natura, havia pujat amb el seu amic Enric Companys (Cervera, 1912) a l'Aneto, i des del cim, els dos van captar una sèrie de panoràmiques d'una bellesa incomparable.

Durant els anys seixanta eren bastants els cerverins que es dedicaven a la fotografia de manera lúdica. En una exposició que La Caixa de Pensions presentava a Cervera l'any 1962, hi trobem com a participants en Joan Alegre, els seus fills Josep M., Elena i Henar, el pintor i fotògraf Josep Batlle, en Josep Gasol, en Francesc Domènech, en Nicolau Güell, el seu fill Rosendo, l'Eduard Montiu, en Joan Puig Cama, l'Antonio Puig Torné i l'Emili Rabell.

En aquest mateix període, he de fer esment de Joan Tous i Casals (Barcelona, 1912), qui recorda que com a sergent que era de l'exèrcit roig, en tornar de França va ser empresonat en els espais de la Universitat cerverina que servien de presidi, essent aquest el primer contacte que va tenir amb la ciutat. Ja plenament establert com a agent comercial col·legiat, tenia l'afecció de recórrer, acompanyat de la seva esposa, les diferents comarques catalanes, i fotografiava les esglésies, els castells i els racons del paisatge que ell considerava més interessants. El 1965 es va comprar un cotxe, la qual cosa li permeté allargar la distància de les seves rondes de cap de setmana. És en aquest moment que descobreix les possibilitats fotogràfiques de la Segarra, comarca de la qual té un fons d'unes 400 fotografies.

Un dia, sense saber quina classe de monument era aquell que havia fotografiat a Pallerols, es va presentar a la casa de l'ardiaca per consultar-ho al senyor Duran. Aquest li va aclarir que es tractava d'un colomer, i a partir d'aquella troballa el senyor Tous es va dedicar, incansablement, a la recerca d'aquest tipus de construcció per totes les terres catalanes, de manera que actualment en té comptabilitzades una cinquantena; a més, va col·laborar amb Antoni Pladevall i Ignasi M. Colomer en la confecció del llibre *Colombaris, colomers i palomeres* (Barcelona, 1976). Però aquella conversa també va marcar l'inici d'una bona relació amb el senyor Duran, qui en certa ocasió, agafant un compàs i col·locant-lo damunt del mapa de la Segarra mentre recolzava el centre a Cervera, li va dir que el cercle resultant era l'àrea geogràfica que ell investigava. Llavors el senyor Tous es va dedicar a fotografiar aquell espai, donant-li els negatius al senyor Duran, el qual en feia còpies per a utilitzar-les posteriorment, de manera que a l'arxiu Duran hi ha un centenar de fotografies realitzades per ell; fins i tot en una ocasió va donar una conferència amb les diapositives del Joan.

La fotografia professional a Cervera a partir de la Guerra Civil

A Cervera, on ja hi havia hagut un estudi a principi de segle i un altre fins a l'acabament de la Guerra Civil, el gran professional de la fotografia fou en Claudi Gómez Grau (Cervera, 1906 – Lleida, 1989). Ell havia de ser barber com el seu pare Frederic, però la seva ment desperta i imaginativa va trobar un camí ben diferent quan va veure la bellesa que podia sorgir d'un emmarcat fotogràfic. Segons explica Frederic Gómez, el seu germà petit havia treballat com a ajudant seu, a l'aparador de la barberia s'hi havien barrejat sovint eines pròpies de l'ofici amb imatges fotogràfiques, fins que un bon dia, en un cop de geni, va deixar un client amb la barba a mig afaitar i va decidir convertir el seu entreteniment en la seva professió. Els principis van ser difícils perquè l'estudi de Galceran va considerar que era una intromissió professional, i no tenia una clientela gaire extensa. Li agradava també fer fotos fora de la cambra de treball, perquè li encantava captar el moment, la instantània, amb la consciència que podia ser únic i, per tant, irrepetible. Per aquest motiu, quan en els dies més actius de la revolta de l'estiu de 1936, es van llençar a la plaça Sant Miquel les pertinences dels pares del Cor de Maria per cremar-les, mentre ells eren forçats a pujar en autobusos per fer-los fora de la ciutat, hi va enviar el seu germà perquè fes un reportatge. Veient-lo en aquesta tasca, algú els va delatar i les milícies revolucionàries locals van fer presoner el Claudi, com a responsable del fet, i van confiscar tot el material fotogràfic que van trobar a la barberia. Les gestions dutes a terme pel senyor Duran al departament de Justícia de la Generalitat van fer possible l'alliberació de Claudi Gómez i la devolució d'algunes de les seves pertinences, encara que per a més seguretat, l'historiador es va emportar els dos germans i els va col·locar a Barcelona, amb el grup que treballava en la salvaguarda documental que ell duia a terme, com a responsable que era de tots els arxius de Catalunya.

El 1938 va ser mobilitzat i una vegada acabada la guerra va llogar els baixos de la casa Duran per establir-hi el seu estudi fotogràfic. El 1942 acompanyà l'etnògraf pallarès Ramon Violant en una campanya de recerca de peces per a la sala que es volia bastir amb el tema dels costums populars del Pirineu, en el Museu d'Arts i Indústries Populars que Agustí Duran i Sanpere estava preparant al Poble Espanyol de Montjuïc. Ell era l'encarregat de recollir els testimonis gràfics considerats més interessants: paisatge, costums, elements arquitectònics, mobiliari... Va aplegar un fons fotogràfic de 1.000 imatges.

Mentrestant, anava experimentant amb tot allò que trobava, sense menysprear qualsevol opció que impliqués un sentit lúdic, experimental i, fins i tot, dificultós. Ja el 1935 va posar en marxa una emissora de ràdio a Cervera i, al mateix temps, amb una colla d'amics, van construir una avioneta, còpia exacta de *Le pou du ciel,* que van traduir literalment com *El Poll del Cel,* només seguint les instruccions d'una revista francesa. També des de 1926 havia anat endinsant-se en el món del cinema, essent un dels pioners més joves del nostre país, quan es va convertir, segons paraules pròpies, en l'"Operador cinematogràfic de Fox News". Pertanyia a l'Associació de Cinema Amateur del Centre Excursionista de Catalunya, en la seu del qual va presentar, el 9 de maig de 1934, *Xiquets de Valls*, pel·lícula guanyadora del premi *La Voz de su Amo*, com a millor film sobre un disc d'aquesta marca. El mateix any projecta a Cervera *Ritme de vida*, una visió romàntica de la vida cerverina, expressada en imatges d'avantguarda, així com *Fulles d'àlbum*, amb una tècnica potser no tan acurada, que era una visió de tot Catalunya amb imatges recollides 'al passar', i *Reflexes*,

on el motiu estètic el marca la blancor d'uns ànecs movent-se per un estany en el qual es reflectien les imatges que l'envoltaven. Era una persona molt activa; participava en tots els actes organitzats pel Casal Català, del qual era soci, i en altres de caire cultural que es feien no tan sols a Cervera, sinó també en altres llocs, com és el cas d'unes xerrades a l'escola de nit, organitzades per la junta de mestres de la capital de la Segarra l'any 1934, o, el mateix any, una explicació arran d'una sessió cinematogràfica sobre què era el cinema amateur, a Banyoles. Dissenyava ell mateix els anuncis de la seva botiga, dibuixant sovint els aparells que posava d'oferta. El 1935 va guanyar també un premi per un altre documental: *Un día en S. Sebastián*. Compaginava sempre fotografia i cinema, fins que a principi dels anys cinquanta el trobem ja a Madrid com a encarregat de foto fixa al cinema professional. Va participar, fins al 1980, en més de cent pel·lícules. Una mostra del seu sentit de l'humor i de la seva imaginació és la creació d'allò que ell va batejar com *Carameloscope*, que consistia a projectar en festes infantils i, a vegades, en el propi domicili de la canalla, una sèrie de pel·lícules de dibuixos animats o de les còmiques del cinema mut, i acabar amb la visió de la seva imatge asseguda i tirant caramels des de la pantalla. En aquell moment s'encenien els llums i era el mateix Claudi qui es treia des d'unes enormes butxaques les llaminadures que feien la delícia de la quitxalla.

Quan es va trobar sense forces per continuar la seva vida independent a Madrid va tornar a Cervera, on va anar fent alguna producció en vídeo, però sobretot on podia passar els darrers anys amb els amics que encara li quedaven.

A la seva ciutat, la família va continuar amb l'estudi fotogràfic que ell havia engegat, i que avui en dia encara porta el nom de Gómez Grau.

D'altra banda, qui va ser durant molts anys secretari de l'Ajuntament de Cervera, Francesc Domènech Bosch (Cervera, 1904 - 1988), aficionat a la fotografia des de molt jove, va organitzar un espai d'atenció al públic, conjuntament amb un petit laboratori, als baixos de casa seva, al carrer Estudi Vell, i sense dedicar-s'hi mai de manera exclusiva, va exercir de fotògraf, ajudat per la seva filla Marta. Era especialment requerit per fer fotografies d'estudi en les quals la persona retratada volia que es reflectís un encant especial, perquè ell, generalment, captava no només el conjunt, sinó la llum que emanava dels seus models. Amb tot, eren especialment apreciades les fotografies que feia per a ell mateix del paisatge cerverí, o la visió diferent que donava a diversos racons del patrimoni artístic de la ciutat. Durant una temporada va treballar conjuntament amb Jaume Bonjoch.

El pintor Josep Batlle Campderrós (Granyena, 1909 - Cervera, 1978), va orientar també la seva especial manera de captar l'atmosfera que l'envoltava, a través del laboratori fotogràfic. Nascut a Granyena i enamorat de tots els colors canviants de les terres de la Segarra, va dedicar gran part de la seva vida a les seves grans afeccions: la pintura i el dibuix; però a partir de 1958 i fins al 1970, instal·là un estudi fotogràfic a l'espai que havia estat aula de dibuix per als seus alumnes, seguint els consells del seu amic Claudi Gómez. Des de darrere l'objectiu va saber captar com ningú la bellesa femenina, buscant en les seves models l'espontaneïtat, la picardia i la serenitat dels rostres, que sovint podien passar desapercebuts.

Jaume Bonjoch Boladeres (Cervera, 1913 - 1982) va transformar part del seu domicili particular en estudi fotogràfic. Des de molt jove es va encapritxar amb la fotografia i ell mateix va organitzar-se un petit laboratori fet de fusta a la seva pròpia alcova. Era fuster de professió, ofici que havia estudiat als pares salesians, però en deixar-ho va treballar als jutjats de Cervera i a la presó, fins que un dia, a principi dels seixanta, conscient de les possibilitats que ell tenia i de la seva afecció pel retrat, el senyor Domènech li va oferir formar societat, de manera que aquest posava el material i en Jaume el treball. No va ser fins que el primer es va trobar malalt que el senyor Bonjoch no es va independitzar i es va establir pel seu compte. Encara que les imatges eren en blanc i negre, sovint enviava a pintar les fotografies a Manresa i més endavant la seva filla Conxita li feia alguns dels retocs que els clients li demanaven. Havia estat sempre un home inquiet i enamorat de la vida. Era un dels participants d'aquell grup de somiadors que volien tirar endavant *El Poll del Cel*. Ell va ser l'encarregat de confeccionar les hèlices i encara n'hi ha dues a les golfes familiars, perquè creien que l'elaboració d'aquest tipus d'avioneta podria ser un negoci rodó i que els plourien ofertes d'arreu del país. Ara bé, probablement allò que més el va fer vibrar sempre va ser la caracterització que feia de sant Pere a la Passió de Cervera. La malaltia i la jubilació van tallar molta d'aquesta activitat.

Els primers fotògrafs a Guissona

Com a molts llocs, a Guissona hi va haver persones aficionades a la fotografia en la primera meitat de segle XX. Tal és el cas del metge cirurgià Eduard Camps i Cava, que va arribar a la vila per exercir-hi la seva professió el 1902, i que era, també, un gran aficionat a la història i un dels cronistes locals d'aquests anys (autor de les inèdites *Memòries Històriques de Guissona*, fins que van ser recollides posteriorment per mossèn Joan Santaeulària Pujol, dins el seu llibre *Guissona*, el 1982). Sembla que, a més, li agradava molt la fotografia. Normalment l'acompanyava en aquesta tasca el seu gran amic Francesc Serra i Castellà (Igualada, 1891 - 1945). Aquest últim, que era industrial tèxtil i fundador, el 1919, de la primera indústria de Guissona, va contagiar el seu fill Salvador Serra i Baliu (Igualada, 1914) la mateixa afecció a la fotografia i, per tal que pogués desenvolupar-la, als catorze anys li va regalar una càmera Kodak, amb obturador i disparador retardat de format 10,7 cm x 6,4 cm.

Més endavant, però encara abans del 1940, una altra persona aficionada a les càmeres, Anton Pané, va utilitzar aquesta dèria com a esbargiment per alleujar una llarga convalescència.

Conscient que aquest entreteniment no era tan sols el passatemps d'unes poques persones, l'Ateneu de Guissona, institució que havia estat fundada el 1921, organitzà deu anys més tard, amb motiu de les festes de Nadal de 1931, una exposició d'art que incloïa també un vessant dedicat a la fotografia. Aquesta estava

dirigida pel fotògraf cerverí Claudi Gómez Grau, i s'hi recollien una sèrie d'imatges fotogràfiques signades per Maria Badia i Casals, Manel Mir i Castellà, Fermí Vidal i Mas, Antoni Mercadé i Uliu, Celdoni Farré i Solé, Josep Camps i Carulla, Xavier Mercadé i Faus i Ignasi Faus i Esteve.

També abans dels anys quaranta van arribar a Guissona professionals de la càmera, especialment des de Barcelona, per poder fer les famoses postals; ara bé, encara que era un municipi molt important de la Segarra, a l'igual dels altres no va tenir un estudi fotogràfic propi fins passada la Guerra Civil. Aquí el va muntar la senyora Lola Costa i Coromines (la Morana, 1922), qui encara era molt menuda quan la seva família va fixar la seva residència a Guissona. Molt interessada per la fotografia, el 1943 el seu cunyat Salvador Serra i Grau li va aconsellar d'anar a Barcelona a aprendre'n de manera professional, especialment pel que fa al revelat. A la capital va treballar als estudis Arpí de les Rambles fins l'any 1946, que va tornar a Guissona on va arranjar un petit laboratori a la seva pròpia llar. Curiosament, els encàrrecs els rebia i lliurava en un garatge de l'avinguda Josep Faus, i va treballar d'aquesta manera fins l'any 1958. Al principi de l'any 1959 va deixar la Segarra per instal·lar-se definitivament a Barcelona.

Durant el mateix període, en Sebastià Barnola i Closa (Guissona, 1901 - 1999) va aprendre les primeres nocions de fotografia, amb la seva Univex automàtica, sota el guiatge del fotògraf Anton Pané, fill de Guissona i professional habitual dels camps de futbol del Barça i del RCD Espanyol, que passava algunes temporades a la vila. Va ser en Barnola qui va fer totes les fotografies del primer DNI que es van haver de treure els guissonencs. Va deixar de fotografiar gairebé al mateix temps que començava a dedicar-s'hi el senyor Santacana.

En Calixto Santacana Rosell (Vallfogona de Riucorb, 1918 - Guissona, 1998), a l'igual del seu germà Josep M. (Vallfogona, 1914 - Guissona, 1984), va passar la seva joventut a Vallfogona, on els dos exercien l'ofici de fuster. De molt jove, el seu padrí li va regalar un aparell fotogràfic amb el qual es va afeccionar de tal manera, que no tan sols l'utilitzava per al seu propi plaer, sinó que feia retrats als veïns del poble, com un autèntic professional. Una vegada acabada la Guerra Civil, van creure que, atesa la penúria econòmica generalitzada, hi hauria més possibilitats de treballar en una població més gran i es van traslladar els dos a Guissona, on de mica en mica van anar compaginant la fusteria amb la fotografia; així quan hi havia algun esdeveniment fora de la rutina diària, com les festes de Rams, Pasqua, la Santa Missió, les processons o les festes populars, carregaven la màquina i anaven fotografiant la gent que els semblava, exposant després les còpies a la venta per al públic. Més endavant van deixar la fusteria per treballar-hi en exclusivitat.

No els importava feinejar de manera intensiva per poder complaure un públic cada vegada més nombrós. Per exemple, van armar unes assecadores especials per tal de poder donar les fotografies de noces en acabar el banquet, la qual cosa agraïen moltíssim els clients. Al senyor Calixto se'l podia veure sempre amb la màquina penjada a l'espatlla, una Leica de l'any 35, controlant qualsevol acte especial, fent fotografies de grups a les taules en els descansos dels balls o bé amb el Citroën de caixa negra voltant tots els pobles de la rodalia per tal de fer les fotografies dels carnets d'identitat.

El començament de la fotografia en color va marcar un punt d'inflexió en el seu negoci perquè van minvar molt els guanys en haver d'enviar els carrets a revelar a Barcelona. Amb tot, el seu fill Santiago ho va continuar fins l'any 1964. A finals de la dècada dels seixanta es va establir la fotografia Reblé.

Els inicis de la fotografia en les altres poblacions

Tret de Cervera, la fotografia professional a la Segarra s'inicià molt tard; exceptuant Guissona i el retratista Calafell de Sant Guim, establert a Tàrrega, en la majoria de casos no s'instal·len els diferents laboratoris fins a final dels anys cinquanta o seixanta, i el punt de partida és, gairebé sempre, la necessitat de retratar la gent perquè poguessin obtenir el document nacional d'identitat. Normalment, als pobles de la comarca hi arribaven els fotògrafs de llocs propers i era bastant generalitzat el costum d'anar a retratar-se a Cervera, a Tàrrega, a Santa Coloma de Queralt o fins i tot a Barcelona. Sovint, als anys cinquanta, gent afeccionada, amics dels veïns, mestres (com és el cas de la Pilar Nadal a Ivorra), feien fotografies per captar l'ambient familiar o les festes del poble. El panorama general és sempre el mateix: hi ha alguns propietaris d'aparells que a més de fotografiar la família retraten els entorns panoràmics i patrimonials dels seus municipis, i és a mitjan segle XX quan es comencen a establir estudis més o menys professionalitzats, la majoria dels quals s'inicien, tal com he dit, per la necessitat d'obtenir còmodament les fotografies del DNI. Aquest servei el prestaven complet, és a dir, omplien les dades, prenien les empremtes digitals i, finalment, retrataven en les mides i postures reglamentàries l'interessat. Sovint, aquests primers fotògrafs eren persones aficionades que havien d'actuar com a testimonis dels 'incidents' més o menys transcendents que es produïen en el seu entorn més proper, com és el cas d'un incendi, un robatori o un accident, ja que si els afectats no podien comptar immediatament amb l'ajut de la policia, almenys quedava constància d'allò que havia succeït. Era un servei social que prestaven i que en alguns moments implicava aixecar-se del llit a altes hores de la matinada o deixar a mitges el menjar a la taula.

Però una mica abans, en l'espai de temps a cavall entre els segles XIX i XX, també un cert nombre d'homes, dinàmics i interessats pel món que els envoltava, experimentaven els jocs de la llum i la composició amb les primeres plaques de vidre. A Hostafrancs, Mateu Carbonell Bonet (Hostafrancs, 1875 - Cervera, 1916), terratinent i administrador d'algunes de les grans finques de la comarca, viatjava amb assiduïtat a Barcelona i, esporàdicament, a París. Aquests viatges el posaven en contacte amb les novetats que hi havia en el cultiu de les terres, però també amb els canvis socials. Quan arribava a casa seva barrinava la manera de poder tenir algunes de les coses que més li havien cridat l'atenció, i així fou com ell mateix va inventar un sistema de lligar sacs, un sidecar per acoblar a la seva moto i, fins i tot, una màquina de fotografiar que es conserva encara a la casa pairal. Com que la utilitzava

normalment, l'arxiu familiar conté un plec d'unes 400 fotografies en vidre, de diferent temàtica.

A Torà, en aquesta mateixa època, dues persones van dedicar-se amb semblant passió a la fotografia. D'una banda, el sacerdot mossèn Senén Rodamilans, a qui la gent recorda formant un únic conjunt amb la seva gran màquina, sostinguda per tres pesats peus i amb la qual retratava contínuament el seu entorn. Una remarcable "bogeria" senil el va salvar de ser afusellat a la Guerra Civil i morí al seu poble el 1937. De l'altra, un dels Maluquer d'Alentorn, en Josep Maluquer i Viladot, va fer cap al poble al casar-se amb la pubilla de cal Serpell i, curiosament, considerava també com el seu màxim entreteniment fixar amb el seu objectiu qualsevol cosa per la qual ell sentia curiositat.

En aquesta població, va ser Joan Calleja (Torà, 1931 - 1989), fill d'un guàrdia civil de Madrid, establert i arrelat al poble, qui va muntar el primer laboratori al servei dels seus veïns. Era afeccionat a la fotografia des de ben jove i durant uns anys, just després del seu matrimoni amb Neus Molins Vilaseca, l'any 1957, va oferir uns serveis professionals, en els quals la seva esposa va ser un puntal molt específic, ja que tenia cura del laboratori que van instal·lar al seu propi pis, i sovint era ella qui feia les fotografies. Ben aviat, però, l'arribada de la primera criatura, amb la incapacitat evident de poder disposar de les hores necessàries, per part d'ella, i la dedicació cada vegada més exclusiva a la Caixa de Catalunya, per part d'ell, van ser circumstàncies decisives per plegar el negoci. Amb tot, ens queda un conjunt de belles imatges del patrimoni comarcal, així com del paisatge segarrenc, sorgides de la seva càmera.

En el mateix entorn, l'agutzil Ramon Santesmasses Seriola (Torà, 1922), una persona activa que trobem treballant amb igual intensitat tant d'electricista com d'escorxador, ajudava el fotògraf que, periòdicament, es desplaçava des de Solsona per fer les fotografies de carnet per al DNI. Com que li agradava força, quan va deixar l'ofici en Joan Calleja, li va regalar el seu aparell fotogràfic, i així va poder substituir-lo, des de l'any 1964 fins al 1976. Normalment l'ajudaven els seus fills, que des de l'edat de 10 anys van començar a entrar al laboratori que havia organitzat als baixos de casa seva. Sovint es desplaçava fins a Biosca per exercir de fotògraf. Va deixar la fotografia quan es va establir professionalment a Torà la Teresa Pla.

A Sant Ramon, Josep Munt i Solà (Ivorra, 1906 - Sant Ramon, 1994) es cuidava del cinema del poble, i era el propietari dels cotxes de La Iborrana, que traslladaven els viatgers fins a Cervera per tal que poguessin agafar el tren en aquesta ciutat; però, a més, sentia una atracció especial per la fotografia, de manera que, el 1942, quan va morir el pare superior del convent, molt apreciat pel poble, ell va fer una composició a base de les imatges fotogràfiques captades durant l'enterrament, per tal que els veïns poguessin veure-les en una pantalla, mentre ell les anava passant per un rudimentari projector que es movia per mitjà d'una maneta lateral.

A Sanaüja, Jacint Riera (1901-1973), que tenia una merceria i a més exercia de barber i rellotger, compartia aquest espai amb un laboratori fotogràfic, on a més de retrats d'estudi s'hi revelaven també les fotografies fetes a les festes, comunions, etc., essent el retratista oficial del poble durant els anys trenta i quaranta. Era especialment apreciada la seva habilitat per "retocar" fotografies, la qual cosa feia amb la mateixa minuciositat i precisió amb què treballava la maquinària dels rellotges.

Aquest poble recorda també una veïna que era coneguda com la Ramona de cal Vidrier (se'n desconeixen el cognom i les dates vitals), que exercí de fotògrafa a Barcelona durant els anys quaranta.

A Sant Guim de Freixenet, es va establir la família del barceloní Enric Lacueva Madriguera (Barcelona, 1931), quan ell tot just estrenava l'adolescència. Des de molt jove va treballar a la delegació que la Caixa de Catalunya tenia en aquesta població i compaginava la seva professió amb la de fotògraf, ja que era un gran afeccionat. Retratava festes, banquets, feia les fotos per al DNI, fins que a mesura que van anar augmentant les seves responsabilitats a la caixa va anar minvant la seva activitat com a fotògraf, i ho va deixar definitivament a principi dels anys setanta.

Fotògrafs establerts fora de la comarca

Hem de mencionar també altres professionals que han estat directament relacionats amb la Segarra, encara que tinguessin el seu estudi fora de la comarca. A principi de segle, a la revista *Nuevo Ambiente* de Cervera, s'anunciava el retratista Lladó, establert a Tàrrega, que oferia ampliacions i fotografies artístiques, mencionant que havia rebut, el 1909, el premi del concurs de la ciutat de Lleida, i el 1910 i el 1912, el del concurs de Terrassa.

També tenia el seu estudi a Tàrrega en Jaume Calafell Pifarré (Sant Guim de Freixenet, 1917 - Tàrrega, 1986). El seu pare tenia una tenda d'ultramarins a Sant Guim, però a més voltava tots els pobles de la comarca per vendre els seus productes. La seva mare cosia tant per a la família com per encàrrec. Ell, essent encara un adolescent, es va posar de perruquer de senyores, feina que feia bé, però molt sovint l'havia de treure la seva mare d'entre un grup d'amics perquè alguna clienta s'estava esperant a casa mentre ell jugava al carrer amb els seus companys.

L 'afecció a la fotografia segurament li va venir quan, col·leccionant punts de la xocolata, va poder bescanviar-los per una màquina de fotografiar; n'estava tan cofoi d'aquesta adquisició que les seves primeres models eren les senyores que acabava de pentinar ell mateix. Més endavant va anar a França a estudiar i a principi dels anys quaranta es va establir a Tàrrega. El servei militar el va traslladar forçosament a Burgos, on va muntar també el seu propi estudi, de manera que quan va tornar a la capital de l'Urgell es va emportar amb ell les dues noies que l'estaven ajudant a fer els retocs a les còpies. Aquesta febril activitat la mostrà també amb la invenció de tota mena d'aparells, ja que quan ell necessitava una cosa, si no la tenia, se la fabricava; és a dir, tenia un taller mecànic i elèctric amb les eines apropiades per muntar-se, per exemple, un llum articulat, una alarma o l'estri d'estereoscòpia amb el qual podia veure en relleu totes les imatges que ell mateix havia anat fent per tot l'Estat, inclosos el Valle de los Caídos o el

Palacio de Oriente, en uns moments que l'accés a aquests llocs era limitadíssim per als fotògrafs.

Mai li va fer mandra moure's quan endevinava que hi podia haver un bon reportatge; d'aquesta manera el trobem a Madrid fotografiant l'arribada d'Eva Perón, o a Barcelona donant testimoni dels voluntaris de *La División Azul*, o captant els moments culminants del gran premi de l'automòbil de 1947 a la capital d'Espanya. Encara que sempre estava a disposició dels veïns de Sant Guim, va sentir-se en deute amb la ciutat que tan bé el va acollir i va ser un dels fundadors de la primera emissora targarina, sense deixar de col·laborar mai a la revista *Nova Tàrrega*. Els últims temps, amb la incorporació del vídeo, era un dels fotògrafs que més treballava a la Segarra en la confecció de reportatges de bodes.

Avui en dia, tots els seus fills estan exercint la mateixa professió, tant a Tàrrega com a Barcelona.

A manera d'epíleg

Estic segura que hi ha hagut moltes altres persones que al llarg dels anys que hem estat analitzat s'han dedicat, d'una manera més o menys intensa, a intentar captar amb la màquina les persones, els paisatges o aquelles mostres del patrimoni cultural que els cridaven l'atenció, i potser perquè havien guardat gelosament aquests testimonis o perquè, malauradament, no en resti cap mostra, han estat menys coneguts per la gent a la qual hem consultat, i encara que els seus noms haurien de fer-se presents en aquest treball, no hi he pogut accedir. Espero que a partir de la publicació d'aquest volum puguin sortir a la llum molts altres autors, i que els puguem veure en una propera edició.

Mapa de la Segarra

Com manejar i utilitzar la Història Gràfica de la Segarra

Les parts de la Història Gràfica

El cos central de la *Història Gràfica de la Segarra* està conformat per 1.152 fotografies, un 40% de les quals són de Cervera i un 60% dels altres pobles de la Segarra.

Aquest cos central ha quedat estructurat en set blocs temàtics, que, al seu torn —tret dels dos primers temes—, es tornen a subdividir en subtemes.

Les set grans matèries són:

1. Paisatges i vistes generals (amb un 11% de les fotografies).

2. Patrimoni (14%)

3. L'àmbit del treball (18%)

4. La vida privada (11%)

5. L'àmbit del públic (18%)

6. El lleure i la cultura (11%)

7. Les festes i les celebracions (16%).

La classificació

En els capítols primer i segon no hi ha subdivisions, i les fotografies s'han classificat per l'ordre alfabètic dels municipis, i dins de cada municipi, per ordre alfabètic dels pobles.

Tots els altres cinc capítols —3, 4, 5, 6 i 7— tenen subdivisions temàtiques que són assenyalades a la capçalera de les pàgines senars. Dins de cada subdivisió les fotografies segueixen l'ordre alfabètic dels municipis i dins d'ells dels pobles.

Aquest ordre pot haver-se alterat en alguna ocasió per raons del format de la fotografia i de la maquetació.

Les introduccions

Per davant d'aquest cos central, l'obra ha estat completada amb diverses introduccions.

A banda de les institucionals degudes als editors del llibre —Centre Municipal de Cultura de Cervera, depenent de la Paeria de Cervera, i Consell Comarcal de la Segarra—, hem tingut l'honor de poder disposar d'un pròleg de l'escriptor Josep Vallverdú, Premi d'Honor de les Lletres Catalanes; segueix la introducció que el lector està llegint, sobre la mateixa obra i la seva gestació, i vénen a continuació les introduccions temàtiques.

En aquestes darreres es presenten els antecedents històrics del territori que avui constitueix la Segarra —amb textos de Joan B. López Melción, Pere Verdés Pijuan, F. Xavier Rivera Sentís i Josep M. Llobet Portella—, es fa un repàs al que ha estat des d'un punt de vista històric la Segarra els darrers dos-cents anys, o sigui, una presentació de la Segarra a l'època contemporània —amb text de Ramon Ramon Muñoz—, es presenta la comarca en l'espai i els problemes de la seva configuració administrativa —per Albert Turull Rubinat— i, finalment, s'ha fet un esbós biogràfic dels principals fotògrafs dels quals disposem de material gràfic en la present obra —per M. Teresa Salat Noguera.

La bibliografia

El lector trobarà una relació bibliogràfica amb el material consultat per elaborar els textos. Per tant, no és pas una bibliografia completa de la Segarra sinó restringida al material emprat, bo i considerant que no poca informació dels textos prové de la tradició oral.

Els índexs

A la part final del llibre, després del cos central, una bibliografia i diversos índexs i llistes completen el volum, i esperem que es converteixin en un bon instrument de consulta per als lectors.

Pel que fa a les llistes, hi ha:

a) La relació d'autors de fotografies.

b) La relació de dipositaris actuals de còpies de les fotografies incorporades.

c) La relació de persones que han col·laborat en la documentació de les imatges.

Entre els índexs, tots els quals remeten al número de fotografia, hi trobareu:

a) Un índex general complet, per ordre d'aparició de les fotografies en el volum —en el qual consta el lloc de la fotografia, l'any i un breu resum del contingut del text.

b) Un índex dels pobles a què pertanyen les fotografies —molt útil i indispensable quan hom vol saber quines fotografies hi ha de tal o tal poble.

c) Un índex de noms de persones citades o documentades als textos —on diferenciem les persones que apareixen a les fotografies de les persones que només són al·ludides.

d) Un índex de noms de lloc citats —on també es diferencia amb una tipografia diferent si el lloc apareix a la fotografia o si només s'hi al·ludeix en el text.

e) Un índex de conceptes —on apareixen els principals conceptes o paraules clau que hem considerat adequades per fer una cerca per matèries.

Les dades que hi ha a cada fotografia

A cada fotografia indiquem, quan ha estat possible saber-ho i per l'ordre en què apareix dins del text:

— Localitat (i municipi quan el nom del municipi és diferent del de la localitat)

— Any de la fotografia (exacta quan és possible; aproximat quan pot ser estimat, o sense data quan l'aproximació seria massa genèrica).

— El text explicatiu de la fotografia.

— Quan escau, el nom dels personatges que hi surten.

— Finalment, i entre parèntesis i en una lletra més petita, assenyalem, seguit de l'expressió *Fotografia*, l'autor de la fotografia quan ha estat conegut; i, després, el nom del dipositari de la còpia utilitzada. En alguns casos autor i dipositari són el mateix; aleshores repetim els dos noms. D'altres vegades no sabem l'autor de la fotografia i només consta, directament, el nom dels dipositaris.

Línia oberta de suggeriments

La *Història Gràfica de la Segarra* manté una línia oberta perquè els lectors puguin completar o esmenar, si escau, la informació dels textos que acompanyen les fotografies. Convé fer-hi constar amb claredat a quin número de text i fotografia es refereix i el nom i l'adreça de la persona que signa la informació que s'envia.

Tots els suggeriments poden ser enviats al Centre Municipal de Cultura de Cervera:

CMC

Carrer Major, 115

25200-Cervera

telèfon i fax 973 530 488

e-mail: hgs@cmc-cervera.com

HISTÒRIA GRÀFICA
de la
SEGARRA

Fotografies

Paisatges i vistes generals: allí on som

La Segarra és una de les comarques de Catalunya que destaca pels seus paisatges: els cels amplíssims, el contrast entre costes i planes, valls i serres, turons i comes i, d'altra banda, entre conreus extensius i clapes de bosc, configuren en suma una imatge visual que sol exercir una forta atracció en els viatgers que la visiten i els passavolants que la travessen, i no menys entre els seus mateixos habitants, permanents o ocasionals, que per aquest motiu, entre altres, s'hi vinculen amb una persistència que sobresurt davant de la comparació amb altres contrades del país.

En aquests paisatges, però, tenen un paper molt important també els nuclis de poblament: els nombrosos pobles, les relativament poques masies habitades, les certament poques viles i l'única ciutat (petita ciutat, la de Cervera, que tot just si ha recuperat al segle XX els nivells de força relativa que havia tingut en diversos moments de la història) es troben, amb alguna lamentable excepció d'urbanisme desfermat, perfectament inserits dins del paisatge rural, el qual és una secular combinació d'orografia, vegetació espontània i acció humana de tipus agrari.

Destaca certament, en el panorama segarrenc global, l'elevadíssim nombre de nuclis de poblament (petits pobles, fonamentalment), superior al centenar, cosa que implica d'una banda una gran dispersió de l'hàbitat (sense que hi sigui fonamental, però, tret de l'extrem nord, el sistema de masies autònomes) i, d'altra banda, en conseqüència, una extraordinària proximitat entre uns nuclis i uns altres, com es posa de manifest, per exemple, resseguint la vall del Sió: Gàver, Estaràs, Santa Fe, Montfalcó, les Oluges, Castellnou, Malgrat, la Prenyanosa, Tarroja, Sedó, Riber, Hostafrancs, Concabella, Ratera, Sisteró, Pelagalls, les Pallargues i Mont-roig són pobles que sovint es troben entre si a menys de dos quilòmetres i fins d'un de sol, i una cosa similar es pot afirmar de determinats trams del riu d'Ondara (entorn de Sant Antolí, per exemple), o de la Plana de Guissona, o dels altiplans orientals devers Sant Guim o Sant Ramon. En definitiva, es tracta d'una comarca on els pobles són pràcticament a tocar els uns dels altres, i molt estranyament (de Cervera a les Oluges, per exemple) hom pot fer un recorregut d'uns cinc quilòmetres sense trobar pel camí un nucli habitat. Sembla que les causes d'aquesta dispersió són tant orogràfiques (el terreny trencat, sense grans planes) com històriques (principalment, el caràcter de frontera d'aquesta terra vers el segle XI, cosa que implicà la construcció de múltiples castells i torres de defensa, origen de molts dels nostres pobles).

Els pobles, per tant, són omnipresents en el paisatge segarrenc, i s'hi fonen, amb els seus campanars i els seus antics castells (de vegades joies restaurades, de vegades ruïnes evocadores, de vegades ja pura memòria sense traducció material) que, com les cases mateixes, sempre de pedra, tenen el color de la terra i en segueixen les ondulacions. És aquesta una terra gairebé sense planes, però també sense cingleres ni daltabaixos espectaculars: tot són ondulacions més o menys suaus, pendents transitables per camins, valls amples de rius sovint imperceptibles, turons a la mida humana. Tot plegat molt lluny, per exemple, de la impressionant, esglaiadora orografia pirinenca.

I hi ha a la Segarra (una mica com a tota comarca que no sigui una pura plana) bàsicament dos tipus de pobles, segons la seva situació enmig d'aquesta orografia tan proporcionada: els pobles aturonats i els pobles de ribera. De manera que es pot dir que l'estructura bàsica del territori, abans que els camins i tot (car al capdavall també aquests s'hi acomoden) depèn de l'orografia, i més concretament de les valls que durant mil·lennis han anat solcant els petits rius que, en aquesta part de l'altiplà central català, s'orienten des de les seves capçaleres cap a ponent: al nord, el riu Bregós

1

o Llobregós, al centre, el Sió, més al sud, el d'Ondara i encara, en l'extrem sud-occidental, la capçalera del Cercavins (que vers Vilagrassa aflueix al d'Ondara mateix). Aquestes valls bàsiques i altres de secundàries que en són deutores (els rius o rieres de Llanera, de Biosca, de Sanaüja, entre altres, a l'extrem nord; els barrancs de Malacara, de Vergós, de Casarell o Passerell i el de Gravet a l'àrea del Sió; el torrent Salat al d'Ondara i el de Vilagrasseta al Cercavins) són les veritables articulacions del territori, i és en funció d'aquestes valls que solem trobar els pobles. Això no vol dir, però, que tots els pobles siguin pobles estrictament "de ribera"; al contrari, aquests són a la Segarra una minoria (esmentaríem, per exemple, Riber, Ratera, Sisteró; Pallerols, els Hostalets, Sant Pere dels Arquells, Vergós de la Ribera, la Móra...), mentre que s'escapen d'aquesta tipologia tant els pobles que es troben aturonats (ni que sigui prop del riu, com el nucli antic de Sant Antolí) com els que se situen dalt dels altiplans que separen les diverses valls o conques fluvials, o en els seus vessants laterals. A aquest darrer tipus pertanyen clarament Talavera, Pavia, les Oluges o Fonolleres, mentre que són més planers, dalt d'aquests altiplans, pobles com Sant Guim (tant Sant Guim de Freixenet com Sant Guim Vell o de la Rabassa), Sant Ramon i la Manresana, Vicfred, Massoteres, Montcortés, la Cardosa o l'Ametlla. Però entre uns i altres bé es pot afirmar que constitueixen majoria, en aquesta terra de vells castells, els llocs bastits dalt d'un turó: Bellmunt, Pomar, Timor, Montlleó, Briançó, Rubinat, la Guàrdia Lada, Montoliu, Montornès, el Mas de Bondia, Granyena, Granyanella, la Curullada, Cervera, Montfalcó Murallat, Vergós Guerrejat, Estaràs, Gàver, el Castell de Santa Maria, Alta-riba, Taltaüll, l'Aguda, Palou, Guarda-si-venes, Florejacs, Lloberola... podríem allargar la llista gairebé fins esgotar la nòmina de pobles segarrencs. I tanmateix ens en resten alguns que no acabem de classificar: d'una banda, per exemple, la important i antiquíssima vila de Guissona, bastida en una plana amb importants cabals d'aigua (però que no és ben bé un poble "de ribera"); d'altra banda, una sèrie de poblacions d'estructura relativament planera però que es troben a redós d'un turó prominent on, generalment, hi hagué el corresponent castell, que les dominava. És el cas, significativament, de les tres poblacions del sector septentrional (o vall del Llobregós): Torà, Biosca i Sanaüja.

Fet i fet, trobem a la Segarra una àmplia tipologia de poblacions, però observem que tenen en comú la seva notòria adaptació al medi, de manera que, com hem apuntat al principi, el paisatge no es ressent d'una tan extraordinària profusió de nuclis, sinó que, al contrari, els integra i s'hi enriqueix. (A.T.R.)

1

Biosca, 1940. Vista general de Biosca, des del pont de la carretera. Encimbellat, les restes del castell presideixen el poble que s'estén per la vessant meridional d'un turó situat al marge dret del Llobregós, on conflueixen el barranc de Granell i la riera de Biosca. Durant els segles X i XI, aquesta fortalesa formava part, juntament amb els castells de Ponts, Ribelles, Sanaüja i l'Aguda, de la línia defensiva creada pel comtat d'Urgell per defensar-se del perill sarraí. Molts segles després, durant les guerres carlines, el castell de Biosca va ser remodelat per l'exèrcit liberal (1839) i l'enclavament va recuperar la importància militar que havia tingut antigament. En un pla lleugerament inferior, també es pot veure l'església parroquial dedicada a sant Abdó i sant Senén que, segons la llinda de la portalada, fou construïda cap a l'any 1859.

(Fotografia: Fidel Forn Codina. Fidel Forn Codina)

2

2

Biosca, 1964. Confluència del torrent de Pasterola, a l'esquerra, amb la riera de Biosca —ambdós tributaris del riu Bregós o Llobregós—, després de la riuada del setembre de 1964. L'indret és conegut amb el nom de font de Baix, característic perquè hi ha una antiga creu de terme, avui malmesa.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Fidel Forn Codina)

3

3

Lloberola (municipi de Biosca), 1929. Vista general del nucli de Lloberola, situat a l'esquerra de la riera de Sanaüja, des del sud. El poble apareix dominat per les restes del castell i l'església parroquial de Sant Miquel. Del castell, documentat des del segle XI, resten diversos murs i una torre de planta quadrada construïda amb una tècnica constructiva (mur encofrat de pedra i calç) que darrerament ha estat considerada com a pròpia del segle X. Aquesta fortalesa, juntament amb el poble, va pertànyer a diferents famílies senyorials, entre les quals s'han documentat els comtes d'Urgell, Cardona, els Sacirera i els Agulló-Pinós, marquesos de Gironella. Precisament, en el centre de la fotografia, es pot veure el cementiri de la població, dins del qual, sota dues voltes, hi ha dos sarcòfags medievals pertanyents a la família Sacirera.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

4

4

Castellnou d'Oluges (municipi de Cervera), 1903. Vista de Castellnou des de l'hort de cal Tella. Es creu que la majoria de personatges que figuren a la foto pertanyen a la família Satorras de cal Tella.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

5

6

5

Castellnou d'Oluges (municipi de Cervera), 1903. Carrer de les Graus, amb l'antiga casa Bargués a l'esquerra.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas).

6

Castellnou d'Oluges (municipi de Cervera), anys 1950. Vista general del poble, situat a la riba esquerra del Sió. La fotografia presenta dos sectors clarament diferenciats: a la dreta, enfilant-se pel turó, el poble dominat per les restes de l'antic castell i, a l'esquerra, al pla, l'església de Sant Pere. El castell, d'època medieval, va patir una important modificació durant el segle XVI, però encara presenta una antiga torre de planta rectangular recolzada directament sobre la roca. Pel que fa al temple, l'edifici data també de la setzena centúria i només conserva alguna paret de la construcció primitiva. Damunt la portalada de l'església poden distingir-se alguns emblemes heràldics, probable-ment pertanyents a la família que posseïa la població des de les darreries del segle XIII: els Oluja. Posteriorment, la senyoria passà a Miquel de Roqueta, a Rodrigo de Bovadilla i, l'any 1795, al marquès de Cerdanyola.

(Fotografia: Plàcid Satorras. Montserrat Satorras)

7

Cervera, anys 1950. Vista aèria de la ciutat, de nord a sud. A banda de la Universitat, aquesta imatge permet apreciar el nucli antic de la ciutat, especialment el barri que, des de l'època medieval, es coneixia com a Capcorral. Aquest sector, situat més enllà de la plaça de Santa Anna, apareix delimitat pels carrers que avui coneixem com avinguda de Duran i Sanpere, avinguda de Catalunya, Manuel Ibarra, passeig de Balmes i rambla de Lluís Sanpere. Un altre element que mostra la fotografia és, a la part inferior, el passeig de l'Estació, amb les singulars edificacions que el caracteritzen. També es poden apreciar els canvis considerables que s'han produït a les zones de les escoles, el Portalet i el mas Duran.

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

8

Cervera, principi dels anys 1950. Vista aèria de Cervera de sud a nord. En aquesta fotografia es pot veure encara l'estructura que devia tenir la ciutat antigament, ja que la part septentrional, més enllà del brollador, encara restava poc urbanitzada. Solament al llarg dels principals eixos (carreteres i via del tren) hi havia algunes construccions, si bé el seu aspecte dista força de l'actual. També es pot veure que el túnel que travessa la ciutat, construït entre 1945-1949, ja estava fet, i, en aquest sentit, també cal parar esment en l'estat del que avui coneixem com l'avinguda Duran i Sanpere i el passeig de Jaume Balmes. Finalment, mereix un comentari la imatge del sector meridional de la població, amb l'escorxador municipal a la zona del castell i les restes del portal dels Pous i la muralla en primer terme.

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

9

Cervera, principi dels anys 1950. Vista aèria de la zona sud-oest de Cervera. A la imatge es pot veure l'antiga estructura del passeig del Portalet, abans que fos reurbanitzat i l'aixecament del seu nivell ocultés una part important de les muralles medievals d'aquest sector. Així mateix, la fotografia mostra el que avui coneixem com a plaça del Portalet, que ocupa l'espai on es trobava el portal d'en Rius i que, en aquells moments, s'anomenava plaça dels Porcs, perquè era l'indret on se sacrificaven aquests animals abans que fos construït l'antic escorxador al turó de Montserè, el 1928. Finalment, també es pot distingir la fàbrica d'alcohols de la família Cura, encara en actiu en aquells moments, i les restes del molí del Breu.

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

10

Cervera, anys 1930. Vista aèria de la part oriental de la ciutat, des del nord-est. En aquesta fotografia es pot veure el barri de Sant Cristòfol, que antigament era conegut com a "quarter de Framenors", per la seva vinculació amb el convent de Sant Francesc. Tres elements en resulten especialment remarcables: la muralla medieval abans de ser restaurada, el camí dels Pagesos —que encara avui és utilitzat— i el traçat de l'antiga carretera nacional previ a la construcció del túnel, amb el giravolt en semicercle a l'esquerra de la imatge conegut com el "giravolt del Jaumarro" i, a la dreta, per on passa un cotxe, el "giravolt dels civils".

(Família Razquin)

7

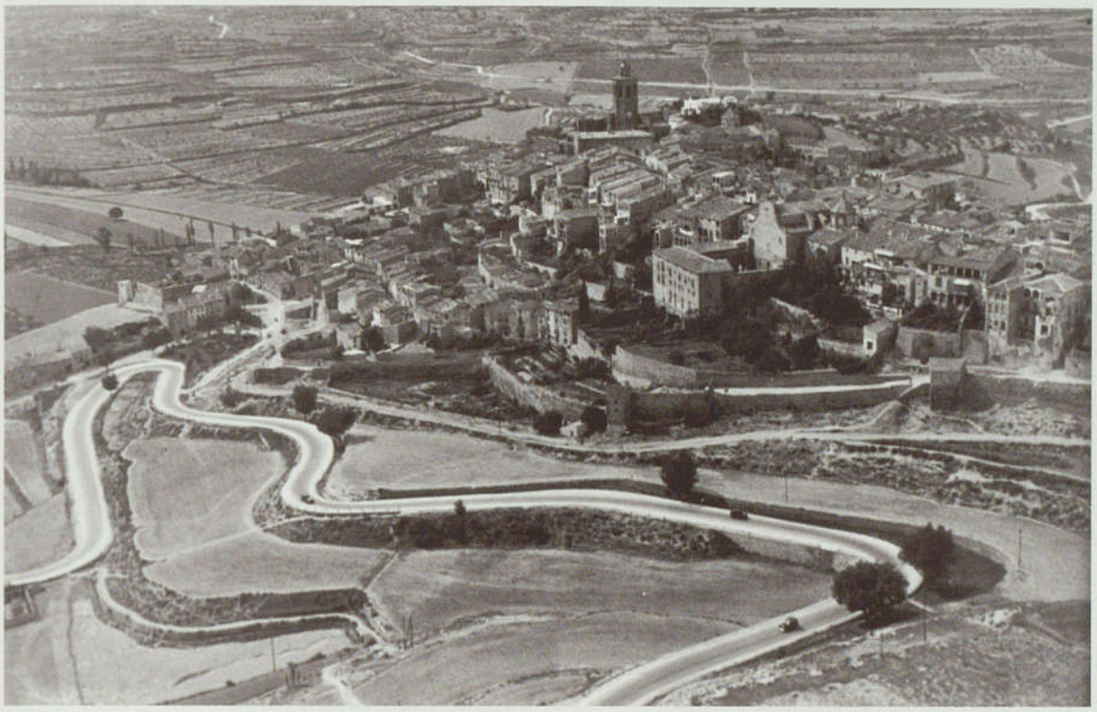
8

9

10

11

12

13

11

Cervera, setembre de 1935. Vista aèria de la ciutat des de l'est, centrada en la plaça de Santa Anna. A la fotografia, aquest espai apareix cobert amb l'envelat que cada any s'instal·lava per la Festa Major, i, a pocs metres, es poden veure les obres de construcció del teatre del Casal. També cal parar esment, en primer terme, en la imatge de la muralla medieval a l'alçada de la Barbacana i de la rambla de Lluís Sanpere i, en un segon pla, en l'aspecte de l'avinguda de Vallfogona i la carretera de Tàrrega abans de la Guerra Civil.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

12

Cervera, setembre de 1935. Vista aèria de la ciutat des de l'oest, centrada en la plaça Santa Anna. A banda de la Universitat, dos elements sobresurten en aquesta fotografia: d'una banda, la imatge de la construcció del teatre del Casal que, com es pot veure, va tapar la torre de la muralla del carreró del Salí; de l'altra, l'edifici de l'Hospital de Castelltort abans de l'ampliació que li deixaria oculta la cara oriental i trencaria la muralla a l'alçada de l'avinguda de Duran i Sanpere. A la dreta es pot veure l'església del desaparegut convent de Sant Francesc, ubicada en el lloc on avui hi ha el casal parroquial, davant de l'actual brollador de la Pèrgola, a la zona de la plaça de Pius XII.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

13

Cervera, anys 1950. Vista aèria del nord-est de la ciutat, al sud de la via del tren. A la imatge, en primer terme, es pot veure la zona ocupada antigament per la capella de les Onze Mil Verges. En un segon pla veiem el passeig de Jaume Balmes, on hi havia l'abocador de Cervera, i la zona de l'avinguda d'Igualada i el Clot de les Forques, encara per urbanitzar.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

14

Cervera, anys 1930. Vista aèria de la zona nord-est, amb la carretera de Torà (actual avinguda de Manresa) al centre, en què es pot veure clarament on acabava la ciutat i on començaven els camps de conreu, que avui són del tot urbanitzats. A la carretera veiem, a la dreta de la fotografia (sortint de Cervera al costat esquerre), l'últim habitatge, propietat de la família Sans, de cal Guineu, amb estables propis perquè es dedicaven al comerç d'animals. A l'esquerra (costat dret de la carretera tot sortint), l'últim edifici era la llar de la família Tosal, dit cal Saneco. Ambdues cases pertanyen encara avui als mateixos propietaris o als seus descendents.

(Família Pedrós)

15

Cervera, 17 de març de 1967. Vista aèria del sector de la Universitat —en aquell moment en obres de restauració i consolidació de les teulades— que permet valorar la impactant superfície de l'edifici, d'aproximadament una hectàrea. Encara no s'havien alçat els pisos de la Caixa i el Gran Teatre de la Passió i l'hotel Canciller estaven en construcció. El pati de la residència dels claretians ja albergava alumnat a pensió completa de l'Institut Laboral Antonio Torroja.

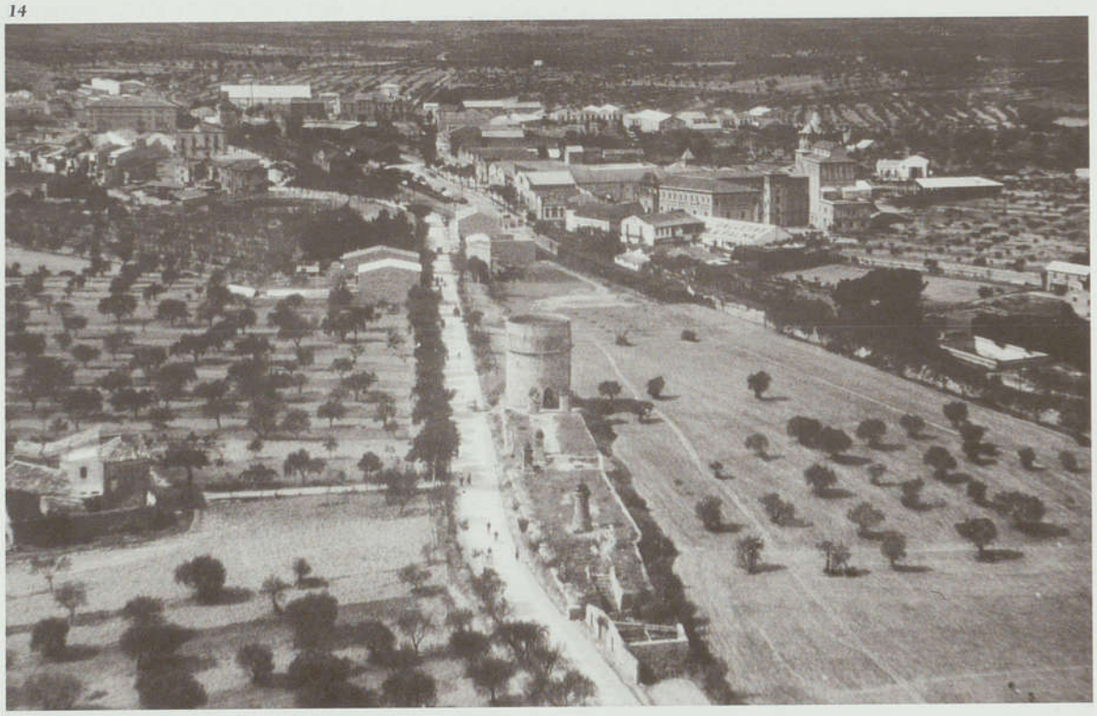
(Fotografia: Gómez Grau. Família Turull)

16

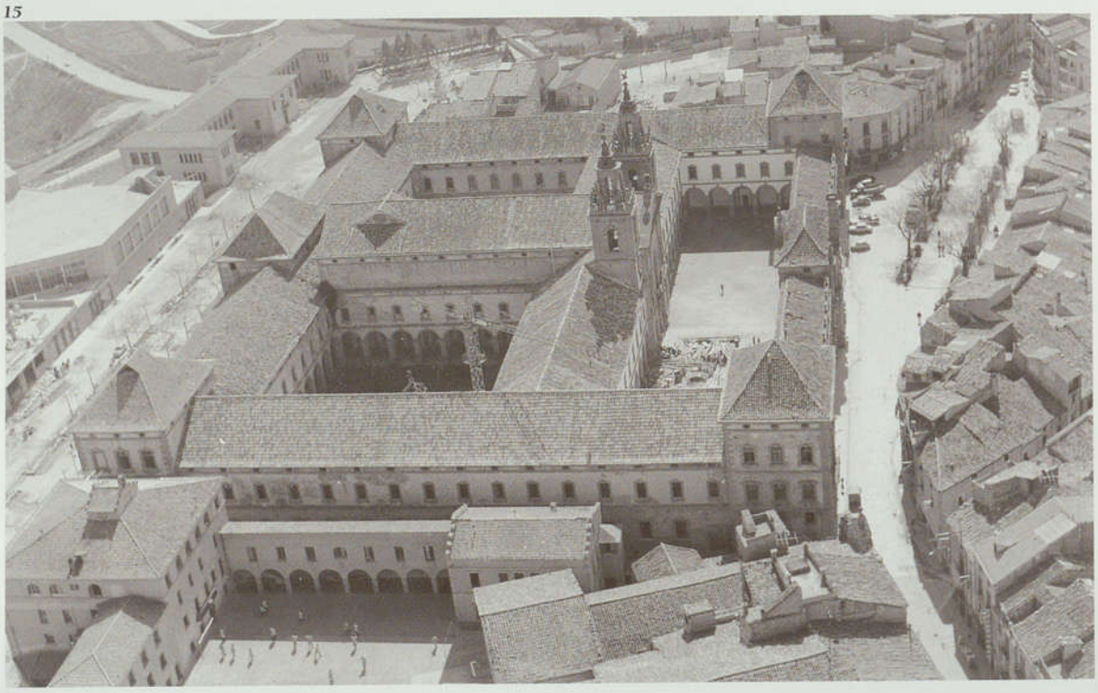
Cervera, vers 1968. Vista del passeig de Balmes abans de les obres d'urbanització que avui coneixem. Aquesta zona, situada darrere de la Universitat, fou urbanitzada l'any 1968 —les obres foren inaugurades el dia 21 de setembre de 1968, durant la Festa Major. El nou passeig va ser dedicat al filòsof Jaume Balmes, que havia estudiat a Cervera entre els anys 1826-1835. Per aquest motiu, a l'extrem est del passeig, el 1963 hi fou erigit un monument dedicat al filòsof —inaugurat el 20 d'octubre d'aquell any—, en la construcció del qual foren utilitzats diferents elements que havien format part de la font anteriorment ubicada a la plaça de Sant Miquel. En aquesta fotografia apareixen gronxadors i altres divertiments infantils situats al centre de la via esmentada i, al fons, es pot veure la façana posterior de la Universitat amb la torre central sense els accessos als espais que avui ocupen l'Arxiu Comarcal de Cervera i la Biblioteca Josep Finestres, inaugurats, en aquesta nova seu, l'any 1987 i 1992 respectivament.

(Fotografia: Jaume Bonjoch. Família Bonjoch)

14

15

16

17

18

19

17

Cervera, final del segle XIX. Imatge del passeig del Portalet des del començament de l'actual carretera de Tàrrega. La fotografia mostra una imatge d'aquest indret força diferent de la que té ara. Es pot veure la cara ponentina de l'Hospital de Castelltort abans que l'ampliació d'aquest edifici l'absorbís. Així mateix, encara no existia l'edifici del Casal i, per tant, l'Estudi Nou i la torre del carreró del Salí eren perfectament visibles de d'aquest punt. Finalment, el passeig no presentava la urbanització actual, i la muralla medieval conservava, en aquest sector, una alçada força considerable.

(Diputació de Barcelona. Servei de Patrimoni Arquitectònic Local)

18

Cervera, 1910. Vista panoràmica de Cervera per la banda de ponent. Aquesta fotografia evoca perfectament els orígens de la població, documentada des del segle XI: en una banda, sobre el turó de Montseré, encara apareixen importants restes del castell; en l'altra, sobre el coll de les Savines, l'església parroquial de Santa Maria, amb el seu campanar. Sota aquests edificis s'estén el barri de Sant Magí, que deu el seu nom a la capella dedicada al sant de la Brufaganya. Precisament, aquesta capella, construïda al final del segle XVIII, ocupa l'espai de l'antic portal de la muralla que, com es pot veure, encara tancava aquest sector de la ciutat. Altres elements d'interès presents en aquesta imatge són, de dreta a esquerra: el convent de Sant Domènec, la part posterior de l'església de Sant Magí, els característics finestrals de la casa de l'advocat Condomines i l'edifici del col·legi menor universitari que, alçat de nou, avui ocupen els jutjats.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

19

Cervera. Fotografia d'un sector de la muralla de llevant. La imatge mostra aquesta fortificació abans de ser restaurada, amb l'escala que comunicava el carrer superior amb el camí dels Pagesos i una torre que, com es pot veure, estava coberta i tancada. Al fons també apareix la barbacana, que dóna nom al carrer que passa per sobre de la muralla, i les parts del darrere de les cases del carrer Major.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

20

Cervera. Mirador de la Pèrgola, començat a construir el juliol de 1949 i inaugurat durant la Festa Major de setembre del mateix any. Al fons de la imatge sobresurt el campanar i la silueta de la façana posterior del que havia estat el col·legi de Sant Carles, regit pels jesuïtes en el segle XVIII, motiu pel qual s'hi eleva al capdamunt la silueta d'un calze amb la sagrada forma (pa d'àngel).

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

21

Cervera, anterior a 1914. Imatge de l'avinguda de Catalunya, coneguda anteriorment com a raval dels Caputxins perquè aquest orde religiós tenia la seu a la cruïlla entre aquesta via i el carrer de la Victòria. L'edifici clar del fons, vora del carrer de Sòria, és l'antic magatzem de cal Venturoso, on avui s'aixeca un notori bloc de pisos de color carbassa. La gran separació entre les cases de les dues bandes del carrer respon a l'existència de les antigues muralles, que tancaven la ciutat en aquest sector, i del vall i el camí de ronda que l'envoltava. Com es pot veure a la imatge, al començament del segle XX aquesta fortificació ja havia desaparegut, víctima de l'expansió urbana i dels efectes que tingueren els diferents conflictes bèl·lics que afectaren Cervera especialment en aquest sector, el menys de defensable de la ciutat.

(Fotografia: José Reyes. ACC)

22

Cervera. Imatge de l'antic carrer de les Verges, avui del General Güell, que rebia aquell nom perquè conduïa a una capella dedicada, durant l'època medieval, a les Onze Mil Verges. Després de la instal·lació de l'estació del ferrocarril, l'expansió de la ciutat pel nord va respondre a una autèntica demanda social, de manera que superada l'última guerra carlina (1875) es van anar enderrocant les muralles i es va urbanitzar aquesta zona. A la fotografia, precisament, es pot veure la font i la bàscula municipal construïdes en el lloc que ocupava l'antic portal d'Oluges o de les Verges, que van veure diferents reformes fins arribar a l'actual brollador de l'any 1978. El nom actual del carrer és degut al militar, casat a Cervera, que havia participat en les guerres africanes i, encara que jubilat, va ser cap d'enginyers de la Quarta Regió militar pel bàndol franquista durant la Guerra Civil espanyola. El general Güell, que ajudava sempre que podia a millorar les condicions dels soldats cerverins mentre va durar la seva prestació militar, era qui presidia les processons de la ciutat o qui obria el ball de la Festa Major de Cervera.

(Fotografia: Fototipia Thomas. Família Razquin)

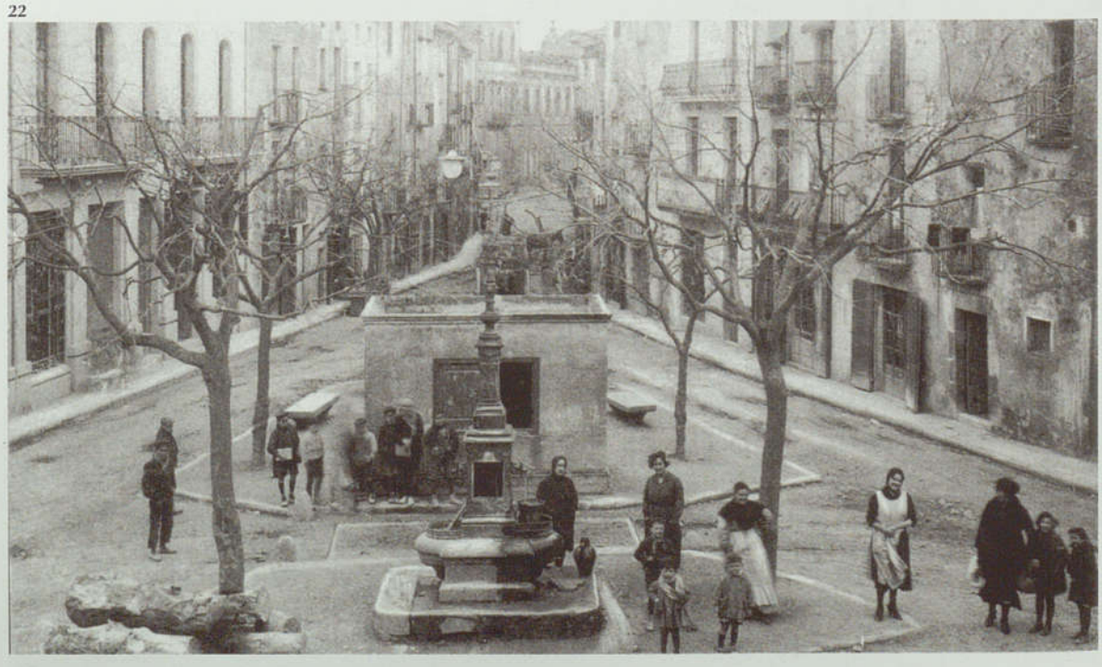
20

21

22

23

24

25

23

Cervera. Vista del carrer del Combat, anomenat així després de la Tercera Guerra Carlina, ja que en aquest carrer va tenir lloc un gran frec a frec entre els carlins i els liberals el 16 de febrer de 1875. Aquesta data va ser recordada cada any pels cerverins, fins a la Guerra Civil, amb la processó cívica coneguda com la festa del Puro, atès que hi assistien només homes molts dels quals, com que era laica, l'acompanyaven fumant un cigar.

(Fotografia: Fototipia Thomas. Família Razquin)

24

Cervera, anterior a 1914. Plaça de Sant Miquel, coneguda com a plaça Madoz fins que no es van retolar els carrers en català. En aquest lloc hi havia hagut una bassa que s'utilitzava principalment per abeurar els animals. Cap als anys 60 del segle XIX es va urbanitzar i s'hi va construir la font. A cal Taulé (al principi del carreró del Canceller Dou) hi havia uns estables que permetien guardar els animals de tir, per això es veuen els carros al davant de la Universitat.

(Fotografia: Àngel Toldrà Viazo. Família Razquin)

25

Cervera, primer quart del segle XX. Font de la plaça de Sant Miquel, amb les dones que van a buscar aigua. Encara que ja se n'havia fet la canalització, no totes les cases tenien aigua corrent i en èpoques de sequera hi havia restriccions, de manera que anar a buscar aigua es convertia en una activitat habitual dels mesos d'estiu. Els càntirs arrenglerats guardaven el torn, mentre les propietàries es dedicaven a d'altres afers. Saltar-se aquest torn era motiu de contínues baralles. Abans de la construcció de la font a l'indret hi havia hagut una bassa per abeurar els animals.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

26

26

Cervera, 1920-1930. Imatge de la Universitat en què es poden veure, a la part superior de la façana lateral, els impactes dels trets que l'edifici va rebre el 16 de febrer de 1875, quan els carlins van entrar a Cervera i assetjaven les tropes oficialistes parapetades a la Universitat. La reacció dels assetjats, aquell mateix dia, va fer retirar els carlins pels actuals carrers del Combat, de Sòria, de Burgos i de la Victòria, que deuen els seus noms precisament a aquells esdeveniments. A la part inferior dreta de la imatge veiem el cafè-cantant Jardín, que també tenia fonda al pis de dalt. Els senyors acostumaven a demanar un soldat (cafè amb gasosa), que pagaven amb un bitllet de 25 pessetes pel plaer de poder veure com les artistes s'aixecaven la faldilla i se'l posaven a la lligacama. A la part central de la fotografia veiem el que originàriament havia de ser un monument dedicat al patrici Lluís Sanpere però que, per raons no prou aclarides, fou desestimat i reconvertit en una font cap al 1860, quan es canalitzaren les aigües des de Vergós Guerrejat. Quan el monument va ser desmantellat, la columna central va ser aprofitada per alçar, uns quants anys més tard, el monument a Jaume Balmes que hi ha al passeig de darrere la Universitat. Els altres elements escultòrics de la font es troben al Museu Comarcal.

(Família Turull)

27

28

27

Cervera, anterior a 1920. Imatge de la plaça de Santa Anna, on es pot veure el cafè Universo, dit popularment "del biscaí" —més tard Casal Republicà—, al lloc de l'actual Casal creat el 1925 per iniciativa de mossèn Jeroni Roca, que volia instituir un centre moral. La casa que es veu al davant és l'antiga casa Vega, amb una gran porta adovellada d'accés (on actualment s'ubica un establiment d'òptica). L'any 1746, Antoni de Vega i de Copons havia obtingut el permís per engrandir la seva casa i unir-la amb l'edifici que hi tenia l'Ajuntament (actual Casal), amb l'obligació de deixar un pas inferior de suficient alçada per al trànsit dels carros, que fou conegut com el Portalet. A la imatge el podem veure al costat del cafè Universo, si bé queda parcialment tapat per la font que hi havia a la plaça des del 1835, enjardinada amb motiu de la festivitat del Corpus, en la qual és possible que tingués lloc una esporàdica celebració de "l'ou com balla", a semblança de la de Barcelona.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

28

Cervera. Plaça de Santa Anna vista des del carrer de l'Hospital, anant al Portalet. La volta que es veu a la fotografia va ser bastida al segle XVIII per tal d'engrandir la casa Vega, que d'aquesta manera guanyava l'espai de les habitacions que s'hi van construir a sobre. La condició de l'Ajuntament per concedir el permís d'obres va ser exigir una alçada que permetés la còmoda circulació dels carros.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

29

29

Cervera, anterior a 1914. Plaça de Santa Anna, amb les seves acàcies, on es pot veure una gran quantitat d'infants que entraven o sortien de l'Estudi Nou, amb seu a la part alta de l'actual Casal fins aproximadament l'any 1927. L'actual plaça de Santa Anna era un indret antigament ocupat per la vall i el pont del portal de Santa Maria (1368), i va ser replanada l'any 1467, durant la Guerra Civil catalana, per poder batre les garbes dins dels murs de la vila. Gràcies a aquest fet, les autoritats locals aconseguiren ampliar un espai on, en època medieval, es negociava amb animals durant les fires; d'aquí el nom de Firal i plaça de les Bèsties. Posteriorment, durant el segle XVIII, l'activitat en aquesta plaça va créixer fins al punt de substituir temporalment la plaça Major com a emplaçament del mercat. Precisament d'aquesta època és l'estructura actual, ja que s'amplià la casa de Ramon Grau Masdovelles, que es convertiria en el col·legi major de la Concepció de Maria (casa Bescós); es construí l'Estudi Nou; s'obrí el petit carreró de cal Vega, i s'aixecà la capella de Santa Anna. A la fotografia encara es pot veure la imatge de la Verge a la cantonada de l'antic col·legi major.

(Fotografia: Àngel Toldrà Viazo. ACC)

30

30

Cervera. Postal de l'actual rambla de Lluís Sanpere (abans d'Àngel Guimerà i de Sant Francesc). Al fons, on ara hi ha el casal parroquial, s'aprecia el desaparegut convent de Sant Francesc de Paula, que havia estat, primer, la seu de l'Hospital de Castelltort; posteriorment, refugi dels franciscans que vivien al convent dels afores de la vila, malmès al segle XV en els enfrontaments sostinguts durant la Guerra Civil catalana i, finalment, el primer lloc que acollia estudiants universitaris, mentre es construïa l'edifici de la Universitat.

(Fotografia: Fototipia Thomas. Família Razquin)

31

Cervera, vers 1944. Imatge de la rambla de Lluís Sanpere, feta probablement durant la gran nevada de 1944. En primer terme, a mà dreta, veiem el mur lateral de cal Moixó, després dit de cal Pastoret i, més tard, cal Veciana (casa Armengol). L'any 1945 el propietari n'era Josep M. de Veciana i Llarí, i el 1763 hi havia nascut Benet M. de Moixó i de Francolí, que va ser arquebisbe de Charcas, a l'Amèrica meridional, i autor del llibre *Cartas mejicanas*. A l'altre costat es pot veure la sortida del cafè-cantant del Cama, que tenia artistes que tocaven el piano i un reservat per a les parelles al damunt de la sala. L'escala que enllaçava els dos àmbits es conserva actualment en una casa particular.

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

32

Cervera, anterior a 1914. Carrer Major. Les cases del carrer Major només tenien l'amplària que els permetien les sitges (bigues de fusta) amb què estaven edificades, i els grans casalots es feien amb l'annexió de tres o quatre espais d'aquesta mena. La manera d'ampliar aquests reduïts habitacles, doncs, era construir una habitació fora de la línia de la façana, sostinguda per columnes, que era el sistema que conformava les voltes. Aquests elements arquitectònics s'estenien a l'un costat i l'altre del carrer, però la majoria es van fer ensorrar perquè hi pogués circular lliurement el seguici del rei Carles IV, en la visita que va fer a la ciutat el 1802. El carrer Major constituïa l'eix polític i econòmic de la ciutat, i mostra d'aquest fet són els casals que s'hi troben. Un exemple el tenim a l'esquerra de la imatge, on veiem la casa Muntaner, on feren estada el rei Felip IV, l'any 1626, i la reina d'Hongria, l'any 1630. També veiem en primer terme l'església de Sant Agustí, que juntament amb la seva casa conventual quedava, en època medieval, gairebé als afores, si bé amb l'engrandiment de la ciutat va acabar enclavada dins del carrer Major. El convent va ser creat el 1362 per una deixa testamentària del mercader Ramon Serra. L'església, d'estil gòtic, amb una sola nau i capelles entre els contraforts, va ser restaurada als anys quaranta perquè durant la Guerra Civil (1936-1939) hi va caure una bomba que en va rebentar la volta. Altres edificis que no apareixen a la imatge són la casa Duran, la casa Dalmases o la casa Sabater.

(Fotografia: Àngel Toldrà Viazo. ACC)

33

34

35

33

Cervera, desembre de 1962. Vista de l'actual rambla de Lluís Sanpere, que durant el règim franquista havia dut el nom de Calvo Sotelo i anteriorment havia estat d'Àngel Guimerà. Aquesta via va ser construïda sobre les runes dels edificis enderrocats, durant el segle XVIII, per bastir la Universitat, i l'antiga muralla medieval, reforçada, fou utilitzada com a mur de contenció. Damunt d'aquest mur es van construir edificis com el que es pot veure a l'extrem de l'esquerra de la imatge, que havia allotjat un quarter de la Guàrdia Civil. A la fotografia el veiem amb un rètol de la Caixa de Pensions, ja que l'edifici fou adquirit per aquesta entitat per bastir l'imponent bloc popularment conegut com "els pisos de la Caixa". A la porta de l'esquerra, sota el cartell, hi havia hagut la lleteria del Cosme i, antigament, la central telegràfica regida per l'avi Llamas. Al fons també es pot veure el monument aixecat per les autoritats franquistes en memòria dels caiguts del bàndol insurgent en la guerra civil.

(Fotografia: Jaume Bonjoch. Família Bonjoch)

34

Cervera, anterior a 1914. Postal de la rambla de Lluís Sanpere (abans d'Àngel Guimerà i de Sant Francesc). A l'esquerra de la imatge es pot veure la caserna de la Guàrdia Civil i, a la dreta, l'antic col·legi major de l'Assumpció, que posteriorment esdevingué la seu de Correus. Quan els pares claretians es van establir a l'edifici de la Universitat, la Guàrdia Civil i el servei de Telègrafs —que n'havien estat ocupant fins llavors algunes estances— van ser traslladats en aquests espais fins que, als anys seixanta, van haver de ser-ne evacuats a causa dels defectes de construcció de l'immoble. Fou aleshores que la Guàrdia Civil es va traslladar novament a la Universitat, concretament a la torre que avui ocupa la UNED. En aquell espai de la rambla de Lluís Sanpere es va edificar posteriorment el bloc de pisos de la Caixa.

(Fotografia: Àngel Toldrà Viazo. Família Razquin)

35

Cervera, anys 1950. Carrer Major. En aquesta fotografia es pot observar l'estretor i la sinuositat del carrer, que s'adapta a la morfologia del turó damunt del qual s'estén i que estava cobert amb voltes fins al 1802. A mà dreta veiem la façana de la casa que albergava el col·legi de noies fundat pel mercader solsoní Antoni Martínez, obra de l'escultor manresà Jaume Padró. Aquest col·legi va ser construït sobre la comanda hospitalera de Cervera, de la qual va perviure l'església de Sant Joan Degollat, i durant el segle XIX l'edifici va passar a ser la seu de la Biblioteca Popular, l'Arxiu Històric i el Museu del Blat i la Pagesia, encara existent.

(Fotografia: Raymond. Família Razquin)

36

36

Cervera, probablement anterior a 1914. Carrer Major. A la dreta, una entrada neoclàssica dóna pas a l'església de la Companyia, edificada pels jesuïtes, amb alguns ornaments d'estil rococó, quan hi tenien el col·legi major de Sant Carles. En aquest mateix espai es van reunir les Corts Catalanes el 1359, amb Pere el Cerimoniós, i és també el lloc on el 1469 es van signar els capítols matrimonials dels Reis Catòlics. Al seu costat es pot veure una de les fonts raconeres que hi havia a cada barri per tal de pal·liar la falta d'aigua a la ciutat.

(ACC)

37

Cervera, anys 1970. Artística perspectiva dels porxos de la plaça Major a la banda de ponent. Aquest element constructiu permetia guanyar espai habitable a les cases, de manera que, antigament, també el carrer Major estava totalment porxat. Sota els porxos (abans les voltes) de la plaça s'instal·laven els mercaders que participaven en els mercats i les fires que, des de l'època medieval, se celebraven en aquest indret, autèntic centre de la vida econòmica i política de Cervera.

(Fotografia: G. Espiga? Família Turull)

38

Cervera, anys 1910-1920. Carreró de Sabater. Rep aquest nom pel palau que el marquès de Capmany, de cognom Sabater, va construir al començament del carrer, modificant-ne l'antic traçat. L'origen d'aquesta via cal cercar-lo en el pas de ronda que quedava entre la part posterior de les cases del carrer Major i les muralles més antigues de Cervera (segles XII-XIII). Després de la construcció d'un nou circuit emmurallat (segles XIII-XIV), els veïns anaren edificant els passos elevats que cobreixen gran part del carreró i que servien per comunicar llurs cases amb els horts que tenien a l'altra banda dels murs primitius. Just al damunt de la primera volta hi ha l'espai del que fóra la Biblioteca Popular de la ciutat.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

39

Cervera. Vista del carrer del Castell des del turó de Montserè, amb l'església de Santa Maria i el seu campanar (segles XIV-XV) al fons. El carrer situat al darrere de les cases que es veuen a la imatge és el carrer de les Cases Noves, denominació probablement originada arran de la reforma realitzada per Joan II al castell (1465-1472), que obligà a enderrocar nombroses construccions al voltant d'aquesta fortificació. Posteriorment aquest espai tornà a ser ocupat per habitatges particulars, que per aquesta raó degueren anomenar-se "cases noves". En una d'aquestes cases es pot apreciar encara l'antic mur de pedra que era una part fonamental de la seva morfologia, i que només es deixava a la vista quan les pedres tenien una certa regularitat.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

37

38

39

40

Cervera, anterior a 1914. Vista del passeig de l'Estació des del carrer de la Victòria. Fou construït el 1860 per tal de facilitar l'accés a l'estació del ferrocarril des del camí d'Agramunt i l'entrada a la ciutat per l'avinguda de Catalunya i el carrer del Combat. Són remarcables els fanals modernistes a l'inici del passeig, on encara no s'havia començat a edificar el costat de la via ni tampoc el carrer dels Magatzems, després dit de Vidal de Montpalau.

A la dreta de la imatge hi veiem el primer local del Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana, construït els darrers anys del segle XIX però inaugurat durant la festa major de 1901. El Centre d'Unió Republicana va créixer, amb el rerefons de la dictadura de Primo de Rivera i amb la crisi de la monarquia, fins que el 1927 es va comprar un pati de la família Lafargue que va servir per ampliar el local i que és on hi ha l'actual edifici. Els bombardeigs de finals de 1938 van malmetre parcialment tots dos edificis.

(Fotografia: José Reyes. ACC)

41

Cervera, anterior a 1914. Vista de l'actual avinguda de Catalunya, a la cruïlla dels semàfors en direcció a Tàrrega i l'avinguda de Vallfogona. A mà dreta hi havia els carreters Noguera —que provenien de Mont-roig—, per això aquest espai estava ple de carros i rodes recolzades a la paret. Encara s'havia d'edificar la serradora Martí, però al fons a l'esquerra es veu ja la casa Gomà.

(Fotografia: Àngel Toldrà Viazo. Família Razquin)

42

Cervera. Raval de Sant Francesc. Aquesta fotografia mostra les cases construïdes vora el camí reial que unia Barcelona amb les terres de l'interior, abans de la construcció del túnel. Aquest nucli, situat fora muralles, va formar-se durant l'època medieval vora el convent de monjos franciscans que li donava nom. Concretament, les construccions apareixen al llarg de les vies d'accés a la ciutat per aquest sector (portal Nou, portal de Sant Cristòfol i portal de l'Hospital) i corresponen a cases, hostals i obradors que aprofitaven la proximitat del camí i del riu d'Ondara.

(ACC)

43

44

45

43

Cervera. Vista bucòlica del turó de les Forques, situat a la partida de Capell, enmig de camps d'ametllers florits. Aquest indret, tal com indica el nom, estava ocupat antigament per les forques amb què s'ajusticiaven els criminals. L'any 1951, mentre era rector Rafel Boix Cardona, hi fou alçada una gran creu per commemorar la celebració de la Santa Missió congregada a Cervera i com a recordatori d'aquella reunió religiosa.

(Fotografia: Josep Batlle. Àgata Alegre Batlle)

44

Malgrat (municipi de Cervera). Vista general del poble, situat a la riba dreta del Sió, escassament a un quilòmetre al nord de Castellnou d'Oluges, en el camí de les Oluges a la Prenyanosa. Com la major part de nuclis de la comarca, la població està presidida pel castell, que en l'actualitat presenta un aspecte força diferent fruit dels treballs de reconstrucció. Aquesta fortalesa, juntament amb el seu terme, va pertànyer des de l'època medieval a la canònica de Solsona, que va conservar-ne la possessió fins al segle XIX. Dins del poble, a la dreta de la fotografia, també es pot veure l'església romànica de Santa Maria, amb el seu campanar de cadireta. Probablement, la construcció original d'aquest edifici data del segle XII, tot i que hi ha afegits posteriors com ara la portalada, de factura barroca.

(ACC)

45

La Prenyanosa (municipi de Cervera), 1958. Vista panoràmica del poble, situat en un turó a la riba esquerra del riu Sió. Aquest nucli està format per l'església de Sant Miquel i un grupet de cases que s'enfilen pel coster. Al capdamunt, presidint el poble, es pot veure l'antic castell, que conserva una robusta torre de planta rectangular. Aquest indret està documentat des del 1045 i, durant el segle XII, va pertànyer al capítol de Santa Maria de Guissona i als senyors de Fluvià. El 1270, Guillem de Fluvià i la seva dona Berenguera se'l vengueren al paborde de Solsona, que el conservà fins a l'abolició dels senyorius. La Prenyanosa fou cap d'un municipi propi fins l'any 1972.

(Joan Marsans)

46

Vergós de la Ribera (municipi de Cervera). Imatge del poble, que es troba a la dreta del riu d'Ondara. Es tracta d'una població que s'aparta una mica de la tipologia de pobles encastellats que trobem a la comarca, ja que es formà seguint la ruta del riu. El seu origen el trobem en un antic molí, ja esmentat l'any 1131, quan Berenguer III el deixà en testament al priorat de Sant Pere el Gros. No gaire lluny del molí es fundà al segle XIV un monestir de monges clarisses dedicat a Santa Caterina, avui desaparegut. El poble estava lligat per veïnatge a Cervera, al terme municipal de la qual passà a formar part durant el segle XIX.

(ACC)

47

Alta-riba (municipi d'Estaràs), 1970. Vista general del poble, situat en un tossal que domina la petita vall del torrent de Malacara, afluent de capçalera del Sió. Com en altres nuclis de la comarca, el poble apareix en la vessant meridional del turó, al capdamunt del qual es poden veure les restes d'una torre de planta circular i altres construccions pertanyents al castell. Aquesta fortalesa, documentada des del segle XI, va pertànyer a diferents famílies, però l'any 1238 Guillem de Cervera la va vendre al monestir de Santes Creus, que en va mantenir la possessió fins a la desamortització. A la dreta de la imatge, en un indret aïllat del nucli urbà, també apareix l'església de Sant Jordi, de factura romànica amb modificacions posteriors, com per exemple el campanar, obra de 1775.

(Família Campanero Sala)

48

Vergós de la Ribera (municipi de Cervera), vers 1905. Peixera de Vergós. Sobre la peixera avui desapareguda, aprofitant el riu d'Ondara, hi veiem, a l'esquerra, Miquel Jené Congost, i, damunt la peixera, Ramona Jené Soler —nascuda el 1895— i Josep Balcells, pare del Josep Balcells que fou alcalde de Cervera els anys cinquanta.

(Fotografia: Maria Jené. Família Razquin)

49

49

Estaràs, 1920. Vista general del poble, situat en un turó al marge dret del riu Sió, quan la carretera passava per la plaça i l'actual casa de la ca la Maria encara no estava construïda. Aquest nucli apareix als peus del castell, els finestrals del qual deixen endevinar el seu origen gòtic, per bé que foren retocats posteriorment. A llevant, fora del poble, sobresurt l'espadanya de l'església de Sant Julià, construïda durant l'època medieval. En aquest temple es conserva una pica baptismal datada entre el final del segle XI i el començament del segle XIII, i diverses sepultures com, per exemple, la dels Vilallonga. Precisament aquesta família va retenir la senyoria de l'indret fins al segle XIX, després que l'adquirís al rei durant el segle XIV.

(Fotografia: Joan Mainou. Gabriel Majà)

50

50

Vergós Guerrejat (municipi d'Estaràs), 1960. Vista general del poble, aturonat a la solana de la costa de Freixenet, damunt la carretera de les Oluges a Sant Guim. Presideixen la fotografia l'església parroquial de Santa Magdalena, d'estil neoclàssic, i els majestuosos murs del castell, construcció medieval reformada durant el segle XVI. Des del començament del segle XII hi ha notícies d'un llinatge que havia adoptat el patronímic Vergós, però durant el segle XIV el castell apareix en mans dels Oluja. Als darrers temps del règim senyorial, el marquès de Capmany era senyor d'aquest indret.

(Fotografia: Josep Rubió. Família Rubió)

51

51

La Curullada (municipi de Granyanella), 1932. Vista panoràmica del poble, edificat en un tossal a la dreta del riu d'Ondara i l'antic camí reial que anava des de Lleida a Barcelona. Presideix la fotografia la silueta del castell, construït en època medieval i refet al començament del segle XVII, quan encara es trobava en bastant bon estat. Al seu costat, l'església parroquial de Sant Pere, que fou inaugurada el 1625 i va substituir una antiga capella romànica ara en ruïnes. A la imatge també s'aprecia l'existència d'un mur que baixava des del castell i que, juntament amb la part posterior de les cases, formava un clos amb un portal. L'indret havia pertangut a diversos senyors, entre els quals, els Cervera, els Oluja, el paborde de Sant Pere dels Arquells, els Desvall, els Saportella i els Vilallonga.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

52

La Curullada (municipi de Granyanella). Vista dels plans del Sió i, al fons, del Montsec des de la Curullada. La imatge mostra un paisatge segarrenc de la primeria del segle XX, amb unes grans plantacions d'ametllers. Els pobles que es veuen a primer terme, respectivament a la dreta i a l'esquerra, són Tordera i el Canós.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Razquin)

53

La Curullada (municipi de Granyanella), vers 1932. Vista des de ponent del castell de la Curullada, avui força malmès, amb la silueta de Cervera al fons. L'origen del topònim de la Curullada és "Sa Cruïllada", probablement per l'encreuament de camins que afavorí la creació del poble.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

54

La Móra (municipi de Granyanella). Vista del poble, situat vora mateix del riu d'Ondara. Un gran casal senyorial, amb les funcions de castell, presideix aquest petit nucli que va pertànyer als Saportella, els Ferrer i la família cerverina dels Moixó, que va conservar-ne el domini fins a la desamortització. A la fotografia no apareix la petita església de Sant Jaume, probablement construïda al segle XII sota els cànons romànics.

(Família Noguera Vilalta)

55

Tordera (municipi de Granyanella), 8 de setembre de 1943. Imatge de la plaça del General Güell que mostra un costum que es va mantenir fins als anys seixanta: per la Festa Major s'enramaven les façanes i es cobria el terra amb fulles d'heura.

(Fotografia: Gómez Grau. Josep M. Ubach Molins)

55

56

Tordera (municipi de Granyanella), 1932. Vista general del poble, una típica vila closa, construït en una petita elevació enmig de la gran plana segarrenca. A la fotografia solament es poden veure, en primer terme, una era i algunes cases d'aquest nucli que, al segle XIV, pertanyia als Sacirera; al segle XV, als Saportella, i, al segle XVIII, als Vilallonga.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

57 - 58

Fonolleres (municipi de Granyanella). Vista, des de migdia, del poble, situat en un turó al vessant dret de la vall del d'Ondara, per on passava el camí reial de Lleida a Barcelona. Com en la majoria de nuclis de la comarca, domina el poble la figura del castell, construït a l'edat mitjana, reformat en època moderna i restaurat en l'actualitat. Als peus de la fortalesa, l'església parroquial de Santa Maria, que conserva trets romànics, si bé ha estat molt modificada. La senyoria de Fonolleres va pertànyer als Cervera (segle XII), els Satorre (segles XIV-XV), els Ivorra (segle XV), els Pocurull (segle XVII) i els Duran i Cerdà (segle XIX), successivament.

(Família Noguera Vilalta)

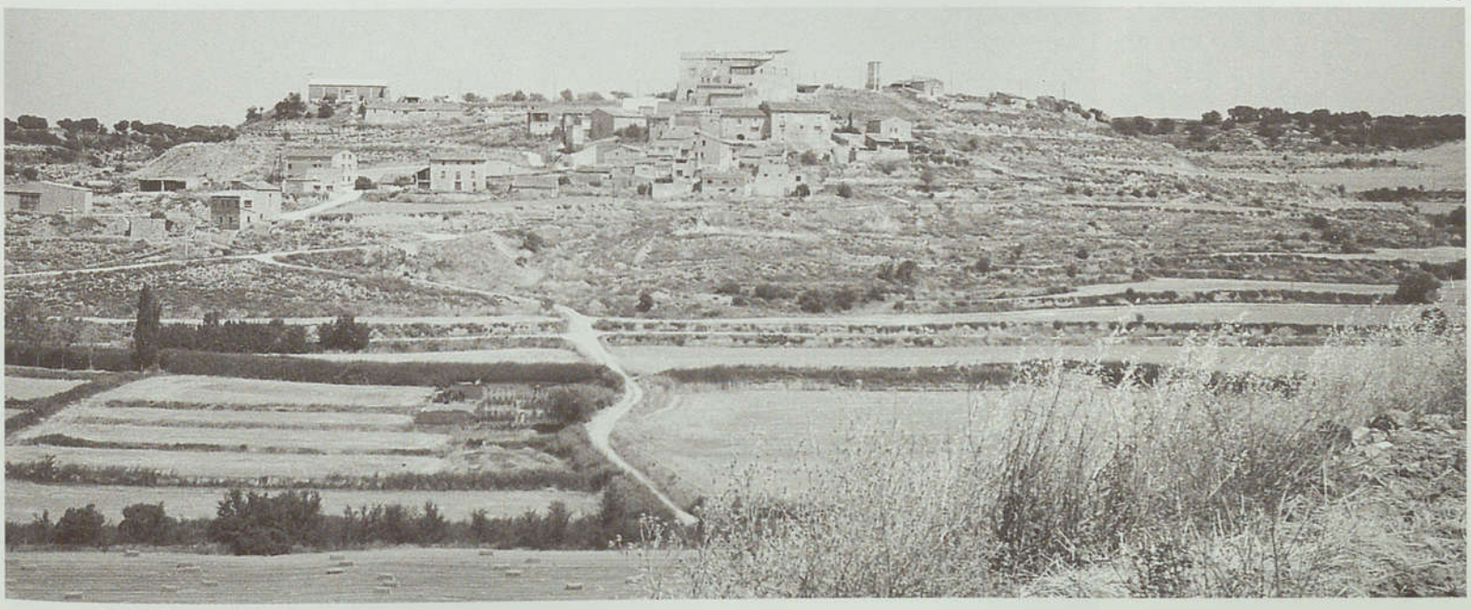
56

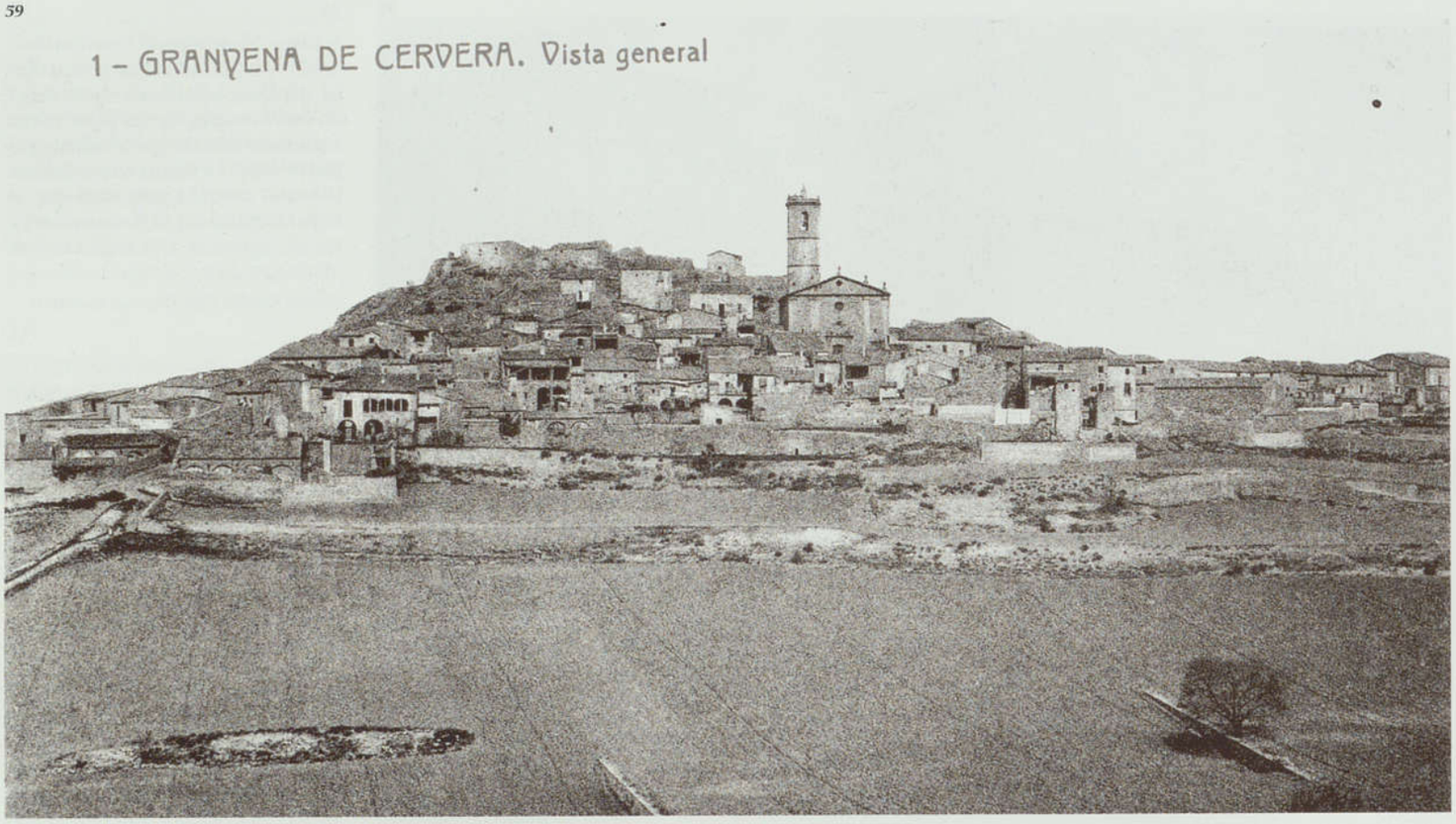
57

58

59

60

59

Granyena de Segarra, principi del segle XX. Vista general del poble que s'estén per la part meridional d'un turó situat a la vall baixa del torrent de Vilagrasseta. Com de costum, la fotografia mostra el castell i l'església, encara que, en aquest cas, també cal assenyalar la imatge dels portals i les restes del recinte emmurallat que tancava la vila. El castell, avui en ruïnes, està documentat des del segle XI, i l'any 1130 el comte de Barcelona el va donar als templers, que hi establiren una comanda. A l'extinció d'aquest orde, l'any 1312, el castell i la senyoria del poble van passar als hospitalers, que en conservaren la possessió fins a la desamortització. Pel que fa a l'església, és remarcable la impressionant silueta d'aquest temple, un dels més grans de la comarca, que fou construït al final del segle XVIII seguint els preceptes neoclàssics.

(ACC)

60

Granyena de Segarra, 1932. Vista general del poble des de la font i els safareigs. Aquest indret, que gaudia d'una gran activitat aleshores, actualment està colgat per les obres de construcció de la carretera a Montornès.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

61

Guissona, vers 1930. Panoràmica general des de la bassa del Mingot, molt utilitzada furtivament pels nois com a piscina, abans i fins i tot després de la Guerra Civil, a desgrat del seu propietari, que solia imposar multes simbòliques de deu cèntims als nois que enxampava banyant-s'hi.

(ACC)

61

62

63

64

62

Guissona, 1955. Vista de Guissona des de ponent, amb el molí de vent de cal Vaqué i la bassa que en depenia, en primer terme.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Guillem Font Sanmarti)

63

Guissona, principi del segle XX. Estany artificial de Tapioles, també conegut com la bassa del Piteu, ja que va ser construït pel senyor Ramon Esteve Llobet (de cal Piteu) per posar en regadiu els horts propers a partir d'un brollador natural d'aigua, després d'haver adquirit la propietat als canonges de Santa Maria. L'indret de Tapioles, amb el seu nucli poblat i el castell o torre avui desapareguts, es troba documentat ja al segle XI (1040) com a quadra o partida autònoma dins del terme del castell de Guissona, sota el senyoriu del bisbe d'Urgell. Més endavant fou senyorejat pels Fluvià i, quan aquesta família tingué problemes econòmics, el 1380, fou venut a la universitat (corporació anterior al municipi) de Guissona, amb la qual cosa va perdre la seva independència.

(Guillem Font Sanmarti)

64

Guissona, vers 1930. Tot just travessat el portal de l'Àngel, en aquest emblemàtic carrer de la Font es trobaven els negocis de cal Trepat (camiseria i gorres), el servei d'autotaxi de Miquel Puig, l'establiment del baster de cal Savoia (al davant), el de subscripcions i venda de diaris (cal Padèmies) i, al fons, la Fonda Santesmasses.

(Jaume Tresens)

65

66

65

Guissona, vers 1940. Al carrer de la Font hi havia alguns negocis avui desapareguts, com ara l'espardenyeria de cal Forquilleta o el de fabricació i reparació de bots de vi de cal Ponna; d'altres van canviar de lloc (ferreteria de cal Manelet), i alguns de centenaris encara perviuen, com la Fonda Santesmasses (documentada des del segle XVI). Més edificis singulars d'aquest tram de carrer són el de cal Piteu (1912), a l'esquerra, i el de cal Vaqué (1933), al seu davant.

(Jaume Tresens)

66

Guissona, 1915. Al carrer de Fluvià, artèria principal de la vila des de sempre, hi havia, entre d'altres, els negocis de la posada Mingot (a la dreta, en primer terme), cal Barnola (venda d'explosius) i la cafeteria La Unión (cafè del Sabater). El nen de les crosses és Ricardo Santesmasses, nascut el 1909.

(Jaume Tresens)

67

68

69

70

67

Guissona, vers 1960. Entrada a Guissona des de Cervera, a l'indret de la casa i antic edifici de la farinera Balcells (1911), amb una magnífica avinguda de plataners que van ser tallats als anys seixanta quan es va arranjar la carretera de Cervera-Ponts. Sembla que avui s'ha recuperat l'interès per reforestar de nou carrers i avingudes, d'una manera semblant a com, ja el 1928, havia fet l'Ajuntament amb la instauració de la Festa de l'Arbre, llavors amb el compromís de plantar, com a mínim, un centenar d'arbres cada any.

(Guillem Font Sanmarti)

68

Guissona, vers 1950. Raval del Coma, ple de vitalitat als anys cinquanta, amb el taller del ferrer Condal en primer terme, a l'esquerra. Aquesta via, molt probablement oberta des del segle XVI, discorre pel vall que limitava, tot circumval·lant-lo, l'antiga muralla que tancava el nucli, al qual originalment només s'accedia a través dels portals, de tots els quals avui resta únicament el de l'Àngel o de la Font.

(Guillem Font Sanmarti)

69

Guissona, 1962. El passeig de Guissona per excel·lència —l'aleshores avinguda de José Antonio i avui avinguda de la Generalitat— presentava després de la nevada aquest atractiu aspecte encara, i per poc temps, amb els arbres a banda i banda. En primer terme, a l'esquerra, cal Ribó.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

70

Guissona, vers 1950. Vista general de Guissona des de la carretera de Cervera.

(ACC)

71

Guissona, vers 1960. L'actual plaça de Capdevila —des del segle XVII anomenada plaça Nova i plaça Nova de Capdevila—, indret ocupat pel castell, del qual es va conservar la torre fins a la segona meitat del segle XIX, presentava aquest evocador aspecte al començament dels anys seixanta, quan les feines del camp encara requerien carros i cavalleries.

(Claudi Cortés Busquets)

71

72

Guissona, febrer de 1944. La nevada d'aquest any va arribar a acumular, en algunes zones, un gruix de fins a un metre de neu. Al fons, l'anomenada Torre Blanca, una construcció singular, derruïda l'any 1966, que havia estat aixecada per l'indià Ramon Esteve Llobet perquè fos la casa de repòs del seu fill hereu.

(Jaume Tresens)

73

Ivorra. Vista panoràmica del poble, situat en un petit pujol a l'esquerra de la riera homònima. La fotografia mostra la part posterior de les cases formant un nucli clos que conserva, a ponent, un portal adovellat. Sobresurten d'aquest nucli les restes de l'antic castell, format per una torre circular anomenada popularment Torre del Moro, que s'aixeca al mig de la població. L'indret, documentat des del segle XI, va pertànyer als comtes d'Urgell, als Òdena i als Cervera, però des de 1314 apareix dins del vescomtat i posterior ducat de Cardona. També cal remarcar que la castlania del castell va donar lloc al segle XII a un llinatge de castlans amb el cognom Ivorra. L'anecdotari històric explica que el futur rei Ferran II el Catòlic va tenir un fill bastard, el futur Alfons d'Aragó, de la dama Aldonça d'Ivorra, que va néixer a Cervera el 1469 i va arribar a ser arquebisbe de Saragossa.

(Fotografia: Gómez Grau. Josep Garriga)

74

Ivorra, 1960. Vista d'un dels carrers nevats d'Ivorra. Al fons de la imatge apareix l'església parroquial de Sant Cugat, començada el 1780 i consagrada pel bisbe Lassala el 1782. Aquest edifici, construït fora del clos murallat, és d'estil neoclàssic i impressiona per la seva grandària. També cal recordar, encara que no apareixen en la fotografia, que, a ponent del poble, hi ha l'església de Santa Maria o del Sant Dubte, i que ja no es conserva l'església de Sant Gervasi i Sant Protasi.

(Fotografia: Gómez Grau. Josep Garriga)

72

73

74

75

76

77

75

Massoteres, vers 1905. Vista del poble, situat a poca distància de Guissona, encara que formava part de la demarcació del castell de Talteüll. A l'esquerra es pot veure que l'absis de l'església romànica de Sant Simeó conservava encara la coberta, que s'esfondraria cap a l'any 1910. Al fons apareixen la rectoria, cal Pla, les antigues escoles (en funcionament fins als anys 1968-1970) i la torre de l'església de Sant Salvador. En primer terme, els corrals de cal Manelo i cal Margot.

(ACC)

76

Talteüll (municipi de Massoteres), 1949. Vista del poble, situat en un tossal a la riba esquerra del Llobregós, des del sud-oest. La fotografia la van encarregar els topògrafs que havien de fer l'estudi previ a l'electrificació del poble. A l'esquerra de la imatge es poden veure les restes de la torre del castell, documentat el 1014. Domina el conjunt la singular església romànica de Sant Pere, a la dreta de la qual encara s'aprecien les grans dimensions de la rectoria, avui desapareguda. Durant el segle XIII, l'indret pertanyia a la poderosa família dels Pinós, el 1377 fou comprat per Arnau (III) d'Erill i de Pallars, al segle XV va passar als Camporrells, i va continuar sota domini senyorial fins al segle XIX, en què era possessió de Felip de Bujons i Martí.

(Fotografia: Artes Fotográficas Mas. Maria Torra Bossa)

77

L'Ametlla de Segarra (municipi de Montoliu de Segarra). La bassa de la Basella. Fins i tot en els pobles més secaners hi havia basses en llocs estratègics, sovint impermeabilitzades amb argila, que recollien l'aigua de la pluja. Aquesta aigua s'emprava per abeurar el bestiar.

(Fotografia: Dolors Espuga. Família Parellada)

78

Cabestany (municipi de Montoliu de Segarra). Vista general del poble, en plens Comalats, situat al sud del terme de Montoliu, sobre la carretera de Rocafort a Cervera. Aquest petit nucli degué estar emmurallat perquè va patir un important setge en el decurs de la Guerra Civil catalana (1462-1472). De fet, la fotografia mostra restes d'aquesta probable fortificació. Així mateix, podem distingir un casal al capdamunt del poble i, al seu costat, l'església de Sant Joan, que conserva molts trets romànics, tot i haver estat reformada en èpoques posteriors. L'indret, que apareix documentat des del segle XI, fou venut durant la segona meitat del XII a l'orde dels hospitalers, que en conservaren la possessió fins al segle XIX. Finalment, cal assenyalar que Cabestany gaudeix d'una font d'aigua abundosa, ubicada sota el poble, i de terres molt fèrtils que, antigament, contenien una gran extensió de bosc.

(Família Razquin)

79

La Guàrdia Lada (municipi de Montoliu de Segarra). Vista de la capella de Sant Miquel, documentada des del segle XIV, amb —al fons— el poble, l'església i el castell, que corona aquest nucli remarcable de la zona dels Comalats. La Guàrdia Lada està situat a l'extrem de llevant de la serra de la Guàrdia, al peu del tossal del mateix nom, coronat per les imponents restes del castell de la Guàrdia. Aquesta fortalesa, documentada des del segle XI, primer va pertànyer al comte de Barcelona i després als Cervera, que el 1239 van cedir-lo a l'orde de l'Hospital, el qual en mantingué la senyoria fins al segle XIX. En un pla inferior també podem distingir l'església parroquial de Santa Maria i, prop del castell i del cementiri, la capella romànica de Santa Maria del Coll.

(Família Trilla)

78

79

80

81

82

80

El Mas de Bondia (municipi de Montornès de Segarra), 1973. Vista del portal d'entrada al poble, situat a la vall de Cercavins, a mig camí entre Verdú i el seu cap de terme. Aquest accés és l'únic que, encara avui, permet entrar al nucli, que s'organitza al llarg d'un sol carrer sense cap més sortida que aquest portal frontal. L'indret, a l'igual de Montornès, va pertànyer als templers, i posteriorment va passar als hospitalers, que en conservaren la senyoria fins a la desamortització.

(Angelina Vergés)

81

La Molgosa (municipi de les Oluges), 1960. Quadra o districte també conegut com el Sant Sepulcre. A la imatge tenim una vista general de la masia, amb la presència d'Antonio Badia Creus. La masia actual data del 1900, però antigament tenia una capella particular amb un Crist que va ser posteriorment traslladat a l'església parroquial de Sant Pere a Santa Fe, d'on va desaparèixer el 1936. Els marquesos que la posseïen eren també propietaris del castell de Dalt de les Oluges i del d'Estaràs. La masia sempre ha estat habitada —els actuals propietaris la tenen des del 1930—, i darrerament ha estat restaurada.

(Fotografia: Joan Piguillem. Família Badia Salat)

82

Montornès de Segarra, 1900. Vista panoràmica del poble, aturonat a la confluència del Cercavins i la riera de Montornès. La fotografia es va fer el mateix dia de la inauguració de les escoles de la vila, motiu pel qual es veu aquest grup de gent tan nombrós. A la imatge encara es poden apreciar les impressionants restes del castell, avui totalment desaparegut, amb l'església parroquial de Sant Joan al costat. Aquesta fortalesa fou bastida sobre estrats de poblaments ibèrics i romans, en un indret des del qual podia dominar-se estratègicament el poble i la rodalia. El lloc, documentat des del final del segle XI, va ser cedit per Alfons el Cast als templers (1181), i després de 1312 va passar als hospitalers, que en conservaren la possessió fins a la fi de les senyories.

(Ajuntament de Montornès de Segarra)

83

Montfalcó Murallat (municipi de les Oluges), 1932. Vista de la plaça interior de Montfalcó des de l'únic portal que permet d'accedir-hi. El poble, bastit damunt d'un turó que domina la confluència de la riera de Vergós Guerrejat amb el Sió, constitueix una autèntica vila closa emmurallada. Aquest nucli està format per una dotzena de cases adossades al mur perimetral, de manera que la vessant de les teulades dóna a la plaça central, on hi ha una cisterna que encara emmagatzema l'aigua de la població. Al centre del recinte, documentat des del segle XI, hi ha un ferm casalot que va pertànyer als Cardona, senyors de Montfalcó des del 1234. Encara que no apareix a la imatge, també cal assenyalar que a l'extrem oriental del poble es troba l'església consagrada a sant Pere.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

84

Les Oluges, 1932-1935. Vista de la vall del Sió des de les Oluges en un moment en què encara no s'havia construït la carretera d'entrada al poble. La imatge permet observar la gran quantitat de plantacions de vinya que hi havia aleshores.

(Fotografia: Josep Solé Sampedro. Mateu Solé Casanovas)

85

Les Oluges, vers 1895. Colla de gent veremant al tros del Capdevila, davant mateix del poble, entre la qual es pot reconèixer, assegut en primer pla, Mateu Solé Civit. Aquesta població s'enfila en un turó situat al marge dret del riu Sió i, antigament, estava dividit en dos nuclis: l'Oluja Alta i l'Oluja Baixa. La imatge mostra el castell de la part jussana, però no permet distingir el castell de la part sobirana, obra del segle XVI, ni l'església de Santa Maria, d'estil neoclàssic. L'indret, documentat des del segle XI, fou bressol de la cèlebre família dels Oluja, que conservaren el domini d'ambdós nuclis durant l'època medieval. A l'època moderna trobem com a senyors d'aquests llocs els Agulló, els Vega i, al final dels senyorius, el baró de Rocafort.

(Mateu Solé Casanovas)

86

L'Aranyó (municipi dels Plans de Sió), 1981. Castell de l'Aranyó. El castell, documentat des del principi del segle XII, va pertànyer durant el segle XIII a la família Montsuar. Posteriorment fou propietat d'importants famílies de Cervera, i a la fi de l'Antic Règim el posseïa la família Pedrolo Gomar. S'observen en la construcció del castell tres fases ben diferenciades: d'una banda, la torre prismàtica, que és l'element més antic, possiblement pensada com a torre de vigilància, i, de l'altra, dues ampliacions posteriors, una al llarg del segle XVI i l'altra del 1659, com s'aprecia en el ràfec-canaló de pedra sobre la porta d'entrada. Les façanes són molt massisses —de fet el castell és dels que presenten menys obertures— i, segons Duran i Sanpere, fou adaptat a missions de defensa i habitatge per a regiments. Un estadant il·lustre del castell fou l'escriptor Manuel de Pedrolo, que hi va néixer, i una tieta seva hi va morir a causa de l'enfonsament d'una part de la coberta amb motiu de la nevada de 1944. El castell ha tingut una gran varietat de propietaris en els últims temps.

(Fotografia: Ricard Creus. Josep Mora)

83

84

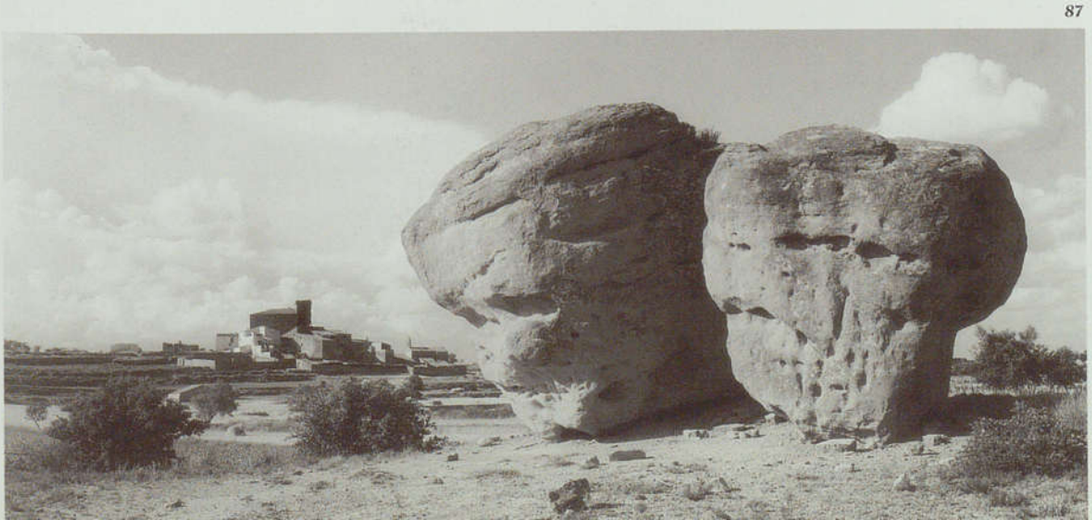

85

86

87

87

L'Aranyó (municipi dels Plans de Sió), 1931. Paisatge amb "els pallers de pedra" i el poble de l'Aranyó. La llegenda explica que un dia Nostre Senyor va arribar a l'Aranyó disfressat de pobre. Com que no tenia on dormir, va anar a trucar en una casa per poder passar la nit, encara que fos a la pallera. El veí no el va voler socórrer i va insistir que no tenia palla. Nostre Senyor, davant de l'egoisme i la falsedat de l'home, digué: "Que tota la palla que tingueu es converteixi en pedra". I se n'anà. L'endemà, quan el pagès va anar a l'era es va trobar que els pallers s'havien convertit en pedra. El poble, al fons de la imatge, apareix dominat per l'enorme massa del castell. La fortificació, igual que la veïna de Montcortés, ja es documenta durant el segle XII, si bé la construcció actual correspon als darrers anys de l'època medieval. El senyoriu del lloc el van retenir els comtes de Pallars fins al final del segle XIV, en què fou adquirit pels Alta-riba. L'any 1567 va ser comprat pels Agulló, i al final del segle XVI va passar a la família de mercaders cerverina dels Folcràs. A partir de l'any 1701 fou dels Pedrolo, família a la qual va pertànyer fins que se'l va vendre, ja en el segle XX.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

88

89

88

Ratera (municipi dels Plans de Sió), 1980. Plaça de Ratera, on s'obren les quatre portes de les quatre cases que hi ha al poble. Amb el portal d'entrada s'aconseguia que el nucli quedés resguardat, de manera que només l'església quedava fora del tancament. És una estructura urbana medieval que es repeteix en altres pobles del municipi, com ara Pelagalls, les Pallargues i el Canós.

(Fotografia: Ricard Creus. Josep Mora)

89

L'Aranyó (municipi dels Plans de Sió), 1931. Imatge d'un carrer de la població a la vora del majestuós castell que s'hi alça.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

90

Montcortés (municipi dels Plans de Sió), 1931. Vista general del poble, des del sud, durant l'època de la recollida del cereal. La fotografia mostra aquest petit agrupament, format per un carrer amb cases dels segles XVII al XIX, presidit pel majestuós castell. La primera referència a aquesta fortificació és del final del segle XI, però l'actual edifici fou construït a les acaballes del XV pel mestre de cases cerverí Joan Barrufet. L'obra fou encarregada pel senyor del lloc, Joan Sacirera, el llinatge del qual havia succeït els Anglesola i els Llompart en la possessió d'aquest castell. Durant el segle XVI, Montcortés passà a mans dels Marc, i l'any 1622 fou heretat per la família Moixó, que encara conserva l'edifici i les terres de conreu que l'envolten.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

90

91

Briançó (municipi de Ribera d'Ondara), 1958. Vista general del poble, situat sobre un turó que domina el torrent homònim que desguassa a la dreta del d'Ondara. Fins fa pocs anys, aquest petit agrupament de cases formava un nucli clos al voltant d'una placeta, on s'entrava per un portal. Encara que no apareix a la fotografia, cal assenyalar que una de les cases, concretament cal Carulla, conserva una torre quadrada escapçada, i que l'església està dedicada a Sant Salvador. A la fotografia podem identificar (d'esquerra a dreta) Joan Prat Gassó i Joan Prat (padrí del jutge de la Ribera), al costat del ramat d'ovelles que pasturen.

(Fotografia: Isidre Bergadà Duran. Isidre Bergadà Duran)

92

Els Hostalets (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1959. Vista del poble, on apareixen Emília Prat (a l'esquerra) i Anita Portadella passejant un diumenge al matí per la sèquia. Aquest nucli està format per un carrer que té l'origen en un conjunt d'hostals construïts, durant l'edat mitjana, al costat del camí ral de Barcelona a Lleida. Encara que no apareix a la fotografia, cal assenyalar l'existència de la capella dedicada a Sant Jordi, erigida a mitjan segle XVI pel baró Jordi Joan d'Aimeric.

(Cal Pubilla)

93

Els Hostalets (municipi de Ribera d'Ondara), probablement 1959. D'esquerra a dreta, Pere Tomàs, Maria Pereta, Josep Graell, Josep Bosch, Josep Pereta i Genís Prat prenent la fresca al raval, en un descans després de les primeres hores de feina.

(Cal Pubilla)

94

95

94

Montfar (municipi de Ribera d'Ondara), 1969. Vista panoràmica del poble, situat a la dreta de la riera del Bordell, capçalera del riu d'Ondara, després de la nevada de l'hivern del 1969. A l'esquerra de la imatge d'aquest petit nucli apareix l'espadanya de l'església de Santa Maria, construcció d'època medieval (probablement del segle XII) molt modificada. L'indret fou de domini reial, com els pobles veïns de la Panadella i Montmaneu.

(Tomàs Sarri)

95

Montpalau (municipi de Ribera d'Ondara), 1960. Vista parcial del poble, en què sobresurt la imatge de l'església de Sant Jaume. Aquest temple conserva algunes parets i restes romàniques, però la major part de la seva factura correspon a les reformes de l'època gòtica i posteriors. En conjunt, el poble està molt ben urbanitzat i es conserven arcades i carrerons testimonis de l'època medieval. Durant aquest període l'indret fou dels Oluja, i al segle XVII n'era senyor Ignasi de Vilalba i Meca d'Oluja. De Montpalau, on hi ha la casa pairal dels Vidal, era Ramon Vidal Trull, que fou fundador, el 1919, del Sindicat Agrícola de Cervera i sa comarca.

(ACC. Fons Duran i Sanpere)

96

Montfar (municipi de Ribera d'Ondara), 1954. Vista parcial del poble, en què apareixen, d'esquerra a dreta, Montse i Laura Cotonat.

(Tomàs Sarri)

96

97

98

99

97

Pomar (municipi de Ribera d'Ondara), 1956. Vista panoràmica del poble, situat a la ribera del riu d'Ondara, des de llevant. Destaquen les dues espadanyes de l'església de Sant Pau de Narbona, capella romànica molt modificada, i, en primer terme, es pot veure una gran casa coneguda actualment com cal Pubill. A l'esquerra de la imatge, tocant a l'església, també es pot distingir una gran porta que servia, antigament, per tancar el poble. El 1260 l'indret era propietat de Berenguer de Queralt, i posteriorment hi ha referències a la senyoria dels Carboners, els Aimeric i els Erill.

(Fotografia: Gòmez Grau. Francisca Costa)

98

Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1950. Vista del poble nevat, des del pont que creua el riu d'Ondara. Tal com indica el nom, aquesta població està formada pel nucli antic de Sant Antolí, edificat en una costa —el turonet del fons de la imatge— a la riba esquerra del riu d'Ondara, i Vilanova, construïda a l'entorn d'una plaça —en primer terme— vora el torrent durant el segle XVI. Encara que no es poden veure a la fotografia, cal esmentar l'existència del castell dels Aimeric, de traça gòtica, i l'antic temple romànic de Sant Antolí, ampliat durant l'època medieval i moderna. Tampoc no hi apareix el carrer edificat a la banda dreta del d'Ondara, on l'any 1901 es va edificar la casa del comú, amb l'escola a la planta baixa, i, l'any 1950, s'inaugurà la nova església parroquial de Santa Maria. Al principi del segle XIII l'indret pertanyia als Cervera, però posteriorment va passar a mans del rei, els Queralt, els Aimeric i els Erill.

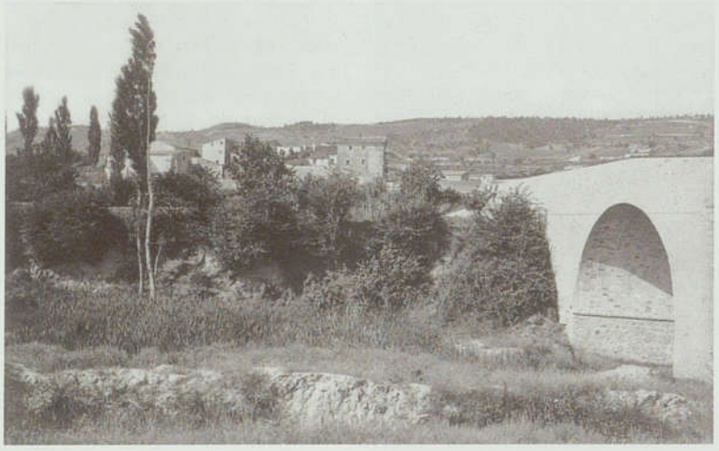
(Antònia Torrens)

99

Rubinat (municipi de Ribera d'Ondara), anys 1960. Vista general del poble, situat en un tossal del serrat de Montpaó que, des d'aquí fins a Cervera, separa la vall del riu d'Ondara de la foranca del torrent Salat. Presideix la imatge l'església de Santa Maria, notable edifici romànic que conté un interessant retaule del segle XVI i del qual sobresurt un esvelt campanar dels segles XVII o XVIII. L'indret, documentat des del segle XI, va pertànyer a diversos senyors com els Òdena, els Caercí, l'abat de Poblet i els Aimeric, que crearen amb els llocs de Sant Antolí, Pallerols i Timor la baronia de Rubinat. L'any 1578 va passar als comtes d'Erill, que van retenir aquesta senyoria fins a la desamortització. El poble, d'altra banda, fou l'escenari d'una famosa batalla lliurada els dies 21 i 22 de juliol de 1462 entre les tropes del rei Joan II i la Generalitat. També cal assenyalar que Rubinat té pous amb aigües minerals purgants que foren explotats fins al 1936.

(ACC)

100

101

102

103

100

Sant Pere dels Arquells (municipi de Ribera d'Ondara), 1930. Vista panoràmica del poble, situat en un pla vora la serra de Montpaó, a la ribera del riu d'Ondara. Precisament a la dreta de la imatge es pot veure el pont sobre el riu, que s'ha de creuar per poder arribar al poble. El nucli, que consisteix en un clos de cases al voltant d'una placeta a la qual s'accedeix per un carrer cobert, va néixer a l'entorn d'un petit priorat canonical fundat el 1100 pel monestir de Santa Maria de l'Estany (Moianès, al Bages) a instàncies de Guillem Ramon d'Òdena. L'any 1592 fou cedit al monestir de Montserrat, que el conservà fins al segle XIX. Cal esmentar l'existència de l'església de Sant Pere, erigida al final del segle XI, refeta durant el XIV i modificada el 1867. El poble havia estat cap d'un municipi propi fins a l'any 1972.

(Família Razquin)

101

La Sisquella (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1953. Vista parcial del poble, situat en un pla elevat a la zona dels Comalats, a cavall entre la conca del riu d'Ondara i la del Cercavins.

(Fotografia: Josep Ramon Trilla. Josep Ramon Trilla)

102

Sanaüja, vers 1900. Vista general del poble. Sanaüja és un dels primers pobles de la Segarra documentats en època medieval. L'estructura del nucli, amb restes de les muralles i els portals, així com l'encara majestuosa presència del castell, ens recorda el passat medieval, quan el castell formava part de l'anomenada "línia defensiva del Llobregós". Fou durant el decurs del segle XX que Sanaüja va ultrapassar els límits de la muralla i es va començar a edificar el carrer dels Valls (el vall era la zona que envoltava la muralla). A partir dels anys cinquanta, les noves edificacions es començaren a situar curiosament en dues zones (les partides dels Vilars i del Pla del Convent) on hi ha indicis de poblament en època ibèrica, de manera que les àrees residencials més noves de Sanaüja s'han construït al damunt dels orígens més reculats de la població.

(Família Mosella)

104

103

Sanaüja, anys 1920. Fotografia de la plaça Major abans de la construcció del nou campanar, edificat l'any 1929 a sobre del pas que s'havia obert poc abans per tal que els vehicles poguessin accedir fàcilment a la plaça. Al fons de la imatge es pot veure, en el lloc per on s'obrí l'esmentat pas, l'edifici on hi havia un molí de guix i una fusteria. Abans de l'obertura d'aquest nou accés, al nucli de la vila s'hi arribava únicament a través dels antics portals de les èpoques medieval i moderna: el de Sant Roc, el del carrer de l'Aigua, el del carrer Morer i el del carrer dels Escots. L'automòbil situat en primer terme de la imatge està aparcat davant de la botiga de cal Farga, d'on penja un rètol que anuncia el servei de telèfon. Al fons, a la dreta de la plaça, apareix un element que ha estat lamentablement transformat: els porxos de cal Mateu (abans cal Vidrier), dels quals, el que feia cantonada era conegut com "el pilar del rei". Aquests magnífics porxos de pedra, amb arcuacions apuntades, foren substituïts cap a mitjan segle XX per uns porxos quadrangulars arrebossats.

(Fotografia: M. Solé. Família Cinca Codina)

105

104

Sanaüja, 1972. Vista del poble des del camí del Castell, després de la nevada de l'any 1972. S'observa, separat de l'església, el nou campanar, edificat l'any 1929. La construcció de la torre i l'estructura de ferro de la part superior fou obra dels paletes i el ferrer del poble, i el rellotge fou encarregat a la casa Pocoví de Barcelona, amb un pressupost inicial de 4.329 pessetes. Pel que fa a les campanes, sembla que es va aprofitar la campana petita del castell.

(Fotografia: Miquel Jolonch. Família Mosella)

105

Altadill (municipi de Sant Guim de Freixenet), anys 1960. Vista d'aquest petit nucli de masies que s'estén al nord de Freixenet, en direcció a la vall de Gàver. La postal mostra la part del darrere de les dues cases del poble (cal Salat i cal Po), on es poden veure els galliners, els corrals, una volta utilitzada com a amagatall durant la Guerra Civil i els feixos de sarment de vinya que servien per fer foc a l'hivern. No hi ha referències dels primers segles de vida del poble, que constituïa una quadra de Freixenet i que va estar senyorejat durant molt temps per la família Merlés.

(Germans Guitart Calafell)

106

106

Freixenet de Segarra (municipi de Sant Guim de Freixenet), vers 1940. Vista panoràmica del poble, que s'estén per la costa dreta del torrent i la vall homònima, tributària del Sió, en què es pot veure, a la part baixa, Bernat Costa amb les dues mules i el matxo. A la fotografia, al capdamunt del poble es veu l'església de Santa Maria de Freixenet, on es veneren les talles de sant Llucià i santa Llúcia, obra de l'escultor manresà Ramon Majà. L'edifici romànic original, del segle XII, ha estat molt modificat a causa de la construcció, el 1892, d'un temple nou. Hom creu que per a aquesta remodelació es van utilitzar pedres del que havia estat el castell de Freixenet, situat en un turó proper. L'indret, documentat des del segle XI, va estar sota diverses senyories. Cal assenyalar que Freixenet va tenir ajuntament i, per tant, va ser capital del municipi fins a l'any 1940, en què la capitalitat va passar definitivament a Sant Guim.

(Fotografia: Gómez Grau. Anna M. Fontanet)

107

Melió (municipi de Sant Guim de Freixenet), 1975. Aquest llogaret es troba en un altiplà entre Altadill i Sant Guim de Freixenet. Hi habiten poques famílies, que viuen del camp i de les granges, i fins a l'any 1967 no van tenir electricitat. A la cruïlla de camins entre Altadill, Melió, Freixenet i Sant Guim de Freixenet es troba la capella de Sant Salvador, on la gent de la zona encara ara celebra casaments i bateigs. Pel camí hi ha boscos molt generosos per a la temporada de bolets.

(Fotografia: Josep Sala Prat. Josep Sala Prat)

108

Sant Domí (municipi de Sant Guim de Freixenet), 1956. Vista general del poble, situat a poc més d'un quilòmetre al nord-oest de Sant Guim de Freixenet, en direcció a Estaràs. La fotografia mostra, en primer terme, d'esquerra a dreta, Sefita Sirera, Anna M. Riera i el germà de la Sefita. Al fons, el poble presidit per l'església de Sant Pere i, encara que no es poden veure a la imatge, les restes del castell. L'indret ja està documentat al segle XI, i en els fogatjaments del XIV apareix sota el domini de l'abadessa de Valldaura.

(Fotografia: Ton Sirera. Anna M. Riera Lluch)

109

Sant Guim de Freixenet, 1937-1938. Vista de la carretera de Santa Coloma i el barri industrial de la població. A la dreta de la fotografia es veu La Esmeralda, farinera propietat de Pere Canela. A la carretera mateix hi havia un baster, un carreter, un ferrer, un carboner i d'altres indústries. Els arbres a banda i banda de carretera són pollancs. Durant la Guerra Civil els franquistes els van tallar per tal de posar-hi els canons que apuntaven cap a l'Anoia.

(Fotografia: Jaume Calafell. Teresa Obiols Anglarill)

107

108

109

110

111

110

Sant Guim de Freixenet, anys 1940. Postal del carrer Major, per on passa la carretera en direcció a Sant Ramon. Al fons de la imatge es pot veure cal Xel, habitatge i antiga fàbrica de ciment anomenada Corpi (Corbella-Piqué) i, al costat esquerre, la filera de cases adossades construïdes per Josep Segalà. Posteriorment, a l'espai de la dreta es van construir, paral·lels a la via del tren, els jardins que encara avui existeixen.

(Germans Guitart Calafell)

111

Sant Guim de Freixenet, 1952. Plaça del Doctor Perelló. A la dreta de la fotografia hi ha les escoles nacionals i al fons es pot veure cal Badia. El nom d'aquesta plaça, fins l'any 1943, va ser el de plaça de l'Església, però aquest mateix any, essent bisbe de Vic Joan Perelló i Pou, es va concedir la categoria de parròquia a l'església de Sant Guim i, en reconeixement per aquest fet, es va decidir que la plaça de l'Església fos denominada plaça del Doctor Perelló. Els arbres que es veuen a la fotografia no són els primers que hi va haver ja que, per ordre de l'Ajuntament, el 1936 es van tallar tots els de la plaça perquè eren un destorb per a la circulació i perquè es necessitava llenya per a les escoles del municipi.

(Fotografia: Jaume Calafell. Teresa Obiols Anglarill)

112

112

Sant Guim de la Rabassa (municipi de Sant Guim de Freixenet), 1940. Vista panoràmica de Sant Guim de la Rabassa, nucli conegut popularment com Sant Guim Vell, on sobresurten els edificis del convent, l'església, que és una construcció barroca que va substituir l'antiga edificació medieval, i el castell. L'indret, documentat des del segle XI, va estar sota domini dels Argensola, els Sacirera (segle XIV), els Merlés (principi del XV-1677), els Calders i els jesuïtes (segle XVII). La via del tren, que es veu en primer terme, correspon a la línia Barcelona-Saragossa, i va ser construïda per Manuel Girona, artífex de la façana de la catedral de Barcelona. El convent havia estat una casa senyorial que els jesuïtes van adquirir al segle XVII per tal de fer-hi una residència, i al costat mateix van construir l'església consagrada a sant Guillem (Guim) i a sant Andreu. Tant el convent com l'església i el castell estan en molt mal estat de conservació.

(Fotografia: Jaume Calafell. Paulina Carulla)

113

113

La Tallada (municipi de Sant Guim de Freixenet), 1 de maig de 1967. Vista general del poble amb el castell a la dreta i l'església a l'esquerra. L'actual església, consagrada a sant Martí, es va construir a sobre d'una antiga església romànica, més petita, i es va acabar l'any 1862. El campanar, situat a la banda esquerra de l'església, és de base quadrada i té una alçada de tretze metres. La història del castell és molt més llarga, ja que s'ha trobat documentat en un text de l'any 1193. De fet va ser la primera construcció del poble, edificada en el punt més alt, però ara només se'n conserven els murs. Fins al segle XV va pertànyer al senyor de Calders, i en algunes guerres el van fer servir com a fortalesa militar. Actualment té dos propietaris.

(Fotografia: Maria Dolors Termes Prado. Cal Casanova de la Tallada)

114

114

Sant Guim de Freixenet, 1952. Vista parcial del poble, amb l'església al fons i la via del tren en primer terme. Precisament l'origen de Sant Guim es troba en la construcció de la línia de ferrocarril que unia Barcelona amb Saragossa i el barri que va anar creixent al voltant de l'estació de tren inaugurada cap a l'any 1885. El creixement del nucli es va produir, principalment, entre aquesta data i els anys trenta del segle XX, en què es van construir les vies de comunicació i els serveis bàsics. De fet, quan Sant Guim va començar a créixer se'l coneixia com el barri de l'Estació de Sant Guim, després com a Sant Guim de l'Estació (encara avui hi ha gent que el coneix per aquest nom) i, finalment, com a Sant Guim de Freixenet. En temps de la Guerra Civil també s'anomenà Pineda de Segarra.

(Fotografia: Jaume Calafell. Teresa Obiols Anglarill)

115

Comabella (municipi de Sant Guim de la Plana), 1944. Rubinada estival. A les parts fondes del poble, quan plou fort, els camps es converteixen en rius —com es veu en aquesta fotografia feta als afores, amb Domingo Solé com a protagonista—, i de vegades l'aigua s'emporta marges i parets.

(Fotografia: Rosa Gras. Rosa Gras)

116

Sant Ramon, 1925. Vista panoràmica, des del sud, dels nuclis de Sant Ramon, a la dreta, i de la Manresana, a l'esquerra. El primer està presidit pel gran convent i l'església, construïts, entre els segles XVII-XIX, sobre un monestir mercedari fundat al segle XIII. El segon, documentat des del segle XI, apareix dominat pel castell i mostra la silueta del campanar de l'església de Sant Jaume. De fet, a la imatge, aquests dos nuclis ja apareixen units pel llarg carrer que va des del santuari de Sant Ramon fins al poble de la Manresana. En primer terme també es poden veure els camps de vinya, avui desapareguts i substituïts per instal·lacions industrials.

(Jaume Vilatovà Feliu)

117

Guspí (municipi de Sant Ramon), 1932. Vista general del poble, situat en el coster dret de la vall i el torrent que baixa de Portell i Ferran. Tal com passa a la major part de pobles de la comarca, presideixen la població el castell i l'església, en aquest cas la de Sant Martí. El castell està constituït per un casal senyorial adossat a una torre cilíndrica d'època medieval, i l'església conserva alguns trets força interessants de la primitiva construcció romànica, molt reformada posteriorment. També cal remarcar l'existència de la capella de Sant Cosme i Sant Damià, edificada a l'entrada del poble. L'indret, documentat des del segle XI, va estar sota el domini dels Cervera i, posteriorment, d'altres senyors, com ara els Calders, els Vilallonga o el marquès de Palmerola.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

115

116

117

118

119

118

Civit (municipi de Talavera), 1950. Vista general del poble, situat vers la capçalera del riu d'Ondara, en un tossalet vora el torrent que baixa de Bordell, engalanat per rebre la visita de la Verge de Fàtima. Presideix el poble l'església parroquial de Santa Maria, que conserva alguns trets romànics i gòtics, però ha estat molt reformada posteriorment. L'indret, documentat des del segle XI, fou domini de la família Queralt fins a la fi del XIV, en què va passar a dependre del monestir de Montserrat

(Fotografia: Pedro Plaza. Cal Trull)

119

Portell (municipi de Sant Ramon), 1950. Vista general de poble, situat en una petita ondulació al nord-est de Sant Ramon, des de migdia, concretament des de l'era de cal Sala. Domina el nucli el campanar de l'església de Sant Jaume (abans de Sant Cugat), que conserva l'estructura romànica amb reformes fetes posteriorment. Al seu costat es poden distingir les restes d'una torre circular del castell, documentat durant la primera meitat del segle XI. A l'esquerra, visible només parcialment, es pot veure la capella de Sant Ramon, suposat fill il·lustre de Portell, i, més a l'esquerra, la carretera de Torà, encara per asfaltar. Aquest indret va estar des del segle XII en mans de la canònica i més tard mitra de Solsona, que en conservà la senyoria fins al segle XIX.

(Fotografia: Gómez Grau. Antoni Sala Mestres)

120

Talavera, 1973. Vista general del poble, aturonat sobre la vall del riu d'Ondara, des del camí d'entrada a la població venint de Sant Antolí i Pavia. Talavera és un dels nuclis més alts de la comarca, i és característica la disposició de les seves cases en un pendent orientat vers la conca de capçalera del riu d'Ondara. Les restes del castell, situades al cim del turó, es confonen amb la construcció d'una casa. L'església de Sant Salvador, que no apareix a la imatge, construït a pocs metres del clos urbà, conserva una portalada romànica del segle XIII i un sarcòfag gòtic, però la resta correspon a reformes realitzades posteriorment. El poble també conserva algun carrer cobert i el carrer del Call, probablement habitat durant l'època medieval per jueus. L'indret, documentat des del segle XI, va estar sota domini dels Alemany de Cervelló, els Aguiló, els So i, des del 1753, de Gaietà Maria de Santcliment de Pignatelli, marquès de Rubí.

(Cal Salvet)

120

121

Claret (municipi de Torà), 1964. Vista general de Claret, poble de l'antic municipi de Llanera, actualment agregat a Torà. La casa més gran que apareix en primer terme, a l'esquerra (ara enderrocada), era la rectoria, on el capellà impartia les classes. L'electricitat era generada amb un molí de vent, i als anys cinquanta hi habitaven nou famílies. A la fotografia podem veure l'espadanya de l'església romànica (segle XII) de Santa Maria. També, a la part més alta del poble, hi ha les restes del castell. L'indret, documentat al segle XI, va pertànyer al llinatge homònim. Posteriorment el trobem en mans dels Pinós, els Cardona i, l'any 1753, de Gaietà Maria de Santcliment, marquès de Rubí.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

121

122

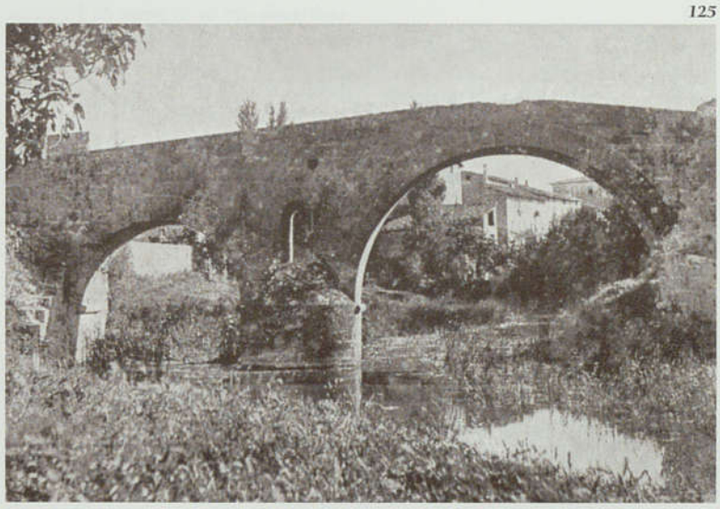
123

124

125

126

127

122

Torà, anys 1910. Porxos de la plaça de l'Església. Davant de la parròquia de Sant Gil, la plaça de l'Església presenta la particularitat i l'atractiu a la vegada de conservar la seva estructura porxada en un tram de la plaça, cosa que li confereix un caràcter acollidor i ancestral. La fotografia palesa la singularitat dels pilars vuitavats i dels capitells esculpits senzillament. Recoberts modernament amb estucs per tal de reforçar-ne l'estructura, hom perd completament la noció de com eren en un passat no molt allunyat. Les places porxades, que probablement tindrien el seu origen en època clàssica, pel que fa a la seva multiplicitat de funcions com a lloc d'aixopluc, de reunió i de mercat, es popularitzen durant l'època medieval, i tenen continuïtat fins ben entrat el segle XVIII.

(Fotografia: Targeta postal de la Unió Universal de Correus. Jaume Coberó)

123

Torà, vers 1905. Vista panoràmica de la vila al començament del segle XX, amb el pont de ferro en primer terme i les vinyes.

(Fotografia: Josep Claverol. Jaume Coberó)

124

Torà, vers 1910. El pont de ferro i la fàbrica de teixits. El pont fou volat el 22 de gener de 1939, durant la Guerra Civil, a la retirada dels republicans.

(Jaume Coberó)

125

Torà, anys 1910. Pont de les Merites. A llevant del nucli, on la riera de Llanera voreja la primitiva muralla, s'aixeca aquest magnífic pont de pedra, la construcció del qual es realitzà en diverses fases entre 1645 i 1724. Orientat d'est a oest, fa 38 m de llargada, 3,30 m d'ample i uns 8 m d'alçada fins a nivell d'aigua. Obrat amb carreus ben treballats, és de dos ulls d'arc de mig punt adovellat —un més gran que l'altre— amb tallamar afegit entre els dos arcs i desguàs. Tot i les mancances causades per la Guerra dels Segadors, el pont s'aconseguí finançar parcialment amb contribucions especials, donacions voluntàries i aportacions dels pobles de la vegueria. Malmès per una greu riuada i aturades les tasques de construcció per manca de finançament, el 1668 se'n construí un de fusta i s'exigí l'acabament immediat de les obres, que no es van concloure fins el 1724.

(Fotografia: Targeta postal de la Unió Universal de Correus. Jaume Coberó)

126

Torà, 1907. El riu de Llanera, al pas per la zona del pont de ferro. El dia 12 d'octubre de 1907 una riuada va ocasionar importants destrosses. Es va ensorrar ca l'Esperança, i una dona va morir. Amb motiu de la catàstrofe, Alfons XIII visitava la vila el 18 d'octubre. El cotxe en què viatjava va tenir pana i el va reparar Francesc Bascompte, veí de Torà. En agraïment, el rei li va oferir l'exclusiva per a la venda de pólvora i dinamita.

(Ramon Torné)

127

Riber (municipi de Torrefeta i Florejacs), anys 1910. Vista del poble de Riber amb ca l'Alió (actual cal Solsona) i la capella-església dedicada a santa Anna. De ca l'Alió, notable casal fortificat del segle XVII, sobresurt l'antiga torre medieval de planta quadrada que va desmuntar-se expressament l'any 1929.

(Album Meravella)

128

Bellveí (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1954. Plaça de Sant Jaume abans que es pavimentés. Al centre de la imatge es pot veure la façana de cal Pascol Vell i, al fons, la rectoria.

(Rosa Mas)

129

Castellmeià (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1915. Fotografia del castell realitzada des de la porta de l'església de la Mare de Déu de la Llet. Aquest majestuós castell-palau, de planta rectangular, fou bastit durant el segle XVI per la família Vergós, encara que aprofita dues torres cilíndriques, possiblement del segle XIV. L'indret, documentat al segle XI, estava sota el domini de les canòniques de Santa Maria de la Seu d'Urgell, primer, i de Santa Maria de Solsona, després, però des del començament del segle XIV ja el trobem en mans dels Vergós. L'any 1716, Francesc de Junyent i de Marimon es convertí en marquès de Castellmeià per la seva fidelitat al rei Felip V durant la Guerra de Successió.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

130

Torà, vers 1932. Vista panoràmica de Torà, des de la costa de l'Aguda. La imatge correspon als anys anteriors a la Guerra Civil, ja que no hi apareixen les actuals escoles, que no existien en aquell temps. Hom pot distingir el nucli antic, d'on sobresurt l'església gòtica (i barroca) de Sant Gil, i el primer eixample de la vila, edificat al segle XVI al voltant d'una plaça allargada o passeig. L'indret, documentat al començament del segle XI, va estar sota el domini dels Cervera i, al principi del XIV, passà als Cardona, que en conservaren el senyoriu fins al segle XIX.

(Jaume Coberó)

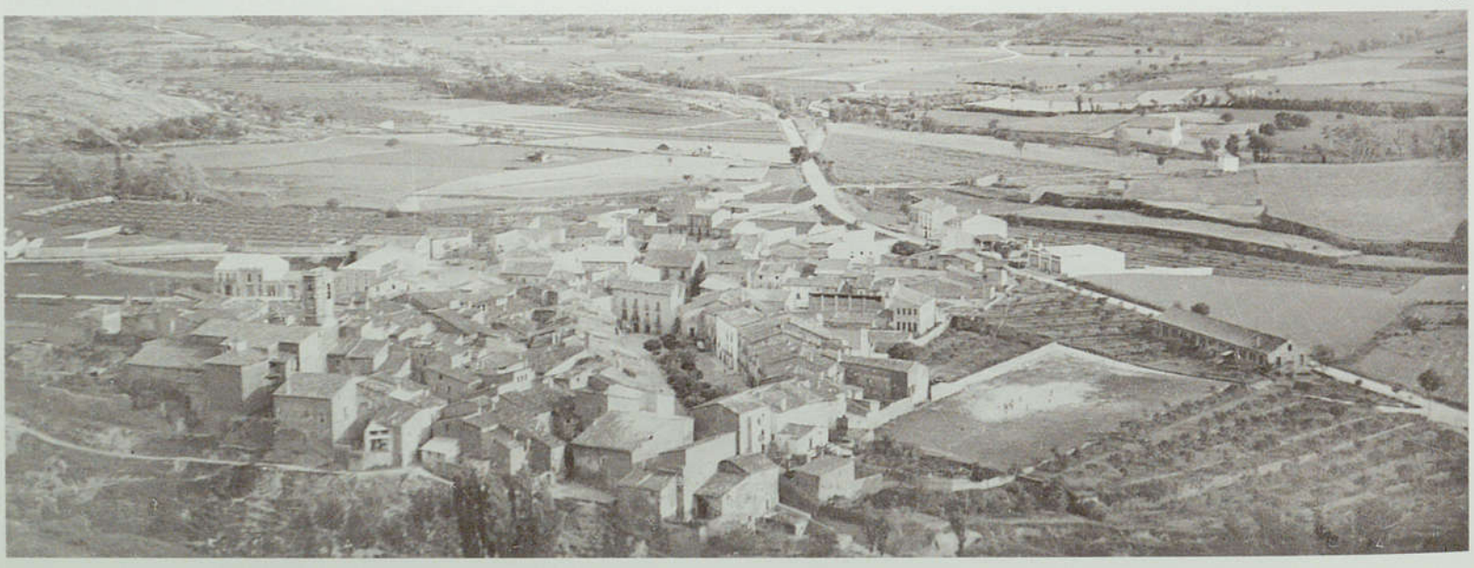
128

129

130

131

132

131

Vallferosa (municipi de Torà), 1929. Enmig d'un paratge abrupte i boscós, s'alça imponent la torre rodona i emmerletada, que fa uns 32 m d'alçada i, probablement, fou edificada entre els segles IX-XI. És remarcable l'església barroca de Sant Pere, edificada el 1698 pels jesuïtes de Betlem, de Barcelona, sobre una antiga capella romànica. L'indret, documentat al segle XI, va estar sota el domini del llinatge homònim i, posteriorment, va passar a mans dels Ribelles, els Brull i els Cardona. Al començament del segle XVII (1603) la baronia de Vallferosa pertanyia a Josep Ferrer Ferrera, i al segle XVIII a Cristòfol de Gironella, ciutadà honrat de Barcelona.

(Fotografia: Josep Colell. Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

132

Sant Martí de la Morana (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1910. Aquesta fotografia ens mostra una fesomia inèdita de Sant Martí, amb el primitiu campanar de planta quadrada, quatre ulls i quatre vessants, que va ser substituït l'any 1921 per l'actual. Ara, la parròquia de Santa Maria és un edifici del segle XVIII. Al fons de la imatge apareix el casal senyorial de Cal Sala, restaurat el 1749 i modernament, dins del qual es conserven restes d'una torre, possiblement del castell. El poble està situat en un petit turó al marge dret del torrent de Passerell, afluent del Sió, a ponent de la vila de Guissona. Documentat des del segle XI, apareix sota el domini de Guillem d'Anglesola, el qual, l'any 1299, el va vendre al capítol d'Urgell, que, al seu torn, el cedí a la col·legiata de Guissona.

(Cal Sala)

Patrimoni: allò que teníem i que potser encara tenim

La identificació d'un individu, i per extensió d'una comunitat, amb un patrimoni que el pas dels segles s'ha encarregat de definir i caracteritzar, constitueix un dels valors més notables d'allò que hom anomena "arrelament a un lloc". A la frontera entre la Catalunya Vella i la Catalunya Nova, participant dels trets definitoris de l'una i de l'altra, la Segarra és una de les comarques catalanes amb una personalitat més acusada, que es manifesta sobretot en la seva riquesa patrimonial de segles. Aquesta frase d'Antoni Pladevall defineix perfectament l'abast del que tenim i del que sovint ignorem: des del valuós llegat de l'antiguitat, materialitzat en la ciutat romana de Iesso, fins a les mil·lenàries fortificacions medievals; des de la romànica rotunditat de Sant Pere el Gros fins al gòtic elegant de Santa Maria; des de les maredédeus de fusta fins a les creus monumentals de pedra; des dels retaules pintats als retaules esculpits; des del barroc d'esglésies i casals senyorials fins al modernisme de les obres de Cèsar Martinell.

De la importància de vincular aquest patrimoni del passat amb el present ja en van ser plenament conscients, a la darreria del segle XX, quan s'emprengué la difícil tasca de començar a sensibilitzar el país per revalorar i recuperar els seus monuments. Entitats com l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona o el Centre Excursionista de Catalunya començaren la recerca i la catalogació del patrimoni cultural, juntament amb arquitectes com Elies Rogent —autor de la restauració del monestir de Ripoll— o Josep Puig i Cadafalch, que a més d'arquitecte modernista de renom fou l'impulsor de les excavacions d'Empúries i un dels principals artífexs de la formació dels fons museístics de la ciutat de Barcelona.

En aquest redescobriment, el paper que va jugar la imatge fotogràfica va ser cabdal, com a fidel testimoni d'allò que s'estava reivindicant. Prèviament, però, el dibuix i el gravat eren les eines que tenien els viatgers romàntics per tal de reproduir la bellesa de quelcom —paisatge o monument— que els impressionava. En aquesta mateixa línia, el dibuixant i litògraf barceloní F. X. Parcerisa emprengué, l'any 1839, la publicació d'una obra titulada *Recuerdos y bellezas de España*, onze volums il·lustrats amb unes sis-centes litografies de monuments, fet que constituí una magnífica divulgació del patrimoni del país i fou posteriorment imitada i considerada un dels pilars de la Renaixença. Aquest sistema serà substituït per les imatges fotogràfiques que aviat apareixeran als llibres d'art, història o geografia —aquesta història gràfica recull una imatge del geògraf Francesc Carreras Candi (autor de la *Geografia General de Cataluña)* passejant pels carrerons de Montfalcó Murallat. Més endavant, durant el transcurs del segle XX, foren persones com Mas o Colomines, en temps de la Mancomunitat, i més cap als anys seixanta altres com Tous o Gómez, sota la mirada sàvia de Duran i Sanpere, les encarregades de donar fe, primer, de l'existència d'aquest valuós patrimoni i, segon, de contribuir a conscienciar tothom de la necessitat de preservar-lo, cosa que no sempre ha estat possible per situacions d'excepcionalitat com la Guerra Civil, però també a causa de fenòmens com la despoblació rural i, el que és més lamentable, de la incúria dels humans.

Aquest apartat de la *Història Gràfica de la Segarra* dedicat al patrimoni constitueix un ampli recull d'imatges prou significatives de la riquesa patrimonial de la comarca, que comprèn des de les obres més espectaculars, com la Universitat de Cervera, fins a les més desconegudes i insòlites, com el cementiri modernista de Montornès. Es tracta d'imatges que en el seu conjunt constitueixen un document valuosíssim que en alguns casos es revesteix d'autèntica excepcionalitat, sobretot pel que fa als testimonis gràfics de béns desapareguts durant la Guerra Civil, com és el cas, per exemple, dels retaules barrocs que ornamentaven nombroses esglésies, destacant el del convent de Sant Ramon o les insòlites imatges dels altars de la parroquial cerverina l'any 1910.

133

Castellnou d'Oluges (municipi de Cervera), anys 1950. Detall d'un arc del carrer Major, que constituïa l'artèria principal de la primitiva vila closa. Per la seva estructura, el poble de Castellnou devia formar un nucli tancat amb aquest carrer central, situat al mig del pendent del tossal culminat per les restes del castell. La part posterior de les cases feia de tancament del nucli, com si es tractés d'una muralla, i a l'interior s'hi accedia per un portal adovellat. Cal lamentar, però, que aquest nucli primitiu es trobi força malmès, amb moltes cases enrunades, ja que la població actual s'ha estès als peus del turó.

(Fotografia: Plàcid Satorras. Montserrat Satorras)

133

Sens dubte, el valor d'aquestes imatges rau en el caràcter testimonial de quelcom que s'ha perdut o que ha sofert un canvi significatiu. Moltes fotografies sorprenen, precisament, perquè mostren edificis que ens resulten totalment desconeguts, sigui perquè avui es troben enrunats o sigui perquè han desaparegut completament, com és el cas del castell del Llor. Però és als interiors d'aquests edificis on es guarden aquells tresors secrets que no resideixen només en el mobiliari, sinó en l'ambient, captat per la sensibilitat de les imatges, que ens traslladen als nobles i inèdits interiors del castell de les Sitges, o al silenci dels convents i els seus claustres. Aquest, juntament amb altres aspectes que el lector anirà descobrint, fan que la *Història Gràfica de la Segarra* ja mereixi esdevenir un punt de referència per als estudiosos de l'art i el patrimoni de la nostra comarca.

En definitiva, aprofundir en la coneixença del patrimoni en sentit ampli significa retrobar-nos amb el passat i exercitar una descoberta permanent de realitzacions materials o de l'acció de l'home des dels orígens més reculats fins a les realitzacions més recents, establint un diàleg que ens porti, les generacions presents i futures, a considerar aquest llegat col·lectiu com un valor quotidià i alhora únic i irrepetible. (M. G. Ll. i J. O. Ll.)

134

134

La Cardosa (municipi de Cervera), 1940. Situada a ponent de la població, l'església de Sant Pere o dels Sants Apòstols és d'origen medieval, malgrat que el seu aspecte extern evidencia reformes d'època moderna, com el campanar de cadireta o el fet que la capçalera sigui avui plana, sense absis. D'una sola nau, s'hi accedeix per una portada d'arc de mig punt adovellat, parcialment coberta per un contrafort. Aquesta església era sufragània de la parròquia de Sedó. Del lloc de la Cardosa se'n tenen notícies des del segle XII, en què formava part del terme del castell de Sedó. Actualment a l'indret es conserven les restes d'un castell o casa senyorial, convertit en masoveria.

(ACC)

135

136

137

135

Lloberola (municipi de Biosca), anterior a 1936. Retaule barroc de l'altar major de l'església parroquial de Sant Miquel, cremat el 16 d'agost de 1936. Només se n'han conservat algunes imatges, com ara les de sant Pere i sant Pau, que a la fotografia apareixen a banda i banda. Aquest retaule estava presidit pel sant titular, l'arcàngel Miquel, però també allotjava les imatges del Crucificat, a la part superior, i el Sagrat Cor, entre d'altres. Com en molts pobles, s'explica que els responsables de l'incendi porgaven les cendres per si de cas hi apareixien restes d'or. L'església de Lloberola era rica en mostres d'escultura barroca, i avui encara conserva el magnífic retaule del Roser, a més d'altres imatges esparses pertanyents a un altre retaule desaparegut.

(Josep Jounou Riba)

136

Cervera. Part de la capçalera de l'església de Santa Maria, començada a construir al segle XIII i en la qual apareixen algunes finestres tapiades, així com restes de permòdols i dosserets que devien haver allotjat alguna imatge. Al darrere sobresurt el campanar, que fou acabat al segle XV pel mestre d'obres Pere de Vall-llebrera, amb un cost en aquell temps de 4.500 florins de bon or aragonès. Fins poc abans de la Guerra Civil de 1936 es mantingué la tradició, un dia determinat, d'entonar una absolta en sufragi de l'ànima d'aquest mestre d'obres. La fotografia està feta des del carrer Sebolleria, que pren el seu nom del verb "sebollir" que vol dir "sepultar", en clara referència a la proximitat de l'antic fossar.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

137

Cervera, anterior a 1922. La capçalera de l'església parroquial de Santa Maria, començada probablement els darrers anys del segle XIII, va ser construïda al llarg del segle XIV, amb deambulatori i capelles absidals. Els vitralls de la capçalera els va realitzar Colí de Maraya, a l'inici del segle XIV, que va treballar també els de la sala del Consell de Cent de l'Ajuntament de Barcelona. Situades en les diferents capelles es troben les referències heràldiques en les quals hi ha representats els senyals de les confraries i de les corporacions que van contribuir a la construcció del temple. El baldaquí que envolta l'altar major i la imatge barroca que el corona van ser substituïts el 1922 per l'actual, d'estètica bizantina. Durant la Guerra Civil es va poder conservar perquè Frederic Gómez Gabernet va suggerir que es podria utilitzar com a glorieta i col·locar-lo en un jardí.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

138

Cervera, 1910. Església parroquial de Santa Maria, amb la porta de Sant Martí, a la plaça del Fossar. Constitueix l'únic vestigi —juntament amb la porta de la sagristia— de la primitiva església romànica, que fou substituïda, al començament del segle XIV, per l'impressionant temple gòtic. Seguint l'estil sobri i elegant del romànic tardà, amb escassa decoració, la portada queda aixoplugada per un porxo cobert amb creueria. La part més remarcable d'aquesta obra —que a la vegada li dóna el nom— és la representació esculpida, un xic estrafeta, de sant Martí dalt del cavall partint la seva capa amb l'espasa per tal de donar-la a un pobre.

(ACC)

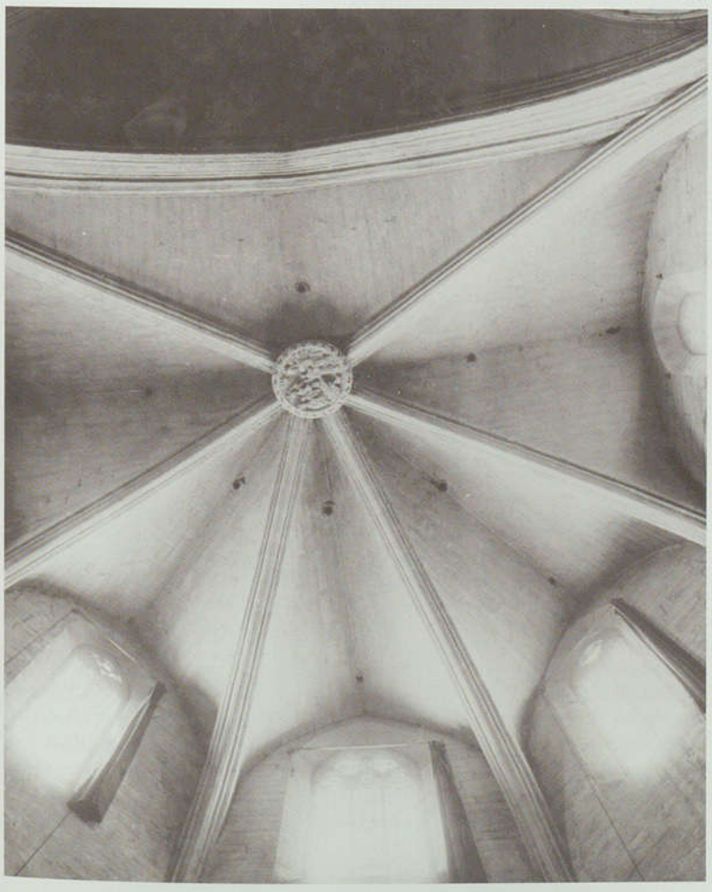
138

139

140

139

Cervera, 1952. Església parroquial de Santa Maria de Cervera, començada probablement els darrers anys del segle XIII i construïda al llarg del XIV, amb deambulatori i capelles absidals. El temple té planta de creu llatina, i encara que normalment en aquest tipus d'esglésies s'obria una porta en cadascun dels tres extrems, en aquest cas es va construir sense obertures en els laterals, motiu pel qual els nervis tenen aquesta estructura radial. En l'espai que determina cadascun d'aquests nervis s'obre un finestral amb vitralls moderns. Els de la capçalera són obra de Colí de Maraya, a l'inici del segle XIV, que va treballar també els de la sala del Consell de Cent barceloní. Els tres trams centrals corresponen, l'un, a l'actual capella de la Verge del Pilar, que estava dedicada a sant Mateu; el del mig, a la capella del Santíssim Misteri, que es va construir obrint un espai nou i trencant el primitiu tancament gòtic i, finalment, el lloc on avui hi ha l'orgue era l'espai consagrat a sant Bartomeu. Situades en les diferents capelles es troben les referències heràldiques en les quals hi ha representats els senyals de les confraries i de les corporacions que van contribuir a la construcció del temple. El baldaquí que envolta l'altar major i la imatge barroca que el corona van ser substituïts el 1922 per l'actual, d'estètica bizantina. A la fotografia es poden contemplar la nau, les voltes i l'altar amb la imatge de la Mare de Déu del Coll de les Savines. Mossèn Jeroni Roca va vendre els antics velluts que s'empraven per engalanar el temple amb motiu de les principals festes religioses i amb els diners aconseguits va acabar les obres de l'altar i va comprar velluts nous, que són els que es veuen a la imatge.

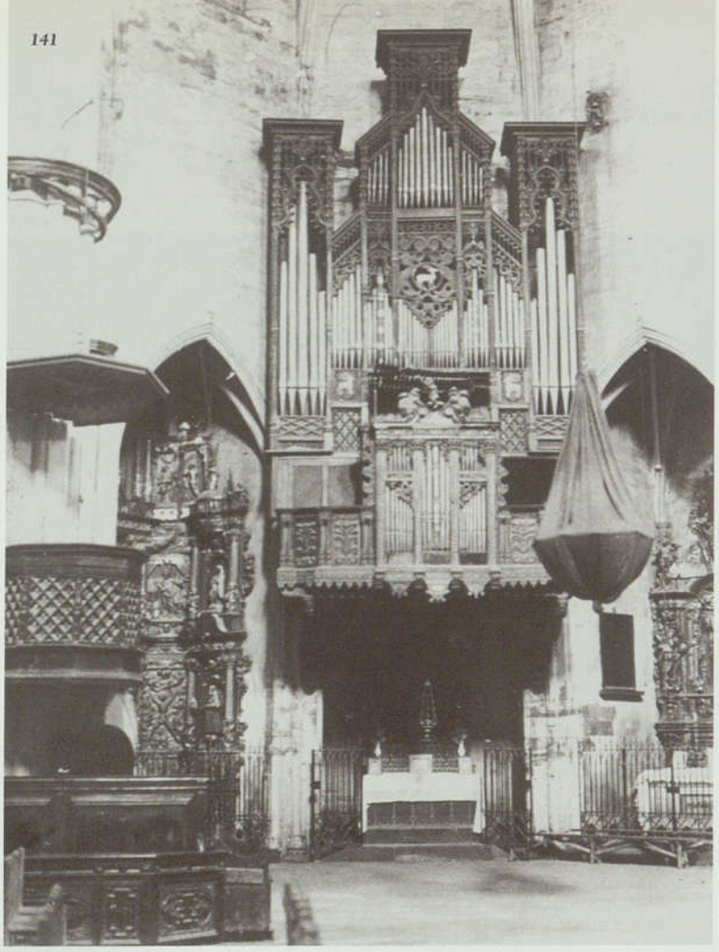
(Fotografia: Gudiol. Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

140

Cervera. Part de la coberta de Santa Maria, que correspon al final del braç esquerre de la construcció. A la imatge es pot apreciar amb tota claredat el relleu gravat a la clau de volta que representa l'adoració dels tres reis, un dels molts motius sobre la vida de Jesucrist que es reprodueixen en les diferents claus de l'església. El que és curiós, però, en el cas de Santa Maria, és que en comptes de la imatge de la Verge, a qui va dedicat el temple, en l'espai que correspon a l'altar major s'hi troba esculpit un cérvol, símbol de la vila.

(Fotografia: Lladó. Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

141

142

143

144

141

Cervera, anterior a 1936. Orgue de l'església de Santa Maria —situat al costat dret de l'altar major—, que ocupa la capella central del creuer. A cada costat es poden apreciar els retaules barrocs de les altres dues capelles d'aquest espai. Va desaparèixer durant les revoltes de l'estiu de 1936, juntament amb la majoria d'imatges del temple i els retaules, exceptuant el de sant Andreu, que es pot veure a l'esquerra de la imatge, darrere de la trona.

(ACC).

142

Cervera. Vista de l'interior de la capella del Santíssim Misteri amb el seu retaule, edificada al segle XVIII, en un moment d'esplendor per a Cervera, ja que l'establiment de la Universitat va crear una font de riquesa molt important per a la ciutat. L'espai arquitectònic, de línies austeres, el va dissenyar el sacerdot Josep Balmes al començament del segle XVIII. L'escultor manresà Jaume Padró va esculpir el retaule i les imatges que el conformen, conjuntament amb el seu fill Tomàs, que signa i data (1810) la Immaculada de damunt del baldaquí. Per salvar aquestes imatges de la fúria destructora de l'estiu de 1936, Frederic Gómez Gabernet va argüir que podrien ornar alguns jardins de la ciutat. Les parts malmeses les va restaurar l'escultor Frederic Marès, per iniciativa del seu amic Agustí Duran i Sanpere.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Razquin i ACC)

143

Cervera, 1910. Església parroquial de Santa Maria. Altar de la Mare de Déu del Coll de les Savines. Aquesta bella imatge del segle XIII duu la denominació de l'indret on es troba emplaçada l'església (el coll de les Savines), on la tradició popular situava una ermita dedicada a la Verge. Aquesta maredeu ben aviat devia presidir el temple parroquial, però durant l'època moderna, a causa de la construcció del fastuós retaule major i del predomini d'una estètica que s'apartava de l'austeritat de la imatge, fou relegada a una capella lateral, concretament a la de Santa Anna, que és on es troba a la fotografia, situada presidint un retaule neogòtic. Una particularitat que ens ofereix la fotografia és el fet de veure la talla amb vestits postissos, fet que també fou molt comú durant l'època moderna, en què s'optà per vestir les imatges que semblaven massa pobres per tal de donar-los un aspecte sumptuós (també els afegien joies o corones postisses). Finalment, al llarg del segle XX la imatge fou restaurada, se li tragueren els vestits postissos i des de llavors presideix el temple una altra vegada, com a patrona dels cerverins.

(ACC)

145

146

144

Cervera, 1910. Capella de Sant Jaume, presidida pel retaule barroc dedicat al sant. Conserva en un arcosoli del mur lateral el sepulcre gòtic de Berenguer de Castelltort, un mercader barceloní que morí l'any 1389 i fou enterrat a l'església parroquial de Cervera l'any 1392, tal com ho indica la inscripció de la làpida que acompanya el sarcòfag. Passà a la posteritat perquè fou el fundador de l'hospital de pobres, que encara subsisteix com a institució avui dia. El sepulcre consta bàsicament del sarcòfag amb els emblemes dels Castelltort, un relleu amb la presentació de l'ànima a la Verge i la representació de la figura jacent del mercader; a la part superior hi ha un conjunt de frares que li rendeixen honres funeràries, i culmina el conjunt la representació del Judici Final. Aquesta mostra d'escultura funerària forma part del conjunt de tres sepulcres historiats que es conserven a l'església de Santa Maria, juntament amb el de Ramon Serra *el Vell*, obra de l'escultor Jordi de Déu, i el de Ramon Serra *el Major*.

(ACC)

145

Cervera, mitjan segle XX. Postal de la capella de Sant Felip i Sant Jaume Apòstols, de l'església de Santa Maria. A la imatge es pot contemplar el retaule de la Verge de Montserrat, amb sant Jordi a la part superior. A la dreta veiem el sepulcre de Ramon Serra *el Vell*, que morí el 1355, i els escuts del llinatge. Es desconeix l'autor de l'obra, però crida l'atenció la cura amb què esculpeix les imatges, especialment per la diversitat d'actituds dels diferents monjos i els àngels que presenten l'ànima a Déu. Conserva encara restes de policromia.

(Fotografia: Raymond. Família Razquin)

146

Cervera, 1928. Creu de sant Nicolau. La creu de sant Nicolau, de plata daurada, fou construïda l'any 1435 per l'argenter barceloní Bernat Llopart, per encàrrec de la Confraria de Preveres de Sant Nicolau, de l'església parroquial de Santa Maria, amb un cost de 500 lliures. Aquesta creu processional gòtica presidia les manifestacions religioses més importants de la vida cerverina, i de vegades fins i tot era reclamada per presidir els actes dels pobles de la rodalia. La imatge mostra una de les cares de la creu, presidida per la figura del bisbe sant Nicolau a la creuera, envoltat de figuretes de sants i d'àngels que es confonen entre les filigranes de la profusa decoració, que també reprodueix motius de l'arquitectura gòtica, com pinacles i dosserets. Una altra joia de l'orfebreria cerverina era sens dubte el reliquiari del Santíssim Misteri, que fou robat l'any 1915. Realitzat a mitjan segle XVI per Jaume Tarroja, era el segon reliquiari del Santíssim Misteri, ja que el primer també havia estat robat.

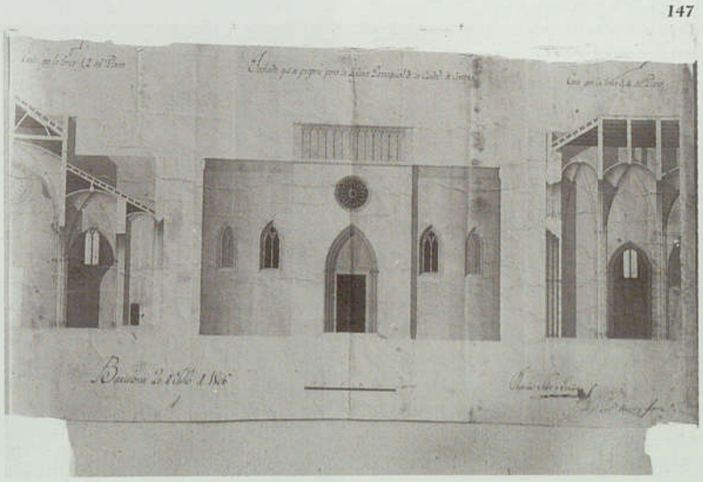
(Fotografia: Gòmez Grau. ACC)

147

Cervera, 1910. Església parroquial de Santa Maria. Projecte arquitectònic de la reconstrucció de l'església al començament del segle XIX. Aquesta imatge constitueix un document excepcional que reprodueix alguns dels plànols utilitzats per tal de dur a terme la reconstrucció de l'església. Aquest plànol, on es representa l'alçat de la façana neogòtica i dos talls laterals, porta la data de 1806 i està signat per Tomàs Soler Ferrer i Francisco Orovitg (tot i que el cognom del segon no s'acaba d'identificar). El cas és, però, que es tracta d'un projecte que es remunta a l'últim terç del segle XVIII, quan alguns trams de la volta de l'església amenacen ruïna. L'any 1783 cau una pedra a la zona del cor, raó per la qual es fa necessària una intervenció contundent. Diversos professionals de la construcció participen en l'obra, com l'arquitecte Josep Agustoni, que també havia treballat a la Universitat. El projecte, fidel a l'esperit gòtic del temple primitiu, constituirà una de les primeres obres neogòtiques a Catalunya. La construcció patirà diverses vicissituds que l'aniran perllongant, i no es conclourà fins l'any 1821.

(ACC)

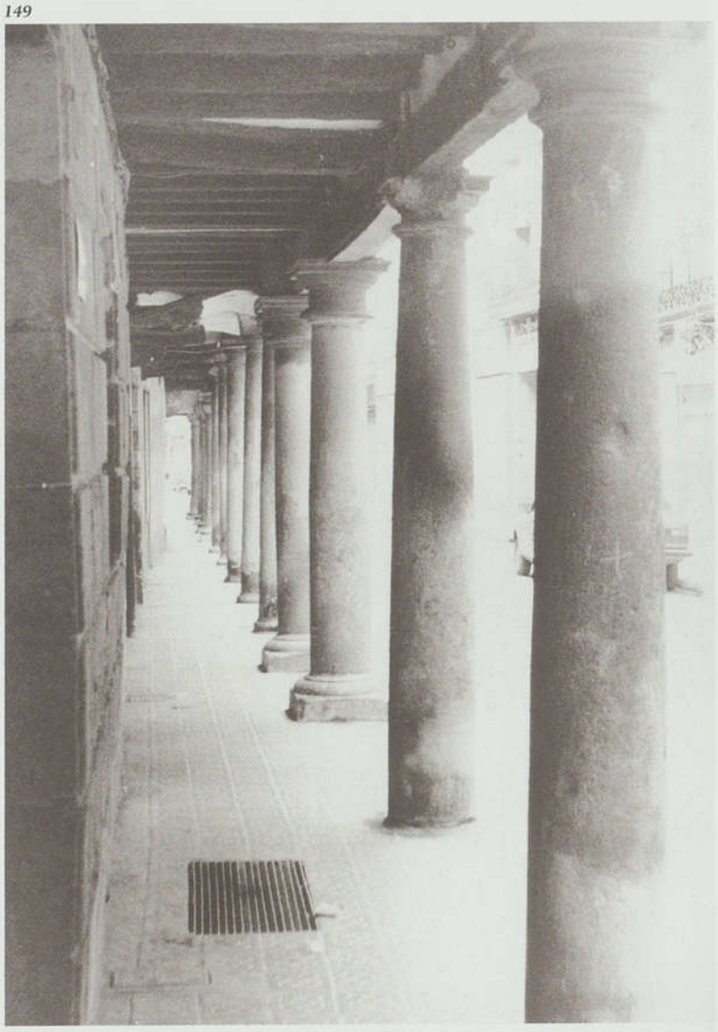
147

148

149

150

148

Cervera, mitjan segle XX. Vista de la plaça Major. En aquesta zona se celebrava el mercat setmanal des de l'edat mitjana, època en què el Consell Municipal hi posà les mesures oficials del blat (1393) a disposició de tothom. La protecció reial a tots els que anaven al mercat es coneix, almenys, des del regnat de Jaume II (1293), i s'estenia a tots aquells que hi aportessin gra, vi, oli, carn i tota mena de vitualles. L'actual casa de la vila s'edificà el 1680 tapant la base del campanar. Un segle més tard, Jaume Padró, en col·laboració amb Marc Gaudier, mestre d'obres cerverí, afegí la part esquerra seguint la mateixa estètica. Fóra polèmica la repavimentació, amb rajoles, duta a terme vers el 1992.

(Fotografia: Raymond. Família Razquin)

149

Cervera, 1983. Tram del carrer Major de Cervera, a l'extrem nord, que ha conservat les voltes o porxades. Aquests elements constructius tenen el seu origen en les volades de les cases, que d'aquesta manera engrandien els pisos superiors. Aquestes volades devien estar sostingudes en un primer moment per permòdols de pedra o de fusta sobreposats, fins que en l'època moderna s'afegiren les columnes toscanes com a reforç més segur. Segons els consellers de la ciutat, la proliferació massiva d'aquestes estructures obscuria els carrers, de manera que l'any 1798, amb l'anunci de la visita del rei Carles IV, s'aprofità per eliminar moltes d'aquestes estructures amb el pretext que eren un obstacle per al pas de les processons i la comitiva reial.

(Fotografia: G. Espiga? Família Turull)

150

Cervera, 1926. Façana principal de la Paeria. La part situada a la dreta de la imatge va ser construïda la segona meitat del segle XVII, sota la responsabilitat de Francesc Puig. Les dues balconades són suportades per sengles grups de cinc mènsules que representen el mercat (les de la dreta) i els sentits corporals (les de l'esquerra). Al segle XVIII, sota la direcció de Jaume Padró, s'hi afegeixen les dues portes de l'esquerra i la tercera balconada, suportada per cinc mènsules més que representen gent relacionada amb la presó. La font que apareix en primer terme és de mitjan anys seixanta del segle XIX.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

151

152

153

154

151

Cervera, 1942. Església de Sant Pere el Gros, situada a la vora del riu d'Ondara. Va ser edificada en una època en què aquestes terres eren els límits fronterers entre musulmans i cristians. L'any 1081, Guillem Ramon de Cervera i la seva muller van fer-ne donació al monestir de Santa Maria de Ripoll, que la mantingué fins al segle XIII. Al segle XIV ja no era més que una ermita. A la base del mur es pot apreciar l'inici d'unes faixes llombardes que, en un principi, havien estat projectades per ornamentar la superfície.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Razquin i ACC)

152

Cervera, anterior a 1964. Imatge insòlita de l'interior de l'església de Sant Pere el Gros, amb el retaule de sant Pere. Aquesta obra d'inspiració neoclàssica contrasta amb la imatge típica del temple més paradigmàtic del romànic cerverí. D'aquest retaulet de fusta, pintat de blanc per tal d'imitar el marbre, en destaca la imatge de sant Pere, obra de l'escultor Tomàs Padró i Pijoan, fill de Jaume Padró. El dors de l'escultura porta la data de 1817. Quan es va restaurar l'església, amb la intenció de retornar l'edifici al seu romànic original, aquest retaule fou traslladat al convent de Sant Francesc, i la imatge de sant Pere fou dipositada al Museu Comarcal.

153

Cervera, anterior a 1936. Altar de la Mare de Déu del Roser, ubicat a l'església del convent de Sant Domènec. És un retaule d'estructura barroca, amb ornamentació rococó, de la qual destaquen les decoracions vegetals de les columnes i l'escut amb el rosari dels pedestals de suport. Fou construït al final del segle XVIII, l'època de màxima esplendor del convent, i, com gairebé tots els retaules de les esglésies cerverines, va ser destruït l'estiu de 1936. No tenim documentació respecte a l'autoria del retaule. Sí que sabem, en canvi, que a mitjan segle XVIII el mestre de cases cerverí Marc Gaudier construïa la sagristia de la capella del Roser d'aquest convent, que fou l'inspirador de les confraries del Roser que proliferaren arreu de la comarca.

(ACC)

154

Cervera, 1910. Imatge del convent i l'església de Sant Domènec (principi del segle XIV). Hi destaca el cimbori de la capella del dominic Sant Tomàs d'Aquino, edificada al segle XVIII, època de gran prosperitat per als monjos dominics, quan tenien dues càtedres tomistes, una de teologia i l'altra de filosofia a la Universitat de Cervera. Al fons, les ruïnes del castell de Cervera, de jurisdicció reial i documentat des de l'any 1026. A la vall es pot contemplar l'església de Santa Magdalena, també del segle XIV.

(ACC i Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

155

Cervera. Claustre del convent de Sant Domènec, fundat pels frares dominics o predicadors. De la construcció, iniciada al començament del segle XIV, només se'n conserven les parets de l'església amb les sis capelles que hi havia entre els contraforts del mur, la capella barroca de Sant Tomàs i els arcs de la gran nau. A la imatge s'observa l'espadanya avui desapareguda.

(Fotografia: Gòmez Grau. ACC)

156

Cervera. Restes del claustre del convent de Sant Domènec (segle XIV). La primera devastació del convent va tenir lloc el 1810, amb el saqueig de les tropes napoleòniques. El 1836, després de la desamortització de Mendizábal, va passar a mans particulars. A mitjan segle XIX, en el procés de restauració dels arcs apuntats del claustre, hi van col·locar una sèrie de motllures corbes que responien a l'estètica de les finestres del segle XV.

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

157

Cervera, 1895. Claustre d'estil renaixentista, del segle XVI, del convent de Sant Francesc. És una de les construccions renaixentistes més notables de la comarca, obra del mestre Joan Barrufet, que contrasta amb l'aspecte totalment gòtic de l'església. Conta la tradició que el convent havia estat fundat per Francesc d'Assís mateix, al segle XIII, damunt d'una antiga capella dedicada a sant Nicolau. Fou destruït durant la guerra amb Joan II i reconstruït un segle més tard. Amb l'erecció de la Universitat, es concedeixen dues càtedres als franciscans: una de teologia i l'altra de filosofia. Amb la desamortització de 1835 el convent va passar a mans privades i va convertir-se en fàbrica de cotó, per acabar esdevenint, encara avui, una granja d'animals.

(Diputació de Barcelona. Servei de Patrimoni Arquitectònic Local)

155

156

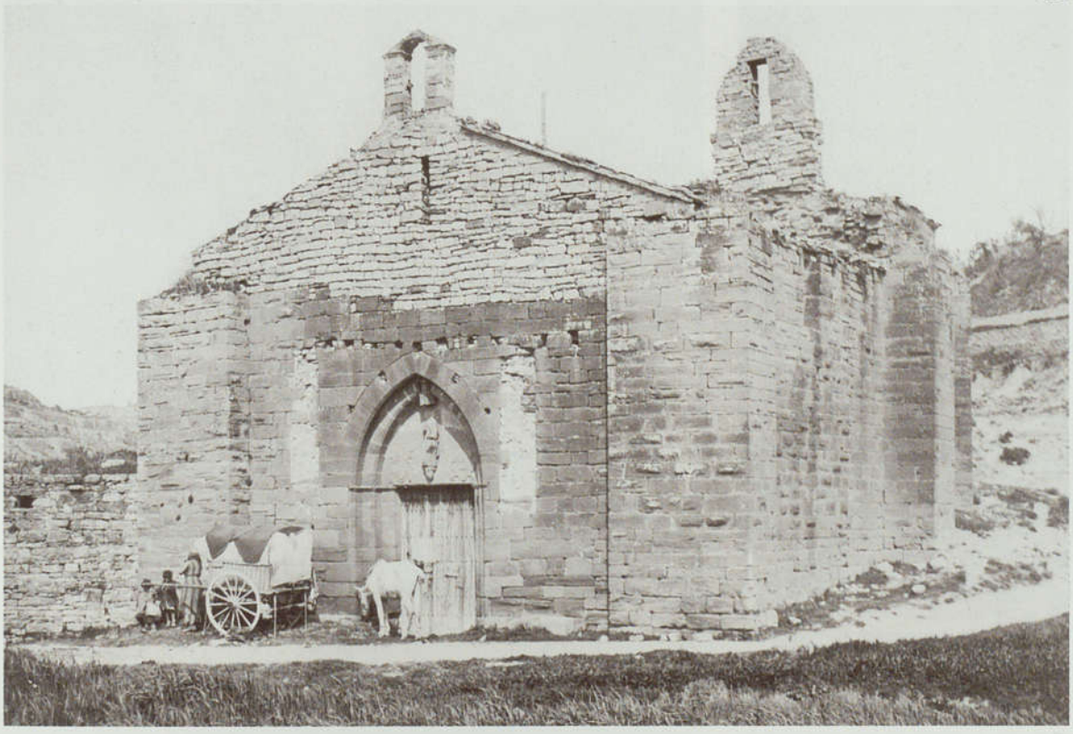

157

158

159

160

158

Cervera, anterior a 1936. Convent de Sant Francesc de Paula. Estava situat en el lloc que avui ocupa el casal parroquial. Aquest edifici tingué diferents funcions al llarg de la seva història: a partir de l'any 1389, i fins a mitjan segle XV, allotjà l'hospital fundat pel mercader Berenguer de Castelltort. Després s'hi establiren els frares franciscans, el convent dels quals havia quedat arruïnat a causa de la guerra amb Joan II. Quan els franciscans retornaren al seu convent reconstruït, l'any 1567, arribaren els frares mínims de Sant Francesc de Paula, que hi restaren fins a la desamortització de Mendizábal, l'any 1835. També havia estat seu dels estudis universitaris entre 1716 i 1740, mentre s'estava construint la Universitat. Durant aquesta època s'hi realitzaren algunes reformes, dirigides per Francesc Soriano, un dels enginyers i arquitectes de la Universitat.

(ACC)

159

Cervera. Església de Santa Magdalena. És una construcció gòtica d'una sola nau amb volta de creueria. Situada als afores de Cervera, a la vall del riu d'Ondara, no lluny de Sant Pere el Gros, havia tingut un petit hospital annex presumiblement ocupat pels malalts de lepra, les restes del qual van desaparèixer definitivament en la gran riuada de Santa Tecla de l'any 1874. Les notícies més antigues que se'n tenen són de 1235, en què és anomenada en unes deixes testamentàries.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

160

Cervera, anterior a 1936. Convent de Sant Francesc d'Assís o Santa Maria de Jesús. Interior de l'església vist des del presbiteri, lloc des del qual s'ha obtingut la imatge de la nau, l'entrada i el cor. Malgrat les vicissituds que patí el convent, que després de la desamortització passà a mans particulars i tingué diferents usos —des de fàbrica fins a granja—, al començament del segle XX l'església encara es trobava en bon estat i conservava el seu mobiliari, com l'orgue que apareix a l'esquerra. L'església de Sant Francesc era d'un gòtic auster, propi dels ordes mendicants, amb una sola nau i capelles entre els contraforts laterals. Els pocs elements decoratius es concreten en les representacions de sant Francesc esculpides a les claus de volta, el cérvol de l'escut de Cervera o l'arcàngel sant Miquel. En aquest convent es fundà una confraria dedicada a sant Antoni de Pàdua, que és el titular d'una gran capella construïda al segle XVIII al costat de l'evangeli. L'església de Sant Francesc actuava com a parròquia de les nombroses cases properes al convent, que estaven massa allunyades del centre.

(ACC)

161

162

161

Cervera, anterior a 1936. Altar major de l'església de Sant Antoni Abat. Aquest retaule, que presenta una estructura clàssica, pròpia d'una obra del final del segle XVIII o del principi del XIX, fou construït per allotjar la bellíssima talla gòtica del Sant Crist, tot i que a la part superior hi ha un espai que acull la imatge de sant Antoni Abat, el titular de l'església i de l'antiga comanda. El retaule es completa amb la figura superior del Pare Etern, flanquejada per àngels, un dels quals mostra la Verònica amb la faç del Crist. Malgrat que l'església fou totalment reformada al segle XVIII, algunes capelles conserven la seva estructura gòtica, amb símbols heràldics dels benefactors d'aquest establiment hospitalari. A la imatge, la volta del presbiteri apareix pintada amb medallons que representen els símbols de la passió de Crist i formen part del programa iconogràfic al voltant de la venerada talla del Crist de Sant Antoni, com és conegut popularment. La imatge pròpiament dita estava flanquejada per les talles barroques de la Verge Maria i Sant Joan.

(ACC)

162

Cervera. Imatge del Sant Crist de l'església de Sant Antoni de Cervera. La talla, feta de fusta, és gòtica —de l'inici del segle XIV—, però recrea l'estètica romànica. En honor seu se celebra la Festa Major del Sant Crist, que s'escau el quart diumenge de setembre. Conta la llegenda que una nit dos homes van demanar hostatge al convent que hi havia hagut annex a l'església; l'endemà havien desaparegut i havien deixat la talla a l'habitació. Els frares van creure que eren dos àngels del cel que en agraïment a la seva hospitalitat els havien deixat el Crist.

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

163

163

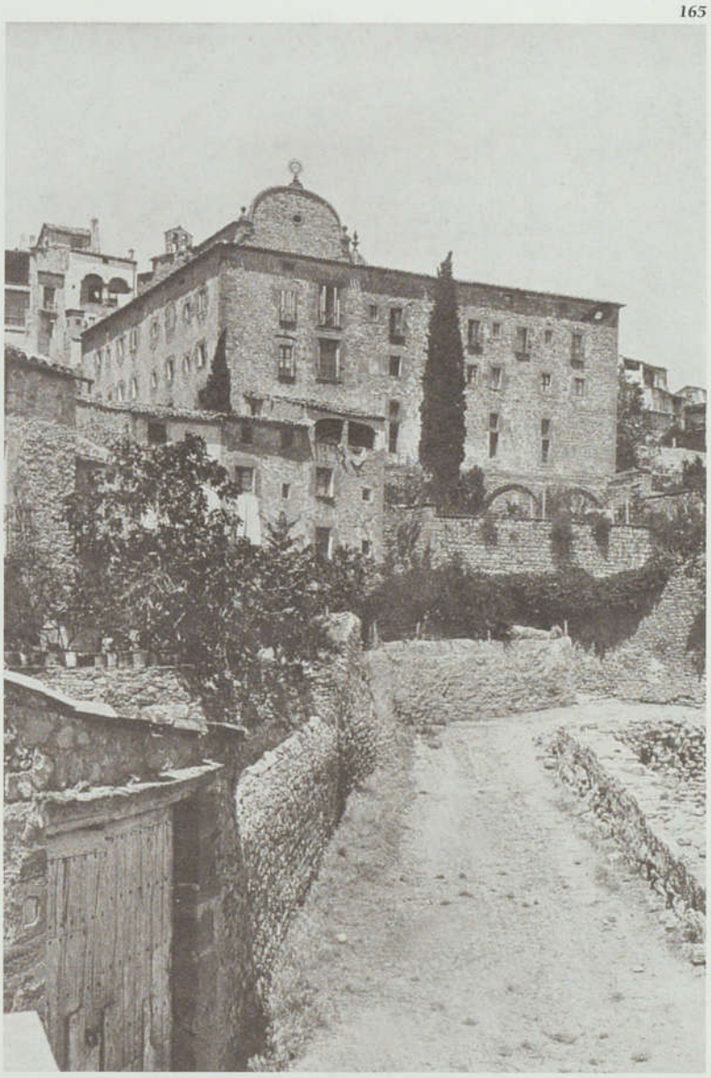
Cervera, anys 1970. Església de Sant Antoni, al carrer del General Güell. La façana, que data del 1787, certifica l'impuls constructiu del segle XVIII a Cervera. Obra moderna, per tant, conserva a l'interior les restes de les capelles gòtiques, mentre la base del campanar es pot considerar d'època romànica. De la façana en destaquen les dues cariàtides de la portada, procedents d'un edifici o estructura desaparegut. Hom manté la hipòtesi que podrien procedir de l'antic retaule major de Santa Maria, obra escultòrica del segle XVI, de la mà de Claudi Perret. A la imatge, que és anterior a la darrera restauració i consolidació de l'església, es pot contemplar també el desaparegut Teatre Principal.

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

164

165

166

164

Cervera, anys 1910. Façana principal de l'església de la Mare de Déu del Carme (1765-1766) i de l'Hospital de Castelltort (1733). Berenguer de Castelltort, el promotor de l'hospital fundat al segle XIV mercès a la seva deixa testamentària, havia disposat també que s'edifiqués una església o capella en un pati que es compraria per a aquesta finalitat. El centre hospitalari va tenir diferents emplaçaments i quan, finalment, va ser traslladat a l'espai que avui ocupa, es van gastar tots els fons en la seva construcció i convenient dotació. L'església del Carme només es va poder edificar gràcies a la generositat del capità d'infanteria Simó Grau i d'Alinyar, que es va fer càrrec de totes les despeses.

(Fotografia: Fototípia Thomas. Família Razquin)

165

Cervera, 1916. Vista posterior de l'església de la Companyia i el col·legi de Sant Bernat, avui Casa de la Caritat i residència Mare Janer de les Germanes de la Sagrada Família. La presència de la Companyia de Jesús a la Segarra es pot determinar a partir de la donació que els féu el particular Francesc de Sant Martí de l'antiga casa delmera de Santes Creus, al carrer Major de Cervera, per tal que hi establissin una fundació. En aquest edifici s'havien celebrat l'any 1359, sota el regnat de Pere el Cerimoniós, les Corts que instituïren la Diputació Permanent de les Corts Catalanes, organisme que després fou conegut com la Generalitat de Catalunya. Amb l'establiment dels jesuïtes, al segle XVII, l'edifici prengué la denominació de col·legi de Sant Bernat, i fou un dels col·legis majors que s'establiren a Cervera amb la presència de la Universitat, conegut com a col·legi dels Vuitanta. Després de l'expulsió dels jesuïtes, l'any 1767, el col·legi passà a dir-se de Sant Carles, en honor al rei Carles III de Borbó. La imatge mostra la banda posterior de l'edifici, amb els jardins, part dels quals havien d'esdevenir jardí botànic. En aquest col·legi hi féu estada Jaume Balmes mentre cursava els seus estudis a la Universitat de Cervera i la seva cel·la encara es pot visitar.

(Fotografia: Manuel Ramos Cobos. ACC)

166

Cervera, anterior a 1936. Interior de l'església de la Mare de Déu del Carme, de l'Hospital de Castelltort. Tot i que la reconstrucció de l'hospital de pobres i malalts es realitzà durant el primer terç del segle XVIII, l'església no es pogué dur a terme fins a la meitat del segle per dificultats econòmiques. Finalment, en fou mecenes el noble Simó Grau i d'Alinyar, les armes i l'escut del qual es gravaren a l'exterior. L'interior de l'església és propi dels temples d'època moderna, amb una sola nau coberta amb volta de canó i capelles laterals, amb tribunes a la part superior. A la fotografia, feta des del presbiteri, s'observen els altars laterals del cantó de l'evangeli, construïts de forma gairebé idèntica seguint una estètica classicista, la sobrietat de la qual contrasta amb les pintures dels murs. Aquests altars —el primer dels quals, a la dreta, estava dedicat a una santa carmelitana (santa Teresa?)— estaven separats de la nau per unes baranes de forja, que també són presents al presbiteri.

(ACC)

167

168

169

170

167

Cervera, primer quart del segle XX. Capella de Santa Anna. Ocupava un angle de la plaça que porta el seu nom. Com la resta de les petites esglésies de barri que hi ha a Cervera, va ser edificada al segle XVIII. Substituïa la capelleta que, sota la mateixa advocació, hi havia a sobre del portal que tancava la vila al final del carrer Major i que va ser reemplaçada per una altra dedicada a santa Magdalena. La parròquia la va vendre al començament dels anys quaranta, i en el seu lloc hi ha hagut, com a mínim, dos establiments dedicats a la venda de productes tèxtils.

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

168

Cervera, anys 1920-1930. Façana de la capella de Sant Cristòfol (reedificada el 1744). L'edifici, ubicat a la plaça de Sant Cristòfol, centre del popular barri del mateix nom, el cobreix una volta de canó i conserva les sis capelles laterals i el cor. Una de les campanes que hi ha a l'espadanya procedia de la desaparegudа capella de Santa Anna. El dia del sant se celebra la tradicional festa del barri, on un dels actes més importants és el de la benedicció dels diferents mitjans de locomoció.

(Fotografia: Gòmez Grau. ACC)

169

Cervera. Restes de la muralla i única torre conservada a ponent, a l'actual avinguda de Duran i Sanpere (o passeig del Portalet). La torre correspon al portal de Santa Maria o de la Cadena. Cervera era un punt estratègic clau entre les terres de l'interior, productores de cereal, i el gran nucli consumidor de Barcelona, per això estava emmurallada gairebé des dels seus orígens. L'obra més important de construcció de les muralles es va dur a terme en temps de Pere el Cerimoniós, a mitjan segle XIV. Amb el rei Joan II, a mitjan segle XV, les muralles es van consolidar i se'n van restaurar les parts malmeses a conseqüència de la Guerra Civil catalana.

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

170

Cervera, 1932. Retaulet de la Mare de Déu de l'Incendi (és la imatge de la Puríssima), que es trobava a l'antiga església de la Companyia de Cervera abans que es destruís. El 1932 havia estat restaurat amb la intervenció de mossèn Casanovas. La imatge, procedent de Salta del Tucumán (Argentina), havia estat enviada a Cervera l'any 1765, concretament a mossèn Ferrussola, juntament amb la documentació del miracle. El pare Ferrussola fou un gran impulsor de la devoció a la Immaculada Concepció: li féu construir una capella a l'església de la Companyia i li escriví uns goigs. També va promoure enormement la festa del Santíssim Misteri.

(Fotografia: J. Ribera Llopis. ACC)

171

172

173

171

Cervera. Portal dels Pous. Situat més enllà del fossar, és l'única porta que encara queda dempeus de les múltiples que tancaven la ciutat emmurallada de Cervera. Les primeres muralles de la ciutat daten del segle XIII; posteriorment foren ampliades a mesura que la ciutat creixia cap al nord i restaurades segons els perills de les guerres que s'anaven succeint. L'última gran reconstrucció es va fer durant el regnat de Joan II, ja que Cervera fou un punt estratègic en la Guerra Civil catalana. Aquest portal, tal com el mostra la fotografia, presenta una estructura historicista (amb l'arc de ferradura característic de l'art califal musulmà) típica del segle XIX.

(Fotografia: mossèn Ramon Altisent. ACC)

172

Cervera, anterior a 1936. Interior de la capella de la Mare de Déu dels Dolors. Aquesta capella, adossada a la parroquial, però com a estructura independent, té el seu origen l'any 1725, en un consell de la comunitat de preveres en què en fou proposada la construcció en el lloc que ocupava la casa de la Confraria del Sant Esperit, que es trobava enrunada. La condició era que sota la capella es construïssin tres espais per a les confraries del Sant Esperit, de Santa Maria i de la Sang de Jesucrist. La comunitat de preveres de Sant Nicolau de l'església parroquial es reunia a la sagristia de la capella dels Dolors per tal de celebrar els seus consells. Vers l'any 1780 l'escultor Julià dirigeix les obres del retaule, en el qual participen el mestre de cases Tomàs Borbonet, el pintor Gabriel Capsada i els fusters Francesc Oromí, Maurici Duran, Anglarill i Josep Minguella. De fet, el retaule era un compendi d'arquitectura, escultura i pintura amb un gran efectisme, que a l'interior de la capella es completava amb la sèrie de tapissos que ornaven els murs laterals de la nau. El mobiliari litúrgic va desaparèixer durant la Guerra Civil i es va utilitzar aquest espai com a magatzem. Actualment, en procés de restauració, s'ha cedit a la comunitat de cristians coptes de Cervera.

(ACC)

173

Cervera, anys 1920. Façana interior de la Universitat. Cal remarcar el classicisme de l'ornamentació, especialment si el comparem amb la barroca façana principal. En el frontó superior, un relleu dissenyat per Jaume Padró representa la Saviesa invitant uns personatges masculins de diferents edats al seu temple. Al dessota, la inscripció deixa constància de la visita de Carles IV i la seva esposa a Cervera, l'any 1802, quan a la Universitat li restaven encara quaranta anys de vida acadèmica. Tenien cura del pati els pares claretians, els quals l'any 1887 hi van instal·lar un seminari i el van obrir als estudiants de Cervera, que hi van ser acollits fins que l'any 1936 els comitès populars van expulsar-ne els religiosos.

(Fotografia: Gòmez Grau. Gómez Grau)

174

173

175

174

Cervera, anys 1950. Vista general de la façana posterior de la Universitat, un dels edificis més representatius de l'arquitectura del segle XVIII a Catalunya. S'erigí per Reial Decret de Felip V el 1717 i, iniciada la construcció el 1718, va finalitzar el 1804. La imatge també permet veure, a la dreta, l'edifici dels claretians; a l'esquerra, el col·legi Jaume Balmes, i, al fons, el campanar de Santa Maria. La construcció de la Universitat i la vinguda dels estudiants estimulà en bona mesura l'activitat econòmica i el progrés demogràfic d'aquell segle, que es consolidaren durant el segle XIX. La combinació d'aquests dos fenòmens fomentà el creixement urbà fora muralles, especialment al nord de la ciutat i als ravals. La zona de Capcorral, des de la plaça de Santa Anna fins passat l'edifici de la Universitat, fou la que va mantenir una activitat urbanística major.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Razquin)

175

Cervera, anterior a 1936. Capella del Paranimf de la Universitat. Dins de l'edifici de la Universitat destaca sens dubte el paranimf i capella dedicada a la Immaculada Concepció, patrona de la Universitat Literària de Cervera. Aquest espai, entre civil i religiós, és remarcable en primer lloc per la seva àmplia planta de saló, que l'agermana amb espais de característiques similars, com ara la capella o saló de Sant Jordi del Palau de la Generalitat. Però l'element més valuós i que crida més l'atenció és el retaule —construït per Jaume Padró— de la Verge Immaculada, que n'és la protagonista absoluta enmig d'un estol d'àngels i amorets. Tot el conjunt és un esclat de color, sensualitat i moviment, propis d'un últim barroc que encara manté el seu caràcter escenogràfic, aquí enfortit per la presència de les tribunes laterals, com a llotges d'aquest gran teatre. A la imatge s'observen també més escultures situades als laterals, que actualment ja no es conserven. Completa el conjunt la magnífica cúpula amb els evangelistes, que esdevindrà un model en moltes esglésies de la comarca.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

176

177

178

176

Cervera. Detall del claustre de la Universitat. L'interior d'aquest edifici està estructurat al voltant de tres patis: un de rectangular a l'entrada i dos de quadrats, separats per un cos central, a la part posterior. A l'època de més gran esplendor, al final del segle XVIII, la Universitat tenia uns 2.000 alumnes, entre els quals hem d'esmentar el poeta Manuel de Cabanyes, Narcís Monturiol (l'inventor de l'"Ictíneo"), el militar i polític Joan Prim, l'anatomista Antoni Gimbernat o el filòsof Jaume Balmes, que més tard hi fou professor.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Razquin)

177

Cervera, 24 d'octubre de 1966. Obres de reconstrucció de sostres i coberta de la Universitat. L'edifici havia estat en ruïna fins que Agustí Duran i Sanpere va anar a trobar Antonio Torroja, aleshores rector de la Universitat de Barcelona, un home de gran prestigi i molt reconegut en cercles oficials, per tal que intercedís per la seva reconstrucció. Després de visitar Cervera i l'edifici, i persuadit de la imperiosa necessitat d'una actuació urgent —en aquell moment Antonio Xuclà era l'alcalde de Cervera i també participava en les negociacions—, el rector Torroja va aconseguir que l'Estat endegués una important i seriosa reconstrucció de sostres i cobertes, en què, en molts punts, fou substituïda la fusta pel formigó.

(Diputació de Barcelona. Servei de Patrimoni Arquitectònic Local)

178

Cervera, desembre de 1965. Imatge de la coberta de fusta de l'ala esquerra de l'edifici de la Universitat, en estat ruïnós, actualment dedicada al dipòsit de llibres. L'edifici, que va ser parcialment malmès durant la Guerra Civil, va romandre en aquest estat durant uns trenta anys. Vers l'any 1936 els cordimarians, amb gairebé tres-centes persones, ocupaven tot l'edifici, i fins i tot els missioners havien fet un hort, l'any 1887, a l'actual passeig de Balmes. Acabada la guerra, el govern espanyol sostenia que la restauració de l'edifici de la Universitat havia de ser responsabilitat de l'orde del Cor de Maria, mentre que aquests consideraven que l'havia d'assumir Regiones Devastadas, l'organització del govern que coordinava la reconstrucció de les zones afectades per la guerra, com havia succeït a Agramunt. Els uns pels altres, la Universitat, que després del conflicte civil fou també un presidi, s'estava deteriorant perillosament, tal com es veu a la fotografia.

(Diputació de Barcelona. Servei del Patrimoni Arquitectònic Local)

179

Cervera, principi del segle XX. Casa Granell, al carrer Major. Antigament denominada casa Johan, és una de les cases més interessants del carrer Major, ja que la seva façana, combinació d'elements medievals i renaixentistes, conserva el caràcter primitiu del segle XVI —a diferència de la majoria de cases senyorials del mateix carrer, que foren renovades al segle XVIII seguint la influència arquitectònica de la Universitat. L'any 1920 la façana de la casa fou desmuntada i reconstruïda per tal d'evitar-ne l'ensorrament. En la restauració, els canvis més importants es feren a la planta baixa de l'edifici, on se substituí un gran finestral renaixentista, situat vora el portal adovellat d'entrada, per una nova porta d'accés a una botiga. L'antic finestral passà a constituir posteriorment la porta d'accés al Museu del Blat i la Pagesia, situat a la planta baixa de l'edifici de la Fundació Martínez.

(ACC)

180

Cervera, anys 1960. Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca, obra de l'arquitecte modernista Cèsar Martinell, que per tal de comparar-lo amb les torres del campanar i de la Universitat va donar-li la forma peculiar que coneixem amb l'erecció d'una "torre del treball", que també esdevindria un dels perfils emblemàtics de Cervera. El Sindicat va ser fundat el 1919 per iniciativa d'un grup de pagesos de 121 pobles de tota la comarca sota la direcció de Ramon Vidal Trull, propietari terratinent de Montpalau. Plegats volien fer front a l'abandó del camp per part de moltes famílies, que en aquella època ja començava a ser evident. Cap als anys cinquanta, el Sindicat comptava amb unes instal·lacions capdavanteres en el món rural, amb els més diversos equipaments. També tenia una flota de transport i un magatzem a Sant Guim de Freixenet, obra del mateix arquitecte, Cèsar Martinell, que havia estat deixeble de Gaudí i s'especialitzà en construccions de caràcter agrícola, com molts dels cellers cooperatius de les comarques de Tarragona. Combinant les formes modernistes i els nous materials, Martinell va saber dotar d'una gran bellesa les construccions funcionals pròpies del món del treball. El Sindicat és l'edifici modernista més important de Cervera, i el segueixen exemples més aïllats com la fàbrica de galetes La Palma (cal Güell), el molí d'oli Gomà (recentment desaparegut) o la serradora.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

179

180

181

181

Cervera, 1932. Creu de les Orenetes (dels "orenets" o de les "aurenetes", en la parla cerverina) al seu emplaçament originari —on sembla que marcava els límits parroquials—, al final de l'actual avinguda del Mil·lenari, que abans fou passeig del Corregidor —nom que havia pres amb motiu de les passejades que hi feia un corregidor de Cervera allà cap al segle XVIII. La creu, que havia estat esculpida per Francesc Puig —l'artífex de l'edifici de la Paeria— el 1678, fou seriosament malmesa durant la Guerra Civil, però la família Fontova en va poder conservar les pedres i es va reconstruir. El 30 de maig de 1970, a causa de la urbanització de la zona, va ser emplaçada a la cruïlla entre l'avinguda de Catalunya i la N-II, no molt lluny, doncs, del seu lloc original, on va retornar l'agost de 1992.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

182

182

Cervera, final dels anys 1970. Avinguda de Catalunya, a la cruïlla del carrer del Combat, amb un dels semàfors instal·lats el març de 1976 i la font, que va ser traslladada de la placeta de la bàscula al carrer del General Güell. En destaca l'edifici de la cantonada, amb tres nivells principals i ulls de bou a la part superior de la façana, que respon a una tipologia de casal d'aspecte noble —si bé un xic degradat—, molt estesa a la Cervera del segle XVIII. Aquesta casa, com tantes d'altres a la ciutat, va rebre la influència arquitectònica de la Universitat, i com es pot veure tracta, més o menys, de reproduir-ne l'alçat. De fet, aquesta influència no s'aturà a la ciutat de Cervera sinó que s'expandí per les nostres contrades. Un exemple urbanístic molt reeixit n'és la plaça Mercadal d'Agramunt. A l'entrada del magatzem hi veiem Quimet Suau Grau.

(Fotografia: Jaume Bonjoch. Família Bonjoch)

183

183

Cervera, anys 1920. Imatge de la farinera del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca. Aquest edifici, les obres del qual van finalitzar el 23 de maig de 1922 sota la direcció de l'arquitecte vallenc Cèsar Martinell, va construir-se en resposta a la política agrària portada a terme pel govern central. El 30 de gener de 1920, una llei prohibia la comercialització del blat més enllà dels límits provincials. L'estratègia del Sindicat Agrícola de Cervera per afrontar aquesta llei va fonamentar-se en la conversió d'aquesta entitat en fabricant de farina, producte que no tenia limitacions en la comercialització. Aquesta estratègia és, doncs, la que explica la construcció de la farinera del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca.

(ACC)

184

185

186

184

Cervera, anys 1920-1927. Postal de la plaça de Santa Anna, amb la desaparegueda Fonda Barcelonesa i l'Agrupació Nacionalista, seu de l'actual Casal, que també esdevingué el cafè Universo. L'origen de l'edifici de la Fonda Barcelonesa l'hem de cercar l'any 1753, arran de l'engrandiment de la casa de Ramon Grau i Masdovelles. Aquesta casa fou convertida posteriorment en el col·legi major de la Concepció de Maria, advocació evidenciada per la imatge de pedra que hi havia a la cantonada i que és la que es pot veure a la fotografia (actualment l'espai és ocupat per una imatge de santa Anna amb la Verge nena). L'any 1882 foren tapiades les arcades de la planta baixa, tal com apareixen a la imatge. Actualment, aquest edifici es coneix com a casa Bescós.

(ACC)

185

Cervera, 1963. Museu del Blat i la Pagesia en el seu primer emplaçament, una estança central de la Universitat. Agustí Duran i Sanpere en fou l'impulsor, ja que va aconseguir d'engrescar el president de la Cooperativa del Camp Comarcal de Cervera, Ramon Vidal Trull, qui, al seu torn, ho proposà als socis de l'entitat en la Junta General, en la qual el projecte va merèixer l'aprovació unànime. A l'octubre del 1963 la Junta de la Cooperativa va enviar un comunicat als seus socis, que incloïa una llista dels objectes relacionats amb la casa de pagès i les feines del camp que es podrien aportar, amb el prec següent: "No llenceu res! Porteu al museu tot allò que us sigui inservible i alguna [cosa] més". Va ser inaugurat el dia 20 d'octubre de 1963, dintre dels actes del Dia de la Província i de l'homenatge a Ramon Vidal Trull, en què li fou concedit el títol de fill adoptiu de la ciutat, se li féu lliurament de la medalla de plata de la província i se li va descobrir la placa situada al carrer dels Magatzems, que passaria a dir-se carrer de Vidal de Montpalau. El 19 de setembre de 1975 el museu es va reinaugurar al seu actual emplaçament del número 15 del carrer Major, en el marc dels actes d'homenatge a Agustí Duran i Sanpere.

(ACC)

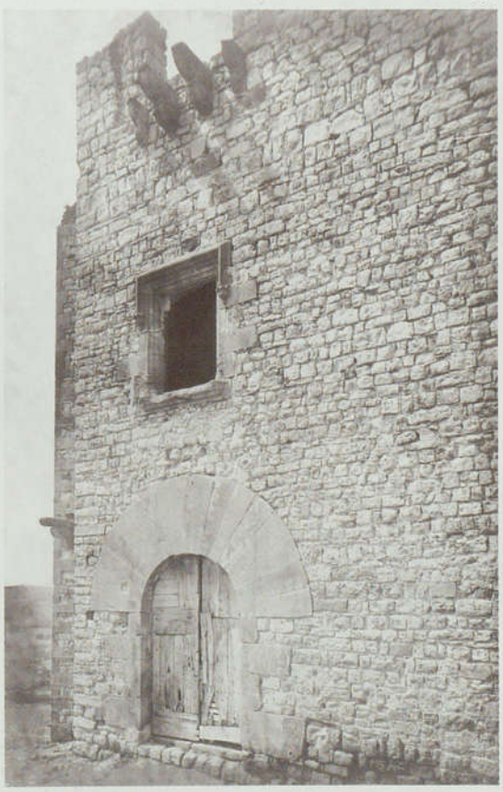
187

188

189

187

Els Condals (municipi de Cervera). L'antiga granja dels Comtals o els Condals, situada a la ribera entre Vergós i Sant Pere dels Arquells, té l'origen en el molí homònim que fou adquirit pel monestir de Montserrat a mitjan segle XVI, quan es bastiren el gran casal gòtic i l'actual edifici del molí. L'any 1777 fou construït un segon molí, i fins a la desamortització de Mendizábal, l'any 1835, els Comtals constituïren el graner de Montserrat. Actualment és de propietat privada.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC).

188

Vergós de la Ribera (municipi de Cervera). Església de Sant Salvador, situada en un extrem de la població, seguint el camí ral. Durant molts anys la carretera que anava i venia de Barcelona a Lleida passava pel mig del poble. L'esglesiola de la imatge substitueix la primitiva, que ja al segle XV tenia categoria de parròquia. L'església vella s'havia vist afectada per la guerra contra Joan II, que havia arrasat moltes construccions i en conseqüència l'havia deixat apartada del nucli de població, fet que determinà l'edificació d'una nova església que va estar enllestida l'any 1607, a la qual sembla que hi traslladaren l'antic retaule de l'església vella, si bé els regidors de Cervera el feren retornar al seu lloc original. L'any 1626, però, arran d'una visita pastoral, el bisbe de Solsona Miguel Santos i de San Pedro va determinar que el retaule s'incorporés al nou temple, que com l'antic responia a l'advocació de sant Salvador.

(ACC)

189

La Curullada (municipi de Granyanella). El castell de la Curullada, com la majoria dels castells de la comarca, també té el seu origen al segle XI, bastit a la cruïlla de camins ramaders de la Noguera i l'Alt Urgell que es dirigien cap a terres tarragonines. Domini dels Cervera, passà als Oluja i esdevingué senyoria del priorat de Sant Pere dels Arquells, que al segle XIV el vengué a Jaume Desvalls. Es tracta d'un edifici que fou reconstruït durant el segle XVII, com ho demostra el portal d'entrada i la decoració dels grans finestrals. El 1831 el castell pertanyia als Vilallonga.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

186

Cervera. Interior de l'església de Sant Joan de Jerusalem, convertida en la secció d'art religiós del Museu Comarcal creat per l'insigne historiador cerverí Agustí Duran i Sanpere. L'església, coneguda popularment com Sant Joan Degollat, havia estat una casa delmera de l'orde de Sant Joan de l'Hospital i fou integrada durant el segle XVIII a l'edifici del Real Colegio de Educandas, fundat pel mercader Antoni Martínez. Aquest fet accentua la sorpresa del visitant quan, després de presenciar la clàssica façana de Jaume Padró —autor del retaule del paranimf de la Universitat—, topa amb l'interior medieval d'aquest espai. Entre les obres que conformaven aquest singular museu d'art religiós hi havia des de valuoses peces d'escultura gòtica, algunes obra de l'escultor Jordi de Déu —com la predel·la del retaule de sant Martí, que, a la imatge, apareix a la segona capella—, o les imatges procedents del retaule de la capella de la Paeria, de les quals és una mostra la Immaculada que apareix a la vitrina.

(ACC. Fons Duran i Sanpere)

190

Malacara (municipi d'Estaràs), 1970. Imatge del castell i l'església de Santa Maria de Malacara. En el nucli arquitectònic original hi havia una ermita que ha perdut, amb la superposició de construccions posteriors, la forma romànica rural primitiva, si bé encara s'hi endevina.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC i Gómez Grau)

191

Malacara (municipi d'Estaràs), 1970. Imatge que presidia l'altar de l'església de Santa Maria de Malacara. La nova imatge de la Verge de Malacara, semblant a l'original —que havia desaparegut durant la Guerra Civil—, va ser cedida per les monges trinitàries de Madrid.

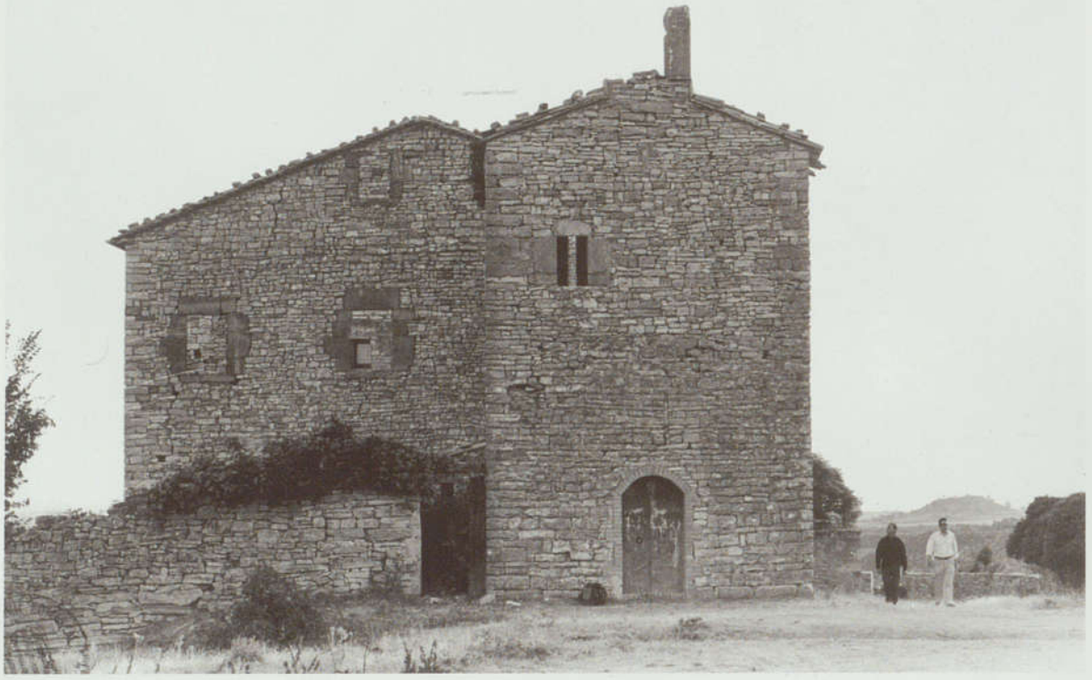
(Fotografia: Gómez Grau. ACC i Gómez Grau)

192

La Móra (municipi de Granyanella), 2 de novembre de 1916. L'església de Sant Jaume de la Mora està situada a l'entrada del poble, vora l'antic fossar, avui convertit en plaça. És un edifici d'una sola nau coberta amb volta de canó, amb dues capelles laterals i capçada per un absis sobrealçat, que apareix parcialment tapat per una sagristia d'època moderna. La porta d'accés és d'arc de mig punt amb grans dovelles i ornamentada amb una arquivolta. Destaca, per les seves grans proporcions respecte de la resta de l'església, el campanar de cadireta de tres ulls.

(ACC)

190

191

192

193

193

Malacara (municipi d'Estaràs), 1970. Façana d'ingrés al castell de Malacara, reconvertit en casal senyorial pels Riquer, que n'esdevingueren senyors l'any 1628. Documentat des del segle XI, originàriament havia pertangut al comtat de Berga, fins que al segle XIII passà als Cardona. L'any 1616, essent-ne propietaris la família dels Sescomes, el castell fou destruït pel duc d'Alburquerque, ja que sembla que s'havia convertit en refugi dels bandolers que assolaven la comarca. La imatge ens ofereix un sòlid edifici, amb un gran portal adovellat i obertures irregulars, que pretén conjugar l'aspecte senyorial del casal amb l'austeritat de l'antiga fortalesa.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

194

194

La Curullada (municipi de Granyanella). En aquesta imatge destaca la balconada de cal Pastor del Poble, sòlida estructura de pedra sostinguda sobre mènsules. Es tracta d'una obra d'època moderna, que podem situar al segle XVII, quan es realitzaren importants obres arquitectòniques a la Curullada, com ara la remodelació de l'antic castell o la construcció de la nova església, inaugurada l'any 1625. Les balconades sostingudes per mènsules són típiques d'aquesta centúria, i a la comarca en tenim diversos exemples que van des d'aquesta mateixa tipologia de mènsules arrodonides fins a les capricioses formes humanes dels balcons de la Paeria de Cervera.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

195

195

Granyanella. Església parroquial de Sant Salvador. Tot i que la primitiva advocació de l'església era a santa Maria, a partir de l'època baixmedieval es popularitza la devoció a sant Salvador —no adreçada a cap sant, sinó a la figura del Salvador, és a dir, el Crist transfigurat. És per això que, sobretot durant l'època moderna, les esglésies dedicades al Salvador o sant Salvador apareixen sota l'advocació de la Transfiguració, i la seva imatge titular acostuma a ser la del Crist ressuscitat. Amb orígens al segle XI, l'edifici actual presenta nombroses modificacions d'època moderna, entre les quals destaca la magnífica portada barroca, bastida a mitjan segle XVIII, d'arc rebaixat i profusament decorada amb motius geomètrics, vegetals i coronada per una gran petxina.

(Fotografia: Faust de Dalmases. ACC)

196

197

198

196

Tordera (municipi de Granyanella), anterior a 1936. Imatge de la Mare de Déu amb el Nen, que presidí l'església del poble fins l'any 1936. Era una talla policromada del segle XII, que juntament amb altres objectes litúrgics fou malmesa durant la Guerra Civil. Fou salvada de les flames en l'últim moment per dos veïnes del poble, Carme Trilla i Regina Llobet, i avui, molt mutilada, forma part del fons del Museu Duran i Sanpere de Cervera. L'església de Sant Pau de Tordera fou sufragània de la de Sant Pere de la Curullada, i sembla que tingué uns orígens paral·lels al castell. L'església actual és una construcció del segle XVIII que no conserva vestigis romànics.

(ACC)

197

Granyena de Segarra, 1900. Aspecte que tenia el santuari de la Mare de Déu del Camí al començament del segle XX. Aquest indret apareix documentat per primera vegada al final del segle XII, i d'ençà del XVI hi sovintejaren les trobades anuals o capítols de la confraria assistencial dels clergues de la població i voltants. Aquestes celebracions van deixar la denominació de "capítol" a l'aplec popular que s'hi va continuar celebrant un cop va desaparèixer la confraria el segle XIX. Avui la trobada es fa coincidir amb els volts de la Festa Major. El santuari fou reformat, segons el projecte de l'any 1912, per l'arquitecte modernista terrassenc Lluís Muncunill Parellada, familiar del prestigiós jurista Ramon M. Roca Sastre.

(Josep Gendre)

198

Guissona, 25 de setembre de 1910. Vista de la plaça Major o de l'Església. A la part inferior esquerra de la imatge es poden apreciar dos elements desapareguts actualment: una de les dues escales laterals d'accés a l'església (més tard convertides en rampes) i la barana de pedra que delimitava aquest espai. Els porxos van ser refets al final del segle XVII. Com a obra d'aquesta centúria en destaca la façana de la casa del baró d'Erill, de grans carreus ben treballats i dividida horitzontalment per motllures. Les altres façanes presenten l'estructura clàssica del segle XVIII, amb els típics ulls de bou a la zona de les golfes. L'empedrat en diagonal de la plaça correspon a la cobertura del conducte que va ser construït el 1910 pel rector mossèn Tellosa per tal d'eliminar les humitats de l'església. El 1936 es va enllosar la plaça amb pedra de Gra, tal com la podem veure avui.

(Claudi Cortès Busquets)

199

Guissona, principi del segle XX. Imatge del portal de l'Àngel o de la Font, l'únic portal d'entrada al centre històric de Guissona que es conserva actualment, engalanat amb motiu d'una jornada festiva. En destaca la primitiva imatge de l'àngel, situat en una fornícula damunt del portal pròpiament dit. Era una escultura de fusta policromada del segle XVII, que fou destruïda l'any 1936 i substituïda per l'actual imatge de pedra. A l'entorn de les cases que hi ha des d'aquest portal fins a la baixada de Capdevila —el que avui és un espai entre les cases i la carretera— hi havia al segle XVIII una bassa anomenada "el gelador" de la vila, de la qual no n'ha arribat cap vestigi.

(Guillem Font Sanmartí)

199

200

201

200

Guissona, principi del segle XX. Vista del portal de Sant Roc, més antigament anomenat portal Bisbal, un dels principals accessos a la vila closa de Guissona, tancada a més pels portals de la baixada del convent de Santa Mònica (obert al segle XVIII), el de Fluvià, el Nou i el de la Font (o de l'Àngel). Fou enderrocat el 1921 per tal de construir l'edifici de l'Ateneu, a la façana del qual fou traslladada la imatge de sant Roc. La tradició explica que en alguna ocasió, datada un 16 de juny, la pesta es va aturar als peus d'aquest portal, motiu pel qual mereixia ser visitat en aquesta data. No oblidem que sant Roc és un sant taumaturg, protector contra la pesta, com sant Sebastià o sant Antoni Abat. És per aquest sentit profilàctic que se'ls acostumaven a edificar capelletes o oratoris prop de l'entrada dels pobles o en els mateixos portals d'accés.

(Jaume Tresens)

201

Guissona, principi del segle XX. Vista general de la font de la Vila, situada davant del portal de l'Àngel, l'únic portal d'entrada al centre històric que avui es conserva. A la part dreta de la fotografia es pot veure la font, amb la imatge de la Verge de la Salut, l'escut de Guissona, el pou, les cinc canelles d'omplir càntirs aixoplugades sota la volta, les canelles de rentar verdures i l'abeurador. A l'esquerra apareixen els dos safareigs on antigament, com es veu a la imatge, les dones es reunien per rentar la roba, l'un per ensabonar i l'altre per esbandir. Alguns elements d'aquest conjunt, com ara el pou, es remunten a l'època romana, tot i que el seu aspecte actual es deu a la reforma de 1890.

(Guillem Font Sanmartí)

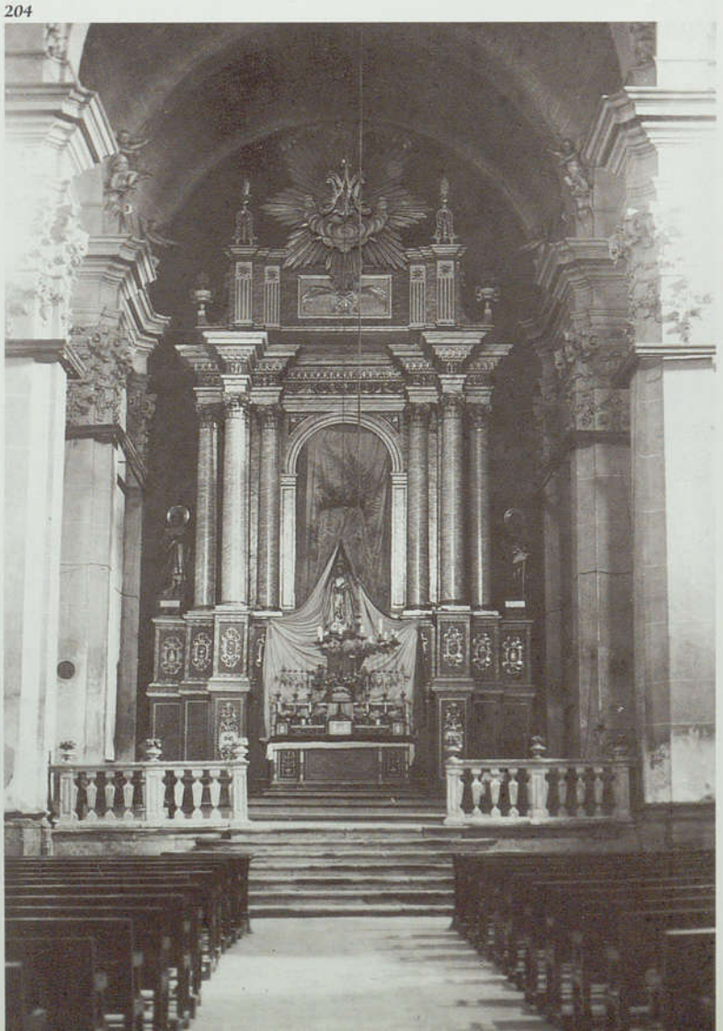
202

203

204

202

Guissona, principi del segle XX. L'edifici de l'església de Santa Maria, tal com ja era al començament del segle XX, es va construir entre els anys 1776 i 1800 gràcies als donatius dels feligresos i els senyors de la vila i a les col·lectes que es feien en les funcions religioses o festes celebrades amb aquest objectiu, a banda de les contribucions procedents de les institucions religioses i civils. Tanmateix, aquesta era la quarta reedificació que es feia de l'església, la construcció romànica de la qual havia estat consagrada l'any 1098 per sant Ot, bisbe de la Seu. El projecte fou realitzat pels arquitectes Marià Enrich i Josep Burria, i malgrat que es tracta d'una construcció tardana, l'esperit barroc, amb el coronament curvilini i les formes mogudes, domina tot el conjunt, en contrast amb el classicisme de l'interior.

(Miquel Martí Domenjó)

203

Guissona, vers 1930. Interior de l'església parroquial de Santa Maria, amb el cor situat al bell mig de la nau central, que va ser destruït, juntament amb l'orgue, durant la Guerra Civil de 1936.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

204

Guissona, anterior a 1936. L'altar major de l'església parroquial, que va ser construït l'últim quart del segle XIX, fou destruït el 19 de juliol de 1936, només dos dies després de començada la Guerra Civil espanyola. La Mare de Déu de l'Assumpció, que presidia l'altar, també va desaparèixer després dels tres dies que va durar el saqueig i la crema d'imatges. L'interior de l'església, de tres naus, recorda a petita escala l'estructura de les catedrals de Lleida i de Vic, i el seu classicisme contrasta amb la façana barroca exterior. A la nova estructura s'integrà la capella de la Verge del Claustre, del segle XVII, i un cop acabat l'edifici encara se n'afegí una de nova l'any 1811: la capella de Sant Plàcid, feta per commemorar el 75è aniversari de l'arribada de la relíquia a Guissona. El retaule major de la parroquial, que és el que ens mostra la imatge, era un potent conjunt arquitectònic format per un arc o fornícula central, columnes a banda i banda, entaulament i testera, coronat per l'emblema del nom de Maria. A ambdues bandes del retaule hi ha les figures de sant Pere i sant Pau.

(Guillem Font Sanmartí)

205

206

207

205

Guissona, 1940. Altar barroc de la Verge del Claustre, el més antic que conserva l'església de Guissona. Està presidit per la imatge de la Mare de Déu del Claustre, la més venerada a la vila, com ho demostra el fet que, després d'haver-se salvat de la desfeta del juliol de 1936, quan al setembre va tornar a perillar-ne la integritat alguns guissonencs van aconseguir amagar-la i traslladar-la a Viladrau, juntament amb altres imatges, fins a l'acabament de la Guerra Civil. El 10 d'abril de 1939 (Dilluns de Pasqua) va ser recol·locada al seu lloc original, esdeveniment que va ser motiu d'una rebuda multitudinària.

(Guillem Font Sanmarti)

206

Guissona, 1930. Façana de l'edifici de l'Ateneu. Va ser fundat el juny de 1923 per iniciativa de l'empresari tèxtil Ramon Esteve i Llobet, impulsor d'altres projectes com ara la creació del Sindicat Agrícola de Guissona, i des d'aleshores ha albergat agrupacions socioculturals i activitats de tota mena. Tradicionalment era el lloc on se celebraven els balls de festa i on es va allotjar la sala de cinema més estable de la vila, fins que al principi dels anys noranta es van suspendre les projeccions. El 1993, en el context de la commemoració del setantè aniversari, es van fer les darreres reformes. N'assenyalem, a la façana, la fornícula superior amb la imatge de sant Roc, en record i testimoni del portal d'entrada a la vila, que anteriorment s'emplaçava en aquest punt.

(Fotografia: Salvador Serra Baliu. Francisco Miró Simarro i Anna Serra Planas)

207

Guissona, principi del segle XX. Imatge inèdita, procedent d'una exposició fotogràfica celebrada a l'Ateneu l'any 1930, de l'entrada de l'antic Palau Episcopal. En l'operació de venda d'aquest edifici —el solar del qual l'ocuparen una plaça i els edificis de l'Ajuntament i el Centre Catòlic— fou una figura clau el bisbe Benlloch (més tard cardenal arquebisbe de Burgos), ja que va resoldre el litigi que afectava la propietat de l'edifici. Avui, la plaça que ocupa part d'aquell espai porta el seu nom.

(Claudi Cortès Busquets)

208

Guissona, 1934. Un cop enderrocat l'antic Palau Episcopal, el solar fou ocupat pels edificis del nou Ajuntament i del Centre Catòlic. Es tracta de dos edificis emblemàtics de reminiscències modernistes i línies sinuoses, més clàssiques pel que fa a l'Ajuntament i més atrevides, d'acord amb la nova estètica, en el cas del Centre Catòlic, construït l'any 1914 pel mestre d'obres Josep Garganté i Senillosa, que compta amb obres força reeixides a Guissona i els seus voltants, com la façana de cal Piteu al carrer de la Font o el campanar de Sant Martí de la Morana. Tornant a la imatge, la plaça que senyoregen els dos edificis fou batejada amb el nom del Bisbe Benlloch, que també fou nomenat fill predilecte de la vila en agraïment per la seva intercessió en el litigi per la venda de l'antic palau.

(Fotografia: Salvador Serra Baliu. Francisco Miró Simarro i Anna Serra Planas)

209

Guissona, principi del segle XX. Edifici del Palau Episcopal, avui desaparegut, construït al carrer Bisbal a les acaballes del segle XVII. Fou el darrer dels dedicats a la residència del bisbe d'Urgell. La mitra urgellenca havia estat una institució molt vinculada a la vila d'ençà de l'acció repobladora del llavors bisbe Ermengol, al primer quart del segle XI. Amb la desamortització de Mendizábal s'inicià un litigi per la seva propietat, que culminà en concòrdia afavorida pel bisbe Benlloch el 1912. Aquest pacte va permetre edificar, en el solar que ocupava, l'actual Casa de la Vila i el Centre Catòlic (1914), a més del traçat de dos carrers.

(Claudi Cortés Busquets)

210

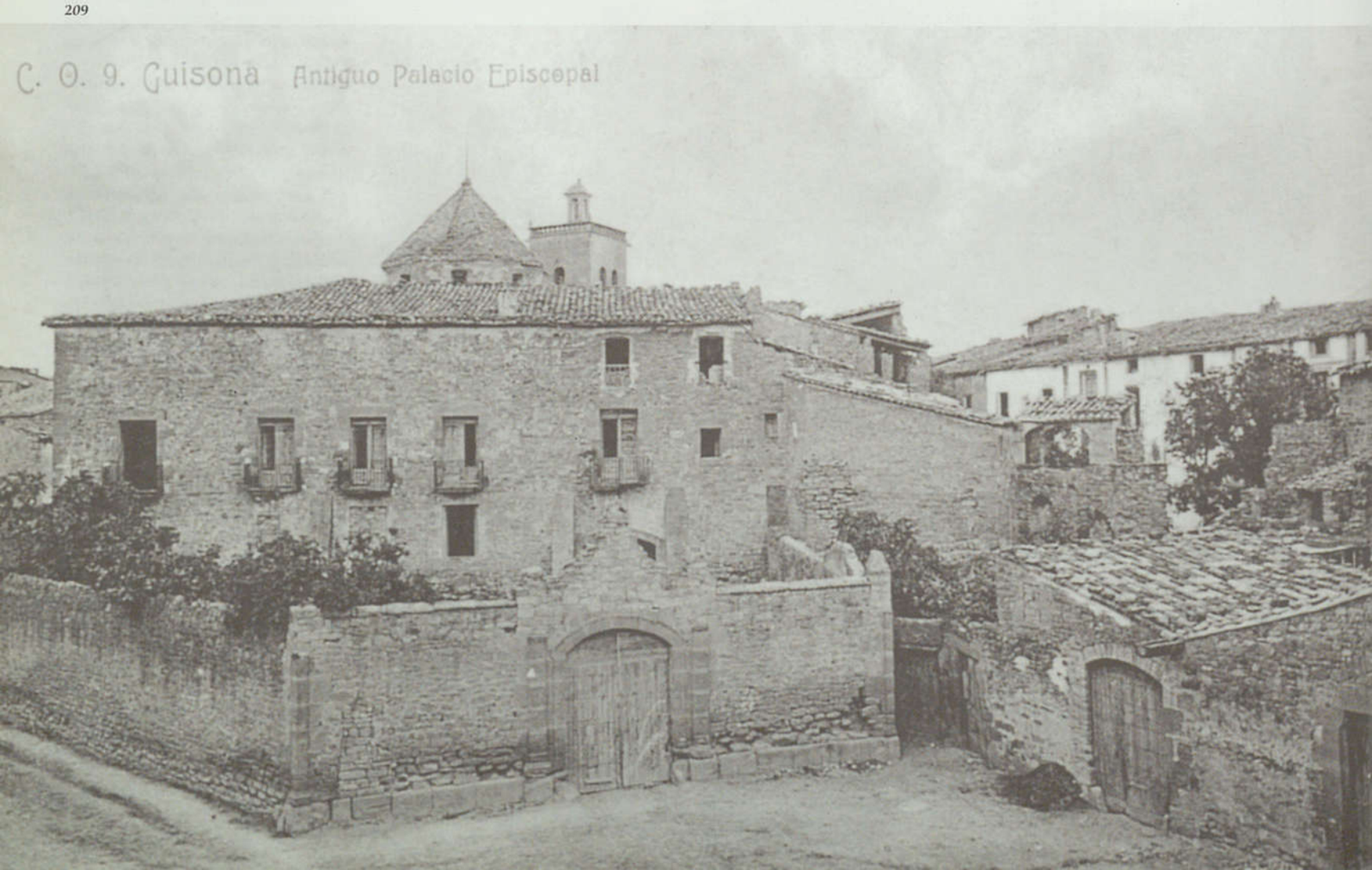
Guissona, principi del segle XX. Pati interior de l'antiga casa dels Canonges, situada al carrer de Santa Margarida, on tingueren la residència fins que van ser secularitzats i va passar a ser de propietat privada. Aquesta és l'única part de la casa que conserva la seva fesomia inicial. Eduard Camps la suposa coetània de la segona edificació de l'església, al final del segle XI o principi del XII, ja que quan, en les seves notes, el canonge Ferrer es refereix a sant Ot i als beneficis que atorgà al capítol de canonges, diu que els donà "casa material per viure".

(Claudi Cortés Busquets)

208

209

210

211

212

213

211

Guissona, principi del segle XX. Església de Sant Macari, pertanyent a l'antic poblat de Tapioles. A l'edifici, d'estil romànic, s'hi va celebrar el culte durant determinats dies a l'any fins al segle XVIII, en què el bisbe d'Urgell va decretar-ne el tancament, atès l'estat de ruïna en què es trobava. Segons el Dr. Eduard Camps, una llegenda explica que en temps de guerra es van despenjar les campanes, les van omplir de monedes i les van enterrar, sense que mai ningú les hagi pogut trobar.

(Claudi Cortés Busquets)

212

Guissona, principi del segle XX. Vista de la pineda que envoltava l'església romànica de Sant Macari —a la imatge— i l'antic nucli de Tapioles. Es tracta d'una imatge idíl·lica, allunyada del moment actual, en què la derruïda església es troba perillosament pròxima a la zona industrial de Guissona. En aquesta fotografia la capella encara conservava el campanar d'espadanya, avui enrunat.

(Claudi Cortés Busquets)

213

Guissona, principi del segle XX. Edifici inacabat, construït entre 1505 i 1514 per iniciativa de Pere de Cardona, bisbe d'Urgell, que havia comprat el senyoriu de Fluvià probablement amb la intenció de destinar-lo a residència d'hivern dels bisbes. L'obra s'interrompé l'any 1514, quan Pere de Cardona fou traslladat a Tarragona. Uns anys més tard aquesta zona que apareix a la imatge, i que suposadament havia de ser el menjador, fou utilitzada com a capella. En conjunt, l'obra de Fluvià és una de les mostres més interessants de l'arquitectura del Renaixement a Catalunya. Presenta una estructura de planta quadrada al voltant d'un pati central, i els interiors destaquen per la seva riquesa ornamental, amb un repertori de frisos i motllures d'un cert regust clàssic, combinat amb motius propis del gòtic tardà. De la mateixa manera, l'exterior combina l'aspecte d'hàbitatge residencial amb grans finestrals amb un cert caràcter de fortalesa medieval, que encara no ha perdut del tot, tal com succeeix en altres castells-palau de la comarca, construïts o refets durant la mateixa època. Segons un document existent a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, en la construcció de l'obra de Fluvià hi participà el mestre Joan Biscay, que també va treballar en l'edificació de l'església parroquial de Sanaüja.

(Claudi Cortés Busquets)

214

Guissona, final del segle XIX. Vista de l'església romànica de Sant Pere dels Pastors, pertanyent a l'antic terme de Fluvià, de la qual es tenen notícies des del segle XI. Les reformes i edificacions que s'hi han fet amb el temps n'amaguen les façanes, de manera que la imatge de la fotografia és ben diferent de l'estat actual del conjunt. Fins al principi del segle XX era costum anar-hi en romeria el matí del segon dia de la Festa Major. En aquest aplec es ballava i es repartien coques i cistelles, i després s'anava a dinar a la font de l'Estany. La imatge de sant Pere era una de les que, en els dies de pregàries generals, es duia en processó fins a l'església parroquial.

(M. Teresa Mercadé Farré)

215

Guissona, vers 1915. Imatge de les ruïnes del seminari, residència dels pares Paûls fins que, l'any 1835, amb la desamortització, fou abandonat pels religiosos i venut per l'estat juntament amb l'hort i les terres corresponents. Aquest edifici, dedicat al retir i la contemplació, es va començar a enderrocar l'any 1915. És incerta la data de la seva erecció; tanmateix, l'any 1750 ja era bastit almenys en part, quan morí el doctor Jacint Granyó i Rovinat, veí de Guissona, el qual l'havia fet construir complint amb la voluntat del seu oncle, el canonge Anton Granyó, que deixà els diners i el projecte en herència.

(Guillem Font Sanmarti)

216

Guissona, principi del segle XX. Font de l'Estany, al nord-est de la vila, antigament de gran importància per al reg dels horts que envoltaven el nucli urbà. El pou, del mateix estil que el de la font de la Vila, és probablement d'origen romà. L'indret conserva l'aspecte de paratge natural aconseguit amb la reforma de l'any 1816, dirigida per Josep Cava Combelles per delegació de l'Ajuntament, com a major propietari particular d'aigües que era. Aquestes obres essencialment van consistir a cobrir i netejar el pou, del qual ja no sortia gaire aigua.

(Claudi Cortés Busquets)

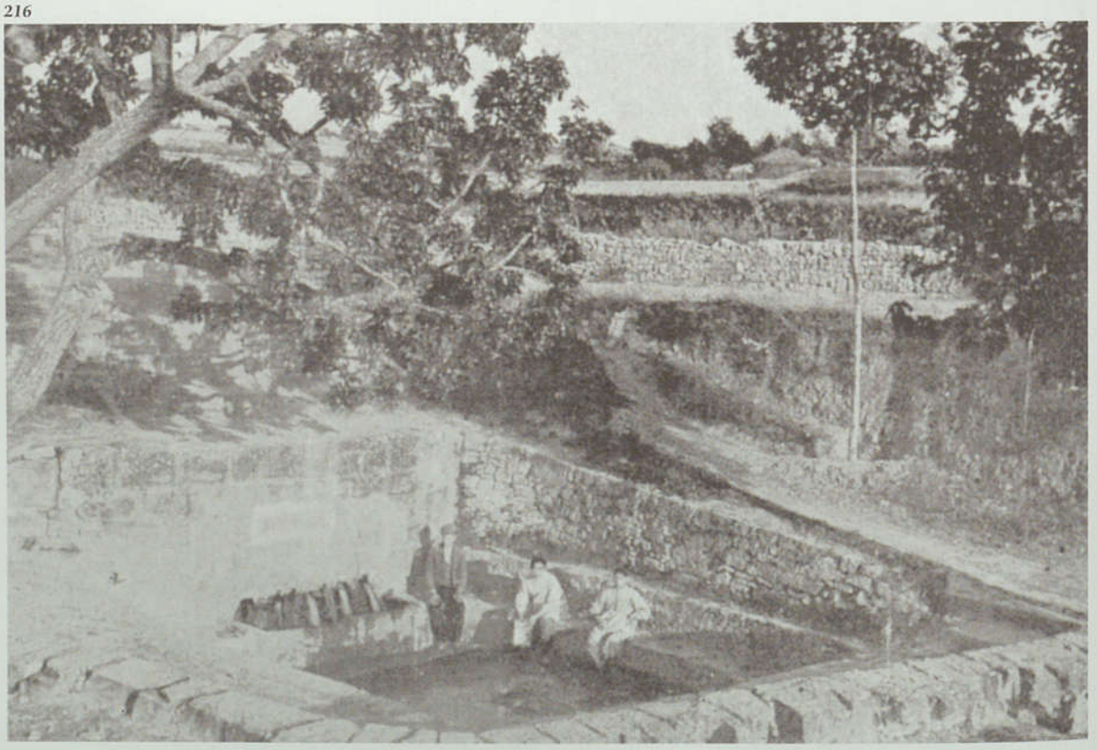
214

215

216

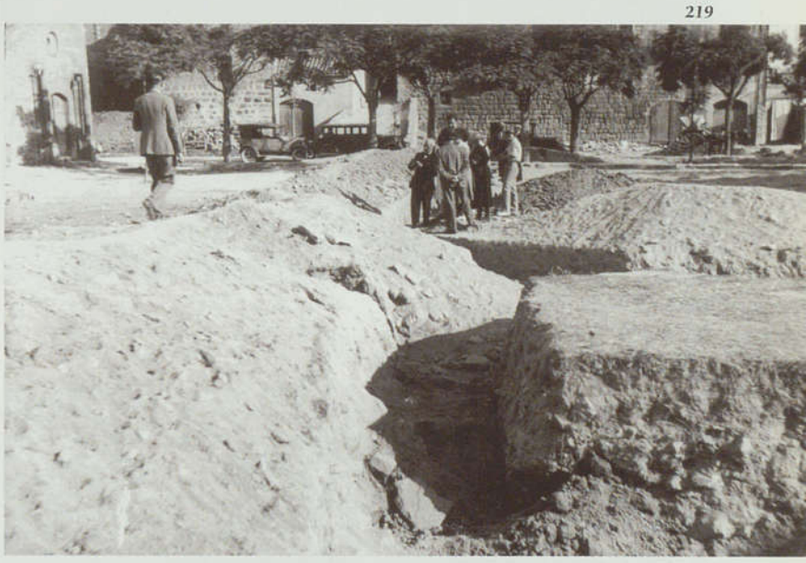
217

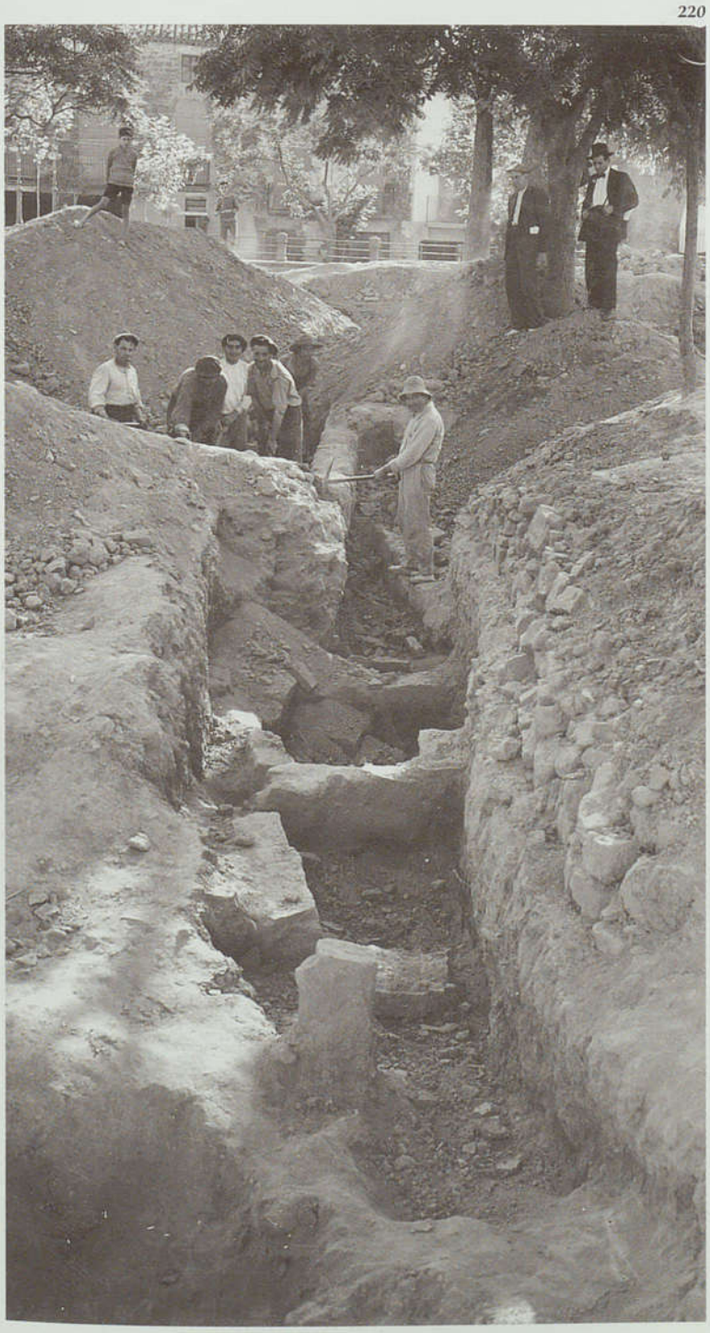
218

219

220

217

Guissona, principi del segle XX. Interior de la capella de Sant Felip Neri, construïda l'any 1633 per iniciativa dels canonges Joan i Ignasi Pérez, del capítol de Guissona. Avui només en resta la façana que té l'accés pel carrer de l'Om. Tal com s'observa a la imatge, allotjava en el seu interior un retaule barroc amb columnes salomòniques. Quan es va enrunar, algunes de les peces del retaule, així com les lloses sepulcrals dels dos canonges fundadors, es traslladaren a l'interior de la parròquia.

(Claudi Cortès Busquets)

218

Guissona, 1933. Conjunt de restes arqueològiques (llànties, altaret, ceràmica campaniana, pesos de teler, etc.) trobades en les primeres excavacions oficials dutes a terme a Guissona, a la plaça del Vell-pla. La finalitat de la prospecció d'aleshores era la troballa d'objectes, a diferència de la metodologia científica actual, aplicada per primer cop a la vila durant la campanya 1974-1976 i duta a terme per la Universitat de Barcelona. Posteriorment, a la dècada dels vuitanta, en prengué el relleu la Universitat Autònoma de Barcelona. L'any 1990 van començar les campanyes al sector nord, on avui tenim el Parc Arqueològic.

(ACC)

219

Guissona, 1933. El grup de l'arqueòleg Josep Colominas, que dirigia les primeres excavacions oficials a la vila, observa atentament el curs de la recerca a la plaça del Vell-pla, que posà al descobert en aquest indret un poblat del Bronze final (segle VII aC). Al fons de la imatge veiem la muralla medieval i, a l'esquerra, l'antic hospital, actualment seu de la Casa de Cultura i del Museu Doctor Eduard Camps i Cava.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

220

Guissona, 1933. Primeres excavacions oficials, a la plaça del Vell-pla, dirigides per l'arqueòleg Josep Colominas, del Servei d'Investigacions Arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans. Aquestes tasques van descobrir els orígens de Guissona: un poblat del Bronze final (segle VII aC) que va subsistir fins al començament del segle IV aC, moment en què la població es devia desplaçar cap a un altre indret. Unes centúries més endavant (final del segle II aC), a tocar d'aquest lloc es devia fundar l'antiga Iesso romana, ciutat que perdurà fins al segle VI dC. L'any 1995 el jaciment romà va ser declarat bé cultural d'interès nacional pel govern de la Generalitat.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

221

Ivorra, anterior a 1936. Retaule major de l'església de Santa Maria. Aquesta magnífica obra escultòrica va estar ubicada al santuari, també conegut popularment com el Sant Dubte, fins que fou destruïda l'any 1936. Presidit per la imatge romànica de santa Maria, que aquí apareix amb vestits postissos i amb una corona afegida, el retaule està organitzat en tres registres verticals, definits per les imatges dels sants, situats en fornícules en els carrers laterals i que no hem pogut identificar —suposem que almenys dos podrien ser sant Pere i sant Pau—, i per la imatge de la Verge i la Crucifixió, que culmina tot el conjunt, en el carrer central, juntament amb el sagrari. Tot plegat presenta una profusa decoració, amb columnes salomòniques, angelets i les figures dels atlants que a la part inferior semblen sostenir el retaule. Si tenim en compte que l'any 1663 el constructor manresà Gaspar Roca signava el contracte per a la reedificació de l'antic santuari, l'obra del retaule ha de ser posterior, per la qual cosa ens atrevim a situar-la durant l'últim terç del segle XVII, encara que no en sabem l'autoria. Sí que se sap, en canvi, que durant el segle XVII dos dels escultors més reputats, Miquel Vidal i Joan Grau, treballaren en sengles retaules a la parroquial de Sant Cugat d'Ivorra. Una altra particularitat que ens revela la imatge és que aquest retaule no va arribar mai a policromar-se, suposem que per motius econòmics. El color blanc amb què apareix a la fotografia és degut a la capa de guix que es posava damunt de la fusta com a pas previ al daurat i a la policromia.

(Ajuntament d'Ivorra)

222

Ivorra, octubre de 1916. Creu del portal de la Vila. De considerable alçada, escultòricament destacava pel seu capitell i per la creu de forja que coronava el monument. S'emplaçava en una de les tres entrades al recinte clos d'Ivorra, davant del portal de la vila. Aquest portal s'adossava als murs de la primitiva església de Sant Cugat, d'estil romànic, les restes de la qual (un tram de mur nord proper a la capçalera) encara s'observen a la part esquerra de la imatge. Amb la construcció del nou temple parroquial, l'any 1782, s'hi va deixar de celebrar el culte. Aixecada, com moltes d'aquestes creus, a cavall dels segles XVI-XVII, s'emmarcaria, en el context de l'època moderna, dins de la pràctica habitual de bastir monuments cruciformes que es remunta als primers anys del romànic. La creu és el símbol del cristianisme, i per aquest motiu era utilitzada per presidir la vida dels cristians i es podia trobar a les entrades de les poblacions com a senyal de protecció davant de pestes i malvestats. Enderrocada el 1936, el 1947 se'n va aixecar una de nova en el mateix indret, amb motiu de la Santa Missió, aprofitant part de la graonada i probablement part del fust de la primitiva.

(Fotografia: Josep Colominas. ACC).

223

Ivorra, anys 1910. Retaule gòtic de Santa Maria. Pintat sobre taula, ha estat datat al final del segle XV com una obra atribuïble al Mestre de Cièrvoles, sense descartar, però, altres candidats com el Mestre de Viella o Pere d'Espallargues. Fou el retaule major de la primitiva església de Santa Maria fins a la construcció del nou temple al segle XVII, en què fou reemplaçat per un de nou d'estil barroc. És un retaule de concepció mixta, que combina les escenes pintades dels carrers i la predel·la amb un espai central coronat per un dosser de fusta acabat en pinacle que acollia una talla de la Mare de Déu —que molt probablement no devia coincidir amb la que apareix a la fotografia—. Els carrers mostren quatre escenes de la vida de Maria (Anunciació, Nativitat, Epifania i Dormició de la Verge), mentre que la predel·la es distribueix en cinc escenes (Miracle dels corporals, Verge Dolorosa, Crist de la Pietat, Sant Joan Evangelista i Exhibició dels corporals d'Ivorra en presència del bisbe d'Urgell sant Ermengol). De la predel·la sobresurten les dues escenes que commemoren el prodigi eucarístic conegut popularment com el Sant Dubte i la figura de l'*eccehomo* amb un extens repertori de símbols i referents a la passió. El miracle del Sant Dubte succeí al començament del segle XI, quan mossèn Bernat Oliver, després de la consagració, va dubtar de la presència real del cos i la sang de Crist, fet que va provocar que vessés sang del calze i taqués els corporals de l'altar i el terra. D'aquest prodigi es conserven fragments de corporals en un magnífic reliquiari gòtic de plata daurada del segle XV.

(ACC)

224

Camp-real (municipi de Massoteres), 1950. Santuari de la Mare de Déu de Camp-real, que es troba al sud del poble de Talteüll. Fins al 1929 va ser la seu de l'Ajuntament de l'actual municipi de Massoteres, i també allotjava l'escola. L'església té els seus orígens al segle XI, quan formava part del terme del castell de Talteüll. Al segle XVII hi ha constància que el Consell del poble de Massoteres solia reunir-se en aquest santuari. La particularitat arquitectònica més remarcable de l'edifici, a part de l'esvelt campanar d'espadanya, és que en època moderna s'allargà la nau pel cantó de l'antiga capçalera i es va obrir la porta d'accés al costat de llevant, on abans hi havia hagut l'absis. La Mare de Déu de Camp-real és essencialment protectora de la fertilitat, per això, anteriorment, en cas d'un part dificultós, el mantell de la Verge era posat sota el llit de la partera. La imatge de la Mare de Déu fou destruïda l'any 1936 i reproduïda posteriorment. Se la venera com a marededéu trobada, per la qual cosa el dia 8 de setembre se celebra un aplec a l'indret.

(Maria Torra Bossa)

221

222

223

224

225

226

225

La Guàrdia Lada (municipi de Montoliu de Segarra), anys 1910. Coronada per les restes del primitiu castell medieval, la vila de la Guàrdia Lada s'estén al peu de la serra de la Guàrdia. El castell està documentat des de la segona meitat del segle XI, i el nucli pròpiament dit apareix esmentat al començament del XIII. A la part més vella del poble es podien contemplar, al principi de segle XX, els carrers empedrats que confluïen al portal que tancava la vila, un típic portal adovellat d'arc de mig punt que esdevindria, al llarg dels segles medievals i moderns, paradigma constructiu amb una finalitat clarament defensiva davant de malvestats i pestes.

(ACC)

226

L'Ametlla de Segarra (municipi de Montoliu de Segarra). El castell de l'Ametlla, probablement construït al segle XI, va tenir un rellevant paper estratègic en la guerra contra Joan II. Va estar dominat per l'orde de l'Hospital fins a l'abolició de les senyories al segle XIX. La torre circular és l'única part conservada de la fortalesa. Durant l'època moderna fou aprofitada com a habitatge, fet que va comportar que s'obrís una obertura en el nivell inferior —l'accés primitiu era situat a uns 7 m del terra—, es tapiés el forat que comunicava els àmbits interiors i s'arrebossés algun d'aquests espais interns. La torre ha patit espolis de pedres, fet que n'ha precipitat l'enrunament d'algunes parts, com la cúpula superior.

(Família Parellada i Centre Excursionista de Catalunya)

227

La Guàrdia Lada (municipi de Montoliu de Segarra). Façana de l'església parroquial de Santa Maria. Fundada al segle XI, formava part del bisbat de Vic, i tenia com a sufragània l'església de Sant Joan de Cabestany. El temple actual és un edifici d'època moderna que conserva algun fragment de mur de l'anterior i alguna escultura, tal com es pot veure a la imatge, en què apareixen les figures de dos sants, l'un situat damunt d'una finestra i l'altre en una vora. Sobretot aquest últim, que no acabem d'identificar, és de factura molt barroera, cosa que en fa deduir la procedència medieval. Del sant situat a la part superior tan sols n'identifiquem la vestimenta de pelegrí.

(ACC)

228

La Guàrdia Lada (municipi de Montoliu de Segarra), vers 1918. Creu situada al costat de la capella de Sant Miquel. Desapareguda el 1936, esdevé exemple de creu sobre fust monolític vuitavat que clavava la base directament damunt del sòcol sense graonada. Corona el monument la creu sobre capitell que, com en la majoria d'aquestes construccions, és l'element més artístic. La creu respon a la tipologia llatina de braços eixamplats i amb els extrems arrodonits, característiques que, conjuntament amb el capitell, ens permetrien de datar-la a cavall dels segles XVII-XVIII. La capella de Sant Miquel, esmentada ja al segle XIV, allotjava un retaule del reconegut pintor Ramon de Mur, resident aleshores a Tàrrega. El retaule va ser contractat el dia 15 de juny de 1421 i s'havia de pintar prenent com a model el de Verdú.

(ACC)

229

Montornès de Segarra, anys 1930. Antigues escoles públiques de la vila, habilitades, d'uns trenta anys ençà, com a local social. A la imatge podem veure, d'esquerra a dreta, Joan Rubió Balcells (el segon després d'un personatge no identificat), Ramon Rubió Salisi i Santiago González García. Atesa l'afluència d'alumnes que tenia l'escola vella al començament del segle —hi anaven els infants de pobles veïns com el Mas de Bondia o l'Ametlla—, va sorgir la necessitat de construir una nova escola. Amb el patrocini de Josep Balcells i Cortada, empresari i diputat fill del poble, l'any 1919 es va col·locar la primera pedra (extreta de les runes de l'antic castell de Montornès). En les obres hi participaven tant homes com dones. Els primers cobraven 5 pessetes el jornal, mentre que les dones en cobraven la meitat —i encara, com que només feien mitja jornada, cobraven un total d'1,25 pessetes el jornal. L'any 1921 s'inaugurà l'edifici en presència del patrocinador i del rector de la Universitat de Barcelona. Josep Balcells fou el promotor d'altres obres a Montornès, com ara la instal·lació de l'enllumenat públic l'any 1928. Per a la conservació i la restauració dels edificis de l'església, el cementiri i les escoles, va crear una fundació amb un capital de 100.000 pessetes, que en aquell temps aportava uns bons rèdits, administrats per una junta formada pel rector del poble i dos veïns.

(Família Rubió Subiron)

230

Montornès de Segarra, anys 1930. Façana principal del cementiri de Montornès de Segarra. De planta quadrangular amb una torre a cada angle, el cementiri de Montornès —bastit segons els plànols de l'arquitecte Torné de Cervera— es construeix d'acord amb els paràmetres eclèctics de l'època, basats en la barreja d'estils arquitectònics. Així veiem que, juntament amb la portada gòtica, les torres estan cobertes a la manera de les pagodes orientals. Es tracta d'una obra que ja s'inclou dins del modernisme, i n'esdevé l'exemple més reeixit d'arquitectura funerària a la comarca. Les despeses de l'edificació, que va començar-se l'any 1895, foren sufragades pel fill del poble Josep Balcells i Cortada (1854-1931), que havia fet fortuna a Cuba com a empresari i que al seu retorn va iniciar la carrera política i va esdevenir diputat per Tarragona. Ell mateix va establir que es concedís una renglera de nínxols per cada casa del poble, i un cop l'obra es va concloure l'any 1896, es va comprometre a "compensar" amb 2.000 pessetes la primera família que tingués la desgràcia d'enterrar-hi algú. L'obra causava autèntica admiració: tenia capella amb cripta per a la família Balcells, sagristia, panteó per als capellans, panteó per als forasters, sala d'autòpsies i oficines. Escoles i grups de gent de la comarca el visitaven, i Josep Balcells va fer que s'obsequiés amb una pesseta cada visitant.

(Família Rubió Subiron)

231

Vilagrasseta (municipi de Montoliu de Segarra). Església parroquial de Sant Andreu. L'actual temple és una construcció del segle XVIII, però els seus orígens són més reculats, de manera que als segles XI i XII ja apareix la parròquia de *Villa Grassa* (així s'anomenà el poble fins al segle XIII) esmentada entre les parròquies del bisbat de Vic. Durant el segle XIII, el rector de Vilagrasseta va pledejar sense èxit amb el monestir de Santes Creus pels drets sobre els delmes de Gramuntell, l'església del qual ha estat sempre sufragània de Vilagrasseta. L'any 1957, la parròquia s'incorporà al bisbat de Solsona. L'edifici està bastit amb pedra calcària del país i té a un costat de la façana el campanar de torre quadrada. La façana està organitzada seguint l'eix vertical de la portada, amb frontó triangular, seguit per una fornícula buida, una rosassa o ull de bou i una finestra cruciforme a la part superior.

(Família Suau)

227

228

229

230

231

232

Montornès de Segarra, 1975. Altar de la capella neogòtica del cementiri de la vila, inaugurat l'any 1896. Tant la capella —amb capacitat per a unes quaranta persones— com el retaule s'inspiren en l'art gòtic, fruit de l'eclecticisme artístic propi del segle XIX, que combinava estils antics amb nous materials i formes modernistes. El retaule està presidit per la figura d'un gran Crist crucificat, flanquejat per dos àngels. La capella està ornamentada amb vitralls i té una cripta que ocupa tot el subsòl de l'edifici, on hi ha el panteó de la família del benefactor, Josep Balcells.

(Ajuntament de Montornès de Segarra)

232

233

Montfalcó Murallat (municipi de les Oluges), vers 1910-1913. Encimbellat damunt del turó que domina les valls de Vergós Guerrejat i del Sió, a llevant de les Oluges, es troba el nucli clos de Montfalcó Murallat, dit també d'Oluja o del Duc. Montfalcó esdevé un perfecte exemple de vila closa medieval, envoltada per una muralla desproveïda d'obertures que s'eleva fins a una alçada que la fa certament inexpugnable. S'hi accedeix per un únic portal que s'obre a l'est i que dóna a una plaça interior de la qual parteix i a la qual retorna el carrer que ressegueix el perímetre de la muralla a redós de les cases que s'hi adossen. En un extrem s'hi basteix l'església parroquial sota l'advocació de sant Pere, l'absis de la qual aprofita una antiga torre rodona de defensa. A la imatge, tres viatgers il·lustres posen per a la foto a sota mateix de la part porxada del carrer Rodó: l'historiador Joaquim Miret i Sans, autor de *Les cases de Templers i Hospitalers en Catalunya*; el geògraf i historiador Francesc Carreras Candi, director de la *Geografia General de Catalunya*, i, al fons, mossèn Ramon Pinós.

(ACC. Fons Duran i Sanpere)

234

Montfalcó Murallat (municipi de les Oluges), vers 1910-1913. A la fotografia es poden reconèixer mossèn Ramon Pinós —el de l'esquerra dels dos personatges asseguts— i, al fons, Francesc Carreras Candi, en una visita al recinte clos de Montfalcó Murallat. Bastit damunt la cinglera calcària, els seus murs exteriors s'eleven fins a 8 m, als quals s'adossen les cases, construïdes en sec amb pedra del país, que s'obren gairebé totes al carrer principal que volta el recinte. El lloc de Montfalcó (*Monte Falconi*) va estar inicialment sota el domini dels comtes de Cerdanya, però tanmateix no es descarta que tingués un origen musulmà. El primer document que ens parla de Montfalcó data del 1043. Al segle XII en fou senyor Ramon de Cervera, i al segle XIII passà als Cardona, integrant-se primer al vescomtat, després al comtat i finalment al ducat de Cardona dins la batllia de Torà.

(ACC. Fons Duran i Sanpere)

235

Concabella (municipi dels Plans de Sió), vers 1941. Façana posterior del castell, al costat de ponent. Amb l'engrandiment del poble i la creació de la plaça a la banda posterior, la façana guanya importància. Es pot observar com sobresurt, pel costat, una torre octagonal, gairebé amagada per una casa particular. La façana, que mostra dues finestres molt ornamentades, amb emmarcament de fulles, una filera de caps humans a la llinda i bèsties als brancals, està rematada per merlets, damunt uns arcs i un ràfec amb mènsules.

(ACC i Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

236

Les Oluges, vers 1916. Castell de Baix o d'Oluja Jussana. La família dels Oluja, eterns rivals dels Sacirera de Cervera, conservaren el domini dels dos nuclis, l'Oluja de Dalt i l'Oluja de Baix, durant els segles medievals. A l'època moderna, el castell de l'Oluja Jussana, que respon a la tipologia de castell-palau del segle XVI, tingué diversos senyors. Els últims propietaris en foren la família de l'escriptor Manuel de Pedrolo, nascut al castell de l'Aranyó. D'aquest casal en destaca la torre quadrada, amb carreus a les cantoneres i la decoració dels finestrals. L'edifici passà per tenir diverses funcions, entre les quals la d'escola, i recentment ha estat arranjat parcialment com a casa de la vila. A la part alta del poble també es conserven restes de l'antic castell o casal senyorial d'Oluja Sobirana.

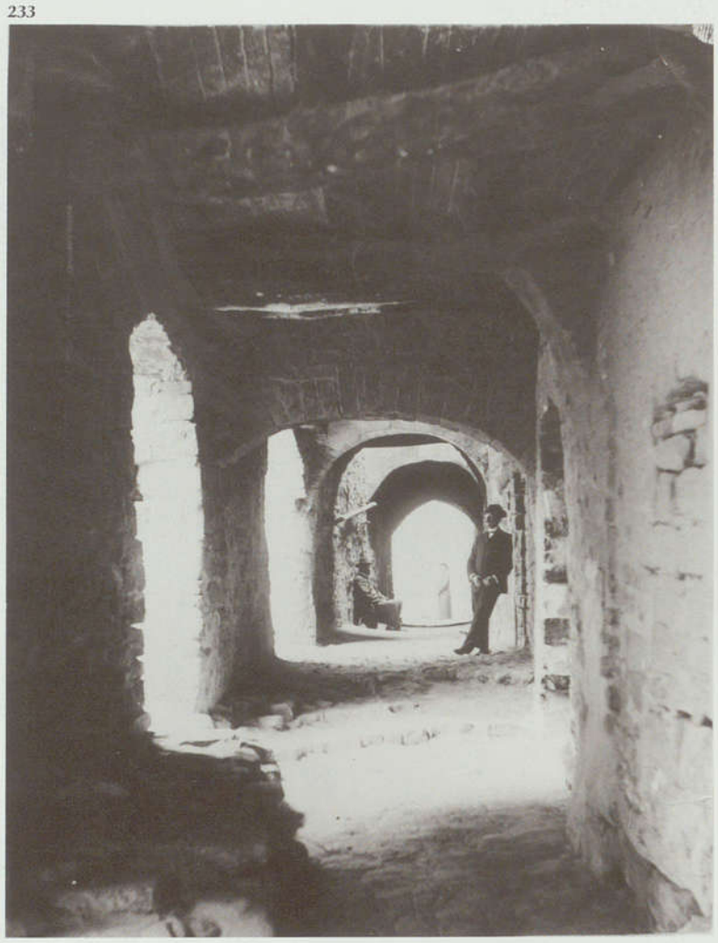
(ACC)

237

Hostafrancs (municipi dels Plans de Sió). Creu de terme situada a la plaça que hi ha al costat de l'església, on va ser traslladada des dels afores. A l'anvers de la creu es pot veure la imatge del Crist crucificat, en una posició central, i tres medallons —el superior sembla un àngel i els laterals mostren sengles lladres crucificats. El revers mostra la imatge de la Verge Maria amb el nen Jesús al braç i els símbols dels quatre evangelistes. A la llanterna i sota els dosserets hi ha representats diversos sants. És molt probable que aquesta creu sigui l'obra que contractà l'any 1517 el picapedrer Pasqual de Gancia. L'import fou sufragat per Jaume Rialp, capellà d'Hostafrancs i beneficiari de l'església de Santa Maria de Cervera.

(Anna Belén Vilaró)

233

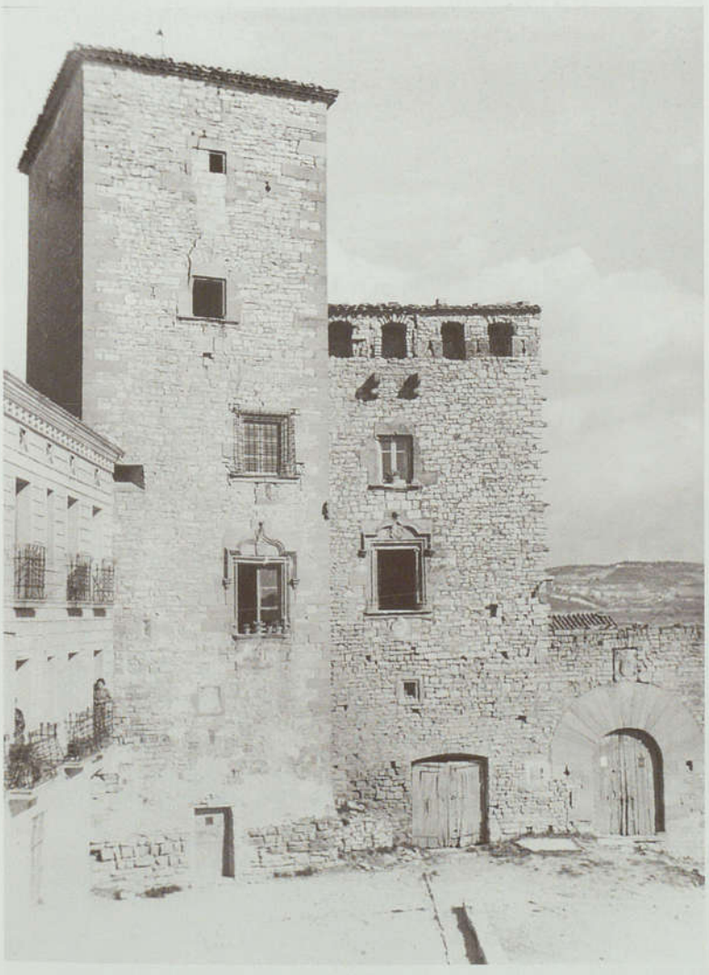
234

235

236

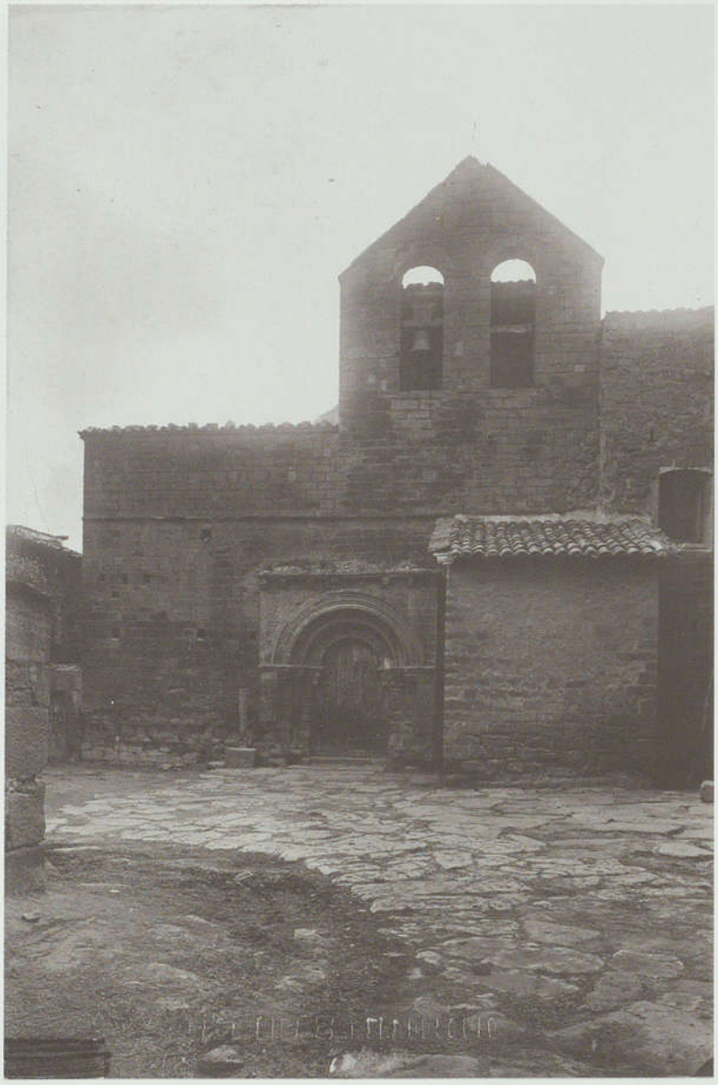
237

238

239

238

Mont-roig de Segarra (municipi dels Plans de Sió), 1978. Detall de la façana de l'església parroquial de Santa Maria de Mont-roig. L'església —de grans dimensions i ubicada a la part nova del poble, amb un ampli espai al davant que contribueix a monumentalitzar-la— és d'un barroc acadèmic. Conté una imatge romànica de la Mare de Déu de la Cinta, realitzada en fusta, d'un gran interès. L'ornament que veiem a la imatge és un treball escultòric singular, un sobrerelleu buidat de la pedra situat entre l'arc de descàrrega de la portada i el frontó que s'interromp per mostrar aquest escut central. A sobre de la clau de l'arc rebaixat apareix la data de 1872.

(Fotografia: Ricard Creus. Família Mora)

239

Concabella (municipi dels Plans de Sió), vers 1941. Façana principal de l'església de Concabella, consagrada a sant Salvador. La construcció se situa al voltant de la segona meitat del segle XIII, atesa la seva vinculació a l'estil arquitectònic de l'anomenada escola lleidatana. Es tracta d'una petita església d'una sola nau, amb la capçalera absidal orientada cap a l'est, l'element més important de la qual és la portada. La porta s'obre cap al mur lateral de migdia, on hi ha l'espadanya de dos finestrals. A l'interior té dues capelles, que constitueixen el braç del creuer. Les columnes es van haver de refer a causa de la forta erosió. Els capitells treballen com a mènsules i suporten les arquivoltes, que tenen una decoració geomètrica, amb punts de diamant, bordons, filets i jocs de corbes.

(ACC i Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

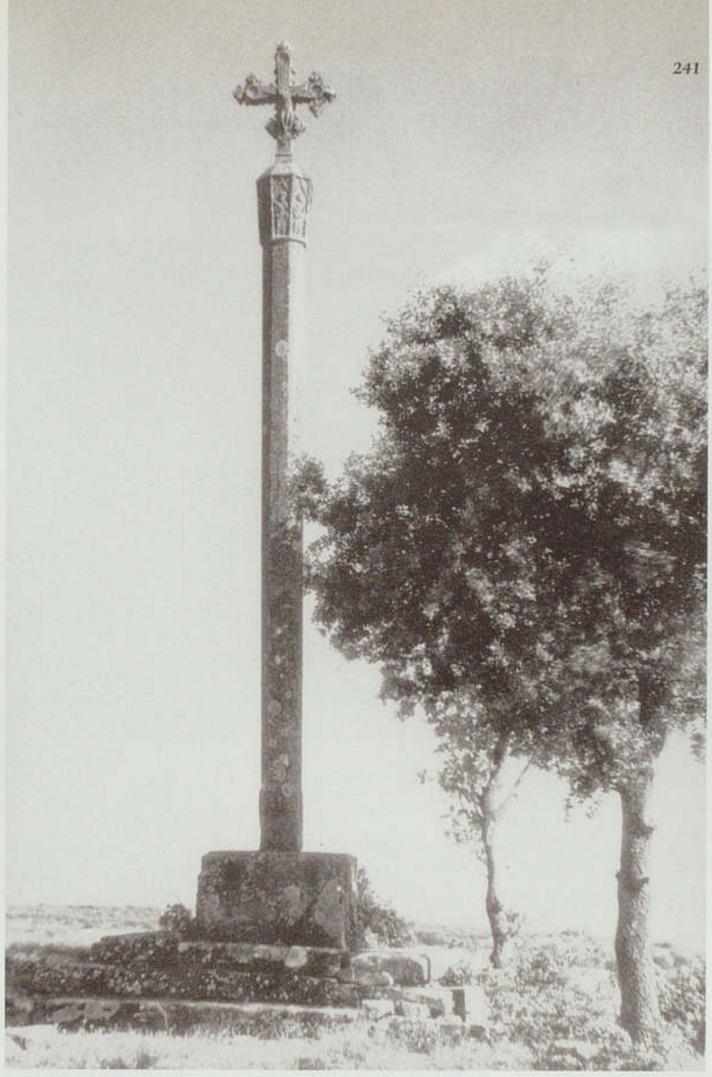
240

Mont-roig de Segarra (municipi dels Plans de Sió), 1978. Façana d'ingrés d'una casa senyorial del segle XVI, actualment cal Figueres. De planta quadrangular, està bastida a base de carreus ben treballats disposats a filades, i s'estructura en planta baixa, pis i golfes. A la planta baixa, en una posició central, s'hi descobreixen les pedres cantoneres del que hauria estat un portal adovellat d'arc de mig punt, que, com es pot veure, a la fotografia apareix tapiat, un procediment típic dels segles moderns. A la part superior s'obren tres finestrals d'estil renaixentista: el del centre, amb profusió de motllures i entaulament superior coronat per una mena de fornícula apetxinada, i els laterals, més senzills i de dimensions més reduïdes, que també conserven part de les seves motllures. A la part alta de l'edifici apareixen tres obertures més d'idèntica factura, amb profusió, com en els casos anteriors, de motllures d'època. Adaptat a les circumstàncies de cada moment, presenta intervencions poc afortunades que la priven d'una bellesa original prou evident.

(Fotografia: Ricard Creus. Família Mora)

240

241

242

243

244

241

Montcortès (municipi dels Plans de Sió), 1931. Creu de terme als afores de la població. L'anvers mostra la figura de Crist i el revers la de la Verge Maria amb el nen Jesús. A l'extrem de cada braç i a la part superior de la creu hi ha uns medallons amb unes formes romboïdals de decoració vegetal. A la llanterna apareixen de cos sencer unes figures que poden correspondre a sants. La creu fou enderrocada el 1936. La columna resta dreta en el lloc original i la creu es troba al Museu Duran i Sanpere des del 1968.

(ACC)

242

Les Pallargues (municipi dels Plans de Sió), 1930. Detall de la façana principal del castell de les Pallargues —documentat des del principi del segle XI—, en què se'n pot apreciar l'entrada. La imponent arcada apuntada original, de 13 metres d'alt i 7,5 d'ample, caracteritza aquest monument, que té l'afegit del balcó i l'arc de mig punt sobreposat. Amb una planta irregular formada per tres parts, a conseqüència de les ampliacions posteriors, el cos central és més gran i de forma aproximadament quadrada, mentre que els cossos laterals són de menors dimensions. La sala central és l'espai més noble, amb una superfície d'uns 50 metres quadrats i 9 metres d'alçada, i amb una coberta de volta de canó seguit de fusta. Actualment el castell es pot visitar. El 1997 va obtenir un premi per les tasques de restauració.

(ACC. Fons Duran i Sanpere)

243

Muller (municipi dels Plans de Sió), 1978. Detall arquitectònic on apareixen diferents elements, com ara llindes de balconeres on s'han gravat els anys 1744 (Gomà) i 1745. Al terrat, ampliat per tal de poder-hi accedir des de la balconera de la dreta, hi ha una cisterna amb el canaló encastat per tal de conduir les aigües de la teulada. El ràfec és acabat en teula i rajola pintada, i el canaló s'hi ha afegit posteriorment. El terrat té un sobreeixidor.

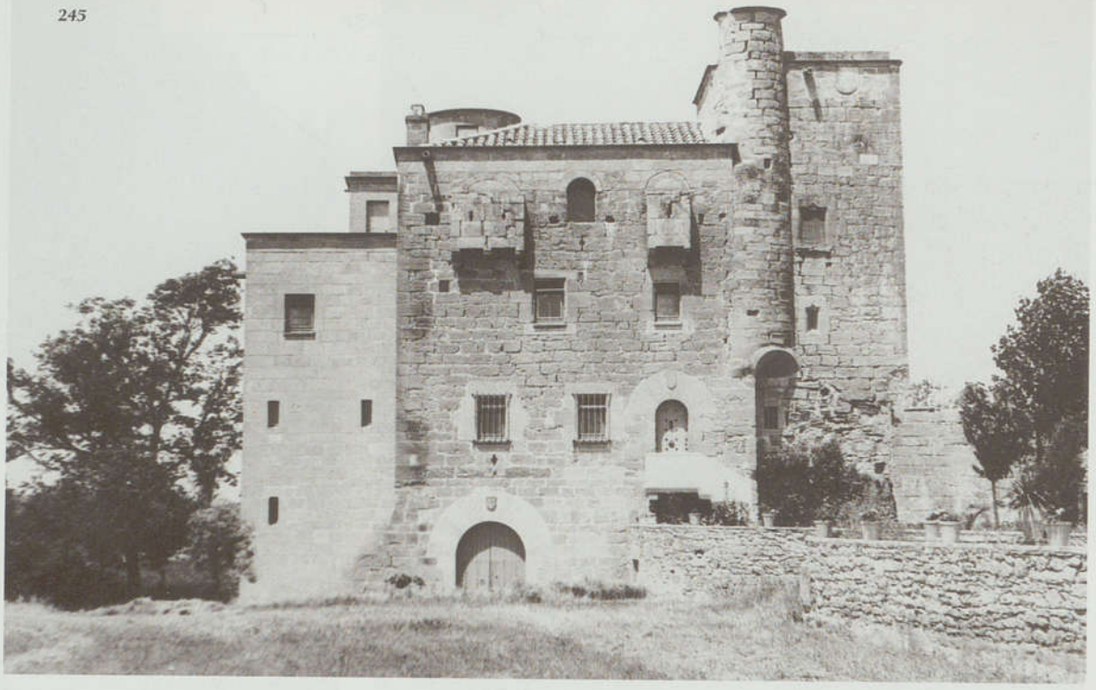
(Fotografia: Ricard Creus. Josep Mora)

244

Pelagalls (municipi dels Plans de Sió), 17 de febrer de 1972. Visita de treball de Camil Pallàs (arquitecte encarregat de la restauració de monuments de la Diputació de Barcelona), Joan Salat (alcalde de Cervera), Josep M. Razquin (president de la Diputació de Lleida) i Guillem Sàez (arquitecte, autor del projecte de restauració de l'església de la vila), entre d'altres, davant l'església de Sant Esteve, declarada monument historicoartístic de caràcter nacional el 1982. Entre 1968 i 1988 s'hi han fet diversos treballs de restauració.

(Fotografia: mossèn Maurici Cirera. Mossèn Maurici Cirera)

245

245

Ratera (municipi dels Plans de Sió), 1980. Castell, i molí, de Ratera, situat a uns 300 metres del poble en direcció al riu Sió. El castell, que va pertànyer als senyors de Concabella, es va construir al segle XIV i s'amplià durant el XVI. Compta amb un molí de farina i un gran dipòsit d'aigua, aixecat del nivell del terreny, que recollia l'aigua del riu per una sèquia, amb la qual es feia moure l'engranatge per moldre el gra. El 1950 fou adquirit per l'arquitecte Joaquim Vilaseca i Ribera, que el reformà i l'amplià. Gràcies a Lluís Rigalt, però, ens n'ha pervingut una imatge anterior, captada el 1852. El castell és una construcció que captiva els visitants per les petites dimensions, el bell acabat i la bona proporció volumètrica.

(Fotografia: Ricard Creus. Josep Mora)

246

Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1953. L'església nova de Santa Maria de Sant Antolí és l'exemple paradigmàtic de la transformació d'un poble, que va anar abandonant el seu nucli primitiu i la seva antiga església per tal d'iniciar una expansió que culminà amb la unió amb el nucli veí. La nova església parroquial s'inaugurà l'any 1950. És un gran edifici d'estètica clàssica construït ja amb vista a la unió amb el poble veí dels Hostalets, en el carrer que uneix els dos nuclis primitius. La imatge —en què podem reconèixer mossèn Lluís Riba— correspon a la inauguració de les pintures murals de l'església, obra de Lluís Masriera.

(Monserrat Farré Bergadà)

247

Pelagalls (municipi dels Plans de Sió), 1914. Portada de l'església de Sant Esteve. L'església de Sant Esteve de Pelagalls és una de les joies de l'art romànic de la Segarra. L'església, de planta rectangular, és esmentada en l'acta de consagració de l'església de Guissona de l'any 1090, però sembla que les escultures de la portada daten de l'any 1180, en què el bisbe d'Urgell va consagrar de nou l'església, segons l'acta de consagració del 14 de novembre que fou trobada durant les obres realitzades el 1968.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

248

Pomar (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1950. Església de la població, del segle XIII, dedicada a sant Pau. A causa de la precarietat de la construcció es van treure les campanes fa uns quaranta anys: l'una es va vendre i l'altra encara es conserva, col·locada en un campanar provisional en un local del poble habilitat com a església. La porta de fusta que es veu a la imatge no es conserva avui dia, i la creu que es veu a sobre la porta va ser conformada a mesura que es construïa la façana. Al costat de l'església es pot veure una de les antigues entrades al poble clos. Aquesta porta formava part de l'església, motiu pel qual també tenia campanar.

(ACC)

246

249

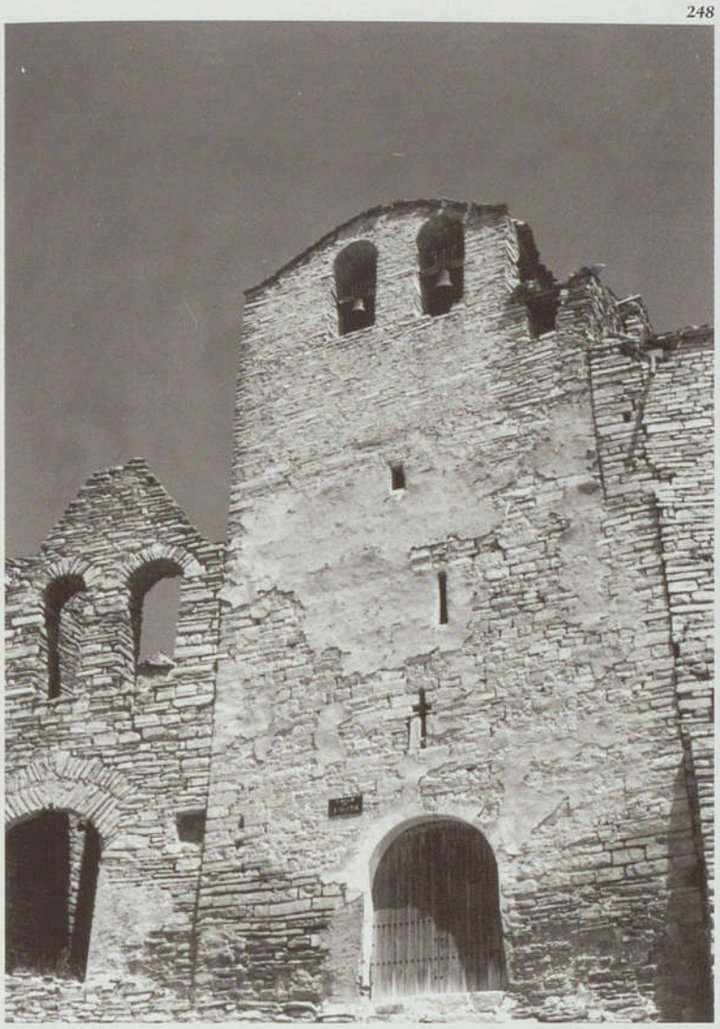
Els Hostalets (municipi de Ribera d'Ondara), 1967. Imatge de la capella de Sant Jordi, a l'entrada del poble, concretament a l'extrem del carrer que uneix els Hostalets amb la vila nova de Sant Antolí. A la dreta de la imatge podem veure, dempeus, Josep Prat. La capella, sufragània de Santa Maria de Montlleó, fou manada construir pel baró Jordi Joan d'Aimeric, a mitjan segle XVI, en honor del seu sant patró. Es tracta d'un edifici construït amb paredat, del qual destaca el campanar de torre quadrada, que el diferencia de la majoria de capelles, habitualment amb només una espadanya per a les campanes.

(Fotografia: Agustí Rubió. Cal Pubilla)

247

248

249

250

250

Montlleó (municipi de Ribera d'Ondara), 1940-1950. L'església de Santa Maria de Montlleó apareix esmentada per primera vegada com a part de les parròquies del bisbat de Vic durant els segles XI i XII. L'església, de planta basilical amb tres naus i originàriament tres absis, va adquirir la categoria de santuari marià i molts pobles hi acudien en processó. El 2 de juny de 1888 s'hi celebrà la Unitat Catòlica amb una assistència de 1.500 pelegrins. Es tracta d'una construcció molt modificada, amb un robust campanar d'època moderna. Allotjava a l'interior una talla de fusta de la Mare de Déu de Montlleó, que va desaparèixer l'any 1936. Des del campanar es domina tota la vall del riu d'Ondara.

(ACC. Fons Duran i Sanpere)

251

Sant Pere dels Arquells (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1905. Imatge de la plaça porticada, emmarcada per un grup de cases que la deixen molt tancada, detall que ha fet suposar, arran dels orígens monàstics del lloc, que es pugui tractar de l'antic claustre del priorat. El poble va néixer a l'entorn del priorat canonical —dependent del monestir de Santa Maria de l'Estany (Bages)— que fou fundat l'any 1100 per Guillem Ramon d'Òdena. Actualment, ni la resta del poble ni l'església guarden cap vestigi d'aquest passat monàstic. La casa que es veu de cara és ca l'Alió, abans que se'n reconstruís la façana. A la plaça veiem, d'esquerra a dreta, Miquel Jené Congost, mossèn Josep Busquets i Josep Balcells, mosso de ca l'Alió. La nena que està d'esquena i les dones del balcó no s'han pogut identificar.

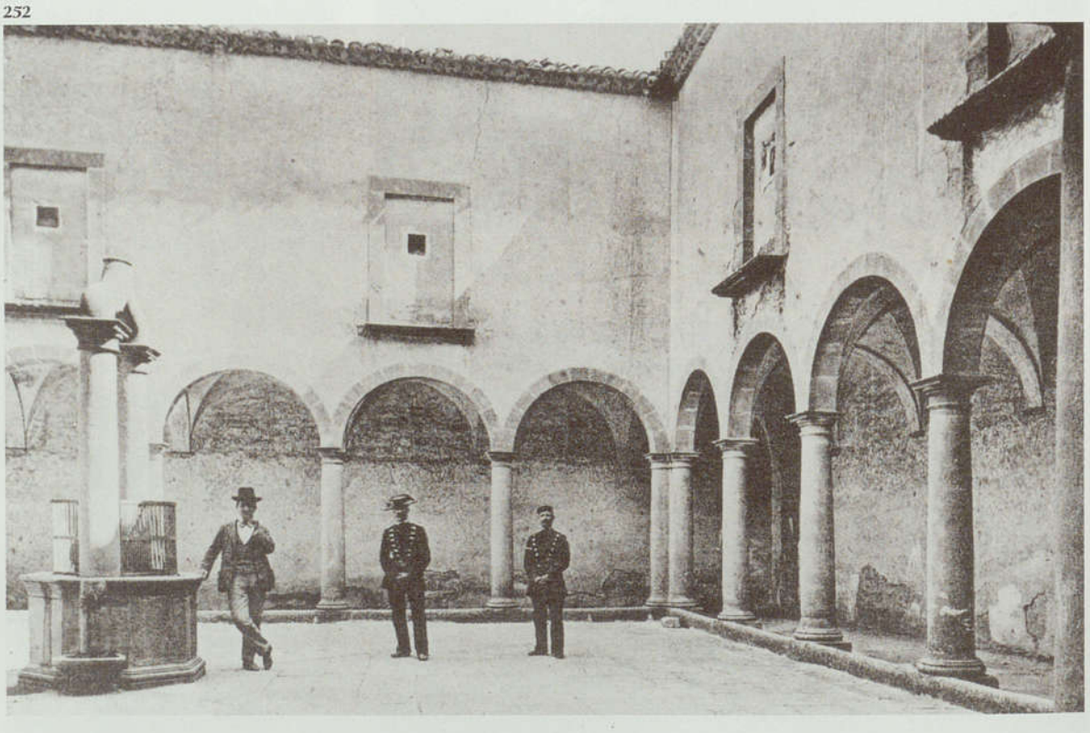
(Fotografia: Marià Jené. Família Razquin)

252

Sanaüja, 1899. Interior del claustre del convent dels pares agustinians, del segle XVIII, on es pot veure la cisterna amb el brocal de pedra. L'edifici fou exclaustrat l'any 1835 amb la desamortització de Mendizábal i tret posteriorment a subhasta pública. L'any 1844 el convent fou comprat per Antoni Purroy, però cinc setmanes més tard el van comprar, en representació del poble, uns quants veïns: Jaume Barbar, Francesc Rovira, Vicenç Abad, Marià Castellà, Jaume Padullés i Joan Farga (segons l'escriptura del 31 de gener de 1845). L'hort del convent fou adquirit per Josep Font, notari de Sanaüja, i la resta de les terres les va comprar Joan Agell, també fill de Sanaüja, catedràtic de Química a la Universitat de Barcelona, de la qual posteriorment esdevingué rector. El convent, però, anà decaient progressivament. L'any 1899 l'edifici feia les funcions de quarter de la Guàrdia Civil —tal com queda palès a la fotografia—, s'utilitzava com a alberg per a pobres i l'església estava oberta al culte.

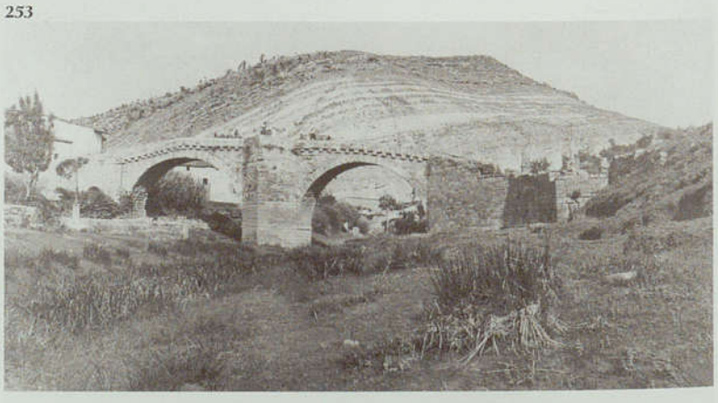
(Fotografia: Cayetano Barraquer. Família Mosella)

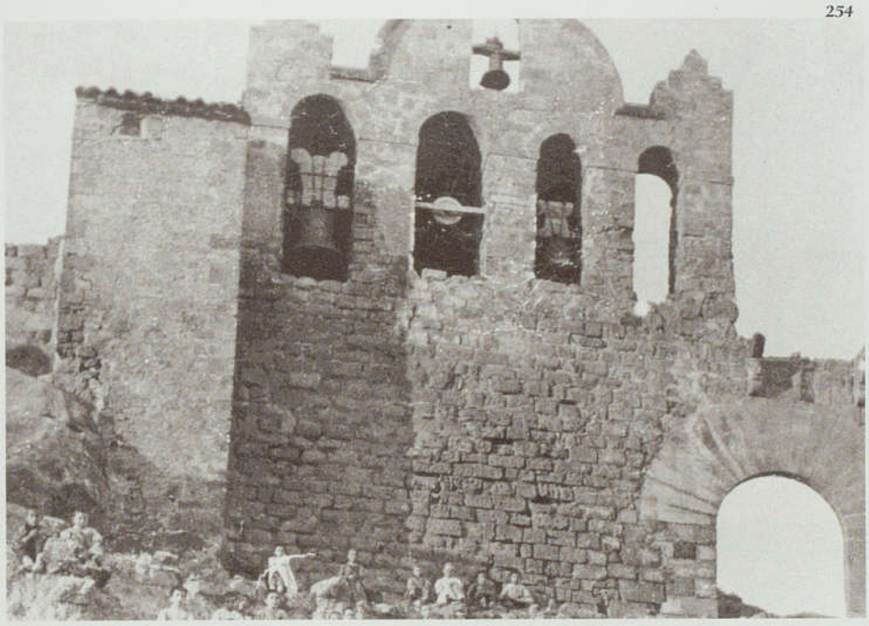
253

Sanaüja, anys 1910-1920. Pont romànic de Sanaüja, una de les obres més importants de l'arquitectura civil d'època medieval a la Segarra i fins fa poc l'única entrada al poble pel cantó de migjorn. Les restes de murs que apareixen a la dreta de la imatge reforcen la teoria que, probablement en els orígens, es podria haver bastit en aquest extrem un portal d'accés tancat amb una reixa o una porta, de manera semblant al pont del Diable de Martorell o el pont medieval de Besalú. Aquest hipotètic portal hauria estat derruït en una modificació dels primers anys del segle XX per tal de facilitar l'accés de carruatges i vehicles a la vila, reforma que coincidiria amb la de l'obertura del pas del Rellotge i del pas de la Placeta, realitzades amb la mateixa finalitat. La creu monumental que es veu a la dreta de la imatge devia tenir un significat de parada o estació de comiat al difunt, ja que és a pocs metres del cementiri. El fust d'aquesta creu es conserva actualment en un marge del camí de la Torre de Combelles, fora del seu emplaçament original.

(Família Mosella)

254

255

256

254

Sanaüja, 1899. El campanar del castell, edificat quan aquesta construcció fou convertida en el Palau Episcopal (segles XVI-XVII), ha esdevingut, amb la seva curiosa forma, el símbol de Sanaüja. Aquest fou l'únic campanar de la vila fins ben entrat el segle XX, en què es va construir el campanar de la plaça. Tot i això, fins a la Guerra Civil, els tocs que anunciaven esdeveniments de caràcter públic es feien des del campanar del castell, a càrrec d'una dona, mentre que el nou campanar indicava exclusivament els quarts i les hores. Els tocs diaris des del campanar del castell eren com a mínim quatre: el de matinada, el de migdia, el de les tres de la tarda i el toc d'oració al capvespre. Quant als esdeveniments fúnebres, el so greu de la campana grossa indicava la mort d'un home, el so agut de la petita advertia de la mort d'una dona i encara hi havia un tercer toc que anunciava la defunció d'un infant o un albat. D'altres tocs de campana indicaven commemoracions festives, alarma en cas d'incendi i d'altres vicissituds. A la imatge es poden veure, d'esquerra a dreta, la campana grossa, de nom Maria Salvaterra, que també es tocava en cas de forta tronada; les tenebres, que eren un instrument consistent en una roda de fusta que sonava el Divendres Sant, quan estava prohibit el toc de les campanes; la campana mitjana, anomenada Maria Cristina, i, a la part superior, la campana petita. A l'esquerra apareix una edificació, avui desapareguda, que allotjava el mecanisme del rellotge. Durant la Guerra Civil, les campanes van ser despenjades i van servir per a la fabricació de material bèl·lic.

(M. Rosa Argerich)

255

Sanaüja, anys 1920. Interior de l'església de Santa Maria, de factura gòtica, embellida amb el magnífic retaule major dedicat a la Mare de Déu. A banda i banda del retaule es pot veure, a la dreta, l'altar de la Puríssima, i a l'esquerra (a la imatge tapat per la trona), el del Sagrat Cor. D'aquests altars en tenien cura, respectivament, un grup de noies del poble i la família de cal Xalaux. A més del retaule major, eren remarcables pel seu valor artístic el de les Ànimes i el dels Dolors. Les imatges i els retaules de l'interior de l'església foren destruïts i cremats al mig de la plaça durant la Guerra Civil. De l'exterior del temple en fou destruïda la grandiosa imatge de la Mare de Déu i el Nen que lluïa en una fornícula de la façana principal i que es va trencar quan fou precipitada a terra. L'incendi i el saqueig de l'església parroquial de Sanaüja fou dut a terme pels membres del comitè de Cervera, els quals, malgrat que van trobar la porta de l'església paredada, no van desistir del seu propòsit i, davant la impotència de la població, van destruir el paredat a cops de mall i van regar l'interior de l'església amb gasolina, mentre els veïns del poble s'apressaven a cercar galledes d'aigua per tal d'intentar apagar l'incendi, que estava posant en perill la resta de cases de la plaça.

(Fotografia: M. Solé. Família Cinca Codina)

256

Sant Guim de la Plana, 1960. Tot i que conserva alguns panys de mur d'un edifici més antic, l'església de Santa Maria de Sant Guim de la Plana és un edifici modern, amb un campanar quadrat, coronat per una balustrada, que duu la data de 1870. La parròquia de Sant Guim va estar subjecta a la canònica de Guissona, com s'esmenta en l'acta de consagració de l'església de Santa Maria de Guissona, l'any 1098. Situada fora del primitiu nucli clos, la imatge ens la presenta amb la rectoria adossada i la creu de terme al davant.

(ACC)

257

257

Vicfred (municipi de Sant Guim de la Plana), 1917. Creu de terme. La localitat va pertànyer, a l'edat mitjana, als ducs de Cardona. El castell fou alçat l'any 1079 i avui es pot visitar per contemplar les col·leccions de pintures i porcellanes del segle XVIII. A la vila també hi ha una església parroquial dedicada a sant Esteve, que havia pertangut, fins al segle XIX, a l'arxiprestat d'Àger, posteriorment a la diòcesi de Lleida i, actualment, a Solsona.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

258

Amorós (municipi de Sant Guim de Freixenet), novembre de 1979. Altar de l'església de Sant Cosme i Sant Damià d'Amorós. A la imatge apareixen aquests dos sants metges presidint l'altar, a banda i banda d'un tercer sant o santa que no acabem d'identificar. La zona del presbiteri apareix coberta amb volta de creueria enguixada. Tot i el seu origen medieval, l'esglesiola no conserva avui vestigis romànics. Fou sufragània de la parròquia de Sant Pere, de Sant Domí.

(Fotografia: Josep M. Gavín i Barceló. Arxiu Gavín)

259

Palamós (municipi de Sant Guim de Freixenet), maig de 1979. Capella de Sant Joan de Palamós. L'origen d'aquesta esglesiola probablement es remunta al segle XI, quan el lloc de Palamós, bastit al voltant d'una fortalesa, fou conquerit i reorganitzat. L'església de Palamós fou sufragània de la parròquia de Santa Maria de Freixenet, del bisbat de Vic, fins a l'any 1957. L 'actual edifici, avui en ruïnes no conserva cap element romànic i se'ns presenta com una construcció molt modificada, construïda en pedra calcària, exceptuant la llinda i els muntants de la porta d'accés.

(Fotografia: Josep M. Gavín i Barceló. Arxiu Gavín)

260

El Castell de Santa Maria (municipi de Sant Guim de Freixenet), 1966. Gent que surt de l'església de Santa Maria, entre la qual es pot reconèixer, d'esquerra a dreta, M. Dolors Gras, Montserrat Sapera, Teresa Civit, Teresa Vilella, Carme Majà i Josep M. Gomà. El nom de la població és el Castell de Santa Maria perquè abans hi havia un castell que havia estat propietat del senyor d'Oluja Sobirana, més tard de Galceran d'Oluja i finalment de Josep de Vega i de Sentmenat. Actualment, al poble, que pertany al municipi de Sant Guim de Freixenet, hi viuen cinc famílies. L'església conté un retaule amb les imatges de la Mare de Déu, sant Sebastià i sant Antoni, a més d'una escultura del Sagrat Cor i una pintura de santa Bàrbara. Només s'obre una vegada l'any.

(Joan Gomà Caselles)

258

259

La Rabassa (municipi de Sant Guim de Freixenet), 1968. Al fons de la imatge es pot veure el campanar de l'església de la Rabassa, consagrada a sant Cristòfol, amb la part superior coberta. Actualment, després de la restauració, que es va acabar l'any 1992, el campanar torna a ser d'espadanya i les finestres deixen veure el paisatge que hi ha al darrere. L'església de Sant Cristòfol tingué en un primer moment categoria de parròquia i més tard passà a ser sufragània de l'església de Freixenet. En una visita del bisbe de Vic documentada l'any 1685, consta que aquesta església tenia deu cases al seu càrrec. Les dues nenes de la fotografia són Rosa Sala Bové i la petita M. Carme Sala Bové.

(Fotografia: Paquita Solé. Família Sala Bové)

260

261

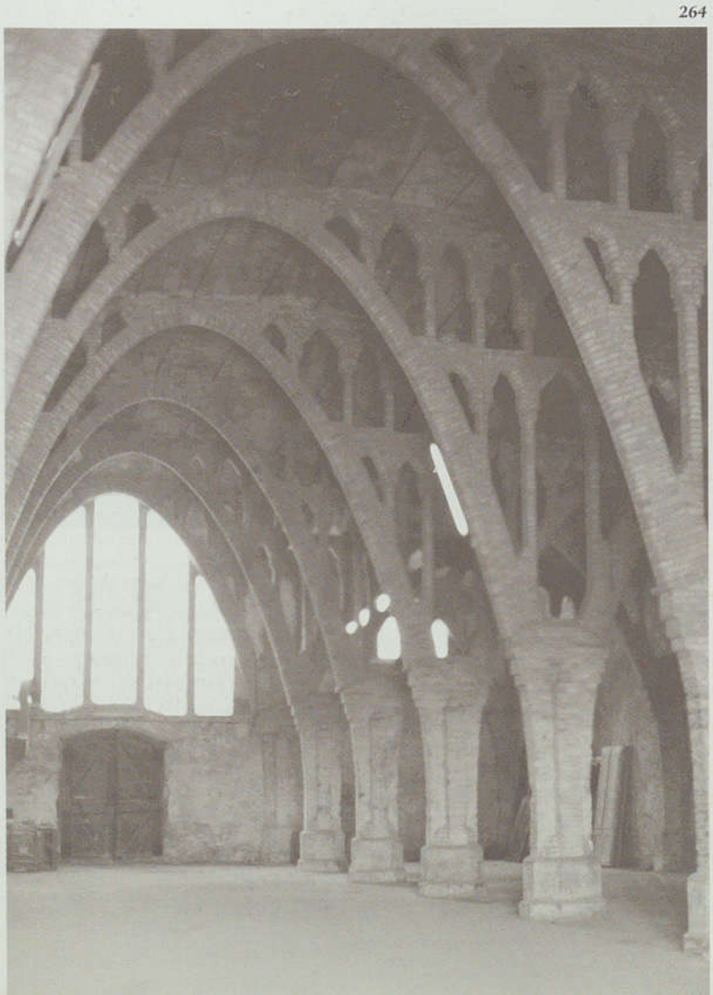
262

263

264

262

Sant Guim de Freixenet, 1930. Vista general de l'església parroquial de Sant Guim abans de la construcció del campanar actual. Durant la Guerra Civil l'església va servir de magatzem als membres del comitè, i els arbres que es veuen a la imatge es van tallar per obtenir-ne llenya. Les pedres que apareixen amuntegades van servir per construir el pis on anys més tard es va instal·lar la central de telèfons. L'any 1940, finalment, es va inaugurar el campanar.

(Família Goma Roca)

263

Sant Guim de Freixenet. Imatge exterior del Sindicat de Sant Guim, conegut com el Sindicat dels Pagesos. Aquest edifici fou construït l'any 1920 per l'arquitecte Cèsar Martinell, deixeble d'Antoni Gaudí. Posteriorment l'edifici va passar a dependre de la Cooperativa del Camp de Cervera, més tard del Banc Central i actualment pertany a una família de Sant Guim. L'estil modernista d'aquest edifici, del qual destaca sobretot l'interior, el relacionem amb els cellers cooperatius de les comarques tarragonines, com el de Montblanc o l'Espluga de Francolí.

(Fotografia: Enric Lacueva Madriguera. Sala de Lectura Sant Jordi de Sant Guim)

264

Sant Guim de Freixenet. Imatge de l'interior de l'edifici del Sindicat de Sant Guim, on es pot observar una part de la nau central i les columnes. La construcció consta de tres naus —més alta i ampla la del mig— preparades perquè el tren hi pogués entrar, ja que en aquella època a Sant Guim la palla i el gra es transportaven en ferrocarril cap a d'altres ciutats de Catalunya i Espanya. En destaca la bellesa dels arcs parabòlics fets de maó, que juntament amb la llum que entra pels finestrals donen un caràcter sumptuós i gairebé "catedralici" a l'interior. Per aquesta raó, els cellers cooperatius tarragonins, molt semblants a l'edifici del Sindicat de Sant Guim, han estat denominats "catedrals del vi". La Generalitat va declarar l'edifici, l'any 1982, monument historicoartístic i, el mes de maig de 2000, bé cultural d'interès nacional.

(Fotografia: Enric Lacueva Madriguera. Sala de Lectura Sant Jordi de Sant Guim)

265

266

265

Sant Guim de Freixenet, 1952. La imatge mostra la font de la plaça del Doctor Perelló, que es va fer construir urgentment pocs mesos abans que arribés l'aigua a les cases, l'any 1952. El projecte de la font el va fer l'aparellador Francesc Vich; l'obra fou encarregada al picapedrer Josep Bergadà de Guimerà pel preu de 5.225 pessetes, i les escales d'accés són obra de Josep Bernaus Boix. S'hi poden veure Maria Teresa Pont Iglesias, Ramon Calafell i Jaume Farrés, que juguen mentre s'omple un càntir d'aigua.

(Fotografia: Jaume Calafell. Teresa Obiols Anglarill)

266

Sant Guim de Freixenet, 1952. Vista posterior de l'església del Sagrat Cor. Es tracta d'una construcció de pedra vista i teulada de pissarra que es va començar a edificar l'any 1934, quan n'era rector mossèn Joan Bòria Pomés. Inicialment el sostre era un embigat de fusta, però després de la guerra va ser substituït per les voltes d'obra actuals. El campanar es va acabar el 1940 i té quatre obertures amb configuració d'arc apuntat. En dues d'aquestes obertures hi ha les campanes Victòria i Concepció. A l'interior de l'església es poden contemplar unes pintures murals de Francesc Vidal i Gomà (1894-1970).

(Fotografia: Jaume Calafell. Teresa Obiols Anglarill)

267

268

267

Sant Ramon, 1921. Portada barroca de l'església del santuari, característica per les seves columnes tornejades, precedents de les salomòniques. La fornícula superior és presidida per la imatge de sant Ramon Nonat. Aquesta imatge es va salvar de la desfeta de la Guerra Civil de 1936 a causa d'uns cables elèctrics situats a tocar, que van fer desistir d'enderrocar-la davant la possibilitat de deixar el poble sense llum. No van tenir la mateixa sort les imatges que ocupaven les fornícules inferiors, avui desaparegudes, les de sant Pere Nolasc (fundador de l'orde de la Mercè) i santa Maria dels Socors o de Cervelló, a esquerra i dreta de la porta d'ingrés, respectivament. Tot el conjunt de la portada se'ns presenta com un gran retaule que sobresurt enmig de l'austeritat de la façana.

(Jaume Vilatovà Feliu)

268

Sant Ramon, 1918. Interior de l'església del convent de Sant Ramon Nonat, on destaca el retaule barroc de l'altar major, obra de l'escultor barceloní Pere Costa, acabat l'any 1742. L'obra fou realitzada en fusta d'àlber i costà un total de 3.065 lliures. Es tractava d'un gran retaule unitari, presidit per les imatges de sant Ramon Nonat i la Mare de Déu de la Mercè, patrona de l'orde dels mercedaris. L'estructura arquitectònica, si bé no tan recarregada, recorda un xic el retaule del santuari del Miracle, al Solsonès, una de les obres cabdals del barroc català. El retaule major de sant Ramon fou cremat durant l'estiu del 1936. Al seu pas per la comarca, l'escultor Pere Costa també havia contractat, l'any 1741, un retaule per a la capella del Sant Crist de l'església de la Curullada.

(Jaume Vilatovà Feliu)

269

Sant Ramon, 1920. Vista de la façana de migdia del santuari, quan encara no s'havia construït el cambril nou de sant Ramon, que ocuparia l'espai a l'esquerra de la fotografia, sobresortint del cos de l'edifici. Les restes de sant Ramon Nonat, presents a la primitiva capella de Sant Nicolau d'ençà la segona meitat del segle XIII, van anar atraient fidels fins que l'orde de la Mercè, que havia estat fundat per sant Pere Nolasc i que havia adquirit la capella esmentada, va endegar la construcció d'aquest santuari cap al 1674 com a resposta a aquella necessitat del fervor popular.

(Jaume Vilatovà Feliu)

270

Sant Ramon, 1920. Cambril antic del santuari o convent de Sant Ramon Nonat, obrat a mitjan segle XVIII i vigent fins a l'any 1956, en què va ser inaugurat el cambril nou. Va patir desperfectes durant la contesa civil del 1936, el més important dels quals fou la desaparició de l'urna amb les restes del sant, encara visible en aquesta imatge. Les restes de sant Ramon havien romàs en aquesta urna d'ençà de 1695, tot i que des del 1240 havien estat dipositades a la primitiva capella de Sant Nicolau.

(Jaume Vilatovà Feliu)

271

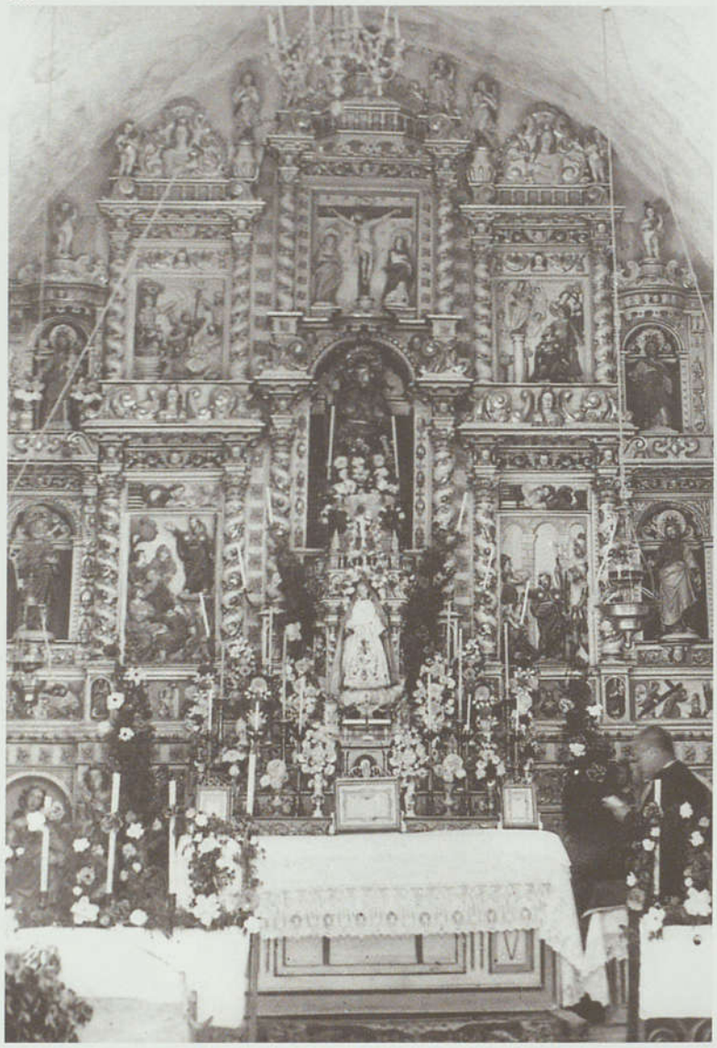
Tarroja de Segarra, 1914. Vista del portal de Dalt de la vila. Es tracta d'un portal adovellat d'arc de mig punt, lleugerament rebaixat que, en aquest cas, dóna inici a un pas cobert previ a la Placeta i més enllà a la plaça de l'Església, on s'aixeca el magnífic temple del segle XVIII damunt de la primitiva església romànica. Com a molt d'hora d'època baixmedieval, formava part de l'estructura defensiva de la vila, completament closa, que només s'obria en tres punts. El lloc és esmentat al segle XI com a Turre Rubea, Torroja, Terroja i finalment Tarroja. El poble és bressol de la família d'aquest cognom que encetà Ecard Miró. Al segle XIII els Torroja emparentaren amb els Cardona per matrimoni entre Agnès de Torroja i Ramon Folc, vescomte de Cardona.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

272

273

274

272

Tarroja de Segarra, 1950. Portal de Baix de la vila, que s'obre a migjorn i que trobem a la part baixa del poble, davant dels horts. És el típic portal adovellat, d'arc de mig punt amb l'intradós capialt de volta escarsera, també conegut com capialt de Marsella, tal com mostra la imatge. Malmès pel pas del temps, conserva les restes de les pollegueres. Pot datar de l'època baixmedieval, sense descartar que pugui ser d'època moderna. Als nuclis rurals més antics de la Catalunya central i meridional, encimbellats o no, trobem sovint reminiscències de quan eren fortificats, com és el cas de Tarroja, que encara conserva dos dels tres portals que mostren els límits dels murs de tancament, desapareguts en bona part. Pascual Madoz, al segle XIX, s'encarrega de descobrir-nos-ho: "La pobl. está circuida de una muralla ant. bastante bien conservada, en la que hay 3 puertas, y otra abertura nombrada la Brecha". Nascuda la vila en una estratègica cruïlla de camins, serva un ric passat històric que es remunta a l'època romana.

(Alfonso Coma)

273

Pallerols (municipi de Talavera), vers 1933. Fotografia de l'altar major de l'església de Sant Jaume de Pallerols, abans que fos destruït completament durant la Guerra Civil, amb la presència de mossèn Josep Buixeda. Es tractava d'un retaule que podem datar a la segona meitat del segle XVII, presidit per la imatge de sant Jaume i una imatge "de vestir" de la Mare de Déu, situada a la zona del sagrari. El retaule està compost per plafons escultòrics que narren la llegenda hagiogràfica de sant Jaume, si bé el plafó superior representa la "deesi", és a dir, la crucifixió amb la presència de la Verge i sant Joan. També a la predel·la del retaule apareixen imatges de la passió de Crist. La decoració es concreta en les columnes salomòniques o helicoïdals que flanquegen els plafons escultòrics i en les figures d'angelets que omplen els coronaments. És una obra que en conjunt contrasta enormement amb l'interior medieval, auster i de dimensions reduïdes, tal com s'observa a la imatge, en què el retaule sembla "encaixat" mil·limètricament dins la zona del presbiteri.

(Cal Roca)

274

Tarroja de Segarra, 1918. Creu termenal de Sant Julià que s'aixecava en el camí vell de Cervera, molt a prop de l'ermita de Sant Julià, que fou enderrocada l'any 1936. Probablement estem davant d'una de les poques creus documentades a la Segarra ja que gràcies a la inscripció que servava en una de les cares del sòcol assabentava del nom del benefactor que l'havia manat construir: "Aquesta creu a feta fer en Ramon Tomas mercader ay MCCCCXXXV". Estructuralment segueix l'esquema típic d'aquest tipus de monuments cruciformes, basat en una graonada que serveix de basament, un sòcol, el fust —en aquest cas vuitavat, on destacava un petit escut en losange—, el nus i la creu, reservant sempre el treball més artístic de l'escultor pel capitell i la creu, que evidencien els perfils i les formes típicament gòtiques. Al nus s'hi representaven en relleu vuit imatges de sants sota dosserets amb els corresponents atributs, mentre que a la creu, de perfil acardotat —segons la terminologia de Gudiol i Cunill— i amb calats, s'hi disposava una iconografia típicament gòtica amb el Crucificat a l'anvers i la figura de la Mare de Déu al revers. L'ermita de Sant Julià, al fons, és de construcció moderna (segle XVIII), de planta i absis quadrangulars, i disposava antigament d'un porxo que preservava l'entrada, actualment desaparegut. Alguns signes lapidaris en alguns carreus ens permeten donar un origen més allunyat a l'ermita, probablement baixmedieval, com la creu.

(ACC i Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

275

276

277

275

Tarroja de Segarra, 1930-1936. La nova església parroquial de Sant Salvador, que substituí l'antiga església romànica, fou construïda durant l'últim terç del segle XVIII sota els auspicis de cal Tella i del rector Josep Vilamajor, que fou professor a la Universitat de Cervera i canonge de Vic. En els seus viatges per Catalunya, Rafael d'Amat i de Cortada, el popular Baró de Maldà, fa un elogi de la nova església: "Lo poble de Tarroja (...) es medià en caseria, ab la iglesia nova de alguns 18 anys, molt clara, per tenir lo cimborri y vidrieras en ell, si no me engaño. Los ninchos de las capellas son en una igualtat y blanca de parets. La iglesia vella, a més de ser petita, era molt angustiada de bóveda i fosca". A la fotografia, situada en una fornícula damunt la portada, hi ha l'antiga imatge de sant Pere, procedent de l'església vella.

(ACC i Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

276

Tarroja de Segarra, 1920. Creu monumental que s'aixecava al carrer del Raval. Exempta en origen, però integrada al nucli urbà arran de l'expansió pel nord a partir del segle XVIII, presenta l'esquema clàssic amb una graonada de planta poligonal, sòcol quadrat amb les arestes tallades al biaix d'on sobresurten uns relleus, fust vuitavat, i nus i creu (amb el Crucificat mirant cap a l'església) profusament decorats que repetien l'esquema i els motius de la creu de Sant Julià, cosa que ens permetria de datar-la al segle XV. Al món rural, molt més que no pas a les ciutats, la creu ha presidit la vida dels cristians, per això ens la podem trobar com a senyal de delimitació o fita d'un espai, com a monument situat en els límits d'un terme (creus termenals), com a signe de protecció per a les collites o contra pestes i malvestats a la vora d'un camí, en una cruïlla o a l'entrada d'un poble, vora dels portals d'accés. Aquest és el cas de la creu del Raval.

(ACC i Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

277

Tarroja de Segarra, 1920. Creu processional de Sant Salvador. Obrada en argent blanc, amb les imatges daurades, esdevé un dels exemples més reeixits de l'orfebreria d'aquestes contrades, al capdavant dels quals cal situar la creu de Sant Nicolau de Cervera. De perfil flordelisat, la creu duu en diversos punts el punxó de Cervera, i la manera com està treballada ens la situaria al segle XVI. A l'anvers hi apareix el Crist, amb l'anagrama "Jhs" en el nimbe quadrat, i quatre caps alats d'àngels als medallons de mig braç; al revers (que veiem a la fotografia), la imatge de sant Salvador flanquejada pels evangelistes als braços. El nus està constituït a manera de templet gòtic, també típic de l'època, amb les imatges de Jesús ressuscitat, la Verge, sant Joan Evangelista, sant Joan Baptista, sant Pere i sant Pau. La realització de creus d'orfebreria dins de l'art gòtic fou abundantíssima, coincidint amb la introducció de metalls preciosos procedents de les Índies, cosa que va afavorir poderosament el desenvolupament d'aquest art, sobretot en el camp de l'escultura en metall. Amb un esquema formal molt uniforme que esdevingué clàssic, les creus processionals d'argent van enriquir tots els racons de la nostra geografia, fins al punt que no hi ha cap parròquia, església o esglesiola que no hagi posseït o no posseeixi un d'aquests magnífics models.

(ACC i Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

278

Tarroja de Segarra, 1950. Safareig i abeurador de la vila, al torrent de Fonts Caldes (Fontcaldes o Soncaldes). Aprofitant les canalitzacions de l'aigua, o derivant-la dels torrents i rieres que passaven pels seus termes, les viles i pobles es dotaren de serveis comunitaris com ara fonts públiques, abeuradors per a animals o safareigs. El safareig i l'abeurador públic de Tarroja, actualment en desús, es troba la sortida de la població, sota mateix de l'antiga carretera que mena a Cervera, en el llit del torrent de Fonts Caldes que recull els desguassos de la font de Castellmeià.

(Narcís Saladrigues)

279

L'Aguda (municipi de Torà), vers 1910. Antic altar de l'església de Santa Maria de l'Aguda, d'inspiració neoclàssica, amb la imatge de la Mare de Déu amb vestits postissos, com era usual a partir del segle XVIII. Després de la contesa civil, s'acordà de restaurar el santuari i entronitzar una nova imatge. L'any 1971 se'n va fer una restauració més completa, i el 7 d'abril de 1980 s'hi va beneir una nova imatge de la Mare de Déu de l'Aguda, d'estil neoromànic, obra de l'escultor barceloní Joan Marco i Ahicart. Finalment, durant l'any 2000 es va dur a terme una nova intervenció en el santuari, de la qual destaca el retorn del magnífic absis romànic al seu aspecte original, ja que havia estat sobrealçat segurament durant l'època moderna.

(Jaume Coberó)

280

Cellers (municipi de Torà), 1965. El castell de Cellers, documentat explícitament des de l'any 1187, té l'origen en el marc de la reconquesta cristiana a cavall dels segles IX i X. L'any 1375 n'era senyor Ramon de Pinós, que el tenia en feu pels vescomtes de Cardona. Sobre ell recau l'acusació d'haver participat en el trasllat a Cardona de les relíquies dels cossos dels sants màrtirs Celdoni i Ermenter, venerades al monestir del mateix lloc. El castell era un robust edifici de planta més o menys quadrangular, la façana del qual presentava un bell escut de marbre blanc, amb les armes dels Pignatelli, els Aimeric i els Argensola, que en mantingueren el senyoriu durant el segle XVIII. L'edifici —la imatge mostra una de les seves estances— fou habitat fins als anys cinquanta. Des d'aleshores ha sofert una forta i ràpida degradació, i actualment solament en resten unes tristes runes.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

281

Fontanet (municipi de Torà), 1983. La imatge correspon a la restauració de l'església de Sant Miquel de Fontanet, realitzada l'any 1983, promoguda pels parroquians i l'Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà, entitat clau a l'hora de parlar de la recuperació del patrimoni toranès, ja que va impulsar la restauració d'altres esglesioles del terme, com la de Sant Pere de Figuerola, o la recuperació de l'edifici del convent. La intervenció consistí bàsicament a enderrocar la rectoria, que es trobava adossada a l'església, i a restaurar la teulada, per tal de retornar-li l'aspecte que devia tenir al segle XII. Relacionada amb l'antic castell de Fontanet, avui desaparegut, l'església de Sant Miquel esdevé característica pel seu absis amb decoració llombarda i per la seva façana, amb l'esvelt campanar de cadireta i el graciós porxo construït durant l'època moderna, lloc de reunió de la comunitat després de l'ofici litúrgic.

(Jaume Coberó)

282

Torà, 1965. Cal Torelló (també casa Martí i, més antigament, cal Salabert), era tal vegada la més imponent de les cases senyorials de la vila, com cal Massana o cal Fantico. Els Torelló eren propietaris de la caseta del Martí, els masos de Solibernat i Senillosa i moltes altres heretats del terme. La casa pairal, situada a la plaça de la Creu, estava estructurada en planta baixa, dos pisos i pati, i en destacava la doble galeria orientada a migjorn. Allotjà durant molts anys una fassina i també s'hi va instal·lar el locutori telefònic. Durant la Guerra Civil va ser confiscada i ocupada pel Comitè Revolucionari Antifeixista de Torà, i s'hi van instal·lar les dependències municipals. Fou enderrocada als anys setanta per tal de construir l'edifici que havia d'hostatjar una entitat bancària i pisos.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

278

279

280

281

282

284

283

Torà, 1916. Plaça de la Creu. Al començament de la centúria la plaça de la Creu encara no era delimitada pels actuals edificis. En primer terme veiem l'antiga creu del segle XV, construïda en recordança del pas de les despulles de sant Ramon Nonat, quan una mula cega que duia el seu taüt des de Cardona es va aturar en aquest lloc, va fer dos tombs i va reprendre seguidament el viatge cap a Portell. Originàriament la creu era coberta amb una teulada que una tempesta va enderrocar l'any 1901. Va ser destrossada durant la Guerra Civil, i l'any 1951 es va reconstruir. Des d'aquesta posició hom podia veure les restes de la torre del castell de l'Aguda, destruïda per una forta tempesta la tarda del 12 d'octubre de 1907.

(Fotografia: Josep Colominas. ACC)

284

Torà, vers 1910. Imatge de la plaça de la Font, un espai molt concorregut fins a la instal·lació de l'aigua corrent a les cases. L'origen d'aquesta font, l'aigua de la qual prové de les fonts de cal Porta —Torà és un terme ric en aigua— es remunta al segle XVII, quan ja es construeixen les primeres canonades i es porten vint canons ceràmics de Cervera, que seran posteriorment substituïts per canals de pedra. Finalment, l'any 1704 l'aigua arriba a la vila per mitjà de la nova canonada i s'inaugura la font monumental que coneixem, a la qual s'afegiran uns safareigs, piques per abeurar els animals i d'altres per netejar la verdura. Al principi del segle XX, la visita del rei Alfons XII, amb motiu de les riuades, farà que la plaça canviï temporalment de nom i adopti el del monarca. Abans, però, encara havia estat coneguda com la plaça de la Torre. A la imatge apareixen els de cal Samarra, amb uns pastissers, portant a abeurar la mula, mentre unes dones renten la roba als safareigs.

(Jaume Coberó)

285

Torà, 1965. A la plaça del Vall, imatge de cal Barberet, que va ser parcialment enderrocada al principi dels anys setanta perquè amenaçava ruïna. Juntament amb la plaça de l'Església, era una de les poques estructures porxades que hi havia a Torà. La casa Barberet, que tenia una capelleta a la façana lateral per allotjar una imatge de la Mare de Déu del Roser, formava part d'un important projecte —finalment no realitzat— consistent a porxar tota la plaça del Vall, projecte que té l'origen l'any 1795, quan les autoritats de la vila demanen al rei Carles IV el permís per alçar arcs i voltes davant de les cases de la plaça pública, amb el benentès que cada casa pagaria el valor que s'estipulés del terreny que ocuparien els porxos. El motiu adduït era que amb la recaptació de la venda del terreny es podria conduir l'aigua potable fins a la vila. La petició, d'altra banda, també corresponia a la necessitat de reformar la plaça del Vall, lloc on se celebraven les fires i els mercats, sovint perjudicats per les inclemències del temps.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

286

Torà, 1968. Convent de Sant Antoni de Pàdua. Del començament del segle XVIII, és un dels edificis més notables de la vila. Es tracta d'una construcció verament austera, de la qual es conserven dues de les tres ales de l'edifici conventual, mentre que la banda de tramuntana queda descoberta; el claustre és semblant al del convent dels agustins del Pla de Sanaüja. Estructurat en planta baixa, pis i golfes, presenta parament de pedra irregular amb reserva de carreus ben tallats a les cantonères i obertures. Del conjunt, però, la part més remarcable és l'església, d'una sola nau, que tendeix a un tipus de planta centralitzada. Parteix d'un petit atri o cancell que dóna pas a un espai cobert pel cor elevat i a la nau, en principi de forma longitudinal, que queda interrompuda per un ampli creuer cobert amb una mena de cúpula plana. La construcció del convent de pares franciscans de Sant Antoni de Pàdua la impulsaren els mateixos habitants de la vila, d'acord amb el vot que feren l'any 1684. Finalment l'any 1704 els frares s'hi pogueren instal·lar definitivament, tot i que encara quedava pendent l'església, que fou beneïda uns anys més tard, concretament el 25 d'octubre de 1760. La llei desamortitzadora posà fi a la vida conventual, i les instal·lacions foren subhastades i passaren a mans, l'any 1847, de Pere Viles. Des d'aquell moment ha estat utilitzat, juntament amb l'església, com a caserna de la Guàrdia Civil, habitatges, cafè i cinema, o magatzem del Servicio Nacional del Trigo.

(Jaume Coberó)

287

Torà, 1964. En una estança del campanar de l'església de Sant Gil de Torà es conserva el rellotge instal·lat el 1906 per Josep Besses (amb taller al carrer Pelai núm. 54 de Barcelona), que substituïa l'antic rellotge documentat l'any 1748. És un rellotge de corda, sense esfera exterior, que toca quarts i hores amb sengles campanes. Cap al final dels anys vuitanta, quan encara funcionava a la perfecció, aquest rellotge de corda fou substituït per un altre d'electrònic, amb un so de campana per altaveu no gens afortunat. Després de la Guerra Civil, en què les campanes foren entregades a la Generalitat com a metall per a fondre juntament amb les de l'Aguda, se n'aprofità una de l'església de Sant Miquel de Fontanet. Finalment, l'any 1955 es beneí una nova campana de 564 quilos, batejada amb el nom de Gilia Aguda Roser, construïda per subscripció popular.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

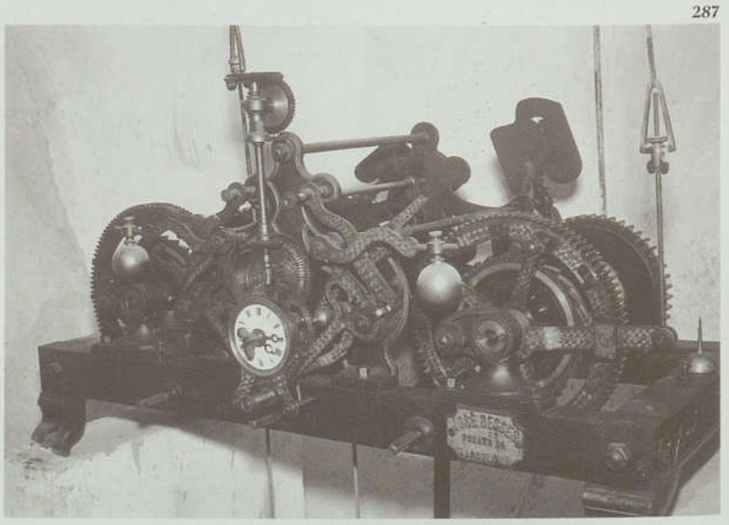
285

286

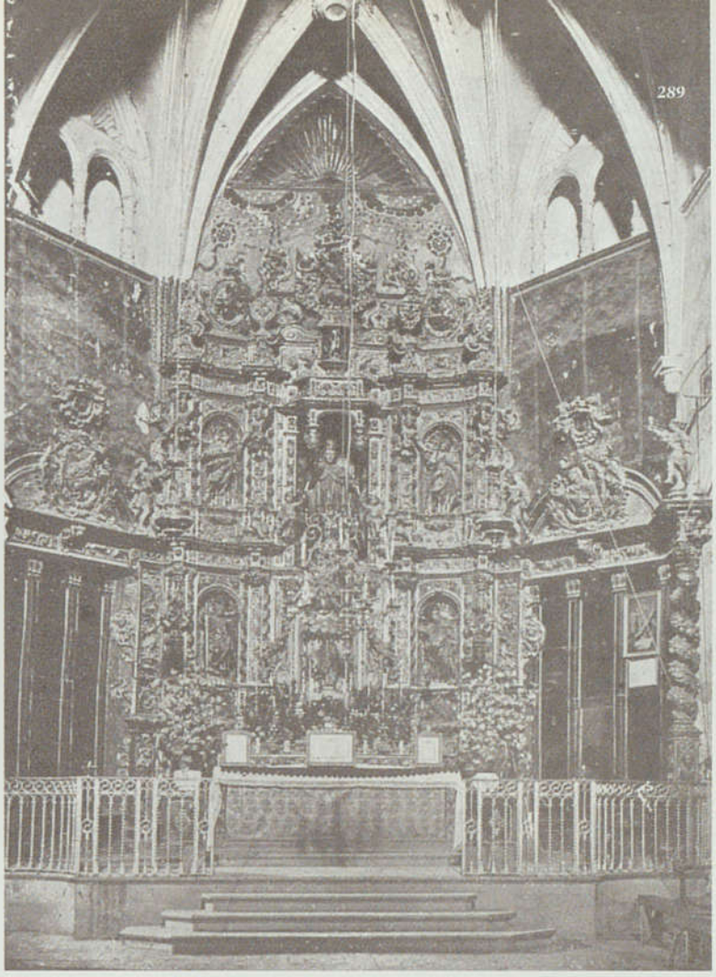

287

288

289

290

291

288

Torà, vers 1910. Retaule ubicat a la capella de la Mare de Déu del Roser, a l'església parroquial de Sant Gil. Desaparegut en gran part durant la Guerra Civil, se'n conserven sis plafons al Museu Comarcal de Manresa corresponents a sis dels Misteris del Roser, salvats gràcies a la intervenció de dos membres del Comitè de Conservació d'Edificis Públics i Patrimoni Artístic i Cultural, que l'any 1937 els dipositaren, juntament amb altres objectes donats pel Consell Municipal de Torà, als soterranis de Sant Ignasi, a Manresa. Segons la imatge, que només ens en mostra la part central, el retaule estava presidit per la Mare de Déu del Roser lliurant el rosari a sant Domènec de Guzmán, situat a la part inferior. A banda i banda, les imatges de sant Sebastià i sant Roc, que també eren cotitulars de la Confraria del Roser de Torà, fundada l'any 1574. En el llibre d'aquesta confraria, conservat a l'arxiu parroquial, una nota explica que el retaule fou realitzat per l'escultor manresà Josep Generes l'any 1666.

(Jaume Coberó)

289

Torà, vers 1910. Retaule major de l'església parroquial de Sant Gil, desaparegut durant la Guerra Civil. Realitzat l'any 1703 pels escultors Bernat i Francesc Vilar, es tracta d'un retaule que gira al voltant de la llegenda hagiogràfica de sant Gil, el titular del retaule i de la parròquia, ermità i patró dels pastors del Pirineu. També hi són presents les imatges de sant Pere i sant Pau, sant Josep i sant Joan Baptista. El retaule costà 625 lliures, aplegades per subscripció popular.

(Jaume Coberó)

290

Torà, 1964. Una de les nou làpides funeràries de l'església de Sant Gil de Torà, datades entre els segles XVI i XVIII, que es van vendre l'any 1964 quan es va realitzar una nova pavimentació a l'església. La inscripció de la làpida diu: "Sepultura de Francesc Mujal, capità reformat, i dels seus, 1686". Aquesta sepultura fou utilitzada almenys fins a l'any 1810, en què Joan de Mujal i de Gibert expressa la voluntat de ser-hi enterrat. També és una de les tres làpides que, juntament amb la dels rectors i la dels Perpinyà, presentaven emblemes heràldics, mentre que les altres només presentaven epígrafs amb el nom de la família corresponent i alguns símbols relacionats amb la mort, com els ossos i la calavera.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

291

Les Cases de la Serra (municipi de Torrefeta i Florejacs), anys 1970. Ubicat dins del nucli dispers de les Cases de la Serra, al nord del terme de Sanaüja, tocant a les comarques de la Noguera i el Solsonès, Sant Pere de Pujol és un dels indrets més interessants des del punt de vista arquitectònic. La part més remarcable de l'església de Sant Pere, situada a pocs metres del mas Pujol, data d'època romànica, si bé la resta de la construcció és més moderna. De la part romànica destaca l'absis semicircular decorat amb bandes llombardes i dues arcuacions cegues entre cada faixa, una finestra de doble esqueixada i una part del mur nord en la qual es basteix un campanar d'espadanya de dos ulls.

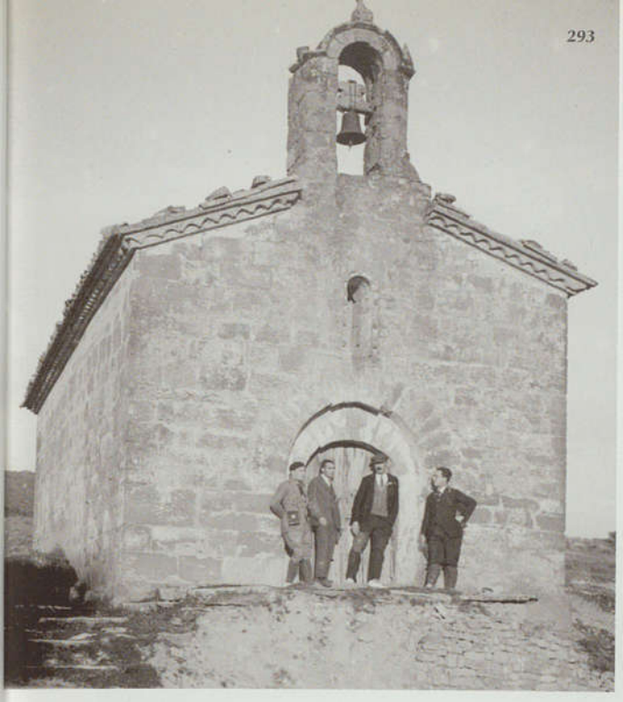
(Joan-Plàcid Sala Montalà)

292

Castellmeià (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1913. La fortalesa de Castellmeià es troba situada a ponent del poble del Llor, en una petita elevació del terreny pels peus de la qual transcorre la carretera de Tarroja a Sant Ramon. Aquest castell, d'una gran robustesa i estampa, està coronat per una torre, que fou el probable origen de la casa-castell que avui coneixem, i una bestorre. L'entrada al casal s'obre al nord i es fa per un portal adovellat que conserva l'escut dels Vergós. Són remarcables els finestrals de factura renaixentista que donen testimoni del moment constructiu del casal, que cal situar al segle XVI, si bé al XIII ja es troba documentat com a "Castri de Mediano" i al XIV ja pertanyia als Vergós, que en foren propietaris durant molts anys. Posteriorment va pertànyer als Junyent i Marimon, als Amat, als Càrcer i als Vilallonga.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

293

294

295

296

293

Castellmeià (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1926. Església del castell sota l'advocació de la Mare de Déu de la Llet, amb uns visitants que no identifiquem a la porta. D'una sola nau i absis rodó, és obra del romànic tardà, probablement d'entre els segles XIII i XIV. Presenta parament de carreus ben treballats disposats a filades, volta apuntada i porta al frontis de doble arc de mig punt adovellat, damunt del qual sobresurt un escut dels Vergós i una finestra d'arc de mig punt monolític. A l'interior es venerava, segons una notícia de Josep Salvany de l'any 1918, una pintura del segle XV corresponent a una escena de la vida de sant Joan Evangelista, que Duran i Sanpere atribueix a la mà del pintor Jaume Vergós. Aquest pintor podria estar emparentat amb els Vergós de Castellmeià, senyors del castell, que tenien sepultura a l'interior d'aquesta església.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

294

Florejacs (municipi de Torrefeta i Florejacs), anys 1970. Encimbellat, l'edifici del castell que avui coneixem ocupa un bon tram del perímetre de la vila closa, que s'hauria format al seu redós. Bastit damunt la cinglera, en destaca —en un dels extrems— la torre emmerletada de planta quadrangular, a la part baixa de la qual s'obre el que en altre temps devia haver estat l'únic accés a l'interior del clos. Tot i l'origen altmedieval, que la documentació ens situa en la segona meitat del segle XI, la construcció que avui coneixem és posterior, fruit d'un procés de reforma i ampliació que es manifesta d'una manera evident a partir del segle XVI, com ho mostren encara les seves sales interiors i diversos elements de la seva arquitectura. Enfeudat, segons alguns autors, als Cervelló, passà a mans dels Alemany, els Josa, els Cortit, els Agulló, els Ribera i els marquesos de Gironella, antecessors familiars dels actuals propietaris, la família Jaumandreu-Balanzó.

(Joan-Plàcid Sala Montalà)

295

Gra (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1915. Vista de la capçalera de l'església parroquial consagrada a sant Salvador; al seu costat, adossats pràcticament al mur de tramuntana, s'identifiquen els basaments i fragments de fust de dues creus del viacrucis. La primera notícia documental d'aquesta església la trobem en l'acta de consagració de Santa Maria de Guissona, l'any 1098. D'origen romànic, l'església ha sofert diverses ampliacions i reformes que n'han modificat notablement la fesomia original, entre les quals destaca la portalada barroca amb un emblema heràldic. A l'època contemporània, la població fou l'escenari d'una sagnant batalla —el 12 de juny de 1837— que enfrontà les forces cristines del baró de Meer i les carlines de Carles de Borbó; el desenllaç fou favorable als cristins, i el baró de Meer va ser nomenat comte de Gra.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

296

Gra (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1916. A uns 500 m a ponent del nucli de Gra, enmig d'un camp de conreu, s'aixequen les restes de l'antiga església de Santa Maria de Teuladells o Teuladella. D'estil romànic, és d'una sola nau, amb absis rodó i coberta de volta apuntada —pràcticament arruïnats—, i portal d'ingrés d'arc adovellat al mur oest. Arquitectònicament austera, presenta algun element decoratiu a l'interior. Pròxim a l'edifici trobem les restes del que devien haver estat les dependències d'un antic monestir de monges agustines i una necròpolis de tombes excavades a la roca, entre les quals destacava l'anomenada "de l'Abadessa", segons la tradició oral. El primer testimoni documental de la seva existència data del 1180, i el fa dependent de la col·legiata de Santa Maria de Guissona. A mitjan segle XIII, quan Geralda de Coscó funda, l'any 1248, el monestir de monges agustines, l'indret pren un notable relleu. L'any 1423 el lloc es trobava deshabitat.

(ACC)

297

297

El Llor (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1916. Absis romànic de l'església de Sant Julià, decorat amb les típiques arcuacions llombardes. Originària del segle XII, l'església ha sofert múltiples reformes, concretades en la construcció de capelles laterals i una nova portada durant el segle XVIII, a més de la construcció del campanar al final del segle XIX. La porta d'ingrés, que s'obre en el mur lateral de migjorn, la coronen sengles emblemes heràldics del poble (llorer) i de la família Copons (copó), que en mantenia el senyoriu des del segle XIV. L'edifici s'ubica fora dels murs de la vila closa formada a redós de l'antic castell.

(ACC)

298

El Llor (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1940. Sepulcre del cavaller Hug de Copons, dins de l'església de Sant Julià, actualment al Museu Diocesà i Comarcal de Solsona. Hug de Copons, que participà en l'expedició de Pere el Cerimoniós a l'illa de Sardenya, hi va morir el 1354. Les seves restes descansaren en aquest sepulcre al castell del Llor, fins que a causa del progressiu enderrocament de la construcció foren traslladades a l'església. El sarcòfag, que va poder ser salvat el 1936 i que actualment es troba perfectament conservat, porta, en pulcra escriptura gòtica, la següent inscripció: "Primo die aprilis anno MCCC quinquagesimo quarto mori l'honrat n'Hug de Copons en Cerdenya en ajuda del senyor rei, del qual aportaren els seus ossos. Aquí jau en aquesta tomba".

(Joan-Plàcid Sala Montalà)

299

Sedó (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1916. D'origen romànic, l'església de Sant Donat de Sedó ha sofert al llarg dels segles moltíssimes reformes que li han canviat completament la fesomia original. Una d'aquestes reformes va ser la substitució del campanar d'espadanya que veiem a la imatge, obra del començament del segle XVII, per l'actual campanar, promogut i finançat per Josep Pardo i construït pel paleta de Sedó Ramon Giribet l'any 1923, tal com està indicat en un carreu de la part alta de l'edificació. Conserva actualment unes campanes centenàries i un rellotge de campanar també centenari.

(Fotografia: Agustí Duran i Sanpere. ACC. Fons Duran i Sanpere)

298

299

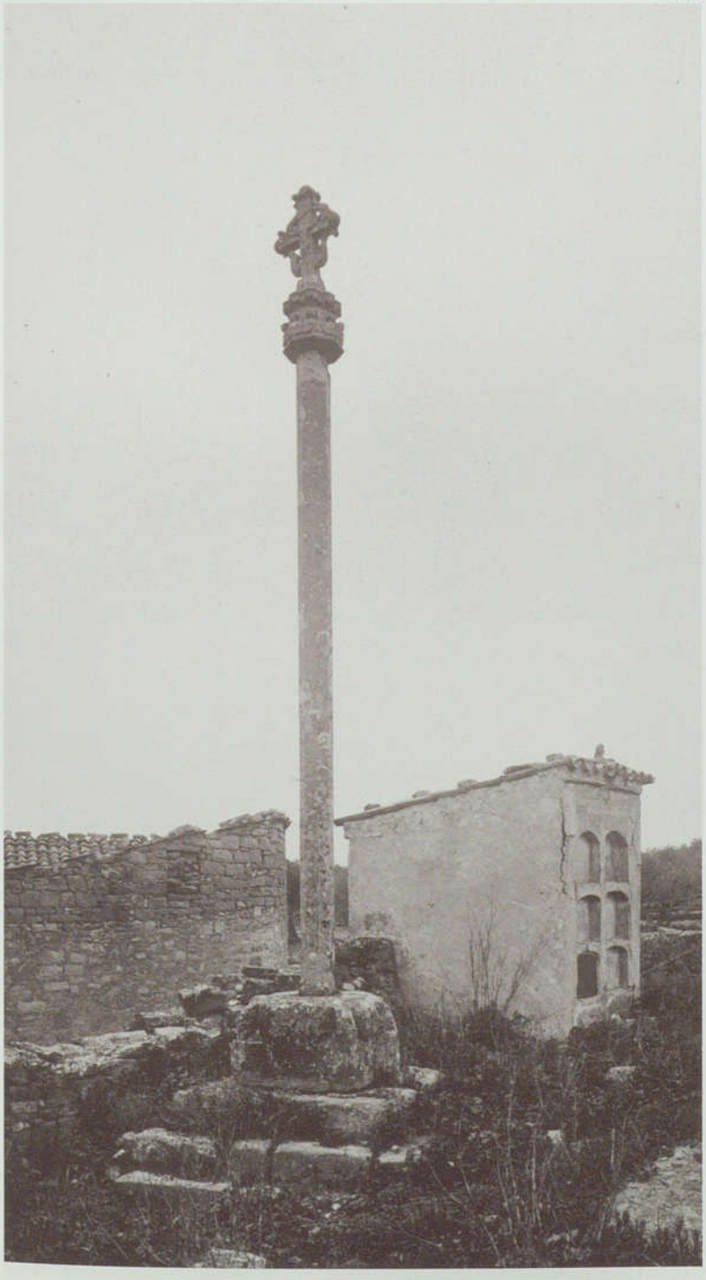
300

301

302

300

El Llor (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1915. La imatge ens mostra l'aspecte que tenia el castell abans que desaparegués al llarg del segle XX, procés que culminà amb la construcció del dipòsit d'aigua. En destaca la torre d'homenatge, com a primigènia estructura a la qual s'adossa el casal senyorial obra del segle XVI, tal com succeeix en molts altres indrets, com per exemple Castellmeià. El *castrum Lauri* és esmentat en un document del 1024 amb motiu del plet que enfrontava el bisbe Ermengol d'Urgell i el cavaller Guillem de Lavansa. Al segle XII els feudataris n'eren Arnau de Sanaüja i Hug del Llor, durant el segle XIV passà als Copons, i al segle XVII els Copons s'uniren amb els Mata, que en foren els titulars fins a les acaballes del règim senyorial.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

301

Les Sitges (municipi de Torrefeta i Florejacs), principi dels anys 1960. Propietat de Pilar de Febrer i Sanllehy, marquesa de Villapalma de Encalada, el castell de les Sitges conservà fins als anys setanta —data a partir de la qual, arran de la marxa dels masovers, ha estat reiteradament espoliat— bona part del seu mobiliari, que havia estat salvat per la Generalitat de Catalunya ja el 1936 quan el dipositá a Cervera. Aquesta fotografia ens en mostra el saló principal, a la primera planta de l'edifici.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

302

Torrefeta (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1916. Creu del Fossar. Es tracta de l'antiga creu que s'aixecava i presidia, abans que fos enderrocada l'any 1936, el cementiri vell de Torrefeta. Esdevingué un bell exemplar de creu monumental, no solament pel seu acurat treball al capitell i la creu, sinó també per les seves extraordinàries dimensions, d'una alçada no inferior als 8 m, que la devien situar entre les més altes de Catalunya. Esculpida en pedra, segueix l'esquema clàssic d'aquesta tipologia de monuments cruciformes, amb una graonada, sòcol a manera de dau amb les arestes esbiaixades, fust vuitavat, capitell o nus i creu. En destaquen el capitell, que forma un fris vuitavat amb figures de sants capçats per dosserets de tradició gòtica, i la creu, de braços plans i rectilinis amb calats als angles que la reforcen i embelleixen, a més de les imatges del Crucificat i de la Mare de Déu a l'anvers i el revers, respectivament. Per les seves característiques estructurals i escultòriques, la seva construcció coincidí amb el moment de màxima esplendor pel que fa a l'aixecament de creus monumentals, a cavall dels segles XVI i XVII. Al segle XVI es va començar a donar importància als cementiris que hi havia a redós de les esglésies, i els bisbes van manar que fossin tancats amb murs. La construcció d'aquestes parets va fer desaparèixer les antigues creus-fita que delimitaven l'espai sagrat d'enterrament. Tant si es conservaven com si no les creus-fita, va introduir-se la pràctica de posar al mig del sant clos una creu més o menys solemne o de caràcter monumental, com és el cas de la de Torrefeta.

(ACC i Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

303

Les Sitges (municipi de Torrefeta i Florejacs), anys 1910. El castell de les Sitges es troba situat a la part alta del llogaret, actualment deshabitat, de les Sitges, a uns dos quilòmetres de Florejacs. De planta quadrada, portal adovellat amb matacà al cim, tot emmerletat i coronat per la majestuosa torre d'homenatge, també de planta quadrada i emmerletada, és un dels més bells exemples de l'arquitectura militar de la comarca.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

304

Torrefeta (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1916. El portal de Dalt, que s'obria a llevant de la vila closa, tal com el viatger el podia descobrir al començament del segle XX. Amb el carrer empedrat i les restes d'un matacà a la part superior, respon al clàssic portal adovellat de dotze dovelles i clau, amb l'intradós formant capialt de volta escarsera. Va ser bastit a tot estirar a l'època baixmedieval, tot i que ens decantem més per una data a cavall dels segles XVI o XVII, uns segles que esdevenen particularment conflictius al camp a causa, en bona part, del bandolerisme i la Guerra dels Segadors. D'aquesta manera, les construccions rurals van incorporar elements de protecció, com ara torres de guaita i defensa, un disseny d'obertures i paraments atenent precaucions defensives (matacans, espitlleres...), així com portals tancats d'ingrés que van donar com a resultat edificis i nuclis molt compactes i poc accessibles des de l'exterior. L'any 1927, la part superior del portal, on hi havia les restes del matacà, fou rebaixada amb la finalitat de passar-hi els cables de la instal·lació de la llum elèctrica. A la imatge podem veure, a dalt d'un balcó, a mà esquerra del carrer, Carme Castellà Costa, de cal Pati, amb un infant que pot ser qualsevol dels seus fills, Cecília, Joan o Isidre.

(ACC i Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

303

304

El món del treball: una col·lectivitat que es construeix a si mateixa

Durant el darrer terç de segle XX, la comarca de la Segarra ha experimentat un conjunt de transformacions molt importants. En l'àmbit econòmic, en general, i en el de l'estructura del treball, en particular, la Segarra ha passat de ser una comarca eminentment agrària a convertir-se en una comarca majoritàriament industrial. En aquest sentit, les xifres relatives a l'evolució de la població activa són força clarificadores. Si l'any 1970 gairebé la meitat de la població activa encara era agrària, l'any 1996 el sector primari amb prou feines podia donar treball al vint per cent de la població activa. En canvi, durant aquests mateixos anys la població activa industrial s'ha multiplicat per dos; ha passat de prop del vint-i-vuit per cent a gairebé el quaranta-vuit per cent. Pel que fa al sector serveis, des de sempre ha tingut una importància relativa menor, encara que durant els últims anys ha aconseguit situar-se per damunt del sector agrícola. D'ocupar prop del vint-i-quatre per cent de la població activa de l'any 1970 ha passat a donar feina, l'any 1996, entorn del vint-i-vuit per cent.

Aquest procés de conversió cap a una economia plenament industrialitzada ha provocat, sens dubte, notables canvis en la fisonomia econòmica i laboral de la comarca de la Segarra. En el present apartat, centrat en el món del treball, aquests canvis es constaten de forma clara a partir de les imatges que hi apareixen. Fins a principi de la dècada dels anys setanta del segle XX, s'observa com el nucli més important de fotografies està agrupat entorn del treball de la terra. D'aquesta manera, durant aquests anys, llaurar, segar o batre, primer de forma manual i després mecànicament, havien esdevingut les principals activitats laborals de la població segarrenca. A més a més, la resta d'activitats econòmiques estaven directament vinculades al món agrícola. Per exemple, l'impuls industrial dels anys vint —representat, principalment, per les farineres dels sindicats agrícoles de Cervera i Guissona— estigué molt vinculat a la indústria agroalimentària. Les fires i mercats eren bàsicament agrícoles. I molts dels oficis estaven lligats als treballs de la terra.

En canvi, les imatges de mitjan dècada de 1960 i, especialment, a partir de 1970, mostren una comarca cada vegada més industrialitzada. En aquesta època és quan es comencen a construir les principals indústries, algunes encara avui en ple rendiment. Al mateix temps es produeix una millora general de les xarxes de comunicació i serveis. I com a conseqüència directa d'aquesta expansió industrial s'inicia, principalment a Cervera i Guissona —les dues localitats que concentraran un major nombre de població comarcal—, un procés de construcció de noves edificacions civils —especialment grans blocs de pisos per a garantir l'habitatge de la població nouvinguda als dos grans municipis de la comarca.

305

Cervera. 1923. Hospital de Castelltort, fundat per una deixa testamentària del mercader Berenguer de Castelltort. La seva voluntat, el 1389, havia estat que l'esmentat centre se situés a la casa que ell tenia al carrer Major de Cervera, i que per equipar-lo s'utilitzessin els llits de la seva casa de Barcelona i els llençols que tenia tant en aquesta casa com a la de Cervera. Havia disposat també que tots els pobres que hi arribessin hi fossin acollits, alimentats i, en el cas que fos necessari, guarits. El Consell Municipal, però, va creure que el lloc determinat no era l'adient, per això es va fer construir un edifici de nova planta a l'indret de l'actual casal parroquial. Al començament del segle XVII, però, l'hospital va ser traslladat a l'antic convent de Santa Clara, a l'espai de la Universitat i, quan es van començar les obres d'aquest darrer edifici, va ser finalment desplaçat al lloc que avui ocupa.

(Fotografia: Gòmez Grau. ACC)

305

Simultàniament a l'activitat agrícola i industrial, en aquest apartat també es deixa constància dels serveis que s'han desenvolupat a la comarca, el principal dels quals és el ferrocarril. Aquest mitjà de transport, arribat a la Segarra cap a l'any 1860, va ser fonamental per a poder comercialitzar amb els productes agrícoles i industrials produïts a la comarca fins que no es va desenvolupar el transport per carretera.

En definitiva, en aquest apartat entorn del qual s'agrupen les imatges referents al món del treball, malgrat alguns buits provocats per la manca de fotografies, s'ofereix a través d'un ric testimoni gràfic les grans transformacions de l'economia i de l'activitat laboral de la comarca de la Segarra durant el segle XX. Vegem-ho. (J.M. R. M.)

306

307

308

306

Cervera, anys 1923-1930. Col·locació de llambordes a la carretera N-II, al pas per davant de la població de Vergós. Al fons es pot veure la típica silueta de la ciutat de Cervera, amb el campanar de l'església de Santa Maria. Durant el primer quart del segle XX el trànsit de viatgers i el tràfic de mercaderies creixia constantment, fet que convertia en imprescindible la millora de les vies de comunicació. Ja des dels anys seixanta del segle XIX s'havien anat construint carreteres per unir els diferents pobles amb els eixos més importants, tasca que es va anar continuant al llarg del primer quart del segle següent, ja que encara quedaven algunes poblacions, com ara Granyanella, totalment incomunicades.

(ACC)

307

Cervera, anterior a 1936. Autobús de la línia Guissona-Cervera. El ferrocarril havia estat un poderós vincle d'unió entre els diferents pobles; per aquest motiu aquells que havien quedat marginats de la xarxa ferroviària havien de connectar-se amb els llocs estratègics per carretera. Cervera, que era un punt privilegiat quant a les vies de comunicació, va ser també un valuós centre de trànsit. El 1920 es va constituir la societat anònima Central Locomóvil de la Segarra per al transport de mercaderies i passatgers d'altres zones importants, ja que enllaçava Agramunt i Rocafort amb Cervera.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

308

Cervera, anterior a 1936. Tallers de màquines de la companyia de ferrocarrils, situats a l'estació de Cervera. A la imatge es pot veure el pont giratori que servia per conduir les màquines a cada un dels tallers o magatzems. El nombre d'obrers que hi treballaven era força elevat. Quan la companyia ferroviària de Barcelona a Saragossa, que es deia "Caminos de Hierro del Norte de España", va determinar el traçat d'aquesta línia, va concretar que Cervera havia de ser una de les estacions que prestaria tots els serveis, des de l'aprovisionament d'aigua fins a la reparació de maquinària, ja que el tram que anava des de Manresa a aquesta ciutat, que era molt costerut, es preveia ple de dificultats. A primer terme identifiquem, el cinquè per l'esquerra, Cipriano Razquin Mediavilla.

(Família Razquin)

309

Cervera, 1944. Preparatius per a la construcció d'un túnel que faria passar la carretera N-II per sota de la part central de Cervera amb la finalitat d'evitar el tomb a la població. Mitjançant unes vagonetes, que circulaven per una via, s'extreien els materials de l'interior del turó. Aquesta obra va molestar molts cerverins, però la família Duran, entre d'altres, va sortir-ne especialment afectada, ja que el túnel passava exactament per sota de casa seva.

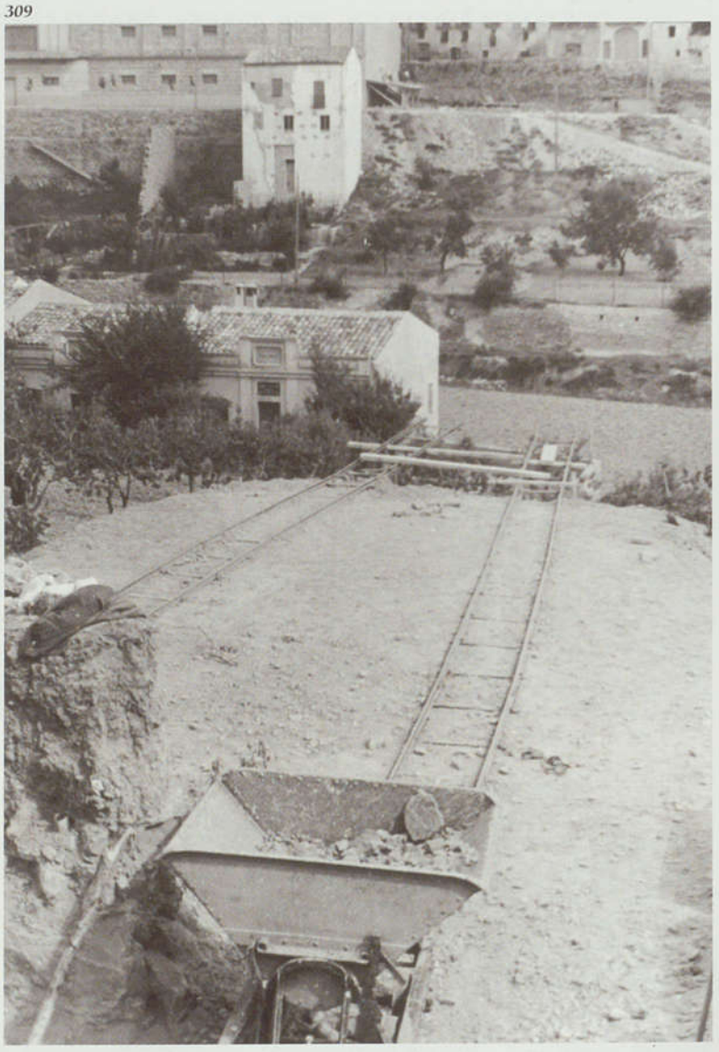
(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

310

Cervera, anterior a 1936. Autobús de la línia Cervera - La Manresana - Sant Ramon. L'única possibilitat de comunicació que tenien aquests pobles era la de connectar-se amb Cervera, perquè a partir de la capital de la Segarra la carretera nacional els donava opció al transport públic i, per altra banda, la línia de ferrocarril de Barcelona-Saragossa també els oferia una gran comoditat en el tràfic de mercaderies o de grans equipatges.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

309

310

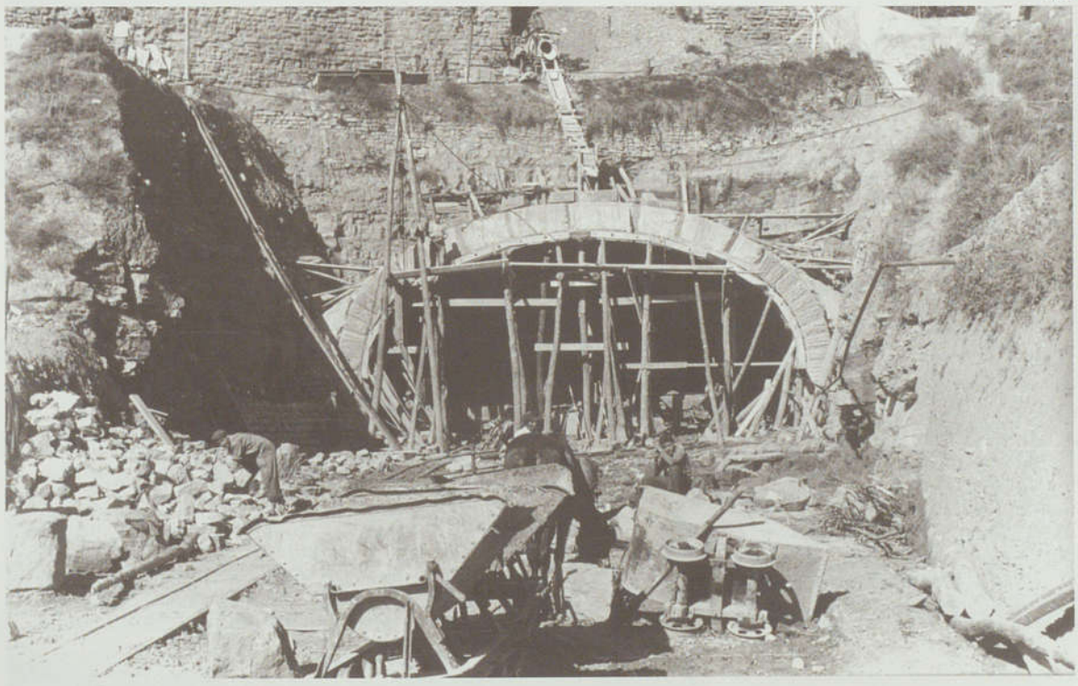
311

312

313

314

311

Cervera. L'arribada del ferrocarril a Cervera, l'any 1860, no només va significar l'inici de la modernització de la ciutat, sinó que també va possibilitar-ne el desenvolupament econòmic, ja que en va afavorir la primera industrialització. Els magatzems de vi construïts al final del segle XIX al costat de l'estació de tren van poder comercialitzar els seus productes gràcies a aquest mitjà de transport, com també va succeir amb la farina elaborada pel Sindicat Agrícola a partir de la dècada del 1920. L'estació, a la fotografia, presenta una fesomia característica d'aquesta primera etapa, quan la via ferria encara no estava electrificada. El tren, però, ja no va tenir un paper tan destacat en la industrialització de la segona meitat del segle XX. Avui, a Cervera, el transport per carretera dels productes industrials ha substituït el transport ferroviari.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

312

Cervera, 1960. Empedrament de la plaça de Sant Miquel, l'any 1960. Fins aquest moment, quan l'ocasió ho requeria —com per exemple amb motiu de la visita que Carmen Polo, l'esposa del general Franco, hi va fer aquell any—, s'allisava la plaça amb camionades de terra que posteriorment eren piconades. Més tard es va urbanitzar el passeig de davant de la Universitat, reforma que va comportar la desaparició de la font monumental que havia estat aixecada cent anys enrere.

(ACC)

313

Cervera, vers 1945-1949. Vista, des del costat est, del túnel que s'estava construint a Cervera. Es pot veure l'apuntalament de l'arc on s'inicia la volta de l'obra i també les vagonetes, arrossegades per les mules. La construcció d'aquest túnel provocà controvèrsia entre els ciutadans, a més de modificar l'emplaçament dels serveis a Cervera i afectar econòmicament el raval de Sant Francesc. S'obrí al trànsit el dia 11 de juliol de 1949.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

314

Guissona, vers 1925. Un dels primers vehicles de transport de passatgers de la companyia La Hispano Guissonesa SA, que havia estat fundada el 1915 per fer el servei d'enllaç amb el ferrocarril de Cervera i tenia el garatge al convent de Santa Mònica.

(ACC)

315

316

317

318

319

315

Guissona, 1967. Intent no reeixit d'instal·lació d'un sortidor, a imatge del de "l'ou com balla" de la catedral de Barcelona, dins el projecte d'arranjament del Racó de la família de Manel Pau Recasens i M. Antònia Oliva, al carrer de Santa Margarida. A la imatge apareixen, d'esquerra a dreta, Jaume Martí, Ramon Camats (al fons), Miquel Martí, Josep Vidal (agutzil), mossèn Josep M. Llorens, Guillem Sanmartí i Guillem Font. En primer terme, els nens i nenes Josep Regué, Maria Sellés, un personatge no identificat, Cèlia Marsol i M. Teresa Argelagós.

(Guillem Font Sanmartí)

316

Cervera, anys 1960-1965. Estació de servei Bargués, situada al costat de la carretera N-II, que tenia diversos sortidors de benzina i gasoli, un bar i un restaurant. Posteriorment l'estació es va ampliar amb més serveis a l'altre costat de la carretera.

(Fotografia: Jaume Bonjoch. Família Bonjoch)

317

Guissona, 1950. Vehicle de transport de passatgers de La Comarcal Guissonesa SA, a la parada de la plaça del Bisbe Benlloch. Cobria els itineraris Guissona-Cervera i Agramunt-Cervera (passant per la ribera del Sió), i compartia el servei en dies alterns amb La Hispano Guissonesa SA. La Comarcal havia sorgit d'una primera escissió de la Hispano Guissonesa SA, i va adoptar la denominació de La Primitiva fins l'any 1925.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

318

Guissona, 1954. El molí de vent de cal Vaqué, a la Fonteta, es va edificar després d'haver perforat, l'any 1944, un pou de 17 metres de fondària, per tal de fer pujar aigua per regar una nova plantació d'arbres. El seu promotor i propietari, l'emprenedor Ramon Rosell Morera, va contractar, per 28.000 pessetes; Francisco Ramon, de la localitat eivissenca de Sant Jordi, expert constructor de molins de vent. Avui en resta només l'obra i ha desaparegut la roda de setze pales. A la imatge veiem, a més, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Ramon Ribalta, dos personatges no identificats, Ramon Rosell (propietari), / dos personatges no identificats, Ramon Ripoll i Ramon Rosell Pujol.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

320

321

322

319

Sanaüja, 1968. Imatge corresponent a les obres de construcció del clavegueram de la població, a la placeta de Sant Roc. La història de l'abastiment d'aigua corrent a la vila s'inicia l'any 1959, en què Pere Cusell deixà unes indicacions i un fons econòmic per a la construcció de la font de la plaça, que es proveïa d'aigua de la riera mitjançant una bomba elèctrica que en permetia l'acumulació en uns dipòsits situats al campanar. L'any 1961, el president de la Diputació inaugurava la instal·lació de l'aigua corrent a Sanaüja, que rebia les aigües de la captació de Sallent del Solsonès. Finalment, l'any 1968 es construeixen les clavegueres, moment al qual correspon aquesta fotografia, en què apareixen, d'esquerra a dreta, en Montroig, Àngel López, Basilio López i José Parra.

(Fotografia: Joan M. Gargantè. Família Gargantè)

320

Hostafrancs (municipi dels Plans de Sió), 1959. Construcció del clavegueram. A la imatge veiem, de davant a darrere, Faustino Royo, Ramon Caselles, Cisco Sebé, Pere Porta Franquesa, Bartomeu Rialp, Jaume Majoral, Josep Pons, Joan Domingo Majoral, Josep Porta Gené, Vicent Secanell i Josep Miró.

(Anna Belén Vilaró)

321

Sant Guim de Freixenet, 1920. Doctor Francesc d'Assís Lluch Gordis (popularment conegut com Don Paco), metge del municipi de Sant Guim durant quaranta anys. Don Paco era de Yanco (Puerto Rico). El seu pare, mallorquí, i la seva mare, genovesa, van marxar a fer les Amèriques i van fer cap a Puerto Rico. La mare va morir en el part i el pare es va tornar a casar, aquesta vegada amb una corsa, amb qui va tenir dos fills més. A l'edat de nou anys el van enviar en vaixell a Barcelona, on va estudiar medicina, sota la responsabilitat d'un tutor. Quan va haver acabat la carrera i el pare es va morir, la madrastra el va fer fora de casa. Aleshores va anar a treballar a Conesa (Tarragona), lloc on el senyor Poblet i Pere Canela el van anar a buscar quan hi va haver una virulenta epidèmia de grip que causava moltes baixes. Don Paco va dur al món la majoria de les criatures de Sant Guim d'aquella època. Anava a fer les visites a cavall, com mostra la imatge, per això a l'hivern la seva tasca era especialment dura, sobretot al començament d'instal·lar-se a Sant Guim, acostumat com estava a un clima més suau. El fred el feia patir tant que a la família que vivia a la caseta del Talló, els fills de la qual havien nascut tots a l'hivern, els va arribar a suggerir que s'ho combinessin de manera que la propera criatura naixés a l'estiu. Més endavant es va comprar un cotxe, un Singer granat, que li permetia fer les visites més confortablement. El darrer part que va assistir va ser el del naixement de Roc Rovira Baella. De tota manera, com corresponia als metges d'aquell temps, Don Paco guaria tota mena de malalties, però sobretot era especialista en tifus, que en aquell temps causava una elevada mortalitat. En el moment de la seva mort, quan estava agonitzant, només parlava de la seva mare, a la qual no havia conegut, i de la medicació que s'havia de subministrar per curar el tifus.

(Anna M. Riera Lluch)

322

Sant Guim de Freixenet, 1951. Al Prat (terme de Montmaneu), a 5 km de Sant Guim, treballadors de la construcció del dipòsit de captació de les aigües de Sant Guim a la Tallada. Les obres van ser força costoses a causa del gran cabal d'aigua, que en feia difícil la canalització. D'esquerra a dreta, Rosendo de cal Pansa de la Tallada, Ramon Llorens de la Tallada i un treballador no identificat.

(Fotografia: Jaume Calafell. Família Gomà Roca)

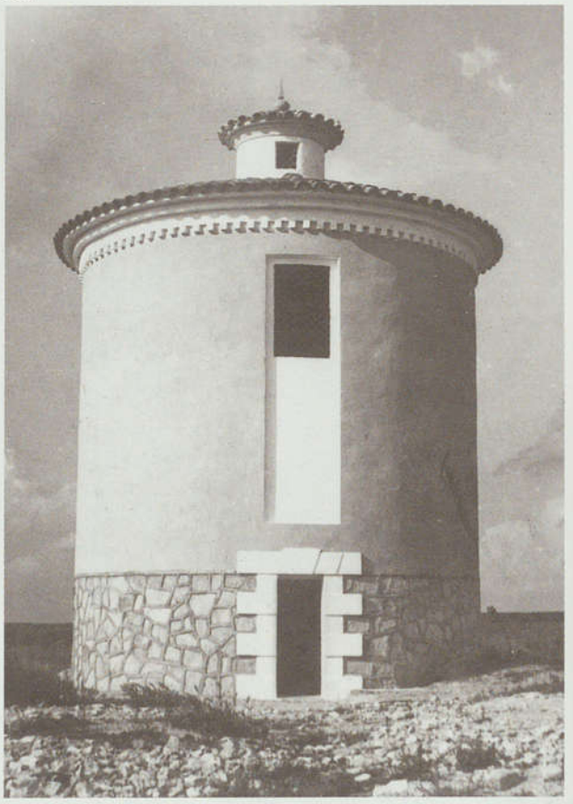
323

324

325

326

323

Sant Guim de Freixenet, vers 1945. Els fills de Felip Canela van començar a instal·lar molins de vent per tot Catalunya i Espanya. Els molins eren inicialment provinents d'Amèrica, però no s'acabaven d'ajustar a les necessitats dels usuaris d'aquí, per això van acabar inventant un model nou. A la fotografia es pot veure Magí Canela Gasol (1920-1989) instal·lant, en algun indret de la Segarra, un d'aquests molins inventats per ell i el seu germà Joan.

(Família Canela Garayoa)

324

Sant Guim de Freixenet. A la imatge es veu Josep M. Vidal Clarimon (Vidal de l'Estació), amb el nen Jaume Bonjoch Trilla tocant la campaneta de l'estació. Tota la mainada de Sant Guim, amb permís o sense, havia tocat aquesta campaneta. Josep M. Vidal va ser el cap d'estació de Sant Guim des de l'any 1955 fins al 1977, i va ser el darrer que va viure, amb la seva família, al pis de sobre de la sala d'espera. Era un home molt apreciat al poble, i fins i tot alguna vegada havia fet esperar els trens perquè sabia d'algú que havia d'agafar-lo i no havia arribat a temps. L'estació de Sant Guim de Freixenet, després de molts anys de ser un punt importantíssim —l'any 1869, per exemple, tenia trenta-cinc treballadors—, està tancada des de l'any 1997, i actualment funciona només com a baixador.

(Fotografia: Jaume Bonjoch. Manela Balcells)

325

La Tallada (municipi de Sant Guim de Freixenet), 1952. Dipòsit distribuïdor de l'aigua per a Sant Guim i la Tallada. Sant Guim, que en aquells anys va experimentar una crescuda considerable a causa de l'afluència d'estiuejants, tenia mancança d'aigua i necessitava amb urgència una xarxa de conducció d'aigua potable. L'11 d'octubre de 1941, a la sessió de l'Ajuntament presidida per l'alcalde Josep Iglesias Gasó, es van adoptar els acords per tal d'executar les obres i es va redactar el projecte d'abastiment d'aigua potable per a les poblacions de Sant Guim i la Tallada. Les obres es van iniciar l'any 1951 i, finalment, el 28 de setembre de 1952 es va poder inaugurar el subministrament de l'aigua per als dos pobles.

(Fotografia: Jaume Calafell. Teresa Obiols Anglarill)

326

Sant Guim de la Rabassa (municipi de Sant Guim de Freixenet). Testimoni d'un accident ferroviari que es va produir a la línia Barcelona-Saragossa. La línia, que era un important enllaç entre Catalunya i Espanya, mantenia un trànsit constant de trens de càrrega. El tren provenia de Cervera i va descarrilar a prop de Sant Guim de la Rabassa. Ningú en va resultar ferit.

(Rosa Calafell Navarro)

327

328

329

330

331

327

Torà, 1952. Aquest vehicle s'anomenava "la Rubia". Era un Ford, amb carrosseria de fusta, que havia participat en curses i posteriorment s'havia destinat al transport de passatgers. Durant els anys quaranta i cinquanta, aquesta mena de taxi, conduït per Pere Marimon, feia habitualment la ruta de Torà a l'estació del tren de Calaf, així com altres serveis discrecionals. De vegades s'hi encabien prop d'una vintena de persones.

(Jaume Coberó)

328

Torà, 1964. Primer equip repetidor de televisió de Torà, que es va instal·lar primerament al turó de Sant Salvador de l'Aguda i després al castell de l'Aguda. Els tècnics encarregats del muntatge van ser els germans Raich de Sant Guim de Freixenet (els veiem a la fotografia), que van adquirir personalment els equips a Itàlia, ja que es requeria una tecnologia encara inexistent al país. Tota la vall del Llobregós, Ponts o Artesa de Segre era una "zona fosca" que obligava a la retransmissió dels senyals de l'emissor que TVE tenia al Tibidabo. Aquest projecte, pioner a la zona, va comportar, a més, un esforç complementari, perquè es va haver d'electrificar l'Aguda.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

329

Torà, 1964. Una colla de paletes de l'empresa de construcció dels germans Riera durant les obres de pavimentació del carrer de les Eres.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

330

Viver (municipi de Sant Ramon), 1962. El senyor Frutos, veterinari de Sant Ramon, utilitzava aquest vehicle per desplaçar-se, un Fiat de l'època. Qui el condueix a la fotografia, pel carrer de Baix de Viver, a tocar de l'església, és la Mercè Verdés Pons.

(Teresa Albareda Llorens)

331

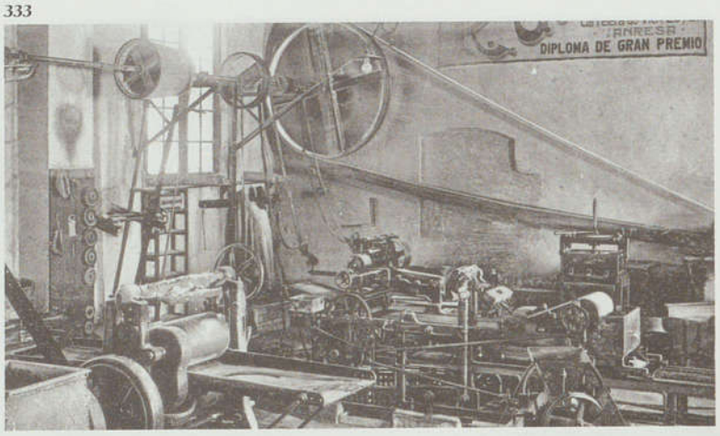
Guspí (municipi de Sant Ramon), 1964. El carrer de Cavallers o de la Font aixecat per les obres de distribució del clavegueram i l'aigua potable.

(Fotografia: Joan Condal Vila. Ramon Condal Farré)

332

333

332

Cervera, anys 1920. De la teuleria Comorera, de la qual ja hi ha referències al principi del segle XX, actualment no se'n conserva cap resta. Havia estat situada just al davant de l'estació del ferrocarril, en un espai avui ocupat per un habitatge particular i un supermercat. El procés d'elaboració dels totxos d'aquesta teuleria era manual, i per a la cocció s'empraven forns de llenya.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

333

Cervera, vers 1920. Imatge de la secció de galetes de la fàbrica La Palma. La importància d'aquesta indústria, a banda del nombre d'obrers, també pot mesurar-se pel grau de mecanització de l'empresa, que, com s'observa a la fotografia, en l'etapa inicial era força rellevant. La introducció de maquinària elèctrica va permetre l'assoliment d'uns nivells de producció importants, fet que va possibilitar que la comercialització s'estengués més enllà de l'àmbit comarcal i arribés als mercats peninsulars.

(ACC)

334

334

Lloberola (municipi de Biosca), 1951. Camió del Magí, de Torà, carregat de sarrions plens del carbó que es fabricava a cal Xuriguera —la casa que es pot veure a la imatge— i que es comercialitzava a Torà, majoritàriament per cuinar i per als brasers.

(Josep Jounou Riba)

335

335

Cervera, vers 1920. Vista general de la fàbrica de galetes La Palma. La creació d'aquesta fàbrica va tenir lloc a Manresa, l'any 1914, per iniciativa de Rosendo Güell y Cía, però l'increment de la conflictivitat social a les zones industrials de Catalunya a partir de 1917 va portar el seu impulsor a abandonar Manresa. L'establiment d'aquesta fàbrica a Cervera es va esdevenir entre els anys 1919 i 1920 sota un triple incentiu: es tractava d'una zona rural on la crispació social entre els obrers i la patronal era pràcticament inexistent, la força de treball es podia obtenir a uns costos salarials menors i, a més, s'oferia la possibilitat d'instal·lar la fàbrica just al costat de l'estació de ferrocarrils.

(ACC).

336

336

Cervera, vers 1920. Fotografia de grup dels treballadors de la fàbrica de galetes La Palma, en què crida l'atenció la joventut d'alguns dels seus obrers. Precisament un dels elements que permet entendre la magnitud que va tenir aquesta indústria és l'elevat nombre de treballadors. Durant els anys inicials la fàbrica en va tenir entre trenta i quaranta, mentre que a la dècada dels anys cinquanta aquesta xifra se situava a l'entorn del centenar.

(ACC)

337

Cervera, anys 1910. Fàbrica de farines de Francisco Camps, al raval dels Caputxins (actualment avinguda de Catalunya). Durant la dècada de 1920 els fariners cerverins van confrontar-se sovint amb el Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca, ja que difícilment podien competir amb els preus de la farina del Sindicat. Actualment, en aquest edifici continua havent-hi una empresa de farina, a la façana del qual encara es poden llegir, molt despintades pel temps, parts dels rètols que veiem a la imatge.

(Fotografia: Àngel Toldrà Viazo. Família Razquin)

337

338

Cervera, anys 1920. Imatge del soterrani i la sala de transmissions de la fàbrica de farines del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca. En el moment de la construcció, la farinera del Sindicat Agrícola disposava de tots els avenços moderns. La capacitat de mòlta de blat era superior als 40.000 kg diaris, molt per sobre de les principals indústries farineres espanyoles. Aquesta fàbrica també disposava d'uns magatzems annexos on es podia emmagatzemar un total de 1.800 tones de blat, i d'unes sitges amb una capacitat de 140 tones. La farinera va posar-se en funcionament el 30 d'abril de 1922.
(ACC)

339

Cervera, 1928. Grup de treballadors dels molins mecànics, emprats per a la producció d'oli del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca. L'establiment d'aquest molí d'oli va generar una certa polèmica. Ja l'any 1926, alguns socis en van considerar necessària la construcció, per això els dirigents del Sindicat van aprovar, l'any 1927, la realització d'una subscripció en accions per conèixer l'interès real dels socis a endegar el projecte. A l'hora de la veritat, però, només noranta socis van aportar les dues-centes pessetes que s'havien demanat, motiu pel qual l'obra no va portar-se a terme fins al gener de l'any 1928.
(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

338

339

340

341

342

343

340

Cervera, 1923. Incendi de la farinera del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca, la matinada del 7 d'agost. Aquest incendi va tenir lloc en el context d'un clar enfrontament entre els industrials fariners de Cervera i el Sindicat Agrícola. La construcció de la farinera del Sindicat va comportar, als ulls dels fariners cerverins, el naixement d'un fort competidor. El Sindicat, que comprava el blat dels seus pagesos, podia oferir la farina a uns preus molt per sota del que podien fer-ho els industrials fariners. Les tensions van adquirir tonalitats dramàtiques amb l'incendi de la farinera que, segons els dirigents del Sindicat, va ser provocat, i s'acusava els industrials fariners de ser-ne els causants. Els desperfectes van valorar-se en 617.957 pessetes. La farinera del Sindicat va tornar a funcionar amb normalitat mig any més tard.

(Fotografia: Agustí Mestres. ACC)

341

Cervera, final dels anys 1920. La serradora de Francisco Martí, a l'actual avinguda de Duran i Sanpere, és un exemple del modernisme a Cervera. Arquitectònicament se'n pot remarcar la importància del totxo, utilitzat en les finestres, les portes i els balcons. L'edifici va continuar allotjant la serradora fins l'any 1999.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

342

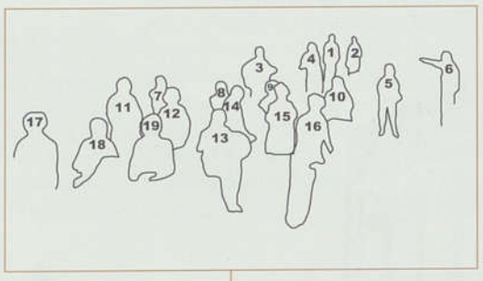
Cervera, 1934. Forns de pa del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca. La panificadora del Sindicat Agrícola va ser un dels primers serveis que aquesta entitat va oferir als seus associats. Va començar a funcionar el 10 de juny de 1920 amb la farina que s'elaborava a la farinera de Tarroja, arrendada pel Sindicat Agrícola fins que no va construir la seva. L'incendi, l'any 1923, de la farinera del Sindicat i les divergències existents amb els industrials fariners i forners van portar els dirigents de l'entitat a decidir, el mateix any 1923, l'arrendament de la panificadora. Aquest fet, però, no va suposar l'acabament del conflicte, ja que els fariners i forners cerverins van declarar un boicot als productes elaborats pel Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

343

Cervera, vers 1926. En segon pla, el magatzem d'oli Gomà, a l'avinguda de Catalunya, fet construir per Ramon Gomà. Hi destaquen, des d'un punt de vista artístic, mostres d'estil modernista comunes a la resta d'edificis industrials de la nostra comarca construïts durant aquest període. Els elements arquitectònics més rellevants de l'edifici són els pilars de totxo, adossats a la paret o bé com a acabaments, i la forma rectangular assentada sobre una base de pedra vista. Aquest magatzem es conserva íntegrament tal com havia estat construït fins l'any 1998. El 6 d'octubre d'aquest any començà la demolició de part de l'edifici, que es va substituir per un bloc de pisos. La part que se'n conserva es continua utilitzant com a molí d'oli.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

344

345

346

344

Cervera, 18 de desembre de 1966. Imatge de la celebració del II Dia Ferrocolor, una festa del grup d'empreses Tres Uves, que tenia lloc cada any el diumenge anterior al dia de Nadal, en una de les naus de l'empresa. A la festa hi assistia tot el personal del grup d'empreses, tant el de Cervera com el de Barcelona, així com el de les delegacions de Madrid, Saragossa, València i Bilbao. En aquesta jornada concreta es va fer referència a les inversions que l'empresa havia fet a Cervera: construcció de les piscines municipals i repoblació forestal de la finca del molí del Grau.

(Joan Salat)

345

Cervera, 1930. Imatge dels tallers de la fàbrica de barrets de Francisco Colom i Josep Arques, en una de les naus construïdes al final del segle XIX durant l'expansió del conreu de la vinya. Pel nombre de treballadors que s'hi observen, pot considerar-se que es tractava d'una empresa mitjana, d'uns vint operaris. El que més crida l'atenció de la imatge és, però, la joventut de les empleades.

1. Tòfol Teixidor, 2. Pepe, 3. Francisco Colom, 4. Pepa Bové, 5. Joan Teixidor, 6. Ignasi Arques, 7. Josefina Portella, 8. Teresina Majà, 9. Ventureta Elies, 10. Francisca Portella, 11. Rosalia Bové, 12. Florinda Matamala, 13. Teresina Baró, 14. Agustina Vall, 15. Montserrat Portella, 16. Violet Sotera, 17. Maria Teixidor, 18. Teresina Bori, 19. Dorotea Teixidor.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

346

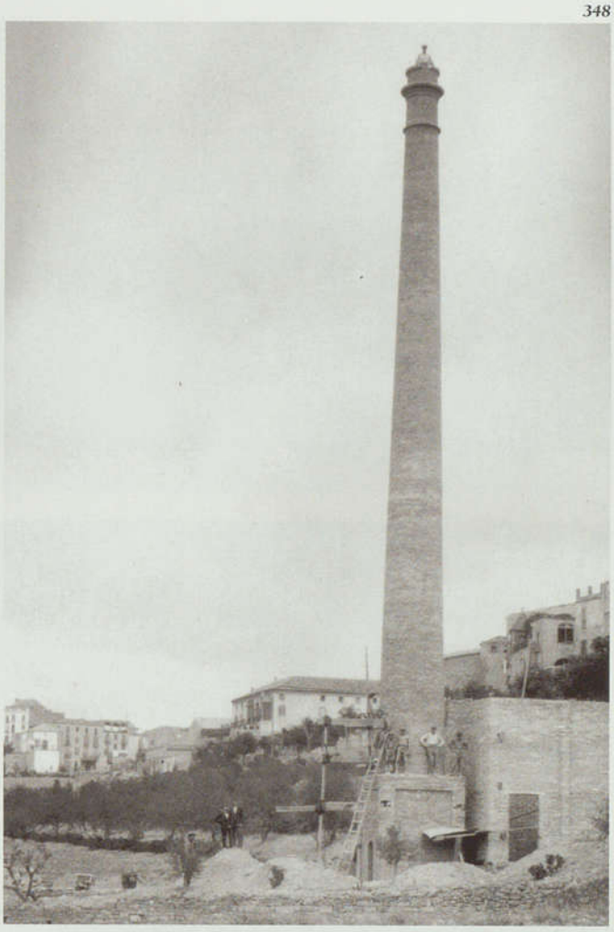
Cervera, 1935. Fotografia de grup dels treballadors de la fàbrica de barrets de Josep Sambola. Aquesta empresa, situada al carrer dels Magatzems —després anomenat Víctor Català i, actualment, Vidal de Montpalau—, havia estat propietat de Francisco Colom i Josep Arques. La fotografia es va realitzar durant la celebració de la festivitat de Santa Llúcia. Pel nombre de treballadors que s'hi observen, pot considerar-se que es tractava d'una empresa mitjana, d'uns vint empleats. D'esquerra a dreta i de dalt a baix hi veiem Joan Targuerí, Manel Comorera, Antonio Palau, Melcior Oriol / Agustina Vall, Laura Canals, Nati Roma, Francisca Portella, Montserrat Portella, Maria Sambola, Conxita Puig, Carme Castellà, Josep Sambola / Maria Xitet, Ramona Graells, Pepita, Serafina, Anita Paul i Trini Gomà.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

347

348

349

347

Cervera. La fàbrica de xocolates Yago va crear-se l'any 1930, per iniciativa de Joan Yago Planells, de Barcelona. Va ocupar uns magatzems propietat del Josep Ferran Lamich, situats a la carretera de les Oluges (actual avinguda de Manresa), just a l'alçada del pas a nivell del Sindicat Agrícola. Durant la dècada dels anys cinquanta, però, va traslladar-se a l'avinguda de Duran i Sanpere, en un edifici actualment desaparegut. La xocolata produïda estava destinada, fonamentalment, al mercat provincial. Cap a l'any 1965 la fàbrica va tancar. La imatge mostra el primer emplaçament de la fàbrica, amb el seu rètol pintat pel Sr. Martorell.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

348

Cervera, vers 1946. Imatge de la xemeneia de la fàbrica d'alcohol de Jaume Cura Pellicer. Aquesta indústria, situada entre l'avinguda de Duran i Sanpere i el parc del Mas Duran, va ser creada per Miquel Cura Janeras l'any 1929. Per al funcionament d'aquesta fàbrica va ser necessària l'elevació de les aigües des de la font dels Pous. Amb l'esclat de la Guerra Civil, però, la fàbrica es va aturar. No va ser fins a l'any 1944 que, novament, sota la direcció de Jaume Cura Pellicer, la fàbrica va reprendre l'activitat. Durant aquests anys, la producció industrial es complementava amb un negoci del mateix propietari dedicat a la comercialització de vins i aiguardents, situat al carrer del General Güell, que va continuar funcionant després que l'any 1953 es tanqués la destil·leria. L'edifici ocupat per la fàbrica va ser venut i destinat a d'altres usos industrials.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

349

Cervera, 1965. Festa dels treballadors del taller Gènere de Punt.

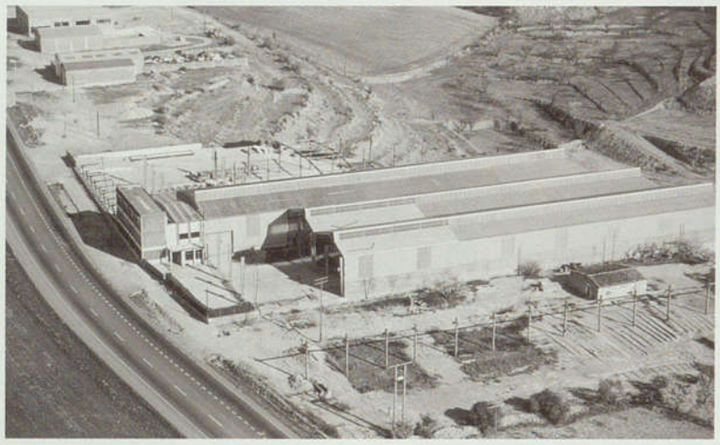
1. Josep Ribalta, 2. Roser Serarols, 3. Mare de Carme Abella, 4. Paquita Solé, 5. Carme Bergadà, 6. Lídia Puig, 7. Teresa Brescó, 8. Vila Marquilles, 9. Vila d'Oliva, 10. Pilar Armenté, 11. Dolors Tosal, 12. Mercè Segués Llobet, 13. Montse Tella, 14. Pepita Rovira, 15. Rosa Rius, 16. Lourdes Xandri, 17. Maria Farré, 18. (personatge no identificat), 19. Mortés, 20. Rosita Seto, 21. Teresa Porta, 22. Antònia Miret, 23. Carme Abella, 24. Lluís Rius.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

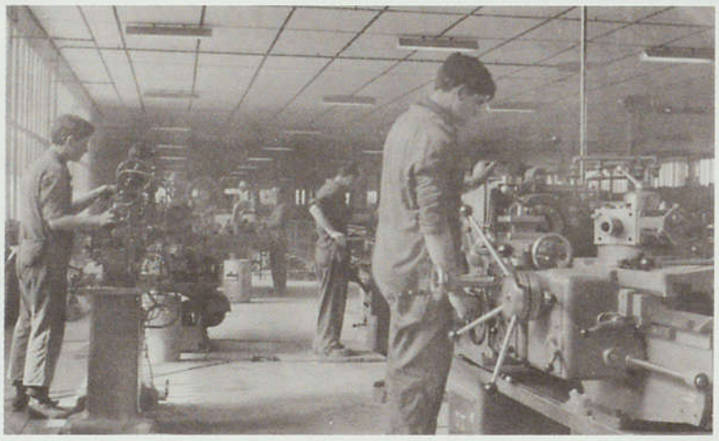
350

351

352

353

354

350

Cervera, 1975. Vista de l'Agudana. Aquesta empresa, creada a Torà el 1966 i traslladada a Cervera el 1975, ha esdevingut la segona empresa de productes carnis de la comarca, després de la Cooperativa Agropecuària de Guissona. La seva activitat s'ha centrat a realitzar funcions d'escorxador i a fabricar elaborats carnis. Al principi dels anys noranta, l'Agudana era una empresa líder en el seu sector. Actualment viu un procés de transformació.

(Joan Salat)

351

Cervera, 1987. Vista aèria de l'empresa Font Agro-Industrial SA, instal·lada a Cervera l'any 1939. Durant el període 1939-1965, sota la direcció de Joaquim Font i situada al carrer de la Victòria i al passeig del Portalet, estava especialitzada en la fabricació de maquinària agrícola. L'any 1965, amb el nom de Construccions Agrícoles Font, es traslladava a l'actual emplaçament, a la carretera N-II, i fins l'any 1988 va continuar dedicant-se a la fabricació de maquinària agrícola. A partir d'aquesta data, ja amb el nom de Font Agro-Industrial SA, va dedicar-se a l'activitat que desenvolupa actualment: la construcció de naus industrials. Al final de la dècada del 1990 ocupava el cinquè lloc en el rànquing d'indústries cerverines pel que fa al nombre de treballadors. Actualment dóna feina a una cinquantena de persones.

(Joan Salat)

352

Cervera, 1967. Interior de la nau de l'empresa Tres Uves. Aquest era el nom que tenia el grup d'empreses dels germans Vidal, format per Vidal Hermanos S. R. G., Ferrocolor i Maderas Lacetanas. Vidal Hermanos S. R. G., fundada per Edmundo i Amadeo Vidal, s'instal·là a Cervera l'any 1957. La seva activitat industrial estava orientada a l'elaboració de mobles. Ferrocolor, creada per Antonio Vidal, era, en canvi, una empresa dedicada a la fabricació de llums que estava ubicada a Barcelona. En aquesta primera etapa, a Cervera només hi tenia uns tallers, on es fabricaven les capses de fusta que havien de contenir els llums, situats originàriament al carrer de Vidal de Montpalau. Durant la dècada dels anys seixanta, Tres Uves o Vidal Hermanos va arribar a tenir a Cervera una plantilla d'uns quatre-cents treballadors. La crisi dels anys setanta i la manca d'adaptació a la nova conjuntura econòmica, però, van comportar-ne el tancament l'any 1979.

(Joan Salat)

353

Cervera, 25 d'octubre de 1972. Imatge que mostra la visita d'autoritats provincials i locals, acompanyades per "Don" Baldomero Gómez i el seu fill, a les obres de construcció de la fàbrica Iberia Radio.

(Joan Salat)

355

356

357

354

Cervera, 1975. Vista interior d'una de les naus de l'empresa Iberia Radio. Aquesta fàbrica, arribada a Cervera el 1972, estava dedicada a la fabricació d'aparells de ràdio i televisió. El seu tancament, l'any 1975, va suposar l'acomiadament d'uns quatre-cents treballadors, i va ser un dels moments més crítics poc abans del tancament de Tres Uves. La crisi d'Iberia Radio va comportar un dels episodis de lluita obrera i sindical més intensos que s'han viscut a la ciutat.

(Joan Salat)

355

Cervera, 1973. Perspectiva de l'edifici de l'empresa Ferrocolor, a l'avinguda del Mil·lenari. Durant els primers anys de la dècada de 1970, el grup d'empreses Tres Uves va dividir-se. Amadeo Vidal es va quedar amb la marca Ferrocolor i va crear una nova empresa a Cervera. Aquesta nova fàbrica, també dedicada a l'elaboració de mobles i llums, va saber superar la crisi dels anys setanta que va acabar amb Tres Uves. Tanmateix, però, Ferrocolor no va poder afrontar la segona gran sotragada industrial. L'any 1985 havia de tancar portes deixant sense feina una cinquantena de treballadors.

(Joan Salat)

356

Cervera, 1987. Monument símbol de la industrialització de Cervera situat, el juny de 1987, a l'entrada del polígon industrial, actualment a la cruïlla entre l'avinguda d'Agramunt i l'avinguda del Polígon Industrial. L'any 1964, aquest monument, construït a base de rodes dentades de ferro amb un pes total de quatre tones, va situar-se a un costat de l'entrada principal de l'empresa Tres Uves. A l'altre costat s'hi col·locà un tronc d'*abebay*, un arbre procedent de la Guinea espanyola, que pesava 9.800 kg i que procedia de la Fira Oficial i Internacional de Mostres de Barcelona de l'any 1964. Ambdós monuments simbolitzaven les dues principals matèries primeres amb què treballava l'empresa: el ferro i la fusta.

(Joan Salat)

357

Guissona, 1930. Flamants instal·lacions de la farinera del Sindicat, posada en funcionament el juliol de 1930, després que la Junta n'aprovés la construcció el gener de 1929 amb l'objectiu de produir i vendre farina per tal de superar la prohibició governamental de comercialitzar el blat fora de la província. Però, uns anys abans, el Sindicat ja havia començat a elaborar farina, gràcies a un conveni signat l'any 1923 amb el Sindicat Agrícola de Cervera, i a produir pa després que l'any 1921 construís els seus propis forns. D'aquesta manera es tancava el control del cicle del blat: de la compra del gra a la producció i venda de la farina i el pa; de l'activitat cooperativa a la iniciativa empresarial. Tot plegat afavorí un increment en el nivell de renda a la Segarra.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

358

Guissona, anterior a 1936. Treballadores de la fàbrica de teixits de la família Serra Baliu (originària d'Igualada), l'única que ocupava dones. Es va fundar al principi del segle XX i estava situada al que avui és el carrer de Sant Pol. L' edifici va ser incendiat el 19 de gener de 1939, el dia abans de l'entrada de les tropes de Franco, juntament amb la fassina Mercadé i les fàbriques de farines del Sindicat Agrícola i de Jaume Balcells Fabregat.

1. Ramon Riba, 2. Mercè Petit, 3. Mercè Graells, 4. Remei Sisquella, 5. Maria Tugues, 6. Elvira Rivas, 7. (personatge no identificat), 8. Maria Oliva, 9. Maria Camats, 10. Dolors Aldabó, 11. Gertrudis Carulla, 12. Hermínia Jordana, 13. Teresa Aldabó, 14. Soledat Pera, 15. Rita Roca, 16. Josepa Serra, 17. Ramona Alsina, 18. Rosita Sisquella, 19. Elvira Ros, 20. (personatge no identificat), 21. Ramon Prats, 22. Ramona Pera, 23. Rosario Esteve, 24. Dolors Alsina, 25. Marina Pont, 26. Remei Esteve, 27. Consol Ribera, 28. Maria Petit, 29. Cunyat, 30. Maria Riba, 31. Montserrat Faiges, 32. Ramona Cuadros, 33. Pilar Freixes, 34. Genària Grau, 35. Mercè Sala, 36. Ramona Marçala, 37. (personatge no identificat), 38. Isabel Costa, 39. Coloma Ribera, 40. Assumpció Ros.

(Assumpció Petit)

359

Cervera, 1975. Vista de Mobel Línea SL. Aquesta empresa cerverina, fundada l'any 1973 per antics treballadors de l'empresa Vidal Hermanos, s'ha especialitzat en la producció de mobles d'oficina i ha fonamentat bona part de la seva expansió en l'exportació dels seus productes. L'any 1991 tenia una plantilla d'uns cent cinquanta treballadors i ocupava el segon lloc en el rànquing català d'empreses dedicades al moble d'oficina. L'any 1998, el nombre de treballadors era d'uns cent setanta.

(Joan Salat)

360

Guissona, vers 1950. Sala d'envasat de la llet en pols de la fàbrica Productos Raza, propietat de Ramon Pujol Oliva. Elaborava llet maternitzada per a lactància (sencera, semidescremada, acidificada i maltada), així com el Xicaol, la farina Raza (dextrina maltada) i la farina làctia. S'abastia de la llet produïda a la granja de Tapioles, de Carme Balcells Esteve. Es va fundar l'any 1943, a les antigues instal·lacions de la farinera de Jaume Balcells Fabregat, que havia estat destruïda el 1939. Donava feina a sis treballadors, i es va mantenir activa fins a l'any 1956. Podem veure, a l'esquerra de la imatge, Rosa Sisquella Bonet.

(Josep Pujol Balcells)

358

359

360

361

362

363

364

361

Guissona, 1961. Treballadors de la delegació local del Servicio Nacional del Trigo ensacant el gra. L'SNT, que havia estat creat el 1937 per tal d'organitzar el mercat blader a l'anomenada "zona nacional", va tenir un important paper en el període autàrquic. El 1967 va passar a denominar-se Servicio Nacional de Cereales (SNC), i el 1971 es transformà en el Servicio Nacional de Productos Agrarios (SENPA), amb clares funcions d'organisme interventor centrat en l'ordenació de preus. D'esquerra a dreta, Pedro Cambredó Millanes, Joan Mas Ceriola i Ramon Morros Sala.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

362

Guissona, 1962. Grup de dones en plena tasca d'embalatge de les galetes de la fàbrica cerverina La Palma, al forn de cal Misses (cal Campabadal). A la fotografia veiem, d'esquerra a dreta, Josefina Pedró Toldrà, Júlia Creus, dues dones no identificades, Eugènia Trescents Toldrà i Milagros Zorrilla.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

363

Guissona, 1953. Dinar de celebració de l'acabament de les obres de la nova fàbrica de teixits de Montserrat Castells Xammar, al qual van ser convidats els professionals que hi havien treballat (paletes, fusters, serrallers...). Al fons, els nous telers, llestos per ser instal·lats.

1. Joan Massons Tomàs, 2. Ramon Trescents Llanes, 3. Antoni Molins?, 4. Emili Fornsubirà, 5. Valls, 6. Josep Beneit, 7. (personatge no identificat), 8. Pere Barnola, 9. Ramon Sisquella, 10. Joan Armengol Valls, 11. Jeroni Ros, 12. Jou Ros, 13. Melitón Armengol, 14. (personatge no identificat), 15. Anton Fornsubirà, 16. (personatge no identificat), 17. Ramon Beneit, 18. (personatge no identificat), 19. Ramon Riba (lloc de la presidència), 20. Ramon Beneit (ca l'Agustinet), 21. Francisco Tarruella (consort de la propietària), 22. Pau Masons, 23. (personatge no identificat), 24. Mercè Serra Lluch (serventa), 25. (personatge no identificat), 26, 27, 28 i 29. (personatges no identificats), 30. Carme Santesmasses Castells (serventa), 31. (personatge no identificat), 32. Ramon Riba, 33. (personatge no identificat), 34. Josep Campabadal Pujol (de cal Xamora), 35 i 36. (personatges no identificats).

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

364

Guissona [Barcelona], 1967. L'actual Corporación Alimentaria Guissona SA va néixer, el 1959, com a Secció Avícola de la Cooperativa Agrícola Comarcal de Guissona (antic Sindicat Agrícola de Guissona i sa Comarca), de la qual es va desvincular definitivament el 1961. Ambdues entitats van coexistir fins que l'antic sindicat va desaparèixer definitivament i oficial el 7 de maig de 1982, després de tres quarts de segle d'història. D'ençà de 1961, la nova empresa passà a denominar-se Cooperativa Avícola y Ganadera de Guissona, essent-ne l'activitat avícola la predominant. En aquesta línia, i per tal de tancar el cicle de producció-comercialització, ja el 1967 la Cooperativa va adquirir dos llocs de venda en diferents mercats de Barcelona, un dels quals és el que apareix a la fotografia.

(Corporación Alimentaria Guissona SA)

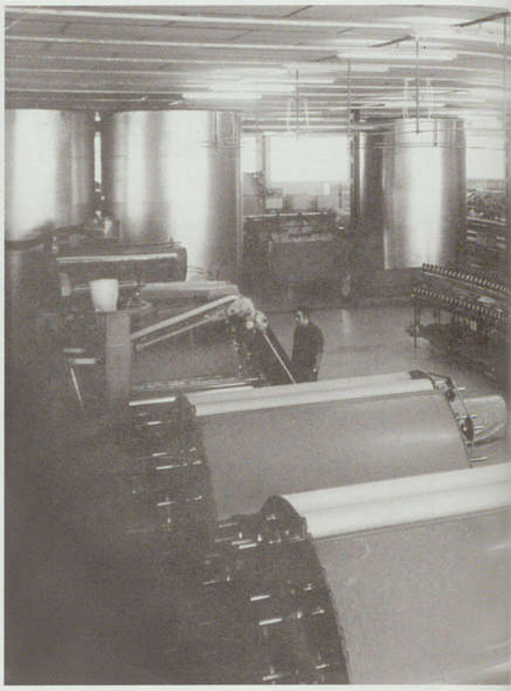
365

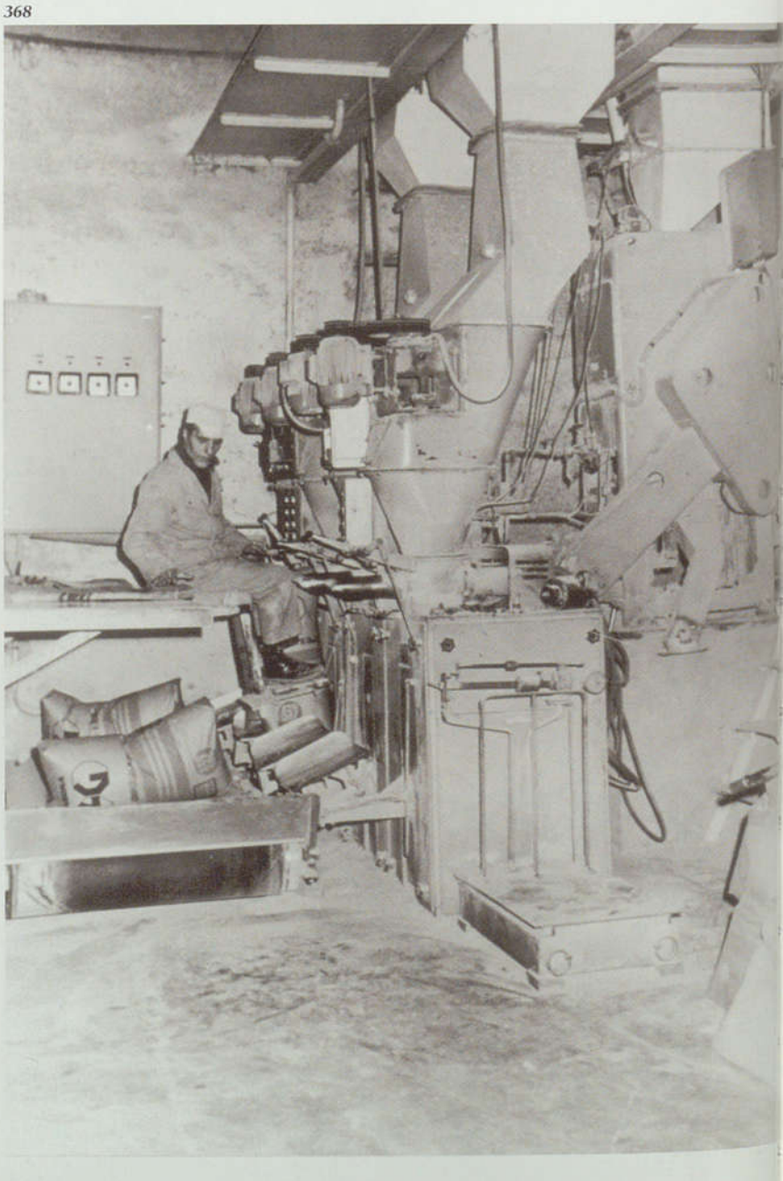
366

367

368

365

Guissona [Igualada], 1974. Estand de l'empresa de pinsos Santacreu Hermanos, a la fira agrícola d'Igualada. L'empresa va ser fundada el 1948, i va ser pionera en la fabricació de pinsos SPA (sense proteïna animal), per a porcs i pollastres. La seva activitat es va complementar amb la creació del primer escorxador d'aus de la província (1955-1985). El 1985 es va reconvertir en Agropecuària Sant Josep SL, fins al 1999. Tanmateix, tot plegat havia començat molt abans: el 1919-1920, la família s'havia dedicat a la compra i venda de polleria, i del 1942 al 1954 es va dedicar també al transport de mercaderies de Barcelona a Guissona i viceversa. A la imatge podem veure, a la dreta, Antonio Calvet, delegat de l'empresa a la zona de Calaf.

(Fotografia: Riera. Josep Santacreu Esteve)

366

Guissona, 1970. Manufacturas Badía y Sinfines Bonet (1955) representà la continuació de l'activitat fabril dels Bonet, família de serrallers des del 1723. Es dedicava a la construcció d'equips d'elevació i transport, mecanismes també anomenats "Ba-vis" (Manufacturas Badia), i a la fabricació d'accessoris i components per a aquests equips (Sinfines Bonet). L'element més definidor de l'empresa —apareix a la fotografia— es basava en el giny conegut com a "rosca d'Arquimedes". Va arribar a tenir quaranta-vuit treballadors i, un cop es va dissoldre (1988), es van constituir les empreses Sinfimasa (Sinfines y Maquinaria SA) i Tecnofer Española SA.

(Rafel Badia Bonet)

367

Guissona, 1971. Secció de filatura de la fàbrica Textil Guissona SA, dedicada en els seus inicis a la fabricació de feltres per a la indústria del paper, cel·lulosa i cartró ondulat, i més tard a la fabricació de fibrociment i teixits tècnics per a la indústria en general, inclosos els emprats a les estacions depuradores d'aigües residuals. L'empresa, que va ser fundada el 1968 per un grup de guissonencs i per la societat francesa Établissements Bricqs et Cie., va adoptar la denominació de Scapa Scandia España SA el 1994 i, des del 1999, continua amb el nom de Voith Fabrics Guissona SA. Donava feina a una cinquantena de treballadors en el moment de la seva fundació.

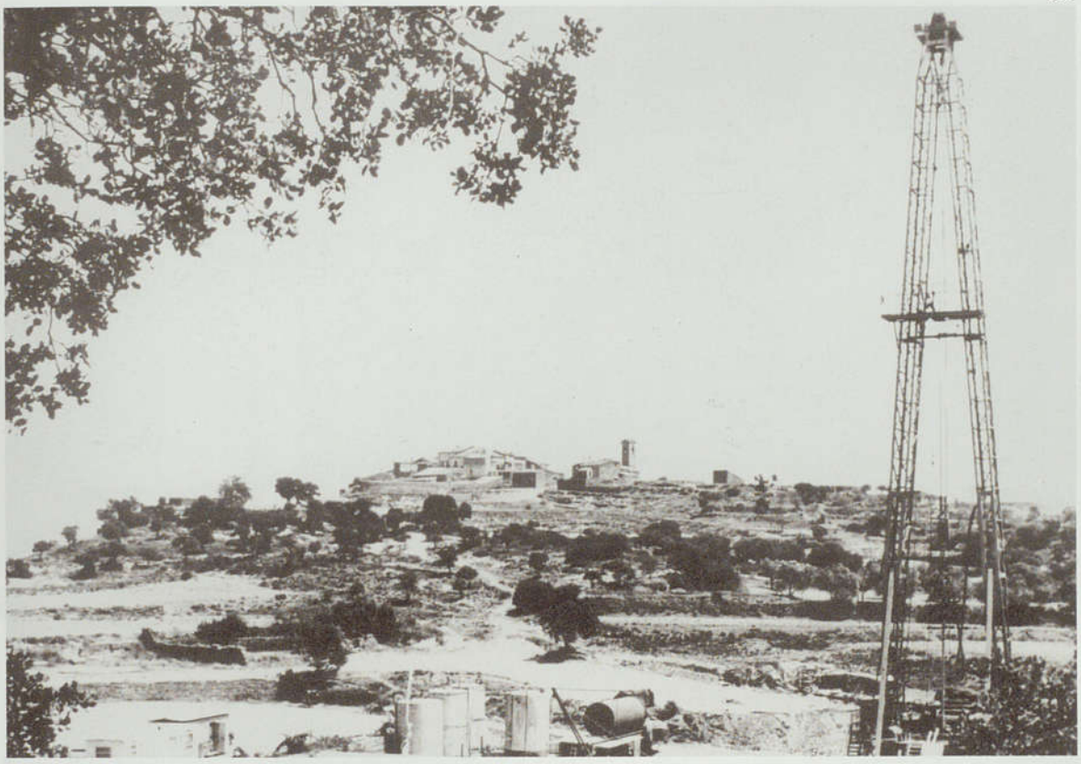
(Voith Fabrics Guissona SA)

368

Guissona, 1970. Aquest any, atès l'interès agrícola i ramader de la seva activitat, la Cooperativa Avícola adopta el nom de Cooperativa Agropecuària de Guissona, mantingut fins a l'actualitat. Un dels primers objectius de la nova empresa havia estat la producció de pinsos, que augmenta de 100.000 kg mensuals el 1960 a 700.000 kg mensuals el 1962. La imatge mostra una antiga bàscula envasadora de pinsos semiautomàtica, instal·lada a la fàbrica de Guissona.

(Corporación Alimentaria Guissona SA)

369

370

371

372

369 - 370

Palou (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1961. A les acaballes de l'any 1961, la Companyia Esso Ibèrica va iniciar una sèrie de prospeccions a la zona amb l'objectiu de trobar petroli. A uns 300 metres cap al sud del poble de Palou, en una finca propietat de la família Cases, es concentraren una gran quantitat de tècnics i operaris, que hi traslladaren molta maquinària i muntaren una gran torre metàl·lica d'una alçada considerable, fets que reforçaren la creença que al subsòl de Palou hi havia petroli. La notícia va córrer com un reguitzell de pólvora per tota la comarca, però malgrat les bones expectatives la cosa no va prosperar.

(Flavià Puig Boleda)

371

Torà, 1966. Imatge de la farinera, a la plaça de la Creu, construïda el 1917 i enderrocada el 1997 per a la construcció de pisos. Durant aquest període de temps desenvolupà una important activitat industrial, primer com a sindicat agrícola, més tard a mans de la família Balcells i finalment amb la marca de pastes Gallo. En primer terme observem l'inici de les obres d'un bloc de pisos, després d'haver enderrocat cal Torelló.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

372

Sant Guim de Freixenet, 1954. Fàbrica de pastes La Perla de la Segarra. Era una fàbrica de pasta de sopa que, als pocs anys de funcionar, es va cremar a conseqüència dels focs que es feien per eixugar la pasta. El sostre i el terra eren de fusta, per la qual cosa després de l'incendi només en van quedar les quatre parets i els ferros de la maquinària. Josep M. Roca i Pere de Palouet n'eren els encarregats; els propietaris eren de Guissona i de Palouet.

(Fotografia: Agustí Forn Nadal. Agustí Forn Nadal)

373

373

Torà, 1965. Fàbrica de mosaics propietat de la família Vilamú, que es va iniciar en aquesta empresa el 1932 i la va mantenir fins l'any 1975, en què es va dedicar a d'altres activitats comercials dins del ram de la construcció. A la imatge apareixen Francesc Rovira i Felipe Martín.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

374

374

Torà, 1966. Sala d'especejament de les primitives instal·lacions de l'Agudana, empresa creada pels germans Garriga Zafrilla, que va iniciar la seva activitat en un local de la plaça de la Font de Torà.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

375

375

Torà, vers 1936. La primitiva fàbrica de teixits fou creada per la família Jorba de Manresa l'any 1900, i en els primers temps s'hi teixia seda i cotó. Posteriorment prosseguí amb la família Francàs, època a la qual correspon la imatge, amb els seus treballadors posant davant de l'entrada. Cap als anys cinquanta, l'empresa es modernitzà amb la societat Sanaüja-Oriol, fins que la crisi tèxtil va forçar-ne el tancament al final dels anys vuitanta. Actualment hostatja una fàbrica de cables elèctrics.

(Jaume Coberó)

376

Cervera, anys 1927-1928. Construcció de l'edifici del Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana, al costat de la via del ferrocarril. El solar per a la construcció del local s'havia adquirit l'any 1927, i el 1929 se'n feia la inauguració. Durant la Guerra Civil, l'immoble resultà molt danyat pels bombardeigs. Finalment fou derruït i al seu lloc es va construir la seu de la Central Nacional Sindicalista (CNS), edifici que actualment encara existeix i que en part torna a ocupar l'entitat republicana local.

(Fotografia: Gòmez Grau. ACC)

376

377

377

Cervera, 1899. Grup de treballadors de Cal Pedrós que van intervenir en les obres realitzades a la casa de Miquel Jené (antiga casa Pedrolo), situada al carrer Major de Cervera. A la imatge es poden reconèixer Ramona Jené Soler (al centre) i Miquel Jené Congost (el quart de la fila de baix començant per l'esquerra).

(Fotografia: Lluís Olalde. Família Razquin)

378

Cervera, 1929. Accident ocorregut durant la construcció de l'edifici de les Escoles Graduades, situat a l'actual plaça de Pius XII. Les escoles Jaume Balmes van ser construïdes el 1929, amb un pressupost de 269.913 pessetes i amb la intenció expressa que tinguessin unes condicions higièniques òptimes. Per aquest motiu es van edificar aïllades de qualsevol casa, amb uns semisòtans que havien d'impedir que pugessin les humitats, una il·luminació generosa i una excel·lent ventilació.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

379

Biosca, 1967. Edifici en construcció de l'escola pública de Biosca, les obres de la qual van restar paralitzades durant cinquanta anys. Aquesta obra, que havia estat projectada poc temps abans de la Guerra Civil de 1936, es va iniciar en ple conflicte bèl·lic, fins que l'any 1938 va quedar aturada. Al final dels vuitanta, sobre l'obra iniciada mig segle abans, de la qual es va poder aprofitar només una part, es van reprendre les tasques de construcció, que van quedar enllestides al començament de la dècada dels noranta. Avui el col·legi públic Sant Abdó i Sant Senén és una realitat.

(Fotografia: Fidel Forn Codina. Fidel Forn Codina)

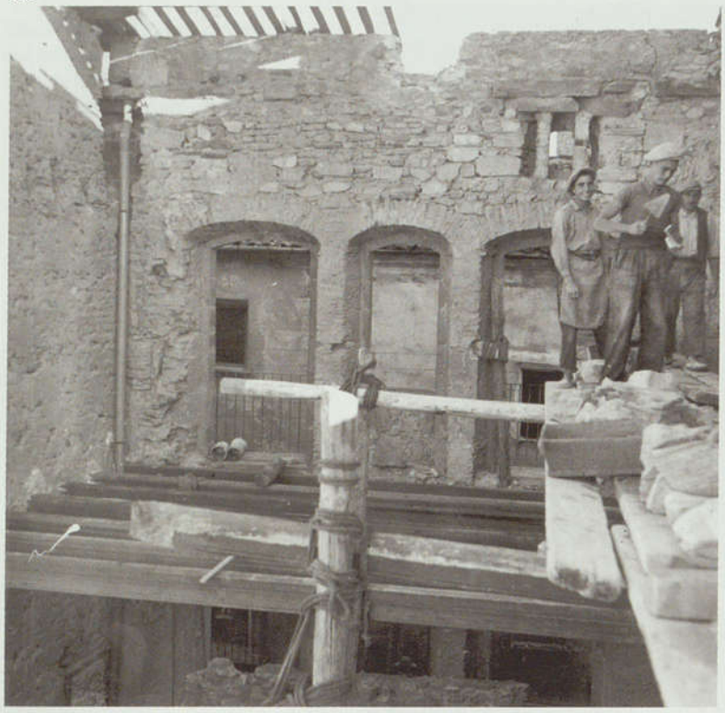
378

379

380

381

380

Cervera, 1925. Obres a la casa de la Fundació Martínez per a la instal·lació de l'Arxiu Històric. Agustí Duran i Sanpere, que havia dirigit l'inventari i la catalogació del fons documental, en veure les condicions en què es trobava a l'edifici de l'Ajuntament va oferir els baixos de la seva pròpia casa com a seu de l'arxiu, i fins i tot uns anys més tard va aconseguir que el consistori arrangés aquest espai per millorar la ubicació del material. Més endavant, el 1934, a instàncies també de Duran i Sanpere, s'hi allotjà la primera biblioteca de la Generalitat republicana i, el 1957, amb motiu d'un homenatge que la ciutat va retre a l'il·lustre historiador, es va posar el seu nom al museu que, en aquest mateix lloc, ell havia anat creant. La casa Martínez va ser també la seu del Centre Comarcal de Cultura, institució encarregada de la gestió dels tres organismes.

(Fotografia: Gòmez Grau. ACC)

381

Cervera, 1965. Construcció del primer bloc de cases a la carretera de Guissona. L'empresa constructora, EMSESA, pretenia associar diferents capitalistes del gremi de la construcció a fi de poder aconseguir uns habitatges de protecció oficial dignes i barats; al capdavall, però, només dos dels cinc socis van resultar ser persones vinculades al món de la construcció. Aquesta edificació de cent pisos va ser molt qüestionada, perquè la gent no creia que ningú volgués anar a viure tan lluny del nucli urbà. En l'actualitat encara són coneguts com "els pisos de l'EMSESA".

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

382

Cervera, 1925. Construcció del Colegio Hispano-Francés. S'hi van establir les religioses franceses de la Sagrada Família —congregació fundada per Émile Rodac—, que havien estat expulsades del país veí. La superiora era germana d'un dels empresaris vinícoles que van arribar a Cervera a conseqüència de la crisi de la fil·loxera a França.

(ACC)

382

383

383

Cervera, 1935-1936. Construcció del Teatre del Casal, que ocupa la part de ponent de l'edifici situat a la plaça de Santa Anna. Aquest teatre, inaugurat l'any 1936, compta amb un escenari i els serveis subsidiaris, per la qual cosa es podia utilitzar tant per representar-hi les obres de teatre *amateur* com les de les companyies professionals en les grans diades, les sarsueles i, molt especialment, les escenes de la Passió, fins que el 1967 es va bastir el Gran Teatre.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

384

Cervera, 1966. Construcció del Gran Teatre de la Passió al passeig de Balmes. Es va aprofitar el desnivell existent en aquell indret per construir el pati de butaques de forma esglaonada, a l'estil dels antics teatres grecs. El terreny havia estat un argiler i en aquells moments era un abocador de deixalles. El va edificar el Patronat de la Passió amb préstecs del Banc de Crèdit Industrial i la Caixa de Pensions. Té capacitat per a 2.000 butaques i una boca d'escenari de 20 metres. La pantalla de cinema cobria tota aquesta amplària.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

385

Cervera, 1975. Construcció del bloc anomenat Casa Marticella, situat a l'avinguda de Duran i Sanpere. El senyor Marticella era un constructor andorrà emparentat amb una família cerverina. L'edificació es va poder dur a terme perquè els cerverins van aportar-hi el terreny.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

384

385

386

Cervera, vers 1967. Construcció del bloc de pisos de "la Caixa", promogut per aquesta entitat, que va canviar notablement la vista que es tenia de Cervera quan se circulava per la carretera N-II a través del túnel. Es va edificar a l'espai de l'antic quarter de la Guàrdia Civil i els antics safareigs. Encara que avui dia domina el parer que la seva alçària trenca l'estructura de la ciutat, va ser un bloc desitjat per una bona part de cerverins, que veien en aquest edifici vertical un signe de prosperitat, un apropament de Cervera als "grans blocs" que tenien totes les ciutats importants. José Antonio Sanchiz i José Canela van ser els arquitectes encarregats del projecte, portat a terme per l'empresa de Lluís Nadal, de Lleida —la torre i l'ala est—, i l'empresa de Garrofé Roca, de Mollerussa —l'ala major. Les obres van durar vint mesos, i es va construir un total de seixanta-set habitatges.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

386

387

Cervera, 22 d'abril de 1970. Comença la construcció del que aleshores fou el primer bloc de pisos al passeig del Portalet, que, amb una alçada considerable, iniciava, amb criteris avui discutits, la dinamització d'aquest cèntric passeig.

(Família Pedrós)

387

388

Guissona, vers 1962. La decisió de fer passar la carretera de Cervera-Ponts per l'actual avinguda de la Generalitat (aleshores avinguda de José Antonio, des de l'any 1942), comportà la tala gairebé total dels arbres d'aquest passeig, amb la qual cosa es va perdre irremeiablement l'encant de la principal via d'esbarjo dels guissonencs. Uns anys més tard, el 1967, es va asfaltar.

(Claudi Cortés Busquets)

388

389

390

391

392

389

Guissona, 1965-1966. Inici de les obres d'excavació per construir la piscina municipal a la finca de l'Argilot, segons els plànols de l'arquitecte José M. Sanchís. Aviat quedaria enrere la llarga tradició dels furtius banys estiuencs a les basses del Mingot i els germans maristes. El mateix bienni es va enllestir el camp d'esports i la caserna de la Guàrdia Civil.

(Claudi Cortès Busquets)

390

Cervera. 1973. Construcció del bloc de pisos del passeig de Balmes, al costat de l'hotel Canciller, promogut pel Patronat de la Passió.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

391

Cervera, 1977-1978. Inici de les obres a les instal·lacions de la societat privada Club Esportiu Mas Duran. S'hi construïren una piscina i diverses pistes esportives.

(Fotografia: Jaume Bonjoch. Família Bonjoch)

392

Guissona, 1971. Inici de les obres, que s'acabarien el 1974, del complex de la Closa, de la Cooperativa Agropecuària de Guissona, amb la construcció en primer lloc de la planta de subproductes. El mateix any 1971 es va posar en marxa la producció de pinsos a la fàbrica de les Pallargues, es va obrir una botiga a Guissona per a la venda de productes carnis i ous i es va impulsar la creació de la Cooperativa d'Habitatges Sant Plàcid, per a socis i empleats. En aquest moment l'empresa comptava amb uns cinc-cents treballadors.

(Corporación Alimentaria Guissona SA)

393

394

393

Guissona, 1968. Inici de les obres del dipòsit d'aigua de la plaça de Capdevila, per tal de resoldre la manca de pressió que patia la zona. L'aigua provenia en principi de la font de l'Estany, a la qual més tard s'hi va afegir la procedent del pou del Portal. D'aquesta millora funcional se'n van beneficiar, a més, els habitatges dels carrers veïns, cosa que no es podria dir, segurament, de l'impacte visual de l'obra.

(Claudi Cortès Busquets).

394

Guissona, 1975. Obres de reposició a la plaça del Vell-pla de l'antiga creu de terme del segle XVII que havia estat situada al cementiri i destruïda durant la Guerra Civil. El projecte va ser finançat per la família Faus. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Rafel Riera Farré, Lluís Pla, dos personatges no identificats, Jaume Solé i Valentí Creus.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

395

Guissona, 1974. Construcció dels habitatges de la urbanització de la Fonteta, promoguts des de la Cooperativa Agropecuària de Guissona a través de la Cooperativa d'Habitatges Sant Plàcid, per als seus socis i empleats. La iniciativa pretenia donar resposta a una primera fase d'expansió d'una empresa que ja depassava en aquells moments els cinc-cents empleats.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

395

396

396

Sant Antolí i Vilanova - Els Hostalets (municipi de Ribera d'Ondara), 1964. Imatge corresponent a la construcció del nou local social, comú entre els dos pobles. Abans de l'edificació d'aquest espai hi havia dos locals, un a cada poble, amb poca afluència de persones a cadascun, motiu pel qual es va decidir de construir un local compartit per tal d'augmentar la concurrència i afavorir de passada les relacions veïnals.

(Cal Pubilla)

397

Cervera, anys 1940-1950. Davant de l'edifici de la Universitat de Cervera s'aplegava, especialment els dies de mercat, una gran quantitat de carros de vela i tartanes dels pagesos que venien a comprar o vendre els seus productes. Les tartanes eren uns carros coberts amb una vela i amb seients per als passatgers, habitualment plens de coixins per amortir les sotragades provocades pels clots que hi havia a les carreteres sense asfaltar. Els animals es guardaven als estables de cal Tauler (al principi del carrer del Canceller Dou), als baixos de cal Vega (a la plaça de Santa Anna) o a cal Ninot (al carrer del General Güell).

(ACC)

397

398

Cervera, principi del segle XX. La plaça Major en un dia de mercat. La tradició de fer el mercat en aquest lloc està documentada des de l'any 1110, i havia tingut tanta importància que moltes transaccions fetes en altres llocs es portaven a cap amb les mesures de Cervera. La protecció reial als mercaders es coneix des del regnat de Jaume II (1293) i es feia extensiva a tots aquells que hi aportessin qualsevol mena de vitualles. Al començament del segle XX a la plaça hi havia els venedors de productes hortícoles i els arramassadors, mentre que les dones que venien ous, conills i aviram es col·locaven al principi del carrer Major i s'estenien fins als carrerons de les Bruixes i de Sabater. Amb la industrialització de l'agricultura i la ramaderia, les parades d'animals i productes que hi estaven relacionats van anar desapareixent i de mica en mica es van anar traslladant a la plaça de Santa Anna.

(ACC)

398

399

Cervera. Fira de Sant Martí. Algun xarlatà acostumava a portar mones com les que es veuen a la imatge per tal de cridar l'atenció del públic, si bé era la canalla qui gaudia més de l'espectacle. A Cervera, dues de les fires més importants eren la de Sant Martí, l'11 de novembre, i la de Sant Tomàs, el 21 de desembre. D'aquesta última se'n deia la fira dels Mossos, perquè era quan es contractaven els mossos a les cases de pagès. La data de la fira afavoria també que es fessin les grans compres de Nadal. Les parades on es venien els pollastres i els capons, o les de les torronaires d'Agramunt, eren les més concorregudes.

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

400

Cervera, final dels anys 1920 - principi dels 1930. Actuació d'un xarlatà a la Fira de Sant Martí. Aquests personatges, com el que veiem a la imatge, eren habituals a les fires, on oferien els seus productes a preus baratíssims i encara feien regals. Com que era l'11 de novembre i començava a fer fred, un dels articles més habituals eren les mantes, però també oferien rellotges (accessori poc usual en aquella època), medalles i peces de bijuteria daurada, que en deien d'"or alemany".

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

401

Cervera, 11 de novembre de 1918. Fira de Sant Martí a la plaça de Sant Miquel. Es pot veure, com era habitual, un xarlatà a sobre d'una taula oferint els seus productes. Les fires havien estat des de l'època medieval un privilegi reial del qual no podien gaudir totes les viles. A Cervera, el rei Jaume II va disposar (1301) que la fira se celebrés del 24 al 30 d'octubre, i encara que sempre va comptar amb la competència de Tàrrega i Vilagrassa, comportava un gran moviment de mercaderies i grans guanys econòmics per a tots els vilatans. La font de la dreta de la imatge va ser enderrocada quan als anys seixanta es va urbanitzar el passeig.

(ACC)

402

Cervera, 1931-1932. Dia de mercat al pou de Sant Miquel, amb l'habitual xarlatà i una concentració important de gent.

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

399

400

401

402

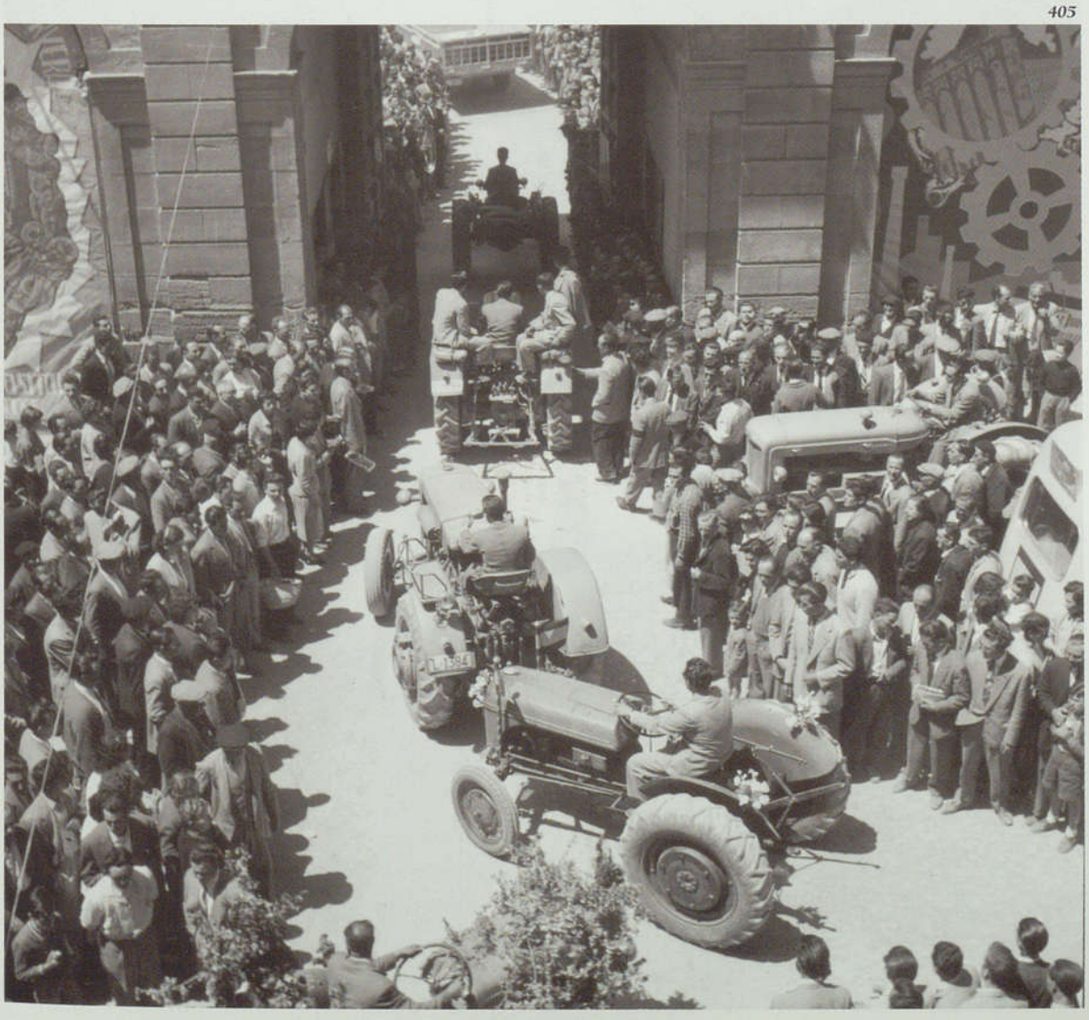
403

404

405

403

Cervera, 1926. Carro típic d'un venedor ambulant, muntat sobre un eix de ferro, amb dues barres entre les quals va l'animal. Aturat a la cruïlla entre el raval dels Caputxins, el carrer de la Victòria (costa dels Campos), a l'esquerra, i el carrer del Combat, a la dreta, està envoltat de gent encuriosida. La imatge permet observar la sorprenent desproporció que hi ha entre l'animal de tir i el carro.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

404

Cervera, anys 1950-1960. Estand de Ramon Badia Benet, representant de les motocicletes Bultaco i Sanglas, a la Fira de Sant Isidre, als patis de l'edifici de la Universitat.

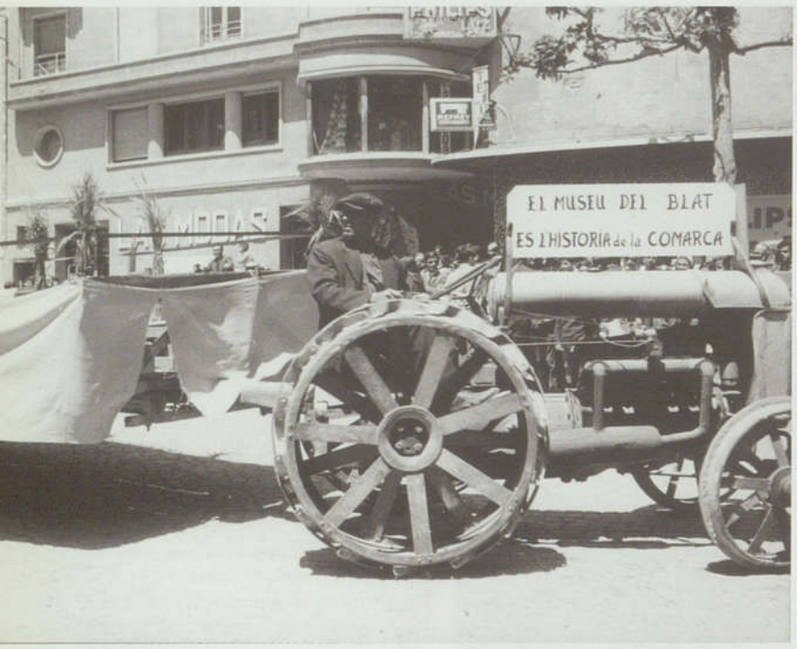
(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

405

Cervera, anys 1950-1960. Fira de Sant Isidre als patis de l'edifici de la Universitat, en el moment en què la desfilada de tractors iniciava el recorregut pels carrers de Cervera.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

406

407

406

Cervera, vers 1964. Desfilada de tractors pels carrers de Cervera durant la Fira de Sant Isidre. Els tractors —molts portaven remolc— anaven engalanats i, al final del recorregut, eren valorats per un jurat que en premiava la bellesa i l'originalitat. El que veiem a la fotografia porta el rètol "El Museu del Blat és la història de la comarca", en una clara referència a la recollida d'eines iniciada per Vidal de Montpalau, el qual, comptant amb la direcció d'Agustí Duran i Sanpere, animava els pagesos de la comarca a donar les eines que no utilitzaven a fi de poder construir un museu dedicat al blat i a la pagesia.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

407

Cervera, anys 1950-1960. Estand de la Fira de Sant Isidre als patis de l'edifici de la Universitat. Correspon a la casa Marcel Font, que es dedicava a la cria i la venda de mules. A aquest marxant li deien "l'Andorrà", perquè procedia del país veí. Es va establir a Cervera, a l'actual carrer del Patronat de la Passió.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

408

Cervera, final dels anys 1950. Fira de Sant Isidre als patis de l'edifici de la Universitat. La instal·lació dels estands a les voltes dels claustres oferia un aixopluc als expositors, però també resultava un element beneficiós per al derruït edifici, que tornava a recobrar la vida encara que no fos sinó per un espai petit de temps. El gran rètol de "Galletas La Palma" correspon a l'empresa dels Güell, que tenien la fàbrica davant del Sindicat. El negoci va fer fallida cap als anys seixanta.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

408

409

409

Cervera, 15 de maig de 1964. Benedicció de la tractorada durant la Fira de Sant Isidre. Des de l'any 1950, per Sant Isidre se celebrava un concurs de bestiar; l'any 1954, els tractors es van convertir en un element habitual als patis de la Universitat —el lloc on es feia la fira—, i el 1956 es va introduir la desfilada i la benedicció de tractors. En primer terme podem veure mossèn Ramon Rota Canal (rector de Cervera), Josep Rossich (escolanet), Antonio Cuadros, Josep Termes i Emili Rabell. A la llotja, a més de l'alcalde Josep M. Razquin, hi trobem, a la seva dreta, Ramon Vidal Trull (Vidal de Montpalau), president del Sindicat Agrícola de Cervera i, a l'altre costat, Enric Carcasona, president de la Germandat de Llauradors, que està conversant amb el sergent de la Guàrdia Civil.

(Isabel Elias)

410

Cervera, 15 de maig de 1966. Desfilada de tractors engalanats amb motiu de la festa de Sant Isidre Llaurador, a la rambla de Lluís Sanpere. Les autoritats (d'esquena al monument als Caiguts) lliuraven els trofeus i els obsequis als participants en la desfilada. Al balcó de la part superior de la fotografia hi ha la família Tarruell Ubach, de la Fonda Barcelonesa.

(Fotografia: Josep M. Serès Ubach. Gómez Grau)

411

Guissona, vers 1965. El mercat dels dijous a la plaça Major es va establir en aquest dia de la setmana el 1940; deu anys abans, el 1930, s'havia disposat que no es comencés el mercat abans de dos quarts de sis de la matinada.

(Fotografia: Jaume Pons Armengol. Teresa Benet Rius)

412

La Molgosa (municipi de les Oluges), 1946. Imatge de la Fira de la Tardor. D'esquerra a dreta, Antonio Badia Creus, Ramon Creus Serra, Ermenter Badia Creus i un personatge no identificat. Les mules i els rucs es preparaven per anar a la fira d'Organyà, a mitjan setembre. Les fires d'Organyà, Salàs de Pallars i Verdú estaven especialitzades en animals de tir.

(Fotografia: Desiderio Paül. Ramona Salat Cortadellas)

410

411

412

413

Torà, vers 1910. Postal de la plaça del Vall que ens ofereix una estampa de la Fira de Sant Andreu, dedicada al comerç de bestiar, que se celebrava el mes de novembre.

(Jaume Coberó)

414

Portell (municipi de Sant Ramon) [Cervera], 1947. Grup d'homes tornant de la Fira de Sant Isidre de Cervera, posant amb les seves cavalleries davant de cal Guineu de Cervera. Venien de desfilar pel carrer Major, on havien tractat d'aconseguir el premi a la millor cavalleria. D'esquerra a dreta, Josep Marquilles, Gabriel Graells, un personatge no identificat, Josep Falip, Ramon Riera, Jesús Graells, Josep Torrades, Ramon Ros, Anton Sala Petit, Magí Ribera, Lluís Sala, Antoni Sala Mestres, Ramon Verdés, Albert Bacardit i Benito Subirana.

(Fotografia: Gómez Grau. Antoni Sala Mestres)

415

Torà, vers 1910. Un actiu dia de fira al carrer del Vall, que en aquelles dates era l'entrada a la vila.

(Jaume Coberó)

416

Torà, 1964. Jaume Oliva i Roser Vilà posaven parada de fruita i comestibles a la plaça del Pati de Torà els divendres, dia de mercat, davant de la desapareguda sabateria de cal Primavera, regentada per Francesc Tarruella, que apareix a la fotografia guaitant des de la porta. A la parada també podem veure les cistelles conilleres i les arengades.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

417

Torà, 1964. Els arramassadors eren els comerciants que recorrien els mercats per comprar aviram, ous o conills provinents dels corrals de pagesia, un gènere que venien als majoristes. La instantània, que correspon al mercat del divendres a la plaça de la Creu de Torà, mostra com J. Campruví, arramassador dels Prats de Rei, tracta amb les mestresses Ramona Prat de Biosca i Teresa Montallà d'Ivorra.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola

418

Torà, 1966. Dia de mercat a la plaça de la Creu de Torà. Els arramassadors generaven una important activitat econòmica i estenien les gàbies de fusta per encabir l'aviram, els conills i fins i tot els ous. És interessant observar com encara convivien els vehicles amb animal de tir i els de motor.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

419

Torà, 1964. Moltes dones anaven a comptar ous els dies de mercat. En aquesta instantània les veiem a la plaça de la Creu de Torà, en plena activitat. Fins que van aparèixer els cartrons, els ous es posaven encara en capses de fusta, en diferents nivells i separats amb palla.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

413

414

415

416

417

418

419

420

Cervera, 1922. Assistents a la Junta General del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca celebrada el 21 de gener de 1922, en una fotografia feta davant de la farinera del Sindicat. En aquesta assemblea, un dels principals temes a tractar va ser la renovació de sis vocals. En línies generals, la participació dels socis en les assemblees generals del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca va ser remarcable. Per exemple, les referències a la Junta General celebrada l'11 de gener de 1920 parlen de l'assistència d'uns 1.250 socis sobre un total de 1.323 associats. A banda de la importància que tenien les juntes generals per decidir i debatre qüestions que afectaven el funcionament de l'entitat, també desenvolupaven una destacada funció social. Amb la participació dels pagesos en els òrgans de decisió es fomentava la consolidació d'una cultura democràtica entre la pagesia.

(ACC)

421

Cervera, 4 d'octubre de 1959. La Cooperativa del Camp en plena expansió. Es va crear una societat paral·lela, la SACCSA (Sociedad Agrícola de Cervera y su Comarca), destinada expressament a la preparació de pinsos compostos per a animals d'engreix. S'alçava al costat mateix de la fàbrica de farines. La fotografia ens mostra un moment de la construcció d'aquestes instal·lacions.

(Família Pedrós)

422

Cervera, 5 d'abril de 1936. Acte de l'assemblea de la Secció de Cereals de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USAC), realitzada a Cervera simultàniament al Teatre del Casal Català, al cinema Catalunya i al cinema Principal. La USAC era una associació agrícola, creada a Barcelona el 12 d'abril de 1931, que aplegava les cooperatives més importants del país i que tenia l'objectiu d'assolir una major força en les reivindicacions econòmiques i socials. En aquesta associació van tenir un paper destacat els sindicats agrícoles de Cervera i Guissona, i entre els seus dirigents hi havia Ramon Vidal, gerent del Sindicat Agrícola de Cervera i tresorer de la nova associació, i Ramon Pané, secretari general del Sindicat Agrícola de Guissona. La USAC organitzava assemblees per tot Catalunya. La de Cervera, de l'any 1936, amb una assistència de més de quinze mil pagesos, va convertir-se en una de les reunions amb major participació aconseguida a la Segarra durant el segle XX. D'entre els parlaments de l'assemblea cal esmentar el del conseller d'Agricultura de la Generalitat, el cerverí Joan Comorera, i el de Ramon Vidal que, en qualitat de president de la Secció de Cereals de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya, va fer una entusiasta defensa de la sindicació agrària.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

423

Cervera, 15 de maig de 1969. A la Cooperativa del Camp Comarcal de Cervera, inauguració del monument al pagès de la Segarra en el marc dels actes de commemoració del cinquantè aniversari de la creació del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca. L'encarregat d'inaugurar el monument va ser Hernández Gil, subsecretari del Ministeri d'Agricultura; mossèn Pere Puigbò, vicari general de la diòcesi, en va fer la benedicció, i Josep Térmens Bosch, gerent de la Cooperativa, va fer un parlament.

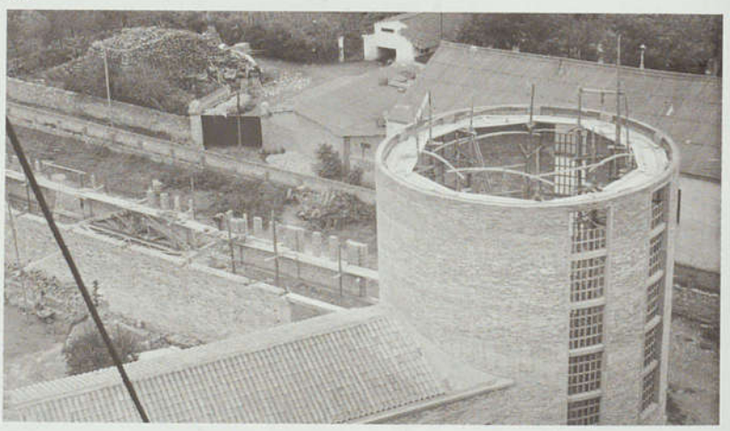
(Miquel Pont Farré)

424

Guissona, 1958. Plaça del Sindicat, el dia en què la vila va retre homenatge a l'enginyer agrícola Josep Pané i Mercé —creador del tipus de blat anomenat Pané—, per la seva destacada tasca com a genetista al capdavant de la secció tècnica del Sindicat Agrícola de Guissona. Cal recordar que l'experimentació de noves varietats de llavors era un dels principals objectius del Sindicat Agrícola de Guissona i sa Comarca. Va ser un acte amb una gran assistència de públic, no només de la vila sinó d'altres pobles de la rodalia.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

421

422

423

424

425

426

425

Cervera, 15 de maig de 1969. Imposició de la Medalla del Mèrit Agrícola a Ramon Vidal Trull (Vidal de Montpalau), en el marc del Gran Teatre de la Passió. Un dels actes centrals del cinquantè aniversari de la creació del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca va ser l'homenatge a Ramon Vidal (1891-1970), un dels principals protagonistes de la història del Sindicat. Ramon Vidal no només va destacar al capdavant del Sindicat Agrícola de Cervera, sinó que el seu treball a favor de l'agricultura del nostre país va anar més enllà dels límits comarcals. Entre els principals càrrecs que va exercir s'ha d'esmentar la presidència de la Secció de Cereals de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya, associació de la qual va ser un dels principals fundadors, i també la presidència de la Cambra Agrícola Provincial de Lleida. A la fotografia es pot veure Ramon Vidal lluint la condecoració i, presidint l'acte, Joan Salat (paer en cap de Cervera), Hernández Gil (subsecretari del Ministeri d'Agricultura) i José M. Martínez Val (governador civil de Lleida i cap provincial del Movimiento).

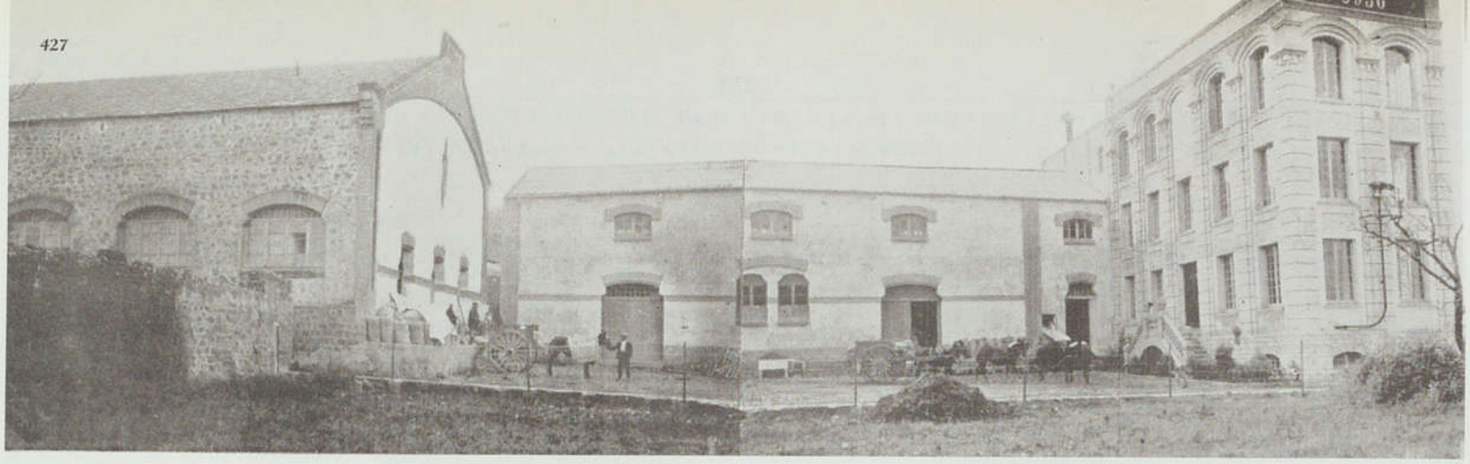
(Miquel Pont Farré)

426

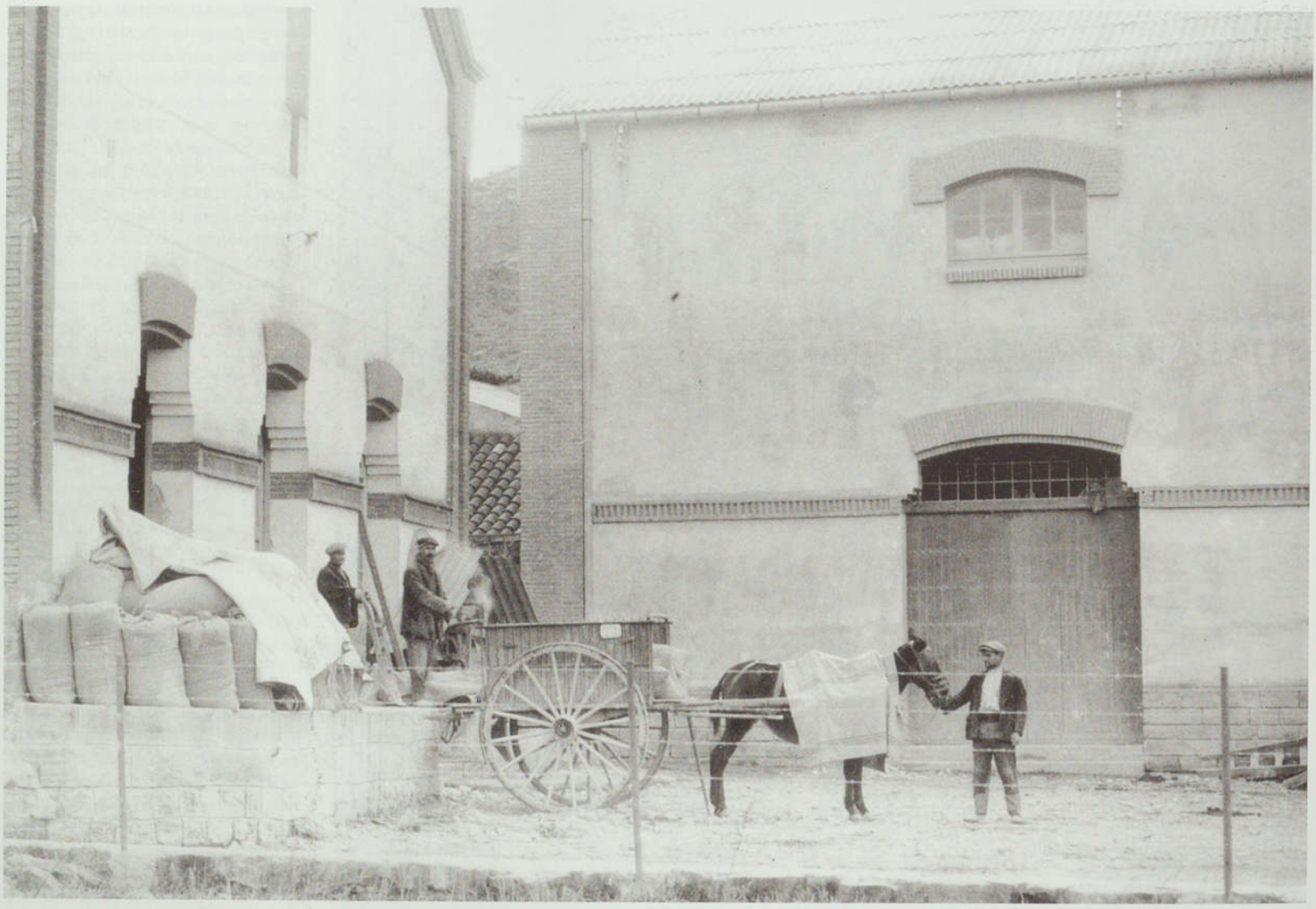
Cervera, 15 de maig de 1969. En el cinquantè aniversari de la creació del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca també es va retre homenatge, en el marc del Gran Teatre de la Passió, al grup de fundadors del Sindicat Agrícola. L'encarregat de realitzar el discurs d'agraïment va ser Josep Vall, aleshores president accidental de la Cooperativa del Camp Comarcal de Cervera. Els trenta-vuit supervivents de la generació que va encapçalar la creació del Sindicat Agrícola, alguns dels quals es poden veure a la imatge, van ser obsequiats amb una rosa vermella i una medalla commemorativa de l'acte.

(Miquel Pont Farré)

427

428

427

Guissona, 1930. Instal·lacions del Sindicat Agrícola de Guissona i sa Comarca, nascut el gener de 1906 per respondre a la crisi agrària del final del segle XIX (fil·loxera, males collites, etc.) i per superar el tradicional individualisme pagès. Malgrat que fos encapçalat per grans terratinents, va aconseguir integrar una àmplia base social de petits i mitjans propietaris perquè va adoptar sempre un clar compromís agrari, oferint serveis de gran interès: foment de la compra de maquinària, divulgació de coneixements tècnics, oferiment de nous productes a partir dels camps d'experimentació propis, adquisició i venda en comú de llavors i adobs superant els intermediaris, foment de l'estalvi i el préstec (caixa rural) o creació d'una societat d'assegurances per al bestiar de treball.

(Fotografia: Gómez Grau. Sindicat Agrícola de Guissona i sa comarca, gener de 1931)

429

430

431

432

428

Guissona, 1930. Descàrrega del blat a la part posterior d'un dels magatzems del Sindicat Agrícola que compartia l'espai amb una zona dedicada a la comercialització de productes per als associats, a la qual s'accedia per l'actual carrer de Traspalau. Contra la legislació governamental que imposà, des del 1916-1920, la taxació del preu del blat i l'obligatorietat de vendre'l als intermediaris designats, els sindicats van adoptar mesures per tal de controlar-ne el cicle. Per això, en primer lloc van garantir als pagesos la compra del gra (amb facilitats per a l'emmagatzematge) a un preu superior al dels intermediaris, i més endavant van sumar als seus interessos cooperatius els empresarials, amb la construcció de farineres i panificadores.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

429

Guissona, 1959. La imatge mostra la gran afluència de carros i cavalleries que anaven a descarregar el gra a les instal·lacions del Sindicat Agrícola, i evidencia l'embranzida que van aconseguir el sindicalisme i el cooperativisme agraris d'ençà de la crisi subsegüent a la Primera Guerra Mundial, període en què es va aconseguir un moviment de màxima atracció de pagesos.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

430

Torà, vers 1900. Acte festiu del dia de Sant Antoni amb un grup de treballadors integrants del gremi de paletes, creat al principi del segle XX, entre els quals hem reconegut com a cap de colla l'Antoni Corbella (Tonet de la Trudis). Entre les seves obres podem esmentar la casa de pedra de cal Santamaria, a la plaça de la Creu.

(Jaume Coberó)

431

Cervera, anys 1930-1936. El Banc Central, quan estava situat als baixos de la casa número 5 del carrer de les Verges, anomenat actualment carrer del General Güell. Tal com indica el cartell, el capital de l'entitat era, en aquell moment, de 200 milions de pessetes. El Banc Central, la Banca Arnús, el Banc Espanyol de Crèdit i la Caixa de Pensions estaven situats al mateix carrer, que era el pas obligat per a la gent que venia amb autobusos o trens a la ciutat i s'anava convertint en una gran artèria econòmica.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

432

Guissona, 1933. El Banc Hispano Colonial, fundat el 1876, va establir la seva corresponsalia a Guissona cap al començament dels anys trenta, amb caixa d'estalvis al 3% d'interès. Ubicat on actualment hi ha el Banco Central Hispano, va suposar una forta competència per a la Banca Mercadé, de Magí Mercadé Serra (com a mínim, des de 1928), i per a la Banca Arnús, amb sucursal a Cervera (fundada el 1846).

(Fotografia: Gómez Grau. Josep M. Santesmasses)

433

434

433

Cervera, anys 1930-1936. Edifici que hostatjava la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis i la Banca Arnús. La Caixa de Pensions havia de captar la confiança de la gent de la Segarra quan, una vegada passada la guerra, va reconèixer amb pessetes nacionals tots els diners ingressats durant el període bèl·lic, tant els que eren del bàndol republicà com els de l'altre. La Banca Arnús va traslladar la seva oficina quan la Caixa va comprar l'espai que ocupava. Més endavant va desaparèixer.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

434

Guissona, 1934. El forn de pa del comú del poble, el més antic, sempre ha estat situat on és ara, darrere l'església de Santa Maria, al carrer de l'Om. El 1939 el negoci canvià de mans, ja que Carlos Solé Font, després de ser-ne arrendatari, el va comprar per quaranta-dos sacs de blat. D'aquesta manera va continuar la tasca del fins llavors anomenat Forn del Xollador. A la imatge veiem, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Carlos Solé Font, Concepció Puig Closa, Ramona Estany, i els nens Ramon Solé Puig (als braços) i Joan Solé Puig.

(Carlos Solé Codina)

435

Cervera, vers 1936. Inauguració de la farmàcia Batlle, on anteriorment hi havia hagut la farmàcia Torné, i abans un forn. La farmàcia es va decorar amb uns vistosos murals amb frescos de Josep Batlle. D'esquerra a dreta, davant de l'establiment, les germanes Antònia, Leonor i Anna Batlle, totes tres farmacèutiques.

(Fotografia: Gómez Grau. Àgata Alegre Batlle)

436

Guissona, 1944. La merceria de cal Conna va ser fundada el 1883 pel matrimoni Pujol Rull (Ramon Pujol Petit i Teresa Rull Pinós), el qual la va traspassar a la seva neboda Coloma Rull Sala. Aquesta, al seu torn, va fer el mateix amb la neboda i propietària actual, Dolors Morera Rull. L'any 1944 disposava, a més de la merceria, de seccions de sabateria, ferreteria i joguineria, i estava ubicada al mateix lloc que encara ocupa avui. A la imatge veiem Joan Rull Pujol (de cal Barceló) i Coloma Rull Sala a la porta de l'establiment.

(Fotografia: Josep Espachs. Dolors Morera Rull)

437

Guissona, 1945. Botiga del baster Marsol, situada al raval del Coma, a cal Tàrrega. Aquest establiment oferia material divers per a la pagesia, com ara forques, sacs, espardenyes, etc. A la imatge veiem, a sobre de la moto, Josep Marsol, el propietari, amb tres dels seus plançons —Claustre Marsol, Marta Marsol i Jordi Marsol. En segon terme apareixen, d'esquerra a dreta, Anton Badia (mosso de Florejacs), Assumpció Petit, una dona no identificada, Àngela Ribera i Montserrat Sisat.

(Assumpció Petit Serra)

435

438

Guissona, 1952. Antiga casa Marsol, situada al carrer de la Font de Guissona (després casa Manelet), dedicada a la venda de teixits i roba en peça. Més tard aquesta botiga es va traslladar, al mateix carrer, prop del portal de l'Àngel, lloc on encara continua oberta. A la imatge apareix Assumpció Petit.

(Assumpció Petit Serra)

439

Guissona, vers 1954. Concurs de perruqueria celebrat a l'Ateneu de Guissona, en el qual van participar les perruqueres de la vila: Assumpció Petit, Maria Gabriel (Coletes), Josefina Ribera, i les senyores Burgos i Argelagós. Al centre, Assumpció Petit agafa del braç una de les seves models, Paquita Codina, premiada per l'originalitat dels trenats i tirabuixons del seu pentinat. També hi podem veure, d'esquerra a dreta, Cèlia Serra, Dolors, Paquita Codina, Assumpció Petit, Lourdes Condal i un personatge no identificat.

(Paquita Codina)

436

437

438

439

440

440

Cervera, 1973. Dinar a l'hotel Canciller del col·lectiu d'empleats i directors de les caixes i bancs de Cervera. D'esquerra a dreta i de dalt a baix: Josep M. Balcells, Pepe Tella, Josep Balcells, Leonardo Santacana, Carlos (Banc Saragossà), Isidor Rosich, Julián Puig, Marcel·lí Figueras, Ramon Rauret, Ribalta, Josep M. Llamas, Josep M. Rius, Julián Rodríguez, Lluís Sala, Ramon Plassa, Francisco Bravo, Joan Sans, Josep M. Rovira, Tarafa, Daniel Llona / Miquel Razquin, Julián García, Miquel Villarroya, Josep M. Trilla, J. Sans, Jaume Armengol / Joan Salat, Josep Márquez, Jaume Fonoll, Josep Colom, Leandre Badia, Ramon Balcells i Antonio Puig.

(Jaume Armengol Lloses)

441

442

443

441

Sant Guim de Freixenet, vers 1938. Forn de cal Gomà. Com que durant la guerra el servei de pa estava col·lectivitzat, cal Gomà era l'únic punt de venda de pa de tot el municipi de Sant Guim, ja que Ramon Gomà Guix era el forner de més edat. Els altres forners van haver d'anar a fer pa al Sindicat de Cervera, on se'n feia per a tota la comarca i des d'on es distribuïa als forns assignats per l'autoritat. A la fotografia podem veure les grans cues de gent que es formaven davant de cal Gomà, al carrer Major número 89, per comprar pa.

(Família Gomà Roca)

442

Guissona, 1955. La cansaladeria i botiga de queviures de cal Bepanyo, que havia estat fundada el 1890, va ser reformada el 1955; amb aquest motiu es va fer aquesta fotografia de família, en què apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep Mingot Barnola, Carme Graells Pont, Ramona Mingot Barnola, Lluís Navarro Llopis / Dolors Mingot Graells, Ramon Mingot Servet (propietari), Ramon Mingot Graells (propietari actual), Aniceta Barnola Fonoll i Aniceta Mingot Graells.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Ramon Mingot Graells)

443

Sant Guim de Freixenet, 1944. Frederic Munguet i Angelina Aleu, quan van arribar a Sant Guim i van comprar la farmàcia de José Sala. Frederic Munguet va ser el farmacèutic del municipi durant trenta-set anys. Molt aficionat a l'excursionisme, va ser l'iniciador a Sant Guim de les marxes a peu a Montserrat. Angelina Aleu va ser mestra del poble durant, també, trenta-set anys. Havia estat la primera de la seva promoció i tenia plaça a Barcelona, però hi va renunciar per poder venir a viure amb el seu marit a Sant Guim. Per les seves classes han passat força generacions d'infants, sobretot nenes, ja que a les escoles nacionals les classes no eren mixtes.

(Frederic Munguet)

444

445

446

444

Guissona, 1959. Mona de Pasqua que reproduïa el santuari de Lourdes. En Plàcid Santaeulària acostumava a fer mones artístiques que eren molt celebrades, com les que va dedicar, entre d'altres, a l'Empire State Building (la més gran), el Vaticà, la Torre Eiffel, la Giralda, el Pilar de Saragossa, l'Ateneu de Guissona, la Sagrada Família (la més difícil), l'església de Santa Maria de Guissona o la Universitat de Cervera. Aquest establiment, que en aquesta època també disposava d'una secció de merceria, va ser fundat l'any 1892 i traspassat el 20 d'agost de 1999. A la imatge, acompanyant Plàcid Santaeulària Boncompte, veiem Roser Santaeulària Boncompte, Teresa Boncompte Carulla i les nenes Teresa i Maria Santaeulària Boncompte.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

445

Torà, 1964. La fabricació industrial de gel per al consum a domicili i l'arribada del gas butà van suposar una nova època de canvis a les cases. Als anys seixanta, la ferreteria Suñé, comerç regentat per Francesc Suñé i Maria Solé, es dedicava a aquesta activitat a la vila de Torà.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

446

Cervera, anterior a 1909. Uns nens que juguen per l'actual carrer del General Güell (abans de les Verges) s'aturen a mirar com un artesà treu l'escorça d'un tronc. Al fons de la imatge podem veure —sense les últimes modificacions que l'han desfigurat—, l'edifici que actualment allotja la fonda Bonavista i la botiga de cal Farré de Sant Cristòfol.

(Fotografia: Àngel Toldrà Viazo. Família Razquin)

447

447

Cervera, vers els anys 1930. Esquilada o xolla d'ovelles. A la fotografia apareixen alguns membres de la família Casamitjana: l'avi Francisco Casamitjana Satorra, dret al mig de la imatge, i els nens Salvador i Marcel·lina Casamitjana Gassó, els seus fills. La resta eren una colla de xolladors de Guissona.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Casamitjana)

448

Cervera, principi dels anys 1960. Treballadors trempant el ferro amb aigua per fer una roda de carro. La gent es para a mirar-s'ho i una senyora, amb un mocador de fer farcells, aguanta el martell d'un operari. En aquest indret, on avui hi ha el Banesto, hi havia un baster i un ferrer.

(Fotografia: Joan Alegre. Àgata Alegre Batlle)

449

Guissona, 1951. Jaume Farré Batlle, un dels cinc operaris que va arribar a tenir el taller de cal Baster, a tocar de la porta de l'església de Santa Maria, pica la llana per fer o refer un matalàs.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

450

Guissona, 1958. Els actuals Tallers Gual SL tenen l'origen en la ferreria de Mariano Gual Ruich, fundada el 1928, que estava situada davant la replaceta del portal de l'Àngel. La seva activitat depenia de la del camp: arades, carros o ferradures, entre d'altres. Quan es va produir la mecanització del treball agrícola, a mitjan anys cinquanta, la reconversió de l'activitat els va portar a construir elements necessaris per als nous tractors, cultivadors, remolcs, etc. Una mica més tard, cap al 1962, es van començar a dedicar a la maquinària d'emmagatzematge (maquinària d'elevació i transports de cereals i farines) i a la relacionada amb la mòlta. D'esquerra a dreta, Mariano Gual i Joan Solé del Llor (de cal Meleno), ferrant la mula.

(Tallers Gual SL)

448

449

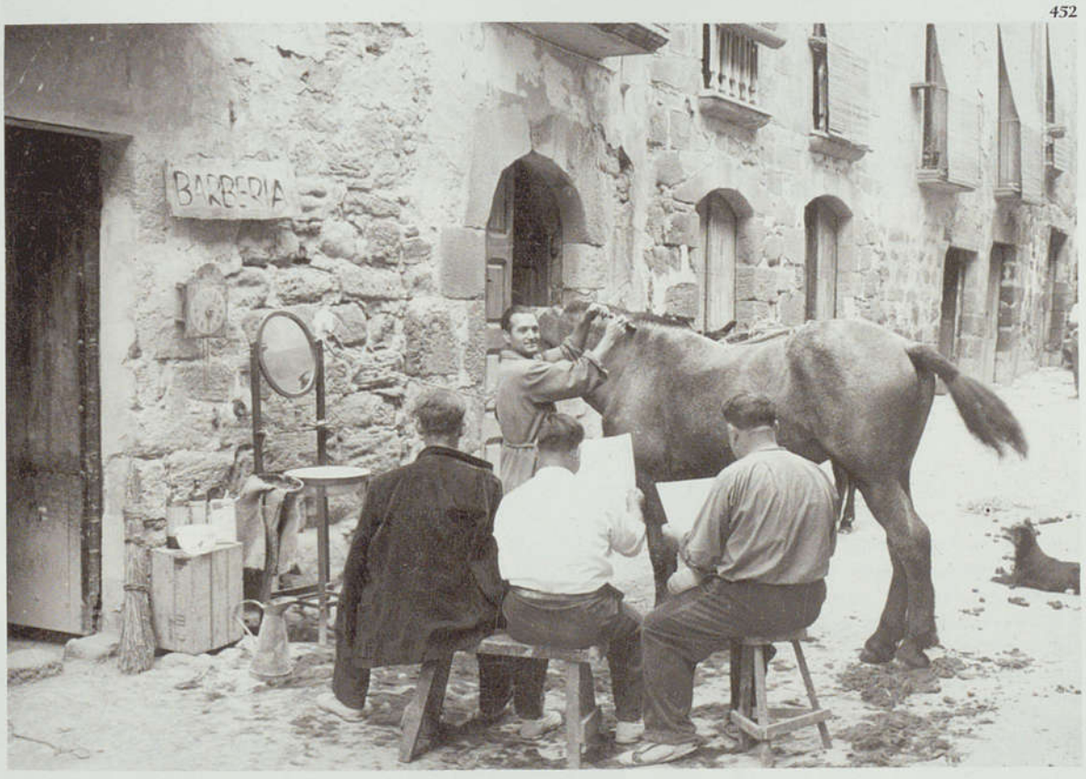
450

451

452

453

451

Guissona, 1953. Un dels primers remolcs, encara sense bolquet, que requerien el treball conjunt del fuster i el ferrer. Els de cal Castells eren construïts pel fuster Miquel Castells, amb la col·laboració del ferrer Mariano Gual Ruich. El tractor de la imatge, conduït per Salvador Tomàs, és un Massey Ferguson, un dels millors d'aleshores.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

452

Sanaüja, 1958. L'autor d'aquesta simpàtica imatge la va titular, en el seu àlbum particular, "Aquí s'arregla a tothom", en referència a la feina del protagonista principal, Josep Fornells de cal Perot, que era tan capaç d'esquilar els animals com les persones, ja que exercia la doble professió de barber i esquilador. A la imatge, d'esquerra a dreta, Josep Alsedà de ca la Rosa i Tonet de cal Fontanet sembla que esperen el torn mentre Josep Fornells acaba d'enllestir un client molt especial. L'escena transcorre al carrer del Forn, davant de les cases de cal Perot, cal Recordills i cal Baró.

(Fotografia: Miquel Bibià. Jordi Bibià)

453

Sanaüja, 1928. Els carboners —d'esquerra a dreta— Agustí Requesens, sostenint el gos que l'acompanyava, Alejandro Codina, Ramon Torra i José Pérez, al davant de la carbonera. Ramon Torra era el carboner principal, i tots els altres eren els seus ajudants. L'ofici de carboner era dur, i entre diversos inconvenients hi havia el de no poder anar cap a casa fins que la carbonera no fos apagada, per això s'acostumaven a aixoplugar a sota d'unes barraques efímeres que ja eren conegudes com a barraques de carboners, construïdes amb troncs o branques cobertes de terra. Solien tenir un ruc i un gos. Les carboneres s'anaven canviant de lloc, segons les condicions del terreny i la presència de fusta al bosc. Es construïen apilant la llenya de manera que quedés una gran xemeneia a la part superior, i aleshores se'n feien tres o quatre de petites al voltant. El carbó el portaven al poble o bé els traginers —que el duien a vendre a ciutat i anaven dos cops per setmana a Igualada i a Cervera— l'anaven a recollir al bosc mateix. La gent el comprava, entre d'altres utilitats, per als fogons, i quan es desfeia la carbonera les dones anaven a acabar de plegar-ne les restes per poder disposar de carbó per al foc sense haver-lo de comprar.

(Narcís Armingau)

454

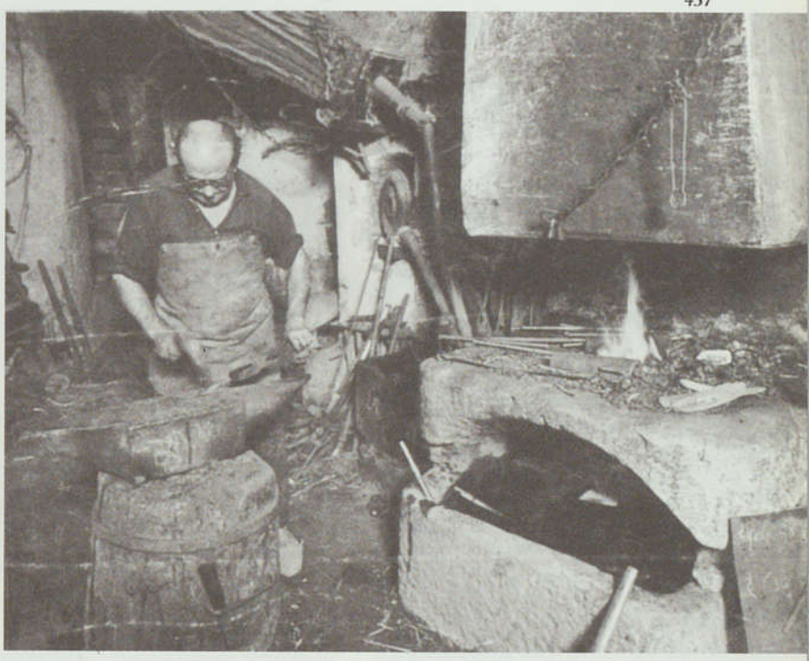
455

456

457

458

454

Torà, vers 1974. L'any 1968 s'instal·là a Torà un inquiet forjador del ferro, Juan Hidalgo. La seva gran habilitat es manifestà immediatament, i el progressiu augment de l'activitat ben aviat va excedir les possibilitats del petit taller de cal Biel, a la plaça de la Font. En poc temps s'anaren ocupant d'altres locals, i els ferrers de Torà i de la rodalia també es van veure absorbits per aquesta empresa creixent. Això va atreure un grup d'empresaris locals, que van capitalitzar un ambiciós projecte i l'any 1972 s'inaugurava la primera nau de la Forja la Creu. Van seguir temps d'una gran expansió —època a la qual correspon la imatge, que ens mostra la zona de les fornals de la forja—, en què es fabricaven làmpades i d'altres accessoris i es donava feina a prop d'una vuitantena de persones. En la dècada següent es van produir diversos canvis i fusions, que van fer trontollar en algun moment la continuïtat de l'empresa. Resolta satisfactòriament la situació, però, s'entra en un nou període d'expansió amb una forta projecció nacional i internacional, ja amb el nom de Leds C4. En tots aquests anys, el ferro forjat ha anat cedint pas de mica en mica a les noves exigències de mercat. Actualment l'empresa té una plantilla d'unes dues-centes cinquanta persones.

(Forja la Creu)

455

Cabestany (municipi de Montoliu de Segarra), abril de 1933. Un dels oficis actualment desapareguts, el de carboner. A la imatge, Magí Vilaplana Susagna prepara una carbonera amb la qual s'obtenia carbó per a ús domèstic cremant llenya.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Razquin)

456

Torà, 1964. La fusteria de cal Tan estava instal·lada al capdamunt de la plaça del Vall. La fotografia mostra, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Amadeu Farré, Josep Badia i Miquel Farré, sorpresos en plena activitat.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

457

Torà, 1970. Miquel Garganté va treballar com a ferrador, ferrer i forjador en el seu establiment de la plaça de la Font, però finalment va acabar dedicant-se a la forja. La tasca dels ferrers ha estat un suport fonamental per a les activitats agrícoles.

(Forja La Creu)

458

Torà, 1966. Durant molts anys, Joan Ferrer Campos va compaginar la seva feina de mecànic de motos i bicicletes amb la de repartidor de llet a domicili. A la fotografia el veiem al carrer Sense Cap, davant d'una casa parcialment enderrocada avui dia.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

459

460

459

Lloberola (municipi de Biosca), maig de 1945. Miquel Jounou, de cal Xuriguera, llaura la terra amb el parell de mules i els arreus de pala.

(Josep Jounou Riba)

460

Cervera, vers 1940. Ramon Mas (de cal Tribo) llaurant amb el parell al tros del Castell. Al fons de la imatge es poden veure les restes del castell, amb l'escorxador i la torre del dipòsit de l'aigua emprada per a la matança del bestiar, i, al peu del castell, els corrals. A la dreta de la imatge s'observen els civaders per als animals. Les bèsties, a l'esquerra un ruc i a la dreta una mula, duen el jou, els coixins de pell de corder i un camatimó amb un arreu d'Agramunt.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

461

Cervera, vers 1940. Un pagès (probablement Ramon Mas de cal Tribo) llaurant amb el parell al tros del Castell. Segons el sentit en què es llaurava, quan calia girar cap a l'esquerra s'agafava l'esteva amb la mà dreta i amb l'esquerra es controlaven els animals, i quan calia girar cap a la dreta s'invertia el joc de mans. A la imatge es veu, entre els dos animals, el camatimó enganxat a l'arreu i les regnes servades pel personatge de la fotografia.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Razquin)

461

462

463

464

465

462

Les Oluges, 1930-1935. Lluís Prat Verdés, de cal Ramongròs de les Oluges, a la finca coneguda com el tros de Casa, davant mateix de cal Solé, a la vora del torrent. L'arreu que es veu a la fotografia és un model, aleshores moderníssim, de la casa Martorell d'Agramunt, que va substituir amb molt d'avantatge els arreus de punxó i de caldera.

(Fotografia: Josep Solé Sampedro. Mateu Solé Casanovas)

463

Montfalcó Murallat (municipi de les Oluges), 1945. A la imatge veiem Josep Calafell, que torna de llaurar.

(Fotografia: Ramon Botet. Família Calafell)

464

Cervera, vers 1940. Un pagès en plena tasca de curronar, a la partida de Retous. Amb el curro es compactava la terra per afavorir el grifonament dels cereals i deixar alhora el tros ben pla per a la sega. A la imatge es poden observar dos tipus de tir. En el que es pot veure en primer terme, els animals estan junyits, i és mitjançant el camatimó, enganxat al mig del bastiment, que arrosseguen la curra. El que es pot veure al fons a l'esquerra és un tir en què els animals estan enganxats l'un davant de l'altre; l'esforç es transmet a través dels tirants que van del collar del primer animal al collar del segon, i d'aquests al bastiment.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

465

Vilagrasseta (municipi de Montoliu de Segarra), 1934. L'avi Ramon Felip Mestres, sembrant un camp. En la sembra es llençava un puny de gra cada dues passes: quan s'avançava el peu esquerre s'omplia el puny, i quan s'avançava el dret, es llençava el gra.

(Fotografia: Mario Grillo. Ramona Felip)

466

467

466

Les Oluges, 1953. Feines de la sega al tros del Torra, de cal Tomasset. Alejandro Velasco Atienza, el mosso de Cuenca, guia les mules, i Josep Solé Sampedro és al seient de comandaments de la màquina.

(Fotografia: Mateu Solé. Mateu Solé Casanovas)

467

Cabestany (municipi de Montoliu de Segarra), anys 1930-1940. Grup de birbadores. La seva tasca consistia a treure les males herbes dels camps de cereal. Portaven un davantal on posaven les herbes que arrencaven servint-se d'una aixadeta.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

468

Cervera, vers 1940. Dos pagesos realitzant les tasques de la sega, l'un segant amb la dalla i l'altre lligant, a la masia del Camps (partida de Retous), situada a la vall del riu d'Ondara.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

469

Les Oluges, vers 1934. Maria Casanovas Estragó sega el tros de casa. A l'horitzó es pot veure la silueta de Montfalcó Murallat.

(Fotografia: Josep Solé Sampedro. Mateu Solé Casanovas)

470

Les Oluges, 1930-1935. Sega a la finca de la família Solé coneguda com el bancal de la Carretera. A la imatge es pot veure una màquina gavelladora de parell. A la vista de la quantitat de garbes fetes, la collita no devia ser gaire bona.

(Fotografia: Josep Solé Sampedro. Mateu Solé Casanovas)

468

469

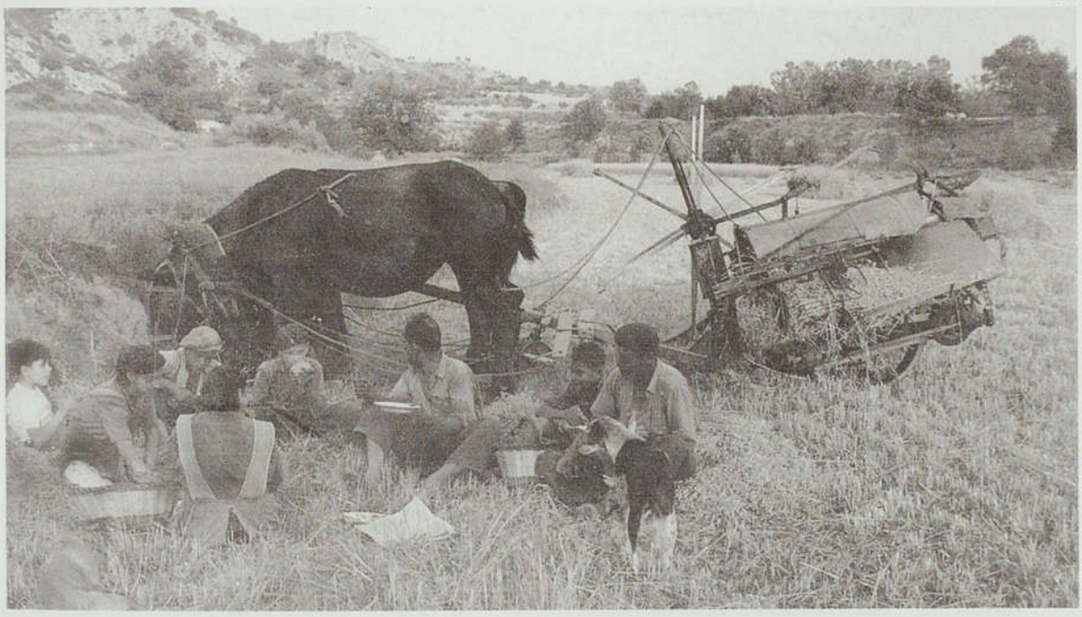
470

471

472

473

471

Santa Fe de Segarra (municipi de les Oluges). Francisco Vila amb la segadora, probablement una Ajuria de parell, que a la imatge apareix plegada en posició de transport.

(Família Tarruella)

472

Sanaüja, vers 1950-1952. Fotografia de l'era de la masia de les Torres del Riu durant el temps de la sega, en un moment de descans que s'aprofitava per berenar. A la imatge es pot veure la màquina segadora-lligadora, que era tirada per tres mules, tot i que a la foto només n'apareix una. Per anar bé la màquina l'havien de comandar dos homes, l'un a sobre per conduir-la i l'altre a terra per controlar les mules, encara que també la podia manejar un de sol. D'esquerra a dreta, seguint el cercle, veiem Pepita Pinós, Pepita de cal Xesc (de Biosca), Antoni Sala, Josep Gaspà, Pere Gaspà, Joan Gaspà, Enric Gaspà i Joan M. Sala. Al fons de la imatge es pot veure el caseriu de Puigarner.

(Família Gaspà Jounou)

473

La Morana (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1956. Jesús Aldabó de cal Tato de la Morana sega un camp de blat Pané-247 de cal Crispí de la Morana, amb una màquina lligadora tirada per tres cavalleries. El camp està situat al peu mateix de la carretera que va de Guissona a Tàrrega. Al fons de la carena s'observa la silueta del poble de la Morana.

(Montserrat Cirera)

474

475

476

477

478

474

Montpalau (municipi de Ribera d'Ondara), 1933. La imatge mostra un moment de la sega al terreny de la família Vilaplana. Les mules tiren la gavelladora, mentre que l'altre pagès duu una dalla. Aquestes eines van ser substituïdes per la lligadora i actualment per la recol·lectora. Els treballadors són, d'esquerra a dreta, Joan Vilaplana, Ventura Turull, Josep Riera i Cristòfol Segura.

(Lola Mora)

475

La Morana (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1951. Instantània d'un petit descans de la sega, que ja es feia amb màquina lligadora, a la vinya del Crispí.

1. Maria Ribera, 2. Jesús Aldabó, 3. Magdalena Terrado, 4. Un mosso de cal Crispí, 5. Josepa, 6. Remei, 7. Miquel Regué, 8. Antònia, 9. Ramon Vallès.

(Montserrat Cirera)

476

Sant Martí de la Morana (municipi de Torrefeta i Florejacs), anys 1910. Dos membres de la família Sala en plena sega a la finca dels Plans, entre Sant Martí i la Morana, amb el nucli de Sant Martí al fons. La de la imatge fou una de les primeres màquines de segar, una Massey-Harris segadora-gavelladora, que tallava el cereal i el deixava a muntets o gavelles que només calia lligar per deixar la garba feta. Una màquina que no era a l'abast de tothom.

(Cal Sala)

477

Cervera, juny de 1916. Fotografia del molí del Grau, amb Sant Pere el Gros al fons i dues garberes d'ordi en primer terme. Quan el cereal s'havia segat i lligat, les garbes es plantaven en fileres de tres (en el cas del blat) o de dues (en el cas de l'ordi). La garbera era coberta amb garbes posades de tal manera, a vent dominant, que escopissin l'aigua si plovia, i es començava pel centre, posant unes garbes rectes i afegint-ne la resta una mica decantades per fer peu. La coberta es començava per les puntes i s'acabava al mig, construint una mena de cúpula que es tancava amb tres garbes. S'havien de fer garberes de vint-i-una garbes, que equivalien aproximadament a una quartera de cereal. A peu de garbera s'hi posava la rampillada o diablada, que eren les restes de cereal que quedaven al tros segat.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

478

Guissona, 1954. Vista de Guissona des dels Camparíols, a tocar de la costa i el bosc de cal Catarro, amb les garberes a punt de ser batudes amb les primeres màquines de batre. Fins aleshores s'havia batut a potes, és a dir, amb els trills moguts per les cavalleries.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

479

480

481

479

Guissona, 1954. Mentre durava la sega era important recuperar forces. A recer de l'ombra d'un marge els pagesos aturaven la feina per fer l'àpat corresponent. D'esquerra a dreta, Francisco Bernaus Vila (de cal Tureta), Miquel Petit Codina, Mercè Sisquella Puig, Francisco Canyadell i Antonio Batlle. En primer terme veiem el cistell ple de palla, que es mullava per conservar fresc el porró garber.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

480

Guissona, 1951. Domingo Bosch —a la imatge, servant la cavalleria— i els seus mossos arriben a l'era de ca l'Argelich amb una espectacular càrrega de garbes, llestes per ser batudes a potes.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

481

Guissona, 1951. A l'era de ca l'Argelich, que es trobava al camí de les Eres, els mossos es disposen a descarregar les garbes davant de l'atenta mirada de tothom. El trill, en un segon terme, és ja a punt. Domingo Bosch, a la imatge, subjecta la cavalleria.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

482

483

484

482

Cervera, agost de 1944. Francesc Bergadà (l'avi de cal Txè) i els germans Ramon i Joan Miralles realitzen les tasques de desembollonar a l'era de la família Vilalta, a la partida de Patserra. A l'esquerra de la imatge es pot veure un paller al costat de la cabana, fet no gaire habitual ja que la palla que tocava a la paret es feia malbé abans a causa de la pluja. Per això és probable que aquest paller fos provisional, muntat amb la intenció d'embalar més aviat la palla per vendre-la. A la fotografia s'hi veu també un rampill, que s'emprava per treure palla.

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

483

Sant Guim de Freixenet, 1945-1948. El Cisquet de Vianes i la seva filla Rosita escampen les garbes amb una forca. Les garbes es transportaven a l'era i les mules hi passaven el curro; tot seguit, es passava el trill per esgranar les espigues i acabar de trinxar la palla, que finalment s'havia de separar del gra.

(Fotografia: Calafell Navarro. Rosa Calafell Navarro)

484

Granyena de Segarra, 1948. Temps de batre. L'avi Josep Pont i el seu nét, també anomenat Josep Pont, escombren la vora de l'era de cal Serè, al matí, després d'haver girat la batuda.

(Rosa Pont)

485

Ivorra, juliol de 1951. Imatge d'uns mossos —Valentino Becara, Alfredo Isanda i Miquel Bolea— batent a l'era, amb la mula, o sigui, tocant la tanda. Per Sant Tomàs (21 de desembre) s'emparaulaven i es tancaven els tractes per l'any vinent. Els antics mossos feien l'últim àpat a casa de l'amo el dia de Nadal, i els nous, hi feien el primer el dia de Sant Esteve. Antigament els mossos que volien ser llogats anaven per la fira amb un bastó aixecat; posteriorment per indicar la seva disponibilitat laboral duien un mocador de fer farcells o bé unes espardenyes entre les mans. Els mossos feien la feina del camp i tenien cura dels animals, per això dormien a l'estable o a la pallera.

(Fotografia: Pere Farran Molins. Cecília Molins)

486

L'Ametlla de Segarra (municipi de Montoliu de Segarra), 1940. L'avi Llobet, a l'era, amb les mules. Molt abans que apuntés el dia, s'aprofitava la matinada per anar a recollir les garbes a la vinya llunyana per començar a preparar la batuda. El pagès menava les bèsties, que arrossegaven el curro per damunt de les garbes.

(Família Llobet)

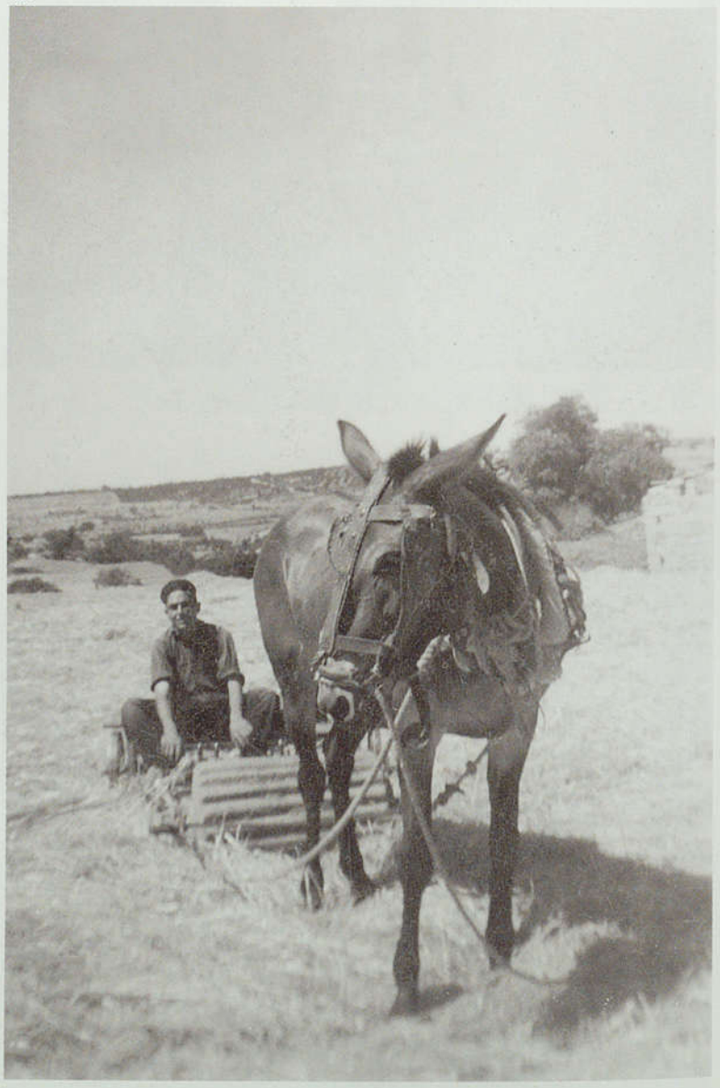
485

486

487

488

489

490

491

487

Santa Fe de Segarra (municipi de les Oluges). Joan Tarruella, amb la mula Catanya, passa el curro per damunt de la batuda, el que era qualificat de "tocar la tanda". El curro de la imatge és de crestes. De curros n'hi havia de crestes —llavors es parlava de la curra— i de llisos —era el curro pròpiament dit—, de manera que, normalment, si es disposava de dos animals, se n'emprava un de cada mena.

(Família Tarruella)

488

Vicfred (municipi de Sant Guim de la Plana), 1960. A l'era de cal Massana, Joan Giribet Sisquella dirigeix les mules que tiren el trill. Ara l'era ja no existeix, i al seu lloc hi ha granges de porcs i coberts. Al fons de la imatge es pot veure el poble de Vicfred.

(Fotografia: Ramon Giribet Gou. Joan Giribet)

489

Talavera, 1948. Treballant amb les mules, que porten enganxats el trill i el curro per a les tasques de la batuda, Laura Solé, M. Teresa Segura i Ramon Solé, a l'era de cal Ramonet.

(Cal Ramonet)

490

Castellnou d'Oluges (municipi de Cervera), 1931-1932. Feines de la batuda a l'era de cal Tella. Es pot veure com els personatges de la imatge —d'esquerra a dreta, Jaume Aldomà, Joan Riu, Josep Aldomà, Teodora Aldomà, Manel Aldomà i Maria Cardona— estan ventant i escombrant. Al fons a la dreta hi ha Pau Solé, que feineja a l'era veïna.

(Rosa Aldomà)

491

Cervera, agost de 1944. Batent a l'era de la família Vilalta, a la partida de Patserra. A la imatge podem veure Francesca Solé Farré, esposa de Ramon Miralles, amb l'escombra de granellons, i Francesc Bergadà (l'avi de cal Txè) i els germans Ramon i Joan Miralles, amb els estirassos.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

492

493

494

492

Cervera, agost de 1944. Aurora Miralles (de cal Cristo, pallissaire), a l'era de la família Vilalta, a la partida de Patserra, treballant amb l'estiràs. Quan es feia la batuda, un cop desgranades les espigues es retirava la palla i quedava assolat a l'era el gra barrejat amb el boll, que s'amuntegava amb l'estiràs per tal de facilitar la feina de ventar, consistent a separar el gra del boll per l'acció del vent.

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

493

Guissona, 1930. La imatge copsa un moment de la tasca de ventar per separar el gra de la palla, amb la pala ventadora i la forca, abans d'ererar i d'ensacar el gra, en una era del voltant de la vila.

(Fotografia: Salvador Serra Baliu. Francisco Miró Simarro i Anna Serra Planas)

494

Cervera, agost de 1944. Els germans Ramon i Joan Miralles de cal Cristo ventant a l'era de la família Vilalta, a la partida de Patserra. Es tractava simplement d'enlairar el gra barrejat amb el boll i la palla per tal de, aprofitant la força del vent, separar-ne el gra, que queia a terra a conseqüència del seu major pes. El procés consistia primer a amuntegar el gra barrejat amb el boll i la palla més trinxada (la que no es podia treure amb el diable i amb el rampill), després es ventava amb la forca de dos pollegons o pues per tal d'eliminar la palla més grossa que el boll i, finalment, es ventava amb la trinça, una forca de cinc pollegons.

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

495

496

497

495

Gàver (municipi d'Estaràs), 1948. Un moment de la batuda a l'era de cal Majà. Hi apareix, en primer terme, Jaume Majà; al seu darrere, Pere Majà; Joan Majà, amb l'estiràs, i finalment Ramona Morros, a la dreta de tots. La resta són personatges no identificats. L'escombra i l'estiràs eren les eines que s'empraven per amuntegar el gra amb el boll a l'era abans de ventar-lo amb les forques.

(Família Verdès)

496

Sant Ramon, 1934. Cap al final del dia, una de les feines habituals a l'era, un cop ja s'havia ventat, consistia a ererar, és a dir, separar el gra de la palla mitjançant el sedàs o erer. Després d'aquest procediment només restava ensacar el gra i escombrar l'era per netejar-la de boll. A la imatge, corresponent a l'era de cal Pagès, veiem, d'esquerra a dreta, Ramon Codina Noguera, Josep Codina Basomba i Josep Codina Secanell.

(Josep Codina Secanell)

497

Bellveí (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1962. Ramon Pont de ca l'Oller neteja el gra a l'era.

(Pilar Pont)

498

Guissona, 1954. Les primeres màquines de batre eren accionades amb la força motriu del tractor que, com es pot apreciar, es transmetia a través d'una corretja.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

499

Guissona, 1954. Imatge d'una de les primeres màquines de batre, que eren portades d'Amposta amb la seva colla de vuit o deu treballadors contractats per fer tota la campanya. Els pagesos portaven les garbes de la seva collita allà on quedava instal·lada la màquina, i s'anaven fent els diferents pallers.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

498

499

500

501

502

503

504

500

Guissona, 1954. El tractor i la màquina de batre s'anaven desplaçant. Amb aquest moviment, i amb la possibilitat de dirigir l'elevador que expulsava la palla, s'anaven bastint els diferents pallers de cada pagès. El gra s'anava posant en sacs de cinquanta quilos i s'anava pesant a la bàscula, ja que l'amo de la màquina cobrava al pagès a tant per quilo. Cada treballador percebia una quantitat respectable de diners, entre 120 i 130 pessetes diàries, més la despesa de desplaçament si venia d'una altra població.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

501

Guissona, 1954. Les garbes s'anaven introduint a la màquina de batre, que havia d'estar ben anivellada per poder separar el gra de la palla d'una manera eficaç. A la fotografia veiem, dalt de la màquina, Salvador Garganté, i, a la dreta, Josep Alsedà i Josep Codina.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

502

Hostafrancs (municipi dels Plans de Sió). La màquina de batre representa un primer pas en la mecanització de les feines del camp. Normalment, per a la batuda es llogava una colla de treballadors que estaven a dispesa a la casa on treballaven, però sempre hi havia feina per a tothom, per als de casa i per als jornalers: donar les garbes, controlar els sacs de gra i retirar-los quan estaven plens, etc. A la imatge es pot veure com un parell de treballadors havien d'estar a dalt del paller per replanar i repartir la palla que havia de passar per la màquina.

(Anna Belén Vilaró)

503

Sisteró (municipi dels Plans de Sió), 1954. A la imatge es veuen, d'esquerra a dreta, Francesc Batalla, Avel·lí Mora, Adrià Marquilles, Joan Esteve i Jeroni Mora a l'era de cal Mora, en un descans durant la batuda.

(Adrià Marquilles)

504

Bellmunt de Segarra (municipi de Talavera), 1950. Ramon Marcé, Josep Marcé i Josep Aloy al darrere del tractor —amb rodes de ferro— que fa funcionar la màquina de batre.

(Cal Marcé)

505

Talavera, vers 1948. Imatge d'una màquina de batre en ple funcionament, a l'era d'en Puig. La màquina era elèctrica i s'havia adquirit cap a l'any 1934. Només n'hi havia dues al poble.

(Cal Puig)

506

Sedó (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1956. La introducció de la màquina de batre representà una autèntica revolució que estalvià molta feina a la pagesia. Els precursors de la seva introducció, com la família Sepo de Sedó, havien de llogar força personal mentre durava la campanya d'estiu. Davant la màquina de batre Batlle, a l'era del Llenes de Tarroja, un grup d'aquests treballadors posen per a la foto en un moment de descans. D'esquerra a dreta de la imatge veiem, dempeus, un mosso de les Ventoses, Marcel Plans, Juan Antonio Masoliver, Josep M. Garrabou, un altre mosso de les Ventoses i, ajupits, Manel Badia, Jaume Solé, Ramon Garrabou, Francesc Garrabou i Antoni Peres.

(Cal Rafel)

507

Granyena de Segarra, 1950. Paller de cal Comte, notable per les seves dimensions, que evidencien que es tractava d'una gran propietat, la qual posteriorment passaria a mans de la família del metge Puigvert, l'actual propietària.

(Fotografia: Gòmez Grau. Josep Gendre)

508

Santa Fe de Segarra (municipi de les Oluges), 1926. Imatge que testimonia els inicis de la mecanització del camp a la Segarra, amb Ramon Balcells Carreres a sobre d'un tractor Fordson de gasolina, amb les rodes de ferro i un sistema d'engegada de maneta. Aquest model de tractor fou el que més es va comercialitzar a l'època.

(Família Balcells)

505

506

507

508

509

510

511

509

La Tallada (municipi de Sant Guim de Freixenet), vers 1930. La família Navarro en un descans acabada la batuda, bevent aigua del càntir i menjant una mica. Després de batre, i un cop ensacat el gra, s'aviaven les gallines a l'era perquè s'alimentessin dels grans de blat que hi quedaven. A la fotografia es poden reconèixer, d'esquerra a dreta, el mosso de la família, en primer terme, Rosita Navarro i, a la banda dreta, Tomàs Navarro, Rosa Camps i Matilde Navarro.

(Fotografia: Joan Navarro. Rosa Calafell Navarro)

510

Sant Guim de la Plana, 1936. La família de Rosalia Oliva, la jove de cal Castell, es pren un moment de descans per berenar durant la batuda a l'era de cal Castell.

(Xavier Riera)

511

Sant Domí (municipi de Sant Guim de Freixenet), estiu de 1962. Batuda dels cigrons a l'era de cal Goberna. A la imatge es pot veure com Joan Goberna fa voltar la mula, que arrossega el curro de pedra, i el seu fill, Ramon Goberna Oliva, va girant els cigrons amb la forca.

(Família Goberna)

512

Santa Fe de Segarra (municipi de les Oluges), 1940. Imatge d'una tarda de verema, amb Josep Franquesa Botet (a la dreta), Maria Franquesa Botet (dalt del car- ro) i Salvador Franquesa (a baix). Normalment tota la gent de la casa anava a la verema, i fins i tot en algun cas es llogaven treballadors.

(Fotografia: Josep Franquesa Gabarró. Família Combes)

513

Guissona, 1930. Pagesos en plena tasca de neteja del rec procedent de la font de l'Estany, en una època en què la mà d'obra del camp no escassejava.

(Fotografia: Salvador Serra Baliu. Francisco Miró Simarro i Anna Serra Planas)

514

La Molgosa (municipi de les Oluges), 1965. La matança del porc a cal Badia. A la imatge podem veure, d'esquerra a dreta, Maria Carmen Badia Creus, Octavi Marín Badia i l'avi Francisco Badia Santesmasses. La matança del porc, a més de necessària per alimentar la família, era una magnífica ocasió per reunir amics i parents al voltant d'una taula ben proveïda de botifarres i mongetes seques, menja típica d'aquest dia.

(Fotografia: Octavio Marín González. Ramona Salat Cortadellas)

513

514

515

515

Montfar (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1973. Imatge de la matança del porc a la plaça Major del poble, en què podem veure, d'esquerra a dreta, Salvador Bonaventura, Fermín Sarri, Albert Bonaventura, Tomàs Bonaventura, Antoni Cuadros i Maria Oliva.

(Tomàs Sarri)

516

Granyena de Segarra, vers 1885. Josep Campderrós (a la dreta), resident a Granyena i mort el 1912, i un vinater francès que s'havia desplaçat a la vila per fer negocis. Josep Campderrós era representant de vins francesos a la regió de Tarragona, atès que mentre la fil·loxera encara no atacava els ceps de les nostres contrades —fet que no es va produir a la Segarra fins al 1894—, els vinyars catalans van poder abastir la producció vinícola francesa, malmesa ja per aquest paràsit des de feia dues dècades.

(Àgata Alegre Batlle)

516

517

517

Selvanera (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1965. Imatge de la matança del porc al corral de cal Valentí. La matança del porc era, i és encara, una de les festes familiars més entranyables, però a pagès era també una necessitat. Cada any, coincidint estacionalment amb l'hivern, s'omplia el rebost amb el que sortia del porc. D'esquerra a dreta veiem Antoni Viles, Jesús Aldabó de cal Tato de la Morana, Basilio i Antoni Torrents.

(Rosa Viles)

518

Guspí (municipi de Sant Ramon), 1967. Matança del porc a la masia dels Plans, amb Salvador Farran Cos, Lluís Sala, un nen no identificat i Joan Condal Vila.

(Ramon Condal Farré)

518

519

Els Hostalets (municipi de Ribera d'Ondara), 1961. Joan Gassó, el pastor de cal Pubilla, fa mamar els corders, en una imatge feta a la sèquia.

(Cal Pubilla)

519

520

520

Claret (municipi de Torà), 1964. La matança del porc era un esdeveniment important en l'àmbit de la pagesia i solia reunir els familiars i veïns, com si es tractés d'una festa. La instantània correspon a cal Farreric. Un matador, que anava recorrent el terme a petició de les cases interessades, executava la feina. A la imatge veiem tres membres de la família Mas (Josep, Mercè i Francesc), Ramon Querol (de cal Farré) i Ramon Santesmasses, entre d'altres.

(Ramon Santesmasses Ceriola)

521

Els Hostalets (municipi de Ribera d'Ondara), 1960. Antònia Gassó dóna menjar a les gallines al corral de cal Pubilla.

(Fotografia: Agustí Rubió. Cal Pubilla)

522

Torà, 1964. Els teixons abundaven en altre temps en moltes zones de la comarca. Junt amb les guineus, han estat animals perseguits implacablement pel "mal" que feien a la pagesia.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

521

522

La vida privada dels segarrencs

La subtilesa de la vida privada desgrana una multiplicitat de matisos que evoquen la transcendència del batec de cada moment. El passeig que en aquestes pàgines emprendrem per la vida de la gent de la Segarra configura la seva identitat.

En aquest episodi de la història gràfica, ens introduirem en les fotografies de l'àlbum familiar i anirem de bracet amb els seus personatges, que més enllà d'imatges immòbils i actituds trivials ens seduiran amb cada gest, transportant-nos fins al seu propi espai i temps. Totes i cadascuna de les instantànies enregistrades en fraccions de segon configuren la història més autòctona de la Segarra.

El recorregut per la vida privada abraçarà d'una banda, subtemes que reflecteixen esdeveniments transcendentals: Confirmació, Casament, Bateig i Comunió; i d'una altra subtemes que són un testimoniatge de la vida diària: Fotos d'estudi (adients sobretot per a copsar el vestuari, l'aparença i l'ambientació propis de cada època), Gent de la Segarra (que ens presentarà segarrencs, homes i dones, que configuren el paisatge més sòlid de la nostra terra) i La vida quotidiana (que ens permetrà visualitzar la seva activitat i manera de viure).

Quina dimensió adquireix la vida privada?

Fotografies d'estudi, fotografies de carrer, fotografies a casa.

Capvespres d'hivern, migdies d'estiu, tardes de primavera, matins de tardor.

Nens, joves, adults, avis.

523

Sant Guim de Freixenet, 1963. Sortida de l'església parroquial de Sant Guim després del bateig d'Anna Samsó. La cerimònia acabava amb un repic de campanes i amb la menja dels confits que els padrins de bateig llençaven a la sortida. Com es veu a la imatge, tots els nens del poble corrien a arreplegar-ne. Entre els membres de la comitiva, d'esquerra a dreta, s'hi reconeixen Pilar Solivella, Josep Escolà, Joana Samsó (padrina de bateig, amb la nena als braços) i, més avançats que la resta del grup, Francisco Escolà i Ramon Torres.

(Fotografia: Joan Boixedors. Família Samsó)

Somrient en cotxets, jugant a pilota al davant d'un paller, arreplegant confits a la sortida d'un bateig, estudiant, fent ninots de neu, fent mitja, jugant a cartes, rentant plats, anant a buscar aigua a la cisterna, omplint el porró, esquitllant ametlles.

Nens batejats amb el tradicional faldar; joves amb vestits de festa i cigarrets al costat d'un Chevrolet; núvies amb vestits negres; avis amb barretina, pantalons de pana, mangala i espardenyes.

Moments d'activitat, moments de lleure, moments de descans i... qui no té res a fer el gat pentina.

Endinsem-nos, doncs, en aquest viatge fascinant per reviure cada escena de la vida privada. Uns segarrencs ens hi guiaran, ufanosos de formar part de la història gràfica i de fer-nos-en partícips també a nosaltres. (M.T. P. C.)

524

525

524

Cervera, 1 d'abril 1956. Convit del bateig d'Anna M. Razquin Carulla, a la casa de la família, amb el pastís i el cava en primer terme. A la imatge es poden veure, al fons, Blasita Tàpia (minyona) i, davant, d'esquerra a dreta, Dolors Razquin Fabregat, Jaume Carbonell Esteva i Ramon Orobitg, metge de Tàrrega.

(Anna Vidal Cuadras)

525

Cervera, 1963. Bateig, a l'església de Santa Maria de Cervera, de Francesc i M. Àngels Oriol Canamasas. Els pares són Antonio Oriol Pinós i Montserrat Canamasas Camprobí, i el mossèn és Ignasi Montraveta. També hi és present la llevadora, Trini Balada Bonastra, segona de l'esquerra, com era habitual en els bateigs d'aquells anys.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

526

Massoteres, 1953. Bateig del nadó Anton Vives, vestit amb el tradicional faldar, als braços de la coneguda Soledat, la llevadora. L'avi del nen, Anton Vives, apareix en primer terme, i Ramona Pujantell, l'àvia, camina al costat de la llevadora.

(Josep Morros Sala)

526

527

528

527

Cervera, 13 d'abril de 1902. Fotografia de la Primera Comunió de Ferran Razquin Fabregat, a l'estudi del fotògraf.

(Fotografia: Victoriano Muñoz. Família Razquin)

528

Cervera, 1923. Els nens de la família Gómez Grau —Teresina (la gran), Manel, Nuri (a l'esquerra) i Frederic (el més petit, assegut)—, a la casa de la plaça de Sant Miquel, mudats i a punt per celebrar la primera comunió de Manel Gómez Grau. El matrimoni format per Frederic Gómez Gabernet i Esperança Grau Oranies va tenir cinc fills. En aquesta fotografia hi falta en Claudi, el fill gran. La família Gómez Grau és un referent cultural cerverí arran de la seva vinculació al món de la fotografia i del cinema. El seu establiment fotogràfic va estar durant molts anys al començament —que de fet és el final— del carrer Major, i des de fa uns anys està situat al carrer del Combat. Els membres d'aquesta família que s'han dedicat —i es dediquen— a la fotografia són el Claudi, el Frederic (ambdós s'han dedicat també al cinema i han assolit el cim de Hollywood), la Nuri, el seu espòs Josep M. Serés i, avui, el seu fill, Josep Claudi. El pare de la nissaga, Frederic Gómez Gabernet, exercí de barber (al número 7 de la plaça de Sant Miquel i després al costat de la casa Duran) i també va treballar en l'organització de l'Arxiu Històric i del Museu Comarcal.

(Fotografia: Gòmez Grau. Anna Serés Gòmez)

529

529

Cervera, 1911. Primera comunió de Ramon Ubach Regué. La fotografia es va fer a la Fonda Barcelonesa, propietat de la família. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Teresa Ubach Regué, Rosa Ubach Regué, Maria Ubach Regué, Carme Ubach Regué / Carme Regué Gassull, Ramon Ubach Regué i Antoni Ubach Batlle.

(Maria Josep Jové)

530

530

Sanaüja, vers 1905. Nens de la població, entre els quals se sap que hi ha l'Albert Rius i l'Aureli Porta, tot i que no s'han pogut identificar, el dia de la primera comunió, al pati de l'escola, acompanyats del mestre. El mestre tenia un paper molt important en l'educació de l'infant, que sobrepassava els límits de l'horari estrictament escolar, ja que era normalment amb ell que els infants anaven a les processons de Setmana Santa o de Corpus, així com a d'altres esdeveniments de caràcter públic.

(Família Rius Puvia)

531

532

533

531

Sant Guim de Freixenet, 1939. Dia de la primera comunió de dues nenes, acompanyades dels seus pares. Va ser la primera celebració d'aquest sagrament després de la guerra, moment en què la celebraven nens i nenes de totes les edats, com les de la imatge, que tenen onze anys. Significativament, en el recordatori d'una d'elles hi posava "año de la victoria". D'esquerra a dreta, Francesc Calafell Solà, Rosa Calafell Navarro (nena), Ramona Navarro Camps, Rosa Cazorla Gasol, Rosita Pallés Cazorla (nena) i Antoni Pallés Cuñé.

(Fotografia: Jaume Calafell. Rosa Calafell Navarro)

532

Sant Guim de Freixenet, 1957. Primera comunió d'un grup de nens i nenes de Sant Guim, cerimònia que se celebrava el dia de la festivitat del Sagrat Cor. Els integrants d'aquest grup, d'esquerra a dreta, són Domènec García Martín, Fermí Castellà, Anselm Isern, Teresa Canela Garayoa, Teresa Pont, Pep Canela, una noia no identificada a la dreta de mossèn Jaume Pijoan, Enriqueta Vilaró, Glòria Martín, Quico Solé, Francisco Valdivia i Jaume Gasol.

(Fotografia: Jaume Calafell. Anna M. Riera Lluch)

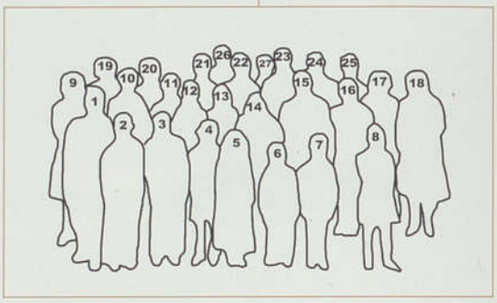
533

Tarroja de Segarra, 1941. Processó pel carrer del Molí, amb motiu de la celebració de la cerimònia de la primera comunió.

(Josefina Carulla Porta)

534

534

Tarroja de Segarra, 21 de setembre de 1941. Festa d'inauguració de l'altar de Sant Josep i celebració de la Primera Comunió de Montserrat i Josep Carulla Porta.

1. Josep M. Carulla Serra, 2. Ramon Brescó Porta, 3. Pere Brescó Porta, 4. M. Magdalena Carulla Porta, 5. Montserrat Carulla Porta, 6. Josep Carulla Porta, 7. Pere Porta Franquesa, 8. Palmira Brescó Porta, 9. Rosa Carulla Farran, 10. Maria Serra Nualart, 11. Montserrat Carulla Minguell, 12. Francesc Carulla Serra, 13. Concepció Minguell Gomà, 14. Magdalena Minguell Gomà, 15. Jaume Carulla Morell, 16. Rosa Porta Vila, 17. Rosa Franquesa Porta, 18. Maria Porta Parramon, 19. Josepa Carulla Minguell, 20. Montserrat Silvente Carulla, 21. Carme Carulla Ribera, 22. Concepció Porta Parramon, 23. Josep Carulla Minguell, 24. Francisco Martí Boixadera, 25. Enric Porta Parramon, 26. Josep M. Porta Parramon, 27. Josep Cortadelles Segura.

(Fotografia: Francesc Carulla Ribera. Josefina Carulla Porta)

535

535

Gra (municipi de Torrefeta i Florejacs), anys 1950. Imatge d'una primera comunió dels anys cinquanta, davant la creu de la Verge de Maig, on conflueixen els termes de Torrefeta, Gra, Sant Martí, la Morana i Guissona. Encapçalant el grup, mossèn Rafel Farran Tàcies, fill de Torrefeta i capellà de Gra, Sant Martí i la Morana. Els nens de la imatge són, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, M. Àngels Ribera de Gra, M. Pilar Anglarill de la Morana, Teresa Armengol de la Morana, Montserrat Anglarill de la Morana / Ramon Marsol de Sant Martí, Joan Sarri de Sant Martí, Antoni Llordella de Sant Martí, Pere Mas de la Morana, Montserrat Orobitg de Gra, Teodor Farré de la Morana, Trinitat Vives de Gra i M. Àngels Ribera de Gra. El nen i la nena de la fila inferior no s'han pogut identificar.

(Maria Tarruella Creus)

536

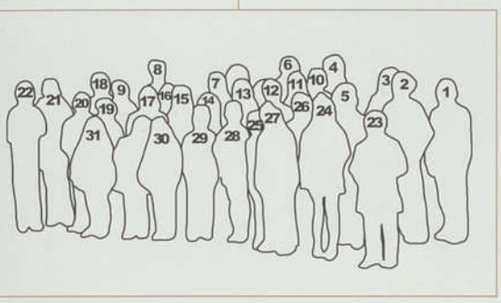
536

Santa Fe de Segarra (municipi de les Oluges), 11 d'abril de 1954. Cerimònia de la confirmació, que se solia celebrar als pobles amb motiu de la visita del bisbe. La recepció de la confirmació acompleix la gràcia baptismal. El bisbe ungeix el front del confirmand amb el sant crisma. D'ençà del concili Vaticà II (1962-1965) s'administra a partir dels 14 anys, prèvia renovació de les promeses del baptisme. A la imatge podem veure el bisbe Vicent Enrique i Tarancón acompanyat dels padrins de la cerimònia, Ramon Balcells Casteràs i Maria del Carmen Martínez Silva, a més de Ramon Creus.

(Fotografia: Carmen Balcells Segalà. Família Franquesa)

537

538

539

537

Les Pallargues (municipi dels Plans de Sió), 17 de novembre de 1973. Diada de la confirmació de joves del poble, a càrrec del bisbe Joan Martí Alanis. Amb un Seat 127 conduït per ell mateix, i acompanyat per mossèn Anton de Guissona, el bisbe va arribar en aquesta plaça on l'esperaven els veïns. Fou una de les cerimònies de Confirmació més nombroses. Des d'aleshores la natalitat ha minvat considerablement, ja que les noves joves famílies s'han instal·lat en poblacions més grans.

1. Jaume Valls, 2. Josep M. Lladós, 3. Maria Martí, 4. Jaume Gimbert, 5. Tere Boncompte, 6. Joan Martí, bisbe d'Urgell, 7. Montse Pinós, 8. Mossèn Anton Vidal, 9. Montse Creus, 10. Salvador Jovell, 11. Rosa Sans, 12. Josep M. Llovera, 13. Imma Guim, 14. Assumpció Vilaseca, 15. Rosa M. Gou, 16. Carmen Guim, 17. Rosa Serra, 18. M. Teresa Llovera, 19. Eva Vilaseca, 20. Ramon Llovera, 21. Joan Boncompte, 22. Josep Martí, 23. Joan Piqué, 24. Teresa Serra, 25. Josep M. Pinós, 26. Josep M. Llovera, 27. Montse Andreu, 28. Anton Pinós, 29. Anton Pera, 30. Rosa M. Llovera, 31. M. Carme Pera.

(Fotografia: mossèn Maurici Cirera. Mossèn Maurici Cirera)

538

Pelagalls (municipi dels Plans de Sió), 17 de novembre de 1973. Grup de joves de Sisteró i Pelagalls el dia de la celebració de la confirmació, amb el bisbe Joan Martí Alanis. D'esquerra a dreta i de dalt a baix veiem Jaume Jovell, Rosa M. Vila, Josefina Creus, Ramon Llovera, Xavi Mora, Francesc Pomés, Joan Martí Alanis, Jaume Serra, Salvador Vila / Magí Jovell, Núria Creus, Paco Sala, Pilar Bosch, Assumpció Creus, Joan Mora, Anna M. Sala, Josep M. Bosch / Sergi Serra, Montse Creus, Roser Creus, Xavier Serra i Jordi Bosch.

(Fotografia: mossèn Maurici Cirera. Mossèn Maurici Cirera).

539

Sant Guim de la Plana, 1958-1959. Fotografia d'un grup de nens i nenes de Sant Guim el dia de la confirmació, davant de la porta de l'església. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Flora Sellerés (padrina), monsenyor Vicent Enrique i Tarancón, Domingo Cera (padrí), Faustino Roda, Rosendo Gené, Francisco Pla, Jordi Ruich, Ramon Solé, Montserrat Verdés, M. Dolors Vilatovà, M. Àngels Cisteró, Mercè Verdés i M. Teresa Cisteró.

(Domingo Cera)

540

541

540

Guissona, 1958. Imatge de la núvia Montserrat Sisquella en el moment en què recull el ram de mans del padrí de la cerimònia. La celebració va tenir lloc al Saló Rosa que hi havia llavors a l'Ateneu.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

541

Cervera, 4 de maig de 1950. Fotografia de casament a la porta de l'església de Santa Maria de Cervera, dita altrament porta de les núvies. D'esquerra a dreta veiem Tereseta Naboa Regué, Leonor Naboa Regué, Maria Grau Oranies, Roseta Ubach Regué, Josep Serés Vilella, Teresina Falip Bergadà, Carme Naboa Regué, Esperança Grau Oranies, Remei Llobet, l'esposa del Ramon de la Paula, Josep M. Serés Ubach (nuvi), Josep M. Tarruell Ubach, Nuri Gómez Grau (núvia), Joan Tarruell Ubach, Maria Ubach Regué, Ramon Falip Bergadà, Ramon Minguell (ca la Paula) i Frederic Gómez Gabernet. A la dreta de la imatge, en primer terme, la nena Montserrat Gómez Falip.

(Fotografia: Frederic Gómez Grau. Anna Serés Gómez)

542

542

Guissona, 1958. Exposició del dot del casament de Montserrat Sisquella: objectes per a la llar, llençols, peces decoratives, etc., que formaven part del parament de la casa que la dona acostumava a aportar voluntàriament al matrimoni, per tal de contribuir al seu sosteniment. De manera anàloga, l'aixovar era l'aportació de béns feta per l'home quan la seva futura muller era instituïda hereva o bé quan havia d'anar a viure a la casa de la dona i aquesta tenia un patrimoni més important que el seu.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

543

544

545

546

543

Ivorra, vers 1925. Fotografia de noces de Casimiro Mosoll Massanés i Soledat Molins Vilaplana. La núvia, filla de cal Molins d'Ivorra, provenia d'una família nombrosa de setze germans. Pel que fa a la indumentària, els colors continuaven essent foscos i les línies del vestit femení experimentaven poques variacions. S'havia consolidat la faldilla a mitja cama i, des de la Primera Guerra Mundial (1914-1918), s'iniciava un lleuger eixamplament que tendia a la línia acampanada, més d'acord amb la llibertat de moviments.

(Fotografia: Gómez Grau. Rosa Mosoll)

544

L'Ametlla de Segarra (municipi de Montoliu de Segarra), 1898-1899. Fotografia de noces de Ramon Llobet i Rosa Salvia. A les acaballes del romanticisme, cap al 1900, el vestit femení s'anava cenyint progressivament, perdent volum a les mànigues i al cos de les faldilles, tot i que, com mostra la imatge, encara costava de recuperar la posició natural de la cintura. El vestit masculí romania inalterable, en aquest cas amb la jaqueta, l'armilla i la corbata com a elements definidors.

(Carme Llobet)

545

Les Pallargues (municipi dels Plans de Sió), 14 de setembre de 1967. Celebració d'una boda a l'església de Sant Salvador. La fotografia és un document que ens mostra com era l'antic altar abans dels canvis litúrgics del Concili Vaticà II, que s'adoptaren el 1968, on el fet més visible fou precisament l'adequació de l'altar per tal que el mossèn pogués fer les celebracions de cara als fidels, a més de l'ús del català en comptes del llatí. A la imatge podem veure mossèn Francesc Segura i els nuvis, Ramon Trilla i Carme Pinós.

(Fotografia: Gómez Grau. Mossèn Maurici Cirera).

546

Granollers de Segarra (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1912. Fotografia del casament, celebrat el 14 de febrer de 1912, entre Pilar Creus Pla de Granollers i Ramon Tarruella Pont de Bellveí. Cal remarcar la indumentària i els pentinats característics del començament del segle XX, en plena època del noucentisme (1900-1920). En aquest cas, el vestit femení defuig el negre i encara conserva la línia de la cintura per sobre de la seva posició natural. Cal destacar la brusa blanca de coll alt que, per la seva escassa longitud, s'acostumava a emprar amb faldilles d'estil Imperi prolongades fins a sota del pit.

(Maria Tarruella Creus)

547

L'Ametlla de Segarra (municipi de Montoliu de Segarra), 1916. Fotografia de noces de Ramona Asamara Ubach i Ramon Mestres Vidal. La núvia tenia setze anys i el nuvi vint-i-quatre. La imatge il·lustra alguns fets molt significatius pel que fa al vestuari: la tendència, des del 1911 per influència de París, a l'estilització en la indumentària de la figura femenina; l'escurçament fins a mitja cama de la faldilla, que representà la passa definitiva cap al vestit contemporani i fou rebut amb polèmica, i finalment l'estancament evolutiu del vestit masculí fins arribar a la dècada dels anys setanta del segle XX.

(Fotografia: J. Vallés. Família Font)

548

Montfalcó Murallat (municipi de les Oluges), 1890. Típica imatge de noces del final del segle XIX, sovint l'única fotografia que es feia la gent de pagès d'aquell temps. El vestit femení, a l'època del romanticisme (1825-1900) conservava formes voluminoses, que afectava tant les faldilles com les mànigues, d'inspiració renaixentista, mentre que els colls van experimentar un ascens progressiu. El vestit masculí es mantenia sobri, amb l'inevitable complement de la corbata, que aleshores no era gaire gran però era objecte d'una gran atenció. En general, els colors més emprats van ser els foscos (blau, granat i negre). El model a seguir era Anglaterra, però ja amb el filtre de les influències parisenques. Els nuvis són Maria Botet Cornellana i Isidre Gabernet Vives.

(Família Calafell)

548

549

549

Sanaüja, 1952. Gent de Sanaüja a la plaça Major, plegant els confits llençats amb motiu del casament de Marià Vilella i Carme Gibal. Aquest fou el primer casament celebrat a Sanaüja que tingué lloc a les dotze del migdia i en què la núvia anava vestida de blanc, ja que abans els casaments se solien celebrar a la matinada i el vestit de les núvies era de color negre. També fou un casament excepcional per altres motius, com ara que el nombre de convidats arribava a les cent persones, amb el reportatge de noces a càrrec del fotògraf guissonenc Santacana.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Família Vilella Gibal)

550

550

La Morana (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1912. Boda de Teresa Vives Gasull, la pubilla de cal Masipó de la Morana, i Ramon Puig Alsina, cabaler de cal Tomeu de Palou.

(Flavià Puig Boleda)

551

551

Selvanera (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1959. La família de cal Viles sortint de casa per anar a la celebració del casament de Roser Viles de Selvanera i Antonio Fontanet de Vicfred. A la imatge es veuen, entre d'altres, en primer terme (d'esquerra a dreta) Rosa Viles, Dolors Massons i Montserrat Viles i, en segon terme (a l'esquerra) Miracle Besora.

(Rosa Viles)

552

La Cardosa (municipi de Cervera), 1944. Grup de gent davant de l'església de Sant Pere, documentada indirectament des del 1139. És possible que al segle XI, quan la Cardosa formava part d'una quadra o districte sota el domini de diversos cavallers, dins del bisbat d'Urgell, el servei religiós d'aquesta església depengués del capellà de Sedó. A la imatge veiem, d'esquerra a dreta, Rosa Solé, Mercè Vila, Maria Solé, Maria Rossell, Providència Solé, Montserrat Vives, Trinitat Albareda, Josep Novell i Cinto Oliveres, i en primer terme, asseguts a terra, Núria Novell, Joan Oliveres i Josep Rossell.

(Fotografia: Gómez Grau. Núria Novell)

553

Cervera, principi del segle XX. Una de les diverses fotografies de Ramon Jordana, autor de la col·lecció guanyadora d'un concurs de dites il·lustrades. En aquest cas es fa referència a "Qui no té res a fer el gat pentina". El "desenfeinat" de la imatge és Frederic Gómez Gabernet.

(Fotografia: Ramon Jordana. Gómez Grau)

554

Cervera, principi del segle XX. Una de les diverses fotografies de la col·lecció guanyadora d'un concurs de dites il·lustrades. Aquesta concretament exemplifica la frase "Ficar-li el dit a l'ull". D'esquerra a dreta, els personatges són Frederic Gómez Gabernet, barber i després arxiver municipal, i (possiblement) l'impressor Solé.

(Fotografia: Ramon Jordana. Gómez Grau)

555

Castellnou d'Oluges (municipi de Cervera), 1903. Freixeda de la Comalada, al terme de Malgrat. Els personatges que apareixen a la imatge són membres de la família Satorras de cal Tella de Castellnou d'Oluges. Els darrers membres d'aquesta família, el matrimoni format per Plàcid Satorras i Ramona Capell (filla de cal Tella, de Tarroja), van tenir vuit fills. Especialment dos d'ells són encara molt recordats: l'escultor Jaume Satorras, perquè va fer amb arbres de la seva propietat les imatges de l'església de Castellnou, i el fill petit, Alexandre Satorras, catedràtic, casat amb una filla de la pedagoga Rosa Sensat, Angeleta Ferrer Sensat, també catedràtica, perquè amb els seus consells va afavorir que els castellnouencs donessin estudis als fills.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

552

553

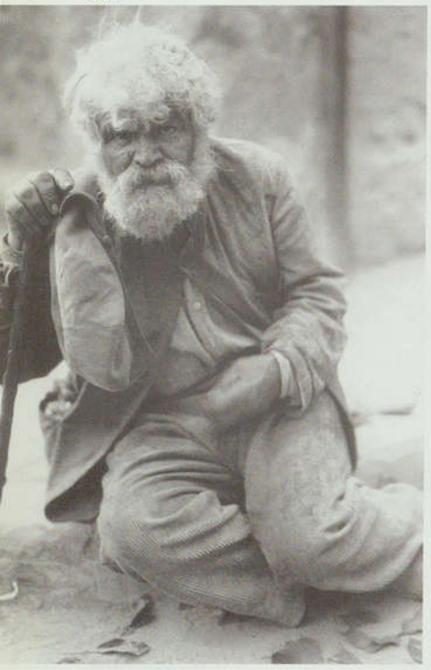
554

555

556

557

556

Cervera, 1931. Captaire en un carrer de Cervera. En aquells anys la caritat als pobres estava espontàniament organitzada. Les famílies que l'exercien fixaven un dia a la setmana per donar almoina als necessitats, els quals feien cues a les diferents cases segons el dia de la setmana. Curiosament aquesta tradició té, a Cervera, antecedents baixmedievals documentats. Era freqüent que els cerverins benestants del segle XIV, com per exemple el mercader Ramon Serra, per tal de salvar la seva ànima disposessin testamentàriament la distribució de pa per als pobres a la porta de la casa on havien viscut. Com pot observar-se a la fotografia, sembla com si la pobresa no hagués canviat d'imatge, ja que, per la indumentària, aquest vell captaire podria ben bé viure als nostres dies.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

557

Castellnou d'Oluges (municipi de Cervera), 1954. Noies a la sortida de la missa dominical, amb la mantellina. L'ús d'aquesta peça femenina, típicament hispànica, es remunta al segle XVII. Durant el regnat de Ferran VII es va començar a utilitzar entre les dones d'elevada posició social, la qual cosa va afavorir la manufactura de qualitat —també la catalana— de puntes. D'ençà de la revolució de 1868 es va imposar la mantellina petita, com les de la imatge, reservada gairebé només per anar a l'església. D'esquerra a dreta veiem Montserrat Riu, M. Pilar Riera de Sant Guim de la Plana, Concepció Coma, Rosario Coma, Rosa Aldomà, Carme Calafell, Montserrat Vall i Maria Tuset, en una fotografia feta a la plaça del poble, davant de cal Paua.

(Rosa Aldomà)

558

Cervera, anys 1950. Josep Batlle (1909-1978) en plena activitat pictòrica a la terrassa del seu domicili familiar, a l'actual avinguda de Catalunya, on hi havia hagut el molí d'oli de cal Ferran. En aquesta fotografia observem Josep Batlle acabant un quadre del carrer de Sabater, espai que va pintar diverses vegades entre els anys 1947 i el començament del 1950. Presumit i elegant com era, el podem veure amb una cigarreta no pas perquè fos fumador, sinó per una qüestió d'imatge.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Turull)

559

Cervera, anterior a 1914. Fotografia familiar, amb Jaume Camps i Joaquima Duran i Sanpere, la seva esposa, i, a la dreta, Elisa Sanpere Labrós i Agustí Duran Farreras, pares de Joaquima (i de l'eminent historiador Agustí Duran i Sanpere). Al fons es pot veure el Casal, cal Duran, cal Dalmases, el Portalet i el mas Duran. L'origen d'aquesta família està documentat a Cervera des del segle XVII. Els primers Duran coneguts eren espardenyers, més tard foren semolers i, posteriorment, fabricants de paper de Capellades (per vincle matrimonial). Més endavant invertiren els beneficis en la compra de terres, fins al punt que, a l'inici del segle XIX, un avantpassat directe, Maurici Duran Creus, figurava ja com a hisendat. Un fill d'aquest, Mariano Duran Massó, instal·là a Cuba una fàbrica de tabac. La generació següent accedí a la carrera universitària: l'avi d'Agustí Duran i Sanpere fou professor de dret a la Universitat de Cervera (1840) i el pare, Agustí Duran Farreras (1849-1914), també advocat, fou registrador de la propietat a Cervera des del 1881. Es casà amb Elisa Sanpere Labrós, natural de Barcelona, d'una família benestant cerverina originària del Pallars. Tingueren tres fills: Joaquima, Montserrat i Agustí.

(Fotografia: Agustí Duran i Sanpere. ACC. Fons Duran i Sanpere).

558

559

560

561

562

560

Granyena de Segarra, 1950. El prestigiós jurista Ramon M. Roca Sastre (Tàrrega, 1899 - Barcelona, 1979), reconegut especialista en dret hipotecari i successori, es va casar amb Montserrat Muncunill i Palet, que s'havia criat a Granyena amb els seus oncles, la família Muncunill Foguet. Per aquest motiu va estar molt vinculat a la població, i hi sojornava amb freqüència. En aquesta imatge el veiem a l'era de cal Foguet.

(Carmen Burgos-Bosch Mora)

561

Vergós de la Ribera (municipi de Cervera), 1923. D'esquerra a dreta veiem Maria Centelles Bonet, Josep Vives Balcells, Francisco Vives Centelles i Teresa Puig Batlle, membres de la família Damià. La fotografia és un exemple magnífic per il·lustrar l'abandó progressiu que, d'ençà del començament del segle XX, va experimentar la barretina, la peça més típica de la indumentària tradicional masculina catalana. Quan encara era emprada per una generació, en aquest cas la gorra musca o barretina morada plana (plegada dreta per davant), la següent ja es cobria el cap amb la gorra de visera, que es va imposar entre els pagesos i la gent de mar.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

562

Ferran (municipi d'Estaràs), 1937-1938. Vista del poble de Ferran amb (d'esquerra a dreta) Salvador Rius, Mercedes Clare, Marcelino Rius i Pepito Clare. Els nens asseguts a terra són Tereseta Rius i Pere Rius. Aquest poble s'estén pel vessant d'una muntanya, que és l'extrem oriental del pla de Sant Ramon. Al cim es veuen les ruïnes del que devia ser el castell, i també hi sobresurt el campanar de l'església parroquial de Sant Jaume. L'indret, documentat des del segle XI, pertanyia als comtes de Cerdanya, primer, i als comtes de Barcelona, després, que el tenien infeudat als Cervera. Durant la segona meitat del segle XIII Ferran apareix com a domini dels Cardona, que conservaren el lloc fins a l'abolició dels senyorius jurisdiccionals.

(Cal Vilà)

563

Guissona, 1944. Una colla d'amics de Guissona posen en grup al darrere del decorat de cartró típic dels fotògrafs ambulants que en aquell temps voltaven de fira en fira per tota la comarca. En aquest cas es tracta probablement de la fira que se celebrava a Guissona durant la Segona Pasqua. Apareixen a la imatge, d'esquerra a dreta, Dolors Sanmartí Armengol, Rosa Alsina Sans, Pere Masses, Assumpció Petit Serra, Magdalena Masses Closa, un personatge no identificat i Rosa Pujol Fornsubirà.

(Assumpció Petit)

564

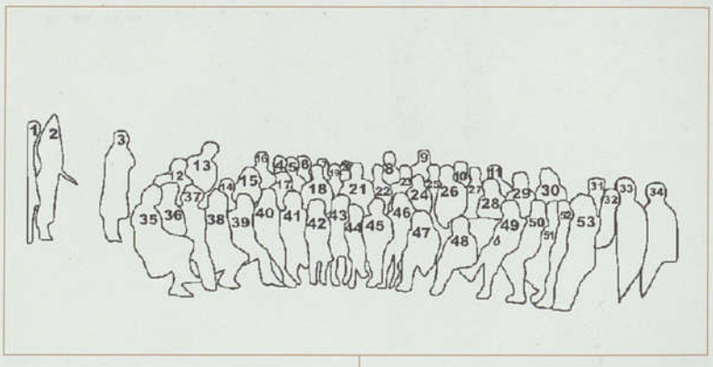
Cervera, vers 1947. A la casa de la família Ferran era habitual, un cop a l'any, fer una trobada d'un ampli grup d'amics, en què es reunien tant els pares com els fills. En aquesta fotografia s'hi veu, tanmateix, només el jovent. L'activitat més habitual que es portava a terme era una representació teatral, inventada o no. En aquesta ocasió l'obra va ser inventada. Es va decorar el recinte amb unes banderoles que simulaven un vaixell, on havia de tenir lloc un crim. Els actors van entrar a la casa per una passarel·la des del mas Duran, i Ramon Ferran, amb la frase "Hombre al agua", inaugurava l'acció, tot llençant-se daltabaix de la paret del jardí que donava a Sant Magí. Aquesta mort quedava, d'aquesta manera, emmarcada en un motiu històric tan conegut com el del port de mar. Podem observar a l'esquerra dues de les actrius, Roser Duran (caracteritzada de núvia) i Nuri Duran (de periodista o intel·lectual). Ramon Turull n'era el locutor.

1. Eulàlia Duran Grau, 2. Roser Duran Grau, 3. Nuri Duran Grau, 4. Antonio Trilla Ramon, 5. (personatge no identificat), 6. Josep M. Llort Ferran, 7. (personatge no identificat), 8. Jaume Colom Sambola, 9. Josep Riu Calvet, 10. Josep M. Madern Sostres 11. (personatge no identificat), 12. Joan Camacho, 13. Ramon Turull, 14. Josep Solsona Duran, 15. Marisa Herrero, 16. Josep Blanch Camps, 17. Ignàsia Cucurull Riu, 18. Josep M. Civit Breu, 19. Alberto Herrero, 20. Josep M. Razquin, 21. Mateu Carbonell Razquin, 22. Alejandro Trilla Ramon, 23. Massanés de Tàrrega, 24. Carmen Ferran Camps, 25. Ramon Sala, 26. Ramon M. Xuclà Riu, 27. Joan Llort Ferran, 28. M. Dolors Razquin, 29. Montserrat Ferran Camps, 30. M Carme Miró, 31. Joan Giribet Bové, 32. Jaume Magre Servet, 33. Josep Mestres Freixes, 34. Josep Batlle Campderrós, 35. (personatge no identificat), 36. M. Teresa Ferran, 37. Montserrat Fontova, 38. Àngels Cucurull Riu, 39. Dolors Carbonell, 40. Pepita Colom Sambola, 41. Montserrat de Nuix, 42. Mari Luz Herrero, 43. M. Carme Fontova, 44. Montserrat Carbonell, 45. Assumpció Riu Calvet, 46. Blanquita Herrero, 47. Maruja Herrero, 48. Milagros Nòria, 49, 50 i 51. (personatges no identificats), 52. Montserrat Balcells Tarruella, 53. (personatge no identificat).

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

563

564

565

566

567

565

Guissona, 11 d'agost de 1926. La família i els amics del popular músic Josep Martí (a la fila de baix, al centre) es reuniren per organitzar un tiberi amb motiu de la celebració del sant de la seva esposa, Filomena Alsina (a baix, a la dreta). Aquest músic formà el seu successor, Emilio Gabriel, el qual fou més tard succeït per Francesc Alsina Nadal, el molt popular Paco.

(Claudi Cortés Busquets)

566

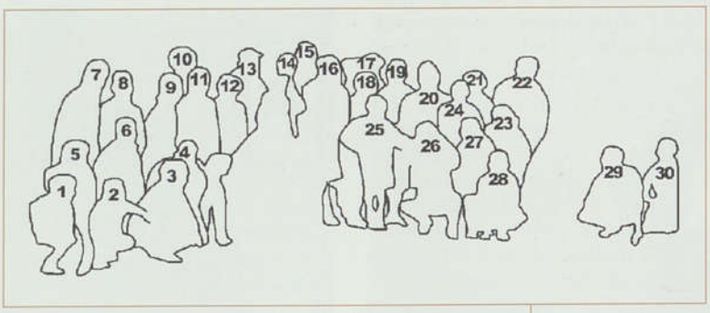
Guissona, 1964. Francesc Llanes Bellart, de cal Crispí de la Morana, va ser president del Sindicat Agrícola de Guissona i sa Comarca des de l'any 1933 fins al començament dels anys setanta, amb l'únic parèntesi de la Guerra Civil de 1936, en què va ser substituït per Ramon Regué Esteve. Aquí el veiem posant davant del Centre Cultural Catòlic de Guissona, quan encara funcionava com a sala de cinema, tal com ho assenyala el cartell penjat a la façana, corresponent al film que es projectava aquells dies, *Dos cabalgan juntos*.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

567

Guissona, 1951. Antoni Jou Ros (de cal Pejan), Ramon Ars, Ramon Ribera, Martí Pla i Ventura Graells Campà, un dia de la Festa Major, mostrant la seva faceta més madura i interessant, amb les cigarretes i els vestits de festa. Els cinc nois es troben al costat d'un Chevrolet matrícula de Barcelona, un dels cotxes més atractius de l'època, aparcat davant de la façana de l'Ajuntament.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

568

569

570

568

Hostafrancs (municipi dels Plans de Sió), anys 1950. Mercè Porta, M. Inés Regué Majoral, Teresina Rigal, Magdalena Carulla, Dolors Rialp i Presentació Creus anant cap a missa.

(Anna Belén Vilaró)

569

Guissona, 1962. Els més joves del barri de Capdevila aprofiten la nevada d'aquell any per construir els inevitables ninots de neu.

1. Josep Martí, 2. Jaume Campà, 3. M. Dolors Oliva, 4. Ramon Camats, 5. Joan Fernández, 6. Paquita Abellana, 7. Ramona Armengol, 8. Ramon Bosch, 9. Maria Armengol, 10. Mercè Pera, 11. Paquita Oliva, 12. Claustre Tomàs, 13. Josep Ros, 14. Joan Armengol, 15. Joan Camats, 16. Núria Ribalta, 17. Miquel Ros, 18. Ramona Farré, 19. Ramona Mir, 20. Pilar Pera, 21. Ramona Mercè, 22. Pere Ros, 23. Victòria Giribet, 24. Angelina Oliva, 25. Joan Ros, 26. Ramon Ribalta, 27. Mercè Abellana, 28. Miquel Mercè, 29. Antonio Martí, 30. Salvador Villorbina.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

570

Montoliu de Segarra, 1934. Salvador Roca i Angeleta Roca, a la seva esquerra, juntament amb d'altres nenes, a les figueres de la Maniga. La fotografia sembla feta en un dia de festa, ja que les criatures van ben abillades i fins i tot l'home porta corbata.

(Família Roca)

571

572

573

574

571

Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1942. Grup de joves a l'actual plaça de la Constitució. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep Cavallé, Ramon Costa, Antonio Martínez, Salvador Vallès, un nen no identificat, Josep M. Sarri, Gabriel, Fernando Bergadà, Joan Torrens / Jaume Bergadà, Anton Puig, Jaume Puig i Isidre Torrens.

(Antònia Torrens)

572

Mont-roig de Segarra (municipi dels Plans de Sió), 1935. Noies del poble davant de l'església de Santa Maria. Hi veiem, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Concepció Creus, Dolors Valls, Antònia Noguera, Cecília Sangrà, Carme Valls, Esperança Mora, Montserrat Llovet, Antònia Valls i Àngela Noguera.

(Ramon Figueres)

573

Mont-roig de Segarra (municipi dels Plans de Sió), 1935. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep Mora, Joan Ibars, Lluís (forner), Antonio Bernaus, Josep Noguera, / Agustí (paleta), Francesc Pla, Ramon Creus, Josep Sangrà i Antonio Ibars, davant de l'església neoclàssica de Santa Maria, que es troba fora del clos del poble vell —el lloc on devia estar ubicada l'antiga església romànica. Els orígens medievals d'aquesta parròquia cal cer-car-los, com a mínim, en l'acta de consagració de la canònica de Santa Maria de Guissona del segle XI on apareix documentada com una de les que en depenien.

(Ramon Figueres)

574

Montpalau (municipi de Ribera d'Ondara), anys 1920. Fotografia de tots els homes del poble. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep M. Vilaplana (de cal Vilaplana), Pere Urpí (de cal Pinet), Magí Felip (de cal Guitart), Josep Turull (de cal Felip), Celestí Segura (de cal Celestí), Salvador Turull (de cal Turull), Vicenç (de cal Vicenç), Ton (masover de cal Vidal), Ramon Segura (de cal Rabasser), Salvador Felip (de cal Sico) / Josepet Turull (de ca l'Isidro), Joan Riera (de cal Joan), Agustí Riera (de cal Lloberola), Miquel Vidal (de cal Vidal), Manuel Vidal (de cal Vidal), Isidre Teixé (de cal Perris), Ramon Segura (de cal Magí) i Joan Pijuan (de cal Bertran).

(Palmira Bòria)

575

575

Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1962. Maria Bergadà, a l'esquerra de la imatge, fa una passejada per la N-II amb unes amigues franceses, Janinne i Saline.

(Fotografia: Jaume Bergadà. Cal Peró)

576

Mas Claret (municipi de Ribera d'Ondara), 1960. Estudiants de l'escola dels pares claretians de Cervera en una excursió dominical a la bassa del Mas Claret (o Mas de Toni). A la imatge es pot veure, entre els alumnes, un seminarista procedent de Bata, que era el centre administratiu de l'antiga Guinea Continental espanyola o territori del riu Muni, dins de l'actual Guinea Equatorial. Des del 1777 fins al 1968, en què es va independitzar, aquest petit enclavament va romandre sota el domini espanyol, la qual cosa explica la presència d'aquest jove a Cervera.

(Fotografia: Josep Batlle. Àgata Alegre Batlle)

577

Freixenet de Segarra (municipi de Sant Guim de Freixenet), 1922. Un matrimoni del poble —Joaquim Serra Giribet i Maria Orga— davant de casa seva, cal Martí. L'origen de la fotografia s'ha de buscar possiblement en un fotògraf passavolant. L'ornamentació que hi ha entre la parella és l'habitual en les fotografies familiars d'aquell temps. Tot i que aquesta imatge ho desmenteix, l'ús de la barretina entre els pagesos, en aquest cas la gorra musca o barretina morada plana (plegada dreta per davant), havia començat a cedir el pas a la gorra de visera des del principi del segle XX.

(Teresa Obiols Anglarill)

578

Sant Guim de Freixenet, agost de 1968. Grup d'escoltes a la carretera de Santa Coloma, a punt de marxar de campaments a Gualter. Feia pocs anys que el rector mossèn Josep Garriga Sampons havia iniciat aquest moviment a Sant Guim, on l'activitat més important que s'organitzava consistia en una acampada de dos o tres dies. D'esquerra a dreta, Elisabet Almirall, Gudi Almirall, Mariona Rovira, Mònica Almirall, Àngels Garayoa, Teresa Canela Ribera, Manel Canela Ribera i Mercè Canela Garayoa.

(Fotografia: Magí Canela Gasol. Família Canela Garayoa)

579

Sant Ramon, 23 de febrer de 1944. Aquest és l'aspecte que tenia el carrer Major, a l'alçada de la plaça del Mercat, després de la nevada que va caure en aquesta data, amb gruixos de neu d'entre setanta i vuitanta centímetres. D'esquerra a dreta veiem Isidre Oliva, Ramon Tolosa i Josep Cardona.

(Fotografia: Gómez Grau. Josep Cardona Canela)

576

577

578

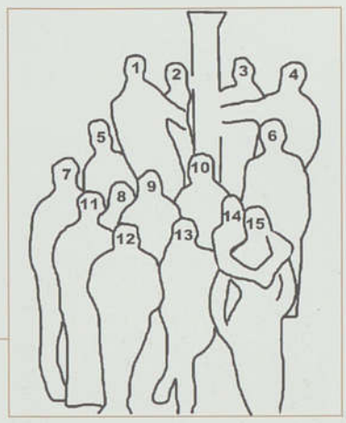

579

580

582

581

580

Sant Guim de la Plana. Jovent del poble a la creu de terme de davant de la rectoria.

1. Xavier Riera, 2. Celestino Farré, 3. Josep Ruich, 4. Josep Sala, 5. Ramon M. Cera, 6. Eugeni Castellana, 7. Joan Tressens, 8. Ramon M. Garganté, 9. Rosendo Garganté, 10. Francisco Tàsies, 11. Fidel Castellana, 12. Mariano Farré, 13. Antoni Sisquella, 14. Josep M. Sisquella, 15. Francesc Súrio.

(Xavier Riera)

581

Suró (municipi de Talavera), 1950. La Torreta de Suró (830 m) no és, malgrat els criteris polítics, el límit meridional de la Segarra. La comarca natural s'estén a ponent fins a Belianes, a migjorn fins a Querol i a llevant per tota la zona de Santa Coloma de Queralt i Calaf. A la imatge veiem, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Magí Trullols Morera / Maria Salat Bonet, Lola Salat Trullols, Teresina Trullols Morera, Joan Salat Bonet / Joan Salat Farré (padrí) / Josep Montagut Salat i Joan Montagut Salat (nens).

(Joan Salat Trullols)

582

Suró (municipi de Talavera), 1944. Aquest és recordat encara a la comarca com "l'any de la nevada grossa". Al final del mes de febrer va caure un metre de neu, que pel que sembla no va desaparèixer fins a Sant Josep. A la imatge veiem, d'esquerra a dreta, Assumpció Salat Bonet, Maria Salat Trullols, Maria Salat Bonet i Joan Salat Bonet, que van sortir a gaudir del paisatge.

(Fotografia: Joan Roig Bonet. Joan Salat Trullols)

584

583

585

583

Tarroja de Segarra, 1940. D'esquerra a dreta, Benigna (del mitger de cal Biosca), Teresa Bargués i Assumpció Prió, preparades per fer-se la fotografia a la pallissa de l'era vella de cal Bord, de la partida de les Pedroses.

(Ramon M. Verdés Bargués)

584

Tarroja de Segarra, 1925. Grup de joves de la vila. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Maria Secanell (de cal Valeri), Ramona Llorens Bosch (de cal Martí) / Carme Sarró, Ramona Solà (de cal Fuster), Aniceta de cal Mingo de la Prenyanosa (minyona de cal Biosca), Montserrat de la dida de cal Valeri, Cisqueta Secanell / Ramona de cal Valeri, Pepita Biosca i Encarnació Roca (de ca la Fina).

(Família Solà Oliva)

585

Florejacs (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1902. Foto de família de cal Llobet, amb —d'esquerra a dreta i de dalt a baix— Margarida Fornells Cases, Josep Llobet Pont / Francesc Llobet Fornells i Antònia Llobet Fornells.

(Fotografia: Manuel Balmes. Pilar Llobet)

587

586

Torà, principi del segle XX. La família Riera (cal Me), en una típica imatge familiar de l'època.

(Jaume Coberó)

587

Selvanera (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1960. Jovent de la vila, agrupat al voltant d'una de les primeres motos, en una fotografia feta als afores el dia de Sant Isidre. A la imatge s'han pogut reconèixer Antònia Cisquella, Carme Cisquella, Antoni Condal, M. Àngels Angrill i Antònia Condal.

(Miquel Creus)

588

589

590

588

Cervera, 1915. Fotografia d'estudi dels joves cerverins Pepito Rabella i Josep Xandri Pont.

(Josep Aldomà Xandri)

589

Cervera, 1900-1905. Teresa Oranies, esposa de Gregori Grau i mare d'Esperança Grau, amb la indumentària de mudar de l'època, que consistia en un vestit de dues peces: sac (jaqueta llarga) i faldilla ampla de tres talles.

(Anna Serés Gómez)

590

Cervera, 1922. Fotografia de les germanes Josefa i Lluïsa Albareda Semís. Van vestides amb roba de mudar i duen dos estris que denoten el joc a què estan aficionades: un cèrcol i una raqueta de tennis. El cèrcol és una llenca estreta i plana en forma de cercle, de ferro, fusta o un altre material, amb què jugaven els infants fent-lo rutllar. El tennis, d'altra banda, va començar a jugar-se a Cervera durant els anys quaranta. El primer camp de tennis es deia La Ginesta (perquè era enmig de plantacions de ginesta), al costat de la torre de cal Ferran. El segon, del final dels anys quaranta, era al costat de l'antic camp de futbol, a la zona de l'actual Pineda. El tercer, dels anys cinquanta, estava ubicat dins del recinte de l'actual camp de futbol. Ara és al Mas Duran.

(Fotografia: Villaplana, de Manresa. M. Dolors Alluè Albareda)

591

592

591

Cervera, 1930. Jaume Carbonell Esteva ensenya a llegir al seu fill Mateu Carbonell Razquin, a la casa de la família.

(Fotografia: Galcerán. Anna Vidal Cuadras)

592

Tordera (municipi de Granyanella), vers 1910-1915. Fotografia d'Antonio Morell Petanàs, pagès propietari de cal Morell, mort el 23 de gener de 1926, besavi de cal Morell i sogre de Francisco Miret Lloreta. Duu la típica indumentària de mudar de la gent del camp per anar a fira o a mercat, bàsicament constituïda pel vellut gruixut, la brusa i la gorra; com podem veure, té les mans malmeses de tant treballar.

(Família Miret Cuenca)

593

594

593

Tordera (municipi de Granyanella) [Melilla], 1921. El jove Joan Miret Morell, nét de l'Antonio Morell, de la fotografia anterior, quan complia el servei militar a Melilla. La imatge ens permet observar l'aspecte d'un soldat dels anys vint.

(Família Miret Cuenca)

594

Guissona, vers 1920. El jove Jaume Valls Mingot en una foto d'estudi, abans de fer el servei militar. Curiosament aquest uniforme només el va dur el dia en què es va fer la fotografia, ja que finalment es va deslliurar de l'obligació de fer servei per excedent de contingent.

(Antònia Valls)

595

596

597

598

599

600

601

595

Les Oluges, vers 1920. Fotografia de família. D'esquerra a dreta, Mercedes Sampedro Morte, la nena Mercè Solé Sampedro, Mateu Solé Civit i Josep Solé Sampedro.

(Fotografia: José Alonso. Mateu Solé Casanovas)

596

Riber (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1898. Fotografia d'estudi d'una parella, Ramon Palou i Mercedes Solé. En aquest cas, la indumentària masculina és força sòbria, com ho prova l'absència de corbata, un complement molt apreciat a l'època romàntica (1825-1900). El vestit femení, en canvi, més atent a les variacions de la moda, presenta una major ornamentació basada en els llaços, les puntes, els volants, els recamats i els brodats. La faldilla, fins als peus, conserva l'aparatositat del volum, al qual contribuïen els enagos, mentre que la línia de la cintura encara es manté per sobre de la posició natural.

(Fotografia: Duarte. Josep Aldomà Xandri)

597

Sant Guim de la Plana, 1905. Ramon Vilaplana, propietari del castell de Sant Guim.

(Xavier Riera)

598

Sant Martí de la Morana (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1870. Imatge familiar d'una part de la nissaga Sala de Sant Martí, on veiem, d'esquerra a dreta, Jaume Sala (advocat), mossèn Celestí Sala, Antònia Vidal Casanoves i Ramon Sala.

(Fotografia: J. Martí. Cal Sala)

599 i 600

Torà, vers 1900. Retrats de membres de la família Maluquer o alguns coneguts seus. Imatges típiques de la tradicional indumentària pagesa. En el cas de l'home, la barretina, en aquest cas barretina llarga perquè és deixada anar enrere, és un dels elements més antics (el seu ús data del segle XIV) i segurament el més definidor juntament amb les espardenyes.

(Jaume Coberó)

601

Torà, vers 1906-1910. Fotografia de la família Tort Coberó en una estampa típica del principi del segle XX, amb els progenitors, Joan Tort i Raimunda Coberó, i els fills, que varen emigrar a l'Argentina, on van dedicar-se a la teuleria.

(Fotografia: R. Menchini Dolores. Jaume Coberó)

602

Biosca, 1957. Dinar familiar a la peixera de Biosca. Més enllà de les celebracions religioses o populars, des de sempre les famílies han aprofitat la trobada d'un simple dinar per enfortir els lligams. Una resclosa, en aquest cas la peixera de Biosca, amb l'acompanyament de les coques de recapte del forn de l'Esteve de Guissona, pot esdevenir un lloc ideal de trobada. D'esquerra a dreta, Ramona Lluch, Maria Marsol, Carme Lluch, Fidel Marsol i Climent Marsol (nen).

(Fidel Forn Codina)

603

Cervera, 1925. Esperança Grau Oranies (esposa de Frederic Gómez Gabernet) i dos dels seus fills, Frederic i Nuri, en una excursió a les Forques, indret que recorda amb la seva denominació el lloc on, des dels segles baixmedievals, s'havien instal·lat els costells o forques on se subjectaven els reus que eren exposats a la vergonya pública o turmentats, com a forma d'impartir justícia.

(Fotografia: Gómez Grau. Anna Serés Gómez)

604

Cervera, vers 1923. Esperança Grau Oranies (esposa de Frederic Gómez Gabernet) rentant plats a la cuina de casa, envoltada dels càntirs que omplien a la font de Sant Miquel per tal de disposar d'aigua per beure, fer la bugada, netejar el terra, etc. La fotografia permet contemplar alguns detalls d'una cuina d'aquell temps.

(Fotografia: Gómez Grau. Anna Serés Gómez)

605

Cervera, principi del segle XX. Grup de gent passejant per la plaça de Sant Miquel. Els imperatius de la moda del moment obligaven les senyores a protegir-se del sol amb ombrel·les.

(Fotografia: Agustí Duran i Sanpere. ACC. Fons Duran i Sanpere)

602

603

604

605

606

606

Cervera, 1930. Reunió familiar a la casa de Miquel Jené (antiga casa Pedrolo). D'esquerra a dreta i de dalt a baix veiem Carme Razquin Fabregat, Ferran Razquin Fabregat, Agnès Razquin Fabregat, seguits de la dida, la minyona, la cuinera i la mainadera / Ramona Jené Soler, Cipriano Razquin Mediavilla, Dolors Fabregat Giribet, Anna Soler Lamich, Miquel Jené Congost, Mercedes Jené Congost / Carmeta Pedrós (amiga de la família), Miquel Razquin Jené, Josep M. Razquin Jené, Pepita Razquin Fabregat i Anna M. Razquin Jené.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Razquin)

607

607

Cervera, vers 1934. Fotografia del cosidor de Paquita Comorera, situat a la plaça de l'Estació, amb el munt de noies que anaven a aprendre de cosir i brodar la roba blanca en plegar de l'escola. Es tractava, en aquest cas, d'un cosidor exclusivament de roba blanca (hi havia també cosidors de roba de color, que era on les noies s'anaven a fer els vestits), i va ser traslladat posteriorment a la caseta del pas a nivell del carrer de la Victòria, on en va ser modista Paca Serrate. Les cosidores de la imatge són, d'esquerra a dreta, Montserrat Castellà, Josefa Albareda, Rosita Ibáñez, Carme Turull, Dolores Pipó, Paca Serrate, Paquita Comorera (modista), Maria Comorera, Trini Mas, M. Rosa Comorera (dreta al darrere), Montserrat Puig Balcells, Rosita Puig Balcells i Agustina Roca.

(M. Dolors Allué Albareda)

608

608

Cervera, primer quart del segle XX. Accident a Sant Francesc, en el camí d'entrada a Cervera. Dos guàrdies rurals avaluen l'estat dels vehicles accidentats, un dels quals està bolcat, mentre un nen que passa i un senyor, que deu ser el propietari d'un dels cotxes, s'ho miren. En el període de 1877-1939, les forces d'ordre, que aleshores eren les esquadres de mossos, després d'haver estat dissoltes per la Primera República (1873) van ser refundades per la Restauració alfonsina. Van conservar el nom i l'uniforme, però a ciutat van perviure com una romanalla folklòrica, mentre que al camp van esdevenir una guàrdia rural.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

609

609

Cervera, vers 1937. Les dues filles grans d'Agustí Duran i Sanpere, Nuri i Roser, al menjador de casa Duran, fent un àpat.

(Fotografia: Agustí Duran i Sanpere. ACC. Fons Duran i Sanpere)

610

Cervera, vers 1938. La fotògrafa Nuri Gómez Grau al cosidor de la casa de la plaça de Sant Miquel. La seva germana, Teresina Gómez Grau, era modista.

(Fotografia: Gómez Grau. Anna Serés Gómez)

611

Cervera, març de 1943. Fotografia de les nenes Josefina Cornellana i Anna M. Solé en dos cotxets, al camí de la Curullada, als afores de Cervera. És interessant d'observar el disseny dels cotxets de l'època, molt diferent de l'actual.

(Fotografia: Gómez Grau. Teresa Rius Camps)

612

Cervera, 1945-1946. Tertúlia d'un grup d'amics —d'esquerra a dreta, seguint l'ordre de les agulles del rellotge, Josep Mestres, Ramon Turull, Mariano Morlan, Jaume Magre, el tinent coronel Herrero, Francesc Domènech, Francisco Ibáñez i Joan Camacho— al Casal de Cervera abans que es construís la terrassa l'any 1947.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Turull)

613

Cervera, 1970. Trobada d'amigues a la terrassa del Casal de Cervera, amb dos dels fills. D'esquerra a dreta, Eduard Gasol (fill de Ramona Argelagós), M. Antònia Martí, Anna Vidal Cuadras, Joaquim Riu (fill de Carme Sánchez), Carme Sánchez, Ramona Argelagós i Dolors de Nuix.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

610

611

612

613

614

614

Cervera. Antics rentadors de roba situats al barri de Sant Francesc, d'on agafaven l'aigua mitjançant una sèquia. El juliol de 1863 es van començar les obres de conducció de les aigües de Cervera, però no tots els veïns van contractar aquest servei, raó per la qual —i per prevenir també les èpoques de sequera i, per tant, de restriccions— l'Ajuntament va ordenar la construcció de fonts raoneres a cada barri, quatre de monumentals en punts estratègics i dos safareigs, aquest i el que estava en l'actual rambla de Lluís Sanpere, sufragat pel patrici cerverí que més tard va donar nom al carrer. Al fons de la imatge es pot veure la silueta del campanar de l'església de Santa Maria.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

615

615

Estaràs, 1954. D'esquerra a dreta, Concepció Jaume i Francisca Torné en una tartana, a la plaça d'Estaràs, a punt per anar a mercat o de festa.

(Francisca Torné)

616

617

618

619

616

Ferran (municipi d'Estaràs), 1952. Marcelino Rius al costat d'un automòbil de l'època.

(Cal Vilà)

617

Guarda-si-venes (municipi de Guissona), vers 1930. Baixant pel camí vell per anar a la cita setmanal del mercat de Guissona. Al fons, el poble de Guarda-si-venes, l'origen del qual (*Guarda-si-veniunt*) cal cercar-lo en la funció de talaia visual des d'on es podia controlar la plana de Guissona davant del perill musulmà, en aquest espai fronterer del final del segle X i el començament de l'XI. A la imatge veiem, d'esquerra a dreta, Rosa Grifell Graells, Isidre Pont Badia, Francesca Cama Llobera i Bepa Badia Cinca.

(Fotografia: Dolors Costa, Ramona Pont Sarri)

618

Granyanella. Josep Massana i Alejandro Colom (darrere) al damunt d'una euga.

(Família Villarroya Massana)

620

621

622

623

619

Guissona, vers 1930. Una colla de mestresses de casa reunides al carrer davant de cal Jauma (al número 7 del raval del Convent) per jugar una partida de cartes, una manera de passar el temps lliure dels diumenges a la tarda. Hi veiem, d'esquerra a dreta, Ramona Mingot, Dolors Altisent, Dolors (nena), Encarnació, Francisca Carbó i Montserrat Pont.

(Antònia Valls)

620

Guissona, 1940. La bassa del Mingot era molt concorreguda pel jovent de Guissona, que s'hi banyava a l'estiu. Es trobava situada al costat de la carretera de Vicfred, a l'alçada de l'actual camp de futbol, i s'utilitzava per regar els horts que envoltaven la vila. Entre els banyistes veiem Jordi Mercadé, en primer terme, i Jaume Mercadé, entre altres.

(Fotografia: Gómez Grau. M. Teresa Mercadé Farré)

621

Guissona, 1950. Per tal de passar els dies de festa o participar en alguna competició esportiva, els nois de Guissona es reunien en colles d'amics que s'anomenaven penyes. Acostumaven a trobar-se al portal (plaça del Vell-pla) o a la pista (plaça del Bisbe Benlloch). La de la imatge és la penya dels Cuban Boys. També van ser molt populars les penyes Júpiter, Pirates, Clippers, Globetrotters, Misterio i Cubanacán. D'esquerra a dreta, Joan Sala, Francisco Alsina, Joan Armengol, Josep Trescents, Pere Condal i Eloi Minguell.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Eloi Minguell Garganté)

622

Guissona, 1952. Patinatge sobre rodes un dia festiu a la plaça del Bisbe Benlloch, activitat que practicaven alguns joves de la vila. Un cop pavimentada, la plaça va esdevenir un espai idoni per a aquest lleure, raó per la qual li ha quedat la denominació popular de "la pista". En primer terme de la imatge veiem una noia no identificada i, a la seva dreta, Rosa Mir.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

623

Guissona, 1958. Al taller de costura que Núria Farré tenia a casa seva s'hi ensenyava de cosir, però era també un bon lloc de trobada i de relació encara que, com és el cas, no se celebrés la diada de la patrona Santa Llúcia. D'esquerra a dreta veiem, a la imatge, Mercè Sala, Núria Farré, Ramona Farré, M. Carme Vidal, Pilar Pera i Victòria Vila.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

624

625

626

627

624

Vilagrasseta (municipi de Montoliu de Segarra), 1934. L'avi Josep Felip Riera, de tornada cap a casa amb una branca per al foc.

(Fotografia: Mario Grillo. Ramona Felip)

625

Guissona, 1958. Durant el mes de desembre, per Santa Llúcia, les modistes de la vila celebraven el dia de la seva patrona amb el rosari de les cinc de la tarda, dedicat a la Verge, i un berenar-sopar preparat per la mestressa del cosidor. En aquest cas, al cosidor de Neus Marsol hi havia unes catorze treballadores, on les més petites ja començaven a enfilar l'agulla i a passar punts fluixos. D'esquerra a dreta veiem Cèlia Serra, Carme Condal, Nati Brescó, M. Teresa Rosell, M. Teresa Vives, Antonieta Ribó i Ramona Ribó. En primer terme, Pere Fornsubirà, Neus Marsol, Joan Fornsubirà i Claustre Marsol.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

626

Guissona, 1964. Maricel Campabadal i Maria Àngels Farré a sobre d'una Vespa, el dia de la festa del Primer de Maig, dia dels Treballadors. La fotografia es va fer vora l'ermita de Maig, molt a prop de Guissona, on tradicionalment en aquesta data se celebrava un dinar popular.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

627

Guissona, 1965-1967. Una tarda d'estiu a ca l'Eril (a la plaça Major), Jaume Pons Armengol (de ca l'Eril), a la dreta, conversa amb Ramon Petit, més conegut com Marcel·la, un personatge entranyable i molt popular a Guissona durant els anys seixanta.

(Fotografia: Jaume Pons Benet. Jaume Pons Benet)

628

Ivorra, vers 1930. El petit Rosendo Farré Termes, Concepció Termes Cortadelles i Teresa Farré Termes (d'esquerra a dreta) fan un viatge d'Ivorra a la Tallada. El viatge el feien a peu, però portaven el ruc amb l'albarda i el sarrió, que és on està col·locat el petit Rosendo. Concepció Termes era dida del Pere Farran d'Ivorra, que potser anava a l'altre costat del sarrió. La dida, que alletava els nens d'una altra família al mateix temps que el propi fill, tenia una gran importància en aquells temps, i sovint es creaven uns vincles afectius entre la dida i el nen alletat que duraven tota la vida. Els dos infants alletats s'anomenaven germans de llet.

(Cecília Molins)

629

Montoliu de Segarra, 1935. Teresa Roca, de cal Lluís, fent mitja a l'Hort del Rector.

(Joan Roca)

628

629

630

Santa Fe de Segarra (municipi de les Oluges), 1960. Ramon Botet i Trini Parés preparant el sopar a la cuina de casa, un vespre d'hivern. A la imatge podem veure els sarments per fer foc i la mossa, que servia per subjectar els recipients a sobre de la flama.

(Fotografia: Pedro Sanz. Família Botet)

631

Santa Fe de Segarra (municipi de les Oluges), 1960. Trini Parés omple el porró al celler de casa, directament del vaixell del racó, fet no gaire habitual ja que, un cop fet el vi, se solia treure dels vaixells i es guardava en bótes per passar l'any.

(Fotografia: Pedro Sanz. Família Botet)

630

631

632

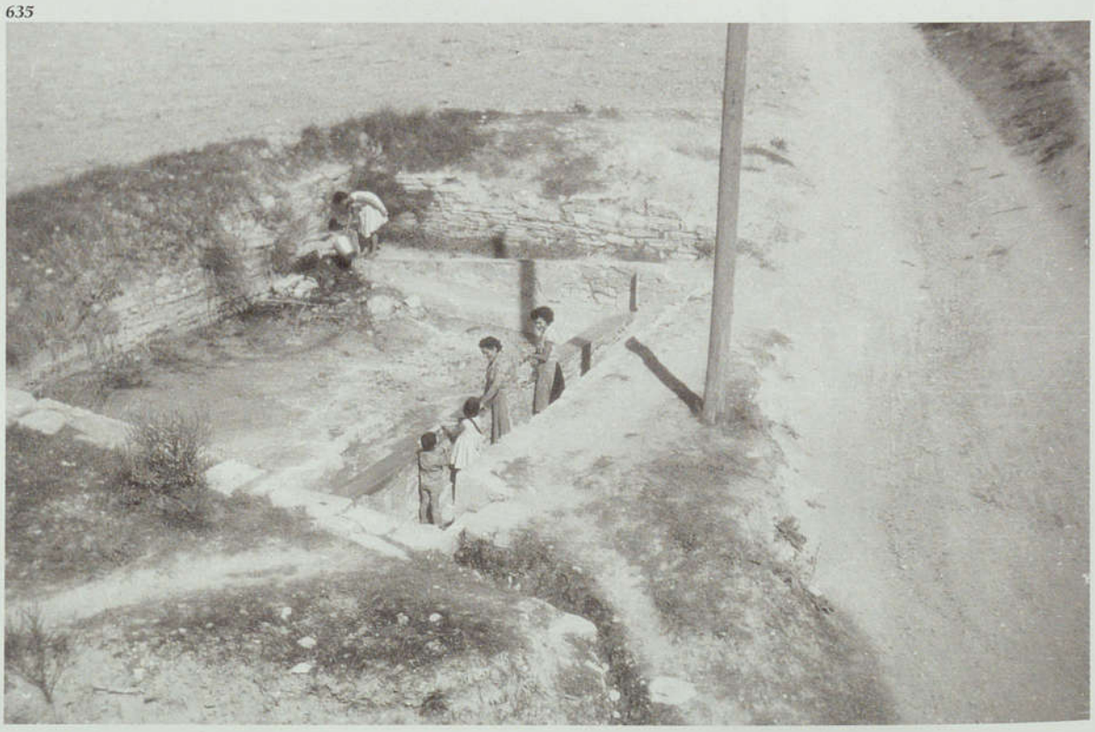
633

634

635

632

La Manresana (municipi de Sant Ramon), 1940. Joan Petit, de cal Piqué, posa amb la bicicleta, un mitjà de transport i de lleure. La bassa que es veu a la imatge, que s'abastia únicament de l'aigua de la pluja, va ser tapada cap a l'any 1944 i es va cimentar a mitjan anys setanta. Al fons, l'edifici de l'esquerra era l'Ajuntament (ubicat al costat de l'actual). Fins al 1897 el municipi es denominà la Manresana - Mont-ros, i fins l'any 1940 subsistí amb el nom de la Manresana. A partir d'aleshores s'hi incorporaren els nuclis de Portell, Guspí i Viver, moment en què va passar a ser conegut com a municipi de Sant Ramon.

(Ramon Farré Verdés)

633

Santa Fe de Segarra (municipi de les Oluges), 1951. Les eres eren moltes vegades un espai de joc per a la canalla. A la imatge podem veure, d'esquerra a dreta, Isi- dro Botet (d'esquena), Josep Maria Vilaplana i Lourdes Salat Cortadellas, que juguen a pilota al davant d'un paller.

(Fotografia: Maria del Carmen Martínez Silva. Família Franquesa)

634

La Molgosa (municipi de les Oluges), 1966. Imma Badia Salat a l'era, davant de les portes de les pallisses, amb unes llebres a les mans. La cacera i les cartes eren uns dels pocs entreteniments dels pagesos de la Segarra.

(Fotografia: Antonio Jiménez Galindo. Ramona Salat Cortadellas)

635

Els Hostalets (municipi de Ribera d'Ondara), 1958. La basseta, al costat de la N-II, era el lloc on s'anava a rentar la roba. A la imatge veiem, al fons, M. Carme Rubió, i davant, d'esquerra a dreta, Antoni Rubió, Rosita Rubió, Ramona Bacardí i Maria Pereta.

(Fotografia: Agustí Rubió. Cal Pubilla)

636

637

638

636

Pelagalls (municipi dels Plans de Sió), 1925. El padrí Josep Caus Pont, vestit típicament amb gorra musca, camisa cordada fins a l'últim botó, americana, pantalons de pana, mangala i espardenyes. A la imatge apareix amb barba d'uns quants dies, ja que a la barberia només s'hi anava el dissabte. Tant al barber com al ferrer se'ls pagava una vegada a l'any, quan s'havia cobrat la collita.

(Família Caus)

637

Els Hostalets (municipi de Ribera d'Ondara), 1959. La padrina Antònia Perelló esquitllant ametlles al terrat de cal Pubilla.

(Fotografia: Agustí Rubió. Cal Pubilla)

638

Sant Guim de Freixenet, 1948. D'esquerra a dreta, Emília de ca la Sila, Pepeta del Forn, Gabriel Closa, Pepita Salat, Maria de ca la Sila i Concepció Rodamilans, que van a buscar aigua en una cisterna propietat de Josep Segalà. La cisterna recollia l'aigua de tres cases situades al carrer dels Regidors, al costat de l'Ajuntament, i Josep Segalà en donava cada dia una galleda per persona a la una del migdia. Qui no hi era a l'hora no li'n tocava. L'aigua, que era per beure, la distribuïa Emili Serra, empleat de Josep Segalà, que vivia en una de les tres cases.

(Teresa Obiols Anglarill)

639

640

641

639

La Rabassa (municipi de Sant Guim de Freixenet), 1960. En aquells anys, posseir un cotxe era un luxe, i més si tenim en compte la distància que hi ha entre la Rabassa i Sant Guim, el centre comercial del municipi. De fet, les famílies que en tenien un eren comptades. El cotxe de la fotografia és un Seat 1400, el primer que hi va haver a la Rabassa. Davant del vehicle veiem Ramon Sala Estany, Maria Bové Morros i Joan Sala Estany.

(Fotografia: Antonio Sala. Família Sala Bové)

640

Sant Guim de Freixenet, 1966. Veïns del barri de Dalt prenent la fresca i fent petar la xerrada davant de cal Baster. A l'estiu hi havia el costum de sortir al carrer a l'hora de la marinada i s'hi feien tertúlies fins ben entrada la nit. D'esquerra a dreta, Sibina Pons, Ramon Isern, Froilan Almirall (d'esquena), Felip Canela Magre i Gudrum Jung.

(Fotografia: Magi Canela Gasol. Família Canela Garayoa)

642

643

644

645

641

Sanaüja, 1938. Dones que renten al Toll, a la riera de Sanaüja (camí de la font de Ferro). Les dones hi anaven a rentar amb unes peces de fusta (genolleres o rentadors) i amb coixins de llana o palla per protegir-se del fred, la incomoditat o la humitat. Aquesta pràctica canvià amb la construcció dels safareigs públics durant els anys cinquanta. A la imatge, a banda de les rentadores agenollades, es poden veure algunes dones amb un càntir que anaven a buscar aigua a la font de Ferro, el punt de proveïment d'aigua per al consum del poble. L'aigua de la riera, però, només s'utilitzava per abeurar el bestiar i per a la higiene personal. A la imatge apareixen, d'esquerra a dreta, una persona no identificada, Rosalia de cal Pedregals, Tereseta de cal Gueles, Antonieta Castany, Aurora de cal Pasturillo, uns nens sense identificar, Dolores de ca l'Aurora, Angeleta de cal Manel, Teresa de cal Calamando, Teresa de cal Renegat, Carmeta de cal Pujolà, un nen no identificat i Pepe de ca la Sinda. Assegudes, Magdalena de cal Plater, Toietes de ca l'Oaire, Roseta de cal Potensà, Teresa de cal Tardà, Dolores de cal Mílio, Tereseta de cal Garseta, Manuela de cal Casals, Sió de cal Cluques i Dolores de la Pixarec. Dret a sobre del mur, Amadeu de cal Farré.

(Teresa Muntó)

642

Portell (municipi de Sant Ramon), 1960. Jovent a la sortida de missa major, un dels moments de celebració i trobada social d'un poble petit, al costat de mossèn Josep Martínez, el darrer que va viure al poble. D'esquerra a dreta veiem Salvador Codina, Salvador Viles, Ramon Falip, Ramon Oliva, Ramon Sala, mossèn Josep Martínez, Pere Vendrell, Pau Graells, Josep Falip i Joan Cisteró.

(Fotografia: Gómez Grau. Antoni Sala Mestres)

643

Bellveí (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1935. El nen Josep Gené Rialp, de cal Porta, jugant amb el seu cavall.

(Josep Gené)

644

Civit (municipi de Talavera), 1957. Josep Farré munta a cavall al davant de cal Trull, en un moment d'esbarjo amb motiu de la visita dels parents de ciutat. Contemplant el genet, a l'esquerra de la imatge, Carme Pau, Josep Pau i Josep Pau fill, i, a la dreta, Jaume Farré i Joan Farré.

(Fotografia: Montserrat Trull Aymerich. Cal Trull)

645

Suró (municipi de Talavera), final dels anys 1940. Joan Salat Bonet i, menant el carro, l'historiador Josep Lladonosa Pujol (Alguaire, 1907 - Lleida, 1990, autor de la *Història de Lleida* i d'un centenar d'obres més), en una expedició al castell de Savallà del Comtat.

(Fotografia: Ramon Sala Monsó. Joan Salat Trullols)

Portes enfora: vida social i política

Grups escolars i escoles de vegades ja desaparegudes; desfilades militars en commemoracions d'una victòria (que és sempre la derrota d'algú altre), maniobres i fins i tot grups uniformats al voltant d'una taula; condecoracions, homenatges cívics, biblioteques, juntes d'entitats culturals, homenatges "a la vellesa', banderes i sometents, conferències, funerals i fins i tot càstigs municipals per causa d'un petard mal llençat; grups religiosos, capellans, majorales, bisbes i mantellines: reis i republicans, dictadors i arribistes, alcaldes i consellers; i la guerra, la guerra i les seves conseqüències: taüts, malalts, ferits, desfilades, noves banderes, llibres per terra, sostres caiguts, bombardejats, un Sant Crist ajagut, esperant temps millors...

Tot això i més ho trobareu en aquesta àmplia selecció de fotografies referides genèricament als àmbits públics, a allò que fem els uns de cara als altres —de vegades de costat, de vegades d'esquena...—; al capdavall, un fidel reflex de les nostres pròpies virtuts i contradiccions, de la nostra paradoxal capacitat d'entendre'ns i d'enfrontar-nos al cap d'una mateixa generació. (A.T.R.)

646

646

Cervera, juny de 1905. Alumnes de la classe superior del col·legi de la Sagrada Família, que —fundat l'any 1887 i ubicat al carrer Major, a la que fou casa del marquès de Campmany— s'adreçava a la formació de mestresses de casa. Va mantenir les seves activitats fins l'any 1970, en què es va transformar en residència de noies. A la imatge veiem, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, la mare Delfina, Ramona Marimon, Pepita Sobrevila, Anna Marimon, Conxita Franquesa, Ramona Fabregat, Ramona Forn, la mare Assumpció Surroca / Ramona Raich, Lola Fusté, Niceta Civit, Glòria Cantó, dues noies no identificades, Maria Miró, una noia no identificada, Mercedes Codina Santigosa / Ramona Jené Soler, Marie Pomès Maillol (neboda de l'escultor Aristides Maillol, de Banyuls de la Marenda, França), Ignàsia Comes, dues noies no identificades i Adelaida Pujol.

(Fotografia: A. Polak. Família Razquin)

647

647

Cervera, 1934. Grup de l'escola primària dels pares del Cor de Maria, ubicada a l'edifici de la Universitat, concretament a la banda del carrer de Manuel Ibarra. A la imatge apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, un personatge no identificat, Antonio Minguell, Ramon Turull, tres personatges no identificats, Joan Martí / Teixé, Josep Puig (ca la Fidela), Teixé (germà de l'anterior), Jaume Trilla, Josep M. Vilaplana, un personatge no identificat, Pereta (del carrer del Combat) / Josep Carcasona (?), Joan Camacho, Joan Salat, P. Enric Cortadelles (de les Oluges), Ramon Ribera, Manel Forcat, Josep Gomà / Salvador Prats, Salvador Puig, Francesc Vidal, Josep Roca (treballador del Registre), Ribera (de la granja del giravolt del Jaumarro) i un personatge no identificat.

(Família Turull)

648

648

Cervera, 1935. Grup escolar del col·legi dels missioners del Cor de Maria al pati de la Universitat de Cervera. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep Toldrà, Ramon Canosa, Ramon Gabarró, Antoni Boquet, Xavier Tarruella, Pepe Martí, Antonio Blàvia, nen no identificat, Laureano Cisteró, Anton Civit, Francisco Ruiz, nen no identificat, Josep Castellà, Balcells (de Granyena), Cardona / Jordi Cortines, Sala, Ramon Balcells, Ramon Farré, Joan Giribet, Joan Tarruella, Rafel Solé, Roberto Fusté, Agustí Sarrate, Evaristo Arenós, Josep Cos, Miquel Vidal, Jaume Balcells, Sala (germà de l'anterior), Antonio Salat, Ramon Rovira / Anton Piqué, Antoni Turull, Ramon Marimon, Jaime Rosich, Miquel Tarruell, Salvador Noguera, Josep Maria Balcells, Manel Sàrries, Antoni Gomà, nen no identificat, Jesús Corral i Josep M. Madern.

(M. Carme Vilalta)

649

649

Cervera, 1910. Interior de l'acadèmia Lladó. Estava situada a cal Vega, a la plaça de Santa Anna, on s'havia traslladat el 1910. L'acadèmia la va fundar Lluís Lladó l'any 1901 en un local del carrer Major. Els seus programes, que eren en català, van introduir els nous corrents de la innovació pedagògica a Cervera. Lluís Lladó havia arribat a la ciutat com a ajudant del pintor Pablo Béjar, l'autor de les pintures de l'església de Sant Agustí i de la capella privada de la casa Duran. Quan Béjar se'n va anar de Cervera, Lladó s'hi va quedar i hi va desenvolupar la seva faceta d'activista cultural. A banda de l'esmentada fundació de l'acadèmia, va col·laborar en l'organització de la vetllada dedicada a la Junta Permanent de la Unió Catalanista, en l'acte necrològic en memòria de mossèn Cinto Verdaguer (1903) i en l'obra col·lectiva del diccionari de mossèn Alcover, i va fundar —juntament amb Josep M. Jené, Josep Agulló i d'altres— la revista *La Veu de la Segarra* (1903-1904), portaveu del Centre Regionalista de Cervera i Comarca, que fou la primera revista catalana publicada a Cervera.

(ACC)

650

Cervera. Edifici del Colegio Hispano-Francés de Santa Teresa de Jesús, conegut com "el col·legi de les monges franceses", on veiem algunes alumnes amb el corresponent uniforme. Actualment encara es veu el nom al capdamunt de la façana que dóna al carrer del General Güell. Va ser creat l'any 1903 per la Sainte Famille, congregació religiosa que tenia la casa mare a Villefranche de Rouergue (Aveyron), però que es va haver d'expatriar de França quan no va voler jurar fidelitat a la constitució republicana vigent en aquell moment. Va mantenir les seves activitats fins l'any 1936. Després de la guerra, monges de la mateixa congregació provinents de Miranda de Ebro (Burgos) van intentar restaurar el col·legi i reprendre'n les activitats, però el poc ajut que els va poder prestar l'Ajuntament va fer que desistissin de l'intent. Del material que la guerra no havia destruït, una part va ser venuda i l'altra se la van emportar. Les edificacions van ser llogades als pares claretians, que cap a l'any 1946 les van adquirir en propietat. Al final dels anys noranta, però, les van vendre al Consell Comarcal de la Segarra, que l'any 2001 hi ha començat a construir la seva seu.

(ACC)

651

Cervera, 1925-1927. Alumnes del Colegio Hispano-Francés de Santa Teresa de Jesús o "de les monges franceses".

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau i Maria Josep Jové)

652

Cervera, 1935. Alumnes de l'Institut Nacional de Segona Ensenyança Ramón y Cajal a la plaça Major de Cervera. Aquest institut tenia la seu a l'edifici de la Universitat, concretament a la torre del Canceller —sota el balcó de la qual encara avui se'n pot veure la placa—, actualment ocupada per la UNED. Va iniciar les seves activitats l'octubre de 1933 amb la denominació de Colegio Subvencionado de Segunda Enseñanza. El curs següent ja s'anomenava Institut Elemental de Segona Ensenyança i, posteriorment, Institut Nacional de Segona Ensenyança Ramón y Cajal. Va funcionar durant cinc cursos complets, ja que el curs 1938-1939 va haver de tancar les portes passades les vacances de Nadal, a causa de la proximitat del front. El primer director va ser Prudenci Seró, metge i llicenciat en ciències naturals. El va succeir el doctor Josep Serrano, prevere. L'any 1937 el càrrec va passar a Assumpció Macias, professora de física i química, de la qual es diu que era una "rossa espaterrant".

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

650

651

652

653

654

655

653

Cervera, 1933. Classe de dibuix del curs 1933-1934 de l'Institut Nacional de Segona Ensenyança Ramón y Cajal. A la dreta, a sobre d'un pedestal, podem veure un dels models que es feien servir: una reproducció del cap de l'escultura de santa Magdalena, obra de Jordi de Déu, l'original de la qual era al portal de l'església consagrada a la santa.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

654

Cervera, 1940. Grup d'alumnes de les mestres Hortensia Aguacil i Pilar Montsonís, davant de la porta de l'escola Jaume Balmes. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Maria Teresa Prats, Ramona Delagio, Amèlia Vilanova, Quimeta Torrescasana, Marcel·lina Graells, Àfrica Álvarez, Maria Àngels Marsol, Roser Vila, Montserrat Bordera, Mercedes Vilalta, Rosalia Farré / Pilar Ortiz, Angelina Sala, Mercedes Ríos, Carme Farré, Mercedes Tarsà, Maria Dolors Augé, Palmira Oliver, Maria Rosa Sales, Antonieta, Conxita Oliver, Teresina Martorell, Carme Falip / Pilar Farran, Montserrat Castellà, Montserrat Prat, Paquita Santamaria, Antonieta Companys, Núria Orozco, Segura, Elvira Solé i Teresina Permanyer.

(Carme Farré Elies)

655

Cervera, 1942. Grup d'alumnes davant de l'escola Jaume Balmes amb la mestra Mercedes Valls, la primera a tenir-hi plaça un cop acabada la guerra l'any 1939. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Palmira Oliver, Asunción Farré, Núria Roca, Teresina Segarra, Angelina Espada, Agustina Giribet?, Inés Vila, Antonieta Segura, Teresina Farré, Càndida / senyora Grau (mestra), Àgueda, Carme Farré, Montse Gutiérrez?, Liberin Sanchis, Anna Maria Corrales, Carmen Bellaubí, Lola Rosell, Lola Pellicer, Montserrat Bordera, Mercedes Valls (mestra) / Maria Teresa Grau, Ignacieta Pou, Teresina Martorell, Amèlia Vilanova, Mercè Tarsà, Carme Falip, Roser Vila, Conxita Oliver, Quimeta Torrescasana / Àfrica Álvarez, Maria Aldomà, Maruja, Ester Vilanova, Teresa Lloveras, Carmen Lloveras i Teresina Martorell.

(Carme Farré Elies)

656

657

656

Cervera, 30 de gener de 1960. Escenificació de la paràbola del sembrador a l'escola Jaume Balmes, el dia del comiat de la mestra Maria Teresa Aguarot, que va ser destinada a Tàrrega i va deixar l'escola Jaume Balmes. Al centre de la imatge veiem, en el paper de Jesús, Antònia Vidal, entre els dos àngels agenollats —Mercedes Vilalta, a l'esquerra, i Montserrat Bordera, a la dreta—; dempeus, Paquita Rosich (esquerra) i Núria Boladeres (dreta) representen la Temptació, i, assegudes en primer terme, d'esquerra a dreta, Anna M. Corrales, Mercedes Tarsà, M. Rosa Cirera i Carme Farré figuren els obrers.

(Fotografia: Gómez Grau. Carme Farré Elies)

657

Cervera, anys 1960. Grup d'alumnes al davant de l'escola Jaume Balmes. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Magda Solé, Teresa Ramon, Pilar Pérez, Lídia Guàrdia, Concepció Marrades, Anna Maria Graset / Felisa Cos, Maria Teresa Niubó, Ramona Comas / Maria Dolors Falip.

(Fotografia: M. Carme Vilalta. M. Teresa Ramon)

658

658

Cervera, 1972-1973. Fotografia de final de curs d'uns alumnes de l'escola Jaume Balmes, feta al pati de la Universitat, ja que amb motiu d'unes obres a l'escola, que es van allargar durant el període de dos cursos, alguns grups d'alumnes es van haver de traslladar a l'edifici de la Universitat, on ja hi havia l'institut de batxillerat. A la imatge veiem, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Paquita Sarri, Carme Tella, Maria Antònia Solé, Dolors Rosich, Carmina Riera, Rosa Pomés, Montse Roy, Rosa Trilla, Isabel Uroz, Montse Vall / Eugeni Tarruell, Ramon Vendrell, Javier Recasens, Josep Maria Torrents, Jenaro Tarré, Josep Rodríguez, Albert Solà, Antonio Roy, Josep Tosquella, Joan Vila, Joan Josep Trilla / Maria Dolors Rius, Maria Isabel Valverde, Carme Solé, Maria Josep Rufat, Lourdes Quesada, Maribel Trilla, Mariana Venteo, Maria Teresa Puig i Antònia Sánchez.

(Fotografia: Jaume Bonjoch. Rosalia Rosich)

659

659

Cervera, anys 1950-1960. Fotografia feta en un dels patis de l'edifici de la Universitat amb alguns dels professors de la Mútua Escolar. D'esquerra a dreta de la imatge, Josep Pagès Corbera, Ramon Turull Bargués, Maria Rosa Altisent Comaposada, Josep Tella Pont, Carme d'Olalde Montiu i Ramon Rubinat. Aquesta acadèmia va ser creada l'any 1940, ja que, com a conseqüència de l'ofensiva franquista a Catalunya, l'Institut Nacional de Segona Ensenyança Ramón y Cajal va deixar d'impartir classes després de les vacances de Nadal de 1938 i, acabada la guerra el 1939, entre la negligència municipal i la indiferència de Madrid, es va produir un buit en l'ensenyament secundari a Cervera. Va ser aleshores quan uns quants cerverins van optar per crear un centre d'ensenyament en règim de cooperativa. La primera junta gestora del nou centre —no oficial— va estar constituïda per Josep Ferran Lamich, Jaume Carbonell Esteva i Ricard Sala Aldomà. L'any 1963, amb la creació de l'Institut Laboral Antonio Torroja, va deixar d'impartir classes de batxillerat i altres matèries especialitzades, i a partir d'aleshores, fins l'any 1972, va continuar únicament amb els estudis primaris.

(Fotografia: Jaume Bonjoch. Família Turull)

660

661

662

660

Cervera, 1952. Fotografia de final de curs dels alumnes de l'acadèmia Aldabó, feta a la rambla de Lluís Sanpere, al darrere de cal Montiu. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Jesús Ballestar, Marcel Augé Teixé, Joan Badia Carbonell, Pepe Cases Oliveres, Salvador Palma, Joan Vallés (de cal Bayona), Jaume Mora Carbonell, Ramon Prats (de la Curullada), Josep Pomés Pereta / Ramon Vallés, Francisco Ninot Batalla, Josep M. Alsina Bacardí, Josep M. Rubinat Tella, Josep Sala (de Muller), Joan Muñoz, Jaume Aldabó Bergadà, Joan Franquesa, José Zamora Baños, Pau Mora Lahí, Josep Comas Franquesa, Josep M. Cinca (de Sanaüja), Ramon Morell Jaume / Isidre Rosselló (de la Curullada), Joan Pomés (de Vergós), Fernando Pomés (de Vergós), Joan Solé, Isidre Cinca, Josep Raich, Josep Pomés (de Vergós), Josep M. Novell Vilaplana, Josep Cos Gusart i Josep Peres Ponts.

(Jaume Aldabó Bergadà)

661

Cervera, 17 d'octubre de 1963. Inauguració del primer curs de batxillerat de l'Institut Laboral Antonio Torroja, al paranimf de la Universitat. L'acte va ser presidit per Jaume Carreras, diputat provincial, que actuava en representació del governador civil. D'esquerra a dreta veiem Josep M. Razquin Jené (alcalde), Jaume Carreras (diputat provincial), Carlos Enríquez Barona (primer director de l'institut, que ho va ser fins l'any 1981) i Agustí Duran i Sanpere (secretari del Patronat Universitari).

(Família Cuñé)

662

Cervera, 17 d'octubre de 1970. Acte acadèmic d'inauguració oficial del curs de l'institut d'ensenyament mitjà i professional Antonio Torroja, presidit per Fabià Estapé, rector de la Universitat de Barcelona; Antonio Torroja, rector honorari de la Universitat de Barcelona; doctor Alcobé, antic rector de la Universitat de Barcelona; José Aparicio Calvo-Rubio, governador civil; Josep M. Razquin, president de la Diputació; Octavi Mestre, delegat provincial del Ministeri d'Educació i Ciència; doctor Maluquer, degà de la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona; Joan Salat, alcalde; Agustí Duran i Sanpere, membre del Patronat Universitari; Carlos Enríquez Barona, director de l'institut, i Jaume Llobet, secretari de l'institut, amb l'assistència de professors i alumnes. D'esquerra a dreta, a la imatge podem veure, a la banda dreta de la primera fila dels bancs del costat esquerre, Antònia Cots i Lluís Sanfeliu (professors); a la primera fila dels bancs del costat dret, un personatge no identificat, Aleu (professor), Enric Carcasona, un guàrdia civil i Ciprià Oriol; i a la segona fila, Josep Claudi Serés, Josep M. Eroles, Josep M. Farreny, Ramon Toldrà i Cisco Espada.

(Fotografia: Josep M. Serés Ubach. Gómez Grau)

663

664

663

663

Cervera, 15 de maig de 1971. Visita a la Universitat —acompanyats de les seves esposes— del director general de Programació i Inversions (Ramón de Villa) i del director general de Personal (Segú Martín), del Ministeri d'Educació i Ciència, per veure sobre el terreny les possibilitats de millora de l'edifici i les necessitats de l'Institut Laboral Antonio Torroja. A la imatge, feta al Museu del Blat i la Pagesia, també hi veiem Josep M. Razquin Jené (president de la Diputació), Joan Salat (alcalde), Carlos Enríquez Barona (director de l'institut) i la seva esposa i professora, Rosa Maria Martín.

(Joan Salat)

664

Cervera, 5 de novembre de 1975. El rector de la Universitat de Barcelona, Fabià Estapé, el dia en què, de viatge a Lleida per inaugurar el curs acadèmic de la Facultat de Dret i Filosofia, va visitar la Universitat de Cervera per comprovar l'estat de les obres de restauració que s'hi estaven fent. A la imatge apareixen, d'esquerra a dreta, un personatge no identificat; Josep M. Razquin Jené, sotsdirector de la Biblioteca de Catalunya; un personatge no identificat; Fabià Estapé, amb el *Llibre de Cervera* amb què va ser obsequiat; un personatge no identificat; Francisco Rivero Hernández, director del Centre Regional de la UNED i jutge de primera instància i instrucció de Cervera, i Joan Salat, alcalde.

(Joan Salat)

665

Cervera, 7 d'abril de 1973. Discurs del doctor García Garrido al paranimf de la Universitat de Cervera el dia de la inauguració del Centre Regional de la UNED. D'esquerra a dreta veiem, presidint l'acte, el doctor Manuel Fenech (vicerector de la UNED), Joan Salat (alcalde), Josep M. Razquin (president de la Diputació), el doctor Manuel J. García Garrido (rector de la UNED), el doctor Antonio Torroja Miret (rector honorari de la Universitat de Barcelona) i dos personatges no identificats.

(Joan Salat)

666

666

Cervera, 7 d'abril de 1973. Grup de professors vestits amb l'uniforme acadèmic el dia de la inauguració del Centre Regional que la Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED) tenia a Cervera. Al capdavant, amb birrets clars, Antonio Martínez (a l'esquerra) i Carlos Enríquez (a la dreta).

(Família Cuñé)

667

668

669

667

La Prenyanosa (municipi de Cervera), 1952-1953. Grup escolar. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Ton (de la masia Codina, de Tudela de Sant Miquel), Concepció Camalada (de Malgrat), Josep Bonjoch (de Malgrat), Felícia Aldomà (de Castellnou d'Oluges), Josep Riu (de Malgrat), Rosita Majà (de Malgrat), Ángeles Bel (mestra de l'Aragó), Maria Teresa Lafargue (de la Prenyanosa), Maria del Carme Balasch (de la Prenyanosa), Ramona Palou (de Malgrat), Maria Dolors Felip (de la Prenyanosa), Josep Gener (de la Prenyanosa) / Ramon Pons (de la Prenyanosa), Pepita Marsans (de la Prenyanosa), Salvador Majà (de Malgrat), Joan Riu (de Malgrat), Carmina Lafargue (de la Prenyanosa) i Rafel Biosca (de la Prenyanosa).

(Joan Marsans)

668

La Curullada (municipi de Granyanella), 1919-1920. Fotografia escolar dels alumnes del poble. Podem veure, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep Rosich, Rosario Corbella, Maria Miret, una noia no identificada, Maria Casanoves, Àngela Freixes, Regina Llobet, Josep Casanoves, Ramona Pedrós Isan (mestra) / Lola Forcat, Teresa Miret, Mònica Freixes, Juanita Pedrós, una noia no identificada / Neus Casteràs, Remei Corbella, Balbina Pont, Anita Miret, Anita Canela, una noia no identificada, Antonio Gomà, Lluís Sala / Rosa Rosich, Vicenta, una noia no identificada, Simon Casanoves, Ramon Rosich, Ramon Casteràs, un noi no identificat i Jaume Gomà.

(Rosalia Rosich)

669

Granyanella, 1931. Alumnes de l'escola de Granyanella. Podem veure, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Maria del Gipic, Rosa Massana de ca l'Aiguadé, Ramona de cal Cos, Carme de cal Papau, Teresa, Josep de cal Manco / Ton de cal Cirera, Lola de ca l'Aiguadé, Dolores, Jaume de cal Diego, Hortensia Aguacil (mestra), Antònia de cal Parcer, Maria de cal Niu, Cisqueta de cal Cirera, Carlos, Teresa de cal Manco / Ramona de cal Ton, Inés de cal Ton i Salvador de cal Manco.

(Família Villarroya Massana)

670

Granyena de Segarra, 1955. Fotografia de grup dels nens de l'escola de Granyena. D'esquerra a dreta i de dalt a baix: Bautista Anguera, Isidre Augé, Salvador Balcells, Jaume Anguera, Josep Seroles, Sr. Miralles (mestre), Josep M. Balcells, Salvador Alcobé, Jaume Torres, Josep Gendre, Lluís Piera, Josep Clos, Jaume Roca, Miquel Seroles, Rosa M. Miralles (filla del mestre), Ramon Alsina, Jordi Sanou, Anton Augé, Ramon Capdevila, Ramon Anguera, Jaume Valentines.

(Josep Gendre)

671

Guissona, 1964. Promoció de noies de l'escola pública de Guissona (llavors Escuelas Nacionales), del curs 1964-1965, quan encara no s'estilava la coeducació. D'esquerra a dreta i de dalt a baix veiem Mercè Bernaus Petit, Maria Garganté Padullés, Cristina Sánchez, Carmen Zamora Samperfecto, Mercè Cerveró Giribet / Roser Oliva Mitjanetes, Montserrat Regué Valls, Matilde Bravo Ros, M. Teresa Esteve Aubets, M. Dolors Villorbina Espinagosa, Mercedes Cequier Bardají (mestra) / M. Carmen González Civanto, Montserrat Caixal Tayeda, Neus Santacreu Grifell, M. Roser Ortiz Llorens, M. Carmen Pedró Toldrà i M. Dolors Serra Solé.

(Fotografia: Roma. Mercedes Cequier Bardají)

670

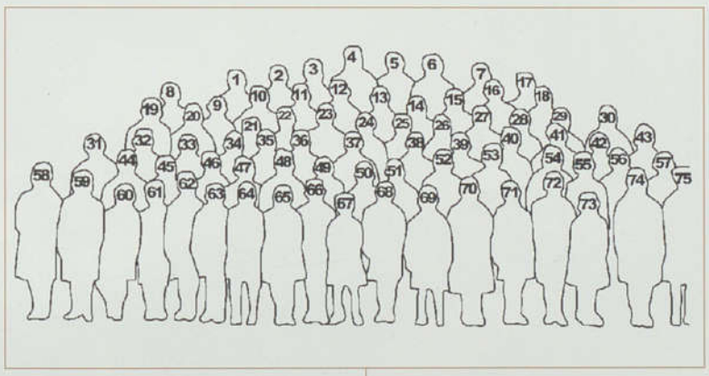

671

672

673

672

Guissona, 1967-1968. Promoció de noies de l'escola pública, que llavors tenia la seu als baixos de l'Ajuntament. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Dolors Zamora Samperfecto, Carmen Arias Rodríguez, M. Teresa Argelagós Sabartés, Eugenia Hueca Argelagós, Àngeles Urrea Montull, M. Teresa Mateu Cequier, Antònia Caselles (mestra), Regina Espinagosa Rius, Rosinda Besora Condal, una noia no identificada / Maria Campà Petit, Núria Grau Freixes, Montserrat Oliva Sabartés, Cèlia Marsol Petit, Teresa Grifell Vidal, Àngela Galán García, M. Carme Farré Monné, Cristina Vilaró Codina, Carme Vilaró Codina i Neus Graells Folch.

(Mercedes Cequier Bardají)

673

Guissona, 1952. Primera promoció d'alumnes dels germans maristes, el col·legi dels quals va ser inaugurat el setembre de 1952. Van romandre a la vila fins al 1971.

1. Sabartés (de Palou), 2. Ramon Ganyet, 3. Aldomà (de Concabella), 4. Ramon Escudé, 5. Rafel Esteve, 6. Josep M. Escasany, 7. Puig Serra (de Concabella), 8. Sorribes (de les Pallargues), 9. Anton Rosell, 10. Noi de Sisteró, 11. Josep Padullés, 12. (personatge no identificat), 13. Castellà, 14. Lluís Cortés, 15. Noi de Palou, 16. Antonio Solé, 17. Tomàs, 18. Jaume Creus, 19. Rubió, 20. Joan Isant (de Palou), 21. Jaume Barnola, 22. Creus, 23. Ramon Campabadal, 24. Salvador Toldrà, 25. Ramon Antonijoan, 26. Farré (de Sisteró), 27. Cucurull (de Tarroja), 28. (de Farell), 29. Josep Campabadal, 30. Peretó (de Bellvei), 31. Pere Mas (de la Morana), 32. (personatge no identificat), 33. Noi de Torà, 34. Faus Pujol, 35. Josep Ribó, 36. Francisco Torné, 37. Secanell (de Tarroja), 38. Pere Pont, 39. Giralt (de Tarroja), 40. Francisco Aumedes, 41. Roberto Olius, 42. Josep M. Colell, 43. Condal (de Selvanera), 44. Jaume Pujol, 45. Xavier Pedró, 46. Ramon Sàrries, 47. Costa (de Tàrrega), 48. Josep Creus, 49. Joan Torné, 50. Joan Condal, 51. Ramon Santamaria, 52. Francisco Bella, 53. Francisco Rosell, 54. Noi de Sisteró, 55. Ramon Tugues, 56. Josep Ribó, 57. Ventura Faiges, 58. Domènec Beneit, 59. Miquel Guixé, 60. Massons, 61. Jaume Guixé, 62. Lluís Grau, 63. Joan Pont, 64. (personatge no identificat), 65. Josep M. Baró, 66. Ramon Pujol, 67. Ramon Duran, 68. Ramon Rosell, 69. Joan Ribera, 70. Antonio Escudero, 71 i 72. (personatges no identificats), 73. Joan Gaspart, 74. Joan Pujol, 75. Santiago Alterachs.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

674

675

674, 675 i 676

Guissona, 1952. Concurs escolar, anomenat Lucha Escolar, que es duia a terme cada setmana al col·legi dels germans maristes de Guissona. Aquest concurs era una mena de competició entre dos equips (el Requetè i el Falangista) que havien d'intentar respondre correctament el major nombre de preguntes, generalment relacionades amb el tema que s'havia tractat a les classes durant la setmana. La darrera setmana del mes es feia el recompte de les puntuacions i s'establien dos tipus de premis: els de caràcter individual, que eren unes medalles, i el de caràcter col·lectiu, que consistia en una bandera espanyola que tot el grup anava a passejar com a motiu de la victòria. El recorregut que seguia l'equip guanyador anava del mateix col·legi fins a la farinera Balcells, a l'avinguda de Cervera. Els de la imatge central són Josep Campabadal Toldrà (amb ulleres), Jaume Pujol, Francisco Aumedes Segura, Jaume Barnola, Francisco Torné, Lluís Grau Pujol i Jaume Farré Condal.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

676

677

Guissona, 1959. Classe de matemàtiques als *Hermanos* (així s'anomenaven habitualment els maristes). El germà Jaume Solsona resol un dubte a l'alumne Salvador Villorbina. A la pissarra, un problema amb molta intenció: "Un hombre gasta diariamente 8 pesetas en aguardiente, y por semana gasta 12 pesetas en tabaco. ¿Qué cantidad inútil gasta? Solución:...".

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

677

678

679

680

678

Ivorra, 24 de juny de 1945. Fotografia feta al camí de Feixetes amb motiu d'una sortida escolar d'un grup d'alumnes de l'escola d'Ivorra. De dalt a baix i d'esquerra a dreta, tres personatges no identificats, Pilar Coll, Antònia Alsina, Lluïsa Mitjanes, Roser Vidal, Felip Simon, Àngel Graells, Josep Solé, Lluís Tapioles, Cecília Molins, Mercè Garriga, Magdalena Satorra, Matilde Mitjanes, Mercedes Simon, Rosa Simon, Anna Simon, Engracieta Tapioles, dues nenes no identificades, M. Teresa Huguet i Bepeta Muntané.

(Fotografia: Pilar Nadal. Cecília Molins)

679

Massoteres, 1920. Grup de noies de l'escola de Massoteres, potser també de Talteüll i Palouet. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Joaquima Falip, Filomena Tolosa Torradeflot (de cal Pagès), Carme Pasada, Ramona Ribera, Carme Ribera / Adela Pallerés (mestra), Mercedes Pagés, Presentación Ribera, Maria Tolosa, Rosa Pujantell, Carmen Trilla, Francisca Tolosa, Àngela Pallerés (mestra) / Ramona Grau, Paquita Regí, Joaquina Llordés, Victòria Torradeflot Prat (de cal Pintor), Lola Regí, Mercedes Vidal, Flora Rosell, Rosa Torradeflot Prat (de cal Pintor), Balbina Ribera, Fernando Tolosa, Felícia Tolosa, Magdalena Clavé i Sabina Clavé.

(Fotografia: Enrique Conde. Lluís Torradeflot Pons)

680

Massoteres, 1930-1931. Grup de noies de l'escola de Massoteres. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Carme Vidal (de Talteüll), Rosa Cuadros, Montserrat Brufau (de cal Maset), Carme Brils (de cal Ros), Maria Vives (de ca l'Emilio), Ramona Caelles (de cal Farlando), Mercè Espert, Trini Caelles (de cal Sinén), Dolors Tolosa (de cal Cisteller) / Conxita Grau (de cal Baleu), Ramona Vives (de cal Cisco), Amparo Vives, Maria Solé (de les Cabanes), Paquita Ortiz (de cal Caminer), Nieves Dencausa (mestra), Balbina Bardía, Dolors Brils (de cal Ros), Conxita Clavé (de cal Manelo), Ramona Felip (de cal Pla), Núria Llordés (de cal Xera) / Ramona Ortiz (de cal Caminer), Nieves Tolosa (de cal Cisteller), Maria Pujol (de cal Borràs), Rosa Vives (de cal Manano), Carme Mas (de ca la Bepa), Dolores Bardía, Carme Brufau (de cal Maset), Àngela Caelles (de cal Sinén) / Dolors Esteve (de cal Farisó), Rosita Santacreu, Francisca Pujol (de cal Quelo), Paquita Pujol (de cal Cacauero), Victòria Llordés, Pedro Vidal, Juan Vidal, Francisca Grau (de cal Baleu), Maria Esteve (de cal Farisó) i Maria Ribera (de cal Cases).

(Carme Vidal)

681

Massoteres, 1960-1961. Grup de noies de l'escola de Massoteres. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Teresa Querol (de cal Masuca), Assumpció Vives (de cal Ros), Montserrat Piñol (mestra), Mercè Farré (de cal Viudet), Roser Morros (de cal Farré), Josefina Viladrosa (de Talteüll), Pilar Vives (de cal Ros), Teresina Oliva (de ca l'Emilio), Isabel Barea (de cal Guarda), M. Mercè Freixes de les Mates / Antonieta Cuadros (de cal Cisco), Elvira Rubinat, Dolors Villorbina (de cal Torres, de Talteüll), Teresa Freixes de les Mates, Roser Cuadros (de cal Caterí) / Ramona Aubets (de cal Farisó), Dolors Farré (de cal Viudet), Dolors Llordés (de ca l'Antonieta), Lourdes Boix (de cal Miangó), Núria Llordés (de ca l'Antonieta), Rosa Llavall (de ca l'Abellana) i Adelina Miró (de cal Baleu).

(Josefina Viladrosa)

682

Massoteres, 1960-1961. Grup de nois de l'escola de Massoteres. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Andreu Rubinat (mestre), Joan Viladrosa (de cal Viladrosa, de Talteüll), Jaume Mas (de cal Sinén), Miquel Vidal (de cal Vidal), Josep Morros (de cal Farré), Manolo Barea (de cal Guarda), Francisco Vilaró (de cal Manelo) / Josep M. Jounou (de cal Pere), Anton Vives (de cal Manano), César Fernández Valls i Josep M. Solé (de les Cabanes).

(Joan Viladrosa)

683

Palouet (municipi de Massoteres), 1942-1943. Grup d'alumnes de l'escola de Palouet sota el magisteri de la mestra Amèlia Aranda. D'esquerra a dreta i de dalt a baix hi veiem Josep Sala Alsedà (de cal Mestre), Francisco Verdés Guitart (de cal Cardenyes, de Talteüll), Antonio Verdés Guitart (de cal Cardenyes, de Talteüll), Maria Torra Bossa (de cal Pubill, de Talteüll), Teresa Dalmases Guitart (de cal Balaguer), Glòria Gabarra Aranda (filla de la mestra) / Josep Ramon Guitart (de ca la Cecília), Ramon Dalmases Guitart (de cal Balaguer), Pere Mas Pijuan (de cal Llúcio), Salvador Cuadros Escudé (de cal Rossetxic), Ramon Mas Pijuan (de cal Llúcio), Ramon Torra Bossa (de cal Pubill, de Talteüll), Celestino Villorbina Giralt (de cal Torres, de Talteüll) / Teresa Calafell Viladrosa (de cal Mestre), Roser Bosch Puig (de cal Comorera), Núria Bosch Puig (de cal Comorera), M. Amor Bosch Puig (de cal Comorera), M. Carme Mas Pijuan (de cal Llúcio), Àngela Cuadros Birumà (de cal Magí) i Dolors Ars Vilà (de cal Prim).

(M. Jesús Ríos Francés)

681

682

683

684

685

686

684

Palouet (municipi de Massoteres), 1968. Grup escolar del col·legi del poble. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, M. Àngels Fonoll, Pere Farrés, Jaume Farrés, José Vallejo, José Malumbres / Ramon Sala, Ramon Sales, M. Jesús Ríos (mestra) / Mercè Sala, Montse Fonoll, Isidre Estruch i Ramon Estruch.

(M. Jesús Ríos Francés)

685

L'Ametlla de Segarra (municipi de Montoliu de Segarra), 1922-1923. Fotografia dels alumnes del curs d'aquells anys. El mestre Eduard Garriga, al centre de la imatge, va estrenar la primera escola del poble. Fins aleshores les classes s'havien impartit a la rectoria.

(Família Pont)

686

L'Ametlla de Segarra (municipi de Montoliu de Segarra), vers 1946. Un grup de nens amb el mestre Pere Cardona (a l'esquerra de la imatge), que arribà a l'Ametlla l'any 1922 i s'estigué al poble durant vint-i-quatre anys. D'esquerra a dreta i de dalt a baix veiem Francisco Asamara, Josep Sabaté, Rosa Llobet, Conxita Roig, Ramon Pont, Josep Mestres, Pere Pont, Ramon Figuerola, Carme Llobet, Rosa Gassó / Francisco Sabaté, Benet Trilla, Josep Gasol, Antònia Roig, Carme Asamara, Lola Pont, Milagros Cardona, Montserrat Pont / Joan Mestres, Marià Cardona, Flora Trilla, Carme Roig, Carme Parellada, Nativitat Llobet i Montserrat Mestres.

(Marina Guins)

687

687

Les Oluges, 1944. Fotografia escolar de la quitxalla del poble a les escales de l'església. La comparació amb l'actual nombre de nens en edat escolar és un indicador del despoblament que les Oluges, com molts altres indrets de la comarca, ha sofert dels anys seixanta ençà. D'esquerra a dreta i de dalt a baix veiem Pepeta Merli Boladeras (de cal Clavetaire), Inés Codina Bartolí (de cal Lloret), Maria Calderó Franquesa (de ca l'Estàsia, de Montfalcó Murallat), Lolín Faci (mestra), mossèn Josep M. Montanyà, Jesús (mestre), Dolors Codina Prat (de cal Francès), Rosa Isidro Tarruella (de cal Peret), Hermínia Vilaró Tarruella (de cal Negre) / Josep Rosinés Solé (de cal Mateu), Antonio Puig Franquesa (de cal Farré de la Costa), Cornellana (de Montfalcó Murallat), Ramon Guspí Avellana (de cal Bansim), Francisca Porta Solé (de ca la Bepa), Antònia Solé Bartolí (de cal Ramonada), Dolores Mestres Puig (de cal Sabaté), Ramona Bonet Creus (de cal Valeri), Dolors Puig Mestres (de cal Rito) / Juan Codina Arboles (del Forn), Jaume Teixé Codina (de cal Pau), Josep Calderó Franquesa (de ca l'Estàsia, de Montfalcó Murallat), Josep Codina Bartolí (de cal Lloret), Josep M. Sans Torrescassana (de cal Guineu), Ramona Salat Cortadelles (de cal Maria-xica), Maria Rosinés Arques (de cal Calces), Carme Pomés Sala (de cal Birindola), Angeleta Cortadelles Carulla (de cal Caragol), Anita Porta Solé (de ca la Bepa), Marcel·lina Lladó Munts (de cal Martri), Adelina Codina Arboles (del Forn) / Noi de Montfalcó Murallat, Josep Guspí Avellana (de cal Bansim), Ramon Cortadelles Carulla (de cal Caragol), Ramon Prat Gené (de cal Carlos), Ramon Mallol Vinyals (de cal Gasparó), Albino Solé Codina (de ca l'Ignasi), Ramona Bertran Vilaplana (de cal Tomasset), Montserrat Pomés Sala (de cal Birindola), Isabel Rosinés Arques (de cal Calces), Maria Canes Codina (de l'Hostal), Pepita Solé Bartolí (de cal Ramonada), Ramona Merli Boladeras (de cal Clavetaire) / Antonio Tarruella Franquesa (de cal Siano), noi fill d'una germana del Çeldoni, Joan Castellà Guspí (de cal Ros), Nemesio Bonet Creus (de cal Valeri), Josep Salat Cortadelles (de cal Maria-xica), Rosendo Rosinés Solé (de cal Mateu), Josep M. Codina Prenyanosa (de cal Panxacremat), Mateu Solé Casanovas (de cal Solé), Remei Codina Sangés (de cal Daniel), Angelina Foix Cortadelles (de cal Jaume, de Montfalcó Murallat), Carme Capdevila Riera (de cal Boscanet), Ramona Prat Bosc (de cal Cunyé), Lourdes Canes Codina (de l'Hostal), Maria Rosinés Codina (de cal Farré) / Melcior Rosinés Arques (de cal Calces), Joan Guspí Avellana (de cal Bansim), Baltasar Rosinés Codina (de cal Farré), Ramon Morros Bertran (de cal Jaumet), Josep Gené Codina (de cal Bepus), Ramon Escrichs Codina (de cal Pauet), Narcís Mallol Vinyals (de cal Gasparó), Conxita Cortadelles Carulla (de cal Caragol), Ramona Solé Codina (de cal Magí), Marcel·lina Roca Vinyals (de cal Madró), Maria Pomés Sala (de cal Birindola), Pepeta Prenyanosa Vinyals (de cal Julià) i Carme o Mercè Solé Bartolí (de cal Ramonada).

(Fotografia: Fotos Paco. Mateu Solé Casanovas)

688

Concabella (municipi dels Plans de Sió), 1916. Fotografia del curs de 1916-1917 a la plaça de l'Església, davant les portes de cal Llovet i cal Gener. Aquestes portes de mig punt han estat reformades.

(Montserrat Cirera)

688

689

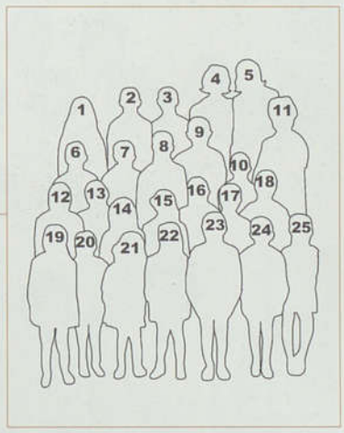
Concabella (municipi dels Plans de Sió), 1964. Fotografia escolar, amb alumnes dels dos sexes i de diferents edats, davant de la porta de l'escola unitària del poble, situada al castell. Al municipi hi havia escola a Concabella, Hostafrancs, el Canós, les Pallargues i Mont-roig. Actualment els nois de Concabella i Hostafrancs són agregats a l'escola de Guissona.

1. Cecília Ribera Ribalta, 2. Carme Codina Lloret, 3. Àngels Puig Bertran, 4. Ramona Vidal Segura, 5. Mercè Tarruella Segura, 6. Miquel Vidal Segura, 7. Jaume Puig Bertran, 8. Josep Tarruella Segura, 9. Jaume Huguet Cuñat, 10. Josep Cucurull Canosa, 11. Alícia Aresté Vila (mestra), 12. Montse Avellana Sala, 13. Maricel Calafell Anguera, 14. Josefina Bosch Guardiola, 15. Teresa Codina Lloret, 16. Mercè Segura Fitó, 17. Ramon Puig Bertran, 18. Antoni Ribera Segura, 19. Roser Guàrdia Balagueró, 20. Dolors Avellana Sala, 21. Carmina Cama Cortadelles, 22. Montserrat Cirera Llanes, 23. Josep M. Guixé Carcasona, 24. Miquel Tomàs Puig, 25. Ramon Cama Cortadelles.

(Montserrat Cirera)

689

690

Santa Fe de Segarra (municipi de les Oluges), 1930. Grup escolar davant de l'entrada de l'escola. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, dos nois no identificats, Antonio Vilaplana, una noia no identificada, Calamanda Botet, Dolores Raich / dos nois no identificats, Carles Franquesa, Quimeta Pla, Dolores Balcells, Calamanda Vilaplana / dos nois no identificats, Francisco Blanch (mestre), Florentina Raich, Teresa Franquesa, Jesusina (esposa del mestre, que l'ajudava a l'escola) / Antonio Bonjoch, Lluís Franquesa i un nen i una nena no identificats.

(Cal Sileta de Santa Fe)

690

691

691

Montpalau (municipi de Ribera d'Ondara), anys 1939-1940. Festa d'inauguració de les escoles del poble, que es veuen al fons de la fotografia.

1. Isidre Turull, 2. Maria Turull, 3. Rosario Antonijuan, 4. Maria Domingo, 5. Pere Turull, 6. (personatge no identificat), 7. Antonio Turull, 8. Agustí Riera, 9. Ramona Riera, 10. Margarida Vilaplana, 11. Joan Vilaplana, 12. Teresa Turull, 13. Josep M. Vilaplana, 14. Margarida Seroles, 15. Roser Vilaplana, 16. Magí Falip, 17. Pere Urpí, 18. Ramon Vidal, 19. Josep Turull, 20. Palmira Bòria, 21. Agustí Riera.

(Palmira Bòria)

692

Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), 1930. Grup de l'escola de nenes de la vila.

1. Maria Roca, 2. Francisca Badia, 3. Maria Bergadà, 4. Rosita Bergadà, 5. Antònia Gassó, 6. Pepita Roca, 7. Pepita Prat, 8. Senyora Paquita (mestra), 9. Neus Puig, 10. Ramona Bòria, 11. Calamanda Vidal, 12. Margarita Augé, 13. Conxita Sarri, 14. Pepita Esteve, 15. Teresa Puig.

(Cal Pubilla)

693

Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1942. Típica fotografia escolar, en aquest cas de la nena Antònia Torrens.

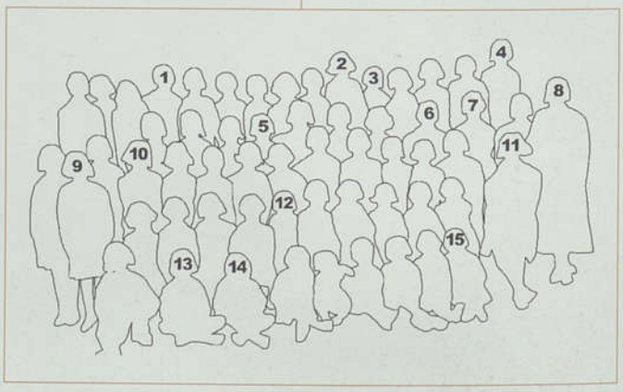
(Antònia Torrens)

692

693

694

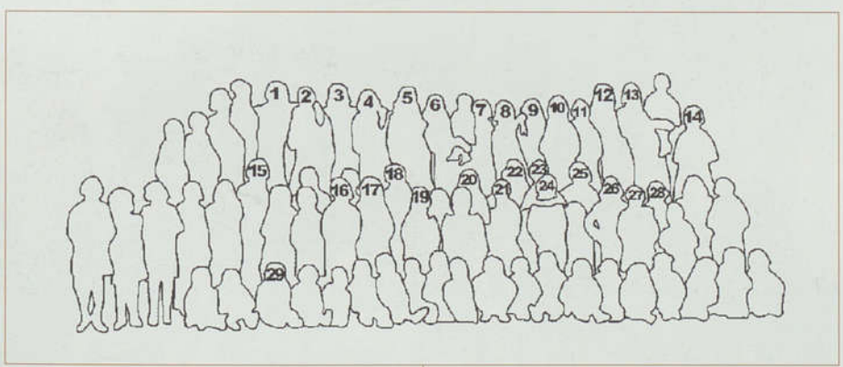

694

Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1933. Grup de noies en un curs per aprendre a cosir a màquina, organitzat en diverses ocasions a la població per la casa Singer. Les alumnes estan instal·lades al raval del Pont, davant de la fusteria.

1. Montserrat Vallès, 2. Joaquima Castells, 3. Maria Closa, 4. Calamanda Vidal, 5. Maria Carulla, 6. Quima Ubach.

(Alícia Roig)

695

Sanaüja, 1936. Grup de l'escola de les monges dominiques, en una fotografia feta al pati, conegut avui com la Placeta. Al fons de la imatge es pot veure un cartell del Front Popular d'Esquerres i, entre les finestres corresponents a l'escola de nens, unes plaques rectangulars de ceràmica, col·locades pocs anys abans, que contenien màximes de comportament, com ara "Parleu bé si us plau" o "L'orgull és un pecat que perdona la humilitat", les úniques que es conserven actualment.

1. Agustina Vilamosa, 2. Isabel Roma, 3. Alberta Rius, 4. Conxita de cal Fideuer, 5. Pepita Vilella, 6. Lola Vilella, 7. Lola Vilella, 8. Rosa Pérez, 9. Carme Coscollola, 10. Pilar de ca l'Escorre, 11. Lola Noguera, 12. Antònia Serradell, 13. Maria Codina, 14. Guadalupe Baiges, 15. Maria Solé, 16. Antònia de cal Pauleta, 17. Carme Rius, 18. Paquita Casals, 19. Concepció Vilella, 20. Hermínia Coscollola, 21. Milagros Massanés, 22. Josepa Jolonch, 23. Anna Rius, 24. Teresa Gatnau, 25. Francisca Puvia, 26. Conxita Rius, 27. Lola Caus, 28. Conxita Noguera, 29. Josep M. Gatnau.

(Família Garganté)

695

696

697

696

Sanaüja, 1904. Grup escolar femení a l'escola de les germanes dominiques, que havien arribat a Sanaüja l'any 1868 i hi restaren fins l'any 1972. El convent de les monges —amb capella i escola— era al costat de l'Ajuntament i de l'escola masculina, on actualment hi ha el bar Joan, i com a ensenyants rivalitzaven amb l'escola nacional femenina, que tenia la seu a l'actual local social, on *Donya* Rosalia, una de les mestres més carismàtiques de l'època, tenia també la seva residència. A la imatge es pot veure que, a més de les noies i les nenes, amb la indumentària i els complicats pentinats d'aquell temps, hi ha alguns nens petits, ja que les monges oferien el servei de guarderia i acollien els infants fins que no tenien l'edat d'anar a l'escola (no hem d'oblidar que en aquella època eren moltes les dones que treballaven al camp). Les alumnes estaven dividides en tres classes, segons l'edat, i la classe de les grans era coneguda com el quartet. Els diumenges, les nenes havien d'acudir a missa amb les monges i després anaven a passejar o a jugar, acompanyades de les religioses. A la imatge, l'única persona que ha estat identificada és Rita Argerich (la darrera de la segona fila començant per dalt).

(M. Rosa Argerich)

697

Sanaüja, 1942. Fotografia d'alumnes de les dominiques de Sanaüja en època de postguerra, amb un decorat de fons al pati de l'escola. D'esquerra a dreta i de dalt a baix podem veure la germana Dolores, Conxita Jounou, Montserrat Coscollola, Assumpció Noguera, Maria Alsedà, Paquita Puvia, Anna Rius, Hermínia Coscollola, Teresa Gatnau, Teresa Rufac, Concepció Vilella / germana Lluïsa, Concepció Bigordà (majordona), Jacinta Vilella, Jordina Grau, Carme Gibal, Rosita Bertran, Josefa Alsedà, Serafina Colell, Consol Aubets, Ramona Sorribes, Eugènia Serradell, Elisea Baiges, M. Rosa Huguet, Pilar Pujantell, Marta Argerich / Genoveva Cortina, Teresa Colell, Mercedes Moles, M. Rosa Argerich, Salvador Huguet, Eugènia Llorens, Reyes Bertran, Antònia Baiges, M. Dolors Farga, Joana Torrent, Ramona Rius, Paquita Llorens / Lluís Garriga, Teresa Colell Vic, Joana Pujantell, Montserrat Rosas, Josep Esteve, Joan Esteve, Josep M. Vilapensí, Anna Mosella, Conxita Noguera, Conxita Piulats, Dolors Cases, Cecília Colell / Jacint Garriga, Roser Cinca, Pere Rosas, M. Dolors Argerich, Pepita Montroig, Presentació Vilella, Lola Coscollola, M. Dolors Vilapensí i Pepita Moles.

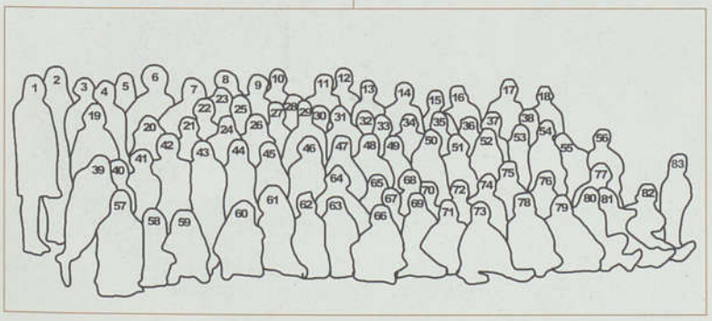
(M. Rosa Argerich)

698

699

700

698

Sanaüja, 1925-1930. Grup escolar abillat amb uniforme militar, al carrer del Bassal, al davant de l'antiga Escuela Nacional de Niñas (lloc de l'actual Casal). Alguns dels nens porten un mosquetó de fusta, una trompeta o un tambor. Pel que sembla, aquests nens formaven una mena de batalló i, uniformats d'aquesta manera, anaven a les processons acompanyats pel mestre, que en aquests moments era el senyor Ribó.

(Josep M. Gatnau)

699

Sanaüja, 1965. Fotografia feta a la plaça Major amb motiu de la visita d'uns frares predicadors. La imatge presenta la particularitat d'aplegar els nens i nenes que anaven a l'escola pública i les nenes que anaven a les monges dominiques (que es distingeixen de la resta perquè duen unes bates de color blanc).

1. Isabel Viladrich, 2. Montse Aubets, 3. Erondina Vilaginés, 4. Paquita, 5. M. Àngels López, 6. Rosa Aubets, 7. Àngela Planes, 8. M. Dolors Baró, 9. Esther Pera, 10. Mossèn Xavier Carrera, 11. Francesc Colell, 12. Josep Viladrich, 13. Josep Riera, 14. Joan Abellana, 15. Josep Bernaus, 16. Lluís Castany, 17. Xavier Colell, 18. Antoni Gatnau, 19. no identificat, 20. Josefina Codina, 21. M. Carme Alsedà, 22. Carme Zaldo, 23. Pilar Solé, 24. M. Dolors Llorens, 25. M. Dolors Colell, 26. M. Àngels Canal, 27. Josefina Riera, 28. Divina Abellana, 29. M. Rosa Riera, 30. Carme Rius, 31. Maria Parra, 32. Joan Alsedà, 33. Isidre Vilella, 34. Ramon Oliva, 35. Francesc Llordés, 36. Joan Baptista Vilella, 37. Antoni Mosella, 38. Isidre Vilaró, 39. Imma Serra, 40. Marcos Serra, 41. Cati Parra, 42. Montse Gibal, 43. Montse Canal, 44. M. Teresa Vilaseca, 45. Carme Jounou, 46. Anna Serra, 47. M. Dolors Solans, 48. Rosa Vilella, 49. M. Àngels Solé, 50. no identificat, 51. no identificat, 52. Rufino Parra, 53. Pere Bernaus, 54. Antoni Castany, 55. no identificat, 56. Àngel Massanés, 57. Montse Rius, 58. M. Rosa Castellà, 59. Anna Julió, 60. Montse Massanés, 61. Concepció Serra, 62. Carme Oliva, 63. Joana Rius, 64. Mercè Rius, 65. Josefina Planes, 66. Joan Gibal, 67. no identificat, 68. no identificat, 69. Jaume Bernaus, 70. Ramon Sorribes, 71. Antonio Merino, 72. Santi Alsedà, 73. Abel Freixes, 74. Josep M. Vilaseca, 75. Josep Colell, 76. Antoni Torra, 77. Julio Merino, 78. Miquel Vilella, 79. Josep M. Codina, 80. Jaume Colell, 81. Francesc Llordés (de La Baixa), 82. Santi Serra, 83. Joan Vila.

(Francesc Llordés)

700

Sanaüja, 1954. Alumnes de l'escola de nens davant de la porta de l'actual Ajuntament, amb el professor Josep Valls, que va exercir la docència a Sanaüja durant gairebé vint anys. Tenia al seu càrrec els cursos de primària, batxillerat, comerç i taquigrafia, a banda de preparar per a l'examen d'Estat els estudiants que desitjaven cursar estudis universitaris. En època d'exàmens les classes començaven a les sis del matí. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Frederic Torra, Daniel Cinca, Ramon Vilapensí, Ramon Estany, Emili Grifull, Joan Rius / Josep Valls, Enric Gaspà, Ramon Potensà, Joan M. Baró, Miquel Aresté, Josep M. Cases, Francesc Torra, Josep Puvia, noi de cal Bursada, Josep Esteve / Josep Maria Fustegueres, Ramon Bernaus / Joan Pera, Josep Giribets, Antoni Giribets, Joan Solsona, Antoni Solsona, Miquel Jolonch, Joan B. Puvia, Manel Campabadal, Josep Vilalta, Joan M. Garganté, Pepito del Cuartel / Ramon Codina, Ramon Rius, Vicenç Baró, Antoni Caus, Amadeu Braut, Xavier Baró, Joan M. Cinca i Josep Coscollola.

(Fotografia: Gòmez Grau. Família Garganté)

701

701

Freixenet de Segarra (municipi de Sant Guim de Freixenet), vers 1910. Alumnes del col·legi de Freixenet, on anaven a estudiar els nens de tot el municipi. En aquell temps, en què l'Ajuntament era a Freixenet, hi havia un col·legi per a nens i un altre per a nenes. L'any 1937, però, l'Ajuntament es va traslladar a Sant Guim, i tot i que el 1939 va tornar a Freixenet, el 1940 estava novament —ara ja de manera definitiva— ubicat a Sant Guim, per això el col·legi va anar perdent alumnes en benefici del de Sant Guim, fins que al 1957 només es feien classes als més menuts. La professora era la Lluïsa, la majordona del capellà, i quan ella va marxar es va tancar finalment l'escola.

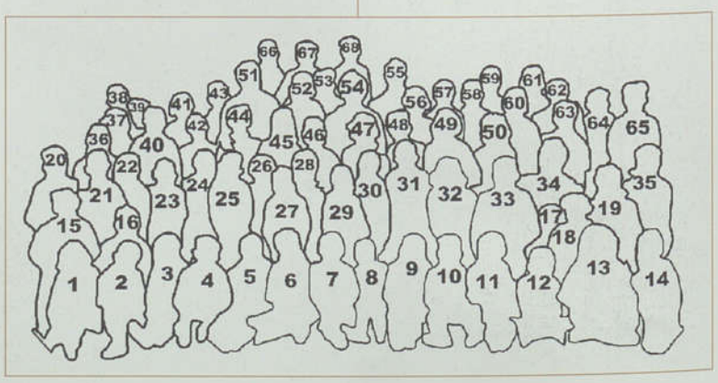
(Anna M. Riera Lluch)

702

703

704

705

706

702

Sant Guim de Freixenet, febrer de 1937. Alumnes de l'escola de Sant Guim de Freixenet, amb la mestra Dolors Lluch i el mestre Enrique Ballester, al pati de l'escola, davant de la paret de la rectoria. En aquesta fotografia no hi són tots els alumnes perquè hi havia una epidèmia de grip.

1. Antònia de cal Masover del Segalà, 2 i 3. (personatges no identificats, fills de ferroviaris), 4. Manolo Martínez, 5. Trini Balcells, 6. Pepe Felip, 7. Montserrat Farré, 8. Juanito Rovira, 9. Encarnació Piqué, 10. Eduard Canela, 11. Isabel Escolà, 12. Roc Rovira, 13. Juanita Cornellà, 14. Josep Gabarró, 15. Santos, 16. (personatge no identificat), 17. Maria Llorens, 18. Josep Pintó, 19. Jaume Prat, 20. Ramon Llorens, 21. Cándido Giralt, 22. Rosa Vilella, 23. Marcelino Mas, 24. Pilar Gomà, 25. Enric Ortiga, 26. Juanita Rivera, 27. Martori, 28. Ramon Cortadellas, 29. Magda Pallés, 30. Assumpció Solé, 31. Àngel Pueyo, 32. Carme Pintó, 33. Vicenç Giralt, 34. Pepet Dalmau, 35. Ricard Companys, 36. Rosa Calafell, 37. Elvira Miquel, 38. Àngel Casulleres, 39. Joan Tarruella, 40. (personatge no identificat, fill d'un teuler), 41. Maria Piqué, 42. Maria Casulleres, 43. Casimiro Rivera, 44. Pepito Gomà, 45. Rosita Pallés, 46. Joan Mas, 47. Ramon Pallés, 48. Jaume Salat, 49. Rosita Farré, 50. Pepita Prado, 51. Enrique Ballester, 52. Pepita Salat, 53. Josep M. Gasol, 54. Dolors Lluch, 55. Gerardo, 56. Manela Serra, 57. Ricard Brufau, 58. Enric Samsó, 59. Agustí Forn, 60. Lola Iglesias, 61. Carme Gabarró, 62. Ramon Gasol, 63. Pepito Farré, 64. Antonio Cornellà, 65. Ramon Salat, 66. Leovigildo Martínez, 67. Antonio Martínez, 68. Trino Rivera.

(Fotografia: Jaume Calafell. Anna M. Riera Lluch)

703

Sant Guim de Freixenet, 1931. Inauguració de les escoles nacionals l'any 1931 a càrrec del doctor Joan Perelló i Pou, bisbe de Vic (fins l'any 1957 el municipi va pertànyer al bisbat de Vic). Les escoles van ser construïdes en un terreny cedit per Josep Segalà Marcet quan mossèn Joan Bòria Pomés, fill de Pavia, era el capellà de Sant Guim. Ell en va ser el docent, fins que l'any 1943 va arribar al poble el primer mestre de professió, Enrique Ballester Burgos, home d'un gran carisma. Actualment, l'edifici de les escoles, remodelat, és el Centre Cívic Mestre Viaña, que acull la guarderia, la llar de jubilats i unes sales de reunions i conferències.

(Fotografia: Gómez Grau. Cal Casanova de la Tallada)

704

Sant Guim de Freixenet, vers 1956. Nenes de l'escola de Sant Guim, davant de la façana de les escoles públiques, amb la seva mestra, Angelina Aleu, que va exercir la docència al poble durant trenta-set anys. La fotografia correspon a l'època en què es feia l'escola unitària de nenes i nens. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Pepita Castaños, Araceli Escrix, Trini Barguès, Montserrat Barnaus, Antònia Closa, Conxi López, Maria Estany, Maria Teresa Serra, no identificada, Eugènia Cierres, Maria Teresa Vilardosa, Angelina Aleu (mestra) / Carme Sicu, Maria Dolors Vilaró, Maria Ferreras, Elvira Graells, Concepció Tarrés, Maria Teresa Tarrés, Maria Teresa Iglesias, Lolita Almirall, Josefina Barjau, Pepi Rodríguez, Maria Rosa Pérez Allué, Maria Dolors Vilà / Anita Rodríguez, Rosario Rubio, Rosarito Ontiyuelo, Carmen López, Margarita Vilella, Carme Cortina, Aurora Ontiyuelo, Gudi Almirall, Blanca Rosa, Maria Teresa Canela, Maria Llorens, Anna M. Gasol, Magdalena Raig i Carme Closa.

(Família Canela Garayoa)

705

Sant Guim de la Plana, 1934. Fotografia escolar a la plaça del Castell, davant de cal Teixidó.

1. Dolors Prats, 2. (personatge no identificat), 3. Lola Brufau, 4. Rosa Mas, 5. Montserrat Verdés, 6. Maria Canela, 7. Flora Sellerés, 8. Ramona Cuberó, 9. (personatge no identificat), 10. Maria Tàsies, 11. Ramona Sellerés, amb Ramon M. Cera als braços, 12. Paulina Davius, 13. Francisca Camps, 14. Aníbal Rodríguez, 15. Pepe Rodríguez, 16. Farré (de Vicfred), 17. Montserrat Cera, 18. Ramon Aynés, 19. Paco Rodríguez, 20. Ramon Queixal, 21. Rosa Canela, 22. Dolores Solé, 23. Josep M. Verdés, 24. Pilar Verdés, 25. Magí Mas, 26. Rosa Castellana, 27. Núria Farré, 28. Salvador Falip, 29. Núria Cisteró, 30. Antònia Tàsies, 31. Roser Alavedra, 32. Cándido Cuberó, 33. (personatge no identificat), 34. Antònia Cisteró, 35. Josep Alavedra, 36. Domingo Cera, 37. Vicenç Tàsies, 38. Isidro Suau (de Comabella), 39. Leovigildo Verdés, 40. Casimiro Aynés, 41. Trini Alavedra, 42. Isabel Falip, 43. Salvador Suau (de Comabella), 44. Rosa Cisteró, 45. Lola Suau, 46. Teresina Solé, 47. Maria Camps.

(Domingo Cera)

706

Vicfred (municipi de Sant Guim de la Plana), 1960. La mestra, Isabel Espuña, amb els alumnes —asseguts, d'esquerra a dreta— Josep M. Pijoan, Mercè Noguera, Teresa Vilamú, Trini Giribet, Ramona Feliu, Antònia Coberó, Josep Ferré, Ramon Coberó i Ramon Llobera. Al costat de la mestra, Josep M. Llobera i Josep Llobet. Àngel Trilla, que va ser un dels primers del poble a tenir càmera fotogràfica, va fer aquesta fotografia al pati de l'escola per provar l'aparell. L'escola va funcionar fins l'any 1969, en què es va tancar per manca de mainada.

(Fotografia: Àngel Trilla. Gaspar Llobera)

707

708

707

Sant Ramon, 1910. El mestre, vareta en mà, amb els seus setanta-vuit alumnes de l'escola de Sant Ramon, al pati del convent dels mercedaris.

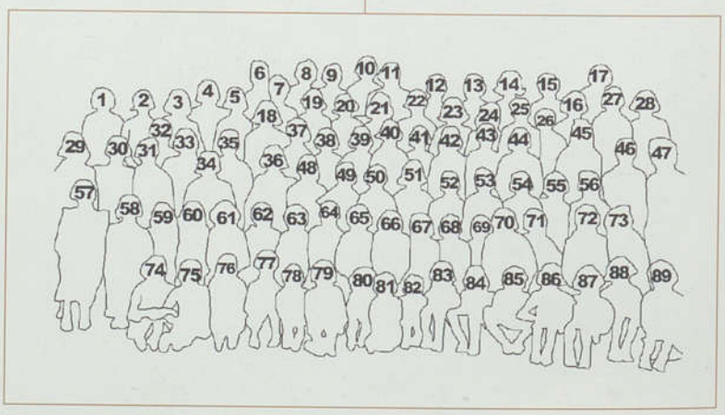
(Ramon Farré Verdés)

708

Sant Ramon, 1935. Noies de l'escola de Sant Ramon.

1. Mercè Ticó, 2. Dolores Felip, 3. Pepita (familiar de la mestra), 4. Teresa Petit, 5. Rosa Verdés, 6. Leonor Borràs, 7. Maria Sans, 8. Angelina Balcells, 9. Ramona Oliva, 10.- Trinitat Biosca, 11. Mercè Oliva, 12. Encarnació Verdés, 13. Hermínia Segués, 14. Francisca Rubí, 15. Carme Farré, 16. Maria Codina, 17. Maria Farran, 18. Rosa Codina, 19. Antònia Tarruella, 20. Mercè Cuñé, 21. Mercè Borràs, 22. Matilde Aguilà, 23. Avenida Pola, 24. Rosa Tarruella, 25. Marina Mallol, 26. Rita Solà, 27. Ramona Aldabó, 28. Rosa Vilaseca, 29. Asunción Tarruella, 30. Ramona Sangés, 31. Florinda Vilaplana, 32. Pilar Matons, 33. Antònia Farran, 34. Dolores Oliva, 35. Rosa Sala, 36. Teresa Farré, 37. Rosa Ribó, 38. Rosa Cuñé, 39. Mercè (de cal Quico de Guspí), 40. Maria Tarruella (de cal Simonet de Guspí), 41. Teresa Ticó, 42. Maria Farré, 43. Aurora Casan, 44. Maria Tarruella (de cal Pont de Sant Ramon), 45. Teresa Petit, 46. Francisca Petit, 47. Soledad Borràs, 48. Emília Farran, 49. Antònia Vendrell, 50. Conxita Bertran, 51. Consuelo Rubí, 52. Mercè Vilatovà, 53. Ramona Fonollet, 54. Elena Secanell, 55. Nieves Borràs, 56. Dolores Gras, 57. Dolores Sangés, 58. Carme de cal Llorens de Ferran, 59. Natividad Aldabó, 60. Mercè Secanell, 61. Conxita Vilà, 62. Remei Felip, 63. Maria Cebrian, 64. Antònia Aldabó, 65. Maria Cardona, 66. Ramona Casan, 67. Rosa Farran, 68. Ramona Felip, 69. Francisca Segués, 70. Carme Farré Petit, 71. Ramona Solà, 72. no identificat, 73. Montserrat Gilabert, 74. Antònia Vilaplana, 75. Maria Condal, 76. Maria Casanoves, 77. Maria Sangés, 78. Ramona Botet, 79. Josefa Serra, 80. Montserrat Corselles, 81. Vidal, 82. Mercè Borràs, 83. Cecília Cebrián, 84. Maria Rius, 85. Antònia Bertran, 86. Rosa Santamaria, 87. Mònica Felip, 88. Teresa Fonollet, 89. Teresa Tarruella.

(Ramon Farré Verdés)

709

Bellmunt de Segarra (municipi de Talavera), 1960. Una classe, impartida per la mestra M. Teresa Bruguera, a l'escola del poble, amb els alumnes (d'esquerra a dreta) Teresa Bosch i Dolors Miquel, Roser Piqué i Amparo Marcé, Ramon Torra i Conrad Torra, Tomàs Térmens i Ramon Piqué, Magí Piqué i Josep Farré.

(Ca l'Esperança)

709

710

711

712

710

Sant Ramon, 1910. Noies de l'escola de Sant Ramon al començament del segle XX, amb les seves mestres.

(Ramon Farré Verdés)

711

Sant Ramon, 27 de març de 1936. Grup d'alumnes de l'escola pública. En aquest moment també hi havia nens escolaritzats al convent dels mercedaris. D'esquerra a dreta, i de dalt a baix, Jaume Vilatovà, Ramon Falip, Ramon Gabarró (d'Estaràs), Ramon Codina (de Ferran), Jaume Ribera, Joan Colell (de Pujalt), Josep Codina (de Ferran), Ramon Puigarnau, Joan Gassó, Isidro Calafell, Salvador Casan, Gaspar Morros, Josep Petit, Senén Torrades (de Ferran) / Josep Torrescasana (de Pujalt), Pau Vendrell, Ramon Pons, Josep Cardona, Josep Calafell, Josep Carulla, Josep Rius, Josep Mas (de Ferran), Rossend Tàsies (de Pujalt), Josep Petit / Ramon Codina (de Ferran), Magí Roig, Jaume Calafell, Serapio Ribera, Joan Tomàs, Isidre Oliva, Josep Bonjoch, Jordi Bertran, Albert Cisteró (de Ferran), Ramon Farré, Ramon Gabarró / Ramon Tarruella, Gaspar Borrull, Josep Fonollet, Joan Farran, Ramon Cisteró (de Ferran), Ramon Farran, Pau Farré, Josep Cinca (d'Alta-riba), Joan Rius, Ramon Pintó, Ramon Torné, Pere Morro / Jeroni Domingo, Josep M. Rubió, Ramon de cal Llorens (de Ferran), Antonio Graells, Joan Ribalta (d'Alta-riba), Ramon Petit (d'Estaràs), Josep Codina (de Ferran), Jordi Balcells (d'Alta-riba), Jaume Balcells (d'Alta-riba), Esteve Ribalta (d'Alta-riba) / Josep Farran, Joan Domingo, Joan Condal, Josep Farran, Salvador Vives (de Ferran), Josep M. Farré, Àngel Giribet, Ramon Rubió, Antoni Vidal, Jesús Segués, Salvador Tarrés (de Ferran), noi de cal Provincial (de Ferran), Vicenç Fonollet i Joan Torné.

(Ramon Farré Verdés)

712

Sant Ramon, 1965. Alumnes de l'escola pública de Sant Ramon. D'esquerra a dreta i de dalt a baix tenim, al costat de la mestra, Francesc Segués, Josep Cardona, Joan Manau, Josep M. Segués, Antoni Cuadros, Joan Vives, Celestino Casan, Francesc Cardona / Josep Manau, M. Elena Gené, Ramon Rubió, Magda Farré, Carme Corselles, Ramon Tarruella, Josep M. Corselles, Josep Rodríguez, Ramon Farran / M. Dolors Oliva, M. Àngels Gené, M. Mercè Domingo, Maite Gomà, Carme Coma i Pepita Coma.

(Ramon Farré Verdés)

713

Tarroja de Segarra, 1954. Fotografia escolar. D'esquerra a dreta i de dalt a baix veiem M. Teresa Camps, Teresina Carulla, Leonor Farré, Montserrat Galí, Francisca Figueres (mestra), Montserrat Camps, Pepita, Madrona Sellés, Conxita Vall / Magda Sala, Palmira Petanàs, Rosa M. Lamarca, Nuri Vila, Elvira Pont, Angelina Coma, Montserrat Llenes, Leonor Verdés, Montserrat Pujol, Rosa Soler, Petita Giralt, Agnès Sociats, Roser Carulla, Jovita Cucurull, Neus Camps i Antònia Solà.

(Fotografia: Gómez Grau. Josefina Carulla Porta)

714

Bellveí (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1944-1945. Fotografia dels nens de l'escola del poble, amb, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep Lladó (mestre), Eusebi Clèries, Ramon Gual, Josep Gené, Gabriel Oliva, Ramon Estruch, Simó Albareda / Isidre Turull, Isidre Companys, Francesc Sanou, Pere Rialp, Fermí Castella / Ernest Rialp, Bartomeu Puig, Salvador Puig i Joan Oliva.

(Josep Gené)

715

Bellveí (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1944-1945. Noies de l'escola del poble. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Sra. Carme (mestra), Anita Giribet, Mercè Secanell, Francesca Albareda, Maria Cortadelles, Leonor Estruch, Maria Oliva, Ramona Oliva, Carme (filla de la mestra) / Ramona Sisquella, Maria Antonijoan, Pilar Pont, Antònia Estruch i Montserrat Companys.

(Pilar Pont)

716

Sedó (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1920-1921. Fotografia de la nodrida promoció de nois d'aquell curs escolar al davant de la façana de migjorn de cal Nen, amb la bandera monàrquica al centre i la mirada atenta del mestre Josep Pallàs, que sosté amb la mà dreta una cinta mètrica. Hi veiem, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Ramon Cases (de cal Madró), Ramon Puig (de cal Guillerma), Joan Badia (de cal Sorribes), Ramon Gassó (de cal Birbo, de Riber), Ramon Maymó (de cal Gasparó), un de cal Gaixet, Ramon Puigredon (de cal Flora), Ramon Segura (de cal Sepo) / Ramon Badia (de cal Sorribes), Pere Bosch (de ca l'Hostal, de Riber), Enric Balcells (de cal Santamaria), Pere Roqué (de cal Quaresma, de Riber), Jaume Llorens (de cal Xivill), Jacint Rius (de cal Juano), Franquesa (de cal Trescents, d'Hostafrancs), Josep Vilaró (de cal Nen de la Mina), Josep Pallàs (mestre) / Antoni Vilaró (de cal Bigons, de Riber), Josep Carbonell (de cal Bord), Joan Carbònell (de cal Bord), Ramon Ros (de cal Carreter), Lluís Pont (de cal Tomàs), un de la Casanova de Gra, Ramon Llorens (de cal Gilet), Pere Garrabou (de cal Mestre, de Riber), Ramon Segura (de cal Patiràs) —dempeus— / Ramon Perés (de cal Mestre), un de cal Manelet, Eudald Cases (de cal Madró), Carles Rigal (de cal Farrerot, d'Hostafrancs), Lluís Argelagós (de cal Lluís), Miquel Segura (de ca l'Estanc), Josep Cortés (de cal Cortés), Ramon Boladeres (de cal Boladeres) i Ramon Castellà (de cal Bepo).

(Jordi Oliva)

713

714

715

716

717

Palou (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1956. Fotografia al pati de l'escola, amb la mestra, Pilar Puig, i el grup d'alumnes del poble. A les petites escoles rurals era on la mainada començava els estudis, que després es completaven en escoles d'altres llocs. A la imatge veiem, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Pilar Puig (mestra), Maria Ribalta, Matilde Sabartés, Ramon Isant, Ramon, Pere Muixí, Maria Puig, Roser Ribalta / Jaume Solà, Josep, Jaume Puig, Pilar Isant, Francesc Puig / Josep M. Pla, Antoni Fornells, Ramon Escolà, Vicenç Escolà, un nen no identificat i Josep Sabartés.

(Fotografia: Alemany Hnos. Flavià Puig Boleda)

717

718

Riber (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1921. Grup de noies de Riber i dels pobles de la rodalia, que assistien a les classes de costura que impartia Montserrat Sellerés. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Pepita de cal Bigons, una noia de Concabella, Maria Codina de cal Bigons, Magdalena de cal Fusté (de Sedó), Elvira de cal Mestre, Josefa Segura (de Sedó), Adela (d'Hostafrancs), Emília de cal Siló (de la Prenyanosa) / Rosa de cal Tomaset (d'Hostafrancs), Cisca de cal Gavern (d'Hostafrancs), Pepita de cal Navés, Alba de cal Carbonell (de Sedó), Montserrat Sellerés, Mundeta de ca l'Hostal, Marieta de cal Patiràs (de Sedó), una noia de cal Rito (de Sedó), una noia de cal Celestí (de Sedó), Maria Gassó de cal Birbo / Regina de cal Patiràs (de Sedó), Elvira de cal Julià (de Sedó), una noia de Concabella, Emília Bacardit de cal Pastor (de Sedó), Maria Puignou de cal Pagès (de Sedó), una noia de cal Fusté (de Sedó), Maria de cal Benet (de Sedó), una noia de cal Celestí (de Sedó) i Tereseta de ca l'Hostal.

(Cal Carbonell)

718

719

719

Sedó (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1920-1921. Imatge de les noies del curs escolar 1920-1921, davant la façana de cal Nen. Hi veiem, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josefa Segura, Montserrat Cortés, Anna Farré, Mercè Llorens, Francesca Vilaró, Concepció Segura, Cirera, Montserrat Carbonell, la mestra (de cal Ramiro) / Maria Llorens, Rosa Ros, Maria Vilaró, Maria Perés, Antònia Guim, Natàlia Vilaró, Boladeres, Matilde Petanàs, Llorens Segura (la gran de cal Gaixet), Carme Cirera, Remei Puignou / Josefa Giralt i Antònia Puigredon.

(Josep Cortés Camats)

720

720

Sedó (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1943-1944. Fotografia de les noies de l'escola, feta darrere l'església parroquial de Sant Donat. D'esquerra a dreta i de dalt a baix hi veiem Rita Gassó, Dolors Gassó, Maria Rius, Ramona Balcells, Leonor Roca, Palmira Roqué, Maria Peres, Lourdes Giralt, Maria Argelagós / Aurora Rojas (mestra), Ramona Farré, Maria Pijuan, Teresa Segura, Roser Garrabou, Lola Roca, Remei Vilardosa, Carme Perés, Josefina Morros, Irene Cases, Remei Badia, Florinda Badia / M. Teresa Jové, Maria Peres (de cal Soldat), Encarnació Cases, Teresa Estany, Maria Sánchez, Francesca Pont, Maria Giralt, Montserrat Garrabou, Joana Sánchez, Montserrat Boladeres / M. Dolors Balcells, Maria Llorens, Rosalia Roqué, Lola Claramunt, Ramona Vila, Dolors Solé i Ramona Vilaró.

(Ca l'Arbisi)

721

721

Sedó (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1943-1944. Fotografia dels nois de l'escola, en la qual també surt la filla del mestre, feta entre cal Bernat i cal Nen, davant mateix de l'edifici de l'antiga escola, actualment desapareguda. D'esquerra a dreta i de dalt a baix veiem Antoni Peres, Josep M. Pont, Antoni Roqué, Alfred Pijuan, Joan Salvadó, Pelegrí Cortés, Josep Roqué, Jordi Manau / Josep Guàrdia, Jaume Segura, Xavier Perés, Josep M. Pérez, Josep Vilardosa, Francesc Garrabou, Andrés Sánchez, Esteve Guàrdia, Pedro Crudas (mestre) / Joan Badia, Benjamí Roqué, Salvador Tugues, Josep M. Garrabou, Josep Vilaró, Pere Vila, Francesc Segura, Àngel Vilaró, Francesc Rius / Josep Perés, Ramon Codina, Ramon Garrabou, Griselda Crudas (filla del mestre), Josep Badia, Jaume Solé, un personatge no identificat i Josep Solà.

(Ca l'Arbisi)

722

722

Sant Serni (municipi de Torà), vers 1974. Grup d'escolars davant de l'escola de Sant Serni de Llanera, en el darrer any de funcionament de l'esmentada escola. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep Manau, Xavier Manau, Glòria Querol / Anna Oliva i Joan Querol.

(Cal Gou de Sant Serni)

723

723

Torà, 1904. Grup d'escolars amb mossèn Trinitat Vilagut, a l'escola ubicada als baixos de l'antiga rectoria (a l'actual placeta de Jaume Coberó).

(Fotografia: A. Martín i fill. Jaume Coberó)

724

El Canós (municipi dels Plans de Sió), març de 1921. Maniobres militars al Canós, on cada dia, en el temps que van durar aquestes maniobres, es desplaçaven, des de Cervera, els enginyers, els artillers i la tropa corresponent per construir trinxeres, parapets i els emplaçaments de les bateries de canons. Arran d'aquestes maniobres va sorgir el projecte de construcció d'unes casernes a l'indret situat entre el Canós, Riudovelles i l'Aranyó, amb el propòsit de crear-hi un camp fix d'operacions militars. Els pagesos no van trobar bé que part del seu municipi quedés improductiu i, possiblement a conseqüència de les queixes i de l'aïllament de les casernes, el projecte no es va portar a la pràctica.

(Família Gabernet i ACC)

724

726

727

728

725

Cervera, març de 1921. Arribada de la infanteria després de la marxa que feien diàriament per les rodalies de Cervera: el Canós, Tàrrega, etc. A l'altura dels magatzems Gomà eren rebuts per la banda de música del regiment de Badajoz, i tot seguit entraven a la ciutat, acompanyats per la banda, marcant el pas fins a la plaça de Santa Anna, on trencaven files davant dels seus caps. Durant el temps que van durar aquestes maniobres, gairebé tot el mes de març, la tropa i els oficials es van allotjar a Cervera i altres pobles del voltant: els soldats, dos a cada casa, i a les cases dels senyors, un oficial. Es deia que hi van participar uns 15.000 homes.

(ACC)

726

Cervera, març de 1921. Moment en què la tropa creua la plaça de Sant Miquel, el dia en què s'inicien les maniobres militars. Al fons de la fotografia es veu la perruqueria Gornés, el forn de cal Tomàs i cal Plats i Olles (amb la marquesina). A mà dreta es pot veure una cartellera de cinema.

(Fotografia: Agustí Mestres. ACC. Fons Josep Mestres)

727

Cervera, anys 1920-1930. Banquet de personalitats cerverines i oficials de l'Exèrcit que van venir a Cervera per realitzar maniobres militars, després de les quals van anar a dinar a l'indret de la fotografia, l'hotel Europa, situat al carrer de la Victòria. Entre els assistents veiem, dempeus, Rosendo Güell Boatella (el tercer de l'esquerra), que tenia una fàbrica de galetes, i, asseguts, Jaume Camps Balcells (primer de l'esquerra), propietari d'una farinera, l'alcalde Manuel Ibáñez Llongariu (tercer de l'esquerra) i l'arxipreste Anton Pont Saltó (primer de la dreta, mirant la càmera).

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

728

Cervera, març de 1921. Celebració de l'acabament de les maniobres militars a Cervera. Les forces d'Infanteria se situaren a la carretera de Vallfogona; les de Cavalleria, al llarg del passeig del Portalet; l'Artilleria, a la carretera de Tàrrega, i els Enginyers, Intendència i Sanitat al carrer de la Victòria. Allí se celebrà una missa de campanya, amb un senzill altar. Acabada la cerimònia, les autoritats militars i civils es traslladaren a una tribuna situada al raval dels Caputxins, davant de la farinera de Jaume Camps, i seguidament s'inicià la desfilada de totes les forces participants al compàs de la música de la banda situada al peu de la tribuna. La casa que es veu a la dreta de la imatge està actualment situada al carrer de Ferran el Catòlic, mirant a la carretera; al centre es pot veure cal Ferran i, continuant cap a l'esquerra, el mas Duran i el molí d'oli.

(Fotografia: Agustí Mestres. ACC. Fons Josep Mestres)

729

Cervera, 1930. Hora del ranxo a la plaça Major, en el context de les maniobres militars que es feien a la ciutat.

(ACC)

730

Cervera, 1944. Imatge de l'estació del ferrocarril en què es veu un grup de soldats alemanys que arriben a Cervera. La Universitat, que ja durant la Guerra Civil havia estat un hospital de sang i durant la postguerra un camp de concentració dels nacionals, es va utilitzar també com a camp d'internament per als soldats alemanys que van arribar a Cervera —i a d'altres zones properes a la frontera—, a l'espera de l'intercanvi o el repatriament, quan els aliats van desembarcar a Normandia (França) i van desbaratar l'ocupació nazi a França.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

729

730

731

Cervera, 1933. Fotografia del grup de quota —aquells que pagant una quantitat, no havien de fer el servei— fent instrucció militar al camp de futbol, situat a l'indret actualment conegut com la Pineda. En primer terme podem reconèixer Enric Companys (el segon de la primera fila) i Pepe Novell (en quart lloc).

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

732

Cervera, 1945. Un grup de militars, entre els quals es reconeix el tinent d'infanteria Josep Rosselló Arbós (al centre de la portalada que es veu al fons), davant de la Universitat, el dia de la celebració de la festivitat del Sant Patró.

(Conxita Rosselló Martínez)

733

Cervera, 1934. Homenatge al pare Anton M. Claret. A la imatge veiem gent de Cervera i alguns pares claretians amb els seus estudiants al fons d'una sala de la Universitat de Cervera.

(Isabel Elias)

734

Cervera, 1935. Dinar d'homenatge a Ramon Jordana, amb motiu d'haver treballat cinquanta anys al Registre de la Propietat de Cervera. El dinar va tenir lloc a la fonda Jardín, que estava al segon pis de l'edifici la planta baixa del qual és ocupada actualment pel Banc Central. Els assistents a l'acte són, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Mariano Trilla Oromí, Ferran Razquin Fabregat, Jaume Magre Ubach, Josep Pagés Puso, Ramon Jordana Gaset, José de la Torre Añel (registrador), Antoni Xuclà Granell, Peret Quintana / Joaquim Fusté (primer assegut), Josep Jordana Xandri, Ramon Jordana Pintó (fill de l'homenatjat) i Antonio Solé (Tonet de les Magines).

(Fotografia: Gómez Grau. Família Razquin)

735

Cervera, 4 de juny de 1944. Acte d'homenatge, celebrat a la Biblioteca Popular, a Frederic Gómez Gabernet, en reconeixement dels seus mèrits en la feina desenvolupada a l'Arxiu Històric de Cervera. A la imatge veiem, d'esquerra a dreta, Josep Mestres, Enric Casanelles, Beatriu Amorós (bibliotecària), Frederic Gómez, un personatge no identificat i Ferran Razquin.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

736

Cervera, 1960. Dinar de comiat ofert pels membres de la corporació municipal a l'alcalde cessant Antoni Xuclà Riu (1923-2001), que ho fou des del juliol de 1953 fins al 26 d'octubre de 1960. Els ajuntaments d'aquesta època estaven dotats de molt pocs recursos econòmics, però durant el mandat de l'alcalde Xuclà es van fer els primers contactes amb el doctor Antonio Torroja per a la restauració de l'edifici de la Universitat, obres que culminarien uns anys més tard. D'esquerra a dreta, en el sentit de les agulles del rellotge, veiem Antonio Xuclà, Antonio Trilla, Agustí Castellà, Miquel Razquin, Joan Boronat, Josep M. Civit, Salvador Gasol, Carlos Rossich i Joan Salat.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Xuclà)

731

732

733

734

735

736

737

738

737

Guissona, 1958. L'alcalde Xavier Mercadé imposa la Medalla de Plata de la Vila al genetista Josep Pané i Mercè, aleshores gerent del Sindicat, en l'acte oficial de l'homenatge que va rebre pel descobriment d'una nova varietat de blat més ben adaptat a les característiques del nostre sòl i, per tant, de millor rendiment. Aquest tipus de blat s'anomenà Pané en honor seu. L'acte comptà amb la presència de diferents personalitats de tots els àmbits, entre les quals l'aleshores alcalde de Lleida, Blas Mola Pintor, que apareix darrere de l'homenatjat.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

738

Guissona, 1958. Imatge de la primera festa d'homenatge a la vellesa, promoguda per la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis, celebrada a l'Ateneu, en un moment en què la nena Remei Grau recita davant de la taula presidencial. Aquesta mena d'homenatges van sovintejar durant uns anys, però es van deixar de celebrar atès que una part de la gent gran s'ho prenia com una expressió de caritat envers els avis. D'esquerra a dreta veiem mossèn Josep Rosell, Xavier Mercadé (alcalde), un personatge no identificat, Francesc Castells, Ermengol Subirana i Remei Grau.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

739

739

La Manresana (municipi de Sant Ramon), 1943. Homenatge a la gent gran, a la Manresana, segons un costum que es va popularitzar en molts llocs, però que no va tenir continuïtat. En aquesta ocasió hi van assistir també avis d'alguns pobles veïns. Al capdavant del grup, el pare Esteban Portugal.

(Ramon Farré Verdés)

740

Cervera, anys 1930. Interior de l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera, amb seu al número 15 del carrer Major. L'any 1909 mossèn Ramon Pinós comença la reorganització de la documentació històrica que estava emmagatzemada, sense ordre ni concert, a l'Ajuntament. El 18 d'abril de 1918, Agustí Duran i Sanpere adreçà un escrit a l'alcalde en el qual oferia gratuïtament un espai a la planta baixa de casa seva per dipositar la documentació municipal que no tingués utilitat administrativa, mentre no es disposés d'un lloc més adient. Mentrestant la documentació havia anat en augment, de manera que l'any 1932 l'Ajuntament va cedir l'edifici de la Fundació Martínez (el que correspon a la Sala de la Fotografia) perquè s'hi traslladés el fons municipal, al qual es va afegir part de l'eclesiàstic i del notarial. L'any 1987 tota la documentació va ser traslladada al nou emplaçament, a unes sales de la planta baixa de la Universitat, ja amb el nom d'Arxiu Comarcal de Cervera. A la imatge també es poden observar tres objectes que han format part de l'exposició "Cervera. Tresors secrets... La formació d'un museu", que, amb data de 29 d'abril de 2001, inaugurava la sala d'exposicions temporals del Museu Comarcal de Cervera: la pintura de sant Cosme i sant Damià (1573), de Pere Benet Alegret; part de retaule de l'Àngel Custodi (final del segle XV), del Mestre de Cervera o Pere Girard, i la taula d'escrutinis (segle XVIII) procedent de la Universitat de Cervera.

(ACC)

741

Cervera, principi dels anys 1960. Frederic Gómez Gabernet (1883-1963), conegut popularment com el pare Gómez. Tenia l'ofici de barber, però gràcies a la intervenció d'Agustí Duran i Sanpere va succeir, l'any 1923, mossèn Ramon Pinós com a arxiver de la ciutat, càrrec que va exercir durant quaranta anys. En el temps de la Guerra Civil va intervenir de manera decisiva per evitar la destrucció dels grups escultòrics de la capella de la Universitat, l'altar del Santíssim Misteri, el templet de l'altar de Santa Maria i altres obres d'art.

(Família Razquin)

742

Cervera, 6 de febrer de 1934. Inauguració de la Biblioteca Popular. L'any 1932, la Generalitat de Catalunya va reprendre l'obra cultural, en l'àmbit bibliotecari, que havia endegat la Mancomunitat, amb la creació de biblioteques populars. La primera acció de la Generalitat fou convocar un concurs obert a tots els municipis i poblacions de Catalunya de més de cinc mil habitants per crear dues noves biblioteques. A aquesta convocatòria s'hi van presentar sis ajuntaments: Badalona, Balaguer, Cervera, Lleida, Palafrugell i Vilafranca del Penedès. Les dues noves biblioteques, per concurs de mèrits, s'adjudicaren a Vilafranca del Penedès i a Cervera. La Biblioteca Popular s'instal·là, doncs, a l'edifici del carrer Major, número 15, cercant el veïnatge de l'Arxiu Històric de Cervera, i, malgrat els canvis de titularitat —1934-1939: Generalitat de Catalunya; 1939-1987: Diputació de Lleida; 1987-1992: Generalitat de Catalunya—, va mantenir-se gairebé sempre en funcionament. L'any 1992 es tanca la Biblioteca Popular i s'inaugura la Biblioteca Comarcal Josep Finestres en una nova seu dins l'edifici de la Universitat. A la imatge podem veure, d'esquerra a dreta, sis alumnes de l'Escola de Bibliotecàries de la Generalitat —García, Portella, Benavent, Jardí, Campany (sic) i Ponjoan—, Jordi Rubió i Balaguer (cap del Servei de Biblioteques Populars de la Generalitat, actuant en representació del conseller de Cultura Ventura Gassol), Frederic Gómez Gabernet, Manuel Herrera Ges, Mercè Masvidal Coll (primera directora de la biblioteca, des del 1934 fins al 1942), Roser Lleó Feliu (primera auxiliar bibliotecària, del 1934 fins al 1939) i un personatge desconegut.

(ACC)

740

741

742

743

743

Cervera, 8 de desembre de 1953. Membres de la Junta Directiva del Museu d'Art Contemporani de Cervera en l'exposició inaugural de les activitats del museu, que tingué lloc a la sala Escuela del col·legi Jaume Balmes, amb el títol "1ª Exhibición de obras del Museo de Arte Contemporáneo". S'hi van exposar obres de Manolo Hugué, Isidre Nonell, Santi Surós, Josep M. Subirachs, Ramon Rogent, Benjamín Palencia, Josep M. de Sucre, Joan Ponç, J. J. Tharrats i Emili Grau Sala, entre d'altres. L'intent de crear el Museu d'Art Contemporani, però, no va prosperar, i la Junta es va dissoldre al cap de poc temps. A la imatge apareixen, d'esquerra a dreta, Miquel Razquin Jené, Josep Mestres Freixes, Lluís Ibáñez Benet, Ramon Turull Bargués, Antonio Xuclà Riu, Jaume Magre Servet, Josep Ferran Lamich i Emili Rabell Riera. No hi apareix un altre membre de la Junta, Josep Batlle Campderrós, l'autor de la fotografia.

(Fotografia: Josep Batlle. Família Razquin)

744

744

Cervera, 1957. Acte de descobriment de la làpida que dóna al Museu Municipal el nom de Duran i Sanpere. D'esquerra a dreta, Hermínia Grau —esposa d'Agustí Duran i Sanpere—, Agustí Duran i Sanpere i Antonio Xuclà, aleshores alcalde de Cervera.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Xuclà)

745

745

Cervera, 1 d'abril de 1929. Benedicció de la bandera del sometent, amb l'alcalde Ibáñez presidint l'acte i Concepció Riu, padrina de la bandera.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

746

Cervera, anys 1940. Interior de la Biblioteca Popular, situada al número 15 del carrer Major, uns anys després que fos inaugurada.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

747

Cervera, 9 de novembre de 1968. Reunió dels membres de l'Institut d'Estudis Ilerdencs a Cervera, a l'Arxiu Municipal, encapçalada per Josep M. Razquin, president de la Diputació, el mateix dia en què va jurar el càrrec de president de l'Institut d'Estudis Ilerdencs. A la imatge també podem reconèixer Lluís Hernández Palmés, notari (a l'esquerra del president), i Ramon Rota Canal, rector de Cervera (el segon a la dreta del president).

(Fotografia: Jaume Bonjoch. Joan Salat)

746

747

748

Sanaüja, 1907. Consell d'Administració de la Subsecció 175, corresponent a Sanaüja, de L'Amich del Poble Català, una associació mútua de previsió i socors que havia nascut l'any 1904 i que tenia la seu a Barcelona. Aquesta mateixa imatge fou publicada el mes de febrer de 1907 a la portada del número 32 del butlletí de la mútua, *L'Amich del Poble Català. Tot per tots i per a tots*. La situació de la mútua en aquesta data, segons el butlletí, era de 23.250 associats, amb un capital inamovible de 585.570 pessetes. A la imatge apareixen drets, d'esquerra a dreta, Joan Pera (arxiver), Jaume Farga (tresorer), Miquel Mora (secretari), Miquel Casals (vocal) i Domingo Pujol (vicesecretari), i, asseguts, Joan Baró (vocal), Josep Rosas (vicetresorer), Josep Vilella (president), Manuel Porta (vicepresident) i Ramon Llorens (vicearxiver).

(Família Mosella)

749

Massoteres, 1927. Membres del sometent dels diferents pobles del voltant de la plana de Guissona (Massoteres, Palou, Selvanera, Sant Guim de la Plana, Vicfred, etc.). Amb motiu de la visita d'un cap militar, s'aplegaren al seu costat els principals membres d'aquesta organització civil armada, no professional, amb funcions de manteniment de l'ordre públic i d'auxili en cas de perill. De Massoteres es pot reconèixer potser un Martí de cal Comabella, un Pujantell de cal Fuster i, amb certesa, Miquel Torradeflot Pintor, de cal Pintor (amb bigoti, a la part superior dreta de la imatge); potser també algun Cera de cal Glòria, de Sant Guim de la Plana, o un Solé, de Selvanera. El sometent té els seus antecedents en el sagramental de la baixa edat mitjana, i al llarg de la història es va anar adaptant a les circumstàncies. Fou suprimit pel Decret de Nova Planta, l'any 1716, i restaurat durant la Guerra Gran (1793-1795) i la Guerra del Francès (1808-1814). A les acaballes del segle XIX fou recuperat per iniciativa dels grans terratinents i s'intentà implantar a la resta de l'Estat durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Va ser abolit el 1939 i mantingut entre els anys 1945-1978, sempre sota el lema de "Pau, pau i sempre pau", però ha acabat desapareixent.

(Lluís Torradeflot Pons)

750

Cervera, 1935. Benedicció de la bandera d'Acció Rural Catalana, a l'església de Santa Maria de Cervera. L'Acció Rural Catalana va néixer l'any 1932 com una societat adreçada als agricultors que pretenia organitzar conferències relacionades amb el món de la pagesia. Encara que era una entitat independent, es va constituir amb el suport del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca. Ideològicament es basava en el pairalisme i en l'exaltació dels avantatges espirituals i materials que oferia la vida de pagès, i defensava el clericalisme i la religió. D'esquerra a dreta podem veure Ventureta Elies, Teresina Casals, Rosa Niubó, Carme Casals, Carme Castellà, Cisqueta Farré (de Vergós), Teresina Puignou (al darrere), Montserrat Felip, Lola Solé (pubilla), mossèn Anton Pont, Carrimel (portabandera, de Vergós), un personatge no identificat, Pep Costa (*Manotes*, al darrere, en una posició més elevada), Ubach (*Petanàs de Tordera*) i, en segon lloc, començant per la dreta de la imatge, Josep Comorera.

(Fotografia: Gòmez Grau. Lola Solé)

748

749

750

751

751

Cervera, 29 de maig de 1921. Festa de la Creu Roja, al passeig de l'Estació. A Cervera hi havia una Comissió de Partit de la Creu Roja. Un dels objectius que aquesta delegació s'havia marcat era el poder facilitar el trasllat dels soldats de la Segarra desplaçats al Marroc fins a l'hospital de Cervera, quan aquests estiguessin malalts o ferits. Però com que les despeses havien d'anar a càrrec de la institució, es va decidir de celebrar el Dia de la Bandera per tal de recollir diners. La fotografia mostra la Secció de Dames Infermeres de Lleida que es van desplaçar fins a Cervera per tal de presidir les taules petitòries.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

752

752

Cervera, 29 de maig de 1921. Festa de la Creu Roja. En la celebració del Dia de la Bandera, una missa de campanya i diferents demostracions —al camp de futbol— de pràctiques d'evacuació i cura de ferits completaven el programa d'actes que tenia com a objectiu principal la col·lecta de diners. El dispensari de la Creu Roja de Cervera es va inaugurar el dia 11 de novembre de 1922, al carrer Major número 61. A la fotografia veiem la part posterior de l'antic camp de futbol, amb la torre de cal Ferran al fons.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

753

Cervera, 1 d'abril de 1929. Acte de la benedicció de la bandera del sometent, celebrat a la plaça Madoz, actual passeig de la Universitat, dins del marc de la Festa del Sometent —una veritable institució a tot Catalunya—, en què participen l'alcalde Ibáñez, el bisbe i d'altres autoritats, acompanyats d'una gran quantitat de públic.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

753

754

754

Cervera, 1951. Dinar en què se celebrava el setè aniversari del quinzenal *Segarra*. L'àpat, que va ser servit per la Fonda Barcelonesa, es va fer a l'actual sala de ball del Casal. D'esquerra a dreta, començant per dalt, Ramon Térmens, Josep Ferran Lamich, Ramon Turull, Emili Rabell, Jaume Magre, Josep Mestres, Josep Maria Boquet, Pepe Vidal / Joan Salat, Ferran Razquin, Josep Batlle i Pere Riba.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Turull)

755

Biosca, 1959. Visita ordinària del bisbe de Solsona Vicent Enrique i Tarancón (1945-1964), amb motiu d'unes reformes fetes a l'església parroquial. Cinc anys més tard arribaria al cardenalat.

(Jaume Massanès)

755

756

Cervera, 3 de desembre de 1928. Grup de col·laboradores de la Pia Unió Missionera del Cor de Maria, en l'Exposició Missional Sant Francesc Xavier, prevere. A la fotografia es poden veure, exposats i penjats a la paret del fons, els treballs confeccionats per enviar a les missions. Les col·laboradores són, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josefa Camps Balcells, un personatge no identificat, Mercè Vilalta Pont (de cal Manescal), Lluïsa Vilalta Esteva, Concepció Riu Porta, Dolors Vidal (Benito de la Caixa de Pensions), Paquita Rubió Fitó, Teresina Carbonell Esteva / Mercedes Codina Santigosa, Maria Montiu Codina, Paquita Comorera Llanes (teuleria), Agnès Razquin Fabregat, Rosa Codina Santigosa, Àurea Sarrate Corvinos, Pepeta Rubió Fitó / Anna Lucaya García, Pepeta Soldevila Duch (de cal Prous), Anna Soler Lamich (de cal Razquin), Maria Teresa Vilalta Esteva i Lola Güell Casellas.

(Família Razquin)

756

757

758

759

760

757

Cervera, octubre de 1941. Fundació de les Joventuts d'Acció Catòlica de Cervera. D'esquerra a dreta, Joan Minguell, Pasqual Palau, Rosell, Mohedano, Francesc Sàrries, un personatge no identificat, Josep Anguera, Josep Ribera, Joan Rosselló, un personatge no identificat i Joan Naboa (assegut).

(Fotografia: Gómez Grau. Jaume Armengol Lloses)

758

Cervera, 5 de maig de 1970. El cardenal Vicent Enrique i Tarancón en la seva darrera visita a Cervera. A la imatge, feta al carrer Major, després d'haver visitat l'església de Sant Agustí i la casa mare de les religioses cordimarianes, es dirigeix al complex turístic del Gran Teatre de la Passió. L'acompanyen, a l'esquerra, el pare Sánchez i Joan Salat —l'alcalde— , i, a la dreta, Ramon Rota Canal —el rector— i Ramon Cuñé.

(Joan Salat)

759

Cervera, 20 de març de 1965. Visita a la ciutat de Hildebrando Antoniutti, nunci del Papa, amb el propòsit de reunir-se amb uns quants bisbes per temptejar la possibilitat d'ajustar les diòcesis a les divisions administratives, si bé oficialment venia a veure la Passió. Va ser acollit a la casa Massot, on va pernoctar i es va celebrar un sopar en què s'hagueren d'habilitar algunes taules de ping-pong cobrint-les amb unes estovalles que, per a l'ocasió, va realitzar Carme Vilaró. L'endemà, va celebrar missa a la parròquia i va inaugurar la plaça de Pius XII. Agraït per l'acolliment, els va ser concedida per part del Sant Pare la creu *Per Ecclesia et Pontifice* a Antonio Xuclà i Joaquim de Dalmases (propietari de la casa Massot). La fotografia recull el pas de la comitiva pel carrer Major. En primer terme, a mà esquerra, veiem Ramon Cuñé; a la primera fila de la comitiva, d'esquerra a dreta, Vicent Enrique i Tarancón (bisbe de Solsona), el nunci i Aurelio del Pino (bisbe de Lleida); a la segona fila, Víctor Hellín (president de la Diputació), Josep Pagès Costart (governador civil de Lleida) i Antonio Xuclà (alcalde de Cervera).

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

760

Guissona, 1948. Els tres mossens —mossèn Enric Bonet (actual rector de Sanaüja), mossèn Josep Rosell (actual rector de Cerdanyola) i mossèn Joan Grau Pujol— a la sortida de l'església el diumenge de Pasqua. Un cop acabada la missa, era costum que els padrins entreguessin les tradicionals mones de Pasqua als fillols.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

761

Les Oluges, vers 1940. Autoritats de les Oluges (membres de l'Ajuntament, la Junta Local, la Comissió Popular, etc.) que van intervenir en la reconstrucció de l'altar de la Mare de Déu de Gràcia, a l'església de Santa Maria de les Oluges. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Àngel Codina Solé (de cal Lloret), Salvador Prat Magre (de cal Carlos), Felip Guspí Pijuan (de cal Bansim), Melcior Capdevila Farré (de cal Bargués), Ramon Rosinés Pintó (de cal Mateu), Josep Cortadelles Segura (de cal Caragol) / Antonio Pomés Sangés (de cal Birindola), Josep Prat Cuadros (de cal Cunyé), Josep Porta Franquesa (de ca la Bepa), Joan Vilaró Vilaró (de cal Negre), Joan Carabassa (de cal Menut), Pere Bonet Cortadelles (de cal Morros), Ramon Porta Franquesa (de cal Capdevila), Gabriel Costa Mauri (de cal Vilaplana) / Francisca Arques Marbà (de cal Calces), Teresa Avellana (de cal Bansim), Àngela Codina Tarruella (de cal Bepus), Dolors Tarruella Jounou (de cal Bargués) / Josep Codina Mercè (de cal Francès), Felip Tarruella Capdevila (de ca la Tona), Josep M. Montanyà (el capellà del poble), Josep Solé Aldomà (de cal Magí), Domingo Bertran Casanoves (de cal Tomasset) i Baltasar Rosinés Pintó (de cal Castell).

(Mateu Solé)

762

Sant Guim de Freixenet, vers 1969-1970. Imatge, a l'església parroquial de Sant Guim, de la Confraria de la Mare de Déu dels Dolors, iniciada pel mossèn Pere Puigbò. El Divendres Sant al vespre portaven la Mare de Déu a la processó i l'envoltaven d'unes torxes que la il·luminaven. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, mossèn Marià Canal, Consol Rovires, Remei Marimon, Lucía Ordóñez, Maria García, Conxita Padrós, Maria Forné, Leonor Dalmau, Trini Balcells, Juanita Cornellà, Consol Morros, Ramona Companys, mossèn Anton Clavé, Rosita Costa / Ramona Dalmau, Berta Estruch, Dolors Piró, Magda Gorrera, Rosa Pla i Pilar Millera. Les pintures murals que es veuen al fons són obra de Francesc Vidal i Gomà (1894-1970).

(Leonor Dalmau)

763

Sant Guim de Freixenet, 29 d'octubre de 1961. Acte d'inauguració del casal parroquial de Sant Guim, en què després de la benedicció es van fer uns breus parlaments (moment que recull la fotografia), seguits d'un vi d'honor i un concert de sardanes. A la imatge es poden veure, d'esquerra a dreta, mossèn Vicenç Blanco, mossèn Ramon Barniol, Ramon Gomà (escolà), Josep Iglesias (exalcalde, es va mantenir en el càrrec des de 1940 al 1958), el bisbe Vicent Enrique i Tarancón, mossèn Josep Garriga, mossèn Joan Robinat i Ramon Allué (escolà).

(Família Gomà Roca)

761

762

763

764

765

766

767

764

Civit (municipi de Talavera), 1950. Cerimònia religiosa amb motiu de la inauguració del nou cementiri del poble. A la imatge veiem, d'esquerra a dreta, Roser Trull, Montserrat Serra i una germana seva, Maria Closa, Núria Farré, Filomena Closa, Lourdes Oliva, Tereseta Gras, dues noies no identificades, Josefina Solé, Concepció Oliva, Jaume Camps, Joan Farré i Isidro Cardona.

(Cal Trull)

765

Portell (municipi de Sant Ramon), 1950. Noies de Portell acompanyant les majorales de l'any. El costum d'anar per les cases consistia a oferir flors, especialment alfàbrega, per tal d'obtenir guanys per a l'ornamentació de l'església. D'esquerra a dreta i de dalt a baix veiem Teresa Marbà, Teresa Bacardit, Bienvenida Colom, Carme Santamaria, Mercè Riera, Marina Riera, Mercè Ribera, Teresa Cinca, Carme Vendrell, Montserrat Bòria, Lola Sala, Paquita Segués / Margarida Boladeres, Antònia Cisteró, Maria Falip, Jovita Ribera, Dolors Ribera i Pere Vendrell (nen).

(Fotografia: Gómez Grau. Magí Ribera)

766

Tarroja de Segarra, 1959. Un grup de nens, al carrer del Raval de la vila, preparats per donar la benvinguda al bisbe. D'esquerra a dreta, Josep M. Llorens, Joan Botet, Jaume Closa, Sebastià Solé, Joan Huguet, Enric Secanell, Salvador Padrós, Ramon Castellana, Jordi Botet, Ramon M. Verdés, Josep Condal, Jaume Huguet, Ramon Castellà, Enric Pujol, Jaume Petanàs i Joaquim Castellà.

(Fotografia: Gómez Grau. Josefina Carulla Porta)

767

Selvanera (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1958. Un grup de veïns esperen l'arribada del bisbe, a l'entrada del poble. Alguns dels que s'han pogut identificar són Carme Cisquella, Rosa Condal, Josep M. Serra, Trini Mas, Carme Cisquella Boladeres, Rosalia Mateo, Immaculada Llenes, Rosa Viles, Ramon Vilaplana i Maria Mas.

(Rosa Viles)

768

769

770

771

768

Cervera, 21 de juliol de 1913. Visita de la infanta Isabel a la Universitat de Cervera, on va ser rebuda pels missioners del Cor de Maria i va recórrer els patis i el paranimf. Després va visitar la Casa de Caritat, on va entregar a l'alcalde 200 pessetes per als pobres de Cervera. Les cròniques assenyalen, com a nota més popular de la visita, l'accés de la gent del poble, sense distinció de sexes, dintre del recinte de clausura de la Universitat, en un acte d'espontaneïtat que no es va veure amb mals ulls.

(ACC)

769

Cervera, 21 de juliol de 1913. Arribada a Cervera de la infanta Isabel, germana d'Alfons XIII i filla dels reis Alfons XII i Maria Cristina d'Habsburg-Lorena, envoltada del seu seguici, les autoritats i un munt de curiosos.

(ACC)

770

Cervera, 23 de maig de 1930. Arc de triomf erigit a la plaça Sant Miquel, amb motiu de la visita a la ciutat del rei Alfons XIII.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

771

Cervera, 23 de maig de 1930. Visita a Cervera del rei Alfons XIII. De tornada de la Vall d'Aran i acompanyat pel president del Consell de Ministres —el general Berenguer—, el duc de Miranda i tot el seguici, el rei va fer una aturada de setanta-cinc minuts a Cervera, on va visitar l'Ajuntament, l'església de Santa Maria i la Universitat. En el moment d'entrar a la plaça Major les campanes estaven voltejant, i des del mig de la plaça se les va mirar i va dir: "Ante estas magníficas campanas un rey no tiene otra alternativa que la de quitarse el sombrero". I es va descobrir. A la imatge el podem veure entrant al pati de la Universitat i rebent la benvinguda dels missioners del Cor de Maria, que ocupaven l'edifici des de 1887. D'esquerra a dreta, hi apareixen el pare José Ignacio Gordón de la Serena (d'esquena), Abdon Forn (alcalde), mossèn Anton Pont (rector de Cervera), el rei i altres personatges no identificats.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

772

773

772

Cervera, 15 d'abril de 1931. Manifestació de celebració de la proclamació de la República. El 12 d'abril es van fer eleccions municipals, que van ser interpretades com un plebiscit sobre la monarquia. El triomf republicà va ser rotund a Catalunya, i a la resta de l'Estat s'havien imposat, sobretot a les grans ciutats, les candidatures rupturistes. L'endemà Alfons XIII, abandonava Espanya, i el dia 14 fou proclamada la República. A la imatge veiem la manifestació popular, en la qual va participar la Secció Coral del Centre Republicà, la Joventut Republicana, el Centre Republicà i Acció Catalana Republicana. La multitud, amb les banderes catalana, republicana i la del Centre Republicà, i al so dels acords de l'himne de Riego i la Marsellesa, es dirigeix a l'Ajuntament per donar pas als parlaments.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

773

Cervera, 15 d'abril de 1931. Celebració de la proclamació de la República des del balcó de la Paeria, on van fer parlaments els senyors Herrera, Jaume Magre Ubach i Domingo Puigredon, el segon per la dreta.Domingo Puigredon, alias Canalda, d'ERC, va ser alcalde des del febrer de 1936 fins que, amb l'esclat de la guerra, va ser marginat per l'Ajuntament revolucionari; va morir afusellat després de la Guerra Civil.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

774

775

776

777

774

Cervera, 25 de maig de 1931. Cerverins aclamant el president Francesc Macià a la Placeta, al capdamunt del carrer de les Verges, que va ser dit, arran de la nova visita del president el mes de setembre, carrer de Francesc Macià.

(Fotografia: Gómez Grau. AHCB)

775

Cervera, 25 de maig de 1931. El president Francesc Macià recorre a peu, acompanyat de les autoritats i d'una multitud de cerverins, el tram del passeig de la Universitat.

(Fotografia: Gómez Grau. AHCB)

776

Cervera, 25 de maig de 1931. La plaça Major de Cervera, plena de gom a gom, amb motiu de la visita a la ciutat del president Francesc Macià.

(Fotografia: Gómez Grau. AHCB)

777

Cervera, 25 de maig de 1931. Visita a Cervera del president de la Generalitat de Catalunya, Francesc Macià, en una fotografia feta a l'Ajuntament.

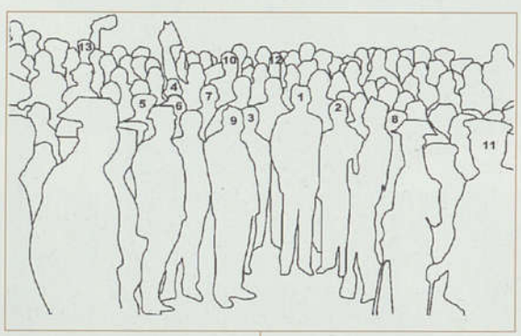
1. Rosendo Güell Boatella, 2. Joan Armengol, 3. Josepet Armengol, 4. Antonio Vallés, 5. Miquel Regí, 6. Eudald Lafargue, 7. Lluís Comorera, 8. Francesc Domènech Bosch, 9. Francesc Macià.

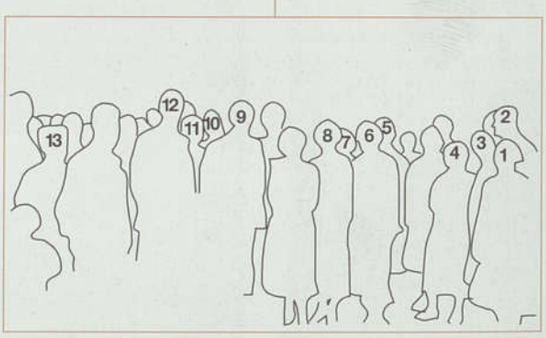
(Fotografia: Gómez Grau. AHCB)

778

779

778

Cervera, 25 de maig de 1931. Visita a Cervera del president de la Generalitat de Catalunya, Francesc Macià, en una fotografia feta a les primeres instal·lacions del museu, al número 15 del carrer Major.

1. Ramona Vilalta, 2. Jaume Camps, 3. Leonor Batlle, 4. Pepita Camps, 5. Carme Camps Duran, 6. Angelita Calvet, 7. Isabel Solsona, 8. Minerva Puig Ximénez, 9. Francesc Macià, 10. Josep Torné (farmacèutic). 11. Josep Batlle, 12. Francesc Domènech Bosch, 13. Frederic Gómez Gabernet.

(Fotografia: Gómez Grau. AHCB)

779

Cervera, 25 de maig de 1931. Visita del president de la Generalitat de Catalunya, Francesc Macià, al Centre Republicà de Cervera.

1. Francesc Macià, 2. Jaume Magre Ubach, 3. Tomàs Peropadre Estel, 4. Domingo Puigredon Borruix, 5. Agustí Mestres Mas, 6. Rosendo Güell Boatella, 7. Joan Armengol Duran, 8. Miquel Vilà, 9. Serra, 10. Francesc Domènech Bosch, 11. Manolo Rua (*Patillas*), 12. Josepet Armengol, 13. Puiggròs.

(Fotografia: Gómez Grau. AHCB)

780

Cervera, 29 de setembre de 1931. Arribada de Francesc Macià a Cervera pel carrer que a partir d'aleshores rebria el nom de Francesc Macià, actual carrer del General Güell, acompanyat de l'alcalde Francesc Domènech. Entre el públic es pot reconèixer Lluís Comorera.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

780

781

782

783

781

Cervera, 29 de setembre de 1931. El president Francesc Macià, amb l'alcalde Francesc Domènech i d'altres autoritats, s'adreça al públic congregat a la plaça des del balcó de l'Ajuntament de Cervera.

(ACC)

782

Cervera, 1935. El cerverí Joan Comorera (1894-1958) en una visita a l'Arxiu de Cervera, quan era conseller d'Agricultura i Economia de la Generalitat amb el primer govern de Lluís Companys. A la fotografia, Comorera escolta les explicacions de Frederic Gómez Gabernet.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

783

Torà, 12 de juny de 1932. Visita de Francesc Macià a Torà, en plena campanya electoral, on va fer un parlament des del balcó del Centre d'Esquerra a la plaça del Vall. L'acompanyaven, entre d'altres, Pere Foix i Cases (Torà, 1893 - 1978, sindicalista, escriptor i polític, que havia militat als partits d'extrema esquerra i després a l'Esquerra Republicana de Catalunya), Joan Alavedra (secretari de Macià), Pérez-Farràs (comandant dels Mossos d'Esquadra) i Martí Esteve i Guau (Torà, 1895 – Mèxic, 1977, advocat i polític, un dels fundadors d'Acció Catalana, diputat pel Partit Catalanista Republicà, membre de la Diputació Provisional de la Generalitat, un dels redactors de l'Estatut de Núria i conseller de la Generalitat en diverses ocasions).

(Fotografia: J. Domínguez. ANC)

784

785

784

Cervera, 27 de desembre de 1937. Imatge del Museu d'Història Natural, poc abans de ser desmantellat a causa de la guerra. El pare claretià Francesc Naval va crear al final del segle XIX, a l'edifici de la Universitat —on la congregació tenia la residència—, un museu pedagògic per a ús del seminari i els alumnes del col·legi de segon ensenyament regit pels pares claretians. El Museu d'Història Natural presentava l'evolució de la cultura humana des de la prehistòria fins a l'època actual, amb exemplars i maquinària de procedència d'arreu del món, sobretot dels llocs on els claretians tenien residència, i va arribar a ser molt notable. Es va salvar gairebé íntegrament durant la Guerra Civil, però les peces es van escampar. Més tard se'n va recuperar una petita part i actualment ocupa la sala P. Francesc Naval del Museu, juntament amb d'altres peces cedides per particulars. A la imatge, feta en un moment en què, amb motiu del conflicte civil el Museu s'estava desmuntant, veiem, en primer terme, uns ossos de balena procedents del golf de Guinea i un dromedari que va ser portat viu a Cervera i, posteriorment, dissecat.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Razquin)

785

Cervera, 9 de desembre de 1937. Bibliotecàries de la Biblioteca Popular de Cervera a la Universitat, recollint, per encàrrec d'Agustí Duran i Sanpere i Jordi Rubió i Balaguer, els munts de llibres escampats per terra llençats pels soldats que, durant la Guerra Civil, van envair les sales de l'edifici universitari habilitades com a habitacions. A la dreta podem veure Mercè Masvidal Coll (la primera bibliotecària de Cervera).

(Fotografia: Gómez Grau. AHCB i Gómez Grau)

786

786

Cervera, 27 de desembre de 1937. Aspecte de la biblioteca de la Universitat durant el període de la Guerra Civil, on s'emmagatzemaren tots els llibres arreplegats per les cel·les i diverses sales de l'edifici.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Razquin)

787

788

789

787

Cervera, 27 de desembre de 1937. Els encarregats del PHAC (Patrimoni Històric, Artístic i Científic) de la Generalitat de Catalunya i l'arxiver de l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera treballen, a la Universitat, en el trasllat de les seccions d'Arqueologia i Prehistòria —juntament amb el material etnològic— del Museu d'Història Natural a les instal·lacions que la Generalitat va habilitar a Vallvidrera, durant la Guerra Civil. Al centre de la imatge podem veure Mariano Sobrevila Artigues, marit de Mercè Masvidal (bibliotecària), i, a la dreta, Frederic Gómez Gabernet (arxiver). També podem veure embolicada la imatge gòtica del Crist de Sant Antoni.

(Fotografia: Frederic Gómez Grau. AHCB i Gómez Grau)

788

Cervera, 27 de juliol de 1937. Imatge del Crist de l'església de Sant Antoni en uns moments en què va ser dipositat a la Universitat, durant la Guerra Civil, a l'espera de ser traslladat a un lloc més segur. Aquesta talla gòtica, del començament del segle XIV però que recrea l'estètica del romànic, és una de les imatges més venerades a Cervera.

(Fotografia: Gómez Grau. AHCB i Gómez Grau)

789

Cervera, 28 de desembre de 1937. Antiga capella del Bon Consell, al mas Duran, en aquells moments cedida, per Agustí Duran i Sanpere, al servei del PHAC (Patrimoni Històric, Artístic i Científic) de la Generalitat de Catalunya, on Claudi Gómez Grau —el primer—, Mariano Sobrevila Artigues —el segon— i Frederic Gómez Gabernet (arxiver) —al fons a la dreta—, dipositen els llibres de cor de la Comunitat de Preveres.

(Fotografia: Gómez Grau. AHCB i Gómez Grau)

790

790

Cervera, maig de 1938. Universitat de Cervera, habilitada com a hospital de sang. Després de l'ofensiva franquista a tot el front d'Aragó, les línies se situaren, al març de 1938, als marges dels rius Noguera Pallaresa, Segre i Ebre, de manera que el territori català va quedar separat de la resta del territori republicà. Poques setmanes més tard, entre el 21 i el 28 de maig de 1938, l'Exèrcit republicà encetava una ofensiva militar per tal de reduir el cap de pont de Balaguer, que Franco havia aconseguit com a punt més avançat. En aquest context, amb una Catalunya que passava a convertir-se en el principal escenari de la contesa civil, es reorganitza el mapa de la sanitat militar amb la creació de nombrosíssims hospitals de sang per atendre els ferits i malalts que procedien dels fronts. El maig de 1938 s'organitzà l'hospital militar de campanya de Cervera a l'edifici de la Universitat, que formava part de l'anomenat Exèrcit de l'Est, adscrit al XVIII cos de l'Exèrcit. Aquest hospital, on s'integraven dues clíniques militars, funcionà del maig de 1938 al març de 1939, amb una primera etapa republicana que va finir el 8 de gener de 1939 i una altra de franquista que acabà el 7 de març de 1939.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Turull)

791

Cervera, setembre de 1939. Retorn del Sant Crist a l'església de Sant Antoni Abat durant la celebració de la Festa Major de Cervera, a poc d'acabada la Guerra Civil. Aquest acte —a la imatge, al carrer del General Güell (abans carrer de les Verges i més tard de Francesc Macià, fins a la fi de la República)— va ser presidit per mossèn Anton Pont i les autoritats civils i culturals del moment. Els edificis tocant a l'església són, de dreta a esquerra, el comerç de Pepeta Riera (cal Vetes i Fils), cal Vilalta (manescal) i el Teatre Principal; a l'altra banda del carrer, a l'esquerra de la imatge, es pot veure la farmàcia de Leonor Batlle.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

792

Cervera, 1939. Missa per celebrar l'acabament de la Guerra Civil, probablement el dia 1 o 2 d'abril d'aquest any, a l'actual plaça de Sant Miquel. A la imatge es pot veure la font que anys més tard seria desballestada, algunes peces de la qual es conserven al celler del Museu del Blat i la Pagesia, mentre que d'altres es van utilitzar en la construcció del monument a Jaume Balmes. També destaca, al fons, un retrat del Generalísimo.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

791

792

793

794

793

Cervera, 1939. Final de la Guerra Civil. Falangistes i gent de la ciutat a l'actual passeig de la Diputació, on celebren el final de la guerra i la victòria del bàndol franquista. La imatge mostra cares circumspectes i actituds greus. La celebració, com devia ser natural en aquells moments, no sembla tenir un seguiment entusiasta entre els cerverins, i és que la població devia estar a l'expectativa del que passaria en endavant.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

794

Cervera, 10 de novembre de 1940. Trasllat en deu taüts de les despulles de quaranta-un màrtirs claretians assassinats durant la Guerra Civil. La comitiva fúnebre havia sortit de la casa col·legi dels pares missioners i es dirigia a la parròquia per fer el funeral oficial i seguidament l'enterrament al cementiri de Cervera. Els cossos havien estat exhumats al mas Claret (12 de març de 1939), Cervera (4, 5 i 11 d'octubre de 1940), Castellfollit de Riubregós (12 d'octubre de 1940), Cubells (16 d'octu-bre de 1940) i Sant Martí de Tous (31 d'octubre de 1940) i dipositats, en un primer moment, al mas Claret. A la imatge, a la plaça de Sant Miquel, veiem que els taüts són portats a l'espatlla per les Joventuts Catòliques i escortats per falangistes.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

795

Cervera, principi dels anys 1940. Ja durant la Guerra Civil, entre l'abril de 1938 i el gener de 1939, el govern municipal revolucionari va fer tapiar l'altar del paranimf de la Universitat, bellíssima obra barroca de l'escultor Jaume Padró, per tal de protegir-lo dels bombardeigs de l'enemic. En aquells moments —i en va ser un dels promotors— era regidor de Cultura un barber, revolucionari i humanista, anomenat Gil. No va tenir la mateixa sort una part de la cúpula, que apareix mig ensorrada a la part superior de la imatge, ja que va patir l'efecte de les bombes llançades sobre Cervera. Sense ser una zona especialment castigada, com ho fou la veïna comarca de l'Urgell i molt especialment la ciutat de Tàrrega, hi va haver bombardeigs a Cervera, Guissona i Sant Guim de Freixenet. La primera notícia d'un bombardeig de l'aviació franquista a Cervera data del dia 8 d'abril de 1938, amb el balanç de quinze víctimes mortals. Al principi del mes de desembre, l'aviació feixista deixà caure les seves bombes per tot Catalunya. El dia 3, cinc avions bombardejaren Cervera amb el balanç de vint-i-vuit persones mortes, més d'una cinquantena de ferides i la destrucció de quinze edificis. Enmig de l'ofensiva sobre Catalunya, el dia 27 de desembre de 1938, a mitja tarda, es bombardejà novament Cervera, aquest cop sense causar cap víctima mortal. Amb les forces de Franco cada cop més a prop, un darrer bombardeig caigué sobre la capital comarcal el dia 1 de gener 1939, amb un balanç mínim de dotze morts.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

795

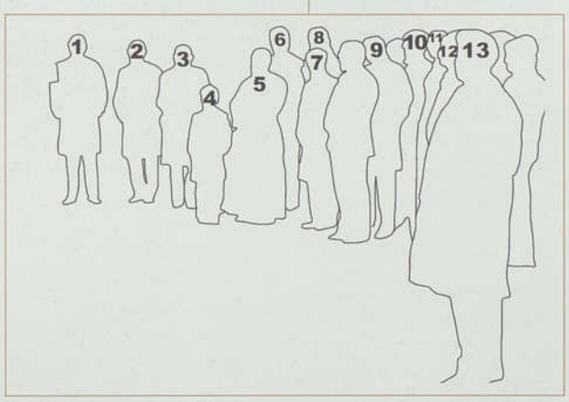

796

797

798

796

Guissona, 1973. Membres de l'Ajuntament i alguns curiosos retent homenatge a cinc militars nacionals enterrats al cementiri de Guissona durant la Guerra Civil. Quatre soldats es van enterrar a sota de la creu dels Caiguts, que apareix a la imatge, mentre que el cinquè, amb rang d'oficial, va ser enterrat en un nínxol. Aquest homenatge als caiguts es feia cada 20 de gener, durant la Festa Major d'hivern de Guissona, i commemorava l'entrada de les tropes franquistes a la vila. Els cossos dels cinc militars van ser finalment reclamats per les respectives famílies i traslladats a la seva població nadiua. Guissona fou una de les poblacions afectades pels atacs franquistes i republicans. Pel bàndol feixista, la vila fou bombardejada abans de l'ofensiva final sobre Catalunya, que començà el dia 23 de desembre. Concretament el dia 21, les bombes mataren dos veïns de la població i en feriren un altre (els morts foren Ramon Mingot i Maria Ribera, ambdós de 56 anys). Per contra, el 20 de gener de 1939, l'artilleria republicana en plena retirada bombardejà des de Vicfred el sector de Capdevila de Guissona, amb el resultat de dos morts (Plàcid Oliva i un combatent de les tropes de regulars que acompanyaven l'Exèrcit nacional), quatre ferits de consideració i uns dotze ferits lleus.

1. Rafel Badia, 2. mossèn Anton Vidal, 3 i 4. (personatges no identificats), 5. mossèn Ramon Pujol, 6. Lluís Padullés, 7. Xavier Mercadé, 8. (personatge no identificat), 9. Ramon Condal, 10. Rosendo Camats, 11. Josep Aubets, 12. Ramon Pujol, 13. Vidal Codina.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

797

Cervera, 1939. Fotografia d'un grup de noies de la Secció Femenina davant de les escoles municipals, on realitzaven tasques de prestació social. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Maria Trilla / Pilar Ubach, Paquita Martínez / Conxita Bonastra i Francisca Casamitjana.

(Fotografia: Gómez Grau. Lola Solé i Conxita Rosselló Martínez)

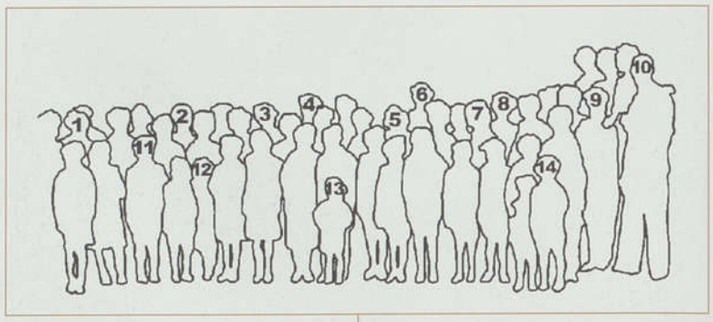
798

Cervera, 1939. Fotografia d'una concentració falangista a la plaça Major en què apareix un grup de noies de la Secció Femenina. A la primera fila, d'esquerra a dreta, veiem Francisca Casamitjana, Paquita Martínez, Lola Solé, Carme Ferré, una noia no identificada i la senyora de Villarroya. A la segona fila, Conxita Bonastra, Josefina Trullols i Antònia Noguera. Finalment, a la tercera fila veiem Ramona Roset (de ca la Mercè Pastoreta).

(Fotografia: Gómez Grau. Lola Solé i Conxita Rosselló Martínez)

799

800

799

Sant Guim de Freixenet, 17 de gener de 1940. Un grup de membres de la Falange de Sant Guim, acompanyats pel governador civil de Lleida, passegen pel carrer Major i fan la salutació feixista. El motiu de la desfilada era la celebració del primer aniversari de l'entrada de les tropes franquistes a la població. En el primer terme de la imatge es poden veure, d'esquerra a dreta, Josep Rovires, el governador civil de Lleida (al centre) i Antonio Canela.

(Rosa Calafell Navarro)

800

Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), 1939. Grup de nenes i noies de la Falange, de Sant Antolí i altres pobles de la rodalia, al Joc de la Pilota.

1. Maria Bergadà, 2. Paquita Prat, 3. Pepita Roca, 4. Paquita Roca, 5. Neus Puig, 6. Antònia Gassó (de cal Pubilla), 7. Maria Jové, 8. Rosita Vidal, 9. Ramona Bergadà, 10. Josep Prat, 11. Aurora Abadal, 12. Núria Puig, 13. Antònia Gassó (de cal Magí), 14. Mercè Bonaventura.

(Cal Pubilla)

801

802

801

Sant Guim de Freixenet, 17 de gener de 1940. Celebració del primer aniversari de l'entrada de les tropes franquistes a la població. A la fotografia, membres de la Falange de Sant Guim fan la salutació feixista des del balcó de la Central Nacional Sindicalista, que era la seva seu, situada al costat de l'Ajuntament.

(Rosa Calafell Navarro)

802

Granyena de Segarra, 1940. Formació de grups falangistes sota la supervisió de la Falange Española, amb motiu de la visita d'algun alt rang. Aquest esdeveniment tingué lloc a la plaça de Sant Pere, on els assistents van ser cridats a formar vestint l'uniforme falangista: camisa blava, pantalons negres i boina vermella.

1. Ramon Fusté Ticó, 2. Jaume Segura Oliveras, 3. Salvador Clos, 4. Pau Minguell Clèries, 5. Ramon Fusté Oriol, 6. Jaume Capdevila, 7. Pere Menardia Baró, 8. Manel Castella.

(Josep Gendre)

803

804

805

806

803

Cervera, vers 1940. Arc de triomf a l'actual avinguda de Catalunya (aleshores avinguda del Caudillo), preparat per homenatjar Franco, que hom esperava de rebre a la ciutat. El general, però, va passar de llarg.

(ACC)

804

Cervera, 17 de juliol de 1945. Visita del general Güell a la Universitat. A la imatge podem veure, d'esquerra a dreta, Ricard Sala, un personatge no identificat, el general Güell, un personatge no identificat, Josep Trilla Bacardit (alcalde de Cervera), el barber Teodor Ubach (àlies *El Grioles*), J. Vives i Josep Rosselló (tinent d'infanteria).

(Conxita Rosselló Martínez)

805

Cervera, 23 de setembre de 1945. Desfilada, davant del governador civil i les autoritats municipals, del Frente de Juventudes de Lleida, en l'acte d'inauguració del passeig de Jaume Balmes, que es va poder construir quan l'Ajuntament va recuperar el terreny que els pares claretians, durant l'època d'estada a la Universitat, tenien a la zona del passeig.

(ACC)

806

Guissona, 1948. Commemoració de l'aniversari de la mort de José Antonio Primo de Rivera, afusellat durant la Guerra Civil a la presó d'Alacant. La centúria falangista Roger de Flor, de Guissona, acompanyada pel cap local de Falange i CNS, va ser escollida d'entre les de Lleida per representar la província aquell any als actes d'Alacant. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Ramon Riba, Tomàs Trescents, Miquel Graells, Pelegrí Morera, Pere Ribera, Ramon Condal (cap del grup) / Martí Riba i Josep Fontanet.

(Fotografia: J. Giménez. Pere Ribera Padullés)

807

Guspí (municipi de Sant Ramon), 1948. Inauguració de la carretera de Guspí a Sant Ramon, amb presència de les autoritats civils i eclesiàstiques, el governador civil i el bisbe de Solsona. Després d'una missa de campanya, a l'era de cal Castell, les autoritats van fer els seus parlaments. A la dreta de la imatge es pot veure la base de la torre medieval del castell.

(Ramon Tarruella Verdés)

808

Cervera, 7 de febrer de 1950. Juan de Contreras y López de Ayala, marquès de Lozoya, director general de Belles Arts, va visitar la Universitat de Cervera acompanyat del comissari del Patrimoni Artístic Nacional, Francisco Íñiguez Lamech i de l'arquitecte de la zona, Alejandro Ferrán Vázquez, i van quedar fortament impressionats del mal estat de l'edifici. A la imatge també apareixen les autoritats provincials i locals, entre les quals hi ha Josep Pagés Costart (president de la Diputació), Josep Balcells (alcalde de Cervera), el reverend P. López (procurador general dels Missioners C.M.F.), el superior local dels Missioners C.M.F., el duc de la Torre de Santo Domingo, Agustí Duran i Sanpere, Lluís Hernández Palmés i els altres membres del Patronat Comarcal de Cultura.

(Joan Salat)

809

Cervera, 19 de març de 1956. Moment en què es descobreix la làpida commemorativa de les capitulacions matrimonials dels Reis Catòlics, col·locada per la Institución Fernando el Católico de Saragossa a la façana de la Casa de Caritat, on hi havia hagut l'església de Santes Creus, lloc on es van firmar les capitulacions. Entre les autoritats presents hi ha l'arquebisbe de Saragossa, Casimiro Morcillo; el bisbe de Solsona, Vicent Enrique i Tarancón; l'alcalde de Cervera, Antonio Xuclà, i el diputat de Cultura de la Diputació de Lleida, Lluís Hernández Palmés. La làpida conté el text següent: "El domingo 5 de marzo de 1469 / en esta villa de Cervera asentó matrimonio / Don Fernando de Aragón / Rey de Sicilia con doña Isabel de Cas- / tilla princesa sucesora. En conmemoración / la Institución Fernando el Católico / colocó esta lápida en marzo de 1956".

(Fotografia: Lozano. Joan Salat)

810

Sant Guim de Freixenet, vers 1958. Moment en què el governador civil de Lleida, en presència del rector Pere Puigbò i de l'alcalde Ramon Felip, talla la cinta per inaugurar la plaça del Doctor Perelló, situada al davant de les escoles públiques i al costat de l'església i l'Ajuntament. Els assistents a l'acte que apareixen a la imatge són, d'esquerra a dreta, mossèn Pere Puigbò, Francesc Calafell (al darrere, amb un llibre a la mà), Antonio Gasol Permanyer, Ramon Morros Puignou, Joan Serra, Alberto Fernández Gelabert (governador de Lleida), Ramon Morros Pinyol i Ramon Felip.

(Fotografia: Jaume Calafell. Rosa Calafell Navarro)

807

808

809

810

811

812

813

811

Sant Guim de Freixenet, vers 1958. Visita a Sant Guim del governador civil de Lleida, Alberto Fernández. La comitiva passa pels que ara són els carrers d'Enric Granados i Ricard Viñes. A la primera línia del grup veiem, d'esquerra a dreta, Josep Iglesias, jutge de pau; mossèn Pere Puigbò; Alberto Fernández Gelabert, governador; Ramon Felip Pont, alcalde de Sant Guim des del 1958 fins al 1972, i Josep Escolà, agutzil.

(Fotografia: Jaume Calafell. Anna M. Riera Lluch)

812

Cervera, 21 de maig de 1960. Un dels arcs de benvinguda dels diversos que lluïa Cervera amb motiu de la visita que va fer a la ciutat Carmen Polo, esposa del general Franco, per veure part d'una representació de la Passió al teatre Círculo, en sessió de tarda. Els arcs seguien el recorregut de la comitiva, que partia de l'avinguda de Catalunya, passava per la plaça de Sant Miquel i arribava a la plaça de Santa Anna, on les autoritats li donaren la benvinguda.

(Família Pedrós)

813

Cervera, 21 de maig de 1960. Autoritats i públic expectant per l'arribada de Carmen Polo (esposa del general Franco), acompanyada de les seves nétes, que va visitar Cervera per veure una representació extraordinària de *Cristo, misterio de pasión*, al teatre Círculo. La recepció es va fer a la plaça de Santa Anna, al peu del monument als Caiguts (esquerra), i va estar presidida pel governador civil, el bisbe de Solsona, l'alcalde de Cervera Antonio Xuclà, i el consistori en ple. En primer terme i de perfil, es poden reconèixer les esposes de les autoritats, entre les quals, d'esquerra a dreta, Isabel Elias, Ignàsia Comas, l'esposa del governador i la dama de companyia de Carmen Polo.

(Fotografia: Josep M. Serés Ubach. Gómez Grau)

814

Cervera, 24 de març de 1963. Visita a Cervera de Manuel Fraga Iribarne, ministre d'Informació i Turisme —a la imatge acompanyat, d'esquerra a dreta, d'Antoni Aige Pascual (president de la Diputació), José Antonio Serrano Montalvo (governador civil), general Hernández Álvarez (governador militar) i Rodríguez Estevan (sotscap provincial del Movimiento)—, amb motiu de la qual es van erigir dos arcs de triomf, l'un —el que es veu a la fotografia— a càrrec de la Cambra de Comerç, al carrer de Santa Anna, i l'altre a càrrec del Patronat de la Passió. Manuel Fraga va assistir a la representació de *Cristo, misterio de pasión*, i va presidir els actes del pregó de la Passió, dut a terme per l'abat de la Santa Cruz del Valle de los Caídos, fra Justo Pérez de Urbel, al paranimf de la Universitat.

(Família Cuñé)

815

Cervera, 21 de maig de 1960. Carmen Polo (esposa del general Franco), amb les seves nétes María del Carmen i María de la O Martínez-Bordiu Franco, visita Cervera i assisteix a la representació extraordinària de *Cristo, misterio de pasión*. A la fotografia es dirigeix al teatre Círculo acompanyada de l'alcalde Antonio Xuclà (darrere d'una de les nétes) i la seva esposa Ignàsia Comas.

(Fotografia: Gómez Grau. Joan Salat)

816

Cervera, 20 d'octubre de 1963. Acte acadèmic, al paranimf de la Universitat de Cervera, amb motiu de la celebració del Dia de la Província. Aquesta diada la va instaurar la Diputació i se celebrava cada any en una de les capçaleres de partit judicial. Començava el diumenge anterior i durant tota la setmana es realitzaven diverses activitats: exposicions, representacions teatrals, conferències i concerts. Els que apareixen a la fotografia són, d'esquerra a dreta, un personatge desconegut, Rodríguez de Miguel (sotssecretari de Governació), José Antonio Serrano Montalvo (governador civil), Sr. Aleixandre (director general d'Ensenyament Laboral), Antoni Aige Pascual (president de la Diputació) i Josep M. Razquin (alcalde), que fa el discurs de benvinguda.

(Joan Salat)

817

Cervera [Madrid], 6 de novembre de 1963. Audiència, al Palau del Pardo, del cap d'Estat, el general Francisco Franco (d'esquena), a la Junta Superior del Patronat de la Passió, que li fa entrega de la primera medalla d'or del Patronat amb motiu del 25è aniversari de les representacions de *Cristo, misterio de pasión*. El mateix dia, Manuel Fraga Iribarne, ministre d'Informació i Turisme, els va comunicar que el Ministeri havia aprovat la realització del complex turístic de Cervera, amb la construcció del Gran Teatre i un hotel. A la imatge veiem, d'esquerra a dreta, Emili Rabell, Joan Salat, Ramon Cuñé, Josep M. Razquin i el governador civil José Antonio Serrano Montalvo.

(Família Cuñé)

814

815

816

817

818

819

820

821

818

Vergós Guerrejat (municipi d'Estaràs), 1964. Inauguració del telèfon públic, a càrrec del governador civil de Lleida.

1. Ramon Cuñé, 2. Josep M. Razquin, alcalde de Cervera, 3. (personatge no identificat), 4. Domingo Codina, 5 i 6. (personatges no identificats), 7. Gabriel Majà, 8. José Antonio Serrano Montalvo (governador civil), 9. Antoni Aige Pascual, president de la Diputació, 10. Josep Maria Golanó.

(Família Rubió)

819

Cervera, 25 de juliol de 1966. Manuel Fraga Iribarne, ministre d'Informació i Turisme, és nomenat president d'honor del Patronat de la Passió de Cervera. La imatge recull el moment en què l'alcalde, Josep M. Razquin, en presència del governador civil, José Antonio Serrano Montalvo, li ofereix el títol.

(Fotografia: Gómez Grau. Joan Salat)

820

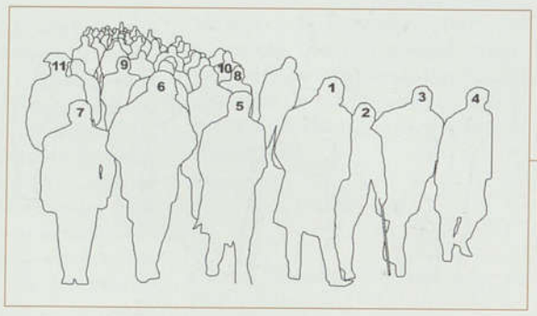
Cervera, 8 de novembre de 1964. Acte d'entrega de les claus dels habitatges del barri dels Ametllers, que va estar presidit pel governador civil de Lleida, José Antonio Serrano Montalvo; l'alcalde de Cervera, Josep M. Razquin, i el tinent d'alcalde, Joan Salat. La imatge capta el moment en què es dóna el títol de propietat d'una de les cases al senyor Ramon Falip. Aquesta actuació s'incloïa en el context de les celebracions dels "25 años de paz", és a dir, un quart de segle del govern de Franco. Totes les poblacions van intentar accelerar o retardar les obres que estaven duent a terme per poder-se implicar en aquest esdeveniment. A Cervera es van inaugurar, el mateix dia, les obres realitzades a la planta baixa de la Paeria, i aquell any es van refer l'àguila i el templet del campanar esquerre, que hi faltaven des de feia gairebé cinquanta anys.

(Fotografia: Gómez Grau. Joan Salat)

821

Cervera, 13 de novembre de 1966. Eleccions municipals per elegir dos regidors en representació del terç familiar, en les quals només podien votar els caps de família. La imatge recull el moment en què Amadeu Biosca, president de la mesa electoral, recull el vot de Joaquim Corrales, davant d'Antonio Salat. El resultat va ser de 485 vots per a Jaume Aldabó Bergadà, 375 per a Ramon Carbonell Segura, 349 per a Antonio Cuadros Viles, i 325 per a Enric Carcasona Tous. Resultaren elegits Jaume Aldabó i Ramon Carbonell.

(Joan Salat)

822

822

Rubinat (municipi de Ribera d'Ondara), 7 de desembre de 1967. Instant en què les autoritats es dirigeixen a l'antic emplaçament del castell per inaugurar la portada d'aigües al poble, on van ser beneïdes pel bisbe de Solsona, José Bascuñana Llopes. El governador civil va descobrir una làpida commemorativa, amb la inscripció següent: "Bajo la paz del Caudillo de España, Francisco Franco, el agua, siempre ansiada y nunca conseguida, llegó a Rubinat, para servir al desarrollo y bienestar. Fue inaugurada por el Excmo. Sr. Gobernador Civil, don José Antonio Serrano Montalvo". Seguidament les autoritats van anar a Sant Antolí per inaugurar el centre recreatiu La Amistad. La imatge correspon a l'època en què Rubinat formava part del municipi de Sant Pere dels Arquells.

1. José Antonio Serrano Montalvo (governador civil), 2. Ramon Jaume i Bosch (alcalde de Sant Pere dels Arquells), 3. Antoni Aige Pascual (president de la Diputació), 4. Joan Tena Forns (secretari de l'Ajuntament del municipi), 5. Teodoro Carles Canela (regidor), 6. Antonio Raich Montalla (regidor), 7. Josep M. Ubach (regidor), 8. Salvador Rocagené (alcalde de Talavera), 9. Ramon Canela Roca, 10. García Hidalgo, 11. Lobo (guàrdia civil).

(Fotografia: Gómez Grau. Francisco Segura Carles)

823

Cervera, 31 de març de 1968. Visita a Cervera de Manuel Fraga Iribarne, ministre d'Informació i Turisme, per assistir a la representació de *Cristo, misterio de pasión* al Gran Teatre inaugurat l'any anterior.

(Família Cuñé)

824

Cervera, 26 de juliol de 1968. Primera visita a Cervera del governador civil José M. Martínez Val, en la qual va poder veure la Universitat (moment que recull la fotografia), el complex turístic del Gran Teatre de la Passió, l'Arxiu Municipal (on va rebre les explicacions d'Agustí Duran i Sanpere), l'església de Santa Maria i l'Ajuntament (on va imposar a Joan Salat la Medalla d'Or de l'Orde de Cisneros). A la imatge veiem en primer terme, d'esquerra a dreta, dos personatges no identificats, Josep M. Razquin Jené (alcalde), María Pilar Martínez (filla del governador), José M. Martínez Val (governador civil), un personatge no identificat, Antonio Torroja (rector honorari de la Universitat de Barcelona i president del Patronat Universitari de Cervera), Joan Salat (tinent d'alcalde) i Carlos Enríquez Barona (director de l'Institut Laboral Antonio Torroja).

(Joan Salat)

823

825

Cervera, 9 de novembre de 1968. Homenatge a Josep M. Razquin amb motiu del seu nomenament com a president de la Diputació de Lleida —ho va ser fins l'any 1974. A la imatge, que recull un moment de l'acte de lliurament del bastó de comandament, obsequi de la corporació i la ciutat, hi apareixen, d'esquerra a dreta, Joan Salat (tinent d'alcalde), Josep M. Razquin (alcalde), José M. Martínez Val (governador civil) i el general Adolfo García Calvo (governador militar).

(Fotografia: Gómez Grau. Joan Salat)

824

826

Sant Pere dels Arquells (municipi de Ribera d'Ondara), 4 de gener de 1969. Visita del governador civil de Lleida, José M. Martínez Val, que també va visitar els pobles de Rubinat, Talavera, Pavia, Pallerols i Sant Antolí. A la primera fila veiem, d'esquerra a dreta, Hermenegildo Colom Fontanelles, Ramon Jaume i Bosch (alcalde de Sant Pere dels Arquells), José M. Martínez Val (governador civil), Josep M. Razquin Jené (president de la Diputació), Emilio Sarri (de cal Bòria, alcalde de Sant Antolí i Vilanova) i el fill del governador civil. La imatge correspon a l'època en què Sant Pere dels Arquells i Sant Antolí i Vilanova eren municipis independents. L'any 1972 es van unir per formar el nou municipi de Ribera d'Ondara.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

825

826

827

828

829

827

Cervera, 9 de novembre de 1969. Acte acadèmic en commemoració del cinquè centenari de les capitulacions dels Reis Catòlics, celebrat al paranimf de la Universitat de Cervera, on el marquès de Lozoya va pronunciar la lliçó magistral sota la presidència del ministre de Justícia. Moments abans s'havia descobert una placa a l'antiga església de Sant Bernat (que és al costat de l'Auditori i s'havia restaurat feia poc), lloc en què, el 5 de març de 1469, el rei Ferran de Sicília va rebre els emissaris de la princesa Isabel de Castella i va jurar les clàusules de les capitulacions matrimonials. Ferran tenia en gran estima Cervera i hi passava llargues temporades. Fins i tot hi va tenir un fill natural amb Aldonça d'Ivorra, Alfons d'Aragó, que va ser arquebisbe de Saragossa i governador de la Corona d'Aragó. A la imatge veiem, d'esquerra a dreta, a la taula presidencial, Joan Salat, alcalde; José Bascuñana Llopes, bisbe de Solsona; José M. Martínez Val, governador civil; Antonio M. de Oriol y Urquijo, ministre de Justícia i notari major del Regne; el general en cap de la divisió de muntanya Urgell núm. 4; Juan de Contreras y López de Ayala, marquès de Lozoya, president de l'Institut d'Espanya, i d'altres personatges no identificats.

(Fotografia: Gómez Grau. Joan Salat)

828

Cervera, 22 de març de 1969. Presa de possessió de Joan Salat Tarrats com a alcalde de la ciutat, en presència de Josep M. Razquin Jené, president de la Diputació i antecessor seu en el càrrec. En segon terme veiem el governador civil, José M. Martínez Val. Joan Salat havia entrat a l'Ajuntament el 2 de febrer de 1958, com a regidor en representació del terç familiar, i es va mantenir en el càrrec d'alcalde fins l'any 1995.

(Joan Salat)

829

Cervera, 7 de juliol de 1970. Primera vinguda a la ciutat del governador civil José Aparicio Calvo-Rubio per visitar els llocs de més interès. A la imatge —d'esquerra a dreta—, Antonio Oriol Pinós, Josep Vall Marsà (president de la Cooperativa, que va succeir Ramon Vidal Trull, traspassat aquell any), José Aparicio Calvo-Rubio (governador civil), Joan Salat (alcalde) i Josep M. Razquin Jené (president de la Diputació de Lleida) recorren les instal·lacions de la Cooperativa del Camp Comarcal de Cervera.

(Joan Salat)

830

831

832

833

834

830

Cervera, 17 de gener de 1971. Desfilada militar pel passeig de Jaume Balmes, davant de les autoritats civils i militars. La desfilada, presidida pel capità general de la IV Regió Militar Alfonso Pérez-Viñeta y Lucio, va ser un dels actes organitzats amb motiu de la diada de germanor entre el poble i l'Exèrcit, en commemoració del XXXII aniversari del que aleshores es considerava, des dels cercles oficials, l'alliberament de Cervera. L'entrada de les tropes nacionals a la ciutat, durant la Guerra Civil, es va esdevenir el dia 16 de gener de 1939. A la imatge també podem reconèixer Josep M. Razquin Jené (president de la Diputació), José Aparicio Calvo-Rubio (governador civil) i Joan Salat (alcalde).

(Fotografia: Jaume Bonjoch. Joan Salat)

831

Guissona, 20 de gener de 1972. Josep M. Grau Morros, secretari de l'Ajuntament durant quaranta-cinc anys, rep la Medalla al Mèrit Civil amb motiu de la seva jubilació esdevinguda l'any anterior. L'acte es va celebrar a l'Ateneu de Guissona. A la imatge apareixen Josep M. Grau Morros, José Aparicio Calvo-Rubio (governador civil), que posa la medalla a l'homenatjat, el general Manuel de Lara del Cid (governador militar) i un personatge no identificat.

(Xavier Mercadé Faus)

832

Guissona, 20 de gener de 1972. L'actual col·legi públic Ramon Faus i Esteve va entrar en funcionament durant el curs 1969-1970. L'any 1972, quan encara s'anomenava Grupo Escolar i s'hi feien obres d'ampliació, va ser inaugurat oficialment. A la fotografia, que recull el pas de la comitiva d'autoritats congregades per aquest motiu, s'hi pot veure l'alcalde Xavier Mercadé (al centre, en primer terme) acompanyat dels governadors civil —José Aparicio Calvo-Rubio— i militar —el general Manuel Lara del Cid (a la seva esquerra)—. Ramon Faus i Esteve (Guissona, 1902 - Barcelona, 1987) era notari i va formar part de la comissió de compiladors del dret civil català. És autor d'una extensa obra jurídica.

(Fotografia: Gómez Vidal. Xavier Mercadé Faus)

833

Guissona, 20 de gener de 1972. Les autoritats civils i militars de la província passen revista a les forces de la Guàrdia Civil amb motiu de la inauguració de la seva nova caserna a la vila, coincidint amb la Festa Major d'hivern. A la imatge podem reconèixer el governador civil, José Aparicio Calvo-Rubio, amb abric fosc, i a la seva esquerra el governador militar general Manuel de Lara del Cid.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

834

Sant Guim de Freixenet, 25 de febrer de 1972. Presa de possessió de Josep Pont Marcé, a les escoles nacionals, com a alcalde de Sant Guim de Freixenet, càrrec que ocupà des del 1972 fins al 1987. Els alcaldes d'aquell temps eren nomenats directament pel governador de la província. A banda de Josep Pont, els assistents a l'acte són, d'esquerra a dreta, Ramon Turull Vicens, regidor; Francesc Domènech Bosch, secretari de l'Ajuntament de Cervera; Felicito Azcona, regidor de l'Ajuntament de Sant Guim de Freixenet; Ramon Cuñé Ribera; Pere Solsona, agutzil; Joan Serra Padrós, tinent d'alcalde de Sant Guim de Freixenet; Joan Salat Tarrats, alcalde de Cervera; Josep M. Razquin Jené, president de la Diputació, i Ramon Felip Pont, alcalde de Sant Guim fins al 1972.

(Fotografia: Jaume Calafell. Josep Pont Marcé)

835

836

837

838

835

Cervera, 25 d'octubre de 1972. Imatge de la inauguració del nou quarter de la Guàrdia Civil de Cervera en el moment en què, actuant de padrina, Antònia Noguera, esposa de l'alcalde Joan Salat, fa entrega d'una bandera espanyola, obsequi de la ciutat, al tinent José Rodríguez Companys i al tinent coronel José García Castillo. L'edifici va ser construït, amb un pressupost de 3.000.000 de pessetes, sobre terrenys cedits pel municipi.

(Fotografia: Taboas Souza. Joan Salat)

836

Les Pallargues (municipi dels Plans de Sió), estiu de 1976. Visita del governador civil Luis Mardones Sevilla. Les banderes espanyola i catalana engalanaven la façana de l'Ajuntament, construït el 1901. Posteriorment l'edifici es va remodelar per allotjar les noves instal·lacions municipals, i en una nova reforma la façana es va deixar a pedra vista.

(Fotografia: Mn. Maurici Cirera. Família Mora)

837

La Tallada (municipi de Sant Guim de Freixenet). 25 d'octubre de 1972. Acte d'inauguració de l'enllumenat públic de la Tallada. A la primera fila de la comitiva podem veure, d'esquerra a dreta, Joan Salat, alcalde de Cervera; Josep Farrés, alcalde pedani de la Tallada i regidor de Sant Guim; José Aparicio Calvo-Rubio, governador civil de Lleida; Josep Pont Marcé, alcalde de Sant Guim, i Josep M. Razquin, president de la Diputació de Lleida.

(Fotografia: Jaume Calafell. Josep Pont Marcé)

838

Cervera, anys 1920. Comitiva fúnebre pel passeig de la Universitat, amb els homes davant i les dones darrere. L'enterrament fou en dia laborable, com es pot deduir pels tendals desplegats de les botigues. A l'esquerra de la imatge es pot veure el forn de pa de ca l'Andreu, propietat de la família Pomés, i al fons, amb un rellotge al balcó del primer pis, la rellotgeria Alfons Mañoz, que posteriorment va ser la rellotgeria de cal Codina.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

839

839

Cervera, anterior al 7 d'abril de 1888. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Fernando Granell, Ventureta Foix, Josep Aldomà / Manel Minguell, Agustí Duran Farreras (pare de l'historiador), Jeroni Montiu, Pere Vilaseca, Ramon Capell / Francesc Jené Rovira (mort el 7 d'abril de 1888), Leandre Tarragó, Fulgencio Alcaraz i senyor Foix. No hem pogut esbrinar quin va ser el motiu de la reunió d'aquests personatges, però recomanem la lectura del llibre de Faust de Dalmases *De la Cervera vuitcentista. Records de noi* (Cervera, 1934), on descriu d'una manera precisa l'època que els va tocar viure.

(Família Razquin)

840

Cervera, 1900-1915. Grup curiós d'unes dues-centes noies col·locades —probablement per fer la fotografia— a la plaça Major, d'esquena a l'Ajuntament. És possible que el motiu de la trobada fos la realització d'uns exercicis espirituals.

(Núria Oliveres)

841

Cervera, 16 de juliol de 1930. D'esquerra a dreta, Enric Casanelles, Salvador Botines, Recasens (fill de Concabella), Martí Martí (de la Serradora), Manolo Rua (àlies *Patillas*, l'agutzil) i Pepe Vilanova, a la plaça Major. Aquests nois, que aleshores tenien uns quinze anys, van llençar un petard a cal Mano (bodega situada a l'actual carrer del General Güell) durant una revetlla. El Sr. Giribet (pare del músic Simó Giribet), propietari de la botiga de vins, els va denunciar, i en conseqüència l'Ajuntament els va castigar a escombrar els carrers de Cervera, vigilats per l'agutzil. Si bé aquests joves feien malifetes, també col·laboraven en actes cívics, concretament Enric Casanelles i Martí Martí van ser portadors de la bandera, en la processó que es va fer per la festivitat de Sant Magí, el dia 19 d'agost.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

840

841

842

842

Guspí (municipi de Sant Ramon), 1926. Amb motiu de la festa per l'arribada de la llum elèctrica, procedent de la línia de Sant Ramon, els habitants del poble posen a les escales d'accés a l'església de Sant Martí.

(Josep Farran Vilanova)

843

Cervera, 31 de setembre de 1942. Ferran Razquin Fabregat, al saló principal de la casa Massot-Dalmases, pronuncia la conferència "Cervera y su Universidad", que va ser premiada als Jocs Florals de 1942. A la imatge podem observar l'antiga magnificència de la decoració de la casa.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Razquin)

844

Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), 1951. Inauguració de la centraleta telefònica de la vila, que donava cobertura a tots els pobles de la rodalia.

1. Teresa Sarri, 2. Teresa Clària, 3. Pere Tomàs, 4. Maria Costa, 5. Coloma Prat, 6. Antònia Torrens, 7. Nuri Puig, 8. Josep Roca, 9. Josep Duran, 10. Emília Prat.

(Cal Pubilla)

845

Cervera, 4 de juny de 1967. En el 250 aniversari de la fundació de la Universitat de Cervera, el jurista d'ascendència cerverina i degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona, Francesc d'Assís Condomines i Valls (1901-1979), pronuncià la conferència "Prolongación de vida de la Universidad de Cervera", organitzada pel Casal. Francesc Condomines, que havia format part de la comissió dels compiladors del dret civil català, fou homenatjat pòstumament, el dia 11 de maig de 2001, en un acte acadèmic celebrat a l'antiga biblioteca de la Universitat de Cervera, organitzat per la Fundació Roca Sastre i la UNED amb motiu del centenari del seu naixement. A la imatge veiem, a més de l'il·lustre conferenciant, el president de l'entitat, Josep Riu, obrint l'acte.

(Joan Salat)

843

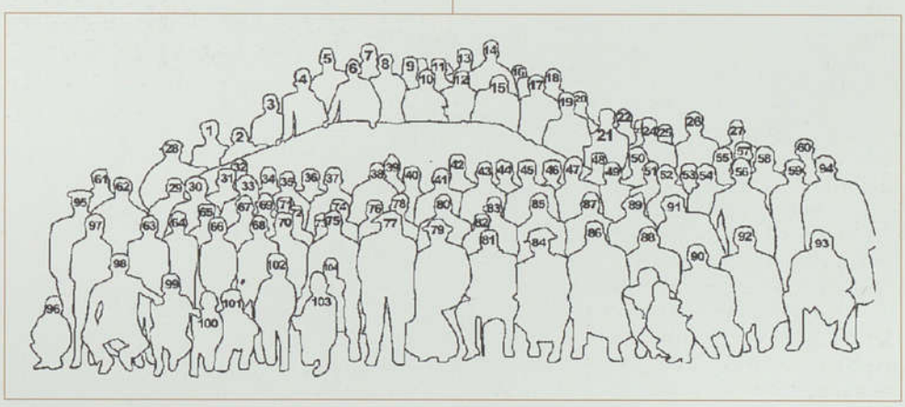
844

845

846

Les Oluges, 1959. La majoria dels homes del poble, davant de l'església, amb motiu de la celebració de la portada d'aigües al poble.

1. Jordi Solé Gumà (de cal Peretó), 2. Ramon Tarruella Balcells (de cal Pepet), 3. Ramon Tarruella Rius (de cal Pepet), 4. Ramon Mallol Vinyals (de cal Gasparó), 5. Jaume Miralles Tarruella (de cal Batiste), 6. Gaspar Morros Cortadelles (de ca l'Alsina o cal Celdoni), 7. Josep Gené Codina (de cal Bepus), 8. Antonio Tarruella Franquesa (de cal Siano), 9. Juan Bertran Ibáñez (de cal Vicenç), 10. Ramon Mestres Codina (de cal Sabaté), 11. Ignasi Codina Cortadelles (de cal Griset), 12. Melcior Rosinés Arques (de cal Calces), 13. Ramon Segura Estany (de cal Foix), 14. Lluís Esplugues Berengué (de cal Ramonada), 15. Joan Carreras Sans (de cal Potreta), 16. Juan Codina Vives (de cal Pauet), 17. Ramon Prat Gené (de cal Carlos), 18. Enric Composada Freixes (de cal Masover), 19. Hermenegildo Rosinés Pintó (de cal Carabassa), 20. Josep Cortadelles Segura (de cal Caragol), 21. Domingo Codina Marquilles (de cal Daniel), 22. Juan Gorro Martorell (marit de la Sion de cal Morros), 23. Joan Castellà Guspí (de cal Ros), 24. Ramon Bertran Bartoli (de cal Bardiell), 25. Antonio Puig Franquesa (de cal Rito), 26. Jaume Llobera Vilaplana (de cal Gaspà), 27. Joan Morros Serradell (de cal Celdoni), 28. Joan Puig Franquesa (de cal Farré de la Costa), 29. Jaume Vives Quintà (de cal Fina), 30. Ramona Bonet Creus (de cal Valeri), 31. Francisco Vives García (de ca la Quica), 32. Felip Tarruella Vilaró (de ca la Tona), 33. Pepita Vives Quinta (de cal Mariano), 34. Marcelino Salat Cortadelles (de cal Maria-xica), 35. Pere Vilaró Tarruella (de cal Negre), 36. Gabriel Costa Mauri (de cal Vilaplana), 37. Salvador Mestres Codina (de cal Sabaté), 38. Ramon Prenyanosa Vinyals (de cal Julià), 39. Jaume Teixé Cortadelles (de cal Pau), 40. Josep Rosinés Solé (de cal Mateu), 41. Enric Gassó Pintó (de cal Menut), 42. Josep Capdevila Tarruella (de cal Bargués), 43. Antonio Font Iranzo (casat amb la Carmeta de cal Rito), 44. Ramon Vila Cinca (de l'Hostal), 45. Mateu Solé Casanovas (de cal Solé), 46. Josep Codina Solé (de cal Ton), 47. Josep Salat Cortadelles (de cal Maria-xica), 48. Domingo Sangés Carabassa (de cal Maria Rosa), 49. Francisco Codina Font (de ca l'Ignasi), 50. Joan Badia Pobill (de cal Castell), 51. (personatge no identificat), 52. El contramestre de l'obra, de Guissona, 53. Tomàs Morros Verdés (de cal Jaumet), 54. Ramon Codina Sangés (de cal Daniel), 55. Albino Codina Font (de ca l'Ignasi), 56. Mosso de cal Bansim, fill de Guimerà, 57. Rosendo Rosinés Solé (de cal Mateu), 58. Ramon Porta Solé (de ca la Bepa), 59. Ramon Rosinés Codina (de cal Farré), 60. Antonio Rosinés Pintó (de cal Segarra), 61. Domingo Bertran Casanoves (de cal Tomasset), 62. Antonio Pomés Sangés (de cal Birindola), 63. Ramon Rosinés Carulla (de cal Segarra), 64. Juan Porta Solé (de ca la Bepa), 65. Josep M. Capdevila Jové (de cal Bargués), 66. Ramon Felip (de ca l'Agneto), 67. Sebastià Llobera Vilaplana (de cal Gaspà), 68. Francisco Mestres Llobera (de cal Bargués), 69. Antonio Tarruella Balcells (de cal Pepet), 70. Vicenç Mestres Codina (de cal Bargués), 71. Ramon Tarruella (de cal Peret), 72. Manel Tarruella Ponsa (de cal Peret), 73. Josep Prat Ribes (de cal Ramongròs), 74. Lluís Prat Verdés (de cal Ramongròs), 75. Josep Tarruella Capdevila (de ca la Tona), 76. Joan Puig Carreras (de cal Rito), 77. Tinent de la Guàrdia Civil de Tàrrega, 78. Tomàs Puig Mestres (de cal Rito), 79. mossèn Josep M. Montanyà, 80. Josep Carreres Capdevila (de cal Ramon Carulla), 81. Joan Capdevila Carreres (de cal Boscà), 82. Joan Guspí Berguedà (de cal Pipanso), 83. Joan Guspí Carulla (de cal Pipanso), 84. Sergent de la Guàrdia Civil de Cervera, 85. Josep Capdevila Rosinés (de cal Boscanet), 86. Martí, l'encarregat de l'obra, 87. Ramon Porta Franquesa (de cal Capdevila), 88. Lluís Codina Prat (de cal Francès), amb el seu fill Josep i el seu nebot Ramon (de cal Ramon Carulla), 89. Felip Guspí Pijuan (de cal Bansim), 90. Josep Codina Mercè (de cal Francès), 91. Ramon Escrichs Codina (de cal Pauet), 92. Eduard Roca Vicenç (de ca l'Eduardo), 93. Ramon Cortadelles Carulla (de cal Caragol), 94. Baltasar Rosinés Codina (de cal Farré), 95. Ramon Carreras Gené (de cal Ramon Carulla), 96. Jaume Vives Farrera (de cal Fina), 97. Josep M. Vives Farrera (de cal Fina), 98. Melcior Porta Solé (de ca la Bepa), 99. Gregori Font Puig (fill de l'Antonio i la Carmeta), 100. Ramon Morros Cortadelles (de ca l'Alsina o cal Celdoni), 101. Enric Esplugues Solé (de cal Ramonada), 102. Francisco Solé Carulla (de cal Peretó), 103. Ramon Rosinés Cortadelles (de cal Carabassa), 104. Maria Carme Vives Farrera (de cal Fina).

(Fotografia: Gómez Grau. Mateu Solé Casanovas)

Lleure i cultura: l'oci formatiu

La Segarra és una terra de paisatge canviant, sense excessos. Els canvis d'estació no es manifesten amb un esclat voluptuós de colors, ans al contrari, la gamma cromàtica del verd predominant a la primavera s'imposa amb la mateixa serenor que la diversitat d'ocres i rogencs a la tardor.

La noció del temps va lligada molt estretament als cicles de la natura, i lentament, la roda vital dels segarrencs es confon amb aquesta, s'endinsa en la seva sensibilitat i configura el seu paisatge interior.

És per això que omplir el temps de lleure no ha estat mai un repte per a la nostra gent. Gaudir del *dolce far niente* moltes vegades és i ha estat la raó per la qual s'explica la simplicitat amb què la gent de la Segarra ha ocupat els seus moments de descans. Als pobles, un passeig per la carretera el diumenge a la tarda, una partida de cartes a la plaça, fer-la petar al sortir de missa o senzillament asseure's al pedrís de l'entrada de casa i escoltar el silenci, han estat les activitats més comunes abans que hom tingués el cotxe a la porta per fer una escapada a la vila o ciutat més properes.

Tard o d'hora, però, el ressò de la Renaixença arriba també a la nostra comarca i desvetlla en els seus habitants la consciència nacional, la recerca de la pròpia identitat col·lectiva i l'interès pel retrobament i la recuperació de les manifestacions culturals pròpies.

Fruit d'aquest esperit, i gràcies a l'esforç i compromís de molta de la seva gent, els segarrencs han pogut desenvolupar, en el marc del temps de lleure, l'activitat física, la sensibilitat i el sentiment.

Cervera, Guissona, Torà, Sant Guim de Freixenet, etc., han tingut cura d'aglutinar bona part de grups corals, orfeons, moviments i centres excursionistes, grups d'esplai per a infants i joves (moviment escolta, colònies d'estiu...), companyies de teatre, equips de futbol, bàsquet, associacions diverses, patronats, etc., que donen alternatives als moments de lleure i promouen i preserven el nostre patrimoni cultural.

En aquest capítol us presentem una mostra gràfica de gairebé totes les activitats a les quals els segarrencs hem acudit i acudim per expressar, compartir i gaudir en el temps de lleure i que són a l'abast de la majoria.

En el decurs del tema podrem veure com, amb el pas dels anys, el ventall de possibilitats s'ha anat engrandint i, al mateix temps, observar que totes aquestes pràctiques i manifestacions expliquen les actituds, idees i conductes compartits, que es basen en experiències comunes i que conformen la personalitat dels segarrencs com a grup social. (E.A.C.)

847

Granyanella. Fotografia d'una trobada d'amants de la cacera, una afició molt estesa en aquestes contrades. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Jaume Ubach, un personatge no identificat, Francesc Domènech Bosch, Joan Bravo Mestre, Joan Miret, Salvador Florensa / Fernando Pablos Vicente, Ignasi Arques, Ignasi Canosa de ca la Isabel, el general Güell, Josep Martí, Josep Cos, Cinto Oliveres / el germà d'Ignasi Arques, Lluís Puig (rellotger), Tarruella (de cal Racó), Melitón Silvestre i un altre caçador no identificat.

(Família Miret Cuenca)

847

848

848

La Guàrdia Lada (municipi de Montoliu de Segarra), 1970. Un grup de caçadors de conill, després de la cacera. A la dreta de la imatge es poden veure els conills morts. Els caçadors són, d'esquerra a dreta, Magí Gabarró, Ramon Roca, Josep Trilla, Salvador Gabarró, Manuel Farré i, ajupit al davant, Mariano Roig.

(Ramon Trilla)

849

Sanaüja, 1903. Grup de sanaüjans, amb el mestre Josep Mora, després d'una jornada de cacera, descansant i fent gresca a la font de Ferro, situada en un marge de la riera de Sanaüja i coneguda pel peculiar gust de ferro de l'aigua. Aquesta font fou durant molts anys el punt de subministrament d'aigua per al consum de la població, i sempre ha estat un referent com a espai lúdic. A la imatge apareixen, d'esquerra a dreta, el capellà de cal Farga, Aureli Porta (assegut damunt de la font i amb dos conills penjats a les espatlles), Manuel Porta, Domingo Pujol (que sosté un gos embolicat amb l'americana), Josep Mora i Ramon Noguer.

(Ramon Codina Massanès i família Porta)

849

850

Talavera, vers 1933. Fotografia feta a la tornada d'una jornada de cacera, al començament del carrer Major de Talavera. D'esquerra a dreta veiem, a la fila del darrere, Marcelino Farré, Ton Gené, Joan Sicart, Ramon Badia, un personatge no identificat, Josep Martí, un personatge no identificat, Tereseta Companys, Ignasi Companys, dos personatges no identificats, Quima de cal Ventureta i un altre personatge no identificat. Dels personatges asseguts a terra només s'han pogut identificar Ton Gené, Tereseta Martí (en segon i tercer lloc, respectivament) i, a la dreta de la imatge, Maria Badia.

(Cal Gramanet)

851

Cervera, 28 de maig de 1916. L'Orfeó Cerverí, una agrupació que ja existia el 1864 amb el nom d'Orfeón Cervariense, va ressorgir el 1914. El concert inaugural tingué lloc al Teatre Principal el dia 11 de juny, festivitat del Corpus. El cor estava dividit en tres seccions: els homes, abillats amb la gorra musca, típica d'aquestes terres; les noies, amb mantellina blanca, i els nens i nenes, amb barretina vermella i llaços blancs. A la imatge els veiem al passeig de l'Estació de Cervera, anant a fer un concert als Camps Elisis de Lleida.

(Núria Oliveres)

852

Cervera, octubre de 1916. Fotografia dels cantaires i els membres de la Junta Directiva de l'Orfeó Cerverí, entitat constituïda el 1914 (encara que, anteriorment, hi havia hagut l'Orfeón Cervariense), que va sobreviure aproximadament fins al 1923. El primer concert el van fer al Teatre Principal el dia 11 de juny, festivitat del Corpus. El discurs de presentació anà a càrrec de Francesc Xuclà, el qual proposà l'adquisició d'una senyera i la construcció del Palau de Música Cerverina.

(Fotografia: Lluís Olalde. Família Razquin)

850

851

852

853

854

853

Cervera, setembre de 1916. Sortida de la benedicció de la senyera de l'Orfeó Cerverí a la plaça Major, el primer dia de la Festa Major del Sant Crist. Actuaren com a padrins el bisbe administrador apostòlic de Solsona, Francesc d'Assís Vidal, i Rosa Maristany, filla del comte de Lavern. Després de la benedicció, Josep Cama, alcalde de Cervera, hi posà una llaçada, en senyal d'adhesió i estima. El disseny va ser obra de Lluís Lladó i el brodat el van fer les monges de la Sagrada Família, amb la col·laboració de les alumnes Maria Baquero, Ramona Jené, Maria Miró i Assumpció Segura. Els diners de l'import de la senyera es recolliren per subscripció popular.

(ACC)

854

Cervera, 29 de setembre de 1931. Secció Coral de la Joventut Republicana de Cervera a l'actual carrer del General Güell, en un dels actes de benvinguda al president Macià amb motiu de la seva visita a la ciutat.

(ACC)

855

856

857

855

Cervera, 1933. Cor del Casal Català, amb els nens asilats de la Casa de Caritat en primer terme.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

856

Guissona, 1943 o 1944. Imatge promocional del Conjunto Guixé, l'home orquestra de Guissona que va amenitzar durant un parell d'anys (1943-1944) festes majors i balls de les comarques de Lleida. Es tracta d'Antonio Guixé, que començà la seva trajectòria musical a la sala de ball del bar Modern de Guissona, d'on és fill. Més tard formà part del conjunt Iberia, activitat que alternava amb la seva carrera en solitari. L'actuació d'un dia es cobrava a 150 pessetes, però no ho feia tant per diners com pel plaer de viatjar i conèixer món. L'instrumental, que carregava tot sol, estava format per un acordió, una trompeta, un bombo i els platerets amb què interpretava un repertori de "bailables melodías y *hot*".

(Claudi Cortès Busquets)

857

Guissona, 1915. L'orquestra La Berra sorgí a Guissona al començament del segle XX. La major part dels seus músics tocaven instruments de vent i, malgrat la curta vida que sembla que va tenir el grup, molts d'ells van participar en els diferents conjunts que es van anar formant a la vila.

(Claudi Cortès Busquets)

858

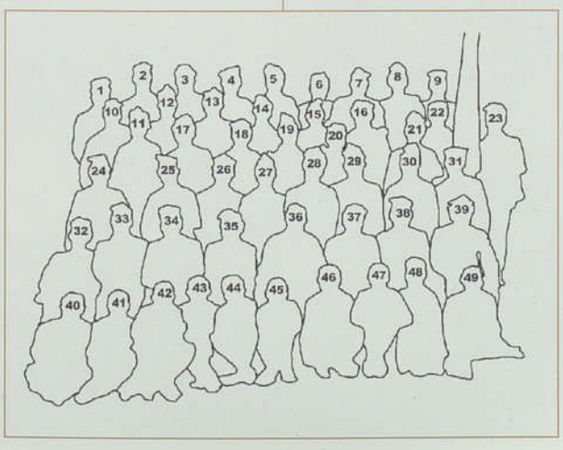

859

860

858

Cervera, anys 1950. Fotografia de la formació musical cerverina Nuevo Ritmo. Els components, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, són Francesc Oriol, Ramon Felip, Miquel Clotet, Josep M. Oriol / Fernando Orobitg, Rosa Hernàndez, Jesús M. Quintana i Ramon Bernaus.

(ACC)

859

Guissona, vers 1920. Josep Martí, a l'esquerra, reconegut professor de música, participa en una vetllada musical, probablement en una sessió de ball de diumenge a la tarda a cal Nins (avui cal Trullàs), un dels tres establiments —juntament amb el cafè de cal Sabater (avui cal Tàsies) i el Centre Catòlic— que disposaven de piano.

(Claudi Cortès Busquets)

860

La Guàrdia Lada (municipi de Montoliu de Segarra), 1914. Cor de la Guàrdia Lada, dirigit per mossèn Joan Manubens.

1. Antonio Roca, 2. Francisco Puig Calaf, 3. Joan Valls Creus, 4. Joan Elias, 5. Jaume Sala, 6. Ramon Bosch, 7. (personatge no identificat), 8. Salvador Roca Duch, 9. Jaume Anglarill, 10. Ramon Trilla, 11. Antoni Elias Trilla, 12. Josep Roca Orobitg, 13. Ramon Elias Roca, 14. Ramon Sala, 15. Ramon Gabarró Sala, 16. Alfonso Calafell, 17 i 18. (personatges no identificats), 19. Antonio Solé Maimó, 20, 21, 22 i 23. (personatges no identificats), 24. Antonio Ninot, 25. Josep Elias Roca, 26. Ramon Roca Orobitg, 27. Emili Roca, 28. Joan Serres, 29. Josep Roca Duch, 30. Ramon Gobern, 31. Josep Salat, 32. Josep Bordes, 33. Isidre Segarra, 34. Joan Roselló, 35. (personatge no identificat), 36. Mossèn Joan Manubens, 37. Ramon Duch, 38. Josep Roselló, 39. Ramon Gabarró, 40. Ramon Pont, 41. Antoni Roig, 42. Isidre Albareda, 43. Ramon Vidal, 44. Sebastià Vidal, 45. Joan Calafell, 46. Ramon Calafell, 47. Ramon Rosell, 48. Josep Gabarró, 49. Josep Manescal.

(Fotografia: José Reyes. Família Trilla)

861

861

Sanaüja, 1928. Abans de la Guerra Civil a Sanaüja hi havia tres locals on es feia ball cada diumenge: el de cal Cinca, conegut també com La Voliana, freqüentat per la gent de dretes; el de cal Vidrier (avui cal Mateu), Centre Català Republicà, també anomenat "dels federals", on anava la gent d'esquerres, i el de cal Font (avui cal Tirolet), anomenat L'Espardenyot perquè tenia una gran espardenya penjada al balcó, on anava la gent més jove d'esquerres i de condició més humil. Poc abans de la Guerra Civil fou clausurat el local de cal Vidrier i el ball de les esquerres passà a fer-se a la nova sala de cal Gualdo (avui ca l'Enric), anomenada L'Alegria. Després de la guerra ja només quedava un ball, primer a cal Cinca i després a cal Gualdo. Malgrat que la majoria de vegades els balls es feien amb gramola —després de la guerra se solien fer amb acordió—, algun cop eren amenitzats per l'orquestra del poble, que veiem a la imatge, formada sota la direcció dels germans Ramiro i Damià Rius, dos músics excel·lents. La continuïtat generacional d'aquesta orquestra es troba en la posterior orquestra Clipper. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Jaume Massanés, Ramiro Rius, Isidro Vilella, Valentí Mosella, Ignasi Estany / Jaume Cinca, Mariano Vilella, Damià Rius (director de l'orquestra) i tres personatges no identificats.

(Ramon Codina Massanés)

862

862

Sanaüja, anys 1950. Aquesta peculiar orquestra va formar-se per iniciativa de Ramiro Rius, que ensenyava solfeig a uns quants nens del poble i els va saber infondre el gust per la disciplina musical. El seu repertori anava des de la música de ball fins a les sardanes, i atesa la seva singularitat el grup va ser reclamat en algunes festes de pobles de la contrada, des dels volts de Solsona fins a Agramunt. Tot i que l'orquestra estava formada per més músics que no es veuen en aquesta imatge, que correspon a una festa que es va celebrar a la casa Cusell (actualment cal Bancaler), els que hi apareixen són, d'esquerra a dreta, Joan Solsona, Josep Giribets, Xavier Baró, Joan Pera, Pere Oliva i Amadeu Braut. En primer terme, actuant com a presentador de l'acte, Vicenç Baró.

(Teresa Muntó)

863

864

865

866

863

Sanaüja, anys 1960. Durant uns quants anys, la vinguda a Sanaüja dels Cors de Clavé per la Segona Pasqua era tot un esdeveniment. Aquests famosos cors eren descendents de les societats corals promogudes per Josep Anselm Clavé a mitjan segle XIX per tal d'elevar la cultura dels obrers mitjançant la música i el cant. Els cantaires eren rebuts amb gran gatzara i s'estaven al poble durant dos dies, on participaven en altres actes lúdics com ara partits de futbol que s'organitzaven amb motiu de la festa. El diumenge a la tarda se'ls feia un comiat multitudinari, moment al qual correspon aquesta fotografia, en què es poden veure, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep de cal Mònico, Lourdes Castany, un personatge no identificat, Joan de cal Valls, Maria de cal Tardà, Dolors de cal Seuva, el fill de Dolors de la Masia Blanca, Antonieta de cal Malagana, Carmeta de cal Canriu, Rosa M. de cal Picapalles, Margarida de cal Picapalles, Pepita de cal Peretó, Anita de cal Mosella, Aurora Mosella, Maria de ca la Manela, Encarnació de cal Gabirols, M. Dolors de ca l'Enric, Paquita de cal Canriu, Elisa de ca l'Enric, Concepció de cal Malagana, Bepa de cal Mílio, Mercè de cal Pepito, Josep M. de cal Solé, Joan de cal Manel i Cisco de cal Nando.

(Ramon Codina Massanès i M. Dolors Huguet)

864

Sant Guim de Freixenet, vers 1950. Cor parroquial d'homes que cantaven en els oficis i celebracions solemnes. D'esquerra a dreta, Josep Gomà Canela, Felicito Azcona, Josep Serra, Jaume Camps, Enric Lacueva, mossèn Jaume Pijoan, Antonio Cornellà, Ramon Morros, Ramon Felip, Josep Rovira, Ramon Farré, Enric Samsó, Gabriel Escolà i Joan Canela (organista).

(Fotografia: Jaume Calafell. Família Gomà Roca)

865

Sant Ramon, 1948. Músics en plena actuació, envoltats del jovent del poble, en una de les festes més concorregudes de la Setmana Santa, les caramelles del Diumenge de Pasqua. Per tal d'acompanyar els caramellaires, els músics acostumaven a interpretar dues peces, una sardana i un vals.

(Josep Codina Secanell)

866

Talavera, vers 1954. L'escolania de Talavera en una fotografia feta al camí de Pavia, un dia en què van anar a cantar en aquesta població. D'esquerra a dreta veiem Ramon Pont, Joan Ribas, Blai Roig, Ramon Farré, Artur Roselló, Marcel·lí Roca, mossèn Julià, Ubaldo Ribas, Francesc Trullols, Josep M. Figueras, Antoni Roca, Joan Rocaginé i Salvador Roig.

(Cal Roig)

867

867

Claret (municipi de Torà), 1965. Trio de músics local, format per Josep Farré, Manuel Grau i Joan Isanta, que es van reunir per amenitzar el ball de la Festa Major de Claret. D'altra banda, durant la segona meitat del segle XX van sorgir diverses formacions musicals estables a Torà, com ara l'Orquestrina Jolonch, Los Reyes del Jazz o Los Cristianos.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

868

Torà, vers 1918. Acte festiu amb banda de músics a l'actual plaça de la Font, anteriorment plaça de la Torra.

(Jaume Coberó)

869

Torà, vers 1970. Festival musical celebrat al casal parroquial. Mossèn Jaume Vilardell dirigia un grup coral.

(Ramon Torné)

868

869

870

871

872

870

Torà, 1969. Els festivals d'escala en hi-fi van proliferar durant els anys seixanta i setanta. La seva popularitat es veia emparada per la massiva assistència d'amics i familiars a les representacions, com en aquesta que amb el nom de "Viva la Gente" es realitzà al Casal de Torà. D'esquerra a dreta, Carme Cases, José Crespo, Robert Sala, Montserrat Sala, Jordi Font, Josep M. Santesmasses i Manuel Sangrà.

(Josep M. Santesmasses)

871

Palou (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1963. Durant la dècada dels anys seixanta el rector de Palou, mossèn Joan Escales, va organitzar moltes activitats al poble. Una de les de més ressò va ser la creació de l'anomenada "Tuna" de Palou, integrada per jovent del poble de diferents edats que, sota la seva direcció, va fer fruir durant força temps la gent del poble i els pobles veïns amb les seves excel·lents interpretacions. Els integrants del grup, a la imatge, són, d'esquerra a dreta, Ramona Pla, Mercè Cases, M. Carme Muixí, Tereseta Escolà, Flavià Puig, Joan Sabartés, Pere Muixí, Josep Sabartés, Ramon Escolà i Vicenç Escolà.

(Flavià Puig Boleda).

872

Torà, 1920. La Federació dels Cors de Clavé va promoure l'expansió del moviment coral per Catalunya, que va arrelar també a Torà amb la formació de la Unió Coral Toranesa, els membres de la qual apareixen en aquesta imatge a les escales de la "porta falsa" de l'església de Sant Gil.

(Fotografia: J. Pérez. Jaume Coberó)

873

Cervera, 1958-1959. Fotografia de la colla sardanista Jovencells a l'envelat del Casal de Cervera, on podem veure, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Ramon Camps, Miquel Oró, Benito Olesti, Josep M. Armengol, Josep Corbera / Montserrat Guspí, Carme Ortiz, Concepció Puig i M. Dolors Curt, els components de la colla que en van ser els fundadors.

(Montserrat Guspí)

874

Cervera [Lleida], 1962. Imatge de la colla Nova Segarra, que va debutar l'1 de maig de 1962 a Lleida i va tenir una continuïtat d'aproximadament uns quinze anys. L'experiència dels dansaires de la colla, molts dels quals hi eren des del moment de la fundació, la va situar durant un bon grapat d'anys en els primers llocs del Campionat Provincial de les Terres de Lleida. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Jaume Miret, Vicenç Baró, Ferran Bacardí, Lluís García / Antònia Miret, Dolors Tosal, Anna M. Tosal i Pilar Rovira.

(Família Pedrós Vila)

875

Cervera [Manresa], 1962. Membres femenines de la colla Joia de Cervera —Conxita Bonjoch, Pilar Pérez, Dolors Vila i Ramona Comas, d'esquerra a dreta—, en una fotografia feta a Manresa, població on aquesta colla va debutar, el febrer de 1962, durant les Festes de la Llum. Va participar en tots els concursos d'aquest any fins a la Festa Major de Cervera, que se celebra al mes de setembre. El 1963 es va desfer i els seus membres van passar a formar part de la colla Jovencells.

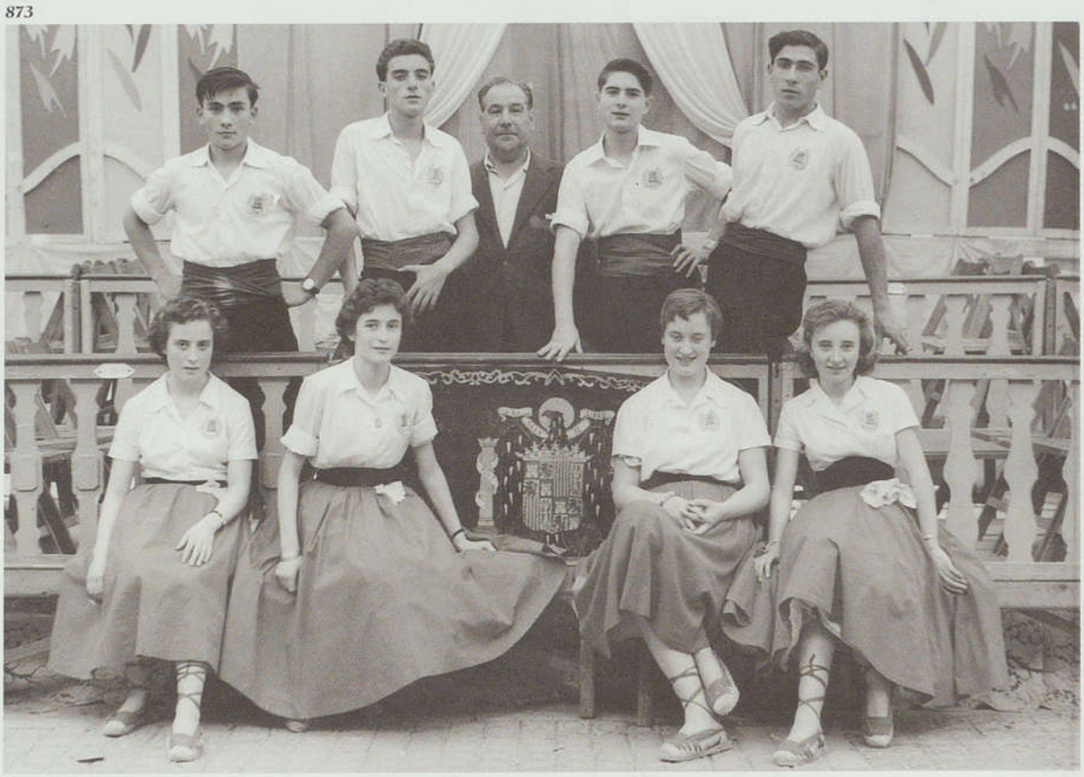
(Família Pedrós Vila)

876

Cervera [Font-romeu], 1971. La fotografia, feta a Font-romeu (Cerdanya francesa), mostra la segona generació dels Jovencells de Cervera. Aquesta colla, fundada el 1958-1959, ha comptat amb la participació de molts joves cerverins, alguns dels quals formats al planter de la colla Demà Jovencells. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Àngel Martínez, Josep Puig Castellà, Joaquim Escudé, Jeroni Calafell, Obduli Gabaldà, Pere Valverde / Carme Tella Barrachina, Mercè Segués, Ramona Citoler, Dolors Vila, Carme Bonet, Felisa Cos.

(Família Pedrós Vila)

873

874

875

876

877

878

879

877

Guissona, 10 de setembre de 1955. Concurs de sardanes a la plaça del Bisbe Benlloch —popularment anomenada "la pista"— amb motiu de la Festa Major de Guissona. La colla Dansaires del Claustre, en primer terme a l'esquerra, feia la seva primera actuació pública.

(Miquel Graells Farré)

878

Guissona, 1951. Membres de la colla sardanista Montserrat, en actiu durant tres anys. La fotografia es va fer davant del pati de les Monges, durant la Festa Major, en la qual diferents colles de la vila participaven en el concurs de sardanes convocat cada any per aquestes dates. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Carme Santesmasses, Inés Llordés, Maria Camps, Teresa Gimeno / Xavier Santesmasses, Joan Farré, Josep M. Grau i Jaume Torres.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

879

Sanaüja, 1965. Fotografia de la colla sardanista Novells Dansaires, que es va crear a Sanaüja per iniciativa d'un grup de joves després que mossèn Xavier Carrera —acabat d'arribar de la Sentiu— hagués ensenyat, amb l'ajuda del magnetòfon, a ballar sardanes a tot el jovent del poble. A la imatge apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep M. López, Joan M. Garganté, Joan M. Oliva, mossèn Xavier Carrera, Ramon Potensà, Ramon Zaldo, Josep M. Potensà, Xavier Baró / Carme Julió, Maria Muntada, Montserrat Pons, M. Dolors Rius i Rosa Jovell.

(Família Garganté)

880

Torà, 1968. Aplec sardanista, celebrat el 6 d'octubre de 1968 al camp de les escoles. Les edificacions que es veuen a la imatge corresponen al projecte republicà de les escoles, iniciat l'any 1937.

(Jaume Coberó)

881

Torà, 1972. Diada del pas de la Flama de la Sardana, en una fotografia feta a la plaça de la Creu. L'alcalde Magí Coscullola apareix a l'esquerra de la imatge.

(Jaume Coberó)

882

Guissona, 1956. Demostració de balls —anomenats en aquell temps— "regionals", a la plaça del Bisbe Benlloch, amb motiu dels actes de cloenda dels cursos que Falange Española y de las JONS organitzava al llarg d'un mes. Capacitaven per a l'obtenció del títol de Servei Social, imprescindible per a certs assumptes oficials i per a l'exercici de determinades professions, com ara la de mestres. D'esquerra a dreta, Carme Armengol, Xavier Santesmasses, Rossend Solé i Dolors Caelles.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

883

Guissona, 1952. Quatre membres del grup de dansaires que va animar la festa de coronació de la Verge del Claustre. L'uniforme d'aquesta colla, formada per una desena de nois, constava d'una armilla vermella, camisa i pantalons blancs, faixa de color blau (en referència a la Mare de Déu) i espardenyes de vetes vermelles. Aquesta colla de bastoners va estar en actiu només l'any 1952. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep Tresens, Josep Tresents Mingot, Joan Sala Mas / Eloi Minguell Garganté.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

884

Massoteres, 1961. A la plaça, al peu del campanar, les noies del municipi celebren la Pasqua de Resurrecció amb un ball de bastons, que és una dansa dramatitzada que es balla amb un bastó a cada mà i picant, alternativament, amb el bastó del company de la dreta i amb el de l'esquerra; en alguns moments se simultaniegen els dos costats, i en d'altres, com mostra la fotografia, es deixen els pals creuats a terra per dansar entre els espais que marca la creu formada.

(Ramon Viladrosa)

880

881

882

883

884

885

886

885

Sant Guim de Freixenet, vers 1945. Al bosc del camp de futbol, els components de l'esbart dansaire de Sant Guim després d'haver fet una actuació a la mitja part d'un partit de futbol. L'actuació va consistir en una exhibició de ballets amb motiu del nomenament de mossèn Jaume Pijoan com a rector del poble. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Ramon Gasol, Josep Serra, Josep Cornellà, Josep Torné de Calaf (director), Josep Gomà, Ricard Brufau / Cecília Farrés, Maria Domingo, M. Lluïsa Guitart, M. Lluïsa Rovira i Isabel Escolà.

(Família Gomà Roca)

886

Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), 1948. D'esquerra a dreta, Rosa Sarri, Antònia Gassó, Elena Cardona i Antònia Torrens ballant una jota al davant de l'antic local social de la vila.

(Antònia Torrens)

887

887

Torà, vers 1965. Actuació de l'esbart dansaire, que fou creat per Isidre Junyent i va acabar obtenint un notable reconeixement que el va dur fins i tot a TVE.

(Ramon Torné)

888

Pallerols (municipi de Talavera), 1948. Grup de bastoners del poble integrat per, d'esquerra a dreta, Jaume Vallès, Francesc Vallès, Joan Tous, Ramon Piqué, Joan Rafegas, Josep M. Sendra, Ramon Brufau i Antoni Carcasona.

(Josep Vallès)

889

Torrefeta (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1960. Ballets catalans a l'aleshores anomenada plaça del Rei. Organitzats conjuntament per la mestra de l'escola de Bellveí i la mestra de l'escola de Torrefeta, Josefina Camps, hi participaren nens i nenes d'ambdós pobles. A la imatge veiem, d'esquerra a dreta, Casimira Carranzuelo (de Bellveí), Josep M. Cucurull, Teresina Alsina (de Bellveí), Jaume Castellà i Maria Roser Gras.

(Joan-Plàcid Sala Montalà)

890

Cervera, 1927. Assaig d'un grup de teatre amateur al Centre Republicà, una entitat molt viva, integrada per l'esquerra cerverina, on hi havia cafè, biblioteca, coral i grup de teatre. El Casal Català de Cervera, per contra, representava la mentalitat conservadora.

(ACC)

888

889

890

891

892

893

891

Cervera, 3 d'abril de 1936. Quatre personatges d'*Estampes de la Passió*, de Rossend Perelló. D'esquerra a dreta veiem Teresa Capdevila, caracteritzada de Rebeca; Laura Canals, que interpreta el paper de Noemí; Montserrat Portella, que fa de Sara, i Antònia Rubinat, en el paper de Raquel.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

892

Cervera, 3 d'abril de 1936. Escena d'*Estampes de la Passió*, original de Rossend Perelló, interpretada per la Secció Teatre del Casal Català, sota la direcció de Josep Sambola. La representació d'aquesta obra, conformada per vuit estampes, inaugurava el Teatre del Casal de Cervera. A la fotografia podem veure com un centurió (Emili Rabell) increpa Jesús (Pere Quintana), mentre sant Pere (Josep Sambola) i sant Joan (Antoni Vallés) se'l miren espantats

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

893

Cervera, 7 de desembre de 1947. Representació de la sarsuela *La viejecita*. A Cervera, en aquests anys hi havia un grup d'aficionats al teatre, anomenat Cuadro Lírico de Educación y Descanso, que juntament amb actors professionals feien representacions de sarsueles, obres clàssiques i altres gèneres teatrals. En aquest cas, els cantants professionals eren Maria Llobet i Ramon Guallar. L'obra es va tornar a representar el 16 de gener de 1948, dins dels actes de celebració de l'aniversari de l'entrada dels nacionals durant la Guerra Civil. D'esquerra a dreta de la imatge veiem Amadeu Comorera, Ramon Bernaus, Jaume Bonjoch, Melcior Oriol, Josep Fort, Fernando Jiménez, Joan Colom, Visita Noguera, Maria Segarra i Maria Llobet?

(Joan Colom)

894

Cervera, maig de 1968. Gent al passeig de Balmes anant a una de les representacions de la Passió al Gran Teatre de Cervera. A la dreta de la imatge es pot veure la Universitat i, al fons, l'edifici de la Caixa, la pèrgola i el campanar. Cal remarcar la considerable quantitat d'autocars que es veuen al fons.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

895

Cervera, principi dels anys 1950. Representació de *Cristo, misterio de pasión*, a l'època de la Quaresma, obra escrita per Josep M. Sarrate i Emili Rabell i composició musical de Jesús Quintana. La tradició de representar la Passió està documentada a Cervera des del 1481, en què s'escenificava a l'interior de la parròquia i els personatges eren interpretats pels mateixos sacerdots, fins i tot en els papers femenins. Amb la prohibició, a partir Concili de Trento (1545), de les dramatitzacions dins dels temples, els veïns de Cervera van començar a representar-la, ells mateixos, fora del recinte religiós (a l'Arxiu es conserven sencers els textos de 1534). Les últimes representacions d'abans de la Guerra Civil van ser *Jesús de Natzaret*, d'Àngel Guimerà, i *Estampes de la Passió*, de Rossend Perelló (1936). A la fotografia veiem l'escena en què Jesús és davant de Pilat, amb Ramon Bernaus en el paper de Jesús. Joan Roca és el primer botxí de l'esquerra, Ramon Cuñé fa de Pilat i, al seu davant, Josep M. Miret i Ramon Minguell interpreten els personatges d'Anàs i Caifàs respectivament. Al seu costat, Lluís Ibáñez fa d'Isacar. La majoria dels decorats van ser realitzats pels germans Salvadó.

(Fotografia: Gómez Grau. Patronat de la Passió)

894

895

896

897

898

899

900

896

Cervera, principi dels anys 1950. Representació de *Cristo, misterio de pasión*, en temps de Quaresma. L'obra, que es va estrenar el 1940 al Teatre Principal, es va representar l'any següent al Teatre del Casal de Cervera, on va continuar fins al 1966, en què es traslladà al Gran Teatre. Enguany, l'any 2001, s'ha celebrat la funció número 600, després de seixanta-dues temporades ininterrompudes, amb l'única novetat que, des de l'any 1996, s'ha vingut representat uns dies en versió catalana i uns altres en versió castellana. A la fotografia veiem l'escena del Sant Sopar, en què Jesús és interpretat per Ramon Bernaus. Els altres personatges, d'esquerra a dreta, són Ramon Tàsies (com a Judes), Zacaries Esteve, Salvador Soteres, Antoni Martí, Josep Ortiz, Antoni Bové, Joan Vila (com a sant Joan), Jaume Morell, Ciprià Oriol, Pascual Puig, Josep Carcasona i Manel Sàrries. Actualment Amadeu Comorera és l'únic actor dels que van estrenar l'obra que encara continua interpretant-la.

(Fotografia: Gómez Grau. Patronat de la Passió)

897

Cervera, 8 de febrer de 1959. El grup teatral local Agrupación Scena —que va ser actiu entre es anys 1945-1946 i 1960— al Teatre del Casal de Cervera, un cop acabada la representació de l'obra *Assaig general*. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Isidor Rosich, Angelina Colom, Lluís Ibáñez, Ramon Camps, Antònio Oriol, Paquita Farran, Ramon Baró, Ramon Vilalta, Rosita Martí, / Ramon Cuñé, Josep M. Gomà, Leandre Badia i Anton Pedrós.

(Família Pedrós)

898

Cervera, 23 de novembre de 1969. Grup d'aficionats que participà en la representació de l'obra *48 horas de felicidad*, d'Alfonso Paso, al Gran Teatre de la Passió, en un dels actes de la IX Setmana de la Joventut. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep Manuel Seoane, Antonio Alexandre, Àngel Martínez, Joan Josep Morales / Josep Lloveras, Dolors Tosal, Joan Martorell (director de l'obra), Ramona Citoler, Josep M. Villarroya, Mercè Segués, Andreu Lacalle / Ricard Cots, M. Dolors Vila i Ramon Pedrós.

(Família Pedrós Vila)

899

Cervera, 1954. Rodatge de la pel·lícula *La Pecadora*, dirigida per Ignacio F. Iquino, a la plaça de Santa Anna. El portal del carrer de la casa Vega representava l'entrada de la casa de la protagonista, i figurava ubicada a la plaça Major. Els intèrprets principals van ser Carmen de Lirio, Armando Moreno i Rafael Romero Marchent. En aquesta escena es llançava aigua per tal de simular la pluja.

(ACC)

900

Cervera, 16 de gener de 1957. Representació de la sarsuela *La Generala* al Teatre del Casal de Cervera, interpretada pel grup Cuadro Lírico de Educación y Descanso, dins dels actes del XVIII aniversari de l'entrada dels nacionals durant la Guerra Civil. D'esquerra a dreta i de dalt a baix veiem alguns membres del cor: Núria Guàrdia, Miquel Pont, Isabel Vives, Roser Guàrdia, M. Dolors Guspí i Montserrat Guspí. Els intèrprets protagonistes de la sarsuela van ser, entre altres, Ricardo Mairal, Visita Noguera, Maria García, Maria Belda, Joan Colom i Amadeu Comorera, i l'orquestra estava dirigida per Jesús M. Quintana. Segons la revista *Segarra*, amb aquesta representació van obtenir un dels majors èxits de la temporada, amb la qual cosa van fer ressorgir aquest gènere després del poc interès que havien despertat altres muntatges d'aquell mateix any com ara *La Verbena de la Paloma* i *La del Soto del Parral*.

(Montserrat Guspí)

901

902

903

904

901

Cervera, 26 de desembre de 1969. Representació dels pastorets *Rosa de Betlem*, de Ramon Turull. Aquests pastorets, que en l'actualitat encara es representen sovint, es caracteritzaven per la seva tendresa i vessant còmica, amb uns personatges principals anomenats Buti i Farra. En aquesta fotografia podem veure, a l'esquerra, en Buti, representat per Joan Josep Morales; al mig, el personatge femení, la Sara, representat per M. Dolors Vila, i a la dreta, en Farra, interpretat per Felip Lluelles.

(Família Pedrós Vila)

902

Guissona, 1951. Representació dels *Pastorets,* que tradicionalment es feia per Nadal al teatre del Centre Cultural Catòlic. Precisament aquest Nadal és recordat com el de les pastores, ja que per primera vegada es va fer la representació únicament amb dones, fins i tot en els papers masculins, com és el cas del sant Josep de la fotografia. D'esquerra a dreta, Carme Grau Pujol, Roser Beneit, Maria Oller Carulla, Carme Cuadros Prats, M. Teresa Mercadé, Dolors Morera i Francina Farré.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

903

Guissona. Representació dels *Pastorets,* que tradicionalment tenia lloc al teatre del Centre Catòlic de Guissona durant les festes de Nadal, fins que a mitjan anys vuitanta van deixar de representar-se de manera habitual. A la imatge veiem, d'esquerra a dreta, Joan Masons, Ramon Petit (més conegut com Marcel·la), Pere Masses, Francisco Sanmartí, Jaume Tresens, Ramon Sellés i Jaume Rull.

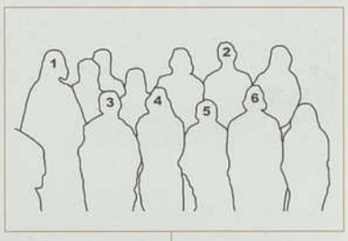
(Fotografia: Calixto i Josep M.Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

905

906

907

904

Guissona, 1952. Representació teatral a l'Ateneu de Guissona de l'obra *Els milions de l'oncle*, a càrrec del grup d'aficionats de la vila. A l'escenari veiem, d'esquerra a dreta, Josefina Subirana, Pere Aubets Campabadal, Ramon Sellés Solé i Josefina Codina.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

905

Guissona, 1962. Representació d'un pessebre vivent, aprofitant l'avinentesa de la nevada, a la plaça de Capdevila, un dels barris més actius i animats en aquella època. D'esquerra a dreta veiem Mercè Abellana, un personatge no identificat, Pilar Pera, Ramona Armengol, M. Carme Armengol, Joan Fernández, Paquita Abellana, Ramona Farré, Mercè Pera (dempeus), Maria Armengol, Ramona Mir i Núria Ribalta.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

906

Guissona, vers 1965. Representació teatral d'*Èxode*, de Baltasar Porcel, la primera obra amb un caire progressista i de compromís social que es va representar a la vila després de la guerra. L'obra es va portar a escena per Sant Josep, i va provocar un cert enrenou per la participació com a actor, al costat dels aficionats locals, del llavors vicari de Guissona Joan Feliu. D'esquerra a dreta, Claudi Cortés, Josep Vilamú, Remei Grau, Pep Pujol i Joan Feliu.

(Claudi Cortés Busquets)

907

Sant Antolí i Vilanova - Els Hostalets (municipi de Ribera d'Ondara), segona meitat anys seixanta. Apòstols de la representació de la Passió al local social L'Amistat, que tenia lloc durant la Setmana Santa.

1. Joan Casanoves, 2. Josep M. Asbert, 3. Francesc Duran, 4. Francesc Vallès, 5. Anton Prat, 6. Antonio Segura.

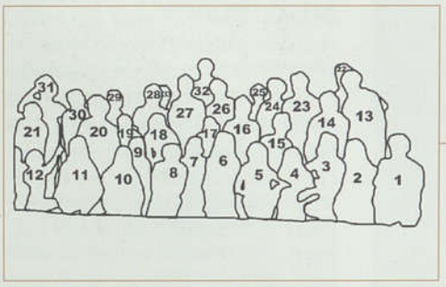
(Antònia Torrens)

908

909

910

911

908

Sant Guim de Freixenet. Cinema del poble. Aquesta sala es va inaugurar com a teatre parroquial d'Acció Catòlica i més tard s'hi van anar projectant pel·lícules de cinema. Al principi dels anys seixanta va passar a ser gestionat per una societat privada. Va ser aleshores quan el local va ser ampliat, es va fer l'escenari més gran, s'instal·laren butaques noves i adoptà el nom de Cine Plaza. En el moment en què el teatre va anar perdent força, es va anar dedicant més a la projecció cinematogràfica. Finalment, l'any 1989 el cinema es va tancar i es va deixar d'utilitzar el local.

(Fotografia: Jaume Calafell. Ramon Carbonell)

909

Sant Guim de Freixenet, 1959. El Centre d'Acció Catòlica de Sant Guim, durant els dies 21 i 22 de novembre de 1959, va posar en escena la sarsuela *El rey que rabió*, amb música de Ruperto Chapí, representada pel grup de teatre del poble i el cor general a càrrec de l'Orfeó Santa Cecília de Sant Guim. A la imatge apareixen caracteritzats alguns dels membres del grup de teatre que van actuar en la representació (d'esquerra a dreta): Felicito Azcona, Josep Serra, Josep Maeso, Jaume Vilella, Joan Canela Domènech, Josep Rovira, Joan Canela Gasol, Josep Gomà i Jaume Bargués.

(Família Gomà Roca)

912

913

910

Sant Guim de Freixenet, 1970. Grup de joves a l'escenari del cine parroquial de Sant Guim, davant d'uns decorats fets per Primitiu Mata. Al llarg dels anys setanta, el Club Jovent, coordinat per Josep Pijoan, organitzava moltes activitats, entre les quals les escales en hi-fi. Gairebé tot el jovent del poble hi participava, i fins i tot anaven a concursar a d'altres poblacions.

1. Ramon Brufau, 2. M. Pura Martínez, 3. Roser Xandri, 4. Rosa M. Piqué, 5. Carmen Antolín, 6. Marisa Bartolomé, 7. Maria Llorens, 8. Leonor Ferreras, 9. Alícia Sánchez, 10. Imma Mas, 11. Pili Macías, 12. Joan Mas, 13. Agustí Martí, 14. Jaume Pintó, 15. Antonio Jarque, 16. Pere Gomà, 17. Antonio López, 18. Antònia Sala, 19. José Ontiyuelo, 20. Ramon Gomà, 21. Josep Montalà, 22. Ramon M. Estruch, 23. Joan Forn, 24. Ramon Canela, 25. Josep Felip, 26. Josep Pijoan, 27. Josep Gabarró, 28. Fermí Azcona, 29. Mercè Canela, 30. Isidro Macías, 31. Gumersindo Montalà, 32. Vicenç Estruch, 33. Manel Valls.

(Fotografia: Jaume Calafell. Família Gomà Roca)

911

Torà, 1967. Representació de l'obra de teatre *Passaport per a l'eternitat* al casal parroquial, a càrrec del grup de teatre local, dirigit per Ramon Julió de Sanaüja.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

912

Cervera, anys 1920. Camp de futbol vell (actualment La Pineda). Els dos equips de futbol de Cervera aquest dia s'enfrontaven en un partit molt disputat. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Ramon Comorera, Jacint Oliveres, Antoni Bové, Pepe Oliveres, Manuel Foix, Pascual Riu, Antoni Giribet, Àngel Foix, Salvi Fabregat, Isidre Bergadà, Casimiro Riu, Antoni Guix (àrbitre) / un personatge no identificat, Ramon Farré Aldabó, Carlos Batalla, dos personatges no identificats, Ramon Riu Subiranes, Francesc Domènech, Josep Pié / dos personatges no identificats.

(Agustí Batalla)

913

Cervera, anys 1920. Camp de futbol. Equip de futbol de Cervera (FC Cervera). D'esquerra a dreta i de dalt a baix, J. Vert, Josep Pié, Josep Piqueres, A. Gener, Castells / Dionisi, Carlos Batalla de cal Petarrines / P. Ibáñez (de les Oluges) i Josep Riu Porta.

(Agustí Batalla)

914

Cervera, anys 1920. Equip de futbol del Club Cerverí d'Esports. Els jugadors, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, són Ramon Riu Subiranes, Casimiro Riu Subiranes, Josep Pié, Abdon Forn (de paisà), Farré Monegal, J. Alegret (*Rialla*), Carlos Batalla, Enric Domènech, Josep Piqueres / asseguts, Francesc Lucaya, Francesc Domènech, nen no identificat, Salvi Fabregat i Andreu (dependent de la Casa Bach).

(Agustí Batalla)

915

Cervera, 1930. Club Esportiu Català. Fotografia de l'equip al camp de futbol que estava ubicat a la carretera de Tàrrega. D'esquerra a dreta, Chicó, Josep Jené, Massafrets, Bruno, Castells, Francisco Vilanova, un personatge no identificat, Mingo, un personatge no identificat, Calafell, un personatge no identificat i Armengol (l'àrbitre).

(Francisco Castells)

916

Cervera, 3 de novembre de 1957. Equip de futbol del Cervera, al camp d'esports de la ciutat, amb, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Pere Segués Llobet, Josep Burgos, Josep M. Morell, Ramon Camps, Ramon Baró, Jordi Pinós, Francesc Domènech / Leandre Badia, Josep M. Profitós, Josep M. Rubió, Miquel Torné, Anton Pedrós, Francesc Carbonell i Jaume Llobera.

(Pere Segués Llobet)

917

Cervera, 20 de juny de 1976. Homenatge a Pere Segués i Llobet —a la imatge amb el dorsal número 1—, un gran porter del CD Cervera VVV, al qual va dedicar tota la seva llarga vida esportiva. A la festa hi assistí Carles Rexach, del Futbol Club Barcelona, a qui es pot veure fent el servei d'honor.

(Fotografia: Gómez Grau. Pere Segués Llobet)

914

915

916

917

918

919

920

918

Cervera [Saragossa], anys 1959-1963. L'equip de bàsquet del Cervera VVV en la competició Gonzalo Aguirre, a la Segona Divisió Nacional, en la qual participà durant dues temporades. En aquesta foto veiem l'equip al camp del Club San Antonio de Saragossa, amb Francesc Domènech, Albert Llona, Pablo Holgado, Anton Pedrós / Antoni Morell, Josep Ribera, Francesc Alcoberro i Faustino Porta.

(Família Pedrós)

919

Cervera, agost de 1964. Al començament dels anys seixanta la ciutat estava passant una mala època pel que fa a l'activitat futbolística. A falta d'un equip "oficial" amb el nom de la ciutat, neix un nou equip de joves impulsat pels aficionats Joan Vall, Miquel Servet i Francesc Abarca. És el CF Àguiles, un equip juvenil que es proposa de treballar amb vista al futur d'aquest esport a Cervera. L'alineació d'aquesta fotografia està formada per Josep M. Orobitg, Jordi Badia, Anton Pedrós, Jaume Pinós, Antoni Lloses, Josep Morales, Manolo Martínez / Antoni Serra, Ton Riera, Josep M. Mestres, Julián Martínez i Francesc Cortadellas.

(Família Pedrós)

920

Cervera, principi dels anys 1970. L'equip de bàsquet del Cervera VVV en un partit al camp dels pares del Cor de Maria, on es jugava habitualment. A la imatge veiem els membres del que possiblement ha estat el millor equip de bàsquet de la ciutat: Leandre Badia (delegat), Daniel Llona, Francesc Domènech, Miquel Bureu, Jaume Orgué, Anton Pedrós / Antoni Font, Francesc Alcoberro, Josep Planell i Xavier Mata.

(Família Pedrós)

921

Cervera [Aeroport de Trieste, Itàlia], novembre de 1973. L'equip de bàsquet del Cervera VVV en una escala aèria a la tornada d'uns encontres de bàsquet celebrats a Treviso (Itàlia), un detall que l'empresa patrocinadora cerverina va tenir amb els components de l'equip. A la imatge veiem Joan Bergadà, Daniel Llona, Ramon Trilla, Francesc Domènech, Josep M. Sierra, Miquel Bureu, Jaume Bureu / Anton Pedrós, Armand Sarrate, Josep Colom, Agustí Roch, Ramon Burgos, Joan Parra i Joaquim Brandon. La fotografia la va fer Leandre Badia, que també formava part de l'expedició.

(Fotografia: Leandre Badia. Família Pedrós)

922

Cervera, principi dels anys 1970. Imatge d'un partit de l'equip femení de bàsquet del Cervera VVV al pati dels pares claretians. Com es pot veure, el públic, de tota mena —homes, dones, nens i nenes, gent gran, jove, etc.—, que s'hi aplegava diumenge rere diumenge, quan l'equip dirigit per Francesc Domènech competia a les categories superiors, era molt nombrós.

(Fotografia: Jaume Bonjoch. Família Bonjoch)

923

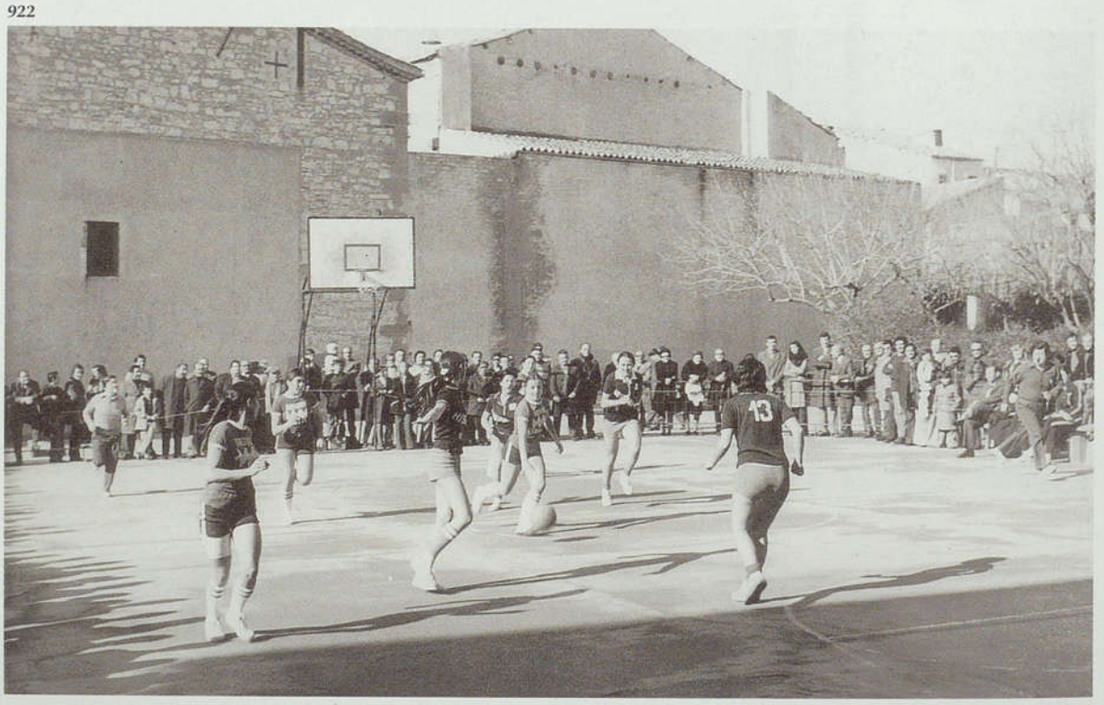
Cervera, 1968. Campionat Nacional de la Primera Divisió, grup C, en un partit disputat al camp de bàsquet dels pares claretians. El nom d'aquest equip era Cervera-Esplai, i els equips del grup C eren Mataró, Joventut, Picadero, Saragossa, Girona, Castelló, Tarragona i Cervera. Aquell any el Cervera va quedar en sisena posició. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Dolors Villarroya, Elisenda Ferran, M. Jesús Martí, M. Carmen Cáceres, Carmina Lafargue, l'entrenador Francesc Domènech Puig / Agnès Carbonell, Maria Boquet, Gemma Villarroya i Victòria Fusté.

(Fotografia: Josep Batlle. Gemma Villarroya)

921

922

923

924

925

926

924

Cervera, 21 de març de 1969. Fotografia feta abans de l'encontre de ping-pong entre els equips cerverins CTT Esplai (Ramon Costa, Anton Pedrós, Ramon Balcells i Toni Farran) i CT Casal de Cervera (Josep Farré, Isidor Rosich, Ventura Sanfeliu i Josep M. Gomà), en disputa del Campionat Provincial. El guanyador fou el Club Esplai, cosa que li va permetre de jugar la fase absoluta del Campionat d'Espanya al Palau d'Esports de Montjuïc, a Barcelona.

(Família Pedrós)

925

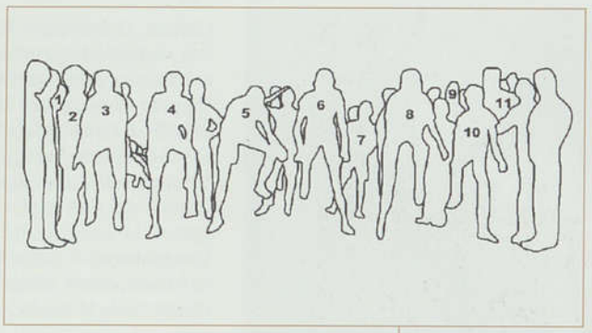
Cervera [Lleida], 1949. Aquesta fotografia dels jugadors del Club de Tennis Cervera Josep Riu Calvet (tercer a l'esquerra) i Josep Batlle (cinquè a l'esquerra) en el Campionat Provincial —on van assolir el títol de campions provincials en la categoria de dobles i Josep Batlle també la d'individuals en el Torneig de Consolació—, és significativa de la rellevància que ha tingut a Cervera aquest esport. Entre els impulsors de l'activitat tennística a la ciutat, que es va iniciar el 1940, podem remarcar, a part dels esmentats, Francesc Vidal, Josep Carcasona, Joan Ubach, Mariano Morlan i Maria Camps. Abans de l'actual emplaçament —el Mas Duran—, Cervera va tenir una pista de tennis, al principi dels anys quaranta, al costat de la torre de cal Ferran, coneguda com La Ginesta; al final dels quaranta, una pista a costat de l'antic camp de futbol, a la zona de la Pineda, als anys cinquanta, una pista situada dins del recinte del camp de futbol i als anys setanta dins del recinte del Casal Parroquial. Posteriorment van ser construïdes noves pistes al Club Esportiu Mas Duran.

(Fotografia: Cirera. Josep Riu Calvet)

926

Cervera, final dels anys 1940. Imatge d'Enric Carcasona (Freixenet-Altadill, 1923) en un combat de boxa. Aquest esportista —que va ser campió de Catalunya el 1945 i sotscampió d'Espanya el 1946, en la categoria welter, com a aficionat—, després d'haver participat en una vintena de combats dins del camp professional va deixar la boxa al final dels anys quaranta.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Turull)

927

928

929

927

Cervera, 1966. Vista panoràmica del complex de les piscines municipals, que va ser construïda per l'empresa de mobles Vidal Hermanos SA, la coneguda Tres Uves. Amb motiu de la commemoració del 18 de juliol s'inaugurava, el dia 24 de juliol de 1965, la primera fase del complex. L'any posterior s'inauguraren les dues piscines infantils i les trenta-una casetes vestidors. Aquest equipament va ser fet per iniciativa privada en un terreny de titularitat pública, amb un conveni que preveia la titularitat pública de les instal·lacions passats els cinquanta anys. Això no obstant, amb l'advenir de la democràcia, l'empresa va decidir, l'any 1979, renunciar als seus drets i cedir la titularitat i la gestió de les piscines a l'Ajuntament. La inauguració de les piscines va suposar, per als cerverins d'aquells anys, una gran millora, tant per la pràctica d'esports aquàtics com per l'oci en general.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

928

Guissona, 1951. Cursa de bicicletes celebrada durant la diada de Sant Cristòfol. La fotografia mostra el moment de la sortida des del raval del Coma, aproximadament a l'alçada del carrer de les Botigues.

1. Oriol Porter, 2. Josep Vilamú, 3. Josep Barnola Padullés, 4. Bruno Cacho, 5. Ramon Puig Ginesta, 6. Un ciclista de Tàrrega, 7. Ramon Pedró, 8. Un altre ciclista de Tàrrega, 9. Roc Mingot, 10. Pepito Ros, 11. Salvador Padullés.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

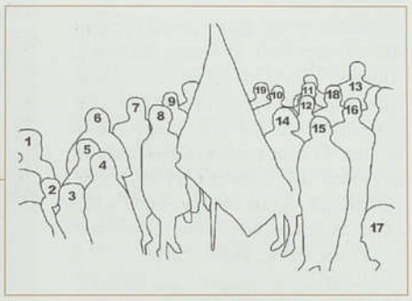
929

Guissona, vers 1951. La penya de joves anomenada Cuban Boys en una foto d'equip, convertits en jugadors de voleibol. Aquests partits, entre grups aficionats, es disputaven a la plaça del Vell-pla. Els jugadors de la imatge són, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep Antonijoan, Josep Feixas, Joan Sala, Pere Condal / Josep Trescents, Eloi Minguell i Josep Tresens. A l'esquerra de la imatge apareixen els nens Jaume Creus i Josep Creus, i, a la dreta, Fernando Dalmases, Joan Torné, Miquel Martí i Josep Ros.

(Eloi Minguell Garganté)

930

931

932

930

Guissona, 14 d'abril de 1963. Festa d'inauguració de la Penya Blaugrana de Guissona, que se celebrà al teatre de ca l'Eril, davant de la plaça Major. L'acte anava acompanyat d'una exposició sobre el Barça, i va ser presidit per les autoritats del moment, com ara l'alcalde, Xavier Mercadé, o el president de la Penya, Ramon Baró. Les dues noies que aguanten la bandera amb l'escut de la Penya són les majorales. La diada va comptar també amb un partit disputat al camp d'esports entre el FC Barcelona i el CF Bellpuig.

1. Ramon Solé, 2. Josep Creus, 3. Josep Maria Poch, 4. Miquel Martí, 5. Xavier Mercadé (alcalde), 6. Ramon Vilardell (mossèn), 7. Duque (sergent), 8. Teresa Mercè, 9. Ricardo Santesmasses, 10. Álvaro Martí, 11. Josep Pàmias, 12. Francisco Farré, 13. Ramon Prats, 14. Montserrat Bosch, 15. Ramon Baró, 16. Ramon Verdés Cera, 17. Manuel Pla, 18. Joan Serra, 19. Florencio.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

931

Guissona, 1951. Equip de futbol masculí de la Unió Esportiva de Guissona, conformat en aquest cas per, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Ramon Oliva, Josep Vila, Ramon Puig Ginesta, Ramon Gasull, Gil Solé, Francisco Mir, Josep Dalmases / Manolo Torres, Quim Cugueró, Rossend Solé, Bruno Cacho, Josep Freixes, Ramon Argelagós i Salvador Boladeres.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

932

Granyena de Segarra, vers 1970. L'equip de futbol de la temporada. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Ramon Alsina, David Domènech, Lluís Niubó, Jaume Oriol, Jaume Roca, Joan Bautista Anguera, mossèn Francisco Soldevila (entrenador) / Jaume Junqué (massatgista), Ramon Codina, Josep Niubó, Salvador Alcobé, Ramon Segura i Jaume Anguera.

(Josep Gendre)

933

933

Guissona, 1956. Bassa situada al pati del col·legi dels germans maristes. Aquesta escola impartia únicament classes a nois i aplegava estudiants de la vila i de fora, que s'hi estaven com a interns. El centre estava situat darrere del raval del Convent, al costat de l'actual col·legi de Nostra Senyora del Roser. A la imatge podem reconèixer, en primer terme, Lluís Cortés.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

934

934

Guissona, 1956. Exhibició d'una taula de gimnàstica femenina a la plaça del Bisbe Benlloch, amb motiu dels actes de cloenda dels cursos destinats a l'obtenció de la titulació en Servei Social, organitzats per la Falange Española y de las JONS. Les activitats d'aquests cursos consistien a fer l'aixovar, les labors i quadres de dansa o gimnàstica, entre d'altres.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

935

Sisteró (municipi dels Plans de Sió), 1955. Equip de futbol de Sisteró i Pelagalls. Fins a la davallada demogràfica dels anys 70, hi havia a cada poble mitjà —Mont-roig, les Pallargues, Concabella, Hostafrancs— un equip de futbol. Els pobles més petits, com ara Sisteró i Pelagalls, només feien equip per la Festa Major i jugaven contra els equips dels pobles veïns. Els jugadors de la imatge, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, són Josep M. Serra, Salvador Gimbert, Jaume Rovira, Jaume Bosch Rialp, Ermengol Gimbert, Gabriel Jovell / Francesc Baró, Pere (mosso), Josep Marquilles, Manuel Bosch, Jaume Bosch Sales i Josep Brescó.

(Adrià Marquilles)

935

936

Sant Guim de Freixenet, 1948 o 1951. El futbol sempre ha tingut molta tradició a Sant Guim. L'any 1992 el CE Sant Guim va celebrar els setanta-cinc anys de futbol. El camp no ha estat sempre al mateix lloc, però fa molts anys que es juga en el que es veu a la fotografia. Els integrants de l'equip són, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Sampedro, Josep Canela Gual, Josep Carrillo, Antoni Pallés, Pere Allué, Josep Morros, Ramon Raich, Enric Ortiga, Magí Roig / Josep Freixes (*El Tejano*), Miquel Corbella, Francisco Escolà, Jaume Duran, Roc Rovira i Jaume Balcells.

(Fotografia: Enric Lacueva Madriguera. Enric Lacueva Madriguera)

937

Sanaüja, vers 1955. Equip de futbol de Sanaüja, a l'antic camp de futbol. Aquest equip, que no tenia entrenador, participava en un campionat (equivalent a la lliga actual) que es disputava només amb els equips de la comarca i rodalies. També es jugaven d'altres torneigs amistosos, com ara l'anomenat "de pubills", que es disputava entre equips formats per jugadors que compartien el fet d'estar casats amb pubilles. El camp de futbol variava d'ubicació segons les ocasions, però el més recordat és l'anomenat encara ara Camp Vell. La cura i la preparació del camp anava a càrrec dels mateixos jugadors, que a les vigílies de la Festa Major s'ocupaven d'anar a tallar pollancres per tal que el fuster del poble els fes les porteries. A partir del final dels anys seixanta es va començar a jugar al camp de la Mallola, on es van construir uns vestidors i el CF Sanaüja va anar prenent la forma d'una institució esportiva, amb un entrenador, un president i una junta. A la imatge podem veure, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Miquel Llaudet, Adolfo, un noi no identificat, Àngel, Coscó, Lluís Codina / Miquel Viladrich, Colell, Jesús Farga, Antoni Llaudet, Joan Rius i Frederic Codina.

(Família Rius Puvia)

936

937

938

Sanaüja, 1969. Fotografia de les piscines velles de la població, que foren inaugurades al final dels anys seixanta. La construcció d'aquestes piscines fou un gran esdeveniment no només a la vila, sinó també a la comarca, ja que foren les pioneres a la zona, anteriors a les de viles més importants com ara Torà o Ponts, els habitants de les quals anaven a Sanaüja a banyar-se. Aquesta imatge de la Piscina Blava —que era com s'anomenava el complex— amb tants banyistes ja forma part de la història, sobretot d'ençà de la inauguració de les noves piscines municipals l'estiu del 2000, que ha provocat el definitiu abandonament de les piscines velles, ja molt deteriorades.

(Fotografia: Postales Digasa. Maria Garganté Llanes)

939

Sant Guim de Freixenet, 1973. Pista de bàsquet situada al pati del Casal Parroquial. Des de l'any 1951, a Sant Guim hi ha hagut un equip de bàsquet, i mai no s'ha deixat de jugar el campionat de la temporada. A la imatge, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, els membres de l'equip sènior que jugava al Campionat Provincial de Lleida l'any 1973: Fermí Castellà, Jordi Piqué, Enric Ortiga, Ramon Canela, Antonio Jarque / Ramon Gomà, Fermí Azcona, Vicenç Estruch, Jaume Pintó i Pere Gomà. Els nens del fons a la dreta són Joan Marsans i Joan Mas.

(Família Gomà Roca)

938

939

940

941

940

Sant Ramon [Andorra], maig de 1950. Equip de futbol de Sant Ramon, en un desplaçament a Andorra. D'esquerra a dreta, Pere Casan, Antoni Oliva?, Ramon Puigarnau, Ramon Graells, Josep M. Farré, Antoni Verdés, Salvador Casan, Salvador Vidal, Joan Puig, Josep Cardona, un personatge no identificat i Santiago Piqué.

(Josep Cardona Canela)

941

Talavera, vers 1948. L'equip de futbol de Talavera a l'antic camp de futbol. Els jugadors de l'equip eren, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep Montagut, un personatge no identificat, Eusebi Ribas, Wenceslao Companys, Ramon Companys, Josep Puig / Daniel Trullols, Isidro Farré, Julián Trullols i dos personatges no identificats.

(Cal Roig)

942

Torà, anys 1920. Equip del Futbol Club Torà, amb, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Joan Riera, Jaume Caelles, Josep Cornellana, Joan Fuster, paleta Gegó, Ceró / Batiste, Ramon Vilagut, Antonio Veciana / Ramon Junyent, Modesto i Pagès.

(Ramon Torné)

943

Torà, 1956. Primera època del Futbol Club Torà, amb l'equip format, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, per Jeroni Argerich, Ramon Garriga, Pere Marimon, Joan Riera, Pere Argerich, Joan Gavarró / Ramon Pla, Jaume Vilagut, Antoni Brau, Baltasar Grau, Josep Riera i Miquel Marcos.

(Baltasar Grau)

942

943

944

945

946

944

Torà, vers 1970. Alineació dels jugadors veterans i del primer equip del FC Torà, en un partit típic de Festa Major. D'esquerra a dreta i de dalt a baix veiem Josep Miramunt, Josep Riera, Joan Cornadó, Antonio Torres, Josep Valls, Baltasar Grau, Pere Argerich, Ramon Garriga, Pere Marimon, Abelardo Mases, Jeroni Argerich, Manuel Miret, Albert Grau / Alejandro Coscollola, Alfonso Oliva, un personatge no identificat, Ramon Castellà, Francisco Figuera, Jaume Sangrà, Ramon Muntada, Josep Sala, Jaume Gené, Pere Pessarredona, Jeroni Argerich i Jaume Marimon.

945

Torà, 1960. Membres del Club d'Escacs Torà, fundat el 1945. A la imatge, feta a la plaça de l'Hostal (la Placeta), hi podem veure, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Jaume Lavaquiol, Ramon Maluquer, Josep Vilaprinyó, Ramon Vilamú, Josep Marsal, Josep Lupon, Ramon Tarruella, Jaume Garriga, Jaume Aynés / Josep Coberó, Jaume Badia, Joan Soler i Francesc Lavaquiol.

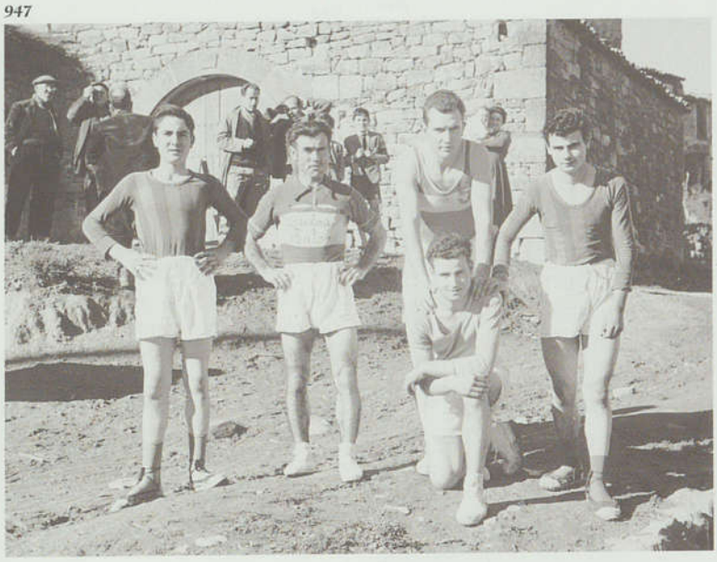
(Ramon Torné)

946

Torà, 1967. El Club de Tennis Torà fou impulsat per la família Vilamú, en una època en què aquest esport es va fer molt popular arran dels èxits aconseguits pel tennista Manolo Santana. La fotografia correspon als partits jugats amb motiu de la Festa Major de Torà contra el Club Tennis Tàrrega, a la pista del camp de les escoles, amb victòria local. A la imatge, en què apareixen membres d'ambdós clubs, hem reconegut els tennistes locals (d'esquerra a dreta i de dalt a baix) Joan Vilaplana, Joan Creus, Ramón Labró, / Joan Vilà, Carles Vilaplana, Josep Coberó i Antoni Urbea.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

947

948

949

950

947

Selvanera (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1958. Les curses a peu, organitzades pels aficionats de la zona, van tenir molta popularitat a Selvanera durant els anys cinquanta. Daniel Mateu n'era un dels promotors. La fotografia correspon a l'equip de corredors de Palou, on, d'esquerra a dreta, podem veure Jaume Solà Creus, Salomó Sánchez (mosso), Flavià Puig, Ramon Isant Padullés i Joan Isant Padullés (ajupit). Entre els espectadors s'hi pot veure Ramon Cera, Joan Padullés Fitó, Pere Sabartés i Rafel Farreny.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

948

Sedó (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1934. La pràctica del futbol havia esdevingut en aquells anys una de les activitats més reeixides del lleure col·lectiu. Moguts per aquest interès, l'equip de Sedó, amb la indumentària habitual de samarreta arlequinada i pantaló negre, s'enfrontava amb els de la Manresana, Sant Ramon, Mont-roig, la Guàrdia Lada, Sant Antolí... en un campionat comarcal molt disputat. En aquesta imatge feta al camp de futbol de la Cirera de ca l'Alió de Riber apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, un personatge no identificat, Miquel Giralt (de ca l'Estanc), Ramon Ros (de cal Carreter), Cucurull (de cal Poballe de Torrefeta), el Cisco de la Fuliola, Ramon Maymó (de cal Gasparó), Llorenç Carbonell (de cal Benet), tres personatges no identificats / Enric Segura (de cal Patiràs), Ramon Segura (de cal Sepo), dos personatges no identificats / un de cal Pati de Torrefeta, un jugador no identificat i Florenci Colom (de cal Sellerés de Riber).

(Josep M. Segura Ros)

949

Palou (municipi de Torrefeta i Florejacs), anys 1950. L'esport més practicat als nostres pobles durant els anys quaranta i cinquanta era el futbol, però també se'n practicaven d'altres, com ara la pilota a mà o les curses pedestres. La fotografia ens mostra, en un indret del poble, un bon grapat de "corredors" d'aquell temps preparats per encetar la cursa, animats per un munt d'aficionats —que es poden veure al fons de la imatge— pendents del desenllaç. A la fotografia es reconeixen, entre d'altres, Pijoan de Florejacs, Cànovas (mosso del Garrabou de Guarda-si-venes), Ramon Isant de Palou, Miquel Castelló de Florejacs, Flavià Puig de Palou, Jaume Solà de Palou, Salomó i Daniel Mateu de Guissona, l'organitzador.

(Flavià Puig Boleda)

950

Torrefeta (municipi de Torrefeta i Florejacs), principi dels anys 1950. Equip de futbol del CD Torrefeta, que sota la presidència de Ramon Cucurull i Aldabó va generar una inusitada febre futbolística al poble, acompanyada d'una gran quantitat d'èxits, durant la darreria dels anys quaranta i els primers anys cinquanta. D'esquerra a dreta veiem, dempeus, Antoni Vidal, Miquel Vidal, Isidre Turull, Josep Puig i Joan Castella, i ajupits, Ramon Gual, Josep Sellés, Pere Rialp, Josep Gené, Felip Vidal i Jaume Boldú.

(Joan-Plàcid Sala Montalà)

951

952

953

951

Cervera, principi dels anys 1930. Celebració dels Jocs Florals al Casal de Cervera. Josep M. Sarrate, Emili Rabell i Josep Pedrós foren alguns dels poetes locals premiats en els certàmens celebrats durant aquests anys.

1. Josep Cisteró, 2. Joan Colom, 3. Francisco Ibáñez, 4. Antonio Curt, 5. Pepe Lucaya, 6. Pepeta Albareda, 7. Lola Güell, 8. Josep M. Sarrate, 9. Carme Camps, 10. Josep Pedrós, 11. Manuel Ramírez, 12. Jordana, 13. Enric Casanelles, 14. Salvador Botines, 15. Ramon Minguell, 16. Doctor Gras, 17. Emili Rabell, 18. Pepe Mestres, 19. Àngel Riera, 20. Josep Roca, 21. Miquel Villarroya, 22. no identificat, 23. Pepe Riera, 24. no identificat, 25. no identificat, 26. Jaume Bonjoch, 27. no identificat, 28. Enric Villarroya, 29. Boquet.

(Isabel Elias)

952

Cervera, 29 de setembre de 1942. Reina (Angelina Güell) i dames d'honor dels Jocs Florals que es van celebrar durant la Festa Major al teatre Círculo, sota la presidència del governador civil i actuant de mantenidor José Alfonso Tarragó, secretari del recentment creat Institut d'Estudis Ilerdencs.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Razquin)

953

Cervera, 1934. El folklorista Aureli Capmany (1868-1954), gran coneixedor dels costums catalans i sobretot de les cançons, les rondalles i les danses populars, explicant contes al mas Duran. Va ser un dels fundadors de l'Orfeó Català i l'Esbart de Dansaires. També va crear la revista *En Patufet*. Era el pare de Maria Aurèlia Capmany.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

954

954

Cervera, 1927. Interior del cafè Jardín. Estava situat a la plaça de Sant Miquel, al lloc on avui hi ha el Banc Central. L'època de més popularitat d'aquest establiment van ser els anys vint, en què hi ballaven senyoretes molt lleugeres de roba i tenia un aire semblant als "Saloon" del Far West. Al principi dels anys quaranta es va traslladar a la plaça de l'Estació, però ja no va tornar a ser el mateix.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

955

Cervera, vers 1935. Grup d'amics que va impulsar la construcció de l'avioneta batejada amb el nom de Poll del Cel. L'aventura va començar quan Claudi Gómez va llegir en una revista que un enginyer francès havia inventat i construït una avioneta petita. Com que la publicació especificava les característiques tècniques de l'avioneta i com construir-la, molts centres d'aficionats a l'aviació de tot Catalunya, entre els quals el de Cervera, van competir per ser els primers a posar-la a punt. El Poll del Cel, traducció catalana de l'avioneta que havia fet l'enginyer francès, no va fer mai cap vol, així en majúscula; com a màxim va enlairar-se uns dos metres al llarg d'una extensió com la d'un camp de futbol. Quan els entusiastes impulsors cerverins, amb Josep Armengol al capdavant de la part tècnica, van voler reparar els danys dels primers assaigs, va esclatar la Guerra Civil i l'aventura va haver d'acabar. Els personatges que apareixen a la imatge són, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Melcior Oriol, Francisco Vilanova, Àngel Riera, Felip Elies, Miquel Regí, Bonaventura Fabregat, Ramon Badia, Martí Martí (darrere de Ramon Badia) / Josepet Armengol, Francisco Domenjó, Claudi Gómez Grau i Jaume Bonjoch Boladeres.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Turull)

955

956

Cervera, 1935. Imatge d'El Poll del Cel, gairebé acabat, en què només li faltava la tela que havia de cobrir les ales. La fotografia, feta al camí dels pagesos, sota la Barbacana, amb el giravolt dels civils de la carretera N-II al fons, permet veure alguns dels joves que van construir l'avió: al marge esquerre, Botines i Claudi Gómez Grau, i, al volant, Josepet Armengol, Jaume Bonjoch, Miquel Regí, Ramon Badia i Martí Martí.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

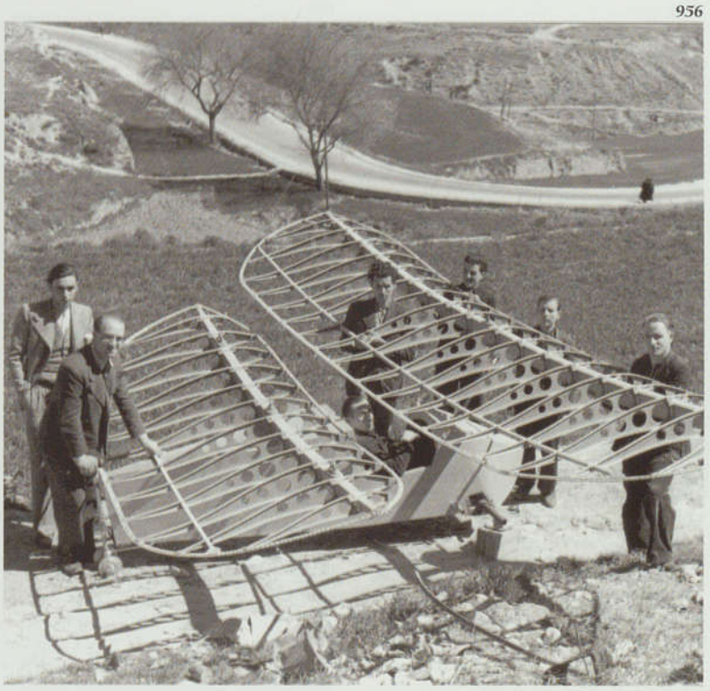
957

Cervera, 1935. Una imatge d'El Poll del Cel, totalment acabat, en què els joves artífexs mostren amb satisfacció la seva obra. Veiem, a la cua de l'avió, Josepet Armengol Martí; al mig, Àngel Riera Companys i Ramon Badia Benet, i, al volant, Jaume Bonjoch Boladeres.

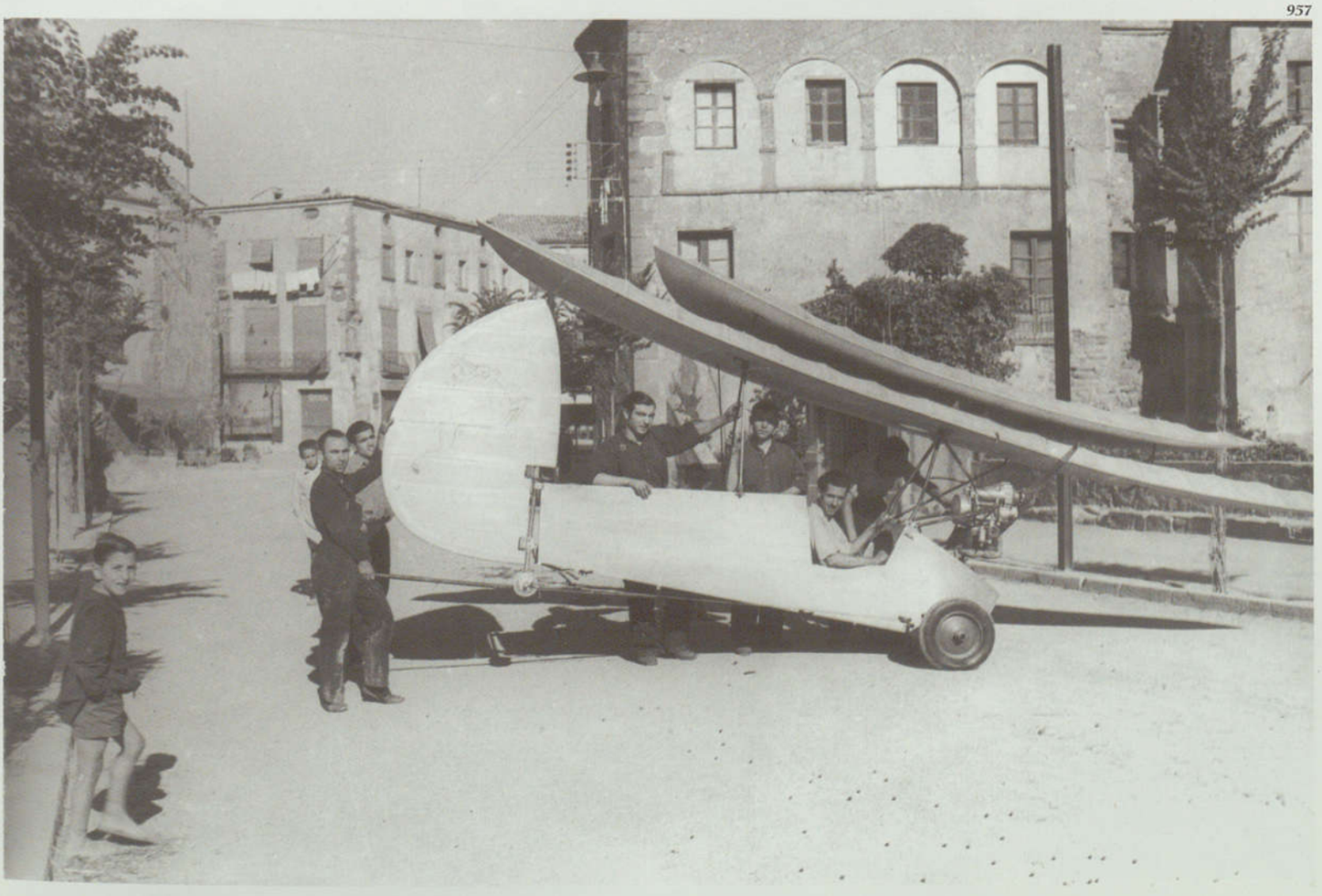
(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

956

957

958

Cervera, 1935. Taller de ca l'Armengol, on un grup de joves cerverins va construir amb esforç, i sobretot amb molta il·lusió, un petit avió monoplaça, El Poll del Cel. A la imatge podem veure com hi treballen els germans Botines, Jaume Bonjoch i Cisquet Domenjó, envoltats de criatures encuriosides —Teresina Armengol Sucarrats, els germans Fusté i Cortines.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

959

Cervera, 11 d'agost de 1935. Festa de benedicció d'El Poll del Cel, a la qual van assistir diverses autoritats i un públic nombrós. Al centre de la fotografia veiem mossèn Antoni Roca, amb Maria Sambola al seu costat i els padrins de l'esdeveniment, que van ser Esperanza González (esposa de Joan Lafargue) i Josep Segalà Marcet.

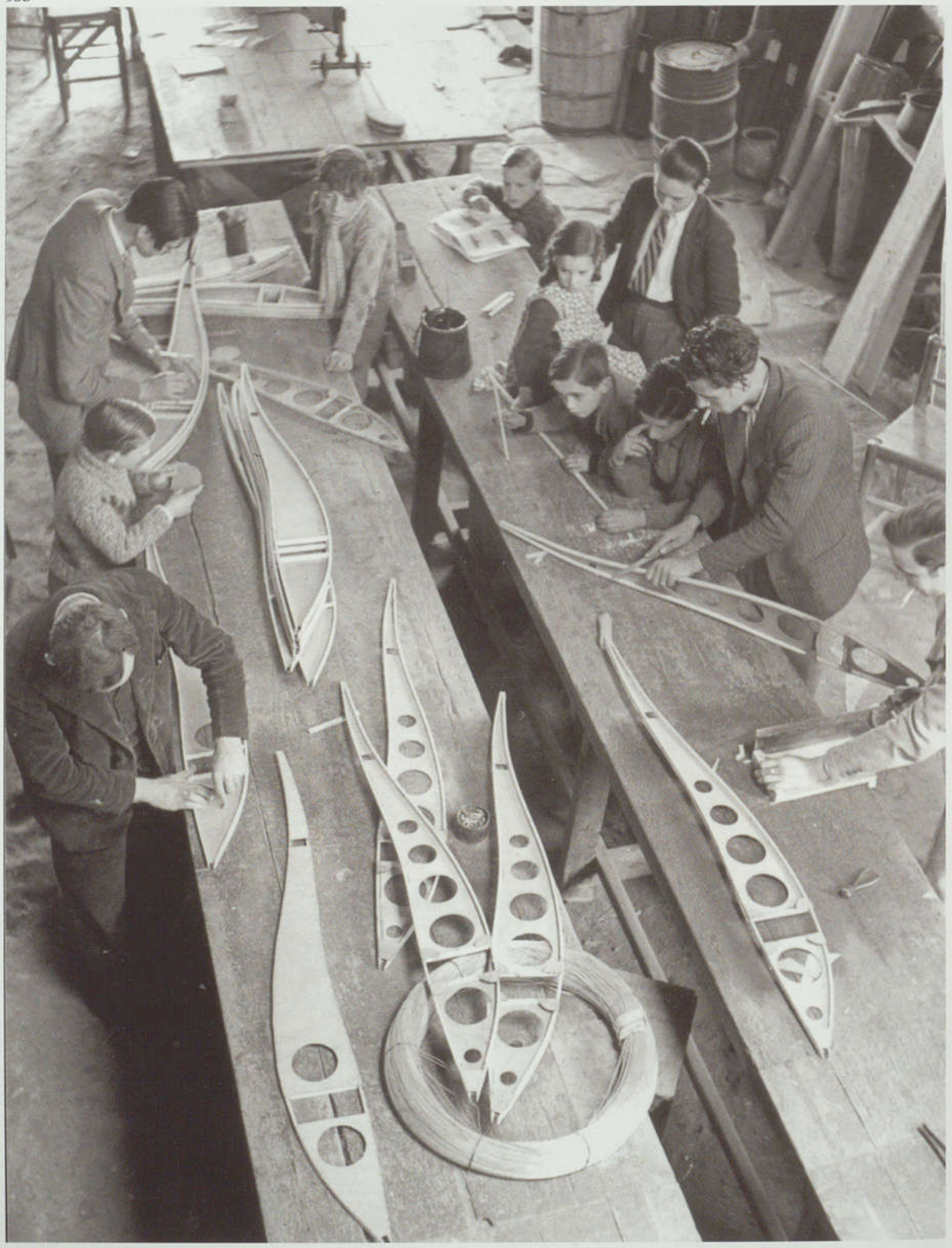
(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

960

Cervera, 11 d'agost de 1935. Festa del bateig d'El Poll del Cel, pilotat pel cerverí Claudi Gómez Grau. L'avió va enlairar-se, enmig d'un esclat general de joia, i després de volar uns metres es va estavellar definitivament contra el terra i va quedar inutilitzat. Aquesta imatge és la prova fefaent que, efectivament, El Poll del Cel va volar.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

958

959

960

961

962

963

964

961

Cervera 1946-1947. Anada a peu a Montserrat. Grup de joves a punt de sortir de la plaça Major de Cervera cap a la muntanya mítica. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Ermengol Armengol, Pinós de Gramuntell, Josep M. Oliveres, Mn. Anton Pont, Emili Rabell, Miquel Puig / Francisco Raich, mossèn Anton Tresserra i Joan Salat.

(Isabel Elias)

962

Guissona, 8 de setembre de 1957. Joan Benet Petit saluda la reina de la festa dels Jocs Florals, Carme Pujol Balcells, celebrats en honor de la Verge del Claustre. Al Saló d'Actes de l'Ateneu, llavors presidit per Ramon Pujol, es van lliurar els premis: la Flor Natural i 2.000 pessetes, l'Englantina i 1.000 pessetes, la Viola i 1.000 pessetes, i un premi extraordinari de 2.000 pessetes. Aquest certamen, però, no va tenir continuïtat.

(Teresa Benet Rius)

963

Guissona, 9 de setembre de 1934. El Festival d'Aviació "Trofeu Sabata" incloïa, al matí, una passada per sobre de la tomba de Josep M. Sabata i l'aterratge al camp de la font de la Morana (cal Crispí). Aquest pilot havia mort d'accident automobilístic el 18 de juny de 1933, en un revolt de Palou, quan participava en una cursa.

(Fotografia: Salvador Serra Baliu. Francisco Miró Simarro i Anna Serra Planas)

964

Cervera, 1948. Jovent de la ciutat a punt de sortir a peu cap a Montserrat, tradició cerverina i segarrenca que es manté any rere any. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Joan Salat, Antoni Boquet / Carles Cepero, Josep M. Boquet, Joan Colom, Ramon Cuñé / Antonio Maré, Miquel Puig i Emili Rabell.

(Isabel Elias)

965

Guissona, 1959. Exposició d'art que, sota el patrocini de la fundació Josep Faus i Condomines, es va celebrar a l'Ateneu de Guissona, del 25 d'octubre a l'1 de novembre de 1959. La mostra va incloure treballs de pintura, dibuix, pintura sobre ceràmica, escultura, fotografia, ferro forjat i treballs manuals. Els ateneus, model d'associacionisme ciutadà a tot Europa al segle XIX i primeres dècades del XX, van ser especialment actius entre nosaltres fins a la Segona República. Eren institucions d'iniciativa privada, amb el principal objectiu de difondre la ciència i la cultura modernes entre els seus associats i la població en general. A la imatge podem veure, d'esquerra a dreta, M. Dolors Beneit, Paquita Condal, Guillem Sanmartí, Guillem Font, Xavier Font i M. Teresa Escudé.

(Guillem Font Sanmartí)

966

Cervera, 1963. La qui fou bibliotecària de Cervera durant molts anys (1945-1982), Montserrat Niubó, explicant contes a la canalla a la Biblioteca Popular de Cervera (creada el 1934), situada en aquell temps al carrer Major. L'any 1992 passà a l'edifici de la Universitat i prengué el nom de Biblioteca Comarcal Josep Finestres.

(ACC)

967

Guissona, 9 de setembre de 1934. Cursa aèria de velocitat del festival d'aviació celebrat en memòria del malaurat pilot Josep M. Sabata, amb la disputa del trofeu que portava el seu nom. La trobada va ser organitzada per l'expert pilot aviador Josep Canudas, cap dels Serveis d'Aeronàutica, i comptà amb la presència, entre d'altres, dels aviadors Carreras, Xuclà, Balcells, Fernández, Subirana, Bassó i Camarasa. L'acte es va organitzar amb el suport de la Generalitat, els ajuntaments de Barcelona i Guissona, diverses entitats aeronàutiques i alguns particulars.

(Fotografia: Salvador Serra Baliu. Francisco Miró Simarro i Anna Serra Planas)

965

966

967

968

969

970

968

Sant Guim de Freixenet, 1960. El 7 d'agost de 1960 es va celebrar a Sant Guim de Freixenet una cursa de braus patrocinada per l'Ajuntament i en benefici del casal parroquial. Andreu Castellà en va ser l'organitzador, i Benjamí Brufau va cedir la fusta necessària per al tancament de la plaça, que posteriorment es va vendre i també s'afegí a la recaptació en benefici del casal. Els *novilleros* de la festa eren Carlos Álvarez; Juan Sendino, *Arenero*; José Santiago, *Joselito*; Antonio Cánovas, *El Cano*, i Antonio López, *El Gitano*, acompanyats de les seves corresponents quadrilles. Aquest any va ser el primer en què la Festa Major (sempre esdevinguda durant el mes de setembre) es va celebrar a l'agost.

(Fotografia: Jaume Calafell. Família Gomà Roca)

969

Torà, 1967. Els jocs de cucanya eren molt habituals en les celebracions populars. Aquesta imatge correspon a la festa que organitzaven a l'Snack (cal Jaumet) amb motiu de la festivitat de Sant Pere. El grup (d'esquerra a dreta) és integrat per Ramon Suñé, Lluís Solé, Enric Font, Antonio Salcedo, Jaume Torres i Francesc Suñé.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

970

Torà, 1913. L'any 1913 es van realitzar uns jocs florals als quals van concórrer, entre altres, els futurs consellers de la Generalitat Ventura Gassol i Martí Esteve i Guau, aquest darrer fill de Torà. La fotografia correspon a les dames d'honor d'aquell certamen.

(Jaume Coberó)

Festes i celebracions: els rituals comunitaris

En el capítol de festes, hem de diferenciar les celebrades abans de la Guerra Civil de les de després del conflicte bèl·lic. Pel que fa al primer apartat, ens trobem de front a una societat rural en la qual aquests dies eren especialment esperats, no tan sols per trencar amb la rutina del treball diari, sinó, especialment, per mudar-se, passejar, i, en el cas dels més joves, galantejar la parella aprofitant les trobades comunes. Per tant, 'mudar-se' o estrenar roba serà el primer indici d'un dia festiu. A les fotografies més antigues veurem els homes vestits amb la brusa nova i les millors espardenyes o bé amb camisa blanca i sabates, segons es tractés de menestrals i jornalers o bé de burgesos i propietaris. Quan el motiu de la festivitat ho permetia, fins i tot els animals portaven al damunt els seus millors guarniments, com és el cas de les mosquiteres o els davantals en el dia de les caramelles, en el de la celebració cerverina de la festa de Sant Magí o de Sant Antoni.

Les festivitats dels barris, de les festes majors i d'alguns patrons especialment venerats, com és el cas de Sant Crispí pel gremi de sabaters o Santa Llúcia pel de les modistes, sempre tenien un contingent religiós que acostumava a començar amb una missa, una part important de la qual era el sermó, per la qual cosa es buscava algun predicador de fama, i el rosari de la tarda. L'altre apartat era lúdic, amb dinars de germanor o sopars especials, balls de tarda i/o de nit i, pel que fa als barris, cóssos per als més menuts.

D'aquest període s'ha de destacar especialment la gran transcendència que va tenir per a la capital de la Segarra la celebració en aquesta ciutat, l'any 1926, de la IV Assemblea de Lligues Parroquials de la Perseverança, fundada a Cervera pel pare jesuïta Francesc de Paula Vallet tres anys abans, i que va congregar 5.000 persones vingudes de tot Catalunya.

A partir de la Guerra Civil espanyola, s'ha de remarcar que dintre d'un procés de normalització de la vida ciutadana, les poblacions segarrenques intentaven diferenciar-se de la societat laica que havia promogut com a model el perdedor bàndol republicà i que, per tant, totes les festes i celebracions tindran un caràcter ostentosament religiós. Com que durant els anys de la República s'havien prohibit als carrers totes les manifestacions religioses, a partir de l'any 1939 tornarà a celebrar-se públicament la més important, el Corpus, i en els altars que es preparaven perquè la gent fos beneïda, a més dels cants religiosos, en les diferents poblacions on hi havia algun tipus de música en viu, es tocava l'himne nacional. Les processons van tornar als nostres carrers, el rosari de l'aurora convocava, durant el mes de maig, la major part dels veïns dels nostres pobles, i un dels primers actes que va dur a terme el nou bisbe de Solsona, Vicent Enrique i Tarancón, va ser portar en pelegrinatge per tots els pobles de la comarca, la verge de Fàtima. Aquesta

971

Cervera, vers 1930. Festa Major del Santíssim Misteri (6 de febrer). Els nens que assisteixen a la processó —a la imatge, pel carrer de Santa Anna— van acompanyats dels gegants vells. Les nenes i les dones no podien assistir-hi. Aquesta Festa Major d'hivern tenia un caràcter marcadament religiós, i un dels actes d'aquesta mena era la imposició de la relíquia als malalts, que fora d'aquestes dates no es podia dur a terme sense un permís especial del bisbe de Solsona. Pel que fa a les funcions cíviques que també se celebraven, es comptava sempre amb una vetllada literària i musical, i amb una representació teatral.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau).

971

comitiva religiosa va commoure massivament tota la gent, provocant unes mostres de religiositat que difícilment podran ser repetides.

Altres festes singulars van ser la coronació canònica de la verge del Claustre de Guissona; la baixada de sant Cosme i sant Damià a la seva ermita de Guspí; el retorn a l'ermita de la verge de l'Aguda de Torà; la celebració de la Jornada Eucarística Arxiprestal, el 1953, eco del Congrés Eucarístic Internacional de Barcelona de l'any anterior; la de la vinguda a Cervera del nunci del Papa, Hildebrando Antoniutti, i la de les Santes Missions arreu dels pobles de la comarca, que provocaven converses en massa entre els seus assistents i l'enlairament de tota una sèrie de creus de ciment, com a testimoni d'aquestes jornades.

Es van promoure en tots els pobles el ball de les sardanes i els balls populars, com el de les cintes o el de bastons, i van ser suprimides de manera categòrica les celebracions del Carnestoltes i la processó laica, que amb el nom de *la festa del puro*, Cervera celebrava en commemoració dels fets ocorreguts durant l'última guerra carlina, a més de vedar qualsevol tipus de manifestació més o menys profana durant la Setmana Santa.

Amb el retorn de la democràcia els pobles han anat recuperant les seves antigues tradicions i han promogut noves celebracions que s'estan consolidant amb el pas dels anys, com l'Aquelarre cerverí, la Bacanal Romana de Guissona i les revetlles, entre d'altres. (A. S. G. i M.T. S. N.)

972

Cervera, 6 de febrer de 1934-1935. Desfilada dels gegants vells pel carrer del Combat, amb motiu de la Festa Major del Santíssim Misteri. La festa commemora el misteri succeït el 6 de febrer de l'any 1540, quan el rector del Tarròs i el de Cervera van intentar de partir una escletxa de la creu del calvari —que havia dut a Cervera un soldat del Tarròs que venia de Roma— i no ho van poder fer mitjançant un ganivet i sí, en canvi, amb els dits d'un dels capellans. Quan l'escletxa es va obrir, va caure una gota de sang que, en arribar als corporals de l'altar, es va dividir en tres (clarissim símbol del misteri de la Santíssima Trinitat, que diu que hi ha tres persones en un sol Déu), mentre per tot Cervera se sentia un gran tro, encara que el cel estava completament serè. Els gegants, l'aparició dels quals es remunta a la societat medieval, eren un element del folklore i el ritual d'aquesta festa. La seva presència es documenta per primera vegada en la festa del Corpus, que a Catalunya, concretament a Barcelona, té l'inici el 1319, i a Cervera ja es comença a celebrar al final d'aquest segle XIV. L'any 1901 es van construir els anomenats "gegants vells", que són els que veiem a la imatge —els anteriors (quatre parelles) havien quedat destruïts el 1894 en un incendi que es va produir al magatzem on es guardaven—, i van estar en actiu fins al juliol de 1936 en què, amb l'esclat revolucionari, van ser cremats a l'antic camp de futbol atesa la seva vinculació als actes religiosos. Per això els gegants actuals, anomenats els "gegants nous", són de l'any 1948. Els "gegants vells" representaven un rei (potser el rei Catòlic) i una dona amb la indumentària típica del temps. Ambdós portaven un brodat amb l'escut reial d'Espanya al davant i al darrere del vestit. La processó de Corpus, en la qual, a més dels gegants, participaven també dotze nans, dos macers i tres timbalers, començava als carrers baixos, pujava per la Barbacana fins a la plaça de Sant Francesc, anava fins a la Universitat, continuava pel carrer de les Verges (actualment del General Güell), el Raval, el carrer del Combat, la plaça de Santa Anna, el carrer Major, la plaça Major i arribava a l'església de Santa Maria. Aquestes desfilades s'esdevenien durant les festes del Santíssim Misteri, Corpus, la Festa Major de setembre i la processó del Puro (el 16 de febrer).

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

973

974

975

976

973

Guissona, 8 de setembre de 1934. Animada audició i ball de sardanes a l'antiga plaça de Sant Roc (davant de l'Ateneu) amb motiu de la Festa Major, a càrrec de la cobla-orquestra Simfònica de Lleida, dirigida pel mestre V. Mateu. La gran afluència de públic feia estendre les rotllanes fins ben entrat el carrer de Fluvià, com mostra la imatge davant de l'antiga casa Santaeulària.

(Fotografia: Salvador Serra Baliu. Francisco Mirò Simarro i Anna Serra Planas)

974

Cervera, quart diumenge de setembre de 1934-1935. Actuació de la colla castellera dels Xiquets de Valls amb motiu de la Festa Major del Sant Crist. La fotografia està feta al pou de Sant Miquel, davant de l'hotel-cafè Jardín. Entre d'altres celebracions, es comptava, gairebé sempre, amb un combat de boxa i, alguns anys, amb una cursa de braus seriosa i una altra de còmica, que tenien lloc en una plaça muntada especialment per a l'exhibició taurina. Hi havia, també, diversos espectacles programats al Saló Catalunya i al Teatre Principal i concerts en alguns cafès, a més de les ofertes musicals dels dos envelats.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

975

Cervera, setembre de 1933. Sardanes a l'envelat instal·lat a la plaça de Lluís Sanpere (actual plaça de Santa Anna), amb motiu de la Festa Major del Sant Crist. Es tractava d'un dels actes organitzats per la Secció Ball La Violeta del Casal Català. Durant aquests dies, a més d'aquest envelat n'hi havia un altre de muntat per Joventut Republicana, que se situava al pati del davant de la seva seu, al passeig de l'Estació. Les dues entitats competien contínuament per aconseguir la millor qualitat en els balls, en els concerts i en les audicions de sardanes que preparaven.

(ACC)

976

Cervera, 1961. Músics cerverins que formaven part de l'orquestra de les completes (5 de febrer), amb Ramon M. Xuclà (flauta), Fernando Orobitg i Llorenç Subias (clarinets), Antonio Solé (violí) i el Mestre Jesús M. Quintana (orgue).

(Família Xuclà)

977

977

Cervera, principi dels anys 1950. Dia de Festa Major a la plaça de Pius XII. La pèrgola es va inaugurar al setembre de l'any 1949, durant la Festa Major. L'any següent, en el mes de maig, es va inaugurar el sortidor lluminós, construït amb ciment pòrtland per Rafel Bagué i Joan Huguet, amb la instal·lació elèctrica a càrrec de Martí Martí (regidor de Foment en aquells anys), i al setembre es van instal·lar els fanals i els nous bancs. La iniciativa de tot el conjunt va ser de l'alcalde Josep Balcells i l'empenta, de Martí Martí. Com tota obra pública, però, va rebre algunes crítiques, entre les quals la d'Enric Casanelles (*Segarra*, 20 de setembre de 1949), que es queixava del fet que, amb la construcció de la pèrgola i la plantada d'arbres, s'havia eliminat la perspectiva que es tenia de la ciutat des del passeig de Balmes. Al fons a la dreta es pot veure la casa quarter de la Guàrdia Civil.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Razquin)

978

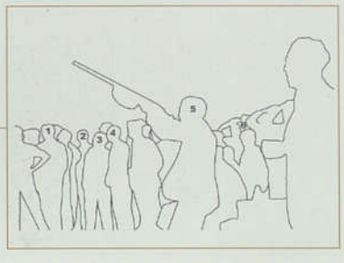
978

Cervera, 1975. Grup de cerverins al qual per primera vegada s'incorporaven, dones per fer ressonar les completes, que es canten el dia 5 de febrer en honor del Santíssim Misteri de Cervera (Festa Major d'hivern). D'esquerra a dreta i de dalt a baix, R. Jaques, Jaume Font, León Sánchez, Ermengol Pipó, Ramon Ramon, Ramon Ribera, Ramon Falip, Ramon Fitó, Isidre Creus, Jaume Armengol / Ignàsia Comas, Teresina Botines, M. Dolors de Nuix, Antònia Vidal, Maria Trilla, M. Rosa Altisent, Paquita Busquets, Assumpció Riu, Ramon Pedrós, Lourdes Carulla Capdevila, Magí Miret, Carme Llamas, Dolors Carbonell, Teresina Ribas, Mariana Fusté, Maria del Carme Vilalta, Eduard Montiu, Magí Raich (al darrere), M. Dolors Llamas, Josep Costa, Anton Minguell, Josep Ribera, Ramon Comorera / Montserrat Oliveres, una professional del cant vinguda de Lleida, Victòria Fusté, Ramon Bernaus (director), Raimunda Oromí i Anna Vidal.

(Família Xucla)

979

979

Guissona, 1950. Un dels actes cívics més característics de la Festa Major era la competició de tir al plat, sempre sota l'observació atenta de la Guàrdia Civil.

1. Enric Casoliva?, 2. Farré (de Massoteres), 3. Lligoña, 4. Joan Badia, 5. Alfonso Coma Buixadera (de Tarroja), 6. Josep Faus?

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

980

Guissona, 1951. Ball de tarda davant de l'Ateneu, amb motiu de la Festa Major. Cada celebració de la festa major d'una localitat atreia el jovent dels pobles del voltant, encara que el camí s'havia de fer sovint a peu, perquè hi havia molt pocs vehicles. És remarcable la gran participació i afluència de públic d'aleshores.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

981

Guissona, 1951. Ballada de sardanes a la plaça del Bisbe Benlloch, un dels actes habituals de la Festa Major. Durant la temporada d'estiu, en moltes poblacions de la Segarra es ballaven sardanes els diumenges i dies festius, a vegades amb l'acompanyament de les cobles locals. La gran participació i la manca d'espai obligaven a formar unes rotllanes dins de les altres.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

982

Guissona, 1962. Cercavila de la Festa Major al seu pas per la baixada de Capdevila, amb els tradicionals Negret, Bruixa, Gros (Oliver Hardy) i, al fons, la geganta Plàcida seguida del gegant Roc.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

983

Guissona, 1953. Actuació durant la Festa Major d'hivern de l'orquestra Hot Club, formació musical vilatana, que emprava el nom de la popular variant de jazz que s'havia imposat entre els anys 1925-1930. La Festa Major d'hivern s'instituí a partir del 1940 els dies 20 i 21 de gener, per commemorar anualment l'entrada de les tropes franquistes a la vila, esdevinguda el 20 de gener de 1939. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep Tresens, Jaume Serra, Joan Cassany, Pere Santacreu / Domingo Tugues, Tomàs Tresens, Josep Garganté i Eloi Minguell.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

980

981

982

983

984

La Guàrdia Lada (municipi de Montoliu de Segarra), vers 1947. Ballada de sardanes amb motiu de la Festa Major, interpretades per la cobla La Principal d'Igualada. Les balladores són Maria Badies, Rosa, Àngela Avellana, Segarra, M. Pilar Marquilles, Lola, Àngela Gabarró, Conxita Marimon, Remei Gasull i M. Teresa Bordes.

(Ramon Trilla)

984

985

Sanaüja, anys 1920. Imatge d'un acte festiu a la Placeta del poble, corresponent a la Festa Major de la Mare de Déu de setembre. Aquesta festa, que se celebrava els dies 8 i 9, començava la vigília, el dia 7, amb una cercavila de gegants i capgrossos, acompanyada pels músics de la localitat. Segons el *Costumari català* de Joan Amades, "la nota sobresortint de la Festa Major de Sanaüja era el ball de Sant Portomicu [...]. Sortien també un ball de dimoniets molt entremaliats, un altre de morets i cavallets, un de bastonets i una parella de gegants seguida d'una nombrosa cort de capgrossos". El Portomico i el Diablot sortien el dia de la processó, que anava de la plaça al convent. La seva finalitat era mantenir l'ordre durant aquest acte i el posterior ball de gegants. El Portomico duia una pell de conill, suposadament orinada, lligada a la mà amb un cordill, i el Diablot portava un vestit tot cosit de pedaços i drapets de colors, amb una maça plena de rocs a les mans per tal de fer força soroll. Tant l'un com l'altre foren cremats, juntament amb els gegants, en temps de la Guerra Civil. Els capgrossos que actualment surten per la Festa Major conserven reminiscències d'aquests personatges, com ara la figura del diable, la pell de conill orinada i la maça.

(Família Mosella)

985

986

Palouet (municipi de Massoteres), 25 de juliol de 1950. Ramon Fonoll i Palmira Aynés (casats) i Teresa Calafell i Ramon Sala (solters) —d'esquerra a dreta— eren els priors de la Festa Major, la funció principal dels quals consistia a arranjar l'església de Sant Jaume per a les celebracions religioses, missió encomanada tradicionalment a una parella de casats i a una de solters.

(Fotografia: Dolors Costa. M. Jesús Ríos Francés)

987

Concabella (municipi dels Plans de Sió), 1962. Ball de Festa Major a la plaça del Castell. Fins l'any 1982, la festa se celebrava el primer diumenge de setembre, encara que fos en honor de Sant Salvador (6 d'agost), perquè era el temps en què ja s'havien acabat les feines d'estiu al camp. Aquest any la gent jove va considerar més apropiat de traslladar-la a l'últim dissabte de juliol, que és la data en què se celebra avui dia. A la imatge reconeixem mossèn Francisco Castells, Josep Segura Homs, Isabel Cirera Bosch, Ramona Sala Nadal, Ramona Comelles Llordes, J. M. Rius Cirera, Montse Rius Cirera, Vicenç Biols Figuera, Xavier Aldomà Buireu, Jaume Biols Picoi, Concepció Vila Eroles, Dorotea Tomàs Marc, Vicenç Sarri Sarri, Dolors Cirera Bosch, Dolors Rovira Tugues, Ramona Vila Eroles, Josep Puig Porta, Vicenç Aldabó Cos, Francisco Eroles, Ramon Cama Balasch, Maria Llanes Tolosa, Josep Eroles, Ramon Anguera, Pere Garrabou Sarri, Montserrat Domenjó, Josep M. Garrabou Sarri, Marc de Ratera, Ramona (minyona del Mariol), Carme Tarruella Segura, Hilari Vidal Rialp, Ramona Vidal Segura, Maricel de Ratera.

(Montserrat Cirera)

986

987

988

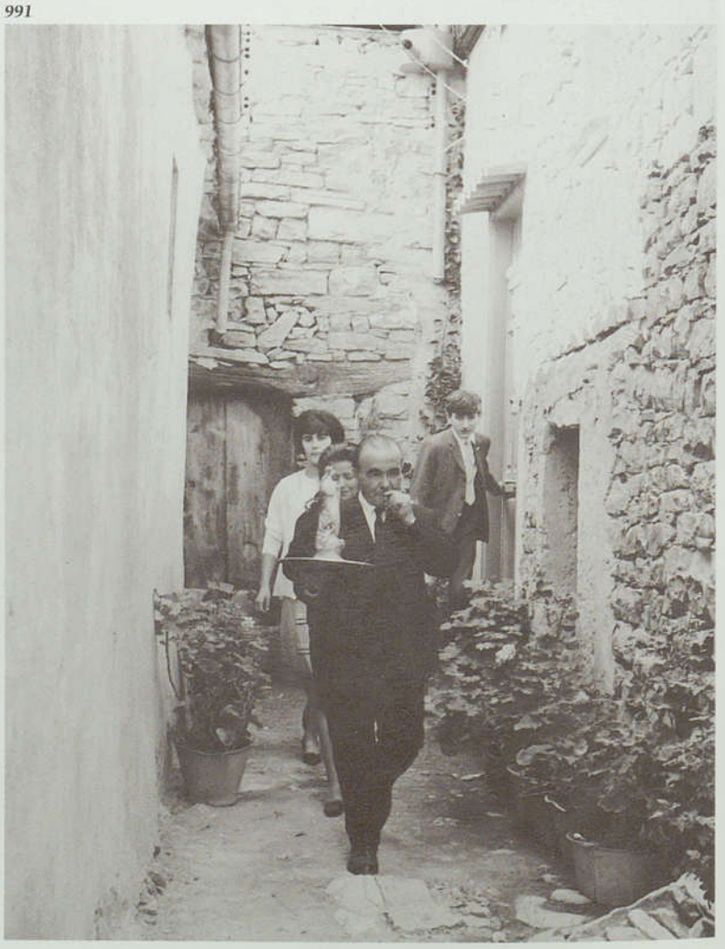
989

990

991

988

Sanaüja, vers 1940. Un dels actes més rellevants de la Festa Major era el ball, que es feia a la plaça Major, en un tancat fet de fusta i boixos. Per evitar la pols, els joves anaven a buscar portadores d'aigua a la riera i regaven el terra de la plaça. Alguns dels balls típics de la festa eren el dels rams, el ball del pensament i el ball de la toia. A la mitja part es feia un ressopó en un dels cafès —cal Vidrier, cal Cinca o cal Sila, el lloc preferit dels traginers— amb botifarra i mongetes, pollastre o ous ferrats, si bé a cal Roses feien xocolata desfeta i a cal Sila, rom cremat. Poc abans de la Guerra Civil, la rivalitat entre els grups de dretes i esquerres va provocar que per la Festa Major s'arribessin a fer dos balls diferents a la mateixa plaça, l'un davant de cal Roses i l'altre davant de cal Cinca, amb la condició, imposada per l'Ajuntament, que les orquestres no toquessin simultàniament. També es feien concerts a cal Cinca, a primera hora de la tarda, i representacions teatrals.

(Fotografia: Joan Soldevila. Família Clavé)

989

Comabella (municipi de Sant Guim de la Plana), 1932. Festa Major de Comabella, que en aquella època se celebrava en la festivitat de la Verge del Roser, el 8 d'octubre, mentre que ara se celebra el segon diumenge de maig. A la fotografia, que està feta al darrere de l'església del poble, a l'era de cal Solé, podem veure, d'esquerra a dreta, Pere Mas i Domingo Solé, asseguts al mur, i en primer terme, entre d'altres, Dorotea Tàsies, Maria Torroella, Josep Tàsies, Josep Padrós i Gabriel Jané.

(Fotografia: Gómez Grau. Rosa Gras)

990

Guspí (municipi de Sant Ramon), 1941. La Festa Major de Guspí, celebrada cada primer diumenge d'octubre, era un bon moment per passar a la posteritat, encara que només fos posant, al costat de l'era, sobre el camatimó d'un dels populariíssims arreus d'Agramunt. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Teresa Tarruella de cal Simonet, Antònia de cal Vicari, Antònia Vilaplana de cal Borràs, Maria Condal de ca l'Alsina, un personatge no identificat / M. Rosa Tarruella de cal Marcó, Joan Condal de ca l'Alsina?, un personatge no identificat, Ramon Tarruella de cal Castell i Immaculada Tarruella de cal Marcó.

(Fotografia: Gómez Grau. Ramon Tarruella Verdés)

991

Viver (municipi de Sant Ramon), 24 de setembre de 1960. Els quatre majorals de Viver, dues parelles —de davant a darrere, Josep Verdés, Teresa Albareda, Montserrat Farré i Jaume Vilaplana—, surten de cal Botè de passar el sant, tradició consistent a recórrer les cases de la població per oferir un ramet de flors a canvi del donatiu que feia possible la festa, tot passejant la imatge de la patrona, la Verge de la Mercè.

(Teresa Albareda Llorens)

992

Sedó (municipi de Torrefeta i Florejacs), anys 1950. La festivitat de Santes Masses, el 21 de novembre, ha estat des de sempre una de les més celebrades a Sedó. De caràcter religiós en essència, servia també de marc per a la celebració de la Festa Major de tardor. Per aquest motiu i per l'extraordinària devoció a la Mare de Déu de Santes Masses, l'ermita s'omplia de gom a gom, com ho demostra la instantània feta a la sortida del culte, amb el banderer Manel Badia, flanquejat per Miquel Vilaró i Joan Segura, les autoritats i fins i tot una banda de músics, els mateixos que a la tarda-vespre s'encarregaven d'amenitzar el ball de Festa Major.

(Cal Roig)

992

993

994

993

Sedó (municipi de Torrefeta i Florejacs), 7 d'agost de 1912. Instantània del ball de Festa Major a la plaça de Magarola, el dia de la festivitat de Sant Donat, patró de Sedó. El fotògraf, des del primer pis de cal Plaça, on hi havia el cafè, va captar per uns moments l'atenció d'un públic nombrós, de Sedó i rodalies, que ballava al so de la música de l'Orquestra Rossell de Cervera.

(Josep Cortés Camats)

994

Castellnou d'Oluges (municipi de Cervera), 1965. Castellnou, que pertanyia al bisbat de Lleida, l'any 1965 es va traspassar al bisbat de Solsona, motiu pel qual es va celebrar aquesta festa que recull la fotografia. A la imatge es poden veure, d'esquerra a dreta, Rosalia Escudé, Felícia Aldomà i Ramona Aldomà.

(Rosa Aldomà)

995

Cervera, 24 d'octubre de 1934. Celebració de la beatificació d'Antoni Maria Claret i Clarà, patró de la Universitat de Cervera, amb una vetllada literària al mateix recinte de la Universitat. A la imatge veiem un quadre plàstic en què unes noies sostenen els diversos estris del beat a les mans. Les protagonistes de la representació són, d'esquerra a dreta, M. del Carme Vilalta Farré, Maria Blanch Camps, M. Dolors Vilalta Arau, Assumpció Riu Calvet, Montserrat Prat Centelles, Angelina Güell, Isabelita Busquets, Roser de Nuix Capdevila, Tresina Lloses Fort, Montserrat Oliveres, Núria Riu de Solsona i Paquita Vallés.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

996

Cervera, 3 de maig de 1926. Concentració a la plaça Major d'uns cinc mil participants en la IV Assemblea de Lligues Parroquials de Perseverança de tot Catalunya, fundades a Cervera pel pare jesuïta Francesc de Paula Vallet, el febrer de 1923. Es van reunir vint-i-cinc banderes blanques representatives dels diferents llocs i es va proclamar oficialment la Santa Madona del Coll de les Savines com a patrona dels exercicis parroquials. Va ser la primera vegada que la imatge sortia en processó pels carrers de la ciutat. Per preparar adequadament aquest esdeveniment, la setmana abans van tenir lloc a la parròquia una tanda d'exercicis espirituals públics. El gran monument adornat amb boix situat al mig de la plaça era un escut de Cervera que feia de pedestal de la Creu del Calvari. Els balcons de les cases de la plaça i el carrer Major estan engalanats per a l'ocasió. L'acte fou presidit pel bisbe de la diòcesi de Solsona, Valentí Comelles i Santamaria.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

997

Cervera, 14 de maig de 1949. Primera visita de la Verge de Fàtima a les poblacions del bisbat de Solsona. Va ser un dels primers actes promoguts per l'aleshores recentment nomenat bisbe Vicent Enrique i Tarancón. La peregrinació va començar al poble de Sidamon i va acabar a Tàrrega, on la imatge va ser dipositada a l'església del convent de clausura de les monges carmelites. La ciutat de Cervera es va convertir en un autèntic jardí. Amb uns camions, es va anar a buscar el boix a la zona de Torà, i es van bastir arcs triomfals i una cadena de randes que s'estenia per tots els carrers per on havia de passar la imatge. Els edificis oficials i molts de particulars van ser il·luminats per a l'ocasió. A l'arribada de la Verge, els propietaris de vehicles els van posar a disposició de tots els veïns, de manera que des de la Curullada es va muntar una comitiva presidida per una columna de motos i més de dos-cents ciclistes, que continuava amb els camions i els cotxes que feien sonar contínuament els clàxons. Es cantava un himne a la Verge escrit per mossèn Josep Serra, i quan les cases que tenien gent malalta ho demanaven, la Verge entrava a les llars (si estaven a peu pla). El besamà —a la imatge— que va tenir lloc a la parròquia va durar dues hores. Els torns de vetlla que es van organitzar van deixar Santa Maria plena durant les vint-i-quatre hores del dia, i quan va arribar l'hora del comiat, hi havia tanta multitud que el bisbe, que havia presidit tots els actes, va demanar de poder pujar al balcó de l'última casa per tal d'adreçar-li unes paraules. A la fotografia es poden reconèixer, en primer terme, Salvador Gasol, Francesc Puig Llanes (que porten la imatge de la Verge) i Paquito Vilanova Baldellou (a la dreta d'aquest darrer).

(Fotografia: Gómez Grau. Família Razquin)

995

996

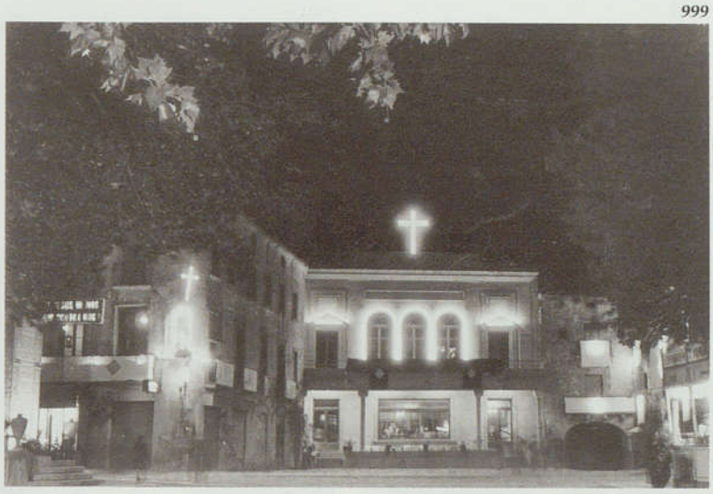
997

998

999

998

Ferran (municipi d'Estaràs), juny de 1956. El dia de la festivitat del Sagrat Cor el poble de Ferran va organitzar una festa amb motiu del comiat de mossèn Josep Fígols, que se n'anava a les missions. A la fotografia, amb el fons de cal Vilà i sota una llinda amb ornamentació vegetal aixecada per a l'ocasió, s'apleguen, d'esquerra a dreta, Pere Rius, Jaume Casanoves, Josep Graells, Salvador Rius, Ramon Tarruella, Ramon Falip, Marcelino Rius, Josep Carulla, Josep Aynés, Antonio Codina, Josep Tarruella (al darrere), Salvador Vives, Narcís Parés, Joan Parés, Alberto Carulla, Josep Codina i Josep Sanjuan. A la dreta de mossèn Fígols, els nens Joan Oliva, Fernando Torrades i Joan Torrades.

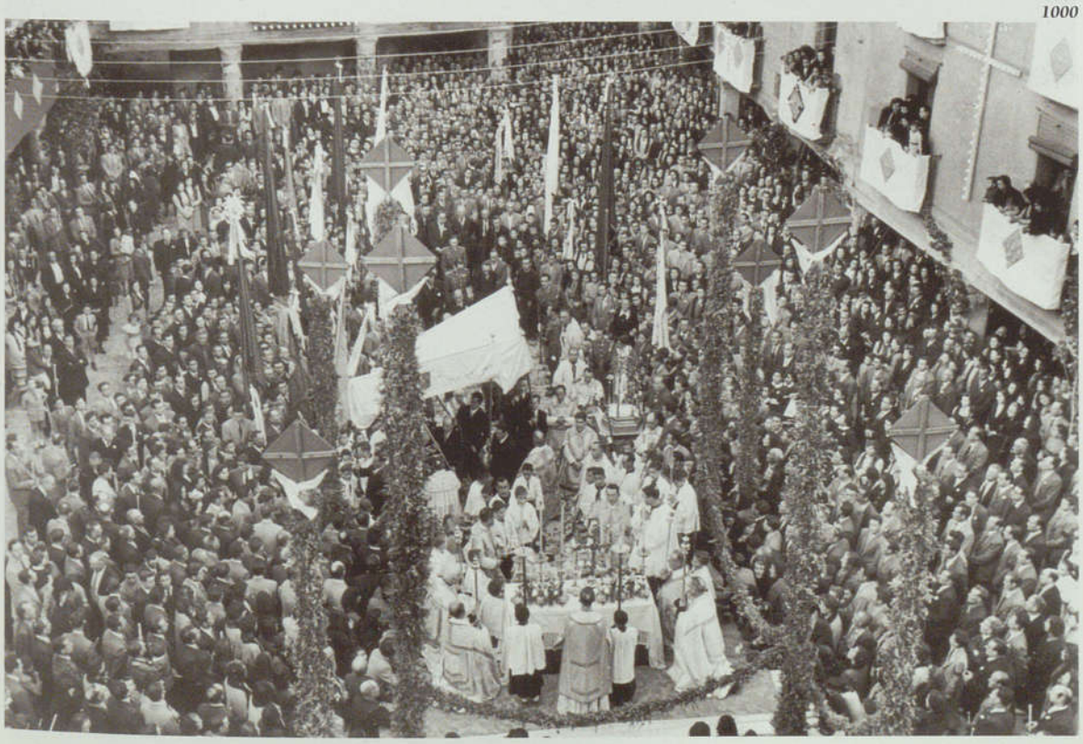
(Cal Vilà)

999

Cervera, 10 de maig de 1953. Plaça de Santa Anna il·luminada amb motiu de la Jornada Eucarística Arxiprestal. El 1952 es va celebrar a Barcelona el Congrés Eucarístic Internacional, que va tenir una gran importància per a tot Catalunya perquè el govern franquista va posar molt interès en el fet de donar una bona imatge del país als participants estrangers. Durant uns dies se succeïren les diferents ponències i els diversos actes religiosos, presidits pel cardenal Tedeschini. Com a conseqüència d'aquesta transcendència, es van fer, amb tota solemnitat, diverses jornades eucarístiques arxiprestals. La imatge mostra la il·luminació de la plaça de Santa Anna i el començament del carrer Major, si bé a tot Cervera es van il·luminar la majoria d'edificis, amb una participació de gairebé tot el poble, fins i tot en els llocs per on no havia de passar la processó (que va seguir el mateix itinerari que la del Corpus). Es van vendre al preu de dues pessetes uns emblemes eucarístics per tal que es poguessin lluir als aparadors, els balcons o les finestres de les cases, i es va representar un acte sacramental titulat *Pan de vida*, escrit per Emili Rabell justament per a aquesta diada, en el qual es dramatitzava la institució de l'Eucaristia, el viàtic i la mort de sant Ramon i el miracle eucarístic del Sant Dubte. Mossèn Rafel Boix, arxipreste, va fer saber que a la missa de pontifical, celebrada a la parròquia, s'havien donat mil set-centes comunions. Participant d'aquesta mateixa dinàmica, del 22 al 27 de setembre es va celebrar a Solsona el Congrés Eucarístic Diocesà.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

1000

1000

Cervera, 10 de maig de 1953. Celebració de la Jornada Eucarística Arxiprestal. A la imatge es pot veure l'altar monumental instal·lat a la plaça Major de Cervera i, al centre, la bandera de la ciutat, envoltada de les banderes de les parròquies de l'arxiprestat. Presideix la celebració el bisbe de la diòcesi de Solsona, Vicent Enrique i Tarancón, acompanyat del rector de Cervera, mossèn Rafel Boix i Cardona. Un gran nombre de ciutadans assisteix a l'acte.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1001

1002

1001

Granyanella, 1948. Cerimònies religioses amb motiu de la visita pastoral del bisbe Vicent Enrique i Tarancón a l'església de Sant Salvador de Granyanella i de la visita de la Verge de Fàtima.

(Família Villarroya Massana)

1002

La Curullada (municipi de Granyanella), maig de 1949. Visita de la Mare de Déu de Fàtima a la Curullada. A la fotografia, feta a l'església del poble, es poden veure, d'esquerra a dreta, mossèn Binefa, Jaume Rosich Brufal (adorant), Jaume Mora, Mariano Freixes (nét), Josep Freixes, Emili Prat, Josep Centelles i Jaume Arbós. Entre les dones, Lola Arbós, Maria Arbós, Teresa Castellà i Ramona de Giribet.

(Rosalia Rosich)

1003

1003

Granyanella, 1951. Veïns del poble celebrant la festa de la Santa Missió. Amb les Santes Missions es pretenia, per mitjà de sermons predicats per gent especialment preparada (com els missioners cordimarians del pare Claret), explicar dogma i moral amb vista a una conversió massiva que comportés un canvi de vida dels assistents. De vegades era tot un espectacle, tant per la quantitat de gent que hi assistia com per la manera de fer les elocucions, ja que normalment hi havia un predicador seriós que feia trontollar la consciència dels oients i un altre de molt més distès que, amb l'explicació d'acudits que relacionava amb les qüestions que volia tractar, provocava la rialla de la gent. Normalment es feia un viacrucis, missa i processó, i tot plegat venia a durar uns tres dies. Sovint, com a recordatori, s'aixecava en algun indret de la població una creu de ciment, com és el cas de la creu de les Forques de Cervera, de 1951.

(Família Villarroya Massana)

1004

1005

1006

1004

Granyena de Segarra, 13 d'abril de 1944. Exhibició dels acròbates Falcons d'Ivars a la plaça de Sant Pere, amb motiu de l'única trobada que l'Acció Catòlica va organitzar a la vila i que cada any se celebrava en un poble diferent de l'Urgell i la Segarra. L'Acció Catòlica va ser un instrument de col·laboració pastoral dels laics amb l'Església catòlica, impulsada, des del 1922, per una encíclica de Pius XI, i va tenir molta empenta al llarg dels anys quaranta i cinquanta. Les seves branques de caire obrer —com ara la Joventut Obrera Catòlica (JOC)—, amb les seves denúncies socials, es van enfrontar amb la jerarquia eclesiàstica, la qual cosa va comportar un cert marginament per al conjunt d'aquests moviments.

(Fotografia: Jaume Calafell. Josep Gendre).

1005

Guissona, 10 d'agost de 1952. Festa de la benedicció de la campana Maria del Claustre, amb motiu de la coronació de la Verge del Claustre, que va ser apadrinada per Miquel Torné i Carme Balcells. La coronació canònica d'una imatge només la pot dur a terme el Sant Pare o la persona en la qual delegui, i comporta un reconeixement oficial de la imatge per part de Roma.

(Fotografia: Dolors Costa. Teresa Benet Rius)

1006

Guissona, 1950. Veïns de Guissona ultimant els preparatius a la plaça Major per a l'arribada de la Verge de Fàtima. A la façana es pot llegir "Regina pacis" (Reina de la pau). Aquesta Verge era venerada pels seus miracles curatius, i per aquest motiu durant la seva estada a la vila es va organitzar una processó nocturna en què es van fer diverses parades davant de les cases dels malalts.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

1007

1007

Guissona, 1950. Moment en què la Verge de Fàtima sortia de la vila, pel carrer del Tint, entre els fervorosos aplaudiments dels vilatans. Al fons, l'arc de cartró pedra aixecat especialment per a l'ocasió i els balcons engalanats amb cobrellits blancs. A l'esquerra, el mur que salvava el desnivell de la plaça del Vell-pla. Aquest era el segon any consecutiu que la Verge era portada en processó per totes les poblacions de la diòcesi del bisbat de Solsona. Així com la primera visita va tenir un caràcter exclusivament popular, en aquesta segona ocasió tenia com a objectiu ser rebuda per les diferents esglésies i institucions religioses de cada lloc, on la imatge era acompanyada per una gran multitud de fidels que assistien als actes organitzats als diversos temples en els quals feia estada.

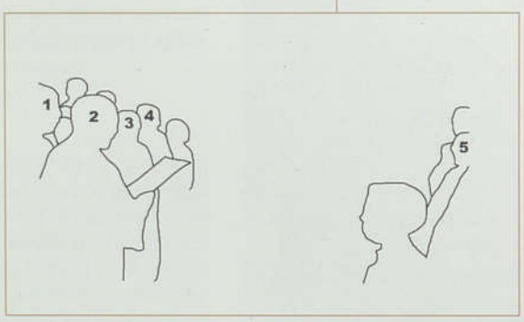
(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

1008

1009

1010

1008

Guissona, agost de 1952. Després de la benedicció de la nova campana, batejada amb el nom de Maria del Claustre, i abans que fos col·locada al campanar, es va deixar uns dies al darrere del Sindicat. Aprofitant aquesta ocasió, molts vilatans, tal com va fer Dolors Arnaldo, van voler fotografiar-s'hi.

(M. Teresa Mercadé Farré)

1009

Guissona, 10 d'agost de 1952. Acte multitudinari de la novena i solemne benedicció de la nova campana, batejada amb el nom de Maria del Claustre, apadrinada per Miquel Torné (jutge de pau) i per Carme Balcells Esteve, amb motiu de les Festes de la Coronació Solemne de la Mare de Déu del Claustre (del 9 al 17 d'agost de 1952). Mesos abans s'havia endegat una campanya popular "Pro Solemne Coronación de la Imagen", per tal de restaurar la capella, l'altar i el cambril de la patrona.

1. Mossèn Joan Ausàs (vicari), 2. mossèn Ramon Sumalla (rector), 3. Fernando Llorens?, 4. Jaume Rull, 5. Ermengol Subirana.

(Rectoria de Guissona)

1010

Guissona, 1959. Manifestació pública de fe cristiana, al pas pel raval del Coma, protagonitzada pel jovent de la vila i rodalies, en una demostració popular de l'empenta que aconseguiren els moviments cristians pròxims al d'Acció Catòlica, que implicaven profundament els laics a col·laborar amb l'Església. El xofer del primer tractor és Salvador Garganté, de Sanaüja.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

1011

1012

1013

1014

1011

Ivorra, 1956. El bisbe Vicent Enrique i Tarancón, que va ser bisbe de Solsona divuit anys, des del desembre de 1954, en visita pastoral a Ivorra. A la fotografia acompanyen el bisbe, mossèn Concordí i, darrere dels capellans —a la dreta, vestit de negre—, Josep Raich Viñes.

(Josep Garriga)

1012

Massoteres, 1954. Visita pastoral del bisbe de Solsona Vicent Enrique i Tarancón. A la imatge reconeixem, d'esquerra a dreta, l'alcalde Josep Torra, amb vestit negre i corbata, el bisbe Vicent Enrique i Tarancón, mossèn Josep i el mossèn de cal Rafel de Massoteres.

(Mercè Torra Viladrosa)

1013

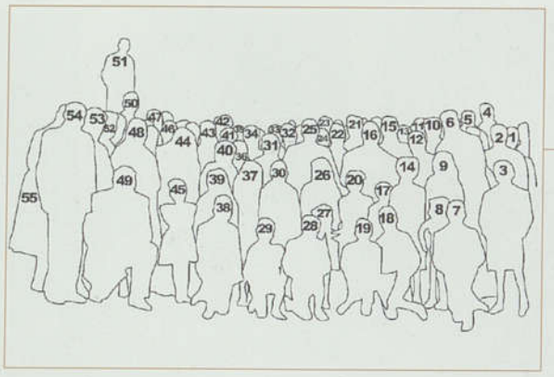
Guissona, 1959. Sota principis morals ferms, al voltant de la idea d'aconseguir un món millor, l'Església va tenir un important poder de convocatòria entre els joves, molt sovint empesos per vicaris actius. Sembla que aquest va ser el cas del vicari mossèn Josep Rosell, que amb els populars "Cursillos de cristiandad" mobilitzà el jovent de la vila, com es pot apreciar a la imatge.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

1014

El Canós (municipi dels Plans de Sió). 1949-1950. Bicicletes engalanades amb banderoles, al costat dels joves i els mossos del poble durant la celebració en honor de la Verge de Fàtima, amb un majestuós ornament al carrer. D'esquerra a dreta hi reconeixem Benet del Vilet (jornaler), un personatge no identificat, un jornaler no identificat, Joan Casteràs (jornaler), Isidre Vergés, Miquel Solé, Josep Gabernet, Joan Pintó, Josep Solé, Joaquim Trilla, Jaume Casteràs, Josep (jornaler), Antoni Vergés, Jornaler, Josep Sorribes, Josep Pont, un personatge no identificat, Ramon Bordes (jornaler), un personatge no identificat, Antoni Torres i Josep Balcells.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Gabernet)

1015

1015

El Canós (municipi dels Plans de Sió), 1956. Visita pastoral del bisbe Ramón Iglesias Navarri.

1. Emili Trilla, 2. Josep Gené, 3. Franquesa (de Riudovelles), 4. Miquel Solé, 5. Hermenegild Trilla, 6. Sacerdot del Bisbat, 7. Ramon Trilla, 8. (personatge no identificat), 9. Elvira Gené, 10. Ramon Gomà, 11. (personatge no identificat), 12. Sacerdot del Bisbat, 13. Josep Gabernet, 14. Carme de ca l'Ortiz (de la Figuerosa), 15. Isidre Gabernet, 16. Bisbe, 17. Pilar Gené, 18. Isidre Gomà, 19. Ramon Pont, 20. Neus Pont, 21. Ramon Trilla, 22. Ernest Sorribes, 23. Jornaler, 24. Josep de cal Gomà, 25. Mn. Aleix Ros, 26. M. Lourdes Gomà, 27. Carme Gomà, 28. Joan Trilla, 29. Andreu Altisent, 30. Franquesa (de Riudovelles, germà de l'anterior), 31. Mn. Lluís Mestres de la Figuerosa, 32. Joan Salvadó, 33. Josep Salvadó, 34. Joaquim Trilla, 35. Preixedes Caelles, 36 i 37. Gent de Riudovelles, 38. Valentí Sociats, 39. Dolors Sociats, 40. Franquesa (de Riudovelles, germà dels anteriors), 41. (personatge no identificat), 42. Agustí (de Montcortés), 43. Esposa de Salvador Sala, 44. Gabarró (de Montcortés), 45. M. Teresa Altisent, 46. Pau Trilla, 47. Joan Caelles, 48. (personatge no identificat), 49. Ramon Sala (de l'Aranyó), 50. Josep Sociats, 51. Ramon Altisent, 52. Montserrat Estany, 53. Teresina Trilla, 54. Ramon Gené.

(Família Gabernet)

1016

1016

Les Pallargues (municipi de Plans de Sió), 1940. Arran de la festa d'ordenació del pare carmelita descalç Josep Martí, fill de poble, es varen fer diferents fotografies, entre les quals là que reproduïm, amb les dones —i els nens— del poble, a l'era de cal Rovira, fotografiades a part dels homes, que es van fer una altra fotografia. La separació de sexes en els actes religiosos, com en les processons, s'arriba, doncs, a manifestar també en els documents gràfics.

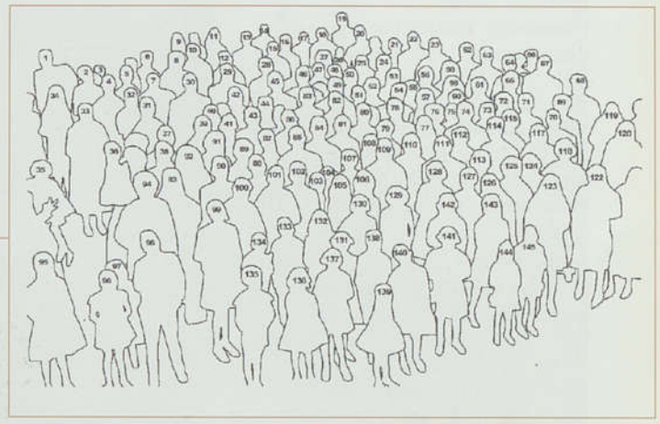
(Família Martí)

1017

1018

1019

1017

Concabella (municipi dels Plans de Sió), 1957. La fotografia mostra la vinguda del bisbe al poble, que amb els altres capellans és a sota del pal·li. La visita es feia aproximadament cada quatre anys, amb motiu de la celebració de la cerimònia de la confirmació. A la imatge reconeixem mossèn Ramon Sans, Antoni Ribera Solé, Pere Serra Bosch, Josep Bosch Castellà, Joan Majoral Llordés, Josep Codina, Vicenç Sarri Sarri, Ramon Puig Boldú, M. Teresa Guardiola Folch, Josep Cirera Jovell, Jaume Llobet Pont (metge), Josep Franquesa, Josefa Condal Merli, Maria Folch Sarri, Josefa Folch Sarri, Encarnació Inglada Abelló, M. Dolors Cirera Bosch, Isabel Canosa Vilalta, Josefa Eroles, Concepció Farran Abelló, Margarita Segura Homs, Mercè Homs, Ramona Comelles Llordes, Maria Mitjanes, Maria Porta Condal, Montserrat Sans Aldabó, Dorotea Tomàs Marc, Teresina Rigalt Porta, Lourdes Aldomà Buireu, Estanislau Cama, Ramona Vila Eroles, Anna Bosch Folch, Dolors Cortadelles Súrio, Maria Cortadelles Súrio, Maria Segura Boncompte, Montserrat Figuera, Rosa Pérez Canosa, Rosa Planes, Mercè Súrio Fonoll, Rosario Llordés Cuadros, Angelina Queralt Puiggrós, M. Teresa Canosa Vilalta, Maria Trullols Bargués, Pilar Salvadó Graells, Maria Bosch Balagueró, Carmen Cortadelles Súrio, Maria Serra Vilaró.

(Montserrat Cirera)

1018

Les Pallargues (municipi de Plans de Sió), 1960. Festa d'ordenació del pare carmelita Andreu Guim. La fotografia recull una bona part dels veïns del poble, de totes les generacions. El pare Andreu es troba al centre de la imatge, acompanyat de la seva mare. La festa va tenir lloc a la placeta que hi ha entre cal Brull —amb la porta d'arc de mig punt— i cal Rovira, des del terrat de la qual es va fer la fotografia.

1. Josep Llorens, 2, 3, 4 i 5. (personatges no identificats), 6. Daniel Mora, 7. Josep Vila, 8. Roser Castellà, 9. Ramona Sorribes, 10. Clotilde Ganyet, 11. Pilar de la Rectoria, 12. Montserrat, 13. Vicenç Abelló, 14. (personatge no identificat), 15. Montserrat de cal Ganyet, 16. Josep Batalla, 17. Anton Milé, 18. Sr. Tàsies (el mestre del poble), 19. Anton Cases, 20. Valentí Creus, 21. Josep M. Font, 22. Vicent Boncompte, 23. Josep Jové, 24. Ramona Sellerés, 25 i 26. (personatges no identificats), 27. Pilar de ca la Gallega, 28. Ramon Gou, 29. (personatge no identificat), 30. Francesc Solà, 31. Francisca de cal Guim, 32. (personatge no identificat), 33. Antònia de cal Serra, 34. Antònia Guim, 35. (personatge no identificat), 36. Núria, 37. Pura, 38. (personatge no identificat), 39. Pilar Roca, 40. Dominica Viladrich, 41. (personatge no identificat), 42. Josep Pinós, 43. Rafael Ganyet, 44. (personatge no identificat), 45. Pere Roca, 46. (personatge no identificat), 47. Sofia de cal Marsal, 48. (personatge no identificat), 49. Josep Guardiola, 50. (personatge no identificat), 51. Ramon Rigal, 52. Dolores de cal Ganyet, 53. (personatge no identificat), 54. Ramon Escasany, 55, 56, 57 i 58. (personatges no identificats), 59. Marieta Solà, 60. (personatge no identificat), 61. Mercedes Rovira, 62. Salvador Llorens, 63. Demetrio Gimbert, 64. Josep Jovell, 65. M. Dolors Cases, 66. Xavier Solà, 67. Joan Boncompte, 68. Adelina Mas, 69. Joan de cal Mingató, 70. (personatge no identificat), 71. Anton Guim, 72. (personatge no identificat), 73. Lola Puig, 74, 75, 76 i 77. (personatges no identificats), 78. Salvador Martí, 79. (personatge no identificat), 80. Josep Codina, 81. (personatge no identificat), 82. Marçal Rovira, 83. Jaume Roca, 84. (personatge no identificat), 85. Eduard Abellana, 86. Anton Fitó, 87. Víctor Vilaseca, 88. (personatge no identificat), 89. Maria Jovell, 90. Ramon Gou, 91. Maria de cal Manel, 92. Sabina Panadés, 93, 94, 95, 96 i 97. (personatges no identificats), 98. Modesto Ganyet, 99. Mercedes Gimbert, 100. (personatge no identi-ficat), 101. Marçal Gabernet, 102. Josep M. Sans, 103. (personatge no identi-ficat), 104. Ramon Escasany, 105, 106 i 107. (personatges no identificats), 108. Julia Galzerán, 109. Andreu Guim, 110. Margarita Serentill, 111. Cándido Guim, 112, 113, 114, 115 i 116. (personatges no identificats), 117. Teresa Castellà, 118. Maria Solà, 119. Concepció Solé, 120. Magdalena Solé, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128 i 129. (personatges no identificats), 130. Maria Rovira, 131, 132 i 133. (personatges no identificats), 134. Ivan Martí, 135. Miquel Codina, 136. M. Alba Gimbert.

(Maria Gabarró)

1019

Pelagalls (municipi dels Plans de Sió), 1954. Visita del bisbe Ramón Iglesias Navarri, acompanyat dels veïns de Sisteró i Pelagalls. En la processó, precedeixen la comitiva els abanderats i les noies que porten l'estendard de la Verge, seguits de les autoritats eclesiàstiques sota el pal·li. Els diumenges, els vilatans de Sisteró anaven a missa a l'església de Sant Esteve de Pelagalls, a l'exterior de la qual correspon aquesta imatge.

(Adrià Marquilles)

1020

Gramuntell (municipi de Ribera d'Ondara), maig de 1950. Arribada al poble de la Verge de Fàtima. La Verge, transportada a sobre d'un camió, venia de Vilagrasseta, motiu pel qual apareix gent d'aquest poble a la fotografia. A la sortida de Gramuntell la Mare de Déu va ser traslladada cap a Sant Pere dels Arquells.

1. Mn. Jaume Creixell, 2. Martí Pont, 3. Anton Calafell, 4. Rosa Castellà, 5. Francisco Citoler, 6. Aura Roig, 7. Ramon Pinós, 8. Jaume Niubó, 9. Andreu Traus, 10. Ramona Niubó, 11. Rosario Castellà, 12. Ramona Anguera, 13. Marcelino Segura, 14. Josep Tous, 15. Carme Casanes.

(Fotografia: Gómez Grau. Ramon Pinós Castellà)

1021

Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), 15 de maig de 1950. Benedicció del campanar i la nova campana, anomenada Antolina (pel nom del poble), Isidre (per la diada de Sant Isidre) i Paulina. Els padrins, que no apareixen en aquesta fotografia, foren Isidre Bergadà i Elena Cardona. A la imatge es poden reconèixer mossèn Lluís Riba, que està llegint, i, a la seva dreta, Pere Canamasses. Ramona Bòria es veu en primer terme a l'extrem dret de la fotografia.

(Antònia Torrens)

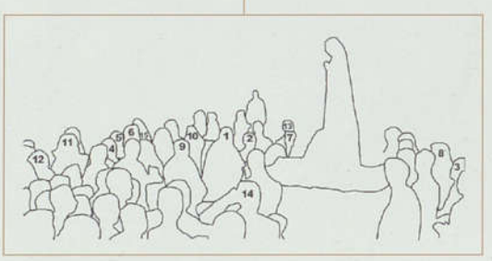
1022

Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), 15 de maig de 1950. Elena Cardona i Isidre Bergadà, padrins de la nova campana del poble, Antolina Isidre Paulina.

(Isidre Bergadà Duran)

1020

1021

1022

1.023

1024

1025

1023

Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1962. Amb la participació del poble es va ornamentar aquest altar exterior, així com l'arc de triomf del fons amb motiu de la visita del bisbe a la vila, en un acte celebrat a l'actual plaça de la Constitució.

(Montserrat Farré Bergadà)

1024

Sant Guim de Freixenet, vers 1945. Benedicció de les tres banderes de les Joventuts Catòliques de Sant Guim, davant de l'església, a càrrec de l'arxiprest d'Igualada Amadeo Amenós. Actuen com a padrines Maria Dolors Jovells, Elvira Solé i Maria Rovira. A la fotografia, d'esquerra a dreta, hi apareixen Maria Samsó, Maria Pifarré, Maria Dolors Jovells, Magí Canela, Elvira Solé, Anita Gil (majorala), Maria Rovira, Joan Gabarró, Maria Domingo, Antonio Cornellà i Josep Gomà.

(Família Canela Garayoa)

1025

Sanaüja, 1963. Fotografia de la visita del braç incorrupte de Santa Teresa d'Àvila a Sanaüja. La visita d'aquesta relíquia va tenir un doble ressò a la vila: en primer lloc pel fet de tractar-se d'una santa molt acostada a la sensibilitat popular i enormement exalçada pel govern de l'Estat en aquella època, i en segon lloc per la col·locació d'una placa a la façana de l'església parroquial dedicada a Josep Bulló Roca, reformador carmelità nascut a Sanaüja que esdevingué un gran seguidor i amic de la santa d'Àvila. El text de la placa, que encara es conserva actualment, diu: "Al P. J. Roca / IV centenario / reforma carmelitana 1563 / visita de la reliquia de Sta. Teresa / 31-3-1963". El braç de la santa va estar exposat a l'església durant unes hores i es va celebrar una magna processó que va recórrer tot el poble. A la imatge es pot veure com la relíquia, entre la multitud, és portada a la casa de les monges (actual Bar Joan), al costat de la casa de la vila.

(Teresa Baiges)

1026

Sant Guim de Freixenet, 29 d'octubre de 1961. Benedicció del casal parroquial a càrrec del bisbe Vicent Enrique i Tarancón, quan el rector del poble era mossèn Garriga. La necessitat d'ampliar el col·legi dels capellans va fer sorgir la idea d'un casal parroquial, que es va construir gràcies als donatius i a la mà d'obra voluntària de la gent del poble. Els terrenys els va comprar el bisbat. Els oficiants de l'acte de benedicció són, d'esquerra a dreta, mossèn Vicenç Blanco, mossèn Joan Robinat, el bisbe Vicent Enrique i Tarancón i mossèn Josep Garriga.

(Família Gomà Roca)

1027

Vicfred (municipi de Sant Guim de la Plana), vers 1959. Visita pastoral del bisbe Vicent Enrique i Tarancón, amb motiu de la celebració de la cerimònia de la confirmació. A l'esquerra de la imatge es pot veure Domingo Cera (alcalde de Sant Guim de la Plana) i, al centre, en segon terme, Josep Ribera Verdés (alcalde de Vicfred) i mossèn Ramon Travé (rector de Vicfred). Ramon Feliu Llobet i Josep Mas Torrents apareixen a la dreta de la imatge, també en segon terme.

(Pilar Puig)

1028

Guspí (municipi de Sant Ramon), 1946. Baixada de sant Cosme i sant Damià des de l'església de Sant Martí cap a la seva capella, amb motiu de la inauguració de les obres de restauració que s'hi havien realitzat. El mal temps va fer ajornar successivament aquest acte, fet que obligà el bisbe Vicent Enrique i Tarancón (al centre de la imatge) a romandre a Guspí excepcionalment durant quatre dies i tres nits. A la imatge veiem, a l'esquerra del bisbe, Tomàs Casanoves Camps, i a la dreta, Celestino Vilaplana. En segon terme es pot veure també el rector Marià Canal.

(Fotografia: Joan Condal Vila. Ramon Condal Farré)

1029

Sant Ramon, 1968. Trasllat d'una nova imatge de sant Ramon des del poble fins a la seva capella, a Portell. Va ser adquirida per un fabricant de motocicletes per agrair el canvi de rumb que havia experimentat el seu negoci d'ençà que havia invocat el sant. Segons ell, la seva intercessió va resultar decisiva en l'èxit de la fabricació d'un nou prototip de motors. D'esquerra a dreta de la imatge veiem Gaspar Vendrell Vives (conductor) i Jaume Codina.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1030

Pallerols (municipi de Talavera), 1950. Nois del poble a l'entrada de la vila, amb les bicicletes, esperant l'entrada de la Verge de Fàtima. D'esquerra a dreta, Josep M. Sendra, Joan Rafegas, Ramon Brufau, Jaume Vallès, Joan Brufau, Basilio, Salvador Piqué, Jaume Sendra, mosso de cal Vallès, Emilio Sarri, Josep Segarra, Ramon Roca i Joan Tous.

(Cal Perejoan)

1026

1027

1028

1029

1030

1031

L'Aguda (municipi de Torà), 1939. El poble de Torà sempre ha mostrat una gran devoció per la Mare de Déu de l'Aguda. La imatge d'aquesta verge va ser cremada durant la Guerra Civil, però el 12 d'octubre de 1939 se'n va col·locar una altra en el seu lloc, portada per excombatents, enmig d'una gran festa. El 1980, amb motiu de la primera restauració del temple, Joan Marcos va esculpir l'actual talla, amb una estètica més en consonància amb l'estil de l'antiga imatge.

(Jaume Coberó)

1032

Torà, 1944. Celebració d'una missa a la plaça del Vall el mes de febrer de 1944, amb la presència d'una companyia de soldats i una de la Guàrdia Civil, que havien arribat a la població pels volts de Sant Josep per controlar els maquis que hi havia a les rodalies. La tribuna d'autoritats està instal·lada davant de cal Barberet, edifici actualment desaparegut.

(Jaume Mas)

1033

Vallferosa (municipi de Torà), 1949. Amb motiu de la visita de la Mare de Déu de Fàtima, un grup de feligresos s'apleguen a l'església de Santa Maria Sasserra de Vallferosa, en presència del bisbe de Solsona Vicent Enrique i Tarancón.

(Lluís Codina)

1031

1032

1033

1034

1035

1034

Lloberola (municipi de Biosca), 1955. Grup de caramellaires de Lloberola a la plaça de l'església de Sant Miquel.

1. Pasqual Barcons, 2. Joan Cererols, 3. Ramon Viladrosa, 4. Josep Planes, 5. Magí Rius, 6. Pere Torra, 7. Rossend Torra, 8. Claudi Llordés, 9. Marcel·lí Torra, 10. Joan Jounou, 11. Joan Venque, 12. Josep Torra, 13. Miquel Jounou, 14. Josep Venque, 15. Francesc Ribalta, 16. Ricard Llordés, 17. Ramon Torra, 18. Lluís Creu, 19. Rossend Serra, 20. Anton Canal, 21. Jaume Planes, 22. Miquel Besora, 23. Àngel Torra, 24. Isidre Riba.

(Josep Jounou Riba)

1035

Cervera, 1926. Al mas Duran, l'avi Gregori Grau ensenyava els nens a cantar caramelles, que componia ell mateix. Disposats al davant de l'avi Gregori veiem, d'esquerra a dreta, Basília Boquet Estela, Assumpció Graells (de cal Plataire), Miquela Boquet Estela, un personatge no identificat, Nuri Gómez Grau, Ramon Rubinat, Jesús M. Quintana (amb el violí), tres nens no identificats i, a la dreta de la imatge, Teresina Gómez Grau.

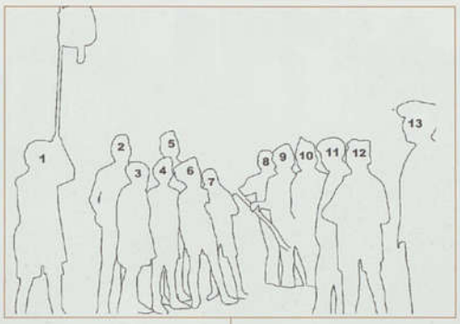
(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1036

1037

1036

Cervera, 1927. A la imatge veiem el grup de caramellaires del Casal Cerverí, davant del convent de Sant Francesc (on avui hi ha el casal parroquial), que amb el del Centre Republicà eren els més importants per aquell temps a Cervera. Sembla que aquest grup, a diferència de la colla del Centre, només es reunia per cantar caramelles. El Casal Cerverí, entitat fundada el 1925 —el 1936 passà a denominar-se Casal Català—, era freqüentat més aviat per ciutadans de tendència conservadora. A la postguerra el governador civil de Lleida no va admetre el nom de Casal de Cervera perquè sonava massa català, i aleshores es va adoptar la denominació de Círculo de Cervera. El 1964, quan n'era president Ramon Turull, es va recuperar el nom de Casal de Cervera, que es manté fins a l'actualitat. A la fotografia es poden veure, en primer terme, les ballestes plegades que s'utilitzaven per fer arribar la toia —petits rams de flors, la lletra de les caramelles, etc.—, a la gent que des dels balcons els havia fet arribar algun present.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1038

1037

Cervera, principi dels anys 1930. A Cervera hi va haver, abans de la Guerra Civil, dues grans corals: la del Centre Obrer —entitat on es reunien sobretot els republicans i la gent d'esquerres—, i la del Casal —on s'aplegaven, majoritàriament, la gent de dretes—. Totes dues corals eren nombrosíssimes, i les caramelles n'eren un dels plats forts. Ambdues actuaven el dissabte de Glòria, cap a les deu de la nit, adreçant caramelles als prohoms de la ciutat, i el diumenge cantaven des de les set del matí fins cap a les tres de la tarda. Després feien una excursió i un dinar per celebrar-ho. A la imatge veiem la coral del Centre Obrer davant del local nou, situat vora el passeig de l'Estació. Precisament en aquest passeig hi ha l'actual local, just davant del que havia estat el local originari del Centre, avui ja gairebé del tot desaparegut. El local nou, la façana del qual veiem a la imatge, va ser construït entre els anys 1927 i 1928. Hi havia un gran cafè amb billars i —no deixa de ser significatiu— un entranyable racó de biblioteca. Aquesta coral va cantar les últimes caramelles la Pasqua de 1936.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1039

1.038

Cervera, 1934. Un grup de nois del barri de les Verges —des de l'actual carrer del General Güell cap al nord, fins a l'antiga església de les Verges, a l'alçada de l'estació de tren—, que devien tenir cap als dotze anys, van organitzar, tot jugant, unes caramelles a imitació de les originals, que van ser, però, cantades després de Pasqua.

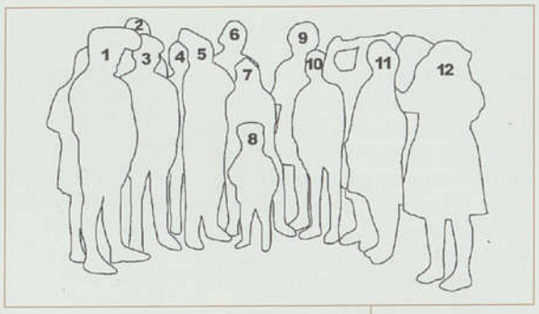
1. Eugeni Guàrdia, 2. Jaume Sucarrats, 3. Josep Maria Forcat, 4. Llorenç Pomés, 5. Ramon Turull, 6. Lluçà, 7, 8 i 9. (personatges no identificats) 10. Gassó, 11. (personatge no identificat), 12. Jaume Magre, 13. Manel Forcat.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Turull)

1039

Cervera, 1931-1932. Caramelles a la plaça d'Alonso Martínez, l'actual plaça de l'Estació. Les diferents colles caramellaires muntaven atractives carrosses, i competien entre elles per lluir la millor ornamentació.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1040

1041

1042

1040

Cervera, 1940. Carrossa d'Educación y Descanso CNS, en el dia de Pasqua de Resurrecció. Al darrere es veu cal Cisteró, comerç de calçat situat a la plaça de Sant Miquel, que després va ser Calçats Salat (des del 1951 fins al 1975), botiga de roba per a infants de l'Esclat, Banc de Vizcaya i, en l'actualitat, oficina de recaptació d'impostos de la Diputació de Lleida. Al balcó es pot veure la família Cisteró —l'àvia Carme Torres Boleda, Ramona Cisteró Torres i Maria Cisteró Oliva amb el seu fill Josep Maria Balcells Cisteró als braços. Els acompanyants de la carrossa són, en primer terme, Ramon Niubó Sociats (*el Sord*); al darrere, Signore; el primer nen, Ángel Conde (*el Angelito*, fill de ferroviari), i, al seu darrere, amb corbata, el nen Josep Maria Balcells.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1041

Cervera, 1961-1962. Grup de nens i nenes de Cervera el dia de Pasqua després de cantar caramelles.

1. Pere Martín, 2. Isabel Farran, 3. Josep Sújar, 4. Emília Martí, 5. Ramon Carbonell, 6. Ramona Porredon, 7. Josep M. Orobitg, 8. Josep Claudi Serés Gómez, 9. M. Teresa Falip, 10. Pere Sújar, 11. Teresa Martín, 12. Pilar Peiret.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1042

Guissona, 1951. Els joves caramellaires de la vila durant la cantada a la plaça Major després de la missa de Pasqua. El director n'és Emilio Gabriel, que també estava al capdavant d'algunes orquestres de la vila.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

1043

Massoteres, vers 1958. Cantada de caramelles el diumenge de Pasqua, al carrer Major. A la imatge veiem, seguint la rotllana, Miquel Vidal (amb la bandera), Josep Morros, Salvador Ubach, Ramon Villorbina, Francisco Vilaró, Josep Codina, Xavier Argerich, Joan Vidal, un personatge no identificat, Manel Barea, Àngel Barea i Josep M. Ubach. Al darrere, entre els espectadors, Tomàs Vives (el primer amb corbata), Antoni Batlle, Josep Farré, Ramon Morros, Emili Tarruella i Josep Ubach.

(Josep Morros Sala)

1043

1044

Guissona, 1951. Les noies ocupaven la primera fila de tots els grups de caramelles per tal de diferenciar les veus femenines de les masculines segons un ordre establert. A la imatge veiem, d'esquerra a dreta, Dolors Sanmartí, Dolors Graells, Antònia Valls, Dolors Codina, Carme Armengol, Magdalena Cisquella, Mercè Sellés, Dolors Morera, Carme Grau i Francina Farré.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

1045

Hostafrancs (municipi dels Plans de Sió), 1911. Caramelles a Hostafrancs. Habitualment, el dissabte de Pasqua els caramellaires voltaven pels pobles veïns i es reservaven el diumenge per actuar al seu poble. Les cavalleries que els acompanyaven anaven guarnides amb els ornaments tradicionals. La majoria dels personatges masculins van vestits amb la brusa negra, amb canesú, pròpia dels dies feiners. En alguns homes que porten armilla se'ls nota la cadena que lligava ostentosament el rellotge a una de les butxaques d'aquest complement del vestuari.

(Anna Belén Vilaró)

1044

1045

1046

1047

1046

Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), 1947. Grup de caramelles reunit als afores de la vila, amb els músics de Sant Sadurní d'Anoia. Es fan evidents en la imatge les dues ballestes estirades, així com els pals amb les corresponents cistelles i la bandera onejant, coronada per una toia i diferents cintes.

1. Joan Miret, 2. Isidre Torrent, 3. Josep Gassó, 4. Joan Abadal, 5. Josep M. Sarri, 6. Antoni Puig, 7. Josep Augé, 8. Fernando Bergadà, 9. Josep Segura, 10. Isidre Bergadà, 11. Ramon Castells.

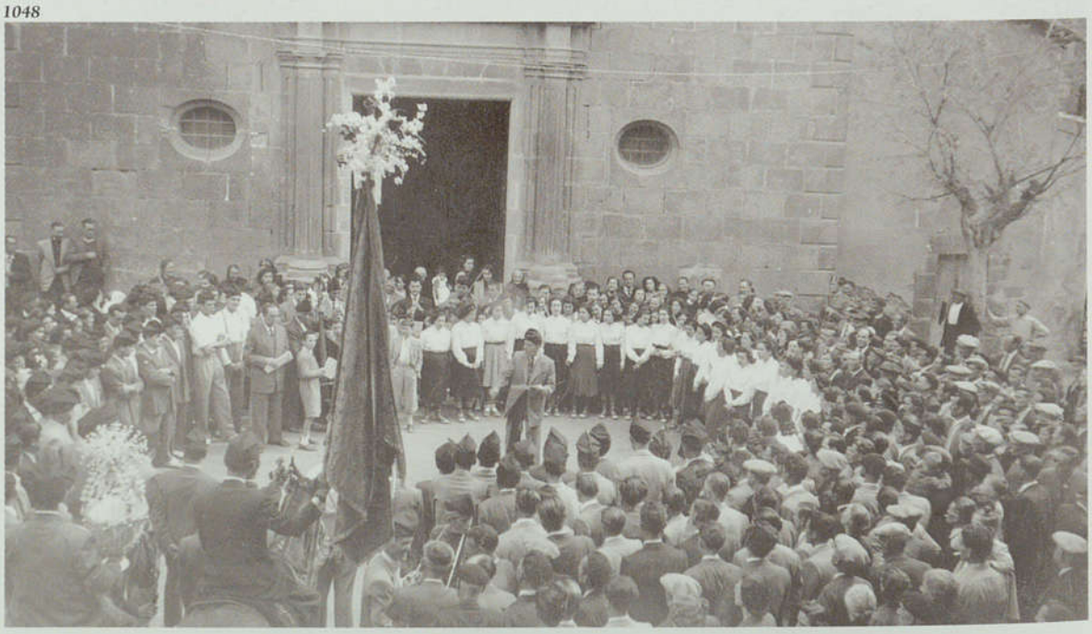
(Antònia Torrens)

1047

Gramuntell (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1933. Grup de nens del poble que anaven a cantar caramelles. El Dissabte de Glòria seguien la ruta del Mas de Bondia, Montornès, Montoliu, Cabestany, la Guàrdia Lada, Llindars, Vilagrasseta, la Sisquella i tornada a Gramuntell. El diumenge de Pasqua només cantaven a Gramuntell. A la imatge veiem, d'esquerra a dreta, dempeus, Jaume Niubó, Anton Calafell, Antonio Anguera, Alfredo Roig, Ramon Pinós, Joan Gorro i Felip Niubó, i asseguts, Jaume Gorro, Ramon Gorro, Alberto Anguera, Sebastià Tarruella i Melitón Anguera.

(Ramon Pinós Castellà)

1048

1049

1050

1049

Freixenet de Segarra (municipi de Sant Guim de Freixenet), 1960. Els Infants de Freixenet, nom amb què es coneixen els caramellaires d'aquest poble. El dilluns de Pasqua els Infants de Freixenet anaven pels pobles del municipi a fer una cantada de caramelles i passaven per les cases a demanar. Era costum també oferir als veïns la ballada de diferents danses populars. A la fotografia es veuen els petits dansaires, vestits amb la indumentària tradicional, portant els cercles de la dansa a mans. Mossèn Vicenç Blanco va promoure aquesta tradició, que ja fa anys que s'ha perdut.

1. Ramon Gras, 2. Jaume Rossell, 3. mossèn Vicenç Blanco, 4. Roser Muñoz, 5. Anna M. Fontanet, 6. Lolita Serra, 7. Rafel López, 8. M. Àngels Camps, 9. Aurora Marcé, 10. Ramon Camps, 11. Rosendo Gras, 12. Tomàs Basomba, 13. Josep Sala, 14. Ramon Torra, 15. Ignasi Guitart, 16. Rosa Camps, 17. Mari Pereira, 18. M. Rosa Guitart, 19. Salvador Pont, 20. Joan Guitart, 21. Paco López, 22. Pere Guitart, 23. Assumpció Guitart, 24. Pilar Pont, 25 i 26. (personatges no identificats), 27. Josep Torra.

(Fotografia: Josep Majà Balcells. Josep Marcé Anglarill)

1048

Sanaüja, 1952. Cantada de caramelles a la plaça Major el Dissabte de Glòria, ja que a Sanaüja les caramelles començaven aquest dia i continuaven el diumenge de Pasqua. El director del grup de cantaires era el músic Ramiro Rius, que amb la seva professionalitat i generositat animà les caramelles de Sanaüja durant més de cinquanta anys. En un primer terme, d'esquena, es pot veure el banderer, que aquell any fou Josep Riera, de cal Cintet, mentre Melitó Jounou portava la panera, que s'usava per recollir els obsequis de les cases. Era habitual que en alguna casa omplissin tota la panera d'ous, amb la condició que el qui la portava havia de sortir de la casa sostenint-la amb una sola mà (i sense trencar cap ou). La cantada a la plaça, com el tradicional "ball de cascavells", es feia en sortir de missa, durant la qual també es cantava —en el moment de la consagració s'enlairaven les ballestes i la panera en senyal d'acatament. El recorregut dels cantaires s'iniciava a la plaça, tot seguit es cantava davant de cal rector i cal batlle i, a continuació, es resseguia la resta del poble. El grup anava proveït d'un carro que servia per posar els donatius, i amb les ballestes oferien a la gent dels balcons una flor per a les senyores i un cigar per als senyors. Després del recorregut pel poble, s'anava a cantar per les masies del terme. Els assaigs de les caramelles es feien a cal Gualdo, avui ca l'Enric, on hi havia una espaiosa sala de ball.

(Fotografia: Agustí Cinca. Agustí Cinca)

1050

La Manresana (municipi de Sant Ramon), 1958. Grup de caramellaires davant de l'església de Sant Jaume, a la Manresana, el diumenge de Resurrecció de 1958. La tradició, fins als anys setanta, manava que es dediqués el Dissabte de Glòria a la capta pels pobles de la rodalia, bàsicament conills i ous, més que no pas diners. El diumenge es continuava amb les ballestes i els paners al mateix poble de Sant Ramon. D'ençà del 1992 aquesta festa s'ha deixat de fer.

(Fotografia: Gómez Grau. Ramon Farré Verdés)

1051

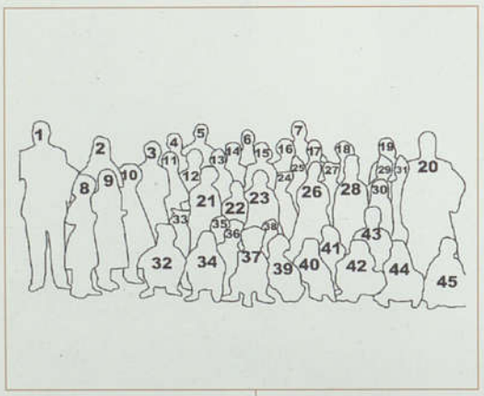
Sant Guim de Freixenet, vers 1948. Fotografia de grup dels caramellaires, que, com es pot observar, era força nombrós. El costum era passar a cantar per tots els carrers del poble, acompanyats d'una orquestra, que sovint era la Triunfal d'Igualada. La gent feia els seus donatius en espècies (conills, gallines, cava, ous, etc.), i els diners que se'n treien es destinaven a l'església, per organitzar alguna activitat.

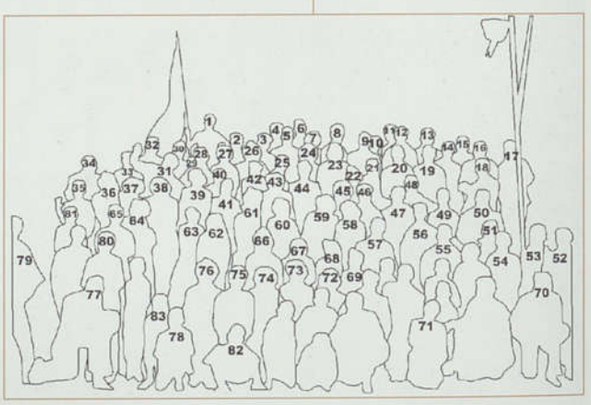
1. Antoni Gabarró, 2. Ricard Canela, 3. Pepito Serra, 4. Lluís Camps, 5. Enric Ortiga, 6. Magí Canela, 7. Maria Bargués, 8. Joan Gabarró, 9. Mn. Jaume Pijoan, 10. Sr. Vives (director), 11. Vicenç Giralt, 12. Jaume Salat, 13. Ramon Farré, 14. Joan Canela, 15. Jaume Camps, 16. Ramon Felip, 17. Isidro Guitart, 18. Josep Sanpere, 19. Ramon Gasol, 20. Manolo Martínez, 21. Angelina Farré, 22. (personatge no identificat), 23. Pilar Fabregat, 24. Cèlia Orriols, 25. Roser Costafreda, 26. Neus Canela, 27. Tereseta Gilabert, 28. Magda Pallés, 29. (personatge no identificat), 30. Francisco Canela, 31. Josep Mingot, 32. Josep Domingo, 33. Juanito Rovira, 34. Joanet Canela, 35. Martí López, 36. (personatge no identificat), 37. Roseta Vilella, 38. Rosita Pallés, 39. Rosa Calafell, 40. (personatge no identificat), 41. Jaume Prat, 42. Núria Aldomà, 43. Lolita Brufau, 44. Maria Raich, 45. Núria Guitart, 46. Pepito Farré, 47. Pepito Gomà, 48. Josep Morros, 49. Marcelino Mas, 50. Casimiro Rivera, 51. Cosme Canela, 52. Jaume Riart, 53. Pepito Canela, 54, Josep Rovira, 55. Enric Samsó, 56. Ramon Farré, 57. Pepe Cornellà, 58. Maria Domingo, 59. Maria Fuentes, 60. M. Lluïsa Guitart, 61. Rosita Canela, 62. Anita Gil, 63. Carmen Ortiga, 64. Anita Rivera, 65. Francisco Llacuna, 66. Carmeta Piqué, 67. Isabel Escolà, 68. Montserrat Prat, 69. Aurora Raich, 70. Ricard Brufau, 71. Pilar Corbella, 72. Maria Llobet, 73. Leonor Dalmau, 74. Anita Serra, 75. Juanita Cornellà, 76. Rosita Canela, 77. Antonio Cornellà, 78. (personatge no identificat), 79. Tomàs Llacuna, 80. Antonio Llenes, 81. Salvador Llacuna, 82. Lluís Prat, 83. Diego Llobet.

(Fotografia: Jaume Calafell. Leonor Dalmau)

1051

1052

1053

1054

1055

1052

Sant Guim de Freixenet, 1956. Colla de caramelles al costat de la fàbrica de pastes que es va cremar l'any 1954. Abans de l'existència de la coral L'Espiga, era la parròquia l'encarregada d'organitzar les caramelles.

1. Joan Canela, 2. Pili Castaño, 3. Antònia Mir, 4. Lluís Prat, 5. Josep Canela, 6. Gabriel Escolà, 7. Joan López, 8. (personatge no identificat), 9. Elvira Graells, 10. Glòria Martín, 11. Matilde Gasol, 12. Anna Felip, 13. M. Neus Morros, 14. Antònia Closa, 15. Anna M. Riera, 16. M. Dolors Vallès, 17. Trini Bargués, 18. Magda Canela, 19. Rosendo Torné, 20. Mn. Pere Puigbò, 21. Carme Felip, 22. Angelina Ferreras, 23 i 24. (personatges no identificats), 25. Àngel, 26. Lolita Almirall, 27. Josep Forn, 28. Jaume Arnés, 29. Xavier Felip, 30. (personatge no identificat), 31. Josep M. Camps, 32. (personatge no identificat), 33. Anselm Isern, 34. Quico Solé, 35. (personatge no identificat), 36. Fermí Castellà, 37. Emili Turull, 38. Pep Canela, 39. Josep M. Vidal, 40. Carme Closa, 41. M. Teresa Morros, 42. Teresa Canela Garayoa, 43. Castaño, 44. Gudi Almirall, 45. Margarita Vilella.

(Fotografia: Enric Lacueva Madriguera. Enric Lacueva Madriguera)

1053

Portell (municipi de Sant Ramon), 1951. Grup de caramellaires, amb el públic al seu darrere. Com passava en molts pobles de la rodalia, aquest grup de Portell tenia el costum d'anar a cantar el Dissabte de Glòria a d'altres llocs (Guspí, Ivorra, Sant Ramon, Ferran, Viver, Queràs, el Llor, etc.) i es reservava el Diumenge de Resurrecció per cantar al poble. D'esquerra a dreta i de dalt a baix podem veure, entre el públic, Josep Falip?, Lluís Sala, Felip Verdés, Manel Vendrell, Enric Ribalta, Ramon Riera, Joan Riera, Ramon Sala, Joan Solé, Anton Sala, Jesús Graells, Albert Bacardit i Ramon Verdés. Els caramellaires són Ramon Vendrell, Joan Ribera, Jaume Graells, Ramon Graells, Josep Bacardit, Isidre Cisteró, Ramon Vendrell, Joan Bacardit, Francisco Bacardit, Ramon Bacardit / Ramon Torrades, Jaume Graells, Ramon Oliva, Gaspar Vendrell, Miquel Cisteró, Josep Verdés i Domingo Colom.

(Fotografia: Gómez Grau. Gaspar Vendrell Vives)

1054

Sant Ramon, 1968. Grup de caramellaires, al carrer de la Ravaleta, encapçalat pel pare José Zaporta (l'acordionista), actualment destinat a Roma amb un important càrrec dins de l'orde dels mercedaris.

(Josep Cardona Canela)

1055

Pallerols (municipi de Talavera), 1948. Dones del poble preparant el dinar per a la celebració de la festa de les caramelles. D'esquerra a dreta, Cecília de cal Gomà, Pilar de ca la Magdalena, Roseta de cal Maurici, Elvira de cal Canela, Filomena de cal Masover i Tereseta de cal Magí.

(Josep M. Sendra)

1056

Talavera, vers 1948. Ball de les cintes al davant de l'església de Sant Salvador de Talavera, durant la festa de les caramelles. El ball de les cintes consistia en una primera part en què es trenaven, tot ballant, al pal que sostè un noi al centre de la rotllana, i en una segona part en què es destrenaven marcant els mateixos passos en sentit invers. El pal simbo-litzava, en un principi, l'arbre que es guarnia bé per demanar-li fruits bé per agrair-li els fruits donats. Una variant de la dansa consistia a, en comptes del pal, trenar i destrenar el braç alçat de la persona del centre.

1. Magí Rosinés, 2. Benito Farré, 3. Ubaldo Ribas, 4. Josep M. Figueras, 5. Jaume Serradell, 6. Daniel Trullols, 7. Marcel·lí Roca, 8. Josep M. Font, 9. Cisco Trullols, 10. Ramon Montagut, 11. Roser Font.

(Cal Ventura)

1057

Tarroja de Segarra, 1968-1969. Grup de caramellaires a la plaça Nova de Tarroja, el diumenge de Pasqua Florida, en què pràcticament hi ha tot el jovent del poble. A la imatge es pot veure com el mossèn sosté la panistra d'ous recollits per les cases.

1. Salvador Castellà, 2. Alfonso Cucurull, 3. Ramon M. Verdés, 4. Josep M. Llenes, 5. Joan Huguet, 6. Joan Coma, 7. Ramon Castellana, 8. Lluís Solà, 9. Ramona Llenes, 10. Jesusina Llenes, 11. Ramona Vilaró, 12. Ramon de cal Marxant, 13. Domingo Giralt, 14. (personatge no identificat), 15. Salvador Farré, 16. Josep M. de cal Mariagna, 17. Simón Manaut, 18. Ramon Solà, 19. Alejandro Solà, 20. Josep M. Llorens, 21. Josep Condal, 22. Ramon Castellà, 23. Antoni Cucurull, 24. Peret de cal Rei, 25. Sebastià Solé, 26. Rafel Solà, 27. Rosendo Cucurull, 28. Jaume Petanàs, 29. Jaume Closa, 30. Carme Segura, 31. Cal Munda, 32. Dolors Cos, 33. Ramona Secanell, 34. Magdalena de cal Pelat, 35. Montserrat Llenes, 36. Carme de cal Rei, 37. Montserrat de cal Celdoni, 38. Leonor Verdés, 39. Rosa Solé, 40. Jovita Cucurull, 41. Antònia Solà, 42. Andreu de cal Balada, 43. Joaquim Castellà, 44. Lluís Trilla, 45. Joan Trilla, 46. Carme Sociats, 47. Castellana, 48. Ramona Manaut, 49. Encarna Huguet, 50. Teresita Segura, 51. Narcís Saladrigues, 52. Montse Solé, 53. Mercè Sellés, 54. Roser Giralt, 55. Angelina Coma, 56. Montse Pujol, 57. Antoni Huguet, 58. Sisco Sociats, 59. Josep M. Closa, 60. Jordi Castellana, 61. Miquel Llorens, 62. Magí Castellà.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau).

1058

Torà, anys 1930. Fotografia corresponent a la diada de les caramelles, feta a la plaça del Vall. Les caramelles han estat de sempre una de les tradicions més arrelades a la nostra comarca. Anys enrere se solia visitar les cases de pagès del terme i es feia el ball dels picarols. A les cases en què estaven de dol es resava un parenostre. Habitualment s'obsequiava els caramellaires amb rics presents i aquests corresponien amb una estampa-recordatori i un ramet de flors.

(Ramon Torné)

1059

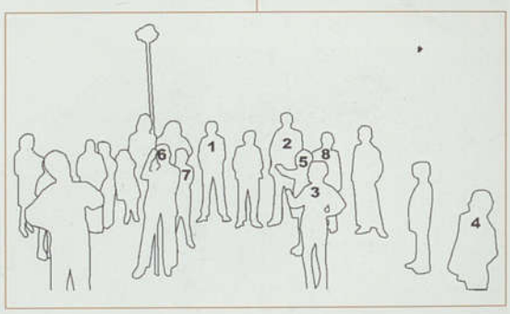
Torà, vers 1960. Les colles caramellaires solien portar un mul ben arreat i enflocat, ple de picarols i penjolls, amb la mosquitera de les festes que, en un principi, servia de davantal, per defensar l'animal de les picades dels tàvecs, que no tan sols eren molestes per a la bèstia, sinó que també podien ser perilloses per al propietari, ja que si la cavalleria es posava neguitosa es podia desestabilitzar la càrrega. Com que, normalment, les dues portadores eren destinades a transportar els ous que es recollien, al traginer que menava el mul li deien *lloca* durant la diada festiva de les caramelles. A la imatge veiem Jeroni Argerich i Miquel Sala.

(Jaume Coberó)

1056

1057

1058

1059

1060

1060

Sant Martí de la Morana (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1906. Les caramelles representaven un dels moments reeixits de l'activitat festiva dels pobles durant la Pasqua. Una de les primeres caramelles del municipi de què tenim notícia gràfica foren les de Sant Martí. Gairebé tots els homes vesteixen brusa, pantalons de vellut i espardenyes envetades. A la imatge, entre els integrants del grup de caramellaires, equipats amb l'estendard, un acordió i un pom de flors que guarneix la imatge d'un sant, s'hi poden veure també alguns membres del sometent. Ramon Sala, de cal Sala de Sant Martí, n'era el caporal. En aquesta imatge és remarcable el vestuari.

(Cal Sala)

1061

El Llor (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1934. Primeres i úniques caramelles interpretades per gent del poble del Llor, que foren molt lluïdes. Els músics, dirigits per Ramon Comorera, eren de Cervera. A la imatge es veuen dues cistelles al capdamunt d'uns pals, mogudes en vertical per un sistema de corrioles que servien per aproparles als balcons o a les finestres altes per tal que els veïns hi poguessin dipositar els seus obsequis —diners, ous, conills...—, a canvi dels quals, els caramellaires els oferien una petita toia, que de vegades era un ramet de flors i la lletra de les caramelles. Al fons es veu el camí d'entrada al poble, davant el fossar antic de l'església de Sant Julià, a la cruïlla de camins que portaven a diverses localitats veïnes.

(ACC)

1062

Torrefeta (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1915. Pasqua de Resurrecció de 1915. Aquesta fotografia, feta a la plaça del Rei, davant la façana de cal Lluís, és el testimoni de les més grans caramelles que mai s'han fet a Torrefeta. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, els caramellaires de la imatge són Ramon Farran (de cal Rafel), Josep Masons (de cal Lloret), Enric Ollé (de cal Reiet), Amadeu Garganté (de cal Mestre), Abdon de Massoteres (mosso de cal Lluís), Laureà Sanou (de cal Laureano), Miquel Vidal (de cal Vidal), Josep Boldú (de cal Borges), Francesc Cucurull (de cal Poballe), Burgos (mosso de cal Lluís), Josep Vidal (de cal Ferrero), un personatge no identificat, dos músics de la Banda Guissonense / Pere Botet (de cal Guerxet), Pere Rialp (de ca l'Agneto pare), Pau Boldú (de cal Corralots), Sebastià Vidal (de cal Pascol), Jaume Vives (de cal Mundons), Bepet del Raga (director de la Banda Guissonense), Josep Puig (ca l'Agustino), Joaquim Garganté (de cal Mestre), Ramon Pujol (de cal Pujol), un noi de Concabella, Ramon Perera (de cal Perera), dos músics de la Banda Guissonense / Ramon Sanou (de cal Munda), Josep Antonijoan (de cal Martí), Josep Golanó (de cal Bonatxo), el mitger de cal Vives, Josep Sanou (de cal Moliner), Josep Prats (de cal Prats), Josep Puig (de cal Carlà), Josep Antonijoan (de cal Lluís), Blai Sarri (de cal Sinyó), Josep Gasull (de cal Paulo), un noi de Concabella, el mitger de cal Botet, dos músics de la Banda Guissonense / Pere Rialp (ca l'Agneto fill), Joan Garganté (de cal Mestre), Joan Vila (de cal Pati), Isidre Vila (de cal Pati), Celestí Farran (de cal Carló), Ramon Antonijoan (de cal Lluís), Ramon (vivia a cal Vives), un noi de Concabella, Ramon Badia (de cal Gasparó), Isidre (el mitger de cal Botet) i un músic de la Banda Guissonense.

(Joan-Plàcid Sala Montalà)

1061

1062

1063

1064

1063

Sedó (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1956. Les caramelles van ser recuperades a Sedó pel mestre Josep Cerveró cap a l'any 1956. El nodrit grup de caramellaires de Sedó i Riber posen per a l'ocasió, al bell mig del carrer Major, davant de la sala de ball. Encapçalats per Josep Cerveró (al mig), entre el grup de joves i no tan joves hi havia Llorenç Carbonell, Joan Segura, Martí Mitjana, Camil Mitjana, Ramon Maymó, Jaume Solé, Josep Jovell, Josep Vilardosa, Ramon Codina, Ricard Balcells, Antoni Roqué, Josep M. Colom, Miquel Segarra, Emili Vilaró, Aleix Llorens, Francesc Badia, Francesc Segura, Francesc Vila, Jaume Montbrió, Bartomeu Gassó, Antoni Peres, Antoni Jové, Manel Badia, Josep M. Garrabou, Ramon Puigredon, Josep Badia, Valeri Vilaró, Francesc Garrabou, Josep Montbrió i Josep Codina.

(Cal Santamaria)

1064

Cervera, vers 1934. La imatge mostra el moment del sermó al barri de Sant Cristòfol el dia de la festivitat del sant, el 10 de juliol. Aquest barri és un dels més antics de la ciutat i donava nom a una de les portes que tancava les muralles per aquesta banda. Les festes de cada barri tenien una gran participació popular. Començaven amb els actes religiosos i s'acabaven al vespre, amb el ball de nit. Sempre s'ornamentaven els carrers penjant tires de papers de colors, i, sovint, davant de l'església s'havia de muntar una vela per aixoplugar la gent que des de l'exterior seguia els actes religiosos. Podem veure com el púlpit està instal·lat al carrer al costat de la tarima dels músics. A vegades hi havia una ballada de sardanes al capvespre i, per a la quitxalla, eren habituals els cóssos a la tarda. A més d'en aquest barri, la festivitat del sant corresponent se celebrava també als barris de Sant Magí, Sant Joan, Sant Ignasi, Sant Agustí, Santa Anna, el Carme i les Verges.

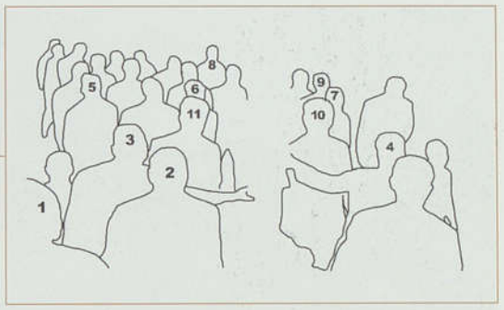
(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1065

1066

1067

1065

Cervera, vers 1934. Benedicció de cotxes el dia de Sant Cristòfol. El carrer és ple de gom a gom de gent de Cervera, i en especial del barri de Sant Cristòfol —on s'ha fet la fotografia—, que contempla la desfilada dels vehicles. Conta la tradició que sant Cristòfol tenia unes proporcions i una força gegantines. Amb aquestes facultats físiques, ajudava a traspassar la gent d'un costat a l'altre del riu, i un dels seus passatgers va ser el Nen Jesús. És per aquesta creença que se li demanava protecció quan s'iniciava un viatge en qualsevol mitjà de transport; per això, el dia de la seva festivitat encara es beneeixen els diferents vehicles.

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

1066

Guissona, 1951. Per tal de fer-ne la benedicció, els xofers de la vila acompanyen fins a l'església de Santa Maria la nova imatge del seu patró, sant Cristòfol, que acabaven d'adquirir aquest any.

1. Ramon Pedró, 2. Garriga, 3. Ricardo Santesmasses, 4. Pere Ribera, 5. Joan Sala, 6. Josep Campabadal, 7. Ramon Pané, 8. Ramon Aumedes, 9. Anton Torrents, 10. Josep Cava, 11. Josep Torres.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

1067

Cervera, 10 de juliol de 1936. Processó pel carrer Major amb motiu de la festivitat de Sant Cristòfol. Al fons de la imatge es veu el rètol de la Fonda Barcelonesa —que indica el seu emplaçament a la banda meridional de la plaça de Santa Anna—, l'església i el carrer de Santa Anna; a l'esquerra, la família Moixenques (cal Moixenc), al balcó, i la casa del general Güell (cal Nòria). Davant de la figura del sant, guiant la comitiva, es poden veure els pendonistes Joan Roselló Colom, Ramon Cuñé Vilaró i Miquel Regí Campabadal.

(ACC)

1068

1068

Guissona, 1927. Benedicció d'automòbils amb motiu de la festivitat de Sant Cristòfol, celebrada a la plaça del Vell-pla. Al fons, un dels edificis de la fassina de cal Mercadé, actualment desaparegut, on s'elaborava vi, aiguardent i tota mena de licors.

(M. Teresa Mercadé Farré)

1069

1069

Guissona, 1951. Els actes de la festa de Sant Cristòfol s'acabaven a la font de l'Estany, on, després de dinar, els coets carregats de petites joguines eren un dels principals atractius per a la canalla. Al centre de la imatge, envoltat de quitxalla i jovent, es pot reconèixer l'agutzil Joan Padullés.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

1070

1071

1072

1073

1070

Guissona, 1951. Autocar de La Hispano Guissonesa SA, de 33 places, guarnit per a la festa de Sant Cristòfol. N'eren socis accionistes Salvador Serra, Isidre Mercadé i Ramon Armengol. Aquest vehicle va ser comprat per 55.000 pessetes al FC Barcelona, que l'havia utilitzat per als desplaçaments dels futbolistes. Feia el servei de línia regular de Guissona a Cervera, en dies alterns amb La Comarcal Guissonesa SA. També cobria els desplaçaments al mercat de Tàrrega (els dilluns) i al de Ponts (els dimecres).

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

1071

Guissona, 1951. Davant de la baixada de Capdevila, el cotxe de la família Pujol porta la figura de sant Cristòfol en l'acte de benedicció dels vehicles que tenia lloc durant la diada del sant. La imatge era portada cada any pel president de la junta que organitzava la festa. A la fotografia, els ocupants del cotxe són Ramon Pujol (el conductor), la petita Montserrat Pujol i Carme Balcells. Assegudes als seients del darrere, Elisabet Morera i Dolors Llordés.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

1072

Guissona, 1954. Moment en què mossèn Ramon Sumalla, ajudat pel vicari mossèn Anton Vidal, beneeixen les motocicletes amb motiu de la diada de Sant Cristòfol, tradicionalment celebrada a la plaça del Vell-pla, amb l'actuació de músics.

1. Jaume Farré, 2. Ramon Llordés, 3. Pere Ribera, 4. mossèn Ramon Sumalla (rector), 5. Mossèn Anton Vidal (vicari).

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

1073

Sanaüja, anys 1950. Festivitat de Sant Cristòfol, patró dels conductors, en el moment en què els vehicles anaven passant d'un en un per la plaça i el capellà els beneïa. A la imatge es pot veure, ple de mainada, el camió de cal Garseta (que eren botiguers i transportistes), rebent la benedicció de mossèn Francesc Antani. Després de la cerimònia, aquest mateix camió portava la mainada fins a Guissona, on feia un tomb i, ben passejats, tornaven cap a Sanaüja. A la imatge, a més del mossèn, es poden identificar M. Dolors Rius, a la dreta, i Rosita de ca l'Alet a la banda esquerra, amb vestit fosc.

(Fotografia: Miquel Bibià. Jordi Bibià)

1074

Sant Guim de Freixenet, 1931. Festivitat de Sant Cristòfol. Per Sant Cristòfol es guarnien els cotxes, les motocicletes i tota mena de vehicles, es portaven davant de l'església i el capellà els beneïa per tal de deslliurar-los del perill d'accident. La vigília de la festivitat se celebrava la revetlla de Sant Cristòfol. Els camions, els tractors i tots els vehicles que funcionaven amb motor acostumaven a anar carregats de mainada. Actualment, la tradició d'engalanar els vehicles s'ha perdut, però no la de beneir-los. A la fotografia veiem, davant de l'església de Sant Guim, el jove Joan Canela Gasol amb el seu cotxe esportiu de segona mà (un Salsom francès) i la mainada que portava a dalt del cotxe per a la benedicció.

(Roc Rovira)

1075

Torà, 1966. La festa de Sant Cristòfol té el punt mes àlgid a l'hora de la benedicció dels vehicles. A la imatge, a la plaça del Vall, el cotxe de Josep Valls, engalanat com mana el costum, porta la imatge del Sant Patró presidint la corrua. Un cop el capellà havia beneït els vehicles, es feien els tres tombs recorrent els carrers de la vila.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

1076

Cervera 1911. Funció religiosa al barri de Sant Magí. Els veïns del barri col·loquen una vela a l'espai de la plaça per aixoplugar tota la gent que assisteix tant a les funcions religioses com a les celebracions cíviques. Normalment en aquesta època es manllevava la lona del barri de Sant Cristòfol, i com que era més petita s'hi afegien, cosides, unes quantes borrasses d'anar a collir olives.

(ACC. Fons Dalmases)

1077

Cervera [Sant Magí de la Brufaganya], 1921. Grup de cerverins a Sant Magí de la Brufaganya fent de portants de l'aigua miraculosa. A la primera fila començant per dalt, d'esquerra a dreta, hi veiem el Fusteret, Felip Portella, Morana, Bep de l'Hòstia, Pallissé, Lluís Calapuig, Joan Amores i Jaumet Tenebres; a la segona fila, Francisco Carbonell, el fill de Magí Tarruella, pare Matamales, Magí Tarruella, Francisco Bergadà i Salvador Alsedà, i, asseguts, la filla de Matamala, Cisqueta Bergadà, Genoveva Planes, Ramona Bergadà, Dionís Jové, Miquel Matamala, Jaume Castells (Quiquet) i Xavier Porredon.

(Isabel Elias)

1076

1077

1078

1078

Cervera, 19 d'agost de 1919. Processó de Sant Magí pel carrer Major en direcció a la plaça. A la fotografia, feta des del balcó de cal Dalmases, veiem el sant, amb la bandera molt alta, seguit dels músics i, a continuació, els ruquets guarnits. En primer terme, un marrec imita els grans tot arrossegant un cavall de cartró, seguit d'un grupet de nens amb les mans buides (no tothom podia tenir un joguet tan preuat). A la dreta, un carro, amb la vela enlaire i desenganxat dels animals, és aparcat davant de cal Lucaya. Després d'aquesta casa, les que es poden veure a la fotografia són cal Xuclà, l'Espardenyer de Freixenet (cal Salat), la botiga de queviures cal Regué i la sastreria de cal Guix. A l'esquerra, la Botiga Nova, dedicada a la venda de roba.

(Antonio Boquet Tomàs)

1079

Cervera, 1943. Repartiment de l'aigua de sant Magí pels carrers de Cervera. Cada any els veïns del barri organitzaven una expedició per anar a buscar l'aigua de la font de la Brufaganya, a fi de poder-la repartir per Cervera, ja que era creença que bevent-ne es podien prevenir no tan sols els mals de coll, sinó també les febres quartanes, la rosada (rubèola), el dolor i, a més, era bona per a les parteres. Després de la Guerra Civil, va ser mossèn Arques qui va tornar a organitzar aquestes expedicions, que avui dia només les fan les ciutats de Cervera i Tarragona. A la fotografia, darrere del repartidor d'aigua, que era Jaume Bergadà, es veu l'arxiver Frederic Gómez. La noia que està bevent és Nuri Gómez, amb Eulàlia Duran a la dreta i Roser Duran a l'esquerra.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1079

1080

1081

1080

Cervera, 1925-1930. Entrada de l'aigua de la Brufaganya, a sobre de les cavalleries, pel raval de les Verges (actualment avinguda de Manresa), el dia de la festa de Sant Magí. Segons la tradició, que es remunta a l'època romana, quan portaven presoner sant Magí, miraculosament va fer brollar aigua a la Brufaganya per poder sufocar la set dels seus botxins. A la fotografia els ruquets porten els càntirs plens d'aigua dins dels argadells. Un dels animals duu aplanades les branques de boix amb què tots s'ornamenten perquè es tracta d'una càrrega de dol, que es feia quan havia mort, durant l'any, algun membre de la família. A pesar que la diada se celebra al mes d'agost, es pot veure la major part dels homes amb americana, perquè consideraven que era una gran festa i que, per tant, havien d'anar mudats.

(Fotografia: Agustí Mestres. ACC. Fons Josep Mestres)

1082

1083

1084

1081

Sanaüja, 1967-1968. Un moment dels Tres Tombs, que tenien lloc durant la festivitat de Sant Antoni, al pas per la pujada del Rellotge. Per Sant Antoni Abat, el 17 de gener, se celebrava la Festa Major d'hivern de Sanaüja, molt concorreguda atès el gran nombre de traginers que hi havia a la vila, cadascun dels quals tenia almenys dos matxos per beneir. La benedicció dels animals tenia lloc al santuari del Pla, i en acabar es feien els tradicionals tres tombs per la vila. Abans de tornar cap al poble, però, es menjaven coques i figues seques, i es bevia mistela. Un cop a Sanaüja, després d'haver fet els tres tombs, s'organitzava l'anomenat joc de la paella, consistent a agafar amb la boca dues monedes de plata enganxades en una paella prèviament untada amb betum i coralet, amb la dificultat afegida que els competidors anaven a cavall i que el que aguantava la paella també l'havia de subjectar amb la boca. El genet que aconseguia les dues monedes rebia, a més, l'obsequi de dos pollastres. A la imatge es pot veure Ramon Puvia, el banderer, seguit dels seus germans Joan i Guillermo, que actuaven com a cordons (cavallers que acompanyen el banderer).

(Fotografia: Joan M. Gargantè. Família Gargantè)

1082

Guissona, 17 de gener de 1950. Benedicció de cavalleries a la plaça Major, amb motiu de la festa de Sant Antoni Abat. La comitiva desfilava pels carrers fins a la plaça, encapçalada pels cavalls amb el majoral, que duia l'estendard, seguits de les mules. A la imatge veiem Miquel Graells (genet), al centre, i Manel Pla Cussola (genet), a la dreta.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Miquel Graells Farré)

1083

Bellmunt de Segarra (municipi de Talavera), 1940. Concentració dels animals a la plaça de la vila per a la benedicció el dia de la festivitat de Sant Antoni. A la imatge es poden reconèixer, en primer terme a l'esquerra, girat d'esquena, Joan Torra i, al fons, Ramon Tèrmens.

(Cal Brunet)

1084

Biosca, 1955. Processó de Corpus pel camí de Pasterola, en el moment en què passa per davant de la font.

(Jaume Massanès)

1085

Biosca, 1960. La festa de Corpus, exaltació de l'Eucaristia, d'origen baixmedieval, va tenir una fonda tradició arreu. Cap a la fi del segle XIX s'hi introdueixen els elements més coloristes: serpentines, paperets, etc. A la imatge es pot apreciar, a la plaça de l'Església, la confecció d'una de les característiques catifes de flors.

(Jaume Massanés)

1086

Cervera, 1910-1913. Processó de Corpus a la plaça de l'Estació, que n'era el punt d'arribada. A la imatge es poden veure els gegants més antics envoltats de nens que els van seguint. Els edificis que hi apareixen són, d'esquerra a dreta, la teuleria Comorera, una taverna i la casa on mossèn Comorera ensenyava solfeig.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1087

Cervera, 1929-1930. Façana principal de l'Ajuntament enramada i decorada, tal com era habitual, per celebrar la diada de Corpus Christi. Tradicionalment, ja des del segle XIV, per commemorar dignament aquesta festa religiosa l'Ajuntament hi prenia una part molt activa, ja que es tractava de la passejada pels carrers de la ciutat del personatge més important que podia visitar-la, Jesucrist, col·locat dins de la custòdia. Fins i tot, sovint s'havia discutit amb les autoritats eclesiàstiques l'ordre de prioritat que tenien les diferents institucions per aconseguir els llocs més significatius en la processó. A la imatge cal remarcar, als balcons de l'Ajuntament, les banderoles amb la senyera catalana que van desaparèixer durant la Guerra Civil, de manera que, als anys cinquanta, per poder-ne lluir una en diades especials, es va haver de confeccionar cosint tires de lona grogues i vermelles, tasca que es va realitzar a l'espardenyeria Salat, al número 96 del carrer Major.

(Fotografia: Gómez Grau. ACC)

1085

1086

1087

1088

1089

1090

1091

1088

Granyanella, 1947. Un dels altarets que es muntaven pels carrers dels pobles per tal de guarnir, juntament amb les catifes de flors, el camí que feia la processó de Corpus. La processó es parava davant de cadascun d'aquests altars, on es dipositava la custòdia mentre s'entonaven cants gregorians i es donava la benedicció als fidels.

(Família Villarroya Massana)

1089

Cervera, 1930-1934. Fotografia que recull el moment en què la processó de Corpus passa per l'altar situat davant de la porta principal de la Universitat —engalanada amb domassos a les finestres i enramada—, des d'on el rector donava la benedicció als participants agrupats davant seu, que estan envoltats per les imatges dels barris de Cervera transportades pels corresponents capitans. Al fons de la imatge es veu el passeig.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1090

Cervera, 1931. Grup de noies, al carrer Major, preparant les catifes d'heura i flors per a la processó de la festa de Corpus. També hi podem veure els balcons engalanats amb llençols i domassos. La tradició de posar branques d'arbres al costat de les portes d'entrada de les cases i catifes vegetals als carrers la trobem documentada per primera vegada a Cervera l'any 1337, en unes disposicions de l'Ajuntament en les quals es demanava que es traguessin els destorbs dels carrers i que s'enjonquessin, s'envelessin o s'encortinessin les façanes, a més d'ordenar que tothom es tragués el dol. Quant als arcs de triomf als carrers, era costum de bastir-los amb motiu de la visita d'algun personatge important, especialment des de l'època barroca; en aquest cas, era una manera d'honrar la presència autèntica de Crist —dins la custòdia— als carrers de la ciutat. Aquesta festa era, abans de la guerra i fins al final dels anys seixanta, una de les més importants i lluïdes que se celebraven en la majoria de llocs. Les catifes de flors eren especialment vistoses als carrers estrets, on a més l'aroma n'era més perceptible.

(Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas)

1091

Cervera, principi dels anys 1970. Mossèn Ignasi Montraveta, que va ser un dels últims rectors que va tenir, aleshores, la parròquia de Cervera, dóna la benedicció des d'un dels altars que hi havia al llarg del recorregut de la processó de Corpus. Normalment a Cervera es bastien altars a San Cristòfol, davant de la Universitat, a la plaça de l'actual brollador, a la confluència del carrer del Combat i l'avinguda de Catalunya, davant de Sant Agustí i, finalment, a la plaça Major, on es feia la rendició de banderes. En cadascun d'aquests altars la processó es parava, l'orquestra tocava l'himne nacional i el rector beneïa, amb la custòdia, els participants. A l'esquerra de la imatge veiem Enric Martí i Cisco Suau. Un tercer personatge, que no pot ser identificat, portava la creu de sant Nicolau. A més d'aquest altar davant de la Universitat, n'hi havia d'altres al raval —davant de la farinera de cal Camps—, a la plaça de Santa Anna —en aquells moments dita de Lluís Sanpere— i davant de les escoles. La celebració de Corpus està documentada a Cervera des del 1337, i fou viva fins al començament dels anys setanta, en què l'Església, en un canvi de les seves tendències internes, decidí no celebrar-la més.

(Fotografia: Jaume Bonjoch. Família Bonjoch)

1092

1092

Cervera, anys 1960. Festa de Corpus. Processó pel carrer Major, a l'alçada del convent de les monges de la Sagrada Família (a l'esquerra). El carrer, engalanat amb catifes de flors que representen motius religiosos, lluïa molt gràcies a la destresa de les monges en les tasques ornamentals. Aquest costum antic es va perdre a Cervera els primers anys de la dècada dels setanta.

(Fotografia: Jaume Bonjoch. Família Bonjoch)

1093

Guissona, 1950. Els sis octavaris de Corpus rebien anualment l'encàrrec de l'Ajuntament d'organitzar els actes populars al voltant d'aquesta festa, documentada des del segle XVIII, de la qual avui només resta un dels actes, l'enramada. Se'n nomenaven dos per cada barri (Font, Bisbal i Fluvià) i la seva tasca consistia a organitzar les captes i preparar les sessions de ball, guarniments inclosos, que tenien lloc durant els vuit dies següents al dijous de Corpus. A més, se celebraven concursos de sega, de llaura i de fer cavallons. Apareixen a la imatge, d'esquerra a dreta, Jordi Farré, Miquel Graells, Rafel Badia, Tomàs Trescents, Narcís Gual i Jaume Solé.

(Miquel Graells Farré)

1093

1094

1094

Guissona, 1954. Un dels nombrosos altars de Corpus, aquest al carrer de l'Om, que els veïns improvisaven als carrers i acostumaven a engalanar amb flors dels horts i amb imatges, sovint cedides per la parròquia. La seva presència obligava a aturar la processó, deixar-hi momentàniament la custòdia i entonar el solemne *Pangelingua*. D'esquerra a dreta, Trinitat Villorbina, Maria Gabriel, Ramon Julià (nen), Trinidad Coletes, Ramona Gargall, Àngela Bonet, Àngela Pla, Rosalia Cussola i Maria Sellés. Al davant, el nen Miquel Julià i la nena M. Teresa Vives.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

1095

1095

Guissona, vers 1965. Últim acte de la processó de Corpus a la plaça Major després d'haver recorregut els carrers de la vila i d'haver parat davant dels diferents altars preparats pels veïns dels barris. L'acte en què la custòdia reposava en l'últim altar (el de la imatge) era molt cerimoniós: la gent havia de pregar agenollada i en absolut silenci. Aquesta processó comptava amb els infants que havien fet la comunió aquell mateix any i amb els "angelets", nenes petites vestides de blanc que portaven una corona, penjada al braç, feta de paper.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Claudi Cortès Busquets)

1096

1096

Sant Guim de Freixenet, vers 1950-1955. Processó de Corpus pel carrer Major de Sant Guim, amb mossèn Jaume Pijoan custodiant el Santíssim sota pal·li seguit de les autoritats del poble. Obrien el pas els nens i les nenes que havien fet la primera comunió, i cada vegada que feien parada en un altar llençaven flors. Els carrers es guarnien amb pètals i es feien altars en diferents punts del poble. La processó resseguia tots els barris: el de Dalt, el del Mig i el carrer Major. Entre els assistents a l'acte hi ha, d'esquerra a dreta, Ramon Isern, Joan Canela Pujó, mossèn Jaume Pijoan, Josep Rovires, Joan Gasol, Antonio Morros i Josep Segalà.

(Rosa Calafell Navarro)

1097

1098

1097

Massoteres, vers 1950. Sens dubte la processó de Corpus ha estat tradicionalment la més vistosa que feia l'Església. Els fidels ornamentaven el terra i els carrers amb heura i pètals de flors, i de vegades creaven uns dibuixos que els donaven l'aire d'originals catifes. També s'acostumaven a decorar amb elements vegetals les façanes de les cases dels carrers per on havia de passar la processó, i sovint es muntaven arcs enramats, com a homenatge al miracle de la presència real de Crist en el pa d'àngel que es portava dins de la custòdia daurada.

(Josep Morros Sala)

1098

El Mas de Bondia (municipi de Montornès de Segarra), 1950-1952. Processó de Corpus pel carrer Major.

(Fotografia: Jaume Calafell. Angelina Vergés)

1099

Torà, 1964. Processó de Corpus a la plaça del Vall de Torà. Probablement fou la més cerimoniosa i concorreguda de totes les processons que se celebraven en aquell temps. S'engalanaven els balcons i es guarnien els carrers amb fulles d'heura i pètals de flors. La comitiva recorria els principals carrers i s'aturava als altars que havien instal·lat els veïns de les places, on oferien oracions i cants. El rector, sota el tàlem, anava envoltat de les autoritats civils i militars.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

1100

Biosca, 1966. Dilluns de Pasqua a l'ermita de Sant Pelegrí, on era tradició entre els bioscans celebrar aquesta diada. Els botiguers del poble, com Joan Regí de cal Sinentó, que apareix a la fotografia servint la beguda, i d'altres comerciants de Sanaüja, es feien càrrec de les provisions mentre els caramellaires de Biosca acompanyaven amb els seus cants.

(Fidel Forn Codina)

1101

Cervera, anys 1930. Cavalcada dels Reis d'Orient, amb els carruatges i la cavalleria, pel passeig de la Universitat. La festa era organitzada per la Joventut Catòlica, i els participants sortien guarnits des del Teatre Agrícol, situat al número 79 del carrer Major, fins al mas Duran, des d'on començava la cavalcada.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1099

1100

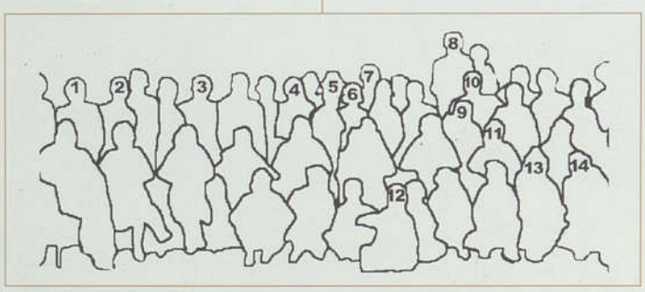

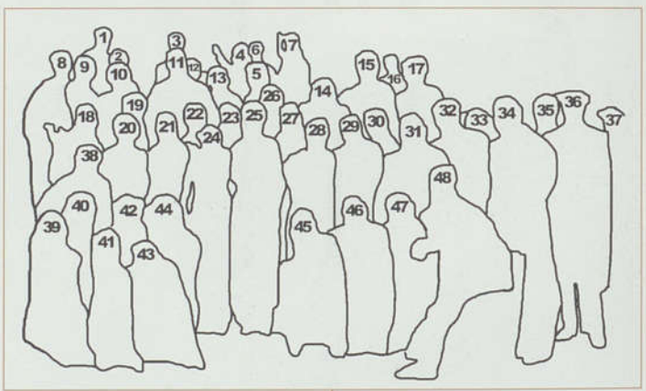
1101

1102

1102

Cervera, 25 d'octubre de 1933. Festa de Sant Crispí, patró dels sabaters, organitzada per aquest gremi i una de les més celebrades. Es començava la diada amb una missa solemne, i a dos quarts d'onze es jugava un partit de futbol entre dos equips de sabaters, seguit d'un vermut al Centre Republicà i d'un dinar de germanor a l'hotel Europa (al número 11 del carrer de la Victòria). A la nit s'acostumava a representar alguna peça teatral i a continuació es feia ball, on com sempre s'oferien obsequis a les noies i magnífiques toies. Els sabaters tenien assegurat un ball únicament per a ells.

1. Ramon Térmens, 2. Roque, 3. Quimet Barau, 4. Rosita Gomà, 5. Emília Gomà, 6. Rosa Niubó, 7. Antonio Vallés (fuster de la plaça de Santa Anna), 8. Calafell (ca la Divina), 9. Jordana, 10. Antonio Morell, 11. Martí, 12. Miquel Regí, 13. Fusté, 14. Pepe Vilanova.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1103

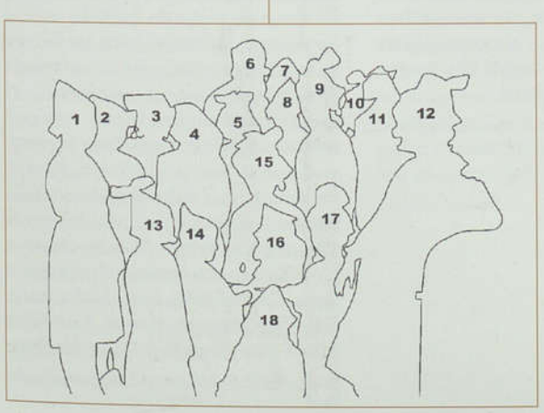

1104

1105

1103

Cervera, 1933. Celebració del Cap d'Any al Casal Català.

1. Ramon Comorera Llanes, 2 i 3. (personatges no identificats), 4. Jordana, 5. Ramon Rovira, 6. (personatge no identificat), 7. Antonio Solé, *Tonet de les Magines*, 8. Manuel Pedrós Orobitg, 9. Jaume Roig, 10. Josep Trullols Valls, 11. Antonio Vallés, 12. (personatge no identificat), 13. Miquel Villarroya Balcells, 14. Francisco Ibáñez Benet, 15. Jaume Bonjoch Boladeres, 16. Jaume Botines, 17. Joan Colom (de cal Ranci), 18. (personatge no identificat), 19. Ramon Bernaus, *Flautí*, 20. Conxita Bonastra, 21. Pilar Ubach Grioles, 22. Antonio Curt Pijoan, 23. (personatge no identificat), 24. Rosita Matamala, 25. Una modista que vivia a cal Foix, 26. Josep Riera, 27. Eudald Lafargue Paretas, 28. Rosita Gomà Vidal, 29. Emília Gomà Vidal, 30. Peret Carulla (d'Agramunt), 31. Joan Capell Marimon, 32. Antonio Morell Canosa, 33. Miquel Vilà, 34. Carbonell (propietari d'un comerç al carrer del Combat), 35. (personatge no identificat), 36. Ramon Jordana Pintó, 37. Teodor Ubach Miserachs (*el Grioles*), 38. Personatge no identificat, 39. Enric Villaroya Balcells, 40. Francisco Baquero Trilla, 41. Montraveta (*Panxetes*), 42. Salvador Botines, 43. Antonio Vilanova Baldellou, 44. Empleat del Banc Espanyol de Crèdit, casat després amb Rosita Matamala, 45. (personatge no identificat), 46. Pere Serra, 47. Pepe Vidal Prats, 48. Primitivo Rubiol.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1104

Cervera, 29 de juny de 1950. Esmorzar el dia de Sant Pere al molí del Grau, després de la missa a l'església de Sant Pere el Gros. D'esquerra a dreta, a la fila del fons, Xavier Porredon, Miquel Puig, Hermenegildo Ribera, Mariano Gabarró, un personatge no identificat, Ramon Gabarró, Antonio Rubinat (*Caminante*), un personatge no identificat, Carolina Jorge, la nena Carme Pedrós i una nena no identificada; en primer terme, Llorenç Rubinat, un nen no identificat, Albert Raich Farran, Josep Pedrós, Manel Pedrós, Anton Pedrós, Miquel Raich, Pepe Lucaya i una nena no identificada.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1105

Cervera, 13 de desembre de 1960. A Cervera hi havia hagut un nodrit grup de modistes, unes dites "de vestit" i les altres dites "de blanc", que eren, aquestes, les que brodaven. A la imatge veiem un grup de cosidores al taller de la modista Paquita Rubinat, celebrant la festivitat de la seva patrona, santa Llúcia.

1. Montserrat Guspí, 2. Carmen Farré, 3. Trini Sans, 4. Rosita Seto, 5. Merceditas Garrido, 6. Juanita Planes, 7. Trinitat Vila, 8. Conxita Corrales, 9. Antònia Rubinat, 10. Anna Maria Tosal, 11. Maria Dolors Tosal, 12. Anita Sambola, 13. Montserrat Jaques, 14. Maria Teresa Bergadà, 15. Paquita Rubinat, 16. Max Turull, 17. Paquita Riera, 18. Pilar Cucurull.

(Fotografia: Gómez Grau. Família Turull)

1106

1107

1108

1109

1106

Guissona, 1955. Ses Majestats d'Orient i els seus patges, després del tradicional recorregut pels carrers de la vila i la recepció a l'Ajuntament, es disposaven a repartir joguines en algunes cases de nens malalts, abans de desplaçar-se a Sant Guim de la Plana. A la imatge veiem, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep Trescents Mingot, Josep Garganté, Eloi Minguell / Serra (de Florejacs), Ramon Barnola i un personatge no identificat.

(Eloi Minguell Garganté)

1107

Guissona, 1941. Celebració de la diada de Sant Jeroni al final de setembre, a l'ermita de Sant Pere dels Pastors (lloc documentat des del segle XI), abans de la darrera remodelació dels anys cinquanta. Tanmateix, la trobada del 29 de juny va perdurar més en el temps, amb la cerimònia religiosa acompanyada de la cantada dels goigs de sant Pere i, en alguna ocasió, amb audició i ballada de sardanes incloses.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

1108

Cervera, abril de 1960. Fotografia del Diumenge de Rams, amb palmes, palmons i llorer, davant de l'Ajuntament de Cervera. D'esquerra a dreta i de dalt a baix veiem Mateu Carbonell Razquin, Anna Vidal Cuadras, Carme Sánchez, Josep Riu Calvet, i els nens Jaume Carbonell Vidal, M. Àngels Riu Sánchez i Xavier Carbonell Vidal.

(Fotografia: Nuri Gómez Grau. Anna Vidal Cuadras)

1109

Guissona, 1957. La fotografia mostra la primera vegada que es va celebrar la festa de Cap d'Any a la sala de l'Ateneu, on l'èxit de la convocatòria va ser tan remarcable que es van omplir totes les llotges i la pista de ball. La moral imperant del moment, però, va fer que la iniciativa rebés dures crítiques d'influents sectors vinculats al moviment religiós local. Aquesta reacció va provocar que l'any següent, a causa d'una assistència menys nombrosa, la celebració s'hagués de traslladar al Saló Rosa, i que la tercera convocatòria deixés de celebrar-se. A la imatge podem veure, d'esquerra a dreta, Gabriel Julià, Anna Mula, Maria Gabriel, Carme de Pomar, Joan Solà, Julio Pomar, Rosa Pere i Joaquim Puig.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

1110

1111

1112

1113

1110

Guissona, 1 de maig de 1964. Festa del primer de maig, celebrada a l'ermita de la Mare de Déu de Maig. Aquesta capella va ser construïda el 1952 a la creu dels termes de Guissona, Torrefeta i Gra amb l'aportació econòmica dels nuclis de Gra, la Morana, Sant Martí de la Morana, Torrefeta i Guissona, els veïns dels quals s'hi aplegaven en aquesta diada. Després de la cerimònia religiosa es beneïa el terme i s'oferia als assistents un pa rodó, també beneït. Els feligresos, davant d'una tronada, acostumaven a posar-lo a la finestra, amb la creença que aquest gest protegiria la collita de la desfeta.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

1111

Sant Antolí i Vilanova - Els Hostalets (municipi de Ribera d'Ondara), 1967. Festa de Reis al local social L'Amistat. En molts pobles, com que no comportava massa feina, els Reis repartien personalment els regals que prèviament havia dipositat la família. Salvador Vallès i Imma Vallès, a la imatge, reculen els seus regals.

(Antònia Torrens)

1112

Sant Ramon, 25 de juliol de 1947. Ball de majorals per la festa de Sant Jaume, a la sortida de missa. Els dos majorals presidien la celebració eucarística i eren els encarregats de "treure l'atxa", que consistia a aparèixer en determinats moments de la litúrgia des de la sagristia amb el ciri encès. Per la seva banda, les dues majorales, una de soltera i una de casada, havien de portar les coques a beneir. Un cop acabada la celebració, s'iniciava un únic ball, començat pels majorals sortints, a la meitat del qual s'incorporaven els majorals entrants. La foto està feta al revolt de cal Coberó.

(Fotografia: Gómez Grau. Josep Cardona Canela)

1113

Sant Ramon, 31 d'agost de 1908. Un cop acabada la festa dels Tres Tombs, calia tornar cap a casa amb les cavalleries. Aquest grup, de tornada de l'aplec, s'atura al camí de les Oluges. Al fons, a la dreta, es distingeix el campanar de l'església de Sant Jaume de la Manresana, i més cap a l'esquerra es veuen les restes del castell. Fora de camp, a l'esquerra, quedaria la creu de terme que encara es conserva actualment.

(Fotografia: Casañas. Ramon Farré Verdés)

1114

Sant Ramon, 1918. Una festa dels Tres Tombs amb història. El personatge que apareix en primer terme, amb barret i bastó, era el senyor Solé, conegut popularment com l'Americano per haver fet fortuna a les Amèriques. En aquesta ocasió s'havia compromès a pagar de la seva butxaca totes les despeses de la festa dels Tres Tombs, però quan en va veure l'import, el va jutjar desmesurat i va pensar que el poble es volia aprofitar de la seva generositat, motiu pel qual se'n va tornar cap a Amèrica sense donar cap més raó. Diguem que hi va haver un malentès.

(Jaume Vilatovà Feliu).

1115

Sant Ramon, 1920. Festa dels Tres Tombs, celebrada cada 31 d'agost en honor de sant Ramon Nonat, que no s'ha de confondre amb la festa homònima en honor de sant Antoni Abat. L'origen d'aquesta celebració, que consistia a donar tres tombs al santuari, amb la participació de cavalleries, cal buscar-lo en el desig de molts pobles de conservar les despulles de sant Ramon. Segons la tradició, les restes del sant es van posar a sobre d'una mula cega, que es va deixar anar lliurement. En arribar a Sant Ramon, la mula va donar tres tombs al voltant de la capella de Sant Nicolau abans de caure morta. Aquest era el senyal del designi diví que indicava el lloc exacte on s'hauria d'aixecar un edifici digne per enterrar les restes mortals del sant, raó per la qual es va erigir el convent dels mercedaris. Avui la festa es continua celebrant, amb la substitució dels cavalls per carrosses. A la imatge es veu encara la creu de terme, avui desapareguda, als peus de la qual, també segons la tradició, va ser enterrada la mula de la llegenda.

(ACC)

1114

1115

1116

1116

Pavia (municipi de Talavera), vers 1951. Fotografia feta al davant de l'església de la Santa Creu el diumenge de Rams.

1. Maria Canela, 2. Florentina Vila, 3. Paquita Clària Figueres, 4. Montserrat Roca, 5. Rosa M. Térmens, 6. Ginés Clària Figueres, 7. Rosa M. Clària Canela, 8. M. Àngels Térmens, 9. Francisco Clària Canela, 10. Ramon Valls Pallerola, 11. Ramon Valls Majà, 12. Josep Clària Bergadà, 13. Josep M. Calafell, 14. Agustín Figueres.

(Francisco Clària)

1117

Torà, vers 1910. El cós de Sant Gil és un esdeveniment festiu antic —recentment recuperat—, documentat l'any 1644 i que probablement se celebrà fins l'any 1942. Antigament aquesta cursa pedestre es feia després de la processó de la tarda del primer dia de la Festa Major, i el guanyador era obsequiat amb un parell de pollastres. La imatge correspon a l'arribada, a la plaça de la Torra (actual plaça de la Font), davant dels membres del consistori.

(Jaume Coberó)

1117

1118

1119

1118

Torà, vers 1910. Sortida de les priores i els priors de l'església de Sant Gil després de la missa el dia de la festa del Roser. El càrrec de prior, que en altres llocs es deia majoral o sagristà, era un honor per a les persones que l'acceptaven, i se'ls permetia seure en el primer banc de l'església o dur les atxes en les processons. La seva tasca consistia a encarregar-se del culte del temple, arreglar l'altar per als oficis religiosos, recollir diners per comprar alguna de les robes necessàries, etc. Normalment els priors eren una parella de casats i una altra de joves solters.

(Jaume Coberó)

1119

Torà, 1965. La Confraria de la Mare de Déu del Roser fou instituïda a mitjan segle XVI. D'aleshores ençà perdura la festa que se celebra cada any el primer diumenge de maig. Després de la missa, té lloc l'arcaica dansa dels priors i priores del Roser a la plaça del Pati, instant al qual correspon aquesta imatge, amb Rosa Boixadera i Ramon Gené.

(Fotografia: Ramon Santesmasses Ceriola. Ramon Santesmasses Ceriola)

1120

1120

Torà, vers 1910. Postal que recull un moment de la processó de la festa del Roser a la plaça del Vall. Aquesta festa va ser introduïda a la Segarra per l'orde dels dominics que, especialment a partir del segle XVI, predicaven els avantatges que comportava l'hàbit del rés del rosari des del convent que aquesta congregació tenia a Cervera, al costat del castell.

(Jaume Coberó)

1121

Biosca, 1948. Moment en què la imatge de la Verge de Fàtima és portada en processó fins al peu de la carretera per ser traslladada a Ivorra. Si ens fixem en l'arc triomfal, la fotografia es pot considerar com un fidel exponent del que s'ha anomenat nacionalcatolicisme. Aquesta celebració comportava una intensíssima preparació, especialment dels guarniments vegetals, fets a base de branques de boix. A Biosca es recorda que aquest treball anava des de la carretera, passant pel camí de Pasterola i el carrer de Pavia fins a la plaça Major, sense oblidar la decoració dels carrers adjacents. D'esquerra a dreta, Jaume Majoral, Fidel Forn i el mossèn de Sanaüja.

(Fotografia: Gómez Grau. Fidel Forn Codina)

1121

1122

1123

1122

Biosca, 1948. Processó en honor de la Verge de Fàtima, celebració impulsada per l'aleshores bisbe de Solsona Vicent Enrique i Tarancón. Una gran exhibició de garlandes i erecció d'altars, acompanyats fins i tot d'escenificacions de l'aparició de la Mare de Déu a la famosa cova portuguesa d'Iria, i especialment les multitudinàries processons, van donar un lluïment especial a aquest esdeveniment religiós. D'esquerra a dreta, Teresina Alsedà, Teresa Rovira, Carme Pavia i Maria Grifell

(Fotografia: Gòmez Grau. Fidel Forn Codina)

1123

Cervera, 1910-1920. A la rambla dels Caputxins, processó dels pares claretians dedicada a la Mare de Déu, en què participaven, per aquest motiu, les dones i les nenes. Al fons de la imatge es pot veure el carrer de Sòria, el magatzem de cal Turull-Varella, on avui hi ha un bloc de pisos, i la farinera de cal Camps, encara existent.

(Fotografia: Agustí Mestres. ACC. Fons Josep Mestres)

1124

1124

Cervera, 1915. Gent de Cervera a la plaça Major, en processó per implorar la devolució de la relíquia del Santíssim Misteri. Diferents joies votives que es conservaven al temple i el reliquiari, amb la relíquia del Santíssim Misteri a dintre, van ser robades la nit del 14 al 15 de febrer de 1915, motiu pel qual es van fer un seguit de processons per tal d'aconseguir-ne, per intercessió del cel, el retrobament. La més important va ser la del diumenge 24 de febrer, en què, a les 10 del matí van arribar fins a la parròquia de Cervera els diversos grups de processons procedents dels pobles de tota la comarca, que van ajuntar-se en una de general que portaria pels carrers de Cervera les imatges de la Mare de Déu de la Soledat (del convent de Sant Francesc), la de la Mare de Déu del Miracle (de l'església de la Companyia), el Sant Crist de la Sang (de la parròquia), el Sant Crist de Sant Antoni i el Santíssim Sagrament, a més de la imatge de santa Filomena, a la qual els lladres havien robat totes les joies votives i l'havien malmès.

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

1125

1125

Guissona, 1929-1934. Moment de la sortida d'una processó, amb la Mare de Déu a sobre del tabernacle, que devia tenir un caire festiu, com ho suggereix la participació dels gegants que apareixen a l'angle inferior dret de la fotografia (i aquesta és, probablement, la imatge més antiga que se'n té). Es poden apreciar les restes de la balustrada que havia fet de separació entre l'espai religiós i la plaça.

(Fotografia: Salvador Serra Baliu. Francisco Miró Simarro i Anna Serra Planas)

1126

1126

Cervera, vers 1927-1932. Processó de Setmana Santa pel carrer de la Victòria, a l'inici del passeig de l'Estació.

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

1127

1128

1127

Cervera, 1930. Processó de Setmana Santa, amb els armats en primer terme, que baixa pel carrer de Santa Anna i passa per davant de l'església. En el lloc d'aquest temple (1839), consagrat a santa Anna, hi ha actualment la sastreria de cal Miret; la casa que es veu a la dreta de la imatge era la pastisseria de la Palma, actualment cal Pere Armengol; a la casa tocant a l'església hi vivia el Cisquet, que era el conserge del Casal, i la següent a l'esquerra era cal Balada (modista i llevadora). La República va prohibir les manifestacions religioses externes i després de la Guerra Civil no van poder tenir continuïtat perquè durant la revolta van ser cremats tots els passos; no obstant això, se'n va fer alguna en què participaven els actors que representaven la Passió vestits amb la roba que utilitzaven per a l'espectacle.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1128

Cervera, vers 1930-1934. Sortida del Sant Crist en la processó de Setmana Santa, en una fotografia feta a la plaça Major.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1129

1130

1131

1129

Cervera 1936. Visita de Marcel·lí Domingo a Cervera, on probablement va participar en la popular processó "del Puro" que, amb un volgut caràcter laic, anava des de l'Ajuntament fins el cementiri per recordar els morts, liberals i carlins, caiguts a Cervera al 16 de febrer de 1875. Marcel·lí Domingo va ser un destacat dirigent republicà de les terres de l'Ebre que va treballar per la confluència dels diversos corrents republicans. És molt possible que quan es va fer la fotografia ja fos ministre del govern d'Azaña. A la imatge veiem, d'esquerra a dreta, dos personatges no identificats; en segon terme, Jaume Magre, diputat —el primer que havia tingut Cervera— d'ERC al Parlament de Catalunya; Marcel·lí Domingo; Pedro Amilibia, també en un segon pla, aleshores secretari de l'Ajuntament; Agustí Mestres, que havia estat alcalde l'any 1934 i que fou, de jove, un dels pioners de la fotografia a Cervera; Josep Pagés, al darrere, també d'ERC, i, finalment, un personatge que no hem pogut identificar.

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

1130

Gàver (municipi d'Estaràs), 1960. Processó, possiblement el dia de la Festa Major, en el moment en què passa per davant de cal Salat, a la plaça del poble. Es pot observar al fons de la imatge la rectoria, ara inexistent, i a l'esquerra un Ondine, un dels primers models de la marca Renault. D'esquerra a dreta es poden veure Ramon Torné, Josep M. Verdés i Josep M. Majà.

(Cal Sastre)

1131

Cervera, 1933-1935. Sortida de la processó "del Puro" des de l'Ajuntament de Cervera, a la plaça Major. Els fets que es commemoraven van començar amb l'atac dels carlins, que van entrar a Cervera pel raval dels Caputxins (avinguda de Catalunya). Per por de l'atac, les portes de Cervera estaven fortament controlades, i només s'havia deixat pas per la dels Pous i la Nova, que eren vigilades per miquelets de la ciutat, coneixedors dels veïns de la comarca. També s'havia escapçat la torre de l'església de Sant Antoni, ja que els liberals tenien el quarter general dins de l'edifici de la Universitat i van considerar que si els carlins ocupaven aquell temple podrien controlar el recinte en què estaven instal·lats. La lluita, però, que va començar a tres quarts de cinc del matí, va acabar a les dotze del migdia amb el triomf dels liberals.

(Fotografia: Gòmez Grau. Gòmez Grau)

1132

1133

1132

Cervera, 1930-1934. Processó "del Puro". Per commemorar la derrota dels carlins a Cervera el 16 de febrer de 1875, l'Ajuntament va decidir, l'any següent, de celebrar la festa cada 16 de febrer, que una vegada institucionalitzada s'iniciava amb repics de campanes a tres quarts de cinc del matí —hora en què va començar l'atac—, diana musical pels carrers de la ciutat, airosa i ardida, símbol del crit d'alarma i de la prepa-ració per entrar en la lluita. També es feia una cercavila amb timbals i nans, ofici per als difunts i, especialment, una processó cívica fins al cementiri, en què, precisament per aquesta condició, molts dels participants hi anaven fumant, sobretot molts dels que s'hi afegien quan la processó arribava al Casal de Cervera. És per aquest motiu que popularment era coneguda com la processó del Puro. Una altra de les decisions de l'Ajuntament al voltant d'aquesta commemoració va consistir a canviar els noms d'alguns carrers, com ara el carrer del Combat, que substituïa l'anterior carrer d'Agramunt; el carrer de Burgos, en recordança d'un destacament de l'Exèrcit liberal, en comptes del carrer popularment anomenat Travesser; el carrer de Sòria —antigament del Bordell— que era el nom d'un altre destacament; el de Rondes, antigament corral del Bestiar, i el carrer de la Victòria —antigament portal dels Caputxins—, perquè allí es va rematar la victòria i a l'edifici de l'Hostal Vermell on els carlins van tenir l'últim baluard. Quan la processó del Puro arribava al cementiri, es dipositava una corona de semprevives als peus del monòlit que recordava els caiguts, moment que recull la imatge, en què es poden veure uns nens de la Casa de Caritat, seguits de les autoritats, que porten l'ofrena.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1133

Cervera, 16 de febrer de 1932. Un destacament de Lleida participava en la commemoració de la gloriosa jornada del 16 de febrer de 1875, en què entusiastes ciutadans, units a grups de voluntaris i soldats, organitzaren la defensa de la ciutat contra l'intent de les tropes carlines d'ocupar-la, durant la Tercera Guerra Carlina. De la lluita, en què es va aconseguir d'evitar l'entrada dels carlins, en resultaren setze morts i seixanta ferits del bàndol liberal, i trenta-dos morts i dos-cents ferits del bàndol carlí. L'any 1876, en la celebració del primer aniversari i com a recordatori dels fets, es van canviar els noms d'alguns carrers, noms que actualment encara es conserven. Per recordar els morts dels dos bàndols, enterrats en una mateixa fossa comuna, va ser aixecat el monòlit de la imatge a l'entrada del cementiri cerverí. Pels volts del 16 de febrer de 1940, però, en plena nit, feixistes de Cervera el van enderrocar.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1134

1134

Cervera, 1948-1949. Imatge de grup dels nous gegants Guillem de Cervera i Almodis, els nans i els cavallets, recentment estrenats, darrere de cal Montiu. Començant per l'esquerra, els nans són la Vella, el Cuiner, el Nen, el Municipal, la Noia, la Nena, els dos cavallets, el Negre, el Mandarí, el Pagès, el Vell, la Dida i el Moro. Durant la guerra els gegants vells van ser destruïts, i van passar deu anys fins que un grup de cerverins entusiasmats per recuperar les tradicions no decidís de construir els gegants nous. El finançament es va fer per mitjà d'una subscripció popular, i alguns ornaments els van donar diversos comerços. La inauguració dels gegants i sis dels nans es va fer la diada de Corpus de l'any 1948, mentre que la resta dels nans es van estrenar durant la Festa Major de setembre del mateix any.

(Fotografia: Gómez Grau. Ramon Armengol Cera)

1135

1135

Guissona, 1945. Aquest és un any recordat per la sequera que es va viure a la comarca, motiu pel qual es van fer diverses processons per aconseguir la pluja tan desitjada. L'excepcionalitat d'aquesta que mostra la imatge rau en la presència de la imatge de la Verge del Claustre, ja que només en casos molt extrems es treia fora de l'església. Abans, però, de prendre la decisió, la Verge es va traslladar de la seva capella a l'altar major, al mateix temps que es van fer altres processons amb sant Pere i el Sant Crist (fins i tot es va portar en posició horitzontal en senyal de tristesa). El que també cal remarcar és la multitud, vinguda de tots els pobles agregats a l'arxiprestat de Guissona, que seguia la processó, encapçalada pels homes i seguida, en segon terme, per les dones. Malgrat aquestes demostracions de fe, la pluja encara es va resistir.

(Fotografia: Gómez Grau. Maria Dolors Oliva)

1136

1136

Palouet (municipi de Massoteres), 25 de juliol de 1950. Processó en honor de sant Jaume, amb motiu de la festa del poble, a la sortida de l'església del mateix nom. En molts pobles de la Segarra se celebra la festa principal el dia d'aquest sant, probablement perquè els ordes militars dels hospitalers i els templers la devien imposar, ja que per la vall del riu d'Ondara passava l'antic camí de Santiago. D'altra banda, com que en aquesta data ja gairebé s'havia acabat de segar, era un bon moment per prendre un descans en les feines del camp. D'esquerra a dreta podem veure Lluís Mas, Josep Sala i Salvador Cuadros.

(Fotografia: Dolors Costa. M. Jesús Ríos Francès)

1137

1137

Guissona, 1952. Un moment de la processó, pel raval del Coma, amb motiu de la coronació de la Verge del Claustre, l'agost de 1952. Encapçalen la comitiva, que va comptar amb la presència del bisbe Ramón Iglesias Navarri, els nens i les nenes que van celebrar la seva Primera Comunió aquell mateix any. Tal com permet de veure la imatge, els balcons estaven engalanats amb cobrellits blancs.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

1138

Guissona, 1951. Processó de Diumenge de Rams a la plaça Major, amb abundants branques de llorer i escadussers palmons. El crucifix apareix tapat, atès que es commemorava l'entrada de Jesucrist a Jerusalem, abans de la seva passió i mort a la creu. D'esquerra a dreta, Jaume Creus, Antonio Ripoll, Ramon Solé, Jaume Tresens, Josep Puig, Ramon Farré, Jaume Guixé i Josep Oliva.

(Fotografia: Calixto i Josep M. Santacana Rosell. Santi Santacana Corbella)

1138

1139

1139

Ivorra, 1948. Processó de la Verge de Fàtima. En primer terme, Maria Puig; entre els nens vestits d'angelets es poden identificar Lola Meix, Lluïsa Tristany, Joan Carrera, Josep Farré i Josep M. Golanó; entre els membres del sometent veiem Josep Gené, Pere Vendrell Tarruella, Josep Solé, Josep Matamala, Jaume Farran, Ton Solà, Paco Parcerises, Gaspar Golanó, Alberto Oferill, Ramon Muntaner i Cinto Vilapriñó. Porten la Verge, Cinto, Cosme, Matamala i Margarido. Altres personatges que apareixen a la imatge són Josep Farran, Cosme Prat, Joan Alsina, Ramon Oliva, Lluís Rull, Melcior Garriga, Josep Petit, Antonio Solà, Ramon Vilapriñó, Tarrelló i Fructuós Gener. També podem veure mossèn Sarri. Com tots els pobles i ciutats de Catalunya, Ivorra va rebre la visita de la Mare de Déu de Fàtima. En aquells anys aquest esdeveniment era molt important, els pobles s'engalanaven amb garlandes i, en algunes poblacions, fins i tot aviaven coloms al pas de la imatge. Es considerava un honor ser portador de la Verge que, com veiem, anava acompanyada pel sometent amb fusell armat. Darrere de la imatge de la Mare de Déu seguien els homes, i probablement les dones anaven al davant, cobertes amb la mantellina.

(Cecília Molins)

1140

La Guàrdia Lada (municipi de Montoliu de Segarra), 1964. Imatge d'una processó, amb el mossèn sota pal·li portant el Crist. A la dreta, Josep Gabarró, Josep Esplugues, Magí Gabarró, Josep M. Trilla, Josep Segarra, Gil Cos, Josep Valls i Florencio Gobern. A l'esquerra, el doctor Catalán, Antonio Balcells, Ramon Calafell, Josep Gasull, Rosendo Graset i Ramon Clària. Era costum que els portadors del pal·li s'anessin rellevant a fi que tothom el pogués dur.

(Ramon Trilla)

1140

1141

1142

1143

1141

Talteüll (municipi de Massoteres), abril de 1941. Processó del dilluns de Pasqua de 1941, especialment significativa perquè, després de la Guerra Civil de 1936, es va conduir la nova imatge de la Mare de Déu des de l'era de la Torreta (al fons, amb el molí de vent) fins a l'ermita de la Mare de Déu de Camp-real (fora de la fotografia). La imatge fou reproduïda per Joan Robles, d'Anglesola. A l'ermita, molt vinculada al sentiment dels vilatans dels tres nuclis del municipi (Talteüll, Palouet i Massoteres), s'hi celebrava pel maig una altra processó amb la finalitat de beneir els termes. En aquesta ocasió s'hi resaven les lletanies i s'hi cantaven els goigs. Simbòlicament, a l'interior s'hi encenien tres llànties, la cura de les quals anava a càrrec de cadascun dels tres nuclis del districte.

(Domingo Cuadros Prat)

1142

Sanaüja, 1957. Imatge de la processó que el matí del Divendres Sant tenia lloc al camí del Calvari o del Castell. Totes les processons eren encapçalades per les autoritats municipals, amb el mossèn, els escolans i els encaputxats; a continuació seguien els homes i, finalment, les dones. A la imatge es poden identificar, entre els membres del consistori, Josep Riera de cal Meno, al capdavant; Francesc Casoliva i l'alcalde Manuel Rius de cal Masdeuró, a l'esquerra, i Salvador Garganté i el caporal de la Guàrdia Civil Andrés, a la dreta. També es poden veure els penitents encaputxats: el primer sostè la creu amb el Sant Crist; el segon, en el paper de Jesucrist, porta la creu a l'espatlla i una corona d'espines, i el tercer normalment és l'encarregat de sostenir una cadena que va lligada als peus de l'anterior. En un temps més reculat era habitual la presència dels deixuplinats, uns encaputxats la missió dels quals era mantenir l'ordre i el silenci durant la processó. Anaven proveïts d'una canya per tal d'amonestar qui no guardés el silenci escaient, però més aviat la utilitzaven per fer broma amb les mantellines de les noies, amb la qual cosa van acabar esdevenint un element pertorbador de la seriositat de l'acte. Una altra tradició vinculada amb aquesta festivitat eren els altars muntats a les diferents capelles del poble (Hospital, Sant Roc, Santa Magdalena i santuari del Pla), que la gent visitava en silenci abans que comencés la processó cap al Calvari.

(Fotografia: Agustí Cinca. Agustí Cinca)

1143

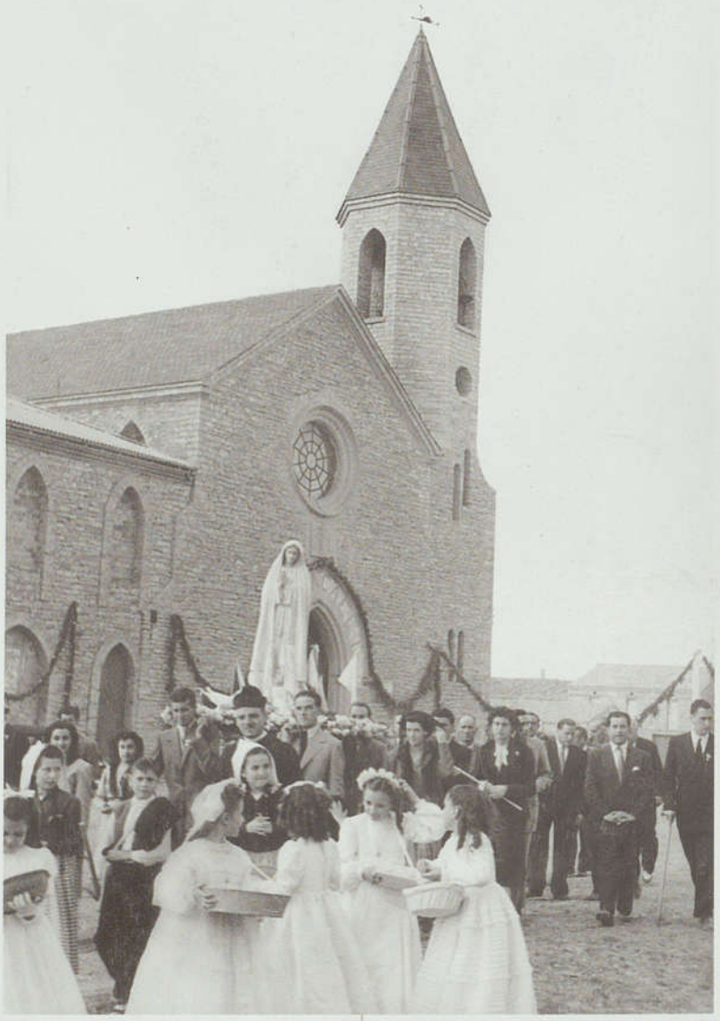
Montoliu de Segarra, 1945. El Sagrat Cor, adquirit per Magí Balcells i Mercè Llobet (de cal Serafí), transportat en processó fins a l'església, on encara es conserva. Entre els assistents podem reconèixer Miquel Porta (al fons a l'esquerra) i Josep Gabarró (al darrere del Sagrat Cor).

(Pilar Blasco)

1144

1145

1144

El Mas de Bondia (municipi de Montornès de Segarra), 1945. Processó de la Mare de Déu de Fàtima pel camí dels Horts.

(Fotografia: Jaume Calafell. Angelina Vergés)

1145

Sant Guim de Freixenet, 1950. Arribada de la Mare de Déu de Fàtima a la plaça del Doctor Perelló, en un acte multitudinari amb altars i catifes de flors. Durant la processó, les nenes que havien fet la seva primera comunió llençaven pètals de flors; uns nens disfressats de pastorets precedien la imatge, i les autoritats i les dones de l'Acció Catòlica completaven aquesta comitiva.

1. M. Àngels Canela, 2. Anita Serra, 3. Montserrat Prat, 4. Francisco Ruic, 5. Josep Ambrós, 6. Carme Gabarró, 7. Martí López, 8. Enric Ortiga, 9. Manolita Serra, 10. Antoni Grau, 11. Angeleta Caselles, 12. Pere Raig, 13. Ramon Farré, 14. Enric Samsó, 15. M. Dolors Vallès, 16. (personatge no identificat), 17. Magda Canela Guitart, 18. Pilar Castaños, 19. M. Dolors Gasol.

(Fotografia: Jaume Calafell. Josep Morros Borràs).

1146

1147

1146

Cervera, 1922. Festa del Carnestoltes, amb un grup de membres de la societat El Llanto. Aquesta associació, juntament amb d'altres, com ara L'Elefant, L'Olla, etc., eren unes agrupacions molt competitives que s'organitzaven en comparses per disfressar-se i celebrar la festa. A la imatge, el rei del Carnestoltes és Teodor Ubach Miserachs (*el Grioles*), barber.

(Fotografia: Agustí Mestres. ACC. Fons Josep Mestres)

1147

Cervera, 1922. Personatges de la societat El Llanto a la cruïlla entre el raval dels Caputxins i el final del passeig del Portalet, en plena celebració del Carnestoltes. El rei del Carnestoltes és el barber Teodor Ubach, més tard associat amb Ninot.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1148

Cervera, 1922-1923. Desfilada de la societat de L'Elefant pel raval dels Caputxins, durant la celebració del Carnestoltes.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1149

Cervera, vers 1923-1924. Carnestoltes. Desfilada de la societat de L'Olla. Les tres societats més actives del carnaval de Cervera eren L'Olla, El Ferro i El Llanto, encara que alguns anys en sorgien d'altres, com ara la de L'Elefant o, el 1922, l'anomenada Penya Dandi. Els balls que aquests dies organitzava el Casal Català es feien al Teatre Principal (número 4-6 del carrer del General Güell), mentre que els de la Joventut Republicana tenien lloc al Saló Catalunya. Els premis que es donaven a les millors disfresses eren molt curiosos, com per exemple un armari mirall, un llit de matrimoni, un pentinador, llums per a l'habitació, diferents tipus de taules, vànoves per al llit, fruiteres o rellotges.

(Fotografia: Gómez Grau. Gómez Grau)

1148

1149

1150

1151

1152

1150

Guissona, vers 1915. La festa de Carnaval, popularitzada sobretot des del segle XVIII, va patir freqüents prohibicions eclesiàstiques i civils, com la del 1939, a tot l'Estat espanyol. La imatge mostra el jovent de Guissona en un període de permissivitat al començament del segle XX, a la plaça del Vellpla, probablement davant de cal Castells.

(Claudi Cortès Busquets)

1151

Sanaüja, 1936. El diumenge de Carnestoltes es feia ball de tarda i de nit, com el dimarts, que era el dia de més disbauxa. A les mitges parts dels balls les noies acostumaven a convidar els seus balladors a casa a menjar crespells, uns dolços típics de la festa que es feien amb ous i farina, coberts de sucre, i de vegades aquesta invitació s'entenia com l'evidència d'un incipient compromís entre els dos joves. El Dimecres de Cendra tenia lloc la cendrada, una gran batalla de cendra que es llençava des dels balcons i els llocs més insospitats. A la nit s'anava a menjar sardines i a cremar el carnestoltes, un ninot de palla que passejaven a sobre d'un carro per tot el poble els dies que durava la festa. A la imatge es pot veure un grup de joves i nens amb el carnestoltes, davant dels porxos de cal Gualdo. D'esquerra a dreta, Francisqueta de ca l'Esmolet, Rita de cal Cluques, Rosita de cal Renegat, Roser Cererols de cal Canut, Ramon de cal Canut, Mingo de la masia Cardona, Miquel Viladrich de cal Peretó, Joan Pera de cal Tardà, Miquelot, Enric de cal Canut, Daniel de cal Seuva, Isidre de cal Pastisser, Ramon de cal Geperut, Nasi de cal Potensà, Agustí de cal Moreno i Joan de cal Peretó. Entre els nens i els homes asseguts es reconeixen Pepet de cal Pastisser, Abdon de cal Canut, Joan de cal Masia Blanca, Joan Roma de cal Tarrado, Joan de cal Petit i Miquelet Alsedà de ca la Rosa.

(Roser Cererols)

1152

Talavera, 1943-1945. Un moment de la celebració del Carnaval, en plena dictadura franquista. Els participants, disfressats a sobre d'un carro, recorrien el poble fent burla de diferents personatges en un ambient de molta gresca. D'esquerra a dreta veiem un noi no identificat, Josep Franquesa, Isidro Farré, Florenci Puig, un altre noi no identificat i Ramon Solé. Més a la dreta, mirant enrere, Julián Trullols.

(Cal Ramonet)

Bibliografia[1]

ALCOVER, Antoni M. (Mn.); MOLL, Francesc de Borja. (1930-1962). *Diccionari Català-Valencià-Balear* (10 vols.). Palma de Mallorca: Moll.

ALEGRE i BATLLE, Àgata. (1988). "Agustí Duran i Sanpere i els orígens de la Biblioteca Popular: aproximació històrico-social (1914-1934)". *Miscel·lània Cerverina* 6 (175-184). Cervera: Centre Comarcal de Cultura.

AMADES, Joan. (1950-1956). *Costumari Català* (5 vols.). Barcelona: Salvat Editores.

"Amich del poble català, L'. Tot per tots i per a tots". *Butlletí de l'Associació Mútua de previsió i socors del mateix nom*. Núm. 32. Barcelona, febrer de 1907.

ARGERICH, M.R. (1999). *Sanaüja*. Edició de l'autora.

ARMENGOL [CERA], Josep; ARMENGOL, Ramon. (1988). *Els gegants de Cervera. Estampa i anècdota d'una vella tradició*. Cervera: Biblioteca de Cervera i la Segarra (Sèrie Nova 9).

ARMENGOL [MARTÍ], Josep; GÓMEZ, Claudi; XUCLÀ, Ramon M. (1981). *Història del "Poll del Cel"*. Cervera: Noticia de Cervera i la Segarra (Quadern 15).

ARQUES, Josep M. (Pvre.). (1932). "Reseña histórica del convento de San Francisco de Asís, establecido en la ciudad de Cervera, de la provincia de Lérida". *Certamen celebrado con motivo del concurso de premios dedicado a la maternidad divina de María, y Nuestra Señora del Coll de les Sabines, de Cervera, tercera parte* (61-72). Lleida: Tipografia Mariana.

BACH i RIU, Antoni (Pvre). (1977). *Ribera d'Ondara. Des de l'ahir a l'avui*. Ribera d'Ondara. (També: Notícia de Cervera i la Segarra, Quadern 9).

BACH i RIU, Antoni (Pvre.). (1980). *Un poble de la Segarra: Granyena*. Solsona: Arxiu Diocesà de Solsona.

BADIA i TORRAS, Lluís. (1995). *La bona gent del castell de Santa Fe (La Segarra)*. Barcelona: La Formiga d'Or.

BARRAQUER, C. (1906). *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX* (2 vols.). Barcelona.

BELLMUNT i FIGUERAS, Joan. (1988). *Festes, costums i llegendes: La Segarra* (3 vols.). Lleida: Virgili & Pagès (Fets, costums i llegendes 4-6).

BELLMUNT i FIGUERAS, Joan (1992). *Un poble, un pessebre: Sant Guim de la Plana*. Sant Guim de la Plana: Ajuntament de Sant Guim de la Plana.

BELLMUNT i FIGUERAS, Joan (2001). *Devocions Marianes Populars: La Segarra*, vol. 7. Lleida: Pagès editors.

BERGÉS, Carme (ed.). (2001). *Cervera. Tresors secrets... La formació d'un museu*. Cervera: Museu Comarcal de Cervera.

BORAU, Cristina. (1992). *Cinc-cents anys d'indumentària a Catalunya*. Barcelona: Ed. Labor (Col·lecció Terra Nostra).

BURGUEÑO, Jesús; ESPINAGOSA, Jaume; RAMON, Ramon. (2000). *La Segarra i l'Urgell, tan a prop i tan lluny (Economia, territori i cultura)*. Hostafrancs: Fundació Jordi Cases i Llebot.

CABAÑERO, Bernabé. (1998). "La torre de Vallferosa (Segarra, Lérida): La obra maestra de la arquitectura militar de los reinos y condados hispanos del siglo X". *Artigrama* 13 (195-221). Zaragoza.

CAMPS CAVA, Eduard; SANTAEULÀRIA PUJOL, Joan. (1982). *Guissona*. Barcelona: Ed. Joan Santaeulària Pujol.

CARBONELL i RAZQUIN, Mateu. (1974). "El vino de Cervera y la Alta Segarra". *Ilerda* 35 (241-268). Lleida: Instituto de Estudios Ilerdenses. (També 1975. Cervera: Notícia de Cervera i la Segarra. Quadern 3).

CARBONELL i RAZQUIN, Mateu. (1988). *D'Hostafranchs a Hostafrancs. D'un poble de la Segarra a un barri de Barcelona*. Cervera: Biblioteca de Cervera i la Segarra (Sèrie Nova 8).

CARBONELL i RAZQUIN, Mateu. (1990). *Històries de Cervera* 3. Cervera: Biblioteca de Cervera i la Segarra. (Sèrie Nova 12).

CARRERAS i CANDI, Francesc. (1907). *Dietari de la guerra a Cervera des de 1462 al 1465*. Barcelona: Bartomeu Baxarias, editor.

Carreró de les bruixes, El. Una estructura medieval de la ciutat de Cervera. (1985). Cervera: Biblioteca de Cervera i la Segarra. (Sèrie Nova 5).

CASANOVAS, Ignacio (P.). (1953). *La cultura catalana en el siglo XVIII. Finestres y la Universidad de Cervera*. Barcelona: Editorial Balmes. (Obras del P. Casanovas, vol. XIV).

CASTELLÀ, Agustí. (1989). *Històries de Cervera* 1. Cervera: Biblioteca de Cervera i la Segarra (Sèrie Nova 10).

Castells catalans, Els (vols. 2 i 6). (1969, 1979). Barcelona: Rafael Dalmau, editor.

CASTELLS GRANÉS, Enric. (1992). *50 anys de la Passió de Cervera*. Cervera: Patronat de la Passió.

Catalunya Romànica, vol. XXIV (El Segrià, les Garrigues, el Pla d'Urgell, la Segarra, l'Urgell). (1997). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

CIRERA, Maurici (Pvre.). (1977). "La iglesia románica de Pelagalls. Estudio histórico-artístico". *Ilerda* 38 (31-46). Lleida: Instituto de Estudios Ilerdenses.

COBERÓ COBERÓ, Jaume. (1982). *Història Civil i Religiosa de la Vila de Torà*. Torà.

COBERÓ COBERÓ, Jaume. (1998). *Història contemporània de la vila de Torà*. Torà.

COBERÓ, Jaume; GARGANTÉ, Maria; OLIVA, Jordi; ROS, Josep. (2000). *Inventari del patrimoni arqueològic, arquitectònic i artístic de la Segarra. Volum II: Municipi de Torà*. Hostafrancs: Fundació Jordi Cases i Llebot.

CODINA, Josep M. (CMF). (1989). *Festes centenàries del claretians a Cervera, 1887-1987*. Barcelona: Editorial Claret.

CODINACHS i VERDAGUER, Pere (CMF). (1995). *Els ametllers de la carena han florit*. Barcelona: Editorial Claret.

"Cooperativa del Campo Comarcal de Cervera recibió el homenaje de toda la Segarra, La". *Segarra* 597, 24 de maig de 1969, 2-5.

DALMASES i de MASSOT, Faust de. (1890). *Guía histórico-descriptiva de la ciudad de Cervera*. Cervera: Imprenta de José Antonio Valentí.

DALMASES i de MASSOT, Faust de. (1934). *De la Cervera vuitcentista. Records de noi*. Cervera: Arts Gràfiques Prunés.

DURAN i SANPERE, Agustí. (1914). "Orfebreria Catalana. I, La Creu de Sant Nicolau de Cervera. II, Els argenters de Cervera". *Estudis Universitaris Catalans* 8 (142-201). Barcelona.

DURAN i SANPERE, Agustí. (1920). "La Casa Municipal de Cervera". *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* 30 (41-62). Barcelona.

DURAN i SANPERE, Agustí. (1922). "L'art antic a l'església de Santa Maria de Cervera". *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* 32 (293-317). Barcelona.

DURAN i SANPERE, Agustí. (1962). "El Museu Comarcal de Cervera". *Centro Comarcal Leridano. Boletín interior informativo* 58 (11-33). Barcelona.

DURAN i SANPERE, Agustí. (1962). "Els Ausiàs March de Montcortès". *Estudis Romànics* 11 (145-160). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

DURAN i SANPERE, Agustí. (1963). *Felip V i la ciutat de Cervera*. Barcelona: Rafael Dalmau, editor. (Episodis de la història 42).

DURAN i SANPERE, Agustí. (1972). *Llibre de Cervera*. Tàrrega: F. Camps Calmet. (altres edicions a Barcelona: Curial, 1977 i Cervera: Paeria de Cervera. Regidoria de Cultura. 2001).

DURAN i SANPERE, Agustí. DURAN, Eulàlia. (1984). *La Passió de Cervera, misteri del segle XVI*. Barcelona: Curial (Biblioteca Torres Amat 1).

ESPINÀS, Josep M. (1972). *Viatge a la Segarra*. Barcelona: Dopesa (Pinya de Rosa 5). [=(1999) *A peu per la Segarra*. Barcelona: Edicions La Campana].

FARRÉ i VERDÉS, Ramon; VIDAL i LLAVALL, Miquel. (1992). *Sant Ramon. Recull històric*. Lleida: Diputació de Lleida (Viles i ciutats 13).

1. Aquest recull bibliogràfic únicament conté obres consultades per a la redacció dels textos que acompanyen les fotografies. No és, per tant, una bibliografia completa ni exhaustiva de la historiografia de la Segarra. Per més dades bibliogràfiques sobre historiografia cerverina, pot veure's *Miscel·lània Cerverina* 14 (2000-2001 [=2002]).

FERNÀNDEZ VALLÈS, Maria Josep. (1984). "El Modernisme a Cervera", a *Miscel·lània Cerverina* 2 (163-179). Cervera, Centre Comarcal de Cultura de Cervera.

Festa de Sant Magí a Cervera, La. (1977). Cervera: Càtedra de Cultura Catalana "Samuel Gili i Gaya" (Notícia de Cervera i la Segarra, Quadern 8).

FOLCH, Artemi. (1970). *La Universitat de Cervera*. Barcelona: Rafael Dalmau, editor. (Episodis de la història 133).

FONS, Pere. (1994). *La Segarra*. Barcelona: Dissenys Culturals. (Les Comarques de Catalunya 34).

FRANQUESA GASOL, Joan. (1891, 1892, 1895). *Anales de Cervera* (3 vols., el tercer inacabat). Barcelona: Establecimiento tipográfico de C. Miró (vol. 1). Lleida: Imprenta y Librería de J. Sol Torrents. (vol. 2). Lleida: Imprenta y Librería de Sol y Benet (vol. 3).

FUGUET SANS, Joan. (1997). *Templers i Hospitalers, I. Guia del Camp de Tarragona, la Conca de Barberà, la Segarra i el Solsonès*. Barcelona: Rafael Dalmau, editor.

GARGANTÉ, Maria; OLIVA, Jordi; ROS, Josep (1998). *Inventari del patrimoni arqueològic, arquitectònic i artístic de la Segarra. Volum I: Municipi de Sanaüja*. Hostafrancs: Fundació Jordi Cases i Llebot.

GAVÍN, Josep M. (1987). *Inventari d'esglésies: Segarra-Urgell*. Barcelona: Kapel (vol. 20).

Gran Enciclopèdia Catalana (15 vols.). (1968-1980). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

Gran Geografia Comarcal de Catalunya (vol. 9: la Segarra, l'Urgell i la Conca de Barberà). (1983). Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana.

GUAL TORRESCASSANA, Josep. (2000). "Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana. Una entitat centenària". *Segarra Actualitat* 44 (=1273).

Institut de Batxillerat "Antoni Torroja" 25 anys. (1989). Cervera: I.B. A. Torroja.

Instituto de la Sagrada Familia en el septuagésimoquinto aniversario de su fundación, 1859-1934, El. (1935). Barcelona: Editorial Balmes.

JOVER SANTIÑÀ, Maria Pilar. (1986). *L'obra de Jaume Padró i Cots escultor a Cervera i Manresa (Segle XVIII)*. Lleida: Virgili & Pagès.

LARRAGAN, Agustín de; BATALLER, José R.; MASACHS ALAVEDRA, Valentín. (1950). *Mapa geológico de España. Explicación de la hoja nº 361: Guissona (Lérida y Barcelona)*. Madrid: Instituto Geológico y Minero de España.

LLOBET i PONT, Jaume. (1983). "Després de la Universitat (Cent anys d'ensenyament a Cervera)". *Miscel·lània Cerverina* 1 (105-158). Cervera: Centre Comarcal de Cultura.

LLOBET i PONT, Jaume. (1994). *Índex per temes i autors de 50 anys de "Segarra"*. Cervera: Centre Municipal de Cultura [inèdit: reproducció fotomecànica].

LLOBET i PORTELLA, Josep M. (1982). *Bibliografia cerverina (1633-1978)*. Cervera: Centre Comarcal de Cultura.

LLOBET i PORTELLA, Josep M. (1982). "Arxiu de Cervera". *Guia dels arxius històrics de Catalunya* 1 (35-49). Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

LLOBET i PORTELLA, Josep M. (1987). "La recuperació lingüística, un objectiu del periòdic cerverí *La Veu de la Segarra*". *Miscel·lània Cerverina* 5 (207-225). Cervera: Centre Comarcal de Cultura.

LLOBET i PORTELLA, Josep M. (1990). "16 de febrer de 1875. Els carlins intenten conquistar Cervera". *Històries de Cervera* 2 (21-23). Cervera: Biblioteca de Cervera i la Segarra (Sèrie Nova 11).

LLOBET i PORTELLA, Josep M. (1990). *Art cerverí del segle XVI*. Lleida: Virgili & Pagès.

LLOBET i PORTELLA, Josep M. (1990). *L'Hospital de Castelltort. Sis-cents anys d'assistència social a Cervera*. Lleida: Virgili & Pagès.

LLOBET i PORTELLA, Josep M. (1992). *Cent episodis de la història de Cervera*. Lleida: Diputació de Lleida / Ajuntament de Cervera (Viles i ciutats 15).

LLOBET i PORTELLA, Josep M. (1992). *Sant Guim de Freixenet*. Lleida: Diputació de Lleida (Viles i ciutats 18).

LLOBET i PORTELLA, Josep M. (1993). *Montoliu de Segarra*. Lleida: Diputació de Lleida (Viles i ciutats 21).

MADOZ, Pascual. (1847). *Diccionario Geográfico-Estadístico Histórico de España y sus posesiones de ultramar*. Madrid.

MARÍN y BERTRÁN DE LIS, Agustín; BATALLER CALATAYUD, José R.; MANDULEY, Manuel L. (1944). *Mapa geológico de España. Explicación de la hoja nº 390: Cervera*. Madrid: Instituto Geológico y Minero de España.

MESTRE CAMPÍ, Jesús (coordinació). (1982). *Diccionari d'Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.

MESTRES i FREIXES, Josep. (1984). *Homenets i homenassos. 12 semblances d'homes de Cervera i la Segarra*. Cervera: Biblioteca de Cervera i la Segarra (Sèrie Nova 3).

MESTRES i FREIXES, Josep. (1991). *Històries de Cervera* 4. Cervera: Biblioteca de Cervera i la Segarra (Sèrie Nova 13).

MIRET i SANS, Joaquim. (1903-1904). "El castillo de Ametlla de Segarra". *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* II (105-115). Barcelona: Real Academia de Buenas Letras.

MIRÓ i BALDRICH, Ramon. (1998). *La processó de Corpus i els entremesos. Cervera, segles XIV-XIX*. Barcelona: Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (Textos i Estudis de Cultura Catalana 60).

MIRÓ i ROSINACH, Josep M. (1976). "El símbol de la portalada romànica de Sant Esteve de Pelagalls (Ribera del Sió, Lleida)". *Información arqueológica* 20-21. Barcelona.

MIRÓ i ROSINACH, Josep M. (1986). *Esteles funeràries discoïdals de la Segarra*. Tàrrega: Grup de Recerques de les Terres de Ponent.

Monografies de Monuments Històrico-Artístics: El castell de Florejacs. (1983). Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Servei de Patrimoni Arquitectònic.

Monografies de Monuments Històrico-Artístics: Sant Esteve de Pelagalls. (1983). Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Servei de Patrimoni Arquitectònic.

MONREAL, Lluís; RIQUER, Martí de. (1965). *Els castell medievals de Catalunya*, vol, III. Barcelona: Ariel.

MONTIU i de NUIX, Eduard. (1988). "La Mútua Escolar". *Palestra Universitària* 10 (273-296). Cervera: U.N.E.D.

MONTIU i de NUIX, Eduard. (1988). "UNED 25 anys. Segona universitat a Cervera". *Palestra Universitària* 10 (303-323). Cervera: U.N.E.D.

MORA CASTELLÀ, Josep. (1997). *La construcció a Catalunya en el segle XVIII. La Universitat de Cervera com a paradigma de l'arquitectura dels enginyers militars*. Guissona.

MORA CASTELLÀ, Josep. (Ed.) (1998). *La Universitat de Cervera, ahir i avui. 25 anys de la Uned a Cervera, 1973/1998. Catàleg*. Cervera: U.N.E.D.

MOSELLA, Antoni. (1985). *Breu història del campanar de Sanaüja*. Sanaüja, .

PEDRÓ TOLDRÀ, Xavier; MERCADÉ CAMPABADAL, Xavier. (1970). *Guissona*. Barcelona: G. Bas.

PEDRÓS, Josep. (1986). *Crònica del carrer Major*. Cervera: Biblioteca de Cervera i la Segarra. (Sèrie Nova 6).

PLADEVALL, Antoni. (1970). "El priorat de Sant Pere dels Arquells, a la Segarra". *Miscel·lània Històrica Catalana. Homenatge al pare Jaume Finestres historiador de Poblet (+ 1769)* (57-83). Poblet: Abadia de Poblet. (Scriptorium Populeti 3).

PLANAS, Tomás M. (CMF). (1932). "Breve reseña de las imágenes de María mas veneradas en Cervera y su comarca". *Certamen celebrado con motivo del concurso de premios dedicado a la maternidad divina de María, y Nuestra Señora del Coll de les Sabines, de Cervera, segunda parte* (47-78). Lleida: Tipografía Mariana.

Plans de Sió, Els. Aproximació a la geografia, la història, els costums i l'art. (1990). Lleida: Diputació de Lleida (Viles i Ciutats 6).

POLO, Carme. (1998). *Els castells de Catalunya: Lleida*. Barcelona: Dissenys Culturals.

PONT FARRÉ, Miquel. (2000). *Les feines de la vella pagesia*. Barcelona: Proa.

PRATS, Joaquim. (1993). *La Universitat de Cervera y el reformisme borbònic*. Lleida: Pagès editors. (Col·lecció Seminari 2).

"Precedents immediats de la Passió a Cervera". (1990). *Històries de Cervera* 2 (71-77). Cervera: Biblioteca de Cervera i la Segarra (Sèrie Nova 11).

"Primers anys del segle XX, Els. El modernisme" (1993), a SALAT, TERESA i CUÑÉ, BLANCA (dir.). *Guia Històrica de Cervera. Dels orígens als nostres dies*. Cervera, Centre Municipal de Cervera. 97-98.

Programa dels Jocs Florals de Guissona. (1957). Andorra: Ed. Casal i Vall.

PUIG I CADAFALCH i altres. (1909). *L'arquitectura romànica a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

PUJADAS i RUBIES, Romà; SOLÉ i ROIG, Sebastià. (1980). *L'economia de la Segarra*. Barcelona: Caixa d'Estalvis de Catalunya.

PUJADAS, Tomás Luis. (CMF). (1989). *Cien años de presencia claretiana en Cervera*. Barcelona: Editorial Claret.

RAMON MUÑOZ, Josep Maria. (1999). *El sindicalisme agrari a la Segarra (1890-1936)*. Lleida, Pagès Editors.

RAMON MUÑOZ, Ramon. (1993). "La fàbrica de galetes La Palma", a SALAT, TERESA i CUÑÉ, Blanca (dir.). *Guia Històrica de Cervera. Dels orígens als nostres dies*. Cervera, Centre Municipal de Cultura, 101-102.

RAMON MUÑOZ, Ramon. (1996). "Una aproximació a l'economia de la Segarra (1970-1992): importància i limitacions d'un procés de transformació econòmica". *Miscel·lània Cerverina* 10 (171-197). Cervera: Centre Municipal de Cultura.

RAMON MUÑOZ, Ramon. (2000). "L'economia de la Segarra i l'Urgell en el darrer quart de segle XX: una comparació", a BURGUEÑO, J.; ESPINAGOSA, J.; RAMON, R. *La Segarra i l'Urgell tan a prop i tan lluny (economia, cultura i territori)*. Hostafrancs: Fundació Jordi Cases i Llebot, 131-193.

RAZQUIN i FABREGAT, Ferran. (1927). *La tradició catalana a la Universitat de Cervera*. Cervera: Arts Gràfiques Salat.

RAZQUIN i FABREGAT, Ferran. (1931). "La Segarra". *Àlbum meravella* 4 (279-290). Barcelona: Llibreria Catalònia.

RAZQUIN i FABREGAT, Ferran. (1931). *La Universitat de Cervera i la Renaixença de Catalunya*. Cervera: Tipògrafia Minerva.

RAZQUIN i FABREGAT, Ferran. (1932). "Bosquejo histórico de la Iglesia Parroquial de Santa María de Cervera, como monumento dedicado a la Virgen". *Certamen celebrado con motivo del concurso de premios dedicado a la maternidad divina de María, y Nuestra Señora del Coll de les Sabines, de Cervera, segunda parte* (79-103). Lleida: Tipografia Mariana.

RAZQUIN i FABREGAT, Ferran. (1932). "Monografia histórico-descriptiva de Nuestra Señora del Coll de les Sabines". *Certamen celebrado con motivo del concurso de premios dedicado a la maternidad divina de María, y Nuestra Señora del Coll de les Sabines, de Cervera, tercera parte* (5-17). Lleida: Tipografia Mariana.

RAZQUIN i FABREGAT, Ferran. (1932). *La Mare de Déu de l'Incendi*. Cervera [Barcelona]: Editorial Balmes.

RAZQUIN i FABREGAT, Ferran. (1933). *El Sant Crist de Cervera. Notes històriques*. Barcelona: Foment de Pietat

RAZQUIN i FABREGAT, Ferran. ([1935]). *Cervera*. Barcelona: Librería Francisco Puig (Biblioteca de Turismo de la Sociedad de Atracción de Forasteros de Barcelona 33).

[RAZQUIN i FABREGAT, Ferran]. (1940). *Resumen histórico del Santísimo Misterio de Cervera. Recuerdo del Cuarto Centenario. 1540-1940*. Barcelona: Editorial Casulleras.

RAZQUIN i FABREGAT, Ferran. (1943). "Los castillos de la Segarra". *Ilerda* 1, 1 (51-65). Lleida: Instituto de Estudios Ilerdense.

RAZQUIN i FABREGAT, Ferran. (1944). "El Dr. D. Benito Mª de Moxó y de Francolí, último arzobispo de Charcas". *Ilerda* 3, 1 (7-49). Lleida: Instituto de Estudios Ilerdenses.

RAZQUIN i JENÉ, Josep Maria. (1976). *La Universidad de Cervera*. Lleida: Dilagro (Cultura Ilerdense).

RAZQUIN JENÉ, Josep Maria. (1998). *Gent de la Segarra*. Barcelona: Proyectos Editoriales y Audiovisuales CBS.

ROCAFORT, Ceferí. (1910). *Geografia General de Catalunya. Província de Leyda*, dirigida per Francesc Carreras Candi. Barcelona.

ROCA-SASTRE i MUNCUNILL, Lluís. (2000). "[Ramon Maria Roca Sastre] Breu biografia". *Palestra Universitària* 12 (107-111). Cervera: U.N.E.D.

RUBIO y BORRÁS, Manuel. (1915-1916). *Historia de la Real y Pontificia Universidad de Cervera* (2 vols.). Barcelona: Librería Verdaguer.

SALAT i TARRATS, Joan. (1998). "La història es repeteix a la Universitat de Cervera". *Palestra Universitària* 10 (263-272). Cervera: U.N.E.D.

SALAT, Teresa; CUÑÉ, Blanca (dir.). (1993). *Guia Històrica de Cervera. Dels orígens als nostres dies*. Cervera: Centre Municipal de Cultura.

San Ramón y su Santuario. (1972). Guissona: Imp. Barnola (altres edicions 1983 i 1993).

SANAHUJA, Pere (OFM). (1933). "Els framenors a Cervera". *Estudis Franciscans* 45 (47-97). Barcelona.

SANFELIU i ROCHET, Guiu. (1977). *Els imprecisos límits de la Segarra*. Tàrrega: Publicacions d'Intercanvi de Recerques de les Terres Lleidatanes.

SANTACANA i TRILLA, Lleonard. (1998). *Segarra, 53 anys. Història i vida d'una ciutat i la seva comarca (1944-1996)*. Cervera: Associació promotora de Segarra, periòdic quinzenal.

SANTACANA i TRILLA, Lleonard; CODINA i PLENSA, Josep M. (CMF). (1987). "Cent anys de presència claretiana a Cervera". *Miscel·lània Cerverina* 5 (227-259). Cervera: Centre Comarcal de Cultura.

SANTAEULÀRIA, Joan. (1988). *La Casa Seminario de Guissona*. Barcelona: Joan Santaeulària Pujol.

SARRI i MUNTADA, Jaume (Rev.). (1955). *El Sant Dubte de la parròquia d'Ivorra. Notes històriques*. Barcelona: Editorial Balmes.

SERRA i BOLDÚ, Valeri. ([1914]). *Calendari folklòric d'Urgell*. Barcelona.

SERRA i VILARÓ, Joan (Pvre.). (1911). *Sant-Dubte de Ivorra. Estudio Histórico Crítico sobre este prodigio presentado al XII Congreso Eucarístico Internacional*. Manresa: Imprenta y encuadernación de San José.

Sindicat Agrícola de Guissona i sa comarca. (1931) [Memòria publicada amb motiu del vint-i-cinquè aniversari de la fundació del Sindicat]. Guissona.

SOLÉ i CASANOVAS, Mateu. (1994). *Feines i eines del camp de la Segarra*. Cervera: Centre Municipal de Cultura (Quaderns del Centre 1).

TARRAGÓ VALENTINES, María Ángeles. (1972). "Aportación al conocimiento del traje popular en las comarcas de la provincia de Lérida". *Ilerda* 33 (89-206). Lleida: Instituto de Estudios Ilerdenses.

TELLO, Enric. (1990). *Visca el rei i les calces d'estopa! Reialistes i botiflers a la Cervera setcentista*. Barcelona: Editorial Crítica.

TELLO, Enric. (1995). *Cervera i la Segarra al segle XVIII. En els orígens d'una Catalunya pobra, 1700-1860*. Lleida: Pagès editors (Col·lecció Seminari 4).

Tordera. Història i visió d'un poble de la Segarra. (1989). Tordera: "Antics veïns" de la pedania de Tordera.

TORT i DONADA, Joan. (1986). *Aproximació a la Segarra*. Barcelona: Unió Excursionista de Catalunya.

TURULL, Albert. (1985). "Hagiotoponímia a la Segarra". *Miscel·lània Cerverina* 3 (11-28). Cervera: Centre Comarcal de Cultura.

TURULL, Albert. (1991). *Els topònims de la Segarra*. Cervera: Centre Municipal de Cultura (Estudis i investigacions 1).

TURULL, Max. (1990). *La configuració jurídica del municipi baixmedieval. Règim municipal i fiscalitat a Cervera entre 1182-1430*. Barcelona: Fundació Noguera (Textos i Documents, 24).

TURULL, Max (coordinació). (2000). "Dossier. L'església de Santa Maria". *Segarra Actualitat* 46 (=1275) (textos de Max Turull, Pere Beseran, Pere Verdés, Rosa Alcoy, F. Xavier Rivera, Josep M. Llobet).

[TURULL, Ramon (ed.)]. (1971). *L'ensenyament del francès a Cervera (1903-1971...)*. Cervera: Càtedra de Cultura Catalana "Samuel Gili i Gaya" (Notícia de Cervera i la Segarra, Quadern 1).

TURULL, Ramon (1990). "50 anys de la creació de la Mútua Escolar (1940-1971)". *Històries de Cervera* 2 (97-100). Cervera: Biblioteca de Cervera i la Segarra (Sèrie Nova 11).

TURULL, Ramon (1990). "La processó del puro". *Històries de Cervera* 2 (29-34). Cervera: Biblioteca de Cervera i la Segarra (Sèrie Nova 11).

TURULL, Ramon. (1997). *Petit Àlbum de Cervera*. Cervera: Biblioteca de Cervera i la Segarra (Sèrie Nova 16).

VALLVERDÚ, Josep; SIRERA, Ton. (1968). *Catalunya visió: La Segarra / El Segrià / La Noguera / La Llitera / El Baix Cinca*. Barcelona: Editorial Tàber.

VERDÉS PIJUAN, Pere. (2001). "L'estudi històric de les muralles". *Segarra Actualitat* 58 (=1287).

VIDAL, Vidal (1988). *Les rutes de Ponent: II. El País de les Pomes*. Lleida: Virgili & Pagès.

VIDAL, Vidal. (1990). *Cal Jaumet de Torà. Cent anys d'un hostal català*. Torà: Hostal Cal Jaumet.

VIDAL-VILASECA. (1981). *El romànic de la Segarra i del Pla d'Urgell*. Barcelona.

VILA BARTROLÍ, Federico. (1923). *Reseña Histórica Científica y Literaria de la Universidad de Cervera*. Barcelona. Librería y Tipografía Católica Pontificia. (altra edició: Cervera, Biblioteca de Cervera i la Segarra, 1981).

VILASECA i VILADRICH, Assumpció; MORA i CASTELLÀ, Josep. (1990). "El patrimoni arquitectònic dels Plans de Sió". *Recerques Terres de Ponent* X (93-99). Ajuntament dels Plans de Sió i Grup de Recerques de les Terres de Ponent.

VILLANUEVA, Jaime. (1821). *Viaje literario á las iglesias de España* IX. València: Imprenta de Oliveres.

Vint-i-cinc anys de la CAG, 1959-84. (1984). Guissona: Agropecuària de Guissona.

XUCLÀ i RIU, Antoni. (1990). "Breu història de l'Institut "Santiago Ramón y Cajal" (1933-1939)". *Històries de Cervera* 2 (91-94). Cervera: Biblioteca de Cervera i la Segarra (Sèrie Nova 11).

XUCLÀ i RIU, Ramon Maria. (1985). "L'Orfeó Cerverí". *Miscel·lània Cerverina* 3 (211-229). Cervera: Centre Comarcal de Cultura.

Publicacions periòdiques

Aula. Boletín informativo del Instituto técnico "A. Torroja". Suplemento mensual de "Segarra". (1970-1974). Cervera.

Butlletí de la Cambra de Comerç de Cervera. (1935-1936). Cervera.

C.C.C.C. Suplemento agrícola de "Segarra". (1963-1978 ?). Cervera.

Centre d'Estudis de Sanaüja. Butlletí informatiu, núm. 3. Sanaüja: 1992.

Cervera. (1930-1931). Cervera.

Gaseta de Cervera. (1928-1929). Cervera.

Nuevo Ambiente. (1912-1919). Cervera.

Pàtria. (1909-1910). Cervera.

Programes de Festa major de Guissona (1904-1975). Guissona.

Segarra. (1944-1996). Cervera.

Segarra Actualitat. (1997-...). Cervera.

Veu de la Segarra, La. (1903-1904). Cervera.

Relació d'informants[1]

Albareda Llorens, Teresa (+) (Viver)
Aldabó Bergadà, Jaume (Cervera)
Aldomà Viladrich, Joan (Castellnou d'Oluges)
Aldomà Xandri, Josep (Cervera)
Aldomà, Pepita (Castellnou d'Oluges)
Aldomà, Rosa (Castellnou d'Oluges)
Alegre Batlle, Àgata (Cervera)
Allué Albareda, M. Dolors (Cervera)
Alsedà, Anna M. (la Rabassa)
Alsedà, Lola (Sanaüja)
Alsina Nadal, Ramona (Guissona)
Anglarill Rabell, Josep (Cervera)
Argerich, M. Rosa (Sanaüja)
Armengol Cera, Elena (Cervera)
Armengol Cera, Ramon (Cervera)
Armengol Farré, Ramon (Guissona)
Armengol Lloses, Jaume (Cervera)
Armengol Valls, Carme (Guissona)
Armengol Valls, Maria (Guissona)
Armingau, Narcís (Sabadell)
Ars, Ramon (Guissona)
Aylon Berenguer, Angelina de (Sant Guim de Freixenet)
Badia Benet, Ramon (Cervera)
Badia Bonet, Rafel (Guissona)
Badia Salat, família (la Molgosa)
Balcells Sendra, Carme (Cervera)
Balcells, Antònia (Talavera)
Balcells, família (Santa Fe)
Balcells, Manela (Freixenet)
Barnola Padullés, Josep (Guissona)
Batalla, Agustí (Cervera)
Beneit Tugues, Domènec (Guissona)
Beneit, Ramon (Guissona)
Bergadà Duran, Isidre (Sant Antolí i Vilanova)
Bergadà, Maria (Sant Antolí i Vilanova)
Bernaus Gomà, Rosita (Cervera)
Beseran, Pere (Barcelona)
Bibià, Jordi (Sanaüja)
Blanch Camps, Josep (Cervera)
Blasco, Pilar (Cervera)
Bonastra Cama, Conxita (Cervera)
Boquet Tomàs, Antonio (Cervera)
Bòria, Palmira (Montpalau)
Botet Uson, Irene (Montfalcó Murallat)
Botet, família (Santa Fe)
Botet, Joan (Vergós Guerrejat)
Botines Ramon, Teresina (Cervera)
Bové, Maria (la Rabassa)
Burgos-Bosch Mora, Carmen (Barcelona)
Busquets Guix, Paquita (Cervera)
Calafell Navarro, Rosita (Sant Guim de Freixenet)
Calafell, família (Montfalcó Murallat)
Campabadal, Daniel (Guissona)
Campabadal, Maricel (Guissona)
Campanero Sala, família (Alta-riba)
Camps Duran, Maria (Cervera)
Camps Farran, Josep M. (Sant Guim de Freixenet)
Camps Tomàs, Joan (Solsona)
Canela Garayoa, Montserrat (Sant Guim de Freixenet)
Canela Gasol, Joanet † (Sant Guim de Freixenet)
Canela Guitart, Magda (Sant Guim de Freixenet)
Canela Ribera, Rossi (Sant Guim de Freixenet)
Capdevila Codina, Teresa (Cervera)
Carulla Porta, Josefina (Tarroja)
Carulla Timoneda, Maria Carme (Cervera)
Casals, Paquita (Sanaüja)
Casamitjana Gassó, Salvador (Cervera)
Cases Culell, Carme (Torà)
Castellà Farran, Ramon (Torrefeta)
Castellà, Roser (les Pallargues)
Castellana Regué, Montserrat (Guissona)
Cequier Bardají, Mercedes (Guissona)
Cera Llorens, Domingo (Sant Guim de la Plana)
Cera Llorens, Montserrat (Sant Guim de la Plana)
Cererols, Roser (Cervera)
Cinca, Agustí (Sanaüja)
Cirera, Maurici (Mn.) (+) (les Pallargues)
Cirera, Montse (Concabella)
Cisteró Bacardit, Antònia (Portell)
Cisteró Torrades, Miquel (Portell)
Clària, Francisco (Pavia)
Closa Piqué, Antònia (Sant Guim de Freixenet)
Coberó Coberó, Jaume (Torà)
Codina Ribera, Josep (Massoteres)
Codina Secanell, Josep (Sant Ramon)
Codina, M. Carme (Sanaüja)
Codina, Ramon (Barcelona)
Colell, Josep M. (Guissona)
Coletes Vilapriñó, Felícia (Ivorra)
Colom, Joan (Cervera)
Coma Villorbina, Salvador (Cervera)
Comas Bacardí, Ignàsia (Cervera)
Combes, família (Santa Fe)
Companys Trullols, Rosa M. (Pomar)
Companys, Joan (Talavera)
Compte Grau, Sebastià (Guissona)
Condal Baró, Joan (Guissona)
Condal Farré, Ramon (Guspí)
Condal Vila, Joan (Guspí)
Corbella, Miquel (Sant Guim de Freixenet)
Cortadellas, Concepció (Civit)
Cortés Busquets, Claudi (Guissona)
Cortés Busquets, Lluís (Guissona)
Cortés Camats, Josep (Sedó)
Cos Gusart, M. Teresa (Cervera)
Creus, Jaume (Guissona)
Cuadros Prat, Domingo (Massoteres)
Cuñé Sala, Blanca (Cervera)
Dalmau Ibars, Leonor (Sant Guim de Freixenet)
Diví López, M. del Carme (Ferran)
Domènech Puig, Marta (Cervera)
Duran, Eulàlia (Barcelona)
Elias Raich, Isabel (Cervera)
Escolà Farré, Isabel (Sant Guim de Freixenet)
Espert, Mercè (Massoteres)
Estany Tugues, Montserrat (Castellnou d'Oluges)
Estany, Rosa M. (Sant Guim de Freixenet)
Esteve Setó, Rafel (Granollers de Segarra)
Esteve Torres, Josep (Guissona)
Farran Molins, Josep M. (Ivorra)
Farran, Josep (Ivorra)
Farré Condal, Ramon (Guissona)
Farré Elies, Carme (Cervera)
Farré Verdés, Ramon (Sant Ramon)
Farré, Antònia (Guissona)
Farré, Maria (Talavera)
Farré, Núria (Guissona)
Felip, Ramona (Vilagrasseta)
Feliu Escudé, Joan (Talavera)
Figuera Casanovas, Francesc (Torà)
Figueres, Ramon (Mont-roig)
Foix, Angelina (el Canós)
Font Costa, Francisca (Cervera)
Font Sanmartí, Guillem (Guissona)
Font Sanmartí, Xavier (Guissona)
Fontanet, Anna M. (Freixenet)
Forn Codina, Fidel (Biosca)
Forn Nadal, Agustí (Sant Guim de Freixenet)
Fornells, Pepita (Sant Guim de Freixenet)
Franquesa, família (Santa Fe)
Fusté Gabarró, Mariana (Cervera)
Gabarró Golanó, Margarida (Mas de Bondia)
Gabarró, Ramon
Gabernet Caselles, Josep (el Canós)
Gabriel, Francesc (Guissona)
Gabriel, Maria (Guissona)
Garayoa, Àngels (Sant Guim de Freixenet)
Garganté Llanes, Maria (Sanaüja)
Garganté, Joan M. (Sanaüja)
Gaspà, Josep (Sanaüja)
Gassó, Antònia (els Hostalets)
Gatnau, Josep M. (Sanaüja)
Gavín, Antonio (Massoteres)
Gendre, Josep (Granyena)
Gibal, M. Carme (Sanaüja)
Giribet Guilella, Trini (Vicfred)
Gomà Canela, Josep (Sant Guim de Freixenet)
Gomà Caselles, Joan (el Castell de Santa Maria)
Gomà Roca, Pilar (Sant Guim de Freixenet)
Gómez Grau, Frederic (Madrid)
Graells Farré, Miquel (Guissona)
Graells Munt, Jesús (Portell)
Gras, Rosa (Comabella)
Grau Garriga, Baltasar (Torà)
Grau Pujol, Carme (Guissona)
Gual Giralt, Antonio (Guissona)
Gual Giralt, Joan (Guissona)
Gual Giralt, Josefina (Guissona)
Gual Pinós, Antonio (Guissona)
Gual Torrescassana, Josep (Cervera)
Gual, Ramon (Bellveí)
Guilella Baqué, M. Carme (Sant Guim de Freixenet)
Guim, Marina (l'Ametlla)
Guitart Calafell, Josep (Sant Guim de Freixenet)
Guixé, Antoni (Guissona)
Guixé, Jaume (Guissona)
Guspí, Montserrat (Cervera)

1. Aquest llistat inclou totes les persones o famílies que d'una manera o altra han participat en la documentació de les fotografies; tots ells ens han aportat informació vàlida i necessària. Entre parèntesi hi posem d'on són o on viuen en l'actualitat. Prescindim del nom complet o oficial d'algunes localitats de la Segarra i optem per la denominació curta i habitual (p.e. Granyena per Granyena de Segarra). (M.T.R.)

Huguet, Cecília (Sanaüja)
Huguet, M. Dolors (Sanaüja)
Huguet, Rosa (Sanaüja)
Jolonch, Miquel (Barcelona)
Jordana, Angelina (Cervera)
Jounou Riba, Josep (Lloberola)
Jounou, Carme (Sanaüja)
Jové Tarruell, Maria Josep (Cervera)
Lacueva, Enric (Sant Guim de Freixenet)
Llobet Portella, Josep M. (Cervera)
Llobet, família (l'Ametlla)
Llobet, Pilar (Florejacs)
Llobet, Pilar (l'Ametlla)
Llordés Pintó, Maria (Guissona)
Llordés, Francesc (Sanaüja)
Majà Pons, Roser (Gàver)
Majà, Gabriel (Estaràs)
Majà, M. Carme (Freixenet)
Manaut Vila, Jaume (Guissona)
Marcé Anglarill, Núria (Sant Guim de Freixenet)
Marquilles, Adrià (Sisteró)
Marsans, Joan (la Prenyanosa)
Marsol Vila, Ramon (Lleida)
Marsol, Neus (Guissona)
Martí Segarra, Martí (Segura)
Mas Segura, Josep (Cervera)
Mas Torrescassana, Jaume (Torà)
Massanés, Jaume (Biosca)
Mateu, Daniel (Guissona)
Mercadé Farré, M. Teresa (Guissona)
Mercadé Faus, Xavier (Guissona)
Mingot Graells, Ramon (Guissona)
Minguell Garganté, Eloi (Guissona)
Minguell Pont, J. (Cervera)
Miret Cuenca, família (Cervera)
Miret Solé, Josep M. (Barcelona)
Miró Simarro, Francisco (Barcelona)
Molero Cabanillas, Manolo (Cervera)
Molins Vila, Cecília (Ivorra)
Montagut Vicens, Josep (Talavera)
Montagut, Dolors (Cervera)
Mora, Daniel (les Pallargues)
Mora, Josep (les Pallargues)
Mora, Lola (Lleida)
Morell Mora, Josep M. (Cervera)
Morera Rull, Dolors (Guissona)
Morros Sala, Ramon (Massoteres)
Morros Vives, Josep (Guissona)
Morros, Josep (Sant Guim de Freixenet)
Mosella, Antoni (Sanaüja)
Mosoll, Josep (Cervera)
Mosoll, Rosa (Sant Pere dels Arquells)
Muntó, Teresa (Sanaüja)
Naboa Armengol, Joan (Cervera)
Ninot, Pilar (Freixenet)
Novell, Núria (Cervera)
Nuix Capdevila, Montserrat de (Cervera)
Nuix Capdevila, Roser de (Cervera)
Obiols Anglarill, Teresa (Sant Guim de Freixenet)
Oliva Llorens, Jordi (Sedó)
Oliva, Josep (Concabella)
Oliveres, Núria (Cervera)
Oriol Pinós, Antonio (Cervera)
Orobitg Ingla, Ferran (Cervera)
Oromí Vidal, Ventura (Guissona)
Padullés Badia, Josefina (Torà)
Pedró Bernaus, Fernando (Guissona)
Pedró Toldrà, Manel (Guissona)
Pedrós Vila, família (Cervera)
Pedrós, Ton (Cervera)
Pere, Rosa (Guissona)
Pereta Escrich, Enric (Briançó)
Petit Sisquella, Enriqueta (Guissona)
Petit Sisquella, Maria (Guissona)
Petit, Assumpció (Guissona)
Pinós Castellà, Ramon (Gramuntell)
Pintó Cornellana, M. Teresa (Cervera)
Pintó Paradell, Antoni (Cervera)
Pipó Freixes, Dolors (Cervera)
Piqué, Ramon (Bellmunt)
Pont Farré, Miquel (Cervera)
Pont Iglesias, M. Teresa (Sant Guim de Freixenet)
Pont Marcé, Josep (Freixenet)
Pont Sarri, Pepita (Guarda-si-venes)
Pont, família (l'Ametlla)
Pont, Josep (Cervera)
Pont, Rosa (Granyena)
Porredon Capdevila, Pilar (Cervera)
Porta, Ramon (Hostafrancs)
Potensà, Ramon (Sanaüja)
Prat, Josep (els Hostalets)
Puig Boleda, Flavià (Palou)
Puig Ortiz, Josep M. (Cervera)
Puig Rey, Magdalena (Torrefeta)
Puig, Pilar (Vicfred)
Puig, Ramon (Talavera)
Pujol Cisteró, Carme (Guissona)
Puvia, Cecília (Sanaüja)
Rafel, cal (les Pallargues)
Ramon Muñoz, Josep M. (Cervera)
Ramon Vila, Josep (Cervera)
Ramon, M. Teresa (Cervera)
Ramonet, cal (Vergós Guerrejat)
Razquin Carulla, Ramon M. (Cervera)
Razquin Jené, Miquel (Cervera)
Regué Valls, Montserrat (Guissona)
Ribalta, Ramon (Guissona)
Ribera Padullés, Pere (Guissona)
Ribera, Eduard (Mn.) (Cervera)
Riera Farré, Rafel (Guissona)
Riera Lluch, Anna M. (Sant Guim de Freixenet)
Riera Oliva, M. Pilar (Sant Guim de la Plana)
Riera Oliva, Xavier (Sant Guim de la Plana)
Riera, Carmina (Cervera)
Ríos Francés, M. Jesús (Guissona)
Riu Calvet, Josep (Cervera)
Riu Canela, Ramon (Cervera)
Riu Porta, Josep (Barcelona)
Rius Camps, Teresa (Cervera)
Rius Casan, Mercè (el Castell de Santa Maria)
Rius, Joan (Sanaüja)
Rius, Josefina (Sanaüja)
Rius, Rosa (ca l'Escudé) (Cervera)
Rivera, Francesc Xavier (Guissona)
Roca Garrabou, Angelina (Cervera)
Roca Sallas, Dolors (Sant Guim de Freixenet)
Roca, família (Montoliu)
Roca, Joan (Pallerols)
Roma, Isabel (Sanaüja)
Ros Argandoña, Miquel (Guissona)
Ros Mateu, Josep (Guissona)
Rosell Pujol, Ramon (Guissona)
Rosell Sàrries, M. Teresa (Guissona)
Rosell Sàrries, Ramon (Guissona)
Rosell Vives, Maria (Gramuntell)
Roselló, Arturo (Talavera)
Rosich, Rosalia (Cervera)
Rosselló Martínez, Conxita (Cervera)
Rovira Besora, Roc (Sant Guim de Freixenet)
Rubinat Ninot, Paquita (Cervera)
Rubió Subiron, M. Josep (Montornès)
Rull Pujol, Joan (Guissona)
Sala Estany, Ramon (la Rabassa)
Sala Mas, Joan (Guissona)
Sala Montalà, Joan-Plàcid (Torrefeta)
Sala Segura, Glòria (Guissona)
Sala, cal (Sant Martí de la Morana)
Sala, Glòria (Guissona)
Salat Cortadellas, Ramona (la Molgosa)
Salat Noguera, M. Teresa (Cervera)
Salat Tarrats, Joan (Cervera)
Salat Trullols, Joan (Suró)
Samsó Queralt, Enric (Sant Guim de Freixenet)
Sangès Brescó, Jaume (Guissona)
Santacreu Esteve, Josep (Guissona)
Santaeulària Boncompte, Plàcid (Guissona)
Santesmasses Benet, Xavier (Guissona)
Santesmasses Castells, Carme (Guissona)
Santesmasses Ceriola, Ramon (Torà)
Santesmasses Palou, Josep M. (Guissona)
Sarri, Tomàs (Montfar)
Sàrries, Roser (Hostafrancs)
Satorras, Montserrat (Barcelona)
Secanell, Ramona (Tarroja)
Segués Llobet, Pere (Cervera)
Segura Carles, Francisco (Rubinat)
Segura Giralt, Miquel (Sedó)
Segura Oliveras, Jaume (Granyena)
Sellerés, Flora (Sant Guim de la Plana)
Sellés, Mercè (Guissona)
Sendra, Josep M. (Pallerols)
Serés Gómez, Anna (Cervera)
Serés Gómez, Josep Claudi (Cervera)
Serés Ubach, Josep M. (Cervera)
Serra Marsans, Lolita (Sant Guim de Freixenet)
Serra Planas, Anna (Barcelona)
Serra Vilaró, M. Teresa (Sant Guim de Freixenet)
Serrano Maya, Santiago (Cervera)
Sileta, cal (Santa Fe)
Sisquella, Montserrat (Guissona)
Sobrevila Masvidal, Carme (Barcelona)
Solà Oliva, Lluís (Tarroja)
Solans, M. Dolors (Sanaüja)
Solé Casanovas, Mateu (les Oluges)
Solé Franquesa, Ramona (Guissona)
Solé Puig, Joan (Guissona)
Solé, Juanita (Talavera)
Solé, Lola (Cervera)
Solé, M. Antònia (Cervera)
Solé, Ramon (Talavera)
Suau, Ramona (Vilagrasseta)
Tarruell Ubach, M. Carme (Cervera)
Tarruella Creus, Maria (la Morana)
Tarruella Verdés, família (Guspí)
Tarruella, Carme (Bellveí)
Tarruella, família (Santa Fe)
Tàsies Canela, Joan (Sant Guim de la Plana)
Teixé Costafreda, Àngel (Estaràs)
Termes Prado, M. Dolors (la Tallada)
Torné Albets, Ramon (Torà)
Torné, Francisca (Cervera)
Torné, Mònica (Gàver)
Torra Bossa, Maria (Talteüll)
Torradeflot Pons, Lluís (Massoteres)
Torrens, Antònia (Sant Antolí i Vilanova)
Torruella Vilalta, Magdalena (Sant Guim de Freixenet)
Trescents Mingot, Josep (Guissona)
Tresens Llanes, Jaume (Guissona)
Tresens, M. Teresa (Guissona)
Trilla Goberna, Josep (la Guàrdia Lada)
Trilla Ramon, Josep M. (Cervera)
Trilla Susagna, Ramon (Cervera)
Trilla, Josep (la Guàrdia Lada)
Trilla, Maria (Cervera)
Turull Bargués, Ramon (Cervera)
Turull Rubinat, Albert (Cervera)
Turull Rubinat, Max (Cervera)
Turull Serra, Josep (la Tallada)
Ubach Grioles, Pilar (Cervera)
Ubach Molins, Josep M. (Cervera)
Vall, Montserrat (Castellnou d'Oluges)
Valls Pont, Antònia (Guissona)
Valls Pont, M. Lourdes (Guissona)
Valls, M. Carme (el Castell de Santa Maria)
Vendrell Ribera, família (Guissona)
Vendrell Vives, Gaspar (Sant Ramon)
Verdés Cera, Pilar (Sant Guim de la Plana)
Verdés Oliva, Francina (Guissona)
Verdés Pijuan, Pere (Guissona)
Vidal Cuadras, Anna (Cervera)
Vidal Rossell, Antoni (Torrefeta)
Vilà, cal (Ferran)
Vila, Josep (Guissona)
Viladrosa Riera, família (Guissona)
Vilalta Farré, M. del Carme (Cervera)
Vilamú Talavera, Concepció (Torà)
Vilardosa, M. Teresa (Sant Guim de Freixenet)
Vilatovà Feliu, família (Sant Ramon)
Viles Súria, Rosa (Selvanera)
Villaró Pascuet, Montse (Guissona)
Villarroya Balcells, Enric (+) (Cervera)
Villarroya Massana, Gemma (Cervera)
Villorbina Freixes, Montserrat (Talteüll)
Vives Pujantell, Rosa (Massoteres)
Vives, Assumpció (Massoteres)
Xuclà Comas, Antonio (Cervera)
Xuclà Riu, Antonio (+) (Cervera)
Yago Guitart, Joan (Cervera)

Índex d'autors[1]

Alegre, Joan, 448
Alemany Hnos., 717
Alonso, José, 595
Altisent, Mn. Ramon, 171
Artes Fotográficas Mas, 76
Badia, Leandre, 921
Balcells Segalà, Carmen, 536
Balmes, Manuel, 585
Barraquer, Cayetano, 252
Batlle, Josep, 43, 576, 743, 923
Bergadà, Jaume, 575
Bergadà Duran, Isidre, 91
Bibià, Miquel, 452, 1073
Boixedors, Joan, 523
Bonjoch, Jaume, 16, 33, 182, 316, 324, 391, 658, 659, 747, 830, 922, 1091, 1092
Botet, Ramon, 463
Calafell, Jaume, 109, 111, 112, 114, 265, 266, 322, 325, 531, 532, 702, 810, 811, 834, 837, 864, 908, 910, 968, 1004, 1051, 1098, 1144, 1145
Calafell Navarro, 483
Canela Gasol, Magí, 578, 640
Carulla Ribera, Francesc, 534
Casañas, 1113
Cinca, Agustí, 1048, 1142
Cirera, 925
Cirera, Mn. Maurici, 244, 537, 538, 836
Claverol, Josep, 123
Colell, Josep, 131
Colominas, Josep, 222, 283
Condal Vila, Joan, 331, 1028
Conde, Enrique, 679
Costa, Dolors, 617, 986, 1005, 1136
Creus, Ricard, 86, 88, 238, 240, 243, 245
Dalmases, Faust de, 195
Domínguez, J., 783
Duarte, 596
Duran i Sanpere, Agustí, 299, 559, 605, 609
Espachs, Josep, 436
Espiga, G. (?), 37, 149
Espuga, Dolors, 77
Farran Molins, Pere 485
Forn Codina, Fidel, 1, 379
Forn Nadal, Agustí, 372
Fotos Paco, 687
Fototípia Thomas, 22, 23, 30, 164
Franquesa Gabarró, Josep, 512
Galcerán, 591
Garganté, Joan Maria, 319, 1081
Gavín i Barceló, Josep Maria, 258, 259
Giménez, J., 806
Giribet Gou, Ramon, 488
Gómez Grau, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 19, 20, 25, 27, 28, 31, 38, 39, 52, 55, 73, 74, 97, 106, 119, 137, 142, 146, 150, 151, 155, 156, 159, 162, 163, 167, 168, 169, 173, 174, 175, 176, 180, 187, 190, 191, 193, 203, 219, 220, 293, 305, 307, 309, 310, 311, 313, 332, 339, 341, 342, 343, 345, 346, 347, 348, 349, 357, 376, 378, 380, 381, 383, 384, 385, 386, 390, 399, 400, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 414, 422, 427, 428, 431, 432, 433, 435, 447, 455, 460, 461, 464, 467, 468, 477, 482, 491, 492, 494, 507, 523, 528, 543, 545, 552, 558, 561, 564, 579, 603, 604, 606, 608, 610, 611, 612, 613, 614, 620, 642, 651, 652, 653, 656, 700, 703, 713, 727, 730, 731, 734, 735, 736, 744, 745, 746, 750, 751, 752, 753, 754, 757, 759, 765, 766, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 782, 784, 785, 786, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 797, 798, 815, 819, 820, 822, 825, 826, 827, 838, 841, 843, 846, 855, 891, 892, 894, 895, 896, 917, 926, 927, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 971, 972, 974, 977, 989, 990, 995, 996, 997, 999, 1000, 1014, 1020, 1029, 1035, 1036, 1037, 1038, 1039, 1040, 1041, 1050, 1053, 1057, 1064, 1065, 1079, 1086, 1087, 1089, 1101, 1102, 1103, 1104, 1105, 1112, 1121, 1122, 1124, 1126, 1127, 1128, 1129, 1131, 1132, 1133, 1134, 1135, 1147, 1148, 1149
Gómez Grau, Frederic, 541, 787
Gómez Grau, Nuri, 1108
Gómez Vidal, 832
Gras, Rosa, 115
Grillo, Mario, 465, 624
Gudiol, 139
Jené, Marià, 48, 251
Jiménez Galindo, Antonio, 634
Jolonch, Miquel, 104
Jordana, Ramon, 553, 554
Lacueva Madriguera, Enric, 263, 264, 936, 1052
Lladó, 140
Lozano, 809
Mainou, Joan, 49
Majà Balcells, Josep, 1049
Marín González, Octavio, 514
Martí, J., 598
Martín, A. (i Fill), 723
Martínez Silva, Maria del Carmen, 633
Meneahini Dolores, R., 601
Mestres, Agustí, 340, 726, 728, 1080, 1123, 1146
Muñoz, Victoriano, 527
Nadal, Pilar, 678
Navarro, Joan, 509
Olalde, Lluís, 377, 852
Paül, Desiderio, 412
Pérez, J., 872
Piguillem, Joan, 81
Plaza, Pedro, 118
Polak, A., 646
Pons Armengol, Jaume, 411
Pons Benet, Jaume, 627
Postales Digasa, 938
Ramos Cobos, Manuel, 165
Raymond, 35, 145, 148
Reyes, José, 21, 40, 860
Ribera Llopis, J., 170
Riera, 365
Roig Bonet, Joan, 582
Roma, 671
Rubió, Agustí, 249, 521, 635, 637
Rubió, Josep, 50
Sala, Antonio, 639
Sala Monsó, Ramon, 645
Sala Prat, Josep, 107
Santacana Rosell, Calixto i Josep Maria, 2, 62, 69, 301, 317, 318, 361, 362, 363, 394, 395, 424, 429, 442, 444, 449, 451, 478, 479, 480, 481, 498, 499, 500, 501, 540, 542, 549, 566, 567, 569, 621, 622, 623, 625, 626, 673, 674, 675, 676, 677, 737, 738, 760, 796, 833, 878, 882, 883, 902, 903, 904, 905, 928, 930, 931, 933, 934, 947, 979, 980, 981, 982, 983, 1006, 1007, 1010, 1013, 1042, 1044, 1066, 1069, 1070, 1071, 1072, 1082, 1094, 1095, 1107, 1109, 1110, 1137, 1138
Santesmasses Ceriola, Ramon, 121, 280, 282, 285, 287, 290, 328, 329, 371, 373, 374, 416, 417, 418, 419, 445, 456, 458, 522, 867, 911, 946, 969, 1075, 1099, 1119
Sanz, Pedro, 630, 631
Satorras, Plàcid, 6, 133
Serés Ubach, Josep Maria, 410, 662, 813
Serra Baliu, Salvador, 206, 208, 493, 513, 963, 967, 973, 1125
Sirera, Ton, 108
Soldevila, Joan, 988
Solé, M., 103, 255
Solé, Mateu, 466
Solé, Paquita, 261
Solé Sampedro, Josep, 84, 462, 469, 470
Taboas Souza, 835
Termes Prado, Maria Dolors, 113
Toldrà Viazo, Àngel, 24, 29, 32, 34, 41, 337, 446
Trilla, Josep Ramon, 101
Trilla, Àngel 706
Trull Aymerich, Montserrat, 644
Unió Universal de Correus (targeta postal), 122, 125
Vallés, J., 547
Vilalta, Maria Carme, 657
Villaplana, 590

1. Aquest índex inclou la relació dels autors de les fotografies quan aquests es coneixen. En molts casos no se sap qui en fou l'autor, i, per tant, no s'hi ha pogut fer constar, cosa que ens sap molt de greu. (R.M.R.C.)

Índex de dipositaris[1]

Ajuntament d'Ivorra, 221

Ajuntament de Montornès de Segarra, 82, 232

Albareda Llorens, Teresa (Viver), 330, 991

Aldabó Bergadà, Jaume (Cervera), 660

Aldomà, Rosa (Castellnou d'Oluges), 490, 557, 994

Aldomà Xandri, Josep (Cervera), 588, 596

Alegre Batlle, Àgata (Cervera), 43, 435, 448, 516, 576

Allué Albareda, Maria Dolors (Cervera), 590, 607

Arbisi, ca l' (Sedó), 720, 721

Argerich, Maria Rosa (Sanaüja), 254, 696, 697

Armengol Cera, Ramon (Cervera), 1134

Armengol Lloses, Jaume (Cervera), 440, 757

Armingau, Narcís (Sanaüja), 453

Arxiu Comarcal de Cervera (ACC) (Cervera), 21, 29, 32, 36, 40, 42, 44, 46, 59, 61, 70, 75, 99, 134, 138, 141, 142, 143, 144, 146, 147, 151, 153, 154, 155, 158, 159, 160, 161, 165, 166, 168, 170, 171, 172, 175, 179, 183, 184, 185, 187, 188, 190, 191, 192, 193, 195, 196, 218, 220, 222, 223, 225, 227, 228, 235, 236, 239, 241, 248, 256, 274, 275, 276, 277, 283, 296, 297, 302, 304, 305, 306, 307, 310, 312, 314, 333, 335, 336, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 345, 346, 347, 348, 376, 378, 380, 382, 397, 398, 401, 420, 422, 431, 433, 467, 477, 649, 650, 652, 653, 724, 725, 729, 730, 731, 735, 740, 742, 745, 746, 751, 753, 759, 768, 769, 773, 780, 781, 782, 795, 803, 805, 853, 854, 855, 858, 890, 891, 892, 899, 953, 954, 956, 957, 958, 959, 960, 966, 975, 999, 1061, 1067, 1087, 1115

Arxiu Comarcal de Cervera (ACC). Fons Dalmases (Cervera), 1076

Arxiu Comarcal de Cervera (ACC). Fons Duran i Sanpere (Cervera), 95, 186, 233, 234, 242, 250, 299, 559, 605, 609

Arxiu Comarcal de Cervera (ACC). Fons Josep Mestres (Cervera), 726, 728, 1080, 1123, 1146

Arxiu Gavín (Valldoreix), 258, 259

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB) (Barcelona), 774, 775, 776, 777, 778, 779, 785, 787, 788, 789

Arxiu Nacional de Catalunya (ANC) (Sant Cugat del Vallès), 783

Badia Bonet, Rafel (Guissona), 366

Badia Salat, família (la Molgosa), 81

Baiges, Teresa (Sanaüja), 1025

Balcells, família (Santa Fe), 508

Balcells, Manela (Freixenet), 324

Batalla, Agustí (Cervera), 912, 913, 914

Benet Rius, Teresa (Guissona), 411, 962, 1005

Bergadà Duran, Isidre (Sant Antolí i Vilanova), 91, 1022

Bibià, Jordi (Sanaüja), 452, 1073

Blasco, Pilar (Cervera), 1143

Bonjoch, família (Cervera), 16, 33, 182, 316, 391, 922, 1091, 1092

Boquet Tomàs, Antonio (Cervera), 1078

Bòria, Palmira (Montpalau), 574, 691

Botet, família (Santa Fe), 630, 631

Brunet, cal (Bellmunt), 1083

Burgos-Bosch Mora, Carmen (Barcelona), 560

Calafell, família (Montfalcó Murallat), 463, 548

Calafell Navarro, Rosa (Sant Guim de Freixenet), 326, 483, 509, 531, 799, 801, 810, 1096

Campanero Sala, família (Alta-riba), 47

Canela Garayoa, família (Sant Guim de Freixenet), 323, 578, 640, 704, 1024

Carbonell, cal (Sedó), 718

Carbonell, Ramon (Sant Guim de Freixenet), 908

Cardona Canela, Josep (Sant Ramon), 579, 940, 1054, 1112

Carulla, Paulina (Sant Guim de la Rabassa), 112

Carulla Porta, Josefina (Tarroja), 533, 534, 713, 766

Casamitjana, família (Cervera), 447

Casanova, cal (la Tallada), 113, 703

Castells, Francisco (Cervera), 915

Caus, família (Pelagalls), 636

Centre Excursionista de Catalunya (Barcelona), 226

Cequier Bardají, Mercedes (Guissona), 671, 672

Cera, Domingo (Sant Guim de la Plana), 539, 705

Cererols, Roser (Cervera), 1151

Cinca, Agustí (Sanaüja), 1048, 1142

Cinca Codina, família (Sanaüja), 103, 255

Cirera, Mn. Maurici (les Pallargues), 244, 537, 538, 545

Cirera, Montserrat (Concabella), 473, 475, 688, 689, 987, 1017

Clària, Francisco (Pavia), 1116

Clavé, família (Sanaüja), 988

Coberó, Jaume (Torà), 122, 123, 124, 125, 130, 279, 281, 284, 286, 288, 289, 327, 375, 413, 415, 430, 586, 599, 600, 601, 723, 868, 872, 880, 881, 970, 1031, 1059, 1117, 1118, 1120

Codina, Lluís (Sanaüja), 1033

Codina, Paquita (Guissona), 439

Codina Massanés, Ramon (Sanaüja), 849, 861, 863

Codina Secanell, Josep (Sant Ramon), 496, 865

Colom, Joan (Cervera), 893

Coma, Alfonso (Tarroja), 272

Combes, família (Santa Fe), 512

Condal Farré, Ramon (Guspí), 331, 518, 1028

Corporación Alimentaria Guissona SA (Guissona), 364, 368, 392

Cortés Busquets, Claudi (Guissona), 71, 198, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 216, 217, 388, 389, 393, 565, 856, 857, 859, 906, 1095, 1150

Cortés Camats, Josep (Sedó), 719, 993

Costa, Francisca (Pomar), 97

Creus, Miquel (Selvanera), 587

Cuadros Prat, Domingo (Talteüll), 1141

Cuñé, família (Cervera), 661, 666, 814, 817, 823

Dalmau, Leonor (Sant Guim de Freixenet), 762, 1051

Elias, Isabel (Cervera), 409, 733, 951, 961, 964, 1077

Esperança, ca l' (Bellmunt), 709

Farran Vilanova, Josep (Guspí), 842

Farré Bergadà, Monserrat (Sant Antolí i Vilanova), 246, 1023

Farré Elies, Carme (Cervera), 654, 655, 656

Farré Verdés, Ramon (Sant Ramon), 632, 707, 708, 710, 711, 712, 739, 1050, 1113

Felip, Ramona (Vilagraseta), 465, 624

Figueres, Ramon (Mont-roig), 572, 573

Fons Documental del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona (Barcelona), 17, 157, 177, 178

Font, família (l'Ametlla), 547

Font Sanmartí, Guillem (Guissona), 62, 63, 67, 68, 199, 201, 204, 205, 215, 315, 965

Fontanet, Anna Maria (Freixenet), 106

Forja la Creu (Torà), 454, 457

Forn Codina, Fidel (Biosca), 1, 2, 379, 602, 1100, 1121, 1122

Forn Nadal, Agustí (Sant Guim de Freixenet), 372

Franquesa, família (Santa Fe), 536, 633

Gabarró, Maria (les Pallargues), 1018

Gabernet, família (el Canós), 724, 1014, 1015

Garganté, família (Sanaüja), 319, 695, 700, 879, 1081

Garganté Llanes, Maria (Sanaüja), 938

Garriga, Josep (Ivorra), 73, 74, 1011

Gaspà Jounou, família (Sanaüja), 472

Gatnau, Josep Maria (Sanaüja), 698

Gendre, Josep (Granyena), 197, 507, 670, 802, 932, 1004

Gené, Josep (Bellvei), 643, 714

Giribet, Joan (Vicfred), 488

Goberna, família (Sant Domí), 511

Gomà, Pilar (Sant Guim de Freixenet), 1026

Gomà Caselles, Joan (el Castell de Santa Maria), 260

Gomà Roca, família (Sant Guim de Freixenet), 262, 322, 441, 763, 864, 885, 909, 910, 939, 968, 1026.

Gómez Grau (Cervera), 7, 8, 9, 11, 12, 13, 19, 20, 25, 27, 28, 31, 38, 39, 137, 150, 156, 162, 163, 167, 169, 173, 180, 190, 191, 203, 219, 293, 309, 311, 313, 332, 349, 357, 381, 383, 384, 385, 386, 390, 399, 400, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 410,

1. Aquest índex inclou totes les persones, famílies, arxius i institucions que han cedit les seves còpies de les fotografies que, després dels processos corresponents, han quedat incorporades al llibre. Això no suposa pas que aquestes persones o institucions siguin les dipositàries d'una única còpia, sinó simplement que hem utilitzat la còpia cedida per les persones i institucions citades. A la relació s'indica, després del nom, la població de la seva residència actual i el número de les fotografies amb què apareixen al llibre. (R.M.R.C.)

428, 460, 464, 468, 482, 491, 492, 494, 525, 553, 554, 561, 564, 608, 613, 614, 651, 662, 727, 752, 770, 771, 772, 785, 787, 788, 789, 791, 792, 793, 794, 813, 826, 838, 841, 894, 927, 971, 972, 974, 995, 996, 1000, 1029, 1035, 1036, 1037, 1039, 1040, 1041, 1057, 1064, 1065, 1079, 1086, 1089, 1101, 1102, 1103, 1104, 1124, 1126, 1127, 1128, 1129, 1131, 1132, 1133, 1147, 1148, 1149

Gou, cal (Sant Serni), 722

Graells Farré, Miquel (Guissona), 877, 1082, 1093

Gramanet, cal (Talavera), 850

Gras, Rosa (Comabella), 115, 989

Grau, Baltasar (Torà), 943

Guins, Marina (l'Ametlla), 686

Guitart Calafell, germans (Altadill), 105, 110

Guspí, Montserrat (Cervera), 873, 900

Huguet, Maria Dolors (Sanaüja), 863

Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas (Barcelona), 3, 4, 5 , 18, 51, 53, 56, 60, 83, 87, 89, 90, 117, 129, 131, 136, 139, 140, 154, 181, 189, 194, 235, 239, 247, 257, 271, 274, 275, 276, 277, 292, 295, 300, 302, 303, 304, 555, 556, 1090

Jounou Riba, Josep (Lloberola), 135, 334, 459, 1034

Jové, Maria Josep (Cervera), 529, 651

Lacueva Madriguera, Enric (Sant Guim de Freixenet), 936, 1052

Llobera, Gaspar (Vicfred), 706

Llobet, Carme (l'Ametlla), 544

Llobet, família (l'Ametlla), 486

Llobet, Pilar (Florejacs), 585

Llordés, Francesc (Sanaüja), 699

Majà, Gabriel (Estaràs), 49

Marcé Anglarill, Josep (Freixenet), 1049

Marcé, cal (Bellmunt), 504

Marquilles, Adrià (Sisteró), 503, 935, 1019

Marsans, Joan (la Prenyanosa), 45, 667

Martí, família (les Pallargues), 1016

Martí Domenjó, Miquel (Guissona), 202

Mas, Jaume (Torà), 1032

Mas, Rosa (Bellvei), 128

Massanés, Jaume (Biosca), 755, 1084, 1085

Mercadé Farré, Maria Teresa (Guissona), 214, 620, 1008, 1068

Mercadé Faus, Xavier (Guissona), 831, 832

Mingot Graells, Ramon (Guissona), 442

Minguell Garganté, Eloi (Guissona), 621, 929, 1106

Miret Cuenca, família (Cervera), 592, 593, 847

Miró Simarro, Francisco (Barcelona), 206, 208, 493, 513, 963, 967, 973, 1125

Molins, Cecília (Ivorra), 485, 628, 678, 1139

Mora, família (les Pallargues), 238, 240, 836

Mora, Josep (les Pallargues), 86, 88, 243, 245

Mora, Lola (Lleida), 474

Morera Rull, Dolors (Guissona), 436

Morros Borràs, Josep (Sant Guim de Freixenet), 1145

Morros Sala, Josep (Massoteres), 526, 1043, 1097

Mosella, família (Sanaüja), 102, 104, 252, 253, 748, 985

Mosoll, Rosa (Barcelona), 543

Munguet, Frederic (Sant Guim de Freixenet), 443

Muntó, Teresa (Sanaüja), 641, 862

Noguera Vilalta, família (Cervera), 54, 58

Novell, Núria (Cervera), 552

Obiols Anglarill, Teresa (Sant Guim de Freixenet), 109, 111, 114, 265, 266, 325, 577, 638

Oliva, Jordi (Sedó), 716

Oliva, Maria Dolors (Guissona), 1135

Oliveres, Núria (Cervera), 840, 851

Parellada, família (l'Ametlla), 77, 226

Patronat de la Passió (Cervera), 895, 896

Pedrós, família (Cervera), 14, 387, 421, 812, 897, 918, 919, 920, 921, 924

Pedrós Vila, família (Cervera), 874, 875, 876, 898, 901

Perejoan, cal (Pallerols), 1030

Peró, cal (Sant Antolí i Vilanova), 575

Petit, Assumpció (Guissona), 358, 437, 438, 563

Pinós Castellà, Ramon (Gramuntell), 1020, 1047

Pons Benet, Jaume (Guissona), 627

Pont, família (l'Ametlla), 685

Pont, Pilar (Bellveí), 497, 715

Pont, Rosa (Granyena), 484

Pont Farré, Miquel (Cervera), 423, 425, 426

Pont Marcé, Josep (Sant Guim de Freixenet), 834, 837

Pont Sarri, Ramona (Guarda-si-venes), 617

Pubilla, cal (els Hostalets), 92, 93, 249, 396, 519, 521, 635, 637, 692, 800, 844

Puig, cal (Talavera), 505

Puig, Pilar (Vicfred), 1027

Puig Boleda, Flavià (Palou), 369, 370, 550, 717, 871, 949

Pujol Balcells, Josep (Guissona), 360

Rafel, cal (Les Pallargues), 506

Ramon, Maria Teresa (Cervera), 657

Ramonet, cal (Talavera), 489, 1152

Razquin, família (Cervera), 10, 22, 23, 24, 30, 34, 35, 41, 48, 52, 78, 100, 142, 145, 148, 151, 164, 174, 176, 251, 308, 337, 377, 446, 455, 461, 527, 606, 646, 734, 741, 743, 756, 784, 786, 839, 843, 852, 952, 977, 997

Rectoria de Guissona, 1009

Ribera, Magí (Portell), 765

Ribera Padullés, Pere (Guissona), 806

Riera Lluch, Anna Maria (Sant Guim de Freixenet), 108, 321, 532, 701, 702, 811

Riera, Xavier (Sant Guim de la Plana), 510, 580, 597

Ríos Francés, Maria Jesús (Guissona), 683, 684, 986, 1136

Riu Calvet, Josep (Cervera), 925

Rius Camps, Teresa (Cervera), 611

Rius Puvia, família (Sanaüja), 530, 937

Roca, cal (Pallerols), 273

Roca, família (Montoliu), 570

Roca, Joan (Montoliu), 629

Roig, Alícia (Sant Antolí i Vilanova), 694

Roig, cal (Sedó), 992

Roig, cal (Talavera), 866, 941

Rosich, Rosalia (Cervera), 658, 668, 1002

Rosselló Martínez, Conxita (Cervera), 732, 797, 798, 804

Rovira, Roc (Sant Guim de Freixenet), 1074

Rubió, família (Vergós Guerrejat), 50, 818

Rubió Subiron, família (Montornès), 229, 230

Sala, cal (Sant Martí de la Morana), 132, 476, 598, 1060

Sala Bové, família (la Rabassa), 261, 639

Sala de Lectura Sant Jordi (Sant Guim de Freixenet), 263, 264

Sala Mestres, Antoni (Portell), 119, 414, 642

Sala Montalà, Joan-Plàcid (Torrefeta), 291, 294, 298, 889, 950, 1062

Sala Prat, Josep (Sant Guim de Freixenet), 107

Saladrigues, Narcís (Tarroja), 278

Salat Cortadellas, Ramona (la Molgosa), 412, 514, 634

Salat Tarrats, Joan (Cervera), 344, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 359, 663, 664, 665, 747, 758, 808, 809, 815, 816, 819, 820, 821, 824, 825, 827, 828, 829, 830, 835, 845

Salat Trullols, Joan (Suró), 581, 582, 645

Salvet, cal (Talavera), 120

Samsó, família (Sant Guim de Freixenet), 523

Santacana Corbella, Santi (Guissona), 69, 301, 317, 318, 361, 362, 363, 394, 395, 424, 429, 444, 449, 451, 478, 479, 480, 481, 498, 499, 500, 501, 540, 542, 566, 567, 569, 622, 623, 625, 626, 673, 674, 675, 676, 677, 737, 738, 760, 796, 833, 878, 882, 883, 902, 903, 904, 905, 928, 930, 931, 933, 934, 947, 979, 980, 981, 982, 983, 1006, 1007, 1010, 1013, 1042, 1044, 1066, 1069, 1070, 1071, 1072, 1094, 1107, 1109, 1110, 1137, 1138

Santacreu Esteve, Josep (Guissona), 365

Santamaria, cal (Sedó), 1063

Santesmasses, Josep Maria (Guissona), 432, 870

Santesmasses Ceriola, Ramon (Torà), 121, 280, 282, 285, 287, 290, 328, 329, 371, 373, 374, 416, 417, 418, 419, 445, 456, 458, 520, 522, 867, 911, 946, 969, 1075, 1099, 1119

Sarri, Tomàs (Montfar), 94, 96, 515

Sastre, cal (Gàver), 1130

Satorras, Montserrat (Barcelona), 6, 133

Segués Llobet, Pere (Cervera), 916, 917

Segura Carles, Francisco (Rubinat), 822

Segura Ros, Josep Maria (Sedó), 948

Sendra, Josep Maria (Pallerols), 1055

Serés Gómez, Anna (Cervera), 528, 541, 589, 603, 604, 610

Serra Planas, Anna (Barcelona), 206, 208, 493, 513, 963, 967, 973, 1125

Sileta, ca la (Santa Fe), 690

Solà Oliva, família (Tarroja), 584

Solé, Lola (Cervera), 750, 797, 798

Solé Casanovas, Mateu (les Oluges), 84, 85, 462, 466, 469, 470, 595, 687, 761, 846

Solé Codina, Carlos (Guissona), 434

Suau, família (Vilagrasseta), 231

Tallers Gual SL (Guissona), 450

Tarruella, família (Santa Fe), 471, 487

Tarruella Creus, Maria (La Morana), 535, 546

Tarruella Verdés, Ramon (Guspí), 807, 990

Torné, Francisca (Cervera), 615

Torné, Ramon (Torà), 126, 869, 887, 942, 945, 1058

Torra Bossa, Maria (Talteüll), 76, 224

Torra Viladrosa, Mercè (Massoteres), 1012

Torradeflot Pons, Lluís (Massoteres), 679, 749

Torrens, Antònia (Sant Antolí i Vilanova), 98, 571, 693, 886, 907, 1021, 1046, 1111

Tresens, Jaume (Guissona), 64, 65, 66, 72, 200

Trilla, família (la Guàrdia Lada), 79, 860

Trilla, Josep Ramon (la Sisquella), 101

Trilla, Ramon (la Guàrdia Lada), 848, 984, 1140

Trull, cal (Civit), 118, 644, 764

Turull, família (Cervera), 15, 26, 37, 149, 558, 612, 647, 659, 754, 790, 926, 955, 1038, 1105

Ubach Molins, Josep Maria (Cervera), 55

Vallès, Josep (Pallerols), 888

Valls, Antònia (Guissona), 594, 619

Vendrell Vives, Gaspar (Portell), 1053

Ventura, cal (Talavera), 1056

Verdés, família (Gàver), 495

Verdés Bargués, Ramon Maria (Tarroja), 583

Vergés, Angelina (Cervera), 80, 1098, 1144

Vidal, Carme (Massoteres), 680

Vidal Cuadras, Anna (Cervera), 524, 591, 1108

Vilà, cal (Ferran), 562, 616, 998

Viladrosa, Joan (Massoteres), 682

Viladrosa, Josefina (Massoteres), 681

Viladrosa, Ramon (Massoteres), 884

Vilalta, Maria Carme (Cervera), 648

Vilaró, Anna Belén (Hostafrancs), 237, 320, 502, 568, 1045

Vilatovà Feliu, Jaume (Sant Ramon), 116, 267, 268, 269, 270, 1114

Vilella Gibal, família (Sanaüja), 549

Viles, Rosa (Selvanera), 517, 551, 767

Villarroya, Gemma (Cervera), 923

Villarroya Massana, família (Cervera), 618, 669, 1001, 1003, 1088

Voith Fabrics Guissona SA (Guissona), 367

Xuclà, família (Cervera), 736, 744, 976, 978

Índex onomàstic[1]

Abad, Vicenç, *252*
Abadal, Aurora, 800
Abadal, Joan, 1046
Abarca, Francesc, *919*
Abdon (Massoteres), 1062
Abdon de cal Canut, 1151
Abella, Carme, 349
Abella, mare de Carme, 349
Abellana, ca l' (Massoteres), *681*
Abellana, Divina, 699
Abellana, Eduard, 1018
Abellana, Joan, 699
Abellana, Mercè, 569, 905
Abellana, Paquita, 569, 905
Abelló, Vicenç, 1018
Adela (Hostafrancs), 718
Adolfo (Sanaüja), 937
Agell, Joan, *252*
Agneto, ca l' (les Oluges), *846*
Agneto fill, ca l' (Torrefeta), *1062*
Agneto pare, ca l' (Torrefeta), *1062*
Aguacil, Hortensia, 654, 669
Aguarot, Maria Teresa, *656*
Àgueda (Cervera), 655
Aguilà, Matilde, 708
Aguiló, família dels, *120*
Agulló, família dels, *85*, *87*, *294*
Agulló, Josep, *649*
Agulló-Pinós, família dels —marquesos de Gironella—, *3*
Agustí (Montcortès), 1015
Agustí de cal Moreno, 1151
Agustí —paleta— (Mont-roig), 573
Agustinet ca l' (Guissona), *363*
Agustino, ca l' (Torrefeta), *1062*
Agustoni, Josep, *147*
Aige Pascual, Antoni, 814, 816, 818, 822
Aiguadé, ca l' (Granyanella), *669*
Aimeric, família dels, *97*, *98*, *99*, *280*
Aimeric, Jordi Joan d' —baró—, *92*, *249*
Alavedra, Joan, 783
Alavedra, Josep, 705
Alavedra, Roser, 705
Alavedra, Trini, 705
Alba de cal Carbonell (Sedó), 718
Albareda, Francesca, 715
Albareda, Isidre, 860
Albareda, Simó, 714
Albareda, Teresa, 991
Albareda, Trinitat, 552
Albareda Semís, Josefa, 590, 607, 951
Albareda Semís, Lluïsa, 590
Alburquerque, duc d', *193*
Alcaraz, Fulgencio, 839
Alcobé, Dr., *662*
Alcobé, Salvador, 670, 932
Alcoberro, Francesc, 918, 920
Alcover, mossèn, *649*
Aldabó, Antònia, 708
Aldabó, Dolors, 358
Aldabó, Jesús, 473, 475, 517
Aldabó, Natividad, 708
Aldabó, Ramona, 708
Aldabó, Teresa, 358
Aldabó Bergadà, Jaume, 660, *821*
Aldabó Cos, Vicenç, 987
Aldomà (noi, de Concabella), 673
Aldomà, Felícia, 667, 994
Aldomà, Jaume, 490
Aldomà, Josep (Castellnou d'Oluges), 490
Aldomà, Josep (Cervera), 839
Aldomà, Manel, 490
Aldomà, Maria, 655
Aldomà, Núria, 1051
Aldomà, Ramona, 994
Aldomà, Rosa, 557
Aldomà, Teodora, 490
Aldomà Buireu, Lourdes, 1017
Aldomà Buireu, Xavier, 987
Alegret, J. (home de Cervera), 914
Alegret, Pere Benet, *740*
Aleixandre, Sr., 816
Alemany, família dels, *294*
Alemany de Cervelló, família dels, *120*
Alet, ca l' (Sanaüja), *1073*
Aleu —professor—, 662
Aleu, Angelina, 443, 704
Alexandre, Antonio, 898
Alfons el Cast, *82*
Alfons XII, *284*, *769*
Alfons XIII, *126*, *769*, *770*, 771, *772*
Alió, ca l' (Riber), *127*, *948*
Alió, ca l' (Sant Pere dels Arquells), *251*
Allué, Pere, 936
Allué, Ramon, 763
Almirall, Elisabet, 578
Almirall, Froilan, 640
Almirall, Gudi, 578, 704, 1052
Almirall, Lolita, 704, 1052
Almirall, Mònica, 578
Almodis —geganta—, 1134
Aloy, Josep, 504
Alsedà, Joan, 699
Alsedà, Josefa, 697
Alsedà, Josep (Guissona), 501
Alsedà, Josep (Sanaüja), 452
Alsedà, Maria Carme, 699
Alsedà, Maria, 697
Alsedà, Miquelet, 1151
Alsedà, Salvador, 1077
Alsedà, Santi, 699
Alsedà, Teresina, 1122
Alsina, Antònia, 678
Alsina, ca l' (Guspí), *990*
Alsina, ca l' (les Oluges), *846*
Alsina, Dolors, 358
Alsina, Filomena, 565
Alsina, Francisco, 621
Alsina, Joan, 1139
Alsina, Ramon, 670, 932
Alsina, Ramona, 358
Alsina, Teresina, 889
Alsina Bacardí, Josep Maria, 660
Alsina Nadal, Francesc —Paco—, *565*

1. Aquest índex inclou tots els noms de les persones que apareixen a les fotografies o són citades en els textos, els renoms, els noms de cases, noms de famílies i també d'altres éssers animats o inanimats, quan tenen nom propi: gegants, campanes, mules. Quan només són citats en el text, sense aparèixer a la fotografia, s'indica en cursiva. Remetem sempre al número de fotografia.

   Quant als noms de les persones, tant poden aparèixer amb un com amb dos cognoms i a continuació el nom, però pot haver-hi algun cas en què la mateixa persona tingui dues entrades, amb un o amb dos cognoms, o també que hi pugui haver dues persones diferents que es diguin igual i estiguin posades a la mateixa entrada. Hem intentat evitar que això es produís, però, de vegades, per la mala qualitat de la fotografia o pel fet de comparar imatges molt espaiades en el temps, no hem pogut determinar del tot, en el moment de fer l'índex, si era o no la mateixa persona.

   Quan hi ha dues o més persones que tenen el mateix nom i cognom, n'indiquem entre parèntesi la població respectiva.

   També hi ha casos en què només hi ha el nom de la persona i aleshores indiquem la casa o la població d'on és.

   Si apareix un cognom sol també indiquem la població i si és nen o nena, home o dona, o la seva professió.

   Quan després d'algun nom apareix el signe (?) vol indicar que no podem determinar si es tracta d'aquella persona.

   Pel que fa als noms de cases i renoms, tant es pot buscar pel nom propi que tinguin com pel genèric "cal" o "casa" (p.e. cal Canut, tant es pot buscar per "cal Canut" com per "Canut, cal"). En aquests casos també s'indica la població a què pertany.

   Pot haver-hi petites diferències entre l'índex i el text del llibre:

   — Que a l'índex aparegui una persona amb nom i dos cognoms i en el text del llibre de vegades amb un i de vegades amb dos cognoms.

   — La inicial "M." que apareix al text del llibre s'ha substituït per "Maria" a l'índex.

   — Qualsevol altra que pugueu trobar.

   Quan apareixen renoms o àlies remetem al cognom de la persona [p.e.: "Grioles, el (vegeu Teodor Ubach Miserachs)"].

   En definitiva, si es busca una persona determinada s'ha de buscar primer pels dos cognoms, després pel primer cognom i després pel nom. I quan es tracta d'un mossèn, com que, popularment, de vegades se'ls anomena pel nom i de vegades pel cognom, hem doblat les entrades al text i se'ls pot buscar tant pel cognom com pel genèric "mossèn" seguit del nom i cognom (p.e.: si es vol localitzar mossèn Marià Canal, es pot buscar tant per "Canal, Marià —mossèn—", com per "mossèn Marià Canal"). (R.M.R.C.)

Alsina Sans, Rosa, 563
Alta-riba, família dels, *87*
Alterachs, Santiago, 673
Altisent, Andreu, 1015
Altisent, Dolors, 619
Altisent, Maria Teresa, 1015
Altisent, Ramon, 1015
Altisent Comaposada, Maria Rosa, 659, 978
Álvarez, Àfrica, 654, 655
Álvarez, Carlos, 968
Amades, Joan, *985*
Amadeu de cal Farré, 641
Amat, família dels, *292*
Amat i de Cortada, Rafael d' —baró de Maldà—, *275*
Ambrós, Josep, 1145
Amenós, Amadeo, *1024*
Americano, l' (vegeu Sr. Solé)
Amilibia, Pedro, 1129
Amores, Joan, 1077
Amorós, Beatriu, 735
Andorrà, l' (vegeu Marcel Font)
Andrés (Sanaüja) —caporal de la Guàrdia Civil—, 1142
Andreu (Cervera), 914
Andreu de cal Balada, 1057
Andreu, ca l' (Cervera), 838
Andreu, Montse, 537
Àngel (Sanaüja), 937
Àngel (Sant Guim de Freixenet), 1052
Angeleta de cal Manel, 641
Angelito, el (vegeu Ángel Conde)
Anglarill —fuster—, *172*
Anglarill, Jaume, 860
Anglarill, Maria Pilar, 535
Anglarill, Montserrat, 535
Anglesola, família dels, *90*
Anglesola, Guillem d', *132*
Angrill, Maria Àngels, 587
Anguera, Alberto, 1047
Anguera, Antonio, 1047
Anguera, Bautista, 670
Anguera, Jaume, 670, 932
Anguera, Joan Bautista, 932
Anguera, Josep, 757
Anguera, Melitón, 1047
Anguera, Ramon (Concabella), 987
Anguera, Ramon (Granyena), 670
Anguera, Ramona, 1020
Aniceta de cal Mingo (la Prenyanosa), 584
Anita de cal Mosella, 863
Antani, Francesc —mossèn—, 1073
Antolín, Carmen, 910
Antolina Isidre Paulina —campana—, 1021, 1022
Antònia (la Morana), 475
Antònia de cal Masover del Segalà, 702
Antònia de cal Parcer, 669
Antònia de cal Pauleta, 695
Antònia de cal Serra, 1018
Antònia de cal Vicari, 990
Antonieta (Cervera), 654
Antonieta de cal Malagana, 863
Antonieta, ca l' (Massoteres), *681*
Antonijoan, Josep (Guissona), 929
Antonijoan, Josep (Torrefeta, de cal Lluís), 1062
Antonijoan, Josep (Torrefeta, de cal Martí), 1062
Antonijoan, Maria, 715
Antonijoan, Ramon (Guissona), 673
Antonijoan, Ramon (Torrefeta), 1062
Antonijuan, Rosario, 691
Antoniutti, Hildebrando, 759
Aparicio Calvo-Rubio, José, *662*, 829, 830, 831, 832, 833, 837
Aragó, Alfons d', *73*, *827*
Aragón, Fernando de (vegeu Ferran II el Catòlic)
Aranda, Amèlia, *683*
Arbós, Jaume, 1002
Arbós, Lola, 1002
Arbós, Maria, 1002
Arenero (vegeu Juan Sendino)
Arenós, Evaristo, 648
Aresté, Miquel, 700
Aresté Vila, Alícia, 689
Argelagós, sra. (Cervera), *439*
Argelagós, Lluís, 716
Argelagós, Maria, 720
Argelagós, Ramon, 931
Argelagós, Ramona, 613
Argelagós Sabartés, Maria Teresa, 315, 672
Argelich, ca l' (Guissona), *480*, *481*
Argensola, família dels, *112*, *280*
Argerich, Jeroni (Torà), 943, 944, 1059
Argerich, Jeroni (Torà), 944
Argerich, Maria Dolors, 697
Argerich, Maria Rosa, 697
Argerich, Marta, 697
Argerich, Pere, 943, 944
Argerich, Rita, 696
Argerich, Xavier, 1043
Arias Rodríguez, Carmen, 672
Armengol —arbitre—, 915
Armengol, ca l' (Cervera), *958*
Armengol, Carme, 882, 1044
Armengol, casa (Cervera), *31*
Armengol, Ermengol, 961
Armengol, Joan, 569, 621
Armengol, Josep Maria, 873
Armengol, Maria, 569, 905
Armengol, Maria Carme, 905
Armengol, Melitón, 363
Armengol, Pere, cal (Cervera), 1127
Armengol, Ramon, *1070*
Armengol, Ramona, 569, 905
Armengol, Teresa, 535
Armengol Duran, Joan, 777, 779
Armengol Lloses, Jaume, 440, 978
Armengol Martí, Josepet, 777, 779, 955, 956, 957
Armengol Sucarrats, Teresina, 958
Armengol Valls, Joan, 363
Armenté, Pilar, 349
Arnaldo, Dolors, 1008
Arnau (III) d'Erill i de Pallars, *76*
Arnés, Jaume, 1052
Arques, germà d'Ignasi, 847
Arques, Ignasi, 345, 847
Arques, Josep, *345*, *346*
Arques, mossèn, *1079*
Arques Marbà, Francisca, 761
Arquimedes, *366*
Ars, Ramon, 567
Ars Vilà, Dolors, 683
Asamara, Carme, 686
Asamara, Francisco, 686
Asamara Ubach, Ramona, 547
Asbert, Josep Maria, 907
Assís, Francesc d', *157*
Aubets, Consol, 697
Aubets, Josep, 796
Aubets, Montse, 699
Aubets, Ramona, 681
Aubets, Rosa, 699
Aubets Campabadal, Pere, 904
Augé, Anton, 670
Augé, Isidre, 670
Augé, Josep, 1046
Augé, Margarita, 692
Augé, Maria Dolors, 654
Augé Teixé, Marcel, 660
Aumedes, Ramon, 1066
Aumedes Segura, Francisco, 673, 675
Aurora de cal Pasturillo, 641
Aurora, ca l' (Sanaüja), *641*
Ausàs, Joan —mossèn—, 1009
Avellana, Àngela, 984
Avellana, Teresa, 761
Avellana Sala, Dolors, 689
Avellana Sala, Montse, 689
Àvila, Santa Teresa d', *1025*
Aynés, Casimiro, 705
Aynés, Jaume, 945
Aynés, Josep, 998
Aynés, Palmira, 986
Aynés, Ramon, 705
Azaña, *1129*
Azcona, Felicito, 834, 864, 909
Azcona, Fermí, 910, 939

Bacardí, Ferran, 874
Bacardí, Ramona, 635
Bacardit, Albert, 414, 1053
Bacardit, Emília, 718
Bacardit, Francisco, 1053
Bacardit, Joan, 1053
Bacardit, Josep, 1053
Bacardit, Ramon, 1053
Bacardit, Teresa, 765
Badia, Anton, 437
Badia, cal (la Molgosa), *514*
Badia, cal (Sant Guim de Freixenet), *111*
Badia, Florinda, 720
Badia, Francesc, 1063
Badia, Francisca, 692
Badia, Jaume, 945
Badia, Joan (Guissona), 979
Badia, Joan (Sedó), 721
Badia, Joan (Sedó, de cal Sorribes), 716
Badia, Jordi, 919
Badia, Josep (Sedó), 721, 1063
Badia, Josep (Torà), 456
Badia, Leandre, 440, 897, 916, 920, *921*
Badia, Manel, 506, 992, 1063
Badia, Maria, 850
Badia, Rafel, 796, 1093
Badia, Ramon (Sedó), 716
Badia, Ramon (Talavera), 850
Badia, Ramon (Torrefeta), 1062
Badia, Remei, 720
Badia Benet, Ramon, *404*, 955, 956, 957
Badia Carbonell, Joan, 660
Badia Cinca, Bepa, 617
Badia Creus, Antonio, 81, 412
Badia Creus, Ermenter, 412
Badia Creus, Maria Carmen, 514
Badia Pobill, Joan, 846
Badia Salat, Imma, 634
Badia Santesmasses, Francisco, 514
Badies, Maria, 984
Bagué, Rafel, *977*
Baiges, Antònia, 697
Baiges, Elisea, 697
Baiges, Guadalupe, 695
Balada, cal (Cervera), 1127
Balada, cal (Tarroja), *1057*
Balada Bonastra, Trini, 525
Balaguer, cal (Palouet), *683*
Balasch, Maria del Carme, 667
Balcells (noi, de Granyena), 648
Balcells —aviador—, *967*
Balcells, Angelina, 708
Balcells, Antonio, 1140
Balcells, Dolores, 690
Balcells, Enric, 716
Balcells, família (Montornès), *230*
Balcells, família (Torà), *371*
Balcells, Jaume (Alta-riba), 711
Balcells, Jaume (Cervera), 648
Balcells, Jaume (Sant Guim de Freixenet), 936
Balcells, Jordi, 711
Balcells, Josep (el Canós), 1014
Balcells, Josep (Cervera), *48*, 808, *977*
Balcells, Josep (Cervera), 48, 251
Balcells, Josep (Cervera), 440
Balcells, Josep Maria (Cervera), 440
Balcells, Josep Maria (Cervera), 648, 1040
Balcells, Josep Maria (Granyena), 670
Balcells, Magí, *1143*
Balcells, Maria Dolors, 720
Balcells, Ramon, 440, 648, 924
Balcells, Ramona, 720
Balcells, Ricard, 1063
Balcells, Salvador, 670
Balcells, Trini, 702, 762
Balcells Carreres, Ramon, 508
Balcells Casteràs, Ramon, 536
Balcells Cisteró, Josep Maria, 1040
Balcells Cortada, Josep, *229*, *230*, *232*
Balcells Esteve, Carme, *360*, *1005*, *1009*, 1071
Balcells Fabregat, Jaume, *358*, *360*
Balcells Tarruella, Montserrat, 564
Baleu, cal (Massoteres), *680*, *681*
Ballestar, Jesús, 660
Ballester Burgos, Enrique, 702, *703*
Balmes, Jaume, *16*, *26*, *165*, *174*, *176*, *792*

Balmes, Josep, *142*
Bancaler, cal (Sanaüja), *862*
Bansim, cal (les Oluges), *687*, *761*, *846*
Baquero, Maria, *853*
Baquero Trilla, Francisco, 1103
Barau, Quimet, 1102
Barbar, Jaume, *252*
Barberet, cal (Torà), 285, 1032
Barceló, cal (Guissona), *436*
Barcelona, comte de / comtes de, *59*, *79*, *562*
Barcons, Pasqual, 1034
Bardia, Balbina, 680
Bardia, Dolores, 680
Bardiell, cal (les Oluges), *846*
Barea, Àngel, 1043
Barea, Isabel, 681
Barea, Manel / Manolo, 682, 1043
Barguès, cal (les Oluges), *761*, *846*
Barguès, casa (Castellnou d'Oluges), *5*
Barguès, Jaume, 909
Barguès, Maria, 1051
Barguès, Teresa, 583
Barguès, Trini, 704, 1052
Barjau, Josefina, 704
Barnaus, Montserrat, 704
Barniol, Ramon —mossèn—, 763
Barnola, cal (Guissona), *66*
Barnola, Jaume, 673, 675
Barnola, Pere, 363
Barnola, Ramon, 1106
Barnola Fonoll, Aniceta, 442
Barnola Padullés, Josep, 928
Baró, cal (Sanaüja), *452*
Baró, Francesc, 935
Baró, Joan Maria, 700
Baró, Joan, 748
Baró, Josep Maria, 673
Baró, Maria Dolors, 699
Baró, Ramon (Cervera), 897, 916
Baró, Ramon (Guissona), 930
Baró, Teresina, 345
Baró, Vicenç, 700, 862, 874
Baró, Xavier, 700, 862, 879
Barrufet, Joan, *90*, *157*
Bartolomé, Marisa, 910
Bascompte, Francesc, *126*
Bascuñana Llopes, José —bisbe de Solsona—, *822*, 827
Basilio (Selvanera), 517
Basilio (Talavera), 1030
Basomba, Tomàs, 1049
Bassó —aviador—, *967*
Baster, cal (Guissona), *449*
Baster, cal (Sant Guim de Freixenet), *640*
Batalla, Carlos, 912, 913, 914
Batalla, Francesc, 503
Batalla, Josep, 1018
Batiste (Torà), 942
Batiste, cal (les Oluges), *846*
Batlle, Antoni (Massoteres), 1043
Batlle, Antonio (Guissona), 479
Batlle Campderrós, Anna, 435
Batlle Campderrós, Antònia, 435
Batlle Campderrós, Josep, *435*, 558, 564, *743*, 754, 778, 925
Batlle Campderrós, Leonor, 435, 778, *791*
Bayona, cal (Cervera), *660*
Becara, Valentino, 485
Béjar, Pablo, *649*
Bel, Ángeles, 667
Belda, Maria, *900*
Bella, Francisco, 673
Bellaubí, Carmen, 655
Benavent —bibliotecària—, 742
Beneit, Domènec, 673
Beneit, Josep, 363
Beneit, Maria Dolors, 965
Beneit, Ramon (de ca l'Agustinet), 363
Beneit, Ramon (Guissona), 363
Beneit, Roser, 902
Benet, cal (Sedó), *718*, *948*
Benet del Vilet, 1014
Benet Petit, Joan, 962
Benigna (del mitger de cal Biosca), 583
Benito (de la Caixa de Pensions), *756*
Benlloch, bisbe, *207*, *208*, *209*
Bep de l'Hòstia, 1077
Bepa, ca la (Massoteres), *680*
Bepa, ca la (les Oluges), *687*, *761*, *846*
Bepa de cal Mílio, 863
Bepanyo, cal (Guissona), *442*
Bepet del Raga, 1062
Bepo, cal (Sedó), *716*
Bepus, cal (les Oluges), *687*, *761*, *846*
Berenguer III, *46*
Berenguer, general, *771*
Berenguera —esposa de Guillem de Fluvià—, *45*
Bergadà, Carme, 349
Bergadà, Cisqueta, 1077
Bergadà, Fernando, 571, 1046
Bergadà, Francesc (avi del cal Txè), 482, 491
Bergadà, Francisco, 1077
Bergadà, Isidre, 912
Bergadà, Jaume, 571, 1079
Bergadà, Joan, 921
Bergadà, Josep, *265*
Bergadà, Maria, 575, 692, 800
Bergadà, Maria Teresa, 1105
Bergadà, Ramona (Cervera), 1077
Bergadà, Ramona (Sant Antolí i Vilanova), 800
Bergadà, Rosita, 692
Bergadà Duran, Isidre, *1021*, 1022, 1046
Bernat, cal (Sedó), 721
Bernaus, Antonio, 573
Bernaus, Jaume, 699
Bernaus, Josep, 699
Bernaus, Pere, 699
Bernaus, Ramon (Sanaüja), 700
Bernaus, Ramon —Flautí—, 858, 978, 893, 895, 896, 1103
Bernaus Boix, Josep, *265*
Bernaus Petit, Mercè, 671
Bernaus Vila, Francisco, 479
Bertran, Antònia, 708
Bertran, cal (Montpalau), *574*
Bertran, Conxita, 708
Bertran, Jordi, 711
Bertran, Reyes, 697
Bertran, Rosita, 697
Bertran Bartolí, Ramon, 846
Bertran Casanoves, Domingo, 761, 846
Bertran Ibáñez, Juan, 846
Bertran Vilaplana, Ramona, 687
Bescós, casa (Cervera), *29*, *184*
Besora, Miquel, 1034
Besora, Miracle, 551
Besora Condal, Rosinda, 672
Besses, Josep, *287*
Biel, cal (Torà), *454*
Bigons, cal (Riber), *716*, *718*
Bigordà, Concepció, 697
Binefa, mossèn, 1002
Biols Figuera, Vicenç, 987
Biols Picoi, Jaume, 987
Biosca, Amadeu, 821
Biosca, cal (Torroja), *583*, *584*
Biosca, Pepita, 584
Biosca, Rafel, 667
Biosca, Trinitat, 708
Birbo, cal (Riber), *716*, *718*
Birindola, cal (les Oluges) , *687*, *761*, *846*
Biscay, Joan, *213*
Blanca Rosa (Sant Guim de Freixenet), 704
Blanch, Francisco, 690
Blanch Camps, Josep, 564
Blanch Camps, Maria, 995
Blanco, Vicenç —mossèn—, 763, 1026, 1049
Blàvia, Antonio, 648
Boix, Lourdes, 681
Boix Cardona, Rafel —mossèn—, *43*, *999*, *1000*
Boixadera, Rosa, 1119
Boladeres (Sedó), 719
Boladeres, cal (Sedó), *716*
Boladeres, Margarida, 765
Boladeres, Montserrat, 720
Boladeres, Núria, 656
Boladeres, Ramon, 716
Boladeres, Salvador, 931
Boldú, Jaume, 950
Boldú, Josep, 1062
Boldú, Pau, 1062
Bolea, Miquel, 485
Bonastra, Conxita, 797, 798, 1103
Bonatxo, cal (Torrefeta), *1062*
Bonaventura, Albert, 515
Bonaventura, Mercè, 800
Bonaventura, Salvador, 515
Bonaventura, Tomàs, 515
Boncompte, Joan, 537, 1018
Boncompte, Tere, 537
Boncompte, Vicent, 1018
Boncompte Carulla, Teresa, 444
Bonet, Àngela, 1094
Bonet, Carme, 876
Bonet, Enric —mossèn—, 760
Bonet, família, *366*
Bonet Cortadelles, Pere, 761
Bonet Creus, Nemesio, 687
Bonet Creus, Ramona, 687, 846
Bonjoch, Antonio, 690
Bonjoch, Conxita, 875
Bonjoch, Josep (Malgrat), 667
Bonjoch, Josep (Sant Ramon), 711
Bonjoch Boladeres, Jaume, 893, 951, 955, 956, 957, 958, 1103
Bonjoch Trilla, Jaume, 324
Boquet (home, de Cervera), 951
Boquet, Antoni, 648, 964
Boquet, Josep Maria, 754, 964
Boquet, Maria, 923
Boquet Estela, Basília, 1035
Boquet Estela, Miquela, 1035
Borbó, Carles de, *295*
Borbonet, Tomàs, *172*
Bord, cal (Sedó), *716*
Bord, cal (Tarroja), *583*
Bordera, Montserrat, 654, 655, 656
Bordes, Josep, 860
Bordes, Maria Teresa, 984
Bordes, Ramon, 1014
Borges, cal (Torrefeta), *1062*
Bori, Teresina, 345
Bòria, cal (Sant Antolí i Vilanova), *826*
Bòria, Montserrat, 765
Bòria, Palmira, 691
Bòria, Ramona, 692, 1021
Bòria Pomés, Joan —mossèn—, *266*, *703*
Boronat, Joan, 736
Borràs, cal (Guspí), *990*
Borràs, cal (Massoteres), *680*
Borràs, Leonor, 708
Borràs, Mercè (Sant Ramon), 708
Borràs, Mercè (Sant Ramon), 708
Borràs, Nieves, 708
Borràs, Soledad, 708
Borrull, Gaspar, 711
Boscà, cal (les Oluges), *846*
Boscanet, cal (les Oluges), *687*, *846*
Bosch, Domingo, 480, 481
Bosch, Jordi, 538
Bosch, Josep (els Hostalets), 93
Bosch, Josep Maria (Pelagalls), 538
Bosch, Manuel, 935
Bosch, Montserrat, 930
Bosch, Pere, 716
Bosch, Pilar, 538
Bosch, Ramon (la Guàrdia Lada), 860
Bosch, Ramon (Guissona), 569
Bosch, Teresa, 709
Bosch Balagueró, Maria, 1017
Bosch Castellà, Josep, 1017
Bosch Folch, Anna, 1017
Bosch Guardiola, Josefina, 689
Bosch Puig, Maria Amor, 683
Bosch Puig, Núria, 683
Bosch Puig, Roser, 683
Bosch Rialp, Jaume, 935
Bosch Sales, Jaume, 935
Botè, cal (Viver), *991*
Botet, cal (Torrefeta), *1062*

Botet, Calamanda, 690
Botet, Isidro, 633
Botet, Joan, 766
Botet, Jordi, 766
Botet, Pere, 1062
Botet, Ramon, 630
Botet, Ramona, 708
Botet Cornellana, Maria, 548
Botines (noi, de Cervera), 956
Botines, germans, 958
Botines, Jaume, 1103
Botines, Salvador, 841, 951, 1103
Botines, Teresina, 978
Bovadilla, Rodrigo de, *6*
Bové, Antoni, 896, 912
Bové, Pepa, 345
Bové, Rosalia, 345
Bové Morros, Maria, 639
Brandon, Joaquim, 921
Brau, Antoni, 943
Braut, Amadeu, 700, 862
Bravo, Francisco, 440
Bravo Mestre, Joan, 847
Bravo Ros, Matilde, 671
Brescó, Josep, 935
Brescó, Nati, 625
Brescó, Teresa, 349
Brescó Porta, Palmira, 534
Brescó Porta, Pere, 534
Brescó Porta, Ramon, 534
Brils, Carme, 680
Brils, Dolors, 680
Brufau, Benjamí, *968*
Brufau, Carme, 680
Brufau, Joan, 1030
Brufau, Lola, 705
Brufau, Lolita, 1051
Brufau, Montserrat, 680
Brufau, Ramon (Pallerols), 888, 1030
Brufau, Ramon (Sant Guim de Freixenet), 910
Brufau, Ricard, 702, 885, 1051
Bruguera, Maria Teresa, 709
Brull, cal (les Pallargues), 1018
Brull, família dels, *131*
Bruno, 915
Buixeda, Josep —mossèn—, 273
Bujons i Martí, Felip de, *76*
Bulló Roca, Josep —pare carmelità— (J. Roca), *1025*
Bureu, Jaume, 921
Bureu, Miquel, 920, 921
Burgos (mosso de cal Lluís), 1062
Burgos, sra. (Guissona), *439*
Burgos, Josep, 916
Burgos, Ramon, 921
Burria, Josep, *202*
Bursada, cal (Sanaüja), *700*
Busquets, Isabelita, 995
Busquets, Josep —mossèn—, 251
Busquets, Paquita, 978

ca l'Abellana (Massoteres), *681*
ca l'Agneto (les Oluges), *846*
ca l'Agneto fill (Torrefeta), *1062*
ca l'Agneto pare (Torrefeta), *1062*
ca l'Agustinet (Guissona), *363*
ca l'Agustino (Torrefeta), *1062*
ca l'Aiguadé (Granyanella), *669*
ca l'Alet (Sanaüja), *1073*
ca l'Alió (Riber), *127*, *948*
ca l'Alió (Sant Pere dels Arquells), *251*
ca l'Alsina (Guspí), *990*
ca l'Alsina (les Oluges), *846*
ca l'Andreu (Cervera), 838
ca l'Antonieta (Massoteres), *681*
ca l'Argelich (Guissona), *480*, *481*
ca l'Armengol (Cervera), *958*
ca l'Aurora (Sanaüja), *641*
ca l'Eduardo (les Oluges), *846*
ca l'Emilio (Massoteres), *680*, *681*
ca l'Enric (Sanaüja), *861*, *863*, *1048*
ca l'Eril (Guissona), *627*, *930*
ca l'Escorre (Sanaüja), *695*
ca l'Esmolet (Sanaüja), *1151*
ca l'Esperança (Torà), *126*
ca l'Estanc (Sedó), *716*, *948*
ca l'Estàsia (Montfalcó Murallat), *687*
ca l'Hostal (Riber), *716*, *718*
ca l'Ignasi (les Oluges), *687*, *846*
ca l'Isidro (Montpalau), *574*
ca l'Oaire (Sanaüja), *641*
ca l'Oller (Bellveí), *497*
ca l'Ortiz (la Figuerosa), *1015*
ca la Bepa (Massoteres), *680*
ca la Bepa (les Oluges), *687*, *761*, *846*
ca la Cecília (Palouet), *683*
ca la Divina (Cervera), *1102*
ca la Fidela (Cervera), *647*
ca la Fina (Tarroja), *584*
ca la Gallega (les Pallargues), *1018*
ca la Isabel (Granyanella), *847*
ca la Magdalena (Pallerols), *1055*
ca la Manela (Sanaüja), *863*
ca la Maria (Estaràs), *49*
ca la Mercè Pastoreta (Cervera), *798*
ca la Paula (Cervera), *541*
ca la Quica (les Oluges), *846*
ca la Rosa (Sanaüja), *452*, *1151*
ca la Sila (Sant Guim de Freixenet), *638*
ca la Sinda (Sanaüja), *641*
ca la Tona (les Oluges), *761*, *846*
Cabanyes, Manuel de, *176*
Cacauero, cal (Massoteres), *680*
Cáceres, Maria Carmen, 923
Cacho, Bruno, 928, 931
Caelles, Àngela, 680
Caelles, Dolors, 882
Caelles, Jaume, 942
Caelles, Joan, 1015
Caelles, Preixedes, 1015
Caelles, Ramona, 680
Caelles, Trini, 680
Caercí, família dels, *99*
Caixal Tayeda, Montserrat, 671
cal Badia (la Molgosa), *514*
cal Badia (Sant Guim de Freixenet), *111*
cal Balada (Cervera), 1127
cal Balada (Tarroja), *1057*
cal Balaguer (Palouet), *683*
cal Baleu (Massoteres), *680*, *681*
cal Bancaler (Sanaüja), *862*
cal Bansim (les Oluges), *687*, *761*, *846*
cal Barberet (Torà), 285, 1032
cal Barceló (Guissona), *436*
cal Bardiell (les Oluges), *846*
cal Bargués (les Oluges), *761*, *846*
cal Barnola (Guissona), *66*
cal Baró (Sanaüja), *452*
cal Baster (Guissona), *449*
cal Baster (Sant Guim de Freixenet), *640*
cal Batiste (les Oluges), *846*
cal Bayona (Cervera), *660*
cal Benet (Sedó), *718*, *948*
cal Bepanyo (Guissona), *442*
cal Bepo (Sedó), *716*
cal Bepus (les Oluges), *687*, *761*, *846*
cal Bernat (Sedó), 721
cal Bertran (Montpalau), *574*
cal Biel (Torà), *454*
cal Bigons (Riber), *716*, *718*
cal Biosca (Torroja), *583*, *584*
cal Birbo (Riber), *716*, *718*
cal Birindola (les Oluges), *687*, *761*, *846*
cal Boladeres (Sedó), *716*
cal Bonatxo (Torrefeta), *1062*
cal Bord (Sedó), *716*
cal Bord (Torroja), *583*
cal Borges (Torrefeta), *1062*
cal Bòria (Sant Antolí i Vilanova), *826*
cal Borràs (Guspí), *990*
cal Borràs (Massoteres), *680*
cal Boscà (les Oluges), *846*
cal Boscanet (les Oluges), *687*, *846*
cal Boté (Viver), *991*
cal Botet (Torrefeta), *1062*
cal Brull (les Pallargues), 1018
cal Bursada (Sanaüja), *700*
cal Cacauero (Massoteres), *680*
cal Calamando (Sanaüja), *641*
cal Calces (les Oluges), *687*, *761*, *846*
cal Caminer (Massoteres), *680*
cal Campabadal (Guissona), *362*
cal Camps (Cervera), *1091*, 1123
cal Canela (Pallerols), *1055*
cal Canriu (Sanaüja), *863*
cal Canut (Sanaüja), *1151*
cal Capdevila (les Oluges), *761*, *846*
cal Carabassa (les Oluges), *846*
cal Caragol (les Oluges), *687*, *761*, *846*
cal Carbonell (Sedó), *718*
cal Cardenyes (Talteüll), *683*
cal Carlà (Torrefeta), *1062*
cal Carló (Torrefeta), *1062*
cal Carlos (les Oluges), *687*, *761*, *846*
cal Carreter (Sedó), *716*, *948*
cal Carulla (Briançó), *91*
cal Casals (Sanaüja), *641*
cal Cases (Massoteres), *680*
cal Castell (Guspí), 807, *990*
cal Castell (les Oluges), *761*, *846*
cal Castell (Sant Guim de la Plana), *510*
cal Castells (Guissona), *451*, 1150
cal Catarro (Guissona), *478*
cal Caterí (Massoteres), *681*
cal Celdoni (les Oluges), *846*
cal Celdoni (Tarroja), *1057*
cal Celestí (Montpalau), *574*
cal Celestí (Sedó), *718*
cal Cinca (Sanaüja), *861*, *988*
cal Cintet (Sanaüja), *1048*
cal Cirera (Granyanella), *669*
cal Cisco (Massoteres), *680*, *681*
cal Cisteller (Massoteres), *680*
cal Cisteró (Cervera), *1040*
cal Clavetaire (les Oluges), *687*
cal Cluques (Sanaüja), *641*, *1151*
cal Coberó (Sant Ramon), *1112*
cal Codina (Cervera), *838*
cal Comabella (Massoteres), *749*
cal Comorera (Palouet), *683*
cal Comte (Granyena), *507*
cal Conna (Guissona), *436*
cal Corralots (Torrefeta), *1062*
cal Cortès (Sedó), *716*
cal Cos (Granyanella), *669*
cal Crispí (la Morana), *473*, *475*, *566*, *963*
cal Cristo (Cervera), *492*, *494*
cal Cunyé (les Oluges), *687*, *761*
cal Dalmases / casa Massot / casa Massot-Dalmases / casa Dalmases (Cervera), *32*, 559, *759*, *843*, *1078*
cal Daniel (les Oluges), *687*, *846*
cal Diego (Granyanella), *669*
cal Duran / casa Duran (Cervera), *32*, *528*, 559, *609*, *649*
cal Fantico (Torà), *282*
cal Farga (Sanaüja), *103*, *849*
cal Farisó (Massoteres), *680*, *681*
cal Farlando (Massoteres), *680*
cal Farré (Cervera), *446*
cal Farré (Claret), *520*
cal Farré (Massoteres), *681*, *682*
cal Farré (les Oluges), *687*, *846*
cal Farré (Sanaüja), *641*
cal Farré de la Costa (les Oluges), *687*, *846*
cal Farreric (Claret), *520*
cal Farrerot (Hostafrancs), *716*
cal Felip (Montpalau), *574*
cal Ferran (Cervera), *558*, *590*, 728, *752*, *925*
cal Ferrero (Torrefeta), *1062*
cal Fideuer (Sanaüja), *695*
cal Figueres (Mont-roig), *240*
cal Fina (les Oluges), *846*
cal Flora (Sedó), *716*
cal Foguet (Granyena), *560*
cal Foix (Cervera), *1103*
cal Foix (les Oluges), *846*
cal Font (Sanaüja), *861*
cal Fontanet (Sanaüja), *452*
cal Forquilleta (Guissona), *65*
cal Francès (les Oluges), *687*, *761*, *846*
cal Fusté (Sedó), *718*
cal Fuster (Massoteres), *749*
cal Fuster (Tarroja), *584*
cal Gabirols (Sanaüja), *863*
cal Gaixet (Sedó), *716*, *719*

cal Ganyet (les Pallargues), *1018*
cal Garseta (Sanaüja), *641*, *1073*
cal Gaspà (les Oluges), *846*
cal Gasparó (les Oluges), *687*, *846*
cal Gasparó (Sedó), *716*, *948*
cal Gasparó (Torrefeta), *1062*
cal Gavern (Hostafrancs), *718*
cal Gener (Concabella), 688
cal Geperut (Sanaüja), *1151*
cal Gilet (Sedó), *716*
cal Glòria (Sant Guim de la Plana), *749*
cal Goberna (Sant Domí), *511*
cal Gomà (el Canós), *1015*
cal Gomà (Pallerols), *1055*
cal Gomà (Sant Guim de Freixenet), *441*
cal Griset (les Oluges), *846*
cal Gualdo (Sanaüja), *861*, *1048*, 1151
cal Guarda (Massoteres), *681*, *682*
cal Gueles (Sanaüja), *641*
cal Güell (Cervera), *180*
cal Guerxet (Torrefeta), *1062*
cal Guillerma (Sedó), *716*
cal Guim (les Pallargues), *1018*
cal Guineu (Cervera), *14*, *414*
cal Guineu (les Oluges), *687*
cal Guitart (Montpalau), *574*
cal Guix (Cervera), 1078
cal Jauma (Guissona), *619*
cal Jaume (Montfalcó Murallat), *687*
cal Jaumet (les Oluges), *687*, *846*
cal Jaumet (Torà), *969*
cal Joan (Montpalau), *574*
cal Juano (Sedó), *716*
cal Julià (les Oluges), *687*, *846*
cal Julià (Sedó), *718*
cal Laureano (Torrefeta), *1062*
cal Lloberola (Montpalau), *574*
cal Llobet (Florejacs), *585*
cal Llorens (Ferran), *708*, *711*
cal Lloret (les Oluges), *687*, *761*
cal Lloret (Torrefeta), *1062*
cal Llovet (Concabella), 688
cal Llúcio (Palouet), *683*
cal Lluís (Montoliu), *629*
cal Lluís (Sedó), *716*
cal Lluís (Torrefeta), 1062
cal Lucaya (Cervera), 1078
cal Madró (les Oluges), *687*
cal Madró (Sedó), *716*
cal Magí (Montpalau), *574*
cal Magí (les Oluges), *687*, *761*
cal Magí (Pallerols), *1055*
cal Magí (Palouet), *683*
cal Magí (Sant Antolí i Vilanova), *800*
cal Majà (Gàver), *495*
cal Malagana (Sanaüja), *863*
cal Manano (Massoteres), *680*, *682*
cal Manco (Granyanella), *669*
cal Manel (les Pallargues), *1018*
cal Manel (Sanaüja), *641*, *863*
cal Manelet (Guissona), *65*, *438*
cal Manelet (Sedó), *716*
cal Manelo (Massoteres), *75*, *680*, *682*
cal Manescal (Cervera), *756*, *791*
cal Mano (Cervera), *841*
cal Marxant (Tarroja), *1057*
cal Marcó (Guspí), *990*
cal Margot (Massoteres), *75*
cal Maria Rosa (les Oluges), *846*
cal Mariagna (Tarroja), *1057*
cal Mariano (les Oluges), *846*
cal Maria-xica (les Oluges), *687*, *846*
cal Marsal (les Pallargues), *1018*
cal Martí (Freixenet), *577*
cal Martí (Tarroja), *584*
cal Martí (Torrefeta), *1062*
cal Martri (les Oluges), *687*
cal Masdeuró (Sanaüja), *1142*
cal Maset (Massoteres), *680*
cal Masia Blanca (Sanaüja), *863*, *1151*
cal Masipó (la Morana), *550*
cal Masover (les Oluges), *846*
cal Masover (Pallerols), *1055*
cal Masover del Segalà (Sant Guim de Freixenet), *702*
cal Massana (Torà), *282*
cal Massana (Vicfred), *488*
cal Masuca (Massoteres), *681*
cal Mateu (les Oluges), *687*, *761*, *846*
cal Mateu (Sanaüja), *103*, *861*
cal Maurici (Pallerols), *1055*
cal Me (Torà), *586*
cal Meleno (el Llor), *450*
cal Meno (Sanaüja), *1142*
cal Menut (les Oluges), *761*, *846*
cal Mercadé (Guissona), *1068*
cal Mestre (Palouet), *683*
cal Mestre (Riber), *716*, *718*
cal Mestre (Sedó), *716*
cal Mestre (Torrefeta), *1062*
cal Miangó (Massoteres), *681*
cal Milio (Sanaüja), *641*, *863*
cal Mingató (les Pallargues), *1018*
cal Mingo (la Prenyanosa), *584*
cal Miret (Cervera), *1127*
cal Misses (Guissona), *362*
cal Moixenc (Cervera), *1067*
cal Moixó (Cervera), *31*
cal Moliner (Torrefeta), *1062*
cal Molins (Ivorra), *543*
cal Mònico (Sanaüja), *863*
cal Montiu (Cervera), *660*, *1134*
cal Mora (Sisteró), *503*
cal Morell (Tordera), *592*
cal Moreno (Sanaüja), *1151*
cal Morros (les Oluges), *761*, *846*
cal Mosella (Sanaüja), *863*
cal Munda (Tarroja), *1057*
cal Munda (Torrefeta), *1062*
cal Mundons (Torrefeta), *1062*
cal Nando (Sanaüja), *863*
cal Navés (Riber), *718*
cal Negre (les Oluges), *687*, *761*, *846*
cal Nen (Sedó), 716, 719, 721
cal Nen de la Mina (Sedó), *716*
cal Ninot (Cervera), *397*
cal Nins (Guissona), *859*
cal Niu (Granyanella), *669*
cal Nòria (Cervera), *1067*
cal Padèmies (Guissona), *64*
cal Pagès (Massoteres), *679*
cal Pagès (Sant Ramon), *496*
cal Pagès (Sedó), *718*
cal Pansa (la Tallada), *322*
cal Panxacremat (les Oluges), *687*
cal Papau (Granyanella), *669*
cal Parcer (Granyanella), *669*
cal Pascol (Torrefeta), *1062*
cal Pascol Vell (Bellveí), *128*
cal Pastisser (Sanaüja), *1151*
cal Pastor (Sedó), *718*
cal Pastor del Poble (la Curullada), *194*
cal Pastoret (Cervera), *31*
cal Pasturillo (Sanaüja), *641*
cal Pati (Torrefeta), *304*, *948*, *1062*
cal Patiràs (Sedó), *716*, *718*, *948*
cal Pau (les Oluges), *687*, *846*
cal Paua (Castellnou d'Oluges), *557*
cal Pauet (les Oluges), *687*, *846*
cal Pauleta (Sanaüja), *695*
cal Pauló (Torrefeta), *1062*
cal Pedregals (Sanaüja), *641*
cal Pedrós (Cervera), *377*
cal Pejan (Guissona), *567*
cal Pelat (Tarroja), *1057*
cal Pepet (les Oluges), *846*
cal Pepito (Sanaüja), *863*
cal Pere (Massoteres), *682*
cal Pere Armengol (Cervera), 1127
cal Perera (Torrefeta), *1062*
cal Peret (les Oluges), *687*, *846*
cal Peretó (les Oluges), *846*
cal Peretó (Sanaüja), *863*, *1151*
cal Perot (Sanaüja), *452*
cal Perris (Montpalau), *574*
cal Petarrines (Cervera), *913*
cal Petit (Sanaüja), *1151*
cal Picapalles (Sanaüja), *863*
cal Pinet (Montpalau), *574*
cal Pintor (Massoteres), *679*, *749*
cal Pipanso (les Oluges), *846*
cal Piqué (la Manresana), *632*
cal Piteu (Guissona), *63*, *65*, *208*
cal Pla (Massoteres), *75*, *680*
cal Plaça (Sedó), *993*
cal Plataire (Cervera), *1035*
cal Plater (Sanaüja), *641*
cal Plats i Olles (Cervera), *726*
cal Po (Altadill), *105*
cal Poballe (Torrefeta), *948*, *1062*
cal Ponna (Guissona), *65*
cal Pont (Sant Ramon), *708*
cal Porta (Bellveí), *643*
cal Porta (Torà), *284*
cal Potensà (Sanaüja), *641*, *1151*
cal Potreta (les Oluges), *846*
cal Prats (Torrefeta), *1062*
cal Prim (Palouet), *683*
cal Primavera (Torà), *416*
cal Prous (Cervera), *756*
cal Provincial (Ferran), *711*
cal Pubill (Pomar), *97*
cal Pubill (Talteüll), *683*
cal Pubilla (els Hostalets), *519*, *521*, *637*, *800*
cal Pujol (Torrefeta), *1062*
cal Pujolà (Sanaüja), *641*
cal Quaresma (Riber), *716*
cal Quelo (Massoteres), *680*
cal Quico (Guspí), *708*
cal Rabasser (Montpalau), *574*
cal Racó (Granyanella), *847*
cal Rafel (Massoteres), *1012*
cal Rafel (Torrefeta), *1062*
cal Ramiro (Sedó), *719*
cal Ramon Carulla (les Oluges), *846*
cal Ramonada (les Oluges), *687*, *846*
cal Ramonet (Talavera), *489*
cal Ramongròs (les Oluges), *462*, *846*
cal Ranci (Cervera), *1103*
cal Razquin (Cervera), *756*
cal Recordills (Sanaüja), *452*
cal Regué (Cervera), 1078
cal Rei (Tarroja), *1057*
cal Reiet (Torrefeta), *1062*
cal Renegat (Sanaüja), *641*, *1151*
cal Ribó (Guissona), *69*
cal Rito (les Oluges), *687*, *846*
cal Rito (Sedó), *718*
cal Ros (Massoteres), *680*, *681*
cal Ros (les Oluges), *687*, *846*
cal Roses (Sanaüja), *988*
cal Rossetxic (Palouet), *683*
cal Rovira (les Pallargues), *1016*, *1018*
cal Sabaté (les Oluges), *687*, *846*
cal Sabater (Guissona), *859*
cal Sala (Portell), *119*
cal Sala (Sant Martí de la Morana), *132*, *1060*
cal Salabert (Torà), *282*
cal Salat (Altadill), *105*
cal Salat (Cervera), 1078
cal Salat (Gàver), 1130
cal Samarra (Torà), 284
cal Saneco (Cervera), *14*
cal Santamaria (Sedó), *716*
cal Santamaria (Torà), *430*
cal Savoia (Guissona), *64*
cal Segarra (les Oluges), *846*
cal Sellerés (Riber), *948*
cal Sepo (Sedó), *716*, *948*
cal Serafí (Montoliu), *1143*
cal Serè (Granyena), *484*
cal Serra (les Pallargues), *1018*
cal Seuva (Sanaüja), *863*, *1151*
cal Siano (les Oluges), *687*, *846*
cal Sico (Montpalau), *574*
cal Sila (Sanaüja), *988*
cal Siló (la Prenyanosa), *718*
cal Simonet (Guspí), *708*, *990*
cal Sinén (Massoteres), *680*, *682*
cal Sinentó (Biosca), *1100*
cal Sinyó (Torrefeta), *1062*
cal Soldat (Sedó), *720*
cal Solé (Comabella), 989
cal Solé (les Oluges), *462*, *687*, *846*
cal Solé (Sanaüja), *863*

cal Solsona (Riber), *127*
cal Sorribes (Sedó), *716*
cal Tan (Torà), *456*
cal Tardà (Sanaüja), *641*, *863*, *1151*
cal Tarrado (Sanaüja), *1151*
cal Tàrrega (Guissona), *437*
cal Tàsies (Guissona), *859*
cal Tato (la Morana), *473*, *517*
cal Taulé (Cervera), *24*
cal Teixidó (Sant Guim de la Plana), *705*
cal Tella (Castellnou d'Oluges), *4*, *490*, *555*
cal Tella (Tarroja), *275*
cal Tirolet (Sanaüja), *861*
cal Tomàs (Cervera), *726*
cal Tomàs (Sedó), *716*
cal Tomaset (Hostafrancs), *718*
cal Tomasset (les Oluges), *466*, *687*, *761*, *846*
cal Tomeu (Palou), *550*
cal Ton (Granyanella), *669*
cal Ton (les Oluges), *846*
cal Torelló (Torà), 282, *371*
cal Torres (Talteüll), *681*, *683*
cal Trepat (Guissona), *64*
cal Trescents (Hostafrancs), *716*
cal Tribo (Cervera), *460*, *461*
cal Trull (Civit), *644*
cal Trullàs (Guissona), *859*
cal Tureta (Guissona), *479*
cal Turull (Montpalau), *574*
cal Turull-Varella (Cervera), 1123
cal Txè (Cervera), *482*, *491*
cal Valentí (Selvanera), *517*
cal Valeri (les Oluges), *687*, *846*
cal Valeri (Tarroja), *584*
cal Vallès (Pallerols), *1030*
cal Valls (Sanaüja), *863*
cal Vaqué (Guissona), *62*, *65*, *318*
cal Veciana (Cervera), *31*
cal Vega / casa Vega (Cervera), *27*, *28*, *29*, *397*, 899
cal Ventureta (Talavera), *850*
cal Venturoso (Cervera), *21*
cal Vetes i Fils (Cervera), *791*
cal Vicari (Guspí), *990*
cal Vicenç (les Oluges), *846*
cal Vicenç (Montpalau), *574*
cal Vidal (Massoteres), *682*
cal Vidal (Montpalau), *574*
cal Vidal (Torrefeta), *1062*
cal Vidrier (Sanaüja), *103*, *861*, *988*
cal Vilà (Ferran), 998
cal Viladrosa (Talteüll), *682*
cal Vilalta (Cervera), *791*
cal Vilaplana (Montpalau), *574*
cal Vilaplana (les Oluges), *761*, *846*
cal Viles (Selvanera), *551*
cal Viudet (Massoteres), *681*
cal Vives (Torrefeta), *1062*
cal Xalaux (Sanaüja), *255*
cal Xamora (Guissona), *363*
cal Xel (Sant Guim de Freixenet), *110*
cal Xera (Massoteres), *680*
cal Xesc (Bioscà), *472*
cal Xivill (Sedó), *716*
cal Xuclà (Cervera), 1078
cal Xuriguera (Lloberola), *334*, *459*
Calafell (home de ca la Divina), 1102
Calafell (home, de Cervera), 915
Calafell, Alfonso, 860
Calafell, Anton, 1020, 1047
Calafell, Carme, 557
Calafell, Isidro, 711
Calafell, Jaume, 711
Calafell, Jeroni, 876
Calafell, Joan, 860
Calafell, Josep (Montfalcó Murallat), 463
Calafell, Josep (Sant Ramon), 711
Calafell, Josep Maria (Pavia), 1116
Calafell, Ramon (la Guàrdia Lada), 860, 1140
Calafell, Ramon (Sant Guim de Freixenet), 265
Calafell Anguera, Maricel, 689
Calafell Navarro, Rosa, 531, 702, 1051
Calafell Solà, Francesc, 531, 810
Calafell Viladrosa, Teresa, 683, 986
Calamando, cal (Sanaüja), *641*
Calapuig, Lluís, 1077
Calces, cal (les Oluges), *687*, *761*, *846*
Calderó Franquesa, Josep, 687
Calderó Franquesa, Maria, 687
Calders, família dels, *112*, *113*, *117*
Calvet, Angelita, 778
Calvet, Antonio, 365
Cama, Estanislau, 1017
Cama, Josep, *853*
Cama Balasch, Ramon, 987
Cama Cortadelles, Carmina, 689
Cama Cortadelles, Ramon, 689
Cama Llobera, Francesca, 617
Camacho, Joan, 564, 612, 647
Camalada, Concepció, 667
Camarasa —aviador—, *967*
Camats, Joan, 569
Camats, Maria, 358
Camats, Ramon, 315, 569
Camats, Rosendo, 796
Cambredó Millanes, Pedro, 361
Caminante (vegeu Antonio Rubinat)
Caminer, cal (Massoteres), *680*
Campà Petit, Maria, 672
Campà, Jaume, 569
Campabadal, cal (Guissona), *362*
Campabadal, Josep, 1066
Campabadal, Manel, 700
Campabadal, Maricel, 626
Campabadal, Ramon, 673
Campabadal Pujol, Josep, 363
Campabadal Toldrà, Josep, 673, 675
Campany —bibliotecària—, 742
Campderrós, Josep, 516
Campmany, marquès de, *646*
Camporrells, família dels, *76*
Campruví, J. (home, dels Prats de Rei), 417
Camps, cal (Cervera), *1091*, 1123
Camps, Eduard, *210*, *211*
Camps, Francisca, 705
Camps, Francisco, *337*
Camps, Jaume (Cervera), 559
Camps, Jaume (Civit), 764
Camps, Jaume (Sant Guim de Freixenet), 864, 1051
Camps, Josefina, *889*
Camps, Josep Maria, 1052
Camps, Lluís, 1051
Camps, Maria (Cervera), *925*
Camps, Maria (Guissona), 878
Camps, Maria (Sant Guim de la Plana), 705
Camps, Maria Àngels, 1049
Camps, Maria Teresa, 713
Camps, Montserrat, 713
Camps, Neus, 713
Camps, Pepita, 778
Camps, Ramon (Cervera), 873, 916, 897
Camps, Ramon (Freixenet), 1049
Camps, Rosa (Freixenet), 1049
Camps, Rosa (La Tallada), 509
Camps Balcells, Jaume, 727, *728*, 778
Camps Balcells, Josefa, 756
Camps Duran, Carme, 778, 951
Canal, Anton, 1034
Canal, Marià —mossèn—, 762, 1028
Canal, Maria Àngels, 699
Canal, Montse, 699
Canalda (vegeu Domingo Puigredon Borruix)
Canals, Laura, 346, 891
Canamasas Camprobí, Montserrat, 525
Canamasses, Pere, 1021
Càndida (Cervera), 655
Canela, Anita, 668
Canela, Antonio, 799
Canela, cal (Pallerols), *1055*
Canela, Cosme, 1051
Canela, Eduard, 702
Canela, Felip, *323*
Canela, Francisco, 1051
Canela, Joan (Sant Guim de Freixenet), 1051
Canela, Joan (Sant Guim de Freixenet), 1052
Canela, Joanet (Sant Guim de Freixenet), 1051
Canela, José —arquitecte—, *386*
Canela, Magda, 1052
Canela, Maria (Pavia), 1116
Canela, Maria (Sant Guim de la Plana), 705
Canela, Maria Àngels, 1145
Canela, Maria Teresa, 704
Canela, Neus, 1051
Canela, Pep, 532, 1052
Canela, Pepito, 1051
Canela, Pere, *109*, *321*
Canela, Ramon, 939, 910
Canela, Ricard, 1051
Canela, Rosa (Sant Guim de la Plana), 705
Canela, Rosita (Sant Guim de Freixenet), 1051
Canela, Rosita (Sant Guim de Freixenet), 1051
Canela Domènech, Joan, 864, 909
Canela Garayoa, Mercè, 578, 910
Canela Garayoa, Teresa, 532, 1052
Canela Gasol, Joan, *323*, 909, 1074
Canela Gasol, Magí, 323, 1024, 1051
Canela Gual, Josep, 936, 1052
Canela Guitart, Magda, 1145
Canela Magre, Felip, 640
Canela Pujó, Joan, 1096
Canela Ribera, Manel, 578
Canela Ribera, Teresa, 578
Canela Roca, Ramon, 822
Canes Codina, Lourdes, 687
Canes Codina, Maria, 687
Cano, el (vegeu Antonio Cánovas)
Canosa, Ignasi, 847
Canosa, Ramon, 648
Canosa Vilalta, Isabel, 1017
Canosa Vilalta, Maria Teresa, 1017
Cànovas (Guarda-si-venes), 949
Cánovas, Antonio —el Cano—, 968
Canriu, cal (Sanaüja), *863*
Cantó, Glòria, 646
Canudas, Josep —aviador—, *967*
Canut, cal (Sanaüja), *1151*
Canyadell, Francisco, 479
Capdevila, cal (les Oluges), *761*, *846*
Capdevila, Jaume, 802
Capdevila, Ramon, 670
Capdevila, Teresa, 891
Capdevila Carreres, Joan, 846
Capdevila Farré, Melcior, 761
Capdevila Jové, Josep Maria, 846
Capdevila Riera, Carme, 687
Capdevila Rosinés, Josep, 846
Capdevila Tarruella, Josep, 846
Capell, Ramon, 839
Capell, Ramona, *555*
Capell Marimon, Joan, 1103
Capmany, Aureli, 953
Capmany, Maria Aurèlia, *953*
Capmany, marquès de, *38*, *50*
Capsada, Gabriel, *172*
Carabassa, cal (les Oluges), *846*
Carabassa, Joan, 761
Caragol, cal (les Oluges), *687*, *761*, *846*
Carbó, Francisca, 619
Carbonell (home, de Cervera), 1103
Carbonell, Agnès, 923
Carbonell, cal (Sedó), *718*
Carbonell, Francesc, 916
Carbonell, Francisco, 1077
Carbonell, Joan, 716
Carbonell, Josep, 716
Carbonell, Llorenç, 948, 1063
Carbonell, Montserrat (Cervera), 564
Carbonell, Montserrat (Sedó), 719
Carbonell, Ramon, 1041
Carbonell Esteva, Jaume, 524, 591, *659*
Carbonell Esteva, Teresina, 756
Carbonell Razquin, Dolors, 564, 978
Carbonell Razquin, Mateu, 564, 591, 1108
Carbonell Segura, Ramon, *821*
Carbonell Vidal, Jaume, 1108
Carbonell Vidal, Xavier, 1108
Carboners, família dels, *97*
Carcasona, Antoni, 888
Carcasona, Josep, 647 (?), 896, *925*

Carcasona Tous, Enric, 409, 662, *821*, 926
Càrcer, família dels, *292*
Cardenyes, cal (Talteüll), *683*
Cardona (noi de Cervera), 648
Cardona, ducs de, *257*
Cardona, Elena, 886, *1021*, 1022
Cardona, família dels, *3*, *83*, *121*, *130*, *131*, *193*, *234*, *271*, *562*
Cardona, Francesc, 712
Cardona, Isidro, 764
Cardona, Josep (Sant Ramon), 579, 711, 940
Cardona, Josep (Sant Ramon), 712
Cardona, Maria (Castellnou d'Oluges), 490
Cardona, Maria (Sant Ramon), 708
Cardona, Marià, 686
Cardona, Milagros, 686
Cardona, Pere de —bisbe d'Urgell—, *213*
Cardona, Pere, 686
Cardona, vescomte de —Ramon Folc—, *271*
Cardona, vescomtes de, *280*
Carlà, cal (Torrefeta), *1062*
Carles III de Borbó, *165*
Carles IV, *32*, *149*, *173*, *285*
Carles Canela, Teodoro, 822
Carló, cal (Torrefeta), *1062*
Carlos (Cervera), 440
Carlos (Granyanella), 669
Carlos, cal (les Oluges), *687*, *761*, *846*
Carme, sra. —mestra—, 715
Carme —filla de la mestra—, 715
Carme de ca l'Ortiz, 1015
Carme de cal Llorens, 708
Carme de cal Papau, 669
Carme de cal Rei, 1057
Carmeta de cal Canriu, 863
Carmeta de cal Pujolà, 641
Carmeta de cal Rito, *846*
Carranzuelo, Casimira, 889
Carrera, Joan, 1139
Carrera, Xavier —mossèn—, 699, 879
Carreras —aviador—, *967*
Carreras, Jaume, 661
Carreras Candi, Francesc, 233, 234
Carreras Gené, Ramon, 846
Carreras Sans, Joan, 846
Carreres Capdevila, Josep, 846
Carreter, cal (Sedó), *716*, *948*
Carrillo, Josep, 936
Carrimel (home, de Vergós), 750
Carulla, Alberto, 998
Carulla, cal (Briançó), *91*
Carulla, Gertrudis, 358
Carulla, Josep (Ferran), 998
Carulla, Josep (Sant Ramon), 711
Carulla, Magdalena, 568
Carulla, Maria, 694
Carulla, Peret, 1103
Carulla, Roser, 713
Carulla, Teresina, 713
Carulla Capdevila, Lourdes, 978
Carulla Farran, Rosa, 534
Carulla Minguell, Josep, 534
Carulla Minguell, Josepa, 534
Carulla Minguell, Montserrat, 534
Carulla Morell, Jaume, 534
Carulla Porta, Josep, 534
Carulla Porta, Maria Magdalena, 534
Carulla Porta, Montserrat, 534
Carulla Ribera, Carme, 534
Carulla Serra, Francesc, 534
Carulla Serra, Josep Maria, 534
casa Armengol (Cervera), *31*
casa Barguès (Castellnou d'Oluges), *5*
casa Bescós (Cervera), *29*, *184*
casa Cusell (Sanaüja), *862*
casa Dalmases (vegeu cal Dalmases) (Cervera)
casa Duran (vegeu cal Duran) (Cervera)
casa Gomà (Cervera), *41*
casa Granell (Cervera), *179*
casa Johan (Cervera), *179*
casa Manelet (vegeu cal Manelet) (Guissona)
casa Marsol (Guissona), *438*
casa Martí (Torà), *282*
casa Marticella (Cervera), 385
casa Martínez (Cervera), *380*
casa Martorell (Agramunt), *462*
casa Massot (vegeu cal Dalmases) (Cervera)
casa Muntaner (Cervera), *32*
casa Pedrolo (Cervera), *377*, *606*
casa Pocoví, (Barcelona), *104*
casa Sabater (Cervera), *32*
casa Santaeulària (Guissona), 973
casa Vega (vegeu cal Vega) (Cervera)
Casals, cal (Sanaüja), *641*
Casals, Carme, 750
Casals, Miquel, 748
Casals, Paquita, 695
Casals, Teresina, 750
Casamitjana, família, 447
Casamitjana, Francisca, 797, 798
Casamitjana Gassó, Marcel·lina, 447
Casamitjana Gassó, Salvador, 447
Casamitjana Satorra, Francisco, 447
Casan, Aurora, 708
Casan, Celestino, 712
Casan, Pere, 940
Casan, Ramona, 708
Casan, Salvador, 711, 940
Casanelles, Enric, 735, 841, 951, *977*
Casanes, Carme, 1020
Casanova, la (Gra), *716*
Casanovas, mossèn, *170*
Casanovas Estragó, Maria, 469
Casanoves, Jaume, 998
Casanoves, Joan, 907
Casanoves, Josep, 668
Casanoves, Maria (la Curullada), 668
Casanoves, Maria (Sant Ramon), 708
Casanoves, Simon, 668
Casanoves Camps, Tomàs, 1028
Caselles, Angeleta, 1145
Caselles, Antònia, 672
Caselles, Ramon, 320
Cases, Anton, 1018
Cases, cal (Massoteres), *680*
Cases, Carme, 870
Cases, Dolors (Sanaüja), 697
Cases, Encarnació, 720
Cases, Eudald, 716
Cases, família, 369
Cases, Irene, 720
Cases, Josep Maria, 700
Cases, Maria Dolors, 1018
Cases, Mercè, 871
Cases, Ramon, 716
Cases Oliveres, Pepe, 660
Casoliva, Enric (?), 979
Casoliva, Francesc, 1142
Cassany, Joan, 983
Castany, Antoni, 699
Castany, Antonieta, 641
Castany, Lluís, 699
Castany, Lourdes, 863
Castaño (nen, de Sant Guim de Freixenet), 1052
Castaño, Pili, 1052
Castaños, Pepita, 704
Castaños, Pilar, 1145
Castell, cal (Guspí), 807, *990*
Castell, cal (les Oluges), *761*, *846*
Castell, cal (Sant Guim de la Plana), *510*
Castellà (noi de Guissona), 673
Castellà, Agustí, 736
Castellà, Andreu, *968*
Castellà, Carme, 346, 750
Castella, Fermí (Bellvei), 714
Castellà, Fermí (Sant Guim de Freixenet), 532, 939, 1052
Castella, Isabel de / Isabel de Castilla, *809*, *827*
Castellà, Jaume, 889
Castella, Joan, 950
Castellà, Joaquim, 766, 1057
Castellà, Josep, 648
Castellà, Magí, 1057
Castella, Manel, 802
Castellà, Maria Rosa, 699
Castellà, Marià, *252*
Castellà, Montserrat (Cervera), 607
Castellà, Montserrat (Cervera), 654
Castellà, Ramon (Sedó), 716
Castellà, Ramon (Tarroja), 766, 1057
Castellà, Ramon (Torà), 944
Castellà, Rosa (Gramuntell), 1020
Castellà, Rosario (Gramuntell), 1020
Castellà, Roser (les Pallargues), 1018
Castellà, Salvador, 1057
Castellà, Teresa (la Curullada), 1002
Castellà, Teresa (les Pallargues), 1018
Castellà Costa, Carme, 304
Castellà Guspí, Joan, 687, 846
Castellana (nena, de Tarroja), 1057
Castellana, Eugeni, 580
Castellana, Fidel, 580
Castellana, Jordi, 1057
Castellana, Ramon, 766, 1057
Castellana, Rosa, 705
Castellmeià, marquès de, *129*
Castelló, Miquel, 949
Castells (home, de Cervera), 913, 915
Castells, cal (Guissona), *451*, 1150
Castells, Francesc, 738
Castells, Francisco —mossèn—, 987
Castells, Jaume —Quiquet—, 1077
Castells, Joaquima, 694
Castells, Miquel, *451*
Castells, Ramon, 1046
Castells Xammar, Montserrat, *363*
Castelltort, Berenguer de, *144*, *158*, *164*, *305*
Castelltort, família dels, 144
Casteràs, Jaume, 1014
Casteràs, Joan, 1014
Casteràs, Neus, 668
Casteràs, Ramon, 668
Castilla, Isabel de (vegeu Isabel de Castella)
Casulleres, Àngel, 702
Casulleres, Maria, 702
Catalán, Dr., 1140
Catanya —mula—, 487
Catarro, cal (Guissona), *478*
Caterí, cal (Massoteres), *681*
Caus, Antoni, 700
Caus, Lola, 695
Caus Pont, Josep, 636
Cava, Josep, 1066
Cava Combelles, Josep, *216*
Cavallé, Josep, 571
Cazorla Gasol, Rosa, 531
Cebrián, Cecília, 708
Cebrián, Maria, 708
Cecília (?) de cal Pati, 304
Cecília de cal Gomà, 1055
Cecília, ca la (Palouet), *683*
Celdoni, cal (les Oluges), *846*, *1057*
Celdoni, sant, *280*
Celestí, cal (Montpalau), *574*
Celestí, cal (Sedó), *718*
Centelles, Josep, 1002
Centelles Bonet, Maria, 561
Cepero, Carles, 964
Cequier Bardají, Mercedes, 671
Cera de cal Glòria, 749
Cera, Domingo, 539, 705, 1027
Cera, Montserrat, 705
Cera, Ramon (Selvanera), 947
Cera, Ramon Maria (Sant Guim de la Plana), 580, 705
Cerdanya, comtes de, *234*, *562*
Cerdanyola, marquès de, *6*
Cererols, Joan, 1034
Cererols, Roser, 1151
Ceró (Torà), 942
Cervelló, família dels, *294*
Cervera, família dels, *51*, *58*, *73*, *79*, *98*, *117*, *130*, *189*, *562*
Cervera, Guillem de, *47*
Cervera, Guillem Ramon de, *151*
Cervera, mestre de —pintor—, *740*
Cervera, Ramon de, *234*
Cerveró, Josep, 1063
Cerveró Giribet, Mercè, 671
Chapí, Ruperto, *909*
Chico (Cervera), 915
Cierres, Eugènia, 704
Cièrvoles, mestre de —pintor—, *223*
Cinca, cal (Sanaüja), *861*, *988*

Cinca, Daniel, 700
Cinca, Isidre, 660
Cinca, Jaume, 861
Cinca, Joan Maria, 700
Cinca, Josep (Sant Ramon), 711
Cinca, Josep Maria (Sanaüja), 660
Cinca, Roser, 697
Cinca, Teresa, 765
Cintet, cal (Sanaüja), *1048*
Cinto (Ivorra), 1139
Cirera (noia, de Sedó), 719
Cirera, cal (Granyanella), *669*
Cirera, Carme, 719
Cirera, Maria Rosa, 656
Cirera Bosch, Dolors, 987, 1017
Cirera Bosch, Isabel, 987
Cirera Jovell, Josep, 1017
Cirera Llanes, Montserrat, 689
Cisca de cal Gavern, 718
Cisco de cal Nando, 863
Cisco de la Fuliola, 948
Cisco, cal (Massoteres), *680*, *681*
Cisquella, Antònia, 587
Cisquella, Carme, 587, 767
Cisquella, Magdalena, 1044
Cisquella Boladeres, Carme, 767
Cisquet (conserge del Casal), *1127*
Cisquet de Vianes, 483
Cisqueta de cal Cirera, 669
Cisteller, cal (Massoteres), *680*
Cisteró, Albert, 711
Cisteró, Antònia (Portell), 765
Cisteró, Antònia (Sant Guim de la Plana), 705
Cisteró, cal (Cervera), *1040*
Cisteró, Isidre, 1053
Cisteró, Joan, 642
Cisteró, Josep, 951
Cisteró, Laureano, 648
Cisteró, Maria Àngels, 539
Cisteró, Maria Teresa, 539
Cisteró, Miquel, 1053
Cisteró, Núria, 705
Cisteró, Ramon, 711
Cisteró, Rosa, 705
Cisteró Oliva, Maria, 1040
Cisteró Torres, Ramona, 1040
Citoler, Francisco, 1020
Citoler, Ramona, 876, 898
Civit, Anton, 648
Civit, Niceta, 646
Civit, Teresa, 260
Civit Breu, Josep Maria, 564, 736
Claramunt, Lola, 720
Clare, Mercedes, 562
Clare, Pepito, 562
Claret, pare (Anton Maria Claret i Clarà), *733*, *995*, *1003*
Clària, Ramon, 1140
Clària, Teresa, 844
Clària Bergadà, Josep, 1116
Clària Canela, Francisco, 1116
Clària Canela, Rosa Maria, 1116
Clària Figueres, Ginés, 1116
Clària Figueres, Paquita, 1116
Clavé, Anton —mossèn—, 762
Clavé, Conxita, 680
Clavé, Josep Anselm, *863*
Clavé, Magdalena, 679
Clavé, Sabina, 679
Clavetaire, cal (les Oluges), *687*
Clèries, Eusebi, 714
Clos, Josep, 670
Clos, Salvador, 802
Closa, Antònia, 704, 1052
Closa, Carme, 704, 1052
Closa, Filomena, 764
Closa, Gabriel, 638
Closa, Jaume, 766, 1057
Closa, Josep Maria, 1057
Closa, Maria (Civit), 764
Closa, Maria (Sant Antolí i Vilanova), 694
Clotet, Miquel, 858
Cluques, cal (Sanaüja), *641*, *1151*
Coberó, Antònia, 706
Coberó, cal (Sant Ramon), *1112*
Coberó, Jaume, *723*
Coberó, Josep (Torà), 945
Coberó, Josep (Torà), 946
Coberó, Raimunda, 601
Coberó, Ramon, 706
Codina, Alejandro, 453
Codina, Antonio, 998
Codina, cal (Cervera), *838*
Codina, Dolors, 1044
Codina, Domingo, 818
Codina, Frederic, 937
Codina, Jaume, 1029
Codina, Josefina (Guissona), 904
Codina, Josefina (Sanaüja), 699
Codina, Josep (Concabella), 1017
Codina, Josep (Ferran), 711
Codina, Josep (Ferran), 711, 998
Codina, Josep (Guissona), 501
Codina, Josep (Massoteres), 1043
Codina, Josep (les Pallargues), 1018
Codina, Josep (Riber o Sedó), 1063
Codina, Josep (Sant Ramon), 846
Codina, Josep Maria (Sanaüja), 699
Codina, Lluís, 937
Codina, Maria (Riber), 718
Codina, Maria (Sanaüja), 695
Codina, Maria (Sant Ramon), 708
Codina, Miquel, 1018
Codina, Paquita, 439
Codina, Ramon (Ferran), 711
Codina, Ramon (Ferran), 711
Codina, Ramon (Granyena), 932
Codina, Ramon (?) (les Oluges), 846
Codina, Ramon (Sanaüja), 700
Codina, Ramon (Sedó), 721, 1063
Codina, Rosa, 708
Codina, Salvador, 642
Codina Arboles, Adelina, 687
Codina Arboles, Juan, 687
Codina Bartoli, Inés, 687
Codina Bartoli, Josep, 687
Codina Basomba, Josep, 496
Codina Cortadelles, Ignasi, 846
Codina Font, Albino, 846
Codina Font, Francisco, 846
Codina Lloret, Carme, 689
Codina Lloret, Teresa, 689
Codina Marquilles, Domingo, 846
Codina Mercè, Josep, 761, 846
Codina Noguera, Ramon, 496
Codina Prat, Dolors, 687
Codina Prat, Lluís, 846
Codina Prenyanosa, Josep Maria, 687
Codina Sangés, Ramon, 846
Codina Sangés, Remei, 687
Codina Santigosa, Mercedes, 646, 756
Codina Santigosa, Rosa, 756
Codina Secanell, Josep, 496
Codina Solé, Àngel, 761
Codina Solé, Josep, 846
Codina Tarruella, Àngela, 761
Codina Vives, Juan, 846
Colell (home, de Sanaüja), 937
Colell, Cecília, 697
Colell, Francesc, 699
Colell, Jaume, 699
Colell, Joan, 711
Colell, Josep (Sanaüja), 699
Colell, Josep Maria (Guissona), 673
Colell, Maria Dolors, 699
Colell, Serafina, 697
Colell, Teresa, 697
Colell, Xavier, 699
Colell Vic, Teresa, 697
Coletes (vegeu Maria Gabriel)
Coletes, Trinidad, 1094
Coll, Pilar, 678
Colom, Alejandro, 618
Colom, Angelina, 897
Colom, Bienvenida, 765
Colom, Domingo, 1053
Colom, Florenci, 948
Colom, Francisco, 345, *346*
Colom, Joan, 893, *900*, 951, 964, 1103
Colom, Josep (Cervera), 440, 921
Colom, Josep Maria (Sedó o Riber), 1063
Colom Fontanelles, Hermenegildo, 826
Colom Sambola, Jaume, 564
Colom Sambola, Pepita, 564
Colominas, Josep, *219*, *220*
Coma, Angelina, 713, 1057
Coma, Carme, 712
Coma, Concepció, 557
Coma, Joan, 1057
Coma, Pepita, 712
Coma, Rosario, 557
Coma Buixadera, Alfonso, 979
Comabella, cal (Massoteres), *749*
Comas, Ignàsia, 813, 815, 978
Comas Franquesa, Josep, 660
Comas, Ramona, 657, 875
Comelles Llordes, Ramona, 987, 1017
Comelles i Santamaria, Valentí —bisbe de Solsona—, *996*
Comes, Ignàsia, 646
Comorera, Amadeu, 893, *896*, *900*
Comorera, cal (Palouet), *683*
Comorera, mossèn, *1086*
Comorera, Joan, *422*, 782
Comorera, Josep, 750
Comorera, Lluís, 777
Comorera, Lluís, 780
Comorera, Manel, 346
Comorera, Maria Rosa, 607
Comorera, Maria, 607
Comorera Llanes, Paquita, 607, 756
Comorera Llanes, Ramon, 912, 978, 1061, 1103
Companys, Antonieta, 654
Companys, Enric, 731
Companys, Ignasi, 850
Companys, Isidre, 714
Companys, Lluís, 782
Companys, Montserrat, 715
Companys, Ramon, 941
Companys, Ramona, 762
Companys, Ricard, 702
Companys, Tereseta, 850
Companys, Wenceslao, 941
Composada Freixes, Enric, 846
Comte, cal (Granyena), *507*
Concepció —campana—, *266*
Concepció de cal Malagana, 863
Concordí, mossèn, 1011
Condal (noi, de Selvanera), 673
Condal, Antoni, 587
Condal, Antònia, 587
Condal, Carme, 625
Condal, ferrer, *68*
Condal, Joan (?) (Guspí), 990
Condal, Joan (Guissona), 673
Condal, Joan (Sant Ramon), 711
Condal, Josep, 766, 1057
Condal, Lourdes, 439
Condal, Maria, 708, 990
Condal, Paquita, 965
Condal, Pere, 621, 929
Condal, Ramon, 796, 806
Condal, Rosa, 767
Condal Merli, Josefa, 1017
Condal Vila, Joan, 518
Conde, Ángel —el Angelito—, 1040
Condomines i Valls, Francesc d'Assís / advocat Condomines, *18*, 845
Conna, cal (Guissona), *436*
Contreras y López de Ayala, Juan de —marquès de Lozoya—, 808, 827
Conxita de cal Fideuer, 695
Copons, família dels, *297*, *300*
Copons, Hug de, *298*
Corbella, Antoni, —Tonet de la Trudis—, 430
Corbella, Miquel, 936
Corbella, Pilar, 1051
Corbella, Remei, 668
Corbella, Rosario, 668
Corbera, Josep, 873
Cornadó, Joan, 944
Cornellà, Antonio, 702, 864, 1024, 1051
Cornellà, Josep / Pepe, 885, 1051
Cornellà, Juanita, 702, 762, 1051
Cornellana (noi, de Montfalcó Murallat), 687

Cornellana, Josefina, 611
Cornellana, Josep, 942
Corral, Jesús, 648
Corrales, Anna Maria, 655, 656
Corrales, Conxita, 1105
Corrales, Joaquim, 821
Corralots, cal (Torrefeta), *1062*
Corselles, Carme, 712
Corselles, Josep Maria, 712
Corselles, Montserrat, 708
Cortadellas, Francesc, 919
Cortadellas, Ramon, 702
Cortadelles, Enric —pare—, 647
Cortadelles, Maria, 715
Cortadelles Carulla, Angeleta, 687
Cortadelles Carulla, Conxita, 687
Cortadelles Carulla, Ramon, 687, 846
Cortadelles Segura, Josep, 534, 761, 846
Cortadelles Súrio, Carmen, 1017
Cortadelles Súrio, Dolors, 1017
Cortadelles Súrio, Maria, 1017
Cortés, cal (Sedó), *716*
Cortés, Claudi, 906
Cortés, Josep, 716
Cortés, Lluís, 673, 933
Cortés, Montserrat, 719
Cortés, Pelegrí, 721
Cortina, Carme, 704
Cortina, Genoveva, 697
Cortines (nen, de Cervera), 958
Cortines, Jordi, 648
Cortit, família dels, *294*
Cos, cal (Granyanella), *669*
Cos, Dolors, 1057
Cos, Felisa, 657, 876
Cos, Gil, 1140
Cos, Josep (Cervera), 648
Cos, Josep (Granyanella), 847
Cos Gusart, Josep, 660
Coscó (noi, de Sanaüja), 937
Coscó, Geralda de, *296*
Coscollola, Alejandro, 944
Coscollola, Carme, 695
Coscollola, Hermínia, 695, 697
Coscollola, Josep, 700
Coscollola, Lola, 697
Coscollola, Montserrat, 697
Coscullola, Magí, 881
Cosme (Ivorra), 1139
Costa (nen, de Tàrrega), 673
Costa, Bernat, 106
Costa, Isabel, 358
Costa, Josep, 978
Costa, Maria, 844
Costa, Pep —Manotes—, 750
Costa, Pere, *268*
Costa, Ramon (Cervera), 924
Costa, Ramon (Sant Antolí i Vilanova), 571
Costa, Rosita, 762
Costa Mauri, Gabriel, 761, 846
Costafreda, Roser, 1051
Cotonat, Laura, 96
Cotonat, Montse, 96
Cots, Antònia, 662
Cots, Ricard, 898
Creixell, Jaume —mossèn—, 1020
Crespo, José, 870
Creu, Lluís, 1034
Creus (nen, de Guissona), 673
Creus, Assumpció, 538
Creus, Concepció, 572
Creus, Isidre, 978
Creus, Jaume, 673, 929, 1138
Creus, Joan, 946
Creus, Josefina, 538
Creus, Josep (Guissona), 673
Creus, Josep (Guissona), 929
Creus, Josep (Guissona), 930
Creus, Júlia, 362
Creus, Montse (Les Pallargues), 537
Creus, Montse (Pelagalls, 538
Creus, Núria, 538
Creus, Presentació, 568
Creus, Ramon (Mont-roig), 573
Creus, Ramon (Santa Fe), 536
Creus, Roser, 538
Creus, Valentí (Guissona), 394
Creus, Valentí (les Pallargues), 1018
Creus Pla, Pilar, 546
Creus Serra, Ramon, 412
Crispí, cal (la Morana), *473*, *475*, *566*, *963*
Cristo, cal (Cervera), *494*, *492*
Crudas, Griselda, 721
Crudas, Pedro, 721
Cuadros, Antoni, 712
Cuadros, Antonieta, 681
Cuadros, Ramona, 358
Cuadros, Rosa, 680
Cuadros, Roser, 681
Cuadros Birumà, Àngela, 683
Cuadros Escudé, Salvador, 683, 1136
Cuadros Prats, Carme, 902
Cuadros Viles, Antonio, 409, 515, *821*
Cuberó, Cándido, 705
Cuberó, Ramona, 705
Cucurull (nen, de Tarroja), 673
Cucurull (noi, de Torrefeta), 948
Cucurull, Alfonso, 1057
Cucurull, Antoni, 1057
Cucurull, Francesc, 1062
Cucurull, Josep Maria, 889
Cucurull, Jovita, 713, 1057
Cucurull, Pilar, 1105
Cucurull, Rosendo, 1057
Cucurull Aldabó, Ramon, *950*
Cucurull Canosa, Josep, 689
Cucurull Riu, Àngels, 564
Cucurull Riu, Ignàsia, 564
Cugueró, Quim, 931
Cunyat (noia, de Guissona), 358
Cunyé, cal (les Oluges), *687*, *761*
Cuñé, Mercè, 708
Cuñé, Ramon, 897
Cuñé, Rosa, 708
Cuñé Ribera, Ramon, 758, 759, 817, 818, 834, 895, 964
Cuñé Vilaró, Ramon, 1067
Cura, família, *9*
Cura Janeras, Miquel, *348*
Cura Pellicer, Jaume, *348*
Curt, Maria Dolors, 873
Curt Pijoan, Antonio, 951, 1103
Cusell, casa (Sanaüja), *862*
Cusell, Pere, *319*
Cussola, Rosalia, 1094

Dalmases, cal / casa Dalmases / casa Massot / casa Massot-Dalmases (Cervera), *32*, 559, *759*, *843*, *1078*
Dalmases, Faust de, *839*
Dalmases, Fernando, 929
Dalmases, Joaquim de, *759*
Dalmases, Josep, 931
Dalmases Guitart, Ramon, 683
Dalmases Guitart, Teresa, 683
Dalmau, Leonor, 762, 1051
Dalmau, Pepet, 702
Dalmau, Ramona, 762
Damià, família, 561
Daniel de cal Seuva, 1151
Daniel, cal (les Oluges), *687*, *846*
Davius, Paulina, 705
Delagio, Ramona, 654
Delfina, mare, 646
Dencausa, Nieves, 680
Desvall, família dels, *51*
Desvalls, Jaume, *189*
Déu, Jordi de, *144*, *186*, *653*
Diego, cal (Granyanella), *669*
Dionisi (Cervera), 913
Divina, ca la (Cervera), *1102*
Dolores (Granyanella), 669
Dolores de ca l'Aurora, 641
Dolores de cal Ganyet, 1018
Dolores de cal Mílio, 641
Dolores.de la Pixarec, 641
Dolores, germana, 697
Dolors (Guissona), 439
Dolors (Guissona), 619
Dolors de cal Seuva, 863
Dolors de la Masia Blanca, fill de, 863
Domènech, David, 932
Domènech, Enric, 914
Domènech Bosch, Francesc, 612, 777, 778, 779, 780, 781, 834, 847, 912, 914
Domènech Puig, Francesc, 916, 918, 920, 921, *922*, 923
Domenjó, Cisquet / Francisco, 955, 958
Domenjó, Montserrat, 987
Domingo, Jeroni, 711
Domingo, Joan, 711
Domingo, Josep, 1051
Domingo, Marcel·lí, 1129
Domingo, Maria Mercè, 712
Domingo, Maria (Montpalau), 691
Domingo, Maria (Sant Guim de Freixenet), 885, 1024, 1051
Don Paco (vegeu Dr. Francesc d'Assís Lluch Gordis)
Duch, Ramon, 860
Duque —guàrdia civil—, 930
Duran, cal / casa Duran (Cervera), *32*, *528*, 559, *609*, *649*
Duran, família, *309*
Duran, Francesc, 907
Duran, Jaume, 936
Duran, Josep, 844
Duran, Maurici, *172*
Duran, Ramon, 673
Duran i Cerdà, família, *58*
Duran Creus, Maurici, *559*
Duran Farreras, Agustí, 559, 839
Duran Grau, Eulàlia, 564, 1079
Duran Grau, Nuri, 564, 609
Duran Grau, Roser, 564, 609, 1079
Duran Massó, Mariano, *559*
Duran i Sanpere, Agustí, *86*, *142*, *177*, *185*, *186*, *293*, *380*, *406*, *559*, *609*, 661, *662*, *740*, *741*, 744, *785*, *789*, 808, *824*
Duran i Sanpere, Joaquima, 559
Duran i Sanpere, Montserrat, *559*

Eduardo, ca l' (les Oluges), *846*
Elias, Isabel, 813
Elias, Joan, 860
Elias Roca, Josep, 860
Elias Roca, Ramon, 860
Elias Trilla, Antoni, 860
Elies, Felip, 955
Elies, Ventureta, 345, 750
Elisa de ca l'Enric, 863
Elvira de cal Canela, 1055
Elvira de cal Julià de Sedó, 718
Elvira de cal Mestre de Riber, 718
Emília de ca la Sila, 638
Emília de cal Siló, 718
Emilio, ca l' (Massoteres), *680*, *681*
Encarnació (Guissona), 619
Encarnació de cal Gabirols, 863
Enric de cal Canut, 1151
Enric, ca l' (Sanaüja), *861*, *863*, *1048*
Enrich, Marià, *202*
Enrique i Tarancón, Vicent —bisbe de Solsona—, 536, 539, 755, 758, 759, 763, 809, *997*, *1000*, 1001, 1011, 1012, 1026, 1027, 1028, 1033, *1122*
Enríquez Barona, Carlos, 661, *662*, 663, 666, 824
Eril, ca l' (Guissona), *627*, *930*
Erill, baró d', *198*
Erill, comtes d', *99*
Erill, família dels, *97*, *98*
Ermengol, sant —bisbe d'Urgell— , *209*, *223*, *300*
Ermenter, sant, *280*
Eroles, Francisco, 987
Eroles, Josefa, 1017
Eroles, Josep (Concabella), 987
Eroles, Josep Maria (Cervera), 662
Escales, Joan —mossèn—, *871*
Escasany, Josep Maria, 673
Escasany, Ramon (Les Pallargues), 1018
Escasany, Ramon (Les Pallargues), 1018
Escolà, Francisco, 523, 936
Escolà, Gabriel, 864, 1052
Escolà, Isabel, 702, 885, 1051
Escolà, Josep, 523, 811
Escolà, Ramon, 717, 871
Escolà, Tereseta, 871
Escolà, Vicenç, 717, 871
Escorre, ca l' (Sanaüja), *695*

Escrichs Codina, Ramon, 687, 846
Escrix, Araceli, 704
Escudé, Joaquim, 876
Escudé, Maria Teresa, 965
Escudé, Ramon, 673
Escudé, Rosalia, 994
Escudero, Antonio, 673
Esmolet, ca l' (Sanaüja), *1151*
Espada, Angelina, 655
Espada, Cisco, 662
Espallargues, Pere d', *223*
Esperança, ca l' (Torà), *126*
Espert, Mercè, 680
Espinagosa Rius, Regina, 672
Esplugues, Josep, 1140
Esplugues Berengué, Lluís, 846
Esplugues Solé, Enric, 846
Espuña, Isabel, 706
Estanc, ca l' (Sedó), *716*, *948*
Estany, Ignasi, 861
Estany, Maria, 704
Estany, Montserrat, 1015
Estany, Ramon, 700
Estany, Ramona, 434
Estany, Teresa, 720
Estapé, Fabià, *662*, 664
Estàsia, ca l' (Montfalcó Murallat), 687
Esteve, Dolors, 680
Esteve, Joan (Sanaüja), 697
Esteve, Joan (Sisteró), 503
Esteve, Josep, 697, 700
Esteve, Maria, 680
Esteve, Pepita, 692
Esteve, Rafel, 673
Esteve, Remei, 358
Esteve, Rosario, 358
Esteve, Zacaries, 896
Esteve Aubets, Maria Teresa, 671
Esteve i Guau, Martí, 783, *970*
Esteve Llobet, Ramon, *63*, *72*, *206*
Estruch, Antònia, 715
Estruch, Berta, 762
Estruch, Isidre, 684
Estruch, Leonor, 715
Estruch, Ramon (Bellvei), 714
Estruch, Ramon (Palouet), 684
Estruch, Ramon Maria (Sant Guim de Freixenet), 910
Estruch, Vicenç, 939, 910

Fabregat, Bonaventura, 955
Fabregat, Pilar, 1051
Fabregat, Ramona, 646
Fabregat, Salvi, 912, 914
Fabregat Giribet, Dolors, 606
Faci, Lolín, 687
Faiges, Montserrat, 358
Faiges, Ventura, 673
Falip, Carme, 654, 655
Falip, Isabel, 705
Falip, Joaquima, 679
Falip, Josep (?) (Portell), 1053
Falip, Josep (Portell), 414
Falip, Josep (Portell), 642
Falip, Magí, 691
Falip, Maria Dolors, 657
Falip, Maria Teresa, 1041
Falip, Maria, 765
Falip, Ramon (Ferran), 998
Falip, Ramon (Portell), 642
Falip, Ramon (Sant Ramon), 711
Falip, Salvador, 705
Falip Bergadà, Ramon, 541, 820, 978
Falip Bergadà, Teresina, 541
Fantico, cal (Torà), *282*
Farga, cal (Sanaüja), *103*, *849*
Farga, Jaume, 748
Farga, Jesús, 937
Farga, Joan, *252*
Farga, Maria Dolors, 697
Farisó, cal (Massoteres), *680*, *681*
Farlando, cal (Massoteres), *680*
Farran, Antònia, 708
Farran, Celestí, 1062
Farran, Emília, 708
Farran, Isabel, 1041
Farran, Jaume, 1139
Farran, Joan, 711
Farran, Josep (Ivorra), 1139
Farran, Josep (Sant Ramon), 711
Farran, Josep (Sant Ramon), 711
Farran, Maria, 708
Farran, Paquita, 897
Farran, Pere, *628*
Farran, Pilar, 654
Farran, Ramon (Sant Ramon), 711
Farran, Ramon (Sant Ramon), 712
Farran, Ramon (Torrefeta), 1062
Farran, Rosa, 708
Farran, Toni, 924
Farran Abelló, Concepció, 1017
Farran Cos, Salvador, 518
Farran Tàcies, Rafel —mossèn—, 535
Farré (home, de Massoteres), 979
Farré (noi, de Sisteró), 673
Farré (nen, de Vicfred), 705
Farré, Amadeu, 456
Farré, Angelina, 1051
Farré, Anna, 719
Farré, Asunción, 655
Farré, Benito, 1056
Farré, cal (Cervera), *446*
Farré, cal (Claret), *520*
Farré, cal (Massoteres), *681*, *682*
Farré, cal (les Oluges), *687*, *846*
Farré, cal (Sanaüja), *641*
Farré, Carme (Cervera), 654, 655, 656
Farré, Carme (Sant Ramon), 708
Farré, Carmen (Cervera), 1105
Farré, Celestino, 580
Farré, Cisqueta, 750
Farré, Dolors, 681
Farré, Francina, 902, 1044
Farré, Francisco, 930
Farré, Isidro, 941, 1152
Farré, Jaume (Civit), 644
Farré, Jaume (Guissona), 1072
Farré, Joan (Civit) , 644, 764
Farré, Joan (Guissona), 878
Farré, Jordi, 1093
Farré, Josep (Bellmunt), 709
Farré, Josep (Cervera), 924
Farré, Josep (Civit), 644
Farré, Josep (Claret), 867
Farré, Josep (Ivorra), 1139
Farré, Josep (Massoteres), 1043
Farré, Josep Maria (Sant Ramon), 711, 940
Farré, Leonor, 713
Farré, Magda, 712
Farré, Manuel, 848
Farré, Marcelino, 850
Farré, Maria (Cervera), 349
Farré, Maria (Sant Ramon), 708
Farré, Maria Àngels, 626
Farré, Mariano, 580
Farré, Mercè, 681
Farré, Miquel, 456
Farré, Montserrat (Sant Guim de Freixenet), 702
Farré, Montserrat (Viver), 991
Farré, Núria (Civit), 764
Farré, Núria (Guissona), 623
Farré, Núria (Sant Guim de la Plana), 705
Farré, Pau, 711
Farré, Pepito, 702, 1051
Farré, Ramon (Cervera), 648
Farré, Ramon (Guissona), 1138
Farré, Ramon (Sant Guim de Freixenet), 864, 1051, 1145
Farré, Ramon (Sant Guim de Freixenet), 1051
Farré, Ramon (Sant Ramon), 711
Farré, Ramon (Talavera), 866
Farré, Ramona (Guissona), 569, 905
Farré, Ramona (Guissona), 623
Farré, Ramona (Sedó), 720
Farré, Rosalia, 654
Farré, Rosita, 702
Farré, Salvador, 1057
Farré, Teodor, 535
Farré, Teresa (Sant Ramon), 708
Farré, Teresina (Cervera), 655
Farré Aldabó, Ramon, 912
Farré Batlle, Jaume, 449
Farré Condal, Jaume, 675
Farré de la Costa, cal (les Oluges), *687*, *846*
Farré Monegal (home, de Cervera), 914
Farré Monné, Maria Carme, 672
Farré Petit, Carme, 708
Farré Termes, Rosendo, 628
Farré Termes, Teresa, 628
Farreny, Josep Maria, 662
Farreny, Rafel, 947
Farreric, cal (Claret), *520*
Farrerot, cal (Hostafrancs), *716*
Farrés, Cecília, 885
Farrés, Jaume (Palouet), 684
Farrés, Jaume (Sant Guim de Freixenet), 265
Farrés, Josep, 837
Farrés, Pere, 684
Faus, família, *394*
Faus, Josep (?), 979
Faus i Condomines, Josep, *965*
Faus i Esteve, Ramon, 832
Faus Pujol, 673
Febrer i Sanllehy, Pilar de —marquesa de Villapalma de Encalada—, *301*
Feixas, Josep, 929
Felip IV, *32*
Felip V, *129*, *174*
Felip, Anna, 1052
Felip, cal (Montpalau), *574*
Felip, Carme, 1052
Felip, Dolores, 708
Felip, Josep, 910
Felip, Magí, 574
Felip, Maria Dolors, 667
Felip, Mònica, 708
Felip, Montserrat, 750
Felip, Pepe, 702
Felip, Ramon (Cervera), 858
Felip, Ramona (Massoteres), 680
Felip, Ramon (les Oluges), 846
Felip, Ramona (Sant Ramon), 708
Felip, Remei, 708
Felip, Salvador, 574
Felip, Xavier, 1052
Felip Mestres, Ramon, 465
Felip Pont, Ramon, 810, 811, 834, 864, 1051
Felip Riera, Josep, 624
Feliu, Joan —mossèn—, 906
Feliu, Ramona, 706
Feliu Llobet, Ramon, 1027
Fenech, Manuel, 665
Fernández —aviador—, *967*
Fernández, Joan, 569, 905
Fernández Gelabert, Alberto, 810, 811
Fernández Valls, César, 682
Fernando de Aragón (vegeu Ferran II el Catòlic)
Ferran II el Catòlic, *73*, *809*, *827*
Ferran VII, *557*
Ferran, cal (Cervera), *558*, *590*, 728, *752*, *925*
Ferran, Elisenda, 923
Ferran, família, *564*
Ferran, Maria Teresa, 564
Ferran, Ramon, *564*
Ferran Camps, Carmen, 564
Ferran Camps, Montserrat, 564
Ferran de Sicília, rei (vegeu Ferran II el Catòlic)
Ferran Lamich, Josep, *347*, *659*, 743, 754
Ferrán Vázquez, Alejandro, 808
Ferré, Carme, 798
Ferré, Josep, 706
Ferrer, canonge, *210*
Ferrer, família dels, *54*
Ferrer Campos, Joan, 458
Ferrer Ferrera, Josep, *131*
Ferrer Sensat, Angeleta, *555*
Ferreras, Angelina, 1052
Ferreras, Leonor, 910
Ferreras, Maria, 704
Ferrero, cal (Torrefeta), *1062*
Ferrussola, mossèn, *170*

Fidela, ca la (Cervera), *647*
Fideuer, cal (Sanaüja), *695*
Fígols, Josep —mossèn—, 998
Figuera, Francisco, 944
Figuera, Montserrat, 1017
Figueras, Josep Maria, 866, 1056
Figueras, Marcel·lí, 440
Figueres, Agustín, 1116
Figueres, cal (Mont-roig), *240*
Figueres, Francisca, 713
Figuerola, Ramon, 686
Filomena de cal Masover, 1055
Fina, ca la (Tarroja), *584*
Fina, cal (les Oluges), *846*
Finestres, Josep, *16*
Fitó, Anton, 1018
Fitó, Ramon, 978
Flautí (vegeu Ramon Bernaus)
Flora, cal (Sedó), *716*
Florencio (Guissona), 930
Florensa, Salvador, 847
Fluvià, família dels, *63*
Fluvià, Guillem de, *45*
Fluvià, senyors de, *45*
Foguet, cal (Granyena), 560
Foix, sr., 839
Foix, Àngel, 912
Foix, cal (Cervera), 1103
Foix, cal (les Oluges), 846
Foix, Manuel, 912
Foix, Ventureta, 839
Foix i Cases, Pere, 783
Foix Cortadelles, Angelina, 687
Folc, Ramon —vescomte de Cardona—, *271*
Folch Sarri, Josefa, 1017
Folch Sarri, Maria, 1017
Folcràs, família dels, *87*
Fonoll, Jaume, 440
Fonoll, Maria Àngels, 684
Fonoll, Montse, 684
Fonoll, Ramon, 986
Fonollet, Josep, 711
Fonollet, Ramona, 708
Fonollet, Teresa, 708
Fonollet, Vicenç, 711
Font, Antoni, 920
Font, cal (Sanaüja), *861*
Font, Enric, 969
Font, Guillem, 315, 965
Font, Jaume, 978
Font, Joaquim, *351*
Font, Jordi, 870
Font, Josep (Sanaüja), *252*
Font, Josep Maria (les Pallargues), 1018
Font, Josep Maria (Talavera), 1056
Font, Marcel —l'Andorrà—, *407*
Font, Roser, 1056
Font, Xavier, 965
Font Iranzo, Antonio, 846
Font Puig, Gregori, 846
Fontanet, Anna Maria, 1049
Fontanet, Antonio, *551*
Fontanet, cal (Sanaüja), *452*
Fontanet, Josep, 806
Fontova, família, *181*
Fontova, Maria Carme, 564
Fontova, Montserrat, 564
Forcat, Josep Maria, 1038
Forcat, Lola, 668
Forcat, Manel, 647, 1038
Forn, Abdon, 771, 914
Forn, Agustí, 702
Forn, Fidel, 1121
Forn, Joan, 910
Forn, Josep, 1052
Forn, Ramona, 646
Forné, Maria, 762
Fornells, Antoni, 717
Fornells, Josep, 452
Fornells Cases, Margarida, 585
Fornsubirà, Anton, 363
Fornsubirà, Emili, 363
Fornsubirà, Joan, 625
Fornsubirà, Pere, 625
Forquilleta, cal (Guissona), *65*
Fort, Josep, 893
Fraga Iribarne, Manuel, 814, *817*, 819, 823
Francàs, família, *375*
Francès, cal (les Oluges), *687*, *761*, *846*
Francisca de cal Guim, 1018
Francisqueta de ca l'Esmolet, 1151
Franco, Francisco / Generalísimo, *358*, *790*, *792*, *795*, *803*, *812*, *813*, *815*, 817, *820*, *822*
Franquesa (noi, d'Hostafrancs), 716
Franquesa (dona, de Riudovelles, 1956), 1015
Franquesa (nen, de Riudovelles, 1956), 1015
Franquesa (nena, de Riudovelles, 1956), 1015
Franquesa, Carles, 690
Franquesa, Conxita, 646
Franquesa, Joan, 660
Franquesa, Josep (Concabella), 1017
Franquesa, Josep (Talavera), 1152
Franquesa, Lluís, 690
Franquesa, Salvador, 512
Franquesa, Teresa, 690
Franquesa Botet, Josep, 512
Franquesa Botet, Maria, 512
Franquesa Porta, Rosa, 534
Freixes, Abel, 699
Freixes, Àngela, 668
Freixes, Josep (la Curullada), 1002
Freixes, Josep (Guissona), 931
Freixes, Josep —el Tejano— (Sant Guim de Freixenet), 936
Freixes, Maria Mercè, 681
Freixes, Mariano, 1002
Freixes, Mònica, 668
Freixes, Pilar, 358
Freixes, Teresa, 681
Frutos, sr., *330*
Fuentes, Maria, 1051
Fusté (noi, de Cervera), 1102
Fusté, cal (Sedó), *718*
Fusté, germans (Cervera), 958
Fusté, Joaquim, 734
Fusté, Lola, 646
Fusté, Mariana, 978
Fusté, Roberto, 648
Fusté, Victòria, 923, 978
Fusté Oriol, Ramon, 802
Fusté Ticó, Ramon, 802
Fustegueres, Josep Maria, 700
Fuster, cal (Massoteres), *749*
Fuster, cal (Tarroja), *584*
Fuster, Joan, 942
Fusteret, el (Cervera), 1077

Gabaldà, Obduli, 876
Gabarra Aranda, Glòria, 683
Gabarró (home, de Montcortés), 1015
Gabarró, Àngela, 984
Gabarró, Antoni, 1051
Gabarró, Carme (Sant Guim de Freixenet), 1145
Gabarró, Carme (Sant Guim de Freixenet), 702
Gabarró, Joan, 1024, 1051
Gabarró, Josep (la Guàrdia Lada), 860, 1140
Gabarró, Josep (Montoliu), 1143
Gabarró, Josep (Sant Guim de Freixenet), 702
Gabarró, Josep (Sant Guim de Freixenet), 910
Gabarró, Magí, 848, 1140
Gabarró, Mariano, 1104
Gabarró, Ramon (Cervera), 648, 1104
Gabarró, Ramon (Estaràs), 711
Gabarró, Ramon (la Guàrdia Lada), 860
Gabarró, Ramon (Sant Ramon), 711
Gabarró, Salvador, 848
Gabarró Sala, Ramon, 860
Gabernet, Isidre, 1015
Gabernet, Josep, 1014, 1015
Gabernet, Marçal, 1018
Gabernet Vives, Isidre, 548
Gabirols, cal (Sanaüja), *863*
Gabriel (Sant Antolí i Vilanova), 571
Gabriel, Emili, *565*, 1042
Gabriel, Maria —Coletes—, *439*, 1094, 1109
Gaixet, cal (Sedó), *716*, *719*
Galán García, Ángela, 672
Galí, Montserrat, 713
Gallega, ca la (les Pallargues), *1018*
Galzerán, Julia, 1018
Gancia, Pasqual de, *237*
Ganyet, cal (les Pallargues), *1018*
Ganyet, Clotilde, 1018
Ganyet, Modesto, 1018
Ganyet, Rafael, 1018
Ganyet, Ramon, 673
Garayoa, Àngels, 578
García —bibliotecària—, 742
García, Julián, 440
García, Lluís, 874
García, Maria (Sant Guim de Freixenet), 762
García, Maria —cantant—, *900*
García Calvo, Adolfo —general—, 825
García Castillo, José —tinent coronel—, 835
García Garrido, Manuel J., 665
García Hidalgo, 822
García Martín, Domènec, 532
Gargall, Ramona, 1094
Garganté, Amadeu, 1062
Garganté, Joan (Torrefeta), 1062
Garganté, Joan Maria (Sanaüja), 700, 879
Garganté, Joaquim, 1062
Garganté, Josep, 983, 1106
Garganté, Miquel, 457
Garganté, Ramon Maria, 580
Garganté, Rosendo, 580
Garganté, Salvador, 501, 1010, 1142
Garganté Padullés, Maria, 671
Garganté i Senillosa, Josep, *208*
Garrabou (home, de Guarda-si-venes), *949*
Garrabou, Francesc, 506, 721, 1063
Garrabou, Josep Maria, 506, 721, 1063
Garrabou, Montserrat, 720
Garrabou, Pere, 716
Garrabou, Ramon, 506, 721
Garrabou, Roser, 720
Garrabou Sarri, Josep Maria, 987
Garrabou Sarri, Pere, 987
Garrido, Merceditas, 1105
Garriga (home, de Guissona), 1066
Garriga, Eduard, 685
Garriga, Jacint, 697
Garriga, Jaume, 945
Garriga, Lluís, 697
Garriga, Melcior, 1139
Garriga, Mercè, 678
Garriga, Ramon, 943, 944
Garriga Sampons, Josep —mossèn—, *578*, 763, 1026
Garriga Zafrilla, germans, *374*
Garseta, cal (Sanaüja), *641*, *1073*
Gasol, Anna Maria, 704
Gasol, Eduard, 613
Gasol, Jaume, 532
Gasol, Joan, 1096
Gasol, Josep (l'Ametlla), 686
Gasol, Josep Maria (Sant Guim de Freixenet), 702
Gasol, Maria Dolors, 1145
Gasol, Matilde, 1052
Gasol, Ramon, 702, 885, 1051
Gasol, Salvador, 736, 997
Gasol Permanyer, Antonio, 810
Gaspà, cal (les Oluges), *846*
Gaspà, Enric, 472, 700
Gaspà, Joan, 472
Gaspà, Josep, 472
Gaspà, Pere, 472
Gasparó, cal (les Oluges), *687*, *846*
Gasparó, cal (Sedó), *716*, *948*
Gasparó, cal (Torrefeta), *1062*
Gaspart, Joan, 673
Gassó (noi, de Cervera), 1038
Gassó, Antònia (els Hostalets), 521, 692, 800, 886
Gassó, Antònia (Sant Antolí i Vilanova), 800
Gassó, Bartomeu, 1063
Gassó, Dolors, 720
Gassó, Joan (els Hostalets), 519

Gassó, Joan (Sant Ramon), 711
Gassó, Josep, 1046
Gassó, Maria, 718
Gassó, Ramon, 716
Gassó, Rita, 720
Gassó, Rosa, 686
Gassó Pintó, Enric, 846
Gassol, Ventura, *742*, *970*
Gasull, Josep (la Guàrdia Lada), 1140
Gasull, Josep (Torrefeta), 1062
Gasull, Ramon, 931
Gasull, Remei, 984
Gatnau, Antoni, 699
Gatnau, Josep Maria, 695
Gatnau, Teresa, 695, 697
Gaudí, Antoni, *180*, *263*
Gaudier, Marc, *148*, *153*
Gavarró, Joan, 943
Gavern, cal (Hostafrancs), 718
Gegó —paleta—, 942
Gendre, Josep, 670
Gené, Elvira, 1015
Gené, Jaume, 944
Gené, Josep (el Canós), 1015
Gené, Josep (Ivorra), 1139
Gené, Maria Àngels, 712
Gené, Maria Elena, 712
Gené, Pilar, 1015
Gené, Ramon (el Canós), 1015
Gené, Ramon (Torà), 1119
Gené, Rosendo, 539
Gené, Ton (Talavera), 850
Gené, Ton (Talavera), 850
Gené Codina, Josep, 687, 846
Gené Rialp, Josep, 643, 714, 950
Gener, A. (home, de Cervera), 913
Gener, cal (Concabella), 688
Gener, Fructuós, 1139
Gener, Josep, 667
Generes, Josep, *288*
Geperut, cal (Sanaüja), *1151*
Gerardo (Sant Guim de Freixenet), 702
Gibal, Carme, *549*, 697
Gibal, Joan, 699
Gibal, Montse, 699
Gil —barber—, *795*
Gil, Anita, 1024, 1051
Gilabert, Montserrat, 708
Gilabert, Tereseta, 1051
Gilet, cal (Sedó), *716*
Gilia Aguda Roser —campana—, *287*
Gimbernat, Antoni, *176*
Gimbert, Demetrio, 1018
Gimbert, Ermengol, 935
Gimbert, Jaume, 537
Gimbert, Maria Alba, 1018
Gimbert, Mercedes, 1018
Gimbert, Salvador, 935
Gimeno, Teresa, 878
Giralt (noi, de Tarroja), 673
Giralt, Cándido, 702
Giralt, Domingo, 1057
Giralt, Josefa, 719
Giralt, Lourdes, 720
Giralt, Maria, 720
Giralt, Miquel, 948
Giralt, Petita, 713
Giralt, Roser, 1057
Giralt, Vicenç, 702, 1051
Girard, Pere, *740*
Giribet, sr., *841*
Giribet, Agustina (?), 655
Giribet, Àngel, 711
Giribet, Anita , 715
Giribet, Antoni, 912
Giribet, Joan, 648
Giribet, Ramon, *299*
Giribet, Ramona de, 1002
Giribet, Simó, *841*
Giribet, Trini, 706
Giribet, Victòria, 569
Giribet Bové, Joan, 564
Giribet Sisquella, Joan, 488
Giribets, Antoni, 700
Giribets, Josep, 700, 862
Girona, Manuel, *112*
Gironella, Cristòfol de, *131*
Gironella, marquesos de, *3*, *294*
Gitano, el (vegeu Antonio López)
Glòria, cal (Sant Guim de la Plana), *749*
Gobern, Florencio, 1140
Gobern, Ramon, 860
Goberna, cal (Sant Domí), *511*
Goberna, Joan, 511
Goberna Oliva, Ramon, 511
Golanó, Gaspar, 1139
Golanó, Josep (Torrefeta), 1062
Golanó, Josep Maria (Ivorra), 1139
Golanó, Josep Maria (Vergós Guerrejat), 818
Gomà (Muller), *243*
Gomà, Antoni (Cervera), 648
Gomà, Antonio (la Curullada), 668
Gomà, cal (el Canós), *1015*
Gomà, cal (Pallerols), *1055*
Gomà, cal (Sant Guim de Freixenet), *441*
Gomà, Carme, 1015
Gomà, casa (Cervera), *41*
Gomà, Isidre, 1015
Gomà, Jaume, 668
Gomà, Josep (Cervera), 647
Gomà, Josep (Sant Guim de Freixenet), 1024
Gomà, Josep Maria (el Castell de Santa Maria), 260
Gomà, Josep Maria (Cervera), 924, 897
Gomà, Maite, 712
Gomà, Maria Lourdes, 1015
Gomà, Pepito, 702
Gomà, Pere, 939, 910
Gomà, Pilar, 702
Gomà, Ramon (el Canós), 1015
Gomà, Ramon (Cervera), *343*
Gomà, Ramon (Sant Guim de Freixenet), 763, 910, 939
Gomà, Trini, 346
Gomà Canela, Josep / Pepito, 864, 885, 909, 1051
Gomà Guix, Ramon, *441*
Gomà Vidal, Emília, 1102, 1103
Gomà Vidal, Rosita, 1102, 1103
Gómez, Baldomero, 353
Gómez Falip, Montserrat, 541
Gómez Gabernet, Frederic, *137*, *142*, *528*, 541, 553, 554, *603*, *604*, 735, 741, 742, 778, 782, 787, 789, 1079
Gómez Grau, Claudi, *528*, 789, 955, 956, *960*
Gómez Grau, família, 528
Gómez Grau, Frederic, 528, 603
Gómez Grau, Manel, 528
Gómez Grau, Nuri, 528, 541, 603, 610, 1035, 1079
Gómez Grau, Teresina, 528, *610*, 1035
González, Esperanza, 959
González Civanto, Maria Carmen, 671
González García, Santiago, 229
Gordón de la Serena, José Ignacio —pare claretià—, 771
Gorrera, Magda, 762
Gorro, Jaume, 1047
Gorro, Joan, 1047
Gorro, Ramon, 1047
Gorro Martorell, Juan, 846
Gou, Ramon (les Pallargues), 1018
Gou, Ramon (les Pallargues), 1018
Gou, Rosa Maria, 537
Gra, comte de, —baró de Meer—, *295*
Graell, Josep, 93
Graells, Àngel, 678
Graells, Antonio, 711
Graells, Assumpció, 1035
Graells, Dolors, 1044
Graells, Elvira, 704, 1052
Graells, Gabriel, 414
Graells, Jaume (Portell), 1053
Graells, Jaume (Portell), 1053
Graells, Jesús, 414, 1053
Graells, Josep, 998
Graells, Marcel·lina, 654
Graells, Mercè, 358
Graells, Miquel, 806, 1082, 1093
Graells, Pau, 642
Graells, Ramon (Portell), 1053
Graells, Ramon (Sant Ramon), 940
Graells, Ramona, 346
Graells Campà, Ventura, 567
Graells Folch, Neus, 672
Graells Pont, Carme, 442
Granell, casa (Cervera), *179*
Granell, Fernando, 839
Granyó, Anton, *215*
Granyó i Rovinat, Jacint, *215*
Gras, Dr., 951
Gras, Dolores (Sant Ramon), 708
Gras, Maria Dolors (el Castell de Santa Maria), 260
Gras, Maria Roser, 889
Gras, Ramon, 1049
Gras, Rosendo, 1049
Gras, Tereseta, 764
Graset, Anna Maria, 657
Graset, Rosendo, 1140
Grau, sra. —mestra—, 655
Grau, Albert, 944
Grau, Antoni, 1145
Grau, Baltasar, 943, 944
Grau, Conxita, 680
Grau, Francisca, 680
Grau, Genària, 358
Grau, Gregori, *589*, 1035
Grau, Hermínia , 744
Grau, Joan, *221*
Grau, Jordina, 697
Grau, Josep Maria, 878
Grau, Manuel, 867
Grau, Maria Teresa, 655
Grau, Ramona, 679
Grau, Remei, 738, 906
Grau i d'Alinyar, Simó, *164*, *166*
Grau Freixes, Núria, 672
Grau Masdovelles, Ramon, *29*, *184*
Grau Morros, Josep Maria, 831
Grau Oranies, Esperança, *528*, 541, *589*, 603, 604
Grau Oranies, Maria, 541
Grau Pujol, Carme, 902, 1044
Grau Pujol, Joan —mossèn—, 760
Grau Pujol, Lluís, 673, 675
Grau Sala, Emili, *743*
Grifell, Maria, 1122
Grifell Graells, Rosa, 617
Grifell Vidal, Teresa, 672
Grifull, Emili, 700
Grioles, el (vegeu Teodor Ubach Miserachs)
Griset, cal (les Oluges), *846*
Gual, Narcís, 1093
Gual, Ramon, 714, 950
Gual Ruich, Mariano, 450, *451*
Gualdo, cal (Sanaüja), *861*, *1048*, *1151*
Guallar, Ramon, *893*
Guarda, cal (Massoteres), *681*, *682*
Guàrdia, Esteve, 721
Guàrdia, Eugeni, 1038
Guàrdia, Josep, 721
Guàrdia, Lídia, 657
Guàrdia, Núria, 900
Guàrdia, Roser, 900
Guàrdia Balagueró, Roser, 689
Guardiola, Josep, 1018
Guardiola Folch, Maria Teresa, 1017
Gudiol i Cunill, *274*
Gueles, cal (Sanaüja), *641*
Güell, Angelina, 952, 995
Güell, cal (Cervera), *180*
Güell, família, *408*
Güell, general, *22*, 804, 847, *1067*
Güell Boatella, Rosendo, 727, 777, 779
Güell Casellas, Lola, 756, 951
Guerxet, cal (Torrefeta), *1062*
Guillem de Cervera —gegant—, 1134
Guillerma, cal (Sedó), 716
Guim, Andreu —pare carmelita—, 1018
Guim, Anton, 1018
Guim, Antònia (les Pallargues), 1018
Guim, Antònia (Sedó), 719
Guim, cal (les Pallargues), *1018*
Guim, Cándido, 1018
Guim, Carmen, 537

Guim, Imma, 537
Guimerà, Àngel, *895*
Guineu, cal (Cervera) *14*, *414*
Guineu, cal (les Oluges), *687*
Guitart, Assumpció, 1049
Guitart, cal (Montpalau), *574*
Guitart, Ignasi, 1049
Guitart, Isidro, 1051
Guitart, Joan, 1049
Guitart, Maria Lluïsa, 885, 1051
Guitart, Maria Rosa, 1049
Guitart, Núria, 1051
Guitart, Pere, 1049
Guix, cal (Cervera), 1078
Guix, Antoni, 912
Guixé, Antonio, 856
Guixé, Jaume, 673, 1138
Guixé, Miquel, 673
Guixé Carcasona, Josep Maria, 689
Guspí, Maria Dolors, 900
Guspí, Montserrat, 873, 900, 1105
Guspí Avellana, Joan, 687
Guspí Avellana, Josep, 687
Guspí Avellana, Ramon, 687
Guspí Berguedà, Joan, 846
Guspí Carulla, Joan, 846
Guspí Pijuan, Felip, 761, 846
Gutiérrez, Montse (?), 655

Habsburg-Lorena, Maria Cristina d', *769*
Hardy, Oliver —cap-gros—, 982
Hellín, Víctor, 759
Hernàndez, Rosa, 858
Hernández Álvarez, general, 814
Hernández Gil, 423, 425
Hernández Palmés, Lluís, 747, 808, 809
Herrera, sr., 773
Herrera Ges, Manuel, 742
Herrero, Alberto, 564
Herrero, Blanquita, 564
Herrero, Mari Luz, 564
Herrero, Marisa, 564
Herrero, Maruja, 564
Herrero, tinent coronel, 612
Hidalgo, Juan, *454*
Holgado, Pablo, 918
Homs, Mercè, 1017
Hongria, reina d', *32*
Hostal, ca l' (Riber), *716*, *718*
Hueca Argelagós, Eugenia, 672
Hugué, Manolo, *743*
Huguet, Antoni, 1057
Huguet, Encarna, 1057
Huguet, Jaume, 766
Huguet, Joan (Cervera), *977*
Huguet, Joan (Tarroja), 766, 1057
Huguet, Maria Rosa, 697
Huguet, Maria Teresa, 678
Huguet, Salvador, 697
Huguet Cuñat, Jaume, 689

Ibáñez, P. (home, de les Oluges), 913
Ibáñez, Rosita, 607
Ibáñez Benet, Francisco, 612, 951, 1103
Ibáñez Benet, Lluís, 743, 895, 897
Ibáñez Llongariu, Manuel / alcalde Ibáñez, 727, 745, 753
Ibars, Antonio, 573
Ibars, Joan, 573
Iglesias, Lola, 702
Iglesias, Maria Teresa, 704
Iglesias Gasó, Josep, *325*, 763, 811
Iglesias Navarri, Ramón —bisbe—, 1015, 1019, 1137
Ignasi, ca l' (les Oluges), *687*, *846*
Inés de cal Ton, 669
Inglada Abelló, Encarnació, 1017
Íñiguez Lamech, Francisco, 808
Iquino, Ignacio F., *899*
Isabel de Castella / Isabel de Castilla, *809*, *827*
Isabel, ca la (Granyanella), *847*
Isabel, infanta, 768, 769
Isanda, Alfredo, 485
Isant, Joan, 673
Isant, Pilar, 717
Isant, Ramon, 717, 949
Isant Padullés, Joan, 947
Isant Padullés, Ramon, 947
Isanta, Joan, 867
Isern, Anselm, 532, 1052
Isern, Ramon (Sant Guim de Freixenet), 1096
Isern, Ramon (Sant Guim de Freixenet), 640
Isidre (?) de cal Pati, 304
Isidre (el mitger de cal Botet), 1062
Isidre de cal Pastisser, 1151
Isidro, ca l' (Montpalau), *574*
Isidro Tarruella, Rosa, 687
Ivorra, Aldonça d', *73*, *827*
Ivorra, família dels, *58*, *73*

Jané, Gabriel, 989
Janer, mare, *165*
Janinne (turista francesa), 575
Jaques, Montserrat, 1105
Jaques, R. (home, de Cervera), 978
Jardí —bibliotecària—, 742
Jarque, Antonio, 910, 939
Jauma, cal (Guissona), *619*
Jaumandreu-Balanzó, família, *294*
Jaumarro (Cervera), *647*
Jaume II, *148*, *398*, *401*
Jaume de cal Diego, 669
Jaume, cal (Montfalcó Murallat), *687*
Jaume, Concepció, 615
Jaume i Bosch, Ramon, 822, 826
Jaumet, cal (les Oluges), *687*, *846*
Jaumet, cal (Torà), *969*
Jené, Josep, 915
Jené, Josep Maria, *649*
Jené Congost, Mercedes, 606
Jené Congost, Miquel, 48, 251, 377, 606
Jené Rovira, Francesc, 839
Jené Soler, Ramona, 48, 377, 606, 646, *853*
Jesús —mestre— (les Oluges), 687
Jesusina (Santa Fe), 690
Jiménez, Fernando, 893
Joan II, *39*, *99*, *157*, *158*, *169*, *171*, *188*, *226*
Joan de cal Manel, 863
Joan de cal Masia Blanca, 1151
Joan de cal Mingató, 1018
Joan (?) de cal Pati, 304
Joan de cal Peretó, 1151
Joan de cal Petit, 1151
Joan de cal Valls, 863
Joan, cal (Montpalau), *574*
Johan, casa (Cervera), *179*
Jolonch, Josepa, 695
Jolonch, Miquel, 700
Jorba, família, *375*
Jordana (home, de Cervera), 1102
Jordana (home, de Cervera), 951, 1103
Jordana, Hermínia, 358
Jordana, Ramon, *553*
Jordana Gaset, Ramon, 734
Jordana Pintó, Ramon, 734, 1103
Jordana Xandri, Josep, 734
Jorge, Carolina, 1104
Josa, família dels, *294*
Joselito (vegeu José Santiago)
Josep (el Canós), 1014
Josep (Palou), 717
Josep de cal Gomà, 1015
Josep de cal Manco, 669
Josep de cal Mònico, 863
Josep Maria de cal Mariagna, 1057
Josep Maria de cal Solé, 863
Josepa (la Morana), 475
Jou Ros (home, de Guissona), 363
Jou Ros, Antoni, 567
Jounou, Carme, 699
Jounou, Conxita, 697
Jounou, Joan, 1034
Jounou, Josep Maria, 682
Jounou, Melitó, 1048
Jounou, Miquel, 459, 1034
Jové, Antoni, 1063
Jové, Dionís, 1077
Jové, Josep, 1018
Jové, Maria, 800
Jové, Maria Teresa, 720
Jovell, Gabriel, 935
Jovell, Jaume, 538
Jovell, Josep (les Pallargues), 1018
Jovell, Josep (Sedó o Riber), 1063
Jovell, Magí, 538
Jovell, Maria, 1018
Jovell, Rosa, 879
Jovell, Salvador, 537
Jovells, Maria Dolors, 1024
Juano, cal (Sedó), *716*
Julià, cal (les Oluges), *687*, *846*
Julià, cal (Sedó), *718*
Julià, mossèn, 866
Julià, Gabriel, 1109
Julià, Miquel, 1094
Julià, Ramon, 1094
Julió, Anna, 699
Julió, Carme, 879
Julió, Ramon, *911*
Jung, Gudrum, 640
Junqué, Jaume, 932
Junyent, Isidre, *887*
Junyent, Ramon, 942
Junyent i de Marimon, Francesc de, *129*
Junyent i Marimon, família dels, *292*

Labró, Ramon, 946
Lacalle, Andreu, 898
Lacueva, Enric, 864
Lafargue, Carmina, 667, 923
Lafargue, família, *40*
Lafargue, Joan, *959*
Lafargue, Maria Teresa, 667
Lafargue Paretas, Eudald, 777, 1103
Lamarca, Rosa Maria, 713
Lara del Cid, Manuel de —general—, 831, 832, 833
Lassala —bisbe—, *74*
Laureano, cal (Torrefeta), *1062*
Lavansa, Guillem de, *300*
Lavaquiol, Francesc, 945
Lavaquiol, Jaume, 945
Lavern, comte de, *853*
Lirio, Carmen de, *899*
Llacuna, Francisco, 1051
Llacuna, Salvador, 1051
Llacuna, Tomàs, 1051
Lladó, Josep, 714
Lladó, Lluís, *649*, *853*
Lladó Munts, Marcel·lina, 687
Lladonosa Pujol, Josep, 645
Lladós, Josep Maria, 537
Llamas, avi, *33*
Llamas, Carme, 978
Llamas, Josep Maria, 440
Llamas, Maria Dolors, 978
Llanes Bellart, Francesc, 566
Llanes Tolosa, Maria, 987
Llaudet, Antoni, 937
Llaudet, Miquel, 937
Llavall, Rosa, 681
Llenes, Antonio, 1051
Llenes, Immaculada, 767
Llenes, Jesusina, 1057
Llenes, Josep Maria, 1057
Llenes, Montserrat, 1057
Llenes, Ramona, 1057
Lleó Feliu, Roser, 742
Lligoña (home, de Guissona), 979
Llobera, Jaume, 916
Llobera, Josep Maria, 706
Llobera, Ramon, 706
Llobera Vilaplana, Jaume, 846
Llobera Vilaplana, Sebastià, 846
Lloberola, cal (Montpalau), *574*
Llobet, avi, 486
Llobet, cal (Florejacs), *585*
Llobet, Carme, 686
Llobet, Diego, 1051
Llobet, Josep, 706
Llobet, Maria (?) —cantant—, 893
Llobet, Maria (Sant Guim de Freixenet), 1051
Llobet, Mercè, *1143*
Llobet, Nativitat, 686

Llobet, Ramon, 544
Llobet, Regina, *196*, 668
Llobet, Remei, 541
Llobet, Rosa, 686
Llobet Fornells, Antònia, 585
Llobet Fornells, Francesc, 585
Llobet Pont, Jaume, *662*, 1017
Llobet Pont, Josep, 585
Llompart, família dels, *90*
Llona, Albert, 918
Llona, Daniel, 440, 920, 921
Llopart, Bernat, *146*
Llor, Hug del, *300*
Llordella, Antoni, 535
Llordés, Claudi, 1034
Llordés, Dolors (Guissona), 1071
Llordés, Dolors (Massoteres), 681
Llordés, Francesc (Sanaüja), 699
Llordés, Francesc (Sanaüja, de la Baixa), 699
Llordés, Inés, 878
Llordés, Joaquina, 679
Llordés, Núria (Sanaüja, de ca l'Antonieta), 681
Llordés, Núria (Sanaüja, de cal Xera), 680
Llordés, Ramon, 1072
Llordés, Ricard, 1034
Llordés, Victòria, 680
Llordés Cuadros, Rosario, 1017
Llorens, Aleix, 1063
Llorens, cal (Ferran), *708*, *711*
Llorens, Eugènia, 697
Llorens, Fernando (?), 1009
Llorens, Jaume, 716
Llorens, Josep (les Pallargues), 1018
Llorens, Josep Maria (Tarroja), 766, 1057
Llorens, Josep Maria —mossèn—, 315
Llorens, Maria (Sant Guim de Freixenet, 702
Llorens, Maria (Sant Guim de Freixenet), 704, 910
Llorens, Maria (Sedó), 719
Llorens, Maria (Sedó), 720
Llorens, Maria Dolors, 699
Llorens, Mercè, 719
Llorens, Miquel, 1057
Llorens, Paquita, 697
Llorens, Ramon (Sanaüja), 748
Llorens, Ramon (Sant Guim de Freixenet), 702
Llorens, Ramon (Sedó), 716
Llorens, Ramon (la Tallada), 322
Llorens, Salvador, 1018
Llorens Bosch, Ramona, 584
Llorens Segura (la gran de cal Gaixet), 719
Lloret, cal (les Oluges), *687*, *761*
Lloret, cal (Torrefeta), *1062*
Llort Ferran, Joan, 564
Llort Ferran, Josep Maria, 564
Lloses Fort, Tresina, 995
Lloses, Antoni, 919
Llovera, Josep Maria (les Pallargues), 537
Llovera, Josep Maria (les Pallargues), 537
Llovera, Maria Teresa, 537
Llovera, Ramon (les Pallargues), 537
Llovera, Ramon (Sisteró o Pelagalls), 538
Llovera, Rosa Maria, 537
Lloveras, Carmen, 655
Lloveras, Josep, 898
Lloveras, Teresa, 655
Llovet, cal (Concabella), 688
Llovet, Montserrat, 572
Lluçà (noi, de Cervera), 1038
Lluch Gordis, Dr. Francesc d'Assís, 321
Lluch, Carme, 602
Lluch, Dolors, 702
Lluch, Ramona, 602
Llúcio, cal (Palouet), *683*
Lluelles, Felip, 901
Lluís —forner— (Mont-roig), 573
Lluís, cal (Montoliu), *629*
Lluís, cal (Sedó), *716*
Lluís, cal (Torrefeta), 1062
Lluïsa —mestra de Freixenet—, *701*
Lluïsa, germana, 697
Lobo —guàrdia civil—, 822
Lola (la Guàrdia Lada), 984
Lola de ca l'Aiguadé, 669
López, Àngel, 319
López, Antonio (Sant Guim de Freixenet), 910
López, Antonio —el Gitano —, 968
López, Basilio, 319
López, Carmen, 704
López, Conxi, 704
López, Joan, 1052
López, Josep Maria, 879
López, Maria Àngels, 699
López, Martí (Sant Guim de Freixenet), 1051
López, Martí (Sant Guim de Freixenet), 1145
López, Paco, 1049
López, Rafel, 1049
López, Rvd. P., 808
Lozoya, marquès de —Juan de Contreras y López de Ayala—, 808, 827
Lucaya, cal (Cervera), 1078
Lucaya, Francesc, 914
Lucaya, Pepe, 951, 1104
Lucaya García, Anna, 756
Lupon, Josep, 945

Macià, Francesc, 774, *775*, *776*, 777, 778, 779, 780, 781, 783, *854*
Macias, Assumpció, *652*
Macías, Isidro, 910
Macías, Pili, 910
Madern Sostres, Josep Maria, 564, 648
Madoz, Pascual, *272*
Madró, cal (les Oluges), *687*
Madró, cal (Sedó), *716*
Maeso, Josep, 909
Magdalena de cal Fusté de Sedó, 718
Magdalena de cal Pelat, 1057
Magdalena de cal Plater, 641
Magdalena, ca la (Pallerols), *1055*
Magí (Torà), *334*
Magí, cal (Montpalau), *574*
Magí, cal (les Oluges), *687*, *761*
Magí, cal (Pallerols), *1055*
Magí, cal (Palouet), *683*
Magí, cal (Sant Antolí i Vilanova), *800*
Magí, sant, *1080*
Magre Servet, Jaume, 564, 612, 743, 754, 1038
Magre Ubach, Jaume, 734, *773*, 779, 1129
Maillol, Aristides, *646*
Mairal, Ricardo, *900*
Majà, cal (Gàver), *495*
Majà, Carme, 260
Majà, Gabriel, 818
Majà, Jaume, 495
Majà, Joan, 495
Majà, Josep Maria, 1130
Majà, Pere, 495
Majà, Ramon, *106*
Majà, Rosita, 667
Majà, Salvador, 667
Majà, Teresina, 345
Majoral, Jaume (Biosca), 1121
Majoral, Jaume (Hostafrancs), 320
Majoral, Joan Domingo, 320
Majoral Llordés, Joan, 1017
Malagana, cal (Sanaüja), *863*
Maldà, baró de —Rafael d'Amat i de Cortada—, *275*
Mallol, Marina, 708
Mallol Vinyals, Narcís, 687
Mallol Vinyals, Ramon, 687, 846
Malumbres, José, 684
Maluquer, Dr., *662*
Maluquer, família, 599, 600
Maluquer, Ramon, 945
Manano, cal (Massoteres), *680*, *682*
Manau, Joan, 712
Manau, Jordi, 721
Manau, Josep, 712, 722
Manau, Xavier, 722
Manaut, Ramona, 1057
Manaut, Simón, 1057
Manco, cal (Granyanella), *669*
Manel, cal (les Pallargues), *1018*
Manel, cal (Sanaüja), *641*, *863*
Manela, ca la (Sanaüja), *863*
Manelet, cal / casa (Guissona), *65*, *438*
Manelet, cal (Sedó), *716*
Manelo, cal (Massoteres), *75*, *680*, *682*
Manescal, cal (Cervera), *756*, *791*
Manescal, Josep, 860
Mano, cal (Cervera), *841*
Manotes (vegeu Pep Costa)
Manubens, Joan —mossèn—, 860
Manuela de cal Casals, 641
Mañoz, Alfons, *838*
Maraya, Colí de, *137*, *139*
Marbà, Teresa, 765
Marc (Ratera), 987
Marc, família dels, *90*
Marçala, Ramona, 358
Marcé, Amparo, 709
Marcé, Aurora, 1049
Marcé, Josep, 504
Marcé, Ramon, 504
Marcel·la (vegeu Ramon Petit)
Marcó, cal (Guspí), *990*
Marco i Ahicart, Joan, *279*
Marcos, Joan, *1031*
Marcos, Miquel, 943
Mardones Sevilla, Luis, 836
Maré, Antonio, 964
Marès, Frederic, *142*
Margarida de cal Picapalles, 863
Margarido (Ivorra), 1139
Margot, cal (Massoteres), *75*
Maria Cristina —campana—, *254*
Maria de ca la Manela, 863
Maria de ca la Sila, 638
Maria de cal Benet, 718
Maria de cal Manel, 1018
Maria de cal Niu, 669
Maria de cal Tardà, 863
Maria del Claustre —campana—, 1005, 1008, *1009*
Maria del Gipic, 669
Maria Dolors de ca l'Enric, 863
Maria Rosa, cal (les Oluges), *846*
Maria Salvaterra —campana—, *254*
Maria, ca la (Estaràs), *49*
Mariagna, cal (Tarroja), *1057*
Mariano, cal (les Oluges), *846*
Maria-xica, cal (les Oluges), *687*, *846*
Maricel (Ratera), 987
Marieta de cal Patiràs, 718
Marimon, Anna, 646
Marimon, Conxita, 984
Marimon, Jaume, 944
Marimon, Pere, 327, 943, 944
Marimon, Ramon, 648
Marimon, Ramona, 646
Marimon, Remei, 762
Marín Badia, Octavi, 514
Mariol (Concabella), *987*
Maristany, Rosa, *853*
Márquez, Josep, 440
Marquilles, Adrià, 503
Marquilles, Josep (Portell), 414
Marquilles, Josep (Sisteró), 935
Marquilles, Maria Pilar, 984
Marrades, Concepció, 657
Marsal, cal (les Pallargues), *1018*
Marsal, Josep, 945
Marsans, Joan, 939
Marsans, Pepita, 667
Marsol, casa (Guissona), *438*
Marsol, Claustre (Guissona), 437
Marsol, Claustre (Guissona), 625
Marsol, Climent, 602
Marsol, Fidel, 602
Marsol, Jordi, 437
Marsol, Josep, 437
Marsol, Maria Àngels, 654
Marsol, Maria, 602
Marsol, Marta, 437
Marsol, Neus, 625
Marsol, Ramon, 535
Marsol Petit, Cèlia, 315, 672
Martí (dona, de Cervera), 1102

Martí (home, de les Oluges), 846
Martí de cal Comabella, 749
Martí, Agustí, 910
Martí, Álvaro, 930
Martí, Antoni (Cervera), 896
Martí, Antonio (Guissona), 569
Martí, cal (Freixenet), *577*
Martí, cal (Tarroja), *584*
Martí, cal (Torrefeta), *1062*
Martí, casa (Torà), *282*
Martí, Emília, 1041
Martí, Enric, 1091
Martí, Francisco, *341*
Martí, Ivan, 1018
Martí, Jaume, 315
Martí, Joan, 647
Martí, Josep (Granyanella), 847
Martí, Josep (Guissona), 569
Martí, Josep (Guissona) —músic—, 565, 859
Martí, Josep (les Pallargues), 537
Martí, Josep (les Pallargues) —pare carmelita—, *1016*
Martí, Josep (Talavera), 850
Martí, Maria, 537
Martí, Maria Antònia, 613
Martí, Maria Jesús, 923
Martí, Martí, 841, 955, 956, *977*
Martí, Miquel (Guissona), 315, 929
Martí, Miquel (Guissona), 930
Martí, Pepe, 648
Martí, Rosita, 897
Martí, Salvador, 1018
Martí, Tereseta, 850
Martí Alanís, Joan —bisbe d'Urgell—, 537, 538
Martí Boixadera, Francisco, 534
Marticella (home, d'Andorra), *385*
Marticella, casa, 385
Martín, Felipe, 373
Martín, Glòria, 532, 1052
Martín, Pere, 1041
Martín, Rosa Maria, 663
Martín, Teresa, 1041
Martinell, Cèsar, *180*, *183*, *263*
Martínez, Àngel, 876, 898
Martínez, Antoni —mercader—, *35*, *186*
Martínez, Antonio (Sant Antolí i Vilanova), 571
Martínez, Antonio (Sant Guim de Freixenet), 702
Martínez, Antonio —professor—, 666
Martínez, casa (Cervera), *380*
Martínez, Josep —mossèn—, 642
Martínez, Julián, 919
Martínez, Leovigildo, 702
Martínez, Manolo (Cervera), 919
Martínez, Manolo (Sant Guim de Freixenet), 702, 1051
Martínez, María Pilar, 824
Martínez, Maria Pura, 910
Martínez, Paquita, 797, 798
Martínez-Bordiu Franco, María de la O, 815
Martínez-Bordiu Franco, María del Carmen, 815
Martínez Silva, Maria del Carmen, 536
Martínez Val, José María, 425, 824, 825, 826, 827, 828
Martorell, casa (Agramunt), *462*
Martorell, Joan / Sr. Martorell, *347*, 898
Martorell, Teresina, 654, 655
Martorell, Teresina, 655
Martori (noi, de Sant Guim de Freixenet), 702
Martri, cal (les Oluges), *687*
Maruja (Cervera), 655
Marxant, cal (Tarroja), *1057*
Mas, Adelina, 1018
Mas, Carme, 680
Mas, família, 520
Mas, Francesc, 520
Mas, Imma, 910
Mas, Jaume, 682
Mas, Joan (Sant Guim de Freixenet), 702
Mas, Joan (Sant Guim de Freixenet), 910, 939
Mas, Josep (Claret), 520
Mas, Josep (Ferran), 711
Mas, Lluís, 1136
Mas, Magí, 705
Mas, Marcelino, 702, 1051
Mas, Maria, 767
Mas, Mercè, 520
Mas, Pere (Comabella), 989
Mas, Pere (la Morana), 535, 673
Mas, Ramon, 460, 461
Mas, Rosa, 705
Mas, Trini (Cervera), 607
Mas, Trini (Selvanera), 767
Mas Ceriola, Joan, 361
Mas Pijuan, Maria Carme, 683
Mas Pijuan, Pere, 683
Mas Pijuan, Ramon, 683
Mas Torrents, Josep, 1027
Masdeuró, cal (Sanaüja), *1142*
Mases, Abelardo, 944
Maset, cal (Massoteres), *680*
Masia Blanca, cal (Sanaüja), *863*, *1151*
Masipó, cal (la Morana), *550*
Masoliver, Juan Antonio, 506
Masons, Joan, 903
Masons, Josep, 1062
Masons, Pau, 363
Masover, cal (les Oluges), *846*
Masover, cal (Pallerols), *1055*
Masover del Segalà, cal (Sant Guim de Freixenet), *702*
Masriera, Lluís, *246*
Massafrets (home, de Cervera), 915
Massana, cal (Torà), *282*
Massana, cal (Vicfred), *488*
Massana, Josep, 618
Massana, Rosa, 669
Massanés (noi, de Tàrrega), 564
Massanés, Àngel, 699
Massanés, Jaume, 861
Massanés, Milagros, 695
Massanés, Montse, 699
Masses, Pere, 563, 903
Masses Closa, Magdalena, 563
Massons (nen, de Guissona), 673
Massons, Dolors, 551
Massons Tomàs, Joan, 363
Massot, casa (vegeu cal Dalmases)
Masuca, cal (Massoteres), *681*
Masvidal Coll, Mercè, 742, 785, *787*
Mata, família dels, *300*
Mata, Primitiu, *910*
Mata, Xavier, 920
Matamala (noia, de Cervera), 1077
Matamala (home, d'Ivorra), 1139
Matamala (pare dels) (Cervera), 1077
Matamala, Florinda, 345
Matamala, Josep, 1139
Matamala, Miquel, 1077
Matamala, Rosita, 1103
Matamala, Rosita (marit de), 1103
Mateo, Rosalia, 767
Mateu, cal (les Oluges), *687*, *761*, *846*
Mateu, cal (Sanaüja), *103*, *861*
Mateu, Daniel, *947*, 949
Mateu, Salomó, 949
Mateu, V. (home, de Lleida), *973*
Mateu Cequier, Maria Teresa, 672
Matons, Pilar, 708
Maurici, cal (Pallerols), *1055*
Maymó, Ramon, 716, 948, 1063
Me, cal (Torà), 586
Meer, baró de —comte de Gra—, *295*
Meix, Lola, 1139
Meleno, cal (el Llor), *450*
Menardia Baró, Pere, 802
Mendizábal, *156*, *158*, *187*, *209*, *252*
Meno, cal (Sanaüja), *1142*
Menut, cal (les Oluges), *761*, *846*
Mercadé, cal (Guissona), *1068*
Mercadé, Isidre, *1070*
Mercadé, Jaume, 620
Mercadé, Jordi, 620
Mercadé, Maria Teresa, 902
Mercadé, Xavier, 737, 738, 796, 832, 930
Mercadé Serra, Magí, *432*
Mercè de cal Pepito, 863
Mercè de cal Quico, 708
Mercè Pastoreta, ca la (Cervera), *798*
Mercè, Miquel, 569
Mercè, Ramona, 569
Mercè, Teresa, 930
Merino, Antonio, 699
Merino, Julio, 699
Merlés, família dels, *105*, *112*
Merli Boladeras, Pepeta, 687
Merli Boladeras, Ramona, 687
Mestre de Cervera —pintor—, *740*
Mestre de Cièrvoles —pintor—, *223*
Mestre de Viella —pintor—, *223*
Mestre, cal (Palouet), *683*
Mestre, cal (Riber), *716*, *718*
Mestre, cal (Sedó), *716*
Mestre, cal (Torrefeta), *1062*
Mestre, Octavi, *662*
Mestres, Joan, 686
Mestres, Josep (l'Ametlla), 686
Mestres, Josep Maria (Cervera), 919
Mestres, Lluís —mossèn—, 1015
Mestres, Montserrat, 686
Mestres Codina, Ramon, 846
Mestres Codina, Salvador, 846
Mestres Codina, Vicenç, 846
Mestres Freixes, Josep / Pepe, 564, 612, 735, 743, 754, 951
Mestres Llobera, Francisco, 846
Mestres Mas, Agustí, 779, 1129
Mestres Puig, Dolores, 687
Mestres Vidal, Ramon, 547
Miangó, cal (Massoteres), *681*
Milé, Anton, 1018
Mílio, cal (Sanaüja), *641*, *863*
Millera, Pilar, 762
Mingató, cal (les Pallargues), *1018*
Mingo (Cervera), 915
Mingo de la masia Cardona, 1151
Mingo, cal (la Prenyanosa), *584*
Mingot, Josep, 1051
Mingot, Ramon, *796*
Mingot, Ramona, 619
Mingot, Roc, 928
Mingot Barnola, Josep, 442
Mingot Barnola, Ramona, 442
Mingot Graells, Aniceta, 442
Mingot Graells, Dolors, 442
Mingot Graells, Ramon, 442
Mingot Servet, Ramon, 442
Minguell, Anton (Cervera), 978
Minguell, Antonio (Cervera), 647
Minguell, Joan, 757
Minguell, Manel, 839
Minguell, Ramon (Cervera), 541
Minguell, Ramon (Cervera), 895
Minguell, Ramon (Cervera), 951
Minguell Clèries, Pau, 802
Minguell Garganté, Eloi, 621, 883, 929, 983, 1106
Minguell Gomà, Concepció, 534
Minguell Gomà, Magdalena, 534
Minguella, Josep, *172*
Miquel, Dolors, 709
Miquel, Elvira, 702
Miquelot (Sanaüja), 1151
Mir, Antònia, 1052
Mir, Francisco, 931
Mir, Ramona, 569, 905
Mir, Rosa, 622
Miralles, sr. —mestre—, 670
Miralles, Aurora, 492
Miralles, Joan, 482, 491, 494
Miralles, Ramon, 482, 491, 494
Miralles, Rosa Maria, 670
Miralles Tarruella, Jaume, 846
Miramunt, Josep, 944
Miranda, duc de, *771*
Miret, Anita, 668
Miret, Antònia, 349, 874
Miret, cal (Cervera), *1127*
Miret, Jaume, 874
Miret, Joan (Granyanella), 847
Miret, Joan (Sant Antolí i Vilanova), 1046
Miret, Josep Maria, 895
Miret, Magí, 978

Miret, Manuel, 944
Miret, Maria, 668
Miret, Teresa, 668
Miret Lloreta, Francisco, *592*
Miret Morell, Joan, 593
Miret i Sans, Joaquim, 233
Miró, Adelina, 681
Miró, Ecard, *271*
Miró, Josep, 320
Miró, Maria, 646, *853*
Miró, Maria Carme, 564
Misses, cal (Guissona), *362*
Mitjana, Camil, 1063
Mitjana, Martí, 1063
Mitjanes, Lluïsa, 678
Mitjanes, Maria, 1017
Mitjanes, Matilde, 678
Modesto (Torà), 942
Mohedano (home de Cervera), 757
Moixenc, cal (Cervera), *1067*
Moixenques, família, 1067
Moixó, cal (Cervera), *31*
Moixó, família dels, *54*, *90*
Moixó i de Francolí, Benet Maria de, *31*
Mola Pintor, Blas, 737
Moles, Mercedes, 697
Moles, Pepita, 697
Moliner, cal (Torrefeta), *1062*
Molins, Antoni (?), 363
Molins, cal (Ivorra), *543*
Molins, Cecília, 678
Molins Vilaplana, Soledat, 543
Mònico, cal (Sanaüja), *863*
Montagut, Josep, 941
Montagut, Ramon, 1056
Montagut Salat, Joan, 581
Montagut Salat, Josep, 581
Montalà, Gumersindo, 910
Montalà, Josep, 910
Montallà, Teresa, 417
Montanyà, Josep Maria —mossèn—, 687, 761, 846
Montbrió, Jaume, 1063
Montbrió, Josep, 1063
Montiu, cal (Cervera), *660*, *1134*
Montiu, Eduard, 978
Montiu, Jeroni, 839
Montiu Codina, Maria, 756
Montraveta —Panxetes—, 1103
Montraveta, Ignasi —mossèn—, 525, 1091
Montroig (home, de Sanaüja), 319
Montroig, Pepita, 697
Montserrat (les Pallargues), 1018
Montserrat de cal Celdoni, 1057
Montserrat de cal Ganyet, 1018
Montserrat de la dida de cal Valeri, 584
Montsonís, Pilar, 654
Montsuar, família, *86*
Monturiol, Narcís, *176*
Mora, Avel·lí, 503
Mora, cal (Sisteró), *503*
Mora, Daniel, 1018
Mora, Esperança, 572
Mora, Jaume, 1002
Mora, Jeroni, 503
Mora, Joan, 538
Mora, Josep (Mont-roig), 573
Mora, Josep (Sanaüja), 849
Mora, Miquel, 748
Mora, Xavi, 538
Mora Carbonell, Jaume, 660
Mora Lahí, Pau, 660
Morales, Joan Josep, 898, 901
Morales, Josep, 919
Morana (home, de Cervera), 1077
Morcillo, Casimiro, 809
Morell, Antoni, 918
Morell, cal (Tordera), *592*
Morell, Jaume, 896
Morell, Josep Maria, 916
Morell Canosa, Antonio, 1102, 1103
Morell Jaume, Ramon, 660
Morell Petanàs, Antonio, 592, *593*
Moreno, Armando, *899*
Moreno, cal (Sanaüja), *1151*
Morera, Dolors, 902, 1044
Morera, Elisabet, 1071
Morera, Pelegrí, 806
Morera Rull, Dolors, *436*
Morlan, Mariano, 612, *925*
Morro, Pere, 711
Morros, Antonio, 1096
Morros, cal (les Oluges), *761*, *846*
Morros, Consol, 762
Morros, Gaspar, 711
Morros, Josefina, 720
Morros, Josep (Massoteres), 682, 1043
Morros, Josep (Sant Guim de Freixenet), 1051
Morros, Josep (Sant Guim de Freixenet), 936
Morros, Maria Neus, 1052
Morros, Maria Teresa, 1052
Morros, Ramon (Massoteres), 1043
Morros, Ramon (Sant Guim de Freixenet), 864
Morros, Ramona, 495
Morros, Roser, 681
Morros Bertran, Ramon, 687
Morros Cortadelles, Gaspar, 846
Morros Cortadelles, Ramon, 846
Morros Pinyol, Ramon, 810
Morros Puignou, Ramon, 810
Morros Sala, Ramon, 361
Morros Serradell, Joan, 846
Morros Verdés, Tomàs, 846
Mortés (noia, de Cervera), 349
Mosella, Anna, 697
Mosella, Antoni, 699
Mosella, Aurora, 863
Mosella, cal (Sanaüja), *863*
Mosella, Valentí, 861
Mosoll Massanés, Casimiro, 543
mossèn Alcover, *649*
mossèn Aleix Ros, 1015
mossèn Anton Clavé, 762
mossèn Anton Pont Saltó, 727, 750, 771, *791*, 961
mossèn Anton Tresserra, 961
mossèn Anton Vidal, 537, 796, 1072
mossèn Antoni Roca, 959
mossèn Arques, *1079*
mossèn Bernat Oliver, *223*
mossèn Binefa, 1002
mossèn Casanovas, *170*
mossèn Celestí Sala, 598
mossèn Cinto Verdaguer, *649*
mossèn Comorera, *1086*
mossèn Concordí, 1011
mossèn de cal Rafel (Massoteres), 1012
mossèn Enric Bonet, 760
mossèn Ferrussola, *170*
mossèn Francesc Antani, 1073
mossèn Francesc Segura, 545
mossèn Francisco Castells, 987
mossèn Francisco Soldevila, 932
mossèn Ignasi Montraveta, 525, 1091
mossèn Jaume Creixell, 1020
mossèn Jaume Pijoan, 532, 864, *885*, 1051, 1096
mossèn Jaume Vilardell, 869
mossèn Jeroni Roca, *27*, *139*
mossèn Joan Ausàs, 1009
mossèn Joan Bòria Pomés, *266*, *703*
mossèn Joan Escales, *871*
mossèn Joan Feliu, 906
mossèn Joan Grau Pujol, 760
mossèn Joan Manubens, 860
mossèn Joan Robinat, 763, 1026
mossèn Josep Buixeda, 273
mossèn Josep Busquets, 251
mossèn Josep Fígols, 998
mossèn Josep Garriga Sampons, *578*, 763, 1026
mossèn Josep Maria Llorens, 315
mossèn Josep Maria Montanyà, 687, 761, 846
mossèn Josep Martínez, 642
mossèn Josep Rosell, 738, 760, 1012, *1013*
mossèn Josep Serra, *997*
mossèn Josep Vilamajor, *275*
mossèn Julià, 866
mossèn Lluís Mestres, 1015
mossèn Lluís Riba, 246, 1021
mossèn Marià Canal, 762, 1028
mossèn Pere Puigbò, 423, *762*, 810, 811, 1052
mossèn Rafel Boix Cardona, *43*, *999*, *1000*
mossèn Rafel Farran Tàcies, 535
mossèn Ramon Barniol, 763
mossèn Ramon Pinós, 233, 234, *740*, *741*
mossèn Ramon Pujol, 796
mossèn Ramon Rota Canal, 409, 747, 758
mossèn Ramon Sans, 1017
mossèn Ramon Sumalla, 1009, 1072
mossèn Ramon Travé, 1027
mossèn Ramon Vilardell, 930
mossèn Sarri, 1139
mossèn Tellosa, *198*
mossèn Trinitat Vilagut, 723
mossèn Vicenç Blanco, 763, 1026, 1049
mossèn Xavier Carrera, 699, 879
Muixí, Maria Carme, 871
Muixí, Pere, 717, 871
Mujal, Francesc, *290*
Mujal i de Gibert, Joan de, *290*
Mula, Anna, 1109
Muncunill Foguet, família, *560*
Muncunill i Palet, Montserrat, *560*
Muncunill Parellada, Lluís, *197*
Munda, cal (Tarroja), *1057*
Munda, cal (Torrefeta), *1062*
Mundeta de ca l'Hostal, 718
Mundons, cal (Torrefeta), *1062*
Munguet, Frederic, 443
Muntada, Maria, 879
Muntada, Ramon, 944
Muntané, Bepeta, 678
Muntaner, casa (Cervera), *32*
Muntaner, Ramon, 1139
Muñoz, Joan, 660
Muñoz, Roser, 1049
Mur, Ramon de, *228*

Naboa, Joan, 757
Naboa Regué, Carme, 541
Naboa Regué, Leonor, 541
Naboa Regué, Tereseta, 541
Nadal, Lluís, *386*
Nando, cal (Sanaüja), *863*
Nasi de cal Potensà, 1151
Naval, Francesc —pare claretià—, *784*
Navarro, família, 509
Navarro, Matilde, 509
Navarro, Rosita, 509
Navarro, Tomàs, 509
Navarro Camps, Ramona, 531
Navarro Llopis, Lluís, 442
Navés, cal (Riber), *718*
Negre, cal (les Oluges), 687, *761*, *846*
Nen, cal (Sedó), 716, 719, 721
Nen de la Mina, cal (Sedó), *716*
Ninot —barber—, *1147*
Ninot, Antonio, 860
Ninot, cal (Cervera), 397
Ninot Batalla, Francisco, 660
Nins, cal (Guissona), *859*
Niu, cal (Granyanella), *669*
Niubó, Felip, 1047
Niubó, Jaume, 1020, 1047
Niubó, Josep, 932
Niubó, Lluís, 932
Niubó, Maria Teresa, 657
Niubó, Montserrat, 966
Niubó, Ramona, 1020
Niubó, Rosa, 750, 1102
Niubó Sociats, Ramon —el Sord—, 1040
Noguer, Ramon, 849
Noguera —carreters—, *41*
Noguera, Àngela, 572
Noguera, Antònia (Cervera), 798, 835
Noguera, Antònia (Mont-roig), 572
Noguera, Assumpció, 697
Noguera, Conxita, 695, 697
Noguera, Josep, 573
Noguera, Lola, 695
Noguera, Mercè, 706
Noguera, Salvador, 648

Noguera, Visita, 893, *900*
Nonell, Isidre, *743*
Nòria, cal (Cervera), *1067*
Nòria, Milagros, 564
Novell, Josep, 552
Novell, Núria, 552
Novell, Pepe, 731
Novell Vilaplana, Josep Maria, 660
Nuix, Dolors de, 613, 978
Nuix, Montserrat de, 564
Nuix Capdevila, Roser de, 995
Núria (les Pallargues), 1018
Oaire, ca l' (Sanaüja), *641*
Òdena, família dels, *73*, *99*
Òdena, Guillem Ramon d', *100*, *251*
Oferill, Alberto, 1139
Olalde Montiu, Carme d', 659
Olesti, Benito, 873
Olius, Roberto, 673
Oliva, Alfonso, 944
Oliva, Angelina, 569
Oliva, Anna, 722
Oliva, Antoni (?), 940
Oliva, Carme, 699
Oliva, Concepció, 764
Oliva, Dolores, 708
Oliva, Gabriel, 714
Oliva, Isidre, 579, 711
Oliva, Jaume, 416
Oliva, Joan (Bellvei), 714
Oliva, Joan (Ferran), 998
Oliva, Joan Maria (Sanaüja), 879
Oliva, Josep, 1138
Oliva, Lourdes, 764
Oliva, Maria (Bellvei), 715
Oliva, Maria (Guissona), 358
Oliva, Maria (Montfar), 515
Oliva, Maria Antònia, *315*
Oliva, Maria Dolors (Guissona), 569
Oliva, Maria Dolors (Sant Ramon), 712
Oliva, Mercè, 708
Oliva, Paquita, 569
Oliva, Pere, 862
Oliva, Plàcid, *796*
Oliva, Ramon (Guissona), 931
Oliva, Ramon (Ivorra), 1139
Oliva, Ramon (Portell), 1053
Oliva, Ramon (Portell), 642
Oliva, Ramon (Sanaüja), 699
Oliva, Ramona (Bellvei), 715
Oliva, Ramona (Sant Ramon), 708
Oliva, Rosalia, *510*
Oliva, Rosalia (família de), 510
Oliva, Teresina, 681
Oliva Mitjanetes, Roser, 671
Oliva Sabartés, Montserrat, 672
Oliver, Bernat —mossèn—, *223*
Oliver, Conxita, 654, 655
Oliver, Palmira, 654, 655
Oliveres, Cinto, 552, 847
Oliveres, Jacint, 912
Oliveres, Joan, 552
Oliveres, Josep Maria, 961
Oliveres, Montserrat, 978, 995
Oliveres, Pepe, 912
Ollé, Enric, 1062
Oller, ca l' (Bellvei), *497*
Oller Carulla, Maria, 902
Oluja, família dels, *6*, *50*, *51*, *85*, *95*, *189*, *236*
Oluja, Galceran d', *260*
Oluja Sobirana, senyor d', *260*
Ontiyuelo, Aurora, 704
Ontiyuelo, José, 910
Ontiyuelo, Rosarito, 704
Oranies, Teresa, 589
Ordóñez, Lucía, 762
Orga, Maria, 577
Orgué, Jaume, 920
Oriol, Ciprià, 662, 896
Oriol, Francesc, 858
Oriol, Jaume, 932
Oriol, Josep Maria, 858
Oriol, Melcior, 346, 893, 955
Oriol Canamasas, Francesc, 525
Oriol Canamasas, Maria Àngels, 525
Oriol Pinós, Antonio, 525, 829, 897
Oriol y Urquijo, Antonio Maria de, 827
Oró, Miquel, 873
Orobitg, Fernando, 858, 976
Orobitg, Josep Maria, 919, 1041
Orobitg, Montserrat, 535
Orobitg, Ramon, 524
Oromí, Francesc, *172*
Oromí, Raimunda, 978
Orovitg, Francisco (?), *147*
Orozco, Núria, 654
Orriols, Cèlia, 1051
Ortiga, Carmen, 1051
Ortiga, Enric (Sant Guim de Freixenet), 1145
Ortiga, Enric (Sant Guim de Freixenet), 702, 936, 1051
Ortiga, Enric (Sant Guim de Freixenet), 939
Ortiz, ca l' (la Figuerosa), *1015*
Ortiz, Carme, 873
Ortiz, Josep, 896
Ortiz, Paquita, 680
Ortiz, Pilar, 654
Ortiz, Ramona, 680
Ortiz Llorens, Maria Roser, 671
Ot, sant —bisbe de la Seu—, *202*, *210*

Pablos Vicente, Fernando, 847
Paco (vegeu Francesc Alsina Nadal)
Paco, Don (vegeu Francesc d'Assís Lluch Gordis)
Padèmies, cal (Guissona), *64*
Padró, Jaume, *35*, *142*, *148*, *150*, *152*, *173*, *175*, *186*, *795*
Padró i Pijoan, Tomàs, *142*, *152*
Padrós, Conxita, 762
Padrós, Josep, 989
Padrós, Salvador, 766
Padullés, Jaume, *252*
Padullés, Joan, 1069
Padullés, Josep, 673
Padullés, Lluís, 796
Padullés, Salvador, 928
Padullés Fitó, Joan, 947
Pagés (home, de Torà), 942
Pagès, cal (Massoteres), *679*
Pagès, cal (Sant Ramon), *496*
Pagès, cal (Sedó), *718*
Pagés, Josep, 1129
Pagés, Mercedes, 679
Pagés Corbera, Josep, 659
Pagés Costart, Josep, 759, 808
Pagés Puso, Josep, 734
Palau, Antonio, 346
Palau, Pasqual, 757
Palencia, Benjamín, *743*
Pallars, comtes de, *87*
Pallàs, Camil, 244
Pallàs, Josep, 716
Pallerés, Adela, 679
Pallerés, Àngela, 679
Pallés, Antoni, 936
Pallés, Magda, 702, 1051
Pallés, Ramon, 702
Pallés Cazorla, Rosita, 531, 702, 1051
Pallés Cuñé, Antoni, 531
Pallissé (home, de Cervera), 1077
Palma, Salvador, 660
Palmerola, marquès de, *117*
Palou, Ramon, 596
Palou, Ramona, 667
Pàmias, Josep, 930
Panadés, Sabina, 1018
Pané, Ramon (Guissona), 1066
Pané, Ramon (Guissona), *422*
Pané i Mercé, Josep, *424*, 737
Pansa, cal (la Tallada), *322*
Panxacremat, cal (les Oluges), *687*
Panxetes (vegeu Montraveta)
Papau, cal (Granyanella), *669*
Paquita (Sanaüja), 699
Paquita, sra. —mestra— (Sant Antolí i Vilanova), 692
Paquita de cal Canriu, 863
Parcer, cal (Granyanella), *669*
Parcerises, Paco, 1139
Pardo, Josep, *299*
Parellada, Carme, 686
Parés, Joan, 998
Parés, Narcís, 998
Parés, Trini, 630, 631
Parra, Cati, 699
Parra, Joan, 921
Parra, José, 319
Parra, Maria, 699
Parra, Rufino, 699
Pasada, Carme, 679
Pascol, cal (Torrefeta), *1062*
Pascol Vell, cal (Bellvei), *128*
Pastisser, cal (Sanaüja), *1151*
Pastor, cal (Sedó), *718*
Pastor del Poble, cal (la Curullada), *194*
Pastoret, cal (Cervera), *31*
Pasturillo, cal (Sanaüja), *641*
Pati, cal (Torrefeta), *304*, *948*, *1062*
Patillas (vegeu Manolo Rua)
Patiràs, cal (Sedó), *716*, *718*, *948*
Pau, cal (les Oluges), *687*, *846*
Pau, Carme, 644
Pau, Josep (Civit), 644
Pau, Josep (Civit), 644
Paua, cal (Castellnou d'Oluges), *557*
Pauet, cal (les Oluges), *687*, *846*
Paul, Anita, 346
Paula, ca la (Cervera), *541*
Pauleta, cal (Sanaüja), *695*
Pauló, cal (Torrefeta), *1062*
Pavia, Carme, 1122
Pedregals, cal (Sanaüja), *641*
Pedró, Ramon, 928, 1066
Pedró, Xavier, 673
Pedró Toldrà, Josefina, 362
Pedró Toldrà, Maria Carmen, 671
Pedrolo, casa (Cervera), *377*, *606*
Pedrolo, família / família Pedrolo Gomar, *86*, *87*, *236*
Pedrolo, Manuel de, *86*, *236*
Pedrós, Anton, 897, 916, 918, 919, 920, 921, 924, 1104
Pedrós, cal (Cervera), *377*
Pedrós, Carme, 1104
Pedrós, Carmeta, 606
Pedrós, Josep, 951, 1104
Pedrós, Juanita, 668
Pedrós, Manel, 1104
Pedrós, Ramon, 898, 978
Pedrós Isan, Ramona, 668
Pedrós Orobitg, Manuel, 1103
Peiret, Pilar, 1041
Pejan, cal (Guissona), *567*
Pelat, cal (Tarroja), *1057*
Pellicer, Lola, 655
Pepe (Cervera), 345
Pepe de ca la Sinda, 641
Pepet, cal (les Oluges), *846*
Pepet de cal Pastisser, 1151
Pepeta del Forn, 638
Pepita (Cervera), 346
Pepita (Sant Ramon), 708
Pepita (Tarroja), 713
Pepita de cal Bigons, 718
Pepita de cal Navés, 718
Pepita de cal Peretó, 863
Pepita de cal Xesc, 472
Pepito del Cuartel, 700
Pepito, cal (Sanaüja), *863*
Pera, Anton, 537
Pera, Esther, 699
Pera, Joan (Sanaüja), 1151
Pera, Joan (Sanaüja), 700, 862
Pera, Joan (Sanaüja), 748
Pera, Maria Carme, 537
Pera, Mercè, 569, 905
Pera, Pilar (Guissona), 569, 905
Pera, Pilar (Guissona), 623
Pera, Ramona, 358
Pera, Soledat, 358
Pere (Palouet), *372*
Pere (Sisteró), 935
Pere, cal (Massoteres), *682*
Pere, Rosa, 1109
Pere el Cerimoniós, *36*, *165*, *169*, *298*

Pere Nolasc, sant, *267*, *269*
Pereira, Mari, 1049
Perelló, Antònia, 637
Perelló, Rossend, *891*, *892*, *895*
Perelló i Pou, Joan —bisbe de Vic—, *111*, 703
Perera, cal (Torrefeta), *1062*
Perera, Ramon, 1062
Peres, Antoni, 506, 721, 1063
Perés, Carme, 720
Perés, Josep, 721
Perés, Maria (Sedó), 719
Peres, Maria (Sedó), 720
Peres, Maria (Sedó, de cal Soldat), 720
Perés, Ramon, 716
Perés, Xavier, 721
Peres Ponts, Josep, 660
Peret, cal (les Oluges), *687*, *846*
Peret de cal Rei, 1057
Pereta (noi, de Cervera), 647
Pereta, Josep, 93
Pereta, Maria, 93, 635
Peretó (noi, de Bellvei), 673
Peretó, cal (les Oluges), *846*
Peretó, cal (Sanaüja), *863*, *1151*
Pérez, Ignasi, *217*
Pérez, Joan, *217*
Pérez, José (Sanaüja), 453
Pérez, Josep Maria (Sedó), 721
Pérez, Pilar, 657, 875
Pérez, Rosa, 695
Pérez Allué, Maria Rosa, 704
Pérez Canosa, Rosa, 1017
Pérez de Urbel, Justo —Frare—, *814*
Pérez-Farràs, 783
Pérez-Viñeta y Lucio, Alfonso, 830
Permanyer, Teresina, 654
Peropadre Estel, Tomàs, 779
Perot, cal (Sanaüja), *452*
Perpinyà, família dels, *290*
Perret, Claudi, *163*
Perris, cal (Montpalau), *574*
Pessarredona, Pere, 944
Petanàs, Jaume, 766, 1057
Petanàs, Matilde, 719
Petanàs, Palmira, 713
Petanàs de Tordera (vegeu Ubach)
Petarrines, cal (Cervera), *913*
Petit, cal (Sanaüja), *1151*
Petit, Francisca, 708
Petit, Joan, 632
Petit, Josep (Ivorra), 1139
Petit, Josep (Estaràs), 711
Petit, Josep (Sant Ramon), 711
Petit, Maria, 358
Petit, Mercè, 358
Petit, Ramon —Marcel·la— (Guissona), 627, 903
Petit, Ramon (Estaràs), 711
Petit, Teresa (Sant Ramon), 708
Petit, Teresa (Sant Ramon), 708
Petit Codina, Miquel, 479
Petit Serra, Assumpció, 437, 438, 439, 563
Picapalles, cal (Sanaüja), 863
Pié, Josep, 912, 913, 914
Piera, Lluís, 670
Pifarré, Maria, 1024
Pignatelli, família dels, *280*
Pijoan (home, de Florejacs), 949
Pijoan, Jaume —mossèn—, 532, 864, *885*, 1051, 1096
Pijoan, Josep (Sant Guim de Freixenet), 910
Pijoan, Josep Maria (Vicfred), 706
Pijuan, Alfred, 721
Pijuan, Joan, 574
Pijuan, Maria, 720
Pilar de ca la Gallega, 1018
Pilar de ca la Magdalena, 1055
Pilar de ca l'Escorre, 695
Pilar de la Rectoria, 1018
Pinet, cal (Montpalau), *574*
Pino, Aurelio del —bisbe de Lleida—, 759
Pinós (home de Gramuntell), 961
Pinós, Anton, 537
Pinós, Carme, 545
Pinós, família dels, *76*, *121*
Pinós, Jaume, 919
Pinós, Jordi, 916
Pinós, Josep (les Pallargues), 1018
Pinós, Josep Maria (les Pallargues), 537
Pinós, Montse, 537
Pinós, Pepita, 472
Pinós, Ramon (Gramuntell), 1020
Pinós, Ramon (Gramuntell), 1047
Pinós, Ramon —mossèn—, 233, 234, *740*, *741*
Pinós, Ramon de, *280*
Pintó, Carme, 702
Pintó, Jaume, 910, 939
Pintó, Joan, 1014
Pintó, Josep, 702
Pintó, Ramon, 711
Pintor, cal (Massoteres), *679*, *749*
Piñol, Montserrat, 681
Pipanso, cal (les Oluges), *846*
Pipó, Dolores, 607
Pipó, Ermengol, 978
Piqué, Anton, 648
Piqué, cal (la Manresana), *632*
Piqué, Carmeta, 1051
Piqué, Encarnació, 702
Piqué, Joan, 537
Piqué, Jordi, 939
Piqué, Magí, 709
Piqué, Maria, 702
Piqué, Ramon (Bellmunt), 709
Piqué, Ramon (Pallerols), 888
Piqué, Rosa Maria, 910
Piqué, Roser, 709
Piqué, Salvador, 1030
Piqué, Santiago, 940
Piqueres, Josep, 913, 914
Piró, Dolors, 762
Piteu, cal (Guissona), *63*, *65*, *208*
Piulats, Conxita, 697
Pius XI, *1004*
Pla, Àngela, 1094
Pla, cal (Massoteres), *75*, *680*
Pla, Francesc (Mont-roig), 573
Pla, Francisco (Sant Guim de la Plana), 539
Pla, Josep Maria, 717
Pla, Lluís, 394
Pla, Manuel, 930
Pla, Martí, 567
Pla, Quimeta, 690
Pla, Ramon, 943
Pla, Ramona, 871
Pla, Rosa, 762
Pla Cussola, Manel, 1082
Plaça, cal (Sedó), *993*
Plàcida —geganta—, 982
Planell, Josep, 920
Planes, Àngela, 699
Planes, Genoveva, 1077
Planes, Jaume, 1034
Planes, Josefina, 699
Planes, Josep, 1034
Planes, Juanita, 1105
Planes, Rosa, 1017
Plans, Marcel, 506
Plassa, Ramon, 440
Plataire, cal (Cervera), *1035*
Plater, cal (Sanaüja), *641*
Plats i Olles, cal (Cervera), *726*
Po, cal (Altadill), *105*
Poballe, cal (Torrefeta), *948*, *1062*
Poblet, abat de, *99*
Poblet, sr., *321*
Poch, Josep Maria, 930
Pocoví, casa (Barcelona), *104*
Pocurull, família dels, *58*
Pola, Avenida, 708
Polo, Carmen —esposa del general Franco—, *312*, *812*, *813*, 815
Pomar, Carme de, 1109
Pomar, Julio, 1109
Pomés, família, *838*
Pomés, Fernando, 660
Pomés, Francesc, 538
Pomés, Joan, 660
Pomés, Josep, 660
Pomés, Llorenç, 1038
Pomés, Rosa, 658
Pomés Maillol, Marie, 646
Pomés Pereta, Josep, 660
Pomés Sala, Carme, 687
Pomés Sala, Maria, 687
Pomés Sala, Montserrat, 687
Pomés Sangés, Antonio, 761, 846
Ponç, Joan, *743*
Ponjoan —bibliotecària—, 742
Ponna, cal (Guissona), *65*
Pons, Josep, 320
Pons, Montserrat, 879
Pons, Ramon (la Prenyanosa), 667
Pons, Ramon (Sant Ramon), 711
Pons, Sibina, 640
Pons Armengol, Jaume, 627
Pont, Balbina, 668
Pont, cal (Sant Ramon), *708*
Pont, Elvira, 713
Pont, Francesca, 720
Pont, Joan, 673
Pont, Josep (el Canós), 1014
Pont, Josep (Granyena), 484
Pont, Josep (Granyena), 484
Pont, Josep Maria (Sedó), 721
Pont, Lluís, 716
Pont, Lola, 686
Pont, Marina, 358
Pont, Martí, 1020
Pont, Miquel, 900
Pont, Montserrat (l'Ametlla), 686
Pont, Montserrat (Guissona), 619
Pont, Neus, 1015
Pont, Pere (l'Ametlla), 686
Pont, Pere (Guissona), 673
Pont, Pilar (Bellvei), 715
Pont, Pilar (Freixenet), 1049
Pont, Ramon (l'Ametlla), 686
Pont, Ramon (Bellvei), 497
Pont, Ramon (el Canós), 1015
Pont, Ramon (la Guàrdia Lada), 860
Pont, Ramon (Talavera), 866
Pont, Salvador, 1049
Pont Badia, Isidre, 617
Pont Iglesias, Maria Teresa, 265, 532
Pont Marcé, Josep, 834, 837
Pont Saltó, Anton —mossèn—, 727, 750, 771, *791*, 961
Porcel, Baltasar, *906*
Porredon, Ramona, 1041
Porredon, Xavier, 1077, 1104
Porta, Aureli, 530, 849
Porta, cal (Bellvei), *643*
Porta, cal (Torà), *284*
Porta, Faustino, 918
Porta, Manuel, 748, 849
Porta, Mercè, 568
Porta, Miquel, 1143
Porta, Teresa, 349
Porta Condal, Maria, 1017
Porta Franquesa, Josep, 761
Porta Franquesa, Pere, 320, 534
Porta Franquesa, Ramon, 761, 846
Porta Gené, Josep, 320
Porta Parramon, Concepció, 534
Porta Parramon, Enric, 534
Porta Parramon, Josep Maria, 534
Porta Parramon, Maria, 534
Porta Solé, Anita, 687
Porta Solé, Francisca, 687
Porta Solé, Juan, 846
Porta Solé, Melcior, 846
Porta Solé, Ramon, 846
Porta Vila, Rosa, 534
Portadella, Anita, 92
Portella —bibliotecària—, 742
Portella, Felip, 1077
Portella, Francisca, 345, 346
Portella, Josefina, 345
Portella, Montserrat, 345, 346, 891
Porter, Oriol, 928
Portugal, Esteban —pare mercedari—, 739
Potensà, cal (Sanaüja), *641*, *1151*
Potensà, Josep Maria, 879

Potensà, Ramon, 700, 879
Potreta, cal (les Oluges), *846*
Pou, Ignacieta, 655
Prado, Pepita, 702
Prat, Anton, 907
Prat, Coloma, 844
Prat, Cosme, 1139
Prat, Emili, 1002
Prat, Emília, 92, 844
Prat, Genís, 93
Prat, Jaume, 702, 1051
Prat, Joan, 91
Prat, Josep, 249, 800
Prat, Lluís, 1051, 1052
Prat, Montserrat (Cervera), 654
Prat, Montserrat (Sant Guim de Freixenet), 1051, 1145
Prat, Paquita, 800
Prat, Pepita, 692
Prat, Ramona, 417
Prat Bosch, Ramona, 687
Prat Centelles, Montserrat, 995
Prat Cuadros, Josep, 761
Prat Gassó, Joan, 91
Prat Gené, Ramon, 687, 846
Prat Magre, Salvador, 761
Prat Ribes, Josep, 846
Prat Verdés, Lluís, 462, 846
Prats, cal (Torrefeta), *1062*
Prats, Dolors, 705
Prats, Josep, 1062
Prats, Maria Teresa, 654
Prats, Ramon (Guissona), 358
Prats, Ramon (Guissona), 930
Prats, Ramon (la Curullada), 660
Prats, Salvador, 647
Prenyanosa Vinyals, Pepeta, 687
Prenyanosa Vinyals, Ramon, 846
Prim, cal (Palouet), *683*
Prim, Joan, *176*
Primavera, cal, *416*
Primo de Rivera, *40*, *749*
Primo de Rivera, José Antonio, *806*
Prió, Assumpció, 583
Profitós, Josep Maria, 916
Prous, cal (Cervera), *756*
Provincial, cal (Ferran), 711
Pubill, cal (Pomar), *97*
Pubill, cal (Talteüll), *683*
Pubilla, cal (els Hostalets), *519*, *521*, *637*, *800*
Pueyo, Àngel, 702
Puig, Anton (Sant Antolí i Vilanova), 571
Puig, Antoni (Sant Antolí i Vilanova), 1046
Puig, Antonio (Cervera), 440
Puig, Bartomeu, 714
Puig, Carmeta, *846*
Puig, Concepció, 873
Puig, Conxita, 346
Puig, Flavià, 871, 949, 947
Puig, Florenci, 1152
Puig, Francesc (Palou), 717
Puig, Francesc —escultor—, *150*, *181*
Puig, Jaume (Palou), 717
Puig, Jaume (Sant Antolí i Vilanova), 571
Puig, Joan, 940
Puig, Joaquim, 1109
Puig, Josep (Cervera), 647
Puig, Josep (Guissona), 1138
Puig, Josep (Talavera), 941
Puig, Josep (Torrefeta), 950
Puig, Josep (Torrefeta, de ca l'Agustino), 1062
Puig, Josep (Torrefeta, de cal Carlà), 1062
Puig, Julián, 440
Puig, Lídia, 349
Puig, Lluís, 847
Puig, Lola, 1018
Puig, Maria (Ivorra), 1139
Puig, Maria (Palou), 717
Puig, Maria Teresa, 658
Puig, Miquel (Cervera), 961, 964, 1104
Puig, Miquel (Guissona), *64*
Puig, Neus, 692, 800
Puig, Nuri (Sant Antolí i Vilanova), 844
Puig, Núria (Sant Antolí i Vilanova), 800
Puig, Pascual, 896
Puig, Pilar, 717
Puig, Ramon, 716
Puig, Salvador (Bellvei), 714
Puig, Salvador (Cervera), 647
Puig, Teresa, 692
Puig Alsina, Ramon, 550
Puig Balcells, Montserrat, 607
Puig Balcells, Rosita, 607
Puig Batlle, Teresa, 561
Puig Bertran, Àngels, 689
Puig Bertran, Jaume, 689
Puig Bertran, Ramon, 689
Puig Boldú, Ramon, 1017
Puig Calaf, Francisco, 860
Puig Carreras, Joan, 846
Puig Castellà, Josep, 876
Puig Closa, Concepció, 434
Puig Franquesa, Antonio, 687, 846
Puig Franquesa, Joan, 846
Puig Ginesta, Ramon, 928, 931
Puig Llanes, Francesc, 997
Puig Mestres, Dolors, 687
Puig Mestres, Tomàs, 846
Puig Porta, Josep, 987
Puig Serra (noi, de Concabella), 673
Puig Ximénez, Minerva, 778
Puigarnau, Ramon, 711, 940
Puigbò, Pere —mossèn—, 423, *762*, 810, 811, 1052
Puiggròs (home, de Cervera), 779
Puignou, Maria, 718
Puignou, Remei, 719
Puignou, Teresina, 750
Puigredon, Antònia, 719
Puigredon, Ramon, 716, 1063
Puigredon Borruix, Domingo —Canalda—, 773, 779
Puigvert, família del metge, *507*
Pujantell de cal Fuster, 749
Pujantell, Joana, 697
Pujantell, Pilar, 697
Pujantell, Ramona, 526
Pujantell, Rosa, 679
Pujol, Adelaida, 646
Pujol, cal (Torrefeta), *1062*
Pujol, Domingo, 748, 849
Pujol, Enric, 766
Pujol, Francisca, 680
Pujol, Jaume, 673, 675
Pujol, Joan, 673
Pujol, Maria, 680
Pujol, Montserrat (Guissona), 1071
Pujol, Montserrat (Tarroja), 713, 1057
Pujol, Paquita, 680
Pujol, Pep, 906
Pujol, Ramon (Guissona), 673
Pujol, Ramon (Torrefeta), 1062
Pujol, Ramon —mossèn—, 796
Pujol Balcells, Carme, 962
Pujol Fornsubirà, Rosa, 563
Pujol Oliva, Ramon (Guissona), *360*, 796, *962*, 1071
Pujol Petit, Ramon (Guissona), *436*
Pujolà, cal (Sanaüja), *641*
Pura (les Pallargues), 1018
Purroy, Antoni, *252*
Puvia, Francisca, 695
Puvia, Guillermo, 1081
Puvia, Joan (Sanaüja), 1081
Puvia, Joan B. (Sanaüja), 700
Puvia, Josep, 700
Puvia, Paquita, 697
Puvia, Ramon, 1081

Quaresma, cal (Riber), *716*
Queixal, Ramon, 705
Quelo, cal (Massoteres), *680*
Queralt, Berenguer de, *97*
Queralt, família dels, *98*, *118*
Queralt Puiggròs, Angelina, 1017
Querol, Glòria, 722
Querol, Joan, 722
Querol, Ramon, 520
Querol, Teresa, 681
Quesada, Lourdes, 658
Quica, ca la (les Oluges), *846*
Quico, cal (Guspí), *708*
Quima de cal Ventureta, 850
Quintana, Jesús Maria, 858, *895*, *900*, 976, 1035
Quintana, Pere (Cervera), 892
Quintana, Peret (Cervera), 734
Quiquet (vegeu Jaume Castells)

Rabasser, cal (Montpalau), *574*
Rabell Riera, Emili, 409, 743, 754, 817, 892, *895*, 951, 961, 964, *999*
Rabella, Pepito, 588
Racó, cal (Granyanella), *847*
Rafegas, Joan, 888, 1030
Rafel, cal (Massoteres), *1012*
Rafel, cal (Torrefeta), *1062*
Raich, Aurora, 1051
Raich, Dolores, 690
Raich, Florentina, 690
Raich, Francisco, 961
Raich, germans, 328
Raich, Josep, 660
Raich, Magí, 978
Raich, Maria, 1051
Raich, Miquel, 1104
Raich, Ramon, 936
Raich, Ramona, 646
Raich Farran, Albert, 1104
Raich Montalla, Antonio, 822
Raich Viñes, Josep, 1011
Raig, Magdalena, 704
Raig, Pere, 1145
Ramírez, Manuel, 951
Ramiro, cal (Sedó), *719*
Ramon (Palou), 717
Ramon (Torrefeta), 1062
Ramon Carulla, cal (les Oluges), *846*
Ramon de cal Canut, 1151
Ramon de cal Geperut, 1151
Ramon de cal Llorens, 711
Ramon de cal Marxant, 1057
Ramon de la Paula, *541*
Ramon de la Paula, esposa del, 541
Ramon, Francisco, *318*
Ramon, Ramon, 978
Ramon, Teresa, 657
Ramon Guitart, Josep, 683
Ramon Nonat, sant, *269*, *270*, *283*, *1115*
Ramona (minyona del Mariol), 987
Ramona de cal Cos, 669
Ramona de cal Ton, 669
Ramona de cal Valeri, 584
Ramonada, cal (les Oluges), *687*, *846*
Ramonet, cal (Talavera), *489*
Ramongròs, cal (les Oluges), *462*, *846*
Ranci, cal (Cervera), *1103*
Rauret, Ramon, 440
Razquin, cal (Cervera), *756*
Razquin Carulla, Anna Maria, *524*
Razquin Fabregat, Agnès, 606, 756
Razquin Fabregat, Carme, 606
Razquin Fabregat, Dolors, 524
Razquin Fabregat, Ferran, 527, 606, 734, 735, 754, 843
Razquin Fabregat, Pepita, 606
Razquin Jené, Anna Maria, 606
Razquin Jené, Josep Maria, 244, 409, 564, 606, 661, *662*, 663, 664, 665, 747, 816, 817, 818, 819, 820, 824, 825, 826, 828, 829, 830, 834, 837
Razquin Jené, Maria Dolors, 564
Razquin Jené, Miquel, 440, 606, 736, 743
Razquin Mediavilla, Cipriano, 308, 606
Recasens (noi, de Concabella), 841
Recasens, Javier, 658
Recasens, Manel Pau, *315*
Recordills, cal (Sanaüja), *452*
Regí, Joan, 1100
Regí, Lola, 679
Regí, Miquel (Cervera), 777
Regí, Miquel (Cervera), 955, 956, 1102
Regí, Paquita, 679
Regí Campabadal, Miquel, 1067
Regina de cal Patiràs, 718
Regué, cal (Cervera), 1078
Regué, Josep, 315

Regué, Miquel, 475
Regué Esteve, Ramon, *566*
Regué Gassull, Carme, 529
Regué Majoral, Maria Inés, 568
Regué Valls, Montserrat, 671
Rei, cal (Tarroja), *1057*
Reiet, cal (Torrefeta), *1062*
Reis Catòlics, *36*, *809*, *827*
Remei (la Morana), 475
Renegat, cal (Sanaüja), *641*, *1151*
Requesens, Agustí, 453
Rexach, Carles, 917
Rialp, Bartomeu, 320
Rialp, Dolors, 568
Rialp, Ernest, 714
Rialp, Jaume, *237*
Rialp, Pere (Bellveí), 714
Rialp, Pere (Torrefeta), 950
Rialp, Pere (Torrefeta, de ca l'Agneto fill), 1062
Rialp, Pere (Torrefeta, de ca l'Agneto pare), 1062
Riart, Jaume, 1051
Riba, Isidre, 1034
Riba, Lluís —mossèn—, 246, 1021
Riba, Maria, 358
Riba, Martí, 806
Riba, Pere, 754
Riba, Ramon (Guissona), 358, 363
Riba, Ramon (Guissona), 363, 806
Ribalta (home, de Cervera), 440
Ribalta, Enric, 1053
Ribalta, Esteve, 711
Ribalta, Francesc, 1034
Ribalta, Joan, 711
Ribalta, Josep, 349
Ribalta, Maria, 717
Ribalta, Núria, 569, 905
Ribalta, Ramon (Guissona), 318
Ribalta, Ramon (Guissona), 569
Ribalta, Roser, 717
Ribas, Eusebi, 941
Ribas, Joan, 866
Ribas, Teresina, 978
Ribas, Ubaldo, 866, 1056
Ribelles, família dels, *131*
Ribera (noi, de Cervera), 647
Ribera, Àngela, 437
Ribera, Balbina, 679
Ribera, Carme, 679
Ribera, Coloma, 358
Ribera, Consol, 358
Ribera, Dolors, 765
Ribera, família dels, *294*
Ribera, Hermenegildo, 1104
Ribera, Jaume, 711
Ribera, Joan (Guissona), 673
Ribera, Joan (Portell), 1053
Ribera, Josefina, *439*
Ribera, Josep (Cervera), 757, 978
Ribera, Josep (Cervera), 918
Ribera, Jovita, 765
Ribera, Magí, 414
Ribera, Maria (Guissona), *796*
Ribera, Maria (Massoteres), 680
Ribera, Maria (la Morana), 475
Ribera, Maria Àngels (Gra), 535
Ribera, Maria Àngels (Gra), 535
Ribera, Mercè, 765
Ribera, Pere, 806, 1066, 1072
Ribera, Presentación, 679
Ribera, Ramon (Cervera), 647
Ribera, Ramon (Cervera), 978
Ribera, Ramon (Guissona), 567
Ribera, Ramona, 679
Ribera, Serapio, 711
Ribera Ribalta, Cecília, 689
Ribera Segura, Antoni, 689
Ribera Solé, Antoni, 1017
Ribera Verdés, Josep, 1027
Ribó, Antonieta, 625
Ribó, sr. —mestre—, 698
Ribó, cal (Guissona), *69*
Ribó, Josep (Guissona), 673
Ribó, Josep (Guissona), 673
Ribó, Ramona, 625
Ribó, Rosa, 708
Riera, Agustí (Montpalau), 574, 691
Riera, Agustí (Montpalau), 691
Riera, Anna Maria, 108, 1052
Riera, Carmina, 658
Riera, família, 586
Riera, germans, *329*
Riera, Joan (Montpalau), 574
Riera, Joan (Portell), 1053
Riera, Joan (Torà), 942
Riera, Joan (Torà), 943
Riera, Josefina, 699
Riera, Josep (Cervera), 1103
Riera, Josep (Montpalau), 474
Riera, Josep (Sanaüja), 699
Riera, Josep (Sanaüja, de cal Cintet), 1048
Riera, Josep (Sanaüja, del cal Meno), 1142
Riera, Josep (Torà), 943, 944
Riera, Maria Pilar, 557
Riera, Maria Rosa, 699
Riera, Marina, 765
Riera, Mercè, 765
Riera, Paquita, 1105
Riera, Pepe, 951
Riera, Pepeta, *791*
Riera, Ramon, 414, 1053
Riera, Ramona, 691
Riera, Ton, 919
Riera, Xavier, 580
Riera Companys, Àngel, 951, 955, 957
Riera Farré, Rafel, 394
Rigal, Carles, 716
Rigal, Ramon, 1018
Rigal, Teresina, 568
Rigalt, Lluís, *245*
Rigalt Porta, Teresina, 1017
Ríos, Mercedes, 654
Ríos Francés, Maria Jesús, 684
Ripoll, Antonio, 1138
Ripoll, Ramon, 318
Riquer, família dels, *193*
Rita de cal Cluques, 1151
Rito, cal (les Oluges), *687*, *846*
Rito, cal (Sedó), *718*
Riu, Joan (Castellnou), 490
Riu, Joan (Malgrat), 667
Riu, Joaquim, 613
Riu, Josep, 667
Riu, Montserrat, 557
Riu, Pascual, 912
Riu Calvet, Assumpció, 564, 978, 995
Riu Calvet, Josep, 564, 845, 925, 1108
Riu de Solsona, Núria, 995
Riu Porta, Concepció, 745, 756
Riu Porta, Josep, 913
Riu Sánchez, Maria Àngels, 1108
Riu Subiranes, Casimiro, 912, 914
Riu Subiranes, Ramon, 912, 914
Rius, Albert, 530
Rius, Alberta, 695
Rius, Anna, 695, 697
Rius, Carme (Sanaüja), 695
Rius, Carme (Sanaüja), 699
Rius, Conxita, 695
Rius, Damià, 861
Rius, Francesc, 721
Rius, Jacint, 716
Rius, Joan (Sanaüja), 700
Rius, Joan (Sanaüja), 937
Rius, Joan (Sant Ramon), 711
Rius, Joana, 699
Rius, Josep (Sant Ramon), 711
Rius, Josep Maria (Cervera), 440
Rius, Lluís, 349
Rius, Magí, 1034
Rius, Manuel, 1142
Rius, Marcelino, 562, 616, 998
Rius, Maria (Sant Ramon), 708
Rius, Maria (Sedó), 720
Rius, Maria Dolors (Cervera), 658
Rius, Maria Dolors (Sanaüja), 879, 1073
Rius, Mercè, 699
Rius, Montse, 699
Rius, Pere, 562, 998
Rius, Ramiro, 861, *862*, 1048
Rius, Ramon, 700
Rius, Ramona, 697
Rius, Rosa, 349
Rius, Salvador, 562, 998
Rius, Tereseta, 562
Rius Cirera, J. M., 987
Rius Cirera, Montse, 987
Rivas, Elvira, 358
Rivera, Anita, 1051
Rivera, Casimiro, 702, 1051
Rivera, Juanita, 702
Rivera, Trino, 702
Rivero Hernández, Francisco, 664
Robinat, Joan —mossèn—, 763, 1026
Robles, Joan, *1141*
Roc —gegant—, 982
Roca , J. —pare carmelità— (Josep Bulló Roca), *1025*
Roca, Agustina, 607
Roca, Angeleta, 570
Roca, Antoni (Talavera), 866
Roca, Antoni —mossèn—, 959
Roca, Antonio (la Guàrdia Lada), 860
Roca, Emili, 860
Roca, Encarnació, 584
Roca, Gaspar, *221*
Roca, Jaume (Granyena), 670, 932
Roca, Jaume (les Pallargues), 1018
Roca, Jeroni —mossèn—, *27*, *139*
Roca, Joan, 895
Roca, Josep (Cervera), 647
Roca, Josep (Cervera), 951
Roca, Josep (Sant Antolí i Vilanova), 844
Roca, Josep Maria (Sant Guim de Freixenet), 372
Roca, Leonor, 720
Roca, Lola, 720
Roca, Marcel·lí, 866, 1056
Roca, Maria, 692
Roca, Montserrat, 1116
Roca, Núria, 655
Roca, Paquita, 800
Roca, Pepita, 692, 800
Roca, Pere, 1018
Roca, Pilar, 1018
Roca, Ramon (la Guàrdia Lada), 848
Roca, Ramon (Pallerols), 1030
Roca, Rita, 358
Roca, Salvador, 570
Roca, Teresa, 629
Roca Duch, Josep, 860
Roca Duch, Salvador, 860
Roca Orobitg, Josep, 860
Roca Orobitg, Ramon, 860
Roca Sastre, Ramon Maria, *197*, 560
Roca Vicenç, Eduard, 846
Roca Vinyals, Marcel·lina, 687
Rocafort, baró de, *85*
Rocagené, Salvador, 822
Rocaginé, Joan, 866
Roch, Agustí, 921
Roda, Faustino, 539
Rodac, Émile, *382*
Rodamilans, Concepció, 638
Rodríguez, Aníbal, 705
Rodríguez, Anita, 704
Rodríguez, Josep (Cervera), 658
Rodríguez, Josep (Sant Ramon), 712
Rodríguez, Julián, 440
Rodríguez, Paco, 705
Rodríguez, Pepe, 705
Rodríguez, Pepi, 704
Rodríguez Companys, José —tinent—, 835
Rodríguez de Miguel, 816
Rodríguez Estevan, 814
Rogent, Ramon, *743*
Roig, Alfredo, 1047
Roig, Antoni, 860
Roig, Antònia, 686
Roig, Aura, 1020
Roig, Blai, 866
Roig, Carme, 686
Roig, Conxita, 686
Roig, Jaume, 1103
Roig, Magí (Sant Guim de Freixenet), 936

Roig, Magí (Sant Ramon), 711
Roig, Mariano, 848
Roig, Salvador, 866
Rojas, Aurora, 720
Roma, Isabel, 695
Roma, Joan, 1151
Roma, Nati, 346
Romero Marchent, Rafael, *899*
Roque (Cervera), 1102
Roqué, Antoni, 721, 1063
Roqué, Benjamí, 721
Roqué, Josep, 721
Roqué, Palmira, 720
Roqué, Pere, 716
Roqué, Rosalia, 720
Roqueta, Miquel de, *6*
Ros, Aleix —mossèn—, 1015
Ros, Assumpció, 358
Ros, cal (Massoteres), *680*, *681*
Ros, cal (les Oluges), *687*, *846*
Ros, Elvira, 358
Ros, Jeroni, 363
Ros, Joan, 569
Ros, Josep, 569, 929
Ros, Miquel, 569
Ros, Pepito, 928
Ros, Pere, 569
Ros, Ramon (Portell), 414
Ros, Ramon (Sedó), 716, 948
Ros, Rosa, 719
Rosa (la Guàrdia Lada), 984
Rosa de cal Tomaset, 718
Rosa Maria de cal Picapalles, 863
Rosa, ca la (Sanaüja), *452*, *1151*
Rosalia de cal Pedregals, 641
Rosalía, donya —mestra—, *696*
Rosas, Josep, 748
Rosas, Montserrat, 697
Rosas, Pere, 697
Rosell (home, de Cervera), 757
Rosell, Anton, 673
Rosell, Flora, 679
Rosell, Francisco, 673
Rosell, Josep —mossèn—, 738, 760, 1012, *1013*
Rosell, Lola, 655
Rosell, Maria Teresa, 625
Rosell, Ramon (la Guàrdia Lada), 860
Rosell, Ramon (Guissona), 673
Rosell Morera, Ramon, 318
Rosell Pujol, Ramon, 318
Roselló, Artur, 866
Roselló, Joan, 860
Roselló, Josep, 860
Roselló Colom, Joan, 1067
Rosendo de cal Pansa de la Tallada, 322
Roses, cal (Sanaüja), *988*
Roset, Ramona, 798
Roseta de cal Maurici, 1055
Roseta de cal Potensà, 641
Rosich, Dolors, 658
Rosich, Isidor, 440, 924, 897
Rosich, Jaime, 648
Rosich, Josep, 668
Rosich, Paquita, 656
Rosich, Ramon, 668
Rosich, Rosa, 668
Rosich Brufal, Jaume, 1002
Rosinés, Magí, 1056
Rosinés Arques, Isabel, 687
Rosinés Arques, Maria, 687
Rosinés Arques, Melcior, 687, 846
Rosinés Carulla, Ramon, 846
Rosinés Codina, Baltasar, 687, 846
Rosinés Codina, Maria, 687
Rosinés Codina, Ramon, 846
Rosinés Cortadelles, Ramon, 846
Rosinés Pintó, Antonio, 846
Rosinés Pintó, Baltasar, 761
Rosinés Pintó, Hermenegildo, 846
Rosinés Pintó, Ramon, 761
Rosinés Solé, Josep, 687, 846
Rosinés Solé, Rosendo, 687, 846
Rosita (Sant Guim de Freixenet), 483
Rosita de ca l'Alet, 1073
Rosita de cal Renegat, 1151
Rossell, Jaume, 1049
Rossell, Josep, 552
Rossell, Maria, 552
Rosselló, Isidre, 660
Rosselló, Joan, 757
Rosselló Arbós, Josep, 732, 804
Rossetxic, cal (Palouet), *683*
Rossich, Carlos, 736
Rossich, Josep, 409
Rota Canal, Ramon —mossèn—, 409, 747, 758
Rovira, cal (les Pallargues), *1016*, *1018*
Rovira, Francesc (Sanaüja), *252*
Rovira, Francesc (Torà), 373
Rovira, Jaume, 935
Rovira, Josep (Sant Guim de Freixenet), 864, 909, 1051
Rovira, Josep Maria (Cervera), 440
Rovira, Juanito, 702, 1051
Rovira, Marçal, 1018
Rovira, Maria (les Pallargues), 1018
Rovira, Maria (Sant Guim de Freixenet), 1024
Rovira, Maria Lluïsa, 885
Rovira, Mariona, 578
Rovira, Mercedes, 1018
Rovira, Pepita, 349
Rovira, Pilar, 874
Rovira, Ramon (Cervera), 1103
Rovira, Ramon (Cervera), 648
Rovira, Roc (Sant Guim de Freixenet), 702
Rovira, Roc (Sant Guim de Freixenet), 936
Rovira, Teresa, 1122
Rovira Baella, Roc, *321*
Rovira Tugues, Dolors, 987
Rovires, Consol, 762
Rovires, Josep, 799, 1096
Roy, Antonio, 658
Roy, Montse, 658
Royo, Faustino, 320
Rua, Manolo —Patillas —, 779, 841
Rubí, Consuelo, 708
Rubí, Francisca, 708
Rubinat, Andreu, 682
Rubinat, Antònia, 891, 1105
Rubinat, Antonio —Caminante—, 1104
Rubinat, Elvira, 681
Rubinat, Llorenç, 1104
Rubinat, Paquita, 1105
Rubinat, Ramon, 659, 1035
Rubinat Tella, Josep Maria, 660
Rubió (nen, de Guissona), 673
Rubió, Antoni, 635
Rubió, Josep Maria (Cervera), 916
Rubió, Josep Maria (Sant Ramon), 711
Rubió, Maria Carme, 635
Rubió, Ramon (Sant Ramon), 711
Rubió, Ramon (Sant Ramon), 712
Rubio, Rosario, 704
Rubió, Rosita, 635
Rubió i Balaguer, Jordi, 742, *785*
Rubió Balcells, Joan, 229
Rubió Fitó, Paquita, 756
Rubió Fitó, Pepeta, 756
Rubió Salisi, Ramon, 229
Rubiol, Primitivo, 1103
Rufac, Teresa, 697
Rufat, Maria Josep, 658
Ruich, Francisco, 1145
Ruich, Jordi, 539
Ruich, Josep, 580
Ruiz, Francisco, 648
Rull, Jaume, 903, 1009
Rull, Lluís, 1139
Rull Pinós, Teresa, *436*
Rull Pujol, Joan, 436
Rull Sala, Coloma, 436

Sabartés (noi, de Palou), 673
Sabartés, Joan, 871
Sabartés, Josep, 717, 871
Sabartés, Matilde, 717
Sabartés, Pere, 947
Sabata, Josep Maria —aviador—, *963*, *967*
Sabaté, cal (les Oluges), *687*, *846*
Sabaté, Francisco, 686
Sabaté, Josep, 686
Sabater —marquès de Capmany—, *38*
Sabater, cal (Guissona), *859*
Sabater, casa (Cervera), *32*
Sacirera, família dels, *3*, *56*, *112*, *236*
Sacirera, Joan, *90*
Sàez, Guillem, 244
Sala (noi, de Cervera), 648
Sala (noi, de Cervera), 648
Sala, Angelina, 654
Sala, Anna Maria, 538
Sala, Antoni, 472
Sala, Antònia, 910
Sala, cal (Portell), *119*
Sala, cal (Sant Martí de la Morana), *132*, *1060*
Sala, Celestí —mossèn—, 598
Sala, família (Sant Martí de la Morana), 476, 598
Sala, Jaume (la Guàrdia Lada), 860
Sala, Jaume (Sant Martí de la Morana), 598
Sala, Joan M. (Sanaüja), 472
Sala, José (Sant Guim de Freixenet), *443*
Sala, Josep (Freixenet), 1049
Sala, Josep (Muller), 660
Sala, Josep (Sant Guim de la Plana), 580
Sala, Josep (Torà), 944
Sala, Lluís (Cervera), 440
Sala, Lluís (la Curullada), 668
Sala, Lluís (Guspí), 518
Sala, Lluís (Portell), 414, 1053
Sala, Lola, 765
Sala, Magda, 713
Sala, Mercè (Guissona), 358, 623
Sala, Mercè (Palouet), 684
Sala, Miquel, 1059
Sala, Montserrat, 870
Sala, Paco, 538
Sala, Ramon (l'Aranyó), 1015
Sala, Ramon (Cervera), 564
Sala, Ramon (la Guàrdia Lada), 860
Sala, Ramon (Palouet), 684
Sala, Ramon (Palouet), 986
Sala, Ramon (Portell), 642
Sala, Ramon (Portell), 1053
Sala, Ramon (Sant Martí de la Morana), 598, *1060*
Sala, Robert, 870
Sala, Rosa, 708
Sala, Salvador (esposa de), 1015
Sala Aldomà, Ricard, *659*, 804
Sala Alsedà, Josep, 683, 1136
Sala Bové, Maria Carme, 261
Sala Bové, Rosa, 261
Sala Estany, Joan, 639
Sala Estany, Ramon, 639
Sala Mas, Joan, 621, 883, 929, 1066
Sala Mestres, Antoni, 414
Sala Nadal, Ramona, 987
Sala Petit, Anton, 414, 1053
Salabert, cal (Torà), *282*
Saladrigues, Narcís, 1057
Salat, Antonio, 648, 821
Salat, cal (Altadill), *105*
Salat, cal (Cervera), 1078
Salat, cal (Gàver), 1130
Salat, Jaume, 702, 1051
Salat, Joan, 440
Salat, Josep, 860
Salat, Pepita, 638, 702
Salat, Ramon, 702
Salat Bonet, Assumpció, 582
Salat Bonet, Joan, 581, 582, 645
Salat Bonet, Maria, 581, 582
Salat Cortadellas, Lourdes, 633
Salat Cortadelles, Josep, 687, 846
Salat Cortadelles, Marcelino, 846
Salat Cortadelles, Ramona, 687
Salat Farré, Joan, 581
Salat Tarrats, Joan, 244, 425, 647, *662*, 663, 664, 665, 736, 754, 758, 817, 820, 824, 825, 827, 828, 829, 830, 834, *835*, 837, 961, 964
Salat Trullols, Lola, 581
Salat Trullols, Maria, 582
Salcedo, Antonio, 969
Sales, Maria Rosa, 654

Sales, Ramon, 684
Saline (turista francesa), 575
Salvadó, germans, *895*
Salvadó, Joan (el Canós), 721
Salvadó, Joan (Sedó), 1015
Salvadó, Josep, 1015
Salvadó Graells, Pilar, 1017
Salvador de cal Manco, 669
Salvany, Josep, *293*
Salvia, Rosa, 544
Samarra, cal (Torà), 284
Sambola, Anita, 1105
Sambola, Josep, 346, 892
Sambola, Maria, 346, 959
Sampedro (home, de Sant Guim de Freixenet), 936
Sampedro Morte, Mercedes, 595
Samsó, Anna, 523
Samsó, Enric, 702, 864, 1051, 1145
Samsó, Joana, 523
Samsó, Maria, 1024
Sanaüja, Arnau de, *300*
Sánchez —pare claretià—, 758
Sánchez, Alícia, 910
Sánchez, Andrés, 721
Sánchez, Antònia, 658
Sánchez, Carme, 613, 1108
Sánchez, Cristina, 671
Sánchez, Joana, 720
Sánchez, León, 978
Sánchez, Maria, 720
Sánchez, Salomó, 947
Sanchís, José Maria, *389*
Sanchis, Liberin, 655
Sanchiz, José Antonio, *386*
Saneco, cal (Cervera), *14*
Sanfeliu, Lluís, 662
Sanfeliu, Ventura, 924
Sangés, Dolores, 708
Sangés, Maria, 708
Sangés, Ramona, 708
Sangés Carabassa, Domingo, 846
Sangrà, Cecília, 572
Sangrà, Jaume, 944
Sangrà, Josep, 573
Sangrà, Manuel, 870
Sanjuan, Josep, 998
Sanmartí, Francisco, 903
Sanmartí, Guillem, 315, 965
Sanmartí Armengol, Dolors, 563, 1044
Sanou, Francesc, 714
Sanou, Jordi, 670
Sanou, Josep, 1062
Sanou, Laureà, 1062
Sanou, Ramon, 1062
Sanpere, Josep, 1051
Sanpere, Lluís, *26*
Sanpere Labrós, Elisa, 559
Sans, família, *14*
Sans, J. (home de Cervera), 440
Sans, Joan, 440
Sans, Josep Maria, 1018
Sans, Maria, 708
Sans, Ramon —mossèn—, 1017
Sans, Rosa, 537
Sans, Trini, 1105
Sans Aldabó, Montserrat, 1017
Sans Torrescassana, Josep Maria, 687
sant Celdoni, *280*
sant Ermengol, bisbe d'Urgell, *209*, *223*, *300*
sant Ermenter, *280*
sant Magí, *1080*
Sant Martí, Francesc de, *165*
sant Ot —bisbe de la Seu—, *202*, *210*
sant Pere Nolasc, *267*, *269*
sant Ramon Nonat, *269*, *270*, *283*, *1115*
santa Teresa d'Àvila, *1025*
Santacana —fotògraf—, *549*
Santacana, Leonardo, 440
Santacreu Grifell, Neus, 671
Santacreu, Pere, 983
Santacreu, Rosita, 680
Santaeulària, casa (Guissona), 973
Santaeulària Boncompte, Maria, 444
Santaeulària Boncompte, Plàcid, 444
Santaeulària Boncompte, Roser, 444
Santaeulària Boncompte, Teresa, 444
Santamaria, cal (Sedó), *716*
Santamaria, cal (Torà), *430*
Santamaria, Carme, 765
Santamaria, Paquita, 654
Santamaria, Ramon, 673
Santamaria, Rosa, 708
Santana, Manolo, *946*
Santcliment de Pignatelli, Gaietà Maria de —marquès de Rubí—, *120*, *121*
Santesmasses, Josep Maria, 870
Santesmasses, Ramon, 520
Santesmasses, Ricardo, 66, 930, 1066
Santesmasses Castells, Carme, 363, 878
Santesmasses Castells, Xavier, 878, 882
Santiago, José —Joselito—, 968
Santos (nen, de Sant Guim de Freixenet), 702
Santos i de San Pedro, Miguel —bisbe de Solsona—, *188*
Sapera, Montserrat, 260
Saportella, família dels, *51*, *54*, *56*
Sarrate, Agustí, 648
Sarrate, Armand, 921
Sarrate, Josep Maria, *895*, 951
Sarrate Corvinos, Àurea, 756
Sarri, Blai, 1062
Sarri, Conxita, 692
Sarri, Emilio, 826, 1030
Sarri, Fermín, 515
Sarri, Joan, 535
Sarri, Josep Maria, 571, 1046
Sarri, mossèn, 1139
Sarri, Paquita, 658
Sarri, Rosa, 886
Sarri, Teresa, 844
Sarri Sarri, Vicenç, 987, 1017
Sàrries, Francesc, 757
Sàrries, Manel, 648, 896
Sàrries, Ramon, 673
Sarró, Carme, 584
Satorra, Magdalena, 678
Satorras, Alexandre, *555*
Satorras, família, 4, 555
Satorras, Jaume, *555*
Satorras, Plàcid, *555*
Satorre, família dels, *58*
Savoia, cal (Guissona), *64*
Sebé, Cisco, 320
Secanell (nen, de Tarroja), 673
Secanell, Cisqueta, 584
Secanell, Elena, 708
Secanell, Enric, 766
Secanell, Maria, 584
Secanell, Mercè, 708, 715
Secanell, Ramona, 1057
Secanell, Vicent, 320
Segalà Marcet, Josep, *110*, *638*, *703*, 959, 1096
Segarra (noia, de la Guàrdia Lada), 984
Segarra, cal (les Oluges), *846*
Segarra, Isidre, 860
Segarra, Josep (la Guàrdia Lada), 1140
Segarra, Josep (Pallerols), 1030
Segarra, Maria, 893
Segarra, Miquel, 1063
Segarra, Teresina, 655
Segú Martín, 663
Seguès, Francesc, 712
Segués, Francisca, 708
Segués, Hermínia, 708
Segués, Jesús, 711
Segués, Josep Maria, 712
Segués, Paquita, 765
Segués Llobet, Mercè, 349, 876, 898
Segués Llobet, Pere, 916, 917
Segura (nena, de Cervera), 654
Segura, Antonieta, 655
Segura, Antonio, 907
Segura, Assumpció, *853*
Segura, Carme, 1057
Segura, Celestí, 574
Segura, Concepció, 719
Segura, Cristòfol, 474
Segura, Enric, 948
Segura, Francesc —mossèn—, 545
Segura, Francesc, 721, 1063
Segura, Jaume, 721
Segura, Joan (Sedó), 992, 1063
Segura, Josefa, 718, 719
Segura, Josep, 1046
Segura, Marcelino, 1020
Segura, Maria Teresa (Talavera), 489
Segura, Miquel, 716
Segura, Ramon (Granyena), 932
Segura, Ramon (Montpalau), 574
Segura, Ramon (Sedó), 948
Segura, Ramon (Sedó, de cal Patiràs), 716
Segura, Ramon (Sedó, de cal Sepo), 716
Segura, Teresa (Sedó), 720
Segura, Teresita (Tarroja), 1057
Segura Boncompte, Maria, 1017
Segura Estany, Ramon, 846
Segura Fitó, Mercè, 689
Segura Homs, Josep, 987
Segura Homs, Margarita, 1017
Segura Oliveras, Jaume, 802
Sellerés, cal (Riber), *948*
Sellerés, Flora, 539, 705
Sellerés, Montserrat, 718
Sellerés, Ramona (les Pallargues), 1018
Sellerés, Ramona (Sant Guim de la Plana), 705
Sellés, Josep, 950
Sellés, Madrona, 713
Sellés, Maria (Guissona), 1094
Sellés, Maria (Guissona), 315
Sellés, Mercè (Guissona), 1044
Sellés, Mercè (Tarroja), 1057
Sellés Solé, Ramon, 903, 904
Sendino, Juan —Arenero—, 968
Sendra, Jaume, 1030
Sendra, Josep Maria, 888, 1030
Sensat, Rosa, *555*
Seoane, Josep Manuel, 898
Sepo, cal (Sedó), *716*, *948*
Sepo, família (Sedó), *506*
Serafí, cal (Montoliu), *1143*
Serafina (Cervera), 346
Serarols, Roser, 349
Serè, cal (Granyena), *484*
Serentill, Margarita, 1018
Serés Gómez, Josep Claudi, *528*, 662, 1041
Serés Ubach, Josep Maria, *528*, 541
Serés Vilella, Josep, 541
Seró, Prudenci, *652*
Seroles, Josep, 670
Seroles, Margarida, 691
Seroles, Miquel, 670
Serra (home, de Cervera), 779
Serra (home, de Florejacs), 1106
Serra, Anita (Sant Guim de Freixenet), 1051, 1145
Serra, Anna (Sanaüja), 699
Serra, Antoni, 919
Serra, cal (les Pallargues), *1018*
Serra, Cèlia, 439, 625
Serra, Concepció, 699
Serra, Emili, *638*
Serra, Imma, 699
Serra, Jaume (Guissona), 983
Serra, Jaume (Pelagalls), 538
Serra, Joan, 930
Serra, Josefa, 708
Serra, Josep —mossèn—, 997
Serra, Josep (Sant Guim de Freixenet), 864, 885, 909
Serra, Josep Maria (Selvanera), 767
Serra, Josep Maria (Sisteró o Pelagalls), 935
Serra, Josepa, 358
Serra, Lolita, 1049
Serra, Manela, 702
Serra, Manolita, 1145
Serra, Marcos, 699
Serra, Maria Teresa, 704
Serra, Montserrat, 764
Serra, Pepito, 1051
Serra, Pere, 1103
Serra, Ramon "el Major", *144*
Serra, Ramon "el Vell", *144*, *145*
Serra, Ramon —mercader—, *32*, *556*
Serra, Rosa, 537

Serra, Rossend, 1034
Serra, Salvador, *1070*
Serra, Santi, 699
Serra, Sergi, 538
Serra, Teresa, 537
Serra, Xavier, 538
Serra Baliu, família, *358*
Serra Bosch, Pere, 1017
Serra Giribet, Joaquim, 577
Serra Lluch, Mercè, 363
Serra Nualart, Maria, 534
Serra Padrós, Joan, 810, 834
Serra Solé, Maria Dolors, 671
Serra Vilaró, Maria, 1017
Serradell, Antònia, 695
Serradell, Eugènia, 697
Serradell, Jaume, 1056
Serrano, Josep —prevere—, *652*
Serrano Montalvo, José Antonio, 814, 816, 817, 818, 819, 820, 822
Serrate, Paca, 607
Serres, Joan, 860
Servet, Miquel, *919*
Sescomes, família dels, *193*
Seto, Rosita, 349, 1105
Seuva, cal (Sanaüja), *863*, *1151*
Siano, cal (les Oluges), *687*, *846*
Sicart, Joan, 850
Sicília, Ferran de (vegeu Ferran II el Catòlic)
Sico, cal (Montpalau), *574*
Sicu, Carme, 704
Sierra, Josep Maria, 921
Signore (Cervera), 1040
Sila, ca la (Sant Guim de Freixenet), *638*
Sila, cal (Sanaüja), *988*
Siló, cal (la Prenyanosa), *718*
Silvente Carulla, Montserrat, 534
Silvestre, Melitón, 847
Simon, Anna, 678
Simon, Felip, 678
Simon, Mercedes, 678
Simon, Rosa, 678
Simonet, cal (Guspí), *708*, *990*
Sinda, ca la (Sanaüja), *641*
Sinén, cal (Massoteres), *680*, *682*
Sinentó, cal (Biosca), *1100*
Sinyó, cal (Torrefeta), *1062*
Sió de cal Cluques, 641
Sion de cal Morros, *846*
Sirera (germà de la Sefita), 108
Sirera, Sefita, 108
Sisat, Montserrat, 437
Sisquella, Antoni, 580
Sisquella, Josep Maria, 580
Sisquella, Montserrat, 540, *542*
Sisquella, Ramon, 363
Sisquella, Ramona, 715
Sisquella, Remei, 358
Sisquella Bonet, Rosa / Rosita, 358, 360
Sisquella Puig, Mercè, 479
So, família dels, *120*
Sobrevila, Pepita, 646
Sobrevila Artigues, Mariano, 787, 789
Sociats, Agnès, 713
Sociats, Carme, 1057
Sociats, Dolors, 1015
Sociats, Josep, 1015
Sociats, Sisco, 1057
Sociats, Valentí, 1015
Sofia de cal Marsal, 1018
Solà, Albert, 658
Solà, Alejandro, 1057
Solà, Antònia, 713, 1057
Solà, Antonio, 1139
Solà, Francesc, 1018
Solà, Joan, 1109
Solà, Josep, 721
Solà, Lluís, 1057
Solà, Maria, 1018
Solà, Marieta, 1018
Solà, Rafel, 1057
Solà, Ramon, 1057
Solà, Ramona (Sant Ramon), 708
Solà, Ramona (Tarroja), 584
Solà, Rita, 708
Solà, Ton, 1139
Solà, Xavier, 1018
Solà Creus, Jaume, 947, 717, 949
Solans, Maria Dolors, 699
Soldat, cal (Sedó), *720*
Soldevila, Francisco —mossèn—, 932
Soldevila Duch, Pepeta, 756
Solé (home, de Selvanera), 749
Solé, sr. —l'Americano—, 1114
Solé —impressor—, 554
Solé, Anna Maria, 611
Solé, Antonio (Guissona), 673
Solé, Antonio —Tonet de les Magines—, 734, 976, 1103
Solé, Assumpció, 702
Solé, cal (Comabella), 989
Solé, cal (les Oluges), *462*, *687*, *846*
Solé, cal (Sanaüja), *863*
Solé, Carme, 658
Solé, Concepció, 1018
Solé, Dolores (Sant Guim de la Plana), 705
Solé, Dolors (Sedó), 720
Solé, Domingo, 115, 989
Solé, Elvira (Cervera), 654
Solé, Elvira (Sant Guim de Freixenet), 1024
Solé, família, *470*
Solé, Gil, 931
Solé, Jaume (Guissona), 394
Solé, Jaume (Guissona), 1093
Solé, Jaume (Sedó), 506, 721, 1063
Solé, Joan (Cervera), 660
Solé, Joan (el Llor), 450
Solé, Joan (Portell), 1053
Solé, Josefina, 764
Solé, Josep (el Canós), 1014
Solé, Josep (Ivorra), 678
Solé, Josep (Ivorra), 1139
Solé, Josep Maria (Massoteres), 682
Solé, Laura, 489
Solé, Lluís, 969
Solé, Lola, 750, 798
Solé, Magda (Cervera), 657
Solé, Magdalena (les Pallargues), 1018
Solé, Maria (la Cardosa), 552
Solé, Maria (Massoteres), 680
Solé, Maria (Sanaüja), 695
Solé, Maria (Torà), 445
Solé, Maria Àngels, 699
Solé, Maria Antònia, 658
Solé, Mercedes, 596
Solé, Miquel, 1014, 1015
Solé, Montse, 1057
Solé, Paquita, 349
Solé, Pau, 490
Solé, Pilar, 699
Solé, Providència, 552
Solé, Quico, 532, 1052
Solé, Rafel, 648
Solé, Ramon (Guissona), 1138
Solé, Ramon (Guissona), 930
Solé, Ramon (Sant Guim de la Plana), 539
Solé, Ramon (Talavera), 489, 1152
Solé, Rosa (la Cardosa), 552
Solé, Rosa (Tarroja), 1057
Solé, Rossend, 882, 931
Solé, Sebastià, 766, 1057
Solé, Teresina, 705
Solé Aldomà, Josep, 761
Solé Bartolí, Antònia, 687
Solé Bartolí, Carme (?), 687
Solé Bartolí, Mercè (?), 687
Solé Bartolí, Pepita, 687
Solé Carulla, Francisco, 846
Solé Casanovas, Mateu, 687, 846
Solé Civit, Mateu, 85, 595
Solé Codina, Albino, 687
Solé Codina, Ramona, 687
Solé Farré, Francesca, 491
Solé Font, Carlos, 434
Solé Gumà, Jordi, 846
Solé Maimó, Antonio, 860
Solé Puig, Joan, 434
Solé Puig, Ramon (Guissona), 434
Solé Sampedro, Josep, 466, 595
Solé Sampedro, Mercè, 595
Soledat —llevadora—, 526
Soler, Joan, 945
Soler, Rosa, 713
Soler Ferrer, Tomàs, *147*
Soler Lamich, Anna, 606, 756
Solivella, Pilar, 523
Solsona, Antoni, 700
Solsona, cal (Riber), *127*
Solsona, Jaume —germà marista—, 677
Solsona, Isabel, 778
Solsona, Joan, 700, 862
Solsona, Pere, 834
Solsona Duran, Josep, 564
Sord, el (vegeu Ramon Niubó Sociats)
Soriano, Francesc, *158*
Sorribes (nen, de les Pallargues), 673
Sorribes, cal (Sedó), *716*
Sorribes, Ernest, 1015
Sorribes, Josep, 1014
Sorribes, Ramon, 699
Sorribes, Ramona (les Pallargues), 1018
Sorribes, Ramona (Sanaüja), 697
Sotera, Violet, 345
Soteres, Salvador, 896
Suau, Cisco, 1091
Suau, Isidro, 705
Suau, Lola, 705
Suau, Salvador, 705
Suau Grau, Quimet, 182
Subias, Llorenç, 976
Subirachs, Josep Maria, *743*
Subirana —aviador—, *967*
Subirana, Benito, 414
Subirana, Ermengol, 738, 1009
Subirana, Josefina, 904
Sucarrats, Jaume, 1038
Sucre, Josep Maria de, *743*
Sújar, Josep, 1041
Sújar, Pere, 1041
Sumalla, Ramon —mossèn—, 1009, 1072
Suñé, Francesc (Torà), 445
Suñé, Francesc (Torà), 969
Suñé, Ramon, 969
Súrio, Francesc, 580
Súrio Fonoll, Mercè, 1017
Surós, Santi, *743*
Surroca, Assumpció —monja—, 646

Tan, cal (Torà), *456*
Tàpia, Blasita, 524
Tapioles, Engracieta, 678
Tapioles, Lluís, 678
Tarafa (home, de Cervera), 440
Tardà, cal (Sanaüja), *641*, *863*, *1151*
Targuerí, Joan, 346
Tarrado, cal (Sanaüja), *1151*
Tarragó, José Alfonso, 952
Tarragó, Leandre, 839
Tarré, Jenaro, 658
Tàrrega, cal (Guissona), *437*
Tarrelló (home, d'Ivorra), 1139
Tarrés, Concepció, 704
Tarrés, Maria Teresa, 704
Tarrés, Salvador, 711
Tarroja, Jaume, *146*
Tarruell, Eugeni, 658
Tarruell, Miquel, 648
Tarruell Ubach, família, 410
Tarruell Ubach, Joan, 541
Tarruell Ubach, Josep Maria, 541
Tarruella, Antònia, 708
Tarruella, Asunción, 708
Tarruella, Emili, 1043
Tarruella, Francesc (Torà), 416
Tarruella, Francisco (Guissona), 363
Tarruella, Immaculada, 990
Tarruella, Joan (Cervera), 648
Tarruella, Joan (Sant Guim de Freixenet), 702
Tarruella, Joan (Santa Fe), 487
Tarruella, Josep, 998
Tarruella, Magí, 1077
Tarruella, fill de Magí, 1077
Tarruella, Maria (Guspí), 708
Tarruella, Maria (Sant Ramon), 708
Tarruella, Maria Rosa, 990

Tarruella, Ramon (Ferran), 998
Tarruella, Ramon (Guspí), 990
Tarruella, Ramon (les Oluges), 846
Tarruella, Ramon (Sant Ramon), 711
Tarruella, Ramon (Sant Ramon), 712
Tarruella, Ramon (Torà), 945
Tarruella, Rosa, 708
Tarruella, Sebastià, 1047
Tarruella, Teresa (Guspí), 990
Tarruella, Teresa (Sant Ramon), 708
Tarruella, Xavier, 648
Tarruella Balcells, Antonio, 846
Tarruella Balcells, Ramon, 846
Tarruella Capdevila, Felip, 761
Tarruella Capdevila, Josep, 846
Tarruella de cal Racó, 847
Tarruella Franquesa, Antonio, 687, 846
Tarruella Jounou, Dolors, 761
Tarruella Ponsa, Manel, 846
Tarruella Pont, Ramon, 546
Tarruella Rius, Ramon, 846
Tarruella Segura, Carme, 987
Tarruella Segura, Josep, 689
Tarruella Segura, Mercè, 689
Tarruella Vilaró, Felip, 846
Tarsà, Mercedes, 654, 655, 656
Tàsies, sr. —mestre—, 1018
Tàsies, Antònia, 705
Tasies, cal (Guissona), *859*
Tàsies, Dorotea, 989
Tàsies, Francisco, 580
Tàsies, Josep, 989
Tàsies, Maria, 705
Tàsies, Ramon, 896
Tàsies, Rossend, 711
Tàsies, Vicenç, 705
Tato, cal (la Morana), *473*, *517*
Taulé, cal (Cervera), *24*
Tedeschini, cardenal, *999*
Teixé (noi, de Cervera), 647
Teixé (noi, de Cervera), 647
Teixé, Isidre, 574
Teixé Codina, Jaume, 687
Teixé Cortadelles, Jaume, 846
Teixidó, cal (Sant Guim de la Plana), *705*
Teixidor, Dorotea, 345
Teixidor, Joan, 345
Teixidor, Maria, 345
Teixidor, Tòfol, 345
Tejano, el (vegeu Josep Freixes)
Tella, cal (Castellnou d'Oluges), *4*, *490*, *555*
Tella, cal (Tarroja), *275*
Tella, Carme, 658
Tella, Montse, 349
Tella, Pepe, 440
Tella Barrachina, Carme, 876
Tella Pont, Josep, 659
Tellosa, mossèn, *198*
Tena Forns, Joan, 822
Tenebres, Jaumet, 1077
Teresa (Granyanella), 669
Teresa de cal Calamando, 641
Teresa de cal Manco, 669
Teresa de cal Renegat, 641
Teresa de cal Tardà, 641
Tereseta de ca l'Hostal, 718
Tereseta de cal Garseta, 641
Tereseta de cal Gueles, 641
Tereseta de cal Magí, 1055
Térmens, Maria Àngels, 1116
Térmens, Ramon (Bellmunt), 1083
Térmens, Ramon (Cervera), 754, 1102
Térmens, Rosa Maria, 1116
Térmens, Tomàs, 709
Térmens Bosch, Josep, 423
Termes Cortadelles, Concepció, 628
Termes, Josep, 409
Terrado, Magdalena, 475
Tharrats, J. J., *743*
Ticó, Mercè, 708
Ticó, Teresa, 708
Tirolet, cal (Sanaüja), *861*
Toietes de ca l'Oaire, 641
Toldrà, Josep, 648
Toldrà, Ramon, 662
Toldrà, Salvador, 673
Tolosa, Dolors, 680
Tolosa, Felícia, 679
Tolosa, Fernando, 679
Tolosa, Francisca, 679
Tolosa, Maria, 679
Tolosa, Nieves, 680
Tolosa, Ramon, 579
Tolosa Torradeflot, Filomena, 679
Tomàs (Guissona), 673
Tomàs, cal (Cervera), *726*
Tomàs, cal (Sedó), *716*
Tomàs, Claustre, 569
Tomàs, Joan, 711
Tomàs, Pere, 93, 844
Tomàs, Ramon, *274*
Tomàs, Salvador, 451
Tomàs Marc, Dorotea, 987, 1017
Tomàs Puig, Miquel, 689
Tomaset, cal (Hostafrancs), *718*
Tomasset, cal (les Oluges), *466*, *687*, *761*, *846*
Tomeu, cal (Palou), *550*
Ton (de la masia Codina), 667
Ton (masover de cal Vidal), 574
Ton de cal Cirera, 669
Ton, cal (Granyanella), *669*
Ton, cal (les Oluges), *846*
Tona, ca la (les Oluges), *761*, *846*
Tonet de cal Fontanet, 452
Tonet de la Trudis (vegeu Antoni Corbella)
Tonet de les Magines (vegeu Antonio Solé)
Torelló, cal (Torà), 282, *371*
Torné —arquitecte—, *230*
Torné, Francisca, 615
Torné, Francisco, 673, 675
Torné, Joan (Guissona), 673, 929
Torné, Joan (Sant Ramon), 711
Torné, Josep, 778
Torné, Josep, 885
Torné, Miquel (Cervera), 916
Torné, Miquel (Guissona), *1005*, *1009*
Torné, Ramon (Gàver), 1130
Torné, Ramon (Sant Ramon), 711
Torné, Rosendo, 1052
Torra, Àngel, 1034
Torra, Antoni, 699
Torra, Conrad, 709
Torra, Francesc, 700
Torra, Frederic, 700
Torra, Joan, 1083
Torra, Josep (Freixenet), 1049
Torra, Josep (Lloberola), 1034
Torra, Josep (Massoteres), 1012
Torra, Marcel·lí, 1034
Torra, Pere, 1034
Torra, Ramon (Bellmunt), 709
Torra, Ramon (Freixenet), 1049
Torra, Ramon (Lloberola), 1034
Torra, Ramon (Sanaüja), 453
Torra, Rossend, 1034
Torra Bossa, Maria, 683
Torra Bossa, Ramon, 683
Torradeflot Pintor, Miquel, 749
Torradeflot Prat, Rosa, 679
Torradeflot Prat, Victòria, 679
Torrades, Fernando, 998
Torrades, Joan, 998
Torrades, Josep, 414
Torrades, Ramon, 1053
Torrades, Senén, 711
Torre Añel, José de la, 734
Torre de Santo Domingo, duc de la, 808
Torrens, Antònia, 693, 844, 886
Torrens, Isidre, 571
Torrens, Joan, 571
Torrent, Isidre, 1046
Torrent, Joana, 697
Torrents, Anton (Guissona), 1066
Torrents, Antoni (Selvanera), 517
Torrents, Josep Maria, 658
Torres, Antoni (el Canós), 1014
Torres, Antonio (Torà), 944
Torres, cal (Talteüll), *681*, *683*
Torres, Jaume (Granyena), 670
Torres, Jaume (Guissona), 878
Torres, Jaume (Torà), 969
Torres, Josep, 1066
Torres, Manolo, 931
Torres, Ramon, 523
Torres Boleda, Carme, 1040
Torrescasana, Josep, 711
Torrescasana, Quimeta, 654, 655
Torroella, Maria, 989
Torroja, Agnès de, *271*
Torroja, família dels, *271*
Torroja Miret, Antonio, *177*, *662*, 665, *736*, 824
Tort, Joan, 601
Tort Coberó, família, 601
Tosal, Anna Maria, 874, 1105
Tosal, família, *14*
Tosal, Maria Dolors, 349, 874, 898, 1105
Tosquella, Josep, 658
Tous, Joan, 888, 1030
Tous, Josep, 1020
Traus, Andreu, 1020
Travé, Ramon —mossèn—, 1027
Trepat, cal (Guissona), *64*
Trescents, cal (Hostafrancs), *716*
Trescents, Tomàs, 806, 1093
Trescents Llanes, Ramon, 363
Trescents Mingot, Josep, 621, 883, 929, 1106
Trescents Toldrà, Eugènia, 362
Tresens, Jaume (Guissona), 1138
Tresens, Jaume (Guissona), 903
Tresens, Josep, 883, 929, 983
Tresens, Tomàs, 983
Tressens, Joan, 580
Tresserra, Anton —mossèn—, 961
Tribo, cal (Cervera), *460*, *461*
Trilla, Àngel, *706*
Trilla, Benet, 686
Trilla, Carme (Tordera), *196*
Trilla, Carmen (Massoteres), 679
Trilla, Emili, 1015
Trilla, Flora, 686
Trilla, Hermenegild, 1015
Trilla, Jaume, 647
Trilla, Joan (el Canós), 1015
Trilla, Joan (Tarroja), 1057
Trilla, Joan Josep, 658
Trilla, Joaquim, 1014, 1015
Trilla, Josep (la Guàrdia Lada), 848
Trilla, Josep Maria (Cervera), 440
Trilla, Josep Maria (la Guàrdia Lada), 1140
Trilla, Lluís, 1057
Trilla, Maria (Cervera), 797
Trilla, Maria (Cervera), 978
Trilla, Maribel, 658
Trilla, Pau, 1015
Trilla, Ramon (el Canós), 1015
Trilla, Ramon (el Canós), 1015
Trilla, Ramon (Cervera), 921
Trilla, Ramon (la Guàrdia Lada), 860
Trilla, Ramon (les Pallargues), 545
Trilla, Rosa, 658
Trilla, Teresina, 1015
Trilla Bacardit, Josep, 804
Trilla Oromí, Mariano, 734
Trilla Ramon, Alejandro, 564
Trilla Ramon, Antonio, 564, 736
Tristany, Lluïsa, 1139
Trull, cal (Civit), *644*
Trull, Roser, 764
Trullàs, cal (Guissona), *859*
Trullols, Cisco, 1056
Trullols, Daniel, 941, 1056
Trullols, Francesc, 866
Trullols, Josefina, 798
Trullols, Julián, 941, 1152
Trullols Bargués, Maria, 1017
Trullols Morera, Magí, 581
Trullols Morera, Teresina, 581
Trullols Valls, Josep, 1103
Tugues, Domingo, 983
Tugues, Maria, 358
Tugues, Ramon, 673
Tugues, Salvador, 721
Tureta, cal (Guissona), 479

Turull, Antoni (Cervera), 648
Turull, Antonio (Montpalau), 691
Turull, cal (Montpalau), *574*
Turull, Carme, 607
Turull, Emili, 1052
Turull, Isidre (Bellvei), 714
Turull, Isidre (Montpalau), 691
Turull, Isidre (Torrefeta), 950
Turull, Josep (Montpalau), 574, 691
Turull, Josepet (Montpalau), 574
Turull, Maria, 691
Turull, Max, 1105
Turull, Pere, 691
Turull, Salvador, 574
Turull, Teresa, 691
Turull, Ventura, 474
Turull Bargués, Ramon, 564, 612, 647, 659, 743, 754, *901*, *1036*, 1038
Turull-Varella, cal (Cervera), 1123
Turull Vicens, Ramon, 834
Tuset, Maria, 557
Txè, cal (Cervera), *482*, *491*

Ubach —Petanàs de Tordera—, 750
Ubach, Jaume, 847
Ubach, Joan, *925*
Ubach, Josep (Massoteres), 1043
Ubach, Josep Maria (Massoteres), 1043
Ubach, Josep Maria (Rubinat), 822
Ubach, Pilar, 797
Ubach, Quima, 694
Ubach, Salvador, 1043
Ubach Batlle, Antoni, 529
Ubach Grioles, Pilar, 1103
Ubach Miserachs, Teodor —el Grioles—, 804, 1103, 1146, 1147
Ubach Regué, Carme, 529
Ubach Regué, Maria, 529, 541
Ubach Regué, Ramon, 529
Ubach Regué, Rosa / Roseta, 529, 541
Ubach Regué, Teresa, 529
Urbea, Antoni, 946
Urgell, comtes d', *3*, *73*
Uroz, Isabel, 658
Urpí, Pere, 574, 691
Urrea Montull, Ángeles, 672

Valdivia, Francisco, 532
Valentí, cal (Selvanera), *517*
Valentines, Jaume, 670
Valeri, cal (les Oluges), *687*, *846*
Valeri, cal (Tarroja), *584*
Vall, Agustina, 345, 346
Vall, Conxita, 713
Vall, Joan, *919*
Vall, Montse (Cervera), 658
Vall, Montserrat (Castellnou d'Oluges), 557
Vall Marsà, Josep, *426*, 829
Valldaura, abadessa de, *108*
Vallejo, José, 684
Vallés, Antoni (Cervera), 892
Vallés, Antonio (Cervera), 777, 1102, 1103
Vallès, cal (Pallerols), *1030*
Vallès, Francesc (Pallerols), 888
Vallès, Francesc (Sant Antolí i Vilanova), 907
Vallès, Imma, 1111
Vallès, Jaume, 888, 1030
Vallés, Joan, 660
Vallès, Maria Dolors, 1052, 1145
Vallès, Montserrat, 694
Vallés, Paquita, 995
Vallés, Ramon (Cervera), 660
Vallès, Ramon (la Morana), 475
Vallès, Salvador (Sant Antolí i Vilanova), 1111
Vallès, Salvador (Sant Antolí i Vilanova), 571
Vallet, Francesc de Paula (pare jesuïta), *996*
Vall-llebrera, Pere de, *136*
Valls (home, de Guissona), 363
Valls, Antònia (Guissona), 1044
Valls, Antònia (Mont-roig), 572
Valls, cal (Sanaüja), *863*
Valls, Carme, 572
Valls, Dolors, 572
Valls, Jaume, 537
Valls, Josep (la Guàrdia Lada), 1140
Valls, Josep (Sanaüja), 700
Valls, Josep (Torà), 944, 1075
Valls, Manel, 910
Valls, Mercedes, 655
Valls Creus, Joan, 860
Valls Majà, Ramon, 1116
Valls Mingot, Jaume, 594
Valls Pallerola, Ramon, 1116
Valverde, Maria Isabel, 658
Valverde, Pere, 876
Vaqué, cal (Guissona), *62*, *65*, *318*
Veciana, Antonio, 942
Veciana, cal (Cervera), *31*
Veciana i Llarí, Josep Maria de, *31*
Vega, cal (Cervera), *27*, *28*, *29*, *397*, 899
Vega, família dels, *85*
Vega i de Copons, Antoni de, *27*
Vega i de Sentmenat, Josep de, *260*
Velasco Atienza, Alejandro, 466
Vendrell, Antònia, 708
Vendrell, Carme, 765
Vendrell, Gaspar, 1053
Vendrell, Manel, 1053
Vendrell, Pau, 711
Vendrell, Pere (Portell), 642
Vendrell, Pere (Portell), 765
Vendrell, Ramon (Cervera), 658
Vendrell, Ramon (Portell), 1053
Vendrell, Ramon (Portell), 1053
Vendrell Tarruella, Pere, 1139
Vendrell Vives, Gaspar, 1029
Venque, Joan, 1034
Venque, Josep, 1034
Venteo, Mariana, 658
Ventureta, cal (Talavera), *850*
Venturoso, cal (Cervera), *21*
Verdaguer, Cinto —mossèn—, *649*
Verdés, Antoni, 940
Verdés, Encarnació, 708
Verdés, Felip, 1053
Verdés, Josep (Portell), 1053
Verdés, Josep (Viver), 991
Verdés, Josep Maria (Gàver), 1130
Verdés, Josep Maria (Sant Guim de la Plana), 705
Verdés, Leonor, 713, 1057
Verdés, Leovigildo, 705
Verdés, Mercè, 539
Verdés, Montserrat (Sant Guim de la Plana), 539
Verdés, Montserrat (Sant Guim de la Plana), 705
Verdés, Pilar, 705
Verdés, Ramon (Portell), 414, 1053
Verdés, Ramon Maria (Tarroja), 766, 1057
Verdés, Rosa, 708
Verdés Cera, Ramon, 930
Verdés Guitart, Antonio, 683
Verdés Guitart, Francisco, 683
Verdés Pons, Mercè, 330
Vergés, Antoni, 1014
Vergés, Isidre, 1014
Vergós, família dels, *50*, *129*, *292*, *293*
Vergós, Jaume, *293*
Vert, J. (home, de Cervera), 913
Vetes i Fils, cal (Cervera), *791*
Vicari, cal (Guspí), *990*
Vicenç (de cal Vicenç de Montpalau), 574
Vicenç, cal (les Oluges), *846*
Vicenç, cal (Montpalau), *574*
Vicenta (la Curullada), 668
Vich, Francesc, *265*
Victòria —campana—, *266*
Vidal (?) (nena, de Sant Ramon), 708
Vidal, Amadeo, *352*, *355*
Vidal, Anton —mossèn—, 537, 796, 1072
Vidal, Antoni (Sant Ramon), 711
Vidal, Antoni (Torrefeta), 950
Vidal, Antònia (Cervera), 656
Vidal, Antònia (Cervera), 978
Vidal, Antonio (Cervera), *352*
Vidal, cal (Massoteres), *682*
Vidal, cal (Montpalau), *574*
Vidal, cal (Torrefeta), *1062*
Vidal, Calamanda, 692, 694
Vidal, Carme, 680
Vidal, Dolors, 756
Vidal, Edmundo, *352*
Vidal, família, *95*
Vidal, Felip, 950
Vidal, Francesc d'Assís —bisbe de Solsona—, *853*
Vidal, Francesc, 647, *925*
Vidal, germans, *352*
Vidal, Joan, 1043
Vidal, Josep (Guissona), 315
Vidal, Josep (Torrefeta), 1062
Vidal, Josep Maria (Sant Guim de Freixenet), 1052
Vidal, Juan, 680
Vidal, Manuel, 574
Vidal, Maria Carmé, 623
Vidal, Mercedes, 679
Vidal, Miquel (Cervera), 648
Vidal, Miquel (Massoteres), 1043
Vidal, Miquel (Massoteres), 682
Vidal, Miquel (Montpalau), 574
Vidal, Miquel (Torrefeta), 1062
Vidal, Miquel (Torrefeta), 950
Vidal, Miquel, *221*
Vidal, Pedro, 680
Vidal, Ramon (la Guàrdia Lada), 860
Vidal, Roser, 678
Vidal, Rosita, 800
Vidal, Salvador, 940
Vidal, Sebastià (la Guàrdia Lada), 860
Vidal, Sebastià (Torrefeta), 1062
Vidal Casanoves, Antònia, 598
Vidal Clarimon, Josep Maria —Vidal de l'Estació—, 324
Vidal Codina, 796
Vidal Cuadras, Anna, 613, 978, 1108
Vidal de l'Estació (vegeu Josep Maria Vidal Clarimon)
Vidal de Montpalau (vegeu Ramon Vidal Trull)
Vidal i Gomà, Francesc, *266*, *762*
Vidal Prats, Pepe, 754, 1103
Vidal Rialp, Hilari, 987
Vidal Segura, Miquel, 689
Vidal Segura, Ramona, 689, 987
Vidal Trull, Ramon —Vidal de Montpalau—, *95*, *180*, *185*, *406*, 409, *422*, 425, 691, *829*
Vidrier, cal (Sanaüja), *103*, *861*, *988*
Viella, mestre de —pintor—, *223*
Vilà, cal (Ferran), 998
Vilà, Conxita, 708
Vila, Florentina, 1116
Vila, Francesc (Sedó o Riber), 1063
Vila, Francisco (Santa Fe), 471
Vila, Inés, 655
Vila, Isidre, 1062
Vila, Joan (Cervera), 658
Vila, Joan (Cervera), 896
Vila, Joan (Sanaüja), 699
Vila, Joan (Torrefeta), 1062
Vilà, Joan, 946
Vila, Josep (Guissona), 931
Vila, Josep (les Pallargues), 1018
Vilà, Maria Dolors, 704
Vila, Maria Dolors, 875, 876, 898, 901
Vila, Mercè, 552
Vilà, Miquel, 779, 1103
Vila, Nuri, 713
Vila, Pere, 721
Vila, Ramona, 720
Vila, Rosa Maria, 538
Vila, Roser (Cervera), 654, 655
Vilà, Roser (Torà), 416
Vila, Salvador, 538
Vila, Trinitat, 1105
Vila, Victòria, 623
Vila Cinca, Ramon, 846
Vila d'Oliva, 349
Vila Eroles, Concepció, 987
Vila Eroles, Ramona, 987, 1017
Vila Marquilles, 349
Viladrich, Dominica, 1018
Viladrich, Isabel, 699
Viladrich, Josep, 699

Viladrich, Miquel (Sanaüja), 937
Viladrich, Miquel (Sanaüja, de cal Viladrich), 1151
Viladrosa, cal (Talteüll), 682
Viladrosa, Joan, 682
Viladrosa, Josefina, 681
Viladrosa, Ramon, 1034
Vilaginés, Erondina, 699
Vilagut, Jaume, 943
Vilagut, Ramon, 942
Vilagut, Trinitat —mossèn—, 723
Vilalba i Meca d'Oluja, Ignasi de, *95*
Vilallonga, família dels, *49, 51, 56, 117, 189, 292*
Vilalta, cal (Cervera), *791*
Vilalta, família, *482, 491, 492, 494*
Vilalta, Josep, 700
Vilalta, Mercedes, 654, 656
Vilalta, Ramon, 897
Vilalta, Ramona, 778
Vilalta Arau, Maria Dolors, 995
Vilalta Esteva, Lluïsa, 756
Vilalta Esteva, Maria Teresa, 756
Vilalta Farré, Maria del Carme, 978, 995
Vilalta Pont, Mercè, 756
Vilamajor, Josep —mossèn—, *275*
Vilamosa, Agustina, 695
Vilamú, família, *373, 946*
Vilamú, Josep, 906, 928
Vilamú, Ramon, 945
Vilamú, Teresa, 706
Vilanova, Amèlia, 654, 655
Vilanova, Ester, 655
Vilanova, Francisco, 915, 955
Vilanova, Pepe, 841, 1102
Vilanova Baldellou, Antonio, 1103
Vilanova Baldellou, Paquito, 997
Vilapensí, Josep Maria, 697
Vilapensí, Maria Dolors, 697
Vilapensí, Ramon, 700
Vilaplana, Antònia, 708, 990
Vilaplana, Antonio, 690
Vilaplana, cal (les Oluges), *761, 846*
Vilaplana, cal (Montpalau), *574*
Vilaplana, Calamanda, 690
Vilaplana, Carles, 946
Vilaplana, Celestino, 1028
Vilaplana, família, *474*
Vilaplana, Florinda, 708
Vilaplana, Jaume, 991
Vilaplana, Joan (Montpalau), 474, 691
Vilaplana, Joan (Torà), 946
Vilaplana, Josep Maria (Cervera), 647
Vilaplana, Josep Maria (Montpalau), 574, 691
Vilaplana, Josep Maria (Santa Fe), 633
Vilaplana, Margarida, 691
Vilaplana, Ramon (Sant Guim de la Plana), 597
Vilaplana, Ramon (Selvanera), 767
Vilaplana, Roser, 691
Vilaplana Susagna, Magí, 455
Vilaprinyó, Josep, 945
Vilapriñó, Cinto, 1139
Vilapriñó, Ramon, 1139
Vilar, Bernat, *289*
Vilar, Francesc, *289*
Vilardell, Jaume —mossèn—, 869
Vilardell, Ramon —mossèn—, 930
Vilardosa, Josep, 1063
Vilardosa, Josep, 721
Vilardosa, Maria Teresa, 704
Vilardosa, Remei, 720
Vilaró, Àngel, 721
Vilaró, Antoni, 716
Vilaró, Carme, *759*
Vilaró, Emili, 1063
Vilaró, Enriqueta, 532
Vilaró, Francesca, 719
Vilaró, Francisco, 682, 1043
Vilaró, Isidre, 699
Vilaró, Josep (Sedó), 716
Vilaró, Josep (Sedó), 721
Vilaró, Maria Dolors, 704
Vilaró, Maria, 719
Vilaró, Miquel, 992
Vilaró, Natàlia, 719
Vilaró, Ramona (Sedó), 720
Vilaró, Ramona (Tarroja), 1057
Vilaró, Valeri, 1063
Vilaró Codina, Carme, 672
Vilaró Codina, Cristina, 672
Vilaró Tarruella, Hermínia, 687
Vilaró Tarruella, Pere, 846
Vilaró Vilaró, Joan, 761
Vilaseca, Assumpció, 537
Vilaseca, Eva, 537
Vilaseca, Josep Maria, 699
Vilaseca, Maria Teresa, 699
Vilaseca, Pere, 839
Vilaseca, Rosa, 708
Vilaseca, Víctor, 1018
Vilaseca i Ribera, Joaquim, *245*
Vilatovà, Jaume, 711
Vilatovà, Maria Dolors, 539
Vilatovà, Mercè, 708
Vilella, Concepció, 695, 697
Vilella, Isidre (Sanaüja), 699
Vilella, Isidro (Sanaüja), 861
Vilella, Jacinta, 697
Vilella, Jaume, 909
Vilella, Joan Baptista, 699
Vilella, Josep, 748
Vilella, Lola, 695
Vilella, Lola, 695
Vilella, Margarita, 704, 1052
Vilella, Marià, *549*
Vilella, Mariano, 861
Vilella, Miquel, 699
Vilella, Pepita, 695
Vilella, Presentació, 697
Vilella, Rosa (Sanaüja), 699
Vilella, Rosa (Sanaüja), 702
Vilella, Roseta, 1051
Vilella, Teresa, 260
Viles, Antoni, 517
Viles, cal (Selvanera), *551*
Viles, Montserrat, 551
Viles, Pere, *286*
Viles, Rosa, 551, 767
Viles, Roser, *551*
Viles, Salvador, 642
Villa, Ramón de, 663
Villapalma de Encalada, marquesa de —Pilar de Febrer i Sanllehy—, *301*
Villarroya, sra. de, 798
Villarroya, Dolors, 923
Villarroya, Gemma, 923
Villarroya, Josep Maria, 898
Villarroya Balcells, Enric, 951, 1103
Villarroya Balcells, Miquel, 440, 951, 1103
Villorbina, Dolors, 681
Villorbina, Ramon, 1043
Villorbina, Salvador, 569, 677
Villorbina, Trinitat, 1094
Villorbina Espinagosa, Maria Dolors, 671
Villorbina Giralt, Celestino, 683
Viudet, cal (Massoteres), *681*
Vives, sr., 1051
Vives, Amparo, 680
Vives, Anton (Massoteres), 526
Vives, Anton (Massoteres), 526, 682
Vives, Assumpció, 681
Vives, cal (Torrefeta), *1062*
Vives, Isabel, 900
Vives, J. (home, de Cervera), 804
Vives, Jaume, 1062
Vives, Joan, 712
Vives, Maria, 680
Vives, Maria Teresa, 625, 1094
Vives, Montserrat, 552
Vives, Pilar, 681
Vives, Ramona, 680
Vives, Rosa, 680
Vives, Salvador (Ferran), 711
Vives, Salvador (Ferran), 998
Vives, Tomàs, 1043
Vives, Trinitat, 535
Vives Balcells, Josep, 561
Vives Centelles, Francisco, 561
Vives Farrera, Jaume, 846
Vives Farrera, Josep Maria, 846
Vives Farrera, Maria Carme, 846
Vives García, Francisco, 846
Vives Gasull, Teresa, 550
Vives Quintà, Jaume, 846
Vives Quinta, Pepita, 846

Xalaux, cal (Sanaüja), *255*
Xamora, cal (Guissona), *363*
Xandri, Lourdes, 349
Xandri, Roser, 910
Xandri Pont, Josep, 588
Xel, cal (Sant Guim de Freixenet), *110*
Xera, cal (Massoteres), *680*
Xesc, cal (Biosca), *472*
Xitet, Maria, 346
Xivill, cal (Sedó), *716*
Xuclà —aviador—, *967*
Xuclà, cal (Cervera), 1078
Xuclà, Francesc, *852*
Xuclà Granell, Antoni, 734
Xuclà Riu, Antonio, *177*, 736, 743, 744, 759, 809, *813*, 815
Xuclà Riu, Ramon Maria, 564, 976
Xuriguera, cal (Lloberola), *334, 459*

Yago Planells, Joan, *347*

Zaldo, Carme, 699
Zaldo, Ramon, 879
Zamora Baños, José, 660
Zamora Samperfecto, Carmen, 671
Zamora Samperfecto, Dolors, 672
Zaporta, José —pare mercedari—, 1054
Zorrilla, Milagros, 362

Índex toponímic[1]

Àger, arxiprestat d', *257*

Agramunt, 40, *178*, *182*, *307*, *317*, *399*, *460*, *462*, *862*, *990*, *1103*

Aguda, l', *1*, *130*, 279, *283*, *287*, *328*, 1031

Alacant, *806*

Alguaire, *645*

Alt Urgell, *189*

Altadill, 105, *107*, *926*

Alta-riba, 47, *711*

Amèrica meridional, *31*

Amèrica, *323*

Ametlla de Segarra, l', 77, 226, *229*, 486, 544, 547, 685, 686

Amorós, 258

Amposta, *499*

Andorra, 940

Àngel, portal de l' (Guissona), *64*, *68*, 199, *200*, *201*, *438*, *450*

Anglaterra, *548*

Anglesola, *1141*

Anoia, *109*

Aragó, *213*, *667*, *790*, *827*

Aranyó, l', 86, 87, 89, *236*, *724*, *1015*

Argentina, *170*, *601*

Argilot, finca de l' (Guissona), 389

Artesa de Segre, *328*

Aurenetes, creu de les (Cervera), 181

Aveyron (França), *650*

Badajoz, *725*

Badalona, *742*

Bages, *100*, *251*

Baix, font de (Biosca), 2

Baix, portal de (Tarroja), 272

Balaguer, *742*, *790*

Banyuls de la Marenda, *646*

Barbacana, la (Cervera), *956*, *972*

Barcelona, *27*, *42*, *51*, *58*, *92*, *104*, *112*, *114*, *131*, *137*, *169*, *177*, *188*, *218*, *229*, *244*, *252*, *287*, *305*, *308*, *310*, *315*, *321*, *326*, *344*, *347*, *352*, 364, *365*, *422*, *443*, *559*, *560*, *567*, *664*, *748*, *824*, *832*, *845*, *917*, *924*, *967*, *972*, *999*

Basella, bassa de la (l'Ametlla), *77*

Basseta, la (els Hostalets), 635

Bata (Guinea), *576*

Belianes, *581*

Bellmunt de Segarra, 504, 709, 1083

Bellveí, 128, 497, 546, 643, *673*, 714, 715, 889

Berga, comtat de, *193*

Besalú, *253*

Bilbao, *344*

Biosca, 1, 2, 379, *417*, *472*, 602, 755, 1084, 1085, 1100, 1121, 1122

Biosca (municipi), 3, 135, 334, 459, 1034

Biosca, riera de, *1*, *2*

Bisbal, barri (Guissona), *1093*

Bisbal, portal (Guissona), 200

Bordell, riera del / torrent de, *94*, *118*

Bregós, riu, *2*

Breu, molí del (Cervera), *9*

Briançó, 91

Brufaganya, la (vegeu Sant Magí de la Brufaganya)

Brufaganya, font de la, *1079*

Burgos, *207*, *650*

Cabestany, 78, *227*, 455, 467, *1047*

Calaf, *327*, *365*, *581*, *885*

Calvari, camí del (Sanaüja), 1142

Campariols, els (Guissona), *478*

Camp-real, 224, 1141

Camps, masia del (Cervera), 468

Canós, el, 52, *88*, *689*, 724, *725*, 1014, 1015

Capcorral (Cervera), *7*, *174*

Capdevila, barri de / sector de / baixada de (Guissona), *199*, 569, 796, 982, 1071

Capdevila, tros del (les Oluges), *85*

Capell, partida de (Cervera), *43*

Capellades, *559*

Cardona, *271*, *280*, *283*

Cardona, comtat de / ducat de / vescomtat de, *73*, *234*

Cardosa, la, 134, 552

Carme, barri del (Cervera), *1064*

Carretera, bancal de la (les Oluges), 470

Casa, tros de la (les Oluges), 462

Cases de la Serra, les, 291

Castell, camí del (Sanaüja), 1142

Castell, tros del (Cervera), 460, 461

Castell de Santa Maria, el, 260

Castellfollit de Riubregós, *794*

Castellmeià, 129, 292, 293, *300*

Castellmeià, font de, *278*

Castellnou d'Oluges, 4, 5, 6, *44*, 133, 490, 555, 557, *667*, 994

Castelló de la Plana, *923*

Castri de Mediano (Castellmeià), *292*

Castrum Lauri (el Llor), *300*

Catalunya, *147*, *174*, *213*, *264*, *272*, *275*, *302*, *323*, *326*, *335*, *422*, *659*, *753*, *772*, *790*, *795*, *796*, *872*, *926*, *955*, *972*, *996*, *999*, *1129*, *1139*

Cellers, 280

Cercavins, riu, *82*, *101*

Cercavins, vall de, *80*

Cerdanya francesa, *876*

Cerdanyola, *760*

Cervera, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, *46*, *48*, 53, *67*, *70*, *73*, *78*, *86*, *95*, *99*, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, *188*, *194*, *196*, *230*, *236*, *237*, *244*, *255*, *263*, *274*, *275*, *277*, *278*, *284*, *301*, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, *314*, 316, *317*, *326*, 332, 333, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, *357*, 359, 376, 377, 378, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, *388*, 390, 391, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 414, 420, 421, 422, 423, 425, 426, 431, *432*, 433, 435, 440, *441*, *444*, 446, 447, 448, *453*, 460, 461, 464, 468, 477, 482, 491, 492, 494, 524, 525, 527, 528, 529, 541, 553, 554, 556, 558, 559, 564, *576*, 588, 589, 590, 591, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, *674*, *724*, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 750, 751, 752, 753, 754, 756, 757, 758, 759, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 797, 798, 803, 804, 805, 808, 809, 812, 813, 814, 815, 816, 817, *818*, 819, 820, 821, 823, 824, 825, 827, 828, 829, 830, *834*, 835, *837*, 838, 839, 840, 841, 843, 845, *846*, 851, 852, 853, 854, 855, 858, 873, 874, 875, 876, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 964, 966, 971, 972, 974, 975, 976, 977, 978, *993*, 995, 996, 997, 999, 1000, *1003*, 1035, 1036, 1037, 1038, 1039, 1040, 1041, *1061*, 1064, 1065, 1067, *1070*, 1076, 1077, 1078, 1079, 1080, 1086, 1087, 1089, 1090, 1091, 1092, 1101, 1102, 1103, 1104, 1105, 1108, *1120*, 1123, 1124, 1126, 1127, 1128, 1129, 1131, 1132, 1133, 1134, 1146, 1147, 1148, 1149

Cervera (municipi), 4, 5, 6, 44, 45, 46, 48, 133, 134, 187, 188, 490, 552, 555, 557, 561, 667, 994

Cervera, camí vell de (Tarroja), 274

Charcas, *31*

Cirera, la (Riber), 948

Civils, giravolt dels (Cervera), 10, 956

Civit, 118, 644, 764

Claret, 121, 520, 867

Closa, la (Guissona), 392

Comabella, 115, *705*, 989

Comalada, freixeda de la (Malgrat), 555

Comalats, els, *78*, *79*, *101*

Comtals, els (els Condals), 187

Concabella, 235, 239, *245*, *673*, 688, 689, *718*, *841*, *935*, 987, 1017, *1062*

Condals, els, 187

Conesa, *321*

Crispí, vinya del (la Morana), 475

Cruïllada, sa (la Curullada), *53*

Cuba, *230*, *559*

Cubells, *794*

Cuenca, *466*

Curullada, la, 51, 52, 53, 189, 194, *196*, *268*, *611*, *660*, 668, *997*, 1002

1. Aquest índex inclou tots els noms de lloc que són citats en el text. Hi apareixen: poblacions, municipis, comarques, províncies, comunitats autònomes, països, continents, comtats, bisbats, arxiprestats, barris, partides, rius, rieres, torrents, ponts, basses, estanys, camins, eres, serres, turons, valls, creus, portals, masos, finques i qualsevol altre nom de lloc que figuri al peu de les fotografies. També s'ha inclòs, en cursiva, algun nom antic de població, amb la forma actual entre parèntesi.

Indiquem els noms oficials de les poblacions (p.e.: "Tarroja de Segarra"), que és com apareixen en els textos a l'encapçalament de la fotografia corresponent. En els altres índexs indiquem la denominació habitual, com seria, en l'exemple posat, "Tarroja".

Els números de foto apareixen en cursiva quan el lloc en qüestió és citat en el text però no apareix a la imatge. (R.M.R.C.)

Dalt, barri de (Sant Guim de Freixenet), 640, *1096*
Dalt, portal de (Tarroja), 271
Dalt, portal de (Torrefeta), 304
Diable, pont del (Martorell), *253*
Ebre, riu, *790*
Ebre, terres de l', *1129*
Eres, camí de les (Guissona), *481*
Espanya, *264*, *323*, *326*, *772*, *926*, *924*
Espluga de Francolí, l', *263*
Estació de Sant Guim, barri de l' (Sant Guim de Freixenet), *114*
Estany, font de l' (Guissona), *214*, 216, *393*, *513*, 1069
Estaràs, 49, *81*, *108*, 615, *711*
Estaràs (municipi), 47, 50, 190, 191, 193, 495, 562, 616, 818, 998, 1130
Fàtima (Portugal), *118*, *997*, *1001*, *1002*, *1006*, *1007*, *1014*, *1020*, *1030*, *1033*, *1121*, *1122*, *1139*, *1144*, *1145*
Feixetes, camí de (Ivorra), *678*
Ferran, *117*, 562, 616, *708*, *711*, 998, *1053*
Ferro, font de (Sanaüja), 641, 849
Ferro, pont de (Torà), 123, 124, 126
Figuerola, *281*
Figuerosa, la, *1015*
Firal (Cervera), *29*
Florejacs, 294, *303*, *437*, 585, *949*, *1106*
Fluvià (Guissona), 213, *214*
Fluvià, barri de (Guissona), *1093*
Fluvià, portal de (Guissona), *200*
Fonolleres, 57, 58
Font, barri de la (Guissona), *1093*
Font, portal de la (Guissona), *68*, 199, *200*
Fontanet, 281, *287*
Fontcaldes, torrent de (Tarroja), *278*
Fonteta, la (Guissona), 318, 395
Font-romeu, 876
Fonts Caldes, torrent de (Tarroja), *278*
Forques, les (Cervera), 13, 43, 603, *1003*
Fossar, el (Cervera), *138*
Fossar, creu del (Torrefeta), 302
Framenors, quarter de (Cervera), *10*
França, *382*, *646*, *650*, *730*
Freixenet de Segarra, *50*, *105*, 106, *107*, *259*, *261*, 577, 701, *926*, 1049, *1078*
Fuliola, la, *948*

Gàver, *105*, 495, 1130
Ginesta, la (Cervera), *590*, *925*
Girona, 923
Gra, *198*, 295, 296, 535, *716*, 1110
Gramuntell, *231*, *961*, 1020, 1047
Granell, barranc de (Biosca), *1*
Granollers de Segarra, 546
Granyanella, 195, *306*, 618, 669, 847, 1001, 1003, 1088
Granyanella (municipi), 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 189, 192, 194, 196, 592, 593, 668, 1002
Granyena de Segarra, 59, 60, 197, 484, 507, 516, 560, *648*, 670, 802, 932, 1004
Grau, molí del (Cervera), *344*, 477, 1104
Gualter, *578*
Guarda-si-venes, 617, *949*
Guarda-si-veniunt (Guarda-si-venes), *617*
Guàrdia, serra de la, *79*, *225*
Guàrdia Lada, la, 79, 225, 227, 228, 848, 860, *948*, 984, *1047*, 1140
Guimerà, *265*, *846*
Guinea, *356*, *576*, *784*
Guissona, *45*, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, *75*, *132*, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, *247*, *256*, *295*, *296*, *307*, 314, 315, 317, 318, *350*, 357, 358, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, *372*, *381*, 388, 389, 392, 393, 394, 395, 411, *422*, 424, 427, 428, 429, 432, 434, 436, 437, 438, 439, 442, 444, *447*, 449, 450, 451, *473*, 478, 479, 480, 481, 493, 498, 499, 500, 501, 513, *535*, *537* 540, 542, 563, 565, 566, 567, 569, *573*, 594, *602*, *617*, 619, 620, 621, 622, 623, 625, 626, 627, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, *689*, 737, 738, 760, *795*, 796, 806, 831, 832, 833, *846*, 856, 857, 859, 877, 878, 882, 883, 902, 903, 904, 905, 906, 928, 929, 930, 931, 933, 934, *949*, 962, 963, 965, 967, 973, 979, 980, 981, 982, 983, 1005, 1006, 1007, 1008, 1009, 1010, 1013, 1042, 1044, 1066, 1068, 1069, 1070, 1071, 1072, *1073*, 1082, 1093, 1094, 1095, 1106, 1107, 1109, 1110, 1125, 1135, 1137, 1138, 1150
Guissona (municipi), 617
Guissona, arxiprestat de, *1135*
Guissona, plana de, *617*, *749*
Guspí, 117, 331, 518, *632*, *708*, 807, 842, 990, 1028, *1053*

Hollywood, *528*
Hongria, *32*
Hort del Rector (Montoliu), 629
Horts, camí dels (el Mas de Bondia), 1144
Hospital, portal de l' (Cervera), *42*
Hostafrancs, 237, 320, 502, 568, *689*, *716*, *718*, *935*, 1045
Hostalets, els, 92, 93, *246*, 249, 396, 519, 521, 635, 637, 907, 1111

Iesso (Guissona), *220*
Igualada, *358*, 365, *453*, *984*, *1024*, *1051*
Iria (Portugal), *1122*
Itàlia, 921
Ivars, *1004*
Ivorra, 73, 74, 221, 222, 223, *417*, 485, 543, 628, 678, 1011, *1053*, *1121*, 1139

Jaumarro, giravolt del (Cervera), 10, *647*
Joc de la Pilota (Sant Antolí i Vilanova), 800

Llanera, *121*
Llanera, riera de / riu de, *125*, *126*
Lleida, *51*, *58*, *92*, *188*, *204*, *244*, *386*, *425*, *645*, *664*, *742*, *751*, *759*, *799*, *805*, *806*, *809*, *810*, *811*, *818*, *820*, *825*, *826*, *829*, *837*, *851*, 874, 925, *939*, *973*, *978*, *1036*, *1040*, *1133*
Lleida, bisbat de / diòcesi de, *257*, *994*
Lleida, comarques de, *856*
Llenes, era del (Tarroja), 506
Llindars, *1047*
Lloberola, 3, 135, 334, 459, 1034
Llobregós, riu, *1*, *2*, *76*, *102*
Llobregós, vall del, *328*
Llor, el, *292*, 297, 298, 300, *450*, *1053*, 1061
Lourdes, *444*

Madrid, *191*, *344*, *659*, 817
Maig, ermita de (Guissona), 626
Malacara, 190, 191, 193
Malacara, torrent de, *47*
Maldà, *275*
Malgrat, 44, 555, *667*
Mallola, la (Sanaüja), *937*
Maniga, la (Montoliu), 570
Manresa, *14*, *288*, *308*, *335*, *375*, 875
Manresana, la, 116, *310*, 632, 739, *948*, 1050, 1113
Marroc, *751*
Marsella, *272*
Martí, caseta del (Torà), *282*
Martorell, *253*
Mas Claret, 576, *794*
Mas de Bondia, el, 80, *229*, *1047*, 1098, 1144
Mas de Toni (Mas Claret), 576
Mas Duran (Cervera), 7, *348*, 391, 559, *564*, *590*, 728, 789, *925*, 953, 1035, *1101*
Massoteres, 75, *224*, 526, 679, 680, 681, 682, 749, 884, *979*, 1012, 1043, *1062*, 1097, *1141*
Massoteres (municipi), 76, 224, 683, 684, 986, 1136, 1141
Mataró, *923*
Melilla, 593
Melió, 107
Merites, pont de les (Torà), 125
Mig, barri del (Sant Guim de Freixenet), *1096*
Mingot, bassa del / basses del (Guissona), *61*, *389*, 620
Miracle, santuari del, *268*
Miranda de Ebro (Burgos), *650*
Moianès, *100*
Molgosa, la, 81, 412, 514, 634
Mollerussa, *386*
Montblanc, *263*
Montcortés, *87*, 90, 241, *1015*
Monte Falconi (Montfalcó Murallat), *234*
Montfalcó d'Oluja (Montfalcó Murallat), 233
Montfalcó del Duc (Montfalcó Murallat), 233
Montfalcó Murallat, 83, 233, 234, 463, 469, 548, *687*
Montfar, 96, 94, 515
Montlleó, *249*, 250
Montmaneu, *94*, *322*
Montoliu de Segarra, 570, 629, *1047*, 1143
Montoliu de Segarra (municipi), 77, 78, 79, 225, 226, 227, 228, 231, 455, 465, 467, 486, 544, 547, 624, 685, 686, 848, 860, 984, 1140
Montornès de Segarra, *60*, *80*, 82, 229, 230, 232, *1047*
Montornès de Segarra (municipi), 80, 1098, 1144
Montornès, riera de, 82
Montpalau, 95, *180*, 474, 574, 691
Montpaó, serra de / serrat de, *99*, *100*
Mont-roig de Segarra, *41*, 238, 240, 572, 573, *689*, *935*, *948*
Mont-ros, *632*
Montsec, el, 52
Montserè, turó de (Cervera), *9*, 18, *39*
Montserrat, *100*, *118*, *187*, *443*, *961*, *964*
Mora, la, 54, 192
Morana, la, 473, 475, *476*, *517*, *535*, 550, *566*, *673*, *963*, *1110*
Muller, 243, *660*

Noguera, la, *189*, *291*
Noguera Pallaresa, riu, *790*
Normandia (França), *730*
Nou, portal (Cervera), *42*
Nou, portal (Guissona), *200*

Oluges, les, *22*, *44*, *50*, *81*, *84*, *85*, *233*, 236, *347*, 462, 466, 469, 470, 595, *647*, 687, 761, 846, *913*
Oluges, les (municipi), 81, 83, 233, 234, 412, 463, 471, 487, 508, 512, 514, 536, 548, 630, 631, 633, 634, 690
Oluges, camí de les (Sant Ramon), 1113
Oluges, portal d' (Cervera), *22*
Oluja Alta, l' / l'Oluja de Dalt / l' Oluja Sobirana (les Oluges), *85*, *236*, *260*
Oluja Baixa, l' / l'Oluja de Baix / l'Oluja Jussana (les Oluges), *85*, *236*
Ondara, riu d', *42*, *46*, *48*, *51*, *54*, *91*, *94*, *97*, *98*, *100*, *101*, *118*, *120*, *151*
Ondara, vall del riu d', *58*, *99*, *120*, *159*, *250*, *468*, *1136*
Orenetes, creu de les (Cervera), 181
Orenets, creu dels (Cervera), 181
Organyà, *412*

Pagesos, camí dels (Cervera), 10, 19, 956
Palafrugell, *742*
Palamós, 259
Pallargues, les, *88*, 242, *392*, 537, 545, *673*, *689*, 836, *935*, 1016, 1018
Pallars, el, *559*
Pallerols, *99*, 273, *826*, 888, 1030, 1055
Palou, 369, 370, 550, *673*, 717, *749*, 871, 947, 949, *963*
Palouet, *372*, *679*, 683, 684, 986, 1136, *1141*
Panadella, la, *94*
París, *547*
Passerell, torrent de (Sant Martí de la Morana), *132*
Pasterola, camí de (Biosca), 1084, *1121*
Pasterola, torrent de (Biosca), 2
Patserra, partida de (Cervera), 482, 491, 492, 494
Pavia, *120*, *703*, *826*, *866*, 1116
Pedroses, partida de les (Tarroja), 583
Pelagalls, *88*, 244, 247, 538, 636, 935, 1019
Pèrgola, la (Cervera), *12*, 20
Pineda, la (Cervera), *590*, *925*
Pineda de Segarra (Sant Guim de Freixenet), *114*
Pirineu, el, *289*
Piteu, bassa del (Guissona), 63
Pla del Convent, partida del (Sanaüja), *102*
Placeta, la (Cervera), 774
Placeta, la (Sanaüja), *253*, *695*, 985
Placeta, la (Tarroja), *271*

Placeta, la (Torà), 945
Plans de Sió (municipi), 86, 87, 88, 89, 90, 235, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 320, 502, 503, 537, 538, 545, 568, 572, 573, 636, 688, 689, 724, 836, 935, 987, 1014, 1015, 1016, 1017, 1018, 1019, 1045
Plans, finca dels (Sant Martí de la Morana), 476
Plans, masia dels (Guspí), *518*
Pomar, 97, 248
Ponts, *1*, *67*, *328*, *388*, *938*, *1070*
Portal, pou del, *393*
Portalet, el (Cervera), 7, 9, 17, *27*, *28*, *169*, *351*, *387*, 559
Portell, *117*, 119, *283*, 414, *632*, 642, 765, *1029*, 1053
Pous, font dels (Cervera), *348*
Pous, portal dels (Cervera), 8, 171
Prat (Montmaneu), 322
Prats de Rei, *417*
Prenyanosa, la, *44*, 45, *584*, 667, *718*
Puerto Rico, *321*
Puig, era d'en (Talavera), 505
Puig-arner, 472
Pujalt, *711*
Pujol, mas (les Cases de la Serra), *291*

Queràs, *1053*
Querol, *581*

Rabassa, la, 261, 639
Ratera, 88, 245, *987*
Raval, creu del, 276
Retous, partida de (Cervera), 464, 468
Ribelles, *1*
Riber, 127, 596, *716*, 718, 948, 1063
Ribera d'Ondara (municipi), 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 246, 248, 249, 250, 251, 396, 474, 515, 519, 521, 571, 574, 575, 576, 635, 637, 691, 692, 693, 694, 800, 822, 826, 844, 886, 907, 1020, 1021, 1022, 1023, 1047, 1046, 1111
Ribera del Sió, *317*
Ripoll, *151*
Riu Muni, *576*
Riudovelles, *724*, *1015*
Rius, portal d'en (Cervera), *9*
Rocafort, *78*, *307*
Roma, *972*, *1054*
Rubinat, 99, 822, *826*
Rubinat, baronia de, *99*

Salàs de Pallars, *412*
Salat, torrent (Rubinat), *99*
Sallent de Solsonès, *319*
Salta del Tucumán (Argentina), *170*
Sanaüja, *1*, 102, 103, 104, *213*, 252, 253, 254, 255, *286*, *291*, 319, 452, 453, 472, 530, 549, 641, *660*, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 748, *760*, 849, 861, 862, 863, 879, *911*, 937, 938, 985, 988, *1010*, 1025, 1048, 1073, 1081, *1100*, *1121*, 1142, 1151
Sanaüja, riera de, *3*, 641, *849*
Sant Agustí, barri de (Cervera), *1064*
Sant Antolí i Vilanova, 98, *99*, *120*, 246, *249*, 396, 571, 575, 692, 693, 694, 800, *822*, *826*, 844, 886, 907, *948*, 1021, 1022, 1023, 1046, 1111
Sant Cristòfol, barri de (Cervera), 10, 1064, 1065, *1076*
Sant Cristòfol, portal de (Cervera), *42*
Sant Domí, 108, *258*, 511
Sant Francesc, barri de (Cervera), 608, 614
Sant Guim de Freixenet, *50*, *106*, *107*, *108*, 109, 110, 111, 114, *180*, 262, 263, 264, 265, 266, 321, 322, 323, 324, *325*, *328*, 372, 441, 443, 483, 523, 531, 532, 578, 638, *639*, 640, *701*, 702, 703, 704, 762, 763, *795*, 799, 801, 810, 811, 834, 837, 864, 885, 908, 909, 910, 936, 939, 968, 1024, 1026, 1051, 1052, 1074, 1096, 1145
Sant Guim de Freixenet (municipi), 105, 106, 107, 108, 112, 113, 258, 259, 260, 261, 325, 326, 509, 511, 577, 639, 701, 837, 1049
Sant Guim de l'Estació (Sant Guim de Freixenet), *114*
Sant Guim de la Plana, 256, 510, 539, *557*, 580, 597, 705, *749*, *1027*, *1106*
Sant Guim de la Plana (municipi), 115, 257, 488, 706, 989, 1027
Sant Guim de la Rabassa, 112, 326
Sant Guim Vell (Sant Guim de la Rabassa), *112*
Sant Ignasi, barri de (Cervera), *1064*
Sant Joan, barri de (Cervera), *1064*
Sant Jordi (Eivissa), *318*
Sant Magí, barri de (Cervera), 18, *1064*, 1076
Sant Magí de la Brufaganya, *18*, 1077, *1079*, *1080*
Sant Martí de la Morana, 132, *208*, 476, *535*, 598, 1060, *1110*
Sant Martí de Tous, *794*
Sant Miquel, font de (Cervera), *604*
Sant Pere dels Arquells, *51*, 100, *187*, *189*, 251, *822*, 826, *1020*
Sant Pere dels Pastors (Guissona), 1107
Sant Ramon, *110*, 116, *119*, 267, 268, 269, 270, *292*, *310*, *330*, 496, *562*, 579, 707, 708, 710, 711, 712, *807*, *842*, 865, 940, *948*, 1029, *1050*, *1053*, 1054, 1112, 1113, 1114, 1115
Sant Ramon (municipi), 117, 119, 330, 331, 414, 518, 632, 642, 739, 765, 807, 842, 990, 991, 1028, 1050, 1053
Sant Roc, portal de (Guissona), 200
Sant Roc, portal de (Sanaüja), *103*
Sant Sadurní d'Anoia, *1046*
Sant Sepulcre, el (la Molgosa), *81*
Sant Serni, 722
Santa Anna, barri de (Cervera), *1064*
Santa Coloma de Queralt, *109*, *578*, *581*
Santa Fe de Segarra, *81*, 471, 487, 508, 512, 536, 630, 631, 633, 690
Santa Maria de l'Estany, *100*, *251*
Santes Creus, *165*, *231*, *809*
Santiago, camí de (Palouet), *1136*
Saragossa, *73*, *112*, *114*, *308*, *310*, *326*, *344*, *444*, *809*, *827*, 918, *923*
Sardenya, *298*
Savallà del Comtat, *645*
Savines, coll de les (Cervera), 18
Sedó, *134*, 299, 506, *552*, 716, *718*, 719, 720, 721, 948, 993, 992, 1063
Segarra, la, *102*, *247*, *253*, *274*, *307*, *310*, *323*, *357*, *422*, *423*, *433*, *508*, *516*, *581*, *634*, *751*, *981*, *1004*, *1120*, *1136*
Segre, riu, *790*
Selvanera, 517, 551, 587, *673*, *749*, 767, 947
Senillosa, mas de (Torà), *282*
Sentiu, la, *879*
Seu d'Urgell, la, *129*, *202*
Sicília, *809*, *827*
Sidamon, *997*
Sió, plans del, 52
Sió, ribera del, *317*
Sió, riu, *6*, *44*, *45*, *47*, *49*, *83*, *85*, *106*, *132*, *245*
Sió, vall del, *84*, *233*
Sisquella, la, 101, *1047*
Sisteró, 503, 538, *673*, 935, 1019
Sitges, les, 301, 303
Solibernat, mas de (Torà), *282*
Solsona, *44*, *45*, *129*, *188*, *298*, *755*, *759*, *807*, *809*, *813*, *822*, *827*, *853*, *862*, *971*, *999*, *1011*, *1012*, *1122*
Solsona, bisbat de / diòcesi de / mitra de, *119*, *231*, *257*, *994*, *996*, *997*, *1000*, *1007*
Solsonès, el, *268*, *291*
Soncaldes, torrent de (Tarroja), *278*
Suró, 581, 582, 645

Talavera, 120, 489, 505, *822*, *826*, 850, 866, 941, 1056, 1152
Talavera (municipi), 118, 273, 504, 581, 582, 644, 645, 709, 764, 888, 1030, 1055, 1083, 1116
Tallada, la, 113, *322*, 325, 509, *628*, 837
Talteüll, 75, 76, *224*, *679*, *680*, *681*, *682*, *683*, 1141
Tapioles, 63, 211, 212, *360*
Tapioles, estany de (Guissona), 63
Tarragona, *213*, *230*, *321*, *516*, *923*, *1079*
Tarragona, comarques de, *180*
Tàrrega, *11*, *17*, *41*, *228*, *401*, *473*, *524*, *560*, *564*, *656*, *673*, *725*, *795*, *846*, *928*, *946*, *997*, *1070*
Tarroja de Segarra, 271, 272, 274, 275, 276, 277, 278, *292*, 506, 533, 534, *555*, 583, 584, *673*, 713, 766, *979*, 1057
Tarròs, el, *972*
Terroja (Tarroja de Segarra), *271*
Teuladella, 296
Teuladells, 296
Tibidabo, *328*
Timor, *99*
Toll, el (Sanaüja), 641
Torà, *14*, *119*, *121*, 122, 123, 124, 125, 126, 130, *281*, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 327, 328, 329, *334*, *350*, 371, 373, 374, 375, 413, 415, 416, 417, 418, 419, 430, 445, 454, 456, 457, 458, 522, 586, 599, 600, 601, *673*, 723, 783, *867*, 868, 869, 870, 872, 880, 881, 887, 911, *938*, 942, 943, 944, 945, 946, 969, 970, *997*, 1032, 1058, 1059, 1075, 1099, 1117, 1118, 1119, 1120
Torà (municipi), 121, 131, 279, 280, 281, 520, 722, 867, 1031, 1033
Torà, batllia de, *234*
Tordera, 52, 55, 56, 196, 592, 593, *750*
Torra, tros del (Les Oluges), 466
Torre de Combelles, camí de la (Sanaüja), *253*
Torre del Moro (Ivorra), *73*
Torrefeta, 302, 304, *535*, 889, *948*, 950, 1062, 1110
Torrefeta i Florejacs (municipi), 127, 128, 129, 132, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 369, 370, 473, 475, 476, 497, 506, 517, 535, 546, 550, 551, 585, 587, 596, 598, 643, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 767, 871, 889, 947, 948, 949, 950, 992, 993, 1060, 1061, 1062, 1063
Torres del Riu, masia de les (Sanaüja), 472
Torreta, era de la (Talteüll), 1141
Torreta de Suró, la, 581
Torroja (Tarroja de Segarra), *271*
Trento (Itàlia), *895*
Treviso (Itàlia), *921*
Trieste (Itàlia), 921
Tudela de Sant Miquel, *667*
Turre Rubea (Tarroja de Segarra), *271*

Urgell, *795*, *1004*
Urgell, bisbat d', *552*
Urgell, capítol d', *132*
Urgell, comtat d', *1*

València, *344*
Vall d'Aran, *771*
Valle de los Caídos, *814*
Vallferosa, 131, 1033
Vallferosa, baronia de, *131*
Vallfogona, *11*
Valls, *974*
Vallvidrera, *787*
Vaticà, el, *444*
Ventoses, les, *506*
Verdú, *80*, *228*, *412*
Verge de Maig, creu de la (Gra), 535
Verges, barri de les (Cervera), 1038, *1064*
Verges, portal de les (Cervera), 22
Vergós de la Ribera, 46, 48, *187*, 188, *306*, 561, *660*, *750*
Vergós Guerrejat, 26, 50, 818
Vergós Guerrejat, riera de, *83*
Vergós Guerrejat, vall de, *233*
Vic, *111*, *204*, *261*, *275*, *703*
Vic, bisbat de, *227*, *231*, *250*, *259*, *703*
Vicfred, 257, 488, *551*, *620*, *705*, 706, *749*, *796*, 1027
Vila, font de la (Guissona), 201, *216*
Vila, portal de la (Ivorra), 222
Viladrau, *205*
Vilafranca del Penedès, *742*
Vilagrassa, *401*
Vilagrasseta, 231, 465, 624, *1020*, *1047*
Vilagrasseta, torrent de, *59*
Vilars, partida dels (Sanaüja), *102*
Villa Grassa (Vilagrasseta), *231*
Villefranche de Rouergue, (França), *650*
Viver, 330, *632*, 991, *1053*

Xollador, forn del (Guissona), *434*

Yanco (Puerto Rico), *321*

Índex de conceptes[1]

abanderats (Pelagalls) 1019
acadèmia Aldabó (Cervera) 660
acadèmia Lladó (Cervera) 649
accident automòbil (Cervera) 608
accident ferroviari (Sant Guim de la Rabassa) 326
Acció Catalana Republicana (Cervera) 772
Acció Catòlica (Granyena de Segarra) 1004
Acció Catòlica (Guissona) 1010
Acció Catòlica (Sant Guim de Freixenet) 908, 909
Acció Rural Catalana (Cervera) 750
Agrupació Nacionalista (Cervera) 184
Agrupación Scena (Cervera) 897
Agudana, L' (Cervera) 350
Agudana, L' (Torà) 374
Àguiles, CF (Cervera) 919
aigua, dipòsit (Guissona) 393
aigua, dipòsit (Sant Guim de Freixenet) 322
aigua, dipòsit (la Tallada) 325
ajuntament (Cervera), veure Paeria
ajuntament (Guissona) 208, 567
ajuntament (la Manresana) 632
ajuntament (les Pallargues) 836
ajuntament (Sanaüja) 700
albarda (Ivorra) 628
alcohols, fàbrica (Cervera) 9, 348
altar (Cervera) 728, 1000, 1089, 1091
altar (Granyanella) 1088
altar (Guissona) 1094, 1095
altar (Sant Antolí i Vilanova) 1023
altar de l'església de Sant Cosme i Sant Damià (Amorós) 258
altar de l'església de Santa Maria (l'Aguda) 279
altar de l'església de Santa Maria (Guissona) 204
altar de la capella del cementiri (Montornès de Segarra) 232
altar de Sant Josep (Tarroja de Segarra) 534
ametller (la Curullada) 52
Amich del Poble Català, L' (Sanaüja) 748
Amistat, L' (Sant Antolí i Vilanova-els Hostalets) 907, 1111
anada a peu, veure caminada
animal de tir, veure cavalleria
antiga carretera nacional, veure carretera N-II
arc de triomf (Biosca) 1121
arc de triomf (Cervera) 770, 803, 812, 814
arc de triomf (Guissona) 1007
arc de triomf (Sant Antolí i Vilanova) 1023
armats (Cervera) 1127
arqueologia, restes (Guissona) 218
arramassador (Torà) 417, 418
arreu (Cervera) 460, 461
arreu (Guspí) 990
arreu (les Oluges) 462
arreus de pala (Lloberola) 459
Arxiu de Cervera (Cervera) 380, 740, 747, 782
Arxiu Històric Comarcal (Cervera), veure Arxiu de Cervera
Arxiu Municipal (Cervera), veure Arxiu de Cervera
Assemblea de Lligues Parroquials de Perseverança (Cervera) 996
Ateneu (Guissona) 206, 439, 738, 831, 904, 962, 965, 973, 980, 1109
atletisme (Palou) 949
atletisme (Selvanera) 947
atletisme (Torà) 1117
autobús (Cervera) 894
autobús (Guissona) 1070
autobús (Torà) 327
autobús de la companyia La Comarcal Guissonesa SA (Guissona) 317
autobús de la companyia La Hispano Guissonesa SA (Guissona) 314
autobús de la línia Cervera-la Manresana-Sant Ramon (Cervera) 310
autobús de la línia Guissona-Cervera (Cervera) 307
autocar, veure autobús
automòbil (Cervera) 608, 1065, 1146
automòbil (Ferran) 616
automòbil (Gàver) 1130
automòbil (Guissona) 567, 1068, 1071
automòbil (la Rabassa) 639
automòbil (Sanaüja) 103
automòbil (Sant Guim de Freixenet) 1074
automòbil (Torà) 1075
automòbil (Viver) 330
automòbil, accident (Cervera) 608
autotaxi (Guissona) 64
avinguda d'Igualada (Cervera) 13
avinguda de Catalunya (Cervera) 21, 41, 182, 337, 343, 803
avinguda de José Antonio (Guissona) 69, 388
avinguda de la Generalitat (Guissona) 69, 388
avinguda de Manresa (Cervera) 14, 347, 1080
avinguda de Vallfogona (Cervera) 11, 41
avinguda del Caudillo (Cervera) 803
avinguda del Mil·lenari (Cervera) 181, 355
avinguda del Polígon Industrial (Cervera) 356
avinguda Duran i Sanpere (Cervera) 8, 169, 341
baixada de Capdevila (Guissona) 982, 1071
baldaquí de l'església de Santa Maria (Cervera) 139
balena (Cervera) 784
ball (Concabella) 987
ball (Guissona) 859, 980
ball (Sanaüja) 988
ball (Sant Ramon) 1112
ball (Sedó) 993
ball de cintes (Talavera) 1056
ballesta (Cervera) 1036
ballesta (Sant Antolí i Vilanova) 1046
ballets catalans (Torrefeta) 889
balls regionals (Guissona) 882
Banc Central (Cervera) 431
Banc Hispano Colonial (Guissona) 432

1. Aquest índex ha estat confeccionat seguint els següents criteris:

— Els noms d'aquest índex apareixen en el text o es refereixen a elements que surten a les fotografies.

— Darrere de cada entrada hi figura el nom del poble (no del municipi) a què pertany la corresponent fotografia.

— Els noms comuns hi figuren en la seva forma singular (per exemple 'vinya', 'soldat'...), encara que en el text apareguin en plural.

— Hi pot haver diferents noms per al mateix indret, l'actual i algun d'anterior. Aquest cas es dóna sovint en els noms de carrers.

— Les fonts, creus, ponts i altres elements arquitectònics sense nom propi apareixen directament, seguits del poble on es troben.

— Les esglésies hi figuren amb el nom del sant a qui estan dedicades i sense el qualificatiu 'parroquial'.

— Les imatges religioses apareixen directament amb el seu nom (per exemple, 'Sant Crist de Cervera') i no pel material o la manera amb què estan fetes (talla, escultura...).

— Alguns noms d'entitats, que l'han anat canviant durant el temps, estan unificats en un de sol, el més recent. Per exemple, el 'Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana' o l'"Institut Antoni Torroja'.

— Les cases particulars apareixen amb noms quan destaquen pel seu valor arquitectònic o patrimonial. Per exemple 'casa Duran', 'cal Dalmases'...

— S'han fet algunes concentracions de noms diversos, que pertanyen al mateix camp, en un de sol. Per exemple, tots els èquids (mules, rucs, cavalls, eugues, etc.) es troben dins el mot 'cavalleria'.

— Els grups escolars es troben amb el nom de l'escola a la qual pertanyen.

— Els diferents aspectes relacionats amb els esports es troben englobats dins el mateix nom. Per exemple, dins 'futbol' s'hi poden trobar 'equips', 'camps'...

— Els vehicles apareixen amb el seu nom genèric: 'automòbil', 'autobús', 'moto'... No hi figuren marques ni models.

— En l'apartat musical s'han concentrat els conceptes, 'trio', 'orquestrina', 'conjunt musical', 'banda' i altres en 'orquestra' i 'músic'.

— Els comerços i altres negocis apareixen pels noms genèrics ('sabateria', 'forn de pa'...) sense figurar-hi el nom del propietari. L'excepció es produeix quan el nom del propietari forma part de la raó social (per exemple 'fonda Santesmasses').

— Les festivitats religioses en honor d'algun sant es poden trobar pel nom del sant en qüestió (per exemple 'Sant Magí') o pel mot 'festa' ('festa de Sant Magí').

— No figuren en aquest índex títols ni càrrecs ('ministre', 'alcalde', 'bisbe'...). Tampoc els noms de masies i finques particulars ni els dels propietaris d'eres i terrenys de conreu.

— Les diverses processons religioses s'agrupen amb l'única entrada de 'processó'.

— Tret d'algun cas excepcional, no hi figura el nom de les obres de teatre ni el de les sarsueles. (J.G.T.).

Banca Arnús (Cervera) 433
banda de músics (Sedó) 992
bandera (Biosca) 1084
bandera (Cervera) 745, 750, 753, 757, 772, 773, 835, 853, 1000, 1078, 1087
bandera (Gramuntell) 1047
bandera (Guissona) 930
bandera (les Pallargues) 836
bandera (Sanaüja) 1048
bandera (Sant Antolí i Vilanova) 1046
bandera (Sant Guim de Freixenet) 1024
bandera (Talteüll) 1141
banderer (Sedó) 992
Barbacana (Cervera) 19
barber (Sanaüja) 452
barretina (Cervera) 851
barretina (Freixenet de Segarra) 577
barretina (Pelagalls) 636
barretina (Sant Guim de la Plana) 597
barretina (Torà) 599
barretina (Vergós de la Ribera) 561
barrets, fàbrica (Cervera) 345, 346
barri de Capcorral (Cervera) 7
barri de Capdevila (Guissona) 569
barri de Dalt (Sant Guim de Freixenet) 640
barri de les Verges (Cervera) 1038
barri de Sant Cristòfol (Cervera) 10, 1064, 1065
barri de Sant Francesc (Cervera) 608, 614
barri de Sant Magí (Cervera) 18, 1076
barri dels Ametllers (Cervera) 820
bàscula del carrer de les Verges (Cervera) 22
bàsquet, camp dels pares claretians (Cervera) 920, 922
bàsquet, equip Cervera VVV (Cervera) 918, 920, 921, 922
bàsquet, equip Cervera-Esplai (Cervera) 923
bàsquet, pista (Sant Guim de Freixenet) 939
bassa (Guissona) 62
bassa (la Manresana) 632
bassa (Mas Claret) 576
bassa de la Basella (l'Ametlla de Segarra) 77
bassa del Mingot (Guissona) 61, 620
bassa del pati del col·legi dels germans maristes (Guissona) 933
bassa del Piteu (Guissona) 63
basseta (els Hostalets) 635
baster (Guissona) 64, 437
bastoners (Guissona) 883
bastoners (Massoteres) 884
bastoners (Pallerols) 888
bateig (Cervera) 524, 525
bateig (Massoteres) 526
bateig (Sant Guim de Freixenet) 523
batre (Castellnou d'Oluges) 490
batre (Cervera) 491
batre (Gàver) 495
batre (Granyena de Segarra) 484
batre (Ivorra) 485
batre (Santa Fe) 487
batre (Sisteró) 503
batre (Talavera) 489
batre, màquina (Bellmunt de Segarra) 504
batre, màquina (Guissona) 478, 498, 499, 500, 501
batre, màquina (Hostafrancs) 502
batre, màquina (Sedó) 506
batre, màquina (Talavera) 505
Biblioteca Popular (Cervera) 38, 735, 742, 746, 785, 966
bicicleta (el Canós) 1014
bicicleta (la Manresana) 632
bicicleta (Pallerols) 1030
bicicleta, cursa (Guissona) 928
birbar (Cabestany) 467
blat (Guissona) 428
bosc del camp de futbol (Sant Guim de Freixenet) 885
botiga de queviures, veure queviures
bots de vi (Guissona) 65
boxa (Cervera) 926
braç incorrupte de Santa Teresa d'Àvila (Sanaüja) 1025
ca l'Alió (Riber) 127
ca l'Alió (Sant Pere dels Arquells) 251
cacera (Granyanella) 847
cacera (la Guàrdia Lada) 848
cacera (Sanaüja) 849
cacera (Talavera) 850
cafè del Sabater (Guissona) 66
cafè Jardín (Cervera) 26, 402, 734, 954, 974
cafè Universo (Cervera) 27
cafè-cantant del Cama (Cervera) 31
cafè-cantant Jardín (Cervera), veure cafè Jardín
cafeteria La Unión (Guissona) 66
Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis (Cervera) 433
cal Barberet (Torà) 1032
cal Dalmases (Cervera) 559
cal Ferran (Cervera) 728, 752
cal Figueres (Mont-roig de Segarra) 240
cal Montiu (Cervera) 660, 1134
cal Nins (Guissona) 859
cal Pastor del Poble (la Curullada) 194
cal Piteu (Guissona) 65
cal Sala (Sant Martí de la Morana) 132
cal Salabert (Torà) 282
cal Solsona (Riber) 127
cal Torelló (Torà) 282
cal Trullàs (Guissona) 859
cal Vaqué (Guissona) 65
cal Vetes i Fils (Cervera) 791
camatimó (Cervera) 460, 461
camatimó (Guspí) 990
cambril del convent de Sant Ramon (Sant Ramon) 270
camí de Feixetes (Ivorra) 678
camí de la font del Ferro (Sanaüja) 641
camí de les Oluges (Sant Ramon) 1113
camí de Pasterola (Biosca) 1084
camí de Pavia (Talavera) 866
camí del Calvari (Sanaüja) 1142
camí del Castell (Sanaüja) 1142
camí dels Horts (el Mas de Bondia) 1144
camí dels Pagesos (Cervera) 10, 956
camí reial, veure carretera N-II
camí vell (Guarda-si-venes) 617
caminada a Montserrat (Cervera) 961, 964
camió (Gramuntell) 1020
camió (Lloberola) 334
camió (Sanaüja) 1073
camiseria (Guissona) 64
campana Antolina Isidre Paulina (Sant Antolí i Vilanova) 1021, 1022
campana Maria del Claustre (Guissona) 1005, 1008, 1009
campanar (Cervera) 9, 10, 17, 20, 35, 39, 136, 148, 174, 181, 306, 387, 460, 614, 752
campanar (Sanaüja) 104
campanar (Sant Martí de la Morana) 132
campanar de l'església de Sant Gil (Torà) 287
campaneta de l'estació (Sant Guim de Freixenet) 324
càntir (Cervera) 604
càntir (Sanaüja) 641
Cap d'Any (Cervera) 1103
Cap d'Any (Guissona) 1109
capella de la Universitat (Cervera) 175
capella de les Onze Mil Verges (Cervera) 13
capella de Sant Cosme i Sant Damià (Guspí) 117
capella de Sant Felip i Sant Jaume Apòstols de l'església de Santa Maria (Cervera) 145
capella de Sant Felip Neri (Guissona) 217
capella de Sant Jaume de l'església de Santa Maria (Cervera) 144
capella de Sant Joan (Palamós) 259
capella de Sant Jordi (els Hostalets) 249
capella de Sant Miquel (la Guàrdia Lada) 79, 228
capella de Sant Ramon (Portell) 119
capella de Santa Anna (Cervera) 29
capella de Santa Anna de l'església de Santa Maria (Cervera) 143
capella de Santa Maria del Coll (La Guàrdia Lada) 79
capella del Bon Consell (Cervera) 789
capella del Santíssim Misteri (Cervera) 142
capella, veure església
capella-església de Santa Anna (Riber) 127
capitulacions dels Reis Catòlics (Cervera) 827
captaire (Cervera) 556
caramelles (Biosca) 1100
caramelles (Cervera) 1035, 1036, 1037, 1038, 1039, 1041
caramelles (Freixenet de Segarra) 1049
caramelles (Gramuntell) 1047
caramelles (Guissona) 1042, 1044
caramelles (Hostafrancs) 1045
caramelles (Lloberola) 1034
caramelles (el Llor) 1061
caramelles (la Manresana) 1050
caramelles (Massoteres) 1043
caramelles (Portell) 1053
caramelles (Sanaüja) 1048
caramelles (Sant Antolí i Vilanova) 1046
caramelles (Sant Guim de Freixenet) 1051, 1052
caramelles (Sant Martí de la Morana) 1060
caramelles (Sant Ramon) 865, 1054
caramelles (Sedó) 1063
caramelles (Talavera) 1055, 1056
caramelles (Tarroja de Segarra) 1057, 1058
caramelles (Torà) 1059
caramelles (Torrefeta) 1062
carbó (Lloberola) 334
carbó, fàbrica (Lloberola) 334
carbonera (Cabestany) 455
carbonera (Sanaüja) 453
Carnestoltes (Cervera) 1146, 1147, 1148, 1149
Carnestoltes (Guissona) 1150
Carnestoltes (Sanaüja) 1151
Carnestoltes (Talavera) 1152
carrer (l'Aranyó) 89
carrer Bisbal (Guissona) 209
carrer d'Enric Granados (Sant Guim de Freixenet) 811
carrer de Baix (Viver) 330
carrer de Cavallers (Guspí) 331
carrer de Fluvià (Guissona) 66
carrer de Francesc Macià (Cervera) 774, 780, 791
carrer de l'Om (Guissona) 434, 1094
carrer de la Font (Guissona) 64, 65
carrer de la Font (Guspí) 331
carrer de la Ravaleta (Sant Ramon) 1054
carrer de la Victòria (Cervera) 403, 1126
carrer de les Botigues (Guissona) 928
carrer de les Cases Noves (Cervera) 39
carrer de les Eres (Torà) 329
carrer de les Graus (Castellnou d'Oluges) 5
carrer de les Verges (Cervera) 22, 431, 446, 774, 791
carrer de Ricard Viñes (Sant Guim de Freixenet) 811
carrer de Santa Anna (Cervera) 814, 971, 1067
carrer de Santa Margarida (Guissona) 315
carrer de Sòria (Cervera) 21, 1123
carrer del Bassal (Sanaüja) 698
carrer del Castell (Cervera) 39
carrer del Combat (Cervera) 23, 182, 972
carrer del Forn (Sanaüja) 452
carrer del General Güell (Cervera) 22, 431, 446, 780, 791, 854
carrer del Molí (Tarroja de Segarra) 533
carrer del Raval (Tarroja de Segarra) 276, 766
carrer del Tint (Guissona) 1007
carrer del Vall (Torà) 415
carrer Major (Castellnou d'Oluges) 133
carrer Major (Cervera) 32, 35, 36, 149, 758, 759, 996, 1067, 1078, 1090, 1092
carrer Major (el Mas de Bondia) 1098
carrer Major (Massoteres) 1043
carrer Major (Sant Guim de Freixenet) 110, 441, 799, 1096
carrer Major (Sant Ramon) 579
carrer Major (Sedó) 1063
carrer Major (Talavera) 850
carrer Rodó (Montfalcó Murallat) 233
carrer Sense Cap (Torà) 458
carreró de Sabater (Cervera) 38
carretera Cervera-Ponts (Guissona) 388
carretera de Cervera (Guissona) 70
carretera de les Oluges (Cervera) 347

carretera de Sant Ramon (Guspí) 807
carretera de Santa Coloma (Sant Guim de Freixenet) 109
carretera de Tàrrega (Cervera) 11
carretera de Torà (Cervera) 14
carretera de Torà (Portell) 119
carretera de Vallfogona (Cervera) 728
carretera N-II (Cervera) 10, 42, 316, 956
carretera N-II (Sant Antolí i Vilanova) 575
carretera N-II (Vergós de la Ribera) 306
carro (Cervera) 24, 27, 41, 337, 397, 398, 403, 1078
carro (la Curullada) 194
carro (Guissona) 71, 428, 429
carro (Hostafrancs) 568
carro (les Pallargues) 242
carro (Suró) 645
carro (Talavera) 1152
carro (Vergós de la Ribera) 46
carrossa d'Educación y Descanso CNS (Cervera) 1040
casa Barberet (Torà) 285
casa Bescós (Cervera) 184
casa Condomines (Cervera) 18
Casa de Cultura (Guissona) 219
Casa de la Caritat (Cervera) 165, 809, 855, 1132
casa de les Monges (Sanaüja) 1025
casa del baró d'Erill (Guissona) 198
casa dels Canonges (Guissona) 210
casa Duran (Cervera) 609
casa Gomà (Cervera) 41
casa Granell (Cervera) 179
casa Johan (Cervera) 179
casa Martí (Torà) 282
casa Marticella (Cervera) 385
casa Massot-Dalmases (Cervera) 843
casa Muntaner (Cervera) 32
casa Santaeulària (Guissona) 973
casa Vega (Cervera) 27, 28, 899
Casal Català (Cervera) 855, 892, 975, 1036, 1103
Casal Cerverí (Cervera) 1036
Casal de Cervera (Cervera) 383, 559, 612, 613, 754, 845, 951, 999
Casal de Torà (Torà) 870
casal parroquial (Sant Guim de Freixenet) 763, 939, 1026
casal parroquial (Torà) 869, 911
casament (l'Ametlla de Segarra) 544, 547
casament (Cervera) 541
casament (Granollers de Segarra) 546
casament (Guissona) 540
casament (Ivorra) 543
casament (Montfalcó Murallat) 548
casament (la Morana) 550
casament (les Pallargues) 545
casament (Sanaüja) 549
casament (Selvanera) 551
caseriu de Puig-arner (Sanaüja) 472
caserna de la Guàrdia Civil (Cervera) 34, 835, 977
caserna de la Guàrdia Civil (Guissona) 833
caserna de la Guàrdia Civil (Sanaüja) 252
castell (Alta-riba) 47
castell (l'Ametlla de Segarra) 226
castell (l'Aranyó) 86, 87, 89
castell (Biosca) 1
castell (Cabestany) 78
castell (Castellmeià) 129, 292
castell (Castellnou d'Oluges) 6
castell (Cellers) 280
castell (Cervera) 18, 154, 460
castell (Claret) 121
castell (Concabella) 235, 689
castell (la Curullada) 51, 53, 189
castell (Estaràs) 49
castell (Ferran) 562
castell (Florejacs) 294
castell (Fonolleres) 57, 58
castell (Granyena de Segarra) 59
castell (la Guàrdia Lada) 79, 225
castell (Guspí) 117, 807
castell (Ivorra) 73
castell (Lloberola) 3
castell (el Llor) 300
castell (Malacara) 190, 193
castell (Malgrat) 44
castell (la Manresana) 116, 1113
castell (Montcortés) 90
castell (Montornès de Segarra) 82
castell (les Oluges) 85
castell (les Pallargues) 242
castell (Portell) 119
castell (la Prenyanosa) 45
castell (Sanaüja) 102, 254
castell (Sant Guim de la Rabassa) 112
castell (les Sitges) 301, 303
castell (Talavera) 120
castell (la Tallada) 113
castell (Talteüll) 76
castell (Vergós Guerrejat) 50
castell d'Oluja Jussana (les Oluges) 236
castell de Baix (les Oluges) 236
castell-casal senyorial (la Mora) 54
castellers (Cervera) 974
castell-molí (Ratera) 245
catifa de flors (Biosca) 1085
catifa de flors (Cervera) 1090, 1092
cavall, veure cavalleria
cavalleria (l'Ametlla de Segarra) 486
cavalleria (Bellmunt de Segarra) 1083
cavalleria (Cervera) 403, 407, 460, 461, 464, 1078, 1080, 1101, 1148, 1149
cavalleria (Civit) 644
cavalleria (Freixenet de Segarra) 106
cavalleria (Granyanella) 618
cavalleria (Granyena de Segarra) 484
cavalleria (Guarda-si-venes) 617
cavalleria (Guissona) 428, 429, 450, 480, 481, 1082
cavalleria (Ivorra) 485, 628
cavalleria (Lloberola) 459
cavalleria (la Molgosa) 412
cavalleria (Montfalcó Murallat) 463
cavalleria (Montpalau) 474
cavalleria (la Morana) 473, 475
cavalleria (les Oluges) 462, 466, 469, 470
cavalleria (Portell) 414
cavalleria (Sanaüja) 472, 1081
cavalleria (Sant Domí) 511
cavalleria (Sant Guim de Freixenet) 321
cavalleria (Sant Ramon) 1113
cavalleria (Santa Fe) 487
cavalleria (Suró) 645
cavalleria (Talavera) 489
cavalleria (Torà) 413, 415, 418, 1059
cavalleria (Vicfred) 488
cavallets (Cervera) 1134
celler (Santa Fe) 631
cementiri (Cervera) 1132, 1133
cementiri (Civit) 764
cementiri (la Guàrdia Lada) 79
cementiri (Guissona) 796
cementiri (Lloberola) 3
cementiri (Montornès de Segarra) 230
cementiri (Torrefeta) 302
Central Nacional Sindicalista (Sant Guim de Freixenet) 801
centraleta telefònica, veure telèfon
Centre Catòlic (Guissona), veure Centre Cultural Catòlic
Centre Cultural Catòlic (Guissona) 208, 566, 902, 903
Centre d'Esquerra (Torà) 783
Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana (Cervera) 40, 376, 772, 779, 890, 1037
Centre Obrer Republicà (Cervera), veure Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana
Centre Republicà (Cervera), veure Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana
cercavila (Guissona) 982
cigrons (Sant Domí) 511
ciment, fàbrica (Sant Guim de Freixenet) 110
Cine Plaza (Sant Guim de Freixenet) 908
cinema (Cervera) 899
cinema (Sant Guim de Freixenet) 908, 910
clavegueram (Guspí) 331
clavegueram (Hostafrancs) 320
clavegueram (Sanaüja) 319
clot de les Forques (Cervera) 13
Club Cerverí d'Esports (Cervera) 914
Club d'Escacs Torà (Torà) 945
Club de Tennis Torà (Torà) 946
Club Esportiu Català (Cervera) 915
Club Esportiu Mas Duran (Cervera) 391
Club Jovent (Sant Guim de Freixenet) 910
cobla La Principal d'Igualada (la Guàrdia Lada) 984
coca de recapte (Biosca) 602
col·legi de la Sagrada Família (Cervera) 646
col·legi de les monges franceses (Cervera) 650, 651
col·legi de noies (Cervera) 35
col·legi de Sant Bernat (Cervera) 165
col·legi dels germans maristes (Guissona) 673, 674, 675, 676, 677, 933
col·legi dels pares del Cor de Maria (Cervera) 647, 648
col·legi Jaume Balmes (Cervera) 174
col·legi major de l'Assumpció (Cervera) 34
col·legi major de la Concepció de Maria (Cervera) 29
col·legi major de Sant Carles (Cervera) 20, 36
col·legi menor universitari (Cervera) 18
col·legi públic Ramon Faus i Esteve (Guissona) 832
col·legi públic Sants Abdó i Senén (Biosca) 379
Colegio Hispano-Francés de Santa Teresa de Jesús (Cervera) 382, 650, 651
coll de les Savines (Cervera) 18
colla sardanista Dansaires del Claustre (Guissona) 877
colla sardanista Joia (Cervera) 875
colla sardanista Jovencells (Cervera) 873, 876
colla sardanista Montserrat (Guissona) 878
colla sardanista Nova Segarra (Cervera) 874
colla sardanista Novells Dansaires (Sanaüja) 879
comerç de calçat (Cervera) 1040
Completes (Cervera) 978
Completes, orquestra (Cervera) 976
complex de la Closa (Guissona) 392
Concepció de Maria a la plaça Santa Anna (Cervera) 184
concurs escolar (Guissona) 674, 675, 676
confirmació (Concabella) 1017
confirmació (les Pallargues) 537
confirmació (Pelagalls) 538
confirmació (Sant Guim de la Plana) 539
confirmació (Santa Fe) 536
confirmació (Vicfred) 1027
Confraria de la Mare de Déu del Roser (Torà) 1119
Confraria de la Mare de Déu dels Dolors (Sant Guim de Freixenet) 762
conill (la Guàrdia Lada) 848
Conjunto Guixé (Guissona) 856
convent (Sant Guim de la Rabassa) 112
convent (Sant Ramon) 116, 267, 268, 269, 270, 707
convent de les monges de la Sagrada Família (Cervera) 1092
convent de Sant Antoni de Pàdua (Torà) 286
convent de Sant Domènec (Cervera) 18, 153, 154, 155, 156
convent de Sant Francesc d'Assís (Cervera) 157, 160
convent de Sant Francesc de Paula (Cervera) 12, 30, 158, 1036
convent de Santa Maria de Jesús (Cervera) 160
convent dels pares agustinians (Sanaüja) 252
Cooperativa Agropecuària de Guissona (Guissona) 364, 368, 392, 395
Cooperativa del Camp Comarcal de Cervera (Cervera) 421, 423, 829
cor, veure coral
coral (la Guàrdia Lada) 860
coral (Torà) 869
coral de la Joventut Republicana (Cervera) 854
coral del Casal Català (Cervera) 855
coral del Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana (Cervera) 772, 1037
coral parroquial (Sant Guim de Freixenet) 864
corder (els Hostalets) 519
Corpus de l'any 1948 (Cervera) 1134
Corpus, festa (Biosca) 1084, 1085

Corpus, festa (Cervera) 1086, 1087, 1090, 1091, 1092
Corpus, festa (Granyanella) 1088
Corpus, festa (Guissona) 1093, 1094, 1095
Corpus, festa (el Mas de Bondia) 1098
Corpus, festa (Massoteres) 1097
Corpus, festa (Sant Guim de Freixenet) 1096
Corpus, festa (Torà) 1099
corral (Altadill) 105
corral (Cervera) 460
corral (els Hostalets) 521
Cors de Clavé (Sanaüja) 863
cós de Sant Gil (Torà) 1117
cosidor (Cervera) 607, 610
cosidor (Guissona) 623, 625, 1105
cosir a màquina, veure màquina de cosir
costa dels Campos (Cervera) 403
costura (Riber) 718
cotxe, veure automòbil
cotxet (Cervera) 611
creu (la Guàrdia Lada) 228
creu (Sanaüja) 253
creu de la plaça de la Creu (Torà) 283
creu de la Verge de Maig (Gra) 535
creu de les Orenetes (Cervera) 181
creu de Sant Nicolau (Cervera) 146, 1091
creu de terme (Biosca) 2
creu de terme (Guissona) 394
creu de terme (Hostafrancs) 237
creu de terme (Montcortès) 241
creu de terme (Sant Guim de la Plana) 256, 580
creu de terme (Sant Ramon) 1115
creu de terme (Vicfred) 257
creu de terme de Sant Julià (Tarroja de Segarra) 274
creu del Calvari (Cervera) 996
creu del carrer del Raval (Tarroja de Segarra) 276
creu del Fossar (Torrefeta) 302
creu del portal de la Vila (Ivorra) 222
creu dels Caiguts (Guissona) 796
creu processional de Sant Salvador (Tarroja de Segarra) 277
Creu Roja (Cervera) 751, 752
Crist (la Guàrdia Lada) 1140
Cristo, misterio de pasión (Cervera) 817, 895, 896
Cuadro Lírico de Educación y Descanso (Cervera) 893, 900
cuina (Cervera) 604
cuina (Santa Fe) 630
curra (Santa Fe) 487
curro (Sant Domí) 511
curro (Santa Fe) 487
curro (Talavera) 489
curronar (Cervera) 464
cursa de braus (Sant Guim de Freixenet) 968
cursillos de cristiandad (Guissona) 1013
dalla (Cervera) 468
dalla (Montpalau) 474
dames d'honor (Torà) 970
dansa del Roser (Torà) 1119
dansa, esbart (Sant Guim de Freixenet) 885
dansa, esbart (Torà) 887
desembollonar (Cervera) 482
Dia de la Bandera (Cervera) 752
Dia de la Província (Cervera) 816
dia de Santa Llúcia (Guissona) 625
diaris, venda (Guissona) 64
dipòsit d'aigua (Guissona) 393
dipòsit d'aigua (la Tallada) 325
dipòsit d'aigua (Sant Guim de Freixenet) 322
Diumenge de Rams (Cervera) 1108
Diumenge de Rams (Guissona) 1138
Diumenge de Rams (Pavia) 1116
dot (Guissona) 542
dromedari (Cervera) 784
Educación y Descanso CNS (Cervera) 1040
eleccions municipals (Cervera) 821
electrodomèstic (Torà) 445
empedrament de la plaça de Sant Miquel (Cervera) 312
EMSESA (Cervera) 381
enllumenat públic (la Tallada) 837
enterrament (Cervera) 838
envelat del Casal (Cervera) 11, 873, 975
era (l'Ametlla de Segarra) 486
era (Bellveí) 497
era (Castellnou d'Oluges) 490
era (Cervera) 482, 491, 492, 494
era (Comabella) 989
era (la Curullada) 51
era (Gàver) 495
era (Granyena de Segarra) 484, 560
era (Guissona) 480, 481
era (Guspí) 807, 990
era (la Molgosa) 634
era (les Pallargues) 1016
era (Sanaüja) 472
era (Sant Domí) 511
era (Sant Guim de Freixenet) 483
era (Sant Guim de la Plana) 510
era (Sant Ramon) 496
era (Santa Fe) 633
era (Sisteró) 503
era (Talavera) 489, 505
era (la Tallada) 509
era (Talteüll) 1141
era (Tarroja de Segarra) 583
era (Vicfred) 488
ererar (Bellveí) 497
ererar (Sant Ramon) 496
ermita de la Mare de Déu de Maig (Guissona) 1110
ermita de la Mare de Déu de Santes Masses (Sedó) 992
ermita de Sant Julià (Tarroja de Segarra) 274
ermita de Sant Pelegrí (Biosca) 1100
ermita de Sant Pere dels Pastors (Guissona) 1107
esbart dansaire (Sant Guim de Freixenet) 885
esbart dansaire (Torà) 887
escacs (Torà) 945
escala en hi-fi (Sant Guim de Freixenet) 910
escala en hi-fi (Torà) 870
escola (l'Ametlla de Segarra) 685, 686
escola (Bellmunt de Segarra) 709
escola (Bellveí) 714, 715
escola (Biosca) 379
escola (Cervera) 797
escola (Concabella) 688, 689
escola (la Curullada) 668
escola (Freixenet) 701
escola (Granyanella) 669
escola (Granyena de Segarra) 670
escola (Guissona) 671, 672
escola (Ivorra) 678
escola (Massoteres) 75, 679, 680, 681, 682
escola (Montornès de Segarra) 229
escola (Montpalau) 691
escola (les Oluges) 687
escola (Palou) 717
escola (Palouet) 683, 684
escola (la Prenyanosa) 667
escola (Sanaüja) 530, 698, 699, 700
escola (Sant Antolí i Vilanova) 692
escola (Sant Guim de Freixenet) 111, 702, 703, 704, 834
escola (Sant Guim de la Plana) 705
escola (Sant Ramon) 707, 708, 710, 711, 712
escola (Sant Serni) 722
escola (Santa Fe) 690
escola (Sedó) 716, 719, 720, 721
escola (Tarroja de Segarra) 713
escola (Torà) 723, 880
escola (Vicfred) 706
escola de les monges dominiques (Sanaüja) 695, 696, 697, 699
escola dels pares claretians (Cervera) 576
escola Jaume Balmes (Cervera) 378, 384, 654, 655, 656, 657, 658
escolania (Talavera) 866
Escoles Graduades (Cervera) 378
escoles públiques, veure escola
escoltes (Sant Guim de Freixenet) 578
escombrar l'era (Castellnou d'Oluges) 490
escombrar l'era (Cervera) 491
escombrar l'era (Granyena de Segarra) 484
escorçar (Cervera) 446
escorxador municipal (Cervera) 8, 460
església de l'Hospital de Castelltort (Cervera) 164, 166
església de la Companyia (Cervera) 36, 165
església de la Mare de Déu de la Llet (Castellmeià) 293
església de la Mare de Déu del Carme (Cervera) 164, 166
església de la Mare de Déu dels Dolors (Cervera) 172
església de la Santa Creu (Pavia) 1116
església de Sant Abdó i Sant Senén (Biosca) 1, 755
església de Sant Agustí (Cervera) 32
església de Sant Andreu (Vilagrasseta) 231
església de Sant Antoni (Cervera) 163, 791
església de Sant Cosme i Sant Damià (Amorós) 258
església de Sant Cristòfol (Cervera) 168
església de Sant Cristòfol (la Rabassa) 261
església de Sant Cugat (Ivorra) 74, 222
església de Sant Cugat (Portell) 119
església de Sant Donat (Sedó) 299, 720
església de Sant Esteve (Pelagalls) 244, 247, 1019
església de Sant Gil (Torà) 130, 288, 289, 290, 872, 1118
església de Sant Guillem i Sant Andreu (Sant Guim de la Rabassa) 112
església de Sant Jaume (Ferran) 562
església de Sant Jaume (la Manresana) 116, 1050, 1113
església de Sant Jaume (Montpalau) 95
església de Sant Jaume (la Mora) 192
església de Sant Jaume (Pallerols) 273
església de Sant Jaume (Palouet) 1136
església de Sant Jaume (Portell) 119
església de Sant Joan (Cabestany) 78
església de Sant Joan (Montornès de Segarra) 82
església de Sant Joan de Jerusalem (Cervera) 186
església de Sant Joan Degollat (Cervera) 35, 186
església de Sant Jordi (Alta-riba) 47
església de Sant Julià (el Llor) 297, 298
església de Sant Julià (Estaràs) 49
església de Sant Macari (Guissona) 211, 212
església de Sant Magí (Cervera) 18
església de Sant Martí (Guspí) 117, 842, 1028
església de Sant Martí (la Tallada) 113
església de Sant Miquel (Fontanet) 281
església de Sant Miquel (Lloberola) 3
església de Sant Miquel (la Prenyanosa) 45
església de Sant Pau de Narbona (Pomar) 97, 248
església de Sant Pere (la Cardosa) 134, 552
església de Sant Pere (Castellnou d'Oluges) 6
església de Sant Pere (la Curullada) 51
església de Sant Pere (Sant Domí) 108
església de Sant Pere (Talteüll) 76
església de Sant Pere (Vallferosa) 131
església de Sant Pere de Pujol (les Cases de la Serra) 291
església de Sant Pere dels Pastors (Guissona) 214
església de Sant Pere el Gros (Cervera) 151, 152, 477
església de Sant Salvador (Concabella) 239
església de Sant Salvador (Gra) 295
església de Sant Salvador (Granyanella) 195, 1001
església de Sant Salvador (Massoteres) 75
església de Sant Salvador (les Pallargues) 545
església de Sant Salvador (Tarroja de Segarra) 275
església de Sant Salvador (Vergós de la Ribera) 188
església de Sant Simeó (Massoteres) 75
església de Santa Anna (Cervera) 167, 1067, 1127
església de Santa Magdalena (Cervera) 154, 159
església de Santa Magdalena (Vergós Guerrejat) 50
església de Santa Maria (el Castell de Santa Maria) 260
església de Santa Maria (Cervera) 18, 39, 136, 137, 138, 139, 140, 143, 147, 525, 541, 750
església de Santa Maria (Civit) 118

església de Santa Maria (Claret) 121
església de Santa Maria (Fonolleres) 58
església de Santa Maria (Freixenet de Segarra) 106
església de Santa Maria (Granyena de Segarra) 59, 60, 560
església de Santa Maria (la Guàrdia Lada) 79, 227
església de Santa Maria (Guissona) 202, 203, 205, 673
església de Santa Maria (Malacara) 190
església de Santa Maria (Malgrat) 44
església de Santa Maria (Montfar) 94
església de Santa Maria (Montlleó) 250
església de Santa Maria (Mont-roig de Segarra) 238, 572, 573
església de Santa Maria (les Oluges) 687, 761, 846
església de Santa Maria (Rubinat) 99
església de Santa Maria (Sanaüja) 255
església de Santa Maria (Sant Antolí i Vilanova) 246
església de Santa Maria (Sant Guim de la Plana) 256, 539
església de Santa Maria (Sant Martí de la Morana) 132
església de Santa Maria de Teuladells (Gra) 296
església de Santa Maria Sasserra (Vallferosa) 1033
església del Sagrat Cor (Sant Guim de Freixenet) 114, 262, 266, 762, 1024, 1074, 1145
església dels Sants Apòstols (la Cardosa) 134
espardenyeria (Guissona) 65
esquilador (Sanaüja) 452
esquilar (Cervera) 447
esquitllar (els Hostalets) 637
estació de ferrocarril (Cervera) 308, 311, 730, 1039, 1080
estació de ferrocarril (Sant Guim de Freixenet) 324
estació de servei Bargués (Cervera) 316
Estampes de la Passió (Cervera) 891, 892
estany de Tapioles (Guissona) 63
estiràs (Cervera) 491, 492
estiràs (Gàver) 495
Estudi Nou (Cervera) 17, 29
euga, veure cavalleria
excavacions (Guissona) 219, 220
explosius, venda (Guissona) 66
exposició d'art (Guissona) 965
Exposició Missional Sant Francesc Xavier, prevere (Cervera) 756
fàbrica d'alcohols (Cervera) 9, 348
fàbrica de barrets (Cervera) 345, 346
fàbrica de carbó (Lloberola) 334
fàbrica de ciment Corpí (Sant Guim de Freixenet) 110
fàbrica de farina (Cervera) 337
fàbrica de galetes La Palma (Cervera) 333, 335, 336
fàbrica de mosaics Vilamú (Torà) 373
fàbrica de pastes La Perla de la Segarra (Sant Guim de Freixenet) 372, 1052
fàbrica de teixits (Guissona) 358, 363
fàbrica de teixits Jorba (Torà) 124, 375
fàbrica de xocolates Yago (Cervera) 347
Falange, veure falangista
falangista (Cervera) 793, 794, 798
falangista (Granyena de Segarra) 802
falangista (Guissona) 806
falangista (Sant Antolí i Vilanova) 800
falangista (Sant Guim de Freixenet) 799, 801
Falcons d'Ivars (Granyena de Segarra) 1004
farina, fàbrica (Cervera) 337
farinera (Guissona) 357
farinera (Torà) 371
farinera Balcells (Guissona) 67
farinera Camps (Cervera) 1123
farinera del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca (Cervera) 183, 338, 420
farinera La Esmeralda (Sant Guim de Freixenet) 109
farmàcia (Cervera) 791
farmàcia (Sant Guim de Freixenet) 443
farmàcia Batlle (Cervera) 435
fassina (Guissona) 1068
ferrar (Guissona) 450
ferreria (Guissona) 68, 450
ferreteria (Guissona) 65
ferreteria (Torà) 445
ferro (Cervera) 448.
ferrocarril, accident (Sant Guim de la Rabassa) 326
ferrocarril, estació (Cervera) 308, 311, 730
ferrocarril, estació (Sant Guim de Freixenet) 324
ferrocarril, taller de màquines (Cervera) 308
ferrocarril, via (Cervera) 376
ferrocarril, via (Sant Guim de Freixenet) 114
ferrocarril, via (Sant Guim de la Rabassa) 112
Ferrocolor (Cervera) 344, 355
festa de Corpus (Biosca) 1084, 1085
festa de Corpus (Cervera) 1086, 1087, 1090, 1091, 1092
festa de Corpus (Granyanella) 1088
festa de Corpus (Guissona) 1093, 1094, 1095
festa de Corpus (el Mas de Bondia) 1098
festa de Corpus (Massoteres) 1097
festa de Corpus (Torà) 1099
festa de la Creu Roja (Cervera) 751, 752
festa de la Mare de Déu del Roser (Torà) 1118, 1119, 1120
festa de la Santa Missió (Granyanella) 1003
festa de Reis (Cervera) 1101
festa de Reis (Guissona) 1106
festa de Reis (Sant Antolí i Vilanova) 1111
festa de Sant Antoni (Torà) 430
festa de Sant Antoni Abat (Bellmunt de Segarra) 1083
festa de Sant Antoni Abat (Guissona) 1082
festa de Sant Antoni Abat (Sanaüja) 1081
festa de Sant Crispí (Cervera) 1102
festa de Sant Cristòfol (Cervera) 1064, 1065, 1067
festa de Sant Cristòfol (Guissona) 928, 1066, 1068, 1069, 1070, 1071, 1072
festa de Sant Cristòfol (Sanaüja) 1073
festa de Sant Cristòfol (Sant Guim de Freixenet) 1074
festa de Sant Cristòfol (Torà) 1075
festa de Sant Donat (Sedó) 993
festa de Sant Isidre (Selvanera) 587
festa de Sant Jaume (Sant Ramon) 1112
festa de Sant Jeroni (Guissona) 1107
festa de Sant Magí (Cervera) 1076, 1077, 1078, 1079, 1080
festa de Sant Pere (Cervera) 1104
festa de Sant Pere (Torà) 969
festa de Santa Llúcia (Cervera) 346, 1105
festa del Roser (Torà), veure festa de la Mare de Déu del Roser
festa del Sagrat Cor (Ferran) 998
festa del sometent (Cervera) 753
festa dels Tres Tombs (Sanaüja) 1081
festa dels Tres Tombs (Sant Ramon) 1113, 1114, 1115
Festa Major (Cervera) 791, 853, 952, 974, 975, 977
Festa Major (Claret) 867
Festa Major (Comabella) 989
Festa Major (Concabella) 987
Festa Major (Gàver) 1130
Festa Major (la Guàrdia Lada) 984
Festa Major (Guissona) 567, 796, 877, 878, 973, 979, 980, 981, 982, 983
Festa Major (Guspí) 990
Festa Major (Palouet) 986, 1136
Festa Major (Sanaüja) 985, 988, 1081
Festa Major (Sant Guim de Freixenet) 968
Festa Major (Sedó) 992, 993
Festa Major (Torà) 944, 1117
Festa Major del Santíssim Misteri (Cervera) 971, 972, 978
Festes de la Coronació Solemne de la Mare de Déu del Claustre (Guissona) 1009
festival d'aviació (Guissona) 963, 967
fira (Torà) 415
Fira de la Tardor (La Molgosa) 412
Fira de Sant Andreu (Torà) 413
Fira de Sant Isidre (Cervera) 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 414
Fira de Sant Martí (Cervera) 399, 400, 401
Flama de la Sardana (Torà) 881
fonda Barcelonesa (Cervera) 184, 410, 529, 1067
fonda Jardín (Cervera), veure cafè Jardín
fonda Santesmasses (Guissona) 64, 65
font (Biosca) 1084
font (Granyena de Segarra) 60
Font Agro-Industrial SA (Cervera) 351
font de Baix (Biosca) 2
font de ferro (Sanaüja) 849
font de l'avinguda de Catalunya (Cervera) 182
font de l'Estany (Guissona) 216, 1069
font de la plaça de la Font (Torà) 284
font de la plaça del Doctor Perelló (Sant Guim de Freixenet) 111, 265
font de la plaça Major (Cervera) 150, 781
font de la plaça Sant Miquel (Cervera) 24, 25, 26, 312, 401, 402, 605, 792, 794, 974
font de la plaça Santa Anna (Cervera) 27
font de la Vila (Guissona) 201
font del carrer de les Verges (Cervera) 22
font del carrer Major (Cervera) 36
Fonteta, la (Guissona) 318
forca (Guissona) 493
forca (Sant Domí) 511
forca (Sant Guim de Freixenet) 483
forca (Sisteró) 503
forja (Torà) 457
Forja la Creu (Torà) 454
forn (Guissona) 362
forn de pa (Cervera) 726, 838
forn de pa (Guissona) 434
forn de pa (Sant Guim de Freixenet) 441
forn de pa del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca (Cervera) 342
fortalesa, veure castell
fossar de l'església de Sant Julià (el Llor) 1061
freixeda de la Comalada (Castellnou d'Oluges) 555
Frente de Juventudes de Lleida (Cervera) 805
Fundació Josep Faus i Condomines (Guissona) 965
Fundació Martínez (Cervera) 380, 740
fusteria (Sanaüja) 103
fusteria (Sant Antolí i Vilanova) 694
fusteria (Torà) 456
futbol (Cervera) 917
futbol, camp (Cervera) 731, 752, 912, 913, 915, 916
futbol, camp (Riber) 948
futbol, camp (Sanaüja) 937
futbol, camp (Sant Guim de Freixenet) 936
futbol, camp (Talavera) 941
futbol, CF Àguiles (Cervera) 919
futbol, equip (Cervera) 912, 913, 916
futbol, equip (Granyena de Segarra) 932
futbol, equip (Sanaüja) 937
futbol, equip (Sant Guim de Freixenet) 936, 940
futbol, equip (Sedó) 948
futbol, equip (Talavera) 941
futbol, equip (Torà) 942, 943, 944
futbol, equip (Torrefeta) 950
futbol, equip de la Unió Esportiva de Guissona (Guissona) 931
futbol, equip de Sisteró i Pelagalls (Sisteró) 935
futbol, equip del Club Cerverí d'Esports (Cervera) 914
futbol, equip del Club Esportiu Català (Cervera) 915
galetes (Guissona) 362
galetes, fàbrica (Cervera) 333, 335, 336
galleda (Sant Guim de Freixenet) 638
gallina (Els Hostalets) 521
gallina (Torà) 417
garbes (Cervera) 477
garbes (Guissona) 478, 480, 481
garbes (les Oluges) 470
garbes (Sant Guim de Freixenet) 483
gavelladora (Montpalau) 474
gavelladora (les Oluges) 470
gegants (Cervera) 853, 971, 972, 1134, 1086
gegants (Guissona) 982, 1125
gegants (Sanaüja) 985
Gènere de Punt (Cervera) 349

gent gran, homenatge (Guissona) 738
gent gran, homenatge (la Manresana) 739
gimnàstica (Guissona) 934
giravolt del Jaumarro (Cervera) 10
giravolt dels civils (Cervera) 10, 956
gorra musca (Cervera) 851, 852
gorra musca (Freixenet) 577
gorra musca (Pelagalls) 636
gorra musca (Sant Guim de la Plana) 597
gorra musca (Vergós de la Ribera) 561
gos (la Guàrdia Lada) 848
gos (Guissona) 566
gra (Guissona) 361, 429
Gran Teatre de la Passió (Cervera) 384, 425, 426, 823, 898
granja dels Condals (els Condals) 187
grup de caramellaires, veure caramelles
grup escolar, veure escola
Grupo Escolar (Guissona) 832
Guàrdia Civil (Cervera) 835, 977
Guàrdia Civil (Guissona) 833, 979
Guàrdia Civil (Torà) 1032
guàrdia rural (Cervera) 608
Guerra Civil (Cervera) 784, 785, 786, 787, 788, 791, 792, 793, 794, 795
Guerra Civil (Guissona) 796
Hermanos (Guissona), veure col·legi dels germans maristes
Hispano Guissonesa S.A., La (Guissona) 1070
homenatge a la gent gran (Guissona) 738
homenatge a la gent gran (la Manresana) 739
hort del rector (Montoliu de Segarra) 629
hospital (Guissona) 219
Hospital de Castelltort (Cervera) 12, 17, 164, 166, 305
hospital de sang (Cervera) 790
hotel Canciller (Cervera) 440
hotel España (Cervera) 30
hotel Europa (Cervera) 727
hotel-cafè Jardín (Cervera), veure cafè Jardín
Iberia Radio (Cervera) 353, 354
incendi Sindicat (Cervera) 340
Infanteria, veure soldats
infants de Freixenet (Freixenet de Segarra) 1049
Institut Antoni Torroja (Cervera) 661, 662
Institut d'Ensenyament Mitjà i Professional Antoni Torroja (Cervera), veure Institut Antoni Torroja
Institut d'Estudis Ilerdencs (Cervera) 747
Institut Laboral Antoni Torroja (Cervera), veure Institut Antoni Torroja
Institut Nacional de Segona Ensenyança Ramón y Cajal (Cervera) 652, 653
Joc de la Pilota (Sant Antolí i Vilanova) 800
jocs de cucanya (Torà) 969
Jocs Florals (Cervera) 843, 951, 952
Jocs Florals (Guissona) 962
Jocs Florals (Torà) 970
joguina (Bellvei) 643
Jornada Eucarística Arxiprestal (Cervera) 999, 1000
Joventut Republicana (Cervera) 772, 854
Joventuts Catòliques (Cervera) 794, 1101
Joventuts Catòliques (Sant Guim de Freixenet) 1024
Joventuts d'Acció Catòlica (Cervera) 757
làpida commemorativa (Cervera) 809
làpides funeràries (Torà) 290
llana (Guissona) 449
llaurar (Cervera) 460, 461
llaurar (Lloberola) 459
llaurar (les Oluges) 462
llebre (la Molgosa) 634
llibre (Cervera) 786
lligadora (la Morana) 473, 475
llum elèctrica (Guspí) 842
local social (Sant Antolí i Vilanova) 396, 886
Lucha Escolar (Guissona) 674, 675, 676
magatzem (Cervera) 21, 1123
magatzem d'oli Gomà (Cervera) 343
majorales (Guissona) 930
majorales (Portell) 765
majorals (Sant Ramon) 1112
majorals (Viver) 991
manescal (Cervera) 791
manifestació (Cervera) 772
Màniga, la (Montoliu de Segarra) 570
maniobres militars (Cervera) 725, 726, 727, 728, 729
maniobres militars (el Canós) 724
mantellina (Castellnou d'Oluges) 557
Manufacturas Badía y Sinfines Bonet (Guissona) 366
màquina de batre (Bellmunt de Segarra) 504
màquina de batre (Guissona) 498, 499, 500, 501
màquina de batre (Hostafrancs) 502
màquina de batre (Sedó) 506
màquina de batre (Talavera) 505
màquina de cosir (Sant Antolí i Vilanova) 694
Mare de Déu (Guissona) 1125
Mare de Déu (Talteüll) 1141
Mare de Déu amb el Nen (Tordera) 196
Mare de Déu de l'Aguda (l'Aguda) 1031
Mare de Déu de l'Assumpció (Guissona) 204
Mare de Déu de l'Incendi, retaule (Cervera) 170
Mare de Déu del Camí, santuari (Granyena de Segarra) 197
Mare de Déu del Claustre (Guissona) 1009
Mare de Déu del Coll de les Savines (Cervera) 139, 143
Mare de Déu del Roser, festa (Torà) 1118, 1119, 1120
Mare de Déu del Roser, retaule (Cervera) 153
Mare de Déu del Roser, retaule (Torà) 288
Mare de Déu, santuari (Camp-real) 224
Mas de Toni (Mas Claret) 576
Mas Duran (Cervera) 7, 559, 728, 789, 953, 1035
masia (la Molgosa) 81
matança del porc (Claret) 520
matança del porc (Guspí) 518
matança del porc (la Molgosa) 514
matança del porc (Montfar) 515
matança del porc (Selvanera) 517
matxo, veure cavalleria
mercat (Cervera) 148, 397, 398, 402
mercat (Guissona) 411
mercat (Torà) 416, 417, 418, 419
merceria (Guissona) 436
militar, veure soldat
missa (Castellnou d'Oluges) 557
missa (Cervera) 728, 792
missa (Portell) 642
missa (Torà) 1032
missioners del Cor de Maria (Cervera), veure pares del Cor de Maria
Mobel Línea SL (Cervera) 359
modista (Cervera) 1105
molí d'oli (Cervera) 339, 728
molí de guix (Sanaüja) 103
molí de vent (Guissona) 62, 318
molí de vent (Sant Guim de Freixenet) 323
molí de vent (Talteüll) 1141
molí del Breu (Cervera) 9
molí del Grau (Cervera) 477, 1104
mona (Cervera) 399
mona de Pasqua (Guissona) 444
monges dominiques (Sanaüja), veure escola de les monges dominiques
monòlit del cementiri (Cervera) 1132, 1133
monument a la industrialització (Cervera) 356
monument al pagès de la Segarra (Cervera) 423
monument als Caiguts (Cervera) 33, 409, 813
mosaics, fàbrica (Torà) 373
mossa (Santa Fe) 630
moto (Cervera) 404
moto (Guissona) 437, 626, 1072, 1110
moto (Selvanera) 587
motocicleta, veure moto
mula, veure cavalleria
muralla (Cervera) 8, 10, 11, 17, 19, 169, 171
muralla (Granyena de Segarra) 59
muralla (Guissona) 219
muralla (Sanaüja) 102
museu (Cervera) 778
Museu d'Art Contemporani (Cervera) 743
Museu d'Història Natural (Cervera) 784, 787
Museu del Blat i la Pagesia (Cervera) 185, 663
Museu Doctor Eduard Camps i Cava (Guissona) 219
Museu Municipal Duran i Sanpere (Cervera) 744
música (Cervera) 976
música (Sant Ramon) 865
música (Torà) 868
música, banda (Sedó) 992
Mútua Escolar (Cervera) 659
nans (Cervera) 1134
nans (Guissona) 982
nevada de l'any 1944 (Cervera) 31
nevada de l'any 1944 (Guissona) 72
nevada de l'any 1944 (Sant Ramon) 579
nevada de l'any 1944 (Suró) 582
nevada de l'any 1962 (Guissona) 69, 569, 905
nevada de l'any 1969 (Montfar) 94
nevada de l'any 1972 (Sanaüja) 104
Obra de Fluvià (Guissona) 213
octavaris (Guissona) 1093
ombrel·la (Cervera) 605
ordenació (les Pallargues) 1016, 1018
Orfeó Cerverí (Cervera) 851, 852, 853
Orfeó Santa Cecília (Sant Guim de Freixenet) 909
orgue de l'església de Santa Maria (Cervera) 141
ornamentació vegetal (el Canós) 1015
ornamentació vegetal (Ferran) 998
ornamentació vegetal (Guissona) 1006
ornamentació vegetal (Sant Ramon) 1114
orquestra (Claret) 867
orquestra (Sanaüja) 861, 862
orquestra de les completes (Cervera) 976
orquestra Hot Club (Guissona) 983
orquestra La Berra (Cervera) 857
orquestra Nuevo Ritmo (Cervera) 858
orquestra Rossell (Cervera) 993
ou (Torà) 419
ovella (Briançó) 91
ovella (Cervera) 447
Paeria (Cervera) 37, 148, 150, 652, 773, 777, 781, 1087, 1108, 1129, 1131
pal·li (Cervera) 1126
pal·li (Concabella) 1017
pal·li (la Guàrdia Lada) 1140
pal·li (Pelagalls) 1019
pal·li (Sant Guim de Freixenet) 1096
pal·li (Talteüll) 1141
pala ventadora (Guissona) 493
Palau Episcopal (Guissona) 207, 209
paller (Cervera) 482
paller (la Curullada) 51
paller (Granyena de Segarra) 507
paller (Hostafrancs) 502
paller (Santa Fe) 633
Pallers de Pedra (l'Aranyó) 87
pallissa (la Molgosa) 634
pallissa (Tarroja de Segarra) 583
Palma, La (Cervera) 333, 335, 336, 408
Palma, La (Guissona) 362
parades (Torà) 416
paranimf de la Universitat (Cervera) 175, 661, 662, 665, 795, 816, 827
pares claretians (Cervera), veure pares del Cor de Maria
pares del Cor de Maria (Cervera) 733, 768, 794
partida de cartes (Guissona) 619
partida de les Pedroses (Tarroja de Segarra) 583
partida de Retous (Cervera) 464, 468
Pasqua de Resurrecció (Massoteres) 884
passeig (Guissona) 69
passeig de Jaume Balmes (Cervera) 8, 13, 16, 390, 805, 830, 894
passeig de l'Estació (Cervera) 7, 40, 751, 851, 1037, 1126
passeig de la Diputació (Cervera) 793

passeig de la Universitat (Cervera) 753, 775, 838, 1101, 1089
passeig del Corregidor (Cervera) 181
passeig del Portalet (Cervera) 7, 9, 17, 169, 387, 728, 1147
Passió (Sant Antolí i Vilanova-els Hostalets) 907
pastes, fàbrica (Sant Guim de Freixenet) 372, 1052
pastisseria (Cervera) 1127
pastisseria (Guissona) 444
pastor (els Hostalets) 519
pastorets (Cervera) 901
pastorets (Guissona) 902, 903
pati de les Monges (Guissona) 878
patinatge (Guissona) 622
Patronat de la Passió (Cervera) 817, 819
pavimentació (Torà) 329
Pecadora, La (Cervera) 899
peixera (Biosca) 602
peixera (Vergós de la Ribera) 48
pendonistes de Sant Cristòfol (Cervera) 1067
Penya Blaugrana (Guissona) 930
penya Cuban Boys (Guissona) 621, 929
penyes (Guissona) 621
Pèrgola, mirador (Cervera) 20, 977
Perla de la Segarra, La (Sant Guim de Freixenet) 372
perruqueria (Cervera) 726
perruqueria (Guissona) 439
pessebre vivent (Guissona) 905
Pia Unió Missionera del Cor de Maria (Cervera) 756
picar la llana (Guissona) 449
pineda (Guissona) 212
Pineda, la (Cervera) 731, 912
ping-pong (Cervera) 924
pinsos Santacreu Hermanos (Guissona) 365
pintor (Cervera) 558
pintura de sant Cosme i sant Damià (Cervera) 740
Piscina Blava (Sanaüja) 938
piscines (Sanaüja) 938
piscines municipals (Cervera) 927
piscines municipals (Guissona) 389
pisos de l'EMSESA (Cervera) 381
pisos de la Caixa (Cervera) 33, 386
plaça (Castellnou d'Oluges) 557
plaça (Estaràs) 615
plaça (Gàver) 1130
plaça (Massoteres) 884
plaça (Montfalcó Murallat) 83
plaça (Ratera) 88
plaça (Sant Antolí i Vilanova) 98
plaça d'Alonso Martínez (Cervera) 1039
plaça de Capdevila (Guissona) 71, 393, 905
plaça de l'església (Biosca) 1085
plaça de l'església (Concabella) 688
plaça de l'església (Guissona) 198
plaça de l'església (Sant Guim de Freixenet) 111
plaça de l'església (Torà) 122
plaça de l'església de Sant Miquel (Lloberola) 1034
plaça de l'Estació (Cervera) 1039, 1086
plaça de la Constitució (Sant Antolí i Vilanova) 571, 1023
plaça de la Creu (Torà) 282, 283, 371, 417, 418, 419, 881
plaça de la Font (Torà) 284, 868, 1117
plaça de la Torra (Torà) 868, 1117
plaça de la vila (Bellmunt de Segarra) 1083
plaça de Magarola (Sedó) 993
plaça de Pius XII (Cervera) 977
plaça de Sant Jaume (Bellveí) 128
plaça de Sant Miquel (Cervera) 24, 25, 312, 401, 605, 726, 770, 792, 794, 1040
plaça de Sant Pere (Granyena de Segarra) 802, 1004
plaça de Sant Roc (Guissona) 973
plaça de Santa Anna (Cervera) 11, 12, 27, 28, 29, 184, 813, 815, 899, 999
plaça del Bisbe Benlloch (Guissona) 208, 317, 622, 877, 882, 934, 981
plaça del Castell (Concabella) 987
plaça del Castell (Sant Guim de la Plana) 705
plaça del Doctor Perelló (Sant Guim de Freixenet) 111, 265, 523, 810, 1145
plaça del General Güell (Tordera) 55
plaça del Mercat (Sant Ramon) 579
plaça del Pati (Torà) 416, 1119
plaça del Portalet (Cervera) 9
plaça del Rei (Torrefeta) 889, 1062
plaça del Sindicat (Guissona) 424
plaça del Vall (Torà) 285, 413, 783, 1032, 1058, 1075, 1099, 1120
plaça del Vell-pla (Guissona) 219, 220, 394, 1068, 1072, 1150
plaça dels Porcs (Cervera) 9
plaça Madoz (Cervera) 24, 753
plaça Major (Cervera) 37, 148, 150, 398, 652, 729, 776, 781, 798, 840, 841, 853, 961, 996, 1000, 1124, 1128, 1131
plaça Major (Guissona) 198, 411, 1006, 1042, 1082, 1095, 1138
plaça Major (Montfar) 515
plaça Major (Sanaüja) 103, 549, 699, 988, 1048
plaça Nova (Tarroja de Segarra) 1057
plaça porticada (Sant Pere dels Arquells) 251
placeta (Cervera) 774
placeta (les Pallargues) 1018
placeta (Sanaüja) 695, 985
placeta de Sant Roc (Sanaüja) 319
Poll del Cel, el (Cervera) 955, 956, 957, 958, 959, 960
pont (Sanaüja) 253
pont (Sant Pere dels Arquells) 100
pont de ferro (Torà) 123, 124, 126
pont de les Merites (Torà) 125
porc, matança (Claret) 520
porc, matança (Guspí) 518
porc, matança (La Molgosa) 514
porc, matança (Monfar) 515
porc, matança (Selvanera) 517
porró (Santa Fe) 631
porta de Sant Martí de l'església de Santa Maria (Cervera) 138
portada d'aigües (les Oluges) 846
portada d'aigües (Rubinat) 822
portal (el Mas de Bondia) 80
portal (Granyena de Segarra) 59
portal (Montfalcó Murallat) 83
portal (Pomar) 97
portal (Sanaüja) 102
portal Bisbal (Guissona) 200
portal de Baix (Tarroja de Segarra) 272
portal de Dalt (Tarroja de Segarra) 271
portal de Dalt (Torrefeta) 304
portal de l'Àngel (Guissona) 199
portal de la Font (Guissona) 199
portal de Sant Roc (Guissona) 200
portal dels Pous (Cervera) 8, 171
Portalet, el (Cervera) 559
porxada, veure porxos
porxos (Cervera) 37, 149, 1124
porxos (Guissona) 198
porxos (Montfalcó Murallat) 233
porxos (Sanaüja) 1151
porxos (Torà) 122, 285
porxos de cal Mateu (Sanaüja) 103
posada Mingot (Guissona) 66
pou de Sant Miquel (Cervera) 402, 974
Primer de Maig (Guissona) 626, 1110
primera comunió (Cervera) 527, 528, 529
primera comunió (Gra) 535
primera comunió (Sanaüja) 530
primera comunió (Sant Guim de Freixenet) 531, 532
primera comunió (Tarroja de Segarra) 533, 534
priors (Palouet) 986
priors (Torà) 1118, 1119
processó (Biosca) 1084, 1121, 1122
processó (Cervera) 971, 1067, 1078, 1086, 1089, 1092, 1123, 1124, 1126, 1127, 1128
processó (Gàver) 1130
processó (Granyanella) 1088
processó (la Guàrdia Lada) 1140
processó (Guissona) 1095, 1125, 1135, 1137, 1138
processó (Ivorra) 1139
processó (el Mas de Bondia) 1098, 1144
processó (Massoteres) 1097
processó (Montoliu de Segarra) 1143
processó (Palouet) 1136
processó (Pelagalls) 1019
processó (Sanaüja) 1142
processó (Sant Guim de Freixenet) 1096, 1145
processó (Talteüll) 1141
processó (Tarroja de Segarra) 533
processó (Torà) 1099, 1120
processó "del Puro" (Cervera) 23, 1129, 1131, 1132
processó de Sant Magí (Cervera) 1078
Productos Raza (Guissona) 360
pujada del Rellotge (Sanaüja) 1081
quarter de Framenors (Cervera) 10
quarter, veure caserna
queviures (Cervera) 1078
queviures (Guissona) 442
rambla d'Àngel Guimera (Cervera) 30, 33, 34
rambla de Calvo Sotelo (Cervera) 33
rambla de Lluís Sanpere (Cervera) 30, 31, 33, 34, 410, 660
rambla de Sant Francesc (Cervera) 30, 34
rambla dels Caputxins (Cervera) 1123
rampill (Cervera) 482
raval de les Verges (Cervera) 1080
raval de Sant Francesc (Cervera) 42
raval del Coma (Guissona) 68, 437, 928, 1010, 1137
raval del Pont (Sant Antolí i Vilanova) 694
raval dels Caputxins (Cervera) 21, 337, 403, 1147, 1148
rec (Guissona) 513
rectoria (Bellveí) 128
rectoria (Claret) 121
rectoria (Gàver) 1130
rectoria (Massoteres) 75
rectoria (Sant Guim de Freixenet) 702
rectoria (Sant Guim de la Plana) 256, 580
rectoria (Talteüll) 76
rectoria (Torà) 723
rei del Carnestoltes (Cervera) 1146, 1147
Reis, festa (Cervera) 1101
Reis, festa (Guissona) 1106
Reis, festa (Sant Antolí i Vilanova) 1111
rellotge del campanar de l'església de Sant Gil (Torà) 287
rellotgeria (Cervera) 838
remolc (Guissona) 451
rentadors, veure safareigs
repetidor de televisió (Torà) 328
República (Cervera) 772, 773
residència dels pares claretians (Cervera) 15, 174
residència dels pares Paüls (Guissona) 215
residència Mare Janer de les Germanes de la Sagrada Família (Cervera) 165
restes arqueològiques (Guissona) 218
retaule de l'altar de l'església de Sant Jaume (Pallerols) 273
retaule de l'Àngel Custodi (Cervera) 740
retaule de l'església de Sant Antoni (Cervera) 161
retaule de l'església de Sant Miquel (Lloberola) 135
retaule de l'església del convent (Sant Ramon) 268
retaule de l'església parroquial (Sanaüja) 255
retaule de la capella de la Paeria (Cervera) 186
retaule de la capella de Sant Felip Neri (Guissona) 217
retaule de la Mare de Déu de l'Incendi (Cervera) 170
retaule de la Mare de Déu del Roser a l'església de Sant Domènec (Cervera) 153
retaule de la Mare de Déu del Roser a l'església de Sant Gil (Torà) 288
retaule de la Verge de Montserrat de l'església de Santa Maria (Cervera) 145
retaule de la Verge Immaculada (Cervera) 175
retaule de Sant Andreu de l'església de Santa Maria (Cervera) 141
retaule de Sant Martí (Cervera) 186
retaule de Sant Pere de l'església de Sant Pere el Gros (Cervera) 152
retaule de Santa Maria (Ivorra) 223

retaule major de l'església de Sant Gil (Torà) 289
retaule major de l'església de Santa Maria (Ivorra) 221
revolt de cal Coberó (Sant Ramon) 1112
riera (Biosca) 2
riera (Sanaüja) 641, 849
riu d'Ondara (Vergós de la Ribera) 48
riu de Llanera (Torà) 123, 124, 125, 126
roba (Cervera) 1078
roba (Guissona) 438
Rosa de Betlem (Cervera) 901
rosca d'Arquimedes (Guissona) 366
Roser, festa del (Torà), veure Mare de Déu del Roser, festa
rubinada (Comabella) 115
ruc, veure cavalleria
sabateria (Cervera) 1078
sabateria (Torà) 416
sabaters (Cervera) 1102
safareigs (Cervera) 614
safareigs (Granyena de Segarra) 60
safareigs (Guissona) 201
safareigs (Tarroja de Segarra) 278
Sagrat Cor (Montoliu de Segarra) 1143
Sagrat Cor, festa (Ferran) 998
Sant Andreu, retaule (Cervera) 141
Sant Antoni Abat a l'església de Sant Antoni (Cervera) 161
Sant Antoni Abat, festa (Bellmunt de Segarra) 1083
Sant Antoni Abat, festa (Guissona) 1082
Sant Antoni Abat, festa (Sanaüja) 1081
Sant Antoni, festa (Torà) 430
sant Cosme i sant Damià (Guspí) 1028
Sant Crispí, festa (Cervera) 1102
Sant Crist de l'església de Sant Antoni (Cervera) 162, 787, 788, 791, 1128
Sant Cristòfol (Cervera) 1067
Sant Cristòfol (Guissona) 1066, 1071
Sant Cristòfol (Torà) 1075
Sant Cristòfol, festa (Cervera) 1064, 1065, 1067
Sant Cristòfol, festa (Guissona) 928, 1066, 1068, 1069, 1070, 1071, 1072
Sant Cristòfol, festa (Sanaüja) 1073
Sant Cristòfol, festa (Sant Guim de Freixenet) 1074
Sant Cristòfol, festa (Torà) 1075
Sant Donat, festa (Sedó) 993
Sant Isidre, festa (Selvanera) 587
Sant Jaume, festa (Sant Ramon) 1112
Sant Jeroni, festa (Guissona) 1107
Sant Magí de la Brufaganya (Cervera) 1077
Sant Magí, festa (Cervera) 1076, 1077, 1078, 1079, 1080
Sant Martí, retaule (Cervera) 186
Sant Pere (Tarroja de Segarra) 275
Sant Pere el Gros (Cervera) 477
Sant Pere, festa (Cervera) 1104
Sant Pere, festa (Torà) 969
Sant Pere, retaule (Cervera) 152
Sant Ramon Nonat (Sant Ramon) 267, 1029
Sant Roc (Guissona) 206
Sant Sepulcre, quadra (La Molgosa) 81
Santa Llúcia (Cervera) 346, 1105
Santa Magdalena, escultura (Cervera) 653
Santa Maria (Ivorra) 221
Santa Missió, festa (Granyanella) 1003
Santíssim (Sant Guim de Freixenet) 1096
Santíssim Misteri (Cervera) 971, 972, 978, 1124
santuari (Sant Ramon), veure convent
santuari de la Mare de Déu (Camp-real) 224
santuari de la Mare de Déu del Camí (Granyena de Segarra) 197
sardanes (Cervera) 975
sardanes (Guissona) 877, 973, 981
sardanes (la Guàrdia Lada) 984
sardanes (Torà) 880
sarrió (Ivorra) 628
sarrió (Lloberola) 334
sarsuela (Cervera) 893, 900
sarsuela (Sant Guim de Freixenet) 909
sastreria (Cervera) 1078
secció Ball La Violeta (Cervera) 975
Secció de Dames Infermeres de Lleida (Cervera) 751
Secció Femenina (Cervera) 797, 798
secció Teatre del Casal Català (Cervera) 892
segadora (Santa Fe) 471
segadora-gavelladora (Sant Martí de la Morana) 476
segadora-lligadora (Sanaüja) 472
segar (Cervera) 468
segar (Montpalau) 474
segar (la Morana) 473, 475
segar (les Oluges) 466, 469, 470
segar (Sanaüja) 472
segar (Sant Martí de la Morana) 476
Segarra, periòdic quinzenal (Cervera) 754
semàfor (Cervera) 182
sembrar (Vilagrasseta) 465
Seminari (Guissona) 215
sepulcre de Berenguer de Castelltort (Cervera) 144
sepulcre de Ramon Serra el Vell (Cervera) 145
sepulcre del cavaller Hug de Copons (el Llor) 298
serradora (Cervera) 341
Servicio Nacional del Trigo (Guissona) 361
Setmana Santa (Cervera) 1126, 1127, 1128, 1142
Sindicat (Guissona) 1008
Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca (Cervera) 14, 180, 183, 338, 339, 340, 342, 420, 423, 425, 426
Sindicat Agrícola de Guissona i sa Comarca (Guissona) 357, 424, 427, 428, 429
Sindicat de Sant Guim (Sant Guim de Freixenet) 263, 264
Sindicat dels Pagesos (Sant Guim de Freixenet) 263
Sinfines Bonet (Guissona) 366
Snack, cal Jaumet (Torà) 969
Sociedad Agrícola de Cervera y su Comarca, SACCSA (Cervera) 421
societat de l'Elefant (Cervera) 1148
societat de l'Olla (Cervera) 1149
societat El Llanto (Cervera) 1146, 1147
soldat (Cervera) 725, 726, 728, 729, 730, 732, 830, 1133
soldat (Guissona) 594
soldat (Torà) 1032
soldat (Tordera) 593
sometent (Cervera) 745, 753
sometent (Ivorra) 1139
sometent (Massoteres) 749
sometent (Sant Martí de la Morana) 1060
sometent, festa (Cervera) 753
sortidor (Guissona) 315
taller (Cervera) 958
taller de costura, veure cosidor
taller Gènere de Punt (Cervera) 349
tallers de màquines de ferrocarril (Cervera) 308
tartana (Cervera) 397
tartana (Estaràs) 615
taula d'escrutinis de la Universitat (Cervera) 740
taüt (Cervera) 794
taverna (Cervera) 1086
teatre (Cervera) 564, 656, 890, 891, 892, 897, 898, 995
teatre (Guissona) 904, 906
teatre (Torà) 911
teatre Círculo (Cervera) 952
teatre de ca l'Eril (Guissona) 930
teatre del Casal (Cervera) 11, 12, 383, 896, 897, 900
teatre parroquial d'Acció Catòlica (Sant Guim de Freixenet) 908
teatre Principal (Cervera) 163, 791
teixits, fàbrica (Guissona) 358, 363
teixits, fàbrica (Torà) 124, 375
teixó (Torà) 522
telèfon (Sant Antolí i Vilanova) 844
telèfon públic (Vergós Guerrejat) 818
teler (Guissona) 363
tennis (Cervera) 590
tennis (Torà) 946
tennis, Club de Tennis Cervera (Cervera) 925
teuleria Comorera (Cervera) 332, 1086
Tèxtil Guissona SA (Guissona) 367
tir al plat (Guissona) 979
Toll (Sanaüja) 641
torre (Vallferosa) 131
Torre Blanca (Guissona) 72
torre del carreró del Salí (Cervera) 12, 17
torre del dipòsit de l'aigua (Cervera) 460
Torre del Moro (Ivorra) 73
torre del portal de la Cadena (Cervera) 169
torre del portal de Santa Maria (Cervera) 169
torre petrolífera (Palou) 369, 370
torrent de Fonts Caldes (Tarroja de Segarra) 278
torrent de Pasterola (Biosca) 2
Torreta de Suró (Suró) 581
tractor (Bellmunt de Segarra) 504
tractor (Cervera) 405, 406, 409, 410
tractor (Fontanet) 281
tractor (Guissona) 451, 498, 500, 1010
tractor (Santa Fe) 508
trempar el ferro (Cervera) 448
tren, veure ferrocarril
Tres Tombs, festa (Sanaüja) 1081
Tres Tombs, festa (Sant Ramon) 1113, 1114, 1115
Tres Uves (Cervera) 352
trill (Guissona) 481
trill (Talavera) 489
trill (Vicfred) 488
trio de músics, veure orquestra
Trofeu Sabata (Guissona) 963, 967
tropa, veure soldats
tros del Castell (Cervera) 460, 461
tuna (Palou) 871
túnel de la carretera N-II (Cervera) 309, 313
turó de les Forques (Cervera) 43, 603
turó de Montserè (Cervera) 18
Unió Coral Toranesa (Torà) 872
Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (Cervera) 422
Universidad Nacional de Educación a Distancia, UNED (Cervera) 666, 665
Universitat (Cervera) 7, 12, 15, 16, 24, 26, 42, 173, 174, 176, 177, 178, 185, 397, 404, 405, 407, 408, 647, 648, 658, 659, 661, 663, 664, 732, 733, 768, 771, 784, 785, 786, 787, 788, 790, 795, 804, 808, 816, 824, 827, 894, 974, 995, 1089, 1091, 1101
urbanització de la Fonteta (Guissona) 395
vaixell (Santa Fe) 631
vehicle (Cervera) 894
vehicle (Torà) 418
vellut gruixut (Tordera) 592
ventar (Cervera) 494
ventar (Guissona) 493
verema (les Oluges) 85
verema (Santa Fe) 512
Verge de Fàtima (Biosca) 1121, 1122
Verge de Fàtima (el Canós) 1014
Verge de Fàtima (Cervera) 997
Verge de Fàtima (la Curullada) 1002
Verge de Fàtima (Gramuntell) 1020
Verge de Fàtima (Granyanella) 1001
Verge de Fàtima (Guissona) 1006, 1007
Verge de Fàtima (Ivorra) 1139
Verge de Fàtima (el Mas de Bondia) 1144
Verge de Fàtima (Pallerols) 1030
Verge de Fàtima (Sant Guim de Freixenet) 1145
Verge de Fàtima (Vallferosa) 1033
Verge de la Mercè (Viver) 991
Verge de la Salut (Guissona) 201
Verge de Malacara (Malacara) 191
Verge de Montserrat, retaule (Cervera) 145
Verge del Claustre (Guissona) 205, 1005, 1135, 1137
Verge Immaculada, retaule (Cervera) 175
via del ferrocarril (Cervera) 376
via del ferrocarril (Sant Guim de Freixenet) 114
via del ferrocarril (Sant Guim de la Rabassa) 112
vinya (les Oluges) 84
vinya (Sant Ramon) 116
vinya (Torà) 123
vitralls de l'església de Santa Maria (Cervera) 139
voleibol (Guissona) 929
xarlatà (Cervera) 400, 401, 402
Xiquets de Valls (Cervera) 974
xocolata, fàbrica (Cervera) 347
Yago (Cervera) 347

Índex general[1]

1. Biosca, 1940. Vista general des del pont de la carretera.
2. Biosca, 1964. Confluència del torrent de Pasterola amb la riera de Biosca.
3. Lloberola (municipi de Biosca), 1929. Vista general des del sud.
4. Castellnou d'Oluges (municipi de Cervera), 1903. Vista des de l'hort de cal Tella.
5. Castellnou d'Oluges (municipi de Cervera), 1903. Carrer de les Graus.
6. Castellnou d'Oluges (municipi de Cervera), anys 1950. Vista general del poble.
7. Cervera, anys 1950. Vista aèria de la ciutat, de nord a sud.
8. Cervera, principi dels anys 1950. Vista aèria de sud a nord.
9. Cervera, principi dels anys 1950. Vista aèria de la zona sud-oest.
10. Cervera, anys 1930. Vista aèria de la part oriental de la ciutat, des del nord-est.
11. Cervera, setembre de 1935. Vista aèria de la ciutat des de l'est.
12. Cervera, setembre de 1935. Vista aèria de la ciutat des de l'oest.
13. Cervera, anys 1950. Vista aèria del nord-est de la ciutat.
14. Cervera, anys 1930. Vista aèria de la zona nord-est.
15. Cervera, 17 de març de 1967. Vista aèria del sector de la Universitat.
16. Cervera, vers 1968. Vista del passeig de Balmes.
17. Cervera, final del segle XIX. Passeig del Portalet des del començament de l'actual carretera de Tàrrega.
18. Cervera, 1910. Vista panoràmica per la banda de ponent.
19. Cervera. Un sector de la muralla de llevant.
20. Cervera. Mirador de la Pèrgola.
21. Cervera, anterior a 1914. Avinguda de Catalunya.
22. Cervera. Antic carrer de les Verges.
23. Cervera. Carrer del Combat.
24. Cervera, anterior a 1914. Plaça de Sant Miquel.
25. Cervera, primer quart del segle XX. Font de la plaça de Sant Miquel.
26. Cervera, 1920-1930. Universitat.
27. Cervera, anterior a 1920. Plaça de Santa Anna.
28. Cervera. Plaça de Santa Anna vista des del carrer de l'Hospital.
29. Cervera, anterior a 1914. Plaça de Santa Anna.
30. Cervera. Rambla de Lluís Sanpere.
31. Cervera, vers 1944. Rambla de Lluís Sanpere.
32. Cervera, anterior a 1914. Carrer Major.
33. Cervera, desembre de 1962. Rambla de Lluís Sanpere.
34. Cervera, anterior a 1914. Rambla de Lluís Sanpere.
35. Cervera, anys 1950. Carrer Major. Façana de la casa que albergava el col·legi de noies.
36. Cervera, probablement anterior a 1914. Carrer Major.
37. Cervera, anys 1970. Porxos de la plaça Major.
38. Cervera, anys 1910-1920. Carreró de Sabater.
39. Cervera. Carrer del Castell des del turó del Castell.
40. Cervera, anterior a 1914. Passeig de l'Estació des del carrer de la Victòria.
41. Cervera, anterior a 1914. Avinguda de Catalunya, a la cruïlla dels semàfors.
42. Cervera. Raval de Sant Francesc.
43. Cervera. Turó de les Forques.
44. Malgrat (municipi de Cervera). Vista general del poble.
45. La Prenyanosa (municipi de Cervera), 1958. Vista panoràmica del poble.
46. Vergós de la Ribera (municipi de Cervera). Imatge del poble.
47. Alta-riba (municipi d'Estaràs), 1970. Vista general del poble.
48. Vergós de la Ribera (municipi de Cervera), vers 1905. Peixera de Vergós.
49. Estaràs, 1920. Vista general del poble.
50. Vergós Guerrejat (municipi d'Estaràs), 1960. Vista general del poble.
51. La Curullada (municipi de Granyanella), 1932. Vista panoràmica del poble.
52. La Curullada (municipi de Granyanella). Vista dels plans del Sió i, al fons, del Montsec des de la Curullada.
53. La Curullada (municipi de Granyanella), vers 1932. Vista des de ponent del castell.
54. La Mora (municipi de Granyanella). Vista del poble.
55. Tordera (municipi de Granyanella), 8 de setembre de 1943. La plaça engalanada per la Festa Major.
56. Tordera (municipi de Granyanella), 1932. Vista general del poble.
57. Fonolleres (municipi de Granyanella). Façana del castell.
58. Fonolleres (municipi de Granyanella). Vista des de migdia.
59. Granyena de Segarra, principi del segle XX. Vista general del poble amb el castell i l'església.
60. Granyena de Segarra, 1932. Vista general del poble des de la font i els safareigs.
61. Guissona, vers 1930. Panoràmica general des de la bassa del Mingot.
62. Guissona, 1955. Vista des de ponent, amb el molí de vent de cal Vaqué i la bassa que en depenia.
63. Guissona, principi del segle XX. Estany artificial de Tapioles.
64. Guissona, vers 1930. Carrer de la Font.
65. Guissona, vers 1940. Carrer de la Font.
66. Guissona, 1915. Carrer de Fluvià.
67. Guissona, vers 1960. Entrada a Guissona des de Cervera.
68. Guissona, vers 1950. Raval del Coma.
69. Guissona, 1962. El passeig de Guissona per excel·lència després de la nevada.
70. Guissona, vers 1950. Vista general de Guissona des de la carretera de Cervera.
71. Guissona, vers 1960. L'actual plaça de Capdevila.
72. Guissona, febrer de 1944. La vila nevada. Al fons, l'anomenada Torre Blanca.
73. Ivorra. Vista panoràmica del poble.
74. Ivorra, 1960. Vista d'un dels carrers nevats d'Ivorra. Al fons l'església parroquial de Sant Cugat.
75. Massoteres, vers 1905. Vista del poble amb l'església romànica de Sant Simeó.
76. Talteüll (municipi de Massoteres), 1949. Vista del poble des del sud-oest amb les restes de la torre del castell.
77. L'Ametlla de Segarra (municipi de Montoliu de Segarra). La bassa de la Basella.
78. Cabestany (municipi de Montoliu de Segarra). Vista general del poble.
79. La Guàrdia Lada (municipi de Montoliu de Segarra). Vista de la capella de Sant Miquel, el poble, l'església i el castell.
80. El Mas de Bondia (municipi de Montornès de Segarra), 1973. Vista del portal d'entrada al poble.
81. La Molgosa (municipi de les Oluges), 1960. Quadra o districte també conegut com el Sant Sepulcre. Vista general de la masia.
82. Montornès de Segarra, 1900. Vista panoràmica del poble amb les restes del castell i l'església parroquial de Sant Joan al costat.
83. Montfalcó Murallat (municipi de les Oluges), 1932. Plaça interior.
84. Les Oluges, 1932-1935. Vista de la vall del Sió des de les Oluges.
85. Les Oluges, vers 1895. Colla de gent veremant al tros del Capdevila.
86. L'Aranyó (municipi dels Plans de Sió), 1981. Castell.
87. L'Aranyó (municipi dels Plans de Sió), 1931. Paisatge amb els Pallers de Pedra i el poble.
88. Ratera (municipi dels Plans de Sió), 1980. Plaça de Ratera.
89. L'Aranyó (municipi dels Plans de Sió), 1931. Un carrer de la població a la vora del castell.
90. Montcortès (municipi dels Plans de Sió), 1931. Vista general del poble, des del sud, durant l'època de la recollida del cereal.
91. Briançó (municipi de Ribera d'Ondara), 1958. Vista general del poble.
92. Els Hostalets (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1959. Vista de poble.
93. Els Hostalets (municipi de Ribera d'Ondara), probablement 1959. Grup prenent la fresca al raval.
94. Montfar (municipi de Ribera d'Ondara), 1969. Vista panoràmica del poble després de la nevada.
95. Montpalau (municipi de Ribera d'Ondara), 1960. Vista parcial del poble, en què sobresurt la imatge de l'església de Sant Jaume.
96. Montfar (municipi de Ribera d'Ondara), 1954. Vista parcial del poble.
97. Pomar (municipi de Ribera d'Ondara), 1956. Vista panoràmica del poble des de llevant.
98. Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1950. Vista del poble nevat, des del pont que creua el riu d'Ondara.
99. Rubinat (municipi de Ribera d'Ondara), anys 1960. Vista general del poble.

1. Aquest índex conté, per ordre d'aparició en el llibre, el número de cada fotografia, la data, el poble, el municipi i el tema de la fotografia (A.L.B.M.).

Presideix la imatge l'església de Santa Maria.

100. Sant Pere dels Arquells (municipi de Ribera d'Ondara), 1930. Vista panoràmica del poble.
101. La Sisquella (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1953. Vista parcial del poble.
102. Sanaüja, vers 1900. Vista general del poble.
103. Sanaüja, anys 1920. Plaça Major.
104. Sanaüja, 1972. Vista del poble des del camí del Castell, després de la nevada.
105. Altadill (municipi de Sant Guim de Freixenet), anys 1960. Vista d'aquest petit nucli de masies.
106. Freixenet de Segarra (municipi de Sant Guim de Freixenet), vers 1940. Vista panoràmica del poble amb l'església de Santa Maria.
107. Melió (municipi de Sant Guim de Freixenet), 1975. Vista general.
108. Sant Domí (municipi de Sant Guim de Freixenet), 1956. Vista general del poble.
109. Sant Guim de Freixenet, 1937-1938. Vista de la carretera de Santa Coloma i el barri industrial de la població.
110. Sant Guim de Freixenet, anys 1940. Postal del carrer Major.
111. Sant Guim de Freixenet, 1952. Plaça del Doctor Perelló.
112. Sant Guim de la Rabassa (municipi de Sant Guim de Freixenet), 1940. Vista panoràmica on sobresurten els edificis del convent, l'església i el castell.
113. La Tallada (municipi de Sant Guim de Freixenet), 1 de maig de 1967. Vista general del poble amb el castell i l'església.
114. Sant Guim de Freixenet, 1952. Vista parcial del poble, amb l'església al fons i la via del tren en primer terme.
115. Comabella (municipi de Sant Guim de la Plana), 1944. Rubinada estival.
116. Sant Ramon, 1925. Vista panoràmica, des del sud, dels nuclis de Sant Ramon i de la Manresana.
117. Guspí (municipi de Sant Ramon), 1932. Vista general del poble.
118. Civit (municipi de Talavera), 1950. Vista general del poble engalanat per rebre la visita de la Verge de Fàtima.
119. Portell (municipi de Sant Ramon), 1950. Vista general de poble des de migdia.
120. Talavera, 1973. Vista general del poble des del camí d'entrada a la població venint de Sant Antolí i Pavia.
121. Claret (municipi de Torà), 1964. Vista general.
122. Torà, anys 1910. Porxos de la plaça de l'Església.
123. Torà, vers 1905. Vista panoràmica de la vila.
124. Torà, vers 1910. El pont de ferro i la fàbrica de teixits.
125. Torà, anys 1910. Pont de les Merites.
126. Torà, 1907. El riu de Llanera, al pas per la zona del pont de ferro.
127. Riber (municipi de Torrefeta i Florejacs), anys 1910. Vista del poble amb ca l'Alió i la capella-església.
128. Bellveí (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1954. Plaça de Sant Jaume.
129. Castellmeià (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1915. El castell des de la porta de l'església de la Mare de Déu de la Llet.
130. Torà, vers 1932. Vista panoràmica des de la costa de l'Aguda.
131. Vallferosa (municipi de Torà), 1929. Torre de Vallferosa.
132. Sant Martí de la Morana (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1910. El campanar.
133. Castellnou d'Oluges (municipi de Cervera), anys 1950. Detall d'un arc del carrer Major.
134. La Cardosa (municipi de Cervera), 1940. Església de Sant Pere o dels Sants Apòstols.
135. Lloberola (municipi de Biosca), anterior a 1936. Retaule de l'església parroquial de Sant Miquel.
136. Cervera. Part de la capçalera de l'església de Santa Maria amb el campanar.
137. Cervera, anterior a 1922. La capçalera de l'església parroquial de Santa Maria.
138. Cervera, 1910. Església parroquial de Santa Maria, amb la porta de Sant Martí, a la plaça del Fossar.
139. Cervera, 1952. Església parroquial de Santa Maria.
140. Cervera. Part de la coberta de Santa Maria amb un relleu gravat a la clau de volta.
141. Cervera, anterior a 1936. Orgue de l'església de Santa Maria.
142. Cervera. Interior de la capella del Santíssim Misteri amb el seu retaule.
143. Cervera, 1910. Altar de la Mare de Déu del Coll de les Savines a l'església parroquial de Santa Maria.
144. Cervera, 1910. Capella de Sant Jaume de l'església de Santa Maria.
145. Cervera, mitjan segle XX. Capella de Sant Felip i Sant Jaume Apòstols, de l'església de Santa Maria.
146. Cervera, 1928. Creu de Sant Nicolau.
147. Cervera, 1910. Església parroquial de Santa Maria. Projecte arquitectònic de la reconstrucció de l'església a començament del segle XIX.
148. Cervera, mitjan segle XX. Plaça Major.
149. Cervera, 1983. Tram del carrer Major de Cervera, a l'extrem nord.
150. Cervera, 1926. Façana principal de la Paeria.
151. Cervera, 1942. Església de Sant Pere el Gros.
152. Cervera, anterior a 1964. Interior de l'església de Sant Pere el Gros, amb el retaule de sant Pere.
153. Cervera, anterior a 1936. Altar de la Mare de Déu del Roser, ubicat a l'església del convent de Sant Domènec.
154. Cervera, 1910. Convent i església de Sant Domènec.
155. Cervera. Claustre del convent de Sant Domènec.
156. Cervera. Restes del claustre del convent de Sant Domènec.
157. Cervera, 1895. Claustre del convent de Sant Francesc.
158. Cervera, anterior a 1936. Convent de Sant Francesc de Paula.
159. Cervera. Església de Santa Magdalena.
160. Cervera, anterior a 1936. Convent de Sant Francesc d'Assís o Santa Maria de Jesús. Interior de l'església vist des del presbiteri.
161. Cervera, anterior a 1936. Altar major de l'església de Sant Antoni Abat.
162. Cervera. Imatge del Sant Crist de l'església de Sant Antoni.
163. Cervera, anys 1970. Església de Sant Antoni.
164. Cervera, anys 1910. Façana principal de l'església de la Mare de Déu del Carme i de l'Hospital de Castelltort.
165. Cervera, 1916. Vista posterior de l'església de la Companyia i el col·legi de Sant Bernat.
166. Cervera, anterior a 1936. Interior de l'església de la Mare de Déu del Carme, de l'Hospital de Castelltort.
167. Cervera, primer quart del segle XX. Capella de Santa Anna.
168. Cervera, anys 1920-1930. Façana de la capella de Sant Cristòfol.
169. Cervera. Restes de la muralla i única torre conservada a ponent.
170. Cervera, 1932. Retaule de la Mare de Déu de l'Incendi.
171. Cervera. Portal dels Pous.
172. Cervera, anterior a 1936. Interior de la capella de la Mare de Déu dels Dolors.
173. Cervera, anys 1920. Façana interior de la Universitat.
174. Cervera, anys 1950. Vista general de la façana posterior de la Universitat.
175. Cervera, anterior a 1936. Capella del paranimf de la Universitat.
176. Cervera. Detall del claustre de la Universitat.
177. Cervera, 24 d'octubre de 1966. Obres de reconstrucció de sostres i coberta de la Universitat.
178. Cervera, desembre de 1965. Coberta de fusta de l'ala esquerra de l'edifici de la Universitat.
179. Cervera, principi del segle XX. Casa Granell, al carrer Major.
180. Cervera, anys 1960. Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca.
181. Cervera, 1932. Creu de les Orenetes al seu emplaçament originari.
182. Cervera, final dels anys 1970. Avinguda de Catalunya, a la cruïlla del carrer del Combat.
183. Cervera, anys 1920. Farinera del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca.
184. Cervera, anys 1920-1927. Plaça de Santa Anna, amb la desapareguda Fonda Barcelonesa i l'Agrupació Nacionalista.
185. Cervera, 1963. Museu del Blat i la Pagesia en el seu primer emplaçament en una estança central de la Universitat.
186. Cervera. Interior de l'església de Sant Joan de Jerusalem, convertida en la secció d'art religiós del Museu Comarcal.
187. Els Condals (municipi de Cervera). Antiga granja dels Comtals o els Condals, situada a la ribera entre Vergós i Sant Pere dels Arquells.
188. Vergós de la Ribera (municipi de Cervera). Església de Sant Salvador.
189. La Curullada (municipi de Granyanella). El castell de la Curullada.
190. Malacara (municipi d'Estaràs), 1970. El castell i l'església de Santa Maria.
191. Malacara (municipi d'Estaràs), 1970. Imatge que presidia l'altar de l'església de Santa Maria.
192. La Mora (municipi de Granyanella), 2 de novembre de 1916. L'església de Sant Jaume.
193. Malacara (municipi d'Estaràs), 1970. Façana d'ingrés al castell.
194. La Curullada (municipi de Granyanella). Balconada de cal Pastor.
195. Granyanella. Església parroquial de Sant Salvador.
196. Tordera (municipi de Granyanella), anterior a 1936. Imatge de la Mare de Déu amb el Nen.
197. Granyena de Segarra, 1900. Santuari de la Mare de Déu del Camí.
198. Guissona, 25 de setembre de 1910. Plaça Major o de l'Església.
199. Guissona, principi del segle XX. Imatge del portal de l'Àngel o de la Font engalanat amb motiu d'una jornada festiva.
200. Guissona, principi del segle XX. Portal de Sant Roc.
201. Guissona, principi del segle XX. Vista general de la font de la Vila.
202. Guissona, principi del segle XX. L'edifici de l'església de Santa Maria.
203. Guissona, vers 1930. Interior de l'església parroquial de Santa Maria, amb el cor situat al bell mig de la nau central.
204. Guissona, anterior a 1936. L'altar major de l'església parroquial.
205. Guissona, 1940. Altar barroc de la Verge del Claustre.
206. Guissona, 1930. Façana de l'edifici de l'Ateneu.
207. Guissona, principi del segle XX. Entrada de l'antic Palau Episcopal.
208. Guissona, 1934. Plaça del Bisbe Benlloch.
209. Guissona, principi del segle XX. Edifici del Palau Episcopal.
210. Guissona, principi del segle XX. Pati interior de l'antiga casa dels Canonges.
211. Guissona, principi del segle XX. Església de Sant Macari.
212. Guissona, principi del segle XX. Pineda que envoltava l'església romànica de Sant Macari.
213. Guissona, principi del segle XX. Edifici inacabat de l'obra de Fluvià.
214. Guissona, final del segle XIX. Església romànica de Sant Pere dels Pastors.
215. Guissona, vers 1915. Ruïnes del Seminari, residència dels pares Paüls.
216. Guissona, principi del segle XX. Font de l'Estany.
217. Guissona, principi del segle XX. Interior de la capella de Sant Felip Neri.
218. Guissona, 1933. Restes arqueològiques.

219. Guissona, 1933. Excavacions amb l'arqueòleg Josep Colominas.
220. Guissona, 1933. Primeres excavacions arqueològiques oficials, a la plaça del Vell-pla.
221. Ivorra, anterior a 1936. Retaule major de l'església de Santa Maria.
222. Ivorra, octubre de 1916. Creu del portal de la Vila.
223. Ivorra, anys 1910. Retaule gòtic de Santa Maria.
224. Camp-real (municipi de Massoteres), 1950. Santuari de la Mare de Déu de Camp-real.
225. La Guàrdia Lada (municipi de Montoliu de Segarra), anys 1910. Portal adovellat que tancava la vila.
226. L'Ametlla de Segarra (municipi de Montoliu de Segarra). El castell de l'Ametlla.
227. La Guàrdia Lada (municipi de Montoliu de Segarra). Façana de l'església parroquial de Santa Maria.
228. La Guàrdia Lada (municipi de Montoliu de Segarra), vers 1918. Creu situada al costat de la capella de Sant Miquel.
229. Montornès de Segarra, anys 1930. Antigues escoles públiques de la vila.
230. Montornès de Segarra, anys 1930. Façana principal del cementiri.
231. Vilagrasseta (municipi de Montoliu de Segarra). Església parroquial de Sant Andreu.
232. Montornès de Segarra, 1975. Altar de la capella neogòtica del cementiri.
233. Montfalcó Murallat (municipi de les Oluges), vers 1910-1913. Part porxada del carrer Rodó.
234. Montfalcó Murallat (municipi de les Oluges), vers 1910-1913. Grup de visita al poble.
235. Concabella (municipi dels Plans de Sió), vers 1941. Façana posterior del castell.
236. Les Oluges, vers 1916. Castell de Baix o d'Oluja Jussana.
237. Hostafrancs (municipi dels Plans de Sió). Creu de terme situada a la plaça que hi ha al costat de l'església.
238. Mont-roig de Segarra (municipi dels Plans de Sió), 1978. Detall de la façana de l'església parroquial de Santa Maria.
239. Concabella (municipi dels Plans de Sió), vers 1941. Façana principal de l'església consagrada a sant Salvador.
240. Mont-roig de Segarra (municipi dels Plans de Sió), 1978. Façana d'ingrés d'una casa senyorial del segle XVI, actualment cal Figueres.
241. Montcortés de Segarra (municipi dels Plans de Sió), 1931. Creu de terme als afores de la població.
242. Les Pallargues (municipi dels Plans de Sió), 1930. Detall de la façana principal del castell.
243. Muller (municipi dels Plans de Sió), 1978. Detall arquitectònic on apareixen diferents elements, com ara llindes de balconeres.
244. Pelagalls (municipi dels Plans de Sió), 17 de febrer de 1972. Visita de treball davant l'església de Sant Esteve.
245. Ratera (municipi dels Plans de Sió), 1980. Castell molí.
246. Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1953. L'església nova de Santa Maria.
247. Pelagalls (municipi dels Plans de Sió), 1914. Portada de l'església romànica de Sant Esteve.
248. Pomar (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1950. Església de la població, del segle XIII, dedicada a sant Pau.
249. Els Hostalets (municipi de Ribera d'Ondara), 1967. Imatge de la capella de Sant Jordi, a l'entrada del poble.
250. Montlleó (municipi de Ribera d'Ondara), 1940-1950. L'església de Santa Maria.
251. Sant Pere dels Arquells (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1905. Plaça porticada emmarcada per un grup de cases.
252. Sanaüja, 1899. Interior del claustre, del segle XVIII, del convent dels pares Agustinians.
253. Sanaüja, anys 1910-1920. Pont romànic.
254. Sanaüja, 1899. El campanar del castell.
255. Sanaüja, anys 1920. Interior de l'església de Santa Maria.
256. Sant Guim de la Plana, 1960. Església de Santa Maria.
257. Vicfred (municipi de Sant Guim de la Plana), 1917. Creu de terme.
258. Amorós (municipi de Sant Guim de Freixenet), novembre de 1979. Altar de l'església de Sant Cosme i Sant Damià.
259. Palamós (municipi de Sant Guim de Freixenet), maig de 1979. Capella de Sant Joan.
260. El Castell de Santa Maria (municipi de Sant Guim de Freixenet), 1966. Gent que surt de l'església de Santa Maria.
261. La Rabassa (municipi de Sant Guim de Freixenet), 1968. Campanar de l'església consagrada a sant Cristòfol.
262. Sant Guim de Freixenet, 1930. Vista general de l'església parroquial.
263. Sant Guim de Freixenet. Imatge exterior del Sindicat dels Pagesos.
264. Sant Guim de Freixenet. Imatge de l'interior de l'edifici del Sindicat.
265. Sant Guim de Freixenet, 1952. Font de la plaça del Doctor Perelló.
266. Sant Guim de Freixenet, 1952. Vista posterior de l'església del Sagrat Cor.
267. Sant Ramon, 1921. Portada barroca de l'església del santuari.
268. Sant Ramon, 1918. Interior de l'església del convent.
269. Sant Ramon, 1920. Vista de la façana de migdia del santuari.
270. Sant Ramon, 1920. Cambril antic del santuari o convent.
271. Tarroja de Segarra, 1914. Portal de Dalt de la vila.
272. Tarroja de Segarra, 1950. Portal de Baix de la vila.
273. Pallerols (municipi de Talavera), vers 1933. Altar major de l'església de Sant Jaume.
274. Tarroja de Segarra, 1918. Creu termenal de Sant Julià.
275. Tarroja de Segarra, 1930-1936. La nova església parroquial de Sant Salvador.
276. Tarroja de Segarra, 1920. Creu monumental que s'aixecava al carrer del Raval.
277. Tarroja de Segarra, 1920. Creu processional de Sant Salvador.
278. Tarroja de Segarra, 1950. Safareig i abeurador de la vila, al torrent de Fonts Caldes.
279. L'Aguda (municipi de Torà), vers 1910. Antic altar de l'església de Santa Maria.
280. Cellers (municipi de Torà), 1965. Castell.
281. Fontanet (municipi de Torà), 1983. Restauració de l'església de Sant Miquel.
282. Torà, 1965. Cal Torelló.
283. Torà, 1916. Plaça de la Creu amb l'antiga creu del segle XV.
284. Torà, vers 1910. Plaça de la Font.
285. Torà, 1965. A la plaça del Vall, imatge de cal Barberet.
286. Torà, 1968. Convent de Sant Antoni de Pàdua.
287. Torà, 1964. Rellotge instal·lat el 1906 que es conserva en una estança del campanar.
288. Torà, vers 1910. Retaule de la capella de la Mare de Déu del Roser, a l'església parroquial de Sant Gil.
289. Torà, vers 1910. Retaule major de l'església parroquial de Sant Gil.
290. Torà, 1964. Làpida funerària de l'església de Sant Gil.
291. Les Cases de la Serra (municipi de Torrefeta i Florejacs), anys 1970. Sant Pere de Pujol.
292. Castellmeià (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1913. La fortalesa de Castellmeià.
293. Castellmeià (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1926. Església del castell.
294. Florejacs (municipi de Torrefeta i Florejacs), anys 1970. Edifici del castell.
295. Gra (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1915. Capçalera de l'església parroquial de Sant Salvador.
296. Gra (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1916. Restes de l'antiga església de Santa Maria de Teuladells o Teuladella.
297. El Llor (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1916. Absis romànic de l'església de Sant Julià.
298. El Llor (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1940. Sepulcre del cavaller Hug de Copons a l'església de Sant Julià.
299. Sedó (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1916. L'església parroquial amb el campanar.
300. El Llor (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1915. El castell.
301. Les Sitges (municipi de Torrefeta i Florejacs), principi dels anys 1960. Saló principal del castell.
302. Torrefeta (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1916. Creu del Fossar.
303. Les Sitges (municipi de Torrefeta i Florejacs), anys 1910. El castell.
304. Torrefeta (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1916. El portal de Dalt.
305. Cervera, 1923. Hospital de Castelltort.
306. Cervera, anys 1923-1930. Col·locació de llambordes a la carretera N-II, a l'alçada de Vergós.
307. Cervera, anterior a 1936. Autobús de la línia Guissona-Cervera.
308. Cervera, anterior a 1936. Tallers de màquines de la companyia de ferrocarrils a l'estació.
309. Cervera, 1944. Preparatius per a la construcció d'un túnel que faria passar la carretera N-II per sota de la part central de la ciutat
310. Cervera, anterior a 1936. Autobús de la línia Cervera-la Manresana-Sant Ramon.
311. Cervera. L'estació de ferrocarrils quan la via fèrria encara no estava electrificada.
312. Cervera, 1960. Empedrament de la plaça de Sant Miquel.
313. Cervera, vers 1945-1949. Vista, des del costat est, del túnel que s'estava construint.
314. Guissona, vers 1925. Un dels primers vehicles de transport de passatgers de la companyia La Hispano Guissonesa SA.
315. Guissona, 1967. Intent no reeixit d'instal·lació d'un sortidor, a imatge del de «l'ou com balla» de la catedral de Barcelona, al carrer de Santa Margarida.
316. Cervera, anys 1960-1965. Estació de servei Bargués, situada al costat de la carretera N-II.
317. Guissona, 1950. Vehicle de transport de passatgers de La Comarcal Guissonesa SA.
318. Guissona, 1954. El molí de vent de cal Vaqué, a la Fonteta.
319. Sanaüja, 1968. Obres de construcció del clavegueram de la població.
320. Hostafrancs (municipi dels Plans de Sió), 1959. Construcció del clavegueram.
321. Sant Guim de Freixenet, 1920. El Dr. Francesc d'Assís Lluch Gordis (popularment conegut com don Paco).
322. Sant Guim de Freixenet, 1951. Construcció del dipòsit de captació de les aigües de Sant Guim a la Tallada.
323. Sant Guim de Freixenet, vers 1945. Instal·lació de molins de vent.
324. Sant Guim de Freixenet. L'estació.
325. La Tallada (municipi de Sant Guim de Freixenet), 1952. Dipòsit distribuïdor de l'aigua.
326. Sant Guim de la Rabassa (municipi de Sant Guim de Freixenet). Accident ferroviari.
327. Torà, 1952. El vehicle «La Rubia».
328. Torà, 1964. Primer equip repetidor de televisió.
329. Torà, 1964. Colla de paletes de l'empresa de construcció dels germans Riera.
330. Viver (municipi de Sant Ramon), 1962. Vehicle que utilitzava el veterinari, Sr. Frutos.
331. Guspí (municipi de Sant Ramon), 1964. Obres de distribució del clavegueram i l'aigua potable.
332. Cervera, anys 1920. Teuleria Comorera.

333. Cervera, vers 1920. Secció de galetes de la fàbrica La Palma.
334. Lloberola (municipi de Biosca), 1951. Camió carregat de sarrions plens de carbó.
335. Cervera, vers 1920. Fàbrica de galetes La Palma.
336. Cervera, vers 1920. Treballadors de la fàbrica de galetes La Palma.
337. Cervera, anys 1910. Fàbrica de farines de Francisco Camps.
338. Cervera, anys 1920. Soterrani i sala de transmissions de la fàbrica de farines del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca.
339. Cervera, 1928. Treballadors dels molins mecànics emprats per a la producció d'oli del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca.
340. Cervera, 1923. Incendi de la farinera del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca.
341. Cervera, final dels anys 1920. Serradora de Francisco Martí.
342. Cervera, 1934. Forns de pa del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca.
343. Cervera, vers 1926. Magatzem d'oli Gomà.
344. Cervera, 18 de desembre de 1966. Celebració del II Dia Ferrocolor.
345. Cervera, 1930. Tallers de la fàbrica de barrets de Francisco Colom i Josep Arques.
346. Cervera, 1935. Treballadors de la fàbrica de barrets de Josep Sambola.
347. Cervera. Fàbrica de xocolates Yago.
348. Cervera, vers 1946. Xemeneia de la fàbrica d'alcohol de Jaume Cura Pellicer.
349. Cervera, 1965. Festa dels treballadors del taller Gènere de Punt.
350. Cervera, 1975. L'Agudana.
351. Cervera, 1987. Vista aèria de l'empresa Font Agro-Industrial SA.
352. Cervera, 1967. Interior de la nau de l'empresa Tres Uves.
353. Cervera, 25 d'octubre de 1972. Visita d'autoritats provincials i locals a les obres de construcció de la fàbrica Iberia Radio.
354. Cervera, 1975. Interior d'una de les naus de l'empresa Iberia Radio.
355. Cervera, 1973. Perspectiva de l'edifici de l'empresa Ferrocolor.
356. Cervera, 1987. Monument símbol de la industrialització de Cervera.
357. Guissona, 1930. Instal·lacions de la farinera del Sindicat.
358. Guissona, anterior a 1936. Treballadores de la fàbrica de teixits de la família Serra Baliu.
359. Cervera, 1975. Mobel Línea SL.
360. Guissona, vers 1950. Sala d'envasament de la llet en pols de la fàbrica Productos Raza.
361. Guissona, 1961. Treballadors de la delegació local del Servicio Nacional del Trigo.
362. Guissona, 1962. Grup de dones en plena tasca d'embalatge de les galetes de la fàbrica cerverina La Palma.
363. Guissona, 1953. Dinar de celebració de l'acabament de les obres de la nova fàbrica de teixits de Montserrat Castells Xammar.
364. Guissona (Barcelona), 1967. Lloc de venda que va adquirir la Cooperativa en els mercats de Barcelona.
365. Guissona, 1974. Estand de l'empresa de pinsos Santacreu Hermanos, a la fira agrícola d'Igualada.
366. Guissona, 1970. Giny conegut com «rosca d'Arquimedes», de l'empresa Manufacturas Badía y Sinfines Bonet.
367. Guissona, 1971. Secció de filatura de la fàbrica Tèxtil Guissona SA.
368. Guissona, 1970. Antiga bàscula envasadora de pinsos, semiautomàtica, a la fàbrica de Guissona.
369. Palou (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1961. Prospeccions, per part de la companyia Esso Ibérica, amb l'objectiu de trobar petroli.
370. Palou (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1961. Prospeccions amb l'objectiu de trobar petroli.
371. Torà, 1966. Farinera, a la plaça de la Creu.
372. Sant Guim de Freixenet, 1954. Fàbrica de pastes La Perla de la Segarra.
373. Torà, 1965. Fàbrica de mosaics propietat de la família Vilamú.
374. Torà, 1966. Sala d'especejament de les primitives instal·lacions de L'Agudana.
375. Torà, vers 1936. Treballadors de la fàbrica de teixits propietat de la família Francàs.
376. Cervera, anys 1927-1928. Construcció de l'edifici del Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana.
377. Cervera, 1899. Treballadors que van intervenir en les obres realitzades a la casa de Miquel Jené.
378. Cervera, 1929. Accident durant la construcció de l'edifici de les Escoles Graduades.
379. Biosca, 1967. Edifici en construcció de l'escola pública.
380. Cervera, 1925. Obres a la casa de la Fundació Martínez per a la instal·lació de l'Arxiu Històric.
381. Cervera, 1965. Construcció del primer bloc de cases a la carretera de Guissona.
382. Cervera, 1925. Construcció del Colegio Hispano-Francés.
383. Cervera, 1935-1936. Construcció del Teatre del Casal.
384. Cervera, 1966. Construcció del Gran Teatre de la Passió.
385. Cervera, 1975. Construcció del bloc anomenat Casa Marticella.
386. Cervera, vers 1967. Construcció del bloc de pisos de La Caixa.
387. Cervera, 22 d'abril de 1970. Construcció del primer bloc de pisos al passeig del Portalet.
388. Guissona, vers 1962. Tala d'arbres per fer passar la carretera de Cervera a Ponts.
389. Guissona, 1965-1966. Inici de les obres d'excavació per construir la piscina municipal.
390. Cervera. 1973. Construcció del bloc de pisos del passeig de Balmes.
391. Cervera, 1977-1978. Inici de les obres a les instal·lacions del Club Esportiu Mas Duran.
392. Guissona, 1971. Inici de les obres del complex de la Closa.
393. Guissona, 1968. Inici de les obres del dipòsit d'aigua de la plaça de Capdevila.
394. Guissona, 1975. Obres de reposició a la plaça del Vell-pla de l'antiga creu de terme.
395. Guissona, 1974. Construcció dels habitatges de la urbanització de la Fonteta.
396. Sant Antolí i Vilanova-els Hostalets (municipi de Ribera d'Ondara), 1964. Construcció del nou local social, comú entre els dos pobles.
397. Cervera, anys 1940-1950. Carros de vela i tartanes dels pagesos davant de l'edifici de la Universitat.
398. Cervera, principi del segle XX. La plaça Major en un dia de mercat.
399. Cervera. Xarlatà amb mones a la Fira de Sant Martí.
400. Cervera, final dels anys 1920-principi dels 1930. Actuació d'un xarlatà a la Fira de Sant Martí.
401. Cervera, 11 de novembre de 1918. Fira de Sant Martí.
402. Cervera, 1931-1932. Dia de mercat al pou de Sant Miquel.
403. Cervera, 1926. Carro típic d'un venedor ambulant.
404. Cervera, anys 1950-1960. Estand de Ramon Badia a la Fira de Sant Isidre.
405. Cervera, anys 1950-1960. Fira de Sant Isidre als patis de l'edifici de la Universitat.
406. Cervera, vers 1964. Desfilada de tractors durant la Fira de Sant Isidre.
407. Cervera, anys 1950-1960. Estand de la Fira de Sant Isidre als patis de l'edifici de la Universitat.
408. Cervera, final dels anys 1950. Fira de Sant Isidre als patis de l'edifici de la Universitat.
409. Cervera, 15 de maig de 1964. Benedicció de la tractorada durant la Fira de Sant Isidre.
410. Cervera, 15 de maig de 1966. Desfilada de tractors engalanats amb motiu de la festa de Sant Isidre Llaurador.
411. Guissona, vers 1965. El mercat dels dijous a la plaça Major.
412. La Molgosa (municipi de les Oluges), 1946. Fira de la Tardor.
413. Torà, vers 1910. Plaça del Vall per la Fira de Sant Andreu.
414. Portell (municipi de Sant Ramon), [Cervera] 1947. Grup d'homes tornant de la Fira de Sant Isidre de Cervera amb les seves cavalleries.
415. Torà, vers 1910. Dia de fira al carrer del Vall.
416. Torà, 1964. Parada de fruita i comestibles a la plaça del Pati un dia de mercat.
417. Torà, 1964. Mercat del divendres a la plaça de la Creu.
418. Torà, 1966. Dia de mercat a la plaça de la Creu.
419. Torà, 1964. Grup de dones comptant ous a la plaça de la Creu, un dia de mercat.
420. Cervera, 1922. Assistents a la junta general del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca.
421. Cervera, 4 d'octubre de 1959. Moment de la construcció de les instal·lacions de la Sociedad Agrícola de Cervera y su Comarca.
422. Cervera, 5 d'abril de 1936. Acte de l'assemblea de la Secció de Cereals de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya.
423. Cervera, 15 de maig de 1969. Inauguració del monument al pagès de la Segarra a la Cooperativa del Camp Comarcal de Cervera.
424. Guissona, 1958. Plaça del Sindicat en l'homenatge a l'enginyer agrícola Josep Pané i Mercé.
425. Cervera, 15 de maig de 1969. Imposició de la Medalla del Mèrit Agrícola a Ramon Vidal Trull (Vidal de Montpalau).
426. Cervera, 15 de maig de 1969. Homenatge al grup de fundadors del Sindicat Agrícola.
427. Guissona, 1930. Instal·lacions del Sindicat Agrícola de Guissona i sa Comarca.
428. Guissona, 1930. Descàrrega del blat a la part posterior d'un dels magatzems del Sindicat Agrícola.
429. Guissona, 1959. Carros i cavalleries que anaven a descarregar el gra a les instal·lacions del Sindicat Agrícola.
430. Torà, vers 1900. Acte festiu del dia de Sant Antoni amb treballadors del gremi de paletes.
431. Cervera, anys 1930-1936. El Banc Central.
432. Guissona, 1933. Corresponsalia del Banc Hispano Colonial.
433. Cervera, anys 1930-1936. Edifici que hostatjava La Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis i la Banca Arnús.
434. Guissona, 1934. El forn de pa del comú del poble.
435. Cervera, vers 1936. Inauguració de la farmàcia Batlle.
436. Guissona, 1944. La merceria de cal Conna.
437. Guissona, 1945. Botiga del baster Marsol.
438. Guissona, 1952. Antiga casa Marsol.
439. Guissona, vers 1954. Concurs de perruqueria celebrat a l'Ateneu de Guissona.
440. Cervera, 1973. Dinar a l'hotel Canciller d'empleats i directors de les caixes i bancs de Cervera.
441. Sant Guim de Freixenet, vers 1938. Forn de cal Gomà.
442. Guissona, 1955. Cansaladeria i botiga de queviures de cal Bepanyo.
443. Sant Guim de Freixenet, 1944. Frederic Munguet i Angelina Aleu.
444. Guissona, 1959. Mona de Pasqua que reproduïa el santuari de Lourdes.
445. Torà, 1964. Ferreteria Suñé.
446. Cervera, anterior a 1909. Artesà que treu l'escorça d'un tronc.
447. Cervera, vers els anys 1930. Esquilada o xolla d'ovelles.
448. Cervera, principi dels anys 1960. Treballadors trempant el ferro amb aigua per fer una roda de carro.

449. Guissona, 1951. Jaume Farré Batlle pica la llana per fer o refer un matalàs.
450. Guissona, 1958. Mariano Gual i Joan Solé ferrant la mula.
451. Guissona, 1953. Un dels primers remolcs, encara sense bolquet.
452. Sanaüja, 1958. Josep Fornells de cal Perot, barber i esquilador.
453. Sanaüja, 1928. Carboners.
454. Torà, vers 1974. Zona de les fornals de la forja.
455. Cabestany (municipi de Montoliu de Segarra), abril de 1933. Carboner.
456. Torà, 1964. Fusteria de cal Tan.
457. Torà, 1970. Miquel Garganté, ferrador, ferrer i forjador.
458. Torà, 1966. Joan Ferrer Campos, mecànic de motos i bicicletes i repartidor de llet a domicili.
459. Lloberola (municipi de Biosca), maig de 1945. Miquel Jounou, de cal Xuriguera, llaura la terra amb el parell de mules i els arreus de pala.
460. Cervera, vers 1940. Ramon Mas (de cal Tribo) llaurant amb el parell al tros del Castell.
461. Cervera, vers 1940. Un pagès llaurant amb el parell al tros del Castell.
462. Les Oluges, 1930-1935. Lluís Prat Verdés a la finca coneguda com el tros de Casa.
463. Montfalcó Murallat (municipi de les Oluges), 1945. Josep Calafell torna de llaurar.
464. Cervera, vers 1940. Un pagès passant el corró, a la partida de Retous.
465. Vilagrasseta (municipi de Montoliu de Segarra), 1934. L'avi Ramon Felip Mestres, sembrant un camp.
466. Les Oluges, 1953. Feines de la sega al tros del Torra, de cal Tomasset.
467. Cabestany (municipi de Montoliu de Segarra), anys 1930-1940. Grup de birbadores.
468. Cervera, vers 1940. Dos pagesos realitzant les tasques de la sega.
469. Les Oluges, vers 1934. Maria Casanovas Estragó sega el tros de casa.
470. Les Oluges, 1930-1935. Sega a la finca de la família Solé.
471. Santa Fe (municipi de les Oluges). Francisco Vila amb la segadora.
472. Sanaüja, vers 1950-1952. Moment de descans de la sega que s'aprofitava per berenar.
473. La Morana (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1956. Sega d'un camp de blat amb una màquina lligadora.
474. Montpalau (municipi de Ribera d'Ondara), 1933. Un moment de la sega al terreny de la família Vilaplana.
475. La Morana (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1951. Petit descans de la sega.
476. Sant Martí de la Morana (municipi de Torrefeta i Florejacs), anys 1910. Dos membres de la família Sala en plena sega a la finca dels Plans.
477. Cervera, juny de 1916. Molí del Grau, amb Sant Pere el Gros al fons i dues garberes d'ordi en primer terme.
478. Guissona, 1954. Vista de Guissona des dels Campariols amb les garberes a punt de ser batudes amb les primeres màquines de batre.
479. Guissona, 1954. Aturada de la feina de la sega per fer l'àpat corresponent.
480. Guissona, 1951. Domingo Bosch i els seus mossos arriben a l'era amb una càrrega de garbes.
481. Guissona, 1951. Mossos es disposen a descarregar les garbes.
482. Cervera, agost de 1944. Tasques de desembollonar.
483. Sant Guim de Freixenet, 1945-1948. El Cisquet de Vianes i la seva filla Rosita escampen la palla amb una forca.
484. Granyena de Segarra, 1948. Temps de batre.
485. Ivorra, juliol de 1951. Mossos batent a l'era, amb la mula.
486. L'Ametlla de Segarra (municipi de Montoliu de Segarra), 1940. L'avi Llobet, a l'era, amb les mules.
487. Santa Fe (municipi de les Oluges). Joan Tarruella, amb la mula Catanya, passa el corró per damunt de la batuda.
488. Vicfred (municipi de Sant Guim de la Plana), 1960. A l'era de cal Massana, Joan Giribet Sisquella dirigeix les mules que tiren del trill.
489. Talavera, 1948. Treballant amb les mules.
490. Castellnou d'Oluges (municipi de Cervera), 1931-1932. Feines de la batuda a l'era de cal Tella.
491. Cervera, agost de 1944. Batent a l'era de la família Vilalta.
492. Cervera, agost de 1944. Aurora Miralles treballant amb l'estiràs.
493. Guissona, 1930. Moment de ventar per separar el gra de la palla.
494. Cervera, agost de 1944. Ventant a l'era de la família Vilalta.
495. Gàver (municipi d'Estaràs), 1948. Un moment de la batuda a l'era de cal Majà.
496. Sant Ramon, 1934. La feina d'rerar.
497. Bellveí (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1962. Ramon Pont de ca l'Oller neteja el gra a l'era.
498. Guissona, 1954. Màquina de batre accionada amb la força motriu del tractor.
499. Guissona, 1954. Una de les primeres màquines de batre.
500. Guissona, 1954. Tractor i màquina de batre.
501. Guissona, 1954. Les garbes s'anaven introduint a la màquina de batre.
502. Hostafrancs (municipi dels Plans de Sió). Màquina de batre.
503. Sisteró (municipi dels Plans de Sió), 1954. Descans durant la batuda.
504. Bellmunt de Segarra (municipi de Talavera), 1950. Ramon Marcé, Josep Marcé i Josep Aloy al darrere del tractor que fa funcionar la màquina de batre.
505. Talavera, vers 1948. Una màquina de batre en ple funcionament.
506. Sedó (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1956. Treballadors davant de la màquina de batre Batlle.
507. Granyena de Segarra, 1950. Paller de cal Comte.
508. Santa Fe (municipi de les Oluges), 1926. Inicis de la mecanització del camp a la Segarra.
509. La Tallada (municipi de Sant Guim de Freixenet), vers 1930. La família Navarro en un descans acabada la batuda.
510. Sant Guim de la Plana, 1936. La família de Rosalia Oliva es pren un moment de descans per berenar durant la batuda.
511. Sant Domí (municipi de Sant Guim de Freixenet), estiu de 1962. Batuda dels cigrons.
512. Santa Fe (municipi de les Oluges), 1940. Una tarda de verema.
513. Guissona, 1930. Pagesos en plena tasca de neteja del rec procedent de la font de l'Estany.
514. La Molgosa (municipi de les Oluges), 1965. La matança del porc a cal Badia.
515. Montfar (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1973. La matança del porc a la plaça Major del poble.
516. Granyena de Segarra, vers 1885. Josep Campderrós i un vinater francès fent negocis.
517. Selvanera (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1965. La matança del porc al corral de cal Valentí.
518. Guspí (municipi de Sant Ramon), 1967. Matança del porc a la masia dels Plans.
519. Els Hostalets (municipi de Ribera d'Ondara), 1961. Joan Gassó fa mamar els corders.
520. Claret (municipi de Torà), 1964. La matança del porc a cal Farreric.
521. Els Hostalets (municipi de Ribera d'Ondara), 1960. Antònia Gassó dóna menjar a les gallines.
522. Torà, 1964. Teixons.
523. Sant Guim de Freixenet, 1963. Sortida de l'església parroquial després del bateig d'Anna Samsó.
524. Cervera, 1 d'abril de 1956. Convit del bateig d'Anna M. Razquin Carulla.
525. Cervera, 1963. Bateig de Francesc i M. Àngels Oriol Canamasas a l'església de Santa Maria.
526. Massoteres, 1953. Bateig d'Anton Vives.
527. Cervera, 13 d'abril de 1902. Primera Comunió de Ferran Razquin Fabregat.
528. Cervera, 1923. Els nens de la família Gómez Grau a punt per celebrar la Primera Comunió de Manel Gómez Grau.
529. Cervera, 1911. Primera Comunió de Ramon Ubach Regué.
530. Sanaüja, vers 1905. Nens de la població el dia de la Primera Comunió.
531. Sant Guim de Freixenet, 1939. Dia de la Primera Comunió de dues nenes, acompanyades dels seus pares.
532. Sant Guim de Freixenet, 1957. Primera Comunió d'un grup de nens i nenes.
533. Tarroja de Segarra, 1941. Processó pel carrer del Molí, amb motiu de la celebració de la cerimònia de la Primera Comunió.
534. Tarroja de Segarra, 21 de setembre de 1941. Festa d'inauguració de l'altar de Sant Josep i celebració de la Primera Comunió de Montserrat i Josep Carulla Porta.
535. Gra (municipi de Torrefeta i Florejacs), anys 1950. Una Primera Comunió dels anys 50.
536. Santa Fe (municipi de les Oluges), 11 d'abril de 1954. Cerimònia de la Confirmació.
537. Les Pallargues (municipi dels Plans de Sió), 17 de novembre de 1973. Diada de la Confirmació de joves del poble.
538. Pelagalls (municipi dels Plans de Sió), 17 de novembre de 1973. Grup de joves de Sisteró i Pelagalls el dia de la celebració de la Confirmació.
539. Sant Guim de la Plana, 1958-1959. Grup de nens i nenes el dia de la Confirmació.
540. Guissona, 1958. La núvia Montserrat Sisquella en el moment de recollir el ram de mans del padrí de la cerimònia.
541. Cervera, 4 de maig de 1950. Casament a la porta de l'església de Santa Maria.
542. Guissona, 1958. Exposició del dot del casament de Montserrat Sisquella.
543. Ivorra, vers 1925. Fotografia de noces de Casimiro Mosoll Massanés i Soledat Molins Vilaplana.
544. L'Ametlla de Segarra (municipi de Montoliu de Segarra), 1898-1899. Fotografia de noces de Ramon Llobet i Rosa Salvia.
545. Les Pallargues (municipi dels Plans de Sió), 14 de setembre de 1967. Celebració d'una boda a l'església de Sant Salvador.
546. Granollers de Segarra (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1912. Casament, celebrat el 14 de febrer del 1912, entre Pilar Creus Pla de Granollers i Ramon Tarruella Pont de Bellveí.
547. L'Ametlla de Segarra (municipi de Montoliu de Segarra), 1916. Fotografia de noces de Ramona Asamara Ubach i Ramon Mestres Vidal.
548. Montfalcó Murallat (municipi de les Oluges), 1890. Imatge de noces del final del segle XIX.
549. Sanaüja, 1952. Gent de Sanaüja a la plaça Major, plegant els confits llençats amb motiu del casament de Maria Vilella i Carme Gibal.
550. La Morana (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1912. Boda de Teresa Vives Gasull i Ramon Puig Alsina.
551. Selvanera (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1959. La família de cal Viles sortint de casa per anar al casament de Roser Viles de Selvanera i Antonio Fontanet de Vicfred.
552. La Cardosa (municipi de Cervera), 1944. Grup de gent davant de l'església de Sant Pere.
553. Cervera, principi del segle XX. Una de les fotografies de Ramon Jordana, autor de la col·lecció guanyadora d'un concurs de dites il·lustrades.
554. Cervera, principi del segle XX. Una de les fotografies de la col·lecció guanyadora d'un concurs de dites il·lustrades.
555. Castellnou d'Oluges (municipi de Cervera), 1903. Freixeda de la Comalada, al terme de Malgrat.

556. Cervera, 1931. Captaire en un carrer de Cervera.

557. Castellnou d'Oluges (municipi de Cervera), 1954. Noies a la sortida de la missa dominical.

558. Cervera, anys 1950. Josep Batlle en plena activitat pictòrica.

559. Cervera, anterior a 1914. Fotografia familiar de la família Duran i Sanpere.

560. Granyena de Segarra, 1950. Ramon M. Roca Sastre a l'era de cal Foguet.

561. Vergós de la Ribera (municipi de Cervera), 1923. Membres de la família Damià.

562. Ferran (municipi d'Estaràs), 1937-1938. Vista del poble de Ferran.

563. Guissona, 1944. Colla d'amics al darrere del decorat de cartró típic dels fotògrafs ambulants.

564. Cervera, vers 1947. Trobada d'un ampli grup d'amics a la casa de la família Ferran.

565. Guissona, 11 d'agost de 1926. Reunió amb motiu de la celebració del sant de Filomena Alsina.

566. Guissona, 1964. Francesc Llanes Bellart davant del Centre Cultural Catòlic de Guissona.

567. Guissona, 1951. Grup de joves un dia de la Festa Major.

568. Hostafrancs (municipi dels Plans de Sió), anys 1950. Gent del poble anant cap a missa.

569. Guissona, 1962. Els més joves del barri de Capdevila fan ninots de neu.

570. Montoliu de Segarra, 1934. Salvador Roca, Angeleta Roca i d'altres nenes, a les figueres de la Maniga.

571. Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1942. Joves a l'actual plaça de la Constitució.

572. Mont-roig de Segarra (municipi dels Plans de Sió), 1935. Noies del poble davant de l'església de Santa Maria.

573. Mont-roig de Segarra (municipi dels Plans de Sió), 1935. Nois davant de l'església de Santa Maria.

574. Montpalau (municipi de Ribera d'Ondara), anys 1920. Tots els homes del poble.

575. Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1962. Maria Bergadà fa una passejada per la N-II amb unes amigues franceses.

576. Mas Claret (municipi de Ribera d'Ondara), 1960. Estudiants de l'escola dels pares Claretians de Cervera en una excursió a la bassa de Mas Claret.

577. Freixenet de Segarra (municipi de Sant Guim de Freixenet), 1922. Un matrimoni del poble davant de casa seva, cal Martí.

578. Sant Guim de Freixenet, agost de 1968. Escoltes a la carretera de Santa Coloma, a punt de marxar de campaments.

579. Sant Ramon, 23 de febrer de 1944. Carrer Major després de la nevada.

580. Sant Guim de la Plana. Jovent del poble a la creu de terme de davant de la rectoria.

581. Suró (municipi de Talavera), 1950. La Torreta de Suró.

582. Suró (municipi de Talavera), 1944. Grup que va sortir a gaudir del paisatge nevat.

583. Tarroja de Segarra, 1940. Grup preparat per fer-se la fotografia a la pallissa de l'era vella de cal Bord.

584. Tarroja de Segarra, 1925. Joves de la vila.

585. Florejacs (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1902. Foto de família de cal Llobet.

586. Torà, principi del segle XX. La família Riera en una imatge familiar.

587. Selvanera (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1960. Jovent de la vila, agrupat al voltant d'una de les primeres motos.

588. Cervera, 1915. Fotografia d'estudi de Pepito Rabella i Josep Xandri Pont.

589. Cervera, 1900-1905. Teresa Oranies amb la indumentària de mudar.

590. Cervera, 1922. Les germanes Josefa i Lluïsa Albareda Semís.

591. Cervera, 1930. Jaume Carbonell Esteva ensenya a llegir al seu fill Mateu Carbonell Razquin.

592. Tordera (municipi de Granyanella), vers 1910-1915. Antonio Morell Petanàs.

593. Tordera (municipi de Granyanella), 1921. Joan Miret Morell al servei militar.

594. Guissona, vers 1920. Jaume Valls Mingot abans de fer el servei militar.

595. Les Oluges, vers 1920. Fotografia de família.

596. Riber (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1898. Ramon Palou i Mercedes Solé.

597. Sant Guim de la Plana, 1905. Ramon Vilaplana, propietari del castell de Sant Guim.

598. Sant Martí de la Morana (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1870. Imatge familiar d'una part de la nissaga Sala de Sant Martí.

599 - 600. Torà, vers 1900. Retrats de membres de la família Maluquer o alguns coneguts seus.

601. Torà, vers 1906-1910. Família Tort Coberó.

602. Biosca, 1957. Dinar familiar a la peixera de Biosca.

603. Cervera, 1925. Esperança Grau Oranies i dos dels seus fills.

604. Cervera, vers 1923. Esperança Grau Oranies rentant plats.

605. Cervera, principi del segle XX. Gent passejant per la plaça de Sant Miquel.

606. Cervera, 1930. Reunió familiar a la casa de Miquel Jené.

607. Cervera, vers 1934. Cosidor de Paquita Comorera.

608. Cervera, primer quart del segle XX. Accident a Sant Francesc.

609. Cervera, vers 1937. Les dues filles grans d'Agustí Duran i Sanpere.

610. Cervera, vers 1938. Nuri Gómez Grau al cosidor.

611. Cervera, març de 1943. Josefina Cornellana i Anna M. Solé en dos cotxets.

612. Cervera, 1945-1946. Tertúlia d'un grup d'amics al Casal de Cervera.

613. Cervera, 1970. Trobada d'amigues a la terrassa del Casal de Cervera.

614. Cervera. Antics rentadors de roba al barri de Sant Francesc.

615. Estaràs, 1954. Concepció Jaume i Francisca Torné en una tartana.

616. Ferran (municipi d'Estaràs), 1952. Marcelino Rius al costat d'un automòbil de l'època.

617. Guarda-si-venes (municipi de Guissona), vers 1930. Baixant pel camí vell per anar al mercat de Guissona.

618. Granyanella. Josep Massana i Alejandro Colom al damunt d'una euga.

619. Guissona, vers 1930. Mestresses de casa reunides al carrer per jugar una partida de cartes.

620. Guissona, 1940. La bassa del Mingot.

621. Guissona, 1950. La penya dels Cuban Boys.

622. Guissona, 1952. Patinatge sobre rodes un dia festiu a la plaça del Bisbe Benlloch.

623. Guissona, 1958. Taller de costura de Núria Farré.

624. Vilagrasseta (municipi de Montoliu de Segarra), 1934. Josep Felip Riera, de tornada cap a casa.

625. Guissona, 1958. Cosidor de Neus Marsol.

626. Guissona, 1964. Maricel Campabadal i Maria Àngels Farré a sobre d'una Vespa.

627. Guissona, 1965-1967. Una tarda d'estiu a ca l'Eril.

628. Ivorra, vers 1930. Família de viatge d'Ivorra a la Tallada.

629. Montoliu de Segarra, 1935. Teresa Roca fent mitja a l'hort del rector.

630. Santa Fe (municipi de les Oluges), 1960. Ramon Botet i Trini Parés preparant el sopar.

631. Santa Fe (municipi de les Oluges), 1960. Trini Parés omple el porró al celler de casa.

632. La Manresana (municipi de Sant Ramon), 1940. Joan Petit amb la bicicleta.

633. Santa Fe (municipi de les Oluges), 1951. Canalla jugant a pilota al davant d'un paller.

634. La Molgosa (municipi de les Oluges), 1966. Imma Badia Salat a l'era.

635. Els Hostalets (municipi de Ribera d'Ondara), 1958. La basseta on s'anava a rentar roba.

636. Pelagalls (municipi dels Plans de Sió), 1925. Josep Caus Pont vestit típicament.

637. Els Hostalets (municipi de Ribera d'Ondara), 1959. Antònia Perelló esquitllant ametlles.

638. Sant Guim de Freixenet, 1948. Veïns que van a buscar aigua d'una cisterna.

639. La Rabassa (municipi de Sant Guim de Freixenet), 1960. Un Seat 1400.

640. Sant Guim de Freixenet, 1966. Veïns del barri de Dalt prenent la fresca.

641. Sanaüja, 1938. Dones que renten al Toll.

642. Portell (municipi de Sant Ramon), 1960. Jovent a la sortida de missa major.

643. Bellvei (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1935. El nen Josep Gené Rialp jugant amb el seu cavall.

644. Civit (municipi de Talavera), 1957. Josep Farré munta a cavall.

645. Suró (municipi de Talavera), final dels anys 1940. Joan Salat Bonet i Josep Lladonosa Pujol en una expedició al castell de Savallà.

646. Cervera, juny de 1905. Alumnes de la classe superior del col·legi de la Sagrada Família.

647. Cervera, 1934. Grup de l'escola primària dels pares del Cor de Maria.

648. Cervera, 1935. Grup escolar del col·legi dels missioners del Cor de Maria.

649. Cervera, 1910. Interior de l'acadèmia Lladó.

650. Cervera. Alumnes a l'edifici del Colegio Hispano-Francés de Santa Teresa de Jesús o «de les monges franceses».

651. Cervera, 1925-1927. Alumnes del Colegio Hispano-Francés de Santa Teresa de Jesús o «de les monges franceses».

652. Cervera, 1935. Alumnes de l'Institut Nacional de Segona Ensenyança Ramón y Cajal.

653. Cervera, 1933. Classe de dibuix a l'Institut Nacional de Segona Ensenyança Ramón y Cajal.

654. Cervera, 1940. Grup d'alumnes de les mestres Hortensia Aguacil i Pilar Montsonís.

655. Cervera, 1942. Grup d'alumnes davant de l'escola Jaume Balmes amb la mestra Mercedes Valls.

656. Cervera, 30 de gener de 1960. Escenificació de la paràbola del sembrador a l'escola Jaume Balmes.

657. Cervera, anys 1960. Grup d'alumnes al davant de l'escola Jaume Balmes.

658. Cervera, 1972-1973. Final de curs d'uns alumnes de l'escola Jaume Balmes.

659. Cervera, anys 1950-1960. Alguns dels professors de la Mútua Escolar.

660. Cervera, 1952. Final de curs dels alumnes de l'acadèmia Aldabó.

661. Cervera, 17 d'octubre de 1963. Inauguració del primer curs de batxillerat de l'Institut Laboral Antonio Torroja.

662. Cervera, 17 d'octubre de 1970. Acte acadèmic d'inauguració oficial del curs de l'institut d'ensenyament mitjà i professional Antonio Torroja.

663. Cervera, 15 de maig de 1971. Visita a la Universitat del director general de Programació i Inversions i del director general de Personal del Ministeri d'Educació i Ciència.

664. Cervera, 5 de novembre de 1975. El rector de la Universitat de Barcelona, Fabià Estapé, el dia que va visitar la Universitat de Cervera.

665. Cervera, 7 d'abril de 1973. Discurs del Dr. García Garrido al paranimf de la Universitat el dia de la inauguració del centre regional de la UNED.

666. Cervera, 7 d'abril de 1973. Grup de professors el dia de la inauguració del centre regional de la Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED).

667. La Prenyanosa (municipi de Cervera), 1952-1953. Grup escolar.
668. La Curullada (municipi de Granyanella), 1919-1920. Fotografia escolar dels alumnes del poble.
669. Granyanella, 1931. Alumnes de l'escola de Granyanella.
670. Granyena de Segarra, 1955. Fotografia de grup dels nens de l'escola de Granyena.
671. Guissona, 1964. Promoció de noies de l'escola pública de Guissona.
672. Guissona, 1967-1968. Promoció de noies de l'escola pública.
673. Guissona, 1952. Primera promoció d'alumnes dels germans Maristes.
674 - 675 - 676. Guissona, 1952. Concurs escolar anomenat Lucha Escolar.
677. Guissona, 1959. Classe de matemàtiques als *Hermanos*.
678. Ivorra, 24 de juny de 1945. Sortida escolar d'un grup d'alumnes de l'escola.
679. Massoteres, 1920. Grup de noies de l'escola de Massoteres, i potser també de Talteüll i Palouet.
680. Massoteres, 1930-1931. Grup de noies de l'escola.
681. Massoteres, 1960-1961. Grup de noies de l'escola.
682. Massoteres, 1960-1961. Grup de nois de l'escola.
683. Palouet (municipi de Massoteres), 1942-1943. Grup d'alumnes de l'escola amb la mestra Amèlia Aranda.
684. Palouet (municipi de Massoteres), 1968. Grup escolar del col·legi del poble.
685. L'Ametlla de Segarra (municipi de Montoliu de Segarra), 1922-1923. Fotografia dels alumnes del curs d'aquells anys.
686. L'Ametlla de Segarra (municipi de Montoliu de Segarra), vers 1946. Un grup de nens amb el mestre Pere Cardona.
687. Les Oluges, 1944. Fotografia escolar de la quitxalla del poble a les escales de l'església.
688. Concabella (municipi dels Plans de Sió), 1916. Fotografia del curs.
689. Concabella (municipi dels Plans de Sió), 1964. Fotografia escolar davant de la porta de l'escola.
690. Santa Fe (municipi de les Oluges), 1930. Grup escolar davant de l'entrada de l'escola.
691. Montpalau (municipi de Ribera d'Ondara), anys 1939-1940. Festa d'inauguració de les escoles.
692. Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), 1930. Grup de l'escola de nenes.
693. Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1942. Fotografia escolar de la nena Antònia Torrens.
694. Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1933. Grup de noies en un curs per aprendre a cosir a màquina.
695. Sanaüja, 1936. Grup de l'escola de les monges Dominiques.
696. Sanaüja, 1904. Grup escolar femení a l'escola de les germanes Dominiques.
697. Sanaüja, 1942. Alumnes de les Dominiques.
698. Sanaüja, 1925-1930. Grup escolar amb uniforme militar al davant de l'antiga Escuela Nacional de Niñas.
699. Sanaüja, 1965. Visita d'uns frares predicadors.
700. Sanaüja, 1954. Alumnes de l'escola de nens davant de la porta de l'actual ajuntament.
701. Freixenet de Segarra (municipi de Sant Guim de Freixenet), vers 1910. Alumnes del col·legi.
702. Sant Guim de Freixenet, febrer de 1937. Alumnes de l'escola amb la mestra i el mestre.
703. Sant Guim de Freixenet, 1931. Inauguració de les escoles nacionals.
704. Sant Guim de Freixenet, vers 1956. Nenes de l'escola amb la seva mestra.
705. Sant Guim de la Plana, 1934. Fotografia escolar a la plaça del Castell.
706. Vicfred (municipi de Sant Guim de la Plana), 1960. La mestra Isabel Espuña amb els alumnes.
707. Sant Ramon, 1910. El mestre amb els seus alumnes.
708. Sant Ramon, 1935. Noies de l'escola.
709. Bellmunt de Segarra (municipi de Talavera), 1960. Una classe a l'escola.
710. Sant Ramon, 1910. Noies de l'escola amb les seves mestres.
711. Sant Ramon, 27 de març de 1936. Grup d'alumnes de l'escola pública.
712. Sant Ramon, 1965. Alumnes de l'escola pública.
713. Tarroja de Segarra, 1954. Fotografia escolar davant de les escoles.
714. Bellveí (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1944-1945. Nens de l'escola.
715. Bellveí (Torrefeta i Florejacs), 1944-1945. Noies de l'escola.
716. Sedó (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1920-1921. Promoció de nois d'aquell curs escolar.
717. Palou (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1956. Grup d'alumnes amb la mestra.
718. Riber (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1921. Grup de noies de Riber i dels pobles de la rodalia que assistien a les classes de costura.
719. Sedó (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1920-1921. Imatge de les noies del curs escolar.
720. Sedó (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1943-1944. Noies de l'escola.
721. Sedó (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1943-1944. Nois de l'escola.
722. Sant Serni (municipi de Torà), vers 1974. Grup d'escolars davant de l'escola.
723. Torà, 1904. Grup d'escolars amb Mn. Trinitat Vilagut.
724. El Canós (municipi dels Plans de Sió), març de 1921. Maniobres militars.
725. Cervera, març de 1921. Arribada de la infanteria.
726. Cervera, març de 1921. La tropa a la plaça de Sant Miquel.
727. Cervera, anys 1920-1930. Banquet de personalitats cerverines i oficials de l'exèrcit.
728. Cervera, març de 1921. Celebració de l'acabament de les maniobres militars.
729. Cervera, 1930. Hora del ranxo a la plaça Major.
730. Cervera, 1944. Grup de soldats alemanys a l'estació del ferrocarril.
731. Cervera, 1933. Grup de quota fent instrucció militar al camp de futbol.
732. Cervera, 1945. Un grup de militars davant de la Universitat.
733. Cervera, 1934. Homenatge al pare Anton M. Claret.
734. Cervera, 1935. Dinar d'homenatge a Ramon Jordana.
735. Cervera, 4 de juny de 1944. Acte d'homenatge a Frederic Gómez Gabernet.
736. Cervera, 1960. Dinar de comiat a l'alcalde Antoni Xuclà Riu.
737. Guissona, 1958. Acte oficial d'homenatge al genètic Josep Pané i Mercè.
738. Guissona, 1958. Primera festa d'homenatge a la vellesa.
739. La Manresana (municipi de Sant Ramon), 1943. Homenatge a la gent gran.
740. Cervera, anys 1930. Interior de l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera.
741. Cervera, principi dels anys 1960. Frederic Gómez Gabernet.
742. Cervera, 6 de febrer de 1934. Inauguració de la Biblioteca Popular.
743. Cervera, 8 de desembre de 1953. Membres de la junta directiva del Museu d'Art Contemporani de Cervera.
744. Cervera, 1957. Acte de descobriment de la làpida al Museu Municipal.
745. Cervera, 1 d'abril de 1929. Benedicció de la bandera del sometent.
746. Cervera, anys 1940. Interior de la Biblioteca Popular.
747. Cervera, 9 de novembre de 1968. Reunió dels membres de l'Institut d'Estudis Ilerdencs a l'Arxiu Municipal.
748. Sanaüja, 1907. Consell d'administració de la subsecció 175 de *L'Amich del Poble Català*.
749. Massoteres, 1927. Membres del sometent dels pobles del voltant de la plana de Guissona.
750. Cervera, 1935. Benedicció de la bandera d'Acció Rural Catalana.
751. Cervera, 29 de maig de 1921. Festa de la Creu Roja.
752. Cervera, 29 de maig de 1921. Festa de la Creu Roja.
753. Cervera, 1 d'abril de 1929. Acte de la benedicció de la bandera del sometent.
754. Cervera, 1951. Dinar en què se celebrava el setè aniversari del quinzenal *Segarra*.
755. Biosca, 1959. Visita del bisbe de Solsona Vicent Enrique i Tarancón.
756. Cervera, 3 de desembre de 1928. Grup de col·laboradores de la Pia Unió Missionera del Cor de Maria.
757. Cervera, octubre de 1941. Fundació de les Joventuts d'Acció Catòlica de Cervera.
758. Cervera, 5 de maig de 1970. El cardenal Vicent Enrique i Tarancón en la seva darrera visita.
759. Cervera, 20 de març de 1965. Visita a la ciutat de Hildebrando Antoniutti, nunci del Papa.
760. Guissona, 1948. Els tres mossens a la sortida de l'església el diumenge de Pasqua.
761. Les Oluges, vers 1940. Autoritats de les Oluges a l'església de Santa Maria.
762. Sant Guim de Freixenet, vers 1969-1970. Confraria de la Mare de Déu dels Dolors.
763. Sant Guim de Freixenet, 29 d'octubre de 1961. Acte d'inauguració del casal parroquial.
764. Civit (municipi de Talavera), 1950. Cerimònia religiosa amb motiu de la inauguració del nou cementiri del poble.
765. Portell (municipi de Sant Ramon), 1950. Noies de Portell acompanyant les majorales.
766. Tarroja de Segarra, 1959. Nens preparats per donar la benvinguda al bisbe.
767. Selvanera (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1958. Veïns esperant l'arribada del bisbe.
768. Cervera, 21 de juliol de 1913. Visita de la infanta Isabel a la Universitat.
769. Cervera, 1913. Arribada de la infanta Isabel.
770. Cervera, 23 de maig de 1930. Arc de triomf amb motiu de la visita del rei Alfons XIII.
771. Cervera, 23 de maig de 1930. Visita del rei Alfons XIII.
772. Cervera, 15 d'abril de 1931. Manifestació de celebració de la proclamació de la República.
773. Cervera, 15 d'abril de 1931. Celebració de la proclamació de la República des del balcó de la Paeria.
774. Cervera, 25 de maig de 1931. Cerverins aclamant el president Francesc Macià.
775. Cervera, 25 de maig de 1931. El president Francesc Macià recorre a peu el tram del passeig de la Universitat.
776. Cervera, 25 de maig de 1931. La plaça Major amb motiu de la visita del president Francesc Macià.
777. Cervera, 25 de maig de 1931. Visita del president de la Generalitat de Catalunya.
778. Cervera, 25 de maig de 1931. Visita del president de la Generalitat de Catalunya.
779. Cervera, 25 de maig de 1931. Visita del president de la Generalitat de Catalunya al Centre Republicà.
780. Cervera, 29 de setembre de 1931. Arribada de Francesc Macià.
781. Cervera, 29 de setembre de 1931. El president Francesc Macià al balcó de l'ajuntament.
782. Cervera, 1935. Joan Comorera visita l'Arxiu.
783. Torà, 12 de juny de 1932. Visita de Francesc Macià.
784. Cervera, 27 de desembre de 1937. Museu d'Història Natural.
785. Cervera, 9 de desembre de 1937. Bibliotecàries de la Biblioteca Popular.
786. Cervera, 27 de desembre de 1937. Biblioteca de la Universitat.

787. Cervera, 27 de desembre de 1937. Trasllat de les seccions d'Arqueologia i Prehistòria del Museu d'Història Natural a les instal·lacions de Vallvidrera.

788. Cervera, 27 de juliol de 1937. Crist de l'església de Sant Antoni a la Universitat.

789. Cervera, 28 de desembre de 1937. Capella del Bon Consell, al mas Duran.

790. Cervera, maig de 1938. La Universitat habilitada com a hospital de sang.

791. Cervera, setembre de 1939. Retorn del Sant Crist a l'església de Sant Antoni Abat.

792. Cervera, 1939. Missa per celebrar l'acabament de la Guerra Civil.

793. Cervera, 1939. Final de la Guerra Civil.

794. Cervera, 10 de novembre de 1940. Trasllat de les despulles dels màrtirs Claretians assassinats durant la Guerra Civil.

795. Cervera, principi dels anys 1940. L'altar del paranimf de la Universitat tapiat.

796. Guissona, 1973. Homenatge a cinc militars nacionals enterrats al cementiri de la vila.

797. Cervera, 1939. Noies de la Secció Femenina.

798. Cervera, 1939. Concentració falangista a la plaça Major.

799. Sant Guim de Freixenet, 17 de gener de 1940. Membres de la Falange pel carrer Major.

800. Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), 1939. Nenes i noies de la Falange jugant al joc de la pilota.

801. Sant Guim de Freixenet, 17 de gener de 1940. Celebració del primer aniversari de l'entrada de les tropes franquistes.

802. Granyena de Segarra, 1940. Formació de grups falangistes.

803. Cervera, vers 1940. Arc de triomf per homenatjar Franco.

804. Cervera, 17 de juliol de 1945. Visita del general Güell a la universitat.

805. Cervera, 23 de setembre de 1945. Desfilada del Frente de Juventudes de Lleida.

806. Guissona, 1948. Commemoració de l'aniversari de la mort de José Antonio Primo de Rivera.

807. Guspí (municipi de Sant Ramon), 1948. Inauguració de la carretera de Guspí a Sant Ramon.

808. Cervera, 7 de febrer de 1950. Juan de Contreras y López de Ayala, marquès de Lozoya, director general de Belles Arts, va visitar la Universitat de Cervera.

809. Cervera, 19 de març de 1956. Moment que es descobreix la làpida commemorativa de les capitulacions matrimonials dels reis Catòlics.

810. Sant Guim de Freixenet, vers 1958. Inauguració de la plaça del Doctor Perelló.

811. Sant Guim de Freixenet, vers 1958. Visita del governador civil de Lleida.

812. Cervera, 21 de maig de 1960. Un dels arcs de benvinguda a Carmen Polo.

813. Cervera, 21 de maig de 1960. Autoritats i públic expectant per l'arribada de Carmen Polo.

814. Cervera, 24 de març de 1963. Visita de Manuel Fraga Iribarne.

815. Cervera, 21 de maig de 1960. Carmen Polo amb les seves nétes visita Cervera i assisteix a la representació extraordinària de *Cristo, misterio de pasión*.

816. Cervera, 20 d'octubre de 1963. Acte acadèmic, al paranimf de la Universitat, amb motiu de la celebració del Dia de la Província.

817. Cervera [Madrid], 6 de novembre de 1963. Audiència del cap d'Estat, al Palau del Pardo, a la junta superior del Patronat de la Passió.

818. Vergós Guerrejat (municipi d'Estaràs), 1964. Inauguració del telèfon públic.

819. Cervera, 25 de juliol de 1966. Manuel Fraga Iribarne és nomenat president d'honor del Patronat de la Passió.

820. Cervera, 8 de novembre de 1964. Acte de lliurament de les claus dels habitatges del barri dels Ametllers.

821. Cervera, 13 de novembre de 1966. Eleccions municipals per elegir dos regidors en representació del terç familiar.

822. Rubinat (municipi de Ribera d'Ondara), 7 de desembre de 1967. Les autoritats es dirigeixen a inaugurar la portada d'aigües al poble.

823. Cervera, 31 de març de 1968. Visita de Manuel Fraga Iribarne a la representació de *Cristo, misterio de pasión*.

824. Cervera, 26 de juliol de 1968. Primera visita del governador civil José M. Martínez del Val.

825. Cervera, 9 de novembre de 1968. Homenatge a Josep M. Razquin amb motiu del seu nomenament com a president de la Diputació de Lleida.

826. Sant Pere dels Arquells (municipi de Ribera d'Ondara), 4 de gener de 1969. Visita del governador civil de Lleida, José M. Martínez del Val.

827. Cervera, 9 de novembre de 1969. Acte acadèmic en commemoració del cinquè centenari de les capitulacions dels reis Catòlics.

828. Cervera, 22 de març de 1969. Presa de possessió de Joan Salat Tarrats com a alcalde de la ciutat.

829. Cervera, 7 de juliol de 1970. Primera visita a la ciutat del governador civil José Aparicio Calvo-Rubio.

830. Cervera, 17 de gener de 1971. Desfilada militar pel passeig de Jaume Balmes.

831. Guissona, 20 de gener de 1972. Josep M. Grau Morros, secretari de l'Ajuntament, rep la Medalla al Mèrit Civil amb motiu de la seva jubilació.

832. Guissona, 20 de gener del 1972. Inauguració oficial del Grupo Escolar.

833. Guissona, 20 de gener de 1972. Les autoritats de la província passen revista a la Guàrdia Civil amb motiu de la inauguració de la nova caserna.

834. Sant Guim de Freixenet, 25 de febrer de 1972. Presa de possessió de Josep Pont Marcé com a alcalde.

835. Cervera, 25 d'octubre de 1972. Inauguració del quarter de la Guàrdia Civil.

836. Les Pallargues (municipi dels Plans de Sió), estiu de 1976. Visita del governador civil Luis Mardones Sevilla.

837. La Tallada (municipi de Sant Guim de Freixenet), 25 d'octubre de 1972. Acte d'inauguració de l'enllumenat públic.

838. Cervera, anys 1920. Comitiva fúnebre pel passeig de la Universitat.

839. Cervera, anterior al 7 d'abril de 1888. Grup de senyors de l'època

840. Cervera, 1900-1915. Grup d'unes dues-centes noies a la plaça Major.

841. Cervera, 16 de juliol de 1930. Grup de nois castigats a escombrar els carrers.

842. Guspí (municipi de Sant Ramon), 1926. Els habitants amb motiu de la festa per l'arribada de la llum elèctrica.

843. Cervera, 31 de setembre de 1942. Conferència «Cervera y su Universidad», a càrrec de Ferran Razquin Fabregat.

844. Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), 1951. Inauguració de la centraleta telefònica.

845. Cervera, 4 de juny de 1967. Conferència «Prolongación de vida de la Universidad de Cervera», a càrrec de Francesc d'Assís Condomines i Valls.

846. Les Oluges, 1959. Homes del poble amb motiu de la celebració de la portada d'aigües.

847. Granyanella. Trobada d'amants de la cacera.

848. La Guàrdia Lada (municipi de Montoliu de Segarra), 1970. Caçadors de conill després de la cacera.

849. Sanaüja, 1903. Grup de sanaüjans descansant després d'una jornada de cacera.

850. Talavera, vers 1933. Tornada d'una jornada de cacera.

851. Cervera, 28 de maig de 1916. L'Orfeó Cerverí al passeig de l'Estació.

852. Cervera, octubre de 1916. Cantaires i membres de la junta directiva de l'Orfeó Cerverí.

853. Cervera, setembre de 1916. Sortida de la benedicció de la senyera de l'Orfeó Cerverí.

854. Cervera, 29 de setembre de 1931. Secció Coral de la Joventut Republicana.

855. Cervera, 1933. Cor del Casal Català amb els nens asilats de la Casa de Caritat.

856. Guissona, 1943 o 1944. Imatge promocional del Conjunto Guixé.

857. Guissona, 1915. L'orquestra La Berra.

858. Cervera, anys 1950. Formació musical Nuevo Ritmo.

859. Guissona, vers 1920. Vetllada musical.

860. La Guàrdia Lada (municipi de Montoliu de Segarra), 1914. Cor de la Guàrdia Lada.

861. Sanaüja, 1928. Orquestra del poble.

862. Sanaüja, anys 1950. Festa a la casa Cusell.

863. Sanaüja, anys 1960. Comiat que es feia als cors de Clavé.

864. Sant Guim de Freixenet, vers 1950. Cor parroquial d'homes.

865. Sant Ramon, 1948. Músics a les caramelles del diumenge de Pasqua.

866. Talavera, vers 1954. L'escolania de Talavera.

867. Claret (municipi de Torà), 1965. Trio de músics local en el ball de la Festa Major.

868. Torà, vers 1918. Acte festiu amb banda de músics.

869. Torà, vers 1970. Festival musical.

870. Torà, 1969. Representació de «Viva la Gente» dins els festivals d'escala en *hi-fi*.

871. Palou (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1963. Membres de la «Tuna» de Palou.

872. Torà, 1920. Membres de la Unió Coral Toranesa.

873. Cervera, 1958-1959. Colla sardanista Jovencells.

874. Cervera [Lleida], 1962. Colla Nova Segarra.

875. Cervera [Manresa], 1962. Membres femenines de la colla Joia de Cervera.

876. Cervera [Font-romeu], 1971. Segona generació dels Jovencells de Cervera.

877. Guissona, 10 de setembre de 1955. Concurs de sardanes.

878. Guissona, 1951. Membres de la colla sardanista Montserrat.

879. Sanaüja, 1965. Colla sardanista Novells Dansaires.

880. Torà, 1968. Aplec sardanista.

881. Torà, 1972. Diada del Pas de la Flama de la Sardana.

882. Guissona, 1956. Demostració de balls «regionals».

883. Guissona, 1952. Quatre membres del grup de dansaires que va animar la festa de coronació de la Verge del Claustre.

884. Massoteres, 1961. Ball de bastons.

885. Sant Guim de Freixenet, vers 1945. Components de l'esbart dansaire.

886. Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), 1948. Grup ballant una jota.

887. Torà, vers 1965. Actuació de l'esbart dansaire.

888. Pallerols (municipi de Talavera), 1948. Grup de bastoners del poble.

889. Torrefeta (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1960. Ballets catalans.

890. Cervera, 1927. Assaig d'un grup de teatre amateur al Centre Republicà.

891. Cervera, 3 d'abril de 1936. Quatre personatges d'*Estampes de la Passió*.

892. Cervera, 3 d'abril de 1936. Escena d'*Estampes de la Passió*.

893. Cervera, 7 de desembre de 1947. Representació de la sarsuela *La viejecita*.

894. Cervera, maig de 1968. Gent al passeig de Balmes anant a una de les representacions de la Passió.

895. Cervera, principi dels anys 1950. Representació de *Cristo, misterio de pasión*.

896. Cervera, principi dels anys 1950. Representació de *Cristo, misterio de pasión*.

897. Cervera, 8 de febrer de 1959. El grup teatral local Agrupación Scena.
898. Cervera, 23 de novembre de 1969. Grup d'aficionats que participà en la representació de l'obra *48 horas de felicidad*.
899. Cervera, 1954. Rodatge de la pel·lícula *La Pecadora*.
900. Cervera, 16 de gener de 1957. Representació de la sarsuela *La Generala*.
901. Cervera, 26 de desembre de 1969. Representació dels pastorets *Rosa de Betlem*.
902. Guissona, 1951. Representació dels pastorets.
903. Guissona. Representació dels pastorets.
904. Guissona, 1952. Representació teatral de l'obra *Els milions de l'oncle*.
905. Guissona, 1962. Representació d'un pessebre vivent.
906. Guissona, vers 1965. Representació teatral d'*Èxode*.
907. Sant Antolí i Vilanova-els Hostalets (municipi de Ribera d'Ondara), segona meitat dels anys 60. Apòstols de la representació de la Passió.
908. Sant Guim de Freixenet. Cinema del poble.
909. Sant Guim de Freixenet, 1959. Membres del grup de teatre que van actuar en la representació de la sarsuela *El rey que rabió*.
910. Sant Guim de Freixenet, 1970. Grup de joves a l'escenari del cine parroquial de Sant Guim.
911. Torà, 1967. Representació de l'obra de teatre *Passaport per a l'eternitat*.
912. Cervera, anys 1920. Partit entre els dos equips de futbol de Cervera.
913. Cervera, anys 1920. Equip de futbol de Cervera.
914. Cervera, anys 1920. Equip de futbol del Club Cerverí d'Esports.
915. Cervera, 1930. Club Esportiu Català.
916. Cervera, 3 de novembre de 1957. Equip de futbol de Cervera.
917. Cervera, 20 de juny de 1976. Homenatge a Pere Segués i Llobet.
918. Cervera [Saragossa], anys 1959-1963. L'equip de bàsquet del Cervera VVV.
919. Cervera, agost de 1964. El CF Àguiles.
920. Cervera, principi dels anys 1970. L'equip de bàsquet del Cervera VVV.
921. Cervera [aeroport de Trieste, Itàlia], novembre de 1973. L'equip de bàsquet del Cervera VVV.
922. Cervera, principi dels anys 1970. Partit de l'equip femení de bàsquet del Cervera VVV.
923. Cervera, 1968. Equip de bàsquet Cervera-Esplai.
924. Cervera, 21 de març de 1969. Abans de l'encontre de ping-pong entre els equips cerverins que jugaven pel Campionat Provincial.
925. Cervera [Lleida], 1949. Jugadors del Club de Tennis Cervera.
926. Cervera, final dels anys 1940. Enric Carcasona en un combat de boxa.
927. Cervera, 1966. Vista del complex de les piscines municipals.
928. Guissona, 1951. Cursa de bicicletes durant la diada de Sant Cristòfol.
929. Guissona, vers 1951. La penya de joves Cuban Boys.
930. Guissona, 14 d'abril de 1963. Festa d'inauguració de la Penya Blaugrana.
931. Guissona, 1951. Equip de futbol masculí de la Unió Esportiva de Guissona.
932. Granyena de Segarra, vers 1970. L'equip de futbol de la temporada.
933. Guissona, 1956. Bassa al pati del col·legi dels germans Maristes.
934. Guissona, 1956. Taula de gimnàstica femenina.
935. Sisteró (municipi dels Plans de Sió), 1955. Equip de futbol de Sisteró i Pelagalls.
936. Sant Guim de Freixenet, 1948 o 1951. Integrants de l'equip de futbol CE Sant Guim.
937. Sanaüja, vers 1955. Equip de futbol.
938. Sanaüja, 1969. Piscines velles de la població.
939. Sant Guim de Freixenet, 1973. Membres de l'equip sènior de bàsquet.
940. Sant Ramon [Andorra], maig de 1950. Equip de futbol.
941. Talavera, vers 1948. Equip de futbol.
942. Torà, anys 1920. Equip del Futbol Club Torà.
943. Torà, 1956. Primera època del Futbol Club Torà.
944. Torà, vers 1970. Alineació dels jugadors veterans i del primer equip del FC Torà.
945. Torà, 1960. Membres del Club d'Escacs.
946. Torà, 1967. El Club de Tennis Torà contra el Club Tennis Tàrrega.
947. Selvanera (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1958. Equip de corredors de Palou.
948. Sedó (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1934. Equip de futbol de Sedó.
949. Palou (municipi de Torrefeta i Florejacs), anys 1950. Grup de «corredors» preparats per encetar la cursa.
950. Torrefeta (municipi de Torrefeta i Florejacs), principi dels anys 1950. Equip de futbol del CD Torrefeta.
951. Cervera, principi dels anys 1930. Celebració dels Jocs Florals.
952. Cervera, 29 de setembre de 1942. Reina i dames d'honor dels Jocs Florals.
953. Cervera, 1934. El folklorista Aureli Capmany explicant contes al Mas Duran.
954. Cervera, 1927. Interior del cafè Jardín.
955. Cervera, vers 1935. Grup d'amics que va impulsar la construcció de l'avioneta Poll del Cel.
956. Cervera, 1935. Imatge d'El Poll del Cel.
957. Cervera, 1935. Una imatge d'El Poll del Cel totalment acabat.
958. Cervera, 1935. Taller de ca l'Armengol on es va construir El Poll del Cel.
959. Cervera, 11 d'agost de 1935. Festa de benedicció d'El Poll del Cel.
960. Cervera, 11 d'agost de 1935. Festa del bateig d'El Poll del Cel.
961. Cervera 1946-1947. Grup de joves a punt de sortir a peu cap a Montserrat.
962. Guissona, 8 de setembre de 1957. Joan Benet Petit saluda la reina de la festa dels Jocs Florals.
963. Guissona, 9 de setembre de 1934. El Festival d'Aviació «Trofeu Sabata».
964. Cervera, 1948. Jovent de la ciutat a punt de sortir a peu cap a Montserrat.
965. Guissona, 1959. Exposició d'art a l'Ateneu.
966. Cervera, 1963. Montserrat Niubó explicant contes a la canalla a la Biblioteca Popular.
967. Guissona, 9 de setembre de 1934. Cursa aèria de velocitat del festival d'aviació en memòria del pilot Josep M. Sabata.
968. Sant Guim de Freixenet, 1960. Cursa de braus.
969. Torà, 1967. Festa a l'Snack amb motiu de la festivitat de Sant Pere.
970. Torà, 1913. Dames d'honor dels Jocs Florals.
971. Cervera, vers 1930. Festa Major del Santíssim Misteri.
972. Cervera, 6 de febrer de 1934-1935. Desfilada dels gegants vells.
973. Guissona, 8 de setembre de 1934. Audició i ball de sardanes.
974. Cervera, quart diumenge de setembre de 1934-1935. Actuació de la colla castellera dels Xiquets de Valls.
975. Cervera, setembre de 1933. Sardanes a l'envelat instal·lat a la plaça de Lluís Sanpere.
976. Cervera, 1961. Músics cerverins de l'orquestra de les Completes.
977. Cervera, principi dels anys 1950. Dia de Festa Major a la plaça de Pius XII.
978. Cervera, 1975. Grup de cerverins al qual per primera vegada s'incorporaven dones per fer ressonar les Completes.
979. Guissona, 1950. Competició de tir al plat amb motiu de la Festa Major.
980. Guissona, 1951. Ball de tarda amb motiu de la Festa Major.
981. Guissona, 1951. Ballada de sardanes.
982. Guissona, 1962. Cercavila de la Festa Major.
983. Guissona, 1953. Actuació durant la Festa Major d'hivern de l'orquestra Hot Club.
984. La Guàrdia Lada (municipi de Montoliu de Segarra), vers 1947. Ballada de sardanes.
985. Sanaüja, anys 1920. Acte festiu a la Placeta del poble.
986. Palouet (municipi de Massoteres), 25 de juliol de 1950. Priors de la Festa Major.
987. Concabella (municipi dels Plans de Sió), 1962. Ball de Festa Major a la plaça del Castell.
988. Sanaüja, vers 1940. Ball de la Festa Major.
989. Comabella (municipi de Sant Guim de la Plana), 1932. Festa Major.
990. Guspí (municipi de Sant Ramon), 1941. Festa Major.
991. Viver (municipi de Sant Ramon), 24 de setembre de 1960. Els quatre majorals passejant la imatge de la Verge de la Mercè.
992. Sedó (municipi de Torrefeta i Florejacs), anys 1950. Sortida de l'ermita de Santes Masses amb motiu de la celebració de la Festa Major de tardor.
993. Sedó (municipi de Torrefeta i Florejacs), 7 d'agost de 1912. Ball de Festa Major.
994. Castellnou d'Oluges (municipi de Cervera), 1965. Festa amb motiu del traspàs del bisbat de Lleida al de Solsona.
995. Cervera, 24 d'octubre de 1934. Celebració de la beatificació d'Antoni Maria Claret i Clarà.
996. Cervera, 3 de maig de 1926. Concentració a la plaça Major dels participants en la IV Assemblea de Lligues Parroquials de Perseverança de tot Catalunya.
997. Cervera, 14 de maig de 1949. Primera visita de la Verge de Fàtima a les poblacions del bisbat de Solsona.
998. Ferran (municipi d'Estaràs), juny de 1956. Festa amb motiu del comiat de Mn. Josep Fígols.
999. Cervera, 10 de maig de 1953. Plaça de Santa Anna il·luminada amb motiu de la Jornada Eucarística Arxiprestal.
1000. Cervera, 10 de maig de 1953. Celebració de la Jornada Eucarística Arxiprestal.
1001. Granyanella, 1948. Cerimònies religioses amb motiu de la visita pastoral del bisbe Vicent Enrique i Tarancón i de la visita de la Verge de Fàtima.
1002. La Curullada (municipi de Granyanella), maig de 1949. Visita de la Mare de Déu de Fàtima.
1003. Granyanella, 1951. Veïns del poble celebrant la festa de la Santa Missió.
1004. Granyena de Segarra, 13 d'abril de 1944. Exhibició dels acròbates Falcons d'Ivars.
1005. Guissona, 10 d'agost de 1952. Festa de la benedicció de la campana Maria del Claustre.
1006. Guissona, 1950. Veïns de Guissona ultimant els preparatius per l'arribada de la Verge de Fàtima.
1007. Guissona, 1950. Moment que la Verge de Fàtima sortia de la vila.
1008. Guissona, agost de 1952. Dolors Arnaldo amb la campana Maria del Claustre.
1009. Guissona, 10 d'agost de 1952. Acte de la benedicció de la nova campana, batejada amb el nom de Maria del Claustre.
1010. Guissona, 1959. Manifestació pública de fe cristiana.
1011. Ivorra, 1956. Visita del bisbe Vicent Enrique i Tarancón.
1012. Massoteres, 1954. Visita pastoral del bisbe de Solsona Vicent Enrique i Tarancón.
1013. Guissona, 1959. Jovent de la vila amb motiu dels «Cursillos de cristiandad»
1014. El Canós (municipi dels Plans de Sió). 1949-1950. Celebració en honor de la Verge de Fàtima.
1015. El Canós (municipi dels Plans de Sió), 1956. Visita pastoral del bisbe Ramón Iglesias Navarri.

1016. Les Pallargues (municipi dels Plans de Sió), 1940. Les dones i els nens del poble amb Josep Martí, pare carmelita descalç.

1017. Concabella (municipi dels Plans de Sió), 1957. Visita del bisbe.

1018. Les Pallargues (municipi dels Plans de Sió), 1960. Festa d'ordenació del pare carmelita Andreu Guim.

1019. Pelagalls (municipi dels Plans de Sió), 1954. Visita del bisbe Ramón Iglesias Navarri.

1020. Gramuntell (municipi de Ribera d'Ondara), maig del 1950. Arribada al poble de la Verge de Fàtima.

1021. Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), 15 de maig de 1950. Benedicció del campanar i la nova campana.

1022. Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), 15 de maig de 1950. Els padrins de la nova campana del poble, Antolina Isidre Paulina.

1023. Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1962. Visita del bisbe.

1024. Sant Guim de Freixenet, vers 1945. Benedicció de les tres banderes de les Joventuts Catòliques.

1025. Sanaüja, 1963. Visita del braç incorrupte de Santa Teresa d'Àvila

1026. Sant Guim de Freixenet, 29 d'octubre de 1961. Benedicció del casal parroquial.

1027. Vicfred (municipi de Sant Guim de la Plana), vers 1959. Visita pastoral del bisbe amb motiu de la celebració de la Confirmació.

1028. Guspí (municipi de Sant Ramon), 1946. Baixada dels sants Cosme i Damià des de l'església de Sant Martí cap a la seva capella.

1029. Sant Ramon, 1968. Trasllat d'una nova imatge de sant Ramon des del poble fins a la seva capella, a Portell.

1030. Pallerols (municipi de Talavera), 1950. Nois del poble esperant l'entrada de la Verge de Fàtima.

1031. L'Aguda (municipi de Torà), 1939. Devoció per la Mare de Déu de l'Aguda.

1032. Torà, 1944. Celebració d'una missa a la plaça del Vall el mes de febrer de 1944.

1033. Vallferosa (municipi de Torà), 1949. Visita de la Mare de Déu de Fàtima,

1034. Lloberola (municipi de Biosca), 1955. Grup de caramellaires.

1035. Cervera, 1926. Al Mas Duran, l'avi Gregori Grau ensenyava els nens a cantar caramelles.

1036. Cervera, 1927. Grup de caramellaires del Casal Cerverí.

1037. Cervera, principi dels anys 1930. La coral del Centre Obrer davant del local nou.

1038. Cervera, 1934. Un grup de nois del barri de les Verges va organitzar, tot jugant, unes caramelles a imitació de les originals.

1039. Cervera, 1931-1932. Caramelles a la plaça d'Alonso Martínez, l'actual plaça de l'Estació.

1040. Cervera, 1940. Carrossa d'Educación y Descanso CNS, en el dia de Pasqua de Resurrecció.

1041. Cervera, 1961-1962. Grup de nens i nenes de Cervera el dia de Pasqua després de cantar caramelles.

1042. Guissona, 1951. Els joves caramellaires de la vila durant la cantada a la plaça Major.

1043. Massoteres, vers 1958. Cantada de caramelles el diumenge de Pasqua, al carrer Major.

1044. Guissona, 1951. Noies del grup de caramelles.

1045. Hostafrancs (municipi dels Plans de Sió), 1911. Caramelles.

1046. Sant Antolí i Vilanova (municipi de Ribera d'Ondara), 1947. Grup de caramelles.

1047. Gramuntell (municipi de Ribera d'Ondara), vers 1933. Grup de nens del poble que anaven a cantar caramelles.

1048. Sanaüja, 1952. Cantada de caramelles a la plaça Major.

1049. Freixenet de Segarra (municipi de Sant Guim de Freixenet), 1960. Els Infants de Freixenet, nom amb què es coneixen els caramellaires d'aquest poble.

1050. La Manresana (municipi de Sant Ramon), 1958. Grup de caramellaires.

1051. Sant Guim de Freixenet, vers 1948. Grup de caramellaires.

1052. Sant Guim de Freixenet, 1956. Colla de caramelles.

1053. Portell (municipi de Sant Ramon), 1951. Grup de caramellaires.

1054. Sant Ramon, 1968. Grup de caramellaires.

1055. Pallerols (municipi de Talavera), 1948. Dones del poble preparant el dinar per a la celebració de la festa de les caramelles.

1056. Talavera, vers 1948. Ball de les cintes.

1057. Tarroja de Segarra, 1968-1969. Grup de caramellaires.

1058. Torà, anys 1930. Diada de les caramelles.

1059. Torà, vers 1960. Colla de caramellaires.

1060. Sant Martí de la Morana (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1906. Grup de caramellaires.

1061. El Llor (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1934. Primeres i úniques caramelles interpretades per gent del poble.

1062. Torrefeta (municipi de Torrefeta i Florejacs), vers 1915. Pasqua de Resurrecció de 1915. Grup de caramellaires.

1063. Sedó (municipi de Torrefeta i Florejacs), 1956. Grup de caramellaires de Sedó i Riber.

1064. Cervera, vers 1934. Festivitat de Sant Cristòfol.

1065. Cervera, vers 1934. Benedicció de cotxes el dia de Sant Cristòfol.

1066. Guissona, 1951. Els xofers de la vila acompanyen fins a l'església de Santa Maria la nova imatge del seu patró, sant Cristòfol.

1067. Cervera, 10 de juliol de 1936. Processó amb motiu de la festivitat de Sant Cristòfol.

1068. Guissona, 1927. Benedicció d'automòbils amb motiu de la festivitat de Sant Cristòfol.

1069. Guissona, 1951. Els actes de la festa de Sant Cristòfol s'acabaven a la font de l'Estany.

1070. Guissona, 1951. Autocar de La Hispano Guissonesa SA guarnit per la festa de Sant Cristòfol.

1071. Guissona, 1951. Acte de benedicció dels vehicles que tenia lloc durant la diada de Sant Cristòfol.

1072. Guissona, 1954. Benedicció amb motiu de la diada de Sant Cristòfol.

1073. Sanaüja, anys 1950. Festivitat de Sant Cristòfol.

1074. Sant Guim de Freixenet, 1931. Festivitat de Sant Cristòfol.

1075. Torà, 1966. La festa de Sant Cristòfol.

1076. Cervera 1911. Funció religiosa al barri de Sant Magí.

1077. Cervera, 1921. Grup de cerverins a Sant Magí de la Brufaganya

1078. Cervera, 19 d'agost de 1919. Processó de Sant Magí.

1079. Cervera, 1943. Repartiment de l'aigua de Sant Magí.

1080. Cervera, 1925-1930. Entrada de l'aigua de la Brufaganya.

1081. Sanaüja, 1967-1968. Un moment dels Tres Tombs, que tenien lloc durant la festivitat de Sant Antoni.

1082. Guissona, 17 de gener de 1950. Benedicció de cavalleries a la plaça Major, amb motiu de la festa de Sant Antoni Abat.

1083. Bellmunt de Segarra (municipi de Talavera), 1940. Concentració dels animals a la plaça de la vila per a la benedicció el dia de la festivitat de Sant Antoni.

1084. Biosca, 1955. Processó de Corpus.

1085. Biosca, 1960. Confecció d'una de les característiques catifes de flors per a la festa de Corpus.

1086. Cervera, 1910-1913. Processó de Corpus.

1087. Cervera, 1929-1930. Façana principal de l'ajuntament, enramada i decorada per celebrar la diada de Corpus.

1088. Granyanella, 1947. Un dels altarets que es muntaven pels carrers dels pobles per tal de guarnir, juntament amb les catifes de flors, el camí que feia la processó de Corpus.

1089. Cervera, 1930-1934. Moment en què la processó de Corpus passa per l'altar situat davant de la porta principal de la Universitat.

1090. Cervera, 1931. Grup de noies preparant les catifes d'heura i flors per a la processó de la festa de Corpus.

1091. Cervera, principi dels anys 1970. Benedicció des d'un dels altars que hi havia al llarg del recorregut de la processó de Corpus.

1092. Cervera, anys 1960. Festa de Corpus.

1093. Guissona, 1950. Els sis octavaris de Corpus, encarregats d'organitzar els actes populars al voltant d'aquesta festa.

1094. Guissona, 1954. Un dels nombrosos altars de Corpus.

1095. Guissona, vers 1965. Últim acte de la processó de Corpus.

1096. Sant Guim de Freixenet, vers 1950-1955. Processó de Corpus.

1097. Massoteres, vers 1950. Processó de Corpus.

1098. El Mas de Bondia (municipi de Montornès de Segarra), 1950-1952. Processó de Corpus.

1099. Torà, 1964. Processó de Corpus

1100. Biosca, 1966. Celebració de la diada del Dilluns de Pasqua.

1101. Cervera, anys 1930. Cavalcada dels Reis d'Orient.

1102. Cervera, 25 d'octubre de 1933. Festa de Sant Crispí.

1103. Cervera, 1933. Celebració del Cap d'Any al Casal Català.

1104. Cervera, 29 de juny de 1950. Esmorzar el dia de Sant Pere al molí del Grau.

1105. Cervera, 13 de desembre de 1960. Grup de cosidores celebrant la festivitat de Santa Llúcia.

1106. Guissona, 1955. Ses Majestats d'Orient i els seus patges.

1107. Guissona, 1941. Celebració de la diada de Sant Jeroni a final de setembre.

1108. Cervera, abril de 1960. Diumenge de Rams.

1109. Guissona, 1957. Primera vegada que es va celebrar la festa de Cap d'Any a la sala de l'Ateneu.

1110. Guissona, 1 de maig de 1964. Festa del Primer de Maig.

1111. Sant Antolí i Vilanova-els Hostalets (municipi de Ribera d'Ondara), 1967. Festa de Reis.

1112. Sant Ramon, 25 de juliol de 1947. Ball de majorals per la festa de Sant Jaume.

1113. Sant Ramon, 31 d'agost de 1908. Grup de tornada de la festa dels Tres Tombs.

1114. Sant Ramon, 1918. Una festa dels Tres Tombs amb història.

1115. Sant Ramon, 1920. Festa dels Tres Tombs celebrada cada 31 d'agost en honor de sant Ramon Nonat.

1116. Pavia (municipi de Talavera), vers 1951. Diumenge de Rams.

1117. Torà, vers 1910. El cós de Sant Gil.

1118. Torà, vers 1910. Sortida de les priores i els priors de l'església de Sant Gil després de la missa el dia de la festa del Roser.

1119. Torà, 1965. Dansa dels priors i priores del Roser.

1120. Torà, vers 1910. Postal que recull un moment de la processó de la festa del Roser.

1121. Biosca, 1948. Moment en què la imatge de la Verge de Fàtima és portada en processó.

1122. Biosca, 1948. Processó en honor de la Verge de Fàtima.

1123. Cervera, 1910-1920. Processó dels pares Claretians dedicada a la Mare de Déu.

1124. Cervera, 1915. Processó per implorar la devolució de la relíquia del Santíssim Misteri.

1125. Guissona, 1929-1934. Moment de la sortida d'una processó, amb la Mare de Déu a sobre del tabernacle.

1126. Cervera, vers 1927-1932. Processó de Setmana Santa.

1127. Cervera, 1930. Processó de Setmana Santa amb els armats en primer terme.

1128. Cervera, vers 1930-1934. Sortida del Sant Crist en la processó de Setmana Santa.

1129. Cervera, 1936. Visita de Marcel·lí Domingo a Cervera, on probablement va participar en la popular processó "del Puro".

1130. Gàver (municipi d'Estaràs), 1960. Processó, possiblement el dia de la Festa Major.

1131. Cervera, 1933-1935. Sortida de la processó "del Puro" des de l'ajuntament.

1132. Cervera, 1930-1934. Processó "del Puro".

1133. Cervera, 16 de febrer de 1932. Commemoració de la gloriosa jornada del 16 de febrer de 1875.

1134. Cervera, 1948-1949. Els nous gegants Guillem de Cervera i Almodis, els nans i els cavallets, recentment estrenats.

1135. Guissona, 1945. Processó, amb la imatge de la Verge del Claustre, que es va fer per aconseguir la pluja tan desitjada.

1136. Palouet (municipi de Massoteres), 25 de juliol de 1950. Processó en honor de sant Jaume, amb motiu de la festa del poble.

1137. Guissona, 1952. Un moment de la processó, pel raval del Coma, amb motiu de la coronació de la Verge del Claustre, l'agost de 1952.

1138. Guissona, 1951. Processó de Diumenge de Rams.

1139. Ivorra, 1948. Processó de la Verge de Fàtima.

1140. La Guàrdia Lada (municipi de Montoliu de Segarra), 1964. Imatge d'una processó, amb el mossèn sota el pal·li portant el Crist.

1141. Talteüll (municipi de Massoteres), abril de 1941. Processó del Dilluns de Pasqua.

1142. Sanaüja, 1957. Processó que el matí del Divendres Sant tenia lloc al camí del Calvari o del Castell.

1143. Montoliu de Segarra, 1945. El Sagrat Cor transportat en processó fins a l'església.

1144. El Mas de Bondia (municipi de Montornès de Segarra), 1945. Processó de la Mare de Déu de Fàtima.

1145. Sant Guim de Freixenet, 1950. Arribada de la Mare de Déu de Fàtima a la plaça del Doctor Perelló.

1146. Cervera, 1922. Festa del Carnestoltes.

1147. Cervera, 1922. Personatges de la societat El Llanto en plena celebració del Carnestoltes.

1148. Cervera, 1922-1923. Desfilada de la societat de L'Elefant durant la celebració del Carnestoltes.

1149. Cervera, vers 1923-1924. Carnestoltes. Desfilada de la societat de L'Olla.

1150. Guissona, vers 1915. El jovent en la festa de Carnaval.

1151. Sanaüja, 1936. Grup de joves i nens amb el Carnestoltes.

1152. Talavera, 1943-1945. Un moment de la celebració del Carnaval.

Índex de pobles[1]

Aguda, l': 279, 1031

Altadill: 105

Alta-riba: 47

Ametlla de Segarra, l': 77, 226, 486, 544 547, 685, 686

Amorós: 258

Aranyó, l': 86, 87, 89

Bellmunt de Segarra: 504, 709, 1083

Bellveí: 128, 497, 643, 714, 715

Biosca: 1, 2, 379, 602, 755, 1084, 1085, 1100, 1121, 1122

Briançó: 91

Cabestany: 78, 455, 467

Camp-real: 224

Canós, el: 724, 1014, 1015

Cardosa, la: 134, 552

Cases de la Serra, les: 291

Castell de Santa Maria, el: 260

Castellmeià: 129, 292, 293

Castellnou d'Oluges: 4, 5, 6, 133, 490, 555, 557, 994

Cellers: 280

Cervera: 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 316, 332, 333, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 359, 376, 377, 378, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 390, 391, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 420, 421, 422, 423, 425, 426, 431, 433, 435, 440, 446, 447, 448, 460, 461, 464, 468, 477, 482, 491, 492, 494, 524, 525, 527, 528, 529, 541, 553, 554, 556, 558, 559, 564, 588, 589, 590, 591, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 750, 751, 752, 753, 754, 756, 757, 758, 759, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 797, 798, 803, 804, 805, 808, 809, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 819, 820, 821, 823, 824, 825, 827, 828, 829, 830, 835, 838, 839, 840, 841, 843, 845, 851, 852, 853, 854, 855, 858, 873, 874, 875, 876, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901,912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 964, 966, 971, 972, 974, 975, 976, 977, 978, 995, 996, 997, 999, 1000, 1035, 1036, 1037, 1038, 1039, 1040, 1041, 1064, 1065, 1067, 1076, 1077, 1078, 1079, 1080, 1086, 1087, 1089, 1090, 1091, 1092, 1101, 1102, 1103, 1104, 1105, 1108, 1123, 1124, 1126, 1127, 1128, 1129, 1131, 1132, 1133, 1134, 1146, 1147, 1148, 1149

Civit: 118, 644, 764

Claret: 121, 520, 867

Comabella: 115, 989

Concabella: 235, 239, 688, 689, 987, 1017

Condals, els: 187

Curullada, la: 51, 52, 53, 189, 194, 668, 1002

Estaràs: 49, 615

Ferran: 562, 616, 998

Florejacs: 294, 585

Fonolleres: 57, 58

Fontanet: 281

Freixenet de Segarra: 106, 577, 701, 1049

Gàver: 495, 1130

Gra: 295, 296, 535

Gramuntell: 1020, 1047

Granollers de Segarra: 546

Granyanella: 195, 618, 669, 847, 1001, 1003, 1088

Granyena de Segarra: 59, 60, 197, 484, 507, 516, 560, 670, 802, 932, 1004

Guarda-si-venes: 617

Guàrdia Lada, la: 79, 225, 227, 228, 848, 860, 984, 1140

Guissona: 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 314, 315, 317, 318, 357, 358, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 388, 389, 392, 393, 394, 395, 411, 424, 427, 428, 429, 432, 434, 436, 437, 438, 439, 442, 444, 449, 450, 451, 478, 479, 480, 481, 493, 498, 499, 500, 501, 513, 540, 542, 563, 565, 566, 567, 569, 594, 619, 620, 621, 622, 623, 625, 626, 627, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 737, 738, 760, 796, 806, 831, 832, 833, 856, 857, 859, 877, 878, 882, 883, 902, 903, 904, 905, 906, 928, 929, 930, 931, 933, 934, 962, 963, 965, 967, 973, 979, 980, 981, 982, 983, 1005, 1006, 1007, 1008, 1009, 1010, 1013, 1042, 1044, 1066, 1068, 1069, 1070, 1071, 1072, 1082, 1093, 1094, 1095, 1106, 1107, 1109, 1110, 1125, 1135, 1137, 1138, 1150

Guspí: 117, 331, 518, 807, 842, 990, 1028

Hostafrancs: 237, 320, 502, 568, 1045

Hostalets, els: 92, 93, 249, 519, 521, 635, 637

Ivorra: 73, 74, 221, 222, 223, 485, 543, 628, 678, 1011, 1139

Lloberola: 3, 135, 334, 459, 1034

Llor, el: 297, 298, 300, 1061

Malacara: 190, 191, 193

Malgrat: 44

Manresana, la: 632, 739, 1050

Mas Claret: 576

Mas de Bondia, el: 80, 1098, 1144

Massoteres: 75, 526, 679, 680, 681, 682, 749, 884, 1012, 1043, 1097

Melió: 107

Molgosa, la: 81, 412, 514, 634

Montcortès de Segarra: 90, 241

Montfalcó Murallat: 83, 233, 234, 463, 548

Montfar: 94, 96, 515

Montlleó: 250

Montoliu de Segarra: 570, 629, 1143

Montornès de Segarra: 82, 229, 230, 232

Montpalau: 95, 474, 574, 691

Mont-roig de Segarra: 238, 240, 572, 573

Mora, la: 54, 192

Morana, la: 473, 475, 550

Muller: 243

Oluges, les: 84, 85, 236, 462, 466, 469, 470, 595, 687, 761, 846

Palamós: 259

Pallargues, les: 242, 537, 545, 836, 1016, 1018

Pallerols: 273, 888, 1030, 1055

Palou: 369, 370, 717, 871, 949

Palouet: 683, 684, 986, 1136

Pavia: 1116

Pelagalls: 244, 247, 538, 636, 1019

Pomar: 97, 248

Portell: 119, 414, 642, 765, 1053

Prenyanosa, la: 45, 667

Rabassa, la: 261, 639

Ratera: 88, 245

Riber: 127, 596, 718

Rubinat: 99, 822

Sanaüja: 102, 103, 104, 252, 253, 254, 255, 319, 452, 453, 472, 530, 549, 641, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 748, 849, 861, 862, 863, 879, 937, 938, 985, 988, 1025, 1048, 1073, 1081, 1142, 1151

Santa Fe: 471, 487, 508, 512, 536, 630, 631, 633, 690

Sant Antolí i Vilanova: 98, 246, 396, 571, 575, 692, 693, 694, 800, 844, 886, 907, 1021, 1022, 1023, 1046, 1111

Sant Domí: 108, 511

Sant Guim de Freixenet: 109, 110, 111, 114, 262, 263, 264, 265, 266, 321, 322, 323, 324, 372, 441, 443, 483, 523, 531, 532, 578, 638, 640, 702, 703, 704, 762, 763, 799, 801, 810, 811, 834, 864, 885, 908, 909, 910, 936, 939, 968, 1024, 1026, 1051, 1052, 1074, 1096, 1145

Sant Guim de la Plana: 256, 510, 539, 580, 597, 705

Sant Guim de la Rabassa: 112, 326

Sant Martí de la Morana: 132, 476, 598, 1060

Sant Pere dels Arquells: 100, 251, 826

Sant Ramon: 116, 267, 268, 269, 270, 496, 579, 707, 708, 710, 711, 712, 865, 940, 1029, 1054, 1112, 1113, 1114, 1115

Sant Serni: 722

Sedó: 299, 506, 716, 719, 720, 721, 948, 992, 993, 1063

1. Aquest índex estableix la relació de les fotografies que hi ha de cada poble. El criteri seguit per atribuir el número de fotografies de cada poble s'ha explicat a la introducció de l'obra. El número indica la fotografia corresponent. (A.L.B.M.)

Selvanera: 517, 551, 587, 767, 947
Sisquella, la: 101
Sisteró: 503, 935
Sitges, les: 301, 303
Suró: 581, 582, 645
Talavera: 120, 489, 505, 850, 866, 941, 1056, 1152
Tallada, la: 113, 325, 509, 837
Talteüll: 76, 1141
Tarroja de Segarra: 271, 272, 274, 275, 276, 277, 278, 533, 534, 583, 584, 713, 766, 1057
Torà: 122, 123, 124, 125, 126, 130, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 327, 328, 329, 371, 373, 374, 375, 413, 415, 416, 417, 418, 419, 430, 445, 454, 456, 457, 458, 522, 586, 599, 600, 601, 723, 783, 868, 869, 870, 872, 880, 881, 887, 911, 942, 943, 944, 945, 946, 969, 970, 1032, 1058, 1059, 1075, 1099, 1117, 1118, 1119, 1120
Tordera: 55, 56, 196, 592, 593
Torrefeta: 302, 304, 889, 950, 1062
Vallferosa: 131, 1033
Vergós de la Ribera: 46, 48, 188, 561
Vergós Guerrejat: 50, 818
Vicfred: 257, 488, 706, 1027
Vilagrasseta: 231, 465, 624
Viver: 330, 991

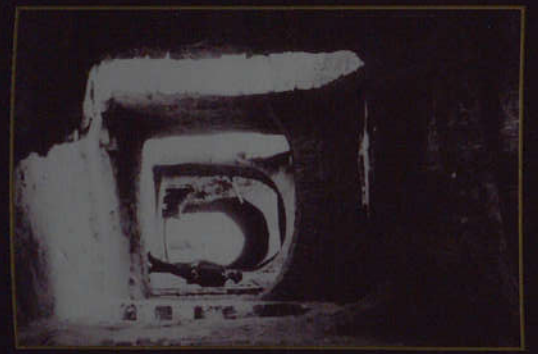
Història Gràfica de la SEGARRA

CENTRE MUNICIPAL DE CULTURA

Consell Comarcal de la Segarra

ISBN 84-89086-14-1

Història Gràfica de la SEGARRA

HISTÒRIA GRÀFICA
de la
SEGARRA

Addenda

Cervera, 2002

Addenda

Justificació

A partir del mateix moment que la *Història Gràfica de la Segarra* sortia al carrer —el desembre del 2001— i en poc més d'un mes se n'exhauria la primera edició, de forma espontània i natural molta gent va identificar personatges que fins aleshores no havien pogut ser identificats, d'altres ens permetien completar un nom, una història, una seqüència, una anècdota, precisar una data; i els altres, amb els seus comentaris, permetien corregir inexactituds. La segona edició de l'obra, apareguda per Sant Jordi de 2002, no modifica els textos introductoris, ni els peus de les fotos, ni els índexs, entre d'altres motius perquè qualsevol modificació hauria estat incompleta si volíem, tal com s'ha fet, que aquesta segona edició fos al carrer com més aviat millor. En canvi, ha estat confeccionada aquesta addenda en la qual es recull la informació nova o complementària que l'aparició de la primera edició va generar i que ens ha estat possible de recollir fins ara.

De tota manera, però, hem vist que contràriament al que podia semblar, la *Història Gràfica* no és un llibre del passat en el sentit de ser quelcom petrificat i immòbil, sinó que és quelcom viu, capaç de germinar records, dades, comentaris i noms cada dia. I és per això que qualsevol afegit d'informació és temporal. Publiquem una addenda convençuts que, com la memòria humana, mai no la podrem tancar del tot.

* * *

Com pot veure's, hem establert dos tipus de textos: "modificacions" quan corregeixen el text de la primera edició, i "*addendum*" –que són els majoritaris— quan simplement amplien o precisen la informació continguda originàriament. La recepció de suggeriments es va tancar amb data de 30 de març de 2002. Volem expressar el nostre agraïment a totes les persones que ens han facilitat les dades i la informació per confeccionar aquesta addenda; en forma de sigles, que són desenvolupades al final, fem constar l'autoria de les correccions. Aquesta addenda ha estat realitzada pels membres que van coordinar l'edició de la *Història Gràfica de la Segarra*.

Addenda als crèdits i als textos introductoris

Assenyalem el número de pàgina, paràgraf i línia de la correcció, el text nou en negreta i l'autor —en sigles que desenvolupem al final— de la modificació o de l'addenda. Les modificacions i *addenda* de les pàgines 30 a 51 són de Ramon Ramon Muñoz, autor del text corresponent.

PÀGINES 2 I 3: cal afegir el nom de **Magdalena Torruella Vilalta** entre els responsables de "Selecció i textos".

PÀGINA 13, PARÀGRAF 6, LÍNIA 5: on hi diu: "Servanera", hi ha de dir: "**Selvanera**". (RMRC)

PÀGINA 25: F. Xavier Rivera Sentís és director del **CEIP** Ramon Faus, de Guissona, i no de l'IES Ramon Faus.

PÀGINA 30, PARÀGRAF 7, LÍNIA 5: on hi diu: "la primera Guerra Carlina (1833-1839)" hi ha de dir: "la primera Guerra Carlina (1833-**1840**)".

PÀGINA 31, PARÀGRAF 4, LÍNIA 1: on hi diu: "Entre 1834 i 1839", hi ha de dir: "**A partir de 1833**".

PÀGINA 33, PARÀGRAF 2, LÍNIES 17, 28 I 29: on hi diu: "A Cervera, el 1868, el mateix any que (...), comunitat de claretians, la qual havia arribat el 1888, (...) i comptava", hi ha de dir: "A Cervera, el 1869, **gairebé** el mateix any que (...), la comunitat de claretians, la qual havia arribat el **1887**, (...) i **el 1888 ja** comptava".

PÀGINA 35, PARÀGRAF 4, LÍNIA 7: on hi diu: "Josep Pané Marcé", hi ha de dir: "Josep Pané Mercé".

PÀGINA 35, PARÀGRAF 4, LÍNIA 14 I PÀGINA 42, PARÀGRAF 4, LÍNIA 11: on hi diu: "Unió de Sindicats Agraris de Catalunya", hi ha de dir: "Unió de Sindicats **Agrícoles** de Catalunya" (aquesta institució és esmentada en d'altres parts del text, si bé hi apareix sense cap errada).

PÀGINA 36, PARÀGRAF 4, LÍNIA 12: on hi diu: "família Serra Balius", hi ha de dir: "família Serra **Baliu**" (aquesta empresa és esmentada en d'altres parts del text, si bé hi apareix sense cap errada).

PÀGINA 36, PARÀGRAF 7, LÍNIES 10 I 11: on hi diu: "la institució creada el 1917 (...), presidida per Enric Prat de la Riba", hi ha de dir: "la institució creada el **1914** (...), presidida **fins a 1917** per Enric Prat de la Riba".

PÀGINA 37, PARÀGRAF 8, LÍNIA 5: on hi diu: "Almenys des de 1927, que és quan inaugura un nou local: disposa", hi ha de dir: "Almenys des de **1929**, que és quan inaugura un nou local **construït en el solar adquirit el 1927**, disposa".

PÀGINA 39, PARÀGRAF 6, LÍNIA 7: on hi diu: "en plena campanya", hi ha de dir: "**abans d'entrar** en plena campanya".

PÀGINA 40, PARÀGRAF 2, LÍNIA 17: on hi diu: "Diputació provincial", hi ha de dir: "Diputació **provisional**".

PÀGINA 40, PARÀGRAF 5, LÍNIA 11: On hi diu: "Partit Obrer Unificació Marxista" Hi ha de dir: " Partit Obrer **d'**Unificació Marxista".

PÀGINA 40, PARÀGRAF 7, LÍNIA 4: On hi diu: "de visites oficials, com l'any 1935", hi ha de dir: "de visites oficials, com l'any **1934 o el 1936**".

PÀGINA 44, PARÀGRAF 8, LÍNIES 2 I 5: on hi diu: "cinc avions ja havien (...). Cervera tornarà a ésser bombardejada en dues ocasions més, **entre final** de desembre i principi de gener de 1939", hi ha de dir: "**diversos** avions ja havien (...).Cervera tornarà a ésser bombardejada: en dues ocasions més **durant el** desembre i **una altra** a principi de gener de 1939".

PÀGINA 45, PARÀGRAF 8, LÍNIES 7 I 8: on hi diu: "Pere Serra Puig (21/IX/1939 a 18/XII/1939, moment de la seva defunció), Xavier Mercadé

Faus (4/I/**1940** a 25/V/1945)", hi ha de dir: "Pere Serra Puig (21/IX/1939 a 18/XII/**1941**, moment de la seva defunció), Xavier Mercadé Faus (4/I/**1942** a 25/V/1945)".

PÀGINA 45, PARÀGRAF 8, LÍNIES 9 I SEGÜENTS: El text original no inclou les diverses dimissions que, per malaltia, s'havien produït a l'Ajuntament de Torà una vegada els consistoris quedaven constituïts i la totalitat dels seus membres nomenats. La necessària consideració d'aquesta circumstància altera de manera substancial el text original i obliga a realitzar les oportunes ampliacions, correccions i precisions. El que resulta d'aquestes canvis és un paràgraf totalment modificat.

On hi diu: "Torà, també, en tindrà quatre: Ramon Nicolau Tarrés (25/I/1939 a 7/III/1939), Ramon Garriga Riu (7/III/1939 a 28/II/1947), Ramon Bagà Esteve (28/II/1947 a 6/II/1949) i Francesc Solé Viladrosa (6/II/1949 a 13/X/1952). I cap dels components del seu consistori, 14 al llarg del període considerat, repetirà en el càrrec", hi ha de dir: **"Torà, i a causa de les nombroses dimissions que es produeixen una vegada els consistoris han quedat constituïts, en tindrà sis: Ramon Nicolau Tarrés (25/I/1939 a 7/III/1940); Ramon Garriga Riu, nomenat alcalde el 7 de març de 1940 però, a causa d'una malaltia, substituït entre final de 1943 i principi de 1944 per Llorenç Santasusagna Trulls, fins aleshores tinent d'alcalde, el qual es farà càrrec provisional del Consistori Municipal de Torà; Ramon Bagà Esteve (28/II/1947 a 1/IV/1947), que també serà substituït a causa d'una malaltia pel fins aleshores tinent d'alcalde Francesc Solé Viladrosa (1/IV/1947 a 1/IX/1949), si bé, posteriorment, i pels mateixos motius, Ramon Vilagut Esteve, tinent d'alcalde amb Solé Viladrosa, acabarà també substituint aquest darrer i ocupant l'alcaldia entre l'1 de setembre de 1949 i el 13 d'octubre de 1952"**.

PÀGINA 45, PARÀGRAF 8, LÍNIES 19 I SEGÜENTS: on hi diu: "A Cervera, l'alcalde Josep Trilla Bacardit va ésser substituït l'any 1945 per Josep Cisteró Cisteró", hi ha de dir: "A Cervera, l'alcalde Josep Trilla Bacardit **—el segon alcalde del 'nou règim' després que Joan Camacho del Moral hagués desenvolupat aquesta mateixa funció entre els mesos de gener i novembre de 1939—** va ésser substituït l'any 1945 per Josep Cisteró Cisteró".

PÀGINA 50, PARÀGRAF 3, LÍNIA 10: on hi diu: "l'any 1953 s'instal·lava una fàbrica", hi ha de dir: "l'any **1957** s'instal·lava una fàbrica".

PÀGINA 51, PARÀGRAF 1, LÍNIA 4: on hi diu: "Ramon Condal Cisquella (1949-1952)", hi ha de dir: "Ramon Condal Cisquella (**1945**-1952)". (A la pàgina 45, on s'ofereix la mateixa informació, no s'ha produït aquesta errada).

PÀGINA 51, PARÀGRAF 1, LÍNIES 6 I SEGÜENTS: Com ja s'ha assenyalat anteriorment, el text original no inclou les diverses dimissions que es produeixen a l'Ajuntament de Torà, una vegada els consistoris quedaven constituïts i la totalitat dels seus membres nomenats. La necessària consideració d'aquesta circumstància altera de manera substancial el text original i obliga a realitzar les oportunes ampliacions, correccions i precisions. El que resulta d'aquests canvis és un paràgraf totalment modificat.

On hi diu: "A Torà, Francesc Solé Viladrosa (1949-1952), Ramon Vilamú Bonet (1952-1961) i Josep Bagà Ballús (1961-1979)", hi ha de dir: **"A Torà, Francesc Solé Viladrosa (1947-1949), al qual substitueix per dimissió Ramon Vilagut Esteve (1949-1952); Ramon Vilamú Bonet (1953-1960); Ramon Suñé Ribera (1960), que com a conseqüència de la dimissió de Ramon Vilagut es fa càrrec provisional de l'alcaldia entre els mesos de juny i octubre de 1960; Josep Bagà Ballús (1960-1965) i, finalment, Magí Coscollola Balagué (1965-1979), que en dimitir Josep Bagà el substitueix al capdavant de l'alcaldia fins a les primeres eleccions municipals democràtiques"**.

PÀGINA 51, PARÀGRAF 9, LÍNIA 10: on hi diu: "Ramon Faus i Esteve (1902)", hi ha de dir: "Ramon Faus i Esteve (1902-**1987**)"

PÀGINA 65, PARÀGRAF 1 DE L'APARTAT DEDICAT ALS PRIMERS FOTÒGRAFS A GUISSONA, LÍNIES 3 I 4: on hi diu: "Eduard Camps i Cava, que va arribar a la vila per exercir-hi la seva professió el 1902", hi ha de dir: "Eduard Camps i Cava **(Guissona, 1878-1954), que va començar a exercir la seva professió a la vila** el 1902". (JSP)

PÀGINA 65, PARÀGRAF 1 DE L'APARTAT DEDICAT ALS PRIMERS FOTÒGRAFS A GUISSONA, LÍNIA 7: on hi diu: "Mossèn Joan Santaeulària Pujol", hi ha de dir: "**Germà de la Salle** Joan Santaeulària Pujol". (JSP)

PÀGINA 65, PARÀGRAF 3 DE L'APARTAT DEDICAT ALS PRIMERS FOTÒGRAFS A GUISSONA, LÍNIA 3: on hi diu: "fundada el 1921, organitzà deu anys més tard", hi ha de dir: "fundada el **1923**, organitzà **vuit** anys més tard". (JSP)

PÀGINA 66, PARÀGRAF 1, LÍNIA 3: on hi diu: "Antoni Mercadé i Uliu" Hi ha de dir "Antoni Mercadé i **O**liu". (JSP)

Addenda als textos de les fotografies

Assenyalem el número de la fotografia, la població al·ludida, si es tracta d'una modificació o d'un *addendum* (ampliació), el text nou en negreta i l'autor —en sigles que desenvolupem al final— de la modificació o de l'*addendum*.

14 (CERVERA).— ADDENDUM: **L'edificació que es veu a la part inferior esquerra, on s'hi arriba per un caminet, és l'anomenat Mas d'en Rosa.** (JMMS)

18 (CERVERA).— ADDENDUM: **Seguit del Molí del cal Breu, lloc on s'hi va construir el conservatori. A la part central inferior de la imatge es pot apreciar l'antic camí del Catxo i, a la part dreta inferior, l'entrada del mas Duran.** (JMSU i JMMS)

23 (CERVERA).— ADDENDUM: **Entre les cases de la dreta hi veiem la ferreteria de cal Pauet "Clavetaire" (Pau Vidal), seguida de la casa del Dr. Gomà, que fa cantonada amb el carrer de Rondes; i a continuació trobem cal Gambeta (Agustí Garriga Martí), també fent cantonada amb el carrer de Rondes. A l'esquerra hi tenim el forn de pa de cal Delfín (Delfí Bonet).** (JMSU)

29 (CERVERA).— ADDENDUM: **A la façana de la casa que hi ha a l'esquerra de la plaça Santa Anna s'hi llegeix: "Posada Barcelonesa". A la façana de la segona porta del carrer Major (amb la porta escapçada): "Café Nuevo", lloc on després va haver-hi la botiga de robes "Las Modas" del senyor Miquel Camacho.** (JMSU)

52 (LA CURULLADA).— ADDENDUM: **Aquesta panoràmica té un to un xic estrany, ja que tots els colors verds han sortit blancs per l'efecte d'un filtre IR, infraroig, apropiat per a aquest efecte.** (JMSU)

102-103 (SANAÜJA).— MODIFICACIÓ: Aquestes dues fotografies apareixen intercanviades. (MGL)

131 (VALLFEROSA).— MODIFICACIÓ: En la datació, on hi diu: "1929", hi ha de dir: "**vers 1910**". (RMRC)

140 (CERVERA).— ADDENDUM: **La datació de la imatge pot fixar-se vers 1913**. (RMRC)

140 (CERVERA).— ADDENDUM: **L'autor de la fotografia és Lluís Lladó**. (RMRC)

155 (CERVERA).— ADDENDUM: **Al fons, i d'esquerra a dreta, Mas Duran, la Masia "del Camps" —després cal Ferran— i el Mas del Codina —després cal Fontova—.** (JMMS)

156 (CERVERA).— MODIFICACIÓ: L'autor d'aquesta fotografia no és Gómez Grau, sinó **Ramon Tarruella de cal Racó**. (JMSU)

176 (CERVERA).— ADDENDUM: Data: **durant la guerra. Localització: pati interior dret. Els missioners del Cor de Maria tenien en aquest tram la cuina i el menjador.** (JMSU)

179 (CERVERA).— ADDENDUM: **D'aquest edifici anys enrere en deien ca l'Ars Esteve, i era propietat d'un dels principals responsables de la companyia de la llum.** (JMSU)

182 (CERVERA).— ADDENDUM: **El referit edifici de la cantonada havia estat conegut com "L'Hostal Vermell".** (JMMS i RTB)

185 (CERVERA).— ADDENDUM: **El referit carrer dels magatzems, abans de dir-se de Vidal de Montpalau, s'havia dit, ja a la postguerra, de Víctor Balaguer atès que la seva mare era de Cervera.** (JMMS i RTB)

199 (GUISSONA).— ADDENDUM: **La jornada festiva de la imatge corresponia a la festivitat de l'Àngel Custodi, el dos d'octubre.** (JSP)

200 (GUISSONA).— ADDENDUM: **Al peu del portal s'hi veu el veí "Xanin" amb les seves cabres.** (JSP)

200 (GUISSONA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "16 de juny", hi ha de dir: "**16 d'agost, festa de Sant Roc**". (JSP)

204 (GUISSONA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "destruït el 19 de juliol", hi ha de dir: "destruït **el 28 de juliol**". (JSP)

205 (GUISSONA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "Guissona, 1940", hi ha de dir: "Guissona, **anterior al juliol de 1936**". (JSP)

207 (GUISSONA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "de l'entrada de l'antic Palau", hi ha de dir: "de l'entrada **posterior lateral** de l'antic Palau". (JSP)

210 (GUISSONA).— ADDENDUM: Personatges identificats: **a l'esquerra, Francisco Sanmartí Palà, i a la dreta, Jaume Sanmartí Puig.** (GFS)

247 (PELAGALLS).— MODIFICACIÓ: **La consagració de l'església de Guissona va ser l'any 1098 i no el 1090.**

318 (GUISSONA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "Ramon Ribalta", hi ha de dir: "**Jaume Ribalta**". (JSP)

322 (SANT GUIM DE FREIXENET).— ADDENDUM: **El Rosendo de cal Pansa es deia Rosendo Aguilar Navarro i el treballador no identificat es deia Josep Farrés Satorres.** (ESG)

331 (GUSPÍ).— ADDENDUM: **El personatge de cara a la càmera amb boina, cigarreta i bufanda, era el senyor Martí, pare de Rosita Martí.** (JMSU)

350 (CERVERA).— ADDENDUM I MODIFICACIÓ: On hi diu: "Aquesta empresa, creada a Torà el 1966", hi ha de dir: "**Aquesta empresa inicià la seva a activitat a Torà el 1956 de manera familiar i es va constituir en societat anònima el 26 de juny de 1969. Va traslladar les seves instal·lacions a Cervera l'octubre de 1975**". (RGZ)

360 (GUISSONA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "Rosa Sisquella Bonet", hi ha de dir: "**Rosa Sisquella Pont**". (PAF)

360 (GUISSONA).— ADDENDUM: **També podem identificar Joan Rull Pujol i, vestida de blanc, a la dreta, Antònia Ricard Monroy.** (JSP)

362 (GUISSONA).— ADDENDUM: On hi diu: "Milagros Zorrilla", hi ha de dir: "Milagros **González** Zorrilla". (JSP)

362 (GUISSONA).— ADDENDUM: On hi diu: "Júlia Creus", hi ha de dir: "Júlia Creus **Camats**". (JSP)

364 (GUISSONA).— ADDENDUM: **L'activitat de l'antic sindicat va cessar cap a 1973, però oficialment no va ser fins el 7 de maig de 1982.** (RRM)

368 (GUISSONA).— ADDENDUM: **El personatge que apareix a la fotografia és Paco Farré Alsedà.** (JSP)

385 (CERVERA).— ADDENDUM: **Abans de la referida edificació hi havia hagut, abans de 1936, la sala de ball del Rosell.** (JMMS)

387 (CERVERA).— ADDENDUM: Substitució de tot el text per aquest: **El primer bloc construït al Portalet fou el de la plaça dels Porcs, avui plaça del Portalet. El segon bloc, fou el del restaurant Estudiantil. Les obres que es veuen a la foto són de l'edifici de la Telefònica.** (JMSU)

394 (GUISSONA).— ADDENDUM: **Els dos personatges no identificats són Daniel Sala Cisquella i Ramon Dalmases Elies.** (JSP)

399 – 400 (CERVERA).— ADDENDUM: **El noi amb jersei de ratlles que podem veure en ambdues imatges és Ramon Tàsies Ginestà.** (RTG)

431 (CERVERA).— MODIFICACIÓ: La fotografia no correspon als anys 1930-1936, sinó a la **dècada dels anys quaranta i, en tot cas, posterior a 1942.** (SCG)

431 (CERVERA).— ADDENDUM: **L'indret referit és on avui hi ha la merceria Riera.** (JMMS)

432 (GUISSONA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "a començament dels anys trenta", hi ha de dir: "**el 25 d'abril de 1936**". (JSP)

480 (GUISSONA).— ADDENDUM: **Els mossos referits són Àlvar Martí Gaset ("Raga") —a dalt—, i un altre mosso de Mollerussa que venia cada any.** (JSP)

481 (GUISSONA).— ADDENDUM: **Després de Domingo Bosch hi veiem la seva criada, de Sant Guim, i la seva esposa Ramona Argany Mestres. També hi surten els mossos Àlvar Martí Gaset ("Raga") i un altre de Mollerussa.** (JSP)

497 (BELLVEÍ).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "ca l'Oller", hi ha de dir: "**ca l'Olier**". (JPSM)

501 (GUISSONA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "Josep Alsedà", hi ha de dir: "**Albert Alsedà**". (MGL)

509 (LA TALLADA).— ADDENDUM: **El mosso de la família es deia Josep Cortina.** (ESG).

510 (SANT GUIM DE LA PLANA).— MODIFICACIÓ: **Pel parament que veiem a la imatge (ampolles de cava i gent ben vestida, segurament els amos) es pot interpretar que es tractava, en lloc d'un simple berenar, de la festa que algunes cases feien en acabar el batre.** (JMS)

526 (MASSOTERES).— MODIFICACIÓ: **L'àvia referida, que és la materna, no és Ramona Pujantell sinó Morros Vives.** (RMMV)

526 (MASSOTERES).— MODIFICACIÓ: El dipositari de la fotografia On hi diu: "Josep Morros Sala", hi ha de dir: "Josep Morros **Vives**". (RMMV)

530 (SANAÜJA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "Aureli Porta", hi ha de dir: "**Aureli Puvia**" (MGL)

532 (SANT GUIM DE FREIXENET).— MODIFICACIÓ: La data correcta és **17 de juny de 1955.** (ESG).

536 (SANTA FE DE SEGARRA).— ADDENDUM: **Al fons, darrere del bisbe, hi veiem Rafael Boix Cardona, rector de Cervera entre la mort d'Anton Pont Saltó i l'arribada de Ramon Rota Canal.** (JMMS)

556 (CERVERA).— ADDENDUM: **Es tractava d'un captaire bastant original, anomenat en 'Salms'. Arribava a les cases, s'asseia a l'escala ben arrambat a la paret per no molestar i allí orava o cantava salms (d'aquí el renom). En acabar rebia una almoina.** (JMSU)

563 (GUISSONA).— ADDENDUM: El personatge no identificat és **Lolita Campí Fornsubirà**. (NM)

564 (CERVERA).— ADDENDUM: Personatges no identificats han estat reconeguts. **El personatge 5 és Ramon Cuñé. L'11 és Antonio Clavera, de Tàrrega. El 35 és Montse Clavera. El 49 és la germana del comandant Herrero. El 53 és la minyona de cal Ferran**. (DCR, JBC i JMMS)

569 (GUISSONA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "11. Paquita Oliva", hi ha de dir: "**11. Carme Armengol**". (PAF)

574 i 691 (MONTPALAU).— MODIFICACIÓ I ADDENDUM: **Ambdues fotos estan fetes el mateix dia, en el marc de la festa d'inauguració de les escoles de Montpalau. La data de les fotografies és el mes de maig de 1934 o de 1935. Per a immortalitzar el moment de la festa d'inauguració, es va decidir fer una fotografia amb tots els homes de les cases del poble que havien contribuït a la festa (la immensa majoria). Com que tots alhora no cabien a la fotografia es van dividir en dos grups i se'n van fer dues. La foto 574 n'és una. La fotografia 691, d'altra banda, és una fotografia col·lectiva de tot el poble.** (ANS)

574 (MONTPALAU).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "Miquel Vidal de cal Vidal", hi ha de dir: "**Rosendo Segura (fill de ca la Marieta)**". (ANS)

574 (MONTPALAU).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "Ramon Segura (de cal Magí)", hi ha de dir: "**Ramon Riera Argelich**". (JMS)

606 (CERVERA).— ADDENDUM: **La dida es deia Francisca Capdevila** (RMRC)

615 (ESTARÀS).— ADDENDUM: **Concepció Jaume era la mare de Francisca Torné, i anaven d'Estaràs cap a mercat a Cervera**. (FTJ)

623 (GUISSONA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "Ramona Farré", hi ha de dir: "**M. Teresa Ribó**". (PAF)

646 (CERVERA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "Pepita Sobrevila", hi ha de dir: "**Pepeta** Sobrevila" (CSM)

647 (CERVERA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "Ribera (de la Granja)", hi ha de dir: "**Ramon Castellà Roca**". (ABT)

648 (CERVERA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "Joan Tarruella", hi ha de dir: "**Joan Tarruell**". (MJJT)

651 (CERVERA).— ADDENDUM: **A la imatge s'hi poden identificar, d'esquerra a dreta i de dalt a baix: Roseta Minguell, Isabel Buhler, Antònia Noguera, Cecília Porredon, Ramona Toldrà, Conxita Riu, Paquita Sanz, Carmen Serés, Margarita Roig, Teresa Esteve, Maria Rosa Sabanés, Maria Dolors de Nuix, Montserrat Prat, Roser de Nuix, Carmen Riu, Engràcia Gabarró, Pepita Tomàs, Assumpció Riu, Ramona Bargués, Maria Alfonso, Assumpció Riu, Isabelita Busquets i Roseta Pallerols.** (CP)

658 (CERVERA).— MODIFICACIÓ: On hi diu "Eugeni Tarruell", hi ha de dir: "**Magí Tarruell**" (MJJT)

662 (CERVERA).— ADDENDUM: A la línia 26, on s'assenyala un personatge no identificat, hi ha de dir **Josep Balcells Sala.** (JGB)

673 (GUISSONA).— ADDENDUM: **El personatge núm. 12 és Lluís Padullés Augé; el núm. 17 és Joan Tomàs Bertran; el núm. 22 és Josep Creus Farran; el núm. 34 és Josep M. Faus Pujol; el núm. 60 és Antoni Massons Gabernet; i el núm. 72 és Josep M. Poch Segura**. (JSP)

691 (MONTPALAU).— *VID.* 574 *SUPRA*.

705 (SANT GUIM DE LA PLANA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "12. Paulina Davius", hi ha de dir: "12. Paulina **Davins**". (MCL)

717 (PALOU).— ADDENDUM: A la penúltima línia, on s'assenyala un nen no identificat, hi ha de dir: **Roser Solà.** (JPSM)

734 (CERVERA).— MODIFICACIÓ: L'ordre dels personatges asseguts, després de Peret Quintana, ha de ser el següent: **personatge no identificat (primer assegut), Joaquim Fusté ("Quimet Fausto"), Josep Jordana Xandri, Antonio Solé Fusté ("Tonet de les Magines"). Ramon Jordana Pintó no apareix a la fotografia**. (JMMS)

749 (MASSOTERES).— ADDENDUM: On hi diu: "Potser també algun Cera de cal Glòria", hi ha de dir: "**i també Ramon Cera Antonijuan, de cal Glòria**". (MCL)

756 (CERVERA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "Pepeta Soldevila Duch (de cal Prous)", hi ha de dir: "Pepeta Soldevila **Artigues** (del cal Prous)". (CSM)

773 (CERVERA).— MODIFICACIÓ: El segon personatge de la dreta no és Domingo Puigredon sinó el **senyor Herrera**. Puigredon era present a l'acte, però no ha estat possible identificar-lo. (JGT)

773 (CERVERA).— ADDENDUM: **Puigredon assoleix l'alcaldia el 3 de juny de 1936, substituint Ricard Sala Aldomà o Agustí Mestres Mas (que actua en ocasions com a alcalde accidental). L'11 de setembre de 1936, en tot cas, serà substituït, més que marginat, per Joan Solé Boria**. (RRM)

775 (CERVERA).— ADDENDUM: **El tercer músic a l'esquerra és Ramon Bernaus ("el flautí") i el segon a la dreta de la imatge, després del president Macià, és Jaume Carbonell Esteva**. (JMMS)

777 (CERVERA).— ADDENDUM: **El segon personatge a la dreta de la imatge, després del president, a primera línia, és Ventura Gassol, poeta i polític, i el personatge que apareix en la posició setena comptant des de l'esquerra i que no està identificat es diu Ramon Vilalta**. (JMMS i MCVF)

782 (CERVERA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "Cervera, **1935**", hi ha de dir: "Cervera, **1934 o 1936**". (RRM)

783 (TORÀ).— MODIFICACIÓ: On hi diu "en plena campanya", hi ha de dir: "**abans d'entrar** en plena campanya". (RRM)

793 (CERVERA).— ADDENDUM: **El primer personatge de paisà, a la dreta, era l'aleshores alcalde Josep Trilla Bacardit; al centre, amb abric clar, Joan Martorell Puigdomènech, i a la seva dreta, darrere dels falangistes uniformats, Ramon Comorera i Ricardo Sala**. (JMMS)

796 (GUISSONA).— ADDENDUM: **Els tres personatges identificats seguidament són parents del soldat Basilio Santos López, ferit a Sanaüja i portat a l'Hospital de la Torre Blanca de Guissona, on va morir. El personatge núm. 3 és el seu germà, i el núm. 4 és el seu nebot; el sacerdot vestit de clergeman, entre el 7 i el 9, sense numeració, és Pedro López Blasco, també nebot**. (JSP)

798 (CERVERA).— ADDENDUM: **Darrere de la senyora Villarroya podem identificar Maria Puig. Darrere d'Antònia Noguera podem veure una noia no identificada i tot seguit Antònia Boquet Tomàs**. (ABT)

821(CERVERA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "Joaquim Corrales", hi ha de dir: "**Cristòfol Miralles (consogre del primer)**". (CC)

831, 832 i 833 (GUISSONA).— MODIFICACIÓ: El Governador Militar de Lleida en aquells moments no era el senyor Manuel Lara del Cid, sinó **Félix Álvarez-Arenas Pacheco**. (JMS i RMRC)

847 (GRANYANELLA).— ADDENDUM: El segon personatge de dalt a l'esquerra, amb boina i ulleres (que s'assenyala com no identificat), és **Josep Botines**. (JMSU)

857 (GUISSONA).— ADDENDUM: **El músics, a la fila del mig, són: Ramon Lluch Beneit; Agustí Solà Solé; un personatge no identificat; Magí Huguet Gabriel; Miquel Torné Farré; Pere Soldevila Ribera i Pere Huguet Sanmartí.** (JSP)

859 (GUISSONA).— ADDENDUM: **A més de Josep Martí Raberté, a l'esquerra, podem identificar Lluís Bojons Guerra, al centre, i Enric Bojons Guerra, a la dreta.** (JSP)

876 (CERVERA).— MODIFICACIÓ: **La persona que anomenem com a Carme Bonet l'hem de deixar com a "personatge no identificat".** (CBT)

903 (GUISSONA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "Ramon Petit (més conegut com Marcel·la)", hi ha de dir: "**Josep Batalla (més conegut com Bep de la Maria Rosa)**". (JSP)

905 (GUISSONA).— ADDENDUM: El personatge no identificat és **Trini Tomàs**. (PAF)

913 (CERVERA).— MODIFICACIÓ: On hi diu "Carlos Batalla de cal Petarrines", hi ha de dir "**Carlos Batalla / un de cal Petarrines**"

913 (CERVERA).— MODIFICACIÓ: On hi diu "P. Ibáñez (de les Oluges)" hi ha de dir "**P. Ibáñez / un de les Oluges**"

930 (GUISSONA).— ADDENDUM: On hi diu: "Florencio", hi ha de dir: "Florencio **Segura Tolosa**". (JSP)

944 (TORÀ).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "Antonio Torres", hi ha de dir: "**Pau Riba**" i on hi diu: "Albert Grau", hi ha de dir: "**Albert Brau**". (JM)

950 (TORREFETA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "Josep Puig", hi ha de dir: "**Jaume Puig**". (JPSM)

973 (GUISSONA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "el carrer de Fluvià", hi ha de dir: "el carrer de **Bisbal**". (JSP)

979 (GUISSONA).— ADDENDUM: **És possible que el personatge número 1 sigui Ramon Bosch i no Enric Casoliva; al núm. 2 cal afegir-hi Joan (nom); el núm. 3 Vicenç (nom).** (JSP)

983 (GUISSONA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "Jaume Serra", hi ha de dir: "Jaume **Coromines**". (JSP)

997 (CERVERA).— MODIFICACIÓ: Cap al final, on hi diu "Francesc Puig Llanes", hi ha de dir: "**Simon Puig Batlle**". (JMMS)

1002 (LA CURULLADA).— ADDENDUM: **Entre els personatges, al fons a l'esquerra, podem reconèixer-hi Montserrat Traus Castelló.** (RNT)

1009 (GUISSONA).— ADDENDUM: **Als personatges identificats s'hi pot afegir el guàrdia civil Luque, i Ramon Solé Franquesa, amb roquet d'escolà.** (JSP)

1010 (GUISSONA).— ADDENDUM: **Al segon tractor s'hi pot identificar Ramon Basora i Miquel Llorens Cisteró.** (JSP)

1036 (CERVERA).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "el 1936 passà a denominar-se Casal Català", hi ha de dir: "el **1931** passà a denominar-se Casal Català". (RRM)

1043 (MASSOTERES).— MODIFICACIÓ: **La dipositària de la fotografia és Rosa Maria Morros Vives.** (RMMV)

1082 (GUISSONA).— ADDENDUM: **Entre els personatges identificats s'hi pot afegir: Jaume Mas, acompanyant del genet del centre; Miquel Llorens Cugueró, acompanyant del genet de la dreta; i a l'esquerra el genet Boxaderes acompanyat del mosso de Salvador Tomàs Badia. Els músics són Paco Alsina Nadal, amb clarinet, i Xavier Riba Pujol, amb saxofon tenor.** (JSP)

1096 (SANT GUIM DE FREIXENET).— ADDENDUM: **El primer personatge a la dreta, portant el pal·li, es deia Emili Serra Orga.** (ESG).

1097 (MASSOTERES).— MODIFICACIÓ: **La dipositària de la fotografia és Rosa Maria Morros Vives.** (RMMV)

1103 (CERVERA).— ADDENDUM: El personatge núm. 38, no identificat, és **Francesc Tarruella (Cisquet de cal Racó).** (JMSU)

1104 (CERVERA).— ADDENDUM: **Les dues nenes que hi ha a la dreta de la fotografia són: la de darrere, Juliana Puig Capdevila, i la de davant, Lídia Puig Capdevila. La noia que hi ha a l'esquerra de Carolina Jorge és Maria Sans Porredon. El nen que hi ha entre Llorenç Rubinat i Albert Raich és Joan Porredon Puig. El senyor de la gorra que està rient i porta un paper a les mans, situat al costat del senyor Lucaya, és Martí Ribera Solé.** (PP i RR).

1116 (PAVIA).— ADDENDUM: **Entre els membres del grup ha estat possible identificar, d'entre els que no estan numerats i començant per l'esquerra: Lola Vallés Morera, Josep Figueras Felip, Marcel·lí Figueras Gabarró, José, Salvador Vallés Rafegas i Josep Valls.** (PC)

1145 (SANT GUIM DE FREIXENET).— MODIFICACIÓ: On hi diu: "5. Josep Ambrós", hi ha de dir: "**5. Ambrós Josep Allué**". (LAA)

1147 (CERVERA).— ADDENDUM: **Algunes de les cases que veiem al darrere són: amb el portal gran i obert, la casa del carreter Noguera; la botiga del baster Tonet de cal Bové; la botiga del baster Raich; cal Boter, de nom Elies i a la cantonada amb el carrer Victòria, el carreter Torné.** (JMSU)

1149 (CERVERA).— ADDENDUM: **Algunes de les façanes que es poden identificar són: començant per l'esquerra amb gent al balcó, cal Magí Albareda, (cal Pairo), i també es veu un tros del carrer del Call. La paret de la dreta és la façana de l'església de Sant Francesc de Paula, on s'hi va construir el Casal Parroquial, davant de l'antiga caserna de la Guàrdia Civil.** (JMSU)

Relació d'informants d'aquesta addenda

Assenyalem les sigles que apareixen al text i els noms i cognoms de les persones que han informat de les modificacions o dels afegits d'aquesta addenda.

ABT = Antoni Boquet Tomàs
ANS = Antoni Nadal Segura
CBT = Carme Bonet Trilla
CC = Conxita Corrales
CP = Cecília Porredon
CSM = Carmen Sobrevila Masvidal
DCR = Dolors Carbonell Razquin
ESG = Equip de Sant Guim
FTJ = Francisca Torné Jaume
GFS = Guillem Font Sanmartí
JBC = Josep Blanch Camps
JGB = Jordi Gené Balcells
JGT = Josep Gual Torrescassana
JM = Jordi Masses
JMMS = Josep Maria Miret Solé
JMS = Josep Mas Segura
JMSU = Josep Maria Serés Ubach
JPSM = Joan-Plàcid Sala Montalà
JSP = Joan Santaeulària Pujol
LAA = Laura Allué Aldomà
MCL = Montserrat Cera Llorens
MCVF = Maria del Carme Vilalta Farré
MGL = Maria Garganté Llanes
MJJT = Maria Josep Jové Tarruell
NM = Neus Marsol
PAF = Paquita Abellana Freixes
PC = Paquita Clària
PPC = Pilar Porredon Capdevila
RGZ = Ramon Garriga Zafrilla
RMMV = Rosa Maria Morros Vives
RMRC = Ramon Maria Razquin Carulla
RNT = Rosa Ninot Traus
RR = Ramon Ribera
RRM = Ramon Ramon Muñoz
RTB = Ramon Turull Bargués
RTG = Ramon Tàsies Ginestà
SCG = Salvador Casamitjana Gassó

Índexs de l'addenda

Aquests índexs s'han confeccionat seguint els mateixos criteris que a l'obra original.

Índex d'autors

Lladó, Lluís, 140
Tarruella, Ramon, 156

Índex de dipositaris

Morros Vives, Josep, 526
Morros Vives, Rosa Maria, 1043, 1097

Índex onomàstic

Aguilar Navarro, Rosendo (Rosendo de cal Pansa), 322
Alfonso, Maria, 651
Allué, Ambrós Josep, 1145
Alsedà, Albert, 501
Alsina Nadal, Paco, 1082
Álvarez-Arenas Pacheco, Félix, 831, 832, 833
Argany Mestres, Ramona, 481
Armengol, Carme, 569
Ars Esteve, ca l' (Cervera), 179

Balcells Sala, Josep, 662
Bargués, Ramona, 651
Basora, Ramon, 1010
Batalla, Josep (Bep de la Maria Rosa), 903
Bep de la Maria Rosa (vegeu Josep Batalla)
Bernaus, Ramon (flautí), 775
Boix Cardona, Rafael, 536
Bojons Guerra, Enric, 859
Bojons Guerra, Lluís, 859
Bonet, Delfí, 23
Boquet Tomàs, Antònia, 798
Bosch, Ramon (?), 979
Boter, cal (Cervera), 1147
Botines, Josep, 847
Bové, cal (Cervera), 1147
Boxaderes (home, de Guissona), 1082
Brau, Albert, 944
Breu, cal (Cervera), 18
Buhler, Isabel, 651
Busquets, Isabelita, 651

ca l'Ars Esteve (Cervera), 179
ca l'Olier (Bellveí), 497
ca la Marieta (Montpalau), 574
cal Boter (Cervera), 1147
cal Bové (Cervera), 1147
cal Breu (Cervera), 18
cal Delfín (Cervera), 23
cal Ferran (Cervera), 155
cal Fontova (Cervera), 155
cal Gambeta (Cervera), 23
cal Magí Albareda (Cervera), 1149
cal Pairo (Cervera), 1149
cal Pauet "Clavetaire" (Cervera), 23
Camacho, Miquel, 29
Campí Fornsubirà, Lolita, 563
Capdevila, Francisca, 606
Carbonell Esteva, Jaume, 775
Castellà Roca, Ramon, 647
Cera Antonijuan, Ramon, 749
Cisquet de cal Racó (vegeu Francesc Tarruella)
Clavera, Antonio, 564
Clavera, Montse, 564
Comorera, Ramon, 793
Coromines, Jaume, 983
Cortina, Josep, 509
Creus Camats, Júlia, 362
Creus Farran, Joan, 673
Cuñé, Ramon, 564

Dalmases Elies, Ramon, 394
Davins, Paulina, 705
Delfín, cal (Cervera), 23

Elies (Cervera), 1147
Esteve, Teresa, 651

Farré, Joan, 979
Farré Alsedà, Paco, 368
Farrés Satorres, Josep, 322
Faus Pujol, Josep M., 673
Ferran, cal (Cervera), 155
Figueras Felip, Josep, 1116
Figueras Gabarró, Marcel·lí, 1116

Flautí (vegeu Ramon Bernaus)
Fontova, cal (Cervera), 155

Gabarró, Engràcia, 651
Gambeta, cal (Cervera), 23
Garriga Martí, Agustí, 23
Gassol, Ventura, 777
Gomà, Dr., 23
González Zorrilla, Milagros, 362

Huguet Gabriel, Magí, 857
Huguet Sanmartí, Pere, 857

José (home, de Pavia), 1116

Lligoña, Vicenç, 979
Llorens Cisteró, Miquel, 1010
Llorens Cugueró, Miquel, 1082
Lluch Beneit, Ramon, 857
López Blasco, Pedro, 796
Luque (guàrdia civil), 1009

Magí Albareda, cal (Cervera), 1149
Marieta, ca la (Montpalau), 574
Martí, Sr., 331
Martí, Rosita, 331
Martí Gaset, Àlvar (Raga), 480, 481
Martí Raberté, Josep, 859
Martorell Puigdomènech, Joan, 793
Massons Gabernet, Antoni, 673
Mestres Mas, Agustí, 773
Minguell, Roseta, 651
Miralles, Cristòfol, 821
Morros Vives, 526
Morros Vives, Josep, 526

Noguera, Antònia, 651
Nuix, Maria Dolors de, 651
Nuix, Roser de, 651

Olier, ca l' (Bellvei), 497

Padullés Augé, Lluís, 673
Pairo, cal (Cervera), 1149
Pallerols, Roseta, 651
Pauet "Clavetaire", cal (Cervera), 23
Poch Segura, Josep M., 673
Pont Saltó, Anton, 536
Porredon, Cecília, 651
Porredon Puig, Joan, 1104
Prat, Montserrat, 651
Puig, Jaume, 950
Puig, Maria, 798
Puig Batlle, Simon, 997
Puig Capdevila, Juliana, 1104
Puig Capdevila, Lídia, 1104
Puvia, Aureli, 530

Quimet Fausto (vegeu Joaquim Fusté)

Raga (vegeu Àlvar Martí Gaset)
Riba, Pau, 944
Riba Pujol, Xavier, 1082
Ribalta, Jaume, 318
Ribera Solé, Martí, 1104
Ribó, M. Teresa, 623
Ricard Monroy, Antònia, 360
Riera Argelich, Ramon, 574
Riu, Assumpció, 651
Riu, Carmen, 651
Riu, Conxita, 651
Roig, Margarita, 651
Rosell (home, de Cervera), 385
Rota Canal, Ramon, 536
Rull Pujol, Joan, 360

Sabanés, Maria Rosa, 651
Sala, Ricardo, 793
Sala Aldomà, Ricard, 773
Sala Cisquella, Daniel, 394
Salms (captaire), 556
Sanmartí Palà, Francisco, 210
Sanmartí Puig, Jaume, 210
Sans Porredon, Maria, 1104
Santos López, Basilio, 796
Sanz, Paquita, 651
Segura, Rosendo, 574
Segura Tolosa, Florencio, 930
Serés, Carmen, 651
Serra Orga, Emili, 1096
Sisquella Pont, Rosa, 360
Sobrevila, Pepeta, 646
Solà, Roser, 717
Solà Solé, Agustí, 857
Soldevila Artigues, Pepeta, 756
Soldevila Ribera, Pere, 857
Solé Boria, Joan, 773
Solé Franquesa, Ramon, 1009

Tarruell, Joan, 648
Tarruell, Magí, 658
Tarruella, Francesc (Cisquet de cal Racó), 1103
Tàsies Ginestà, Ramon, 399, 400
Toldrà, Ramona, 651
Tomàs, Pepita, 651
Tomàs, Trini, 905
Tomàs Badia, Salvador, 1082
Tomàs Bertran, Joan, 673
Torné Farré, Miquel, 857
Traus Castelló, Montserrat, 1002
Trilla Bacardit, Josep, 793

Vallés Morera, Lola, 1116
Vallés Rafegas, Salvador, 1116
Valls, Josep, 1116
Vidal, Pau, 23
Vilalta, Ramon, 777

Xanin (noi, de Guissona), 200

CENTRE MUNICIPAL DE CULTURA
Consell Comarcal de la Segarra